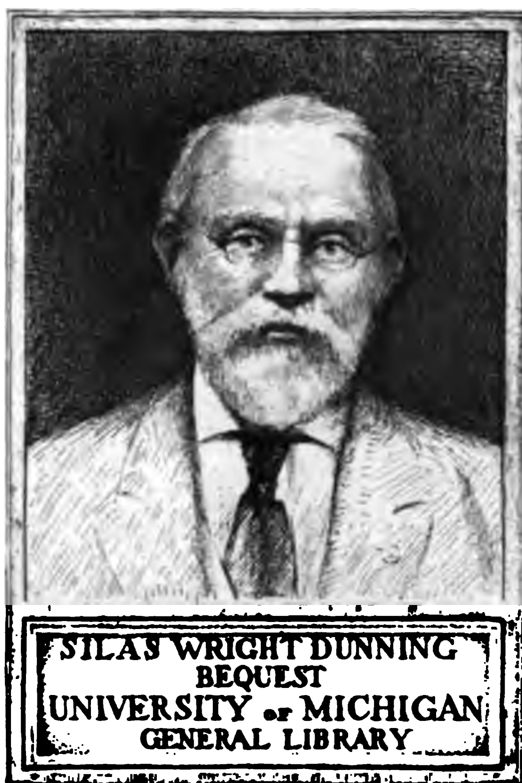
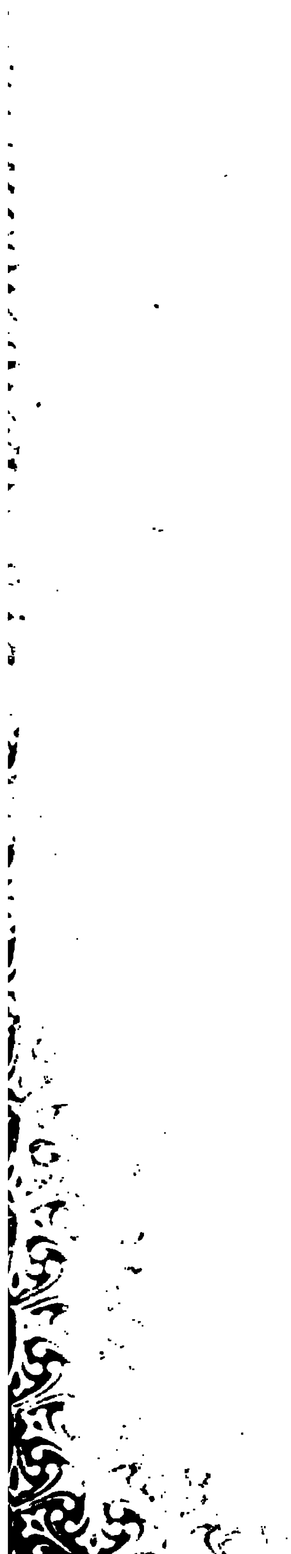

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

pre literatúru, vedu, umenie a politiku.

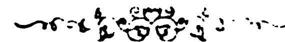
Redaktori:

Svetozár Hurban (Vajanský). Jozef Škultéty.

Vydavateľ a nakladateľ:

PAVEL MUDROŇ.

Ročník I.

V TURČ. SV. MARTINE.
TLAČOU KNÍHTLAČIARSKEHO ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.
1881.

OBSAH.

Strana

Slovensko a jeho život literárny. Svetozár Hurban 1
Polárna pieseň. Báseň od Vajanského 5
Kulikovská bitva. Obraz historický 6
Žena dvoch mužov. Dedinská poviedka od Sama Bodického 17
K svetlu! Báseň od Adolfa Heyduka 27
O methode dejepisu Slovenska. Dr. J. L. Píč 29
Obrázky z Bosny. Podáva dr. I. Br. Zoch 37, 144, 337
Šumena. Báseň svatojanská od Vajanského 41
Slavianske nárečia. Z článku Vladimíra Lamanského 47
Ľudovít Štúr. Píše dr. Jozef Miloslav Hurban . 52, 103, 198, 293, 389, 524
V jasku. Poviestka od Jána Závoru 71
Čara. Báseň od G. Čakovského 79
Filologické rozhovory. Od Jaroslava Vlčka 80
Beseda: Drahocenná pamiatka. — Dojmy a Rozmary. Básně Jaroslava Vrchlického. — Knihovna pro český lid. I. Mravokárné románky, od J. Arbesa. II. Z našich dědin, od V. Beneše-Třebízského. — Srbský spevec o Slovákoch. — K nášmu literárnemu ruchu. — Súbeh 89
Slovenské zemanstvo. Svetozár Hurban 97
Piesne. O. Bella 101
Na hromnice. Hviezdoslav 133
Lastovica. Janko Alexander 136
Pod Geok-Tepe. Z rozpomienok dragona z roku 1879 137
Kremnická komora a jej gróti. Podáva Pavel Križko . . 153, 238, 328, 445
Kandidát. Novella od Vajanského 159
Beseda: K článku „O methode dejepisu Slovenska.“ Od Fr. V. Sasinka. — Istorija slavjanskich literatur A. N. Pypina i B. D. Spasoviča. — Z hor. Básně Rudolfa Pokorného. — Jánošik. Smutnohra v piatich jednaniach od Miška Skačánskeho. — K nášmu literárnemu ruchu. — Maďarská hudba. — Pamiatka zosnulych. — Našim priaznivcom 178
Car Osvoboditeľ 193
Národné znovuzrodenie slovenské. Jozef Škultéty 194
Historické drobnosti. Sdeľuje dr. J. L. Píč 219
Naše národné spevy. Od Štefana Fajnora 223
Moje krásy. Hviezdoslav 232
Mikuláš Št. Ferienčik. Od Jozefa Škultétyho 233
Koľko piesní? Hviezdoslav 247
Podrosť. Novella od Vajanského 249

Strana

Beseda: List F. M. Dostojevského k moskevským študentom. — Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy. Příspěvek k dějinám písemnictva česko-slovenského. Napsal Jaroslav Vlček. — Die Culm-Flora von D. Štur. — Literárny ruch. — Pamiatka zosnulých. — Volebná porada národnej strany slovenskej. — Súbeh. — † Ján Botto 277
Židovská otázka na Slovensku. Svetozár Hurban 289
Hranice. Vajanský 316
Nikolaj Vasiljevič Gogoľ. Dľa ruských prameňov Samo Bodický . . . 317
O lyrisme ruských básnikov. Od N. V. Gogoľa. Preložil V. 322
Jelica. B. Teodorovič 336
Mier duše. Novella od Vajanského 343
Premávkové cesty. G. K. M. 374
Beseda: Květy. Listy pro zábavu a poučení s časovými rozhledy. — Básně Boleslava Jablonského. — Národní divadlo v Praze. Kvety západníckeho smeru v českej spisbe. — Boleslavsko. — Súbeh 381
Ruský hlas o Štúrovi. Svetozár Hurban 385
Na Gerlach Václav Vraný 415
Zpomienky. Báseň od Hviezdoslova 422
Otcova kliatba. Poviedka. Samo Bodický 452
Z mrtvých. Samo Bodický 459
Mlč! Janko Alexander 466
Pekelný sen. V. Somolický 467
Meč. V. Somolický 467
O maloruských piesňach. Gogoľ 468
Beseda: O životě a působení Jozefa K. Tyla. Vypravuje J. L. Turnovský. — Gogoľ o Puškinovi. Požiar národného divadla v Prahe. — Slovanské divadlo. — Baseň G. A. Čermáka. Oznámenie spisov. — Predlženie súbehu 473
Náš dnešný stav. Svetozár Hurban 481
Úryvky z bájeslovia drievnych Slovákov. Podáva Ľud. A. Reuss . . . 484
Svoboda. Báseň od Hviezdoslava 492
Pieseň o zvone. Od Schillera. Samo Kuchta 496
Na dedine. Povesť od Eleny Soltészovej 505
Starodávne sriadenie krajinské na Slovensku. Píše dr. J. L. Píč . . . 544
Ďorď Kossuth. Od Jozefa Škultétyho 549
Príspevky ku kvetne z okolia trenčiansko teplického. Od Joz. L. Holubyho. 555
Beseda: Jazyk cirkevno-slaviansky: jazyk ruský: pomer Slavianstva k Byzantii. — Tot atyafiak. Irta Mikszáth Kálmán. — Zpráva o súbehu . 568

Rok 1881. **Sošit I.**

Slovenské Pohľady.

Slovensko a jeho život literárny.

Výsledok bádania a mudrovania dlhovekého, v našom čase k jasnejšiemu povedomiu prišlý je ten, že už iba to má právo k skutočnosti, k stávaniu a životu, čo sa ospravedlnilo pred súdnou stolicou ducha, myšlienky, idey, tejto verejnej, obecnej sveta mravnosti… Slová tieto stoja napísané v prvom čísle Hurbanovych „Slovenských Pohľadov,“ ktoré uzrely sveta na Vzkriesenie Krista r. 1846, a boly symbolom vzkriesenia slovenského povedomia.

Tridsaťpäť ťažkych rokov prešlo, a my nehodní epigoni púšťame Slovenskom novy beh „Pohľadov“ v úplnom poznaní svojej slabosti a veľkosti svojej úlohy.

Ideálne, junácky, a skoro by sme mohli povedať optimisticky hľadeli na svet a seba otcovia naši, tak ze skoro zasneme nad smelymi jích pohľadmi, keď vieme, že jich upierali skoro do prázdnoty. Oni mali tvoriť a oni hovoria o tvorbách, oni mali kriesiť mrtvoly a oni hovoria o živote, oni mali v rukách počiatky spisby a oni hovoria o slovenskej literatúre, oni mali budiť myšlienky a oni hovoria o filosofii; jich obkľučovala bieda a oni hovoria o bohatstvách, jich obkolesovala vražda mohutná a oni hovoria o víťazstve.

Nie sme padlí na mysli, a dedictvo silnej nádeje a nezvratnej viery prešlo i na nás. Ale duch našho času má kriticky náter, a preto obraciame sa k hore uvedenym riadkom s otázkou, či slovensky národ „má právo k skutočnosti, k stávaniu a zivotu, či obstojí pred súdnou stolicou ducha, myšlienky a idey.“

Slovensky národ obyva svoje territorium od nepamäti a prežil mnoho dočasnych okupantov, jako Herulov, Rugov a Longobardov. I sám vpád Maďarov nepodrezal mu životné korene, on najviac ak okyptil poniektoré haluze. Prvé maďarské panstvo bolo krátke (894—955); jestli sa vôbec o jích panstve i potom hovoriť môže, keď sme boli privtelení k uhorskemu kráľovstvu (1031). O vlastnom panstve cudzej národnosti nad slovenskou môže byť reč iba od najnovších čias víťaznej maďarisácie. Tu má Széchenyi úplnú pravdu so svojím: „Magyarország nem volt.“ Magyarország nebol,

ale vyskočil z jeho pekne formovanej hlavy, keď aj nie obrnený jako Minerva, aspoň s vybojnými chúťkami. Dvoch veľkých držav historia je spolu i našou historiou: veľkomoravského a uhorského kráľovstva. Bieda leží v inom: nie snáď supremacia maďarského národa vzala nám jasné povedomie dvojnej historie našej, ale v tom, že život náš preseknutý bol na dvoje: na odnárodnenú (latinisovanú) šľachtu a na massu národa, ktorá môže byť zachovateľkou národnosti, ale nikdy nie nositeľkou veľkých národních podaní. Historia zemanstva stala sa niečím iným, jako historia národa. Pri tejto myšlienke ďaleké je nám spletenie zemanstva jako stavu, a zemanstva jako istej prednosťami opatrenej skupeniny národa. Sedliak bol i u iných národov len istou materiellnou basou, jako bol ňou u nás, a šľachta aj inde pysno líšila sa od nizsích slojí ľudu, ale šľachta poľská, španielska, ruská zostávala predsa na tej istej pôde národnej, jako jej ľud, iba že tú čiastku pôdy, na ktorú sa ona postavila, dala si vyparketírovať. U nás stalo sa žiaľbohuináč. Divným osudom utvoril sa u nás medzi ľudom a zemanstvom nielen rozdiel feudálny, ale i rozdiel postati, tak že slovenská naša aristokracia, utrativšia pod nohami karpatskú žulu, vznášala sa v povetrí a vznáša sa az doteraz! Preto nemá značenia jako teleso, preto je bitá a hádzaná jako barka bez kotvy. Process tento je starý! Tratenie a zabúdanie národnej pravdy datuje sa od najstarších dôb. Tu jedinú výminku tvoril Matúš Trenčiansky, ktorý počal spojovať, čo veky rozdvojily. Po moháčskej bitke utratili Maďari i ten chatrný vplyv, ktorý asnaď mali na život slovenský: za 145 rokov boli nullou. Slováci i vtedy zachovali svoju nezávislosť a meno štátu uhorského proti Turkom i Habsburgom, a predsa utratili samých seba, jasný pochop o svojstve, povedomie samobytného jestvovania! Jak veľká, ťažká to hádanka, jak hlboko musíme vnikať, aby sme čo len približne pochopili tento zjav, nejestvujúci v žiadnej inej historii a ktorý možno jedine tým nešťastným dualismom medzi ľudom a šľachtou povstavším vysvetliť.

Neideme skúmať, zkadiaľ prišiel do patriarchálneho života slavianskeho feudálny systém. My stojíme pred ním jako pred faktumom a musíme s ním účtovať jako s danou veličinou. Zemanstvo bolo jediné v stave repraesentovať národ. Meštianstvo, z veľkej čiastky nemeckí osadníci, prisťahovalci, n[illegible]do žiadneho národnieho smyslu – cnosti Hanseatov by sme darmo hľadali — sedliactvo bolo prikuté k hrude a jemu bola zákonami vyrvatá zbraň z rúk (§ 60. zákona z roku 1514 hovorí, že sedliak, ktorý nosí zbraň, pokutovaný má byť odťatím pravej ruky). Slovenský sedliak stal sa dedičom rabov, tak že sám zemanmi donesený zákon z roku 1547 hovorí: „neque ulla res magis ab aliquot annis florenti quondam Hungariae nocuisse videatur oppressione colonorum quorum clamor ascendit ante conspectum Dei.“ A tak tento najširší a najpočetnejší stav nemohol nič inšie, jako zachovať jazyk a mrav, a jako mocná skupenina aspoň meno slovenské. Čo sa týka zemanstva, prichádzame k jadru hádanky. Zemanstvo odtrhnuté bolo *latinismom* od národnej pravdy. V tom väzí kľúč k otvoreniu temných sieni

slovenského živorenia a utrpenia. Svobodná a majetná trieda hodila sa na jazyk mrtvy, a ponevàč jej on otváral cestu k hodnostam a úradom, zanedbávala svoj rodny jazyk, ktory sa stal behom času nevázenym a bezcennym a tak teda literárne nevyrobenym, pravym jazykom pospolitym. Toto platilo tak pre Maďarov jako pre nás, ba naša šľachta mala v istom ohlade prednosť, lebo mala viac schopnosti a príležitosti naučiť sa po latinsky a tak vyvodiť vo verejnom zivote. Maďari zili 800 rokov medzi inymi národami, a po cely ten čas nebol doneseny ani jeden jediny zákon o maďarskom jazyku lebo maďarskej národnosti — bol on práve tak trpeny, práve tak zanedbávany, jako slovensky. V novembri slávili Nemci rakuski pamiatku Jozefa II. Maďari sa mali plnym oduševnením pripojiť k nim, lebo iba jozefinská germanisácia galvanisovala maďarsky, prirodzenou smrťou mrúci jazyk k novému zivotu. Széchenyi vykonal v tomto ohlade obrovskú prácu. Jeho boj proti latinismu, tejto vyžitej kuchynskej balamutine, ktorá sa tak má k pravej latinčine jako plánka k cisárskej hruske, bol spolu i bojom za maďarčinu, spolu i vrazdou vsetkych nemaďarskych jazykov, ktoré nemaly tak mocného kriesiteľa jako bol on. A tu stalo sa k neštastiu Slovákov osudné spletenie pochopov. Prirodzené a logické bolo by byvalo, aby po odstránení latinského jazyka z politického a spoločenského zivota šľachta kazdého národa vrátila sa bola ku svojmu jazyku: to sa ale nestalo. Dedictvo latinského jazyka natisnuté bolo umele a viacej zákonami, velkou námahou, apparátom slozenym a silnym, maďarskemu, a tak našej, latinismom odcudzenej šľachte a intelligencii nebol ťazky prechod od jednoho cudzieho jazyka k druhému, mocnymi faktorami dvíhanému. K tomu treba ešte povázit, kolko intellektuelnych síl pozral latinismus národu! Literárne, poetické a peknoduché sily slovenské staly sa obeťou mrtvej reči, tak ze celá armada slovenskych spisovateľov, počnúc od Kolacinása az po Bela, liala svoje zive vody do mrtveho koryta, a iba spisy pre ľud a k potrebe nábozenskej písaly sa rodnym jazykom. Váznejsie, učene a pre vyssiu intelligenciu určené diela vychádzaly po latinsky, v slovenskych školách roznavskych, bánovskych, ľubietovskych, bardiovskych, levočskych, zilinskych, prievidzskych, stiavnickych, kezmarskych, zvolenskych, mosovskych atd. atď. panovala uz od r. 1527 latinica a tlačila jako desna mura slovensky prirodzeny vyvin, tak ze i kvetuca inác doba literárnej činnosti Nedozerskych, Kolacinasov a Belov nevplyvala na narodnie povedomie. A tak i aristokracia rodu a majetku, i aristokracia ducha a mysle navykala sa od dávnych čias na cudzotu, odtrhala sa od rodnej pody a sírila prepast medzi prostym ľudom a sebou, utratila cit pre národnu dôstojnosť a povedomie vysokej ulohy; preto nebolo jej ťazko zamenit jednu cudzotu s druhou, keď táto posledná predstupila pred ňu okrášlená attributami prednosti, noblessy a predpravy. V tom a jedine v tom vázi zivotná sila dnešného maďarismu! Maďari majú byt vďační proti latinismu: on urobil na smrteľnej posteli pre nich testament. Nám dostal sa chudobny legat, ktory ale obrábany a múdre urokovany móze narást. Keď i nevrátila sa veľká väčšina prednych a

znatných ľudí do lona slovenskej matky, vrátili sa vysokí duchovia, ktorí vedeli poňať národniu pravdu a vyzdvihnúť ju na štít. Keby sme verili na historické zázraky, museli by sme týchto buditeľov považovať za výplyv historického divu. Pri absolutnom chybení všetkých podmienok, nutných k zdvihnutiu národa, chytili sa apoštolia slovenskí do práce ducha a predbehli na duševných dostihoch iné kmeny slavianske, plnými rukami oplývavšie podmienkami tymito. Jako tie pramene z tatránskych skál, ticho, bez umelého dvíhania, vyvieraly u nás veľké idey hojne, čerstvo, zdravým šumiacim prúdom.

A keď považime tú spustu, ktorú zanechal za sebou latinismus, keď považime zúrenie jeho dediča, ktorý nemilosrdne roztahuje údy na úkor slovenského živlu, vtedy musíme vyznať, že slovenský národ má *„právo k skutočnosti, stávaniu a životu“* a že smelo predstúpiť môže *„pred súdnu stolicu ducha, myšlienky a idey,“* lebo trebárs môžme so zákonom právne povedať: „clamor Slavorum ascendit ante conspectum Dei,“ trebárs sme tlačení národne viac, jako predkovia naších sedliakov majetkove, trebárs každé naše zdvihnutie hlavy z prachu ťahá za sebou búsenie čakanom po tyle biednej hlavy, predsa vždy ešte prúdi sa v naších Tatrách život, ktorý utvoril si čestnú literatúru, zobrazujúcu túžby slovenského národa. Mená naších: Kollár, Šafárik, Štúr, Hollý, Sládkovič, Chalupka, Záborský, Botto, Želo, Pauliny, Kuzmány — a mohol bych krásny rad mien uviesť, sú už literárnymi typami, uznanými ďaleko za hranicami Slovenska. A pri všetkej svätokrádeži duševných naších síl predsa povstávajú mladé, nové, ktoré, bohdá, dokážu sa na krásnom poli spisovného účinkovania. Keď sa národ slovenský v útiskoch, nemajúcich páru na zemi, sobrať vedel k produkovaniu toľkých hlbokých umov, srdce človeku poskočí pri myšlienke, jak vysoko vyletí duch slovensky s uvoľnenými už krydlami!

Život náš literárny musí biť rychlejšou ešte tepnou, lebo je on naším jediným nateraz životom. Poďte, veľkí duchovia otcov naších, a dýchnite na nás vánok svojích sladkých úst! Na vašom živom slove chceme tužiť ducha nášho, aby sme obstáť mohli pred súdnou stolicou myšlienky! My chceme vydobyť to, čo nám sobral marasmus slabého pokolenia, zrada šľachty, bezmyšlienkovosť mešťanstva a zapustlosť sedliactva, snúbiť duše naše s národňou pravdou, ktorá trebárs zanedbaná a bitá velikášmi, žila a žije v národe našom. My chceme bojovať proti falši, mocne dorážajúcej na povšedný život, a bleskami svätej pravdy našej odháňať jej tmy a hmly. Nech sa stane skutkom Slovensko Slovenskom a jeho život literárny nech pripráva širokú cestu slavnému životu politickému, ktorý nám kynie v blízkej budúcnosti.

Bog pomozi k našoj slozy!

V Turčianskom Svätom Martine, koncom decembra 1880.

Svetozár Hurban.

Polárna pieseň.

Nad severnou točnou duch môj smelý
Jako orol krýdlami sa vznáša.
Polárneho svetla blisnú strely:
V nich sa krúti zemeguľa naša.
Letí guľa a s ňou rovným letom
Šumí duch môj lučezarným svetom.

Tundra, Biele More s Kanin-Nosom,
Nová Zemlja, ústie Obu mrazné,
Tajmyr so zálivom Tadeosom,
Ostrovov tam brehy skalné, srázne:
Kozákov to stopy smeloplavných,
Pól čo oblietali v časoch dávnych.

Dešnev, Vagin po golf Anadyra
Rozšírili kruhu veľké pásy,
Ktorými duch slavský všehomíra
Objal mocne pritočnové krásy,
Vyšinul sa na kosmickú slávu:
Slavian drží zemguľu za hlavu!

Dúhy večné, hadovité, jarké,
Planú v počesť ruským činom ráznym,
Tam kde Liachov na plachtovej barke
Prvý pristal k brehom večne mrazným;
Sláva jeho Gajou hučí hlasne,
Kamčatské mu svieťa sopky jasné!

Kolumbovej zeme mrazné čelo,
Ruský Serdce-Kameň: v družnom styku!
Zaleť, duch môj, na chvíľenku smelo
Od severnej točny ku rovníku!
Vráť sa! Čo si videl na tom lete?
„Slavian rozprestretý po pol svete!“

Slavské slovo zvučí na severe,
Mená dáva polárnemu svetu:
Do neznámych končín rúbe dvere,
Nieto hranic víťaznému letu:
A ty, synku, čo pod Tatrou stojíš,
Ty sa o to svoje slovo bojíš?!!

Vajanský.

Kulikovská bitva.

Obraz historický.

Nič tak nehrozilo severnému Slavianstvu záhubou, jako vpád Mongolov. Mohútni chani tatarskí zdali sa prevzať na seba úlohu Karlov a Gerov — ale zabudli spojiť so surovou mocou i politiku, čeliacu nie tak na podmanenie, ale celkovité vyhubenie národa. V tomto ohlade nemôžu sa ani porovnať s germánskou dókladnosťou.

Pritom všetkom nebezpečenstvo z tejto strany hroziace bolo veľké. Už dral sa Tatarín do zeme a kňazi ruskí marili sily v malichernych pohraničnych pôtkach. Prišlo, čo vystať nemohlo, mongolské jarmo, znížívšie národ pod rozkazy Zlatej Ordy.

Pomocou samých chanov zlato-ordynských počala vyvyšovať sa Moskva nad iné ruské kniežatstvá, vďaka zručnej politike Ivana Kality a jeho syna Simeona Hrdého; vnuk Kality, Dimitrij Ivanovič, pokročil valne v shromaždovaní ruských síl, tak že mohol pomýšlať nielen na boj s vnútornymi vrahami, ale i na prípravu k vojne proti spoločnému, úhlavnemu vrahovi: Tatarovi. Moskovské kniežatstvo sa sililo, a Kipčakská alebo Zlatá Orda počala upádať následkom vnútorných zmatkov a rozkladu na viac čiastok. Chan Mamaj spojil síce silnou rukou odbojné čiastky, ale nie na dlho.

Dimitrij Ivanovič pozoroval orlym okom slábnutie chanátu, a onedlho počal zrejmo vystupovať proti samej Zlatej Orde, vodiac ľudí svojich do častych pôtiek, aby navykol Rusov k boju. Mamaj prezrel politiku moskovského kňaza a poslal roku 1378 dve vojská na Rus, z ktorých väčšie ale Dimitrij zbil na rieke Vože. Mamaj sa rozzúril a poslal o dva roky pozdejsie veľké vojsko na Moskvu, ktoré zbité bolo na Kulikovom poli. O tejto bitke, zlomivšej čiastočne panstvo tatarské nad Ruskom, podávame vodcovstvom ruského historika *D. Ilovajského* zivy popis.

Sotva veľky kňaz Dimitrij Ivanovič oddychnuť si mohol od pochodov proti Tatarom a Litve, keď letom roku 1380 prišla do Moskvy hrozná zvesť: Mamaj sobral svoju Ordu a ide na Rus. A nebol starý chán spokojny s celou svojou tatarskou a poloveckou silou, ale najal ešte veľké odrody zachvalinskych musulmanov, Alanov, Čerkesov a krymskych Friagov. Nadto spravil alianciu s veľkym kňazom litevskym, Jagajlom Olgerdovičom, ktory slúbil spojiť sa s ním ku potretiu Moskvy. Hrozby Mamaja sľubovaly vyhubenie národa a pravoslavnej viery. Tieto zvesti potvrdené boly poslom riazanského kňaza, Olega Ivanoviča, ktory doniesol isté zprávy, že Mamaj prešiel uz na pravy breh Donu a prikročoval k ústiu rieky Voroneža, t. j. k hraniciam riazanskej zeme.

Zarmútil sa Dimitrij Ivanovič pri pohľade na takéto čierne chmáry, letiace na Rus, a podľa obyčaju ruskych kniežat utiekal sa k modlitbe a pokaniu. Po občerstvení dusevnych síl nábožnosťou rozposlal poslov do všetkych koncín svojej zeme s rozkazom, aby námestkovia jeho a vojvodovia pospiesili i so svojím bojovnym ľudom do Moskvy. Predovsetkym staral sa, aby čím driev k nemu dorazil jeho bratanec, Vladimír Andrejevič Serpuchovsky.

Medzitým prijechali poslovia od samého Mamaja, žiadajúci daň. Na radu svojich ľudí obdaroval Dimitrij poslov i Mamaja, ale nádeja, že chánov hnev utíšia dary, bola marná.

Ešte smutnejšie chýry doleteli: s Mamajom drží nielen Jagajlo, ale i sám Oleg Riazanský. Posledný teda zradil kňaza a chce podeliť si s Jagajlom moskovské zeme. Chan sa dohovoril s Jagajlom i Olegom, že sa sídu na brehoch rieky Oky v Semenov deň, t. j. prvého septembra, aby ztadiaľto vyrútili sa na moskovskú zem.

Smutné zvesti napružily činnosť Dimitrija a doviedly ho k tomu, aby, priskoriac válečné prípravy, šiel nepriateľovi v ústrety do stepy, nemožným tak urobiac spojenie sa Tatarov s Jagajlom i Olegom. Miesto schôdzky všetkých ruských vojsk bolo mesto Kolomna.

Veľký kňaz medzitým zariadil zvláštne konnícke oddelenie na výzvedy pod velením Rodiona Rzevského, Andreja Volosatého a Vasilja Tupika. Títo museli jazdiť v pridonskú step na Bystrú Sosnu pod samú Mamajovu Ordu, aby „*dobyli jazyka*," t. j. zajať niekoľko Tatarov, ktorí by podali zprávy o stave a namereniach nepriateľa. Vyzvedači odjechali, kňaz čakal, ale o nich ani sluchu, ani ruchu. Konečne vrátil sa Tupik a potvrdil všetky zlé chýry. „Neorte a nesejte," kázal Mamaj svojim Tatarom, „chystajte sa len k hotovemu ruskemu chlebu!"

Dimitrij Ivanovič velel plukom svojim ponáhľať sa ku Kolomne k 15. augustu, t. j. k uspenskému dňu (Na nebo vzatie Panny Marie). Prv, než by bol sa vydal na pochod, navštívil kláštor Svätej Trojice, ležiaci šesťdesiat verst severne od Moskvy, vtedy skromnejší čo do zovnútornosti, jako dnes, ale už dosť slavný a navštevovaný. Dňa 18. augusta pribyl Dimitrij k Igumenovi Sergiovi Radonežskemu, ktorého pobožnosť a askesa bola známa po všetkých vlasťach. Igumen ho najprv nahováral, aby darmi hľadel skrotiť hnev Mamaja; keď ocúl, že i dary boly marne, zvolal svätý muž: „Teda čaká chana záhuba, teba ale od Hospodina a Bohorodice pomoc, milosť i sláva." Dvaja krásnorostlí mnísi kláštora, Osliabia a Peresviet menom, pripojili sa s dovolením Igumena k vojskám Dimitrija.

Dňa 20. augusta jasným ránom pohlo sa moskovské vojsko pochodom. Dimitrij Ivanovič vstúpil pred odchodom do uspenského chrámu a modlil sa spolu s vojvodami svojmi u hrobu svätého Petra metropolity. Ztadiaľto šiel do chrámu archanjela Michala k hrobom svojho otca a deda. Nato lúčil sa s manželkou a deťmi (Vasilom a Jurom), sadol na svojho koňa a vyjechal z Kremľa k vojsku. Ono zapĺňovalo všetky ulice a námestia okolo Kremľa. Z Kremľa poslaní sviaščenníci a diakoni s koruhvami a obrazami svatých posväcovali znamením kríža bojovníkov.

Pluky tvorily veľkolepý pohľad. Vojinovia i jich kone vyzerali jaro; jich brnenie a zbrane jasno blyskaly sa v rannom slnci. Železné brnenie a pancierý z ocele (kalantiry), prilby s ostro končiacimi sa špicami, podlhovaté štíty, okrášlené červenou barvou, tuhé luky a tuly plné striel, ostré kopije, krivé sable, rovné meče — v tom pozostávalo vojenské výstrojenie ruských vojinov toho času. Nad vojskom vialo množstvo zástav na vysokých žrďach, keď ale

OBSAH.

Strana
Slovensko a jeho život literárny. Svetozár Hurban 1
Polárna pieseň. Báseň od Vajanského 5
Kulikovská bitva. Obraz historický 6
Žena dvoch mužov. Dedinská poviedka od Sama Bodického 17
K světlu! Báseň od Adolfa Heyduka 27
O methode dejepisu Slovenska. Dr. J. L. Píč 29
Obrázky z Bosny. Podáva dr. I. Br. Zoch 37, 144, 337
Šumena. Báseň svatojanská od Vajanského 41
Slavianske nárečia. Z článku Vladimíra Lamanského 47
Ľudovít Štúr. Píše dr. Jozef Miloslav Hurban . 52, 103, 198, 293, 389, 524
V jasku. Poviestka od Jána Závoru 71
Čara. Báseň od G. Čakovského 79
Filologické rozhovory. Od Jaroslava Vlčka 80
Beseda: Drahocenná pamiatka. — Dojmy a Rozmary. Básně Jaroslava Vrchlického. — Knihovna pro český lid. I. Mravokárné románky, od J. Arbesa. II. Z našich dědin, od V. Beneše-Třebízského. — Srbský spevec o Slovákoch. — K násmu literárnemu ruchu. — Súbeh 89
Slovenské zemanstvo. Svetozár Hurban 97
Piesne. O. Bella 101
Na hromnice. Hviezdoslav 133
Lastovica. Janko Alexander 136
Pod Geok-Tepe. Z rozpomienok dragona z roku 1879 137
Kremnická komora a jej gróf. Podáva Pavel Križko . . 153, 238, 328, 445
Kandidát. Novella od Vajanského 159
Beseda: K článku „O methode dejepisu Slovenska.“ Od Fr. V. Sasinka. — Istorija slavjanskich literatur A. N. Pypina i B. D. Spasoviča. — Z hor. Básně Rudolfa Pokorného. — Jánošík. Smutnohra v piatich jednaniach od Miška Skaĉánskeho. — K nášmu literárnemu ruchu. — Maďarská hudba. — Pamiatka zosnulých. — Našim priaznivcom 178
Car Osvoboditeľ 193
Národné znovuzrodenie slovenské. Jozef Škultéty 194
Historické drobnosti. Sdeľuje dr. J. L. Píč 219
Naše národné spevy. Od Štefana Fajnora 223
Moje krásy. Hviezdoslav 232
Mikuláš Št. Ferienčík. Od Jozefa Škultétyho 233
Koľko piesní? Hviezdoslav 247
Podrost. Novella od Vajanského 249

Strana

Beseda: List F. M. Dostojevského k moskevským študentom. — Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy. Příspěvek k dějinám písemnictva česko-slovenského. Napsal Jaroslav Vlček. — Die Culm-Flora von D. Štur. — Literárny ruch. — Pamiatka zosnulých. — Volebná porada národnej strany slovenskej. — Súbeh. — † Ján Botto . . . 277
Židovská otázka na Slovensku. Svetozár Hurban . . . 289
Hranice. Vajanský . . . 316
Nikolaj Vasiljevič Gogoľ. Dľa ruských prameňov Samo Bodický . . . 317
O lyrisme ruských básnikov. Od N. V. Gogoľa. Preložil V. . . . 322
Jelica. B. Teodorovič . . . 336
Mier duše. Novella od Vajanského . . . 343
Premávkové cesty. G. K. M. . . . 374
Beseda: Květy. Listy pro zábavu a poučení s časovými rozhledy. — Básně Boleslava Jablonského. — Národní divadlo v Praze. Kvety západníckeho smeru v českej spisbe. — Boleslavsko. — Súbeh . . . 381
Ruský hlas o Štúrovi. Svetozár Hurban . . . 385
Na Gerlach Václav Vraný . . . 415
Zpomienky. Báseň od Hviezdoslova . . . 422
Otcova kliatba. Poviedka. Samo Bodický . . . 452
Z mrtvých. Samo Bodický . . . 459
Mlč! Janko Alexander . . . 466
Pekelný sen. V. Somolický . . . 467
Meč. V. Somolický . . . 467
O maloruských piesňach. Gogoľ . . . 468
Beseda: O životě a působení Jozefa K. Tyla. Vypravuje J. L. Turnovský. — Gogoľ o Puškinovi. Požiar národného divadla v Prahe. — Slovanské divadlo. — Báseň G. A. Čermáka — Oznámenie spisov. — Predlženie súbehu . . . 473
Náš dnešný stav. Svetozár Hurban . . . 481
Úryvky z bájeslovia drievnych Slovákov. Podava Ľud. A. Reuss . . . 484
Svoboda. Báseň od Hviezdoslava . . . 492
Pieseň o zvone. Od Schillera. Samo Kuchta . . . 496
Na dedine. Povesť od Eleny Soltészovej . . . 505
Starodávne sriadenie krajinské na Slovensku. Píše dr. J. L. Píč . . . 544
Ďorď Kossuth. Od Jozefa Škultétyho . . . 549
Príspevky ku kvetne z okolia trenčiansko-teplického. Od Joz. L. Holubyho. 555
Beseda: Jazyk cirkevno-slaviansky: jazyk ruský: pomer Slavianstva k Byzantii. — Tót atyafiak. Irta Mikszáth Kálmán. — Zpráva o súbehu . 568

Rok 1881. **Sošit I.**

Slovenské Pohľady.

Slovensko a jeho život literárny.

Výsledok bádania a mudrovania dlhovekého, v našom čase k jasnejšiemu povedomiu prišly je ten, že už iba to má právo k skutočnosti, k stávaniu a životu, čo sa ospravedlnilo pred súdnou stolicou ducha, myšlienky, idey, tejto verejnej, obecnej sveta mravnosti... Slová tieto stoja napísané v prvom čísle Hurbanovych „Slovenskych Pohľadov," ktoré uzrely sveta na Vzkriesenie Krista r. 1846, a boly symbolom vzkriesenia slovenského povedomia.

Tridsaťpäť ťažkých rokov prešlo, a my nehodní epigoni púšťame Slovenskom novy beh „Pohľadov" v úplnom poznaní svojej slabosti a veľkosti svojej úlohy.

Ideálne, junácky, a skoro by sme mohli povedať optimisticky hľadeli na svet a seba otcovia naši, tak že skoro zasneme nad smelymi jích pohľadmi, keď vieme, že jích upierali skoro do prázdnoty. Oni mali tvoriť a oni hovoria o tvorbách, oni mali kriesiť mrtvoly a oni hovoria o živote, oni mali v rukách počiatky spisby a oni hovoria o slovenskej literatúre, oni mali budiť myšlienky a oni hovoria o filosofii; jích obkľučovala bieda a oni hovoria o bohatstvách, jích obkolesovala vražda mohutná a oni hovoria o víťazstve.

Nie sme padlí na mysli, a dedictvo silnej nádeje a nezvratnej viery prešlo i na nás. Ale duch nášho času má kriticky náter, a preto obraciame sa k hore uvedenym riadkom s otázkou, či slovensky národ „má právo k skutočnosti, k stávaniu a životu, či obstojí pred súdnou stolicou ducha, myšlienky a idey."

Slovensky národ obyva svoje territorium od nepamäti a prežil mnoho dočasnych okupantov, jako Herulov, Rugov a Longobardov. I sám vpád Maďarov nepodrezal mu životné korene, on najviac ak okyptil niektoré haluze. Prvé maďarské panstvo bolo krátke (894–955); jestli sa vôbec o jích panstve i potom hovoriť môže, keď sme boli privtelení k uhorskému královstvu (1031). O vlastnom panstve cudzej národnosti nad slovenskou môže byť reč iba od najnovších čias víťaznej maďarisácie. Tu má Széchenyi úplnú pravdu so svojím: „Magyarország nem volt." Magyarország nebol,

ale vyskočil z jeho pekne formovanej hlavy, keď aj nie obrnený jako Minerva, aspoň s vybojnými chúťkami. Dvoch veľkých držav historia je spolu i našou historiou: veľkomoravského a uhorského kráľovstva. Bieda leží v inom: nie snáď supremacia maďarského národa vzala nám jasné povedomie dvojnej historie našej, ale v tom, že život náš preseknutý bol na dvoje: na odnárodnenú (latinisovanú) šľachtu a na massu národa, ktorá môže byť zachovateľkou národnosti, ale nikdy nie nositeľkou veľkých národních podaní. Historia zemanstva stala sa niečím iným, jako historia národa. Pri tejto myšlienke ďaleké je nám spletenie zemanstva jako stavu, a zemanstva jako istej prednosťami opatrenej skupeniny národa. Sedliak bol i u iných národov len istou materiellnou basou, jako bol ňou u nás, a šľachta aj inde pyšno líšila sa od nižších slojí ľudu, ale šľachta poľská, španielska, ruská zostávala predsa na tej istej pôde národnej, jako jej ľud, iba že tú čiastku pôdy, na ktorú sa ona postavila, dala si vyparketirovať. U nás stalo sa žiaľbohu ináč. Divným osudom utvoril sa u nás medzi ľudom a zemanstvom nielen rozdiel feudálny, ale i rozdiel postati, tak že slovenská naša aristokracia, utrativšia pod nohami karpatskú žulu, vznášala sa v povetrí a vznáša sa až doteraz! Preto nemá značenia jako teleso, preto je bitá a hádzaná jako barka bez kotvy. Process tento je starý! Tratenie a zabúdanie národnej pravdy datuje sa od najstarších dôb. Tu jedinú výminku tvoril Matuš Trenčiansky, ktorý počal spojovať, čo veky rozdvojily. Po moháčskej bitke utratili Maďari i ten chatrný vplyv, ktorý asnaď mali na život slovenský: za 145 rokov boli nullou. Slováci i vtedy zachovali svoju nezávislosť a meno štátu uhorského proti Turkom i Habsburgom, a predsa utratili samých seba, jasný pochop o svojstve, povedomie samobytného jestvovania! Jak veľká, ťažká to hádanka, jak hlboko musíme vnikať, aby sme čo len príbližne pochopili tento zjav, nejestvujúci v žiadnej inej historii a ktorý možno jedine tým nešťastným dualismom medzi ľudom a šľachtou povstavším vysvetliť.

Neideme skúmať, zkadiaľ prišiel do patriarchálneho života slavianskeho feudálny systém. My stojíme pred ním jako pred faktumom a musíme s ním účtovať jako s danou veličinou. Zemanstvo bolo jediné v stave repraesentovať národ. Mestianstvo, z veľkej čiastky nemeckí osadníci, prisťahovalci, n[illegible]alo ziadneho národnieho smyslu — cnosti Hanseatov by sme darmo hľadali — sedliactvo bolo prikuté k hrude a jemu bola zákonami vyrvatá zbraň z rúk (§ 60. zákona z roku 1514 hovorí, že sedliak, ktorý nosí zbraň, pokutovaný má byť odťatím pravej ruky). Slovenský sedliak stal sa dedičom rabov, tak že sám zemanmi donesený zákon z roku 1547 hovorí: „neque ulla res magis ab aliquot annis florenti quondam Hungariae nocuisse videantur oppressione colonorum quorum clamor ascendit ante conspectum Dei.“ A tak tento najširší a najpočetnejší stav nemohol nič inšie, jako zachovať jazyk a mrav, a jako mocná skupenina aspoň meno slovenské. Čo sa týka zemanstva, prichádzame k jadru hádanky. Zemanstvo odtrhnuté bolo *latinismom* od národnej pravdy. V tom väzí kľúč k otvoreniu temných sieni

slovenského živorenia a utrpenia. Svobodná a majetná trieda hodila sa na jazyk mrtvy, a ponevač jej on otváral cestu k hodnostam a úradom, zanedbávala svoj rodny jazyk, ktory sa stal behom času neváženym a bezcennym a tak teda literárne nevyrobenym, pravym jazykom pospolitym. Toto platilo tak pre Maďarov jako pre nás, ba naša šľachta mala v istom ohľade prednosť, lebo mala viac schopnosti a príležitosti naučiť sa po latinsky a tak vyvodiť vo verejnom živote. Maďari žili 800 rokov medzi inymi národami, a po cely ten čas nebol doneseny ani jeden jediny zákon o maďarskom jazyku lebo maďarskej národnosti — bol on práve tak trpeny, práve tak zanedbávany, jako slovensky. V novembri slávili Nemci rakuski pamiatku Jozefa II. Maďari sa mali plnym oduševnením pripojiť k nim, lebo iba jozefinská germanisácia galvanisovala maďarsky, prirodzenou smrťou mrúci jazyk k novému životu. Széchenyi vykonal v tomto ohľade obrovskú prácu. Jeho boj proti latinismu, tejto vyžitej kuchynskej balamutine, ktorá sa tak má k pravej latinčine jako plánka k cisárskej hruške, bol spolu i bojom za maďarčinu, spolu i vraždou všetkych nemaďarskych jazykov, ktoré nemaly tak mocného kriesiteľa jako bol on. A tu stalo sa k nešťastiu Slovákov osudné spletenie pochopov. Prirodzené a logické bolo by byvalo, aby po odstránení latinského jazyka z politického a spoločenského života šľachta každého národa vrátila sa bola ku svojmu jazyku: to sa ale nestalo. Dedictvo latinského jazyka natisnuté bolo umele a viacej zákonami, veľkou námahou, apparátom složenym a silnym, maďarskému, a tak našej, latinismom odcudzenej šľachte a intelligencii nebol ťažky prechod od jednoho cudzieho jazyka k druhému, mocnymi faktorami dvíhanému. K tomu treba ešte považiť, koľko intellektuelnych síl pozral latinismus národu! Literárne, poetické a pekmoduché sily slovenské staly sa obeťou mrtvej reči, tak že celá armáda slovenskych spisovateľov, počnúc od Kolacinása až po Bela, liala svoje živé vody do mrtvého koryta, a iba spisy pre ľud a k potrebe náboženskej písaly sa rodnym jazykom. Vážnejšie, učené a pre vyššiu intelligenciu určené diela vychádzaly po latinsky, v slovenskych školách rožnavskych, bánovskych, ľubietovskych, bardiovskych, levočskych, žilinskych, prievidzskych, štiavnickych, kežmarskych, zvolenskych, mosovskych atď. atď. panovala už od r. 1527 latinica a tlačila jako desná múra slovensky prirodzeny vyvin, tak že i kvetnca inač doba literárnej činnosti Nedožerskych, Kolacinasov a Belov nevplyvala na národnie povedomie. A tak i aristokracia rodu a majetku, i aristokracia ducha a mysle navykala sa od dávnych čias na cudzotu, odtrhala sa od rodnej pôdy a širila prepasť medzi prostym ľudom a sebou, utratila cit pre národniu dostojnosť a povedomie vysokej úlohy; preto nebolo jej ťažko zameniť jednu cudzotu s druhou, keď táto posledná predstúpila pred ňu okrášlená attribútomi prednosti, noblessy a predpráv. V tom a jedine v tom väzí životná sila dnešného maďarismu! Maďari majú byť vďační proti latinismu: on urobil na smrteľnej posteli pre nich testament. Nám dostal sa chudobny legat, ktory ale obrabany a múdre úrokovany môže narásť. Keď i nevrátila sa veľká väčšina prednych a

znatných ľudí do lona slovenskej matky, vrátili sa vysokí duchovia, ktorí vedeli poňať národniu pravdu a vyzdvihnúť ju na štít. Keby sme verili na historické zázraky, museli by sme týchto buditeľov považovať za výplyv historického divu. Pri absolutnom chybení všetkých podmienok, nutných k zdvihnutiu národa, chytili sa apoštolia slovenskí do práce ducha a predbehli na duševných dostihoch iné kmeny slavianske, plnými rukami oplývavšie podmienkami tymito. Jako tie pramene z tatránskych skál, ticho, bez unelého dvíhania, vyvieraly u nás veľké idey hojne, čerstvo, zdravým šumiacim prúdom.

A keď považíme tú spustu, ktorú zanechal za sebou latinismus, keď považíme zúrenie jeho dediča, ktory nemilosrdne roztahuje údy na úkor slovenského živlu, vtedy musíme vyznať, že slovensky národ má *„právo k skutočnosti, stávaniu a životu“* a že smelo predstúpiť môže *„pred súdnu stolicu ducha, myšlienky a idey,“* lebo trebárs môžme so zákonom právne povedať: „clamor Slavorum ascendit ante conspectum Dei,“ trebárs sme tlačení národne viac, jako predkovia naších sedliakov majetkove, trebárs každé naše zdvihnutie hlavy z prachu ťahá za sebou búšenie čakanom po tyle biednej hlavy, predsa vždy ešte prúdi sa v naších Tatrách život, ktorý utvoril si čestnú literatúru, zobrazujúcu túžby slovenského národa. Mená naších: Kollár, Šafárik, Štúr, Hollý, Sládkovič, Chalupka, Záborský, Botto, Žello, Pauliny, Kuzmány — a mohol bych krásny rad mien uviesť, sú už literárnymi typami, uznanými ďaleko za hranicami Slovenska. A pri všetkej svätokrádeži duševných naších síl predsa povstávajú mladé, nové, ktoré, bohdá, dokážu sa na krásnom poli spisovného účinkovania. Keď sa národ slovensky v útiskoch, nemajúcich páru na zemi, sobrať vedel k produkovaniu toľkých hlbokych umov, srdce človeku poskočí pri myšlienke, jak vysoko vyletí duch slovensky s uvoľnenými už krydlami!

Život náš literárny musí biť rychlejšou ešte tepnou, lebo je on naším jediným nateraz životom. Poďte, veľkí duchovia otcov naších, a dychnite na nás vánok svojích sladkých úst! Na vašom živom slove chceme tužiť ducha nášho, aby sme obstáť mohli pred súdnou stolicou myšlienky! My chceme vydobyť to, čo nám sobral marasmus slabého pokolenia, zrada šlachty, bezmyslienkovosť mešťanstva a zapustlosť sedliactva, snúbiť duše naše s národňou pravdou, ktorá trebárs zanedbaná a bitá velikášmi, žila a žije v národe našom. My chceme bojovať proti falši, mocne dorážajúcej na povšedný život, a bleskami svätej pravdy našej odháňať jej tmy a hmly. Nech sa stane skutkom Slovensko Slovenskom a jeho život literárny nech pripráva širokú cestu slavnému životu politickému, ktory nám kynie v blízkej budúcnosti.

Bog pomozi k našoj slozy!

V Turčianskom Svätom Martine, koncom decembra 1880.

Svetozár Hurban.

Polárna pieseň.

Nad severnou točnou duch môj smelý
Jako orol krýdlami sa vznáša.
Polárneho svetla blisnú strely:
V nich sa krúti zemeguľa naša.
Letí guľa a s ňou rovným letom
Šumí duch môj lnčezarným svetom.

Tundra, Biele More s Kanin-Nosom,
Nová Zemlja, ústie Obu mrazné,
Tajmyr so zálivom Tadeosom,
Ostrovov tam brehy skalné, srázne:
Kozákov to stopy smeloplavných,
Pól čo obletali v časoch dávnych.

Dešnev, Vagín po golf Anadyra
Rozšírili kruhu veľké pásy,
Ktorými duch slavský všehomíra
Objal mocne pritočnové krásy,
Vyšinul sa na kosmickú slávu:
Slavian drží zemguľu za hlavu!

Dúhy večné, hadovité, jarké,
Planú v počesť ruským činom ráznym,
Tam kde Liachov na plachtovej barke
Prvý pristal k brehom večne mrazným;
Sláva jeho Gajou hučí hlasne,
Kamčatské mu svieťa sopky jasné!

Kolumbovej zeme mrazné čelo,
Ruský Serdce-Kameň: v družnom styku!
Zaleť, duch môj, na chvíleuku smelo
Od severnej točny ku rovníku!
Vráť sa! Čo si videl na tom lete?
„Slavian rozprestretý po pol svete!“

Slavské slovo zvučí na severe,
Mená dáva polárnemu svetu;
Do neznámych končin rúbe dvere,
Nieto hraníc víťaznému letu:
A ty, synku, čo pod Tatrou stojíš,
Ty sa o to svoje slovo bojíš?!!

Vajanský.

Kulikovská bitva.

Obraz historický.

Nič tak nehrozilo severnému Slavianstvu záhubou, jako vpád Mongolov. Mohútni chani tatarskí zdali sa prevzať na seba úlohu Karlov a Gerov — ale zabudli spojiť so surovou mocou i politiku, čeliacu nie tak na podmanenie, ale celkovité vyhubenie národa. V tomto ohľade nemôžu sa ani porovnať s germánskou dôkladnosťou.

Pritom všetkom nebezpečenstvo z tejto strany hroziace bolo veľké. Už dral sa Tatarín do zeme a kňazi ruskí marili sily v malicherných pohraničných pôtkach. Prišlo, čo vystať nemohlo, mongolské jarmo, znížívšie národ pod rozkazy Zlatej Ordy.

Pomocou samých chanov zlato-ordynských počala vyvyšovať sa Moskva nad iné ruské kniežatstvá, vďaka zručnej politike Ivana Kality a jeho syna Simeona Hrdého; vnuk Kality, Dimitrij Ivanovič, pokročil valne v shromažďovaní ruských síl, tak že mohol pomyšlať nielen na boj s vnútornými vrahami, ale i na prípravu k vojne proti spoločnému, úhlavnému vrahovi: Tatarovi. Moskovské kniežatstvo sa sililo, a Kipčakská alebo Zlatá Orda počala upádať následkom vnútorných zmatkov a rozkladu na viac čiastok. Chan Mamaj spojil síce silnou rukou odbojné čiastky, ale nie na dlho.

Dimitrij Ivanovič pozoroval orlým okom slábnutie chanátu, a onedlho počal zrejmo vystupovať proti samej Zlatej Orde, vodiac ľudí svojich do častých pôtiek, aby navykol Rusov k boju. Mamaj prezrel politiku moskovského kňaza a poslal roku 1378 dve vojská na Rus, z ktorých väčšie ale Dimitrij zbil na rieke Vože. Mamaj sa rozzúril a poslal o dva roky pozdejšie veľké vojsko na Moskvu, ktoré zbité bolo na Kulikovom poli. O tejto bitke, zlomivšej čiastočne panstvo tatarské nad Ruskom, podávame vodcovstvom ruského historika *D. Horajského* živý popis.

Sotva veľký kňaz Dimitrij Ivanovič oddychnuť si mohol od pochodov proti Tatarom a Litve, keď letom roku 1380 prišla do Moskvy hrozná zvesť: Mamaj sobral svoju Ordu a ide na Rus. A nebol starý chán spokojný s celou svojou tatarskou a poloveckou silou, ale najal ešte veľké odrody zachvalinských musulmanov, Alanov, Čerkesov a krymských Friagov. Nadto spravil alianciu s veľkým kňazom litevským, Jagajlom Olgerdovičom, ktorý slúbil spojiť sa s ním ku potretiu Moskvy. Hrozby Mamaja slubovaly vyhubenie národa a pravoslavnej viery. Tieto zvesti potvrdené boly poslom riazanského kňaza, Olega Ivanoviča, ktorý doniesol isté zprávy, že Mamaj prešiel už na pravý breh Donu a prikročoval k ústiu rieky Voroneža, t. j. k hraniciam riazanskej zeme.

Zarmútil sa Dimitrij Ivanovič pri pohľade na takéto čierne chmáry, letiace na Rus, a podľa obyčaju ruských kniežat utiekal sa k modlitbe a pokaniu. Po občerstvení duševných síl nábožnosťou rozposlal poslov do všetkých končín svojej zeme s rozkazom, aby námestkovia jeho a vojvodovia pospiešili i so svojím bojovným ľudom do Moskvy. Predovšetkým staral sa, aby čím driev k nemu dorazil jeho bratanec, Vladimír Andrejevič Serpuchovský.

Medzitým prijechali poslovia od samého Mamaja, žiadajúci daň. Na radu svojich ľudí obdaroval Dimitrij poslov i Mamaja, ale nádeja, že chánov hnev utíšia dary, bola marná.

Ešte smutnejšie chýry doletely: s Mamajom drží nielen Jagajlo, ale i sám Oleg Riazanský. Posledný teda zradil kňaza a chce podeliť si s Jagajlom moskovské zeme. Chan sa dohovoril s Jagajlom i Olegom, že sa sídu na brehoch rieky Oky v Semenov deň, t. j. prvého septembra, aby ztadiaľto vyrútili sa na moskovskú zem.

Smutné zvesti napružily činnosť Dimitrija a doviedly ho k tomu, aby, priskoriac válečné prípravy, šiel nepriateľovi v ústrety do stepy, nemožným tak urobiac spojenie sa Tatarov s Jagajlom i Olegom. Miesto schôdzky všetkých ruských vojsk bolo mesto Kolomna.

Veľký kňaz medzitým zariadil zvláštne konnícke oddelenie na vyzvedy pod velením Rodiona Rževského, Andreja Volosatého a Vasilja Tupika. Títo museli jazdiť v prídonskú step na Bystrú Sosnu pod samú Mamajovu Ordu, aby *„dobyli jazyka,"* t. j. zajať niekoľko Tatarov, ktorí by podali zprávy o stave a namereniach nepriateľa. Vyzvedači odjechali, kňaz čakal, ale o nich ani slychu, ani ruchu. Konečne vrátil sa Tupik a potvrdil všetky zlé chýry. „Neorte a nesejte," kázal Mamaj svojim Tatarom, „chystajte sa len k hotovému ruskému chlebu!"

Dimitrij Ivanovič velel plukom svojim ponáhlať sa ku Kolomne k 15. augustu, t. j. k uspenskému dňu (Na nebo vzatie Panny Marie). Prv, než by bol sa vydal na pochod, navštívil kláštor Svätej Trojice, ležiaci šesťdesiat verst severne od Moskvy, vtedy skromnejší čo do zovnútornosti, jako dnes, ale už dosť slávny a navštevovaný. Dňa 18. augusta pribyl Dimitrij k Igumenovi Sergiovi Radonežskému, ktorého pobožnosť a askesa bola známa po všetkých vlastiach. Igumen ho najprv nahováral, aby darmi hľadel skrotiť hnev Mamaja; keď očul, že i dary boly marné, zvolal svätý muž: „Teda čaká chána záhuba, teba ale od Hospodina a Bohorodice pomoc, milosť i sláva." Dvaja krásnorostlí mnísi kláštora, Osliabia a Peresviet menom, pripojili sa s dovolením Igumena k vojskám Dimitrija.

Dňa 20. augusta jasným ránom pohlo sa moskovské vojsko pochodom. Dimitrij Ivanovič vstúpil pred odchodom do uspenského chrámu a modlil sa spolu s vojvodami svojmi u hrobu svätého Petra metropolity. Ztadiaľto šiel do chrámu archanjela Michala k hrobom svojho otca a deda. Nato lúčil sa s manželkou a deťmi (Vasilom a Jurom), sadol na svojho koňa a vyjechal z Kremľa k vojsku. Ono zaplňovalo všetky ulice a námestia okolo Kremľa. Z Kremľa poslaní sviaščennici a diakoni s koruhvami a obrazami svätých posväcovali znamením kríža bojovníkov.

Pluky tvorily veľkolepý pohľad. Vojínovia i ich kone vyzerali jaro; ich brnenie a zbrane jasno blyskaly sa v rannom slnci. Železné brnenie a panciery z ocele (kalantiry), prilby s ostro končiacimi sa špicami, podlhovaté štíty, okrášlené červenou barvou, tuhé luky a tuly plné striel, ostré kopije, krivé šable, rovné meče — v tom pozostávalo vojenské vystrojenie ruských vojínov toho času. Nad vojskom vialo množstvo zástav na vysokých žrďach, keď ale

konníci podvihli do hora kopije, tvorily celý les. Kňazia a vojvodovia líšili sa od vojska pozlátenými broniami a ľahko cez plece zahodenymi plášťami. Najviac vynikal sám Dimitrij jako svojím veľkokňazským oblekom, tak šľachtickou postavou. Bol on vysoký, silný, širokoplecity muž, černovlasy, černobradý, s veľkýma umnýma očima. On nachádzal sa ešte v plnom kvete síl a zdravia; mal tridsať rokov. Spolu s ním vyjechal z Kremľa jeho milovaný bratanec, Vladimír Andrejevič, ešte mladší ako on. Okolo nich blyskal sa sprievod područných kňazov: Bielozerský, Kemský, Kargopolský, Kubenský; kňazia údelní: Rostovský, Jaroslavský, Ustiužský; Andrej i Roman Prozorovský, Lev Kurtský, A. Muromský, Juraj Meščerský atď.

Celé moskovské obyvateľstvo sprevádzalo voj. Ženy plakaly, lúčiac sa so svojími mužmi, bratmi a pokrevnými. Veľkokňazna Evdokija Dimitrievna s manželkou Vladimíra Andrejeviča a druhými kňažnami a paniami moskovskými stály u kremeľskej brány a sprevádzaly tak vojsko. Evdokija nemohla pre slzy slovka prehovoriť, a veľkokňaz sám sotva zadržajúc slzy, tešil svoju manželku. Odtrhnúc sa od ženy, predstúpil pred vojsko a riekol: „Brať moja milá, my nechceme život náš šanovať za kresťanskú vieru, svätú cirkev a za zem ruskú!“ Jemu odpovedalo vojsko: „My hotoví položiť hlavy svoje za Kristovu vieru, a za teba, gosudar, veľký kňaz!“ Potom udreli v bubny, zatrúbili na poľnice a vojsko pohlo sa na pochod. Vojsko šlo ku Kolomne trimi cestami. Vladimír viedol jednu čiastku na Braševo, Bielozerskí kňazi viedli druhý oddiel bolvanskou cestou, a tretí viedol sám veľkokňaz na Kotel. Veľkokňažna Evdokija s paniami vyšla na kremeľský zámok a ztadiaľ hľadela zaslzená na vzdiaľujúce sa vojsko, ktoré sa jako nekonečný had tiahlo po cestách. Za vojskom nasledoval dlhý rad povozov s potravinami a zbraniami. Svoju rodinu a mesto Moskvu dal veľkokňaz do opatery vojvodovi Theodorovi Andrejevičovi Kobylinovi. So sebou vzal desať ruskych kupcov, ktorí chodievali do Kafy, Suraža a inych krymskych miest s tovarmi, ba ktorí navštevovali i samú Zlatú Ordu. Títo skúsení ľudia dobre znali južné cesty a mohli slúžiť vojsku jako vodiči a dodavatelia v jednom; a museli svojej úlohe veľmi dobre zodpovedať, lebo historia zachovala jích mená do dnes.

Dňa 24. augusta dorazil veľkokňaz do mesta Kolomny, kde našiel už mnohych vojvodov s vojskami. V bránach očakával ho kolomnsky biskup Gerasim so svojimi kňazmi. Na druhy deň po omši bola prehliadka celého vojska na tak zvanom „dievičiem poli.“ Pri zvuku trúb a bubnov jazdil Dimitrij s Vladimírom Chrabrym pomedzi vojská, a srdce jích plesalo nad početnym, bodrym mužstvom. Celé vojsko rozdelil na obvyklé štyry pochodné pluky a určil pre každy velitela. Hlavny pluk viedol sám pri pomoci udatnych kňazov Bielozerskych. Pluk pravy viedol jeho bratanec Vladimír Andrejevič Serpuchovsky, ľavy kňaz Gleba Briansky, predvoj ale sveril dvom kňazom Dimitrovi a Vladimírovi Vsevolodovičovi.

Nedôverujúc Olegovi Riazanskému, pohol sa veľkokňaz západne, aby nemusel vniknúť do vnútra riazanskej zeme, a šiel ľavým bre-

hom Oky až po ústie rieky Lopasny. Tu sa s ním spojil vojvoda Timofej Vasiljevič Veljaminov a priviedol vojská, ktoré sa po odchode hlavnej sily dostavily do Moskvy. Prejdúc cez Oku, počítal svoje vojská, i našlo sa, že boly 200.000 mužov silné. Avšak priblížime sa pravde, keď udáme, že jich nebolo menej ako 100.000, a nie viac ako 150.000. Stojí ale, že do tých čias nikdy toľké vojsko nevystavila ruská zem. A predsa to bolo vojsko len z jednej malej čiastky Ruska!

Mnohí kňazia nebrali účasť pre strach pred Tatarmi, alebo pre žiarlivosť na moskovskú slávu. Tak neprišiel na pomoc veľkokňaz tverský, Michajl Alexandrovič, ba ani tesť veľkňaza, Dimitrij Konstantinovič Nižegorodský, ani Smolniani, ani Novgorodci, kdežto Černigovci, Kievci a Volynci boli v ten čas pod litvinskou vládou.

Od Lopasny vojsko pohlo sa k horniemu Donu. Veľkokňaz prísno zakázal svojim bojovníkom neobrážať obyvateľov, cez ktorých zeme išli, aby proti sebe nepopúdil Riazancov, ktorý zákaz bol aj prísno zachovávaný. Napriek nastúpivšej jaseni malo vojsko teplé, jasné dni na svojom pochode, na ktorom kňaz stal sa účastným neočakávanej pomoci. Pripojili sa totiž k nemu dvaja bratia Olgerdoviči, Andrej Polocký z Pskova a Dimitrij Briansky. Oni boli bratia Jagajla po otcovi, ale nie po matke; po otcovej smrti boli ukrátení, odišli z Litvy, prešli na pravoslavie a dostali od kňaza moskovského niektoré mestá v severovýchodnom Rusku. Krem toho boli oni švagrovia Vladimíra A. Serpuchovského. Dimitrij zaradoval sa jich príchodu, jedno že boli skúsení vojaci, za druhé mohli byť užitoční na prípad vojny s Jagajlom.

Veľkokňaz postupoval veľmi obozretne a hľadel si nadobyť podrobné zprávy o položení, silách a plánoch svojho nepriateľa. Medzi iným poslal napred zručného bojarína Semena Melika s konníctvom, s úlohou, jechať až ku samym tatarským strážam. Vidno, že sa Dimitrij dobre rozumel rekognoskovaniu.

Približiac sa k Donu, zastavil pluky a rozložil sa táborom na poli, nazvanom Bereza, aby dočkal pešie vojsko. Tu mu priviedli zemania Gorský a Alexandrovič, jechavší s vyzvedným konníctvom, chyteného Tatara zo sprievodu samého Mamaja, ktory vyzradil, že Mamaj stojí už na Kuzminskej ceste, ale napreduje pomaly, očakávajúc Olega Riazanského a Jagajla Litevského.

V ten samy čas došly i druhé zvesti: Jagajlo stál už na brehoch rieky Upy u Odojeva; len o Olegovi nebolo istých zvestí, ktorého Moskovci preklínali jako zradcu ruskej zeme. Ale to nebolo celkom spravodlivé, lebo on staral sa predovšetkým, zbaviť svoje vlastné zeme od tatarských hôrd, a preto ukazoval oddanosť Mamajovi a priateľstvo Jagajlovi. Skutočne ale nešiel ani k jednomu, ani k druhému, ani nedával jim verných zpráv o moskovských vojskách. Pravdepodobne sám Oleg neznal, ku ktorej strane má prilnúť v tak ťažkých okolnosťach. Ale nech je ako chce: on bol príčinou, že Mamaj bavil sa za Donom a Jagajlo čas maril u Odojeva.

Povstala otázka, či má veľkňaz cez Don prejsť, a či má tu počkať vraha. Mienky sa rozchádzaly. Niektorí nechceli za Don,

v tyle Litvu a Riazancov, iní, medzi nimi bratia Olgerdovičovci, radili prebrodenie rieky. Oni hovorili: „Keď tu ostaneme, rozmôže sa malodušnosť, jestli prejdeme, krepký duch bude vo vojsku tvojom. Znajúc, že niet v bežaní spásy, zostane mu iba víťazstvo alebo smrť. A čo sa týka jazykov, strasiacich nás ohromnou silou tatarskou, veď je Boh nie v sile, ale v pravde.“

Dimitrij rozhodnul sa za posledný návrh. „Ľúbezní druhovia,“ riekol k vojvodom, „vedzte, že som sem neprišiel strážiť Olega lebo Don, ale abych ochránil ruskú zem, alebo položil hlavu svoju za všetkých. Čestná smrť lepšia, než hanobný život.“

Dňa 7. septembra počali stavať mosty pre pechotu a hľadať brody pre konníctvo.

Semen Melik doniesol zprávy závažné: on už bil sa s predvojom tatarským, ktory ho prenasledoval až po vojská ruské; že sám Mamaj už u Husieho brodu, a zná príchod Dimitrija; že sa náhli k Donu, aby Rusom zamedzil prechod do príchodu Jagajla. O poslednom tiež došly zprávy, že sa už pohol od Odojeva v ústrety Mamajovi.

Do noci podarilo sa ruskému vojsku prepraviť sa za Don a obsadiť lesisté chlumy, ležiace pri ústí rieky Nepriadvy do Donu. Za tymito chlumami (vŕškami) ležalo široké pole, nazvané Kulikovským; jeho prostriedkom tiekla rieka Smolka s príkrymi brehami. Za tonto riečkou, na výšinách protipostavenych, rozbila svoj tábor Orda Mamajova, ktorá v ten samý deň ta prišla, keď Rusi prechádzali Don, ale až nocou, tak že jich nemohla mýliť v preprave. Na najvyššom mieste poľa, na tak zvanom „Krasnom Cholme“ (červenom chlume) postavený bol šiator samého chána. Okolie Kulikovského poľa bolo nerovné, popretŕhané zárezami, pokryté kríčkami a stromovím.

Medzi hlavnými vojvodami Dimitrija Ivanoviča bol istý Dimitrij Bobrok, volynsky bojarín, prišlý, ako mnohí iní, z potlačenej zeme vo svobodnú Moskvu, aby tam slúžil veľkému kňazovi. Tento muž vyznačil sa bol už niekoľko víťazstvami na čele veľkokňazskych plukov, a vôbec slul človekom veľmi skúseným vo vojanskom diele, ba i hadačom vecí budúcich.

Noc bola teplá a tichá.

Veľký kňaz a Dimitrij Bobrok sadli na kone a vyjechali na Kulikovo pole medzi oboje vojsko, tvárou k Tatarom, a počali načúvať. Počuli veľký pokrik a šum, sťaby tam bol veľký trh. Za tatarským ležením bolo počuť zavyjanie vlkov. Na ľavej strane krákali orli, ale na pravej strane nad riekou Nepriadvou vidno bolo kŕdeľ husí, labutí a kačíc, trepúcich krydlami a robiacich škrek.

„Obráť sa,“ povedal Bobrok. Kňaz sa obrátil a pozoroval, že na ruskej strane bola tišina veliká.

„Gospodine kňaze,“ riekol na to Bobrok, „ďakuj Bohu! Ty zvíťazíš nad Tatarom, ale i tvojho vojska padne veľké množstvo.“

A skutočne zachovaly sa zprávy dôkladné a hodnoverné o noci tejto. Vlci strašno vyli a bolo jich náramné množstvo, orli a havrani krúžili vozduchom.

Ráno dňa 8. septembra bolo veľmi hmlisté; hustá hmla nedovolila pozorovanie pohybov plukov; iba na oboch stranách poľa revaly vojanské trúby. K deviatej hodine počala sa hmla riedit a slnko osvietilo ruské pluky, stojace v bojovnom poriadku. Pluky tieto pohly sa boly už napred a opieraly sa pravym krydlom na strmé brehy riečky, Nižny Dubik menovanej, (vteká do Nepriadvy, ktorá v úplnom polkruhu obtáča Kulikovské pole), a ľavým na taktiež strmé brehy Smolky, tam, kde sa ona obracia k severu. Na pravé krydlo postavil Dimitrij bratov Olgerdovičov, na ľavé kňazov Bielozerskych. Pechota bola zväčšej čiastky v prednom pluku, ktorému stáli na čele bratia Vsevolodovičovci; k nim pripojil sa bojarín Nikolaj Vasiljevič Veljaminov s Kolomencami a Semen Melik so svojím strážnym oddielom. Vo veľkom, lebo strednom pluku, pod samym veľkym kňazom vojvodili Gleb Briansky a veľky moskovsky bojarín Timofej Vasiljevič Veljaminov. Krem toho mal Dimitrij i reservny pluk pod velením bratranca svojho, Vladimíra Andrejeviča, a Bobroka. Tento konnícky reservny pluk stál za ľavým krydlom v hustej dúbrave nad riekou Smolkou, tak že bol celkom skryty pred očima nepriateľa. Vybranie tohoto miesta pre reservu predpokladalo ostrý vojansky prehľad. Bola ona tak umiestená, že mohla ľahko sosilniť bojujúcich a krem toho kryť vozotajstvo a spojenie s mostami, vystavenymi cez Don, t. j. jedinú zpiatočnú cestu v prípade nešťastného vychodu bitky.

Ustrojiv pluky, jazdil veľkokňaz na svojom rýchlom koni pred vojská a hovoril jim: „Milovaní otcovia a bratia! Pre Boha a čistú Bohorodicu, pre svoje spasenie bojujte za pravoslávnu vieru a brať nasu!" Bodrosť a zmužilosť svietila sa z tvár ruskych bojovníkov; vojanské pokriky otriasaly vozduchom.

Na čele veľkého lebo hlavného pluku stála vlastná družina veľkňaza a viala jeho veľká čierna zástava s vyšitou na nej tvárou Spasiteľa. Dimitrij sostúpil s bohato okrášleného koňa, sňal zo seba zlatotkany plášť, položil ho na plecia svojho miláčka bojarína Michajla Brenka, posadil ho na svojho koňa a velel, aby niesli pred ním veľkú čiernu zástavu. Sám ale priodel sa navrch broni prostym plášťom a sadol na druhého koňa, a tak postavil sa na čelo predového pluku, aby vlastnou rukou prvy uderil na vrahov.

Nadarmo ho zdŕžali kňazia a vojvodovia. „Ty nemáš padnúť, ó kňaz," hovorili oni, „lebo keď teba ztratíme, budeme jako ovce bez pastiera, prijdú vlci a rozoženú nás."

O jedenástej hodine predpoludňajšej pohlo sa z protivných chlumov tatarské vojsko v ústrety ruskému. Obe vojská zpúšťaly sa do nížiny, z ktorej vyvierala riečka Smolka, t. j. k stredu Kulikovskeho poľa. Strašno bolo pozerať na tieto dve hrozné sily, rútiace sa jedna na druhú. Vyzor jích nebol jednaky. Ruské vojinstvo rozoznávalo sa purpuro-červenými štítami a modrym brnením, bliskajúcim sa v slnku, ale tatárske vojsko so svojími čiernymi štítami a šedymi kaftanami vyzeralo z ďaleka jako čierny mrak. Predny tatarsky voj v stredu svojom, tak jako rusky, pozostával z pechoty (pravdepodobne najatej za žold). On pohyboval sa hustou

kolonnou, pričom zadné voje kládly svoje kopije na plecia predných; títo poslední mali kratšie kopije, zadní ale dlhšie. V istej vzdialenosti zastaly oba voje. Tu z tatarského voja vyšiel vojín ohromného zrastu, aby dľa obyčaju tých časov otvoril bitku súbojom a tak obodril vojsko. Bol on šlachtic a menoval sa Temir-Murza. Keď ho zhliadol mních Peresviet s Osliabom, zavolal: „ja chcem s ním sa biť! Brate Osliabe, modli sa za mňa Bohu!“ a s kopijou v ruke hnal sa na vraha. Tatar bežal mu v ústrety. Protivníci udreli na seba takou silou, že kone jích klesly na kolená a sami oni zvalili sa na zem mrtví.

V to okamženie udrely obe vojská na seba, Rusi, volajúc na pomoc Hospodina a Bohorodicu, a Tatari Allaha a Mahomeda. Dimitrij bol príkladom zmužilosti a bojovnej odvahy. Niekoľko koní už bol premenil v bitke v prednom pluku; keď už i druhé oddelenie prišlo do boja, odišiel k hlavnému pluku. Ale rad prišiel i na veľký (hlavný) pluk, a zase bojoval osobne. Ale jeho protivník, chan Mamaj, so svojími vojvodami a telesnou strážou hľadel z výšiny Krasneho Cholmu na bitku.

Onedlho bolo miesto boja tak tesné, že bojovníci sotva mohli dýchať. Roztiahnuť sa na strany nebolo možno, lebo z oboch strán boly útesy. Takú strašnú bitku nepamätal žiaden Rus. Dľa ruských letopiscov „lámaly sa kopije ako slama, strely padaly dážďom, prach pokryl slnečné lúče, meče blískaly sa ako hromy a ľudia padali ako tráva pod kosou, krv liala sa ako voda potokami.“ Bola to bitka z väčšej čiastky pästová a nasledovne tá najkrvavejšia. V tesnote chytali vojíni protivníkov ľavou rukou a pravou rúbali lebo klali. Mnohí mreli pod koňskými kopytami. Ale i kone sotva mohli pohybovať sa pre množstvo trupov, pokrývajúcich v krátkom čase pole bitky. Pluky sa smiešaly, na jednom bode víťazili Rusi, na druhom zase Tatari. Rev a dupot koní, kriky bojovníkov, tresk zbraní a stony ranených spôsobily taký hluk, že vojvodovia predných vojov nadarmo pokusovali sa voviesť poriadok, lebo jich nikto nemohol počuť; ostatne väčšina vojvodov padla hrdinskou smrťou.

Pechota ruská bola už zničená. Smrť mnohých ruských vodcov zapríčinila, že Tatari do neporiadku uviedli ruské predné pluky a počali dorážať na hlavný oddiel, t. j. na pluk Moskovský, Vladimirský a Suzdolský. Tu počali niektorí mladí neskúsení Moskovci utekať a spôsobili tým zmatok, tak že tlupa Tatarov prebila sa k veľkej zástave, preťala tyčku a zabila bojara Brenka v predpokladaní, že je to veľkokňaz Dimitrij. Ale Gleb Briansky, Timofej Vasiljevič a iní vojvodovia zaviedli znovu poriadok a sriadili čaty. Medzitým na pravom krydle víťazil nad Tatarmi Andrej Olgerdovič; ale on neopovážil hnať sa za nepriateľom, aby sa nevzdialil od veľkého pluku, ktory nenapredoval. Na tento navalilo sa silné tatarské oddelenie, aby ho prervalo, ale nadarmo, trebárs i tam padlo už mnoho vojvodov.

Už bolo povedané, že Dimitrij a jeho skúsení pomocníci, oboznámení s tatarskou taktikou a dobre znajúci terrain, rozostavili

pluky v takom poriadku, aby jich Tatari nemohli obísť zo žiadnej strany. Následovne nepozostávalo pre Tatarov nič inšie, jako pretrhnúť ruský stroj a až potom uderiť na Rusov od zadku. Vidiac svoj nezdar v centrume, vrhli sa so zvláštnym ohňom na ruské ľavé krydlo a hodili ta veľkú silu. Tu zúril za istý čas ten najzúfalejší boj. Konečne, keď tu všetci kňazia Bielozerskí padli smrťou hrdinskou, počal voj ustupovať pod hroznym návalom vrahov. Teraz nastalo pre veľký pluk nebezpečenstvo, že ho obijdú z boku i do chrbta; takym spôsobom bolo by celé ruské vojsko odrezané od donskych mostov, pritisknuté k Nepriadve a obetované záhube. Nie nadarmo vrhli sa Tatari na ľavé ruské krydlo a nie na pravé. Jích vojvodovia vedeli, kde nachádza sa najslabšie miesto ruského vojska. Už rozliehaly sa zúrivé hulákania a víťazné pokriky Tatarov. Ale tu dokázalo sa znamenité umiestenie ruského reservného pluku.

Už dávno kňaz Vladimír Andrejevič a vojvoda Dimitrij Volyncev pozorovali zo svojho reservného postavenia napruženou pozornosťou na bitku, pomocou niekoľko vojínov, ktorí boli vyliezli na stromy. Mladému kňazovi horelo srdce a volalo ho do boja, najmä keď videl, že Tatari na tom a onom mieste víťazia nad Rusmi. Jeho netrpelivosť sdielali i mnohí ohniví mladíci. Ale skúsený vojvoda hatil jích ohnivosť.

„Jaký cieľ má toto naše stanie? Komu budeme pomáhať, keď bude už neskoro?“ konečne počali reptať tí najnetrpelivejší, najmä keď prišla zvesť, že Tatari počínajú s prospechom narážať na naše ľavé krydlo.

„Počkajte ešte trochu, vy netrpelivé ruské deti,“ vadil sa s nimi Bobrok: „ešte budete mať s kym tešiť sa, piť a veseliť sa.“

Divoká bitka trvala už dve hodiny, a naozaj vyžadovala sa veľká trpelivosť, hľadeť na ňu v nečinnosti a neleteť ku pomoci svojím. Až posaváď pomáhala Tatarom tá okolnosť, že slnečné blesky bily Rusom priamo do očú a vetor dul jim v tváre. Ale pomaly sklonilo sa slnko na bok a vetor počal viať v druhú stranu. V ten samy okamžik dosiahlo do neporiadku donesené ľavé krydlo a prenasledujúci ho tatarský oddiel tú dúbravu, kde stál reservný pluk.

„Teraz prišiel i náš čas!“ zakričal Bobrok. „Smelo, bratia a druhovia. Vo mene Boha Otca, Syna i Ducha Svatého!“

Jako sokoli na hajno krahulcov, tak udrela ruská reserva na Tatarov a chytila jich z boku i z chrbta. Tento nečakaný nápad sviežeho vojska veľmi pomútil vrahov, ukonaných dlhou bitkou a uvedených v neporiadok. Oni po malej chvíli boli celkovite rozbití a roztrepaní na všetky strany.

Medzitym Dimitrij Olgerdovič, predvídane umiestený so svojím oddradom za veľkym plukom (t. j. v reserve), ponáhľal sa kryť jeho bok, ktorý odhalený bol ustúpením ľavého krydla, a takym spôsobom hlavná tatarská sila, napádajúca neprestajne veľký ruský pluk, nemala času naňho sa vrhnúť a ho rozbiť. Teraz ale, keď značná čiastka tatarského vojska bola roztrepaná a reservná družina uspela prísť na pomoc hlavnému oddielu, pohol sa Olgerdovič napred.

Ruská vytrvanlivosť i tuto zvíťazila. Tatari svojim ohnivym nápadom na počiatku boja ukonali sa, a porážka jich pravého krydla a zjavenie sa sviežeho ruského pluku odobralo jim poslednu bodrosť. Jich hlavny oddiel ustrasil sa a počal stúpať nazad.

Na svahu Červeného Chlumu zastavili sa Tatari okolo svojich táborov a obnovili boj, sosilneni poslednymi chánskymi silami. Lez nie na dlho. Rusi valili sa nezastavitelne do predu a obkľúčili vrahov zo všetkych strán. Celé tatarské vojsko dalo sa konečne v divy útek. Sám Mamaj a jeho najbližší muziri (vodcovia) odjechali na sviežich bystrých koňoch v step, zanechajúc svoje šiatre s množstvom všakového dobra v korisť víťazom.

Ruské konnícke oddelenia, poslané v pohon za Tatarmi, bili jich až po samú rieku Meču, teda asi štyridsať verst; pri víťaznom pohone ulovili množstvo veľbludov, obťaženych rozličnym tovarom, a taktiež celé stáda rožného i malého dobytka. Jako známo, takéto stáda tvorily hlavné bohatstvo kočovného tatarského národa.

„Ale kde je veľkokňaz Dimitrij? Kde predný svedok našej slávy?“ zpytovali sa vzájomne kňazia i vojvodovia, zostavší pri živote.

Vladimír Andrejevič bol zvláštne znepokojeny. On stál „*na kosťach*,“ t. j. na poli bitky, pod veľkou čiernou zástavou, a velel zatrúbiť ku shromaždeniu sa. Keď sa vojsko okolo neho sišlo, pýtal sa Vladimír, kto posledný videl veľkého kňaza. Niektorí hovorili, že videli ho silno raneného a tak že pravdepodobne leží niekde medzi trupami; niekto tvrdil, že videl ho brániť sa proti štyrom Tatarom. Kňaz Štefan Novosilsky rozprával, jako videl Dimitrija pešo, ledva hýbať sa vládnuceho od rán, ale pomócť mu nemohol, lebo sám mal krvavú prácu s troma Tatarmi. Všetky tieto zprávy neobjasnily hlavnú otázku: kde podel sa veľký kňaz? Tu Vladimír rozoslal bojovníkov na všetky strany, hojnú slúbiac odmenu tomu, ktoby ho našiel živého.

Vojíni rozsypali sa po Kulikovom poli a počali prezerať hromady mrtvol. Našli na jednej mrtvole veľkokňazsky plášť, ale to bol bojar Brenk; iní zas držali za veľkokňaza Teodora Semenoviča Bielozerského, ktory sa mu podobal; iní zas našli padlého koňa a mrtvoly jeho sluhov, ale jeho samého nebolo vidno. Konečne dvaja vojínovia, Teodor Sabur a Grigorij Chlopiščev, zašli na pravú stranu poľa a našli na kraji dúbravy veľkokňaza, ležiaceho pod vetvami sviežo zrúbaného stromu; oni skočili z koní, došli k nemu a presvedčili sa, že je živy. Chlopiščev zostal u neho, Saburov jechal s radostnou vesťou k Vladimírovi. Všetci kňazia a bojaríni pospiešili na označené miesto, poskákali z konov a klonili sa pred veľkym kňazom.

„Brat môj milý, veľkokňazu Dimitrij Ivanovič, sláva Hospodinu našemu Jezu Kristovi a jeho prečistej matke! Modlitbou a pomocou Svätych zvíťazili sme nad vrahami!“

„Kto to hovorí?“ prehovoril Dimitrij, otvoriac oči.

„To ja, tvoj brat Vladimír, a zvestujem ti, že Boh daroval nám víťazstvo!“

Dimitrij potesil sa a námahou postavil sa na nohy pomocou vojvodov. Prilba i brnenie jeho boly dorúbané; keď jich sňali, nenašli na knazovi ziadnej smrtełnej rany, lebo silné brnenie zadržalo ostrie mečov a kopií. Ale telo jeho bolo pokryté jazvami a flakami. Keď považime, že bol Dimitrij značne tučny, budeme si móct predstavit, jako ho zmorila dlhá bitva, jako ohluseny bol údermi, ktorych väčšia čiastka padla na hlavu, plecia a život, najmä potom, keď utratiac koňa, bojoval pešo. Musíme sa divit, že odrezany od svojich, mal dost sily dójst k zrúbanému stromu, prv než upadol bez povedomia medzi vetve. Odvaha Dimitrija Ivanoviča a jeho zelanie, počať osobne bitku s vrahami príkladom drievnych ruskych knazov, ktorí obyčajne bili sa na čele svojich druzín — táto odvaha skoro stála ho život, a skoro pridala k radosti nad víťazstvom smútok a bôľ. A že pre neprítomnosť veľkokňaza v najkritickejšej dobe nestal sa zmätok, ďakovať nutno v prvom rade samému Dimitrijovi, ktory svojimi umnymi mierami a poriadkami, zvlástne ústrojstvom reservného pluku, pripravil ruskej zbrani triumf. Zadruhé zvíťazili Rusi preto, že väčšia čiastka vojínov, od kňazov až do prostych bojovníkov, plnila svoju povinnosť, a nielen že zachovala drievnu slávu ruského mena, ale aj budúcim pokoleniam zanechala vysoky príklad statočnosti a lásky ku vlasti.

Nasledujúci den bola nedeľa. Dimitrij siel po službách božích medzi vojsko a chválil jeho víťazné činy. Pohľad na Kulikovské pole bol úžasny: celymi kopami ležaly tam trupy Rusov i Tatarov. Najviac zarmútil kňaza pohľad na mrtvoly statnych knazov Bielozerskych: Teodor Romanovič otec a syn jeho Ivan ležali tam druh u druha a s nimi pätnásť ruskych kňazov. Z celeho vojska ruského zostalo pri živote len 40,000 mužov, a tak vyše polovice stalo sa neschopnych boja.

Medzitym Jagajlo Litevsky nachádzal sa 8. septembra iba na jednodenny pochod vzdialeny od miesta bitvy. Keď dopočul sa o víťazstve Dimitrijovom, dal sa ihneď na zpiatočny pochod takym rychlym pospechom, akoby ho víťazná armáda prenasledovala. Tu zbadal Jagajlo, že dal sa osudit od svojho spojenca Olega Riazanského.

Za osem dní pochovali Rusi svojich mrtvych a dali sa na zpiatočny pochod. Povozy ruske rozmnožily sa valne množstvom vydobytych od Tatarov kybitok. Okrem toho hnali za vojskom celé tabuny koní, stada velbludov, byvolov a baranov. Mnoho ťažko ranenych viezli tiež sebou, ba i niektoré mrtvoly, vložené do rakví, vytesanych v pňoch stromov. Medzi inymi viezli takym spôsobom mrtvoly Peresvieta a Osliabia.

Dimitrij, zanechajúc hlavné vojsko, pribyl s ľahkym konnictvom do Kolomny 21. septembra, kde mu prisiel v ustrety biskup Gerasim so svojim duchovenstvom. Dňa 28. septembra vtiahol veľkoknaz s Vladimírom slavnostne do Moskvy, kde ho uvítala radostná manželka i s detmi. Nastaly veľke cirkevne slavnosti, skvele obdarovanie kostolov, klastorov, sirot a vdov po padlych vojínoch. Tiež do Trojickej lavry zavítal knaz a obdaril klástor hojne. Telá Peresvieta a Osliabia boly pohrobené pod Moskvou v kostole Božieho

narodzenia, patriacom kláštoru Simonovému. Vtedy postavené boly základy mnohých chrámov v česť narodzenia Bohorodice, poneváč kulikovská bitka udala sa na tento sviatok. Moskovský národ tešil sa víťazstvu a oslavoval Dimitrija a jeho bratanca Vladimíra, dajúc prvému priemeno Donského a druhému Chrabrého. Rusi kochali sa nádejou, že Orda pokorená je navždy a jarmo tatarské zlomené celkovite. No, táto nádej sa neuskutočnila tak skoro.

Mamaj, odhliadnuc od svojej veľkej porážky, uspel sobrať v Orde nové sily, a rozzúrený na Dimitrija, chcel mu odplatiť bitku nečakaným nábehom. Ale tu zjavil sa v Orde súperník, chan Tochtamyš. Proti Moskve schystané sily prinútený bol Mamaj obrátiť proti Tochtamyšovi. I tu ho šťastie opustilo; u Kalky na azovskom mori bol zbitý svojím súperom. Princovia a temníci (vodcovia) tatarskí zanechali porazeného chána a dali sa v službu Tochtamyšovi. Mamaj utiekol sa do tavridského mesta Katku (Theodosia), ktorého obyvatelia vierolomno ho zabili, aby si prisvojiť mohli jeho poklady. Dva roky po kulikovskej bitve upevnil sa v Saraji chan Tochtamyš a dokonal predsavzatie Mamajove: urobil veľký nápad na Moskvu tak neočakávane, že našiel Dimitrija nepripraveného. Veľkokňaz odobral sa do severných miest, aby sobral vojská, a v jeho neprítomnosti zmocnil sa Tochtamyš lsťou mesta Moskvy a zraboval ho. Keď ale počul, že sa proti nemu sbiera ruské vojsko, ušiel. Vladimír Andrejevič zbil veľké oddelenie Tatarov, tak že sa už viac ani neopovážili biť sa s Rusmi v otvorenom poli. Aby sa ale sprostil večných nábehov, odhodlal sa Dimitrij platiť daň chánom Zlatej Ordy. I z tohoto vidno, že Dimitrij nebol už tak energický, jako pred bitvou kulikovskou, čoho príčinou mohla byť nezdravota, pochádzajúca z úderov, nanesených mu v bitve. Iba devať liet žil po onej bitve, ktorá má tak veľký význam v historii ruského národa. Vtedy Rus od čias Batyeva prvýraz pocítila svoju silu a počala lámať jarmo divých výbojcov. Krem toho rozšírilo sa povedomie, že hlavnia sila pozostáva v sjednotení rozrôznených čiastok a v prilnutí k Moskve. Veľkokňazia moskovskí skrze Dimitrija zajasali sa v tak skvelej sláve, že každé súperníctvo zo strany veľkých kňazov provinciálnych nebolo možné. Na Moskvu obrátily sa pohľady zo všetkých končín ruskej zeme, od Moskvy očakával národ obranu pred četnými vrahami. I Tatari pocítili, že je Moskva veľmi silná, a preto keď aj napadli ju, učinili to náhle, aby odniesli korisť. Zostal iba tieň tatarského jarma. Po sto rokoch pravnuk Dimitrija Donského, Ivan III., zničil aj tieň. A vnuk Ivana III., Ivan Hrozný, pokoril tri tatarské carstvá: kazanské, astrachanské a sibirské. Z pánov stali sa Tatari poddanými Ruska. Počiatok takéhoto obratu položený bol kulikovskou bitvou.

Jedným slovom, mravné následky kulikovského víťazstva boly ohromné. Veliký jeho význam dokazuje i to, že vesti o ňom staly sa najobľúbenejším predmetom národných zpomienok, a že ani jedna bitva drievneho Ruska nebola tak všeobecne známa, ospievaná a oslavovaná, jako kulikovská.

Žena dvoch mužov.

Dedinská poviedka od *Sama Bodického.*

„Nebude, nebude naša láska stála,
Kým nás nepovedú okolo oltára."

Tak spievaly devy, vyprevádzajúce mladú nevestu Marku Pršanovie ku sobášu a ona blažená nazdala sa, že pod dojmom prísahy musí jej srdce puknuť. Srdce takmer nevládalo preniesť lásku a vďačnosť, pocitenú k mladému zaťovi, teraz už manželovi, Jankovi Studenych. Oči, zabehnuté slzou rozkoše, bály sa vyzrieť z úkrytu obočia, pravá ruka kŕčovite držala pravicu svojho vyvoleneca, rozburené prsia nechcely prepustiť slová prísahy a len tichý šepot suchotal okolo. Akoby nie? Janko Studenych, syn prvého hospodára v obci, nevolil bohatstvo, ale volil za ženu chudobné dievča.

Mladý zať Janko vysoko držal hlavu a svatosť okamihu nevládala zroniť iskriace oči jeho. Vyzývave ohliadol sa okolo, videl svojich sudruhov, a ústa zatvorené vyrázaly nemú otázku: kto z vás dostane takú krásnu ženu?

Pohľad zo sudruhov letel na tvár prisahajúcej mladej nevesty; ako tam vyzývave uražal, tak tu v slasti rozplýval sa. Bola krásna. Janko si ju zaľúbil, prosby a hrozby rodičovské neosožily. Povrávalo sa, že Ďurko Ondráš, čiernooký šuhaj, vnikol už predtým Markiným modrým okom do jej zápalistého srdiečka, ale Marka presvedčila Janka o nepravdivosti podobných chýrov, a on rád veril. Ľúbili sa, sobrali sa.

Medové týždne pominúť nechcely. Mladý manžel, ako priviazaný, nepohol sa od boku mladej zienky, tak mu dobre padlo na ustavičnú otázku: Marka, či ma rada máš? slyšať odpoveď: Rada, rada, Janko môj! Horúci poľúbok býval stvrdením odpovede.

Rada ho mala; z chudobnej chyžky prenesená do rozsiahleho dvora, z nedostatkov života do pohodlia, každá, čo ako márna túžba s ochotou vyplňovaná, a to všetko ďakovala Jankovi. Starí Studenovci na rukách ju nosili, i keď výber Jankov proti jich vôli vypadol, manželstvo bolo šťastné, Janko spokojný, blažený; čože jich naposledy po peniazoch? majú toho dosť!

Markina matka rástla od radosti, predtým len „kmotrička," teraz „sváčka;" zaťa svojho volala „náš syn Janko," v istom očakávaní, že ju on „matkou" volať bude. Keď cudzinec dopytoval sa po šťastnom majiteľovi úhľadného domu Studenych, s pýchou vyvod dala: tam je moja dievka vydatá.

Jej manžel obetoval k vôli novému pokrevenstvu jeden z milých obvčajov: časté chodenie do krčmy. Zriedka kedy nazrel k Icíkovi, aby tam so svojím svákom alebo zaťom pohár vínka užil, aj to nie k vôli nápoju, ale aby čím častejšie, v dôvernom rozhovore s novým pokrevenstvom, od iných obdivovaným byť mohol.

Všetko šlo ako po masle, žiaden mráček nepokrýval nebo dvoch blažených rodín; ale vraj kde niet nesváru, stará baba ho naseje.

Tetka Rapoška bývala v susedstve Studených so svojou jedinou dcérou Zuzkou. Opatrovala sa dobre, mohutným svojim rukám nedala hliveť v záhaľke, bystrý rozum jej znal rozoznať, kde kynie prospech a ohebný jazyk šťastne odrážal všetky nápady. Dvoje prenikavých očú smelo hľadelo do sveta; beda, keď čierne obočie mrklo, už znala slabú stránku protivníkovu, a storáz beda, keď stisla bezzubé ústa, tak že končitá brada takmer s nosom do potyku prišla, prúd reči zastaviť viac nebolo možné. Dcéra jej, Zuzka, nezdedila povahu po matke, ale po otcovi, a tá záležala v tom, že musela ostať nákovou pod matkiným mlatkom. Zlý svet rozprával, že si muža umučila; no tomu len hlúpy človek uveril, veď tak žalostive, úctyplne zpomínala svojho „drahého nebohého." Ľudia nezávideli nevoľnej Zuzke, radšej ju ľutovali; ona pri tom bola spokojná, keď prehrmelo jej ponad hlavu, hneď sa vyjasnilo zamračené nebo materinskej lásky.

Dcéra odrastlá mohla vydávať sa, ale kam? seberovných mládencov nebolo krem jedného a ten vzal si chudobnú, bohatá Zuzka neprišla mu na um. Opatrná tetka, keď aj napriek všetkým namáhaniam nemohla prekaziť svadbu u Studených, na oko tvárila sa, akoby ju to nedotklo, pomer susedský ostal srdečný, ale oči lepšie otvárala na veci, ktoré tam dialy sa. A tu ľahko bolo videť, že maznaná Marka neodvetuje viac otázky Jankove predošlou srdečnosťou, netúli sa k nemu, a keď Janko trochu dotieravejšie vôkol nej točí sa, mrzí ju. Tetka Rapoška to videla, sama napomáhala, úštepačne rozprávajúc o mladých manželoch, ktorí pre samé zaihrávanie zabudli na prácu, a z poľúbkov veru nik nevyžije.

Pomsta vrela jej v srdci.

Ako zničiť, ako roztrhať uzavretý svázok? Šťastná myšlienka! Ďuro Ondráš býval milencom Markiným, keby nakvapkať mohla jedu náruživosti do jej srdca!

Pomaly do práce.

„Ver' ti je dobre, Marka," vravela jej tetka Rapoška, keď Marka na posedky k nim prišla, „každá ti môže závideť."

„Dobre, chvála Bohu," odvetila Marka; „mňa radi majú a ja tiež rada mám."

„Poriadny muž, a to je hlavná vec, k tomu veľké hospodárstvo."

„Všetko mám, čo som si žiadala."

„Všetko máš?" pokúšala tetka. „Inšie si nežiadaš?"

„Čoby som si žiadala?" zvedavo pozrela na tetku; „hádam som si všetko ani nezaslúžila."

„Či tak málo myslíš o sebe? Janko si ťa vyvolil, starí pristali, páčila si sa jim. Tebe dobre stalo sa a Studenovcom lepšie."

„Budem sa usilovať, aby boli spokojní a mne dobre bolo."

„Pravda, tebe dobre bolo," dotierala tetka, „vždy na seba myslíš, a viem niekoho, že nebol spokojný, keď si ty spokojne ku sobášu išla."

„Kto je to?" zpytovala sa Marka, a ľahký rumenec zapálil jej líca.

„Vari nevieš?“ prikročila tetka k Marke a naklonená k samému uchu, riekla: „Zabudla si Ďurka Ondrášovie?“

Marka sklopila oči, ruky jej odpadly a trasúcim šepotom prosila tetku: „Dajte mi s ním pokoj, on môže, bude šťastný, lebo je hodny šuhaj.“

„Tebe je veľmi ľahko o šťastie; myslíš, že každý tak ľahko zabudne, ako ty? Prečo chodí s ovesenou hlavou a každy večer vkráda sa do nášho dvora, aby ztade cez škáry plota do vášho dvora hľadeť mohol?“

Sotva dopovedala tetka, schytila sa Marka, zabudla svoje: „zdraví zostávajte,“ a odišla domov.

Bolo po pokoji, bolo po radosti. Obrazy minulosti striedaly sa jej v duši: keď s Ďurkom na priedomí sedávala, starší ľudia s uspokojením hľadeli na nich, mladí so závisťou, chlapci závideli Ďurkovi Marku, dievčence Marke Ďurka. A večer, keď už všetko spalo, prikradol sa Ďurko pod oblôčok, dosiaľ rozozná tichy klopot na oblôčku, ona počula, matka nie; prikradla sa ku oblôčku, tam stál Ďurko, ten milý Ďurko, boli sami a koho potrebovali? Nikto nevidel, ako mu podala svoju bielu rúčku, nikto neslyšal, ako on rozprával o svojej vrelej láske a ona dovolila, aby polúbok vtisol na jej jahodové perny....

Preč myšlienky! všetko musí byť zabudnuté! Jankovi to odtajila, ale ak zo sna vykričí svoje hriechy?! – Nešťastná tetka, mohla zabudnúť na všetko, na Ďurka ani len v kostole nepodívala sa, a teraz už myslí na neho! Nešťastná zpomienka!

Keď približoval sa večer, ťažko jej bolo vykročiť do dvora: možno, že Ďurko sedel v úkryte. Môže ho zbadať jej manžel; na seba nemyslela, myslela na Ďurka.

Tetka badala premenu na Marke; vedela, kde má svoj pôvod. Pod rozličnymi záminkami vábila Ďurka do dvora, on videl Marku, ona videla Ďurka.

V nedeľu popoludní bola bursa. Mládež veselo ihrala, starešina, vôkol stola usadená, múdre rozjímala o záležitostiach obecnych, pretrhujúc rozprávky svoje častejším „Bože, daj zdravia!“ načo prirodzene nasledovalo vyprázdnenie pohárov a skleničiek.

Sedel tam Studeny s Pršanom v kruhu predstavenych obecnych, mlady ženáč Janko len tu i tu priskočil ku stolu, aby z ruky svojho svokra vyprázdnil podávany pohár. Marka stála medzi seberovnymi mladymi ženami; čakala na pozyv ku ihre. Mládenci veselo ihrali; sám Ďurko Ondráš nemal sa k zábave, hudba ho netešila, meravo hľadel pred seba, a keď niekdy prezrel, hľadel v stranu Markinu. Marka zbadala, triasla sa strachom, žiadala si byť doma a odísť nemohla, len jedno slovo Ďurkovo, či sa nehnevá.

Ani Ďurko nemal odvahy; dal si naliať: prvy pohár zobrazil mu prítomnosť ešte hroznejšou, po druhom bľadly strašidlá, začalo prebleskúvať slnko nádeje, tretí mu dovolil pozdvihnúť hlavu a za okamženie dívať sa na Marku, štvrty postavil ho na nohy a on smelo volal Marku do ihry.

Mládenci volávali mladé ženy do kola, ony nato prišly a mladí mužovia este aj vínom častovali za dobré vyzvŕtanie svojich polovičiek, a tak nenapadlo ani to, že Ďurko s Markou ihrá. V kúte však svietilo dvoje prenikavych očú, nad ktorymi krčovite svíjalo sa obočie. Bola to tetka Ŕapoška: pozorovala každy pohyb, neslyšala od nich slova, nehovorili, ale videla stretávanie očú, rozpaľovanie líc. Hudba umlkla, ženské vracaly sa na svoje miesta, mužskí hasili horúčosť z podávanych pohárov a vďačne prijímali prekáranie starších.

Ďurko vypil svoj piaty a vytratil sa z izby. Marku nebolo vidno medzi společnicami, aj svietiace oči vyhasly v kúte.

Pod lipou, kam zvuky skrekľavej hudby nedoražaly, stál párik ruka v ruke. On rozpáleny držal v pravej ruke útlu rúčku svojej společnice, ľavou chtiac objať tesny jej živôtok, ona bľadá zabudla jednu rúčku v ruke společnikovej, druhou bránila sa objatiu.

„Nezabudla si ma ešte, Marka?“ vravel on pritlmenym hlasom.

„Akože ťa zabudnúť?“ odpovedala sepotom; „nikdy, čo ma aj prísaha viaže.“

„Mne si skôr prisahala,“ pokračoval rozjareny, „a ja som prisahal tebe; či tá prísaha platnosti nemá?“

„Nezpomínaj staré hriechy, Ďurko! nemôžme byt viacej svoji, už sme rozdelení.“

„A kto nás rozdelil? Plakal som sťa dieťa, dosiaľ sa hanbím za to, keď ťa ohlasovali, mal som zúfat, keď si sla k sobášu, a ty si bola veselá, nedbala si, že ťa u Studenych nechcú, nedbala si na moje prosby.“

„Nežaluj, Ďurko, už trpím preto,“ nariekala Marka: „trniem vo dne v noci, aby sa nedozvedeli, čo stalo sa medzi nami, a ty mi ešte vyhadzujes na oči.“

„Žaluj sa,“ zvolal trpkym smiechom, „krivda stala sa ti, nechcela a musela si dostat bohatého muza, vsetko, čo ti dusa ziadala. Trpky smiech prestal, vážne počal: „Ja nebudem sa žalovať, ze ti mna ľúto nebolo, keď svíjal som sa v bolasti, mám ta, budes mojou!“ Ostatné slová vyrazil prudko zo seba a naruzive objal Marku.

„Pre Boha, pusť ma! mám muža, niekto nás môze pozorovat a ja badem nešťastná!“ úzkostlive volala Marka.

„Musis byť stastná, nechcem ďalej muky tieto znásat.“

„Počkaj, Ďurko,“ zpamätovala sa Marka, „nedotieraj tak tuho, mám muža, ale teba milujem. V jednej dedine bývame, svety nás nedelia. Na konci nasej zahrady jesto utulok, ta príjdi, sijdeme sa, poshovarame sa, potesíme sa.“

„Mne je to málo,“ nechcel pristať Ďurko; „chcem ťa mat pri sebe, budes mojou.“

Hlasite kychnutie vytrhlo Marku z objatia; srnacím skokom odbehla.

Tetka Rapoška vsetko videla, počula, a k svojej najväčsej zlosti kychnutím pretrhla dalsi rozhovor. Ale mala dosť, plamen neutuchol, ona ho rozduchala a musia popalit sa na ňom.

Večierkom sliedila, aby tajnú skrýš zamilovaných vypátrala. Dlho nadarmo. Marku hryzlo svedomie, či má zase nevernou zostať. Všetko dostala od Studených, radšej nemohli mať ani vlastnú dcéru, nechýba jej len vtáčie mlieko. Keby toho Ďurka nebolo! Janko ho nevynahradí, už protivným stáva sa jej, z tých perní jeho akoby jed vyvieral, Ďurkove boly sladké ako mäd. Čo je po všetkom, keď milého mať nemôže aspoň kedy tedy. Krátky rozhovor, stisnutie ruky, a keď najhoršie, krátke objatie nebude hriechom. To rozhodlo: Marka išla, Ďurko dostavil sa, tetka Raposka všetko vedela. Schodili sa často.

Matka Markina vídala svoju dcéru často zamyslenú, dcéra nevyzradila príčinu. Kto povie, ak nie najbližší susedia? Šla k tetke Raposke.

Shovárały sa o všetkom, len o vlastnom predmete nie, musela zkúmať a čakať, kým Raposka nadpradie rozhovor v tomto smere, nesmie stať sa nápadnou.

„Zriedka chodievate k nám, Marka," počala Raposka, „zhrdly ste, odkedy máte dcéru u Studených vydatú."

„Horká naša brindza, máme mnoho roboty," vyhovárala sa Pršanová, „a veď nemáme prečo pyšnými byť."

„Bože chráň!" pokračovala Raposka, „Studenovci môžu Pánu Bohu ďakovať, že takú nevestu dostali."

„Máte pravdu, tetka," prisviedčala Pršanová; „ktorá matka že svoju dcéru nechváli? Tej nebolo páru v našej fare."

Posledné slová boly urážkou pre Raposku, aj ona mala dcéru a tá dľa jej úsudku bola ešte hodnejšia; ale premohla svoj hnev: „Zdá sa, že jej nová hospoda veľmi neslúži, vidí sa mi trochu bledá."

„Aj vy ste zbadaly?" zpytuje sa Pršanová chvatom; „veľmi je bledá a nechce mi povedať, prečo. Vy neviete?"

„Chodím často do Studených, ale neviem. Videla som ju aj vyplakanú."

„Vyplakanú? Čiby moje dieťa plakávalo?"

„Žiaden dom bez dymu, my s mojím drahým nebohým, Pán Boh mu daj dobrú noc, veľmi sme spokojne žili a predsa prišlo tu i tu, že sme sa pohnevali."

„Veď sa mladí len nehnevajú?"

„Čoby mladí. Keby starých nebolo, ale tí uzerníci, každého važia len dľa peňazí."

Pršanová sedela ako na ihlách; vedela, kam Raposka cieli. „Snáď jej nehádžu na oči chudobu?"

„Neviem veru," odpovedala celkom nevinne, mrknúc obočím, „ale zdá sa mi."

„Tí bezbožní ľudia!" vypukla Pršanová v hlasitý hnev, „môžu radi byť, že dostali hodné poriadne dievča, a tu mi jej budú ešte na oči nametávať."

„Ticho len, Marka moja," chlácholila Raposka, „nezraďte ma, prosím, viete, to som vám len vám povedala."

„Ďakujem, tetka, že ste mi povedaly; nikomu nepoviem ani slova. Dobrú noc vám!“

„Dobrú noc!“

Tetka ostala samotná, veľmi spokojná; vzbudila nedôveru medzi pokrevenstvom. Nenazdajky zdaril sa jej nový ťah ku predku.

Nechýbälo len cit žiarlivosti vzbudiť v srdci Jankovom. Žartovným spôsobom rozprávala o ženách, ktoré manželov svojich v ustavičnej slepote udržujú.

„Mohla by som zo zkúsenosti rozprávať,“ dokladala Rapoška.

„Vari ste sama takou bola?“ zasmial sa Janko.

„Ja nie, syn môj,“ zapierala vážne; „ale boly mnohé, ktoré čím väčšiu lásku ukazovaly k svojim manželom, tým nevernejšími sa jim stávaly.“

„Tomu je muž na príčine,“ odpovedal Janko s povedomím, akoby mu niečo takého premôcť púhou hračkou bolo.

„Iste len muž,“ prisvedčila Rapoška; „keby len všetci mužovia takí neboli. Vy nevidíte tak hlboko do našej mysle, ako my do vašej. Často len lichotíme a vy to beriete za dobrý groš.“

„Rád by som to videl.“

„Veľmi ľahko uvidíš.“

„Či by Marka mohla byť nevernou?“ zpytoval sa zvedave.

„Nevernou? kto o tom hovorí? Ale by si mohla zahrávať aj s iným.“

„To by hneď bola nevernosť!“ volal rozpálený Janko.

„Tetka mrkla významne obočím: „Ak ti aj to nevernosťou bude, dožiješ sa mnoho nevernosti.“

„S kým by si zahrávala?“ dozvedal sa.

„Kto vie!“ napínala ho tetka.

„Vy viete, musíte mi povedať,“ šeptal zatisnutým hrdlom a stisol jej mocne rameno.

„No, len ma nezaškrť,“ odvrávala s úsmevom; „hádam si počul o Ďurkovi Ondrášovie?“

„To je nie pravda, presvedčený som; Marka mi povedala.“

„To je pravda, ja ti povedám,“ vrátila mu pokojne a pozorne hľadela na neho.

„Ako ma presvedčíte?“

„Choď večierkom do vašej zahrady až na samý kraj, schovaj sa do krovia a otvor uši a oči.“

Jankovi nebolo viac treba, zmarené nádeje obrátily lásku jeho v najväčšiu nenávisť, vyhýbal Marke a netrpelive čítal do večera hodiny. Dlho mu to trvalo, chcel presvedčiť sa o svojom nešťastí. Jakí sme my ľudia! Šťastie, keď pred nami svieti, ponáhľame uchvátiť, do predvídaného nešťastia strmhlavy letíme.

Janko sedel vo svojom úkryte, napínajúc sluch, aby zbadal príchod zamilovaných. Šuchot padajúcich lístkov napružoval čuvy jeho. Krev vrela klokotom, srdce bilo, akoby hruď roztrepať chcelo. Šuchlo lístie na zemi rozsypané pod nohou Markinou, prasklo ráždie plota pod Ďurkom — a zamilovaní stáli spolu.

„Povedala som ti, že prídem, a ty si mi neveril," vítala s úsmevom Marka Ďurka.

„Žartoval som; viem, že ma rada máš a tak prídeš," odpovedal Ďurko, uveličený príchodom Markiným.

„Či ma veľmi rád?" zpytovala sa, ponechávajúc svoju ruku v ruke Ďurkovej.

„Čím častejšie ťa vídam, tým väčmi cítim, ako ťa rád mám. Ach! tak mi je ťažko, že v tomto pekle byvať musíš. Načo si to urobila?"

„Už je po všetkom; darmo myslím, darmo plačem. A čím viac myslím, tym viac ľutujem za tebou."

„Mohlo sa nestať, keby tvojej matky nebolo."

„Moja nešťastná matka, čo ma nešťastnou urobila," prisviedčala s povzdychom Marka; zabudla, že návrhu matkinmu neodporovala, lebo ju bohatstvo Studenych zaslepilo. Dobre si rozvážila, že s Ďurkom žila by v chudobe. Ľahká voľba. Ale teraz, obsypaná všetkym dobrym, myslela, že si nič odopreť nemusí, ani hriešnu lásku.

„Musíme chybu napraviť," rozumoval Ďurko. „Keby len naše schódzky nevyzvedeli."

„Nikto nevyzvie; Janko myslí, že ho milujem; nemaj mi to za zlé, dávam mu svoju lásku na vedomie, čo mi je aj protivny."

Krovie suchlo, Janko nevydržal ďalej; hroziacou päsťou postavil sa medzi milencov, z očú sršaly mu iskry, hroziaca päsť strhla čepiec z hlavy Markinej, nohama ho šliapal a žlčou pridusenym hlasom volal:

„Keď som ti protivny, nenos ani čepiec! Preč z nášho domu!" Viac mu nedalo hovoriť, len ruka napružená tisla zaľúbencov von zo zahrady.

Oni ustrnutí neboli schopní slova.

Janko ostal samotny; zakryl si rukama oči a plakal; malo mu srdce puknúť. Netrvalo dlho, rukou prešiel si po tvári a škodoradostny úsmech letel mu po nej. „Obanuješ, Marka, obanuješ," mrmlal medzi zuby a šiel do dvora.

Pršanovci ulaknutí prijali naplašenú dcéru, ale slova z nej dostať nemohli. Povedomá svojej viny, otázky rodičovské odrezávala plačom.

„Toho musela som sa dožiť," bedákala Pršanová; už len povedz, nešťastné dieťa!"

Marka plakala.

„Vsak ti chudobu metali na oči tí bezbožni ľudia?"

„Chudobu?" rozhorlil sa Pršan. „Uvidíme, komu uverí svet! Moja dievka nemusí u Studenov byvať. Máme ju ako vychovať."

„Nikdy viac a čoby nám také vrece dukátov dávali, ako je sama," dotvrdzovala matka.

Marke vhod prišla domnienka matkina; v rychlosti vymyslela bajku o sváre v dome Studenovcov pre jej chudobu — a rodičia uverili. Vypraveny voz priviezol Markino náradie od Studených domov.

Studenovci, rozdráždení vypravovaním Jankovým, div od hanby do zeme neprepadli sa. Chudobná nevesta nevernou zostať jích synovi, a predsa Janko bol jediným synom bohatých rodičov, za ktorým z celého okolia devy pozeraly. To urazilo jích pychu, smierenie možné nebolo, a keď jazyk tetky Rapošky čím diaľ, tým väčmi rozpaľoval oheň, nasledovala myšlienka rozsobášu.

Súdne, z príčiny „nepremožiteľnej nenávisti“ bolo manželstvo rozvedené.

Zase bola svadba a dievčence zase spievaly. Mladá nevesta nešla pod vencom, pred oltárom triasla sa ako osyka. Bála sa pána farára, a pán farár rozprával hlboko do duše, slzy pršaly jej z očú, líca hneď obľadly, hneď zapálily sa. Bola to Marka Pršanovie, pri jej boku stál Ďurko Ondráš.

Tvár nevestina vyjasnila sa až pri svadobnom stole: nepočúvala viac vyčitovanie svojích hriechov, ale slastiplnym okom hľadela na podpereného mladého zaťa. Nemohla dosť nadívať sa na vyvoleného jej srdcom Ďurka. Načierať mohla dľa ľúbosti z pramena lásky, má ho pri sebe, sviazaná je s ním, až jich rýl a motyka rozdelí.

Mädové týždne prestať nechcely: nielen mlady muž, ale aj mladá žena nemohla sa nasytiť polúbkov. Čo ju po práci? Mlady muž dostačí za oboch, a „kto chce peknú ženu mať, musí na ňu nakladať.“ Ďurko nakladal; čím viac nakladal, tym väčšie boly požiadavky Markine. Veľtrhy stávaly sa opravdovym nestastím pre novú domácnosť. Ďurko nad sily donášal svoje dary, Marku to neuspokojilo, ona ziadala viac. Svojou vrelou láskou si jich zaslúžila a on neuzná. Inak to bolo u Studenych, tam nehľadeli, či je to drahé, len či Marke zapáči sa?

Marka začala porovnávať zivot predošly s terajsím: pravdu mala tetka Raposka, človek z lasky nevyzije. Lásky má, iného nemá, chudoba vyciera zuby z kazdého kúta, aj ten Ďurko tratí svoju dobrú vôľu, chodí zamysleny, iste ju neľúbi. Nevďačník!

„Juj, či to zima!“ volal Ďurko, vchodiac do izby; Marka robila sa hluchou, možno ani nepočula, myslienky ju preč zaniesly. „Dobry večer ti, Marka,“ dodával hlasnejsie.

„Uz si prišiel?“ zpytovala sa kyslou tvárou.

„Ledva som prebrodil, snahu po kolená a vietor este novy do tvári hádze.“

„Načo si siel!“ vravela viac s vyčitkou, nez so sustrasťou.

„Človek hybať sa musí, časy sú tvrdé a k tomu aj tebe niečo nesiem,“ odpovedal, ľúbostne pozerajúc na svoju zienku.

„Čo si mi doniesol?“ zpytovala sa, nedvíhajúc oči so sitia.

„Krásnu stuzku, budeš pekná s ňou na nedelu.“ Pritúlil sa bližšie k Marke, ale ona laskavosť neopätovala

„Načo snásas take pletky? Hovorila som ti, aby si mi doniesol na novú suknu, akú Anka Galibovie má.“

„Bolo mi na rozume, ale —“

„Čo ti je na rozume, to si neoblečiem.“

„Aká si divná, Marka moja.“

„Divná som ti vždy,“ odpovedala úsečne, ukázuc mu chrbát, „keď niečo od teba žiadam.“

„Nežiadaj také, čo zo mňa nevystane,“ vravel trpko.

„Nevystane!“ zlostne zasmiala sa. „Zabudol si na svoje sľuby, keď si ma od Studenych vábil?“

„Nesľúbil som ti viac, ako robım; a tych mi nezpomínaj!“ zvolal Ďurko rozhorleny.

„Prečo nezpomínať? Mrzí ťa, že som ti tu?“

„Mňa nemrzí, ale ty banuješ za nimi.“

„Mala by som za čím banovať!“ odsekla vzdorovite.

„Za jich bohatstvom?“

„Nielen za tym.“

„Za Jankom?“

„Pravdaže!“ ukradky pozrela na Ďurka, či mu ozaj do živého zasiahla?

Hlboko ho ranila; schytil sa a poď von dvermi. Marku to zprvu tešilo, ale keď si dobre rozmyslela, že Ďurkovi darmo krivdí a ešte to jedno, čomu tešiť sa môže, lásku jeho si prehrá, zľakla sa. Chcela utekat za ním, ale nohy jej nedaly, pozerala von oblokom, o Ďurkovi ani chyru, ani slychu. V plači si uľavila.

Ďurkovi bolo do zúfania. Kde potešiť sa? Mal mnoho priateľov, ale tí by mu vyčitky robili a miesto hojenia ranu ešte rozjatrili. U Icíka bude spoločnosť, tam sú veselí chlapci, musí zabudnúť a vo víne zatopiť svoj zármutok.

Neváhal, nemal ani času, bo Icík s vysmiatou tvárou vítal nevídaného hosťa.

„Dnu sa, Ďurko; dobre padne niečo na zohriatie. Čože vam doniesť?“

„Doneste mi vína!“ rozkazoval Ďurko, sadajúci za stôl, kde s podoprenou hlavou čakal.

„Tu je, napite sa!“ suchal si Icík ruky, keď z prineseného vína Ďurkovi nalial. „Víno je dobre, stare, mohli by ste ho bátom volať. Ale ľudia nevedia, čo je dobré, radšej idú k Abrisovi na dolnú krčmu a tam pijú kadejakú čvargu; pravda, on dá lacnejsie, može dat o polovicu, ale dobrota ani štvrtá čiastka.“ Ďurko nesluchal žvatlaniu židovmu, ale uprene hľadel pred seba.

„Vy, Ďurko, nepijete,“ počal znovu Icík, nalievajuc do prázdneho pohára; „hádam lepsie pôjde vo dvojke.“ Doniesol novy pohár, nalial si z Ďurkovho vína a strngol: „Na zdravie vaše i tej vašej peknej ženičky, hehehe!“

„Dajme ženám pokoj,“ zamrmlal Ďurko.

„Veď len vašej,“ napravával Icík. „Všetky ostatné nie sú ani stínom oproti vašej. Keď ju vidím na dedine, nezdržím sa, aby som za ňou nepozrel. Myslíte, že vám ju závidím? Bože chráň, taky hodny muz, ako vy, zaslúži hodnú ženu.“

„Jedna taká ako druhá, nestojí to za nič,“ odmietal Ďurko chvály.

„Akože to vravíte? Ani jedna by to neurobila, čo ona za vás.“

„Nerozprávajte hlúpe reči," odsekol Ďurko nevrle, uštipnutý poslednou poznámkou.

„Vari hneváte sa na ňu?" zpytuje sa žid so smiechom, nedbajúc na ohriaknutie.

„Hnevám, nehnevám, vás do toho nič."

„Dajme pokoj pletkám, načo dohadovať sa: radšej chyťte sa pohárika," naliehal žid znovu. „Aj so mnou tak býva, keď ma Rebeka trocha namrzí, nalejem si z tohto starého, cítim, že mi nová krev behá po žilách, zabudnem na hnev a som dobrej vôle."

Ďurko si pilne popíjal, cítil novú krev v žilách, zabudol na hnev. V hlave mu začalo pomaly vŕtať, pred očima mihaly sa predmety, jazyk lámave konal svoju službu.

Prvý raz išiel Ďurko domov neistým krokom. Marka neohlásila sa, s príchodom Ďurkovým ľutovanie prestalo. Vzdor na vzdor bolo heslom.

Muž prichodil z veltrhov domov bez darov, žena vítala muža bez prívetivosti. Icíkovo naučenie nepadlo do neúrodnej pôdy: v starom víne bolo zabudnutie zármutku, zabudnutie samého seba — záhuba.

———

Prešlo pár rokov. Vítaný rodičmi, ktorí ma dávno nevideli, vrátil som sa do rodnej dediny. Mnoho som sa dopytoval, tak mnohé premenilo sa. Mladé pokolenie ostarelo, nové dorastalo, mne oboje neznáme. Lipa vo dvore ostala tá stará, zelené lístie šuchotalo, kvet rozširoval milú vôňu svoju a včely zvučným letom svojím brnkaly vôkol nej, lakotiac sladký mäd. Sedeli sme pod ňou a tešili sa, že sme zase všetci spolu. Zrazu matka vyskočí:

„Tá daromnica mi zase posiela pokušenie!"

„Koho to myslíte?" zpytujem sa udivený.

„Vidíš, syn môj, to otrhané dieťa, čo k bráne blíži sa?" Videl som sedem- lebo osemročné dievčatko, ako ostýchave kráčalo k nášmu dvoru. Barvu šiat — ak z kusov bez ladu a skladu posliepané handry tak menovať môžem — nebolo znať, dávno ju čas sotrel, vlasy rozcuchané zakrývaly obličaj a neistý pohľad vyrážal opustenosť.

„Iste nejaká sirota," prehodím k matke.

„Sirota za života rodičov," odpovedala nie bez trpkosti. Dievča blížilo sa, zpod neučesaných vlasov vyzeralo pár modrých očiek. Dávno som také oči nevidel, bola to modrosť najtmavšia. Ťahy tváre, pôvodne pravidelné, zmrzačené boly výrazom psoty, perny bledé sťahovaly sa k plaču, okrúhla briadka krčovite trhala sa.

„Čo mi nesieš dobrého?" zpytuje sa ho matka mäkkým hlasom.

„Posiela ma moja matka," odpovedá dievča a vyťahuje niečo zpod obrúska, pričom jej slzy vyhrkly z očú, „keby ste nám niečo za toto dali, že nemáme čo jiesť."

„To mám každý deň," obrátila sa matka ku mne. „Vie, že jej vždy niečo pošlem, a preto začína naďužívať moju dobrotu," a prívetivejším hlasom doložila: „Poď, dievka moja." Moja matka zavolala dievča do domu, niečo jej dala a ono veselším krokom poberalo sa preč.

„Čie je to dievča?“ vyzvedúvam od matky.

„Hrdá Marka Pršanovie,“ odpovedá mi, zahryznúc do spodnej perny, čo u nej nevoľu vyjadrovalo, „vydala sa veľmi dobre, jaj, nemohla obstáť, musel byť rozsobáš; u nás ani ináče byť nemôže. Vydala sa po druhýraz, bláhala si, myslela, že jej z neba hotové koláče padať budú. Keď to nešlo, dodievala do muža, muž rozžialeny chytil sa hrdla a nastal v dome hriech. Detí pribývalo. Čím viac detí — vravia — tým viac požehnania; tu bolo viac hriechu. Koniec všetkého bol, čo si videl.“

„Nehoršite sa, matka moja, odpustite jej; aj Pán Boh odpúšťa,“ prosím za Marku.

„Pán Boh odpustí, keď sa napravíme,“ skončila matka rozhovor, zanechajúc nás pod lipou.

K světlu!

Slovači má drahá, žaloby Ti nesu,
Od Dunajských břehů až k Štrbskému plesu,
Od Moravy družné k Prutu na východu,
Do dalekých zemí rozprchlému rodu!

Nesu Ti je z Tater, té velebné skrýše,
Kde na horské štíty Parom žalmy píše,
Kde těžkými vzdechy vadne v luhu tráva,
A šíp v levém boku Sláva dokonává.

Nesu Ti je z dálky, kde na každé sněti
Místo rosy rdí se krev slovenských dětí,
Kde horoucí slzy bystřinami proudí,
A raněná píseň z chaty k chatě bloudí.

Nesu Ti je, nesu, od těch Sedmi Stavů,
Kde staříčký bača sivou kloní hlavu,
Kde si šuhaj vzdychá, valašku na klíně,
Jak sirotný ptáček na kosodřevině.

Nesu Ti je, nesu, od Královy Holy,
Aby si věděla, koho srdce bolí,
Abys pocítila, jak jsi posud bědnou,
Že nechceš sokolů družinou být jednou.

Nesu Ti je, nesu, od Váhu a Hronu,
Jejichž voda plna žalob jest a stonu,
Od Bystřice ladné, z výšin od Oravy,
Kde sup odrodilství prsa rve i hlavy.

narodzenia, patriacom kláštoru Simonovému. Vtedy postavené boly základy mnohých chrámov v česť narodzenia Bohorodice, poneváč kulikovská bitka udala sa na tento sviatok. Moskovský národ tešil sa víťazstvu a oslavoval Dimitrija a jeho bratanca Vladimíra, dajúc prvému priemeno Donského a druhému Chrabrého. Rusi kochali sa nádejou, že Orda pokorená je navždy a jarmo tatarské zlomené celkovite. No, táto nádej sa neuskutočnila tak skoro.

Mamaj, odhliadnuc od svojej veľkej porážky, uspel sobrať v Orde nové sily, a rozzúrený na Dimitrija, chcel mu odplatiť bitku nečakaným nábehom. Ale tu zjavil sa v Orde súperník, chan Tochtamyš. Proti Moskve schystané sily prinútený bol Mamaj obrátiť proti Tochtamyšovi. I tu ho šťastie opustilo; u Kalky na azovskom mori bol zbitý svojím súperom. Princovia a temníci (vodcovia) tatarskí zanechali porazeného chána a dali sa v službu Tochtamyšovi. Mamaj utiekol sa do tavridského mesta Katku (Theodosia), ktorého obyvatelia vierolomno ho zabili, aby si prisvojiť mohli jeho poklady. Dva roky po kulikovskej bitve upevnil sa v Saraji chan Tochtamyš a dokonal predsavzatie Mamajove: urobil veľký nápad na Moskvu tak neočakávane, že našiel Dimitrija nepripraveného. Veľkokňaz odobral sa do severných miest, aby sobral vojská, a v jeho neprítomnosti zmocnil sa Tochtamyš lsťou mesta Moskvy a zraboval ho. Keď ale počul, že sa proti nemu sbiera ruské vojsko, ušiel. Vladimír Andrejevič zbil veľké oddelenie Tatarov, tak že sa už viac ani neopovážili biť sa s Rusmi v otvorenom poli. Aby sa ale sprostil večných nábehov, odhodlal sa Dimitrij platiť daň chánom Zlatej Ordy. I z tohoto vidno, že Dimitrij nebol už tak energický, jako pred bitvou kulikovskou, čoho príčinou mohla byť nezdravota, pochádzajúca z úderov, nanesených mu v bitve. Iba devať liet žil po onej bitve, ktorá má tak veľký význam v histórii ruského národa. Vtedy Rus od čias Batyeva prvýraz pocítila svoju silu a počala lámať jarmo divých výbojcov. Krem toho rozšírilo sa povedomie, že hlavnia sila pozostáva v sjednotení rozrôznených čiastok a v prilnutí k Moskve. Veľkokňazia moskovskí skrze Dimitrija zajasali sa v tak skvelej sláve, že každé súperníctvo zo strany veľkých kňazov provinciálnych nebolo možné. Na Moskvu obrátily sa pohľady zo všetkých končín ruskej zeme, od Moskvy očakával národ obranu pred četnými vrahami. I Tatari pocítili, že je Moskva veľmi silná, a preto keď aj napadli ju, učinili to náhle, aby odniesli korisť. Zostal iba tieň tatarského jarma. Po sto rokoch pravnuk Dimitrija Donského, Ivan III., zničil aj tieň. A vnuk Ivana III., Ivan Hrozný, pokoril tri tatarské carstvá: kazanské, astrachanské a sibirské. Z pánov stali sa Tatari poddanými Ruska. Počiatok takéhoto obratu položený bol kulikovskou bitvou.

Jedným slovom, mravné následky kulikovského víťazstva boly ohromné. Veliký jeho význam dokazuje i to, že vesti o ňom staly sa najobľúbenejším predmetom národných zpomienok, a že ani jedna bitva drievneho Ruska nebola tak všeobecne známa, ospievaná a oslavovaná, jako kulikovská.

Žena dvoch mužov.

Dedinská poviedka od *Sama Bodického.*

„Nebude, nebude naša láska stála,
Kým nás nepovedú okolo oltára.“

Tak spievaly devy, vyprevádzajúce mladú nevestu Marku Prsanovie ku sobášu a ona blažená nazdala sa, že pod dojmom prísahy musí jej srdce puknúť. Srdce takmer nevládalo preniesť lásku a vďačnosť, pocítenú k mladému zaťovi, teraz už manželovi, Jankovi Studených. Oči, zabehnuté slzou rozkoše, bály sa vyzrieť z ukrytu obočia, pravá ruka kŕčovite držala pravicu svojho vyvoleného, rozburené prsia nechcely prepustiť slová prísahy a len tichý šepot suchotal okolo. Akoby nie? Janko Studených, syn prvého hospodára v obci, nevolil bohatstvo, ale volil za ženu — chudobné dievča.

Mladý zať Janko vysoko držal hlavu a svatosť okamihu nevládala zroniť iskriace oči jeho. Vyzývave ohliadol sa okolo, videl svojich súdruhov, a ústa zatvorené vyrázaly nemú otázku: kto z vás dostane takú krásnu ženu?

Pohľad zo súdruhov letel na tvár prisahajúcej mladej nevesty; ako tam vyzývave urážal, tak tu v slasti rozplýval sa. Bola krásna, Janko si ju zaľúbil, prosby a hrozby rodičovské neosožily. Povrávalo sa, že Ďurko Oudrás, čiernooký šuhaj, vnikol už predtým Markiným modrým okom do jej zápalistého srdiečka, ale Marka presvedčila Janka o nepravdivosti podobných chýrov, a on rád veril. Ľúbili sa, sobrali sa.

Medové týždne pominúť nechcely. Mladý manžel, ako priviazaný, nepohol sa od boku mladej ženky, tak mu dobre padlo na ustavičnú otázku: Marka, či ma rada máš? slyšať odpoveď: Rada, rada, Janko môj! Horúci poľúbok býval stvrdením odpovede.

Rada ho mala; z chudobnej chyžky prenesená do rozsiahleho dvora, z nedostatkov života do pohodlia, každá, čo ako márna túžba s ochotou vyplňovaná, a to všetko ďakovala Jankovi. Starí Studenovci na rukách ju nosili, i keď výber Jankov proti ich vôli vypadol, manželstvo bolo šťastné, Janko spokojný, blažený; čože jich napokledy po peniazoch? majú toho dosť!

Markina matka rástla od radosti, predtým len „kmotrička,“ teraz „sváčka;“ zaťa svojho volala „náš syn Janko,“ v istom očakávaní, že ju on „matkou“ volať bude. Keď cudzinec dopytoval sa po šťastnom majiteľovi úhľadného domu Studených, s pýchou vyvoľdala: tam je moja dievka vydatá.

Jej manžel obetoval k vôli novému pokrevenstvu jeden z milých obyčajov: časté chodenie do krčmy. Zriedka kedy nazrel k Ičíkovi, aby tam so svojim svákom alebo zaťom pohár vínka užil, aj to nie k vôli napoju, ale aby sa čím častejšie, v dôvernom rozhovore s novým pokrevenstvom, od iných obdivovaným byť mohol.

Všetko šlo ako po masle, žiaden mráček nepokrýval nebo dvoch blažených rodín; ale v raj kde niet nesváru, stará baba ho naseje.

Tetka Rapoška bývala v susedstve Studených so svojou jedinou dcérou Zuzkou. Opatrovala sa dobre, mohutným svojim rukám nedala hliveť v záhaľke, bystrý rozum jej znal rozoznať, kde kynie prospech a ohebný jazyk šťastne odrážal všetky nápady. Dvoje prenikavých očú smelo hľadelo do sveta; beda, keď čierne obočie mrklo, už znala slabú stránku protivníkovu, a storáz beda, keď stisla bezzubé ústa, tak že končitá brada takmer s nosom do potyku prišla, prúd reči zastaviť viac nebolo možné. Dcéra jej, Zuzka, nezdedila povahu po matke, ale po otcovi, a tá záležala v tom, že musela ostať nákovou pod matkiným mlatkom. Zlý svet rozprával, že si muža umučila; no tomu len hlúpy človek uveril, veď tak žalostive, úctyplne zpomínala svojho „drahého nebohého.“ Ľudia nezávideli nevoľnej Zuzke, radšej ju ľutovali; ona pri tom bola spokojná, keď prehrmelo jej ponad hlavu, hneď sa vyjasnilo zamračené nebo materinskej lásky.

Dcéra odrastlá mohla vydávať sa, ale kam? seberovných mládencov nebolo krem jednoho a ten vzal si chudobnú, bohatá Zuzka neprišla mu na um. Opatrná tetka, keď aj napriek všetkým namáhaniam nemohla prekaziť svadbu u Studených, na oko tvárila sa, akoby ju to nedotklo, pomer susedský ostal srdečný, ale oči lepšie otvárala na veci, ktoré tam dialy sa. A tu ľahko bolo videť, že maznaná Marka neodvetuje viac otázky Jankove predošlou srdečnosťou, netúli sa k nemu, a keď Janko trochu dotieravejšie vôkol nej točí sa, mrzí ju. Tetka Rapoška to videla, sama napomáhala, úštepačne rozprávajúc o mladých manželoch, ktorí pre samé zaihrávanie zabudli na prácu, a z poľúbkov ver' nik nevyžije.

Pomsta vrela jej v srdci.

Ako zničiť, ako roztrhať uzavretý sväzok? Šťastná myšlienka! Ďuro Ondráš býval milencom Markiným, keby nakvapkať mohla jedu náruživosti do jej srdca!

Pomaly do práce.

„Ver' ti je dobre, Marka,“ vravela jej tetka Rapoška, keď Marka na posedky k nim prišla, „každá ti môže závideť.“

„Dobre, chvála Bohu,“ odvetila Marka; „mňa radi majú a ja tiež rada mám.“

„Poriadny muž, a to je hlavná vec, k tomu veľké hospodárstvo.“

„Všetko mám, čo som si žiadala.“

„Všetko máš?“ pokúšala tetka. „Inšie si nežiadaš?“

„Čoby som si žiadala?“ zvedavo pozrela na tetku: „hádam som si všetko ani nezaslúžila.“

„Či tak málo myslíš o sebe? Janko si ťa vyvolil, starí pristali, páčila si sa jim. Tebe dobre stalo sa a Studenovcom lepšie.“

„Budem sa usilovať, aby boli spokojní a mne dobre bolo.“

„Pravda, tebe dobre bolo,“ dotierala tetka, „vždy na seba myslíš, a viem niekoho, že nebol spokojný, keď si ty spokojne ku sobášu išla.“

„Kto je to?“ zpytovala sa Marka, a ľahký rumenec zapálil jej líca.

„Vari nevieš?“ prikročila tetka k Marke a naklonená k samému uchu, riekla: „Zabudla si Ďurka Ondrášovie?“

Marka sklopila oči, ruky jej odpadly a trasúcim šepotom prosila tetku: „Dajte mi s ním pokoj, on môže, bude šťastny, lebo je hodný šuhaj.“

„Tebe je veľmi ľahko o šťastie; myslíš, že každý tak ľahko zabudne, ako ty? Prečo chodí s ovesenou hlavou a každy večer vkráda sa do nášho dvora, aby ztade cez škáry plota do vášho dvora hľadeť mohol?“

Sotva dopovedala tetka, schytila sa Marka, zabudla svoje: „zdraví zostávajte,“ a odišla domov.

Bolo po pokoji, bolo po radosti. Obrazy minulosti striedaly sa jej v duši: keď s Ďurkom na priedomí sedávala, starší ľudia s uspokojením hľadeli na nich, mladí so závisťou, chlapci závideli Ďurkovi Marku, dievčence Marke Ďurka. A večer, keď už všetko spalo, prikradol sa Ďurko pod oblôčok, dosiaľ rozozná tichy klopot na oblôčku, ona počula, matka nie; prikradla sa ku oblôčku, tam stál Ďurko, ten milý Ďurko, boli sami a koho potrebovali? Nikto nevidel, ako mu podala svoju bielu rúčku, nikto neslyšal, ako on rozprával o svojej vrelej láske a ona dovolila, aby polúbok vtisol na jej jahodové perny....

Preč myšlienky! všetko musí byť zabudnuté! Jankovi to odtajila, ale ak zo sna vykričí svoje hriechy?! — Nešťastná tetka, mohla zabudnúť na všetko, na Ďurka ani len v kostole nepodívala sa, a teraz už myslí na neho! Nešťastná zpomienka!

Keď približoval sa večer, ťažko jej bolo vykročiť do dvora: možno, že Ďurko sedel v úkryte. Môže ho zbadať jej manžel; na seba nemyslela, myslela na Ďurka.

Tetka badala premenu na Marke; vedela, kde má svoj pôvod. Pod rozličnymi zámienkami vábila Ďurka do dvora, on videl Marku, ona videla Ďurka.

V nedeľu popoludní bola bursa. Mládež veselo ihrala, starešina, vôkol stola usadená, múdre rozjímala o záležitostiach obecnych, pretrhujúc rozprávky svoje častejším „Bože, daj zdravia!“ načo prirodzene nasledovalo vyprázdnenie pohárov a skleničiek.

Sedel tam Studený s Pršanom v kruhu predstavenych obecnych, mladý ženáč Janko len tu i tu priskočil ku stolu, aby z ruky svojho svokra vyprázdnil podávany pohár. Marka stála medzi seberovnymi mladymi ženami; čakala na pozyv ku ihre. Mládenci veselo ihrali; sám Ďurko Ondráš nemal sa k zábave, hudba ho netešila, meravo hľadel pred seba, a keď niekdy prezrel, hľadel v stranu Markinu. Marka zbadala, triasla sa strachom, žiadala si byť doma a odísť nemohla, len jedno slovo Ďurkovo, či sa nehnevá.

Ani Ďurko nemal odvahy; dal si naliať; prvý pohár zobrazil mu prítomnosť ešte hroznejšou, po druhom bladly strašidlá, začalo prebleskúvať slnko nádeje, tretí mu dovolil pozdvihnúť hlavu a za okamženie dívať sa na Marku, štvrty postavil ho na nohy a on smelo volal Marku do ihry.

Mládenci volávali mladé ženy do kola, ony nato prišly a mladí mužovia este aj vínom častovali za dobré vyzvŕtanie svojich polovičiek, a tak nenapadlo ani to, že Ďurko s Markou ihrá. V kúte však svietilo dvoje prenikavých očú, nad ktorými krčovite svíjalo sa obočie. Bola to tetka Raposka; pozorovala každý pohyb, neslyšala od nich slova, nehovorili, ale videla stretávanie očú, rozpaľovanie líc. Hudba umlkla, ženské vracaly sa na svoje miesta, mužskí hasili horúčosť z podávaných pohárov a vďačne prijímali prekáranie starsích.

Ďurko vypil svoj piaty a vytratil sa z izby. Marku nebolo vidno medzi spoločnicami, aj svietiace oči vyhasly v kúte.

Pod lipou, kam zvuky skreklavej hudby nedoražaly, stál párik ruka v ruke. On rozpálený drzal v pravej ruke útlu rúčku svojej spoločnice, ľavou chtiac objať tesný jej živôtok, ona bľadá zabudla jednu rúčku v ruke spoločnikovej, druhou bránila sa objatiu.

„Nezabudla si ma ešte, Marka?“ vravel on pritlumeným hlasom.

„Akože ťa zabudnúť?“ odpovedala sepotom; „nikdy, co ma aj prísaha viaže.“

„Mne si skôr prisahala,“ pokračoval rozjarený, „a ja som prisahal tebe; či tá prísaha platnosti nemá?“

„Nezpomínaj staré hriechy, Ďurko! nemôzme byť viacej svoji, už sme rozdelení.“

„A kto nás rozdelil? Plakal som sťa dieťa, dosiaľ sa hanbím za to, keď ťa ohlasovali, mal som zúfat, keď si sla k sobášu, a ty si bola veselá, nedbala si, že ta u Studených nechcú, nedbala si na moje prosby.“

„Nežaluj, Ďurko, už trpím preto,“ nariekala Marka; „trniem vo dne v noci, aby sa nedozvedeli, čo stalo sa medzi nami, a ty mi ešte vyhadzujes na oči.“

„Žaluj sa,“ zvolal trpkým smiechom, „krivda stala sa ti, nechcela a musela si dostať bohatého muža, vsetko, čo ti dusa ziadala. Trpký smiech prestal, vážne počal: „Ja nebudem sa žalovat, že ti mna ľúto nebolo, keď svíjal som sa v bolasti, mám ta, budes mojou!“ Ostatne slová vyrazil prudko zo seba a náruzive objal Marku.

„Pre Boha, pusť ma! mám muža, niekto nás môze pozorovat a ja budem nesťastná!“ úzkostlive volala Marka.

„Musís byt šťastná, nechcem ďalej muky tieto znásat.“

„Počkaj, Ďurko,“ zpamätovala sa Marka, „nedotieraj tak tuho, mám muža, ale teba milujem. V jednej dedine bývame, svety nás nedelia. Na konci nasej zahrady jesto útulok, ta prijdi, sijdeme sa, poshovaráme sa, potesme sa.“

„Mne je to málo,“ nechcel pristať Ďurko; „chcem ta mat pri sebe, budes mojou.“

Hlasité kýchnutie vytrhlo Marku z objatia; srnačím skokom odbehla.

Tetka Raposka vsetko videla, počula, a k svojej najvärsej zlosti kýchnutím pretrhla ďalsí rozhovor. Ale mala dosť, plameň neutuchol, ona ho rozduchala a musia popálit sa na ňom.

Večierkom sliedila, aby tajnú skrys zamilovaných vypátrala. Dlho nadarmo. Marku hryzlo svedomie, či má zase nevernou zostať. Všetko dostala od Studených, radšej nemohli mať ani vlastnú dcéru, nechyba jej len vtáčie mlieko. Keby toho Ďurka nebolo! Janko ho nevynahradí, už protivným stáva sa jej, z tých perní jeho akoby jed vyvieral, Ďurkove boly sladké ako mäd. Čo je po všetkom, keď milého mať nemôže aspoň kedy tedy. Krátky rozhovor, stisnutie ruky, a keď najhoršie, krátke objatie nebude hriechom. To rozhodlo: Marka išla, Ďurko dostavil sa, tetka Raposka všetko vedela. Schodili sa často.

Matka Markina vídala svoju dcéru často zamyslenú, dcéra nevyzradila príčinu. Kto povie, ak nie najbližší susedia? Šla k tetke Raposke.

Shovárały sa o všetkom, len o vlastnom predmete nie, musela skúmať a čakať, kým Raposka nadpradie rozhovor v tomto smere, nesmie stať sa nápadnou.

„Zriedka chodievate k nám, Marka,“ počala Raposka, „zhrdly ste, odkedy máte dcéru u Studených vydatú.“

„Horká naša brindza, máme mnoho roboty,“ vyhovárala sa Prsanová, „a veď nemáme prečo pyšnými byť.“

„Bože chráň!“ pokračovala Raposka, „Studenovci môžu Pánu Bohu ďakovať, že takú nevestu dostali.“

„Máte pravdu, tetka,“ prisviedčala Prsanová; „ktorá matka že svoju dcéru nechváli? Tej nebolo páru v našej fare.“

Posledné slová boly mazkou pre Raposku, aj ona mala dcéru a tá dľa jej úsudku bola ešte hodnejšia; ale premohla svoj hnev: „Zdá sa, že jej nová hospoda veľmi neslúži, vidí sa mi trochu bledá.“

„Aj vy ste zbadaly?“ zpytuje sa Prsanová chvatom; „veľmi je bledá a nechce mi povedať, prečo. Vy neviete?“

„Chodím často do Studených, ale neviem. Videla som ju aj vyplakanú.“

„Vyplakanú? Či by moje dieťa plakávalo?“

„Žiadon dom bez dymu, my s mojím drahým nebohým, Pán Bôh mu daj dobrú noc, veľmi sme spokojne žili a predsa prišlo tu i tu, že sme sa pohnevali.“

„Veď sa mladí len nehnevajú?“

„Čoby mladí. Keby starých nebolo, ale tí uzerníci, každého vážia len dľa peňazí.“

Prsanová sedela ako na ihlách; vedela, kam Raposka cieli. „Snáď jej nehádžu na oči chudobu?“

„Neviem veru,“ odpovedala celkom nevinne, mrknúc obočím, „ale zdá sa mi.“

„Tí bezbožní ľudia!“ vypukla Prsanová v hlasitý hnev, „môžu radi byť, že dostali hodné, poriadne dievča, a tu mi jej budú ešte na oči nametávať.“

„Ticho len, Marka moja,“ chlácholila Raposka, „nezraďte ma, prosím; viete, to som vám len vám povedala.“

„Ďakujem, tetka, že ste mi povedaly; nikomu nepoviem ani slova. Dobrú noc vám!“

„Dobrú noc!“

Tetka ostala samotná, veľmi spokojná; vzbudila nedôveru medzi pokrevenstvom. Nenazdajky zdaril sa jej nový ťah ku predku.

Nechýbalo len cit žiarlivosti vzbudiť v srdci Jankovom. Žartovným spôsobom rozprávala o ženách, ktoré manželov svojich v ustavičnej slepote udržujú.

„Mohla by som zo zkúsenosti rozprávať,“ dokladala Rapoška.

„Vari ste sama takou bola?“ zasmial sa Janko.

„Ja nie, syn môj,“ zapierala vážne; „ale boly mnohé, ktoré čím väčšiu lásku ukazovaly k svojim manželom, tým nevernejšími sa jim stávaly.“

„Tomu je muž na príčine,“ odpovedal Janko s povedomím, akoby mu niečo takého premôcť púhou hračkou bolo.

„Iste len muž,“ prisvedčila Rapoška; „keby len všetci mužovia takí neboli. Vy nevidíte tak hlboko do našej mysle, ako my do vašej. Často len lichotíme a vy to beriete za dobrý groš.“

„Rád by som to videl.“

„Veľmi ľahko uvidíš.“

„Či by Marka mohla byť nevernou?“ zpytoval sa zvedave.

„Nevernou? kto o tom hovorí? Ale by si mohla zahrávať aj s iným.“

„To by hneď bola nevernosť!“ volal rozpálený Janko.

„Tetka mrkla významne obočím: „Ak ti aj to nevernosťou bude, dožiješ sa mnoho nevernosti.“

„S kým by si zahrávala?“ dozvedal sa.

„Kto vie!“ napínala ho tetka.

„Vy viete, musíte mi povedať,“ šeptal zatisnutým hrdlom a stisol jej mocne rameno.

„No, len ma nezaškrť,“ odvrávala s úsmevom; „hádam si počul o Ďurkovi Ondrášovie?“

„To je nie pravda, presvedčený som; Marka mi povedala.“

„To je pravda, ja ti povedám,“ vrátila mu pokojne a pozorne hľadela na neho.

„Ako ma presvedčíte?“

„Choď večierkom do vašej zahrady až na samy kraj, schovaj sa do krovia a otvor uši a oči.“

Jankovi nebolo viac treba, zmarené nádeje obrátily lásku jeho v najväčšiu nenávisť, vyhýbal Marke a netrpelive čítal do večera hodiny. Dlho mu to trvalo, chcel presvedčiť sa o svojom nešťastí. Jakí sme my ľudia! Šťastie, keď pred nami svieti, ponáhľame uchvátiť, do predvídaného nešťastia strmhlavy letíme.

Janko sedel vo svojom úkryte, napínajúc sluch, aby zbadal príchod zamilovaných. Šuchot padajúcich lístkov napružoval čuvy jeho. Krev vrela klokotom, srdce bilo, akoby hruď roztrepať chcelo. Šuchlo lístie na zemi rozsypané pod nohou Markinou, prasklo ráždie plota pod Ďurkom — a zamilovaní stáli spolu.

„Povedala som ti, že prídem, a ty si mi neveril," vítala s úsmevom Marka Ďurka.

„Žartoval som; viem, že ma rada máš a tak prídeš," odpovedal Ďurko, uveličený príchodom Markiným.

„Či ma veľmi rád?" zpytovala sa, ponechávajúc svoju ruku v ruke Ďurkovej.

„Čím častejšie ťa vídam, tým väčmi cítim, ako ťa rád mám. Ach! tak mi je ťažko, že v tomto pekle bývať musíš. Načo si to urobila?"

„Už je po všetkom; darmo myslím, darmo plačem. A čím viac myslím, tým viac ľutujem za tebou."

„Mohlo sa nestať, keby tvojej matky nebolo."

„Moja nešťastná matka, čo ma nešťastnou urobila," prisviedčala s povzdychom Marka; zabudla, že návrhu matkinmu neodporovala, lebo ju bohatstvo Studených zaslepilo. Dobre si rozvážila, že s Ďurkom žila by v chudobe. Ľahká voľba. Ale teraz, obsypaná všetkým dobrým, myslela, že si nič odoprieť nemusí, ani hriešnu lásku.

„Musíme chybu napraviť," rozumoval Ďurko. „Keby len naše schôdzky nevyzvedeli."

„Nikto nevyzvie; Janko myslí, že ho milujem; nemaj mi to za zlé, dávam mu svoju lásku na vedomie, čo mi je aj protivný."

Krovie suchlo, Janko nevydržal ďalej; hroziacou päsťou postavil sa medzi milencov, z očú sršaly mu iskry, hroziaca päsť strhla čepiec z hlavy Markinej, nohama ho šliapal a žlčou pridusenym hlasom volal:

„Keď som ti protivny, nenos ani čepiec! Preč z mášho domu!" Viac mu nedalo hovoriť, len ruka napružená tisla zaľúbencov von zo zahrady.

Oni ustrnutí neboli schopní slova.

Janko ostal samotny; zakryl si rukama oči a plakal; malo mu srdce puknúť. Netrvalo dlho, rukou prešiel si po tvári a škodoradostny úsmech letel mu po nej. „Obanuješ, Marka, obanuješ," mrmlal medzi zuby a šiel do dvora.

Pršanovci ulaknutí prijali naplašenú dcéru, ale slova z nej dostať nemohli. Povedomá svojej viny, otázky rodičovské odrezávala plačom.

„Toho musela som sa dožiť," bedákala Pršanová; už len povedz, nešťastné dieťa!"

Marka plakala.

„Však ti chudobu metali na oči tí bezbožni ľudia?"

„Chudobu?" rozhorlil sa Pršan. „Uvidíme, komu uverí svet! Moja dievka nemusí u Studenov bývať. Máme ju ako vychovať."

„Nikdy viac a čoby nám také vrece dukátov dávali, ako je sama," dotvrdzovala matka.

Marke vhod prišla domnienka matkina; v rýchlosti vymyslela bájku o sváre v dome Studenovcov pre jej chudobu — a rodičia uverili. Vypraveny voz priviezol Markino náradie od Studených domov.

[redacted]

Studenovci, rozdráždení vypravovaním Jankovým, div od hanby do zeme neprepadli sa. Chudobná nevesta nevernou zostať jích synovi, a predsa Janko bol jediným synom bohatých rodičov, za ktorým z celého okolia devy pozeraly. To urazilo jích pychu, smierenie možné nebolo, a keď jazyk tetky Rapošky čím diaľ, tym väčmi rozpaľoval oheň, nasledovala myšlienka rozsobášu.

Súdne, z príčiny „nepremožiteľnej nenávisti“ bolo manželstvo rozvedené.

Zase bola svadba a dievčence zase spievaly. Mladá nevesta nešla pod vencom, pred oltárom triasla sa ako osyka. Bála sa pána farára, a pán farár rozprával hlboko do duše, slzy pršaly jej z očú, líca hneď obladly, hneď zapálily sa. Bola to Marka Pršanovie, pri jej boku stál Ďurko Ondráš.

Tvár nevestina vyjasnila sa az pri svadobnom stole: nepočúvala viac vyčitovanie svojích hriechov, ale slastiplnym okom hľadela na podpereného mladého zaťa. Nemohla dosť nadívať sa na vyvoleného jej srdcom Ďurka. Načierať mohla dľa ľúbosti z pramena lásky, má ho pri sebe, sviazaná je s ním, až jich ryl a motyka rozdelí.

Mädové týždne prestať nechcely; nielen mladý muz, ale aj mladá žena nemohla sa nasytiť polúbkov. Čo ju po práci? Mladý muž dostačí za obech, a „kto chce peknú ženu mať, musí na ňu nakladať.“ Ďurko nakladal; čím viac nakladal, tym väčšie boly požiadavky Markine. Veltrhy stivaly sa opravdovym neštastím pre novú domácnosť. Ďurko nad sily donášal svoje dary, Marku to neuspokojilo, ona ziadala viac. Svojou vrelou láskou si jich zaslúžila a on neuzná. Inak to bolo u Studenych, tam nehľadeli, či je to drahé, len či Marke zapáči sa?

Marka začala porovnávať zivot predošlý s terajším: pravdu mala tetka Raposka, človek z lásky nevyžije. Lásky má, iného nemá, chudoba vyciera zuby z každého kúta, aj ten Ďurko tratí svoju dobrú vôľu, chodí zamysleny, iste ju neľúbi. Nevďačník!

„Juj, či to zima!“ volal Ďurko, vchodiac do izby; Marka robila sa hluchou, mozno ani nepočula, myšlienky ju preč zaniesly. „Dobrý večer ti, Marka,“ dodával hlasnejsie.

„Uz si prišiel?“ zpytovala sa kyslou tvárou.

„Ledva som prebrodil, snahu po kolená a vietor este nový do tvári hádze.“

„Načo si siel!“ vravela viac s vyčitkou, nez so sústrastou.

„Človek hybať sa musí, časy sú tvrdé a k tomu aj tebe niečo nesiem,“ odpovedal, ľúbostne pozerajúc na svoju zienku.

„Čo si mi doniesol?“ zpytovala sa, nedvíhajúc oči so sitia.

„Krasnu stužku, budes pekná s ňou na nedeľu.“ Pritúlil sa bližšie k Marke, ale ona laskavosť neopätovala

„Načo snásas také pletky? Hovorila som ti, aby si mi doniesol na novu sukňu, akú Anka Galibovie má.“

„Bolo mi na rozume, ale —“

„Čo ti je na rozume, to si neoblečiem.“

„Aká si divná, Marka moja."

„Divná som ti vždy," odpovedala úsečne, ukážuc mu chrbát, „keď niečo od teba žiadam."

„Nežiadaj také, čo zo mňa nevystane," vravel trpko.

„Nevystane!" zlostne zasmiala sa. „Zabudol si na svoje sľuby, keď si ma od Studených vábil?"

„Nesľúbil som ti viac, ako robím; a tých mi nezpomínaj!" zvolal Ďurko rozhorlený.

„Prečo nezpomínať? Mrzí ťa, že som ti tu?"

„Mňa nemrzí, ale ty banuješ za nimi."

„Mala by som za čím banovať!" odsekla vzdorovite.

„Za jich bohatstvom?"

„Nielen za tým."

„Za Jankom?"

„Pravdaže!" ukradky pozrela na Ďurka, či mu ozaj do živého zasiahla?

Hlboko ho ranila; schytil sa a preč von dvermi. Marku to zprvu tešilo, ale keď si dobre rozmyslela, že Ďurkovi darmo krivdí a ešte to jedno, čomu tešiť sa môže, lásku jeho si prehrá, zľakla sa. Chcela utekať za ním, ale nohy jej nedaly, pozerala von oblokom, o Ďurkovi ani chyru, ani slychu. V plači si uľavila.

Ďurkovi bolo do zúfania. Kde potešiť sa? Mal mnoho priateľov, ale tí by mu výčitky robili a miesto hojenia ranu ešte rozjatrili. U Icíka bude spoločnosť, tam sú veselí chlapci, musí zabudnúť a vo víne zatopiť svoj zármutok.

Neváhal, nemal ani času, bo Icík s vysmiatou tvárou vítal nevidaného hosťa.

„Dnu sa, Ďurko; dobre padne niečo na zohriatie. Čože vám doniesť?"

„Doneste mi vína!" rozkazoval Ďurko, sadajúci za stôl, kde s podoprenou hlavou čakal.

„Tu je, napite sa!" súchal si Icík ruky, keď z prineseného vína Ďurkovi nalial. „Víno je dobré, staré, mohli by ste ho bátom volať. Ale ľudia nevedia, čo je dobré, radšej idú k Abrišovi na dolnú kremu a tam pijú kadejakú čvargu; pravda, on dá lacnejšie, môže dať o polovicu, ale dobrota ani štvrtá čiastka." Ďurko nesluchal zvatlaniu židovmu, ale uprene hľadel pred seba.

„Vy, Ďurko, nepijete," počal znovu Icík, nalievajúc do prázdneho pohára; „hádam lepšie pôjde vo dvojke." Doniesol nový pohár, nalial si z Ďurkovho vína a strngol: „Na zdravie vaše i tej vašej peknej ženičky, hehehe!"

„Dajme ženám pokoj," zamrmlal Ďurko.

„Veď len vašej," naprával Icík. „Všetky ostatné nie sú ani stinom oproti vašej. Keď ju vidím na dedine, nezdržím sa, aby som za ňou nepozrel. Myslíte, že vám ju závidím? Bože chráň, taký hodný muž, ako vy, zaslúži hodnú ženu."

„Jedna taká ako druhá, nestojí to za nič," odmietal Ďurko chvály.

„Akože to vravíte? Ani jedna by to neurobila, čo ona za vás."

„Nerozprávajte hlúpe reči," odsekol Ďurko nevrle, uštipnutý poslednou poznámkou.

„Vari hneváte sa na ňu?" zpytuje sa žid so smiechom, nedbajúc na ohriaknutie.

„Hnevám, nehnevám, vás do toho nič."

„Dajme pokoj pletkám, načo dohadovať sa; radšej chyťte sa pohárika," naliehal žid znovu. „Aj so mnou tak býva, keď ma Rebeka trocha namrzí, nalejem si z tohto starého, cítim, že mi nová krev behá po žilách, zabudnem na hnev a som dobrej vôle."

Ďurko si pilne popíjal, cítil novú krev v žilách, zabudol na hnev. V hlave mu začalo pomaly vŕtať, pred očima mihaly sa predmety, jazyk lámave konal svoju službu.

Prvý raz išiel Ďurko domov neistým krokom. Marka neohlásila sa, s príchodom Ďurkovým ľutovanie prestalo. Vzdor na vzdor bolo heslom.

Muž prichodil z veľtrhov domov bez darov, žena vítala muža bez prívetivosti. Icíkovo naučenie nepadlo do neúrodnej pôdy: v starom víne bolo zabudnutie zármutku, zabudnutie samého seba — záhuba.

— — —

Prešlo pár rokov. Vítaný rodičmi, ktorí ma dávno nevideli, vrátil som sa do rodnej dediny. Mnoho som sa dopytoval, tak mnohé premenilo sa. Mladé pokolenie ostarelo, nové dorastalo, mne oboje neznáme. Lipa vo dvore ostala tá stará, zelené lístie šuchotalo, kvet rozširoval milú vôňu svoju a včely zvučným letom svojím brnkaly vôkol nej, lakotiac sladký mäd. Sedeli sme pod ňou a tešili sa, že sme zase všetci spolu. Zrazu matka vyskočí:

„Tá daromnica mi zase posiela pokušenie!"

„Koho to myslíte?" zpytujem sa udivený.

„Vidíš, syn môj, to otrhané dieťa, čo k bráne blíži sa?" Videl som sedem- lebo osemročné dievčatko, ako ostýchave kráčalo k nášmu dvoru. Barvu šiat — ak z kusov bez ladu a skladu posliepané handry tak menovať môžem — nebolo znať, dávno ju čas sotrel, vlasy rozcuchané zakrývaly obličaj a neistý pohľad vyrážal opustenosť.

„Iste nejaká sirota," prehodím k matke.

„Sirota za života rodičov," odpovedala nie bez trpkosti. Dievča blížilo sa, zpod neučesaných vlasov vyzeralo pár modrých očiek. Dávno som také oči nevidel, bola to modrosť najtmavšia. Ťahy tváre, pôvodne pravidelné, zmrzačené boly výrazom psoty, perny bladé sťahovaly sa k plaču, okrúhla briadka kŕčovite trhala sa.

„Čo mi nesieš dobrého?" zpytuje sa ho matka mäkkym hlasom.

„Posiela ma moja matka," odpovedá dievča a vyťahuje niečo zpod obrúska, pričom jej slzy vyhrkly z očú, „keby ste nám niečo za toto dali, že nemáme čo jiesť."

„To mám každý deň," obrátila sa matka ku mne. „Vie, že jej vždy niečo pošlem, a preto začína nadužívať moju dobrotu," a prívetivejším hlasom doložila: „Poď, dievka moja." Moja matka zavolala dievča do domu, niečo jej dala a ono veselším krokom poberalo sa preč.

„Čie je to dievča?“ vyzvedúvam od matky.

„Hrdá Marka Pršanovie,“ odpovedá mi, zahryznúc do spodnej perny, čo u nej nevoľu vyjadrovalo, „vydala sa veľmi dobre, jaj, nemohla obstáť, musel byť rozsobáš; u nás ani ináče byť nemôže. Vydala sa po druhýraz, bláhala si, myslela, že jej z neba hotové koláče padať budú. Keď to nešlo, dodievala do muža, muž rozžialeny chytil sa hrdla a nastal v dome hriech. Detí pribyvalo. Čím viac detí - vravia — tým viac požehnania; tu bolo viac hriechu. Koniec všetkého bol, čo si videl.“

„Nehoršite sa, matka moja, odpustite jej; aj Pán Boh odpúšťa,“ prosím za Marku.

„Pán Boh odpustí, keď sa napravíme,“ skončila matka rozhovor, zanechajúc nás pod lipou.

K světlu!

Slovači má drahá, žaloby Ti nesu,
Od Dunajských břehů až k Štrbskému plesu,
Od Moravy družné k Prutu na východu,
Do dalekých zemí rozprchlému rodu!

Nesu Ti je z Tater, té velebné skrýše,
Kde na horské štíty Parom žalmy píše,
Kde těžkými vzdechy vadne v luhu tráva,
A šíp v levém boku Sláva dokonává.

Nesu Ti je z dálky, kde na každé sněti
Místo rosy rdí se krev slovenských dětí,
Kde horoucí slzy bystřinami proudí,
A raněná píseň z chaty k chatě bloudí.

Nesu Ti je, nesu, od těch Sedmi Stavů,
Kde stařičký bača sivou kloní hlavu,
Kde si šuhaj vzdychá, valašku na klíně,
Jak sirotný ptáček na kosodřevině.

Nesu Ti je, nesu, od Královy Holy,
Aby si věděla, koho srdce bolí,
Abys pocítila, jak jsi posud bědnou,
Že nechceš sokolů družinou být jednou.

Nesu Ti je, nesu, od Váhu a Hronu,
Jejichž voda plna žalob jest a stonu,
Od Bystřice ladné, z výšin od Oravy,
Kde sup odrodilství prsa rve i hlavy.

Nesu Ti je, nesu, od Nitry a Turce,
Kde královská srdce buší v robské burce,
Kde jako té skále, která zdrojem puká,
Z hrudi bolesť trýská a krvavá muka.

Nesu Ti je, nesu ze všad, z blízka, z dáli,
Kde Tvé děti v boji za svobodu stály,
Za skvost práva oněch, jenž Tě nyní tlačí —
Není Trenčanského více na Slovači!

Nesu Ti je, nesu, z Tvého Vyšehradu,
V čelo Ti je líbám, v duši Ti je kladu,
Ach, kéž mužně k srdci sáhne Tvoje ruka,
Kéž se rozpomeneš, synu Svatopluka!

Nesu Ti je, nesu, s těžkou v ňádru tísní,
Abys byla také silou, čím jsi písní,
Nežli, tak jak deštěm drobná křepelčata,
Vlastním pláčem zhyneš, Slovači má zlatá.

Vzhuru, křepelčata na slovenském poli,
Vzneste se na křídla, měňte na sokoly,
Pohleďněte kolem po své zemi rodné,
Dříve než vám zrada dýku v srdce bodne!

Pohleďněte kolem do bratrských zemí,
Ducha svého okem, čiňu perutěmi,
V jedno srdce velké srdce drobná slučte,
A svá sokolčata v slunce hleděť učte.

V slunce rodné slávy, v tu posvátnou vatru,
Blíženci se staňte bohatýrských bratrů.
Výš! Myšlenky mečem budiž bojováno,
Noc trvala věky, věčné svitniž ráno!

Adolf Heyduk.

O methode dejepisu Slovenska.

Hlavné a najobsírnejsie práce v obore uhorského dejepisectva padajú do konca minulého a počiatku násho storočia, do doby, kde kritika dejepisná uz dost vyvinutá bola; avsak dejepisci tej doby prihliadali pravidelne púho k politickym dejinám státneho celku, vsímajúc si ústroju státu potiaľ len, pokiaľ k vykladu politickych udalostí potrebno bolo. Zostalo síce aj na tomto poli dosť práce pre nasu dobu, ale dejepisectvo nase malo už novy ráz, určujúc jednak geneticky vyvoj národov a státov, t. j. jak ďaleko zakladaly sa motivy dejepisnych udalostí v prirodzenosti jednotlivych národov a státov, jednak uvádzajúc vliv cudziny na jednotlivé národy a státy, t. j. pokiaľ motivy udalostí politickych v ne popisovanych národov a státov boly. Ovsem, potrebno bolo zabehovať do podrobností velikych i použiť vsetkych pomocnych prostriedkov, ktorymi moderna veda vládne, ale vysledok bol za to veliky: oživila sa dávna minulosť spósobom takym, že na mieste suchopárnych a kusych zpráv kronikárskych uvideli sme narody evropejské v prvotnom byte znova oživené pred svojima očima, stopujúc ďalsí vyvoj jich verejného, súkromného i dusevného života, pozorujúc zároveň, ako narody evropejské sblizujú sa na vzájom vzdy viac, pósobiac na seba i čo do verejného i súkromného i dusevného života.

V uhorskom dejepisectve tiež bolo práce dosť a dosť; lebo kto len koľko-toľko oboznámil sa s kráľovstvom uhorskym, ten zajiste naleznul v róznych krajinách rózny ráz, menovite v dusevnom i súkromnom živote, čo je zrejmym dókazom, že na území kráľovstva uhorského velice sa križovaly národopisné, náboženské i dejepisné momenty. V poslednom sosite „Slovenského Letopisu" (IV. 255.) Fr. Sasinek uvádza, že ku prezkumaniu a historickému vykladu tychto zvlástnych pomerov v jednotlivych krajinách kráľovstva uhorského je domáci dejepisec najspósobilejsím, „jakožto vžity do života a záujmov svojej vlasti," i uhodil zajiste natoľko na pravdu, nakoľko pri náležitej vedeckej a dusevnej spósobilosti každému domorodcovi pochopenie domácich pomerov o mnoho snadnejsie je, než cudzincovi.

Najzáhadnejsou v dejepise uhorskom zostávala do poslednej doby minulosť národa slovenského, ruského a rumunského na území kráľovstva uhorského, ač aj tu vyskytli sa jednotlivci zo stredu tychto národností, ktorí snažili sa rozlústiť záhadnú túto otázku. Najsťastnejsie počínal si v tej otázke Rusín Duliskovič vo svojom spise „Istoričeskije čerty Ugrorusskich, Užhorod 1874—1877," napriek tomu, že i táto kniha veľmi mnoho má nedostatky. Rumunsky spisovateľ Maniu (Disertatiune ist. crit., Timisiora 1857) urobil púhy pokus k vysvetleniu minulosti národa rumunského na území uhorskom. Zo slovenskych dejepiscov najsťastnejsie v poslednej dobe písal Záborsky, najslabsie práce podal Hlozansky a najviac napísal Sasinek.

Podal som rozbor dejepisných prác slovenských pri inej príležitosti, i spoliehajúc sa na to, že práve táto časť môjho pojednania o Slovensku vo 4. sväzku „Slavianskeho Sborníka“ ešte vyjde, chcem prehovoriť dnes všeobecnejšie, zachádzajúc do väčších podrobností, kde toho práve potreba bude.

Dejiny Slovenska začínajú sa rozchádzať s dejinami ostatného národa československého príchodom Maďarov*) do krajín podunajských, a delia sa na nasledujúce doby:

I. dobu Arpádovcov,

II. od vymretia Arpádovcov až do sjednotenia kráľovstva uhorského Leopoldom I.,

III. dobu národného znovuzrodenia slovenského.

Doba Arpádovcov v Uhorsku delí sa prirodzene 1) na dobu prvých siedmich vojvod a 2) na dobu kráľovskú.

Dejiny Slovenska v prvom tomto období sú dosť temné a dajú sa len približne určiť. O vzájomnom pomere medzi Maďarmi a Slovákmi, bezprostredne po príchode tamtých, rozpráva jediný Anonymus, ale vypravovanie jeho o smluve, urobenej medzi Maďarmi a zástupcami Slovenska, vyžaduje nielen bedlivého výkladu, lež musí byť až z pozdejších dejín dokázano. Sasinek síce myslí, že Slovensko po príchode Maďarov a rozpadnutí sa ríše veľkomoravskej od Poliakov bolo dobyto, zapomína však na tú dôležitú okolnosť, že ríša poľská ešte len v tej dobe, a síce vo Veľkopoľske, počala sa tvoriť a z Kozmu na opanovanie Slovenska od Poliakov nijako súdiť sa nedá. V dobe Boleslavov českých zpomína zakladacia listina pražského biskupstva slovenské Považie, a síce čo časť ríše českej; p. Sasinek to tak vykladá, že vyhlasuje Považie (provincia Vagi) za celé Slovensko, ale medzi označenými v pražskej listine hraniciami a medzi hraniciami, udanými v kronike uhorskej, patrný a do očú bijúci je rozdiel; udáva sa v prvom hranica medzi českou a uhorskou ríšou, a síce po ľavom brehu horného Váhu (asi medzi veľkými a malými Tatrami), kdežto v druhom prípade hranica medzi Poľskom a Uhorskom v dobe pozdejšej na Dunaji, teda celé Slovensko v to počítajúc, sa udávajú. K lokalisovaniu významu provincia Vagi neprispel teda ani p. Sasinek, čo je tým prirodzenejšie, poneváč ani staršie listiny neposkytujú bližšieho vysvetlenia; možná však, že až objasní sa založenie biskupstva Nitrianskeho a pridelenej mu dioecese, i táto otázka stane sa zrejmou.

Roku 1000, keď sv. Štefan menovaný bol kráľom uhorským, nenáležalo Slovensko, podľa udania kroniky uhorskej, ku ríši uhorskej, lež ku poľskej; nakoľko ale do tejže doby kladie sa založenie arcibiskupstva ostrihomského, a staré hranice tohože arcibiskupstva

*) Podotknúť sluší, že slovo Uhor považujem za totožné so slovom Maďar, tak asi, ako je totožné slovo Bohme so slovom Čech, čo sa významu týče; lebo počnúc od starého Nestora, nazývajú všetci Slaviani, a po nich aj západné národy, Maďarov Uhrami. Rozoznávanie tých dvoch mien pochádza z doby najnovšej a náleží teda do dejepisu doby našej.

najurčitejšie súhlasia s hraniciami Slovenska, uvedenými v Anonymovi, ako aj s hraniciami slovenského palatinátu Matúša Trenčianskeho, nuž stojí a padá udanie uhorskej kroniky s otázkou o počiatkoch arcibiskupstva ostrihomského.*) Žeby Astrik bol prvým arcibiskupom ostrihomskym, nenie nijako ešte rozriešeno konečne: lebo mienenie toto, vyslovené poprvé ostrihomskym kanovníkom Timorom ani nie pred desiatimi roky a prijaté v niektorých novejších spisoch, neobstojí proti určitému zneniu listiny z roku 1015, dľa ktorej bol Astrik síce arcibiskupom, ale kaločským.

Do doby sv. Štefana spadá však dôležitá udalosť, pripojenie totiž jednotlivých častíc dnešného kráľovstva uhorského ku korune uhorskej, pri rozličných ovšem okolnosťach i pri rozličných podmienkach. Najprv padlo do rúk sv. Štefana vojvodstvo Kupanovo, ktoré priamo vteleno do kráľovstva uhorského, následkom čoho bezpochyby zbytky obyvateľstva slovanského, pozostalé tu z doby kniežatstva blatonského, ponenáhle vyhynuly. Dobyté podobne kniežatstvo Achtumovo nepriv̌teleno však ku korune, lež zostalo podriadenym panstvom v rode Čanadovom a podržalo až do novejšej doby, čiastočne čo banát severínsky (terajšia stolica Szörény-ska), čiastočne čo časť partes regni Hungariae inferiores, pak čo banát temešsky svoje zvláštne postavenie. Kroniky vypravujú ďalej o dobytí Sedmohradska v tejto dobe, vytýkajú však zrejme, že stalo sa údelom Zoltanovym, a z listín vysvitá, že Sedmohradsko alebo správnejšie rečeno, Transilvania, ešte po celé storočie v nižiadnom spojení nebolo s kráľovstvom uhorskym. Sriem bych dľa svojho osobného presvedčenia považoval za pôvodné územie tak nazvaného banátu mačevského, ač positívnych dôkazov posiaľ nedostáva sa mi pre túto mienku. Že i confinia bola niečim realnym, snažil som sa, a tusím s úspechom, dokázať vo svojom nemeckom spise „Ueber den Ursprung der Rumänen" v odstavci „Das Nationalitätenrecht in Ungarn."

Čo sa konečne najdôležitejšej pre nás časti, to jest Slovenska dotýče, dejiny nás len tomu učia, že po smrti Boleslava Chrabrého Slovensko od sv. Štefana opanované bolo; v aký pomer ku kráľovstvu uhorskému vstúpilo, toho nikde nedočítame sa zrejme. P. Sasinek síce myslí, že Slovensko za doby kráľov z rodu Arpádovho zvláštnym údelom bolo; ale mienka to príliš subjektívna, ba i náhlad, že Geisa Slovensko čo údel v držaní mal, nie je ešte naprostou pravdou, len pravdepodobnosťou, ktorá sa z historického stanoviska hájiť dá. (Údely do opanovania Horvatska a Slavonie bývaly temer výhradne v Zátiší udeľované.)

V programe gymnásia mladoboleslavského na rok 1880 vyslovil som thesu, že starodávne kráľovstvo uhorske (regnum Hungariae čo protiva významu totum regnum Hungariae) púho jednu tretinu

*) Tvrdenie, že arcibiskupstvo ostrihomské pred dobytím Slovenska sv. Štefanom rozprestieralo sa v starodávnej Pannonii, nemôže už z tej jednoduchej príčiny obstáť, že súčasne biskupstvo vesprimske temer až k samému Ostrihomu siahalo.

[redacted]

dnešného územia uhorského (tertia pars totius regni) zaujímalo; ale thesa tá, tak sa mi zdá, bola na Slovensku prijatá s podivením: a predsa nemôžem inak, než opakovať, že starodávne kráľovstvo uhorské rozprestieralo sa len na územie starodávnej Pannonie a v krajine medzi Dunajom a Tisou, a to tým viacej, ponevač thesu túto čo najskorej, vo väčšom kritickom spise, vedecky obhájiť hodlám.

Už z vyšuvedeného príkladu doby sv. Štefana vysvitá, že územie dnešného kráľovstva uhorského pri príchode Maďarov ani naraz dobyto, ani v jednotny celok naraz spojeno nebolo, lež že pri rozličných okolnosťach, v róznom čase jednotlivé čiastky dnešného územia kráľovstva uhorského ku kráľovstvu uhorskému, v držaní sv. Štefana sa nachádzajúcemu, róznym spósobom pripojené boly; musíme teda prísny rozdiel robiť medzi územím, ktoré sv. Štefan roku 1000, už v drzaní mal (vojvodstvo Kupanovo teda v to počitujúc) a územím, ktoré róznym spósobom ku kráľovstvu pripojeno bolo, avsak do kráľovstva samého vteleno nebolo, čili medzi kráľovstvom uhorskym a zemami k nemu pripojenymi, čo by sme dohromady, podľa príkladu listín, totum regnum Hungariae nazvať mohli. Je tu asi ten samý pomer, ako v kráľovstve českom, lebo: regnum Bohemiae znamená raz kráľovstvo české čili zem českú, druhyraz pak zeme koruny českej, totiz Česko, Moravu, Sliezsko, Lužicu atď., pri čom kráľovstvo české hlavnou časťou je, ostatné ale k nemu v róznych dobách róznym spósobom pripojeno. Namane sa tu ovsem námitka, že Morava, Sliezsko, Lužica atď. svoje vlastné meno, svoju vlastnú správu, svoje vlastné snemy, zákony atď. maly, a že teda medzi oboma prípady ničoho obdobného nieto; avsak tu uz popredku podotknúť musme, že vnútorny ústroj státu uhorského dosiaľ príliš povrchne prezkúmany bol, a že ten, kto o jednotlivych územiach státu uhorského písať chce, predovsetkym k tymto pomerom svoj zreteľ obrátiť musí; majúc zase túto na zreteli len Slovensko, chceme predovsetkym poukázat k postaveniu Slovenska vo státe uhorskom.

Najväčšiu obtíz pri zkúmaní starodávnych pomerov štátu uhorského pósobi menovite tá okolnosť, že celok státu representovany bol na prvom mieste snemom, pozostávajúcim v dobe pozdejsej zo zástupcov stolic (v ríši poľskej tvorili obdobne snem zástupcovia vojvodství), čím jednota státu uhorského akosi raz na vždy je dokumentovaná: a predsa je, nehľadiac ani k tomu, že stolice boly malymi republikami a že toto slozenie snemu uhorskeho až pozdejsie sa vyvinulo, dosť vseobecne známo, ze na obecnom sneme uhorskom byvaly zastupené aj stolice Slavonie a Horvatska, ac inak tvorily zvlástne státne celky; podobny pomer mohli by sme vytknúť i v banáte severinskom a inych čiastkach kráľovstva uhorského. Z toho vyplyva, že vnútorny ustroj státu uhorskeho podľa slozenia snemu este nijako určovať nemózeme, ale ze musíme prihliadať predovsetkym k administrácii politickej, vojenskej, finančnej atď., aby sme zjistiť mohli, aké skupeniny, nakoľko tyka sa státnej správy, rozoznávať slusí.

Z doby starších Arpádovcov vieme o vnútorných pomeroch štátu uhorského veľmi málo*): na snemoch prítomná bývala družina kráľova čili šľachta výslužná, ako v Čechách a v Poľsku, a o správe štátnej zachovaly sa len nepatrné zmienky; od vydania zlatej bully zastúpená bola na snemoch šľachta, podriadená v súdnom ohľade jedine kráľovi alebo jeho zástupcovi v tej príčine, totiž kráľovskému sudcovi (judex curiae), pomer to, podobajúci sa v mnohom vtedajším pomerom nemeckým, kde práve vznikla šľachta, známa pod menom reichsunmittelbar. Novota táto, na kráľovi vynútená, teda revolučná, priečila sa dosavádnym poriadkom, i musel prirodzene nastať boj medzi poriadkom starým a novým, pri ktorej príležitosti možno nahliadnuť nejako v starodávny ústroj štátu uhorského: najdeme potom v tej dobe hlavne dve veci: šľachta, ktorá sa chce vpraviť do nového poriadku, dáva si udeľovať od kráľa privilegia, ktorými vymanuje sa z moci palatínov a podriaďuje priamo kráľovi; palatíni, ktorých po celé trináste storočie menuje sa v listinách vždy niekoľko týmže časom, stavajú sa týmto novotám a spojenému s nimi zteneniu moci palatínskej na odpor, až pri vymretí Arpádovcov medzi oboma stranama vznikne prudký boj.

Z uvedeného vysvitá, že palatíni boli i súdnymi i správnymi úradníkmi, jimž za starších Arpádovcov podliehala i šľachta, a nakoľko jich zároveň bolo viac, musí sa súdiť, že sa nejakým spôsobom asi podeliť museli o vykonávanie moci palatínskej; podrobnejších zpráv o týchto pomeroch nachodíme v listinách až pri vymretí Arpádovcov, kde uvádzajú sa súčasne čo palatíni: Matúš Trenčiansky ako palatín na Slovensku, Omodej z rodu Abovcov ako palatín v severnom Uhorsku, Ivan Kysecký ako palatín krajín najviac ponemčilých na západe od Raby, a Rorandus**) a po ňom Kopos akožto palatíni krajiny zátisskej. Títo palatíni vykonávali, každý vo svojom území, moc súdnu a administratívnu, i mali celú radu úradníkov, medzi ktorými menujú sa prednými ústrednými úradníkmi Felicianus čo palatín a Martinus čo magister tavernicorum Matúša Trenčianskeho, Stephanus čo cancellarius Omodeja palatína; služobnými Matúša Trenčianskeho menujú sa: nobiles, comites, castellani, officiales, jobbagines et vasalli, z ktorých comites a castellani čo úradníci správni, prví dľa všetkej pravdepodobnosti nakoľko šľachty domácej, druhí nakoľko ľudu obecného sa týkalo, a officiales najskorej čo úradníci komory kráľovskej v Kremnici, jejžto predný úradník sa obyčajne len comes camerae menoval.

Nakoľko sa z listín zjistiť dá, vládnul Matúš Trenčiansky stoliciami: prešporskou, komárnanskou, trenčianskou, nitrianskou, borsodskou, hontianskou, novohradskou, zvolenskou, liptovskou a oravskou, teda celým temer vlastným Slovenskom, od Dunaja až k Tatrám,

*) Z doby kráľa Šalamúna je zajímavé rozdelenie zeme v rode kráľovskom: Šalamún mal v držaní vlastné kráľovstvo starodávnu hlavne Pannoniu, teda jednu tretinu, Geisa držal dľa všetkej pravdepodobnosti Slovensko tiež jednu tretinu a Ladislav držal Zátisie (tretiu tretinu).

**) Rorandus sa niekde uvádza tiež s titulom vojvodu, a zdá sa, že v Zátisí striedal sa titul vojvodu a palatína.

i previedol na tomto území zrusenie exemcie vyššieho duchovenstva i šlachty so zbraňou v ruke a obnovil starodávnu moc palatínsku, ktorú potom vykonával až do svojej smrti. Na Slovensku rozšírená je mienka, že moc Matúša Trenčianskeho zlomená je bitkou pri Rozhanovcach roku 1312, následkom čoho vraj ztratila sa i samostatnosť Slovenska; mienka táto však je docela mylná, lebo pri Rozhanovcach nebojoval Matús o svoju moc, lež synovia Omodejovi proti kosickym a inym nemeckym kolonistom, ktorí na základe svojich privilegií a spojenej s nimi exemcie nechceli sa podrobiť najprv palatínovi Omodejovi a po jeho smrti jeho synom; synovia Omodejoví ztratili bitku pri Rozhanovcach, a síce menovite následkom zakročenia krála Karla, a následkom toho košickí a spisskí Nemci aj iní zachovali svoju exemciu a moc palatinátu v severnom Uhorsku zlomená. Matús Trenčiansky bol v bitke rozhanovskej len pomocníkom synov Omodejovych*).

Po smrti Matúšovej neobnovila sa však dôstojnosť palatínov na Slovensku, poneváč šlo o čiastočnú centralisáciu moci královskej v celej ríši, aspoň v politickom ohlade; inak zostalo Slovensko i napotom od Uhorska oddelenym. Je zajiste vecou nemálo dôležitou, že medzi vlastnym královstvom a Slovenskom (a podobne aj inými čiastkami ríše) bolo colnej linie, tak ze kto zo Slovenska do Uhier s tovarom sa ubieral, na hranici clo (tricesima) platiť musel, akoby z cudziny prichádzal, o čom v listinách na dostatok nachodíme svedoctiev. Podobne velazávažné je finančné sriadenie Slovenska, spojené s královskou komorou kremnickou a upravené znova tym samym Karlom Robertom, ktory palatinát slovensky po smrti Matúšovej viacej neobsadil.

Bolo totiž v starej ríši uhorskej viac komôr královskych, a síce: v Budíne a Presporku novejsieho pôvodu, starsie v Kremnici, Košiciach, Spiši, vo Velkej Bani, v Temesskom Banáte, v Pätkostoloch, v Srieme, Slavonii, v Transilvanii v Sibine a Bystrici. Každá z týchto komôr královskych bola spravovaná zvlástnym komornym grófom (comes camerae) a zaujímala určité územie, v ktorom komorný gróf riadil všetky finančné veci. V rade tychto sluší na prvom mieste uviesť razenie nových penazi (cusio monetae) a vymieňanie novej mince v stoliciach ku komore prislúchajucich za mincu starú (cambio); a poneváč v obvode územia kazdej komory královskej boly iné miery a váhy, boly pôvodne v obvode každej komory i peniaze inej ceny, až dekretom Karlovym v celej ríši zavedená jednotná minca, a síce podľa vzoru kremnického čili dla vzoru mince slovenskej. V úzkom spojení s razením peňazí bolo dolovanie, z nehož dôchodky, menovite urbura a cementum plynuly

*) Pri Rozhanovcach avšak, ako nás tomu posiaľ učila historia, meraly sa strany: jedna Karlova Robertova, druha, ktorá nechcela ho uznať za krála. Keďby sa teda prijala táto thesa, povstáva otázka: kde a čim zlomil Karol Robert onú mohutnú stranu, pre ktorú nemohol sa voľne hybať v prvej celej tretine svojho panovania. Ostatne, nech sa len zapaľuju pochodne, tak prv alebo pozdejšie posvieti sa do tmy, ktora sa historiou Uhorska zovie. *Red.*

do komory kráľovskej, a síce z celého obvodu; podobne musel gróf komory v obvode tejže vyberať dane, ako aj poplatky z miest svobodných, podriadených jeho dozoru, spravovať snáď i majetky kráľovské v tomže obvode, k čomu sa riadila i právomocnosť súdna vo veciach zvyšzmienených. Ríšskym centrálnym úradníkom nad týmito grófmi jednotlivých komôr, jemuž podriadené sú potom i mnohé svobodné mestá, vyňaté z moci grófov komorných, bol magister tavernicorum, ktorý pri každej komore kráľovskej mal svojich splnomocnených úradníkov, ktorí mali viesť dozor. — Do obvodu komory kremnickej uvádza decretum Karla Roberta z r. 1342 § 1. stolice: nitriansku, novohradsku, borsodsku, presporsku, hontiansku, trenčiansku, zvolensků, komárnansků, potom ale tiež pestiansku až vraj k Bičn. V počte uvedených stolic vynechaná je stolica liptovská, o nejž vieme z listín, že náležala ku komore kremnickej, a chybne snáď pridaná stolica pestianska, tak že smele riect možeme, že komora kremnická svojím obvodom zaujímala cele vlastné Slovensko.

Pri známej dôležitosti stolic uhorských v obvode samosprávy možno snadno pochopiť, akú dôležitosť mala zmienená autonomia a jednota Slovenska v obore finančnom, i zbytočne je široko vykladať, že bolo treba len nejakej náhodilej okolnosti, aby Slovensko vystúpilo poznove čo samosprávny celok. Náhodilá táto okolnosť vyskytla sa príchodom Jana Jiskru z Brandysa, ktorý, súc najvyšším kapitánom a vicaregentom kráľa Ladislava, obsadil Slovensko a väčšiu časť severného Uhorska a za dvadsať temer rokov jich spravoval čo najvyšší vojevoda, sudca i administrátor; veškerá vojenská i civilná moc bola v jeho rukách, ktorú vykonával najviacej pomocou podriadených kapitánov, ktorí z tejto príčiny rovnajú sa snáď kastellánom Matúša Trenčianskeho *).

Po čestnej kapitulacii Jana Jiskru z Brandysa zrušená bola zase i hodnosť najvyššieho kapitána a podriadených jemu kapitánov, ale oboje obnoveno opäť za kráľov z rodu Habsburského, ačkoľvek nie už v tak širokých medziach, ako za Jiskru, tak že nielen pre Slovensko, ale i pre severné Uhorsko a stolice zadunajské ustanovovaný je vždy supremus capitaneus čili capitaneus generalis s podriadenými kapitánmi; súvislosť potom týchto jednotlivých častí stávala sa pri stálom menení hraníc, ano i častom menení zemepánov tak volnou, že jednotlivé tieto časti už aj svoje zvláštne snemy odbývaly.

Okrem obnovenia starodávnej autonomie vo veciach vojenských i civilných malo vystúpenie Jiskrovo pre Slovensko i tej dôležitosti, že príchodom českých vojenských rot prebudená bola i národnosť

* O význame kastellánov vo štátnej správe v jednotlivých častiach ríše uhorskej prehovoril som podrobne v knihe zvyšuvedenom: Das Nationalitätenrecht in Ungarn, vôbec hlavne nakoľko týče sa Rusínov a Rumunov, lebo o slovenských kastellánoch a kapitánoch nemal som nadosť zpráv po ruke.

Shľadávaním zpráv o kastellánoch a kapitánoch dobre poslúžili by domáci milovníci dejepisu nášho rozhodne aj po prečítaní tohto článku. *Red.*

slovenská k plnému a čulému životu, a že spôsobeno národné a potom i náboženské spojenie obidvoch sbratrenych kmenov, čím hnutie slovenské dostalo novú oporu.

Stav tento čili vyššie uvedené postavenie Slovenska potrvalo az do ukončenia vojen tureckych a do sjednotenia temer už celej ríše uhorskej Leopoldom I., lebo obnovená bola vtedy stará ústava uhorská i rozsírená zase na celú rísu, prispôsobená teraz prevládajúcemu už smeru centralisačnému, hoviacemu menovite plánom absolutistickym, prevádzanym po celej Evrope. Ničmenej nezrušená starodávna autonomia jednotlivych častí ríse úplne, ač valne je zkomolená. Tak zostaly sudne dvory v Prešporku, Kosiciach atď. vždy v istej miere oddelené, a ani finančná správa nenadobudla úplnej jednoty. Starodávne komory kráľovské ztratily totiz pôvodny vyznam svoj uz tym, že dôchodky z jednotlivych odvetví príjmov dávané boly v nájom jednotlivym osobám dočasne, čím nielen jednota finančnej správy sa rozdrobila, lež uvedená bola v zapomenutie i starodávna súvislosť jednotlivych odvetví finančnej správy. V tejto dobe všeobecného vysilenia a ochabnutia v Uhorsku v ohľade politickom spájala Slovensko menovite otázka náboženská, lebo husitstvo, prinesené niekdy na Slovensko Jiskrom, premenilo sa, podobne ako v Čechách, v protestantstvo s českym cirkevnym jazykom a zbytkom starych husitskych názorov, ba i obradov, a zostalo národnym pôžitkom Slovenska až do znovuzrodenia národa slovenského.

Znovuzrodenie národa slovenského nedá sa oddeliť od znovuzrodenia národa českého i ostatnych národností slavianskych a súvisí jednak s dôležitymi reformami Marie Teresie a cisára Jozefa, ktorymi položeny je základ novym pomerom a usnadneny je vyvoj ľudu v ohľade materiálnom i duševnom, jednak pripočítané musí byť duchu času: lebo devätnáste storočie musíme nazvať dobou vyvoja idei národnosti.

Ale nechcem ďalej šíriť slová o dobe tejto; vyložil som náhľady svoje v tom ohľade do podrobna v „Slavianskom Sborníku“ I., II., i poukazujem teda ta. Podotykam len ešte niekoľko slov: revolúciou roku 1848 upustili v Uhorsku vôbec od tradície historickej, beztoho už vo väčsine zapomenutej, a zbudovali novú ústavu na základoch vylučne theoretickych, vzatych najviac z názorov francúzskych; po revolúcii vrátilo sa ministerstvo Švarcenberkovo, Stadionovo a Thunovo ku starej tradícii historickej, vedené súc snáď šťastnou náhodou, ale nikto mu už neporozumel, ba ani tí nie, ktorých sa v prvom rade tykalo, a tak obnovená je zase revolučná ústava z roku 1848 a s obnovením tym akoby boly zmizly i posledné stopy starodávnych a tak dôležitych štátoprávnych institúcií; len v ľude slovenskom zachovalo sa temné vedomie, že Slovensko a Uhry sú zcela rozdielne štátoprávne pojmy.

Dr. *J. L. Pič.*

Obrázky z Bosny.

Podáva

dr. *I. Br. Zoch.*

I.

Koloss, na jehož sklonenej siji po veky nohou chodil cudzí svet, Slavianstvo potriasa svojími údami, dvíha sa, vstáva. Časy staré, časy hriešne zachodia, rodine slavianskej vzchodí zora novej doby. Len raz švihnul prebudený najmohutnejší brat mečom svojím, zaiskrilo sa v očiach veľkému hriešnemu svetu a z uhnietených slabých bratov ihneď v junáckej sile vstal jeden. Bulhar je svobodný, a svetlom, rozbresknuvším sa nad jeho krásnou vlasťou, zapríčinený je voľnejší dych aj v susedstve, v Bosne.

Ako ostatné posiaľ málo známe zeme slavianske, tak aj Bosna má svojích zvláštností, ktoré ozaj dôležité sú vzhľadom na kultúrnu historiu Slavianov. Slavianstvo vstáva. Až vstane, zvláštností tých menej bude; preto, beztoho, žeby sme prestali túžiť po tom vstaní, všímajme si perál, ktoré v kvapkách rannej rosy skvejú sa najligotavejšie. Keď budeme sa znať skrz naskrz, mravy veľnároda z jasnej i temnej strany, snadnejšie príjde aj to vstanie.

Poďte teda so mnou, ľubí čitatelia, do Bosny. Nemusíte si obliecť rovnosatu nie; príjmete len po jednej čiernej káve a čibuku, a ja budem vám rozprávať.

Pohostinnosť je cnosť všetkým Slavianom daná. U vás hovorieva sa síce: „Extra Hungariam non est vita; si est vita, non est ita," a ja, ktorý krížom-krážom precestoval som Uhorsko po zničení našich gymnásií, vlastnou zkúsenosťou presvedčil som sa o základnosti týchto slov, predsa tvrdím, ba počul som to aj z úst ľudí významných, že v Uhrách len u Slovákov a iných Slavianov jesto pohostinnosti.

Ako u nás na Slovensku, nevynímajúc ani Turč. Sv. Martina, o ktorom tu i tu povrávalo sa, že je nebars pohostinný, trebars on v časiech nedávno minulých celé Slovensko i hmotne i duševne hostieval a v tom poslednom aj dnes este statne vyvodí, tak aj v Bosne zostalo pohostinstvo vo všetkých vrstvách národa jednako ctenou a pestovanou vlastnosťou. Nielen že paní kmotry a tetky hostievajú sa vo sviatok či piatok, že si *šečerli* (čiernu kávu s cukrom) v hojnosti upíjajú, traktujú sa koláčami, sladkými veciami toho najrozmanitejšieho druhu, ze keď kupuješ čo na jedenie, kupec ťa vždy ponúkne, aby sa ti ľúbilo zakúsiť; no pohostinnosť táto prešla, abych sa tak vyslovil, do rafinerie, obzvláste pri niektorých príležitosťach.

Vianoce, veľká noc, turíce! jak milo znejúce to slová na Slovensku aj v smysle mimokresťanskom. Veľké dni tieto pre každý stav, pre každý vek donesú radosti. A v Bosne? V Sarajeve a po všetkých väčších mestách je obyčaj, ako u pravoslavných tak aj

u katolíkov, ze priateľ k priateľovi kazdy *blagdan* (veliky sviatok: vianoce, veľká noc, turíce) ide blahoželať. Prvy deň navstevujú sa na vzájom len najbližší v rodine, najprednejší v meste a najvyssí v hodnosti. Druhy a tretí deň navstevujú tí prednejší chudobnejších a naopak.

Šťastne dožil som sa v Bosne prvej *Božice* (vianoc). Ožily mi pamiatky na Slovensku ztrávenych tychto slavnosti; zboznym citom dojatá duša zatúžila po takom okriatí. Doznajúc sa o obyčaji tu panujúcej, ihneď umienil som si: Prosa, dnes na bok! Vezmem sebou kollegu, ktory znal tunajsí zvyk čili *adet*, ako sa to turecky zovie, a hajde do najprednejsích domov, bez toho, žeby som tam bol kedy byval alebo sa s gazdinou bol znal.

Bolo okolo 10. hodiny predpoludním, keď prisli sme najprv ku vladikovi (pravoslavnému biskupovi). Vnídeme do jeho izby. Izba je zpolovice po turecky sriadená: okolo stien sú na meter siroké, asi stopu vysoké, červené divány, podlaha *čilimami* = tepichy vyložená, na prostriedku veliká, z mede na spósob širokého kalicha krásne kovaná, rezbami ozdobená nádoba so zeravym uhlím, slúžiaca na miesto pece, v jednom kúte nevelky stolík, zriedkave to predtym, ba ešte aj teraz náradie. Boli sme srdečne privítaní a hneď posadeni. My „čestitamo praznik," a vladika vľudne ďakuje. Sotva začali sme rozhovor, uz dójde sluha s velikou tácnou striebornou, na ktorej položená bola krásna sklenená, v striebre zapravená nádoba s kokosovym maslom, na pravo strieborny tanierik s maličičkymi ližičkami, na ľavo prázdny, v pozadí ale vodou naplneny veliky utesany pohár. I predstúpi sluha predo mňa a rečie: „Izvolite, gospodine." Ja som v rozpakoch bol, čo mám robiť; no kollega mi hneď dal pokynutie, zeby som si vzal malú ližičku, nacrel si masla, zjiedol, ližičku na ľavo na prázdny tanierik odložil a z toho velikého pohára glg vody si zapil. Urobil som tak; sluha ponúkal mójho kollegu, potom ostatnych hostí, čo za nami dosli. Hostia, ktorí predisli nás, pili už kávu. Tejto z obratnosti sluhovej dostalo sa aj nám. Šialočky kávové sú pologuľaté mističky bez úška; sluha podáva jich na strieborných podstavcoch. Podstavec ten má svoj úkol. Ako rečeno, len v kúte bol neveľky stolík; postaviť teda šialku nemóžeš, bo nemáš kde. Podstavec vezme sa medzi ukazovateľ a stredny prst, a slúži k tomu, aby sa človek nepopálil od horúcej sialky. Táto je už aj ustrojená tak, ze nemóže sa dolu položiť. Prevrhla by sa i s podstavcom, zvončoku prevrátenému podobnym! Káva sa len strebe, to jest pije hlasno, bez toho, zeby sa gamby ku sialke prikladaly. V tomto strebaní = *srčaní* kavy sú domorodci zbehlí, no platia za to zubami prednymi, ktore jim uz v tridsiatom roku černejú a lámu sa, tak ze len málo ľudí najdes, čoby pekné predné zuby mali. Takto sa pije. Ale aká je tá tunajsia káva? Keď sa upáli a na drobulinkú múčku pomele, vsype sa nie do vyvarkov, lež do vriacej vody a hneď nato leje sa do sialok, v ktorych nasypany je uz potlčeny cukor. Takato káva je velmi aromatičná, slabá a obzvlástne príjemná; domorodci pijú denne dvadsať alebo i viac sialok.

Ale vladika má hostí, z obsluhy jich podrží on aj pre seba. Krúti cigaretky do krásnych cigarníkov z filigranského striebra, opatrenych velikym *čilibarom* = jantárom, zapáli a dáva nám tak rečeno do samych úst.

Po vytajčeni malych cigaretiek odporúčali sme sa a ideme k archimandritovi Savovi, ritierovi Kosanovicovi, vzdelanému to spisovateľovi, ktory pocestoval celé Slovanstvo, sbierky robiac na velekrásny pravoslavny kostol sarajevsky. Jeho izba je uz europejsky sriadená; ale bez *minder* = nízkych divánov nenie ani ona. Sme u vzdelanca: ukazuje nám svoje najnovsie dielce theologické. Panej nemá; je vdovec. Prišla teda gazdina jeho a ponúka nás drobno porezanymi a v cukre varenymi *ružiciami* = kvetovymi listy z takzvanej cukrovej ruže, z ktorej v Bulharsku povestny ružovy olej dorábajú, bosanskou vytečnou slivovicou, on cigaretkami, gazdina zase kavou.

Cigarety nám dohorely a my zakľúčili sme mily rozhovor. Archimandrit srdečne poďakoval sa nám za blahozelanie.

Šli sme ďalej, a síce k podmešťanostovi, ritierovi Rajkovicovi. Sme v izbe po turecky sriadenej. Stena, cez ktorú dvere do izby vedú, má na pravo i na ľavo velike, rozličnymi turecko-persickymi ornamentami ozdobené kasne, ktoré celú stenu zaujímajú a na nu tak pevne sú pripravene, ze dvere do izby akoby z tej kasne išly. V prostriedku akoby chybäly jedny dvere z tej kasne, a tam je pec, z okrúhlych zelenych, zltych, červenych mištičiek hlinenych a gliedenych vystavená. Jedna strana kasne pouziva sa ku schovaniu *porpanor* = paplonov, ktorymi prikryjú sa na minderoch spávajúci. Lebo postieľ nikto nemá; periny su tu neznáme. Druhá strana kasne je *baňa* = kupeľ. Jeden bok kasne je totiž otvoreny a keď kachle sa zakúria, v kasni, ktorá asi 2 □ métre plochy má, je horuce. Ta sadne si, kto sa kupat chce, čo, ako vieme, často sa deje. Sadne nahy, sedí, az sa nespotí, nato umyje sa teplou vodou, ktorú ma vo veľkom kotlíku hlinenom, v boku pece zapravenom, a kúpeľ je hotovy. Dno kasne je lievkovité, tak ze voda rúrou odteka z izby. Baňa takáto je temer v kazdej izbe.

Sedíme na minderoch, čibukami opatrení. Pristrojenie izby upamätalo ma na scény, čítané kedysi s mladistvou fantásiou v zlych i duchaplnych románoch. Pred očima mihly sa mi dávno zapomenuté postavy, dvere sa práve otvoria a nimi vstupuje zvláštny zjav, krásna domová slečna, oblečená v utešenom narodnom kroji. *Dimlije* = široke hodbabne nohavice sú slučením všetkych bariev, zlatom bohato vyšívany laiblicok so širokymi rukávami uzko prilieha na driek, zlatym pásom stiahnuty, na hrdle do 100 dukatov a inych zlatych penazí, na hlave tez do tyla posadeny, zpod ktoreho napred v čiernych vlasoch ruzička zdobí hlavu a od zadku visia dva veľké vrkoče. Blízi sa k nám. Ačpráve vie človek, ze v dome, kde je dievča, jej povinnosťou je hostí obsluhovat, predsa nebol by ziaden div, jestli by do rozpakov prišiel. Ponuka nas ružami na veľkej striebornej tacni. No tu nieto na tacni len jedna lizička; slečna ľahunko drží veliku tacnu na jednej ruke, druhou začrie

ližičkou do ružíc, tak umele, že je plná a viac ani atom nepoložil by si na ňu. Položí ju krížom na striebornú, ružiciami naplnenú nádobu a prerečie milo: „Izvolite, gospodine!“ Ty mimovoľne vezmeš ližičku, užiješ ľubovonny, sladký *zalogaj* (= čo sa na jeden raz vloží do úst), a vypiješ glg vody alebo čašicu rakije.

Ružicu si užil, deva nesie ti kávu. Ľavú ruku, na znak úcty, položí si na pás, v pravej medzi ukazovateľom a stredným prstom graciosne drží šialočku na striebornom podstavci, podávajúc ju s „izvolite, gospodine.“

Starý pán medzitým rozpráva, že ako je teraz dobre, keď počas *blagdanov* svobodne môžeme sa už navštevovať, a baví sa jantárovými guľôčkami, na spôsob pátričiek na nitke postykanymi. Ako zabávajú sa u nás starší ľudia na príklad tabačnicou, tak nosia tu vo vrecku starší vždy také pátriky, rozumie sa, čím je bohatší, tým drahocennejšie, a keď rozpráva, vytiahne jich z vrecka a púšťajúc guľky z ruky do ruky, hrá sa s nimi.

Dobre sa nám viedlo; vinovatosť by bola bývala, nenazreť aj do ďalších domov. Tu pukne *top*, delo dvanástu hodinu oznamujúce. Museli sme sa vrátiť. Okolo tretej popoludní počali sme na novo svoju koledu, lebo na prvej vychádzke sľúbili sme mnohým mešťanom, ktorých sme teraz poznali, že popoludní aj jich navštívime. Na niektorých miestach nás už netrpezlivo čakali. Gazdina, nech je akákoľvek zima, v bráne čaká a prijíma svojích hostí; nuž a my máme po meste žiakov, žiaci rodičov: títo nás na ulici strehli, aby nás len uctiť mohli vo svojích príbytkoch. Chodili sme ešte aj v druhý sviatok.

Taký je hľa dobrý ten Slovan! A pre túto ušľachtilosť dostáva sa mu od „vzdelaných“ útržiek, že je vraj barbarom. To je prítomnosť, ale prítomnosť meniaca sa na vidomoči. Budúcnosť potom iste barbarskými nazve prechvaty „vzdelaných,“ páchané na zelenej, napriek toľkým ranám mohutne rastúcej — lipe.

Šumena.

Báseň svatojanská.

Šumena spí. Vajanská noc dýše
Čarné chlady na tvár mojej vily.
Nad ňou konár bukový sa kníše,
Svatojanské mušky rozsvietily
V mäkkom machu svoje modré svetla;
Na jej závoj priezračný a pestrý
Najkrajšia z nich ľahkým krýdlom zlietla,
Diamantom zdobí čelo sestry.

Veľkolisté kapradie sa jasá
Zlatým kvetom, čo o Jáne kvitne.
Húštavami pestrý šat sa kmitne
Túlavého ducha Kolodľasa.
To on, čo rád matie kroky ľudí,
Šuchorinou zastrúc horské stezky,
A keď potom človek horou blúdi,
Plesá šibal búrlivými vresky;
Deťom jahôd rudú korisť dáva,
Ony biedne, za maškrtou v skoku;
Poblúdené v plači zanecháva
U bystriny bublavého toku.
Šumena ho rada vidí v kole
Duchov svojich, lebo strúha vtipy,
Celá hora pri ňom dobrej vôle,
Žart a smiech tak letnou nocou kypí,
Keď on dobrodružstvá svoje hlása
Jako dvorný blázon mojej vily;
A keď chybí v duchov bájnej chvíli,
Všetko volá: škoda Kolodľasa!

I dnes šťastne túlal nocou ladnou,
Šuhaj študent, obeť jeho lesti,
Šiel do poľa dušou velesmädnou
Vajanského vzduchu po prelesti,
Šiel do poľa od veselej vatry,
Ktorú mládež Vajanovi k sláve
Zapálila v úbočine Tatry,
Nôtiac piesne, krútiac tance hravé;
Šiel do poľa, samota kde tichá
Rozhorčené srdce milo chladí,
Kde tak voľne mučená hruď vzdychá,
Tuchne čo len chvíľkou oheň mladý.

Tuchnú asnáď city vrúcej lásky,
Búrlivé i boľné, srdcomorné:
Ľúbi šuhaj dievča pyšné, vzdorné,
Černooké s havrannými vlásky,
Ale Zorka hrdá smiechom zvonným
Odpovedá na cit jeho boľný.
S jeho vzdychom hlbokým a stonným
Žart si strojí tvrdý, sebevoľný,
Preto snáď, že otec zlatom vládne,
Šíre nivy jemu rodia klasy,
Preto že má izby neprehľadné
A v nich šperky, prelesti a krásy —
A ten Milko, synak biednej chaty,
Nemá nič, len hlavu a rúk dvoje:
Marný prvej lásky pablesk zlatý,
Netráp, synak, túžbou srdce svoje!

Ale Milko túži len a túži.
V janskú noc on svoje žiale hrúži.

Koloďas ho zbadá. Ihneď spletie
Kroky Milka nášho, tak že kolom
Blúdiť musí potemnistým poľom,
Až ho v horu ducha tiahnu siete.
A tá hora nemá konca kraja.
Slábne noha, hruď sa tuho vlní.
Z húšťavy tma zizá na šuhaja.
V diaľke chechot Koloďasa zuní.
Potkýňa sa Milko na korene.
Padá mäkko na koberce machu,
Zase stane, z kopca dol' sa ženie,
Polo hnevno, polo v divnom strachu:
Tu raz trávou, tu zas šuštím brodí,
Tŕň ho kmáše — celá odev zdraná!
Hoj, šuhajko, zle sa tebe vodí —
Načo blúdiš nocou na Vajana?!

Tvoja Zorka na balkone sedí,
Číta ohne, čo po stráňach blčia. —
A ty, šuhaj, zunovaný, bledý,
Padols' pre ňu duchom do náručia!
Von sa, ďalej! Zmuží sa a kročí:
Šumena v tom otvorila oči.

Koloďas vo svojej vospustnosti
Viedol Milka ta, kde moja vila
Svoje plné údy v ustalosti
Mäkkým machom voľne rozložila.

Jej sen ľahký, sladký, nehlboký:
Zbudily ju šuhajove kroky.

Žiara bliska z modravého zraku,
Obledaly mušky v temnom machu.
Jako hviezdy, keď už zpoza mraku
Slnce vyjde v brillantoch a nachu.
Na lakeť si vila oprie zlatnu
Hlávku svoju, zvonným hlasom volá:
„Kde ste, Vily, do našeho kola
„Bludár vložil nohu neposvatnú!
„Zjav sa, Dunďa, zbúr mi hory, lesy,
„Hustý závoj sem ku bielej hrudi,
„Ľudské oči zhliadly moje údy!
„Ďunďa, Ďunďa, hoja Ďunďa, kde si?
„Hor' sa Gnomi, Lešni, Zmoki, Ďasi,
„Vlkolaci, Zmamy a Karasi!"

Milko stojí so Šumenou radom,
Krása vily slepí oči matné . . .
Dole bielou šijou vlasy zlatné
Lejú sa jej hojným vodopádom.
Hnevom hruď sa trasie, dme a vlní,
Polnice hlas čarnou horou zuní!

Z temna mraku plná vyjde luna,
Jak cez sito lístim bukov bliska.
Hah! už hora šumu, ruchu plná,
Z všetkých strán sa sila duchov tiska!
Blúdičiek sa sypú husté hajná,
Strojným radom, jako vojsko, stanú
Šum a hurhaj! „Hoj, tu chvíľa prajná."
Myslí Milko — šuch sa rychlo v stranu . . .
Ale beda. Za límec ho chytá
Ruka Kolodasa žilovitá!

Nieto rady, beda, Milko, beda . . .
Hustnú, hustnú horských duchov pluky:
Na motýle nočnom Neposeda
Letkom jachá ponad duby, buky,
Rusalky zas na jeleňoch: Vily
Pružným behom húštim cestu razia.
Vážnou tvarou horskí Černokňazia
Na trojchvostých zmijach dorazili,
Oblúd, mátoh šiky čierne, šedé,
I veterných duchov hajná bledé!

Maras puškou neomylnou v ruke
Strážou nad šuhajom naším stojí;

Ach, ten celý v srdcolomnej muke
Tŕpne, bľadne, vydýchnuť sa bojí!
Karas zlaté prasa v ruke tríma;
Zmok sa smeje, Znachor kocar pletie,
Vily hľadia zrakmi útrpnýma,
Rusalky zas z lyka snujú siete,
Gnomov zručná. žilovatá ruka
Lykom viaže šuhaja o buka.

Horia ohne na horách i bralí,
Divej mladi rujný pokrik zneje.
Ďunďa jasné údy v závoj halí
Kráľke svojej, pieseň pritom peje,
Bludičky sa v divom tanci trasú,
Milko zmiera v boľasti a žasu.

Bludičky už páliť sa ho stroja,
Netopieri tepať bledé tváre.
Z oka sovy fosforové žiare
Jako šípy kalené sa roja.
Smädný sosák Upíra už čaká
Na krev vrelú mojeho junáka.

Pruty dala. plačúc, hybká lieska,
Ostré klince dalo horské tŕnie.
Drobná háveď duchov už sa hrnie,
Bičíkami z prhlavy si plieska.
Jimiž mrskať bude Milka telo!
A on: „Tebe, tebe budem verný“ · ·
V tom i meno sladké vyletelo
Tichým zvukom z trasúcej sa perny:
„Zorka!“

Šumena sa razom ztrase.
„Čo chceš, rabe, s menom týmto zlatým?
„Ja som Zorku v krásnom, dávnom čase
„Sprevádzala ku obradom svatým,
„Bo sa ona na Svatého Jána
„V ladnej noci mojej narodila,
„Celá hora krst jej zasvätila
„V bujnom plese z večera do rána.
„Dar môj v križmu: sľub, že lásku vrelú,
„Dušu vernú nájdem pre to dieťa;
„Prešla som už vašu krajnu celú.
„Našla trnie, ale žiadno kvieťa.
„Letia roky, sľub môj splniť nutno.
„Šesťnásť liet už Zorka moja žiari
„V bleskoch milostivých mojej tvári.
„Niet a niet ho! Smutno mi je, smutno!“

„„A ja Zorku ľúbim do skonania,
„„Poďte, Ďasi, mučte že me mňa, mučte,
„„Z mojich múk sa vy duchovia učte,
„„Čo vie znášať ľudské milovania!
„„Plevou sú len vaše veľké sily,
„„Plevou ste vy, bo ste neľúbili!"“

Rozzúria sa Gnomi, Lešní, Ďasi,
Maras krivú šabľu naňho tasí.

„Zpiatky!“ velie Kráľka. K stromu kráča,
Na ňomž priviazaný Milko bledý.
Oči Vily ostro naňho páča;
Hasnú v bielych prsiach náhle jedy.
Tá tvár juna milá, ideálna,
V očach túžba, nadšenie a tieseň,
Na vysokom čele duma žiaľna,
Perny rudé, stvorené pre pieseň
A pre fanatické celovanie.
Vila cíti v hrudi smilovanie.

Kynie Vila — všetko sa jej kloní,
Hlas jej tichou nocou ľúbo zvoní:

„Svobodu ti dám a krsnú devu,
„Jestli ona láskou k tebe planie,
„Jestli nežných citov pri výlevu
„Vyznala ti svoje milovanie.“

Čuší všetko vo zvedavom žase,
Nočný motýl ľahko krýdlom trase.

„Láska moja nešťastná a boľná,
„Zorka nezná nežných citov vrenie —
„Hor' sa, kati — cesta k prsiam voľná,
„Horký život bez nej, sladké mrenie!“

Rozšumia sa horských duchov davy,
Karas na Marasa pozaškúli,
Vily šepcú vedno styknúc hlavy,
V nedôvere Znachor ústa špuli,
Tichý chechot Gnomov machom šuští,
Neposeda lišaj zakantári,
Oblud, Mátoh šiky zhuhlú v húšti,
Černokňazom radosť svieti z tvári,

slovenská k plnému a čulému životu, a že spôsobeno národné a potom i náboženské spojenie obidvoch sbratrených kmenov, čím hnutie slovenské dostalo novú oporu.

Stav tento čili vyššie uvedené postavenie Slovenska potrvalo až do ukončenia vojen tureckých a do sjednotenia temer už celej ríše uhorskej Leopoldom I., lebo obnovená bola vtedy stará ústava uhorská i rozšírená zase na celú ríšu, prispôsobená teraz prevládajúcemu už smeru centralisačnému, hoviacemu menovite plánom absolutistickým, prevádzaným po celej Evrope. Nečmenej nezrušená starodávna autonomia jednotlivých častí ríše úplne, ač valne je zkomolená. Tak zostaly sudne dvory v Presporku, Košiciach atď. vždy v istej miere oddelené, a ani finančná správa nenadobudla úplnej jednoty. Starodávne komory kráľovské ztratily totiž pôvodny význam svoj už tým, že dôchodky z jednotlivých odvetví príjmov dávané boly v nájom jednotlivým osobám dočasne, čím nielen jednota finančnej správy sa rozdrobila, lež uvedená bola v zapomenutie i starodávna súvislosť jednotlivých odvetví finančnej správy. V tejto dobe vseobecného vysilenia a ochabnutia v Uhorsku v ohľade politickom spájala Slovensko menovite otázka náboženská, lebo husitstvo, prinesené niekdy na Slovensko Jiskrom, premenilo sa, podobne ako v Čechách, v protestantstvo s českým cirkevným jazykom a zbytkom starých husitských názorov, ba i obradov, a zostalo národným pôžitkom Slovenska až do znovuzrodenia národa slovenského.

Znovuzrodenie národa slovenského nedá sa oddeliť od znovuzrodenia národa českého i ostatných národností slavianskych a súvisí jednak s dôležitými reformami Marie Teresie a cisára Jozefa, ktorými položený je základ novým pomerom a usnadnený je vývoj ľudu v ohľade materiálnom i duševnom, jednak pripočítané musí byť duchu času: lebo devätnáste storočie musíme nazvať dobou vývoja idei národnosti.

Ale nechcem ďalej šíriť slová o dobe tejto: vyložil som náhlady svoje v tom ohľade do podrobna v „Slavianskom Sborníku" I., II., i poukazujem teda ta. Podotýkam len ešte niekoľko slov: revolúciou roku 1848 upustili v Uhorsku vôbec od tradície historickej, beztoho už vo väčšine zapomenutej, a zbudovali novú ústavu na základoch výlučne theoretických, vzatých najviac z názorov francúzskych; po revolúcii vrátilo sa ministerstvo Švarcenberkovo, Stadionovo a Thunovo ku starej tradícii historickej, vedené súc snáď šťastnou náhodou, ale nikto mu už neporozumel, ba ani tí nie, ktorých sa v prvom rade týkalo, a tak obnovená je zase revolučná ústava z roku 1848 a s obnovením tým akoby boly zmizly i posledne stopy starodávnych a tak dôležitých štátoprávnych institúcií; len v ľude slovenskom zachovalo sa temné vedomie, že Slovensko a Uhry sú zcela rozdielne štátoprávne pojmy.

Dr. *J. L. Píč.*

Obrázky z Bosny.

Podáva

dr. *I. Br. Zoch.*

I.

Koloss, na jehož sklonenej šiji po veky nohou chodil cudzí svet, Slavianstvo potriasa svojími údami, dvíha sa, vstáva. Časy staré, časy hriešne zachodia, rodine slavianskej vzchodí zora novej doby. Len raz švihnul prebudeny najmohutnejší brat mečom svojím, zaiskrilo sa v očiach veľkému hriešnemu svetu a z uhnietenych slabych bratov ihneď v junáckej sile vstal jeden. Bulhar je svobodny, a svetlom, rozbresknuvším sa nad jeho krásnou vlasťou, zapríčineny je voľnejší dych aj v susedstve, v Bosne.

Ako ostatné posiaľ málo známe zeme slavianske, tak aj Bosna má svojích zvláštnosti, ktoré ozaj dôležité sú vzhľadom na kultúrnu historiu Slavianov. Slavianstvo vstáva. Až vstane, zvláštností tych menej bude; preto, beztoho, žeby sme prestali túžiť po tom vstaní, všímajme si perál, ktoré v kvapkách rannej rosy skvejú sa najligotavejšie. Keď budeme sa znať skrz naskrz, mravy veľnároda z jasnej i temnej strany, snadnejšie prijde aj to vstanie.

Poďte teda so mnou, ľubí čitatelia, do Bosny. Nemusíte si obliecť rovnošatu nie; prijmete len po jednej čiernej káve a čibuku, a ja budem vám rozprávať.

Pohostinnosť je cnosť všetkym Slavianom daná. U nás hovorieva sa síce: „Extra Hungariam non est vita; si est vita, non est ita,“ a ja, ktory krížom-krážom precestoval som Uhorsko po zničení našich gymnásií, vlastnou zkúsenosťou presvedčil som sa o základnosti tychto slov, predsa tvrdím, ba počul som to aj z úst ľudí vyznamnych, že v Uhrách len u Slovákov a inych Slavianov jesto pohostinnosti.

Ako u nás na Slovensku, nevynímajúc ani Turč. Sv. Martina, o ktorom tu i tu povrávalo sa, že je nebars pohostinny, trebars on v časiech nedávno minulych celé Slovensko i hmotne i duševne hostieval a v tom poslednom aj dnes ešte štatne vyvodí, tak aj v Bosne zostalo pohostinstvo vo všetkych vrstvách národa jednako ctenou a pestovanou vlastnosťou. Nielen že pani kmotry a tetky hostievajú sa vo sviatok či piatok, že si *šečerli* (čiernu kávu s cukrom) v hojnosti upíjajú, traktujú sa koláčami, sladkymi veciami toho najrozmanitejšieho druhu, že keď kupuješ čo na jedenie, kupec ťa vždy ponúkne, aby sa ti ľúbilo zakúsiť; no pohostinnosť táto prešla, abych sa tak vyslovil, do rafinerie, obzvláštne pri niektorych príležitosťach.

Vianoce, veľká noc, turíce! jak milo znejúce to slová na Slovensku aj v smysle mimokresťanskom. Veľké dni tieto pre každy stav, pre každy vek donesú radosti. A v Bosne? V Sarajeve a po všetkych väčších mestách je obyčaj, ako u pravoslavnych tak aj

u katolíkov, ze priateľ k priateľovi každý *blagdan* (veliký sviatok: vianoce, veľká noc, turíce) ide blahoželať. Prvý deň navstevujú sa na vzájom len najbližší v rodine, najprednejší v meste a najvyssí v hodnosti. Druhy a tretí den navstevujú tí prednejší chudobnejších a naopak.

Šťastne dozil som sa v Bosne prvej *Božice* (vianoc). Ožily mi pamiatky na Slovensku ztrávenych tychto slavnosti; zbožnym citom dojatá duša zatúžila po takom okriatí. Doznajúc sa o obyčaji tu panujucej, ihneď umienil som si: Prosa, dnes na bok! Vezmem sebou kollegu, ktory znal tunajsí zvyk čili *adet*, ako sa to turecky zovie, a hajde do najprednejsích domov, bez toho, žeby som tam bol kedy byval alebo sa s gazdinou bol znal.

Bolo okolo 10. hodiny predpoludním, keď prisli sme najprv ku vladikovi (pravoslavnému biskupovi). Vnídeme do jeho izby. Izba je zpolovice po turecky sriadená: okolo stien sú na meter siroké, asi stopu vysoké, červené diván, podlaha *čilimami* = tepichy vylozená, na prostriedku veliká, z mede na spósob sirokého kalicha krásne kovaná, rezbami ozdobená nádoba so zeravym uhlím, slúžiaca na miesto pece, v jednom kúte nevelky stolik, zriedkave to predtym, ba este aj teraz náradie. Boli sme srdečne privitaní a hneď posadeni. My „čestitamo praznik," a vladika vľúdne ďakuje. Sotva začali sme rozhovor, uż dójde sluha s velikou tácnou striebornou, na ktorej položená bola krásna sklenená, v striebre zapravená nádoba s kokosovym maslom, na pravo strieborny tanierik s maličičkymi ližičkami, na ľavo prázdny, v pozadí ale vodou naplneny veliky utešeny pohár. I predstúpi sluha predo mna a rečie: „Izvolite, gospodine." Ja som v rozpakoch bol, čo mám robiť; no kollega mi hneď dal pokynutie, žeby som si vzal malú ližičku, načrel si masla, zjiedol, ližičku na ľavo na prázdny tanierik odložil a z toho velikeho pohára glg vody si zapil. Urobil som tak; sluha ponúkal mójho kollegu, potom ostatnych hostí, čo za nami dosli. Hostia, ktorí predisli nás, pili už kávu. Tejto z obratnosti sluhovej dostalo sa aj nám. Šialočky kávové sú pologuľaté mištičky bez úska; sluha podáva jich na striebornych podstavcoch. Podstavec ten má svoj úkol. Ako rečeno, len v kúte bol neveľký stolík; postavit teda sialku nemóžes, bo nemáš kde. Podstavec vezme sa medzi ukazovateľ a stredny prst, a slúži k tomu, aby sa človek nepopálil od horúcej sialky. Táto je uż aj ustrojená tak, že nemóže sa dolu položiť. Prevrhla by sa i s podstavcom, zvončoku prevrátenému podobnym! Káva sa len strebe, to jest pije hlasno, bez toho, žeby sa gamby ku šialke prikladaly. V tomto strebaní = *srčaní* kavy sú domorodci zbehli, no platia za to zubami prednymi, ktoré jim uz v tridsiatom roku černejú a lámu sa, tak ze len málo ľudí najdes, čoby pekné predné zuby mali. Takto sa pije. Ale aká je tá tunajsia káva? Keď sa upáli a na drobulinkú múčku pomele, vsype sa nie do vyvarkov, lež do vriacej vody a hneď nato leje sa do sialok, v ktorych nasypany je uz potlčeny cukor. Takáto káva je velmi aromatičná, slabá a obzvlástne prijemná; domorodci piju denne dvadsať alebo i viac šialok.

Ale vladika má hostí, z obsluhy jich podrží on aj pre seba. Krúti cigaretky do krásnych cigarníkov z filigranského striebra, opatrenych velikym *čilibarom* = jantárom, zapáli a dáva nám tak rečeno do samych úst.

Po vytajčeni malych cigaretiek odporúčali sme sa a ideme k archimandritovi Savovi, ritierovi Kosanovicovi, vzdelanému to spisovatelovi, ktory pocestoval cele Slovanstvo, sbierky robiac na velekrásny pravoslávny kostol sarajevsky. Jeho izba je už europejsky sriadená; ale bez *minder* = nízkych divánov nenie ani ona. Sme u vzdelanca: ukazuje nám svoje najnovšie dielce theologické. Panej nemá; je vdovec. Prisla teda gazdina jeho a ponúka nás drobno porezanymi a v cukre varenymi *ružiciami* = kvetovymi listy z takzvanej cukrovej ruže, z ktorej v Bulharsku povestny ružovy olej dorábaju. bosanskou vytečnou slivovicou, on cigaretkami, gazdina zase kávou.

Cigarety nám dohorely a my zaklúčili sme mily rozhovor. Archimandrit srdečne poďakoval sa nám za blahoželanie.

Šli sme ďalej, a síce k podmešťanostovi, ritierovi Rajkovićovi. Sme v izbe po turecky sriadenej. Stena, cez ktorú dvere do izby vedu, má na pravo i na lavo veliké, rozličnymi turecko-persickymi ornamentami ozdobene kasne, ktoré celú stenu zaujímajú a na ňu tak pevne sú pripravene, ze dvere do izby akoby z tej kasne išly. V prostriedku akoby chybäly jedny dvere z tej kasne, a tam je pec, z okrúhlych zelenych, zltych, cervenych mištičiek hlinenych a gliedenych vystavená. Jedna strana kasne používa sa ku schovaniu *jorganov* = paplonov, ktorymi prikryjú sa na minderoch spávajúci. Lebo postieľ nikto nemá; periny sú tu neznáme. Druhá strana kasne je *baňa* = kúpeľ. Jeden bok kasne je totiz otvoreny a keď kachle sa zakuria, v kasni, ktorá asi 2□ métre plochy má, je horuce. Ta sadne si, kto sa kúpat chce, čo, ako vieme, často sa deje. Sadne nahy, sedí, az sa nespotí, nato umyje sa teplou vodou, ktorú má vo veľkom kotlíku hlinenom, v boku pece zapravenom, a kúpeľ je hotovy. Dno kasne je lievkovite, tak ze voda rurou odteka z izby. Baňa takato je temer v kazdej izbe.

Sedíme na minderoch, čibukami opatreni. Pristrojenie izby upamätalo ma na scény, čitané kedysi s mladistvou fantásiou v zlych i duchaplnych románoch. Pred očima mihly sa mi dávno zapomenute postavy, dvere sa práve otvoria a nimi vstupuje zvlástny zjav, krasna domová slečna, oblečená v utesenom národnom kroji. *Dimlije* = široké hodbabne nohavice sú slučením všetkych bariev, zlatom bohato vyšívany lajblicok so širokymi rukavami uzko prilieha na driek, zlatym pásom stiahnuty, na hrdle do 100 dukátov a inych zlatych penazí, na hlave fez do tyla posadeny, zpod ktorého napred v čiernych vlasoch ruzička zdobí hlavu a od zadku visia dva velke vrkoče. Blízi sa k nám. Acpráve vie človek, že v dome, kde je dievča, jej povinnosťou je hostí obsluhovat, predsa nebol by ziaden div, jestli by do rozpakov prisiel. Ponuka nás ružami na veľkej striebornej tacni. No tu nieto na tacni len jedna lizička; slečna lahučko drží velikú tacňu na jednej ruke, druhou začrie

ližičkou do ružíc, tak umele, že je plná a viac ani atom nepoložil by si na ňu. Položí ju krížom na striebornú, ružiciami naplnenú nádobu a prerečie milo: „Izvolite, gospodine!“ Ty mimovoľne vezmeš ližičku, užiješ ľubovonny, sladký *zalogaj* (= čo sa na jeden raz vloží do úst), a vypiješ glg vody alebo čašicu rakije.

Ružicu si užil, deva nesie ti kávu. Ľavú ruku, na znak úcty, položí si na pás, v pravej medzi ukazovateľom a stredným prstom graciosne drží šialočku na striebornom podstavci, podávajúc ju s „izvolite, gospodine.“

Starý pán medzitým rozpráva, že ako je teraz dobre, keď počas *blagdanov* slobodne môžeme sa už navštevovať, a baví sa jantárovými guľôčkami, na spôsob pátričiek na nitke postýkanymi. Ako zabávajú sa u nás starší ľudia na príklad tabačnicou, tak nosia tu vo vrecku starší vždy také pátriky, rozumie sa, čím je bohatší, tým drahocennejšie, a keď rozpráva, vytiahne jich z vrecka a púšťajúc guľky z ruky do ruky, hrá sa s nimi.

Dobre sa nám viedlo; vinovatosť by bola bývala, nenazreť aj do ďalších domov. Tu pukne *top*, delo dvanástu hodinu oznamujúce. Museli sme sa vrátiť. Okolo tretej popoludní počali sme na novo svoju koledu, lebo na prvej vychádzke sľúbili sme mnohým mešťanom, ktorých sme teraz poznali, že popoludní aj jich navštívime. Na niektorych miestach nás už netrpezlivo čakali. Gazdina, nech je akákoľvek zima, v bráne čaká a prijíma svojích hostí; nuž a my máme po meste žiakov, žiaci rodičov: títo nás na ulici strehli, aby nás len uctiť mohli vo svojích príbytkoch. Chodili sme ešte aj v druhý sviatok.

Taký je hľa dobrý ten Slovan! A pre túto ušľachtilosť dostáva sa mu od „vzdelaných“ útržiek, že je vraj barbarom. To je prítomnosť, ale prítomnosť meniaca sa na vidomoči. Budúcnosť potom iste barbarskými nazve prechvaty „vzdelaných,“ páchané na zelenej, napriek toľkým ranám mohutne rastúcej — lipe.

Šumena.

Báseň svatojanská.

Šumena spí. Vajanská noc dýše
Čarné chlady na tvár mojej vily.
Nad ňou konár bukový sa kníše,
Svatojanské mušky rozsvietily
V mäkkom machu svoje modré svetlá:
Na jej závoj priezračný a pestrý
Najkrajšia z nich ľahkým krýdlom zlietla,
Diamantom zdobí čelo sestry.

Veľkolisté kapradie sa jasá
Zlatým kvetom, čo o Jáne kvitne.
Húšťavami pestrý šat sa kmitne
Túlavého ducha Kolodľasa.
To on, čo rád matie kroky ľudí,
Suchorinou zastrúc horské stezky.
A keď potom človek horou blúdi,
Plesá šibal búrlivými vresky:
Deťom jahôd rudú korisť dáva,
Ony biedne, za maškrtou v skoku:
Poblúdené v plači zanecháva
U bystriny bublavého toku.
Šumena ho rada vidí v kole
Duchov svojích, lebo strúha vtipy,
Celá hora pri ňom dobrej vôle,
Žart a smiech tak letnou nocou kypí,
Keď on dobrodružstvá svoje hlása
Jako dvorný blázon mojej vily:
A keď chybí v duchov bájnej chvíli,
Všetko volá: škoda Kolodľasa!

I dnes šťastne túlal nocou ladnou,
Šuhaj študent, obeť jeho lesti,
Šiel do poľa dušou velesmädnou
Vajanského vzduchu po prelesti,
Šiel do poľa od veselej vatry,
Ktorú mládež Vajanovi k sláve
Zapálila v úbočine Tatry,
Nôtiac piesne, krútiac tance hravé:
Šiel do poľa, samota kde tichá
Rozhorčené srdce milo chladí,
Kde tak voľne mučená hruď vzdychá,
Tuchne čo len chvíľkou oheň mladý.

Tuchnú asnáď city vrúcej lásky,
Búrlivé i boľné, srdcomorné:
Ľúbi šuhaj dievča pyšné, vzdorné,
Černooké s havrannými vlásky,
Ale Zorka hrdá smiechom zvonným
Odpovedá na cit jeho boľný,
S jeho vzdychom hlbokým a stonným
Žart si strojí tvrdý, sebevoľný,
Preto snáď, že otec zlatom vládne,
Šíre nivy jemu rodia klasy,
Preto že má izby neprehľadné
A v nich šperky, prelesti a krásy —
A ten Milko, synak biednej chaty,
Nemá nič, len hlavu a rúk dvoje:
Marný prvej lásky pablesk zlatý,
Netráp, synak, túžbou srdce svoje!

Ale Milko túži len a túži,
V jánskú noc on svoje žiale hrúži.

Koloďas ho zbadá. Ihneď spletie
Kroky Milka nášho, tak že kolom
Blúdiť musí potemnistým poľom,
Až ho v horu ducha tiahnu siete.
A tá hora nemá konca kraja,
Slábne noha, hruď sa tuho vlní,
Z húšťavy tma zízá na šuhaja,
V diaľke chechot Koloďasa zuní.
Potkýňa sa Milko na korene,
Padá mäkko na koberce machu,
Zase stane, z kopca doľ sa ženie,
Polo hnevno, polo v divnom strachu:
Tu raz trávou, tu zas šuštim brodí,
Tŕň ho kmáše — celá odev zdraná!
Hoj, šuhajko, zle sa tebe vodí —
Načo blúdiš nocou na Vajana?!

Tvoja Zorka na balkone sedí,
Číta ohne, čo po stráňach blčia. — —
A ty, šuhaj, zunovaný, bledý,
Padols' pre ňu duchom do náručia!
Von sa, ďalej! Zmuži sa a kroči:
Šumena v tom otvorila oči.

Koloďas vo svojej vospustnosti
Viedol Milka ta, kde moja víla
Svoje plné údy v ustalosti
Mäkkým machom voľne rozložila.

Jej sen ľahký, sladký, nehlboký:
Zbudily ju šuhajove kroky.

Žiara bliska z modravého zraku,
Obledaly mušky v temnom machu.
Jako hviezdy, keď už zpoza mraku
Slnce vyjde v brillantoch a nachu.
Na laket si víla oprie zlatnu
Hlávku svoju, zvonným hlasom volá:
„Kde ste, Vily, do našeho kola
„Bludár vložil nohu neposvätnú!
„Zjav sa, Ďunďa, zbúr mi hory, lesy,
„Hustý závoj sem ku bielej hrudi,
„Ľudské oči zhliadly moje údy!
„Ďunďa, Ďunďa, hoja Ďunďa, kde si?
„Hor' sa Gnomi, Lešni, Zmoki, Ďasi,
„Vlkolaci, Zmamy a Karasi!"

Milko stojí so Šumenou radom,
Krása vily slepí oči mätné...
Dole bielou šijou vlasy zlatné
Lejú sa jej hojným vodopádom.
Hnevom hruď sa trasie, dme a vlní,
Polnice hlas čarnou horou zuní!

Z temna mraku plná vyjde luna,
Jak cez sito listím bukov bliska.
Hah! už hora šumu, ruchu plná,
Z všetkých strán sa sila duchov tiska!
Bludiciek sa sypú husté hajná,
Strojným radom, jako vojsko, stanú
Šum a hurhaj! „Hoj, tu chvíľa prajna."
Myslí Milko — šuch sa rychlo v stranu...
Ale beda. Za hmec ho chytá
Ruka Koloďasa žilovitá!

Nieto rady, beda, Milko, beda...
Hustnú, hustnú horských duchov pluky:
Na motýle nočnom Neposeda
Letkom jachá ponad duby, buky.
Rusalky zas na jeleňoch: Víly
Pružným behom húštim cestu razia,
Važnou tvarou horskí Černokňazia
Na trojchvostých zmijach dorazili,
Oblúd, mátoh šiky čierne, šedé,
I veterných duchov hajná bledé!

Maras puškou neomylnou v ruke
Strážou nad šuhajom našim stojí;

Ach, ten celý v srdcolomnej muke
Tŕpne, bľadne, vydýchnuť sa bojí!
Karas zlaté prasa v ruke tríma;
Zmok sa smeje, Znachor kocar pletie,
Vily hľadia zrakmi útrpnýma,
Rusalky zas z lyka snujú siete,
Gnomov zručná, žilovatá ruka
Lykom viaže šuhaja o buka.

Horia ohne na horách i bralí,
Divej mladi rujný pokrik znejc.
Ďunďa jasné údy v závoj halí
Kráľke svojej, pieseň pritom peje,
Bludičky sa v divom tanci trasú,
Milko zmiera v boľasti a žasu.

Bludičky už páliť sa ho stroja,
Netopieri tepať bledé tváre.
Z oka sovy fosforové žiare
Jako šípy kalené sa roja.
Smädný sosák Upíra už čaká
Na krev vrelú mojeho junáka.

Pruty dala, plačúc, hybká lieska,
Ostré klince dalo horské tŕnie.
Drobná háveď duchov už sa hrnie,
Bičíkami z prhlavy si plieska,
Jimiž mrskať bude Milka telo!
A on: „Tebe, tebe budem verný“
V tom i meno sladké vyletelo
Tichým zvukom z trasúcej sa perny:
„Zorka!“

Šumena sa razom ztrase.
„Čo chceš, rabe, s menom týmto zlatým?
„Ja som Zorku v krásnom, dávnom čase
„Sprevádzala ku obradom svatým.
„Bo sa ona na Svatého Jána
„V ladnej noci mojej narodila,
„Celá hora krst jej zasvätila
„V bujnom plese z večera do rána.
„Dar môj v križmu: sľub, že lásku vrelú,
„Dušu vernú nájdem pre to dieťa;
„Prešla som už vašu krajnu celú,
„Našla trnie, ale žiadno kvieťa.
„Letia roky, sľub môj splniť nutno.
„Šesťnásť liet už Zorka moja žiari
„V bleskoch milostivých mojej tvári.
„Niet a niet ho! Smutno mi je, smutno!“

„„A ja Zorku ľúbim do skonania,
„„Poďte, Ďasi, mučte že me mňa, mučte,
„„Z mojich múk sa vy duchovia učte,
„„Čo vie znášať ľudské milovania!
„„Plevou sú len vaše veľké sily,
„„Plevou ste vy, bo ste neľúbili!"“

Rozzúria sa Gnomi, Lešní, Ďasi,
Maras krivú šabľu naňho tasí.

„Zpiatky!“ velie Kráľka. K stromu kráča,
Na ňomž priviazaný Milko bledý.
Oči Vily ostro naňho páča;
Hasnú v bielych prsiach náhle jedy.
Tá tvár juna milá, ideálna,
V očach túžba, nadšenie a tieseň,
Na vysokom čele duma žiaľna,
Perny rudé, stvorené pre pieseň
A pre fanatické celovanie.
Vila cíti v hrudi smilovanie.

Kynie Vila — všetko sa jej kloní,
Hlas jej tichou nocou ľúbo zvoní:

„Svobodu ti dám a krsnú devu,
„Jestli ona láskou k tebe planie,
„Jestli nežných citov pri výlevu
„Vyznala ti svoje milovanie.“

Čuší všetko vo zvedavom žase,
Nočný motýl ľahko krýdlom trase.

„Láska moja nešťastná a boľná,
„Zorka nezná nežných citov vrenie —
„Hor' sa, kati — cesta k prsiam voľná,
„Horký život bez nej, sladké mrenie!“

Rozšumia sa horských duchov davy,
Karas na Marasa pozaškúli,
Vily šepcú vedno styknúc hlavy,
V nedôvere Znachor ústa špuli,
Tichý chechot Gnomov machom šušti,
Neposeda lišaj zakantári,
Oblud, Mátoh šiky zhublú v hušti,
Černokňazom radosť svieti z tvári.

Ach, ten celý v srdcolomnej muke
Tŕpne, bľadne, vydýchnuť sa bojí!
Karas zlaté prasa v ruke tríma;
Zmok sa smeje, Znachor kocar pletie,
Vily hľadia zrakmi útrpnýma,
Rusalky zas z lyka snujú siete,
Gnomov zručná, žilovatá ruka
Lykom viaže šuhaja o buka.

Horia ohne na horách i bralí,
Divej mladi rujný pokrik zneje.
Ďunďa jasné údy v závoj halí
Kráľke svojej, pieseň pritom peje.
Bludičky sa v divom tanci trasú,
Milko zmiera v boľasti a žasu.

Bludičky už páliť sa ho stroja,
Netopieri tepať bledé tváre.
Z oka sovy fosforové žiare
Jako šípy kalené sa roja.
Smädný sosák Upíra už čaká
Na krev vrelú mojeho junáka.

Pruty dala, plačúc, hybká lieska,
Ostré klince dalo horské tŕnie.
Drobná háveď duchov už sa hrnie,
Bičíkami z prhlavy si plieska,
Jimiž mrskať bude Milka telo!
A on: „Tebe, tebe budem verný"
V tom i meno sladké vyletelo
Tichým zvukom z trasúcej sa perny:
„Zorka!"

Šumena sa razom ztrase.
„Čo chceš, rabe, s menom týmto zlatým?
„Ja som Zorku v krásnom, dávnom čase
„Sprevádzala ku obradom svatým.
„Bo sa ona na Svatého Jána
„V ladnej noci mojej narodila,
„Celá hora krst jej zasvätila
„V bujnom plese z večera do rána.
„Dar môj v križmu: sľub, že lásku vrelú,
„Dušu vernú nájdem pre to dieťa;
„Prešla som už vašu krajnu celú,
„Našla trnie, ale žiadno kvieťa.
„Letia roky, sľub môj splniť nutno,
„Šesťnásť liet už Zorka moja žiari
„V bleskoch milostivých mojej tvári.
„Niet a niet ho! Smutno mi je, smutno!"

„„A ja Zorku ľúbim do skonania,
„„Poďte, Ďasi, mučte že mňa, mučte,
„„Z mojich múk sa vy duchovia učte,
„„Čo vie znášať ľudské milovania!
„„Plevou sú len vaše veľké sily,
„„Plevou ste vy, bo ste neľúbili!““

Rozzúria sa Gnomi, Lešni, Ďasi,
Maras krivú šabľu naňho tasí.

„Zpiatky!“ velie Kráľka. K stromu kráča,
Na ňomž priviazaný Milko bledý.
Oči Vily ostro naňho páča;
Hasnú v bielych prsiach náhle jedy.
Tá tvár juna milá, ideálna,
V očach túžba, nadšenie a tieseň,
Na vysokom čele duma žiaľna,
Perny rudé, stvorené pre pieseň
A pre fanatické celovanie.
Vila cíti v hrudi smilovanie.

Kynie Vila — všetko sa jej kloní,
Hlas jej tichou nocou ľúbo zvoní:

„Svobodu ti dám a krsnú devu,
„Jestli ona láskou k tebe planie,
„Jestli nežných citov pri výlevu
„Vyznala ti svoje milovanie.“

Čuší všetko vo zvedavom žase,
Nočný motýl ľahko krýdlom trase.

„Láska moja nešťastná a boľná,
„Zorka nezná nežných citov vrenie —
„Hor' sa, kati — cesta k prsiam voľná,
„Horký život bez nej, sladké mrenie!“

Rozšumia sa horských duchov davy,
Karas na Marasa pozaškúli,
Vily šepců vedno styknúc hlavy,
V nedôvere Znachor ústa špuli,
Tichý chechot Gnomov machom šuští,
Neposeda lišaj zakantári,
Oblud, Mátoh šiky zhuhlú v hušti,
Černokňazom radosť svieti z tvári.

Ďunďa citná tajné slzy leje.
Koloďas sa zlostným smiechom smeje.

Ale v oku Šumeninom žiare
Zblčia jako ohne na oltáre.

„Dole väzby, húžviny a lyká!“
Šumena sa k jeho líeu kloni.
Jasné oko perly — slzy roni.
Biela ruka čela sa dotýka.
Biela ruka kvety trhá skvostné
Z kapradia a Milkovi jich dáva:
„Polož jeden ta, kde Zorka spáva,
„Zaľúbi ta moja deva vo sne;
„Polož druhý sebe pod podušky.
„Šťastný budeš u boku ženušky!“

Milko sotva verí svojim sluchom.
Šumena sa obrátila k duchom:

„Láska ľudská viac než naša sila.
„Vňady naše pred ľúbosťou vadnú —
„Tvoja láska, junák, zvíťazila.
„Hoja Ďunďa! K spevu, hviezdy blädnú.
„Hučte hory, duňte vetry v speve.
„Hymna nech sa vznáša až do rána.
„Jak dym vatry na Svatého Jána.
„Ku cti junovi a jeho deve:
„Hoja Ďunďa, zajtra vo chytrosti
„Postav rýchlo obom zlaté mosty!“

Hymny znejú, bučia duchov chóry.
Všetko plesá, víri sa a točí.
Koloďas len hnevne chmúri oči,
Lebo musí Milka vyviezť z hory.

Vajanský.

Slavianske nárečia.

Jako známo bude slovenskému čitateľstvu, vydali Pypin a Spasovič historiu slavianskych literatúr, ktora dospela k druhemu, prepracovanému a doplnenému vydaniu. Pri tejto priležitosti premenili spisovatelia natoľko rozvrh diela, že odlúčili od ruskej literatury všetky spisby v ruskych nárečiach, a pojednávajú o veľkoruskej v osobytnom treťom sväzku. Professor *Vladimír Lamanský* v Aksakovom tydenniku „Rus" odobruje toto rozdelenie a odôvodnenie jeho je tak zajimavé, tak hlbokoumné a duchaplné, že urobíme službu našim čitateľom, keď ho vo vytahu podáme.

„Proti takémuto oddeleniu ruskej literatúry od západnych slavianskych literatur," píše velhlasny učenec, „a proti spojeniu s nimi provinciálnych ruskych slovesnosti, neužívajúcich všepismenny rusky jazyk, ale miestne nárečia, nemožno dľa našho iskrenného presvedčenia nič namietnuť v prísno vedeckom smysle.

V jazykozpytnom a čiastočne i v etnografickom ohlade nenie rusky jazyk a rusky národ nič zvláštnejší a važnejší, jako hocktoré zo západno-slavianskych nárečí lebo narodov, či juho- či severozápadnych. Ale vec sa má tak, že jazyky a národy majú význam nie len v grammatike lebo etnografii. V pomeroch zemepisnych, statistickych a politickych i tie najbližšie, najpríbuznejšie jazyky i narody nemajú často nič spoločneho medzi sebou. Čože može byť príbuznejšie, jako ploskonemecke nárečie (Plattdeutsch) a anglicky jazyk, lebo nárečie gaskognske a jazyk spanielsky. Avšak jak veľky, nesmierny medzi nimi rozdiel, potažne territoria jich rozprestranenia na zemeguli, čisla hovoriacich tymi jazykmi, potažne jich statneho vyznamu, jich miesta v zákonodarstve, v sudoch, v sprave, v knihach, v školach a všelijakych shromaždeniach, a konečne v svetovych a inych medzinárodnych dielach.

Vo všetkych tychto pomeroch, a zvlášťne dotyčne budúcnosti, približuje sa k anglickemu jazyku (zo západno-europejskych) najtesnejšie jazyk *španielsky*, a nie nemecky ani francuzsky, trebars ten prvy najmenej blizky je anglickemu po grammatike a slovniku. Bez všetkej pochybnosti francuzsky a nemecky jazyk bohatstvami svojej novej umeleckej i vedeckej literatúry ďaleko prevyšujú jazyk spanielsky. Zovnutornym a vnutornym upadkom Hispanie padala i jej niekdy bohata literatura a vzdelanost. Avšak mimo Europy, mimo hispanskeho polostrova je jazyk spanielsky rozšireny a stále rozširuje sa na ohromnych prestranstvach Centralnej i Južnej Ameriky. Proti spanielskej narodnosti, ktora vedela zrast na takej neprehľadnej prostore na sto millionov duš, budu za sto rokov Francuzsko a Nemecko malymi krajinami, malymi národnosťami. Ešte bližej je doba, v ktorej popri anglickom jazyku a Anglo-Sasoch Veľkobritanskeho cisarstva i severo-amerikanskej republiky francuzska i nemecká reč a narodnost budú predstavovať tak male narody, jako teraz Hollandsko, Belgicko, Švedsko a Dánsko popri Francúzoch a Nemcoch.

Faktická veľkosť národov je, pravda, vec poťažná. V porovnaní s athénskou republikou pod Periklesom, alebo s benátskou sestnásteho stoletia, nie je Hollandsko, Belgia a Dania tak malá, jako v porovnaní s Francúzskom lebo Nemeckom. Tajiť sa nedá, že pre rozvoj človečenstva, pri súpernictve národov na poli osvety, neleží celé závažie vo veľkosti territoria, ani v mnozstve obyvateľstva, ale vo výške ideí a veľkosti skutkov, v duchovnej energii národností. Avšak keď národy, ktoré sme porovnali, patria k talentosnej rase, vtedy rozmer rozšírenia tej lebo onnej národnosti a číslo duší má význam prvostupňový a rozhodný. Dajme tomu: Francúz a Nemec jako robotníci pri jakejkoľvek umeleckej, vedeckej a industriálnej práci, i v mnohých iných ohľadoch prevyšujú Anglo-Sasa; pritom ale Anglo-Sas stredných darov v ničom nenie slabší a nižší, jako Nemec lebo Francúz stredných darov. I bude nám jasné, že dvesto, tristo millionov Anglo-Sasov, neustále množiacich sa vo vydobytých, málo osídlených territoriach Sev. Ameriky, Australie a Južnej Afriky, viac musia vykonať v umeniach, vedách a industrii, jako 60—70 millionov Francúzov i Nemcov, ohraničených hraniciami už teraz husto obydlených svojích zemí, z ktorých jedna vôbec nemá žiadných kolonií, a druhá nemá spôsobnosti ku kolonisácii.

Možno, že niekto riekne: nie bohatstvo a samobytnosť osvety, ale šťastie a spokojnosť treba národom. Avšak vyjmúc neobyčajných národných bied, vnútorných a zovnútorných vojen, epidemických nemocí atď. pochopy o šťastí a spokojnosti národov boly veľmi rozdielne (poťažné). Obyčajne každé pokolenie prenáša to šťastie alebo ďaleko do neznámej minulosti, alebo do bližšej lebo ďalšej očakávanej budúcnosti. My ani nehovoríme o šťastí národov, ale o súčastných podmienkach ďalšieho vývinu a rozprestranenia niektorých národov na zemeguli. A ani nemáme príčiny predpokladať, že v polovici lebo koncom 20. stoletia lebo pozdejšie musia Francúzi vo Francii a Nemci v Germánii šťastlivejšími byť, jako Anglo-Sasi v Amerike lebo Polynesii.

Nuž nech má danská, švédska, hollandská literatúra krásne diela a znamenitých spisovateľov, nechže má mnohé prednosti pred súčasnou spanielskou literatúrou, trebárs i táto počala rozvíjať sa a bohatnúť v posledné časy jako v umeleckom tak vo vedeckom ohľade, a to nie len v Španielsku, ale i v Novom Svete. Ale, vďaka tomu rozprestraneniu spanielskej reči a národnosti, *má spisba španielska charakter všeobecnosti s významom svetovým*, medzitým čo reč hollandská, švédska a danská nosia charakter osobný, a tak rečeno provinciálny význam. Zo vsetkých jazykov a národností europejských, podobajú sa spomenuté jazyky najviac západnoslavianskym nárečiam a národnosťam v horeudanom ohľade. Len treba poznamenať, že hollandská, svédska a danská národnosť nezakúsila toľko prietrhlín vo vývine politickom a literárnom, jako snášala národnosť bulharská, srbská a chorvatská, česká a poľská. Konečne Hollandsko, Švédsko, jako štáty a kultúrne kraje, majú mnohé prednosti pred Srbskom, Horvatskom, Českom a Poľskom. Hollandsko má svoje kolonie, a Skandinávsky polostrov je veľmi

riedko obydlený, tak že národnosť švédska môže sa ešte silno rozširovať. Také rozširovanie možno a nutno očakávať od srbskej a bulharskej národnosti, ale nie od českej a poľskej. Vo veľmi husto obydlenom Česku, Morave a všetkých troch Poľskách (Privislanskej, Západno-Haličskej i Pozňanskej) rastie a rozprestranuje sa mnohočíselné obyvateľstvo nemecké a židovské.

Keď uvážime ruskú reč a národnosť z tohoto stanoviska, vidíme, že ona má zo všetkých západno-europejských rečí najviac podobnosti s jazykom španielskym a anglickým. Trebars je ona čo do literárneho vývinu nesrovnateľne mladšia a chudobnejšia, jako literatura italská, francúzska a nemecká, ale podľa podmienok ďalšieho vývinu je rozprestranenie jej po zemeguli o mnoho viac poistené. Tak je i španielska literatura a osveta chudobnejšia, jako nemecká a francúzska, a predsa je súčasné i budúce rozprestranenie španielskej reči i národnosti zajistenejšie.

Takýto všeobecný a svetový význam ruského jazyka v strede jazykov europejských objasní sa ešte lepšie, keď ho srovnáme dotyčne ďalšieho vývinu s jazykom hollandským, dánskym, švédskym z jednej strany, alebo s jazykom novogreckým, rumunským, maďarským z druhej strany. V porovnaní s ruskou rečou a národnosťou, tamtie tri západno-europejské a tieto tri východno-europejské jazyky a národy majú tak rečeno *osobný* a *miestny* charakter, význam provinciálny. Nech hľadia jako chcú Europčania z vysoka na náš umstvenný vývin a vnútorný stav, ale pritom všetkom nepredstaví sa jim Rusko nikdy jako provincia Asie alebo Europy: **ruská reč ústna a písemná nenie upriamená na zničenie miestnych jazykov alebo svojich vlastných podnáreči a dialektov** (lebo ona má inšie ciele a úlohy jako tamtie), ale ona sa širi na ohromných priestranstvách jako vo vnútornosti carstva, tak i na ďalekých severných i južných, západných i východných svojich krajoch, a pomaly čím ďalej tým viac roznáša a rozchádza sa ďaleko za hranice carstva, na juh, na východ, na západ, v Europe i Asii. S každým desaťletím vyrastá vyššej jako sprievodník osvety a jako sosilňujúci svazok pre milliony ľudí rozličných vierovyznaní a plemien. Čím je vzdialenejšie plemeno od plemena, čím širšie a rozlično-tvarnejšie sú krajiny a jich obyvateľstva, uprostred ktorých vždy silnejšie pocituje sa potreba všeznámej reči, tým určitejšie prijíma reč ruská na seba charakter svetový a význam všeobecný.

V tomto ohľade nenie reč ruská podobná iným slavianskym nárečiam. Práve tak rozličné sú od nej, podľa podmienok ďalšieho vývinu, jazyky: hollandský i švédský, novogrécky i rumunský, ale predsa nachádzajú sa i tieto v mnoho príhodnejšom postavení, jako všetky západno-slavianske nárečia.

Mnohý poznamená, že západno-slavianske literatúry majú vlastnosti a prednosti, s ktorými sa výhodne lišia od ruskej literatúry. Avšak tieto prednosti vzťahujú sa na nenavratiteľnú minulosť (stoletie XV., XVI., XVII.) alebo na ten provincialismus, ktorý má svoju idyllickú prelesť a pohnutlivú záduméivosť, ale nikdy a nikde nepovzniesol sa nad tesnú ohraničenosť, prirodzenú plačlivosť a

sladkavosť, ktoré vždy hatia tak svobodný a prísny vývin vied, jako aj skvostný rozkvet umení.

V 15., 16. a 17. století Česko, Polsko a Dalmácia — predovšetkým Dubrovník — maly o mnoho vyvinutejšie literatúry, jako tehdajšia Rus. No ale zato, jako v ten čas, tak i pozdejšie, tieto západné literatúry boly veľmi málo národnie. Jich prví básnici nevyznačovali sa zvláštnou tvorivou silou, hlbinou a talentom. Jich prví učenci písali obyčajno, ba bezvýminečne po latinsky alebo po italsky, pracovali nie doma a nie pre vlasť, nemali v nej učedlníkov a následovníkov, ale slúžili svojími darmi a trudami Italii, Francúzsku, Germanii, ku príkladu Matúš Frankovič, M. Illiricus Haccus (De Dominis), Balduri, Gospodnešić, Boškovič a iní. Najsamostatnejšia zo všetkých bola literatúra česká 15. a 16. a z čiastky 17. stoletia, ale ona bola jednostranná. Bola to literatúra skoro výlučne náboženská a theologická, nakoľko bola pôvodná. Ona nemala ani jednoho veľkého básnika, ani jednoho opravdového umelca. Tu možno ešte urobiť ústupok satyrickej čiastke v Komenského Labyrinte sveta. Ale táto satyra a idylla veľkého mysliteľa a ľudomila predčí síce v literatúrnom ohľade aj Osmana Gundulića a všetky lepšie i väčšie tvorby Kochanovského. Ale ničmenej aj Labyrint sveta nie je čisto poetická tvorba. Je to utopia Thomasa Mora. Je to vlastne náboženský, filosofický traktat s básnickými podrobnosťami, horúce i umelecky složený, podobne mnohým dialogom Platona. Konečne *novšia česká literatúra nemá skoro žiadneho vnútorného spojenia a duchovnej pokrevnosti s onnou starou, originálnou českou literatúrou.* Tak aj novšie pokolenia poľské neponímajú, neľúbia a nevyviňujú vyššie idey a náhlady najlepších spisovateľov a dejateľov staro-poľskej osvety šesťnásteho stoletia. Medzi starým a novým Českom a Poľskom stojí jako stena tridentské koncilium a kontra-reformacia Ferdinanda II., Goziuša a Skargu. Dubrovník, s výnimkou asnáď Maura Vetraniča, nikdá nepozdvihol sa na výšku svetonázoru lepších staročeských a niektorých staropoľských dejateľov.

Ruská slovesnosť a literatúra od 9—14. storočia bola bohatšia a národnejšia, jako všetky súčasné západno-slavianske literatúry. Chudobnejšia bola možno jako bulharská a srbská dotyčne prekladov z gréčtiny, ale nesrovnateľne bohatšia čisto národnou juridickou písemnosťou, konečne letopisami, listami, poučeniami, povesťami, ďaleko výtečnejšími dotyčne národnieho obsahu a formy, jako boly pamiatky bulharské, srbské a horvatské. Koncom 14. a počiatkom 15. stoletia iba jediná česká slovesnosť bola bohatšia a originálnejšia jako ruská. Dalmatinská, vlastne dubrovnícka, i poľská rozkvitly už v 14. století. Čo týka sa iných západných slavianskych národností, tie utratily na niekoľko století svoju neodvislosť a pretrpely dlhé pretrhnutia vo vývine svojej spisobnej reči a osvety. Všetky boly podvrhnuté najhorším úderom osudu, pred ktorými, vďaka Bohu, ochránené bolo jadro ruského národa. Aj v najťažšie časy mongolského a tatarského panstva zachovala Rus svojích kňazov, svoje duchovenstvo, svoj jazyk v cirkvi, v súdoch, v správe i v školách. V najnovšom čase Srbi (s Černohorcami) a Bulhari

počali dvíhať sa z ťažkých okolností, pod ktoré klesli v 14. a 15. století. Ale Česko a Morava od roku 1620 a Poľska od počiatku 17. stoletia surovým osudom boly obraté o možnosť, počítať na široké a zdarné rozprestranenie svojích národnych jazykov. My nechceme povedať, že súčasné neblahé postavenie českej a poľskej národnosti nikdy nemôže a nesmie sa polepšiť. Ale čoby sa jako zmenilo k lepsiemu, tie premeny nemôžu jim dať novych prestranství (a staré sú tesné a súzené) k rozšíreniu českej a poľskej reči. Český jazyk aj len doma vo svojom, v Česku a Morave, má primálo práv, a osveta česká je primálo samostatná a duchovne svobodná, aby sa literatúra česká znovu mohla utvrdiť u Slovákov, *v prostom ľude viac prvobytných a sviežich, a v národnej svojej intelligencii o mnoho pôvodnejších a duchovne svobodnejších.*

Čo tyka sa Poliakov, jích pruskú čiastku môžme považovať skoro za ztratenú pre poľskú národnosť i pre Slavianstvo. Ináč sa má vec s ruskou a rakúskou Poľskou. Bez všetkej pochybnosti, je pre všetkych Poliakov želateľné, aby sa Varšava spojila s Krakovom, čiby sa to už stalo podrobením Krakova Varšave, lebo Varšavy Krakovu. Konečne jedno i druhé neobišlo by sa bez veľkych odporov tohoto lebo tamtoho, a z druhej strany bez dobrovoľného lebo vynúteného súhlasu Ruska a Rakúska. Sotva by sa i Germánia zriekla svojho slova v tejto záležitosti . . . Čo tyka sa spojenia Krakova a Varšavy, keby aj dľa našich osobnych náhľadov dopustené mohlo byť Ruskom, tak iba pod nezvratnou podmienkou, aby toto spojenie stalo sa súčasne z jednej strany oddelením od Varšavy známych ruskych a lietavskych okresov Privislanského kraja, a z druhej strany oddelením od Krakova východnej ruskej Haliče po rieku Sian s mestom Lvovom a privtelením tychto krajov k Rusku. Rozumie sa, žeby tym vzdialil sa Krakov od Viedne. Predpokladáme, žeby sa táto hypotesa splnila, a takáto generálna deľba urobila by koniec nešťastnej poľskej otázke v smysle čisto slavianskom, neobrážlivom ani pre Poliakov ani pre Rusov, ani taketo najpríhodnejsie a jedine šťastné pre Poliakov riešenie poľskej otázky, úplne zabezpečujúce všestranny vývin poľskej národnosti, nedalo by poľskej reči charakteru všeobecného a svetového, a nevzalo by z nej význam provinciálny. Všetky faktičné pokusy inakšieho riešenia úlohy, bár by i korunované boly úplnym úspechom zo strany nepriateľskych Rusku síl, viedly by k rychlej násilnej germanisácii nielen ruskej Poľsky, ale i Česka a Moravy a s nimi potom i západnej Haliče. Iny koniec v prípade zdaru podobné pokusy mať nemôžu to bližej vysvetlovať je zbytočná vec a preto nie sú želateľné ani z ruského ani z poľského ani zo všeslavianskeho stanoviska. V prípade riešenia poľskej otázky, projektovaného, dľa chyru, Rakúsko-Uhorskom, nebude sa usmievať poľskej reči a národnosti pekná budúcnosť . . .

Takymto spôsobom odlúčenie ruskej literatúry, majúcej *svetové* povolanie, od inych slavianskych literatur, a spojenie s poslednymi lokálnych ruskych, tak rečeno provinciálnych literatúr, musí sa vedecky za odobrené považovať."

Ľudovít Štúr.

Píše

Dr. *Jozef Miloslav Hurban.*

I.

„Slovenské Pohľady“ teda vzkriesené sú k novému životu; prajme jim dlhšieho života, než ho maly tie prvotné. A čím môžem lepšie vyjaviť svoju radosť nad tymto zjavom veľmi potešiteľnym, ako tým, keď stanúc poriadne do radu delníkov sviežich, sám tiež, kým ešte deň je, priložím jedno polienko k ohníku tomuto na Tatrách zapálenému.

Po čom dávno už túžili priatelia slovenského národa, jak tu doma, tak i von z užšej vlasti tejto bývajúci, to bol životopis Ľudovíta nezapomenuteľného, tohoto kriesiteľa mládeže, tohoto vyneslého bohatiera myšlienky slovanskej na Tatrách, tohoto večného mládenca s ohňami duše a srdca nekonečne dojímavymi, tohoto všetkým Slovanom známeho a všetkých popredných Slavianov znávavšieho jednak muža ideálov, jednak ale i muža činov.

Nuž nech „Slovenské Pohľady“ nového behu s týmto naším drahým pokladom vyjdú na verejnosť tejto novej spoločnosti duchov, Štúrom vzkriesených a nech ony sa odvážia, k čomu nik sa neodvážil doteraz: namaľovať tento ideálny obraz novejšej historie ubiedeného, utrýzneného, ukrižovaného národa slovenského. V Ľudovítovi našom je zobrazený cely národ náš. On je ideál mládeže, on miláček starcov, meno jeho je v najlepších kruhoch národnej spoločnosti slovenskej v tej najčistejšej pamiatke. Ďalšie Slavianstvo zná ho čo hviezdu zapadlú na oblohe, no sviežu v stranách šíreho sveta slovanského v mnohočíselných rozpomienkach a tradíciach jeho ducha.

On zomrel, dľa vlastného svojho náhľadu, ktorý dávno pred smrťou rozkladal mi z príležitosti považovania Julia Cæsara a jeho smrti. On zomrel práve v čas, keď veliké veci vykonal a k väčším chystal sa. „To je pekná smrť,“ hovoril, „keď padá hrdina v mladom veku, prv než môže videť svet jeho mdlobu, jaká konečne každého nadísť musí.“ Tu sme sa nesrovnávaly s Ľudovítom, ale bolo v tom tušenie jeho osudu tragického. Tušenie prorocké jeho skončenia je vyrazené i v tom epigramme na Modru:

„Bílá snad si byla, když Modrou teď se nazýváš,
Černou, zdá se mi, než slouti mi ještě budeš!“

Tento nápis padá ešte do študentskych dôb Ľudovítovych, tak asi do r. 1835. Písali sme československy a vtenkrát nestála ešte Modra zhola v žiadnom pomere ku Štúrovcom. Bolo tam evanjelické gymnásium. Mesto ináč nepatrného vyznamu. Dobrobyt kvitol ku spokojnosti všeobecnej, povedomia politického nebolo žiadneho. Spoločnosť bola dualisticky pokojne znášajúca sa, Nemci totiž a

Slováci spoločne a obapolne kazili jazyk svoj. „Frau Mutter, wo ist die solnička?“ „„In der Kuchl auf der polička.““ znela odpoveď. A žiak po ulici idúci volal za kamarátom: „Amice, quorsum pergis?“ „„Tu len, versus Harmoniam.““ bola zas odveta. Žiaci z tohoto gymnásia do Prešporku (Požúňa) prichodzavší, boli jako „Modrenses“ posmievaní. To tak trvalo až do príchodu Karla Štúra za správcu gymnásia toho (r. 1839).

Mne zavčasu prichodil nápis citovaný nápadným. Dôverného priateľa môjho, niečo skôr s Ľudovítom sa obznámivšieho, Juraja Bojislava Záborského, som ja už r. 1836 sa zpytoval, čoby to znamenalo v tom nápise „Černou, zdá se mi, než slouti mi ještě budeš?“ On nevedel mi to vysvetliť. Po soznámení sa s Ľudovítom prvé bolo, na čo som sa domáhal. Ľudovít sa usmial a riekol: „To mi len tak v zadumaní sa nad Modrou napadlo, bez toho, žebych dačo určitého bol myslel.“ Jakobych bol zabudol na prvú otázku túto, ešte r. 1848 zpytoval som sa, čo s tým nápisom chcel? To bolo ale aj posledné zpytovanie sa: lebo odpoveď Ľudovítova prešla mi kosti. Ja bál som sa odtedy o jeho život. „Ale očuješ,“ vetil Ľudovít, „čo ti tak ten môj starý nápis vŕtí v hlave? Už si sa ma viacráz na to dopytoval. Aby ozaj nestala sa mi Modra kedysi čiernou!“

Nechali sme tú nahodilú náhody myšlienkovej otázku; ale ja ten nápis v mysli i pamäti svojej nosil dlhé roky. Až o sviatkoch vianočných r. 1855 doletel posel z Modry so zvesťou ako noc čiernou: Ľudovít 22. dec. nešťastne na poľovačke padnuc, vlastnou puškou vystrelivšou v páde, ranený na smrť leží. V denníku mojom oznamov cirkevných stojí zo dňa toho: „Do modlitby naší cirkevní zavřeme muže jednoho, jenž jest jmením obecním národa našeho a okrasou cirkve evanjelické, jemuž v težké nemoci jeho práti budeme Božího smilování a vysvobození z ruky smrti ukrutné, takto za Ľudovíta Štura i za nás všech se modlíce.“ Modlitba bola s hlasitým plačom pohlasne za mnou odriekaná. Nemoc tá skončila sa smrťou oslávencovou dňa 12. januára 1856. Vyplnil 40 rokov, 2 mesiace a 14 dní pohnutého, činného, tvorivého života.

V najkrajšej sile muža mladého, jako sa mu to pozdávalo v dumaniach jeho o svete a živote značnejších ľudí, skonal beh svoj v meste, ktoré si obrazotvornosť jeho dávno pred katastrofou touto označila za „Čierne.“ Čiernymi boly tie dni jeho veľkých bolastí, od 22. decembra 1855 do 12. jan. 1856, ktoré zniesol v následkoch celej rany strelnej, ktorú ani vybrať nedoverovali si, ani k amputacii prikročiť neopovážili sa lekári. Čiernym rúchom priodela sa Modra v deň pohrabu Ľudovíta Štúra a čiernym rúchom priodela sa milenka jeho, zadumčivé Slovensko, a zvesť o jeho smrti rozsmútila kruhy slovanské po šírej Slavii.

Ja znajúc ho veskrz, znajúc jeho nipokojného srdca hlboký cit, jeho duše žiale nad osudom národa slovenského, myslím, že keby aj čierna hodina tá poludňajšia dňa 22. dec. nebola v podobe nešťastnej poľovačky prišla, jeho život zemský nebol by dlhým býval. O tento sa obávali všetci, ktorí znali tento Vezuv ohňov vnútorných.

Pohromy národ náš zachvátivšie boly by nám umorily to srdce citné, ten organismus jeho z najtenších nitiek tu žiaľov tam radostí sotkaný a nástojky od jednej točny ku druhej zmietaný. Jeho vyniesla až k extasi dobrá zpráva zo sveta slovanského tak, ako pekná tvár nadaného slovenského mládenca, alebo reč staríka múdra a hruď slovanskú oduševňujúca; ale na druhej strane zronila v najhlbšiu prepasť žiaľu dušu jeho zradná, chabá duša, pobadaná v národe, alebo charakter neodhodlaný tých, čo povolaní sú slúžiť k dobrému národu! Býval som svedkom nesmiernych tychto pohnutí duše tejto vznešenej. To, čo nás po jeho smrti potkalo, i vyťazstvá myšlienky našej a jej pokrok, i sklamané nádeje, i konečne surového násilenstva bezbožné údery a nevďakou splácané služby národa, toto všetko by ten ætherický organismus Ľudovíta nebol zniesol. Hodžovo srdce puklo žalosťou nad osudom národa. Ľudovítove ohne v hrudi plápolavé spálily by boly tento stroj jemny. Ale to sú ľudské myšlienky; inak Bôh riadi národy a čo nášmu národu v Ľudovítovi Štúrovi dal Bôh, to berme s vďačnými chválami a o tom rozmyšľajme ku vzdelaniu sa na tomto vzore kremobyčajnom!

Ľudovít zostane večne mladým mužom, večne výtvorom peknej mladosti, idealistom bez úhony, muž pritom celý činu, ktorý i keď rozum jeho váhal, duch sa k činom niesol, jehož duch národa postavil a dejiny zapíšu ho po boku tých meteoristických velikých geniov, čo na kratší lebo dlhší čas tu obsluhovali oltáre národnej osvety, poesie, vedy, svobody, jako boli Puškin, Mácha, Stanko Vraz, Michal knieža Obrenovič, knieža Danilo, ku ktorým tak blízkym sa byť cítil. On obetoval sa celý mládeži a Boh túto obeť jeho prijal, aniž je v našom pokolení kto, koho tak ctila by mládež, jako Štúra.

U starých, jako som pripomenul, je vo velikej úcte; slovanská ale mládež, kresťanstvom odchovaná, na tomto jedine má medzu nekonečného Štúra ctenia. Začmudlá závisť mlčí pred jeho menom, rada, že táto strunovitá postava nezaclania jej; vražedlná nenávisť, hlodavšia dlhé roky jeho bezživotie, vzala už sama za svoje bez toho, žeby sa bola mohla popásť na drahocennej tejto perle národa slovenského: okyptení morálne, spoločensky zmrzačení pidimužíci, vešajúci sa na jeden bod jeho špeciálneho povolania, čo filologa slavianskeho, vychodiaceho zo stanoviska čerstvej nezkazenej slovenčiny, ktorú zdrepeniť nechať medzi Tatrami bol by smrteľný hriech vzdelancov, umlkajú tiež, a veselší geniovia, jadrnejší, čerstvejší myslitelia slovanskí i k tomuto ruchu, Štúrom na Tatrách spôsobenému, priateľskejšiu tvár ukazujú. „Pracujte, jako Štúr pracoval, posväťte sa národu, jako on posvätil sa a nedudrite podľe a chabo na velikého mysliteľa!“ To je heslo jejích a oni nekrižujú sa pred slovenskou knihou, jako tí starí fuťmáci činievali. Mohlo byť dielo sebe dokonalejšie, epochálne, jakmile nehybalo sa v kolajnicach starých, „spáľte ho!“ vrešťali, až sa ozývaly hory doly. Kritici a diplomati títo, ktorí kedykoľvek, či na ulici, či na bále, či pri bankette dákom stretli sa so Slovákom, vždy stereotypno

svoje: *„proč ste se odtrhli od nás"* opakovali, jako budíček na istý bod hodinový lebo štvrťový došlý, i títo umlkajú; ozveny tých mrzútskych krikov ešte ponášajú sa iba v kdejakých Lucernách a Č. Věčlách.

Pravda je síce, že i velebnejsie postavy života slovanského, jako preslovutný muž a i na Slovensku ctený vytečník a štátnik český, dr. Fr. Ladislav Rieger, pomýliť dali sa touto filologickou otázkou, Štúrom pohnutou, a ochotní boli (jako pred rokami dr. Sladkovský) vyhľadávať Deákov, Tiszov, Kállaych, ba ešte i Falkov a Kaasov a odriekať sa Slovákov pre jich slovenčinu. Že len pre slovenčinu to robili, máme za dôvod jejich polemiku proti slovenčine, ktorú považovali za odtrhnutie sa Slovákov od Čechov, čo keby vraj nebolo sa stalo, i oni by sa boli zaujali Slovákov proti Maďarom! Medzitým nielen Sladkovský a Rieger cestovali k Maďarom s osvedčením nesústrasti so Slovenskom, cestovali i Harrach, Heyduk, Pokorný a iní ku Slovákom s osvedčením svojej slovanskej spolunáležitosti k nám, jich citov bratských k Slovensku a národu slovenskému. Nadto český národ stried všetkých okolností i najzamotanejších pomerov jednodušne stál po strane národa slovenského. Veľmi dobre mi je v pamäti a som očitým svedkom toho, jako národ český prijal Štúra r. 1848. Bol najkrutejší boj o slovenčinu, v ktorom známou svojou žurnalistickou zručnosťou, satyrou a spoločenskou agitáciou nebožtík Havlíček a rovesníci jeho Lamblovci a iní vystupovali v žurnáloch proti Štúrovi. A to bolo tak až ku koncu r. 1847. Starí páni Palkovič, Šembera a mladý Havlíček mysleli mať víťazstvo v rukách, keď tu razom rok 1848 o inšom jich presvedčil. Ľudovít Štúr prišiel do Prahy. Národ ho uvítal, navzdor žravej agitácii Havlíčkovej proti nemu, veľmi okázale. Kdekoľvek zjavil sa Štúr vo verejných schôdzkach, musel hneď na rečnište, a chtiac sa prihovoriť k obecenstvu češtinou, ktorú on dobre znal, ale v rečnení mu predsa veľmi bola na závade, celou búrou národa žiadaný bol len v slovenčine rečniť. A Štúr zvučnou slovenčinou okúzloval celé tisíce národa českého. Svedkami týchto výjavov boli i mladí borci proti slovenčine, i videli sa byť národom desavovanými. Národ český neuráža sa na slovenčine, ani z úst národa českého nevyšlo nikdy to lživé slovo voči nám: *„proč ste se odtrhli od nás."* Slováci praví s Čechmi opravdovými, vzdor rozdielnosti jejich nárečí, nikdy neodstrkovali druh druha. Desiatky a desiatky šľachetnej mládeže i mužov, vzdor slovenčine, ktorou vytrhnutý bol celý národ slovenský do boja r. 1848—49 za svoje práva, rútily sa ku pomoci dobrej Slovenska. Nebudem vyčítovať celé rady dôstojníkov, pripomeniem len Zacha, Bloudka, Mikšíčka, Korvína, Nováka, Hanouska, prvých troch Moravanov, posledných Čechov, nepodotýkajúc ani peňažných obetí národa českého, ktoré hojne posielal Janečkovi, Moravanovi, sriadivšiemu s Hodžom sbor dobrovoľnícky na dolnom Považí pod tým časom, keď Ľudovít Štúr so „starou národnou radou" (Bloudek, Žach, Hurban, Bórik) v hornom Slovensku až po Košice účinkoval.

Tak sa národ česky naproti svojím žurnalistom a diplomatom pochybnej ceny vždy choval k nám Slovákom, čo ku kmenu slavianskemu a bratskému. Zato ale aj Slováci nikdy nestáli po strane jeho vrahov; i v dobe tej, kde okolnosti jich vohnali do sväzkov s rakúskymi Nemcami, keď títo stejný mali záujem s nami proti Maďarom, Slováci nikdy nezapreli Čechov a jejich vec bránili voči všemohúcim vtedy byrokratom a diplomatom. Štúr to vždy vyhlasoval za najväčší hriech, keď Slovania, druh s druhom v rozopre, utiekali sa o pomoc ku spoločnému nepriateľovi.

Ľudovít Štúr bude predmetom týchto mojích článkov v obživenom vnove časopise, ktorym som ja v mladom svojom veku (r. 1846) nastúpil dráhu časopisecků a ktory r. 1852 tlakom tehdajších pomerov tlačových vychádzať prestal v dobrej nádeji pokračovania budúceho. Toto pokračovanie nadstaviť súdené bolo len po 28. rokoch, a nie mne, ale za života mójho synovi a jeho priateľom. Nuž teda, keď taká je vóľa božia, nech kráča večny mládenec náš slovanský, *Ľudovít*, v stĺpcoch „*Slovenských Pohľadov*“ i v tomto novom jích behu, jako kráčaval kedysi, keď ešte sám vodieval v nich pero svoje umné.

Okolo tohoto mladoňa nášho večného stávať budú obrazy opravdové zo života, ku ktorému oslávenec prostredne lebo bezprostredne osobou, činnosťou, súdelníctvom, lebo súcitnosťou svojou náležal. Pravda, historická pravda o velikom synovi národa nášho, o miláčkovi mládeže slovanskej — nielen slovenskej —, o velikom proroku veľnároda slavianskeho, zrodenom na tomže Slovensku, na ktorom pred ním už zrodení boli velikí ľudia: Šafárik, Hollý a Kollár, povedie pero moje! Čo viem sám z osobnej známosti priateľa svojho, o čom svedčiť bude on sám nepochybnymi vlastnymi svedoctvami a o čom svedčiť budú hodnoverní ľudia alebo skutky nepochybné, to složím hodnoverne v črtách tychto, aby zachovany bol medzi nami obraz Ľudovíta nezapomenuteľného.

II.

Ľudovít Štúr narodil sa dľa tradície dňa 28. oktobra 1815. Dľa dokumentu písaného, hodnoverného, v rukách mojích sa nachádzajúceho, narodený a pokrstený bol dňa 29. oktobra 1815. Cely ten dokument stoj tu. Znie on nasledovne:

„Matrika evanj. Zay-Uhrovská, o narození a krstu bl. p. (blahoslavené paměti) slavného Národovca, našeho Ľudovíta, toto doslovně obsahuje:

„„Anno 1815 baptisatus est per Steph. Schimko, p. t. Ecclesiae Evang. Zay-Ugroczensis V. D. Ministrum, sub Nro. curr. 95 die 29 mensis Octobris *Ludovicus*; parentes: Samuel Štúr, Anna Michalecz, Rector in Zay-Ugrócz; susceptores: Johannes Kiš, cum consorte Elisabetha: Michael Schimko c. consorte Anna: Anna Pettko, Stephani Schimko, VD. Ministri consors et Maria Hnátek.“

Svedoctvo toto je vystaveno Matejom Szvatym, farárom zayuhrovským, zo dňa 27. novembra 1867.

Rodičovia Štúrovi boli vzor pre každý vek a stav, i pre každý stupeň ľudskej vzdelanosti. Otec bol muž učený, charakteru vážnosť a úctu vymáhajúceho na každom, kto sblížil sa jemu; býval učiteľom v Trenčíne po boku slávneho trpiteľa, farára trenčanského Zúbeka. Od r. 1808 do 1812 sdielal s ním utrpnosti a býval verným jeho priateľom, keď cirkev rečená proti najvernejšiemu svojmu pastierovi duchovnemu ťažkosti všelijaké i zjavné nepriateľstva snovala a nadpriadala. Bezpochyby toto aj bolo príčinou, že Samuel Štúr, bárs inak rodinnými sväzkami pripútaným bol k mestu Trenčínu, odhodlal sa prijať povolanie za učiteľa na dedinu. Bol totiž r. 1813 vo februári do Uhrovca prestahovaný. Protokoll trenčanskej cirkve mi poznačený plat Samuela Štúra na mesiac január r. 1813 v summe 10 zl. Od tohoto času ale mlčí protokoll o Sam. Štúrovi. Vybavil teda úplne 4 roky jako učiteľ trenčanský.

Z tohoto veku máme zo školy Štúrovej slávného žiaka, Františka Palackého, ktorého r. 1809 doviedol do Trenčína chudobný jeho otec, učiteľ evanjelický z Hodslavíc na Morave, Juraj Palacký. Toho veku boli evanjelici od dakedajších horlivých evanjelikov, potomkov bratov moravských, potom ale vieru otcov opustivších, náramne stíhaní a prenasledovaní, tak že skrývať sa museli tí, ktorí zostali pri viere otcov a potajomky len vykonávali služby božie; i potom, keď Jozef II., cisár rakúsky, toleranciu vydal (1780), bolo jestvovanie evanjelikov prebiedne. Boli pod stolou rímsko-katolíckych farárov. Juraj Palacký vyučoval potajomne dietky evanjelické v prvých počiatkoch známosti. Jedenaströčného teda synka svojho, vyučeného doma dostatočne v prvých známosťach, doviedol na Slovensko, a tu u Samuela Štúra našiel hľadané útočište. Jako učiteľ a správca choru, bol S. Štúr spolu aj správcom alumnea pri cirkvi trenčanskej, kde chudobní žiaci povinnosť mali spievať na chóre a zato dostávali zdarma obed. Františka Palackého hneď teda prijala Štúrova do domu svojho a Štúr do počtu alumnov. Tri roky ztrávil Palacký na učení v Trenčíne. Životopisec jeho, Kalousek*), síce píše: „že Palacký v Trenčíne nenaučil se na tamejších latinských školách ničemu jinému, než právě jen latině;“ ačkoľvek to pre ďalšie studia bolo lepším základom, než to moderne latiny potupovanie; ale mimo latiny vsal Palacký v dome Štúrovom do seba i iné cnosti, ktoré v pozdejšom jeho veku vyvinuly sa v dokonalosť. Paní Štúrová bola dobrosrdečná, cnostná, pobožná, tichej povahy, k tomu celá preniknutá duchom povestí a dobrých mravov národných. Pieseň pobožná i národná bývala obživou a oduševňovateľkou jejich domácnosti. Snášanlivosť, vzorné obcovanie, pokoj domáci, prísna kázeň, to je škola najlepšia pre takých chlapcov. Palacký bol 11-ročný, keď prišiel do tohoto takto vzorného domu. Za tri roky vyniesol zaiste nevedno semiačko, ktoré potom zrastlo popri latine

*) Nástin životopisu Fr. Palackého. Na oslavu dokonání Dějin národu českého. Sepsal Dr. J. Kalousek. S podobiznou. V Praze u Vilímka 1876. Str. 6.

Faktická veľkosť národov je, pravda, vec poťazná. V porovnaní s athénskou republikou pod Periklesom, alebo s benátskou sestnástého stoletia, nie je Hollandsko, Belgia a Dania tak malá, jako v porovnaní s Francúzskom lebo Nemeckom. Tajiť sa nedá, že pre rozvoj človečenstva, pri súpermctve národov na poli osvety, neleží celé závazie vo veľkosti territoria, ani v mnozstve obyvateľstva, ale vo vyške ideí a veľkosti skutkov, v duchovnej energii národnosti. Avšak keď národy, ktoré sme porovnali, patria k talentosnej rase, vtedy rozmer rozsírenia tej lebo onnej národnosti a číslo dusí má vyznam prvostupňovy a rozhodny. Dajme tomu: Francúz a Nemec jako robotníci pri jakejkoľvek umeleckej, vedeckej a industriálnej práci, i v mnohých inych ohľadoch prevyšujú Anglo-Sasa; pritom ale Anglo-Sas strednych darov v ničom nenie slabsí a nižší, jako Nemec lebo Francúz strednych darov. I bude nám jasné, že dvesto, trísto millionov Anglo-Sasov, neustále množiacich sa vo vydobytých, málo osídlenych territoriach Sev. Ameriky, Australie a Južnej Afriky, viac musia vykonať v umeniach, vedách a industrii, jako 60 70 millionov Francúzov i Nemcov, ohraničenych hranicami už teraz husto obydlenych svojich zemí, z ktorych jedna vôbec nemá žiadnych kolonií, a druhá nemá spôsobnosti ku kolonisácii.

Možno, že niekto riekne: nie bohatstvo a samobytnosť osvety, ale šťastie a spokojnosť treba národom. Avsak vyjmúc neobyčajnych národnych bied, vnútornych a zovnútornych vojen, epidemických nemocí atď. pochopy o sťastí a spokojnosti národov boly velmi rozdielne (poťažne). Obyčajne kazdé pokolenie prenása to sťastie alebo ďaleko do neznámej minulosti, alebo do bližsej lebo ďalsej očakávanej budúcnosti. My ani nehovoríme o sťastí národov, ale o súčastnych podmienkach ďalšieho vyvinu a rozprestranenia niektorych národov na zemeguli. A ani nemáme príčiny predpokladať, že v polovici lebo koncom 20. stoletia lebo pozdejsie musia Francúzi vo Francii a Nemci v Germánii šťastlivejsími byť, jako Anglo-Sasi v Amerike lebo Polynesii.

Nuž nech má danská, švédska, hollandská literatúra krásne diela a znamenitych spisovateľov, nechže má mnohé prednosti pred súčasnou spanielskou literatúrou, trebárs i táto počala rozvíjať sa a bohatnúť v posledné časy jako v umeleckom tak vo vedeckom ohľade, a to nie len v Španielsku, ale i v Novom Svete. Ale, vďaka tomu rozprestraneniu spanielskej reči a národnosti, *má spisba španielska charakter všeobecnosti s významom svetovým*, medzitym čo reč hollandská, švédska a danská nosia charakter osobny, a tak rečeno provinciálny vyznam. Zo vsetkych jazykov a národností europejských, podobajú sa spomenuté jazyky najviac západnoslavianskym nárečiam a národnosťam v horeudanom ohľade. Len treba poznamenať, že hollandská, švédska a danská národnost nezakúsila toľko prietrhlín vo vyvine politickom a literárnom, jako snášala národnosť bulharská, srbská a chorvatská, česká a polská. Konečne Hollandsko, Švédsko, jako štáty a kultúrne kraje, majú mnohé prednosti pred Srbskom, Horvatskom, Českom a Poľskom. Hollandsko má svoje kolonie, a Skandinávsky polostrov je velmi

riedko obydlený, tak že národnosť švédska môže sa ešte silno rozširovať. Také rozširovanie možno a nutno očakávať od srbskej a bulharskej národnosti, ale nie od českej a poľskej. Vo veľmi husto obydlenom Česku, Morave a všetkých troch Poľskách (Privislanskej, Západno-Haličskej i Poznanskej) rastie a rozprestraňuje sa mnohočíselné obyvateľstvo nemecké a židovské.

Keď uvážime ruskú reč a národnosť z tohoto stanoviska, vidíme, že ona má zo všetkých západno-europejských rečí najviac podobnosti s jazykom spanielskym a anglickym. Trebars je ona čo do literárneho vyvinu nesrovnateľne mladšia a chudobnejšia, jako literatúra italská, francúzska a nemecká, ale podľa podmienok ďalšieho vyvinu je rozprestranenie jej po zemeguli o mnoho viac poistenо. Tak je i španielska literatúra a osveta chudobnejšia, jako nemecká a francúzska, a predsa je súčasné i budúce rozprestranenie spanielskej reči i národnosti zajistenejšie.

Takyto vseobecny a svetovy vyznam ruského jazyka v strede jazykov europejskych objasní sa ešte lepšie, keď ho srovnáme dotyčne ďalsieho vyvinu s jazykom hollandskym, dánskym, švédskym z jednej strany, alebo s jazykom novogréckym, rumunským, maďarskym z druhej strany. V porovnani s ruskou rečou a národnosťou, tamtie tri západno-europejské a tieto tri vychodno-europejské jazyky a národy majú tak rečeno *osobný* a *miestny* charakter, význam provinciálny. Nech hľadia jako chcú Europčania z vysoka na nas umstvenny vyvin a vnútorny stav, ale pritom všetkom nepredstavi sa jim Rusko nikdy jako provincia Asie alebo Europy: **ruská reč ústna a pisemná nenie upriamená na zničenie miestnych jazykov alebo svojich vlastných podnáreči a dialektov** (lebo ona má inšie ciele a úlohy jako tamtie), ale ona sa šíri na ohromných priestranstvách jako vo vnútornosti carstva, tak i na ďalekých severnych i juznych, západnych i vychodnych svojích krajoch, a pomaly čim diaľ tym viac roznasa a rozchádza sa ďaleko za hranice carstva, na juh, na vychod, na západ, v Europe i Asii. S každým desatletím vyrasta vyšej jako sprievodnik osvety a jako sosilujúci svázok pre milliony ľudí rozličnych vierovyznaní a plemien. Čím je vzdialenejsie plemeno od plemena, čím širsie a rozlično-tvarnejšie su krajiny a jich obyvateľstvá, uprostred ktorych vždy silnejšie pocituje sa potreba všeznámej reči, tym urcitejsie prijíma reč ruská na seba charakter svetovy a vyznam vseobecny.

V tomto ohľade nenie reč ruská podobná inym slavianskym narečiam. Práve tak rozličné sú od nej, podľa podmienok ďalšieho vyvinu, jazyky: hollandsky i švedsky, novogrécky i rumunský, ale predsa nachádzajú sa i tieto v mnoho príhodnejsom postavení, jako všetky západno-slavianske narečia.

Mnohy poznamená, ze západno-slavianske literatúry majú vlastnosti a prednosti, s ktorymi sa vyhodne lišia od ruskej literatúry. Avsak tieto prednosti vztahuju sa na nenavratiteľnú minulosť (stoletie XV., XVI., XVII.) alebo na ten provincialismus, ktory má svoju idyllicku prelesť a pohnutlivú záduмčivosť, ale nikdy a nikde nepovzniesol sa nad tesnu ohraničenosť, prirodzenú plačlivosť a

sladkavosť, ktoré vždy hatia tak svobodný a prísny vývin vied, jako aj skvostný rozkvet umení.

V 15., 16. a 17. století Česko, Poľsko a Dalmácia — predovšetkým Dubrovník — maly o mnoho vyvinutejšie literatúry, jako tehdajšia Rus. No ale zato, jako v ten čas, tak i pozdejšie, tieto západné literatúry boly veľmi málo národnie. Jích prví básnici nevyznačovali sa zvláštnou tvorivou silou, hlbinou a talentom. Jích prví učenci písali obyčajno, ba bezvýminečne po latinsky alebo po italsky, pracovali nie doma a nie pre vlasť, nemali v nej učedlníkov a následovníkov, ale slúžili svojími darmi a trudami Italii, Francúzsku, Germanii, ku príkladu Matúš Frankovič, M. Illiricus Haccus (De Dominis), Balduri, Gospodnešić, Boškovič a iní. Najsamostatnejšia zo všetkých bola literatúra česká 15. a 16. a z čiastky 17. stoletia, ale ona bola jednostranná. Bola to literatúra skoro výlučne náboženská a theologická, nakoľko bola pôvodná. Ona nemala ani jednoho veľkého básnika, ani jednoho opravdového umelca. Tu možno ešte urobiť ústupok satyrickej čiastke v Komenského Labyrinte sveta. Ale táto satyra a idylla veľkého mysliteľa a ľudomila predčí síce v literatúrnom ohľade aj Osmana Gunduliča a všetky lepšie i väčšie tvorby Kochanovského. Ale ničmenej aj Labyrint sveta nie je čisto poetická tvorba. Je to utopia Thomasa Mora. Je to vlastne náboženský, filosofický traktat s básnickými podrobnosťami, horúce i umelecky složený, podobne mnohým dialogom Platona. Konečne *novšia česká literatúra nemá skoro žiadneho vnútorného spojenia a duchornej pokrevnosti s onnou starou, originálnou českou literatúrou.* Tak aj novšie pokolenia poľské neponímajú, neľúbia a nevyviňujú vyššie idey a náhľady najlepších spisovateľov a dejateľov staro-poľskej osvety šesťnásteho stoletia. Medzi starým a novým Českom a Poľskom stojí jako stena tridentské koncilium a kontra-reformacia Ferdinanda II., Goziuša a Skargu. Dubrovník, s výnimkou asnáď Maura Vetraniča, nikdá nepozdvihol sa na výšku svetonázoru lepších staročeských a niektorých staropoľských dejateľov.

Ruská slovesnosť a literatúra od 9—14. storočia bola bohatšia a národnejšia, jako všetky súčasné západno-slavianske literatúry. Chudobnejšia bola možno jako bulharská a srbská dotyčne prekladov z gréčtiny, ale nesrovnateľne bohatšia čisto národnou juridickou písemnosťou, konečne letopisami, listami, poučeniami, povesťami, ďaleko výtečnejšími dotyčne národnieho obsahu a formy, jako boly pamiatky bulharské, srbské a horvatské. Koncom 14. a počiatkom 15. stoletia iba jediná česká slovesnosť bola bohatšia a originálnejšia jako ruská. Dalmatinská, vlastne dubrovnícka, i poľská rozkvitly už v 14. století. Čo tyka sa iných západných slavianskych národností, tie utratily na niekoľko století svoju neodvislosť a pretrpely dlhé pretrhnutia vo vývine svojej spisobnej reči a osvety. Všetky boly podvrhnuté najhorším úderom osudu, pred ktorými, vďaka Bohu, ochránené bolo jadro ruského národa. Aj v najťažšie časy mongolského a tatarského panstva zachovala Rus svojích kňazov, svoje duchovenstvo, svoj jazyk v cirkvi, v súdoch, v správe i v školách. V najnovšom čase Srbi (s Černohorcami) a Bulhari

počali dvíhať sa z ťažkých okolností, pod ktoré klesli v 14. a 15. století. Ale Česko a Morava od roku 1620 a Poľska od počiatku 17. stoletia surovým osudom boly obraté o možnosť, počítať na široké a zdarné rozprestranenie svojích národnych jazykov. My nechceme povedať, že súčasné neblahé postavenie českej a poľskej národnosti nikdy nemôže a nesmie sa polepšiť. Ale čoby sa jako zmenilo k lepšiemu, tie premeny nemôžu jim dať novych prestranství (a staré sú tesné a súžené) k rozšíreniu českej a poľskej reči. Český jazyk aj len doma vo svojom, v Česku a Morave, má primálo práv, a osveta česká je primálo samostatná a duchovne svobodná, aby sa literatúra česká znovu mohla utvrdiť u Slovákov, *v prostom lude viac prvobytných a sviežich, a v národnej svojej intelligencii o mnoho pôvodnejších a duchovne svobodnejších.*

Čo týka sa Poliakov, jích pruskú čiastku môžme považovať skoro za ztratenú pre poľskú národnosť i pre Slavianstvo. Ináč sa má vec s ruskou a rakúskou Poľskou. Bez všetkej pochybnosti, je pre všetkých Poliakov želateľné, aby sa Varšava spojila s Krakovom, čiby sa to už stalo podrobením Krakova Varšave, lebo Varšavy Krakovu. Konečne jedno i druhé neobišlo by sa bez veľkých odporov tohoto lebo tamtoho, a z druhej strany bez dobrovoľného lebo vynúteného súhlasu Ruska a Rakúska. Sotva by sa i Germánia zriekla svojho slova v tejto záležitosti . . . Čo týka sa spojenia Krakova a Varšavy, keby aj dľa našich osobných náhladov dopustené mohlo byť Ruskom, tak iba pod nezvratnou podmienkou, aby toto spojenie stalo sa súčasne z jednej strany oddelením od Varšavy známych ruských a lietavských okresov Privislanského kraja, a z druhej strany oddelením od Krakova východnej ruskej Haliče po rieku Sian s mestom Lvovom a privtelením týchto krajov k Rusku. Rozumie sa, žeby tym vzdialil sa Krakov od Viedne. Predpokladáme, žeby sa táto hypotesa splnila, a takáto generálna delba urobila by koniec nešťastnej poľskej otázke v smysle čisto slavianskom, neobrážlivom ani pre Poliakov ani pre Rusov, ani takéto najpríhodnejsie a jedine sťastné pre Poliakov riešenie poľskej otázky, úplne zabezpečujúce všestranny vývin poľskej národnosti, nedalo by poľskej reči charakteru všeobecného a svetového, a nevzalo by z nej význam provinciálny. Všetky faktičné pokusy inakšieho riesenia úlohy, bár by i korunované boly úplnym úspechom zo strany nepriateľských Rusku síl, viedly by k rychlej násilnej germanisácii nielen ruskej Poľsky, ale i Česka a Moravy a s nimi potom i západnej Haliče. Iny koniec v prípade zdaru podobné pokusy mať nemôžu to blížej vysvetlovať je zbytočná vec a preto nie sú želateľné ani z ruského ani z poľského ani zo všeslavianskeho stanoviska. V prípade riešenia poľskej otázky, projektovaného, dľa chyru, Rakúsko-Uhorskom, nebude sa usmievať poľskej reči a národnosti pekná budúcnosť . . .

Takymto spôsobom odlúčenie ruskej literatúry, majúcej *svetové* povolanie, od inych slavianskych literatur, a spojenie s poslednymi lokálnych ruskych, tak rečeno provinciálnych literatúr, musí sa vedecky za odobrené považovať.

Ľudovít Štúr.

Píše

Dr. *Jozef Miloslav Hurban.*

I.

„Slovenské Pohľady“ teda vzkriesené sú k novému životu; prajme jim dlhšieho života, než ho malý tie prvotné. A čím móžem lepšie vyjaviť svoju radosť nad tymto zjavom veľmi potešiteľnym, ako tym, keď stanúc poriadne do radu delníkov sviežich, sám tiež, kým ešte deň je, priložím jedno polienko k ohníku tomuto na Tatrách zapálenému.

Po čom dávno už túžili priatelia slovenského národa, jak tu doma, tak i von z užšej vlasti tejto bývajúci, to bol životopis Ľudovíta nezapomenuteľného, tohoto kriesiteľa mládeže, tohoto vyneslého bohatiera myšlienky slovanskej na Tatrách, tohoto večného mládenca s ohňami duše a srdca nekonečne dojímavymi, tohoto všetkým Slovanom známeho a všetkych popredných Slavianov znávavšieho jednak muža ideálov, jednak ale i muža činov.

Nuž nech „Slovenské Pohľady“ nového behu s týmto našim drahým pokladom vyjdú na verejnosť tejto novej spoločnosti duchov, Štúrom vzkriesených a nech ony sa odvážia, k čomu nik sa neodvážil doteraz: namaľovať tento ideálny obraz novejšej historie ubiedeného, utrýzneného, ukrižovaného národa slovenského. V Ľudovítovi našom je zobrazený celý národ náš. On je ideál mládeže, on miláček starcov, meno jeho je v najlepších kruhoch národnej spoločnosti slovenskej v tej najčistejšej pamiatke. Ďalšie Slavianstvo zná ho čo hviezdu zapadlú na oblohe, no svieťaciu v stranách šíreho sveta slovanského v mnohočíselných rozpomienkach a tradíciach jeho ducha.

On zomrel, dľa vlastného svojho náhľadu, ktorý dávno pred smrťou rozkladal mi z príležitosti považovania Julia Cæsara a jeho smrti. On zomrel práve v čas, keď veliké veci vykonal a k väčším chystal sa. „To je pekná smrť,“ hovoril, „keď padá hrdina v mladom veku, prv než móže videť svet jeho mdlobu, jaká konečne každého nadísť musí.“ Tu sme sa nesrovnávaly s Ľudovítom, ale bolo v tom tušenie jeho osudu tragického. Tušenie prorocké jeho skončenia je vyrazené i v tom epigramme na Modru:

„Bílá snad si byla, když Modrou teď se nazýváš,
Černou, zdá se mi, než slouti mi ještě budeš!“

Tento nápis padá ešte do študentskych dób Ľudovítovych, tak asi do r. 1835. Písali sme československy a vtenkráť nestála ešte Modra zhola v žiadnom pomere ku Štúrovcom. Bolo tam evanjelické gymnásium. Mesto inač nepatrného vyznamu. Dobrobyt kvitol ku spokojnosti všeobecnej, povedomia politického nebolo žiadneho. Spoločnosť bola dualisticky pokojne znášajúca sa. Nemci totiž a

Slováci spoločne a obapolne kazili jazyk svoj. „Frau Mutter, wo ist die solnička?“ „„In der Kuchl auf der polička.““ znela odpoveď. A žiak po ulici idúci volal za kamarátom: „Amice, quorsum pergis?“ „„Tu len, versus Harmoniam.““ bola zas odveta. Žiaci z tohoto gymnásia do Prešporku (Požúna) prichádzavší, boli jako „Modrenses“ posmievaní. To tak trvalo až do príchodu Karla Štúra za správcu gymnasia toho (r. 1839).

Mne zavčasu prichodil nápis citovaný nápadným. Dôverného priateľa môjho, niečo skôr s Ľudovítom sa obznámivšieho, Juraja Bojislava Záborského, som ja už r. 1836 sa zpytoval, čoby to znamenalo v tom nápise „Černou, zdá se mi, než slouti mi ješte budeš?“ On nevedel mi to vysvetliť. Po soznámení sa s Ľudovítom prvé bolo, na čo som sa domáhal. Ľudovít sa usmial a riekol: „To mi len tak v zadumaní sa nad Modrou napadlo, bez toho, žebych dačo určitého bol myslel.“ Jakobych bol zabudol na prvú otázku túto, ešte r. 1848 zpytoval som sa, čo s tým nápisom chcel? To bolo ale aj posledné zpytovanie sa: lebo odpoveď Ľudovítova presla mi kosti. Ja bál som sa odtedy o jeho život. „Ale očuješ,“ vetil Ľudovít, „čo ti tak ten môj starý nápis vrčí v hlave? Už si sa ma viacráz na to dopytoval. Aby ozaj nestala sa mi Modra kedysi čiernou!“

Nechali sme tú nahodilú náhody myšlienkovej otázku; ale ja ten nápis v mysli i pamäti svojej nosil dlhé roky. Až o sviatkoch vianočných r. 1855 doletel posel z Modry so zvesťou ako noc čiernou: Ľudovít 22. dec. nešťastne na poľovačke padnúc, vlastnou puškou vystrelivšou v páde, ranený na smrť leží. V denníku mojom oznamov cirkevných stojí zo dňa toho: „Do modlitby naší cirkevní zavřeme muže jednoho, jenž jest jmenem obecním národa našeho a okrasou cirkve evanjelické, jemuž v težké nemoci jeho přáti budeme Božího smilování a vysvobození z ruky smrti ukrutné, takto za Ľudovíta Štúra i za nás všech se modlíce.“ Modlitba bola s hlasitým plačom polohlasne za mnou odriekaná. Nemoc tá skončila sa smrťou oslávenceovou dňa 12. januára 1856. Vyplnil 40 rokov, 2 mesiace a 14 dní pohnutého, činného, tvorivého života.

V najkrajšej sile muža mladého, jako sa mu to pozdávalo v dumaniach jeho o svete a živote značnejších ľudí, skonal beh svoj v meste, ktoré si obrazotvornosť jeho dávno pred katastrofou touto označila za „Čierne.“ Čiernymi boly tie dni jeho veľkých bolastí, od 22. decembra 1855 do 12. jan 1856, ktoré zniesol v následkoch celej rany strelnej, ktorú ani vybrat nedoverovali si, ani k amputacii prikročiť neopovážili sa lekári. Čiernym rúchom priodela sa Modra v deň pohrabu Ľudovíta Štúra a čiernym rúchom priodela sa milenka jeho, zadumčivé Slovensko, a zvesť o jeho smrti rozsmútila kruhy slovanské po šírej Slavii.

Ja znajúc ho veskrz, znajúc jeho uboleného srdca hlboký cit, jeho duše žiale nad osudom národa slovenského, myslím, že keby aj čierna hodina tá poludňajšia dňa 22. dec. nebola v podobe nešťastnej poľovačky prišla, jeho život zemský nebol by dlhým býval. O tento sa obávali všetci, ktorí znali tento Vezuv ohňov vnútorných.

Pohromy národ náš zachvátivšie boly by nám umorily to srdce citné, ten organismus jeho z najtenších nitiek tu žiaľov tam radostí sotkaný a nástojky od jednej točny ku druhej zmietaný. Jeho vyniesla až k extasi dobrá zpráva zo sveta slovanského tak, ako pekná tvár nadaného slovenského mládenca, alebo reč staríka múdra a hruď slovanskú oduševňujúca; ale na druhej strane zronila v najhlbšiu prepasť žiaľu dušu jeho zradná, chabá duša, pobadaná v národe, alebo charakter neodhodlaný tých, čo povolaní sú slúžiť k dobrému národu! Býval som svedkom nesmiernych týchto pohnutí duše tejto vznešenej. To, čo nás po jeho smrti potkalo, i víťazstvá myšlienky našej a jej pokrok, i sklamané nádeje, i konečne surového násilenstva bezbožné údery a nevďakou splácané služby národa, toto všetko by ten aetherický organismus Ľudovíta nebol zniesol. Hodžovo srdce puklo žalosťou nad osudom národa. Ľudovítove ohne v hrudi plápolavé spálily by boly tento stroj jemný. Ale to sú ľudské myšlienky; inak Bôh riadi národy a čo nášmu národu v Ľudovítovi Štúrovi dal Bôh, to berme s vďačnymi chválami a o tom rozmýšľajme ku vzdelaniu sa na tomto vzore kremobyčajnom!

Ľudovít zostane večne mladým mužom, večne vytvorom peknej mladosti, idealistom bez úhony, muž pritom celý činu, ktorý i keď rozum jeho váhal, duch sa k činom niesol, jehož duch národa postavil a dejiny zapíšu ho po boku tých meteoristických velikých geniov, čo na kratší lebo dlhší čas tu obsluhovali oltáre národnej osvety, poesie, vedy, svobody, jako boli Puškin, Mácha, Stanko Vraz, Michal knieža Obrenovič, knieža Danilo, ku ktorým tak blízkym sa byť cítil. On obetoval sa celý mládeži a Boh túto obeť jeho prijal, aniž je v našom pokolení kto, koho tak ctila by mládež, jako Štúra.

U starých, jako som pripomenul, je vo velikej úcte; slovanská ale mládež, kresťanstvom odchovaná, na tomto jedine má medzu nekonečného Štúra ctenia. Začmudlá závisť mlčí pred jeho menom, rada, že táto strunovitá postava nezaclania jej; vražedlná nenávisť, hlodavšia dlhé roky jeho bezživotie, vzala už sama za svoje bez toho, žeby sa bola mohla popásť na drahocennej tejto perle národa slovenského; okyptení moráľne, spoločensky zmrzačení pidimužíci, vešajúci sa na jeden bod jeho špeciálneho povolania, čo filologa slavianskeho, vychodiaceho zo stanoviska čerstvej nezkazenej slovenčiny, ktorú zdrepenieť nechať medzi Tatrami bol by smrteľný hriech vzdelancov, umlkajú tiež, a veselší geniovia, jadrnejší, čerstvejší myslitelia slovanskí i k tomuto ruchu, Štúrom na Tatrách spôsobenému, priateľskejšiu tvár ukazujú. „Pracujte, jako Štúr pracoval, posväťte sa národu, jako on posvätil sa a nedudrite podle a chabo na velikého mysliteľa!" To je heslo jejích a oni nekrižujú sa pred slovenskou knihou, jako tí starí ťuťmáci činievali. Mohlo byť dielo sebe dokonalejšie, epochálne, jakmile nehybalo sa v kolajnicach starých, „spáľte ho!" vrešťali, až sa ozývaly hory doly. Kritici a diplomati títo, ktorí kedykoľvek, či na ulici, či na bále, či pri bankette dákom stretli sa so Slovákom, vždy stereotypno

svoje: *„proč ste se odtrhli od nás“* opakovali, jako budíček na istý bod hodinový lebo štvrťový došlý. i títo umlkajú; ozveny tých mrzútskych krikov ešte ponášajú sa iba v kdejakých Lucernách a Č. Včelách.

Pravda je síce, že i velebnejšie postavy života slovanského, jako preslovutný muž a i na Slovensku ctený výtečník a štátnik český, dr. Fr. Ladislav Rieger, pomylit dali sa touto filologickou otázkou, Štúrom pohnutou, a ochotní boli (jako pred rokami dr. Sladkovský) vyhľadávať Deákov, Tiszov, Kállayeh, ba ešte i Falkov a Kaasov a odriekať sa Slovákov pre jích slovenčinu. Že len pre slovenčinu to robili, máme za dôvod jejích polemiku proti slovenčine, ktorú považovali za odtrhnutie sa Slovákov od Čechov, čo keby vraj nebolo sa stalo, i oni by sa boli zaujali Slovákov proti Maďarom! Medzitým nielen Sladkovský a Rieger cestovali k Maďarom s osvedčením nesústrasti so Slovenskom, cestovali i Harrach, Heyduk, Pokorný a iní ku Slovákom s osvedčením svojej slovanskej spolunáležitosti k nám, jích citov bratských k Slovensku a národu slovenskému. Nadto český národ stried všetkých okolností i najzamotanejších pomerov jednodušne stál po strane národa slovenského. Veľmi dobre mi je v pamäti a som očitým svedkom toho, jako národ český prijal Štúra r. 1848. Bol najkrutejší boj o slovenčinu, v ktorom známou svojou žurnalistickou zručnosťou, satyrou a spoločenskou agitáciou nebožtík Havlíček a rovesníci jeho Lamblovci a iní vystupovali v žurnáloch proti Štúrovi. A to bolo tak až ku koncu r. 1847. Starí páni Palkovič, Šembera a mladý Havlíček mysleli mať víťazstvo v rukách, keď tu razom rok 1848 o inšom jích presvedčil. Ľudovít Štúr prišiel do Prahy. Národ ho uvítal, navzdor žravej agitácii Havlíčkovej proti nemu, veľmi okázale. Kdekoľvek zjavil sa Štúr vo verejných schôdzkach, musel hneď na rečnište, a chtiac sa prihovoriť k obecenstvu češtinou, ktorú on dobre znal, ale v rečnení mu predsa veľmi bola na závade, celou burou národa žiadaný bol len v slovenčine rečniť. A Štúr zvučnou slovenčinou okúzloval celé tisíce národa českého. Svedkami týchto výjavov boli i mladí borci proti slovenčine, i videli sa byť národom desavovanými. Národ český neuráža sa na slovenčine, ani z úst národa českého nevyšlo nikdy to lživé slovo voči nám: *„proč ste se odtrhli od nás.“* Slováci praví s Čechmi opravdovými, vzdor rozdielnosti jejích nárečí, nikdy neodstrkovali druh druha. Desiatky a desiatky šlachetnej mládeže i mužov, vzdor slovenčine, ktorou vytrhnutý bol celý národ slovenský do boja r. 1848—49 za svoje práva, rútily sa ku pomoci dobrej Slovenska. Nebudem vyčitovať celé rady dôstojníkov, pripomeniem len Zacha, Bloudka, Mikšíčka, Korvína, Nováka, Hanouska, prvých troch Moravanov, posledných Čechov, nepodotýkajúc ani peňažných obetí národa českého, ktoré hojne posielal Janečkovi, Moravanovi, sriadivšiemu s Hodžom sbor dobrovoľnícky na dolnom Považí pod tým časom, keď Ľudovít Štúr so „starou národnou radou“ (Bloudek, Zach, Hurban, Bórik) v hornom Slovensku až po Košice účinkoval.

Tak sa národ český naproti svojím žurnalistom a diplomatom pochybnej ceny vždy choval k nám Slovákom, čo ku kmenu slavianskemu a bratskému. Zato ale aj Slováci nikdy nestáli po strane jeho vrahov; i v dobe tej, kde okolnosti jich vohnali do svázkov s rakúskymi Nemcami, keď títo stejny mali záujem s nami proti Maďarom, Slováci nikdy nezapreli Čechov a jejich vec bránili voči všemohúcim vtedy byrokratom a diplomatom. Štúr to vždy vyhlasoval za najväčší hriech, keď Slovania, druh s druhom v rozopre, utiekali sa o pomoc ku spoločnému nepriateľovi.

Ľudovít Štúr bude predmetom tychto mojich článkov v obživenom vnove časopise, ktorym som ja v mladom svojom veku (r. 1846) nastúpil dráhu časopiseckú a ktorý r. 1852 tlakom tehdajších pomerov tlačových vychádzať prestal v dobrej nádeji pokračovania budúceho. Toto pokračovanie nadstaviť súdené bolo len po 28. rokoch, a nie mne, ale za života môjho synovi a jeho priateľom. Nuž teda, keď taká je vôľa božia, nech kráča večny mládenec náš slovanský, *Ľudovít*, v stĺpcoch „*Slovenských Pohľadov*“ i v tomto novom jích behu, jako kráčaval kedysi, keď ešte sám vodieval v nich pero svoje umné.

Okolo tohoto mladoňa nášho večného stávať budú obrazy opravdové zo života, ku ktorému oslávenec prostredne lebo bezprostredne osobou, činnosťou, súdelníctvom, lebo súcitnosťou svojou náležal. Pravda, historická pravda o velikom synovi národa nášho, o miláčkovi mládeže slovanskej – nielen slovenskej –, o velikom proroku veľnároda slavianskeho, zrodenom na tomže Slovensku, na ktorom pred ním už zrodení boli velikí ľudia: Šafárik, Hollý a Kollár, povedie pero moje! Čo viem sám z osobnej známosti priateľa svojho, o čom svedčiť bude on sám nepochybnými vlastnými svedoctvami a o čom svedčiť budú hodnoverní ľudia alebo skutky nepochybné, to složím hodnoverne v črtách tychto, aby zachovany bol medzi nami obraz Ľudovíta nezapomenuteľného.

II.

Ľudovít Štúr narodil sa dľa tradície dňa 28. októbra 1815. Dľa dokumentu písaného, hodnoverného, v rukách mojích sa nachádzajúceho, narodený a pokrstený bol dňa 29. oktobra 1815. Cely ten dokument stoj tu. Znie on nasledovne:

„Matrika evanj. Zay-Uhrovská, o narození a krstu bl. p. (blahoslavené paměti) slavného Národovca, našeho Ľudovíta, toto doslovne obsahuje:

„„Anno 1815 baptisatus est per Steph. Schimko, p. t. Ecclesiae Evang. Zay-Ugroczensis V. D. Ministrum, sub Nro. curr. 95 die 29 mensis Octobris *Ludovicus*; parentes: Samuel Štúr, Anna Michalecz, Rector in Zay-Ugrócz; susceptores: Johannes Kiš, cum consorte Elisabetha; Michael Schimko c. consorte Anna; Anna Pettko, Stephani Schimko, VD. Ministri consors et Maria Hnátek.“

Svedoctvo toto je vystaveno Matejom Szvatym, farárom zayuhrovským, zo dňa 27. novembra 1867.

Rodičovia Štúrovi boli vzor pre každý vek a stav, i pre každý stupeň ľudskej vzdelanosti. Otec bol muž učený, charakteru vážnosť a úctu vynahajúceho na každom, kto sblížil sa jemu; býval učiteľom v Trenčíne po boku slavného trpiteľa, farára trenčanského Zúbeka. Od r. 1808 do 1812 sdielal s ním utrpnosti a býval verným jeho priateľom, keď cirkev rečená proti najvernejšiemu svojmu pastierovi duchovnemu ťažkosti všelijaké i zjavné nepriateľstvá snovala a nadpriadala. Bezpochyby toto aj bolo príčinou, že Samuel Štúr, bárs inak rodinnými sväzkami pripútaným bol k mestu Trenčínu, odhodlal sa prijať povolanie za učiteľa na dedinu. Bol totiž r. 1813 vo februári do Uhrovca prestahovaný. Protokoll trenčanskej cirkve má poznačený plat Samuela Štúra na mesiac januar r. 1813 v summe 10 zl. Od tohoto času ale mlčí protokoll o Sam. Štúrovi. Vybavil teda úplné 4 roky jako učiteľ trenčanský.

Z tohoto veku máme zo školy Štúrovej slavného žiaka, Františka Palackého, ktorého r. 1809 doviedol do Trenčína chudobný jeho otec, učiteľ evanjelický z Hodslavíc na Morave, Juraj Palacký. Toho veku boli evanjelici od dakedajších horlivých evanjelikov, potomkov bratov moravských, potom ale vieru otcov opustivších, náramne stíhaní a prenasledovaní, tak že skrývať sa museli tí, ktorí zostali pri viere otcov a potajomky len vykonávali služby božie; i potom, keď Jozef II., cisár rakúsky, tolerancin vydal (1780), bolo jestvovanie evanjelikov prebiedne. Boli pod stolom rímsko-katolíckych farárov. Juraj Palacký vyučoval potajomne dietky evanjelické v prvých počiatkoch známostí. Jedenástročného teda synka svojho, vyučeného doma dostatočne v prvých známosťach, doviedol na Slovensko, a tu u Samuela Štúra našiel hľadané útočište. Jako učiteľ a správca choru, bol S. Štúr spolu aj správcom alumnea pri cirkvi trenčanskej, kde chudobní žiaci povinnosť mali spievať na chóre a zato dostávali zdarma obed. Františka Palackého hneď teda prijala Štúrova do domu svojho a Štúr do počtu alumnov. Tri roky ztrávil Palacký na učení v Trenčíne. Životopisec jeho, Kalousek *), síce píše: „že Palacký v Trenčíne nenaučil se na tamejších latinských školách ničemu jinému, než právě jen latině;“ ačkoľvek to pre ďalšie študia bolo lepším základom, než to moderné latiny potupovanie; ale mimo latiny vsal Palacký v dome Štúrovom do seba i iné cnosti, ktoré v pozdejšom jeho veku vyvinuly sa v dokonalosť. Paní Štúrova bola dobrosrdečná, cnostná, pobožná, tichej povahy, k tomu celé preniknutá duchom povestí a dobrých mravov národných. Pieseň pobožná i národná bývala obživou a oduševňovateľkou jejích domácnosti. Schránlivosť, vzorné obcovanie, pokoj domáci, prísna kázeň, to je škola najlepšia pre takých chlapcov. Palacký bol 11-ročný keď prišiel do tohoto takto vzorného domu. Za tri roky vyniesol zaiste nejedno semiačko, ktoré potom zrastlo popri latine

*) Nástin životopisu Fr. Palackého. Na oslavu dokonání Dějin národu českého. Sepsal Dr. J. Kalousek. S podobiznou. V Praze u Vilímka 1876. Str. 6.

a vede vôbec na velikosť, jakú zo všetkých ohľadov obdivovali sme na slavnom historiografovi českom. Každý životopisec veľkých ľudí dobre urobí, keď pôjde možno najhlbšie do prvotných rokov výchovy. Ja aspoň pri Ľudovítovi Štúrovi na tieto podkladky velikú váhu kladiem.

Dom jeho rodičovský bol tak vzorný, žeby k velikému blahu a rozkvetu národa poslúžila tá okolnosť, keby mnohí vzali si ho za príklad k nasledovaniu. Štyroch synov a jednu dcéru vychovali títo chudobní rodičovia k vysokým stupňom vzdelanosti a oduševnenia. Jak veliký mohol byť toho času plat učiteľa evanjelického a to v kráľovskom meste Trenčíne, zavierať možno už z toho protokollu, dľa ktorého Sam. Štúr na jeden mesiac prijal platu 10 zl. A bárs v dačom snáď aj popravil si v Uhrovci, veľa toho sotvy bolo, predsa však zanechal národu poklady nesmierne v dietkach svojích. To bez ctností oných nijak vysvetliť sa nedá. Koľko darov božích, národu nášmu udelovaných, v čeľaďach a rodinách jeho zakopávano býva tým, že otcovia a matky nechodia takými cestami, ako chodil Štúr a Michalcová. Prísna kázeň otcovská, mierna starostlivosť, schránlivosť matkina; dom presiaknutý duchovnými plody cirkve a národa. Duša stečená s dušou tých mravných osobností nevdojak prelieva sa do dietok. Ale pozrite si na modernú výchovu liberalistickú. Už v kolíske dieťaťu maľujú velikú budúcnosť, keď odrastie, zo všetkého musí okúsiť, čo rodičia ochutnajú, tisnú ho vždy na vyšší a vyšší stupeň, než na ktorom oni stoja, dajú ho učiť len tomu, z čoho majú nádeju na bohatstvo, moc, právo lebo nadprávo. Terajšie decko musí všetko mať, čo vidí očima, len tie hviezdy mu rodičia nestŕhajú z neba. Preto aj veliké nároky a potreby sú tie priepasti, k vôli ktorým tejto výchovy mládež zapredáva národ, vieru a všetky ideále lepších duchov. Štúrov dom vychovával dietky v bázni a kázni rodičovskej a sám preniknutý bol bázňou božou, bázňou zákona božieho. Prísna povinnosť bolo heslo otcovo; miernenie tej prísnosti a milostiplné oduševnenie za blaho a budúcnosť dietok, bol duch, ktorý unášal tú dobrotivú, dobromyseľnú, dobročinnú, schranlivú, čistoty a poriadku milovnú matku Štúrovcov. Ale to aj bola radosť, vnísť do tohoto čistotného domu. Ja tam bol, keď najstarší syn, Karol, už v úrade postavený, Ľudovít, junoš v kvete ideálneho svojho účinkovania medzi mládežou bratislavskou zaujatý, Samoslav študentom, Janko a Karolínka detičky roztomilé len z ďaleka dívaly sa na nás, ktorí sme navštívili (ja a Hodža) s Karlom a Ľudovítom ten požehnaný dom školy uhrovskej. Jasné, veľké modré oko otcovo radosťou plesalo, pasúc sa po svojom Karlovi, čierne, dobromyseľné oči matky starostlive, ale pritom usmievave obrátené boly ukradomky po komore a kuchyni a len tu i tu zavítaly veselé ku spoločnosti, pod lipou sa baviacej. Po večeri rozkošné shovory do polnoci. Starý pán a pani s nami. Prešly sa kriticky všetky otázky časové. A ten výlet do poľa a hôr! Čo to za ideálny dom, ten dom starého Štúra v Uhrovci s jeho synami a dcérkou!

Nás Ľudovít, s ktorým sa zaoberáme, bol štiepok tohoto ideálneho domu; v prvých rokoch užíval rozkoše detinstva a bol rozkošou domu a dediny. Vrstovníci jeho medzi inými boli — ktorí tiež zaznačili činnosťou svojou stopy v národňom rozvoji — Ján Kis, teraz statkár v Dežericiach, povestný oekonom, včelár a verný syn národa slovenského, Samuel Melfelber, bývalý činnyč len spoločnosti prešporskej a potom verný národu kňaz púchovský, otec povestného pravotára a verného národovca v Turč. Sv. Martine, Žigmunda Melfelbera, a iní, ktorým vyvodil pri hrách a s ktorými trval v dobrom priateľstve až do smrti. Aby sme náležitý obraz mali tejto schopnej mladej armády vrstovníkov Ľudovítových, ktorým ako kapitán vyvodil, s ktorými sa v prázdnych hodinách preháňal najprv po údoliach a širom poli, pozdejšie po úvaloch a horách, musíme preriecť slovo o mimoriadne dojemnej, prekrásnej prírode, otáčajúcej kolísku prvej mladosti tohoto orla národnieho.

Uhrovec je zôkol vôkol otočený vrchami, a len bohatý, bujný potok ukazuje cestu z kotliny. Tam čnie, všetkým vyvodiac, nádherný *Rokoš*, aj *Čiernym Vrchom* zvaný, najmä povesti menujú ho tak, nižší, ale nie menej malebný je *Kňazor Stôl*, ta ďalej vypína sa *Ptáčnik*, sem bližšie k Uhrovcu *Homola*, *Milé Breziny*, von vybieha „Číro Pole“ a kostol s vážičkou, starožitný zámok, vyčnievajúci z temných hôr, dokola záhrady, skaly podivných skázok plné, nový zámok, sídlo Zayovcov, okrašľujúci dedinu — to kolíska čarovná, v ktorej vykolimbaný bol duch chlapca nadaného a všetky tieto krásy prírody v mladú dušu pojavšieho.

Zaspieval o nich Ľudovít pozdejšie nejednu pieseň.

Keď sladká matička synáčkovi, túžobne sa k nej tisnúcemu, poviestku národniu jeden večer vyrozprávala, už na druhý deň sa mu tá povesť v tichých horách a na Rokoši nádhernom, v úskaliach a po bradoch, v tomto záhorí rozsiatych a z temna hôr vyzerajúcich, v tisícich podobách a pestrých obrazoch, jeho vlastnou myslou natvorených, zopakovala a telo a kožu dostala.

Chlapec rástol, učiac sa v škole otcovej a ssajúc do duše všetky možné vtisky pobožného obcovania v dome rodičovskom. Jeho dom a tu tento vidiek mnohotvarný, malebný, opanovaly snivú myseľ čiperného chlapca. Starý pán hôr uhrovských, Rokoš, predstavoval mu otca, ktorý panoval učením a trestaním nad celou mladou dedinou spolu s domom rodinným, ako nádherný Rokoš nad tými horami vôkol ležiacimi a jeho povelu naslúchajúcimi. Po otcovi a matke, ktorej vôľa bola mu rozkazom, mal pred Ľudovítom najväčšiu auctoritu najstarší brat Karol; hneď ale potom on sám usurpoval oproti mladším auctoritu. A tie lúky o zeleň lesov sa odrážajúce a výšinami Čierneho Vrchu (Rokoša) zastienené, boly mu jako elegický obraz domácnosti vlastnej, častých, žravých starostí a neraz žiaľu plnej. Mäkká mysel matkina, prísna tvár otcova, duch pokoja, božím slovom uvádzaného v dom, a prírody, otáčajúcej túto malú spoločnosť duchov, mnohotvarná krása, obživovaná lietavou atmosférou povestí, pôsobily od prvej mladosti na živú obrazotvornosť nášho Ľudovíta, a to tak mocne, že čím viacej sa

[redacted]

vzdialoval tento detinský, chlapčenský a mládenecký raj od mysle, v škole života všelijako zkúšanej a prepalovanej, tým živšie o myseľ jeho udieraly ohlasy tu v zašlom veku slýchaných a pociťovaných dúm a citov.

Keď sa už rodina táto mala vysťahovať z domku, Ľudovítovi tak milého, po smrti otca jeho († 27. júla 1851), jak teskné, jak túhy plné slová tiekly z lyry Ľudovítovej:

Krásne dni a hodiny,
Ušlé v lone otčiny,
Mojej mladosti svet,
Už opadaný kvet,
Ešte sa raz sem sveďte,
Ešte raz ma obleťte.

Na vrchu tamto Čiernom,
Na Rokoši nádhernom,
Na Kňazovom Stole,
Ptáčníku, Homole,
Ku mne sa ešte majte,
Kolom ma obstávajte.

A vy, Milé Breziny,
Vy prístrešia tíšiny,
Zvejte sem sny živé,
Rozkošné, vábivé,
Čo sa tam duši snily,
Mládenca unosily.

Alebo:

„Jako ťa tu, lipka, samotnú necháme,
Už sa preč od teba svetom uberáme.
Tratia sa a hynú už tí tvoji milí,
Jedni pošli svetom, druhých v hrob složili.
Jednoho v Sobotnom, vieš, nič viac nebolí,
A druhý tam leží na Modranskom poli.
Pozri len po dvore, jako tu už smutno,
Jako je po celom tichúnko, otupno.“

„„I ja, milý, letím k zemi už puknutá,
Kolom ošumelá, zlámaná, zoschnutá.
Ani si pošumeť, ani už povievať,
Ani si ten ptáčik nemá kde zaspievať.
Po naších je už dňoch, po našej už chvíli,
Rozlúčme sa teda na veky, môj milý!
Lež sotva slniečko za vami zasadne,
Už aj vaša lipka skloní sa a padne.““

A dvoma roky pred smrťou jako znie z vrchov uhrovských, pres hory a vrchy tam k považskej túhyplnej doline tá pieseň:

„I tamto hen za horami
Mrákavy sú nakopené?
Dni moje, aj kde jich nezrieť,
Len k trápeniu odsúdené?
Po trnistých, príkrych cestách
Chodieval som, Bože milý,
Trudno po ních, ťažko preísť,
Tys' len dával, Pane, sily.
K Tebe hľadí moje oko,
Že mi pridáš silu novú,
Abych prešiel ešte tu púť
Kamenistú a vrchovú.“ *)

V živote Ľudovítovom prebíja sa voždy na povrch táto mäkkosť prvotných dojmov, hlavne od matky prijatých, plná asketickej hlbokosti a národnej, slovenskej elegičnosti. Neskôr, chvíľami, v dôležitejšej dobe času, prijímal na seba ráz otcovej prísnosti, a vtedy vídali sme na ňom ráz brata jeho Karla, ktorý viacej otcovi sa podobal. Krása prírodná kolísky jeho nie menej vtlačená bola do mysle jeho. Nekonečnou túhou vedel sa zamyslet v hlbokej doline, i zplesala duša jeho na vyšinách hôr:

„Tu na výškach otvorených,
Zlatým slnkom ožiarených.
Jak tu milo, jak tu voľno,
Jak tu dobre, jak pokojno.“ **)

On sa pokochal až do zabudnutia na seba v sňahových chumeliciach, blúdiac zadumeny s puškou na pleci, alebo v zeleni jasnej pukajúcich sa hôr. Vylety osamote, radšej ale vo spoločnosti jednoho-dvoch dobrych priateľov, do hôr, to byvaly jeho zábavy, keď neviedla práca a boj do mesta. Za študentstva, keď iní sháňali sa po báloch a inych izbennych zábavách, on, vyvodiac strane, strhával svojich so sebou do hôr i v najtuhšej zime. Celé popoludnie, prázdne od školskych povinností, viedla sa vojna so sňahovymi guľami a po borbe k večeru išlo sa spoločne do najbližšieho horného hospodárstva na sadnuté mlieko so smotanou a chlieb domáci. Mesačnym večierkom sa potom čata Štúrovcov vracala do Prešporku a ukonaná štrapáciou boja a chôdze, spala do rana a vstávala zdravá a čerstvá k dennej práci, čo medzitym tí v uzavrenych miestnosťach zabávajúci sa vyspávali crapulu. Jako bol doma naučeny Ľudovít, tak i v pozdejšom študentskom veku prísne a skromne držal sa a k tomu viedol i kamarátstvo svoje. Neznám mladíka tak mohutne zasahovavšieho na túto vrstvu dorastajúceho pokolenia, ktory by bol v toľkom stupni vplyval kedy na cely jeden oddiel poviem 10-letého stupnivého žiactva a študentstva, ako to bolo pri Ľudo-

*) Spevy a Piesne Ľudovita Štúra. V Prešporku. V tlačiarni predtým Schmidovej. 1853. Str. 120. a nasl.
**) Spevy, str. 110.

vítovi. On mladoň, v triede poviem logiky alebo fyziky súc, auctoritou moralnou stal sa rigorismom svojim juristom a theologom o dva lebo tri roky od neho vyšším, a konečne všetkým v jeho triede a niže tejto sa nachodiacim. Lež vráťme sa k domu rodičovskému Ľudovítovmu.

Na spôsobného a pozorného Ľudovíta účinkovalo veľmi blahotvorne, čo k dobrému jeho poslúžilo, značne pozdejšie, to, že dom Štúrovský veľmi často navštevovali vyznačení postavením a stavom svojím páni, čím Ľudovít zavčasu privlastnil si istú ušlachtilejšiu, dvornejšiu povahu. Starý Zay bol veliký dobrodinca ľudu. Sám, znajúc kniharske remeslo, viazaval kancionále, zákony, biblie a iné knihy, ktoré neviazané skupoval a potom na dary dával mládeži a chudobným. I otca Štúrovho naučil viazať knihy. Tento velikáš krajiny obcoval so Štúrom rád. Mimo grófa navštevovali dom Štúrov i úradníci panskí a iní prednejší a význačnejší páni. Ľudovít nepozorovane osvojil si držanie sa úctu a vážnosť na mimoidúcich vymáhajúce. „Prevaha," to cítil každý v duši, kto sišiel sa so Štúrom nevdojak, ač sám nikdy to nedal na sebe znať, a prevahou svojou nebol obťažným inému, zanesený vždy myšlienkou na iné, než seba. Známosť Ľudovítova z týchto čias svojho chlapčenstva s Modránym, úradníkom statkov Zayovských, zasiahla pozdejšie na osudy tejto rodiny, ktorej hlavu a s ňou i synov a dcéry — jedna stala sa ženou geniálneho básnika Janka Kráľa — získal Ľudovít národu. Národu získavať ľudí, bol jeden z jeho duše úkolov, neposledný medzi úlohami, ktoré si mladoň tento vytknul; na ktorý bod budeme mať príležitosť častejšie poukázať, ako bod, z ktorého — ač tu i tu vnišlo v to sklamanie sa v ľuďoch — vyšly na národní rozvoj následky významu plné.

Bolo ku koncu augusta r. 1827, keď náš Ľudovít prvý raz opustiť mal tie utešené háje, tie hory ozrutné, to šíre pole, ten hukotavý potok s jeho raky a rybičkami, ten Rokoš nádherný a tie skalky taju a skázok plné. Pred domom stál velikánsky voz pod plachtou: posledná truhelka a kôš s potravou položené boly, kde ešte miesto bolo. Páni, Ján Kiš, mäsiar uhrovský, Samuel Melfelber, garbiar tamže, a otec Ľudovítov, Samuel, pripravení k ceste, častovaní boli ešte paňou Štúrovou pohárkom vína a zákuskom kuraciny, mladá chasa pod lipou koláčikami sa hostila a tí mladší znachori so slzavýma očima pozerali na troch šarvancov, netrpelivo už na pánov otcov čakajúcich. Boli to tí netrpeliví: náš Ľudovít, Janko Kiš a Samko Melfelber, bo tymto k vôli stál ten velikánsky voz pred školou uhrovskou, napakovany truhelkami a batohy perín, majetnosťou to budúcich „študentov" rábskych. Pani Štúrová dala požehnanie svojmu Ľudovítovi a milá spoločnosť pousadávala sa do voza. Bolo jich všetkých, i s paholkom, 7 osôb. Tak sa vystrájali voľakedy žiaci do škôl. Šťastní títo traja otcovia požívajú už radostí nebeských, dvaja, Štúr a Melfelber, i so synáčky svojími, ten tretí syn, od nehož zprávy tieto máme, jako už pripomenuto, žije v Dežericiach a nosí v srdci vernom drahú pamiatku na prežité s Ľudovítom oslavenym dni mladosti nadšenej.

Štúr starší bol vodca velikej tejto expedície. Štyry dni a noci trvala cesta jejich. Prvá chôdza zpod plachty pánov otcov bola do mesta — na predmestí Rábu zosadli prvyraz v hostinci, aby pristrojac sa, vyhladali školy, ktorym sveriť mali poklady svoje. Prvá návšteva bola u Leopolda Peca, professora a spolu i farára Rábskeho, duše to a ducha škôl tohovekych Rábskych. Postavu jeho mám opísanú našim Kišom nasledovne: „Bol to muž vzozrenia privetivého, dôveru vzbudzujúceho, postavy nízkej, útleho tela, bladej tvári, ktorá svedčila o pilnom študovaní, hlas jeho bol zvonovity, silny. My po zadku otcov svojích bázlivo sme stúpali do chyže. Vodca náš, Štúr, latinsky uvádzal nás, otcov i synov, a keď domáci pán usadil rodičov a k nám sa po slovensky prihovoril, tu sme jako posmelení túlili sa k nemu, jako k svojmu nastávajúcemu ochrancovi a otcovi. Boli sme zapísaní medzi občanov novej spoločnosti."

Mladíci naši boli potom usadení na hospody, Ľudovít s Kišom dostali sa na jeden byt, do jednej chyže o jednej posteli; domovy pán bol bednár, menoval sa Fraňo Rák, mal dom nízky s vydutymi železnymi mrežami a z dvora jeho bol vychod na rieku Rabcu, pred domom stried ulice stály jatky. Rozpomienky na dom tento sú charakteristické. Rabca blízko, kúpačka a preväžanie sa na lodičke byvaly milymi zábavami tychto mladoňov, až do jednej smutnej udalosti, ktorá sa hlboko vrezala do myslí mladých. Boli sa preväžať a zaviezť sa chceli na ostrovok Pinyed, aby sa mliekom počastovali, keď tu dohonili člnok iny so siedmimi žiakmi z katolíckeho gymnásia, za podobnym cieľom sa preväžajúcimi, ktorych ale kormidelníci, nepozorne riadiac lodičku, prekotili ju a piati z nich našli hrob v Rabci, dvaja ťažkym ulapením sa na kraj prevrhlej lodičky ratovali si život. Od toho času prestaly tieto zábavky člnkovania sa na Rabci.

„Čoby naši rodičia robili bez nás, keby nás dač takého potkalo?" riekol Ľudovít k Jankovi a Šamkovi, a myslel si pritom na svoju sladkú mamičku a na Rokos nádherny, s ktorym tak ťažko lúčil sa, idúc koncom augusta na cely rok od neho do cudzieho sveta. Na pomery peňažité poukazuje tá okolnosť, že za 160 zlatych šajnovych mal jeden suhaj byt i stravu na rok. Nech teraz ide so 70 zl. do Rábu žiak, uvidí, jak skoro sa vrátiť bude museť domov. Štúr a Kiš mali stravu dobrú za túto cenu. Melfelber dostal ešte lacnejšiu, za 140 zl. šajnovych. Len ryby nechceli jiesť, lebo sa báli, aby sa nezadrhli kosťami rybäcími; mamičky doma učievali chlapcov i jiesť poriadne. Na to sa ale hnevala domáca pani a menovala chlapcov naších „tót kölyök:" pekuej panej príkladu nasledovala i slúžka a titulovala naších tiež len „tót kölyök"-ami. „Ale to trvalo," hovorí Kiš, „len dotiaľ, kym sme porozumeli, čo to znamená, a kym nám nepodrástol i maďarsky jazyk; potom sme tomu sami učinili koniec. A bol pokoj."

Ešte jedna episoda zasluhuje pripomenutia. Ľudovít náš r. 1828 ochorel nebezpečno horučkou; bol bez pomoce. Janko Kiš spával s ním, a keď začal Ľudovít v horúčosti blúzniť, vyskočil vo strachu

z postele a ľahol si pod posteľ. Po paroxisme otvoriac oči, Ľudovít pýtal si vína. Domáci pán mal vo dvore sklep s vínom, ktorý býval otvorený; Kiš v úzkosti o svojho priateľa vzal kepeň na seba a veľký krčah maľovaný, ktorý slúžil na vodu, išiel v noci do pivnice a natočil vína. Ľudovít, priložiac k ústam smädným krčah, napil sa hodne, načo zaspal a spal tri týždne s pretŕhaním sa zo sna krikom: „Janko, daj mi vína!“ Kiš tak opatroval priateľa svojho, ktorý po každom takom užití vína spal dlho. Konečne dozvedel sa predsa professor Pec o nemoci Ľudovítej a navštívil ho, poručiac hneď priviezť lekára. „Lekár prišiel a predpísal baterie liekov, ale po odchode jeho Ľudovít rozkázal mi lieky von vyliať, čo ja i svedomite vykonal a pokračoval som s kúrou vínovou, až Ľudovít celkom ozdravel. Mne podivná táto kúra zostane na veky tajomstvom,“ píše Kiš.

Keď naši chlapci prestáli bolasť rozchodu s otcami svojími, chopili sa do učenia a vynikali dosť skoro všetci; boli tu vtedy mimo zpomenutých ešte i Ladislav Pauliny, vytečník tiež na poli cirkve a národa, a Karol Stelczer, potomny knaz prietržsky a holičský, ktorý, ač učenosťou vynikal, malého ale bol v cirkvi a menšieho ešte vyznamu v národe.

Rok 1827 8 presiel šťastne, v ktorom Ľudovít syntaxisty I. triedu s velikym prospechom odbavil, po premožení ťažkosti v reči maďarskej stal sa prvým žiakom a miláčkom Pecovym. Prázdniny sa trávily v Uhrovci. Samko Melfelber, Janko Kiš, Karol Jehring a náš Ľudovít, hrdí už na známosť reči maďarskej, boli nerozluční priatelia s horami a vyšinami uhrovskými. Ideále Ľudovítove rozhojnené boly klassickými studiami, a on už nepokojne očakával skončenie sa prázdnin, aby mohol ku svojmu milovanému Pecovi. Podivno, keď Pec býval veľmi hnevlivy a často sa na inych žiakov svojích veľmi vedel nazlobiť, Ľudovíta Štúra obľuboval si stále a často s ním sa sám zatváral v chyži alebo brával ho so sebou na prechádzky, ostatnym ale žiakom ho za vzor a príklad predstavoval. Pre túto vlastnosť svoju býval Ľudovít milovanym a rád vídanym i v domácnosti Pecovej. Pani Pecová, rodená Bergmannová, bývala tak pečlivá o zdravie muža svojho, že častejšie prichádzala ku škole, kde učieval, a vyzvedala sa žiakov, či sa pán professor nehnevajú. Táto jediná chyba Pecova ležala v jeho konštitúcii a v tom ustavičnom študovaní, ktoré konečne i jeho zdravie podkopalo.

Nastaly zase púte do Rábu; koncom augusta 1828 zase sa Ľudovít, Janko Kiš, Samko Melfelber brali za svojim milovanym Pecom. Rok tento školsky 1828/9 je pre Ľudovíta veľmi pamätny. Býval teraz sám a Pecovym miláčkom. Jako 2-ročny syntaxista zaoberal sa už i gréčtinou, latinčina, rozumie sa, bola premožená, maďarčina podobne, a duch jeho hrúzal sa pomaly už vo vodách hlbších vied. Už tu ho jímala historia a philologia, v rámci ovsem len školskych predpisov; čo ale i za hranice tieto prechádzalo, boly reflexie Pecove na svet slovansky, jehož synom i on bol. Otec Pecov pochádzal zo Skalice, preniesol sa ale do Šoprona, kde sa

Leopold narodil a dostal vychovanie nemecké,*) tak že reči otcovskej sa už len jako professor súkromnou pilnosťou priučil, a miloval ju prvou láskou vrúcne. Tento ťah vstepil i synovi svojmu, ktorý v najkrajšom veku mladosti zomrel ako kňaz Mezö-Berénsky. Bol to onen Julius, ktorý jako 7—8-ročný chlapček za časov Ľudovítovych známy bol našim ako synáček milovaného jich professora. Tento Julius vyznačil sa jako kazateľ nemecký, nielen ohľadom na reči, ale aj ohľadom ducha. Bol priateľ nášho národa úprimný, stály odberateľ „Cirkevnych Listov“ a iných spisov slovenských, za jeho času vychádzavších. Za manželku si pojal dcéru superintendenta ev. Ľudovíta Gedulyho. Toto všetko pripomenúť som musel pre budúcich zpytateľov duševného života národa nášho; z morálnych základov rodinného života jednoho každého Slováka pradú sa a vychádzajú dlhé nite historického rozvoja. Každý sme povinný rodinu svoju nielen telesne, ale i telesne a duchovne, povedzme zachovať národu. Maďarisátori mali by pomnieť na to staré: „Naturam furca expellas, tamen usque redibit.“ Každý morálny človek, človek neprirastlý k sadlu, vypytuje sa na rodičov svojich; smutný zostáva po celý život, je-li číslom len značený pre potrebu úradného, slúžobného personálu domu nalezencov. A keď sa dozvie človek morálny o statočných predkoch svojích a pocíti sa byť členom národa veľkého, slavného, v historii sveta činného, jak sa skormúti, jestli vinou rodičov zablúdilých všantročený bol prostriedkom reči cudzej do národa cudzieho. Má-li toľko ethickej síly, ovšem, jako Leopold Pec, hľadí napraviť vinu otcovu, bár ho to i veľa práce stojí. Ale koľkože je takých ethických herosov na svete? Prečo teda vystavovať ťažkým bojom svedomia potomstvo svoje, svoju krev? Naši kolonisti na dolnej zemi, medzi Romanov, Srbov, Maďarov, Nemcov presídlení, buďtež na veky vzorom i intelligencii našej, sťahujúcej sa do pomerov rôznorečových; tamtí, jakmáhle sa spustia na zem cudziu, medzi cudzích reči obyvateľov, hneď zariaďa si krb domáci, alebo prijdúc už s krbom rodinným, okolo tohoto rozkladajú ďalšie korene bytu čeľadného, synov a dcéry ženia a vydávajú len za Slovenky a Slovákov. Reč susedov, najmä ak sú Slovania, naučia sa hneď, dom ale spravujú svojou rečou; tak malé dakedy osady slovenské medzi veľkými osadami Maďarov, Romanov a Srbov sa osadivšie dnes sú už velikými obcami a mestami, ku pr. Nireďház, Čaba, Sarvas, Stará Pazova atď. A to tak ide napriek nesmiernym nákladom krajinským, ku ktorým Slovač skladá tiež milliony svoje, na maďarisáciu umelú. Nám je len jednoho potreba: intelligenciu svoju primäť k nasledovaniu prostého národa v punkte tomto, a dobre bude, dobre bude napriek školám a chauvinistom, ktorí sa dnes chvastajú tým, že žijúc a

* Príklad tento potvrdzuje, jak odôvodnené je pokračovanie pospolitého ľudu slovenského, ktorý i keď sa medzi cudzie národy presťahuje, svoju národnosť neodhadzuje, ale v nej vedie rodinný život; kdežto vzdelanejší, ku škode národa a svojich vlastných dietok, sklonní sú bohužiaľ národnosť a reč svoju zahodiť a pripojiť sa k cudzej. Pecov otec nevedel, že syn jeho ťažkou prácou bude musieť to si vymáhať, čo z domu rodičovského ľahkou cestou nedostal.

tučnejúc zo slovenských mozoľov, reči slovenskej neznajú. Pec už v staršom bratovi Ľudovítovom, Karlovi, vzbudil ducha slovanského*) svojími plamennými pohľadami na spisy Šafárikove, Kollárove a Dobrovského, a výhľadami prorockými do budúcnosti tohoto národa, ktorý v tých už časoch vedel vydať zo seba takých vedomcov. Pec účinkoval magicky na myseľ Ľudovítovu tým, že z ideálov klassických gréckeho a rimského sveta vychádzal častejšie na pole poesie a philologie slovanskej, osvetľujúc tieto tamtými. A už nech sa hovorí čo chce, vzdelanosť klassická grécka a rimská je a zostane ešte na dlho predsa len najlepším základom k budovaniu solídnej učenosti, najmä keď tak, ako Pec to vždy robil, v úspoji s úlohami a rozvojom kresťanských nauk vštepuje sa do mládeže. Už samá obrazotvornosť mladého veku a najmä obrazotvornosť takej mládeže, jako bola tá našich Štúrovcov, Karla a Ľudovíta, Chalupkovcov, Jána a Sama, Hodžovcov, Lichardovcov, Godrovcov, Braxatorisovcov atď., nemohla do lepšej školy prísť, jako bola za tých časov od najnižších tried gymnásia počínajúc veľmi pilnovaná grécka a latinská klassická literatúra. Tu dostávala divoká obrazotvornosť zdravú uzdu, sťahujúcu ju v riad a organisujúcu jej myšlienky a ideále mladistvé v také celky potomné, jako jich vytvorili zo seba títo mužovia v ďalšom behu svojho života, podobne svojích predchodcov velikých, Dobrovského, Šafárika, Palackého, Kollára, Palkoviča, Jungmanna, Hollého, Presla, Amerlinga, týchto tvorcov nového veku literatúry slovanskej. Kto vezme do ruky knihu týchto, hneď pozná, že ju učedlník Homerov, Aristotelov, Platonov, Horacov, Virgilov, Pliniusov atď. písal. Kto čo i len starý Kalendár Palkovičov do ruky vezme a anekdotu prečíta, pocíti slohu hladkosť, poriadok a sladkosť. Vezmite si „Obzor“ Lichardov a počnite čítať, či nepocítite potrebu, čítať na novo, a čítať zase a vždy čítať. Tí moderní nepriatelia „gréky a latinky,“ tak dobre jako nepriatelia kresťanskej kázne a bázne, čo to vychovávajú tých chauvinistov vo vede i živote, v cirkvi i národu, a čo majú na svedomí tých štylistov moderných, hovoria za nás. Oplačú kedysi národy tú mrzkú slepotu svoju, ktorou zavedené, dali si vysankovať klassicism grécko-latinský s pobožnosťou kresťanskej mládeže zo škôl svojích. Majsterstvo grécko-rimské a ducha kresťanskej kázne nenahradí žiadna moderná, a najmä nie tá terajšia semitická kultúra.

Mladá myseľ Ľudovítova nepotrebovala veľa dokazovania zápalistého za charaktery veľké, za veľké koncepcie geniov starého sveta, aby pochopila Pecove plamenné slová, keď mu prichodilo hovoriť o úlohách budúcnosti národov na grécko-latinských vzoroch vzdelaných a tieto na pôdu vlastnú prenášajúcich. Pecoví žiaci slovanskí jeden za druhým už v útlej mladosti svojej cvičili sa v prekladaní gréckych a rimských klassikov do viazanej mierou starou reči i do prosy. Ľudovít prišiel na druhé prázdniny (1828/9) do svojích hôr už nie len hrdý na reči, jako pri konci prvého svojho roku školského, v ktorom meškal v cudzine, na reč maďarskú

*) Srovnaj „Slov. Pohľady“ I. sv. 3. str. 113. a nasl. R. 1851.

nemeckú, latinskú, grécku, ale prišiel hrdý na to, že aj on je Slovan! Ideále gréckych poetov, jích postavy a celá ríša duchov sveta grécko-romanského závodila tu v uhrovských horách s postavami povestí kraje tieto obletujúcich v rozháranej a hravej mysli jeho. Bohovia Olympa premenili sa mu v pestrých duchov, čo na Rokoši bývajú, čo naplňujú stráne a výšiny Ptáčníka, čo hodúvajú kolom „Knazovho Stola" a tance prevádzajú od Homole úvalom, popri tichej Brezine v širo pole popri búrnom potoku, kde, jako sám po 20. rokoch si pripomínal, „bave se na poli tom kvetistém (píše totiž študium svoje o národních piesňach a povesťach plemien slovanských), jako nekdy v detinství na loukách širokého pole, v zapomenutí na celý další svět, houpaje se očima po kvetech čarovné krásy." *)

Zapomenul Ľudovít na celý svet, keď tu s milými vrstovníkami svojími, Šamkom, Jankom a Karlom (Melfelber, Kiš, Jehring) v dumach mládeneckých preháňali sa horami vôkol Rokosa. Ľudovít bol priateľom celým srdcom druhom svojím oddaným a zachovával pamiatku jích i keď sa rozlúčiť musel s nimi. Janko Kis a Melfelber po prázdninách s Ľudovítom sa rozišli, Ľudovít do Bratislavy a Kiš do Štiavnice; o Melfelberovi len to viem, že len pozdejsie spolu s Kisom a Jehringom zase sa našli na lyceume požúnskom, prázdniny i tak spoločne tráviac v tom milom Záhorí.

V Bratislave našiel Ľudovít ešte širšie pole sbierania vedomostí pre ducha svojho, než v Rábe. Rok školský 1829/30 minul sa Ľudovítovi v Bratislave rychle, bo vtedy už vrelo to v junači staršej slovenskej, a Ľudovít na vzoroch týchto, ba i vo spoločnosti jích, rástol na velikána, dosť skoro centrumom mládeže stať sa majúceho. Vrelo v mládezi staršej čosi, kommersami dľa vzorov nemeckých študentov dávali výraz nepokojného toho čohosi, čo útrobami jejich zmietalo. Ale kommerse tie už neboly latinsko-nemecké, ako dosiaľ; nepočínali a nekončili sa s „Gaudeamus igitur," zavládol nimi duch nový. Piesen národnia dostávala vrch a rečnenie pri pohari lacného piva lebo „pluceru" u Mullhamra lebo Steinmetzla vzťahovalo sa na vyššie záležitosti, jako bola knihovna mládeže slovenskej a spoločnosti tejže. Toho času bolo to vrenie podzemských síl v nasledujúcich osobách, z ktorých väčšina pozdejsie mohutne zasiahla na osudy národa: Samo Chalupka, Daniel Lichard, Karol Štúr, Ján Caltyk, Ján Trokan, Samo Babylon, Matej Holko, Jozef Klimáček, Juraj Jezko, Michal a Bohumil Šulekovci, Michal a Samuel Godrovci, Michal Hlaváček, Daniel Sloboda, Juraj Mostenan, oba Juraji Kmety, Janko Šafárik, Karol Elin, Peter Šramko, Peter Slopovský, Frico Martinek atď. Väčšinu z týchto ešte i sám som znal, prijdúc za grammatistu do Bratislavy r. 1830.

Ľudovítovmu ideálu najväčmi zodpovedal mladistvý, básnický duch Sama Chalupku a brata svojho Karla; na týchto lipnul celou dušou Ľudovít. Osobnost Chalupkova bola velebná a mestu známa

* Srovnaj „O národních písních a povestech plemen slovanských od Ludevíta Štura. V Praze 1853 v kommissi u Fr. Řivnáče. V Novočeské Bibliothece, vydávané nákladem Česk. Musea. Číslo XVI. Spisů Musejních č. XLVI." v Primluve ku kniežatu Mich. Obrenovičovi, ktorému je spis venovaný.

mládenecká krása na nej; vysoký, bladej tváre a jasných veľkých očú, talent básnicky a myseľ za ideále zapálená. Ľudovít o Chalupkovi, po tohoto odchode, rozprávaval mládeži jako o budúcom slovenskom Pindarovi a Horácovi. Nevedel sa dosť vynachváliť jeho ód a elegií, z ktorých mnohé rečnieval pred mládežou, upozorňujúc ju na jednotlivé náhľady a výrazy básnické. Už malí chlapci slovenskí závodili v nasledovaní Chalupku. Koho raz Ľudovít chváliť začal, ten iste stal sa mnohým vzorom k nasledovaniu jeho. On bol majster v prenášaní dojmov vlastnych do duší inych.

V tomto veku už neodchodila od Ľudovíta Slávy Dcéra.

Prázdniny 1830/31 našly v horách a dolinách Rokoša zase čerstvú junač našu pospolu. Kiš, Melfelber, Jehring a náš Ľudovít trávili celé dni v rozkošnej prírode. Ale tu už nebolo toho preháňania sa toľko, ale pod starym dubom ležali si šarvanci a Ľudovít vykladal Slávy Dcéru alebo rozprával, jako sa to tam nad Dunajom žije v kruhu veselom nadšených za národ a jeho slávu študentov. Ľudovít rozprával jim veci, o jakých nebolo chyrovať na školách iných; tým sa v mládencoch zapaľovala túha po Bratislave. Kišoví i Melfelberoví rodičia boli majetní, a tých aj získal Ľudovít po ktorýchsi prázdninách pre Bratislavu; Jehring, myslím, že stále študoval tamže. Viem sa rozpamätať, že už od r. 1832/3 chodievali sme my Trenčania spoločne na dvoch velikych vozoch pod kapitáňom a vice-kapitáňom na prázdniny domov, a vtedy byval vice- a potom už riadnym kapitáňom Ľudovít. To bývaly veselé, národním oduševnením kypiace družiny. Nitrania z tamtej strany Bielych Hôr schádzali z „korábov“ svojích v Čachticiach a Novom Meste nad Váhom, Trenčania kde ktorý na dolnom Považí trenčanskom, až posledných vozkovia složili v Trenčíne, zkadiaľ poberal sa každý v svoju stranu, Záhorci na Záhorie a iní po milom Považí.

Jediný výstupok študentských tychto vyprav byval, že vozkovia mali zakázané, vyhnúť sa na ceste a zastať na myte; lebo vraj od Matiaša kráľa to právo majú študenti, nevyhybovať žiadnemu a mýto nikde neplatiť. Na tomto práve tak silno držali títo trenčansko-nitranskí študenti, že i bez dôkazu mysleli, jako smejú oni užívať svoje právo. Pred mytom sa poskryvali pod plachtu vozovú a vozka musel hnať kone; keď ale mýtny volal postáť a vyberač bežal za vozom, vtedy vystrčili sa chlapci zpod plachty a kričali so smiechom: „len si poď pre mýto!“ Mýtny mal potom velikú úctu pred študentskym právom a nechal bežanie za nimi. Na mostoch trenčanskych ale so spevom: „Gaudeamus igitur“ ukrotili mostového vyberčího. „Nechaj jich, to sú študenti.“ kommandoval hajdúcha, vyberajúceho mostovné, prenajímateľ mostov. V Trnave bývalo najhoršie, tam kruty vyberčí nechcel Matiaša kráľa poslúchať, že vraj čoby tam voz pod plachtou nemal myto platiť? Tu už byvala obyčajne vojna, z ktorej ale hajdúch utiahnul sa zpät, vidiac, že právo Matiaša kráľa chce sa palicami brániť. Vozkovia radi vozievali študentov, lebo to byvala jediná radosť jejich, v neplatení myta záležajúca. Po každej takejto šarapate sa potom na najbližšej stanici veliké „Vivat“ pamiatke kráľa Matiaša prinieslo v obeť.

Ľudovít prešiel do filosofie stried pilnovania slavistiky, gréčtiny, latinčiny, francuzštiny a poesie; súc členom bibliothéky a spoločnosti slovenskej, trávil dni a noci čítaním kníh slovanskych rôznojazykovych. Brat jeho Karol, podporca jeho, opustil r. 1833 lyceum bratislavské, odijdúc cieľom zaopatrenia si peňazí k ceste do Berlina na vysoké učenie, za vychovavateľa dietok zemanskej rodiny Borčicky-Zelenayovskej do Zarieča na hornom trenčanskom Považí. Ľudovít este za ktorysi čas pobudol v Bratislave. Potom ale nastala nebezpečná prestávka v milostnych studiach jeho. Vidzme, jako sa tu prerobil duch jeho k ideálom svojím.

Starostlivá matka, vidiac ešte menšie dietky a vytrovenú kassu na studia dvoch synov, prehovorila muža a otca Ľudovítovho, žeby dobre bolo, keby Ľudovít oddal sa oekonomii, k čomu vyborná bola prílezitosť v Uhrovci, keď panstvo bolo veľmi milostivé a blahosklonné ku Štúrovi. Direktor panstva, Ján Bobok, a úradník Modrany, na ktorych všetko zálezalo, byvali častí u Štúrovcov. Otec i matka boli skoro usrozumení, a pri zavdanej príležitosti vyjavili aj svoju námeru so synom svojím Ľudovítom. Rozumie sa, že plán nemal ziadnej obtiaže. Ľudovít síce ustrnute vypočul rodičov a bolo mu akosi clivo v dusi, opustiť studia k vôli oekonomii; no nahliadol naposledy, ze rodičom na ťarchu byt nesmie a povolil ochotne ich vôli. „Vzdelanosti a učenosti máš, syn môj milý, dosť, a pomoc nam i mladším bratom a sestre bude to znamenitá, keď nam ubudnú nákladky!“ Tak hovoril pán Štúr. Ľudovítovi to bolo dosť, aby sa preniesol myslou na tie hory, háje, na to síre pole a videl sa stried ľudu účinkujúceho! Zmaľovala sa mu celá príroda v svojej kráse a povolanie úradnika oekonomického v jeho ideálnom svetle, a na druhy den uz bol v pisárni, na treti uz s puskou na pleci prezeral hory a učil sa znat veci, písárovi potrebne. Najotupnejsia mu bola povinnosť, dohliadať k páleniciam panskym. Táto casť uradu zhnusila mu celé dielo!

Študia oekonomické u úradu dobre chutily mu inak, pokym to bolo spojené s jeho laskaním sa s úvaľom a horou, širym poľom a tichou brezinou, chôdzou za robotníky a dozeraním jim; lebo veď Ľudovít nikdy nevysiel s puskou do hory, aby v kapse nebola Slavy Dcéra, nikdy nedozeral, aby sa nebol tu so starykom váżnym srdečne neshovárал, tam krásneho suhaja s jeho iskernatyma očima a muznou pisťou neobdivoval do sytosti, alebo aby nebol skryty v húštine za speváčkami, piesne do knižočky si zapisujúc, keď ony pri poľnej práci alebo hrabačke sena svoje piesne vyspevovaly. Keď uz takto nakochal sa v krásach prírody, v okol ktorej mu bolo dielo, prišly i tône tohoto spôsobu života a povolania. „Dobre sa maj, zápač tichá, dobre sa majte, kyčere veretiace. Pán Boh buď tu s vami, vysiny Rokosa, a s vami. Ptačníka jelene dupotom sa ženúce v uvaľ: ja sa s vami nemusím rozžehnat!“ Tak zrychliac krok mrmlal si v ducha Ľudovít, keď sa jednoho večera poberal z poľa domov. Matka usmievavá vítajúc syna, videla ho akosi mimoriadne veselého. Na privety a otázky milostné matky zrazu zastane si pred nou a z čista jasna povie: „Mamuska moja, jako ma tu dnes

vidia, ja ešte budem študentom! Ja musím byť študentom!“ Hrom z jasných nebies nebol by viacej prenikol hruď utrápenej matky, jako tieto slová. Ona vedela, čo za vtáčka je jej Ľudovít, ktorý slová tie vyslovil s istou odhodlanosťou, bez všetkej prípravy a bez okolkovania predbežného. Jako vznikla v ňom idea, tak bez reflexie si ju obľúbil a ona musela byť uskutočnená.

Nie tak rychle ovšem išlo to odmotávanie zamotaného tohoto klbočka. Matka podivné slová synove hneď zaniesla otcovi. „Čo to bude potom, akby ozaj Lajko chcel odísť zo služby? Pán gróf sa namrzí. No a pán direktor, ten len ešte bude sa hnevať. Tak rád ho mával. Ba kto len je príčina tej zmeny v úmysloch?“ Také otázky šly v rade rodinnej. Ale ani keď Ľudovíta zavolali coram, nič sa dozvedeť nemohli, len „ja idem, ja musím ísť do škôl, pre mňa je nie toto gazdovstvo!“ Bola síce podaktorá príčina bočná na úradníkovi Modránymu, ktorú však nikdy neudal Ľudovít, ani keď od direktora dotazovano bolo, on nevyznal, sám dobre znajúc, že len vnútorná pohnútka: „ja ešte musím byť študentom,“ jedinou a podstatnou bola príčinou, že on konečne vale dal oekonomii.

Rodičia boli vyhodení z krážu nadejí svojích. Oni kochali sa v nádejach na skoré zaopatrenie syna svojho, a teraz nastávaly nové mrzutosti. Mrzutosti u panstva, ťažkosti so zaopatrovaním syna, zodpovedností a starostí mnohých celá hora ležala najmä na starostlivej matke.

„I nech sa stane božia vôľa,“ naposledy riekol otec, „veď my ľudia i tak málo vystaráme; i tak panská láska roste na zajačom chvoste, hovorí porekadlo, a kto vie, čiby Lajoš našiel tu svoje šťastie! Veď Pán Boh opatrí.“

„Ale —,“ chcela matka nadmietať. „Ale, mamuška,“ pretrhol ju dnu vkročivší Ľudovít, „nech sa nestarajú! Veď ja nič nebudem potrebovať z domu, ja budem vyučovať v bohatých rodinách dietky a postarám sa o seba! Ešte jim aj Sama a Janka vezmem do opatery.“ A Ľudovít zadržal slovo!

Rodičia voľ nevoľ zakúsli do horkého jablka a uprosili u grófa i u direktora, len aby sa panstvá nehnevaly na nich pre túto jích syna nekonečnú túžbu po študiach. Direktor Bobok sípil domnelú príčinu a pripisoval to Modránymu, že nadaný Ľudovít opustil kariéru oekonomickú, ale na dôsledné tajenia tej príčiny Ľudovítove nechal vec tak, čomu najviacej tešil sa sám Modrány, ktorý mohol sa domyšlať tym viac dačoho podobného. A to, že Ľudovít ziadnej zmienky neurobil o byvšom neprajnom pomere jeho k Modránymu, získalo tohoto docela najprv len osobne Ľudovítovi, potom ale národu celému, ktorého dotedy nepoznal grófsky tento úradník.

Ľudovít vrátil sa „do sídla umén blahého,“ na brehách Dunaja rozloženého. Daniel Lichard píše o ňom: „Když starší zakladatelé jednoty (společnosti tenkráť menovanej) z Prešporka již byli poodcházeli, chopil se (Ľudovít Štúr) vesla správy, s neunavenou, obětovavé lásky plnou horlivostí mládež slovenskou vzdělávaje.“

(Pokračovanie.)

V jasku.

Poviestka od *Jána Záboru*.

I.

Janovi Hráškovi odpredali na verejnej dražbe chalupu i s príslušnosťami. Zostal so ženou i dorastajúcou dcérkou bez prístrešia a bez chleba, a čo bolo veľmi unižujúce a smutné, stalo sa to z väčšej čiastky jeho vlastnou vinou. Pracovitý domkár upadol do zlej spoločnosti, počal vyhýbať chalupe a navštevovať Jonáša Ehrlicha (pri tomto poslednom neplatilo latinské porekadlo: nomen, omen), kasňa v dedinskej krčme pokryla sa naskore hnusnými hakybakami hebrejskými, ktorých valná čiastka platila jemu — a potom to išlo pekne rúče dolu vodou, jako s každým sedliakom, ktorý dostane sa na židovskú kasňu a do drapov tohoto bohopustého úžerníckeho ťloku. Polyp na dne mora nemá toľko tykadiel a ciciakov, jako žid spôsobov ku znivočeniu celých rodín. Phylloxera vastatrix familiarum.

Jednou stanicou po záhube priklusalo pokanie. Ale predsa len prišlo, a za ním polepšenie. Hrášok zariekol sa piť pálenku, a že vo svojej mladosti prešiel kus sveta, vyslúžil kapitulaciu u vojska, prijali ho za železničného strážnika k dlhému jasku, dlabanému do tvrdej skaly tatranskej. Veselá svieža rieka prúdila sa neďaleko, nad ňou strmely jedlinou pokryté vrchy. Na jednom z nich boly šedé rozvaliny zámku. Nejedna skalka, dážďom a vetrom oddelená od múru, zošlela sa do bystrých vôd.

Hneď pri začadenom otvore jasku stála Hráškova strážnica; v nej sušila jeho rodinka slzy, vyvolané náruživosťou pijáckou a nešťastím. Mladá Judka sa veľmi pekne rozvíjala, jej matka obrábala s mužom kus poľa a záhrádku, patriacu k úžitkom strážnika. Práca a schránlivosť dopomohla rodine naskore k úplne uspokojivému stavu, tak že stará Hrášková mohla obliekať dcérku svoju čisto a vkusne, ba o mnoho jemnejšie, jakoby očakávať dalo sa u bývalých domkárov. Inu, otreli sa o svet, čo len chvíľami — neďaleká dosť veľká stanica vplývala i na strážnickú búdku. A veru to nebolo Judke na škodu: veď nezdala sa byť narodenou pre tvrdý roľnícky stav. Malá nôžka a rúčka, biela tvár a ťahy jemné — to by bolo skazu vzalo pri motyke. A tej vtipnej hlávky bolo by škoda! Prácny život domkársky nedovolí ujať sa snom a túham, nedovolí rozletet sa fantasii. Tu v strážnici je ináč. Koľko vlakov vynorí sa fukotom a hukotom zo skalného jasku — s každým letí dievčenská mysel svetom a predbieha ešte jeho let. Koľko štíhlych jedlí čumí do sviežeho hôrskeho vzduchu, a každá šumoce vo vetre poviedky a piesne. Pekné belasé oči Judkine hľadeť smia voľne dohora na rumy hradu a útesy malebných skál — a nie vždy k hrude. A potom jak čisté, lesklé sú tie rušne, železné paripy, v holú skutočnosť uvedené tátošíky. Korytko ohňa a korytko vody dá šuhaj-vodič svojmu tátošovi, a letí keď aj nie ponad hory a doly, jako Popelvár,

ale aspoň popri mestách, horách a dolách rychlosťou veternou, tak že ta zaletí do večera, kde predtým jeho predchodcovia potrebovali týdne. A tí vodičia sú naozaj Popelvári. Na železnej pôde svojho rušňa stojí vysoká postava, žilnatá pravica tríma mosadznú kľučku. oči tak bystro hľadia do predku. On je pánom celého vlaku, na jeho ramenách spočíva život mnohých. Na celom modernom železničnom vlaku nieto kvapky poesie; až ta na rušeň utiekla sa ona k vodičovi. On je duša celého vlaku, on je šľachetny nerv, spravujúci krýdla letu. Pravda, musí byť tak svieži, mladý a driečny, jako Gregor Rázny, správca rýchlovlakového rušňa „Achilleus." Každý štvrtý deň jachá on cez tunell so svojím rychlovlakom až po blízku stanicu, kde ho zamenia.

Gregor je hodný chlapík. Samouk, potom zámočník, priviedol to svojou zručnosťou a vytrvanlivou námahou až ku vodičstvu. Náhodou nebol raz Hraško doma, keď mal priletet vlak. Judka chytila do malej rúčky signálnu lopatu a stala si po vojansky pred strážnicu, šelmovsky salutujúc vlaku, spravovanému Gregorom. Tento uspel hodiť náhly pozor na driečneho námestníka. V bystrych zrakoch vodiča utkvela štíhla postava a šelmovsky úsmevna tvár devy, prv než pohrúžil sa vlak do tlamy jasku. Obraz ten sprevádzal mladého muža cez jask i všetky mosty a stanice. Keď sa o pár dní vracal nocou nazpät, šibol okom po strážnici, opretú majúc ruku na hamovník. Svetlo lamp osvetlovalo tam Hraskovu postavu. Gregor si vzdychol, bárs nevedel prečo.

Hraško bol svedomitym strážnikom. Pred každým vlakom prezrel pozorne tunell, odstrániac motlou napadanú zo sklepenia maltu. Zlého ducha, pálenky, sa odriekol, a Boh mu pomáhal. Raz rúbal drevo vo svojej malej pajte, keď tu prikvitol Gregor Rázny. Hraško vyvalil oči jako plánky. Vodič prichádza do strážnice! Veď to aristokrata železničného delníctva, a on je paria, posledny medzi svatými dráhy.

„Pomáhaj Pánboh, Janko!" prihovoril sa vľúdne Gregor; „prechádzam sa traťou! Čiby ste nemali pohár vody?"

„Ah, máme, máme! Tereza! Tereza!" volá strážnik, odhodiac sekeru a utrúc pot z čela.

Namiesto Terezy vybehla z domku Judka a zapálila sa. Gregorovi chutila voda znamenite, lebo ju pil dlho. Odtedy chodieval častejšie, až povstal z vodových návstev požiar. Gregor a Judka si skoro porozumeli k veľkej radosti rodičov. Janko skoro spyšnel. O mnoho vážnejšie salutoval pred vlakmi, jakoby bol chcel kamarátsky ruku podať každému vodičovi! „Moja dcéra bude patriť na rýchlovlak," zahundral spokojne, keď sa popri jeho búdke ťahal dlhý nákladník. Chýr o Gregorovych sluboch rozšíril sa skoro medzi úradníctvom a služobníctvom stanice. Každý uznal, že je Judka krásna — ale predsa len strážnikova dcéra! Mesalliance! Každy stav má svojích aristokratov, a darmo hovorí sa v delníckych kruhoch o rovnosti. Na cintoríne je rovnosť, lebo náhrobníky nepremenia stav hrobových mrtvol. Ale kde ľudia žijú v skupeninách a spoločnosti, tam prvým dňom spolubývania utvoria sa rozdiely. A

konečne, veď práve na nerovnosti ľudí zakladá sa všetko i v tých najrepublikánskejších štátoch.

Gregor nerobil si nič z reči. Bol opravdive šťastným milotou svojej vyvolenej.

Najviac príčiny k nespokojnosti mal Tomáš Hrubý, železničný delník na stanici. Tohoto náruživého a dobrodružného čeľadína okuzlila mladá Judka — jeho smyselnosť horela, krev mu udrela do tváre, oči sľahaly iskrami, keď ju videl na stanici, kam časom prišla po práci. Nik nevedel o ňom, zkadiaľ prišiel: zjavil sa a pre známosť istej neeuropejskej reči prijatý bol bez ďalších ťažkostí do služby. Zlostným, rozjedovatým pozorom hľadel na vlaky, tiahnuce sa cez jeho vyhybadlo, ktorého opatera bola jemu sverená. Na Gregora zanevrel smrteľnou záštou. Raz nocou číhal naňho s revolverom v ruke. Tento prešiel popri zákerníkovi, veselo hvízdajúc poskočnú pieseň. Traslavá ruka Tomášova zdvihla sa — ale zas klesla . . . Zločin nebol uzratý v jeho duši. I po zasľúbení dvoch milujúcich robil úklady Judke. Táto sa ho zľakla a zutekala do staničnej trafiky. Zaškrípal nešťastný zaľúbenec zubami, ale ohne ešte viacej pálily jeho útroby. Neraz tiskol horúcu hlavu o železo vyhybadla a zimnica drvila jeho mocné telo. Tuho tmavé oči jeho nabehly krvou a perny osinely, keď uzrel peknú, hrdú postavu Gregorovu na rušni! Ach, on musí naprávať vyhybadlom beh jeho rušňa — jeho! jeho!! Keby ho mohol napraviť do prepasti, ba do pekla. Keď prvé ohne vybúsily v ňom, rozprestrela sa jakási chladná zlosť jeho vnútornosťou. Oči prestaly svietiť, ale boly polopriżmúrené, poškuľovaly neisto a behave. Jeho prirodzená svárlivosť dosiahla neznesiteľného stupňa. S každým sa vadil, stavál nohy ku klopytnutiu. Povstaly hádky, súdy pred staničným predstavenstvom, až konečne povedali Tomášovi, že jestli sa nemôže nijak zniesť, bude prepustený, a to pri prvom prípade. Toto ho ešte viac rozhorčilo. Videl bol niekdy lepšie časy, a prítomné sa zhoršovaly odo dňa ku dňu. V rodičovskom dome ho maznali, osirotiac stal sa sebevoľníkom. Majetok zdedený strovil na márnosti a vo víre vilných náruživostí. Prepadol, prepadol v hluku svetskom, sám a sám bez rodiny a priateľstva, ktorého sošľachťujúci cit mu bol neznámy. A teraz, padlému na dno, zjavila sa postava nevinná, prostá a hodná túžby. Prvý pocit bol hnev, druhý zvieraná, horúca túžba, a potom nasledovala zhubná vášeň bez medzí a hraníc, ktorých neznal jeho divý duch v ničom. Sú prírody, neznajúce sa ohraničiť. To sú ale aj tie najnešťastnejšie.

Tomáš bol silný, vysoký muž. Načervenalé vlasy pokrývaly jeho čelo do polovice, husté obrvy zatieňovaly temnisté oči. V jeho jednaní, chodení a posunkovaní bola kvapnosť a trhavosť — urobil na človeka dojem rohatého motovidla. Chvíľou šiel rychlo, chvíľou sa vliekol, pokrivujúc na ľavú nohu. Vždy ale máchal nepokojne rukama, raz ma pri zvade. Býval v osamelom domku, a robotníci, idúci z nočnej práce, častejšie zastavovali sa u jeho oblokov, lebo z chalupy ozývalo sa temné mumlanie, jakési bôľno-hnevné stony. Len raz pokúsili sa zvedeť príčinu, v mienke, že je nezdravý obyvateľ, a tak chceli mu prispeť pomocou. Ale ohanovali dobrí ľudia.

Ľútym hrešením vrhol sa na nich jako na buričov jeho nočného mieru. Chlapi stisli pleciami a odišli. Za chvíľu zase stony, pretrhávané rúhavým hrešením.

II.

Starému Hráškovi pomiatlo dcérino šťastie rozum. Tereza len že nepadla z nôh zdesením, keď prišiel raz zo stanice so zapálenýma očima a jazykom ťažko blabotajúcim — tak to vyzeralo jako za onných čias . . . Slzy polialy líce staruchy.

„Janko, pre Boha, čo počínaš?“

„Nič — stará!“ odpovedal s prestávkami Hrášok. „Budeme mať zanedlho svadbu; hodného zaťa! Radosť, stará, radosť! Upil som si od radosti!“

„Sám si pil?“

„S Tomášom. On sa tak tešil, veľmi tešil — pozval som ho na svadbu!“

„Pre Kristove rany! S tým človekom kamarátiš sa?! Všetko od neho bočí, ale ty, ty si vyhľadávaš vždy tú najhoršiu spoločnosť. Iď spať — k nočnému rýchlovlaku treba vstať!“

Jano si ľahol s tichým protestom. Pred polnocou zobudila ho žena a on polotriezvy len chytil lampáš a ubieral sa ku jasku. Noc bola tmavá, čierne mraky letely tepané vetrom po nebi. Keď sa už blížil k otvoru, zdalo sa mu, že jakási postava vnorila sa do tmy skalnej diery. „Hnusná čertovica,“ potešil sa, „ešte mi mátoží v modzgu! Bol to snáď tieň!“

Strážnik vnišiel do jasku. Lampáš jeho jarko osvetloval kvadrové steny a oblúkové sklepenie jasku — vlhké miesta bliskaly sa v lúčach lampy. Koľajnice bežaly rovnými čiarami, úžily sa v diaľke a zmizly vo tme. Časom zašumí kvapka, padajúca zo začadeného sklepenia na štroch trate. Po bokoch sú diery v skale vydlabané. Každé dýchnutie strážnika vyráža sa jasno. Hup — skočí žaba naľakaná svetlom a krokom a zmizne v bočnej diere. Lampy jaskové svieťa veľmi slabo, len tak aby bolo.

Pri protejšom východe jasku stretol Hrášok Ďura, strážnika, majúceho búdku neďaleko jasku pri moste. Ďuro bol nezdravistý šuhaj a samotár, pritom ale dobrosrdečný a prostý.

„Neprešiel nik jaskom?“ zpýtal sa Hrášok svojho kollegu.

„Nik.“

„Dobrú noc!“

„S Bohom!“

Oba sa vrátili. Ďuro oprel sa o zábradlie mostu a hľadel do rieky, ktorá šumela pod ním. Tuším sa čosi černie na rieke. Je to čln. A tak pozde. Ďuro sa utiahol do svojej búdky.

Hrášok vrátil sa k strážnici a čakal vlak. O chvíľu bolo počuť ďaleké dunenie, nato hvízdnutie a temný, rýchlo rastúci huhlot. Zase hvízdnutie a z temného otvoru vyrútil sa vlak málo umiernenou rýchlosťou. Z rušňa ozval sa sonórny hlas Gregorov a kytka sviežich kvetov padla strážnikovi k nohám. Vlak sa vzďaluje —

len červené svetlá zadného vozňa svieťa a umenšujú sa každým okamihom.

Hrášok odloží signálnu lopatu a vníde do chyže. Judka sa podňala v svojej postielke. „Tu máš kvety,“ riekol Hrásko, odovzdávajúc dcére kytku.

„Otec, zdalo sa mi, že ste nazreli pred príchodom vlaku do tamtoho obloka.“

„Snívа sa ti! Ja som bol v jasku.“

Judka sa ztriasla, jej sa, veru Bože, nesnívalo, ale dvoje očú blislo cez table obločné. Niekto obchádza nocou strážnicu, už pred pár dňami zbadala stopy na svojej hriadke. Snáď len nie dáky zlosyn?!

Už sa vykadil dym z jasku, už počal vychod jemnym svetlom šeriet, keď zaspala Judka. Ale i ten jej ranný sen nebol tichý a spokojny. Zdvíhala často ramená a vzdychala hlboko a úzkostne. Videla vo sne rušeň svojho milého leteť krásnymi dolinami. Ona bežala rovno s ním, ba predbehla ho. Tu vidí zrazu, že koľajnice chylia sa v prepasť — boly odtrhnuté a vysely jako dva prúty v sráz bezodnú. Chce dávať znak — ruka nechce poslúchnuť, chce volať, hrdlo nemá hlasu. Temny ston ozval sa z pŕs devy a ona námahou posledných síl — otvorí oči. Popri búdke ťahá práve ťažkym krochkaním dlhy nákladny vlak. Slnko už vyšlo a svieti veselo na kraj.

III.

Hrášok mal prácu na stanici. Predstaveny stanice zavolal ho k sebe a pochválil jeho vzorné strážnictvo. Po chvále ale riekol mu, aby mal strážnika Ďura na dobrom pozore, lebo ze je nezdravisty a nespoľahlivy. Zamyšla sa často a môže stať sa, žeby zameškal ten lebo onen bod svojej povinnosti. Predstaveny stanice dostal bezmenné síce, ale pritom predsa pozoruhodné udanie. A preto povyšuje Hráškov plat, ale robí zodpovednym vylučne jeho za stráženie jasku.

Hráska tešila takáto dôvera a povyseny plat, a on vybral sa na zpiatočnú cestu s veselou tvárou. Slnko pálilo z neba a smädík dostavil sa. Radosť v srdci, groš vo vrecku, smäd v hrdle a krčma v ceste — to sa predobre rymuje, než aby bol mohol odolať náš mily Hrášok zvuku tejto harmonie. Ale bol by snáď zatisnutymi pernami prešmykol sa popri dveriach, keby sa nebol v nich zjavil Tomáš Hruby, dávno už netrpelivo číhajúci za ním. „Janíčko, Janíčko!“ volal naňho a chytil ho za ruku. „Jaky pyšny zostal tento pán strážnik, odkedy k nemu zaletuje Rázny; no ale zato si môže vypiť s dobrym známym.“

„Nie, Tomáš! Mám slabú hlavu a v noci treba byť triezvym.“

„Kdeže je ešte noc! A veď nik nehovorí, aby si sa snáď prebral. Štrngneme si a pôjdeme každy svojou stranou.“

Hrášok vstúpil s Tomášom do hostinca. Víno bolo znamenité a šlo tak hladko dolu hrdlom. Janko prišiel skoro do sdielneho

rozmaru a nevedel prenachválit svojho budúceho zaťa Rázneho. Každé slovo chvály bodlo Tomáša priamo do srdca.

„Ej, na to si ešte zapijeme. A zase svietil liter na stole. Keď ho vypili, našiel Tomáš nový titul k ďalším flašiam. Hráška počalo svedomie omínať — tu sa dotiahli ešte aj iní delníci z dráhy. Hovor bol jarý — ba i spievať počali si — lebo veď bolo prvého, každý mal groša.

Už sa hodne zvečerilo, keď sa Hrášok energicky zdvihol k odchodu. Tvár jeho blčala ohňom a krok bol neistý. Tomáš vzal ho pod pazuchu a sprevádzal k trati. Na ceste išli okolo druhého hostinca.

„Janko," hovorí Tomáš, „tu predávajú znamenitý otriezvujúci likér; keď pustíš si čo len dva kalíšky, hneď necítiš žiadnu ťažobu v hlave."

Hrášok bol prístupný takémuto dôvodu. Staré pálenie v hrdle obnovilo sa. Vnišli do krčmy, a teraz šiel kalíšek za kalíškom. Za malú chvíľu tratilo sa Jankovi povedomie — topilo sa v nič jako sňah na slnku. Chcel vstať — posledný bod svedomia pocítil v prsiach — a padol na lavicu pohrúžený v mrtvý sen.

Tomáš prikázal krčmárovi, aby ho nepúšťal v takom stave, a zmizol. V krčme nebolo už nikoho, krčmár zahasil svetlo a nechal bedára na drevenej lavici.

Hrášková s dcérou čakala naňho netrpelive. Keď nechodil na mraku, bežala Tereza na stanicu — ale nenašla muža. Povedali jej, že pil v krčme, ale že odišiel na mraku. Nešťastná žena prišla s plačom do strážnice; i Judka sedela smutná na výstrojnej svojej truhle a vzdychala. Večerilo sa, prišla noc a Hráška nič a nič.

Polnoc blížila sa!

„Judka moja, choď ty miesto otca jaskom! Prezri dobre trať a vráť sa mi skoro. Ja budem zatiaľ strážiť dom," hovorí smutná mať a celý prúd slz vyrinul sa jej z očú.

Judka poslúchla. Noc bola veterná a tmavá, veľké krupäje dážďa šľahaly tvár devy. Vnišla do jasku — mráz bežal jej chrbtom. Chlad ovial ju, tak že sa celá triasla. Ale čerstvá deva premôhla strach a kráčala pozorne, lampášom prisvecujúc na železné koľajnice, ktoré vyhladené kolami, jako striebro bliskaly sa v lúčach lampáša. Studená kvapka padla zo sklepenia na jej hlávku. Už blíži sa k prostriedku! „Bože môj!" zvolá chúďa deva: tu osvieti jej lampáš veľké tri brvná, položené krížom cez koľajnice. Zmeravie biedne dievča, ruka nevládze trímať lampáš — ten sa rúti na zem, zasyčí a hasne. Len slabé svetlo ďalekej lampy, pribitej o stenu jasku, šerie sa neisto. Ozve sa brinknutie — a i to zhasne. Dievča okružuje hustá, hustá tma.

O chvíľu má priletet vlak! Na vlaku jej milý! Za vlak zodpovedný je jej otec! Hrúza valí sa na neborku. Jej hlávka horí, slych tepe, jakoby roztrhnúť mala sa jej hlávka. Niet času. Deva chytila sa slabýma rúčkama do zúfalej práce. Už odvaluje jedno brvno — už ho valí na stranu. Chytá sa do druhého. Triesočka

zadrela sa jej do ruky — ona nedbá na pichľavý bôľ. Už i druhé brvno skoro odstránené! V tom chytia devu dve mocné ramená.

„Stoj!“ zareve temny hlas jaskom.

„Kto si?!“ zavolá deva zúfalym hlasom.

„Tomáš, ten opovrhnutý Tomáš,“ chripí nešťastník, „ktorý prichystal miláčkovi tvojmu maličké prekvapenie v jasku. Tu potečie jeho prekliata krev!“

Judka vymanila sa z ramien Tomášovych. Jako cítila svobodné ruky, hneď vrhla sa na brvno, aby ho odstránila. Z ďaleka huhlal už valiaci sa vlak.

„Ty nesmieš kaziť dielo moje!“ posmešne zavolal Tomáš; jeho chroptivy hlas niesol sa strašne dlhym sklepením. „Už letí tvoj mily na ohnivom koni do záhuby!“ A tu povstal nerovný boj. Judka, odstrkovaná mocnymi ramenami Tomáša, vždy znovu tlačila sa k nešťastnému brvnu. Vlak huhlal vždy hlasnejšie. Už sa potriasala ľahunko pôda.

„Budeš mojou? budeš mojou, Judka? Ja odvalím sám tieto hrozné brvná!“ Hlas Tomášov triasol sa náruživosťou, ktorá dosiahla stupňa šialenosti.

Judka klakla na kolená. „Pre božie smilovanie, odvalže brvná!“

„Hah! Tu bude naša svadobná posteľ, pod kolami tvojho mileného rušňa, za ktorym si tak rada pozerala. Bez teba žiť — to mi nemožno, bez pomsty zomreť nechcem, nesmiem! Počúvaš? Už šumí spanilo rychlovlak náš! Hoj, jak krásna to hudba pre uši moje! Vieš tie muky, ktoré som pre teba podstúpil! Vieš, jak často zatínal som nechty svoje do biednej, boľavej hrudi! A tvoj mily pyšil sa medzitym na svojom prekliatom rušni! Teraz je rad na mne, pyšiť sa! Tys moja! Moje ramená svierajú čo len na okamih tvoje sladké telo, ja cítim na svojej hrudi tlkot tvojho srdca, na tvári mi planie ohnivy dych tvoj . . .“

Dlhe hvizdnutie ozvalo sa a na to duty rachot do jasku vchádzajúceho vlaku. Dve červené svetlá ukázaly sa v diaľke. Celé sklepenie potriasalo sa. Judka sobrala svoje posledné sily a odstrčila od seba šialenca. Ten sa potočil a sklznúc na mokrastej pôde, padol na bok. V tom ozvaly sa užasné vykriky starej Hráskovej, ktorá, starostná o dcéru, šla ju hľadať do jasku. Tomáša pomútily tieto nečakané vykriky. Judka vrhla sa jako ranená lvica na posledné brvno a odvalila ho silou, zväčšenou strachom smrteľnym. V tom zaškripí hamovník, vozne bijú sa jeden o druhy, para syčí v dvoch prudoch a tiahly, desny piskot zajačí jaskom. Pred samym miestom nebezpečenstva zastal vlak… Gregorovi napadla vyhasnutá lampa a skusené ucho jeho rozoznalo vzdor hrmotu rušňovému dákysi neobyčajny hlas. Avšak viac tušenie, jako pozorovanie nútilo ho vsetku silu vynaložiť k zastaveniu vlaku.

Nastala desná scéna v jasku. Náhlym drgnutím zobudil sa i ten najväčší spáč vo vlaku. Z voznov ozvaly sa revy chabcov, vresk žien a volanie o pomoc. Gregor skočil z rušňa a uspokojoval svojim sonórnym hlasom cestovateľov. Lampy sluhov a konduktorov osvietily záhadné miesto — nemy úžas opanoval všetkych: pred

rušňom dve brvná, tretie len polo odvalené z koľajníc, a pri nich dievča s krvavou rukou. Tomáš uspel vrátiť sa a bežal nazpak tmavým jaskom.

Gregor poznal svoju Judku. Hrúza ho objala do svojho mrazného náručia! Bože, Bože, či ona chcela zahubiť vlak! Sotva sa mohol spamätať, keď už konduktor s topičom držali devu v mocných ramenách a počali ju zlosťou besne trhať! „Stojte!“ zavolá Gregor, schytil Judku na ramená a vyniesol na rušeň. Jej hlávka bozvládne visela, ruka jako mŕtva lengala na dol.

V tom okamžení ozvaly sa kriky od ústia jasku. Hrášok, zbudený konečne zo svojho pijaného sna, skočil na rovné nohy — a bežal z nešťastnej krčmy rovno k svojmu jasku. Šípil nešťastie, a nenajdúc svojích doma, vrhol sa do jasku. Tam stretol ho utekajúci Tomáš! V Hráškovi sovrel jed a jeho vojanská krev rozprúdila sa v ňom divoko. Nastal boj, nastalo hrozné hrešenie a kliatba. Už podliehal starší Hrášok mladej sile Tomášovskej, ale pritom všetkom nevypustil Janko jeho ruku zo svojej. Osobníctvo vlaku pribehlo k bojujúcim a sviazalo oboch. Zo stanice pribehol pomocný vlak, fakle osvietily jask a vysvetlilo sa všetko.

Samo sebou rozumie sa, že Hrášok prišiel pod vyšetrovanie, z ktorého ale vymanil sa. Hrdinstvo jeho dcéry, a to, že bez jeho pomoci neboli by dolapili zlodeja, pomohlo mu valne. Ale od pijatiky sa odvykol náležite! Beh z krčmy ku jasku bol plný múk, plný nikdy nepocítených hrôz.

A Gregor je pyšný na svoju mladú žienku! „Takú treba vodičovi,“ hovorieva, „resolútnu, smelú, lebo on stojí jednou nohou v hrobe a druhou v kriminále. Načo by mu bol teda dajaký mazňoch. Ale pri tom všetkom ďakujeme Bohu, že nás tak divne zachránil v onnej hroznej noci.“

„Bol to čin nevídaného zločinca, Gregore! Zločinca snáď najväčšieho, jaký dá sa myslieť.“

„Nie zločinca, ale blázna,“ povedal vážne Gregor, „práve dozvedel som sa, že ho museli z väzenia previesť do krajinského blázinca.“

A Judka sa ešte ten večer vrúcne modlila za nešťastníka.

Čara.

Mladík, ranami osudu zbitý,
Stretol starčoka s tvárou pokoja;
Čašou trpenia celý až zpitý
Riekol ku nemu bez duše boja:

„Smiluj sa, starče, pre vykúpenie,
A daj mi svoju starobu v čaru;
Mladosť moja mi k zneseniu nenie,
Bo mnoho túži a vždy bez zdaru.

Oh, daj mi vrásky, šediny svoje,
Vytuchlé srdce a krev lenivú;
Necítac túžob nešťastných roje,
Okúsim už raz spokojnosť snivú!

Na tomto svate prisahám mieste,
Že smluvu našu zadržím verne,
A ak Ťa niekde stretnem na ceste,
Nepožiadam zpät roky mizerné!“

Starčok sa okom zvedavým díva
Na pružnosť, krásu mladej postavy...
Na miesto hrobu o raji sníva,
Prijíma návrh príjemný, smavý.

A hľa — mladík už v starca podobe,
Starec zas mladý, pekný tu stojí;
Tajdúc, teší sa svojej ozdobe, —
Vie, že tou čarou dobre obstojí!

Akože mladík razom zostarlý,
On predsa musí tiež byť spokojný?!
Vytuchlé srdce, šediny, barly,
Má už i vráskov počet prehojný.

On sa viac žiadnou túžbou nechveje,
A túžby kde niet, tam nieto ztraty!
Prečo sa tedy tiež neusmeje,
Že spokojnosti v náruč je vzatý?! —

Nemôže — hoj nie, lebo staroba
Predsa vždy jednu vrelú túžbu má,
Jejž predmet zlatá mladosti doba,
O ktorej ona dňom, nocou dumá!

A táto túžba horí mu v duši, —
Keby, čo ztratil, dostať mohol zpät,
Milerád smluvy prísahu zruší...
Lež ten s mladostou tašiel už vo svet...

Bežal by za ním, jako za mlady,
Vrúcne ho prosil — žiadal o svoje,
Ach, ale nohy nemajú vlády,
Pred zrakom temné visia závoje.

Zomdletý šopce do vetrov sveta,
Oh, poď, daj mi zpät mladosti bôle,
Storáz sladšie, než pokoj skeleta,
Nežli splnenie starej svevole!! — —

Tak bôľna mladosť v márnom túžení
Znevážená je, biedne sa tratí;
Prečo ju človek len potom cení,
Keď neuprosne viac sa nevráti?! - -

G. Čakovský.

Filologické rozhovory.

Od *Jaroslava Vlčka.*

Nárečia slovanské obkľúčené sú príbojom vĺn cudziny. Na niektoré z nich vlny tie dorážajú silnejšie, na iné slabšie. Škoda z toho je zrejmá. Kde vkrádajú sa, trebárs i počtom hojnejším, jednotlivé cudzie slová, nenarušujúce syntaktickej povahy jazyka, reč zostáva pomerne najrýdzejšou. Kde však flexivné tvary zmrzačujú, koncovky utínajú, a predovšetkym väzby, domáca fraseologia, prekrásne idiotismy slovanské sa tratia, nahradzujú cudzími, tam reč vyschyňa znenáhla v nechutného holého kostlivca.*) Hladiac k nárečiam slovanským, pozorujeme, že cudzota vnikla prirodzene najmenej v tie, ktoré sú jej buď navzdialenejšie, lebo samy v sebe najmohutnejšie, alebo stykajú sa s živlami kultúrne podriadenejšími.

*) „... Podstata žádné řeči nevězí ani v sebe ryzejších slovech samých o sobě, ani v sebe větší rozmanitosti a zachovalosti hlásek a forem jejich vůbec a deklinací i konjugací vznikajících zvláště, než ve správném spojování slov ve věty čili ve způsobech mluvení zvykem národnim ustálených, a když tyto i počtem svým nesmírně vynikají nad hlásky a formy slov: samo sebou se rozumí mezi jiným i to, že fonetická a grammatická porušenosť žádné řeči není ryzosti její tak velice na ujmu jako syntaktická, a že snadněji da se jí přítrž učiniti než této.“ Brus jazyka českého. Sepsal Martin Hattala V Praze 1877. str 261

Slavny nás učenec Hattala vyslovil stupnicu rýdzosti nárečí slovanskych takto: Najzachovalejsie vôbec a svojou syntaktickou povahou zvlášte sú ruština a srbsko-chorvatština, menej polština, menej čestina a slovenčina, ešte menej slovinčina, potom lužická srbština, a najporušenejsia terajšia bulharština.*)

Tomuto jedu, ktory vkráda sa tiež do nasich lúbych rodných zvukov, nevenovali sme posial žiaducnej pozornosti. Prví pionieri slovenčiny načierali do bohatych zdrojov so zápalom a chvatom reformátora, s horlivosťou spasného anjela, ale v tých požehnaných konviciach duševnej potravy uviazla i nejedna smeť, ktorej nikto si nevsimnul, zrástla v kúkol, ktorého nikto neplel . . .

Není to výčitka. Kto budí lud zo storočného hlivenia, nemá kedy zkúmať nápoj, osviežujúci vyprahlé hrdlá, osvecujúci porobou zatmele modzgy. Tá úloha patrí budúcim, ktorí sbierajú na poli literárnom zrastly zlaty klas, čistia z pliev, ukladajú do záčinov dusevneho majetku národného.

Z kruhu tych velikych buditeľov dlia medzi nami už iba osamelé zbytky, nie mnohí striebrom venčení veteráni. Lví podiel svojej ulohy svätej vykonali poctive *ršetci.* Ale pokolenie, stavajúce na základe, kladenom s ťažkosťami a heroismom a obeťmi, ktorych mysel nasa dnes už temer ani nepochopí, nesmie zabúdať povinnosti svojej: *ušľachtiť, zdokonaliť reč svojich otcov a vniknúť do najtajnejšej, najhlbšej podstaty rodného jazyka.*

Povaha slovančiny však nedopústa, aby to dialo sa obmedzene, so zreteľom len k jednotlivym nárečiam a vytváraním druhych. Porovnávanie, vzájomné prenikanie vsetkych hlavnych nárečí slovanskych je i tu nevyhnuteľnou potrebou: *lebo ktorý rečový obrat v jednom či druhom nárečí slovanskom nemôže sa doložiť jemu analogickým obratom v ostatných* (čo i len niektorych) *nárečiach slovanských, ten a priori môžeme zatratiť bez rozmýšľania.* A preto i Slovák, ktory chce pojať povahu svojho jazyka uvedomele, opravdove, musí osvojit si mimo slovenčiny aspoň ešte nárečia *a)* jej najbližsie a *b)* zo slovanskych najrydzejšie: češtinu a ruštinu. Ale tu prichodíme k dôležitému bodu: i zo svojho i zo spomenutych nárečí treba hladeť si vylučne len toho, čo je skutočne jejich, vlastnej, nezmútenej povahy jazykovej.

Rozumejme tomu takto. My sme ovsem tak šťastní, že nepotrebujeme sa obzerať na žiadne staré folianty, ktoré písané sú rečou duchom cudzím presiaklou. Českú vsak i ruskú literatúru po stoletia sklučovaly putá živlov nevlastnych: tamtá latinou a novšie nemčinou, táto cirkevnou či posvätnou slovančinou, lebo tak zvanou starobulharstinou. Preto zo *starej umelej* literatúry českej je pre nás len veľmi málo pokrmu záživného, z ruskej *starej umelej* temer nič. Ľady tie zlamalo len t. zv. slovanské vzkriesenie koncom minulého a začiatkom tohoto storočia, ale pozostatky starych lžeklassickych šimlov strasia v čestine podnes tak jako v ruštine. Budeme vo vybore opatrnymi.

*) Srovnaj §§ 9 a 10 opät Hattalovho znamenitého Brusu, o ňomž inokedy prehovoríme zovrubnejšie.

V našej spisbe zostane nám tedy prvým zdrojom *mluva výtvorov prostonárodných, výtvorov ľudu.* Látky najdeme hojne v piesňach, vydaných Kollárom, býv. Maticou Slovenskou a inými; v povesťach, vydaných Rymavským, Dobšinským, Škultétym: a v porekadlách, ktoré sobrali mnohí naši pracovníci v tom obore. Ale nepomerne bohatšieho výboru poskytne nám ľud náš sám, ktorý v dlhšom obcovaní s ním objaví nevyčerpané posiaľ studnice rydzej reči. V češtine poslúžia nám tu piesne, vydané Erbenom a Sušilom, pohádky, vydané najlepšie Němcovou a Kuldom, príslovia, ktoré Čelakovský vydal v bohatej sbierke: Mudrosloví národa slovanského. V ruštine nad iné vytečnejšie sú sbierky t. zv. *bylin*, vyd. Hilferdingom, Kirejevskim, Rybnikovym, Kostomarovym, Golovackim a j. Z výtvorov umelých, písaných duchom cudzotou nepreniklým, slohom čistým, zbývajú nám v češtine zo starého veku rukopisy Kráľodvorský a Zelenohorský, zbytky Alexandreid, spisy Štítného, Husove, Chelčického a Komenského.*) Z nového veku možno ukázať na celý rad dobrých prosaikov vo spisbe vedeckej v češtine i ruštine: ale obmedzíme sa na najslovanskejších z nich čo do slohu: tam zvláste to, čo písali Palacký, Jungmann, Šafárik, a píšu Nebeský, Zoubek, Ferd. Schulz, tu predovšetkym mnohé vytečné spisy historikov ruských, menovite Solovieva, Buslajeva a inych sú nám vzorom.

I.

Prvý rozhovor venujeme jednej z najdôležitejších partií nárečí slovanskych, *poriadku slov vo vetách*, lebo, jak otrocky z nemčiny sa prekladá, *slovoslednu*.

V tejto veci prvy a zaroven posledný ozval sa u nás Viliam Pauliny-Tóth, napíšuc v „Sokole" II. 1863. na str. 24. toto: „Len Nemec a latinák klásť zvyknul sloveso na konec sady; *slovanský* sloh kladie ho *obyčajne* na počiatok alebo do prostriedku... Prívesok „sa" nekládsť za slovesom, tiež pochodí len z nemeckého slohu, ktorým sme presiaknutí, a veľa času minie, kým celkovite očistíme reč našu (slovensky dobre: svoju) z tych mnohych cudzorodych zvláštností, ktoré poprijímali sme v behu času (= im laufe der zeit) s civilisáciou západnou i do mluvy a skladby našej." A tamže na str. 190.1 opäť toto: „Veru čas je svrchovany, čistiť reč našu od germanismov, a uvádzať pomaly do nej miesto tých už i u ľudu a v živote prijavších sa foriem cudzoduchych naše rydzé formy slovanské. Tu darmo nadhodí dakto, že ľud nás tak nehovorí; to je lichý dôvod, bo isté je, že ľud náš teraz neskladá už vety svoje dľa tu spomenutých pravidiel, ale ešte istejšie je, ze jich voľakedy tak skladal. V staroslovanskej biblii len *veľmi málo* príkladov jesto, žeby námestka „sa" pred časoslovom stála. Od koho naučili sa tomu teda predkovia naši, živší po preklade sv. písma do sloven-

*) Treba rozumeť nie absolútne, lež len *relatívne čistým* slohom, lebo všetky, i tie najzachovalejšie *umelé* pamiatky zo starej doby lit. čes. sú miestami porušené duchom nemeckým lebo latinským.

činy? -- Od Nemcov, od nikoho iného. Vplyv západnej vzdelanosti učinkoval tu na vyvin reči našej, ktorá mu v mnohom ohlade smer neslovansky dala, čo menovite o našej skladbe stojí. Pozdejšie zase účinkovaly na slovenčinu búrky husitické, v srdci Slovenska takmer za pol stoletia zúrivšie, a o sto rokov neskôr nemecká reformácia. Zvraty tieto zaplavily Slovensko naše českymi a nemeckymi knihami, jejichžto obsah tak mily bol predkom naším, že títo všemožne usilovali sa privlastniť si ešte aj spôsob písania a vravy nemeckej a udomácniť ho v slovenčine našej. Pravda, dobrí otcovia naši ducha reči *slovanskej* este ani mak nechápali. A preto nie div, že takto civilisovaní súc za 800 rokov od latinákov a Nemcov, tak scivilisovali sme i reč svoju, že vynechali sme z nej, čo naše, a poprijímali do nej, čo cudzie bolo; je to tedy vec prirodzená, že lud nás teraz už chybne skladá vety; no povinnosť naša je, písať preňho správne, a predovšetkym písať v duchu slovanskom." Uvádzame niekolko prikladov, jak nemčina pokvárila mnohé slová naše. Pauliny pokračuje: „Uvedené príklady civilisácie nemeckej vzťahujú sa iba na formáciu slov; lez aky vplyv mala (správne: ako pôsobila) ona obzvláste na skladbu našu, je skutočne vec takmer k neuvereniu. Najprv presiakla ňou čeština; a na čom dlhé stoletia civilisácie germanskej pracovaly, to dovŕšila potom nešťastná doba po roku 1620. -- Češtiny mimoriadny vliv na Slovensko hlavne učinkoval vozdy na vyvin reči našej. No teraz Česi už nahliadli, čo mnohí zo spisovatelov našich nahliadnuť ešte voždy nechcejú, že veru pokvárila nemčina slavanskosť reči československej, a preto všemožne usilujú sa povyhadzovať -- keď už zo slov nemožno -- aspoň zo skladby formy nemecke. Prečítajme si na prímer len prevolanie „Svatoboru:" jaká je to tam krásna, rydzoslovanská, jaká slavnostná reč! . . . Usilujme sa teda sloh slovansko-slovenský uvádzať pomaly do spisov našich, a tento (cudzí) vylučovať z nich, a jestli nie my, potomci naši neomylne presvedčia sa, že tak, ako možno bolo spotvoriť krásnu reč našu nesčíselnymi germanismy, že reku tak možno bude očistiť ju zase z nich, a správnu skladbu slovanskú uviesť nie len do spisov, ale časom i do vravy a života skutočneho."

Znamenity tento hlas zostal hlasom volajuceho na púšti. Nové spisy slovenské neposudzovaly sa čo do správnosti slohovej ani naďalej, a bodlačie, ktoré často niekolkymi slovami bolo by dalo sa vyhubiť navždy, šírilo sa vesele ďalej. Jedinky článok, ktory u nás zapodieval sa od tych čias s čistotou reči, je Sládkovičovo „Naše svojstvo" v Paul. Šok. III. 1864., a „Slovenské besedovanie" v alm. Živena I. 1872., ale bohužial ustrnule len na slovíčkach, nehladiace ku fraseologii a skladbe, tisícraz dôležitejšej. *)

Pravidlo poriadku slov vo vetách, vyslovené Paulinym, treba rozšíriť a bližšie určiť spôsobom tymto.

V reči svojej riadime sa pravidlom trojim. Prvy dôležity moment je zvyk, druhy moment je rhetoricky a eufonicky, tretí lo-

*) Podľa prirodzenosti tohto almanahu tento cieľ ani nemohlo mať. *Red.*

gický. V každej reči vzniknú spôsoby hovorenia, ktoré utvrdia sa v pravidlá pre určitú dobu, aby po čase opäť sa zmenily. Tak známa je veta: Caesar omnes utiles artes coluit, ktorá v latine môže predstaviť sa 125 ráz, vo frančtine však nemôže zneť než: César cultivait tous les arts utiles. V romanských rečiach poriadok slov je tuhší než v germanských, v týchto tuhší než vo slovanských. Javí sa to najlepšie v momente druhom, rhetorickom a eufonickom, kde slová, ktoré pokladáme za najdôležitejšie a chceme jich tedy predniesť s väčším dôrazom, kladieme na začiatok lebo koniec vety; alebo hľadiac k ľúbozvuku, sostavujeme jich tým poriadkom, aby neurážaly sluch. Ale nad oba tieto momenty dôležitosťou vyniká tretí, *logický*. Je všeobecne známo, že slová vo vete tak idú za sebou, jako vznikajú jích predstavy v mysli, aby spojily sa v myslienku — tedy: subject, praedicat, object, a tým poriadkom ďalej. Na pr.: Brat môj prišiel domov z ďalekých ciest po cudzine a t. p.

Čítame-li *vzorných* prosaikov (totiž oných, ktorí píšu v duchu rýdzo slovanskom, nemčinou a latinou nepresiaklom) ruských, poľských a českých, dôjdeme nezvratného presvedčenia, že *logický poriadok slov* v obyčajnom, kľudnom vypravovaní (tedy nie v rečnení lebo básnení), *je všetkým slovanským nárečiam najprimeranejší.* Prijmeme-li ešte zásadu, že kde slovančina s nemčinou lebo inými cudzími rečmi shoduje sa v nejakej veci (fraseologii lebo väzbe), mimo toho však má pre túže vec tiež ešte iný spôsob, v tamtých rečiach nemožný, že tam máme voliť vždy radšej spôsob od cudzoty odchodný, nebudeme ani na okamžík pochybovať o spoľahlivosti povedaného pravidla.

Odchýľky od logického poriadku slov, t. zv. inversie (zvlášte nakoľko tyka sa subjectu a praedicatu) sú vo slovanských nárečiach o mnoho zriedkavejšie než v nemčine lebo v latine, jako i verbum finitum *vždy* klásť na koniec vety hlavnej, je latinismus, *vždy* na koniec vety pobočnej zaroveň germanismus. Ani Nemec ani latinák pravidelne nekladie ho inam, a keby ho položil, ťažko by sa prehrešil proti duchu reči svojej. My, čítajúci väčšinou spisy týchto cudzích jazykov, nevedome prenášame to do svojej reči, stierame z nej pôvodny, samostatný jej ráz. *Slovan užíva v hlavných i pobočných vetách rovnakého poriadku slov*, a dbá toho vždy a všade, aby výrazy rozvité, ktoré tvoria spolu jedon člen, zostávaly buď *vedľa* seba, lebo *blízko* seba.

Logický poriadok slov vo vetách vrcholí v pravidlách týchto:

a) Podmet ide *pred* prísudkom (= prisúdiť, praedicare, lepšie než „vyrok,“ ktorý značí tiež inšie) i vtedy, keď veta nepočína sa podmetom, ale príslovcom, alebo jakýmkoľvek určením príslovkovým, tedy i celou príslovkovou vetou. Príkladov najdeme v lepších českých prosaikoch *často*, v ruštine a polštine *všade* bez výminky; u nás podivným spôsobom nepozorovať ani pri jedinom spisovateľovi, žeby uvedomele riadil sa týmto pravidlom. Viďme však príklady z českych, ruskych a polskych prosaikov.

1. Tehdáž **Sigmund** *strojil se byl* právě k válce turecké (a nie nemecky: Tehdáž *se byl* **S.** právě k válce turecké *strojil!*) 2. Ne-

zadlouho **mladší šlechtici čeští** *naučili se* honiti a kláti s touže umělostí, spanilostí a rytířskou myslí, jako Francouzi. 3. Potom teprv **král Václav** s mocí neméně velikou *blížil se* proti němu. 4. Prodlením času **strany** *poznaly a ustrojily se* lépe. 5. Za tohoto stání **králové oba** *snažili se* rozmnožiti co nejvíce možná branné síly své. 6. Když **pověsť** o Jindřichově povýšení *stihla* do Čech, **páni čeští** *opětovali* sliby věrnosti knížeti svému, a mnozí dávali mu až i dítky své do zástavy; ale když **kníže biskup** *přišel* s komonstvem hojným do země a **Přemysl** s pány *postavil se* proti němu za Berounem u Zdic, **páni** nejprv jeden po druhém, potom i hromadně *jali se* přebíhati k němu, tak že ubohý kníže, nemaje již než malý hlouček věrných okolo sebe, musel pamatovati na své osobní bezpečí. *) (Túto znamenitú slovanskú vetu nejeden zkazil by nemecko-latinsky takto: Když pověsť o Jindr. povýš. do Čech stihla, opětovali páni čeští kníž. svému sliby věrnosti, a mnozí mu až i dítky své do zást. dávali; ale když kníže bisk. s komon. hojným do země přišel, a Přem. se s pány za Ber. u Zdic proti němu postavil, jali se páni nejprv jeden po druhém, potom i hrom. k němu přebíhati, tak že ubohý kníže, nemaje již než malý hl. věrn. ok. sebe, na osobní své bezpečí pamatovati musel!)

1. Наконецъ Петръ рѣшился снять осаду и возвратиться въ Москву. 2. Между тѣмъ Іоаннъ упорно продолжалъ войну въ прибалтійскихъ областяхъ. 3. Осенью 1808. года оба императора опять свидѣлись въ Эрфуртѣ. 4. По обширности пустынныхъ земель въ Россіи князья наши издавна съ большою охотою уступали большіе земельные участки людямъ, бравшимся населить ихъ. 5. Кромѣ борьбы противъ ереси жидовствующихъ Іосифъ Волоцкій участвовалъ еще въ рѣшеніи важнаго вопроса о томъ, слѣдуетъ ли монастырямъ владѣть населенными имѣніями. 6. Когда правитель выздоровѣлъ и началъ распоряжаться всѣмъ по прежнему, то вдругъ, 6. сентября 1727. года, императоръ объявилъ, что онъ не будетъ болѣе жить въ домѣ Меншикова. 7. Когда султанъ ушелъ, московскія войска опять начали утверждаться на западной сторонѣ. 8. На монастырѣ и около монастыря народъ, стоя на колѣнахъ, вопилъ о томъ же. 9. Съ XII. вѣка грамотные люди стали вводить въ книжный языкъ новыя реченія: Россія и россійскій. 10. Въ исторіи языка то нарѣчіе выступаетъ передъ прочими, которое принадлежитъ средоточію государственной власти. **)

1. Po wieczerzy **Pan Sędzia** *usiadł* przy kominku. 2. W tem dnia jednego z rana **panna Ludwika z panem Stanisławem**

*) Všetky vety sú od Palackého.
**) Vety 1–8 sú od Solovieva, 9–10 od Buslajeva.

przechadzali się po ogrodzie. 3. Po utworzeniu guberuji **szlachta** w pierwszych latach *obrała* Wojskiego marszałkiem żytomierskiego powiatu. 4. W roku 1824, kiedy jeneral Giżycki był wołyńskim gubernatorem, **Achmatowicz** przybrany we frak jasno-niebieski srebrem haftowany *zajechał* do domu, gdzie był gubernator. 5. W tenczas kiedy w pierwszym szwadronie żołnierz trzeciego plutonu Sobolewski padł bez ducha ugodzony dwoma kartaczami w pierś, **wachmistrz** czwartego plutonu Brzeziński *miał* rękę i noga zgruchotaną od kartaczów. 6. Kiedy egzorcyzm się skończył, **Achmatowicz** *wpadł* na egzorcystę i wyganiał z niego szatana. 7. Ledwie drzwi skrzypnęły, **Gorajski** *zawołał:* Kasztanka mi osiodłać. 8. Że rozmowa toczyła się o nowych wynalezkach i o polityce, **Sędzia** szczęśliwie sobie *usnął*. 9. Jak czeremcha bez wody więdnieje, tak **dusza** dziewczyny bez miłego z tęsknoty *usycha*. 10. Choć umarła bez spowiedzi, **pop** *pokropił* święconą wodą ciało pomarłe.*)

b) Tenže logický poriadok medzi podmetom a prísudkom zostáva i vtedy, keď prísudok obmedzuje sa prechodníkom, totiž skrátenou vetou príslovkovou. V takýchto prípadoch prechodník stojí obyčajne pred prísudkom a podmet vetám hlavnej i pobočnej *spoločný* kladie sa buď na samý začiatok bývalej vety hlavnej lebo pred prechodník. Slovom: logický poriadok medzi podmetom a prísudkom zostane nezmeneným i *v závetí*. Príklady:

1. To záhy předvídav, *král Václav* přičiňoval se tím snažněji, aby sklonil věc tu ku prospěchu svému. 2. Nespouštěje Milánčanův s mysli a hledaje pomoci proti nim po všem světě, *císař Fridrich* vypravil biskupa Daniele do Uher, aby také od krále Gejzy II. dosáhl válečného přispění. 3. Dobyv tak jasného vítězství nad nepřátely, *Soběslav* jal se tudíž vítěziti neméně slavně i nad sebou sám. 4. *Čechové*, podporováni jsouce od Uhrův, vpadli do Rakous.**)

1. Видя, что Наполеонъ усиливаетъ герцогство Варшавское, **императоръ Александръ** требовалъ отъ него обязательства, что Польша не будетъ востановлена никогда. 2. Объявивъ потомство царя Іоанна не имѣющимъ права на русскій престолъ, **императрица** поспѣшила упрочить наслѣдство за потомствомъ Петра Великаго. 3. **Косцюшко**, бросивъ свою саблю, сказалъ: Finis Poloniae. 4. Сопутствуя народу какъ въ исторической его жизни, такъ и въ размѣщеніи его по областямъ, **языкъ** претерпѣваетъ измѣнениа.***)

1. Przybywszy do Berdyczewa, *każdy* pojechał w swoją stronę. 2. W ten czas *czcigodny kapłan*, obracając się do chorej, łagodnym głosem zapytał. 3. *Karól Różycki*, spostrzegłszy nieprzyjacielską czatę, wybiegł naprzód i już będąc na kilkadziesiąt kroków, krzyknął po moskiewsku na dragona.†)

c) Inversia medzi podmetom a prísudkom nastupuje len vtedy, keď prísudok chceme vysloviť so zvláštnym dôrazom (Umrela moja

*) Všetky vety sú od Czajkowskiho.
**) Všetky štyri vety sú od Palackého.
***) Vety 1—3. sú od Solovieva, 4. od Buslajeva.
†) Všetky vety sú od Czajkowskiho.

mamička. Zhubil nás nepriateľ, a p. t., alebo keď podmet buď dôrazom lebo rozsiahlosťou svojou dostane prevahu nad prísudkom, čímž tlačí sa na miesto vyznačnejšie — na koniec. Stáva sa to v prípadoch, keď podmet sa rozšíri a tým rozšírením (prívlastkami, vetou vzťažnou, vetou vysvetlovacou s *že, aby*, atď.) nabýva váhy, a keď prísudok naproti tomu váhy pozbýva (je-li bez doplnku a príslovkového určenia, lebo je-li sloveso samo mdlého, slabého významu, jako: byť, stáť, ležať, povedať atď.). Príklady:

1. Na synodě provincialné v Praze r. 1388, o sv. Lukáši konané vynesen dne 19. října *ten nález, aby* laikovi žádnému nebylo povoleno požívati svátosti oltární častěji, nežli nejvíc jednou za měsíc. 2. Úmrtím knížete biskupa Jindřicha Břetislava *nový obrat* nastal *v dějinách českých, a to jeden z nejdůležitějších.* *) (Nejeden náš odchovanec Músy germansko-latinskej napísal by si to takto: Úmrtím kniž. bisk. Jindr. Břet. nový obrat v děj. čes., a to jeden z nejdůležitejších, nastal!)

1. Петръ отдыхалъ отъ трудовъ на веселыхъ пирахъ съ своею компаніею, съ приближенными къ себѣ людьми, среди которыхъ первое мѣсто занималъ Лефортъ; потомъ изъ иностранцевъ болѣе другихъ выдавался генералъ Гордонъ, родомъ Шотландецъ, вступившій въ русскую службу еще при царѣ Алексѣѣ Михайловичѣ. 2. Сѣверскіе города начали ему сдаваться; не сдался одинъ Новгородъ, гдѣ засѣлъ воевода Петръ Федоровичъ Басмановъ, любимецъ Бориса. **)

1. W Zorokowie mieszkał *Michał Głębocki, szlachcic herbu Doliwa, pan i dziedzic mnogich włości, zagorzały Polak, zacięty szlachcic.* 2. Nad Hojwą rzeką stał *domek ubogi, ale białą gliną oblepiony, ale gładką kalenicą pokryty.* ***)

d) Konečne logický poriadok je pravidlom medzi slovesom a jeho všeliakými doplnkami, ktoré rady prilahnú ku slovesu a tým mnoho príslovkových určení (lebo často i všetky) vytisnú *pred* sloveso. To (zase odchylne od nemčiny a latiny) stáva sa tedy u infinitivu, ktorý dostáva sa hneď za infinitívnú formu slovesa, mu práve doplňovaného; stáva sa u analytických foriem slovesných a inde, čímž všetkým slovesný prísudok vo slovančine nepomerne zriedkavejšie prichodí na koniec vety, než v latine a nemčine. Príkladov k tomuto uvodiť nebudeme: bolo to zrejmo z každej temer vety prv uvedenej. Tu dotkneme sa ešte toho malíčkého „sa,“ ktoré náleží vlastne sem. †) V zachovalejších slovanských jazykoch kladie

* Obe vety sú Palackého.

** Obe vety sú Solovievove.

*** Obe vety sú Czaykowského.

† Zvratná námestka „sa“ [illegible] i potrebne nepokoľko a rozpaky. Často [illegible] na ktorom mieste [illegible] by ju položili [illegible] vo vete, [illegible] dost [illegible] zablúdzme [illegible] smyslu a logickému poriadku [illegible] Námestka „sa“ nesmie [illegible] spôsobu nemeckého [illegible] od časoslova, jehož naznačenej [illegible] je predmetom. Vravíme a [illegible] klá-

sa za sloveso (v ruštine, jako známo, je so slovesom srastlé). Vo slovenčine, nemožno-li ho (už či pre ľúbozvuk či pre iné príčiny, ktoré znateľ reči *cíti*,) dať *za* sloveso, slušno klásť ho aspoň bezprostredne *pred* sloveso, ku ktorému patrí. V príkladoch uvedených bolo to veľmi jasné, a ešte jasnejšie presvedčíme sa o tom, kadenáhle slovenčinu lebo i iné slovanské nárečia porovnáme s nemčinou, ba vysvitne nám z toho i známe nám už pravidlo o podmete a prísudku. Prekladajme: „Diese maassregel hat *sich* in den schon früher kurz erwähnten fällen als vortrefflich erwiesen — dobre slovensky a slovansky: Toto opatrenie (podmet) osvedčilo sa (prísudok) znamenitým (lebo: jakožto znamenité, za znamenité, chceme-li na toto slovo položiť zvláštny dôraz, dáme ho na koniec vety) v prípadoch už predtým stručne spomenutých. Ovšem čítame stá a stá viet znejúcich asi takto: Toto opatrenie sa v už predtým stručne spomenutých prípadoch čo znamenité osvedčilo — — ale je tu krem tých slov ešte niečo iného, čo smelo by sa pomenovať *slovanským?*

Uvedené štyry hlavné pravidlá dostačia nám? Jest i drobnejších niekoľko, ale tie týkajú sa viac lahody a ozdobnosti reči než potreby. Tak podstatné meno, opatrené dvoma prívlastkami adjectivnými, kladie sa obyčajne medzi ne: *Najväčší* **básnici** *slovanskí* sú Puškin a Mickiewicz; ďalej obecné meno prívlastkové býva často za menom vlastným: *Karol* **kráľ** zomrel na popravišti. *Kristus* **vykupiteľ** vstal tretí deň z mrtvých; lebo konečne pri slovese spojenom s dat. a akk. predmetným, *dativ* predchodí: Lúpeživé hordy turecké nosily **svojim** (svoj*ím*, jak u nás píše sa často, bol by jednotný instrumental!) **doma zaostalým** *ohromnú korisť* z Uhorska.

---

dieme ju vždy *vedľa* slovesa, alebo *pred* ním, abo — a ešte lepšie — *za* ním. Šetriac tento zákon, zbavíme námestku „sa“ trudnej povinnosti, aby bola so svojím časoslovom úzkym a krehkým rámcom obrazu rozsiahlemu a ťažkému, i vymkneme sa neslovenskému zvyku, ktorý mocne nás ovanul z kníh latinských a nemeckých, a podľa nehož mnohí naši spisovatelia domnievajú sa posiaľ, že píšu Bôh milý vie jako správne, končiace *každú* vetu slovesom. Nabudeme tým zajiste miesta, pre slovo často o veľa významnejšie, a poslucháč dozvie sa o mnoho skorej *jadra reči*. Sokol, 1863. č. 17.

Beseda.

Drahocenná pamiatka. Z priateľskej ruky dostali sme nasledujúce krásne sloky z pera nášho veľkého muža *Karla Kuzmányho*, ktoré on zaznačil do pamätnika S. M. Riadky tieto, plné svatého ohňa pravdy, neboly este nikde tlačené. Môžu ony slúžiť za motto pre nás všetkých.

Ak chcete ďalej prísť, ako my dôjdeme,
Treba vám viac vedieť, ako čo my vieme.
Treba vám vrúcnejšou vierou sa zapáliť,
Treba vám smelosťou väčšou sa preslávif,
Treba vám viac práce, viac trpelivosti,
Viac čistoty srdca v svätej nevinnosti:
Lebo po čom túži človek, tomu slúži. —
A ako mu slúži - - tak sa v tom i ztuží: —
Beží potom človek - a - lebo dobeží.
Lebo i upadne — — a - - potom tak leží.

V T Sv. Martine, 27 dec. 1865

Dojmy a rozmary. *Básně Jaroslava Vrchlického.* V Praze, nakladatel J. Otto, knihkupec. 1880. Sledujúc vyvin spisby českej, s radosťou pozorujeme živy ruch a v ňom čerstvé hybanie sa mladej spisovateľskej vrstvy, plodnej a činnej až k neuvereniu. Vplyv českej spisby na nás je veľky a v mnohom ohľade rozhodny - - už zemepisne a etnograficky vec berúc, nútení sme opierať sa o svojich českych bratov, ani nehovoriac o nepomerne početnejších dielach, ktoré my Slováci mať nemôžeme, asnáď aj nepotrebujeme. Tak jako je nám reč slovenská prepotrebnym každodennym chlebom pre duševny život náš, tak konečne bol by luxus, veľké encyklopedické alebo veľmi špeciálne diela vydávať u nás, keď môžme celkom správne použiť ruské a české. Čiastočne platí to samé i Čechom, vzhľadom na väčšiu spisbu ruskú a poľskú. Nemôžeme ku pr. súhlasiť s prekladom objemného diela Pipynovho do češtiny, lebo práve žiadať môžme od každého českého literáta a vzdelanca, že jako taky nepotrebuje prekladu, ale originálu.

Medzi mladšími spisovateľmi českymi vyniká Jaroslav Vrchlický svojou nevídanou plodnosťou, úhľadnosťou formy, bohatosťou myšlienok a opravdu poetickym vzletom. Čo do sily básnickej, pojistené má miesto v prvom rade. Jeho reč je plasticky krásna, priehľadná; on vniká ľahko do hlbín ducha ľudského a tvorí samostatne, pôvodne. Až v posledné časy pridalo sa mu, že sa opakoval, čo sa konečne stava i veľkym umelcom. Myslíme, že je toto veľmi pochlebny úsudok, a my ho prednášame hlboko presvedčení o jeho pravdivosti. Ale práve pre vplyv, ktory má na nás Slovákov literatúra česká, povinní sme smelo a otvorene vyznať, že geniálny tento muž vtrhnuty je panegyrismom českej kritiky na mylnu cestu. Ale ani jeho blúdenie nebolí nás tak (veď tak silní duchovia môžu prísť

na pravú stezku), jako lož, ktorá si vedela cestu najsť do stĺpcov niektorých českých časopisov. Pre nás nie je poesia príjemnou hračkou na stole koketnej dámy, pre nás je ona životnou potrebou, veľkým ethickým činiteľom, majúcim veľké krásne úlohy. A preto žiadame právne, aby i kritika bola seriósna, vážna a nezažmurovala oči pred falšou, lžou a manýrovanosťou básnikov. Už v Eklogách a Piesňach, ktorých opravdovú vysokú cenu básnickú veľmi radi uznávame, nachádzajú sa miesta, ktoré dajú kritikovi príležitosť k rozmýšľaniu. Keď ku pr. hovorí tam básnik vo venovaní o svojej milej, *že ani Bůh nevie, čo v nej driema*, nuž tedy nutno vyznať, že povedal nejapnosť. A jaká škoda to v básni ináč umeleckej od počiatku do konca! Tiež časté opakovanie slova *sen, sny, snít, snivý, snění, do snů*, zunuje čitateľa. Človek stojí pred týmto večným snívaním s otázkou na perne: nuž ale, či už len *sen* je hoden toľkých krásnych slov a spomienok? V Eklogách a Piesňach niet skutočne jednej jedinej básne, kde by nebolo reči o snoch. V niektorých ale v každej sloke sníva básnik, tak že sme v rozpakoch, kedy vlastne má času básniť. Nemožno nepozorovať s citom nepríjemným, keď v jednej osem slokovej básni „První láska," str. 23., slovo *sen* a podobné deväť ráz prichádza. Ale krása niektorých básní v sbierke tejto ľahko nás smieri zas. Sú tam opravdové skvostné tvorby, bezúhonné a pôvodné.

V tom samom roku vydal Vrchlický novú sbierku *„Dojmy a rozmary,"* ktorá nás presvedčila, že sila talentu nenie vždy bezpečným praeservatívom proti blúdeniu, nepochopiteľnému u muža, obdareného jasnou mysľou a tvorivým duchom. Keď sme dychtivou zvedavosťou otvorili novú sbierku túto a čítali prvú znelku „Mně v hloubí srdce vždycky láska zpívá," zaplesali sme nad krásou a silou dozrelého, hotového už básnika. Ale ďalšie čítanie presvedčilo nás, že máme do činenia s pochybeným smerom, s manýrou, nehodnou toľkého marenia básnických síl. Ďaleko od nás, aby sme vo zle pochopenom moralisovaní neuznávali svobodu umenia a radi neodpúšťali umelcovi také výrazy a obrazy, ktoré konečne filisterská, zúžená myseľ pokladá za prismelé. My chceme možno ďaleké a široké hranice ťahať poesii. Ale čo nám podáva Vrchlický vo svojich „Dojmoch," to prestupuje ďaleko i tie najliberálnejšie a najširšie hranice. Sám postaral sa dostatočne o to, aby žiadnemu čitateľovi neprišla pochybnosť o tom, koho ospevuje vo svojich básňach. A pritom je tak indiskrétny hovoriť: „jak měsíc z mlh jim kyne usmívavě tvůj bílý prs, jenž dobývá se z řízy," ďalej: „Ty jsi pro mne teď má svatá" a skoro za tým: „O nádhero tvých nahých štíhlých údů! O nekonečno touhy ve tvém oku! O sílo vášně v úbělu tvých boků!" ďalej v tej samej znelke: „vše na mne křičí z úbělu tvých boků, a vše mne láká v ráj tvých štíhlých údů. Zavírám oči, tma se na mne řítí, z tvé šíje hvězda touto nocí svítí, mně zdá se, že sem objal v tobě Krásu. O mysterium! ohni políbení! krte plamenných slz, bezdno zapomnění! o prsou poupata! o zlato vlasů!" A aby sme odbavili razom tento boľavý vred jeho básní, citujeme nasledujúce výkriky manýrovaného adamitstva: „Před

svymi soudci náhle stála nahá." (str. 25.) o Briseis: „pred ním (Achillom) že tvá spustila se ríza" (vyjadrenie už samo sebou nepoetické, ktoré nevdojak vyvoláva sarkastickú poznámku), str. 122.: „plase zrun k ní časem (k lalijí), jak by melo po tichu nahé telo tvé z jejího vstoupat kalichu," potom str. 127.: „Ty si spala na mých nadrech; první blesk tu v mraku vzplál, sup mé vásne rozpjal křídla, košilku ti s nader snal, a tvé telo v náručí mem začlo svítet se a chvít a já trnul, jaký náhly žárící blesk v klín mi slít!"

Neradi citujeme tieto sloky, svedčiace o nepochopiteľnom a v našej spisbe marne hľadanom zabrdnutí v nemožné, absurdné bludárstvo. Sú literárne výplody, ktoré ešte silnejšie barvia, ale nenárokujú miesto v honetnej spisbe. Mnoho dá sa prehliadnuť svobodnému synovi umenia, a my naskrze nehaníme Goethe-a pre jeho rímske elegie, bárs ony nie sú *preto* krásnymi, že pohybujú sa puncto pomeru k žene neviazane, ale pre niečo inšie. Ale takéto holé, bezcieľne odkrývanie — povedzme pravdu naho, keď sme už pri nahote — manželského paplona pred celým svetom, zaslúžilo by pádne rany kritiky, prísne odsúdenie nie tak zo strany morálky, ale zo strany samého umenia. S nechutnými takýmito [illegible] nedemoralisuje veru nikoho, lebo holé výkriky o nahote [illegible] smyselnosť, ale skôr cit odporný; avšak umenie jeho [illegible] veľkú strbinu. Veď pomer vytvarného umenia k poesii [illegible] dávno, predávno určený, a niet rozumného aesthetika, ktorý by nevedel, že čo je dovolené skulpture, čo tam neuráža, ale pozdvihuje a zušľachťuje, nemusí byť dovolené poesii. Stojac pred sochou, my vidíme naozaj „vim superbam formae," ale výrazy „*nahé ondy*" atď. ešte nič nepredstavujú, nič nezobrazujú, len jediné a výlučné marné honenie sa básnika za smutnou originálnosťou, práve tak, jako opakovanie slova „antika," „antické" ešte nedodáva jeho znelkám antickej vlastnosti a ceny.

My už v mene božom vydáme sa v nebezpečenstvo, že básnik, časom polemicky vystupujúci vo svojich básňach (čo je, úprimne vyznajúc, slabosť) nadá nám do „*hlupců, sov a mloků*," alebo že povie, že sme tlumočníci „*sklebu a žíristí darů*," avšak povieme plnými ústami, že v „*Dojmech a Rozmarech*" nad to už podotknuté koketovanie s nahotou trpí idolatriu samého seba. On kľaká sám pred sebou v básni „Své matce," končiac každú sloku refrainom: „juž reči bohů mluvím deset roků." Tam nachádzame medzi inšími samo-komplimentami: „čas neskloní mne, ni hrot smrti v boku" (zlý preklad Horáca), kdo čekal na můj pád — mne vidí kvet" atď. Ale aby nebol sám predmetom nesmyselných chvál, vybral si zaslúženého a talentného spisovateľa Julia Zeyera ku podlosluzobnému atentátu. O tom hovorí: „V ser našich dnů nad veku hlubinami tvé poesie večné slunce svítí, ty s [illegible] rekl: „Vstaň! Buď žití:" a ďalej: „[illegible] Ariel ti k nebu [illegible] sletá." Myslíme, že tým nezískal si [illegible] Zeyerovu, lebo o tomto mladom talentu nepredpokladáme, žeby veril [illegible] bombastickým frázam.

Nám „naivným" [illegible] nemôže sa vytýkať, žeby sme snáď stranícky súdili; my stojíme po strane a hľadíme celkom objektívne

na vec. Ani nemáme príčiny ku závisti, ani ku hnevu: naopak, naše pokusy literárne prijímajú sa v Čechách veľmi bratsky a možno i s kavalírskym prehliadnutím pokleskov. My to soznávame radi, a neboli by sme tak otvorene a prísno zachodili s „Dojmami,“ keby vec nemala hlbší vyznam. My svoju slaviansku prírodu chceme podržať všade a vo všetkom, a túžime, aby ona zrkadlila sa čiste v našej poesii. Ale takéto zbožňovanie tela a samého seba je úder do tvári slavianskemu človeku. A predsa stretáme sa s kritikou, ktorá v panegyrisme prekračuje všetky dovolené hranice. „Dnes je vítězem on,“ hovorí istý kritik, „talent, jako Vrchlického, po šírém světě zůstal by úkazem zázračným,“ „zůstane horou, a takovou, že i pozdní pokolení hledět na ni budou s pýchou:“ „opakujeme, že ve svém neštěstí šťasten jest náš národ, když zachytiti se může o takové kotvy. A táto zde jest pevná, těžká a z nezlomného železa.“

My opakujeme, že viac bolí nás tento chorobný panegyrismus, jako samé poblúdenie básnika, ktorý sa môže ešte zmužiť k úprimnému sebapoznaniu. Professor Jagič hovoril pravdu, keď zmienil sa vo svojej nástupnej reči o panujúcom u nás chvalkárstvu. A to je nemoc ťažka, ale nie nezhojiteľná! Zákony večnej pravdy a umeleckého dobra a krásna vydobyjú si naskore platnosti. Zaznanie talentu je hriech, a len nízka duša spúšťa sa do špinavej mláky osobného kritikárstva a hanobenia mladých, pracovných síl, ale prepiaty panegyrism je šarkan požierajúci najkrajšie talenty a nádeje národa. Všetky skvelé stránky Vrchlického vidíme i v „Dojmoch.“ Znelka „Na každé struně pěl sem krásu tvojí,“ patrí medzi perly západno-slavianskej poesie, a veru mnoho krásneho tríma v sebe sbierka táto: ale i to stojí, že nenie všetko zlato, čo pri rychlej jeho produkcii ani nenie možné. Česká kritika obchádza okolo boľavých miest Vrchlickovskej poesie, jako okolo vrelej kaše; sám znamenitý Ferd. Schulz, dobre znajúci všetky nezdravé body, ťuká na ne jaksi nesmelo, jakoby bál sa pritlačiť tuhšie. My povieme bez ohľadov: miesta citované (a jim podobné) v básňach Vrchlického nevyvierajú zo svatej hippokreny poesie; tajnosti domáceho krbu (tie najintimnejšie) vynášať na verejné námestie nenie geniálnosti, ale smelosti znak markantný. Nie sme zvedaví! -

Knihovna pro český lid. I. *Mravokárné románky*, od J. Arbesa. II. *Z našich dědin*, od Vácslava Beneše-Třebízského. Nákladem knihtiskárny V. B. Čecha, v Praze 1880. — Malé, skromné sošity, vydávané pre — ľud. Ale práve že sú pre ľud a písané poprednými belletristami českými, zasluhujú pozornosti. V krajnách, kde školská výučba ľudu vysokého rozvoja dosiahla, knižky pre také školy pracované sú prvými učencami, znalci odborní necíťa sa ani najmenej poníženými na svojej hodnosti napísaním knižtičiek, z ktorých má sa učiť útla mládež školy dedinskej. Docela správne je teda, keď aj to, čo čítať dáva sa ľudu, pochodí od spisovateľov - najmenej povedano — osvedčených.

Čo je účelom spisov pre ľud vydávanych, o tom tu nepotrebujeme hovoriť. Vydavateľstvo knihovne tejto, ako samo poznamenáva, zamedziť chce čítanie krvavých a desnych románov, cudzojazyčných

zábavných listov kadejakých, ktoré predraly sa zvláśte lacnotou svojou do kruhov ľudu. Má teda dať čítanie lacné, z druhej strany vzdelavateľné. Jednotlivé sošity „Knihovne," pozostávajúce zo 48 strán v osmorke, stoja len 6 kr., prvej podmienke je teda zajiste vyhoveno. Viďme, nakoľko zodpovedá „Knihovna pro český lid" úlohe svojej z druhej strany.

V I. sväzku, pod názvom „Mravokárné románky od J. Arbesa, nachodíme päť kratsích a jednu dlhú, 211 strán zaujímajúcu rozprávku. Hneď tu podotýkame, žeby nás práce tieto lepšie uspokojily, keď, čo pre ľud písané, boly by čerpané i čo do látky zo života ľudu. Lebo keď chceme ľudu mravy sošlachťovať, rozum osvecovať, vôľu jeho pohnúť, trebárs sa to aj negatívne, t. j. v mravokárnych románkoch má diať, musíme sa mu stať predovšetkym srozumiteľnymi. A už osudom svojskych kruhov, svojskych osobností ľud vždy lepsie porozumie, z nich sa viac poučí, než keď mu triedy mimo neho stojáce predstavujeme. Pán Arbes, ovšem, čo do pôvodu z ľudu berie svojich „rekov," *) ale podrobiac jich vselijakym metamorphosam, tvorí z ních osobnosti od ľudu odlúčené.

Prvá rozprávka: „Maloměstsky Salomo, aneb: Buď lidumil," je, po nassky povedano, kus kocurkovskej historie. Prevrátení ľudia, prevrátené názory a nakoľko je aj sám hrdina čudny chlap – prevrátený vyvin deju. Salomo z mesta, kde čo okresny sudca účinkoval, musí sa sťahovať následkom svojho ľudomilstva. Pred odchodom rozlúčiť sa chce s hrobom otcovym a zhliada, že je hrob nestudnou rukou rozkopany, pomník povalený, poskrabany a blatom zakaleny. A to vsetko preto, že on v ľudomilstve svojom bol zvláštnym priaznivcom zobrákov. Ale preto boli by sa pomstili este aj na hrobe jeho otcovom? To nie! To je neprirodzené. A neodôvodneno skoda kresliť takú spustlosť.

Poneváč v názve rozprávky stojí dodatok: „Buď ľudomil!" po takomto vylíčení čitateľ príjde do rozpakov, či pôvodca tie prevrátené hlavy kocurkovské chce karhať alebo satyrisovať ľudomilstvo. Pravda, že ľud často nevďakom platí svojím apostolom, ale k illustrovaniu tohto inych motivov bolo by treba voliť.

Druhý kus: „Rek, jakych je málo, nebo-li: Pracuj!" čo do tendenčnej stránky je este menej sťastnym. Predstavuje človeka, „ktory žil, aby pracoval a pracoval aby mohol žiť," existenciu, v práci dusevne i telesne zakrpatenú. Bože chráň, na takychto príkladoch privolávať ľudu: Pracuj! Takto prevedená rozprávka mala by sa končiť upomenutím: mudre pracuj! lebo čitatela, ktory zabudnul, že sú to vlastne mravokárne románky, miesto poučenia len nakvasí.

Priali by sme si, vzhľadom na látku, väčsiu rozmanitosť, zvlášte v kusoch po sebe umiestenych. Čože je ľudu do tak zvanych desperátnych existencií intelligencie!

*) „Naš rek" vo variaciach: rek naš, našeho reka, našemu reku, atď., alebo práve aj bez nich, opakuje sa na každej stránke štyri- aj paťraz. Načo? Slúži to menovite na ujmu zpritomnenia a rozpravka na miesto toho, žeby skutočnočnosť zobrazovala, zostava ozaj rozpravkou.

Nerozumieme ani rozprávke: „Ivan dobráček, neboli: Buď dobrý a úslužný!“ Hrdina Ivan, dobráček, bol ošudený, okradený a vyšiel na mizinu. Ak je teda napomenutie: buď dobrý a úslužný! satyrou, nuž plynie naučenie: buď zlý a vzdorovitý! Ak ale spisovateľ ozaj dobrote a úslužnosti má učiť, tak tiež ináč mal previesť aj túto rozprávku svoju.

Nasledujúci kus je povedačka bez deju, pritom tendencie tiež dosť nejasnej. Naproti tomu: „Můj přítel mravokárce, neboli: Kárej, kde co pokárání hodno!“ je podarená novelistická tvorba. Horliteľ za polepšenie ľudstva stane sa professorom — bo z kathedry k mladému, ešte nezkazenému pokoleniu môže hovoriť; sklamaný volí postavenie žurnalistu — bo ako taký veliké obecenstvo môže poučovať; z redakcie chéfom svojím vypratany stane sa rečníkom na meetingoch, a keď to s rozširovaním zdravého smýšľania nešlo ani tu, ožení sa, vezme si vdovu a je hostinským — lebo, sedávajúc medzi svojími hosťmi, môže prevádzat svoje regenerátorské plány. V tomto postavení dával potom pivo o 2 kr. lacnejšie, než v iných miestnosťach, aby ho tak hostia uposlúchli, keď jich večer o 11. hodine domov posielať a vytvárať bude. Sklamal sa i tu, lebo akonáhle zaspal, zábavychtivá žena jeho vpúšťala vytvorených hostí; on však resignoval a ako každý iný hostinský — zbohatnul.

V knihe mravokárnych románkov sa však aj táto, ináč vytečná tvorba, čudne vyníma, a čítaním pre ľud naskrze nemôžu byť dlhé monology pána professorove, v ktorých rozjíma o slohu tragickom, o škrobenej dikcii, flexiach slovesa, šablonovitej charakteristike, o sentenciach dialogu a p.

Skvelé novellistické vlastnosti Arbesove, s ktorými stretali sme sa v predošlej poviedke, ešte vo väčšej miere javia sa nám v poslednej: „Pražský domácíček, aneb: Buď sporivý!“ Komika, ktorá tu prevláda, je nehľadaná, zo situácie a charakterov vytekajúca; figura malého „ševčíka,“ ač v ďalšom vyvine deju neharmonicky pôsobí, je tvorbou zvláštneho pozorovacieho talentu. Ale čože, keď je hrdinom povesti typ taký, ktorý je satyrou sporivosti!

II. sväzok knihovne tvoria poviedky Václava Beneša-Třebízského: *„Z našich dědin.“* Pôvodca je zvláštny individuálny zjav; ač celý javí sa nám z tejto strany i v jednoduchých týchto poviedkach, nemožno nám teraz z obmedzeného priestoru viac než niekoľko riadkov venovať mu, vrátime sa však ku nemu pri zavdanej príležitosti. Beneš-Třebízský je duch krásny, ľudu takou láskou oddaný, že je to i v demokratickej dobe našej niečo pozoruhodného. Lásku jeho snáď len zášť prevyšuje, zášť proti tyranom ľudu. Len škoda, že strely tej zášti letia niekdy bezohľadne. On ľud nekonečne miluje, ale prostriedky, ktorými posvietiť chce mu na cestu z poroby, v rozhorúčení svojom neprebera. Zabúda, ku komu hovorí. A už darmo je, sú názory, sú aj ciele, ktoré ľudu nemôžeme bezohľadne odhaliť. A to čím viac leží nám na srdci jeho osud, tým priebernejšími musíme byť pri volení prostriedkov, myšlienok, ideí, ktorými mu rozum osvietiť, vôľu pohnúť chceme.

Václav Beneš-Třebízský v poviedke „Vesnický Jakobín“ predstavuje nám sedliaka Maternu, ktorému páni sviedli dcéru. Sedliak, dosiaľ pobožnosťou vynikajúci, zanevre na Pánaboha, poburuje proti pánom aj — Bohu, ktorý poruča, aby ľud poslušný bol vrchnosti svojej. Do zbúrenej dediny dôjde vojsko, ľud platí draho, že poslúchal Maternu, ktorý na šibenici odvisne. Prostriedok vysvobodenia, na ktorý spisovateľ odkazuje, nevydarí sa, čítanie takéto ľud teda nepoučí, ba vzbudí v ňom horkosť, nespokojnosť so svojím stavom, ztratí dôveru hore i dole, dostane sa do stavu desperátneho.

Neradi vidíme spisovateľov českých na stezke, na nejž dochytili sme Benesa v poviedke „Černí kyrysníci.“ Kozáci, vracajúci sa zemou českou z bitky u Lipska, sú tam líčení čo ukrutníci, ktorí „měli v prsou místo srdcí kameny.“ Nie, pane! To nie je príroda človeka Rusa. Posbierajme na pr. v Uhorsku z vypravy ruskej 1849 medzi samými Maďarmi zachované anekdoty, tradície, ba aj historii oddané činy kozákov, a všetko to svedčiť bude, že v boji tvrdý kozák mimo boja je dobrákom. A Maďari predsa mali by príčinu nenavidet kozáka, ktorého koníky roznosily kopytami z prvých úspechov maďarského revoltovania nasnované ružové sny! Takéto veci podávať ľudu do rúk je ťažkým hriechom! Bár by žiaden slavianský spisovateľ nedal strhnúť sa ku haneniu bezzákladnému lebo i základnému hocktorého kmena nášho. Hymny ste spievali zabalkánskym víťazom a osvoboditeľom, a v poviedkach svojich chcete robiť z nich karrikatury?

Srbský spevec o Slovákoch. V srbskom časopise pre mládež „Nevene“ (Nevädza) vyšla básnička *Zmaj Jovana Jovanoviča*, ktorou dokázal vytečný tento básnik srbský svoju sympatiu k Slovákom. Takéto hlasy v Juhoslovanstve sú nám veľmi vzácne — snáď už i pre svoju zriedkavosť. Naše styky s južnými našimi bratmi sú ešte len náhodné, a bolo by žiaduceno, aby staly sa nepretrženými a povedomými.

Spomenutá básnička zneje:

Kto to selom [1] ide?
Kto to sorom zove:
„Lonce [2] krpit [3], lonce,
Šerpene [4] kotlove!

Od kud ideš, momče,
Da-li iz svog jata [5]?
„Ja dolazim upravo
„S visokih Karpata.“

Pa kao je tamo
Slavske gore liste!
Jeste-l' vecem srećni [6]
Il još ni sad niste?

A Jane nas gleda
Podižuti [7] pleća,
Kao da nas pita:
A šta je to: sreća?

Šta vam rade škole
Gimnasie drage?
Pa Matica vaša
Ima-l' zdrave snage?

Uzdanuo [8] Jane
Pa se gorko smije:
Svega j' toga bilo
Sad ga više nije.

[1] Dedinou [2] Hrnce. [3] Drotovať [4] Randlice. [5] Družina. [6] Šťastní. [7] Podvihnúc plece. [8] Vzdychol.

Seťate-l' [1]) se rado
Svetlijega doba?
Kúpite-l' [2]) se često
Kod Šturova groba?

„Seťamo se kašto [3])
U dubini [4]) duše
Dok nam i taj spomen
Silom neuguše [5]).

A ore-l' se barem [6])
Vesele vam pesme?
„Hej! Ta Slovan danas
Slovan biti nesme."

Znašli barem jednu
Pesmu reci mi je!
Znao bi jednu samo,
Al' vesela nije:

Nitra milá, Nitra,
Ty slovenská mati.
Čo pozrem na teba
Musím zaplakati!

K nášmu literárnemu ruchu. My žijeme literárne opravdovú „saison morte." Preto vítaná nám je zvesť, že náš spolupracovník Samo Bodický mieni vydať sbierku svojích poviedok. Prajeme mu k jeho podniku mnoho šťastia. — M. Skačanský vydáva dramatickú prácu „Jánošíka."

Oznámenie.

Nižepodpísaní vypisujú prítomne menom priaznivcov a podporovateľov slovenskej literatúry v Dolnej Orave, jedno sto zl. r. č. odmeny za najlepší divadelný kus, a síce veselohru, z národného života slovenského vzatú, v nejž dľa možnosti ohľad brať nádobno na národný slovenský kroj a obyčaje najmä dolno-oravské.

Vyzývajú teda úctive všetkých spisovateľov slovenských, aby v dumnej tejto dobe národa nášho drahého rezko a veselo pohli perami svojími a práce svoje do prvého augusta t. roku Jeho Osvietenosti pánu Jánovi Franciscimu do Turč. Sv. Martina laskave zaslať ráčili.

Pán tento menuje cieľom prisúdenia odmeny posudzujúci výbor z popredných literátov slovenských.

Tým kusom, ktorému odmena prisúdená bude, otvorí sa dvorana nového mestského hostinca v D. Kubíne.

Dolný Kubín, dňa 1. januára 1881.

Samuel Novák. Pavel Zoch. Ant. Nádaši.

---

[1]) Rozpomínate sa. [2]) Shromažďujete sa. [3]) Tu i tu. [4]) Hlbiny. [5]) Neudusia. [6]) Aspoň.

Rok 1881. **Sošit 2.**

Slovenské Pohľady.

Slovenské zemanstvo.

V úvodnom článku prvého sošitu, ktorého záhlavie bolo vyplyvom piety oproti spisobným prácam silného duchom pokolenia, dotkli sme sa letkom otázky nášho zemanstva, ktorého postavenie v slovenskom národe je tak abnormálne, jako nikde na šírom svete.

Asnáď nám to mnohý zazlie, že zapodievame sa po druhykráť s vrstvou slovenského národa, ktorá v celku nielen že neprispela k národnému vývinu, ale hatila ho silou nadania, čerpaného z nás a našej Bohom hojne obdarenej prírody.

My aj nevraciame sa k thematu tomuto z príčin agitacionálnych: ani slová naše neznejú na adressu zemanstva; duch slovensky našiel si nádoby mimo neho, a možno, že na jeho konečnom rozrumení postaví si svoj chrám. Avšak zemanstvo horno-uhorské je predsa kosť z kosti našej, a my povinní sme zkúmať útroby a ľadve jeho, trebárs by sa to stalo len zo záujmov historickych, trebárs by sme o ňom hovoriť museli jako archeolog o mumii, alebo zpytateľ Culm-flory o útvaroch dávno vyhynutych rastlín.

Že hynie, a rapídne hynie, vidíme vlastnyma očima. Hynie hmotne, traťí vplyv, vyznam, a synovia zvučnych mien padajú do nížin proletariatu. Nemecko-slovensky renegát, novohradsky Szontagh, vo svojom ináč povrchnom liste na Ľud. Langa, vyznáva, ze uhorská „gentry“ prestane byť za krátky čas činiteľom politickým v Uhrách, a iné potencie platné budú na jej mieste. A poneváč táto uhorská „gentry“ z väčšej čiastky má svoje korene na slovenskej pôde, tedy platia vlastne slová jeho slovenskému zemanstvu. Pád zemanstva odôvodniť, nenie dané žiadnemu renegátovi.

Nešťastie slovenského národa súvisí veľmi úzko s nešťastím slovenskej šľachty.

My vyznať musíme, že zemanstvo bolo kvetom nášho národa. Zakiaľ jeho odtrhnutie sa od dedičnej pôdy nebolo tak všeobecné a dokonalé, zakiaľ súviselo ešte s národom prostriedkom istych nervov, čo jak útlych a jemnych, rozvíjalo sa ešte jako tak a imponovalo krajine, korune a ostatnej znati. Z Hodžovho „Větína“ dozvedáme sa o Petrovi Revajovi, synovi Michala, zakladateľa terajšej rodiny sklabinskych Révayovcov (nar. 1568, † 1622), magi-

strovi dapiferorum regalium, strážcovi koruny, radcovi **kráľov:** Rudolfa, Mateja II. i Ferdinanda II. Avšak muž tento málo **podobal** sa svojim soslablým potomkom. On písal o svojej **materinskej slovenskej** reči s vážnosťou a respektom, svedčiacim o jeho **vysokej** **intelligencii** a znalosti toho, čo slúžiť môže ku pokoju **krajine** i rodine. *„So slovenčinou prejdeš pol Europy a veľkú časť Asie,“* tak pýšil sa tento veľmož tou rečou, ktorú nehodní jeho **následníci** „sotili ta do čeľadníka a na kozla svojich ekvipáž.“ **Najdrahocennejšiu** perlu rodinnej pokladnice vrhli na smetisko: **perla nezhnila a nezhnije**, ale urobí jim miesto, keď ju vynajdú Bohom **požehnané ruky.**

Nie je úlohou tohoto stručného článku, dókladne **uvážiť mohutny** vplyv slovenského zemanstva na osudy krajiny **a pohraničných** zemí. Mená Illešházovcov, Čákovcov, Turzovcov, **Pongrácovcov**, Zayovcov, Smrečánovcov, Bánovcov, Prónajovcov a mnohé **ešte alebo** vymreté, alebo živoriace v epigonoch hmotne i mravne **kleslých, svedčia** o tom, že naše rýdzo slovenské zemanstvo **neantišambrírovalo** v predsieňach mocných, ale malo voľný prístup **až k najvyšším** hodnosťam. Je to vec známa a vyčerpaná. Podívajme sa **dnes po** zemanstve horno-uhorskom, a uvidíme smutný obraz. Ono **tlačí sa k stolom** inferiornej rasy, aby zachytilo padajúce drobty, ono **stalo** sa posmechom pre prišelcov a avanturistov, pochádzajúcich **z tých** najpestrejších národov. Nie viac *„magistri dapiferorum regalium“* **rekrutujú** sa z úbočín Tatier, ale šľachetní lokaji, **kandidáti tých** biednejších sinekúr. Všakové nemecké, ba i francúzske mená **stretneš** tam, kde právom a prírodou zvučal hlas slovenského mena.

A postavenie slovenského zemanstva potrasené **bolo ním samym**, a nie snáď zovnútornou presilou, alebo silnejšími **duchámi** cudzej rasy. Renegátstvo zvrhlo ho z prestolu **samostatného bytu**, jako vyháňa ho dnes zo zdedených „residencií“ a hór. **Vplyv maďarisácie** na zemanstvo je, positívne berúc vec, rovný nulle, **negatívne** je on mohutná sila, depossidujúca ho a ženúca do náručia **proletariatu**. Vnútorná jeho povaha zostala slavianskou, a **nemajúc duchovnej** opory, zpankhartila sa, zvrhla na príšeru. Na mešci **svätého Štefana** stojí vyšité zlatom: *„Budi Gospodi milost tvoja na nás nynie i v vieky: Bože uščedri, blagoslovy ny i posvieti lice tvoje na ny i pomiluj.“* Zakiaľ chceli rozumeť slovám tymto väčší i **menší zemania** naši, Boh pomiloval jich a uščedril jich, blagoslovil **jich a** dal jim vzrastu. Čo dali sa v službu vymysleného **Hadúra, ztenkly** jich mešce i zhubeneli duchovia a oni stali sa sluhami **tých, ktorým** rozkazovali umne, blahosklonne a požehnane.

Nie efemerný spósob odanenia pozemkov, ani prirážky, **ktoré** konečne sami votujú, sú príčinou tohoto hlbokého pádu. **Keď človek** cestuje Považím, vidí úhľadné kaštieliky, polozpustlé **parky, alebo** aspoň rumy parkanov, ktoré jich obtáčaly. Keď pýtaš **sa po majiteľovi**, zaznie ti do ucha zvuk mena tak moderného, **semitického**, až ťa srdce zabolí!

Áno, srdce zabolí Slováka pri zvesti tejto. Čo jako **zúri slovenská** šľachta proti ľudu a mäsu vlastnému, tak žeby **prirodzený**

kýsi cit diktoval škodoradostnú poznámku perám ľudomila a šľachetného vlastenca, predsa je bôľ nad hynutím väčší, než horkosť nad zabíjaním duševného života. Predsa len bije v týchto privilegovaných synoch národa srdce naše a prúdi sa krev naša. Tulák a úžerník berie jim staleté majetky, ktoré okrašľovali a esteticky zdvihovali jich predkovia! Tamtú vkusnú vážičku vystavila pekná mysel — teraz z nej veje špinavá viecha páleňčeného žida! Tam v tých teremoch čítal pri krbe zeman náš Horáca, lebo premýšľal o komplikovanom páde donationálneho práva, ktoré bolo turnírom vtipnych hláv a vytríbenej forenskej retoriky. Dnes tam je magazín na kože. Tam v tom teraz zašpatenom parku prechádzala sa svižná postava panskej dcérky, v dumách a túženiach mladosti, dnes tam preháňa nešpidrná židovka kŕdel košerskych husí.

Renegátstvo zahubilo lesk slovenského zemanstva. Povedzte, ktorého zemana udržalo ono v starej sláve, ani nehovorím, žeby bol niektory základom renegátstva založil nejakú mocnú haluz! Ach, predsa napadá mi jeden. Slovensky renegát vyšvihol sa základom renegátstva ta, kde sa predtym tichym účinkovaním a základom svojstva dostávali naši zemani. On elementárnou silou slovenského talentu povzniesol sa vyšej, nežby sa bolo dalo zatvárať od drobného zemana. Silou slovenského talentu prevýšil vysokych, stal sa mocnym nad mocnými. A to je slovensky renegát Ľudvik Košut. Ale i tento stojí dnes na kraji hrobu rozpadnutý sám so sebou, zúfajúci nad vlastným dielom, nad vlasťou a jej budúcnosťou. Všetky obrazy, maľované vulkanickým, erruptívnym duchom, bladnú jako príšerná fata morgana pred očima geniálneho starca v Collegno. Jeden jediný člen slovenského zemanstva vymanil sa z lokajského, nehodného postavenia, a i tento hrá úlohu zúfalca, neveriaceho v možnosť a rozkvet tých ideí, za ktoré bojoval a trpel.

To nenie náhoda, to je zákon. Ináč to byť nemôže. Keď jedna celá vrstva, pomerne majetná, obdarená nadprávami, tak pomýli svoju úlohu, jako slovenská šľachta: tam má miesto jedine zúfalstvo. Košutova veľká hlava viac myslí, jeho duch viac predvidí, než iné hlavičky zmatené a zaslepené okamžitou prechádzkou po peštianskom boulevarde, lebo dajakým skromnym sedliskom na pravici snemovne. On vidí pád, rumy a chaos, lebo staval budovu na piesku. Jeho prostý, zato ale prirodzenejší a po pravych stezkách idúci stryc, Ďurko Košut, nezúfal nad vlasťou a národom, keď sa skláňal nad hrob. V jednom zo svojich poslednych listov vyráža nádeju čerstvú, mladistvym ohňom blčiacu, na isté víťazstvo slovenskej pravdy. Prosty Ďurko bol sluhom pravdy, skvely diplomat Ľudvik dal sa do služby renegátstva a lže a hynie tym najtrápnejším hynutím: v beznádejnosti a temnom zúfalstve. Posledné jeho práce sú len desnou illustráciou predhrobného zúfalstva.

Každé urputné vzdorovanie duchu časovému pomstí sa práchnením a rozkladom. Nik nepochybuje o tom, že novší čas doniesol v lone svojom ideu preporodenia ducha národného. I samo zemanstvo, zaryté v allodiálnom systéme a stavovskych predsudkoch, ovanuté bolo novým nádychom, tak že zmužilo sa už ku riešeniu

citeľnej agrárnej otázky, v idei dosť veľkodušnému. Že prax nezodpovedala oduševnelej theorii, je konečne dosť prirodzené. Avšak zemanstvo neišlo ďalej od hrudy. Tú osvobodilo, lebo lepšie, pomáhalo osvobodiť, ale zabudlo, že s tým nenie vec riešená. Hruda má len natoľko význam, nakoľko je podstaťou živých ľudských organismov. Hruda nenie vlasť. Ona je v celku a hlavne podstať tá samá tu i tam. Sladké meno vlasti dostane hruda až potom, keď sa myslí v poťahu k národu. Tento poťah nerozumelo zemanstvo, a s tým neumením vykopalo si hrob. Či mu ujde?

Keby sa horno-uhorské zemanstvo ztotožnilo bolo s národom, ktorý zrodil prvých svojich dvihateľov a počal raziť kľúčky a orgány svojej vôle, stálo by dnes v tvár našej vlasti jako mocný, organický celok. Takýto celok nemôže fumigovať žiaden tron, žiadna vláda, žiadne ministerium, žiadna strana. Rodná zem slovenská bola by tou pôdou gréckeho obra, ktorej dotknutie dodávalo mu sily. Zemanstvo naše, sorganisované v národnú slovenskú stranu na sneme i mimo neho, nemuselo by sa uspokojovať s almužnami sinekúr, ktoré sú primalé pre tých, ktorým sa ono dnes nehodne natíska, ale malo by vážny hlas všade i vo všetkom. Bystrejšie hlavy, podporované kompaktnou massou strany, vedenej čistou ideou a veľkými myslami, vyšvihovaly by sa ta, kam teraz z nížin sotva pozreť sa opovážia. Váha tejto strany bola by o mnoho väčšia, než je váha dnešnej horvatskej delegácie na uhorskom sneme. A predsa táto hrstka Horvatov stojí tam jako imposantná frakcia, s ktorou sa musí paktovať, ktorej sa musia robiť ústupky, kdežto naše hornouhorské zemanstvo práve dostačuje byť kontingentom na mamelukov, číhajúcich po dajakom úradíčku, alebo keď sa zasmeje niektorému šťastlivcovi nebo zvláštne prívetive, za titulom baronským. A medzitým číhaním hnijú tam doma v slovenskej pôde posledné korienky zemanského bytu. Dom pustne, dlžoby rastú, čisté predtym meno sa šeredno kaboní, cestuje po zmenkách, žalobách a konečne po aktách štátneho fiškála.

Napriek tomuto smutnému úpadku najdú sa ešte predsa členovia zemanského stavu, ktorí jakymsi divom zachovali staré cnosti. Dospev starych piesní znie jim ešte v dusiach a udržuje v nich pekné vlastnosti stariny. Pozrime avšak na tú najnovšiu vrstvu, a a veru dáme za pravdu Szontaghovi, že uhorská „gentry" čo chvíľa prestane byť politickym činiteľom. V čistej negacii svojstva odchovaná, čo možno najpovrchnejšie vzdelaná mládež dá iste posledný rest zemanskému stavu. Idea maďarismu je pristudená, neprirodzená, priprázdna, nežby mohla k ideálnejšiemu životu a k citom vyšším ztrhnúť tú mládež; hlavne ale je to idea cudzia, a jako taká nevniká do útrob mládeže pôvodne a essentiálne slavianskych. Už tí starí mnoho zhrešili svojou nehorlivosťou za svojeť, čo povieme ale na nihilistický podrast, ktorý už svoje zabudol, cudzie na seba povrchne nalepil! Rodina, toto palladium zemanstva, stala sa podrastu novému nepohodlnou a sužujúcou, oni hádžu pochop „familie" cez bord s ľahkým srdcom, práve tak jako zbytky svojej dedovizne.

Z tychto bude mať zemanstvo naše už hotových dobrodruhov, a má jich už. Exempla et nomina sunt odiosa! Ale raz, keď sa rozžiali srdce naše nad hynutím a večnym hynutím, vezmeme na seba odium živych príkladov! Pevne veríme, že hruď starého slovenského zemana, ktory asnáď prijde jakýmsi divom k riadkom našim, rozbúri sa bôlami nad zkazou, zahrmevšou nad jeho stavom z temného mraku renegátstva.

„Nema Turaka bez poturica," hovoria Srbi, u nás nieto Maďara bez pomaďarčenca. A predsa jich máme tak vela. V tom väzí istá záhuba slovenského zemanského stavu.

Slovensky národ je prinútený bez tohoto mocného faktora zemanského zariadiť svoj dom. Lebo tí jednotlivci zemani, ktorí prilnuli k národu, urobili to nie vyplyvom svojho stavu, ale náhodou zachvátení prúdom ducha, ktory stal sa jim pochopitelným preto, že oni sami vládnu neobyčajnými darmi srdca a rozumu. Sú to drahocenné výnimky, vítané každému poctivému Slovákovi.

Nuž dobre lebo nebárs! Nerobí to rád ani s veselým srdcom. Slovenský národ musí zariadiť svoj dom, keby aj nie sám pre seba, tedla preto, že je jednym, bárs nevelkým, ale potrebným orgánom väčšieho telesa, sveta slavianskeho. Do toho konečne potrafí i bez urodzenych vodcov, a cesta jeho ta bude tým kratšia, čím opustenejším cítiť bude sa tepany osudom Tatry syn. My sme velmi pokojní nad svojim budúcim životom, avšak srdce stíska sa bôlom nad ztratou tolkych síl, ktoré nám predsa budú chybäť, a tomu, ku komu sa pripojili, nesú zárodok istého rozkladu.

Svetozár Hurban.

Piesne.

1.

Studnička, studnička
Jako kryštál jasná,
Povedz mi, povedz mi,
Či som už dosť krásna?

„Dievčina, dievčina,
To sa tak riecť nedá,
Choď si dnes na tanec,
Chlapci ti povedia."

2.

Keby ja vedela,
Tá hviezda kam zletí,
Utekala by jej
S zásterkou v ústrety.

Ukryla bych si ju
Do svojej komôrky,
A začala by s ňou
Tajomné shovorky.

Asnáď by mi riekla,
Čo v nebi smýšlajú:
Či ma ozaj mójmu
Šuhajkovi dajú!

3.

Prší dážď drobunký,
Halienka mi mokne,
Nedaj mi, dievčatko,
Darmo stať pri okne.

„Veru škoda triasť sa
V zmoknutej halienke,
Keď si sa dosť nastál
Pri inej pannenke.“

4.

Čože je tá ľalija
Taká pokrivená,
A tá lavka pod oknom
Celá zablatená?

„Hej, hej, mamko, hľaďte len,
Odvreté okienko —
Musel tu ver' zlodej byť —
Mne chybí srdienko.“

5.

Nechoď už, Martinko,
Nechoď tak okolo,
Už ti viac nebude,
Jak ti dosiaľ bolo.

Vezmi sekerečku,
Zajdi si do hory,
A obzri si, šuhaj,
Najkrajšie javory.

Ktorý je najbelší,
Tomu odtni z pniska —
Najkrajšia, beluška
Z javora kolíska.

Potom z peknej lipy
Nasekaj vetvičky,
Na lipinu sadnú
Tie najsladšie sníčky.

Zpýtaj sa vetríčkov,
Či nepríjdu číčkať,
Keď dieťa nebude
Samo chceť hovičkať.

A zpýtaj sa vtáčkov,
Či nepríjdu nôtiť,
Keď budem to dieťa
Museť osirotiť.

A zpýtaj sa hviezdy,
Či nepríjde strážiť,
Keď ja ľahnem biedna
Pod zelenú pažiť!

6.

Kde si ty vzal, Janko,
Takú žienku krásnu?
Ruže má na lícach,
V oku hviezdu jasnú!

„Keď som išiel horou,
Kde sa vody lúčia,
Padala dol' hviezda —
Rozovrem náručia —

A hviezdička zlatá
Rovno doňho padne
A razom sa zmení
Na dievčatko ľadné.

Zavediem ho domov,
Mať ho prežehnala,
A hneď mu v komôrke
Postielôčku stlala.“

A si sa nepýtal,
Prečo z neba padla?
„Prišlo jej vraj z očú,
„Keď šuhaja zhliadla.“

7.

Jaká je tá jabloň
Kvietim obsypaná,
Ale vietor s dážďom
Mnohý kvietok zráňa...

Nežiaľ, srdce moje,
Že hynú nádeje...
Tá jabloň by praskla,
Nech všetko dozreje.

O. Bella.

Ľudovít Štúr.

Píše

dr. *Jozef Miloslav Hurban.*

(Pokračovanie.)

III.

Prešporok, Požúň, Bretislava nad Dunajom, koľké rozpomienky budí toto meno u verného Slováka! To prvé je pokazené z pokazenejšieho nemeckého „Preschpuark;“ toto pokazené z Pressburg, ale i toto je skomolené zo starého Bretislavsburg*); horvatské a maďarské Požúň, Pozsony, sú spotvoreniny stredoveko-latinského Posonium. Bretislava nad Dunajom — k rozdielu od Breclavy nad Moravou, Breslavy či Břetislavy v pruskom Sliezsku — má za sebou starožitnosť. „Antiquam exquirite matrem.“ bývalo heslo Šafárikovo i Štúrovo; od časov Štúrových medzi Slovákmi Prešporok menoval sa po starom svojom mene Bretislavou nad Dunajom a menuje sa najradšej. To „nad Dunajom“ nie je však pre zreteľnosť púhu dodatok, ale tak sa menuje v domácich dejepravách. Kráľ Matiaš najradšej menoval si toto svoje mesto mestom Dunajským, Istropolis**) alebo Histropolis. Tak je to s menami miest, ako s národami. Utratíš-li, národe, svoju svobodu a samostatnosť, každý s tebou nadhadzuje a podáva si ťa, ako mu zobák jeho ráči, strká ťa sem a tam a pohadzuje tebou. I Bretislava n. D. odkedy utratila svoje pôvodné meno? Odkedy národ ju zakladavší vymizol z radu samostatných národov. Prišiel čas, že nevedeli sami Prešporčania, či sú a z koho sú. Hneď jim trubirozi natrúbili, že veru dákysi Piso, Riman, bol zakladateľom Prešpuarku, a volali sa teda Pisonium, ztadiaľ vraj Posonium. To schopili okolo Bretislavy bývajúci Horvati a volali ho Požúňom. K tomu prišli Maďari a našli hotové už Pozsony. Kráľ Matiaš mal lásku ku svojmu Dunajskému mestu a založil tu r. 1465 „Studia generalia,“ t. j. vysoké školy na spôsob a dľa vzoru Bonnskej university. Z Bretislavy n. D. rozlievalo sa svetlo od toho času až po dnes v národe našom. Dá Boh, že „redibit ad Dominum, quod fuit ante suum,“ a Bretislava zase len Bretislavou n. D. slúť bude, slovom i skutkom.

Pri meste tomto je to pamätihodné, že nepovedome staré podanie národného slovenského bytu zachováva a prechováva sa v ňom z tej najlepšej čiastky, totiž skutočnými činy vývoja národného

*) Srovnaj Šafárikove „Starožitnosti,“ str. 831, kde slavný dejepisec uvádza Hermanna Contracta od r. 1042, mesto toto Brecisburgom menovavšieho.

**) Srovnaj „Conspectus Reipublicae Litterariae in Hungaria & a Paulo Vallaszky. Editio altera.“ Budae 1808. Pag. 109. „Urbem hanc Posoniensem Matthias Rex Histropolim etiam identidem vocitabat:“ jako menuje Prešporok i bulla pápeža Pavla II., daná ku prépoštovi Somborgovi a kapitole bretislavskej: „dilectis filiis Praeposito et Capitulo Ecclesiae S. Martini, Histropolitani salutem etc.“

života. Národ, jako sme pripomenuli, vymizol zo zdí Bretislavských, obyvateľstvo Bretislavy starodávne, slovenské, ustúpilo obecenstvu terajšiemu, nemeckému, ale napriek tomu Bretislava bola a je ač snáď nepovedomou priateľkyňou národa slovenského. Mesto toto samé bývalo strediskom najlepších a najupovedomelejších duchov slovenských, ktorí pod najrozmanitejšími formami, v najpodivnejších časov premenách vydávali zo seba znaky svojej patričnosti a príналežitosti k podaniam národa slovenského, a to, či chceli či nechceli, či vedome či nepovedome. I samo obyvateľstvo, ač nie viacej slovenské, ustavične v dobrom pomere stávalo ku Slovákom. Potyky jeho každodenné až do dnešného dňa nútily ho k prisvojovaniu si reči slovenskej, každý Bretislavčan od koreňa dával svoje dietky na čary za dietky slovenské, aby tak susedstvo dobré zachované bolo až na potomstvo. Len najnovšie haraburdáctvo („chauvinismus“ je u národa nášho neznáme slovo, ale „haraburdáctvo,“ ktoré ono tlumočí dobre, môže sa príhodne užívať) maďaronské vzalo na čas vrch a pristavilo toto ethnograficky korrektné si počínanie Bretislavcov. Pritom však predsa všetkom každý opravdový, korenný Bretislavec porozumie sa so Slovákom čírym. I sami tí haraburdáci z „Pozsonyvidéki lapu,“ nakoľko nie sú prisťahovalci z toho šťastného kraju, kde golvy rastú na hrdlách ako gajdy nafúklo, po slovensky si kupujú zemiaky, kapustu a iné zeleniny na tržišti bretislavskom.

Bretislava od Matiašových časov neprestávala byť strediskom učených mužov, a to až do najnovejších časov, ktorí vyššie túžby svoje ukladali v dielach nesmrteľných ducha svojho. Nás tu zaujíma strana tohoto ruchu, národu slovenskému prajná. Túto stranu vedie sám kráľ Matiaš, známy po svojej spravodlivosti nie menej, než po svojej blahoprajnosti a láske k národu a jazyku slovenskému. Tu sa preslávil on založením vysokých škôl. Tu bývali a pôsobievali: slavný M. Bél, tu Inštitoris-Mošovský, Dankovský, Slemenič, tu Trenčanský, tu Matej Šulek, tu Kováč-Martiny, tu Palkovič, tu zázrak nového veku, ten introit do toho proslulého devätnásteho stoletia — ktoré už veľmi často sa menuje slovanským — založenie ústavu pre reč a literatúru slovenskú (1803), tu tlačiarne a formálny úrad korrektorský kníh slovenských, tu konečne prvý zástupca v eminentnom toho slova smysle národa slovenského na diete uhorskej pred r. 1848, Ľudovít Štúr a jeho národný orgán politický, tu celé pluky mládeže nadšenej, vychované k dobru národa medzi zďami bretislavskými. V Bretislave nad Dunajom, z ústavu pre reč a literatúru slovenskú, povstala spoločnosť mládeže, z tejto vyšli po šľapajach predchodcov jejích, Šafárika, Palackého, Kollára, spevcovia nadšení: Samo Chalúpka, Andrej Sládkovič-Braxatoris, Karol a Ľudovít Štúr, Janko Kráľ, Janko Matúška atď., publicistovia a prírodných vied vedomci a stylisti prvej triedy: Daniel Lichard a Bohuslav Karol Šulek (Záhrebský), prírody badatelia: Daniel Sloboda, Jozef Holuby, Dionýs Štúr atď., paedagogi: Benjamin Pravoslav Červenák, Király, Samo Ormis, August Hor. Škultéty, Ľudovít Grossmann atď., filologi, filosofi,

archaeologovia: Michal Godra, Ctiboh Zoch, Ludovít náš, Repický, Viliam Pauliny-Tóth, Janko Šafárik atď., medikovia: Klimáček, Bohumil a Michal Šulekovci atď., theologi: Hlaváček, Kuzmány, Hodža, Bohumil Molnár, L. Hroboň a celý rad mladších, juristovia: Boleslavín Vrchovský, Ludovít Turzo, Mudroňovci oba a celý rad iných. I v našich týchto najsurovejších časiech, v ktorých už iba haraburáctvo víťazí, vyznačuje sa Bretislava jako sídlo veľmi značných duchov, jak medzi mládežou, nadšenou za ideále človečenstva na oboch vysokých školách, tak i medzi jednotlivcami tu osadenými. Bretislava nedá sa myslet Slovákovi bez pripomenutia si vďačného všetkých týchto zjavov, ktorými tiahne sa červená niť životných tradícií národa slovenského.

Sem teda, sem na brehy Dunaja, do mesta Dunajského, Brecisburgu slavného, magicky ťahalo to zo Záhoria Trenčanského Ludovíta Štúra hneď od prvej jeho mladosti, ale dvojnásobnou silou vybúšila táto túha potom, keď okúsiac z kalicha hlbších vied nápoja večnosti, vrhnutý bol okolnosťami do cudzieho geniovi svojmu oboru zamestknania.

Pekný, strunovitý, štihlý, vysoký mladoň slovenský s čiernyma, oheň zahrievajúci sypúcima očima a tmavogaštanovými, bohatými vlasami, k tomu celý zjav jeho súmerný a strojný, sympatický každému, elektrinu tak neodolateľne zo seba púšťajúci, že nemožno bolo mu vzdorovať! Toť Ludovít, navrátivší sa „do sídla umén blahého,“ jako sám Bretislavu menoval. Príkladne krásne ruky a ústa mal, znaky to vraj všetkých velikých rečníkov! Jeho rúčky mohly by boly krášliť i najstrojnejšiu devu. Tváre bol podlhovastej, ale dobre chovanej, vzduchom zdravým barvenej a hriechom nerozoranej a nestrhanej, tak že v súmernú oválnosť vychádzala, vysokým, jasným čelom krášlená. V kráse junáckej len Samo Chalupka mohol s ním závodiť. Príťažlivosť k sebe tak mal velikú, že i protivníci náruživí a bezohľadní zoči voči nevydržali mu. Hlas jeho bol zvonovitý, prenikavý, jednak ku spevu, jednak k rečneniu, jednak k hrozbe ustrojený. Napadli ho jeden raz večer traja juráti haraburdácki a chceli s ním na pannenskej ulici (Nonnenbahn) začať potržku. Ludovít Štúr privolal prvému, opríc sa o svoju palicu: „Mit akar?“ To s takým výrazom a s tak brnivým „akar,“ že sa chlapom odnechcelo ďalej jednať s Ludovítom naším, a odbehli. Lepšie duše poddávaly sa mu bezvýminečne.

Toho času (1835) kvitlo lyceum. Professori boli odborní ľudia a haraburdáctvo netreštilo v pochabých hlavách. Bol síce už zaujal stolicu filosofie *Michal Greguscb*, ktorý nadržoval Maďarom, bol velikým patronom maďarskej mládeže, predsedníkom jejich spoločnosti a rád si zavtipkoval o chudobnej vtedy literatúre slovenskej; ale, čo sa musí priznať a oceniť, bol odborný muž. Jeho veda bola filosofia, ktorá mu išla nad maďarstvo. Kto mu lúskal tvrdé oriešky kategorií logických, tomu bol priateľom, nech bol Maďar, nech Nemec, nech Slovák. Jeho srdce nič tak neranilo, jako keď videl, že maďarská mládež prednášky jeho zanedbáva, sošity jeho neodpisuje, neučí sa. To ho často rozhorčovalo proti nej, začo zase ona

sa mu často mstila, paškvíliky mu podhadzujúc, pod prednáškou mrmlajúc a pod. Greguš bol slovenského kňaza syn, vedel slovensky, ale Vandrákov v Prešove učedlník, nacical sa jedu maďaronského u majstra svojho, ktorý ho konečne i umoril. Miláčkami stali sa mu Slováci, z ktorých mnohí, jako Michal Mil. Hodža a j., mimoriadne na jeho „jus naturae, logiku, metaphysiku, filosofiu historie" chodievali a vedeli si uctiť muža vedeckého. O tomto vydal svedoctvo Greguš pred samým Kollárom. O generálnom konvente jeden raz navštíviac Kollára, hovoril Greguš, čo ja mám z úst Kollárových: „My tam v Prešporku všetko možné činíme, aby sme maďarskú mládež k štúdiam priviedli, ale darmo namáhame sa, tej protiví sa každé hlbšie štúdium. Naproti tomu vaši Slováci, ktorí z nikadiaľ žiadnej podpory nezakusujú, lúskajú ničmenej tvrdé orechy filosofie až radosť. Moji najlepší študenti sú Slováci." Že Kollár na radostnú inak pre neho túto zprávu nezostal Gregušovi dlžen svoju poznámku, to sa rozumie.

Gregušov miláčok bol i Ľudovít Štúr, bár tento inými kolajami sa poberal; ale to nevadilo, ako hovorím, u Greguša, ktorý držal na talent a pilnosť. Terajší duch haraburdáckych professorov by nebol tak generosný a taký objektívny.

Odborný muž prírodných vied bol i Gabriel Kováč-Martiny, menovite uznaná auctorita vo physike a mathematike, professor výborný, muž solídny, vedám oddaný a k národu slovenskému pietou a láskou sa nesúci, syn povestného superintendenta Michala Kováča-Martinyho. Ba na konci svojho života, keď sa už idea národnosti zo svojej škrupiny na vonok dostávala, odhodlaný i k ráznemu zastatiu pravdy. Velikú vážnosť svoju, jakou sa chovali k nemu kollegovia i konvent miestny bretislavský, nejeden raz položil na váhu v obrane práva reči slovenskej. Blahoslavená jeho pamiatka.

Bez odporu však prvé miesto náleží z tohoto nášho stanoviska Matejovi Ševrlaymu, professorovi theologie. Bol on najupovedomelejším Slovákom zo všetkých tohočasých professorov bretislavských, rodom z turčianskej stolice, tejto kolísky velikého Kollára a novejšieho Slovenstva. Žiaden z professorov tak často nezalietaval na prednáškach svojich do budúcnosti slovanskej, ako Ševrlay. To bol olej na oheň mládeže slovenskej. Interpellovaný raz, že jako mohol, jako Slovan, pomáhať maďarismu na nohy vydaním svojej grammatiky maďarského jazyka, ktorú vydal ešte sťa professor humanitných vied v Štiavnici, usmejúc sa, hovoril: „Charissimi, ja dnes hovoril o ďalšej budúcnosti národov, a tú budúcnosť snáď vy dožijete; keď som ja maďarskú grammatiku vydával v Štiavnici, vtedy už predvídal som, čo prijde dosť skoro, a čo i prišlo u nás, toto hnanie sa po maďarčine; ja chcel mládeži našej usnadniť prácu, aby snad nejšie mohla prísť k účinkovaniu verejnému. Vedeť maďarsky, neznamená pomaďarčiť sa. Len sa, charissimi, učte maďarsky, uvidíte, že sa vám to zíde k obrane vlastnej reči a národnosti, tak ako Maďari uškodia si velice tým, že neučia sa iné reči!"

Ševrlayho často navštevoval Ľudovít. V Ševrlaym mala mládež slovenská najúprimnejšieho priateľa. Jako prof. theologie dotušoval

Nemcom i Maďarom, aby sa slovensky učili, a užíval ten štatistický dôvod, že maďarských a nemeckých cirkví je primálo a tak i slabé výhľady jich na stanice farárske, jestli sa dokonále nenaučia slovensky. Úspechu ovšem to nemalo, ale pôsobilo hrdé povedomie vo slovenskej theologickej mládeži. Mimo toho býval Ševrlay predsedom spoločnosti slovenskej a tu nejeden raz rozhovoril sa o cieloch a úlohách vyšších mládeže slovenskej. V únore r. 1839 prijal ochotne úrad centrálneho sberateľa a účtovníka príspevkov dobročinnych na „Ústav pre reč a literatúru československú v Bretislave." *)

Najstarší z professorov bol Ján Grosz, muž velikej učenosti, historik a štylista, rodom Nemec. Z neho len Slováci brali úžitok, medzitým čo Maďari smiali sa z jeho staroby, a Nemcom nechutilo jeho prísne držanie na čistotu slohu latinského. Ľudovít upozorňoval mladších študentov na krásy historického slohu Groszovho, ktorého i v nemoci postaveného častejšie zastupoval na kathedre.

Tobias Godofredus Schroer, pod pseudonymom Chr. Oeser (predlož to jediné z celého pseudonymu „s" pred celé meno, vyčítaš Schroera), v literatúre nemeckej ako aesthetik, básnik a historik čestne známy, bol zvláštny zjav, tohoveký nielen v Bretislave, ale v celom Uhorsku, kde Nemci spali osudnejší ešte sen, než my Slováci. Schroer vyznal sa v krásnej literatúre slovanskej, zvlášť československej. Cestoval po Čechách a rád rozprával už v V., potom pozdejšie vo vyšších triedach žiakom svojim o pomníkoch historických českého národa, o hradoch staroslavných, o výjavoch dejinných na nich a v kráľovskej Prahe. Staviteľstvo, maliarstvo, poesiu českú vysoko cenil a vážil, čo nesmierne blahoplodne účinkovalo na mysle schopného slovenského žiactva.

Štúr vo spojení so Schroerom zaviedol vyučovanie slovenskej mládeže v IV. a V. triede, kde sa veľa Slovákov nachádzalo, reči a literatúre slovenskej, a cvičil jich v rečnení a slohu slovenskom. Pozdejšie, 1837. roku, keď Schroer prešiel za professora vyšších tried, účinkoval i na nástupcu svojho, Tamasku, ktory po ňom prejal V. triedu, aby zadržal tento poriadok, čo ten aj ochotne povolil, a poneváč Ľudovítovi rástly práce pod rukama, prepustil úkol tento staršiemu daktorému študentovi, čím založeny bol seminár chovancov pre vyššie spolky a ústav slovensky, tak že do rhetoriky a poetiky, alebo secundy prichádzali chlapci už celkom v elementáriach slavismu pocvičení a vstupovali do spoločnosti slovenskej, zahrňovavšej v sebe všetku mládež tried humanitnych, filosofikych a theologie. — Štúr byval vzácnym hosťom u Schroera, ktory vysoko cenil jeho dary a zápal. Ľudovít uvedeny bol Schroerom i do kružkov, vybranych v meste, vzdelávajúcich medzi sebou povedomie národnosti nemeckej. Menšieho vyznamu osobnosti professorské ani nepripomínam, jako také, ktoré žiadneho poťahu nemaly na deje Štúrove.

---

*) Vidz: Zpráva o ústavu řeči a literatury československé v Prešpurku v Ubřích. 1839. Srovnaj časopis „Květy" z r. 1839. Příloha č. VII. ze dne 4. dubna 1839.

Sefate-l'[1]) se rado
Svetlijega doba?
Kúpite-l'[2]) se često
Kod Šturova groba?

„Sefamo se kašto[3])
U dubini[4]) duše
Dok nam i taj spomen
Silom neuguše[5]).

A ore-l' se barem[6])
Vesele vam pesme?
„Hej! Ta Slovan danas
Slovan biti nesme."

Znašli barem jednu
Pesmu reci mi je!
Znao bi jednu samo,
Al' vesela nije:

Nitra milá, Nitra,
Ty slovenská mati.
Čo pozrem na teba
Musím zaplakati!

K nášmu literárnemu ruchu. My žijeme literárne opravdovú „saison morte." Preto vítaná nám je zvesť, že náš spolupracovník Samo Bodický mieni vydať sbierku svojích poviedok. Prajeme mu k jeho podniku mnoho šťastia. — M. Skačanský vydáva dramatickú prácu „Jánošíka."

Oznámenie.

Nižepodpísaní vypisujú prítomne menom priaznivcov a podporovateľov slovenskej literatúry v Dolnej Orave, jedno sto zl. r. č. odmeny za najlepší divadelný kus, a síce veselohru, z národného života slovenského vzatú, v nejž dľa možnosti ohľad brať nádobno na národný slovenský kroj a obyčaje najmä dolno-oravské.

Vyzývajú teda úctive všetkých spisovateľov slovenských, aby v dunnej tejto dobe národa nášho drahého rezko a veselo pohli perami svojími a práce svoje do prvého augusta t. roku Jeho Osvietenosti pánu Jánovi Franciscinu do Turč. Sv. Martina laskave zaslať ráčili.

Pán tento menuje cieľom prisúdenia odmeny posudzujúci vybor z popredných literátov slovenských.

Tým kusom, ktorému odmena prisúdená bude, otvorí sa dvorana nového mestského hostinca v D. Kubíne.

Dolný Kubín, dňa 1. januára 1881.

Samuel Novák. Pavel Zoch. Ant. Nádaši.

[1]) Rozpomínate sa. [2]) Shromažďujete sa. [3]) Tu i tu. [4]) Hlbiny. [5]) Neudusia. [6]) Aspoň.

Rok 1881. **Sošit 2.**

Slovenské Pohľady.

Slovenské zemanstvo.

úvodnom článku prvého sošitu, ktorého záhlavie bolo výplyvom piety oproti spisobným prácam silného duchom pokolenia, dotkli sme sa letkom otázky nášho zemanstva, ktorého postavenie v slovenskom národe je tak abnormálne, jako nikde na šírom svete.

Asnáď nám to mnohý zazlie, že zapodievame sa po druhýkrát s vrstvou slovenského národa, ktorá v celku nielen že neprispela k národnému vývinu, ale hatila ho silou nadania, čerpaného z nás a našej Bohom hojne obdarenej prírody.

My aj nevraciame sa k thematu tomuto z príčin agitacionálnych: ani slová naše neznejú na adressu zemanstva; duch slovensky našiel si nádoby mimo neho, a možno, že na jeho konečnom rozrumení postaví si svoj chrám. Avšak zemanstvo horno-uhorské je predsa kosť z kosti našej, a my povinní sme zkúmať útroby a ľadve jeho, trebárs by sa to stalo len zo záujmov historickych, trebárs by sme o ňom hovoriť museli jako archeolog o mumii, alebo zpytateľ Culm-flory o útvaroch dávno vyhynutých rastlín.

Že hynie, a rapídne hynie, vidíme vlastnyma očima. Hynie hmotne, tratí vplyv, vyznam, a synovia zvučných mien padajú do nížin proletariatu. Nemecko-slovensky renegát, novohradsky Szontagh, vo svojom ináč povrchnom liste na Ľud. Langa, vyznáva, že uhorská „gentry“ prestane byť za krátky čas činiteľom politickým v Uhrách, a iné potencie platné budú na jej mieste. A poneváč táto uhorská „gentry“ z väčšej čiastky má svoje korene na slovenskej pôde, tedy platia vlastne slová jeho slovenskému zemanstvu. Pád zemanstva odôvodniť, nenie dané žiadnemu renegátovi.

Nešťastie slovenského národa súvisí veľmi úzko s nešťastím slovenskej šľachty.

My vyznať musíme, že zemanstvo bolo kvetom nášho národa. Zakiaľ jeho odtrhnutie sa od dedičnej pôdy nebolo tak všeobecné a dokonalé, zakiaľ súviselo ešte s národom prostriedkom istych nervov, čo jak útlych a jemnych, rozvíjalo sa ešte jako tak a imponovalo krajine, korune a ostatnej znati. Z Hodžovho „Větína“ dozvedáme sa o Petrovi Revajovi, synovi Michala, zakladateľa terajšej rodiny sklabinských Révayovcov (nar. 1568, † 1622), magi-

strovi dapiferorum regalium, strážcovi koruny, radcovi kráľov: Rudolfa, Mateja II. i Ferdinanda II. Avšak muž tento málo podobal sa svojim soslablým potomkom. On písal o svojej materinskej slovenskej reči s vážnosťou a respektom, svedčiacim o jeho vysokej intelligencii a znalosti toho, čo slúžiť môže ku pokoju krajine i rodine. *„So slovenčinou prejdeš pol Europy a veľkú časť Asie,“* tak pýšil sa tento veľmož tou rečou, ktorú nehodní jeho následníci „sotili ta do čeľadníka a na kozla svojich ekvipáž.“ Najdrahocennejšiu perlu rodinnej pokladnice vrhli na smetisko: perla nezhnila a nezhnije, ale urobí jim miesto, keď ju vynajdú Bohom požehnané ruky.

Nie je úlohou tohoto stručného článku, dókladne uvážiť mohutny vplyv slovenského zemanstva na osudy krajiny a pohraničných zemí. Mená Illešházovcov, Čákovcov, Turzovcov, Pongrácovcov, Zayovcov, Smrečánovcov, Bánovcov, Prónajovcov a mnohé ešte alebo vymreté, alebo živoriace v epigonoch hmotne i mravne kleslých, svedčia o tom, že naše rýdzo slovenské zemanstvo neantišambrírovalo v predsieňach mocných, ale malo voľný prístup až k najvyšším hodnosťam. Je to vec známa a vyčerpaná. Podívajme sa dnes po zemanstve horno-uhorskom, a uvidíme smutný obraz. Ono tlačí sa k stolom inferiornej rasy, aby zachytilo padajúce drobty, ono stalo sa posmechom pre prišelcov a avanturistov, pochádzajúcich z tých najpestrejších národov. Nie viac *„magistri dapiferorum regalium“* rekrutujú sa z úbočín Tatier, ale šľachetní lokaji, kandidáti tých biednejších sinekúr. Všakové nemecké, ba i francúzske mená stretneš tam, kde právom a prírodou zvučal hlas slovenského mena.

A postavenie slovenského zemanstva potrasené bolo ním samym, a nie snáď zovnútornou presilou, alebo silnejšími duchámi cudzej rasy. Renegátstvo zvrhlo ho z prestolu samostatného bytu, jako vyháňa ho dnes zo zdedených „residencií“ a hôr. Vplyv maďarisácie na zemanstvo je, positívne berúc vec, rovný nulle, negatívne je on mohutná sila, depossidujúca ho a ženúca do náručia proletariatu. Vnútorná jeho povaha zostala slavianskou, a nemajúc duchovnej opory, zpankhartila sa, zvrhla na príšeru. Na mešci svätého Štefana stojí vyšité zlatom: *„Budi Gospodi milosť troja na nás nynie i v vieky: Bože uščedri, blagoslovy ny i posrieti lice tvoje na ny i pomiluj.“* Zakiaľ chceli rozumeť slovám tymto väčší i menší zemania naši, Boh pomiloval jich a uščedril jich, blagoslovil jich a dal jim vzrastu. Čo dali sa v službu vymysleného Hadúra, ztenkly jich mešce i zhubeneli duchovia a oni stali sa sluhami tých, ktorým rozkazovali umne, blahosklonne a požehnane.

Nie efemerny spôsob odanenia pozemkov, ani prirážky, ktoré konečne sami votujú, sú príčinou tohoto hlbokého pádu. Keď človek cestuje Považím, vidí úhľadné kaštieliky, polozpustlé parky, alebo aspoň rumy parkanov, ktoré jich obtáčaly. Keď pytaš sa po majiteľovi, zaznie ti do ucha zvuk mena tak moderného, semitického, až ťa srdce zabolí!

Áno, srdce zabolí Slováka pri zvesti tejto. Čo jako zúri slovenská šľachta proti ľudu a mäsu vlastnému, tak žeby prirodzený

kýsi cit diktoval škodoradostnú poznámku pernám ľudomila a šľachetného vlastenca, predsa je bôľ nad hynutím väčší, než horkosť nad zabíjaním duševného života. Predsa len bije v týchto privilegovaných synoch národa srdce naše a prúdi sa krev naša. Tulák a úžerník berie jim staleté majetky, ktoré okrašľovali a esteticky zdvihovali jich predkovia! Tamtú vkusnú vážičku vystavila pekná myseľ — teraz z nej veje špinavá viecha páleučeného žida! Tam v tých teremoch čítal pri krbe zeman náš Horáca, lebo premýšľal o komplikovanom páde donationálneho práva, ktoré bolo turnírom vtipných hláv a vytríbenej forenskej retoriky. Dnes tam je magazin na kože. Tam v tom teraz zašpatenom parku prechádzala sa svižná postava panskej deérky, v dumách a túženiach mladosti, dnes tam preháňa nešpidrná židovka kŕdeľ košerskych husí.

Renegátstvo zahubilo lesk slovenského zemanstva. Povedzte, ktorého zemana udržalo ono v starej sláve, ani nehovorím, žeby bol niektory základom renegátstva založil nejakú mocnú haluz! Ach, predsa napadá mi jeden. Slovenský renegát vyšvihol sa základom renegátstva ta, kde sa predtym tichym účinkovaním a základom svojstva dostávali naši zemani. On elementárnou silou slovenského talentu povzniesol sa vyšej, nežby sa bolo dalo zatvárať od drobného zemana. Silou slovenského talentu prevýšil vysokych, stal sa mocným nad mocnými. A to je slovensky renegát Ludvik Košut. Ale i tento stojí dnes na kraji hrobu rozpadnutý sám so sebou, zúfajúci nad vlastným dielom, nad vlasťou a jej budúcnosťou. Všetky obrazy, maľované vulkanickym, erruptívnym duchom, bľadnú jako príšerná fata morgana pred očima geniálneho starca v Collegno. Jeden jediný člen slovenského zemanstva vymanil sa z lokajského, nehodného postavenia, a i tento hrá úlohu zúfalca, neveriaceho v možnosť a rozkvet tých ideí, za ktoré bojoval a trpel.

To nenie náhoda, to je zákon. Ináč to byť nemôže. Keď jedna celá vrstva, pomerne majetná, obdarená nadprávami, tak pomýli svoju úlohu, jako slovenská šľachta: tam má miesto jedine zúfalstvo. Košutova veľká hlava viac myslí, jeho duch viac predvidí, než iné hlavičky zmatené a zaslepené okamžitou prechádzkou po peštianskom boulevarde, lebo dajakým skromným sedliskom na pravici snemovne. On vidí pád, rumy a chaos, lebo staval budovu na piesku. Jeho prostý, zato ale prirodzenejší a po pravych stezkách idúci stryc, Ďurko Košut, nezúfal nad vlasťou a národom, keď sa skláňal nad hrob. V jednom zo svojich poslednych listov vyráža nádeju čerstvú, mladistvym ohňom blčiacu, na isté víťazstvo slovenskej pravdy. Prosty Ďurko bol sluhom pravdy, skvely diplomat Ludvik dal sa do služby renegátstva a lže a hynie tym najtrápnejším hynutím: v beznádejnosti a temnom zúfalstve. Posledné jeho práce sú len desnou illustráciou predhrobného zúfalstva.

Každé urputné vzdorovanie duchu časovému pomstí sa práchnením a rozkladom. Nik nepochybuje o tom, že novší čas doniesol v lone svojom ideu preporodenia ducha národného. I samo zemanstvo, zaryté v allodiálnom systéme a stavovských predsudkoch, ovanuté bolo novým nádychom, tak že zmužilo sa už ku riešeniu

citeľnej agrárnej otázky, v idei dosť veľkodušnému. Že prax nezodpovedala oduševnelej theorii, je konečne dosť prirodzené. Avšak zemanstvo neišlo ďalej od hrudy. Tú osvobodilo, lebo lepšie, pomáhalo osvobodiť, ale zabudlo, že s tým nenie vec riešená. Hruda má len natoľko význam, nakoľko je podstaťou živých ľudských organismov. Hruda nenie vlasť. Ona je v celku a hlavne podstať tá samá tu i tam. Sladké meno vlasti dostane hruda až potom, keď sa myslí v poťahu k národu. Tento poťah nerozumelo zemanstvo, a s tým neumením vykopalo si hrob. Či mu ujde?

Keby sa horno-uhorské zemanstvo ztotožnilo bolo s národom, ktorý zrodil prvých svojich dvihateľov a počal raziť kľúčky a orgány svojej vôle, stálo by dnes v tvár našej vlasti jako mocný, organický celok. Takýto celok nemôže fumigovať žiaden tron, žiadna vláda, žiadne ministerium, žiadna strana. Rodná zem slovenská bola by tou pôdou gréckeho obra, ktorej dotknutie dodávalo mu sily. Zemanstvo naše, sorganisované v národnú slovenskú stranu na sneme i mimo neho, nemuselo by sa uspokojovať s almužnami sinekúr, ktoré sú primalé pre tých, ktorým sa ono dnes nehodne natíska, ale malo by vážny hlas všade i vo všetkom. Bystrejšie hlavy, podporované kompaktnou massou strany, vedenej čistou ideou a veľkými myslami, vyšvihovaly by sa tá, kam teraz z nížin sotva pozreť sa opovážia. Váha tejto strany bola by o mnoho väčšia, než je váha dnešnej horvatskej delegácie na uhorskom sneme. A predsa táto hrstka Horvatov stojí tam jako imposantná frakcia, s ktorou sa musí paktovať, ktorej sa musia robiť ústupky, kdežto naše hornouhorské zemanstvo práve dostačuje byť kontigentom na mamelukov, číhajúcich po dajakom úradíčku, alebo keď sa zasmeje niektorému šťastlivcovi nebo zvláštne prívetive, za titulom baronským. A medzitým číhaním hnijú tam doma v slovenskej pôde posledné korienky zemanského bytu. Dom pustne, dlžoby rastú, čisté predtym meno sa šeredno kaboní, cestuje po zmenkách, žalobách a konečne po aktách štátneho fiškála.

Napriek tomuto smutnému úpadku najdú sa este predsa členovia zemanského stavu, ktorí jakymsi divom zachovali staré cnosti: Dospev starych piesní znie jim ešte v dusiach a udržuje v nich pekné vlastnosti stariny. Pozrime avšak na tú najnovšiu vrstvu, a a veru dáme za pravdu Szontaghovi, že uhorská „gentry" čo chvíľa prestane byť politickym činiteľom. V čistej negacii svojstva odchovaná, čo možno najpovrchnejšie vzdelaná mládež dá iste posledný rest zemanskému stavu. Idea maďarismu je pristudená, neprirodzená, priprázdna, nežby mohla k ideálnejšiemu životu a k citom vyšším ztrhnúť tú mládež; hlavne ale je to idea cudzia, a jako taká nevniká do útrob mládeže pôvodne a essentiálne slavianskych. Už tí starí mnoho zhrešili svojou nehorlivosťou za svojeť, čo povieme ale na nihilisticky podrast, ktory už svoje zabudol, cudzie na seba povrchne nalepil! Rodina, toto palladium zemanstva, stala sa podrastu novému nepohodlnou a sužujúcou, oni hádžu pochop „familie" cez bord s ľahkym srdcom, práve tak jako zbytky svojej dedovizne.

Z tychto bude mať zemanstvo naše už hotových dobrodruhov, a má jich už. Exempla et nomina sunt odiosa! Ale raz, keď sa rozžiali srdce naše nad hynutím a večným hynutím, vezmeme na seba odium živych príkladov! Pevne veríme, že hruď starého slovenského zemana, ktorý asnáď prijde jakýmsi divom k riadkom našim, rozbúri sa bôľami nad zkazou, zahrmevšou nad jeho stavom z temného mraku renegátstva.

„Nema Turaka bez poturica," hovoria Srbi, u nás nieto Maďara bez pomaďarčenca. A predsa jich máme tak veľa. V tom väzí istá záhuba slovenského zemanského stavu.

Slovenský národ je prinútený bez tohoto mocného faktora zemanského zariadiť svoj dom. Lebo tí jednotlivci zemani, ktorí prilnuli k národu, urobili to nie vyplyvom svojho stavu, ale náhodou zachvátení prúdom ducha, ktorý stal sa jim pochopiteľným preto, že oni sami vládnu neobyčajnými darmi srdca a rozumu. Sú to drahocenné výnimky, vítané každému poctivému Slovákovi.

Nuž dobre lebo nebárs! Nerobí to rád ani s veselým srdcom. Slovensky národ musí zariadiť svoj dom, keby aj nie sám pre seba, teda preto, že je jedným, bárs neveľkym, ale potrebným orgánom väčšieho telesa, sveta slavianskeho. Do toho konečne potrafí i bez urodzenych vodcov, a cesta jeho ta bude tým kratšia, čím opustenejším cítiť bude sa tepany osudom Tatry syn. My sme veľmi pokojní nad svojim budúcim životom, avsak srdce stíska sa bôľom nad ztratou toľkých síl, ktoré nám predsa budú chybäť, a tomu, ku komu sa pripojili, nesú zárodok istého rozkladu.

Svetozár Hurban.

Piesne.

1.

Studnička, studnička
  Jako kryštál jasná,
Povedz mi, povedz mi,
  Či som už dosť krásna?

„Dievčina, dievčina,
  To sa tak riecť nedá,
Choď si dnes na tanec,
  Chlapci ti povedia."

Ukryla bych si ju
  Do svojej komôrky,
A začala by s ňou
  Tajomné shovorky.

Asnáď by mi riekla,
  Čo v nebi smýšľajú:
Či ma ozaj môjmu
  Šuhajkovi dajú!

2.

Keby ja vedela,
  Tá hviezda kam zletí,
Utekala by jej
  S zásterkou v ústrety.

3.

Prší dážď drobunký,
  Halienka mi mokne,
Nedaj mi, dievčatko,
  Darmo stát pri okne.

„Veru škoda triasť sa
V zmoknutej halienke,
Keď si sa dosť nastál
Pri inej pannenke.“

4.

Čože je tá ľalija
Taká pokrivená,
A tá lavka pod oknom
Celá zablatená?

„Hej, hej, mamko, hľaďte len,
Odvreté okienko —
Musel tu ver' zlodej byť —
Mne chybí srdienko.“

5.

Nechoď už, Martinko,
Nechoď tak okolo,
Už ti viac nebude,
Jak ti dosiaľ bolo.

Vezmi sekerečku,
Zajdi si do hory,
A obzri si, šuhaj,
Najkrajšie javory.

Ktorý je najbelší,
Tomu odtni z pniska —
Najkrajšia, belušká
Z javora kolíska.

Potom z peknej lipy
Nasekaj vetvičky,
Na lipinu sadnú
Tie najsladšie sníčky.

Zpýtaj sa vetríčkov,
Či nepríjdu čičkať,
Keď dieťa nebude
Samo chceť buvičkať.

A zpýtaj sa vtáčkov,
Či nepríjdu nôtiť,
Keď budem to dieťa
Museť osirotiť.

A zpýtaj sa hviezdy,
Či nepríjde strážiť,
Keď ja ľahnem biedna
Pod zelenú pažiť!

6.

Kde si ty vzal, Janko,
Takú žienku krásnu?
Ruže má na lícach,
V oku hviezdu jasnú!

„Keď som išiel horou,
Kde sa vody lúčia,
Padala dol' hviezda —
Rozovrem náručia —

A hviezdička zlatá
Rovno doňho padne
A razom sa zmení
Na dievčatko ľadné.

Zavediem ho domov,
Mať ho prežehnala,
A hneď mu v komôrke
Postielôčku stlala.“

A si sa nepýtal,
Prečo z neba padla?
„Prišlo jej vraj z očú,
„Keď šuhaja zhliadla.“

7.

Jaká je tá jabloň
Kvietim obsypaná,
Ale vietor s dáždom
Mnohý kvietok zráňa...

Nežiaľ, srdce moje,
Že hynú nádeje...
Tá jabloň by praskla,
Nech všetko dozreje.

O. Bella.

Ľudovít Štúr.

Píše

dr. *Jozef Miloslav Hurban.*

(Pokračovanie.)

III.

Prešporok, Požúň, Bretislava nad Dunajom, koľké rozpomienky budí toto meno u verného Slováka! To prvé je pokazené z pokazenejšieho nemeckého „Preschpuark;“ toto pokazené z Pressburg, ale i toto je skomolené zo starého Bretislavsburg*); horvatské a maďarské Požúň, Pozsony, sú spotvoreniny stredoveko-latinského Posonium. Bretislava nad Dunajom — k rozdielu od Breclavy nad Moravou, Breslavy či Břetislavy v pruskom Sliezsku — má za sebou starožitnosť. „Antiquam exquirite matrem,“ bývalo heslo Šafárikovo i Štúrovo; od časov Štúrových medzi Slovákmi Prešporok menoval sa po starom svojom mene Bretislavou nad Dunajom a menuje sa najradšej To „nad Dunajom“ nie je však pre zreteľnosť púhu dodatok, ale tak sa menuje v domácich dejepravách. Kráľ Matiaš najradšej menoval si toto svoje mesto mestom Dunajským, Istropolis **) alebo Histropolis. Tak je to s menami miest, ako s národami. Utratíš-li, národe, svoju svobodu a samostatnosť, každý s tebou nadhadzuje a podáva si ťa, ako mu zobák jeho ráči, strká ťa sem a tam a pohadzuje tebou. I Bretislava n. D. odkedy utratila svoje pôvodné meno? Odkedy národ ju zakladavší vymizol z radu samostatných národov. Prišiel čas, že nevedeli sami Prešporčania, čí sú a z koho sú. Hneď jim trubirozi natrúbili, že veru dákysi Piso, Riman, bol zakladateľom Prešpuarku, a volali sa teda Pisonium, ztadiaľ vraj Posonium. To schopili okolo Bretislavy bývajúci Horvati a volali ho Požúňom. K tomu prišli Maďari a našli hotové už Pozsony. Kráľ Matiaš mal lásku ku svojmu Dunajskému mestu a založil tu r. 1465 „Studia generalia,“ t. j. vysoké školy na spôsob a dľa vzoru Bonnskej university. Z Bretislavy n. D. rozlievalo sa svetlo od toho času až po dnes v národe našom. Dá Boh, že „redibit ad Dominum, quod fuit ante suum,“ a Bretislava zase len Bretislavou n. D. slúť bude, slovom i skutkom.

Pri meste tomto je to pamätihodné, že nepovedome staré podanie národného slovenského bytu zachováva a prechováva sa v ňom z tej najlepšej čiastky, totiž skutočnými činy vyvoja národného

*) Srovnaj Šafárikove „Starožitnosti,“ str. 831, kde slavný dejepisec uvádza Hermanna Contracta od r. 1042, mesto toto Brecisburgom menovavšieho.

**) Srovnaj „Conspectus Reipublicae Litterariae in Hungaria & a Paulo Vallaszky. Editio altera.“ Budae 1808. Pag. 109. „Urbem hanc Posoniensem Matthias Rex Histropolim etiam identidem vocitabat:“ jako menuje Prešporok i bulla pápeža Pavla II., daná ku prépoštovi Sombergovi a kapitole bretislavskej: „dilectis filiis Praeposito et Capitulo Ecclesiae S. Martini, Histropolitani salutem etc.“

života. Národ, jako sme pripomenuli, vymizol zo zdí Bretislavských, obyvateľstvo Bretislavy starodávne, slovenské, ustúpilo obecenstvu terajšiemu, nemeckému, ale napriek tomu Bretislava bola a je ač snáď nepovedomou priateľkyňou národa slovenského. Mesto toto samé bývalo strediskom najlepších a najupovedomelejších duchov slovenských, ktorí pod najrozmanitejšími formami, v najpodivnejších časov premenách vydávali zo seba znaky svojej patričnosti a príslušnosti k podaniam národa slovenského, a to, či chceli či nechceli, či vedome či nepovedome. I samo obyvateľstvo, ač nie viacej slovenské, ustavične v dobrom pomere stávalo ku Slovákom. Potyky jeho každodenné až do dnešného dňa nútily ho k prisvojovaniu si reči slovenskej, každý Bretislavčan od koreňa dával svoje dietky na čary za dietky slovenské, aby tak susedstvo dobré zachované bolo až na potomstvo. Len najnovšie haraburdáctvo („chauvinismus“ je u národa nášho neznáme slovo, ale „haraburdáctvo,“ ktoré ono tlumočí dobre, môže sa príhodne užívať) maďaronské vzalo na čas vrch a pristavilo toto ethnograficky korrektné si počínanie Bretislavcov. Pritom však predsa všetkom každý opravdový, korenný Bretislavec porozumie sa so Slovákom čírym. I sami tí haraburdáci z „Pozsonyvidéki lapu,“ nakoľko nie sú prisťahovalci z toho šťastného kraju, kde golvy rastú na hrdlách ako gajdy nafúkle, po slovensky si kupujú zemiaky, kapustu a iné zeleniny na tržišti bretislavskom.

Bretislava od Matiašových časov neprestávala byť strediskom učených mužov, a to až do najnovejších časov, ktorí vyššie túžby svoje ukladali v dielach nesmrteľných ducha svojho. Nás tu zaujíma strana tohoto ruchu, národu slovenskému prajná. Túto stranu vedie sám kráľ Matiaš, známy po svojej spravodlivosti nie menej, než po svojej blahoprajnosti a láske k národu a jazyku slovenskému. Tu sa preslávil on založením vysokých škôl. Tu bývali a pôsobievali: slavný M. Bél, tu Inštitoris-Mošovský, Dankovský, Slemenič, tu Trenčanský, tu Matej Šulek, tu Kováč-Martiny, tu Palkovič, tu zázrak nového veku, ten introit do toho proslulého devätnásteho stoletia — ktoré už veľmi často sa menuje slovanským — založenie ústavu pre reč a literatúru slovenskú (1803), tu tlačiarne a formálny úrad korrektorský kníh slovenských, tu konečne prvý zástupca v eminentnom toho slova smysle národa slovenského na diete uhorskej pred r. 1848, Ľudovít Štúr a jeho národný orgán politický, tu celé pluky mládeže nadšenej, vychované k dobru národa medzi zďami bretislavskými. V Bretislave nad Dunajom, z ústavu pre reč a literatúru slovenskú, povstala spoločnosť mládeže, z tejto vyšli po šľapajach predchodcov jejích, Šafárika, Palackého, Kollára, spevcovia nadšení: Samo Chalúpka, Andrej Sládkovič-Braxatoris, Karol a Ľudovít Štúr, Janko Kráľ, Janko Matúška atď., publicistovia a prírodných vied vedomci a stylisti prvej triedy: Daniel Lichard a Bohuslav Karol Šulek (Záhrebský), prírody badatelia: Daniel Sloboda, Jozef Holuby, Dionýs Štúr atď., paedagogi: Benjamin Pravoslav Červenák, Király, Samo Ormis, August Hor. Škultéty, Ľudovít Grossmann atď., filologi, filosofi,

archaeologovia: Michal Godra, Ctiboh Zoch, Ľudovít náš, Repický, Viliam Pauliny-Tóth, Janko Šafárik atď., medikovia: Klimáček, Bohumil a Michal Šulekovci atď., theologi: Hlaváček, Kuzmány, Hodža, Bohumil Molnár, Ľ. Hroboň a celý rad mladších, juristovia: Boleslavín Vrchovský, Ľudovít Turzo, Mudroňovci oba a celý rad iných. I v našich tychto najsurovejších časiech, v ktorých už iba haraburdáctvo víťazí, vyznačuje sa Bretislava jako sídlo veľmi značných duchov, jak medzi mládežou, nadšenou za ideále človečenstva na oboch vysokých školách, tak i medzi jednotlivcami tu osadenými. Bretislava nedá sa mysleť Slovákovi bez pripomenutia si vďačného všetkých týchto zjavov, ktorými tiahne sa červená niť životných tradícií národa slovenského.

Sem teda, sem na brehy Dunaja, do mesta Dunajského, Brecisburgu slavného, magicky ťahalo to zo Záhoria Trenčanského Ľudovíta Štúra hneď od prvej jeho mladosti, ale dvojnásobnou silou vybúšila táto túha potom, keď okúsiac z kalicha hlbších vied nápoja večnosti, vrhnutý bol okolnosťami do cudzieho geniovi svojmu oboru zamestknania.

Pekný, strunovitý, štihlý, vysoký mladoň slovenský s čiernyma, oheň zahrievajúci sypúcima očima a tmavogaštanovými, bohatými vlasami, k tomu celý zjav jeho súmerný a strojný, sympatický každému, elektrinu tak neodolateľne zo seba púšťajúci, že nemožno bolo mu vzdorovať! Toť Ľudovít, navrátivší sa „do sídla umèn blahého," jako sám Bretislavu menoval. Príkladne krásne ruky a ústa mal, znaky to vraj všetkých velikých rečníkov! Jeho rúčky mohly by boly krášliť i najstrojnejšiu devu. Tváre bol podlhovastej, ale dobre chovanej, vzduchom zdravým barvenej a hriechom nerozoranej a nestrhanej, tak že v súmernú oválnosť vychádzala, vysokým, jasným čelom krášlená. V kráse junáckej len Samo Chalupka mohol s ním závodiť. Príťažlivosť k sebe tak mal velikú, že i protivníci náruživí a bezohľadní zoči voči nevydržali mu. Hlas jeho bol zvonovitý, prenikavý, jednak ku spevu, jednak k rečneniu, jednak k hrozbe ustrojený. Napadli ho jeden raz večer traja juráti haraburdácki a chceli s ním na pannenskej ulici (Nonnenbahn) začať potržku. Ľudovít Štúr privolal prvému, oprúc sa o svoju palicu: „Mit akar?" To s takým výrazom a s tak brnivým „akar," že sa chlapom odnechcelo ďalej jednať s Ľudovítom naším, a odbehli. Lepšie duše poddávaly sa mu bezvýminečne.

Toho času (1835) kvitlo lyceum. Professori boli odborní ľudia a haraburdáctvo netreštilo v pochabých hlavách. Bol síce už zaujal stolicu filosofie *Michal Gregusch*, ktorý nadržoval Maďarom, bol velikým patronom maďarskej mládeže, predsedníkom jejich spoločností a rád si zavtipkoval o chudobnej vtedy literatúre slovenskej; ale, čo sa musí priznať a oceniť, bol odborný muž. Jeho veda bola filosofia, ktorá mu išla nad maďarstvo. Kto mu lúskal tvrdé oriešky kategorií logických, tomu bol priateľom, nech bol Maďar, nech Nemec, nech Slovák. Jeho srdce nič tak neranilo, jako keď videl, že maďarská mládež prednášky jeho zanedbáva, sošity jeho neodpisuje, neučí sa. To ho často rozhorčovalo proti nej, začo zase ona

sa mu často mstila, paškvíliky mu podhadzujúc, pod prednáškou mrmlajúc a pod. Greguš bol slovenského kňaza syn, vedel slovensky, ale Vandrákov v Prešove učedlník, nacical sa jedu maďaronského u majstra svojho, ktorý ho konečne i umoril. Miláčkami stali sa mu Slováci, z ktorých mnohí, jako Michal Mil. Hodža a j., mimoriadne na jeho „jus naturae, logiku, metaphysiku, filosofiu historie“ chodievali a vedeli si uctiť muža vedeckého. O tomto vydal svedoctvo Greguš pred samým Kollárom. O generálnom konvente jeden raz navštíviac Kollára, hovoril Greguš, čo ja mám z úst Kollárových: „My tam v Prešporku všetko možné činíme, aby sme maďarskú mládež k štúdiam priviedli, ale darmo namáhame sa, tej protiví sa každé hlbšie štúdium. Naproti tomu vaši Slováci, ktorí z nikadiaľ žiadnej podpory nezakusujú, lúskajú ničmenej tvrdé orechy filosofie až radosť. Moji najlepší študenti sú Slováci.“ Že Kollár na radostnú inak pre neho túto zprávu nezostal Gregušovi dlžen svoju poznámku, to sa rozumie.

Gregušov miláčok bol i Ľudovít Štúr, bár tento inými kolajami sa poberal; ale to nevadilo, ako hovorím, u Greguša, ktorý držal na talent a pilnosť. Terajší duch haraburdáckych professorov by nebol tak generosný a taký objektívny.

Odborný muž prírodných vied bol i Gabriel Kováč-Martiny, menovite uznaná auctorita vo physike a mathematike, professor výborný, muž solídny, vedám oddaný a k národu slovenskému pietou a láskou sa nesúci, syn povestného superintendenta Michala Kováča-Martinyho. Ba na konci svojho života, keď sa už idea národnosti zo svojej škrupiny na vonok dostávala, odhodlaný i k ráznemu zastatiu pravdy. Velikú vážnosť svoju, jakou sa chovali k nemu kollegovia i konvent miestny bretislavský, nejeden raz položil na váhu v obrane práva reči slovenskej. Blahoslavená jeho pamiatka.

Bez odporu však prvé miesto náleží z tohoto nášho stanoviska Matejovi Ševrlaymu, professorovi theologie. Bol on najupovedomelejším Slovákom zo všetkých tohočasých professorov bretislavských, rodom z turčianskej stolice, tejto kolísky velikého Kollára a novejšieho Slovenstva. Žiaden z professorov tak často nezalietaval na prednáškach svojich do budúcnosti slovanskej, ako Ševrlay. To bol olej na oheň mládeže slovenskej. Interpellovaný raz, že jako mohol, jako Slovan, pomáhať maďarismu na nohy vydaním svojej grammatiky maďarského jazyka, ktorú vydal ešte sťa professor humanitných vied v Štiavnici, usmejúc sa, hovoril: „Charissimi, ja dnes hovoril o ďalšej budúcnosti národov, a tú budúcnosť snáď vy dožijete; keď som ja maďarskú grammatiku vydával v Štiavnici, vtedy už predvídal som, čo prijde dosť skoro, a čo i prišlo u nás, toto hnanie sa po maďarčine; ja chcel mládeži našej usnadniť prácu, aby snad nejšie mohla prísť k účinkovaniu verejnému. Vedeť maďarsky, neznamená pomaďarčiť sa. Len sa, charissimi, učte maďarsky, uvidíte, že sa vám to zíde k obrane vlastnej reči a národnosti, tak ako Maďari uškodia si velice tým, že neučia sa iné reči!“

Ševrlayho často navštevoval Ľudovít. V Ševrlaym mala mládež slovenská najúprimnejšieho priateľa. Jako prof. theologie dotušoval

Nemcom i Maďarom, aby sa slovensky učili, a užíval ten štatistický dôvod, že maďarských a nemeckých cirkví je priúzko a tak i slabé výhľady jich na stanice farárske, jestli sa dokonále nenaučia slovensky. Úspechu ovšem to nemalo, ale pôsobilo hrdé povedomie vo slovenskej theologickej mládeži. Mimo toho býval Ševrlay predsedom spoločnosti slovenskej a tu nejeden raz rozhovoril sa o cieľoch a úlohách vyšších mládeže slovenskej. V únore r. 1839 prijal ochotne úrad centrálneho sberateľa a účtovníka príspevkov dobročinných na „Ústav pre reč a literatúru československú v Bretislave." *)

Najstarší z professorov bol Ján Grosz, muž velikej učenosti, historik a štylista, rodom Nemec. Z neho len Slováci brali úžitok, medzitým čo Maďari smiali sa z jeho staroby, a Nemcom nechutilo jeho prísne držanie na čistotu slohu latinského. Ľudovít upozorňoval mladších študentov na krásy historického slohu Groszovho, ktorého i v nemoci postaveného častejšie zastupoval na kathedre.

Tobias Godofredus Schroer, pod pseudonymom Chr. Oeser (predlož to jediné z celého pseudonymu „s" pred celé meno, vyčítaš Schroera), v literatúre nemeckej ako aesthetik, básnik a historik čestne známy, bol zvláštny zjav tohoveký nielen v Bretislave, ale v celom Uhorsku, kde Nemci spali osudnejší ešte sen, než my Slováci. Schroer vyznal sa v krásnej literatúre slovanskej, zvlášť československej. Cestoval po Čechách a rád rozprával už v V., potom pozdejsie vo vyšších triedach žiakom svojim o pomníkoch historických českého národa, o hradoch staroslavných, o výjavoch dejinných na nich a v kráľovskej Prahe. Staviteľstvo, maliarstvo, poesiu českú vysoko cenil a vážil, čo nesmierne blahoplodne účinkovalo na mysle schopného slovenského žiactva.

Štúr vo spojení so Schroerom zaviedol vyučovanie slovenskej mládeže v IV. a V. triede, kde sa veľa Slovákov nachádzalo, reči a literatúre slovenskej, a cvičil jich v rečnení a slohu slovenskom. Pozdejšie, 1837. roku, keď Schroer prešiel za professora vyšších tried, účinkoval i na nástupcu svojho, Tamasku, ktorý po ňom prejal V. triedu, aby zadržal tento poriadok, čo ten aj ochotne povolil, a poneváč Ľudovítovi rástly práce pod rukama, prepustil úkol tento staršiemu daktorému študentovi, čím založený bol seminár chovancov pre vyššie spolky a ústav slovenský, tak že do rhetoriky a poetiky, alebo secundy prichádzali chlapci už celkom v elementáriach slavismu pocvičení a vstupovali do spoločnosti slovenskej, zahrňovavšej v sebe všetku mládež tried humanitných, filosofických a theologie. Štúr býval vzácnym hosťom u Schroera, ktorý vysoko cenil jeho dary a zápal. Ľudovít uvedený bol Schroerom i do kružkov, vybraných v meste, vzdelávajúcich medzi sebou povedomie národnosti nemeckej. Menšieho významu osobnosti professorské ani nepripomínam, jako také, ktoré žiadneho poťahu nemaly na deje Štúrove.

*) Vidz: Zpráva o ústavu řeči a literatury československé v Prešpurku v Uhřích. 1839. Srovnaj časopis „Květy" z r. 1839. Příloha č. VII. ze dne 4. dubna 1839.

Na lyceume jestvovaly toho času tri spoločnosti mládeže: jedna, najväčmi protegovaná, maďarská, ktorej náčelníkom, protektorom a obživovateľom bol Gregusch; druhá nemecká, ktorú spravoval Schroer, tichá, contemplatívna a na počet najmenšia; tretia, najčinnejšia, ale aj najväčmi stíhaná a prenasledovaná, bola spoločnosť slovenská pod predsedníctvom Mat. Ševrlayho s riadnym miestopredsedom, ktorý vlastne viedol všetko a býval od spoločnosti svobodne volený. Ľudovít Štúr bol jedným z najvýtečnejších týchto miestopredsedov.

Študentstvo prichádzalo do Bretislavy najhojnejšie zo Štiavnice, Kežmarku, Levoče a z Prešova, hromadne dopĺňujúc sa, jako som vyššie poznamenal, z nižších gymnasialných tried bretislavských, sporadicky i z iných progymnasií, jako modranského, rábskeho, b.-bystrického atď. Pestrý a zaujímavých obrázkov plný to býval ruch a život na počiatku školského roku.

Slovenská spoločnosť mala svoju Štúrovskú organisáciu. Získavať duše národu, to bolo heslo Ľudovítovo hneď z rána peknej jeho mladosti, ktorá snaha rozvinula sa v plný kvet v Bretislave, kam zovšad hrnula sa mládež vedochtivá, ale puncto nationalismi docela zanedbaná, osiralá, ba už i pokazená a predsudkami zaujatá. Z dolniakov hrnuli sa beťári, telesní chlapíci bez smyslu vyššieho. Z horného Slovenska chlapci šumní, ale opustení a nabraní obmedzenými pochopami tu rodičov, tam učiteľov svojich. Štúr rozprestieral siete prostriedkom svojej gardy, jaká skoro shromaždila sa okolo neho, zvlášte na počiatku školského roku, a dal verbovať i verboval sám do spoločnosti slovenskej mladíkov. To bola methoda geniálna, sotrieť z mysle prostej alebo obmedzenej predsudky a bludy. Najhrdejší a najneprístupnejší bývali študenti zo Štiavnice prichádzavší, kde Boleman zručnosťou inak uznania hodnou pilňoval latinu; ale to bola aj jediná cnosť jeho, lebo v ostatnom vtipy, ktoré mu ešte zbývali, metal po Slovensku, jeho literatúre a národnosti, bár i on sám Slováčik ubohý bol. Žiaci Bolemanoví jakoby sa rotiť začali k opposícii proti Štúrovcom, keď však najlepšie talenty medzi nimi, jako boli Červenákovci, Grossmanovci, Maróthovci, Frndákovci, Karol Raphanides, Imro Blažkovič, Repicky a iní, pritiahnutí boli do krážov Štúrových, prestala i táto opposícia. Ján Breznyik jediný vydržal pri ideále svojom, Bolemanovi, a stal sa jeho nástupcom, i je až dosiaľ v Štiavnici. Pravdu vyznajúc, tohoto talentu jediného sme závideli štiavnickej opposícii a — i teraz povieme, škoda toľkého talentu v tých kalných vodách toho haraburdáctva. Táto ryba veľkých rozmerov bola by potrebovala väčšieho trošticka mora, než je tá maďarská Tisa! Jinak ale štiavnickým mládencom musí sa chvála dať, že prírastkom jich strany slovenská spoločnosť bretislavská duchom Štúrovým, tým aetherickým idealismom navnadená, dostala jakosi rebrá a kosti realismu. So Štiavničanmi vtrhol do spolku sloh prosaický a meral oštepy svoje so slohom básnickym Štúrovej školy. I filosofia Gregušova — Herbartova pôvodne - - našla statnú junač na týchto mladoňoch; konečne pilňovanie latiny, ktorá bola zanedbávaná pre

štúdia historické, aesthetické, poesiu a už pomaličky aj politiku, dostalo svedomie a chlapci všímali si už viacej i filologie latinskej. Zvláštny zjav, historiu svoju majúci, bol ten, že okolo Štúra krúžok velikych talentov tak bol shromaždený, jako predtym ani zatým nikdy na jednom tak rečeno časobode. Je len lutovať, že potomný život a osudy opravdu velikych talentov tychto, tak akosi zmakosily pod seba, že jích veľkým vlohám nezodpovedaly deje. Nemožno mi nezaznačiť velikých schopností mladoňov tohoťasých: Grossmana staršieho — mladší Ľudovít účinkuje dosiaľ požehnane v B. Bystrici —, Frndákovcov oboch, Imra Blažkoviča, Repického, opravdového Mezofantiho, ktory už za študentstva znal reči europejské hlavné, mimo tychto persky, arabsky, turecky, židovsky atď., Karla Raphanidesa atď. Smrť predčasná vychvátila nám veliké talenty: Benjamina Červenáka, Baranayho, Priekopu, Volku, Ondruša, Michaloviča, Maróthyho (pozdejšie i brata jeho mladšieho, Daniela), z ktorych prvý poponáhľal sa pri inak slabej prirodzenosti zaryť hlboké šlapaje činoplodného genia svojho už ako študent v Bretislave, potom ako kandidát theologie. Vyznačil sa činnosťou prísnou pri ústave bretislavskom, dopisovateľstvom obšírnym s mužmi súvekymi a spísaním „Zrcadla Slovenska“ a biblickych historií. Ku prvému písal som ja predmluvu. Oba spisy vyšly iba po smrti jeho. Popri hlbokej učenosti bol Červenák najčistejší a najmocnejší charakter. On po odchode Ľudovítovom na vysoké učenie Hallské prejal vedenie mládeže a ústavov slovenských bretislavskych. Ľudovít podobal sa láve, vytekajúcej z Vezuva, Červenák zule, vyčnievajúcej z rozbúreného mora. Oba pôsobili k jednomu velikému dielu, vždy dobrí bratia a priatelia. Ľudovít shromažďoval, Červenák usporadoval, tamten lietal sťa orol a k letu za sebou vyvolával vsetko, vsetko, čo len aké také krydelcia malo, tento úlohy rozdával, komu k letu, komu k behu, komu len tak ku chôdzi potichmej. Ľudovít na nič nehľadel, len keď sa letelo s ním do vysin. Červenák muštroval každého, kritika bola za jeho času nemilosrdná. Zápaľ u oboch závodil, nič menší nebol u Pravoslava, nez u Ľudovíta; ale tento vedel mu dať osobnosťou svojou väčšieho vyrazu. Ľudovít mal jedno oko prižmúrené pri mladoňovi krásnom, zápalistom, Pravoslavove obe oči upreté boly najprísnejsie na ideálnu túto mládež! A beda tomu, ktory potkol sa dakde, zanedbal niečo, spustil z očú povinnosť národnú! U Ľudovíta rychlo sa zabudly poklesky, bár nie menej prísny byval v theorii povinností národných, u Pravoslava bola vždy kniha otvorená zápisov hriechov. Keď komu uložila sa úloha, a ten s osvedčením hotovosti k vykonaniu jej prejímal ju, už mohol byť isty poznámky Červenákovej: „Nože ale, nech to nebude zas tak ako onehdá!“ (Jestli sa mu totiž prihodilo voľakedy nedostáť slovu.) „Prečo ste neboli včera vo spevokole, mali sme hosta N. N.,“ uderil na jedného zo spoločnosti, ktory si s fajočkou vykračoval po zadunajskych luhoch. „Verte mi, že ani na tu holbu piva som nemal.“ „A na tabák ste mali? Ste vy mi to za Slovana! Radšej prefajčiť tie dva groše, jako tajsť, kde tak mnohému možno sa naučiť!“ Mal-li ktory slabosť

kávičkovania a ukradnul sa osamote do kaviarne, mohol už istý byť, že mu to Pravoslav vyvŕbi pri danej príležitosti. Poznamenať nádobno, že prísno zabránané bolo údom spoločnosti osamote navštevovať kaviarne. Bol to istý prvokresťanský rigorismus, pri ktorom dojemne vynímala sa tá svobodná, veselá, čerstvosťou kypiaca mládež.

Na čele maďarskej mládeže stávali tiež Slováci. Pripomeniem Theodora *Gedulyho* a *Krupca*, nadšených mládencov, ktorí zapalovali mládež vymyslenými číslami. Pamätám sa dobre na jednu z rečí Krupcových, v ktorej počet Maďarov vystupoval už vtedy na pätnásť millionov! Rozumie sa, že potom vo spoločnosti slovenskej vydávaly sa úlohy štatistické a vyhľadávala sa štatistická literatúra, aby konštatovala sa kolossálna lož Krupcova. Tak sa to študovalo za časov Štúrových: ani jedno haraburdáctvo neodišlo bez špeciálneho štúdia hlbšieho, pomocou ktorého dokázala sa pravda života slovenského. Medzi haraburdáctva, ktorými lapali maďaróni hýlov slovenských pre svoju spoločnosť, náležala na prvom mieste bájka sprostá o bielom koňovi, za ktorého mali predať Slováci svoju krajinu. To zas viedlo k historickým štúdiam a stáli o tom hádky vedecko-historické medzi mládežou. „Pro pulchro namque parippo, nec stultus proprias redderet ullus opes,“ znie mi ešte v pamäti básnického apologety slovo, vzťahujúce sa na túto bájku. Tak mládež slovenská cvičievala sa v boji duchovnom, preto aj ťažko bolo haraburdákom pomýliť kráže Štúrove. Len obmedzené hlavičky, ukrývajúce do tmy rozumčok svoj, hromadily sa okolo protegovaného zlatého teľaťa blbstva. Sokoli Štúrovi mali každý deň nové a nové svoje zamestknania s ideami, ktoré viedly jich k novým štúdiam.

Na konci školského roku organisoval Štúr svoju gardu k nastávajúcim prázdninám a počiatkom budúceho roku školského. Program a úlohy boly vydané v nasledujúcom objeme: Každému bolo za povinnosť uložené, vyhľadávať talenty a volať jich do Bretislavy k ďalšiemu vzdelávaniu sa, žiactvo z iných škól ťahať sem na brehy Dunaja; nadpriadať priateľstvo s neznámymi a dať jim okusovať známosti nové, rečniť jim básne výtečné slovanské a upozorňovať jich na tieto kráže malebné, do ktorých rozkoš je vnísť a znať sa byť členom tak vznešených a velikých ideí. Speváci lepší nabraní boli piesňami národnými i vyššími básňami, ku spevu prispôsobenými. „Slávy Dcera“ hrala prvý zástoj. Z tých dôb pochádzajúci starci ešte i teraz v stave sú zarečniť so zápalom rad zneliek oduševňujúcich. Tak vystrojená mládež rozišla sa z lúčivého zasadnutia spoločnosti a zo spevokolu na to nasledovavšieho po šírom Slovensku. Mimo toho vydané boly úlohy každému: sbieranie piesní a povestí národných, zaznamenávanie mien hôr, vrchov, dolín a strán po kraji slovenskom, soznam národu slovenskému prajných ľudí, mená mužov učených, s literatúrou slovanskou sa zaoberajúcich atď., atď.

Pri návrate však do škól každý čelnejší mladoň mal za povinnosť uložené, aspoň dvoma-trimi dňami skôr sa dostaviť a čakať na svojich nových adoptov a prijať jich do krážov Štúrových, spolu

elníkovi tomuto oznámiť charakteristiku nových nádejnych Koncom každých prázdnin bola činnosť Štúrova napnutá. il pomocou professorov hodiny jednym, tu druhým pomáhal lacnú hospodu, tu tretích pritiahol k sebe a dával jim é hodiny v grammatike slovenskej, aby čo najlepšie pomohli vo spoločnosti. Donesené práce a štúdia krajov ehliadal, opravoval, k verejnému čítaniu jedny, druhé k súpotrebe oddeľoval, a keď už všetko bolo v poriadku, slavtvorenie zasadnutí vyhlásil, piesňou ním složenou a rečou prednesenou zahájil. *) Nato nasledoval spevokol, ktorý prie i tych, ktorí nedôverčivo stáli bokom a klátili sa medzi u do jednej, slovenskej, lebo do druhej, maďarskej, spoločedni boli už zapísaní do oboch spoločností a čakali len, h lepšie pritiahne k sebe. Spevokol bol plný rečí a spevov, eden až k slzám pohnutý hneď na druhý deň išiel k tajom- zápis do spoločnosti slovenskej. Tak rástol počet členov ej spoločnosti z roka na rok. Prvotný počet tridsiatich ol Štúrom znenáhla na 80 až na 120, nečítajúc v to mládež ried gymnasiálnych.

adnutia verejné bývaly v dvorane lyceálnej primy a roza na dve časti: v jednom v stredu a v sobotu od 2. hod. zasadnutie spoločnosti, v ktorom rečnily sa práce klassické slovanských, v mimoriadnych prípadoch povedené i pôisne členov spoločnosti, a rečníci bývali prísne posudzovaní rečnenia: čítaly sa práce, ktoré pred týždňom donesené tike oddané boly druhému; po prečítanej práci nasledovalo ritiky. Hodiny tieto boly veľazaujímavé. Hádali sa mládenci až do vyváženia dôvodov. Zápis viedol tajomník spoločnosti. m z minulého zasadnutia začínalo sa každé zasadnutie. oly hodiny prednášok rozličného obsahu, ktoré držiavali edsedovia; za Ľudovítovho miestopredsedníctva bývaly y grammatiky československého jazyka, potom literatúry ej, historie kmenov slovanských. Červenák učieval srbskoa reč a prednášal historiu Juhoslovanov. Boleslavín Vrchovit toho času nadšený za slaviansky rozvoj, hnal mládež i do rečí europejských, do angličtiny, francúzštiny a itav ktorých sám bol veľmi zbehly a súkromne shromažďoval k cvičeniu sa v nich. Sám Štúr a Červenák sedávali chvíli u nôh nádherného toho mladíka. Krásny mladoň stavy, modrých, jasných, veľkých očú, kučeravých gaštanosov, okrúhlej tváre mliekom umyvanej, ružami vykladanej, osti okuzľujúcej a nadšenia plný. Zjav tento báječný, zaa v mládeži bretislavskej v druhej polovici tretieho desaťoto stoletia, dlho nechával po sebe kolesá a kráže, plné dnej dojímavosti. Nadšenie a vymluvnosť Vrchovského,

mati zostaly mi jednej takej piesne prvé slová: „Vítejte, bratří, se vši do sídla umĕn blahého." Dolu nižšie uvediem podobnú celú ú z pozdejších čias.

možno-li, prevyšovaly ešte i Ľudovíta, očítalosť jeho v anglickej, italianskej a francúzskej spisbe aspoň prevyšovala Ľudovítovu očítalosť, ktorý vyznal sa zase v poľských, juhoslavianskych a ruských literatúrach, a čím prevyšoval Vrchovského, to bol silný charakter a jadro, samé jadro bola jeho vedomosť. Pochytili-li sa s Boleslavínom do hádky o Byrona, išlo do živého! Výtečný krásorečník Boleslavín so slzami v krásnych očach počúval repliku Ľudovítovu, dokazujúceho hanobenie človečenstva, kresťanstvom posväteného a vykúpeného z tenat oplzlej pohanskej romantiky, tým vzývaním premršteného poetu západu. „Nuž či to je poesia, majúca k ideálu pozdvihnúť človečenstvo a národom slúžiť za maják jich púte dejinnej, keď sa to telo až do omrzlosti pretriasa na vidličkách a vystavuje na odiv každá časť jeho?“ zavieral obyčajne Ľudovít svoju philippiku proti Byronovi. Boleslavín skutočne k slzám býval pohnutý, no v hlbine svojej duše nepresvedčený. „To má z Byrona!“ horkoboľastno glossoval Ľudovít potomný, pozdejší život tohoto mimoriadnych schopností, talentu velikého, krásy zrovna zázračnej muža, toho muža, ktorému on ku cti piesne skladával a ospevoval činnosť jeho ideálno-mládeneckú. Štúr bol idealista, to nedá sa zaprieť, ale každá žilka jeho idealismu viedla hneď do života; žiaden z našich slovanských peknoduchých idealistov nebol tak spolu praktickým kresťanom, ako Ľudovít Štúr! Najväčší miláček jeho, jeho ideál, poklesnul raz, a Ľudovít zlomil palicu nad ním. „N. N.-ovi po Všeslavii zazvonili; mně již docházejí pohřební verše. Vzornou tuto horlivosť lichotící žena zakopala. Pokoj prachu.“ — O jednom obdivovanom velikom Slovanovi, ktorého vzývať hotový bol Ľudovít, keď počul hodnoverne, že majúc prijať chudobnú matku svoju, nedovolil to driel, než sa jej šaty módne, panské, velkomestské pripravily, a len tak dovolil žene svojej predstaviť matku svoju, keď bola už v tých panských šatách pripravená, riekol: „No, braček, to tiež kus kože filisterskej; eh! škoda úcty slovanskej, takému vzdávanej, ktorý ani potiaľ neprišiel: „Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl na zemi!“ A mohol bych uviesť viacej takýchto príkladov, ktoré všetky poukazujú na opravdovosť kresťanského smýšľania Ľudovítovho pri jeho nesmierne tklivom idealisme. Samo prúdenie veku bolo rationalistické, škola rationalismom páchnucia, Ľudovít bol tiež na površí svojom rationalista, čo uvidíme na jednotlivých črtoch jeho náhľadov: ale výchova, duch matky, tradície národa a cirkve, tie neboly predsa nikdy udusené v ňom a vyrazily sa zdanlive v odpore s jeho filosofiou. Kde bolo treba priložiť mieru pravú na človeka, dej, smýšľanie, tu vždy siahol Ľudovít k miere jedine pravej: ku kresťanským zásadám. Nuž ale o tom častejšie nám príjde hovoriť.

Rok školský mládeže slovenskej bretislavskej čítal sa po zasadnutiach spoločnosti, od stredy do soboty bývaly stanice života vyneslej tejto mládeže. Každé zasadnutie bolo dejom v živote spoločnosti i jej členov. Ľudovít mimo hodín riadnych, verejných, držal súkromné schôdzky cieľom cvičenia mládeže v reči spisovnej československej, kde vykladával s nadšením „Slávy Dceru,“ menovite

predspev a znelky vyberané, potom Mickiewicza, Hollého a niektoré charakteristické piesne národné. V tomto období bol Ľudovít vzorom horlivosti za čistotu klassickej československčiny a prísne vytýkaval premnohé germanismy, ktorými vlnily sa české časopisy i mluva spoločenská. V jednu hodinu mali neraz mladíci slovenskí príležitosť očuť z úst Štúrovych rečnenú balladu Mickiewiczovu, odsek zo „Svatopluka“ Hollého, a zo „Slávy Deery“ Kollárovej najvýraznejšie znelky spolu s jich výkladom. Uz tu ukazoval Ľudovít zvláštnosti filologického stroja nárečí slovanskych, a vyzdvihoval krásy reči a celé složenie slovančiny. S vystrahou najprísnejšou poukazoval na tie zakorenivšie sa v Slovanstve zlozvyky, kde jedon kmen druhy pre zvlástnosti reči jeho vysmieva a potupuje, ako Kekavcov Záhrebčania, Krajncov Horvati, Hanákov Slováci, Dolniaci Horniakov, Paderáci Včúlákov, Spišiaci Rusniakov atď. Všetko toto odsudzovalo sa summárne jako vyplod blbstva a otroctva a jako vymysel vrahov našich korennych. Všade tam, hovorieval Ľudovít, sú vrstvy na vrstvách pokladov národnych, len treba siahnuť k tomu a vzdelávať to i vzdelávať seba na tom. Ovšem, nie všetci, a ani nie všetci múdri, ba ani nie všetci najmúdrejší chápali to, čo Štúr zvestoval: medzitym učili sa chlapci-junáci všetko, a hlavne učili sa vo škole Štúrovej milovať Slovanstvo veškeré, či v čamare a surke, či v halene a rubaške, a to učinilo i potomne Štúra velikym. V tomto bode, vo velikom období stredku 19. storočia, málo ktory učenec móže sa jemu rovnať.

Tento idealism Štúrov však i tu bral na seba praktickú podobu, on ideále svoje hneď v praxi chcel videť uskutočnené a i kde nebola skutočnosť života k idealismu rozpoložená, on mocou-silou hľadel si ju pretvoriť v mysli svojej tak, že holá, čistá prosa pomerov života stávala sa mu ideálnou a živila jeho ducha i pákou mu byvala k podnikom.

Horvati, jako známo, chodievali na uhorsky snem do Bretislavy. S vyslancami horvatskymi cely sbor mládeže, mladých advokátov, jurátov, pisárov a juristov prihrnul sa do mesta dunajského, aby sa učili právam krajinskym. Ľudovít nemal väčšej a súrnejšej práce, než nadpriasť s nimi známosť, čo tym ľahšie išlo, že reči horvatsko-srbskej dokonale znaly bol a i mládež slovenská čitala už srbské a horvatské časopisy. Kroz horvatskú mládež soznámil sa pozdejšie Ľudovít i so samými vyslancami horvatskymi, jako boli: Bužan, Klobučarič, gr. Janko Dražkovič, Metell Ožegovič, bar. Kulmer a iní. Srbská mládež krem toho už od dávnejších čias hromadne navštevovala bretislavské lyceum, ktorého zvláštnym ctiteľom a priateľom tu studujúcich Slovanov bol slavný patriarcha karlovicky, Štefan Stratimirovič Kulpinsky, a večnej pamäti Jozef Ilija Rajačič, podobne pravoslavny patriarcha karlovicky. Tamten prvy, t. j. už roku 1801, učinil slavný počiatok fundácie stolice slovenskej reči a literatúry na lyceume bretislavskom, darujúc veľkomyselne 5000 zl. ku základine tej. Rajačič byval tiež velikym priateľom a dobrodincom študujúcej slov. mládeže. Pamätné je, že Ľudovít Štúr svoju „Nauku reči slovenskej“ tomuto posvätil, ako

vrúcnemu priateľovi nauk i rodín slovanských.“ Tak už od mlady Ľudovít náš rozhadzoval svoje siete v mori Slavianstva.

Horvatskí velikáši, vyslanci a mládež snemovná navštevovali častejšie i zasadnutia spoločnosti, ku ktorej príležitosti Ľudovít zaobstaral najlepších rečníkov v hlavných nárečiach slovanských, potom básnikov, nadšene bratov Horvatov vítajúcich v kruhu slovenskom. To náramne dobre šírilo vzájomnosť slovanskú medzi kmenami juhoslovanskými a severo-slovenským, a blahočinne pôsobilo menovite na Horvatov, ktorí, hrdí na svoju konštitúciu, bohužiaľ častejšie zapomínať hotoví boli na iných bratov slovanských. I tu Štúr zprostredkoval neraz shodu a dobré porozumievanie si medzi Srby a Horvatmi. Mládež horvatská i srbská brávala účasť i vo spevokoloch; posledná rada navštevovala i riadne zasadnutia, v ktorých Ľudovít mnoho hovorieval, tu jako zapisovateľ a tajomník spoločnosti, tu jako posudzovateľ donesených prác, alebo jako rozsudzovateľ medzi stranami, v hádkach postavenými.

Musím ešte pripomenúť činnosť a vplyv Ľudovíta jako študenta a jeho pomer k professorom. Bol obratný latinák, ktorá reč bola vtedy naukosdelnou, a k tomu znateľ gréčtiny; používali ho teda professorovia k zastupovaniu prekazených v prednáškach učiteľov v nižších triedach tak dobre, jako i vo vyšších. Zastupoval professora v syntaxi, v secunde I. i II. behu, podobne v historii všeobecnej atď. Býval miláčkom professorov pre svoj vzlet ideálny, pilnosť zázračnú a tú elektricitu celej povahy jeho, ktorá prúdila sa z neho a priťahovala k nemu všetko. Sama zpupná a často rozpustilá mládež lyceálna, nepatrivšia do krážov jeho, s ktorou i riadni professori časté ťažkosti mávali, rada s dobrovoľnou poslušnosťou poslúchala ho. Maďari si len mumlali medzi sebou: „kár, hogy nem magyar!“ Okolo triedy, v ktorej Štúr vykladal, mohol človek kedykoľvek ísť, žiadneho hlásku iného nepočul, iba zvonovitý, rozliehajúci sa až po ambitoch lycea hlas Ľudovítov. Hodinu pod ním neoznačovalo šúchanie nohama, ba nejeden raz professor dvoranu tú v následnej hodine zaujať majúci upozorniť musel mimoriadneho supplenta na odbitú hodinu, a vtedy rozchodila sa mládež s „vivaty,“ „éljenami“ a „ať žije!“ („Sláva mu“ uviedlo sa až pozdejšie mojou piesňou: „Už se zlatá dennice nad Kriváněm bliskoce.“) Toto, prirodzene, mocne účinkovalo na celé študentstvo, tak že i neprajúci zásadní, jakí vtedy pod vplyvom Kossuthovým, jako jurata, množili sa rapídne, umĺkali, žalostiac jedine, že nie je Maďarom. I ja som v tomto období času, r. 1836, schvátený bol do krážov Štúrových a hodený na maďarčinu, ktorej učil som sa s radosťou sám, a potom filosofiu, súc už v secunde professorom Gregušom potiahnutý k vede tejto „Praecognita logica-mi“ jeho. Náležal som k prvým jeho dišputátorom, ktorým on dával úlohy k dišputám a tak ostril vtip a rozsudok budúcich svojich posluchačov filosofie; keď už priatelia moji, najmä Juraj Záborský, plávali vo vodách Štúrových, ja ešte lúskal len úlohy logické a tak z mody sa i maďarisoval. O toto posledné nemával som hádky s priateľom svojím, o toľko viacej hádali sme sa však o Štúra, ktorého ja podvrhoval svojim kritickým poznámkam.

Čo mňa odtískalo od Ľudovíta, to bola moja filosofická pycha *). Ja som bol pyšny na svoje „praecognita logica“ a jakysi stary Adam hybal sa vo mne, keď som videl to zbožňovanie Ľudovíta. Jeho ideály, o ktorych počul som ho sporadicky a len tak ukradomky hovoriť, zdaly sa mi byť nie dosť filosofickými, a priateľ môj, Záborsky, nebol v stave rozprášiť tento môj samoľubý „horenos.“ Tak som ja až do filosofie perpendikuloval medzi filosofiou a ideály Štúrovymi. Do maďarskej spoločnosti som nechodil, bo tu mi iná pycha zavadzala. Posmešky na Slovákov špryhané a hany na historiu národa tohoto kydané, prv než ešte pocítil som svoju náležitosť k národu môjmu, mocne odtískali ma od takejto spoločnosti. Konečne nahliadol som, že v takejto negacii niet ďalšej úlohy pre mňa a sám počal som sa súkromne učiť grammatiku československú. Prázdniny r. 1835/6 celé venoval som theorii a praxi reči tejto. Písal som verše a skladal veselohry, opisoval radosti prázdnin, viedol denník dosiaľ latinsky po slovensky a tak so vstúpením do filosofie bol som už dosť pripraveny ku vstúpeniu i do spoločnosti slovenskej. Tento process duševný opísal som kedysi v „Sokole“ Paulinyho pod názvom: „Zaviate ale nezapomenuté lísta:“ koho by to zaujímalo, dočíta sa ho tam. Dosť na tom, Štúrova osobnosť a jeho elektrika podmaňovaly mu ľudí dobrej vôle.

Pilnosť jeho presahovala vsetky medze možnosti. On stačil zastupovať professorov v rozličnych predmetoch učebných, on vynikal vo spoločnosti osemdesiatich alebo i viacerych samorastlých, pilnych, nadanych mladíkov, on korrigoval mladších práce, on kritisoval starších plody, on zaobstarával rozličné kommissie vonkovských priateľov, on vyučoval v prednejších domoch bretislavských synkov, aby seba udržať mohol, on correpetoval začasto so syny veľkych pánov zo zahraničia, ktorí v ústave Blažkovičovskom boli na učení — ako isty Aristarchis — atď. A k tomu sokolie jeho oko ešte striehlo, kde ktory talent by polapiť a do svojich krážov uviesť mohol. Študoval nad to svoju historiu, filologiu, záverečne novejšie reči europejské, aesthetiku, Homera atď. Ale pera si ukrojiť nevedel. Nosil sa vždy elegantne, ale ručník na hrdle si uviazať nevedel. Perá mu robili iní, ručník mu vždy jeden z najlepších priateľov uväzoval. Kalinčiak byval dlhé časy takymto jeho ceremonialistom. Fajka a čierna káva pomáhaly mu premáhať sen nočny, ktorého miesto zaujímaly obsírne korrespondencie s vonkovskymi priateľmi a poesia. Do kaviarne alebo na bál nikdy nešiel, jediné jeho zábavy boly vylety do hôr, na zámky a spevokolov, pri ktorych pri pohári piva a dákej klobáske spievavalo a rečnievalo sa do polnoci. Pres mieru veselého nikdy nebolo ho vídať, ba keď sa

*) Professor Greguš často kritisoval spôsob tractovania filosofie a sľuboval nám už v secunde, že jaknáhle vstúpime do filosofie, tam hlbšie vpravení budeme do opravdovej filosofie, ktorú on, nechajúc secundu, výlučne prevezme. My sme boli na to pyšní, že s nami prejde i professor náš do logiky, a učili sme sa pod ním čo najpilnejšie. Ale i pýcha naša bola ostrá!

spoločnosť rozohriala a veselosť vystupovať začala v bezstarostie, zanôtil sám „Nitra milá, Nitra," a po hymne tejto rozrečnil sa Ľudovít o historických rozpomienkach a veselé tváre pokryla zádumčivosť. V takomto pocite nejeden raz pretrhnutý bol spevokol a každý sa chytal za vaček, platiac svoju skromnú trovu, a zamyslení poberali sa šuhajci domov.

Reči jeho boly vždy rovnako merané zápalom. Prvá jeho reč pri otváraní spevokolu, z príležitosti už či dákeho hosťa — jakých často mávali sme z šíreho Slavianstva, — či, jako podotknuto, z príležitosti daktorej piesne, alebo i otázky, verejne myslami slovanskými hýbajúcej, bola vždy tak plnokrásna, súmerná, premyslená, zápalom za myšlienku slovanskú nesená, jako posledné jeho slovo, k rozchodu povedané.

„Veľa tvoriť (duchovne), málo troviť sa učiť, bratia, buď naša snaha," hovoril pri jednej príležitosti, „za jedno preto, že nám prichádza teraz častejšie obetovať ten groš na časopisy a knihy, bez ktorých niet života, za druhé všetci rodičia slovenskí budú nám radi svojich synkov sverovať, keď sa medzi nami poriadku a skrovnosti priučia, a za tretie, čo je najpodstatnejšia príčina, pre ktorú skromnosti a skrovnosti navykať máme, že žiaden nie je svobodným a samostatným človekom, ktorý nevie už v mladosti navykať na spokojstvie s málom, ktorý troviť a len troviť naučí sa a zvykol pohodliam života; bo keď v muža zrastie, nepovedú ho viacej jeho ideále, presvedčenie jeho duše, láska jeho srdca, ale pohodlie a rozkoš, na ktoré v mlady navyknul. Potom už ta dá všetko nadšenie svoje za kus chlebíčka. Národ i kráľovstvo nebeské začaruje — za bedársky telesný život!"

Jaké to proroctvo! A vtedy veru ešte nebolo príčin, toľko žalovať sa na túto boľačku chlebárstva. I sama maďarská mládež bola ideálnejšia, ona haraburdáčila síce, námila sa bludárskych historikov a blbých politikastrov haraburdáckymi lžami, ale nerobila to pre chlieb. Na strane slovenskej nebolo povedomia národného, ale to nepovedomie nečišlo z chlebárstva. Teraz už rozumieme prorockej nauke Štúrovej, kam bola namierená, keď sa podívame, jak riedke sú rady mládeže terajšej ideálne pojímané, a jaká massa hmotárskych haraburdákov čmiara sa životom! Naučili sa na pečienky a strebanicu uprostred študií, inak snáď i lepších, až prešly doby študentstva a potom už len hnať sa za masnými sinecurami, ako to vidíme najmä na odrodilskej chábke haraburdáckej.

„Veľa tvoriť — málo troviť!" buď vaším pravidlom, mládenci slovenskí, ktorí chcete sa opravdove vydať v službu ducha, Štúrom tak vám za úděl položenú.

Mládež Štúrovská, to môžem dobrým svedomím rieknuť, stávala sa zo dňa na deň vážnejšou, opravdivosti morálnej plnou, nadšenejšou za pravé ideále mladosti. Mával vždy dvojakých učedlníkov: jedni stávali bližšie k nemu, z čoho často i žiarlivosti pochodily; i bol na to upozorňovaný Ľudovít: ale bez toho už raz byť nemohlo, to sa zmeniť nedalo: museli sa spokojiť i tí druhí, ktorí len ďalej stávali. Tým prvotriednym sveril sa celý, sdelil jim

štúdia svoje tajnejšie, najmä poťahujúce sa na tohovekú politiku europejskú, po ktorej nástroje Metternichovské čenichaly vo všetkých vrstvách spoločnosti ľudskej a hlavne po kruhoch študentských. Ľudovít bol domácim učiteľom a domácim, veľmi vítanym priateľom u kníhkupca Schwaigera a lekárnika Fiedlera; oba domy jedny z prednejších v meste; najmä u Schwaigerov oboznamoval sa s najnovšími plody literatúry. Francúzske, nemecké, poľské brožúry dostával tam k prehľadu, vyznačnejšie i nadobyval si sám a historia onnoho pohnutia duchov slovanskych, ktoré sa tiež poľským povstaním z r. 1830 l menuje, byvala predmetom úvah v užších týchto kruhoch mládeže. Sympathie poľské trvaly v mládeži v prvých rokoch, a verejná tajnosť bola, že Samo Chalupka sám poberal sa Poliakom na pomoc, no od hraníc zpät bol upravený a prijdúc k bratovi Jánovi do Brezna s neporídzenou, veselym vtipom bol od neho uvítany. Hlbšie štúdia Štúrove všetkých motívov poľských viedly ho zo sympathií ku kritike, kde i našiel pravy stredobod domácej tejto slovanskej rozopre. Je to drama rodinné, hovorieval, v ktorom v prvom dejstve vystupoval brat Poliak s krivdením brata ruského, v druhom vystúpil brat Rus a zmocnil sa brata poľského, ktory kričal už vo službe vyššej ducha: „Za naszę i vaszę volność,“ ktoré ale heslo padlo do vody a dramatu uzol sa zaviazal, v ktorom brat rusky je víťazom, ale Poliak v kútiku utiahnuty odpovedá na otázku: jak dlho trvala vaša vojna o nepodľahlosť? „Głośna 10 miesięncy, tajemna dotąd trva!“ To „dotąd“ zdá sa veštiť tragédiu slaviansku, ale Štúr hovoril o drame a myslel, že drama tak musí sa skončiť, ako svár Marka Kraljeviča s Andrijom, jeho bratom. Na Turka svorne išli oba so svojimi buzdovany. Rus i Poliak v duchu slavianskom musejú sa smieriť, a to sa stať musí voči vrahovi mena slavianskeho, ktorý ide o sotretie obojích z tváre zeme.

Ľudovít v tomto vyhlade potom vykladával Puškinove, Chomiakove, Mickiewiczove, Kollárove básne a proroctvá a jednotil v jednej myšlienke rózne predstavy života velikánov týchto. S objectivitou podivuhodnou a s pravym Tacitovskym heslom „sine ira et studio“ vykladal charaktery z tak róznych strán, jako jich historia polskoruská uviedla v tom veku na prkná. Odušĕvnení poručíci a chladnokrevní generáli poľskí jednak vystupovali v mysli jeho malebne; a keď ličiť počal vernosť ruskú, keď ospevoval srdce Konstantinovo, rozorvané láskou k Poliakom i ľútostou nad jich zaslepením, alebo opisoval starého Chlopického, ziaka to vo válčení ešte hen Kosciuszkovho a Dombrowského, ako jazdiac pred frontom vojsk, okrášlené mal prse rády poľskymi vedľa ruskych rádov, teda až zachádzal sa enthusiasmom a dodal na koniec: „Tak hla, bratia, vyzerajú Slovania, a to i keď vraždobne stoja proti sebe! Nič, bratia, nič inšie nechybä Slovanom, ako onen Turek kraljevičom srbskym bájnej slávy a múdrosti, Markovi a Andrejovi! Čo to potom budú za postavy historie sveta, keď nie druh druhu naproti, ale spoločne vrahovi voči stáť budú!“

To byvaly súkromné rozpravy na vychádzkach do hôr, pri mlieku a chlebe. Tí šťastní junoši, ktorých pripúšťal ku tymto sym-

posiam, jako to žartovne sám po Sokratovi menúval, nevedeli sa dosť prenachváliť Štúrovho zápalu a jeho jasavých, bliskajúcich, duše zapalujúcich náhladov na historiu slovanskú. Premnohí zatúžili po tomto kruhu a Štúr nebol tvrdý, naopak, čím viacej mládeže vídal okolo seba na výletoch, tým radšej bol a tešil sa z každého mladoňa, pristúpivšieho do kruhu jeho. Vtedy však predmety rozpráv bývaly iného obsahu. Marko Kraljevič, piesne národné, dumky maloruské, historia Velkej Moravy, zprávy najnovšie zo sveta slovanského, to bývaly predmety shovárok a mimo toho prehlad mladoňov a jich štúdií. Štúr, keď zbadal vo škole pod prednáškami daktorú peknú tvár, výrazné oko, pilnú mysel, a nepozoroval ho v týchto kruhoch svojich, vyzvedal sa po ňom, odporúčal ho pozornosti priatelov a staral sa, jakoby ho dostal k štúdiam národným. „Kozí vrch," „zadunajské luhy," „Batzenhäusle," to bývaly najobyčajnejšie miesta výletov. Tu v tóni hór, lebo na trávnikoch zelených chvílami stojac, chvílami zas pololežiac a sediac polo, a okolo neho do polkruha rozložená mládež, hovorieval Štúr vela o svojich dumách, o povinnosťach velikých mládeže a o postavení biednom slovenského národa. Všetci počúvali mladého proroka tíškom, len tu i tu zkrsla dáka otázka, ktorú zodpovedal Ludovít, alebo prejavený bol vyraz zápalu, vznieteného v búrnych výkrikoch pochvaly. Nato išla pieseň dokola i pieseň sborová; išlo rečnenie tu z Kollára, tu z Mickiewicza, tu prednášaly sa plody inych básnikov slovanskych. Pri takýchto výletoch vznikaly myšlienky a nárady nové, ktoré potom rozvažovaly sa riadne od spoločnosti a nejedna z nich uskutočnila sa.

Tak povstala myšlienka, vydať tiskom zdarnejšie práce, menovite ktoré vo spoločnosti s prajnou kritikou sa stretly alebo súdom spoločným vnesené boly i do pamätnej knihy. To sa stalo a „Plody učenců řeči a literatury československé na ústavě břetislavském" vyšly roku 1836 prácou a námahou hlavne Ludovítovou, potom Ctiboha Zocha a iných. Tak povstala myšlienka a nárada, osláviť pamiatku zaslúžilého priatela národa slovenského, zomrevšieho v Skalici, *Štefana Ďugu*, k jehož oslave vydal sa „Truchlozpěv" atď. Tak povstala ešte ďalej siahajúca myšlienka, vydať „City vděčnosti" k oslave najprednejších tohovekých hýbatelov života slovanského, mužov na všetkých stranách širého Slovanstva účinkovavších. Táto nárada bola ovšem ťažká k vyvedeniu, ačkolvek Ludovít všetky sily vynakladal na uskutočnenie myšlienky tejto, pracujúc sám väčším dielom na životopisoch mužov, majúcich prísť do venca toho. Pracovali najlepší básnici vyše dvoch rokov na sostavení diela toho. Ale nevyšlo. Neviem sám, na čom zadrhlo sa predsavzatie toto. Bezpochyby politické a opatrnosti dôvody odradily prednejších mladoňov tychto od prevedenia predsavzatého úmyslu. Možno že i zkúsenosť pri „Plodoch" odstrašila Ludovíta od prevedenia diela. Tohočasí vlastenci slovenskí zápasili ešte velmi s predsudkami. Nevídané bolo vtedy, aby mládež vystupovala bola verejne s plody literárnymi. - To bolo privilegium len tých jediných starych pánov, ktorí chceli videť mládež pekne tíško v područí svojom učiť a pripravo-

vať sa k úradom a potom i k vydávaniu knižiek k dobru národa. Medzitým mládež bola v práve životnom a život ju ospravedlnil. Tie „City vděčnosti," nakoľko už boly spracované, ako sa mi vidí, dostaly sa i s inými spismi spoločnosti do rúk Gašpara Fejérpatakyho. Kto jich kedysi vyhľadá a zachová, stane sa veľmi zaslúžilým o objasnenie onej doby tak skvelej a významnej pre potomnú budúcnosť. Snaha, vydať také dielo na verejnosť, v tých časoch bola rekovská odvaha, nesčítujúca nepriateľov! Národ spí. Starší jeho synovia chodia v historických kothurnoch zašlej doby, jedni len ako meteory skvejú sa na nedostižnej výši, rozsypaní po celom slovanskom svete, a tu v dolinách Tatier hýba sa celý sbor spevákov, na čele majúc orla mimoriadne smelého, s odvahou velikej idei hodnou, a ten chce spievať svetu o velikáňoch, nad človečenstvo veškeré z lona Slavianstva vyniknuvších. Nebolo kmena slovanského, aby ho mládež táto nebola navštívila a nebola ospievala, jednoho aspoň z jeho velikých bádateľov alebo poetov.

Ľudovít Štúr zaviedol i ten riad, že každý, kto opúšťal spoločnosť, zaviazal sa, zostávať s ňou vo spojení stálom, tu podporovaním bibliotéky, tu dopisovaním o potrebách a stave národa, tu konečne občasným navštevovaním osobným podrastajúcich mladoňov, čo nosičov myšlienky národnej. Podobne zaviazaný bol občasný podpredseda, či sám, či kroz členov výboru, týchto bývalých členov stále udržovať v evidencii zpráv z celého národa do Bretislavy dochodiacich. Do činnosti tejto potiahnuté bolo cestovanie, predtým nevídané u mládeže, a síce cestovanie s určitým cieľom šírenia lásky k národu svojmu, bez ktorej nemala týmto pionierom žiadnej ceny ani veda, ani umenie, ani úrad a povolanie. To bola positivita Štúrovského chápania života a náhľadu o svete. On sám prvý začal cestovanie v tomto smere, a výsledok jeho sdelil súvekým a priateľom v dopise zo dňa 4. srpna 1836. Nebožtík Ctiboh Zoch zachoval zaujímavý dopis ten pre budúcnosť, a ja presvedčený som, že zavďačím sa i čitateľstvu, keď ho tu sdelím. Znie doslovne takto:

„Upřímné milovaný Ctibohu! (Zoch, inak i Cochius.)

Tvůj list ode dne 8. července, spolu i s věcmi zavinutými, sem prijal, však jen dne 13., poněvadž dne 12., na ten den totiž, kdy ony sem došly, já ještě v Prešporku sem nebyl. Na místo mne Martinek věci od vozky vzal a mne je doručil. Ozval si se Ty ze všech první, kteří se odebrali z kolébky této milé vzájemnosti naší a věru můžeš věřit, list Tvůj mi vítaný byl. Obsahu arci tam málo potěšitelného, ale vězí tam city, které mne jak vežďy tak i nyní velezaujímaly! — Že Tvá cesta Tobě vežďy zaujímavější byla, lehce dopouštím, poněvadž si se vežďy zbližoval mužu těch, kteří nám předmětem častým mluvy naší sloužili; krajů těch, v jejichž rozmanité lepotě naše duše se často kochávaly. Než bylo i mně zaujímavé mé Nitranské cestování, jehožto výsledky Tobě na krátce udati a je samé poněkud nastíním Cestoval sem já tam u veliké radosti; cestoval tak říkaje v triumfu, čehož arci sem se já ne-

nadál. Nayprve sem přišel do Hlubokého k Sedláčkovi *) který mne a nás (cestoval sem totiž s mým milým, starým Pavlem **) co nayvlídněji přijal. Bylo to již po poledni, an sme ta dorazili, vidíce ještě vysoko slunce, dále sme se ubírali, však pod nijakou zástěrou, aniž pod jakým způsobem sme se odtud dostati nemohli; i učinili sme mu k vůli, zůstavše tam přes noc. Vida, že mi na času nezbývá, dal sem se do naší rozpravy o věcech národních, což slyše p. Sedláček, zahořel novým ohněm k svaté věci naší a i hnedky za řádně na pracích i na penízech přispívajícího úda do společnosti naší vstoupil a dopisování se mnou osnoval. Čítal mi on potom některé své kázně, které byly velmi svobodomyslné, k jakových kázání opětnému sem já ho vzbuzoval, což on činiti i dále slíbil. ***).

Odtudto na druhý den šli sme do Kunova, kde v příbytku mého Pavla málo se pobavě, spěchal sem i s ním do Prítrže, kde Šulc nás se vší vlídností přijal †). Tuto sem zase kázal věc naši, které stav jemu docela neznámý byl; a on oduševněl. Na mé upomínající slovo bude vydávati své dílo pod názvem „Duch Kristův," již v rukopise hotové, kteréhož, jak z několika pojednání sem viděl, nic užitečnějšího nebude našemu obecnému lidu. Tento také puzen horlivostí do sboru našeho za úda na všem řádně přispívajícího vstoupil. V Prítrži rozžehnav se s mým Pavlem, táhnul sem sám do Brezové, kam sem, nayprve sice bloudě po kopanicech a vrškoch, šťastně došel a v náručí mého Tomáše ††) klesnul. Přijetí vlídnějšího

*) Bol to Pavel Sedláček, rodený Hlubočan, mój predchodca v úrade farárskom v rodisku svojom; zomrel r. 1843 dňa 29. marca v 37. roku života. Bol muž dobrej vôle a darov zvláštnych, ale chovanec škôl tehdajších, povrchný rationalista, bez idei národného sebavedomia. Ľudovít sa patrne v ňom sklamal, sám tiež ohľadom názoru cirkevného seba korrigoval po návrate svojom z Hally.

**) Je to Pavel Čendekovič, pochádzajúci z Kunova, starý, veselý študent, post varios casus konečne farár v Mal. Stankovcach.

***) Vidz hviezdičku *.

†) Je to nebožtík Ján Šulc, ktorý prešiel pozdejšie za farára na Myjavu, kde zomrel okolo r. 1851. Rečník kanclový prevýborný i národne prebudený, ale tiež rationalismu oddaný; v revolúcii 1848 zmenil smýšľanie svoje. Bol to otec Ľudovíta Šulca, ktorého čítali sme medzi svojich, kňaza výtečného, rečníka na konventoch samostatného, obrancu cirkevnosti proti svetákom, škôl proti moderným Herostratom, národa proti odpadlíkom a krivditeľom, ktorého ku všeobecnému žiaľu pochovali sme v 43. roku života jako farára Brezovského dňa 24. januára t. r. Večná mu pamäť!

††) Tomáš Hroš, tehdajší kaplán evanj. brezovský a potomný farár. Najsrdečnejší milovník národa, prebúdzateľ vedomia národného, ktorý dlhé roky pracoval spolu s nami na národa roli dedičnej. Dom kňazský na Brezovej, inak vysokoučeného muža Pavla Marečka, bol sťa zakliaty zámok, dľa T. Hroša, ktorý, jeho tiež zdaním, ním mal byť odkliaty. Regiment domu bol predivný. Pätoro dcér, držaných ako v kláštore, matka obmedzených náhľadov a k tomu nášľapnica muža svojho, velikého filosofa, ktorému národ bola massa lenivá, hlúpa, surová, cirkev a jej učenie zle pochopená filosofia, kňazia boli mu abecedári a normalisti, on si bol sám sebe dosť. Fichteho osobný učedlník za dva roky drepenel na frásach filosofických majstra svojho. Dom jeho skutočne až Hroš otvoril spoločnosti ľudskej. Na dobu, v ktorej Štúr navštívil dom tento, dlho rozpamätovala sa Marečkovská rodina. A aj, keby Hroš bol zachoval ideál junáka,

sobe predstaviti nemohu, jak mne tam přijali: byla to radost všeobecná. Jaknáhle se dověděli po okolí, že tam sem, hned odevšad se hrnuli přátelé do Brezové. Bylo tam hostů!! a to před tím nikdy nebyvalo. Na třetí den hnedky přisli ta mužové všelikého stavu, jimž sem postavení věcí našich kreslil a je, by se jednou již uchopili národu a osvěty, ponoukal. Mnoho sem tu získal, čehož vysledky nekdy uvidís. Z Březové sem se vybral na další cestování po Nitranské; měl sem vždy 6 -7 průvodců, kterym neopomenul sem vše, co potřebné jest, vykládati. Byl sem v Sobotišti, kdež Jan Šulek jest (farárom totiž cirkve evanj., o ktorom vidz na konci Štúrovho listu tohoto moje poznamenanie), ktery nás za „Plody“ před superattendentem znectíti chtěl a jiz se byl chystal, že mne bude za naši společnost kárati a za „Plody.“ Než divy! oněmel, an sem ta přišel a nás všecky tak vlídně jen co možná přijal a nijakym zpusobem od sebe pustiti nechtěl. Bavíce se tam, od mych soudruhů dosti bylo nadrážino všelico, aby se již jednou se svymi strelami vyrojil, což však on žádnym způsobem učiniti nechtěl. I já sám hleděl sem ho do řeči dostati, než nic neprospelo. Konečne predložil sem mu analogickou dobropísemnost, kterou, vida v čem záleží, vyvyšoval a seznal, že on na ni nevrážel, proto že ji neznal. Daroval mi knihu a mezi nejupřímnější rozpravou a přátelstva ukázáním nás as půl hodiny vyprovázel. Jest to muž vlídny, neco někdy proti poví, však zle nemyslí. I tohoto sem povzbudil, rukopis jeho o vodoléčení tiskem vydati, což nezadlouho učiní. Navstívil som potom Vrbovce, kdez Drahotín Adamiš, i Tobě známy nyní Slovan nayhorlivější se baví. Ten mnoho koná: knihovnu slovanskou má v Nitranské největší, vše tam máš *). Šli sme potom do Turé Lúky, kdež Škodáček (Martin, farár) mi písně a pohádky sbírati slíbil, a odtudto sme se dali do Myjavy, kdež s *Slobodou* sme sobě hověli **). Tento potom, an sem se tu od mych průvodců rozloučil, jestě i s jedním doprovodil nás s Tomášom do Březové, kde sem se ještě čtyři dny bavil. Z Březové na příležitosti od

v povesťach našich úkol hrajúceho pri odklínaní zámkov zakliatych, možné by bolo bývalo odkliatie to. No Štúrov ideálny Tomaš zkvačnul z výše idealov, a milujúc najmladšiu dcéru, vzal si najstaršiu a s ňou i kliatbu domu. Odklínač domov zakliatych je jedine živé kresťanstvo národom zvestované. Egoism a pýcha filosofov sú hrobom a kliatbou domov, obcí, kmenov a národov.

*) Karol Adamiš, dostanúc sa do úradu a prijdúc za farára do Zelenic, bažiac po väčších farách z kroka na krok vrhal sa do náručia aristokracie, hoviacej uz vtedy madarismu, a tak zabúdal vždy väčmi a väčmi už nie len na národ, ale i na cirkev. Napokon stal sa celým nástrojom grófa Karla Zayho a tlumočil jeho unistické snahy národu slovenskému. I v tomto sklamal sa výborny Ľudovít.

**) Daniel Sloboda, jeden z najstarších veteránov, ktorí zakladali a životom vyšším nadchnuli spoločnosť mladeže slovenskej v Bretislave; vtedy bol kaplanom na Myjave, potom prešiel do Rusavy na Morave, kde býval r. 1848 a 1849 útulkom stihanych slovenských a moravských dobrovoľnikov, zúčastnivších sa na povstaní slovenskom. Mal za manželku † Julianuu Jurkovičovú, sestru mojej manželky. Žije až dosiaľ tamže a vždy čerstve pôsobí a pracuje na národa roli dedičnej.

nadál. Nayprve sem přišel do Hlubokého k Sedláčkovi *) ktery mne a nás (cestoval sem totiž s mým milým, starým Pavlem **) co nayvlídněji přijal. Bylo to již po poledni, an sme ta dorazili, vidíce ještě vysoko slunce, dále sme se ubírali, však pod nijakou zástěrou, aniž pod jakým způsobem sme se odtud dostati nemohli; i učinili sme mu k vůli, zůstavše tam přes noc. Vida, že mi na času nezbývá, dal sem se do naší rozpravy o věcech národních, což slyše p. Sedláček, zahořel novym ohněm k svaté věci naší a i hnedky za řádné na pracích i na penízech přispívajícího úda do společnosti naší vstoupil a dopisování se mnou osnoval. Čítal mi on potom některé své kázně, které byly velmi svobodomyslné, k jakovych kázání opětnému sem já ho vzbuzoval, čoz on činiti i dále slíbil. ***).

Odtudto na druhý den šli sme do Kunova, kde v příbytku mého Pavla málo se pobavě, spěchal sem i s ním do Prítrže, kde Šulc nás se vší vlídností přijal †). Tuto sem zase kázal věc naši, které stav jemu docela neznámy byl; a on oduševněl. Na mé upomínající slovo bude vydávati své dílo pod názvem „Duch Kristův," již v rukopise hotové, kteréhož, jak z několika pojednání sem viděl, nic užitečnějšího nebude našemu obecnému lidu. Tento také puzen horlivostí do sboru našeho za úda na všem řádné přispívajícího vstoupil. V Prítrži rozžehnav se s mým Pavlem, táhnul sem sám do Brezové, kam sem, nayprve sice bloudě po kopanicech a vrškoch, šťastně došel a v náručí mého Tomáše ††) klesnul. Přijetí vlídnějšího

*) Bol to Pavel Sedláček, rodený Hlubočan, môj predchodca v úrade farárskom v rodisku svojom: zomrel r. 1843 dňa 29. marca v 37. roku života. Bol muž dobrej vôle a darov zvláštnych, ale chovanec škôl tehdajších, povrchný rationalista, bez idei národného sebavedomia. Ľudovít sa patrne v ňom sklamal, sám tiež ohľadom názoru cirkevného seba korrigoval po návrate svojom z Hally.

**) Je to Pavel Čendekovič, pochádzajúci z Kunova, starý, veselý študent, post varios casus konečne farár v Mal. Stankovcach.

***) Vidz hviezdičku *.

†) Je to nebožtík Ján Šulc, ktorý prešiel pozdejšie za farára na Myjavu, kde zomrel okolo r. 1851. Rečník kanclový prevýborný i národne prebudený, ale tiež rationalismu oddaný; v revolúcii 1848 zmenil smýšľanie svoje. Bol to otec Ľudovíta Šulca, ktorého čítali sme medzi svojich, kňaza výtečného, rečníka na konventoch samostatného, obrancu cirkevnosti proti svetákom, škôl proti moderným Herostratom, národa proti odpadlíkom a krivditeľom, ktorého ku všeobecnému žiaľu pochovali sme v 43. roku života jako farára Brezovského dňa 24. januára t. r. Večná mu pamäť!

††) Tomáš Hroš, tehdajší kaplán evanj. brezovský a potomný farár. Najsrdečnejší milovník národa, prebúdzateľ vedomia národného, ktorý dlhé roky pracoval spolu s nami na národa roli dedičnej. Dom kňazský na Brezovej, inak vysokoučeného muža Pavla Marečka, bol sťa zakliaty zámok, dľa T. Hroša, ktorý, jeho tiež zdaním, ním mal byť odkliaty. Regiment domu bol predivný. Päťoro dcér, držaných ako v kláštore, matka obmedzených náhľadov a k tomu nášľapnica muža svojho, velikého filosofa, ktorému národ bola massa lenivá, hlúpa, surová, cirkev a jej učenie zle pochopená filosofia, kňazia boli mu abecedári a normalisti, on si bol sám sebe dosť. Fichteho osobný učedlník za dva roky drepenel na frásach filosofických majstra svojho. Dom jeho skutočne až Hroš otvoril spoločnosti ľudskej. Na dobu, v ktorej Stúr navštívil dom tento, dlho rozpamätovala sa Marečkovská rodina. A aj, keby Hroš bol zachoval ideál junáka,

sobě představiti nemohu, jak mne tam přijali: byla to radost všeobecná. Jaknáhle se dověděli po okolí, že tam sem, hned odevšad se hrnuli přátelé do Březové. Bylo tam hostu!! a to před tím nikdy nebývalo. Na třetí den hnedky přišli ta mnzové všelikého stavu, jimž sem postavení věcí našich kreslil a je, by se jednou již uchopili národu a osvěty, ponoukal. Mnoho sem tu získal, čehož výsledky někdy uvidíš. Z Březové sem se vybral na další cestování po Nitranské; měl sem vždy 6—7 průvodců, kterým neopomenul sem vše, co potřebné jest, vykládati. Byl sem v Sobotišti, kdež Jan Šulek jest (farárom totiž církve evanj., o ktorom vidz na konci Štúrovho listu tohoto moje poznamenanie), který nás za „Plody“ před superattendentem znectíti chtěl a již se byl chystal, že mne bude za naši společnost kárati a za „Plody.“ Nez divy! oněměl, an sem ta přišel a nás všecky tak vlídně jen co možná přijal a nijakým způsobem od sebe pustiti nechtěl. Bavíce se tam, od mých soudruhů dosti bylo nadrážino všelico, aby se již jednou se svými střelami vyrojil, což však on žádným způsobem učiniti nechtěl. I já sám hleděl sem ho do řeči dostati, než nic neprospělo. Konečně předložil sem mu analogickou dobropísemnost, kterou, vida v čem záleží, vyvysoval a seznal, že on na ni nevrážel, proto že ji neznal. Daroval mi knihu a mezi nejupřímnější rozpravou a přátelstva ukázáním nás as půl hodiny vyprovázel. Jest to muž vlídný, něco někdy proti poví, však zle nemyslí. I tohoto sem povzbudil, rukopis jeho o vodoléčení tiskem vydati, což nezadlouho učiní. Navštívil som potom Vrbovce, kdež Drahotín Adamiš, i Tobě známý nyní Slovan nayhorlivější se baví. Ten mnoho koná; knihovnu slovanskou má v Nitranské největší, vše tam máš *). Šli sme potom do Turé Luky, kdež Škodáček (Martin, farár) mi písně a pohádky sbírati slíbil, a odtudto sme se dali do Myjavy, kdež s *Slobodou* sme sobě hověli **). Tento potom, an sem se tu od mých průvodců rozloučil, ještě i s jedním doprovodil nás s Tomášom do Březové, kde sem se ještě čtyři dny bavil. Z Březové na příležitosti od

v povestach našich úkol hrajúceho pri odklínaní zamkov zakliatych, možné by bolo bývalo odkliatie to. No Štúrov idealny Tomeš zkvačnul z výše idealov, a milujúc najmladšiu dcéru, vzal si najstaršiu a s ňou i kliatbu domu. Odklínač domov zakliatych je jedine živé kresťanstvo národom zvestované. Egoism a pycha filosofov sú hrobom a kliatbou domov, obcí, kmenov a národov.

*) Karol Adamiš, dostanúc sa do uradu a prijdúc za farára do Zelenic, bažiac po vašších farach z kroka na krok vtiahol sa do naručia aristokracie, hoviacej už vtedy maďarismu, a tak zabúdal vždy väčmi a väčmi už nie len na narod, ale i na cirkev. Napokon stal sa celým nastrojom grofa Karla Zayho a tiahnúc il jeho unistické snahy narodu slovenskému. I v tomto sklamal sa výborný Ľudovít.

**) Daniel Sloboda jeden z najstarších veteranov, ktorí zakladali a životom vyšším nadchnuli společnosť mladeže slovenskej v Bratislave; vtedy bol kaplanom na Myjave, potom prešiel do Rusavy na Morave, kde býval r. 1848 a 1849 útulkom stíhaných slovenských a moravských dobrovoľníkov, zúčastnivších sa na povstaní slovenskom. Mal za manželku † Julianu Jurkovičovu, sestru mojej manželky. Žije až dosiaľ tamže a vždy čerstve pôsobí a pracuje na naroda roli dedičnej.

Hroše najaté, spolu i s Hrošem sem letěl s bolestným srdcem do Trnavy, cestu naši řídíce přes *Madunice*. Přišli sme tu k velebnému starci *Hollému*. Právě se byl z háje navrátil a ještě uprášený byl, an sme k němu vkročili. Přijal nás velmi vlídně. „Plody“ od společnosti jemu darované sem přinesl, které si on byl již dříve koupil, však tyto velmi vděčně přijal. Obědvali sme u něj, při našich rozprávkách tvář jeho mladnula, a my očařeni byli vzhledem na něho. Bavili sme se tam čtyry hodiny. Odevzdal sem mu naše listy (do památníka), by nám něco na památku napsal, však se slovy „co nám to pomůže,“ tak nechal. Mně i Tomášovi daroval sebou vydané knihy, nač sme se potom bolestně, slzavě od něho rozloučili. Pracuje na novém hrdinském zpěvu pod názvem „Slaviada,“ na kteréhož obsah sem se já ptáti nechtěl, sám však básník, že zajímavý bude, se zmínil. Paulíny (Ladislav), náš druh, byl předešlého dne, jak my tam byli, u něho.*)

Z Madunic letěli sme do Trnavy, kdež s Tomášem se rozloučiv, s Pavlem (Čendekovičem) na ustanoveném mýté shledal sem se. Přenocovali sme tam u přítele mého Pavla nejdůvěrnějšího Kolářika, advokáta a fiškála našeho conventu při tabuli krajské, muže mladého, ještě svobodného, na 80.000 zl. bohatého, Slovana nejhorlivějšího. Tomu sem stav věcí našich předložil, i zahořel láskou k úkonům našim, knihovnu naši bohatě podporovati slíbil a se mnou vždy trvati mající dopisování osnoval, slovem mým přítelem se stal. Bolestně se s tímto rozloučivše, jechali sme do Prešporku, kam sme dne 13. (července) o hodině 6. dorazili. Nu byl sem zase v Prešporku, ale ne v tom starém, nebo zmizeli byli z něho druhové moji starší; věř mi, bratře, pusto, otupno mi tu přicházelo. Nikoho, jenžby se zpodobal duši mé, sem tu nenalezl, okrem jediného Záborského (Jonáša), s nimž se nyní samým kocháme ve věcech našich. Pavel (Čendekovič) mi odšel 15. (července), i tam můj přítel starý zase! Dnes (4. srpna 1836) sem od něho list dostal, v němž mi píše, že tam duch Slováků spí, on některá díla z němčiny do maďarčiny překládá, a jeden starý rukopis slovenský z 13. století mi poslati slibuje. Jistě se zase do Prešporku v září, an zkoušky kandidatické složiti má, navrátí. Já učím u Švaigera a Fiedlera slovenčině, kterými hodinami se tu vydržujem. Měl sem i druhé hodiny, any mne však všeho času zbavovaly, nechal sem je, nebo tak nebyl bych pracovati mohl, — a proto sem tu zůstal. Měl sem stálé vyučování dostati znamenité u Brauna, zdejšího měšťana, však ale chlapec, kterého sem učiti měl, půjde ještě rok na maďarčinu. Mezitím mám slíbené od professorů a zvláště od Šroera, že vše dobré, co se nahodí, dosáhnu, i nu, ja sem s tím spokojen. Jen bych sebe slušně udržeti mohl,

*) Bývali to púte stále do Madunic, kde Ján Hollý, slovutný, nadšený básnik slovenský, úrad farára r. katolíckeho zastával. Ani predtým, ani potom, jako opustil Hollý Madunice, nemenuje sa viacej dedina táto vo spisoch slovenských. I povestný háj, Mlíč rečený, i dub starý zmizly na veky!

nic více nežádám, a to jen, bych věci naší posloužiti mohl. Litoval sem, že sem se z Nitranské tak na rychle odebrati musil, nebo prišlo ještě vyslanství a pozvání pro mne na mnohá místa, ale dne 14. bylo mi v Prešporku byti. Moji mladí žáci tam cestují, zpěvy a všelico jiné sbírají pro sebe i mne, a kde jen co mohou v národním duchu konají. Budem na rok (rozumej školsky rok 1836 7), započnu hneď v září, veřejně předkládati: „Dějepis všeslovanské literatury," jehož rukopis si chystám, mluvnici české a polské reči; vytah z dějepisu národů slovanskych a písemnou řeč naši, ono prvé pro údy společnosti, toto pro vše nižší trídy. Mínim i v řeči německé polské nářečí předkládati, nebo o to mne mozí požadují, a k tomu řeč řeckou. Mám práce velmi mnoho, až přes hlavu. Groszmann náš (Dobroslav) mi psal list, v němž mne pro vše žádá, abych mu tu hodiny zaopatřil, nebo tam pry cely den a celou takměr noc se svymi školáky tráví. Srdečne bych mu rád pomohl, nez nym tu nic takového není. Že Kuzmány (Karol, b.-bystricky farár), od něhož dnes mi přiletel list, ochranitelství (totiž spolku zakladaneho Štúrom) nepřijal, kvapne udelal: půjdeme dále, myslím ku Godrovi (Michalovi, professorovi vo Verbasi). Na „Hronku" pro znectení Palkoviče*) v Nitranské se velmi osupili, mel sem co braniti Kuzmányho, ač zcela jej brániti nemohl. Prekvapil se, což mu velmi škodilo. Budem mu to psáti. Do „Zory" sem Ti práce odeslal, nyní papír a vosk, an večer jest a hrozně se náhlím, odeslati nemohu, však ovsem po budoucí príležitosti to učiním. Odpusť, velmi na spěch mi je. Pozdrav nase a pis čím skur Tvému *Luderitu*."

„P. S. Odesílám Ti jednu pisen v Nitranské stolici, v Bráneckem panství vznikloú, kde náramně poddanych trápí. Tato jest:

Bože moj, Otče moj,
Však je ten svět zmotaný,
Čo vystoji, čo vystoji
Chudobný poddaný.

Každý ho sužuje,
Platu nepopravuje;
On si mysli, že na veky
Panuje, panuje.

Vy páni zemani,
My sme vaši poddani,
My budeme v černej zemi
Srovnani, srovnani.

Jak žebrak, tak i kral,
Každý musi umriti,
Každý musi v černej zemi
Uhniti, uhniti.

Napev jest pronikavy, smutny.

*) Vidz na konci listu poznamky.

Palkovič chtěl právně pohledávati Kuzmányho, ale Drechsler, advokát v Bystřici, ten process nepřijal a Kuzmányho vymlouval. Cís. ruská Akademie v zasednutí nejnovějším vyvolila vybor, který se bude obírati s vydáním všeslavského slovníka, i jiné muže učené slavské, odměnu slibujíc, k tomu povzbudila. — Čekám sem nyní Licharda, Vrchovského, pak jednoho · horvatského Všeslava. Pozdravuje Tě upřímně náš brat Záborský."

O $^1/_4$ roka pozdejšie daný list Ľudovítov doplňuje obraz tehdajšej situácie a činnosti jeho: je zo dňa 1. listopadu 1836. Po úvode píše: „Kochaný Ctibohu! Odesílám Ti libru papíru po 2 kr. a 1 stangu pečetního vosku. Odpusť, že Tobě tak neskoro posluhuji. Věř mi, bratře, že já nevím komu prvé psáti, a komu co prvé posílati mám. Ze všech stran kolem do kola se hrnou na mne, na vše strany něco zasílati, vyřizovati a Bůh ví co musím. Mezitím ale z čeho býti mohu, přemilí ušlí od nás bratrové, vděčně Vám vykonám. Nevím, mohu-li Tobě nyní „Starožitnosti" poslati, nebo list doma píši a k Švaigerovi dokud doběhnu, nevím, tu-li více jest příležitosti? Ne-li však tato, tak, která má zejtra či pozejtří odejíti, jak slyším, jistě je vezme. — Předpláceti ovšem můžete u Bělopotockého (Fejérpatakyho), tak vám sa rychleji výtisky dostanou, poněvadž on na místo Vás od Švaigera knihy přijímati bude. Tvůj list sem četl jakýsi nespokojný. Příčina toho jest na jevě. Právě teď píšem do Prahy čtyri listy: tam se o tom vyjádřím.

Prjekopa zemřel na konci srpna (1836). Na pohřebě sem mu zařečnil. V Společnosti předešlého měsíce překrásné zasednutí jemu ke cti držáno bylo. — Bydlím v Kražalkovičově domě. Ďuga zemřel, ve dvou týdnech vydá mu Společnost truchlozpěv. Na „Citech vděčnosti" neustále pracujeme. Čím skůr mi pošli životopis Bělopotockého. Nic neslyšíte o Frndákovi? Dobroslav (Groszmann) jest učitelem v Pliešovcach. Tvůj Ľudevít."

Dvoje nám znázorňujú tieto Ľudovítove listy z r. 1836: jedno, Štúrov ideálny optimismus, a druhé skutočný obraz tohovekého života. Jako zjavenie čohosi nového čakaly slovenské čelnejšie rodiny, a čakaly dlho darmo. Len vyzeraly. Tu jim doletí zo Záhoria mladoň vzletný — a ajhla, domy svoje mu otvárajú, v triumfe ho sprevádzajú, a on jim hovorí o nových veciach, o stave národa, o podujatiach mládeže za národ a jeho osvetu, o literárnych podnikoch, o potrebe spolčovania sa cieľom napomáhania národného vzdelania, a spieva jim piesne nové a vpisuje do knižky piesne ľudu staré, a rozpráva jim o historických dielach národa, a teší jich nádejami lepších časov, a recní jim znelky Kollárove, a vyvoláva jich k čítaniu Šafárikových „Starožitností!" Všetko ho obdivuje, všetko mu prisvedčuje, všetko sľubuje pristať do spoločnosti bretislavských mladoňov, ktorí sriaďa vo spoločnosti svojej odsek jeden, ktorý bude záležať len zo samých starších a už v úradoch postavených vlastencov slovenských, ktorí vzájomne medzi sebou · budú posudzovať práce a plody svoje literárne atď. A Ľudovít mal všetko za hotové zlato.

Ostatne z opisu jeho hľadí na nás sama skutočná situácia tehdajšia. Takí boli ľudia, jako jich opisuje, len nezostali takymi, jakymi utvoril si v mysli svojej ideálny mladoň, Ľudovít náš. Mimo poznámok, hneď k textu pripojenych, ešte mi nádobno jedno-druhé o ľuďoch tam zpomínanych prerieсť, najmä tych, čo Ľudovítovi bližšie stáli. Taky bol Čendekovič. Do smrti Ľudovítovej verny jeho druh a priateľ, do smrti svojej verný ctiteľ a prechovávateľ pamiatky drahej na velikého svojho priateľa.

Keď Ľudovít ponoril dušu svoju v nekonečnosť žiaľov svojich nad národom a už vyhľadu nebolo zo strastí a bied, v ktorych trvalo Slovenstvo, vtedy vybral sa ku svojmu starému priateľovi, ako ho vždy menoval, Čendekovičovi, a bol v krátkom čase vyliečeny z dumy žiaľnych citov plnej. Dlho počúval Pavel Ľudovíta, jak žalostí, jak sožiera sa, jak prorokuje zlé veci, prísť majúce na pokolenie toto hlivejúce, nejapné a ničoho vyššieho neschopné, nejeden raz i v tej veselej tvári Pavlovej zjavil sa mrak a slza vyronila sa z oka. Tu ale razom vezme Pavel postavenie prísno proti Ľudovítovi a počne: „Ale, bratku, pravdu síce máš, holá, čistá všetko je pravda, čo hovoríš, ale povedzže mi, či sa nám, priateľom svojim, a národu svojmu už konečne takto chceš zosužovať a o živôt pripraviť? Či len ty sám nevieš, čo my všetci vieme a vidíme, že národ náš už inakších loptošov pretrval, než sú títo terajší paholci satanovi? A či ozaj báchorkou by mala byť historia Božieho riadenia národov? Či ozaj pravda to, že i Pán Boh sa pomaďarčil? Že nás len nato stvoril, aby sme štyble pucovali Maďarom? Či neobdrží Boh konečne vrch, ktory chce, aby chválou jeho ozývali sa všetky národy a jazyky? Ježe mi tam strachu pred trhany, trci frci, kňaz Ondrej, ad animam, my dlhšie vydržíme tu, než tí Aziati, ktorých strykov dávno už historia zahrabala! Eh! poďže so mnou, vyvediem vás tu nad Stankovce, pod stráň Inovca, čo za svety objavia sa tam, uvidíš!“ A tu pojal Ľudovíta pod pažu, a za nimi priatelia tiahli farskym dvorom hore na návršie, zkadiaľ vyhľad prerozkošny na Považie, na hrad Matúšov atď. Čendekovič nedal k slovu prísť Štúrovi, vyjmúc ak obdivoval prírody krásy, inak z anekdoty do anekdoty prechádzal a rozveselil celú spoločnosť, naposledy i samého Ľudovíta.

Úbohý Čendekovič, naposledy i sám potreboval útechy. Osirel, osamotnel, chcel naposledy ratovať sa na lodičke manželstva; ale bola to už neskorá myslienka, už k večeru jeho života. Zostala neuskutočnená a on odišiel k otcom, oplakany cirkvou svojou a mnohymi priateľmi. Večná mu pamäť!

V tom nesklamal sa Ľudovít.

Ale ani v starkom Jánovi Šulekovi v Sobotišti. Tohoto dobre maľuje Ľudovít. Nebol tak prísny, jako sa chyr niesol o ňom. Naopak, pravy stĺp tehdajšieho povedomia národného. On prvy vydal grammatiku reči latinskej v jazyku národnom, čo vtedy neslychané bolo; latinsky sme sa museli učiť z grammatiky latinsky písanej. Šulek bol jeden z najplodnejších tehdajších spisovateľov. Zpomenutá v liste kniha vodolekárska skutočne vyšla. Nie tak „Duch Kristův,“

ktorú sľúbil vydať Šule. Ján Šulek bol otcom velikých synov: pripomeniem len velikého dra. Bohuslava Karla, ktorý poprednú účasť vzal v regenerácii Horvatska, a velikých dvoch mučedlníkov, Ľudovíta a Viléma, z ktorých prvý vo väzení komárňanskom, druhý na šibenici za národ svoj život položili r. 1848.

Bard slovenský, spevec vekov zašlých, Hollý, prestál všetky ohne pokušenia, krivdy a prenasledovania, súc otcovským priateľom Štúrovým do konca. Zanechal Madunice i svoj ľúbený Mlieč, i ten, v ktorého tôni spevy svoje básnil, dub starý, a presídlil sa k priateľovi vernému, Lackovičovi, farárovi, na Dobrú Vodu, kde sme ho častejšie a viacráz i s Ľudovítom navštívili, medzi iným i vo spoločnosti s Mich. Milosl. Hodžom, výlet k nemu z Hlbokého učiniac. Zomrel bard veliký Slovákov v deň i hodinu tú, v ktorej vyhlásil snem krajinský v Debrecíne republiku maďarskú r. 1849.

V Kollárikovi sa sklamal Ľudovít. Zostal večným Nikodemom pre vec slovenskú; keď ho takto navštívil dakto a najmä Ľudovít, urobil jedno-druhé, ale, panicom zostanúc, nepozostavil po sebe zvláštnej pamiatky.

Schroer bol idealista čistého zrna a zdravého jadra, ktorého túžby niesly sa nad súvekých jeho súrodákov; jeho predvídanie bojov vražedlných medzi Germanstvom a Slovanstvom, v ktorých ku škode človečenstva smrteľne ranenými zdali sa mu byť i víťazia i premožení, viedly ho k prísnemu zpytovaniu otázky, jakoby sa tomu predísť malo. Proti tomu najlepší duchovia mali by zavčasu kärovať a podať si ruky z oboch strán, aby vyrovnané boly príčiny boja pokojne. Na minulosť zásteru hodiť, budúcnosti druh druha podporujúc v ústrety ísť s pravdou a spravodlivosťou. To jeho ideál, to ideál i kružku, jaký on mal kolo seba v Bretislave shromaždený. Štúrovým a mládeže slovenskej bol opravdovým priateľom a radcom k dobrému. Vďačná mu pamäť v národe našom!

Kuzmány je známy prvej velikosti muž na Slovensku. Že ho r. 1836 na ceste svojej nitranskej Ľudovít obraňovať musel, ač nie dobre dal sa brániť, vzťahuje sa na jeho predmluvu ku Hronke, r. 1836 vydanej. „Místo předmluvy tato domluva,“ znel titul článku polemického, ktorym otvoril Kuzmány vydávanie „Hronky, podtatranskej Zábavnice.“ Uderil Kuzmány naraz na všetkých, nie div teda, že všetci tiež postriasali sa, a halló bolo hotové. Jednako tlstou palicou bácal do Bernolákistov, jako do neologov československých, Kollára a Godru, do orthodoxov starej orthografie, do tak rečených ypsilonistov, Palkoviča, jako do mladej vrstvy literárno-slovenskej. Toto nielen tie patričné, veľmi citlivé strany rozdrážilo, ale odzbrojilo mládež tú, ktorá hotová bola zastať sa Kuzmányho, bo táto na čele so Štúrom nič nechcela vedeť ani čuť o hádkach a svároch. Ona písala československy a učila sa všetky nárečia, ba pestovala jako nejaké tajomstvo podrečia piesní národných nielen slovenských, ale i moravských (hanáckych), maloruských, kekavských, slovinských, šaryšsko-ruských, spišsko-poľských atď. Štúr korrigoval dopodrobna česko-slovenské práce študentov, čiarku za čiarkou: ale na piesňach národnych neopovážil sa ničoho nič pre-

meniť. Bola mu národná poesia útlou „netykaj sa.“ „Tie (piesne) my nesmieme korrigovať,“ hovoril; „učiť sa z nich národne písať i básniť.“ Všetky toho času v časopisoch českých uverejnené a zväčša ním samým zasielané piesne slovenské smelo prechodily sa v prostom rúchu svojom po nivách slovanských; ani českí redaktori, pilní v korrigovaní všetkého, čo zo Slovenska prichodilo, nemenili nič na nich, laskajúc sa s tymito deckami prírody priaznou najútlejšou. Predmluva rečená k „Hronke“ však najmä Palkoviča citlive urazila, čo Štúra nesmierne bolelo, keď predsa Palkovič bol najstarší z bojovníkov za právo národa, za rozkvet jeho literatúry, pod ktorého krýdlami národnosť i spisba slovenská vyše 30 rokov (od 1803), už bár aj len živorila, ale predsa aspoň živorila, prenášajúc život na lepšie časy. Takého dač vedel Ľudovít vážiť i ceniť vysoko. Ale ovšem z druhej strany i Kuzmány vysoko stál v očach jeho, jako náčelny, mladý muž tohovekého Slovenska; tôňa na tohoto padajúca bola v bystrozraku Štúrovom tôňa, padajúca na národ celý. V citnej jeho hrudi, to môžem riekmuť, hraly najútlejšie žilky životné národa. Ztadiaľ ten pomykov jeho, tá úzkosť jeho, keď chodiac po Nitranskej, videl zapaľovať sa vraždebné myšlienky proti mužom v národe náčelným. Jemu zdal sa mier všetkým byť, čo mohlo zdvihnúť národ. On takto zobrazil si protivy tieto na Bielej Hore, hľadiac po Nitrianska staroslávnom svete:

„Vzteklá, biřická byl Winitár duše,
Zpupný Bajan též byl s Atilou katan,
V knihách ti najdou lidstva veždy
zaznačené si holomků jméno.
Jen v míru možné tamto se dostati,
Kam nám poroučí dárce umu spěchat:
Ve míru jen, ne v bouři, řecké
Vedly si ples na Olympě Muzy.“ *)

Medzitym zavisly tento oblak nerozlial sa v ľadovec, Palkovič bol ukrotený a sám Kuzmány korrigoval svoju „Domluvu namiesto predmluvy.“

Charakteristické je v onom Štúrovom osvedčení to, že on nekládol tolkú váhu na tie boje literkárske, na tú tak rečenú jednotu literárnu, než viacej na ideu jednoho smyslu, jednej duše v tych mnohych, róznych zvukoch reči a nárečí slovanských. On vyučoval spisovnému nášmu jazyku mládež mladšiu, on prednásal „dejepis všech slovanských literatur“ mládeži dospelejšej, on v reči nemeckej k vôli tym, ktorí československčine nerozumeli dobre — jako boli rodilí Nemci a daktorí Srbi — prednásal polskú reč cieľom otvorenia jim prístupu ku bohatym pokladom literatúry polskej, on čítal v užších kruhoch Puškina, Lermontova, Žukovského, Chomiakova, Karamzina, on vykladajúc klassikov českych zo zlatej doby literatury, on Kráľodvorsky rukopis, čítal ho s mládežou po dlhych ve-

*) „Hronka“ I., svazok 3, str. 6.

čeroch zimošných. Ale hádkam o literu nebol naklonený, s výminkou jedinou, keď prišla reč na to vyhadzovanie ypsilona (y) z organismu slovanského jazyka. Tu „sine ira et studio“ rozprával: „To jedno neviem pochopiť, jako můžu dajedni spisovatelia slovanskí túto písmenu vyhadzovať chceť z nárečí slovanských (ku pr. Bernolákisti zo slovenčiny, Juhoslovania dajedni zo srbštiny, z horvatštiny, slovenčiny (južnej), keď ona má rovnaké svoje oprávnenie, jednako vážne vo všetkých bez rozdielu nárečiach slovanských? Ale, pravda, — dodával k tomu — treba ju (písmenu y) len tam klásť, kde žiada si ju duch reči, genius národa, kde ona tkvie v samom organisme jazyka.“ Tým bola celá jeho polemika odbavená. Naproti tomu s jasným čelom a uradovaným srdcom držiac v ruke práve prišlú „Hronku,“ rozrezanú na tom mieste 2. sväzku, ročníka I., str. 52., kde Kollár píše o vzore Slaviana, čítal a na odchylky od prijatého toho času pravopisu nás upozorňoval:

O já nejsem z počtu těch omerzlých
(Bodaj zmizli skoro) nevlídníkov,
Kterí svoje odvracujú oko
Ode knižky psanej literami
Cyrilskými neb glagolickými;
Však to jest jen zevniterné roucho,
Pod kterým též slavské srdce tluče,
Na vše strany slavenskeho světa
Vylevajíc života potoky:
Nech rozličný na sobě má oděv,
Nicméně plod jednoho jest ducha;
Nech rozdílným písáno jest písmem,
Jedna předce budeme rodina,
Dokud synu milá bude matka,
Nevděčník ja pokud neodverhne
A tyranům neodevzdá cuzým.
Co pak mňa sa dotýče, já nechcem
Krátkozrakým samožilcem býti,
Hledícím vždy jen do a pod sebe.
Já to cítím, že celé Slavenstvo
Moje jest a já som opět jeho:
To má herdost, to má pýcha jestiť,
O kterú sa pripraviti nedám.
Moj národ jest spolu i vlast moja,
Vlast moja má nesmírné hranice,
Nečítá sta, než tisíc tisícov.
Já som živý v mnohem větším světě,
Nežli závist dopustiti může;
Já som synem silnejšího rodu,
Nežli ona pomysliti schopna.
Nad prostrannou milou mojou vlasťou
Krásné slnko nikdy nezapadá.

Dáli Pán Boh a štěstie junacké,
Aniž její čest má zahynúti:
Nezahyne, dokud budou děti
Lásky obět Slávě přinášeti."

Tymto úryvkom z väčšej básne ukončil slavny Kollar prepamätné svoje pojednanie: „O literárnej vzájemnosti mezi kmeny a nářečími slavskými." *)

Na prednášky Palkovičove, starého orthodoxa grammatického, dla vzorov Králických, Veleslavína, Komenského, hnal Štúr mladších i starších študentov, i sám pre danie príkladu dobrého nielen prednášky navštevoval, ale i verejnym zkúškam, ktoré v latinskej reči sa držiavaly, prítomným býval. Tak všetko, ale zrovna všetko, čo len bolo k naučeniu sa zo slavistiky, učilo, čítalo, ctilo, milovalo sa.

Mladší študenti si už denníčky svoje kyrillicou písavali.

Štúr v naivnosti svojej slovansko-úprimnej prekvapenym, ba postrašenym bol na chvíľu, keď z tychto počiatkov nutných ta veci dospely, že, malo-li sa pohybať národom slovenskym, — tento najzanedbalejší v Slávii národ tisíc rokov ležal v porobe, — nádobno a nevyhnutno bolo postaviť ho, bár uz i na slabé, ale postaviť ho na jeho vlastné nohy a sraziť do jedného koryta tie potoky rôznorečí slovenských, aby tymto nástrojom vlastnym vydobyvať si mohol samostatnosť ztratenú: prekvapenym bol Ľudovít náramne nad tym krikom, ktorý potom strhol nad slovenčinou Kollár, ktorého vzor Slaviana rečnievali Slováci za 8 rokov driel, než Štúr sostavil celú grammatiku toho slovenského nárečia, ktoré Kollár sám za tak nesmierne bohaté a grammaticky dokonalé vyhlásil. On nevedel nijako pochopiť, jakoby to malo znamenať roztrhnutie svázku slovanského medzi nami a Čechmi, keď my i dač iného, jako len národné piesne plodiť a tvoriť budeme vo slovenčine, krem toho češtine tak vonkoncom blízkej. Sám život ukazoval tu cestu znášania sa bratského, k ratovaniu kmena slovenského tak potrebného. Keď na pr. za 6 týždňov cestoval Čech po Slovensku, alebo i dlhšie pobavil sa tu za povolaním svojím, už hovoril rád slovensky: tak podobne Slovák, sotva hranice nárečia svojho prekročil a čím blíz ku Prahe Zlatej prichodil, uż miešal zvuky české do svojej tatranskej slovenčiny. Povestnym stalo sa to „dobré ráno" z úst úzkostlive svoju slovenčinu češtiť hotového študenta slovenského.

Štúrovi sa ešte ani nesnívalo o spisovnej slovenčine, uz horel láskou k nej a ťažko niesol hádky o zvuky a literky, v ktorych nebolo badať velikej idei slovanskej lásky a vzájomnosti. „Mestom našej vzájomnosti" menoval svoju Bretislavu! „Všetko je naše."

*) „Hronka," I, sv. 2., str. 39. Pamatné je osvedčenie Kuzmányho pred statou touto. Tam osvedčuje Kuzmány, že mu nestáva nádeje, aby sa s Kollárom viacej kedy strany jeho slovenčenia srovnať mohol; kdežto za pár rokov Kuzmany stal na miesto Kollarovo, Kollár zase zaujal miesto Kuzmányho, ktory v tom čase tiež bol za jednotu národnú, jednotu litery. Boje sú známe.

osvedčoval nad každým bodom slovanského písomníctva a tradície. Na čistotu češtiny dával sa vo spoločnosti i na hodinách theoretických veliký a prísny pozor; grammatika a syntax boly „summa lex;" ale aby sa rása slovenčiny bola sotierala, to nenapadlo ani najprísnejšiemu milovníkovi a vzdelávateľovi češtiny, Štúrovi. Keď básnikom „slávik zpíval," nenapadlo mu to korrigovať na „slavík tloukl," a keď spisovateľ značkoval mäkké ŕ, nežiadalo sa od neho, aby čítal a vyslovoval toto jako *crž*; ani keď stálo: „pojďte s nami," neopravovalo sa dľa zlozvyku českého: „pojďte s sebou," alebo namiesto „půjdu s vámi," „půjdu s sebou;" slovom, čeština Štúrova bola pravá československčina. Že to bol dobrý, slovanský duch, sotva kto bude zapierať.

Jaknáhle však prišla historia do rozberania a Štúr zaniesol sa nazad do vekov dávno minulých, k dejom Bodricov, Luticov, Ranov, Polabanov, Brežanov, Stoderanov, Havolanov, Zápenancov, Dolencov, Chyžincov, Redaranov, Ukrancov, a vykladať počal, jako sa pre pletky a daromnice — jako i tu tieto zvuky a litierky, táto prosodia a orthografia, nechby seba oprávnenejšie boly stezky jedných proti druhým zo stanoviska filologického — až na vyplenenie druh druha nenávideť a stíhať sa zvykli: tu potom padlo krupobitie a ľadovec najprísnejšieho jich odsúdenia. Konečne, keď jeden lebo druhý zo zpomenutých kmenov — ako častejšie sa to stávalo — utiekol sa pod ochranu spoločného všetkých vraha proti bratskému kmenu, tu potom počal sa mäkký nárek ubolenébo, dobrého Ludovíta. Jeho rozprava historická prešla v elegiu a so slzami v očach rozchodili sa mladíci. Nikdy toľké vnútorné búrky nezmietaly citnú hruď mládeže slovenskej, jako za časov Štúrových v Bratislave. Ovšem, i nehodní bývali medzi vyvolenými Štúrovými, ktorí klamali za živa Štúra a klamú národ po jeho smrti. Ak sa jim tieto riadky dostanú pred oči, nech aspoň myšlienka obnoví sa v nich na doby rajskej nevinnosti! Ja jim želám z duše ešte kus toho života, aby sa na vlastné oči presvedčili, že lapali sa vo vlnobití, čo prišlo na národ, na slamku jedni, a druhí chytali sa britvy. Štúra nasledovať bolo by i jim osožnejšie bývalo pre svedomie a historiu, svedkyňu túto nestrannú dejov ľudských.

Ludovít udržoval obšírne dopisovateľstvo a bol prostredníkom medzi Slovenskom a Slavianstvom ostatným, menovite však sprostredkúval stále spojenie s časopisami českými a juhoslovanskými. Na Slovensku vychodily: Hronka, Tatranka, Zora. Čo kto týmto posielal, obyčajne išlo to cez ruky jeho, ako to badať i z listu jeho, na Zocha písaného, vyššie sdeleného. Dielo, keď si zprítomníme tohočasé pomery premávkové, zajiste veľmi obťažné. Štúr mal referentov, ktorí každý deň podávali mu zprávy o voziaroch do Bretislavy pribyvších. Balíky, nachystané pre Zvolen, Trenčín, Oravu, Turec, Gemer, Liptov, Spiš, Šaryš, už potom roznášaly sa po statočných voziaroch. Daktorí známejší, najmä zo Zvolena, Nitry, Trenčína, i sami prichodili sa oznámiť, že sú tu.

Nemôžem túto kapitolu zakončiť, abych sa nezmienil o jednej episode zo života a účinkovania Štúrovho, padajúcej do roku 1836

a vrhajucej veľmi intensívne svetlo na mladeho tohoto bohatiera myslienky slovanskej.

Oči vsetkych obratené boly na Štura a na jeho spoločnost, preto i zavčasu priučil sa byt veľmi opatrnym, az úzkostlive skryval sa i s tymi najobjektívnejšími myslienkami, len aby nezavdal príčinu k upodozrievaniam a hateniam činnosti jeho paedagogickej. Tym vtlačil sa v dusu jeho tajomstvenny akysi typ, ktory mu síce dodaval zaujímavosti a novosti neslychanej, ale časom v krajnosť prechádzal, v ktorej ztratil z očú hlavny cieľ a mladíkom bystrejsieho ducha zdal sa byť pedantstvom. Najnepatrnejší mládenecky vykrik na mieste nepatričnom tiahol za sebou najprísnejšie pokarhanie. „Či nevidíte, že vrahovia striehnu po nás? Načo je to taká neopatrnosť? Či chcete to, na čom my s toľkym zaprením seba pracujeme, svojou ľahkomyseľnosťou poválať?!“ Alebo, jestli pobadal na daktorom členovi spoločnosti, ze, ačkolvek je v kruhu národnom pracovity a pilny, ale v úloháćh školskych pozadu zostáva, dal si ho k sebe zavolať a oslovil ho: „Nuž ale neviete vy, ze Maďari každú chybu vo skole pripisujú pri Slovákoch našej spoločnosti? A či zúmyselne chcete škodit národnej veci? Prečo nerobíte zadosť povinnosťam svojim skolskym?“ Takéhoto coramisovania báli sme sa viacej, nez nepriazne odborného professora.

Vylety do hór, na „kozí vrch,“ na „Batženhäusle,“ ku „červenému križu,“ ačkolvek i tie delily sa na vseobecné a na symposia, boly predsa už tak zovseobecnelé a známe, ze ani Štur nemal za potrebné zachovávať dáku mimoriadnu opatrnosť, povazoval jich ako obyčajné spevokoly.

Ale Štúrov ustavične tvoriaci duch prisiel tu zrazu na novy sposob „vyletov na hroby dávnej slávy:“ tam sa zohreje duch nás k novym činom. Historia pre národ živy je tym, čím svedomie pre cloveka. Človek bez svedomia je koza biedna, darobná; národ bez vedomosti historickej o sebe a predkoch svojich, je hromádka kozí otrockych. Tak hútal a dumal Štúr v najuzšom kruhu svojich priateľov. Zápalčivy Zoch, prisne vsetko rozsudzujúci Groszmann a Frndák, hudobne a básnicky naladeny Rafanides, veliky priateľ vyletov a Štúrov alter ego, Čendekovič, shodli sa so Štúrom na vylete na Devín! „Vylet na Devín“ a Štúrova úzkostlivá opatrnost zdaly sa priečit sa jedno druhému; ale boli tu junáci, ktorí chceli na bubon vec uderit a vyzvat celú spoločnosť slovenskú na Devín. Konečne sklonili sa vsetci pred naradou Štúrovou, že to má byt symposion z najvyberanejsích a najhodnovernejsích odusevnencov za národ. Nátlak zajiste bol veliky, pod ktorym mládez trpela, a pri toľkom množstve mládeze mohla by sa snadno prihodit dáka vytrznost. Veď ak sa vylet tento dobre vydarí, buducne budeme móct sriadiť vylet vseobecnejsi. Tak starali sa Štur a uzsi kruzok jeho priateľov.

Nuž a o čoze takeho slo? O komplotty dake? O konspirácie? O rotenie státu nebezpečne? Boh uchovaj! Taka mladez, jako tá tehdajšia slovenská, tak prisne moralna, tak cisto vedecka, nestvára komplotty, nekonspiruje. Islo o vylet na rumy stareho hradu otcov.

na Devín, jakých výletov mávaly spoločnosti maďarská i nemecká toľko, koľko jim napadlo, anižby boly tak úzkostlive sa sožieraly o jich prevedenie. Čo mohlo príčinou byť toľkého tlaku na peknoduchej mládeži slovenskej? Jej vina jediná bola, že nespievala rúhavé a posmešné piesne proti Slovákom, že nekomplottovala proti professorom, že najpilnejšou bola verejne i súkromne, že netúlala sa po kaviarňach a krčmách, že študovala a vyrazenie jej boly spevy, poesia, rečníctvo, že mala obšírne spojenie s literátory slavnými i mládežou po iných školách a že vysoko bola si vztýčila cieľ života svojho: osvetu a poznanie seba šíriť v národe slovenskom. To boly hriechy mládeže slovenskej v očach kdejakých „Századunk"-ov (dákysi Orosz vydával v Bretislave pod týmto titulom časopis maďarský), „Társalkodó"-vov a podobných periodických spisov.

Úžší kruh mal byť vybraný a prísne uzavrený k výletu na Devín. Na také symposion tešili sa zakaždým mladší i starší; a čo teprv dostať sa mala dušiam za pochúťka ideálna na Devíne, rumoch to zapadlej slávy dakedajšej národa slovenského! V takých užších kruhoch sa Štúr rozhovoril a vylial celú dušu svoju s jej žiaľmi a radosťami, čo mu opatrnosť nedovoľovala vo väčšej spoločnosti činiť. Kto sa bude môcť rozpomenúť na jedno také symposion, na „kozom vrchu" odbývanom, pri ktorom rozberal Štúr Mieckiewiczovu ódu „do młodóści," ten nemýlne zprítomní si i zápal ten, ktorý povstal v mládeži za ideále čestnej mladosti slovanskej. Mne je v pamäti jedno, a síce, že sme v najbližšej, nato nasledovavšej spoločnosti traja oddali — nevediac jeden o druhom — Štúrovi k posúdeniu básne, jichž predmet bol: „Soběc." Čo Mickiewicz všetko namysleť si mohol o sebcovi, keď básnil báseň svoju „Bez ducha srdce, kosti to človeka" atď. (na mladosť), to Ľudovít v plamennej duši svojej sobral všetko v jeden cit ošklivosti proti sebectvu. A na sebectva ohavnosť vyrútila sa potom i všetka naša poetická sila. Štúr vedel vtlačiť do duše mladej obraz úcty a láskyhodnej ctnoty, ale tak podobne vedel i vyvolať z hlbín duše a mysle náruživosť nenávisti proti hriechu, národnému blahu sa v cestu kladúcemu. Po každom jeho symposiume nové vrenie duchov nastalo v mládeži, hneď za tú, hneď za inú novú ideu.

(Pokračovanie.)

Na hromnice.

Zas jeden rok, čo nový kvet sa vplietol
Do venca žitia môjho! — Áno, dnes
Rad rokov tomu, pohľad môj čo vzlietol
Z tmy v sveta tohto kadejakú smes.

V smes, ktorá bleskne vše a zase ztemnie
Jak toku vír: tu vín noc a tam deň;
Kde včera ružou plálo líce zeme,
Dnes černie hrobom, zajtrá zbelie v srieň.

V smes, ktorá plesá tu a tamto kvíli:
Včul blankyt spevný, zápät mračien vzdych:
Kde sedem bariev v jednej zahrá chvíli
A všetky jeden smaže okamih.

V smes, ktorá laská hneď a opät trýzni,
Kde z kresla slávy na kríž potupy;
Kde s mocou zášť, cnosť s biedou zase blizny. —
pochopy bludné, mylné postupy.

V smes, ktorá večne hmyrí a sa mení:
Let hviezdy, zdroja met a ľudský krok
Kde iný, nový v každom okamžení . . .
V tú smes ja vrhnul opäť jeden rok.

Byť? nebyť? vrtá dotaz v ľudskej lebi.
Máš srdce? slabosť; nie? si kameňom.
I hľadáš sa jak Hamlet v pekle, v nebi . . .
Tvoj stred v tom zhynul; už si iba — snom. —

Zas jeden rok čo nový kvet — do venca.
Ó, venče, koľký to už v tebe kvet!?
Tam detstva prvosienky, za mládenca
Vykvitlé ruže tam: tam, z ktorých mäd

Som sladký kedys' ssal, ja motýl rúči,
Už všetky kvietky, duše nivami
Čo porástly na vrelej srdca lúči,
Pod chmurnej mysle dažďom — slzami.

Ba tam i krásky, čo tak bujne kvitly
Kol hriadok duše — vonné, zjatrené:
Na lone kröpky rosy či slz svitly
No možno, túžob mojich plamene.

A zas hľa rok . . . Ach, ja už mnohoročný.
Však, žienko drahá, ja už veľa žil?
Ja narodil sa v rok — — no sčítať počni!
Nuž, koľký súčet? — Jak hviezd, toľko chvíľ!

A zase rok . . . I čo!? Či moje žitie
Je dačo viacej, jak keď pŕchne les?
To onej smesi jedno vlnobitie:
Tak teda rok za rokom v onú smes!

Tak zase rok čo nový kvet. Že aký?
Sám veru neviem. Snáď kvet pŕchlavý.
Ba skoro príjde rad i na bodliaky.
A budem lapať odkvet púpavy.

Ó, venče! avšak i to možným v svete,
Že, než sa zavreš v kolo všetkých zdob,
Prst víchru znezrady ťa rozopletie
A roztrasie čo plevel pres môj hrob.

Ó, venče! škoda . . . krások, čo mi kvitly
Kol hriadok duše vonné, zjatrené;
Na lone krôpky rosy či slz svitly,
Ba najskôr túžieb jasné plamene.

Ja túžil veľa — mladá duša smädla
Mi ustavične: bych ju napojil:
Tu zaletel som do povestí bradla . . .
Lež marnosť snáh: bych draka odzbrojil.

Jak osamelý vták ja na skalinách
Si sedal v oblak dumy zavitý;
Ja stával stĺpom v smutných rozvalinách;
Ja v sväto-tajné noci úkryty

Som utiekal sa zhusta: kde z hviezd leskov
Som plietol zdoby včasný vo vienok
Kol čela zdarov, mniac jich stretať stezkou — —
A čo mám z vencov? popol zpomienok.

Ja túžil veľa — tým viac želal, lúdil.
Čím skupšia bola moja skutočnosť;
A nemám nič! . . . Ba hej! raz predsa zprúdil
Sa bohatstva dážď na mňa — a to dosť!

Veď nazdal som sa, že to jabloň smetla
Mi v lono všetok jara svojho skvost,
Keď, dušo drahá, tys' mi v náruč vlietla,
Ty v lese túžieb — prvý letorost.

Lež túžby mám i dnes, bárs mladosť hyne.
My oba máme túžby, nádeje.
To už tak človek zemskej na doline:
Šat jeden svlečie, druhý odeje.

Ja túžby mám i dnes, bárs mnohý, mnohý
Sa vnoril rok už v čierny časov vír;
Ja vládzem ešte hlavu, ruky, nohy —
Ja volám boj a tupím hnilý mír!

Keď ťaka príjde, chopím sa i lýry:
Bárs aká je, je duše potreba.
Ja viem, že spevom, ktorý z nej sa zvíri,
Nezdvihnem z pekla rod môj — do neba,

Nie z temna múk ho na úslnie slávy,
To viem, a predsa struny dotknuté;
Snáď aspoň jeden plam mu sfúkne s hlavy
Van trepotavej duše perute.

Sťa tešný čvirik vtáčka aspoň v búri
Mu bude zvuk, keď vták sa nešiel skryť —
A komu nedal Boh biť slncom v chmury:
Dosť — svätojánskou muškou posvietiť!

Snáď . . . Ó, ja túžim ešte, túžim mocne,
Bárs žitie ide: verím predsa ja,
Že, posledný až rok sa u mňa octne,
Môj národ našiel cestu do raja!

Ja túžim, ufám, dúfam, verím, čakám —
Ja nezhynem, kým viery není spln!
Ó, kľakni, dušo! i ja k tebe kľakám;
My na skalisku, marný šplachot vĺn!

Ó, kľakni! i ja — — nie! mne stávať treba.
O tom sa múdri dávno dohodli:
Muž do práce za voľný kúsok chleba,
A žena nech sa i zaň pomodlí!

Ja túžim, verím, vyčakávam doby,
Ja čakám advent, slavné vtelenie;
Som Slavian, uviaznuvší do poroby:
Nuž jak nečakať spásy zjavenie?

Ba voniam vzduch a čujem zvláštne tóny,
V jichž akkord prudko vplýva srdca tluk:
Nie! neumrete, šedí Simeoni,
Bez uvidenia oslávenia múk.

Či nevidíte zrno pravdy klíčiť
Z hrúd bludov, kde už mŕtvych spalo sen?
Hľa! na vzdor noci, ktorá chcela ničiť
Jak rastie svetlo, jako mizne tieň!

Ba po vtelení už, už kmitá svetlo, —
Na končiaroch sa jaše jeho skvost;
Lež aby v okres dolín čímskôr slietlo:
Buď naša apoštolská horlivosť!

Už hromnice! Raz ešte temné rúcha
V čas muky božej; v tom zpod vetvice
Triumfu na pláň ohnivého ducha, —
Kde slncom zvenčia pravdu — turíce!

Hviezdoslav.

Lastovica.

Objala zem bujará jar,
Rozjarila zeme sa tvár:
Kamže ideš, kam sa ťaháš?
Prečo kraje žírne naháš?

Ku severu, ku severu,
V dolinôčku blaha, mieru;
Medzi hory, tmavé hory,
Za ktorými srdce horí!

Pod ochranou tvrdej skaly
Hniezdo malé zbudovali
Otec, mati so súsedy
V mladé jaro domčok hnedý.

Tam kolíska, rodný môj dom,
Blažene sa bývalo v ňom;
Tam na hrudi mäkkej milá
Hriala mať ma, odkojila!

Spievavala ránom vonným
Piesne ľúbe hlasom zvonným;
A ja hľadel z môjho sveta
Dolinou jak zore svieta.

A pokúsil malé kriela
Vypäť k letku jako strela
S otcom, matkou ku výšave
Pokochať sa v letku sláve. —

Ta k severu, medzi hory,
Za domovom srdce horí;
Preč, kraj žírny, pravú žiješ
Ľúbosť len rod holubiečí!

Janko Alexander.

Pod Geok-Tepe.

Z rozpomienok dragona z roku 1879.

Asiatické výpravy Rusov majú veliký význam. Konajú jich oni jakoby suchom, bez reklám a krikov. Až zrazu prekvapia svet novym víťazstvom nad ťažkosťami stepy a divými, zmužilými národami. I v najnovšom čase rozletel sa radostný chýr širokou ruskou zemou: generál Skobelev dobyl tekinskú pevnosť Geok-Tepe. Turkomani kmena tekinského sídlia na úrodnej oase, hraničiacej na juhu s Persiou a Afghanistanom, na východe s Bocharou, na severe s Chivou. Pokorenie zmužilych Tekincov, tak potrebné a nevyhnutné pre stredoasiatický obchod, spojené bolo s ťažkosťami, presahujúcimi sily ľudské. Generál Lazarev prerazil cez nesmierne púšte až pod samé Geok-Tepe; avšak odtrhnuty od prameňov, ba porazeny nepriateľom pri útoku na túto pevnosť, musel sa jeho otrad vrátiť s neporídzenou. Avšak Rusi nezvykli zabúdať na porážku svojich vojsk: dnes už vejú Skobelevove zástavy na Geok-Tepe, ktoré Tekinci uspeli premeniť v mocnú pevnosť. Cesta na Merv je otvorená...

Aby sme podali malý obrázok z bojov ruskych v tychto diaľnych krajoch, uvádzame úryvok zo zápisiek dragonského dôstojníka V. T., ktory súčastnil sa r. 1879 na bezvyslednej vyprave proti Tekincom pod generálom Lazarevom, ktory stal sa sám obeťou nesmiernych štrapácií. Dnes hľadí cely svet s pochopiteľnou zvedavosťou na pohyby Rusov v centrálnej Asii, a tak, myslíme, že táto objektívne a názorne písaná rozpomienka na nezdarenú výpravu nebude zle prijatá od velactenych čitateľov našich

. . . Slnko skrylo sa za Kopet-Dagom. Po chvíli mrak temnej južnej noci pokryl náš posledny byvnak, rozpoloženy okolo tekinskej pevnosti Jaradža. Myriady hviezd zablisly sa po temnom nebi a mliečna cesta jasno delila sa od temnomodrého úzadia. Stá vatier osvietilo tábor malého ruského otradu, ktory vtrhol do neznámeho

kraja, nedotknutého dosiaľ nohou Europejca. Pred nami bol nepriateľ, početný a zmužilý. V tábore nespal nikto, všetko hotovilo sa k zajtrajšiemu boju. Trápny pochod po stepách turkestanských, dlhé útrapy a borba s prírodou zunovaly sa mužstvu, a každý vojak dychtil po boji s vrahom a netrpelivo čakal prvý bojovný nábeh. V Jaradže sme sa presvedčili, že nepriateľ sosústrednil sa v Geok-Tepe a rozhodol sa prijať boj.

Odhliadnuc od toho, že náš otrad čítal menej než dva tisíc mužov, odhliadnuc od toho, že sme mali iba osem štýrfuntových a a štvoro hôrnych kanónov, nik z nás nepochyboval o víťazstve, a každý tešil sa mu už vopred. Vraha svojho sme nepoznali a opovrhovali *„chalatnikov,“* ktorých po dvoch dňoch nazývali vojaci „opravdovými hrdinami, s ktorými sa nemôžu porovnať ani Turci.“

Pochod predstráže ustálený bol na druhú hodinu polnočnú, hlavnej sily na tretiu, vozotajstva s malým prikrytím na štvrtú hodinu.

Poneváč bolo ešte dosť svobodného času — bolo asi 8 hodín večer — použil som príležitosť a šiel so svojím bratom potúlať sa táborom a navštíviť priateľov a známych. My sme ťažko napredovali; šľahajúce plamienky ohňov slabo osvecovaly skupeniny vojakov, stisnutých okolo ohňov, priestranstvá však medzi ohňami pohrúžené boly v hustú tmu. Potkýňajúc sa pri každom kroku, došli sme konečne do pechotného táboru. U najbližšieho ohňa sedelo niekoľko vojakov: dvaja z nich boli zamestknaní s kotlom, tretí vyzliekal košeľu. My sme zostali ticho stáť. Vojak sa obnažil, na čiernej, ohorenej hrudi jeho blískal sa medený kríž. Nahnúc sa, vzal z torbice čistú košielku, zatrepal s ňou nad ohňom a rychlo ju obliekol. Vzdychol hlboko, prekrižoval sa, a odijdúc od ohňa, počal sa odievať. Na energickej jeho tvári jasno vyrážala sa tvrdá odhodlanosť. „Zajtrá boj,“ hovorila ona, „ja hotový položiť život svoj za cára. Hľaďteže, ja celkom prichystaný predstúpiť pred Boha Hospodina: na mne čistá košielka, celý mesiac som ju chránil k tomuto dňu; moja tvár i ruky moje umyté, vlasy pozorne pričesané . . .“ Vojak tento bol strážovníkom roty poručíka Bielborodova od gruzinského grenadírskeho pluku. Nedarmo hotovil sa on k smrti: na druhý deň bol zrúbaný Tekincami na stenách Geok-Tepe. Spolu s ním ľahol pod nožami zmužilých obrancov jeho poručík a skoro všetci ľudia jeho roty.

„Rieknite, bratci, tu je byvuak Erivancov?“ obrátil som sa k nim.

„Veru nie! My Gruzinci. Erivanci stoja podaľej, za potôčkom. Tam hľa — vidíte — jích ohne.

My sme išli smerom, jaký nám ukázali, a za niekoľko minút boli sme v šiatriku poručíka Ardišvili, ktorý nás, jako vždy, s radosťou privítal.

Na „pallasi“ (plstený koberec) zjavily sa poháriky, drevená kasnička s cukrom, tanierky s močenymi sucháry. Nato konečne aj malý pochodný samovar. Rozložili sme sa pohodlne dľa možnosti. Boli sme šiesti: Ardišvili, praporščik kňaz E., Grigoriev, kadet J.,

a my dvaja. Počas celého pochodu, kde sa len stretly otrady kňaza Wittgensteina a grófa Boscha, boli sme nerozluční a prežili spolu mnoho príjemných hodín.

Erivanci, ktorí nepatrili k predvoju, túžili po boji ničmenej jako my. Dlhé, zunované prechody cez stepy v horúčosti 40-stupňovej, boly vždy tie samé a jednotvárne, a túžba po nových dojmoch zrastala každým dňom viac a viac. Potyk s vrahom mohol iba dostaviť inšie dojmy.

„Čo nového?“ obrátil sa k nám náš hostiteľ.

„A hla, čo, páni moji,“ odvetil som ja: „vy si myslíte, že zajtrá súčastníte sa v boji a budete biť Tekincov? Či nie tak?“

„My nemyslíme, ale sme o tom úplne presvedčení,“ ohnivo riekol Grigoriev.

„Nuž na taký prípad postarám sa vás o inom presvedčiť. Bol som práve u štábu, kde mne pod pečaťou tajomstva vyjavili, že plán pohybu na Geok-Tepe je zmenený: my tu prenocujeme a jutrom v šesť hodín pôjde sám predvoj na Geok-Tepe, hlavná sila však zostane s vozotajstvom v Kara-Gane oddychovať a až potom spojí sa s predvojom a spolu s ním pohne sa ďalej na Aschabad i Giarus. I tak, páni, zakiaľ sa my budeme biť s Tekincami, vy budete tu spať — a možno iba vo sne vidieť šumné Tekinčanky.“

„To nemôže byť! To sú nesmysly!“ bolo počuť našich Erivancov.

„Začo som kúpil, zato predávam,“ odpovedal som ja; „avšak ja vám len to sdelil, čo počul som od N., ktorý je, jako viete, zasvätený do všetkých tajností štábu.“

Moje tvrdenia presvedčily dľa zdania všetkých. Grigoriev úplne uveril mojim slovám. Tento obyčajne skromný a tichý mladík zrazu sa premenil: on bystro vyskočil zo svojho miesta, jeho dobré holubie oči metaly iskry, zablyskly sa; tvár zarumenila sa; vrchná perna, sotva slabo pokrytá prvým páperím, zatriasla sa a on počal vravieť rychlým tempom, skoro v zadychčaní:

„Nie, to nemôže byť! Erivanci nikdy nezostávali s vozotajstvom . . . jich miesto na čele predvoja! Nech tam nechajú koho sa jim páči, ale nie nás . . . my sme nikda nestrážili baranov a vozy — náš pluk k tomu neprivyknul. A či snáď sme len nato prišli sem, aby sme sa pražili v tejto prekliatej púšti, pili slanú a horkú vodu, jiesť všakové hnusoby a zdochynať úpalom! Nám o takom nehovorili. Veľkokňaz poslal sem náš bataillon preto, že sa vyznačil nad všetkých za tureckej vojny. V Čikisliare sľúbil nám Lazarev, že nás pošle v predvoj, a teraz chcú nás ustanoviť za stráž vašich baranov, medzitým čo vy budete biť sa . . . Nie, my sa s tým neuspokojíme, na takých netrafili!“

„Prikážu ostať, a ty chcej nechcej zostaneš, zato máme velitelstvo,“ riekol niekto.

Grigoriev zostal bez seba.

„Teda zostaňte, čert ber vás; ale ja za nič na svete nezostanem. Zaraz idem ku Lamakinovi a poprosím ho, aby mňa na čas presadil k jednomu z troch bataillonov, naznačených za predvoj.

Neustanem, pokiaľ neprivolí; a čo na kolená padnem, ale zajtrá musím do boja . . . Lepšia smrť, nežli hanba!"

„Upokojte sa," pretrhol som ho konečne s úsmevom; „my všetci do jednoho pôjdeme zajtrá do boja — ja som si spravil žart. Náš otrad je tak malý, že drobiť ho na kusy nikomu nenapadá, a beztoho treba dobre hľadeť, aby ho sami Tekinci nerozbili."

Grigoriev ožil, oči jeho radostno blýskaly, prívetivý úsmev nezmizol z jeho úst. Rozhovor, po malom spore o počte Tekincov, zavrevších sa v Geok-Tepe, o pravdepodobnosti víťazstva lebo porážky, dostal nenazdajky inší obrat. My preniesli sa v myšlienkach v ďalekú Rossiu, spomínaly sme svojich príbuzných i známych; hovorili sme o mnohom, avšak ani raz nespomenuli sme zajtrajší boj.

Dve hodiny ušly nepozorovane. Treba bolo lúčiť sa. Objali sme sa druh s druhom, priali bratom svojim šťastia, a dali sme sa na zpiatočnú cestu. V temnosti pomýlili sme dráhu a našli sme sa neďaleko miesta, kde táboril štáb. Tam nik nespal. I tam pozorovali sme prípravy. Tváre všetkých boly veselé a oživené; všetci hovorili o nastávajúcom dobytí Geok-Tepe; nik nedopúšťal možnosť nezdaru, odhliadnuc od toho, že dvaja zajatci tekinskí, chytení večerom, vyjavili, že v Geok-Tepe sústrednení sú všetci Tekinci, počtom do 30.000 mužov, a že oni odhodlaní sú brániť sa na život a smrť, do poslednej kvapky krve. V takúto odhodlanosť divochov neveril nik a každý myslel, že oheň z diel prinúti jich razom k pokore.

My zašli k štábnemu markytánovi. Niekoľko štábnych dôstojníkov jiedlo tam baraninu s ryžou. Hrbatý markytán, Armen v červenom fezi, obsluhoval jich starostlive. Dva lúče slabo osvetlovaly dosť priestranný šiator. V polomraku videl som niekoľko bočiek s vínom a pár drevených kysní, postavených jedna na druhú. Na jednej z nich napísané bolo: „šampaňské."

„Čo rozkážete?" pýtal sa markytán silným východným akcentom.

„A čo máš?"

„Znamenitý plov."

Pri predvoji, ku ktorému patrila naša divisia, nebolo markytána, lebo ani jeden z nich neopovážil sa s ním napredovať; vozotajstvo svoje i so všetkými potravinámi nechali sme v Bendessenoch pred pochodom na oasu, a preto spokojiť sme sa museli po celý čas pochodu s varenou hovädzinou. Preto zaradovali sme sa plovu a vrhli sme sa naň s vlčím apetítom.

Zavolal som markytána.

„Riekni, brate, čo to máš v tamtej kysni?"

„Šampaňské."

„Po čom predávaš flašu?"

„Vôbec nepredávam."

„A čo, vezieš ho jako dar Tekincom?"

„Nie; avšak rozkázano mi bolo, zachovať ho až do väčšej bitky. Po víťazstve bude veľký obed. Štáb bude obedovať spolu s Nur-Verdi-Chanom."

„Ty šarlatán! Veď pováž, keď nás ubijú Tekinci, styknú ťa na kol a na tvoje zdravie vypijú šampanské.“

Armen neodpovedal, iba zamihnul lstivo očima, jakoby chcel povedať: „alebo dostanem za šampanské znamenitú cenu.“ Markytánske víno, stojace v Čikisliare 40 kopejok, predával tu po 6 rublov. Škoda, že sme nevzali Geok-Tepe, bol bych sa dozvedel, po čom by predával šampanské.

Do šiatra vstúpili dvaja dôstojníci a s vážnymi tvárami pokračovali v rozhovore, prv už započatom. Oni sadli k nám a bez všetkých ceremonií nahlas vymieňali si svoje myšlienky.

„Nuž a ty čo očakávaš?“

„Hej, jako ti to povedať, mám na prsiach rád Stanislava, taktiež Anny, i Vladimíra s mečami. Naozaj neviem. Jedno z dvoch, alebo rád Georgia, alebo zlatú šabľu. Nuž a ty čo očakávaš od zajtrajšieho víťazstva?“

„Ach, nuž ja,“ hovoril N., prial bych si vyšší stupeň hodnosti; avšak konečne, jako znáš, som ženatý, pre mňa je zle liezť do ohňa.“

Rozhovor niesol sa v takom smere.

Veľmi nepríjemne bolo počúvať také reči. My sme vstali od stola; ja pristúpil k nim a opýtal sa mladšieho:

„Dovoľte zpytať sa, pravda-li, že večerom chytení tekinskí spioni vyjavili, že v Geok-Tepe je 30.000 Tekincov?“

„Pravda. A čo, vás straší ten počet?“

„Strašiť nestraší, ale mimovoľne dáva príležitosť k rozmyslaniu: či my nesvätíme privčasne víťazstvo; aby nám to zle nevypálilo.“

„Hahaha! veď vy to opätujete slová chabých vojakov. Že sa nehanbíte! Vy ste neboli na stepných pochodoch, cher ami. Je vous dirai franchement, mais n'oubliez pas çeci jamais, que: „čím viac chalatnikov, tým lepšie.“

Dorazili sme do nášho bytu, a želajúc druh druhovi spokojnú noc, ľahli sme každý na svoje miesto. (My sme boli v rôznych eskadronach.) Ohne vatier doháraly. Čiastka dragonov spala na zemi kam prišlo; niektorí sedeli ešte u ohňa, popíjajuc čaj, čistiac zbrane alebo prosto hľadiac na uhasinajúce plamene. Tu i tu počut bolo tiché, jakoby bojazlivé rozhovory. U jedného ohňa tmolilo sa mnoho ľudí. Ja pristúpil k nim.

„Dobrý večer, bratci! Čože tu robíte?“

Tlupa sa rozdelila a ja videl blízko vatry veľký kameň, jako sa ukázalo, veľký žernov, na ktorom vojaci brúsili svoje šable.

„Ach, nuž hotovíme hostinec Tekincom. Lebo tupou šabľou biť jich značí toľko, jako palicou.“

Strážovník môjho oddielu, dobrý, slávny vojak, Verbin, visiaci na mne láskou otca, podosiel ku mne.

„Ja hľadal vás po celom tábore, ale nemohol som vás najsť. Kde ste sa prepadli? Veď šabľa vaša tupá! Treba ju nabrúsiť, aby ste mohli jedným úderom srezať oholenú kotrbu jako britvou.“

Zaďakoval som mu a odovzdal svoju šabľu, a poslal Petrova za šabľou môjho brata. Šabľu moju brúsil strážovník na žernove.

„Ach, keby sme mohli zajtrá v Geok-Tepe nocovať,“ pretrhnul mlčanie jeden z vojakov, „bolo by slavno. Tam, hovoria, je proviantu a furáže hrúza. I hoviadka. Prekliata baranina sa mi už zunovala. I koníčky by sa popravili.“

„Ach, brat, všetci sme schudli.“

Dragon, stojaci pri mne, obrátil sa ku mne:

„Pane, pravda-li, že Tekinec sviezol všetky svoje bohatstvá do Tapy? Či jich uschoval dakde v horách?“

„Ach, neverte,“ zavolal poddôstojník, „jemu sníva sa o koristi! Eh, ty „peškešný.“

Slovo „peškešný“ zmysleno bolo našími vojakami a značí darmojeda, kmína, milovníka ľahkej výživy atď.

Vojačik sa skonfundoval. Na jeho účet sypaly sa vtipy. Nastalo znova mlčanie, pretrhované len sypením tretej šable o žernov.

„Ale veď nás zajtrá nadujú,“ zamrmlal niekto z tlupy. Všetci sa nevoľno trhli. To, čo každý v sebe myslel, ale bál sa povedať, prekvapilo jich. Slová tie vyvolaly celú búru. Mienky vojakov sa rôznily. Jedni hovorili, že je Tekincov tak mnoho, že možu zvíťaziť počtom, druhí tvrdili, že my jich „zasypeme šrapnelami.“ Na konci prišli k výsledku, že je vrah silný, že bude deň horúci na každý prípad, ale že dragoni Následníka padnú skôr, nežby sa dali zahanbiť, ale že víťazstvo závisí jedine od Boha.

„Treba vám klábosiť,“ pretrhnul jich Verbin; „čas je pospať si, čo len hodinku. Rozíjdite sa, deti . . .“

Leženie pomaly zatíchlo. Najsamprv ztíchly byvuaky pechoty a delostrelectva; u druhých oddielov doháraly pomaly ohne; u Dagestancov ozývaly sa do polnoci veselé piesne. Avšak i tie pomaly zatíchly. Tma a hrobové ticho panovalo všade. Nastúpila tichosť pred búrou . . .

S ťažkým citom v srdci prijali sme rozkaz, zanechať Geok-Tepe. Zostať nebolo možno. V nerovnom, zúfalom boji, trvajúcom od 8. hodiny ráno do 11. v noci, ztratili sme polovicu vojska. Ani jeden vojak nezanedbal svoju povinnosť — náš otrad vyplnil všetko, čo bolo možno sile ľudskej. Pechota viacráz rútila sa útokom, delostrelectvo pracovalo celý deň bez prestania, dragoni hnali útokom trikráť koňmo, dvakráť pešo, v reserve nebolo jednoho jediného vojaka. Koníci od delostrelby zanechali pri poslednom útoku dragonov svoje delá a hnali sa dobrovoľne na vraha. Naše vojská, prejdúc 32 verst nocou bez oddychu a bez jedenia, prišly ráno do ohňa a nevychádzaly z neho do pozdnej noci . . .

*

My ustúpili. Naša eskadrona predišla pechotu, aby bránila pravé krýdlo. Na mňa niekto zavolal: bol to zástavník J.

„Sláva Bohu, vidím vás zdravého! Brat váš?“ On bál sa dokončiť svoju otázku.

„Žije, žije. Ľahko ranený pikou v rameno pri poslednom útoku. A čo naši?“ On rozumel, koho myslím.

„E. živý a zdravý. Ardšivili ťažko ranený, Grigo —“

V tom zahučalo kommando: „Eskadron trapom marš!"

My zajechaly k pravému krydlu tyla, proti ktorému zjavily sa husté tlupy Tekincov. Počala sa streľba . . .

Dňa 29. augusta o 5. hodine prišli sme do neveľkého aula Kara-Kozyr. Byvuakovali sme. Zjavily sa vatry, i počali variť obed. Od 27. augusta nejiedli sme nič. Bataillon erivanského pluku pochovaval svojho mladého zástavníka, Grigorieva, padlého pod údermi tekinskych mečov. V čas útoku bol on prvy na severnom múre Geok-Tepe, za ním nasledovali piati vojaci; jich okrúžili zo všetkych strán a počal sa krvavy boj. Rozrúbané mrtvoly hrdinov boly shodené v zákopu, ale statní Erivanci zachránili telo obľúbeného dôstojníka. Z 13 dôstojníkov erivanského bataillona zostalo na žive len 7.

Mohylu vykopali u steny kara-kozyrskej citadelly. Okolo nej shromazdili sa vojaci i dôstojníci s obnaženymi hlavami. Hlboky žiaľ bolo vidno na ohorenych tvárach a mnohym bliskaly sa v očiach slzy. Telo padlého ležalo neďaleko na šedom vojanskom plášti. Ťažko bolo hľadeť na biedneho mladíka, len nedávno plného života a nádeje, teraz ale ležiaceho pred nami na zemi. Tri veľké jazvy temnely sa na jeho bľadom, zmrtvelom obličaji. Prišiel vojansky sviaščennik. „Večnuju pamjať" zaspievali vojaci. Divná vec — veď len predo dnom hľadeli sme chladnokrevne na stá a stá trupov, a teraz plakali sme nad telom jedneho človeka.

Skončila sa panichida. Rozlúčili sa všetci s kamarátom, zaniesli sme ho k mohyle. Po desiatich minútach bol hrob zasypany a urovnany so zemou, aby Tekinci nevyhrabali telo a netropili s ním rúhavé žarty.

Dlho nemohol som sa rozlučiť s mohylou. Mne bolo nepochopiteľné, že tu v zemi leží môj druh, len nedávno životaplny. „Lepsia smrť, než hanba," to boly jeho slová. Mier tvojmu prachu, chrabry junáku!

Po obede zašli sme k markytánovi. Unylá a mračná jeho figúra jasno hovorila o osude, ktorym bolo postihnuté jeho šampanske. Na poľahe po boji odhodlili sme čiastku svojej tarchy, aby sme mohli veľblúdov upotrebiť k neseniu ranenych. Bagažia markytána zostala tiež tam. Bolo mi ľuto toho človeka, avšak v jeho typickej fisiognomii bolo toľko tragikomického, že som sa nemohol udržať smiechu.

„Čo rozkážete?" pytal sa ma.

„Abys' nám dal šampaňského," nechtiac vykĺzlo sa mi z úst.

„Ach! načo hovoriť kyslé slovo," preriekol a odvrátil sa.

Slnko skrylo sa za hory. Všade bolo mrtvé ticho, len z tábora neprekonateľnych Dagestancov ozyvaly sa zvuky „zurny" chudobny nástroj a piesní. Ale i títo zatichli. Nastala tichosť, pretrhovaná iba stonami ranenych vojnov . . .

Obrázky z Bosny.

Podáva

dr. *I. Br. Zoch.*

II.

Kresťania, už či katolíci či pravoslavní, nesmeli pod tureckou vládou verejne vydržiavať svoje processie a *litije:* vybavovali jich potichu, medzi vysokými múrami, ktorými ohradené sú kostoly. Ženy na slavnosťach týchto nebraly vôbec podielu, práve tak chodievaly i do kostola len veľmi zriedka, i to len vo sprievode mužských a zahalené do veľkých bielych plachiet. Dnes je to už inak, keď i mohamedánky, pravda, tak zahalené, že jim len oči vidíš, samy chodia po uliciach.

Katolíci vydržiavajú svoju processiu na božie telo = *brašančevo,* tak ako u nás, v prítomnosti civilných a vojenských hodnostárov, so salvami pri vojanskej hudbe, len s tým rozdielom, že služba vybavuje sa v materinskom jazyku.

Veľká processia pravoslavných, tak zvaná *litija,* vydržiava sa na *Bogojavljenje,* t. j. dňa 6. januára dľa starého kalendára, zodpovedno našim trom kráľom. Veľkolepý to deň. Z príležitosti slavnosti, vydržiavanej v Petrohrade, opísali ho už sto- a storáz, a budú ho ešte vždy opisovať. Litija toho roku v Bosne vôbec po tretíraz bola verejná; v Sarajeve odbývala sa pri prítomnosti asi 5—6000 duší. —

Zvony vyzváňajú na starej i novej *crkvi* od samého svitu. Už dňom predtým, ačpráve treskúca zima bola, ustavične hrnuly sa do mesta zástupy pravoslavného ľudu z vonkova. Všetky *hány* = obecné krčmy, sú preplnené, každá pravoslavná rodina má hostí bez počtu, ulice hemžia sa od národa. Služba božia začína sa o poldeviatej hodine. Veliký nový kostol je dubkom plný, len v prostriedku — lavíc v pravoslavných kostoloch niet — robia vojaci náporom miesto pre hodnostárov, ktorí na čele s vojvodom Würtenbergským tisnú sa pomedzi ľud pred kostolom stojáci. Ľud kloní sa pred *poglavicom zemlje,* chcel by miesto urobiť, no márne, nieto kam vystúpiť. Konečne dostali sme sa dnu; služba sa počala. Všetci *sveščenici* slúžia; medzi nimi novovymenovaný vladika, Sava Kosanović, v nádhernom obleku, s velikou zlatou *mitrou* — korunou na hlave. Ale je i vznešený a vážnosť momentu zvláštneho výrazu dodáva veľkej jeho postave s dlhou čiernou bradou a vlasami, luniacimi sa až na plecia, tak že mimovoľne upomína ťa na obraz sv. Cyrilla a Methoda, slepcom Širajevom vydany na tisícročnú pamiatku týchže apoštolov.

Služba božia trvala asi pol hodinky; nato processia pohla sa so zástavami. Zima je treskúca, zástavy niest je ťažko, a národ predsa preteká sa o ne.

Nad mestom, v tesnej doline, kde rieka *Miliacka* vinie sa medzi bralami v podobe veľkého S, odbíjajúc sa na vysokych stenách, na ktorych stojí napravo pevnosť sarajevská, naľavo však tiahne sa vo výške ohromnej *mahalo* (predmestie) Sarajeva, v tejto tesnej doline nachodí sa studnička *rodicou* zvaná, ktorá rovno a mohutne vyviera z brala, vysokého do 180 siah, a má vodu vybornu, ani tam pod Roháčmi. Národ verí, že prameň ten rovno z Jordána pochodí a preto veľmi váži si *rodicu*. Úzka tá S-ovitá dolina nemá páru v Tatrách: len Miliacka má v nej miesta a strmé bralá siahajú do výšky z pravej strany do 180, z ľavej do 60 siah. V pravom brale vinie sa do pevnosti cesta, vytesaná našími pioniermi, a pod pevnosťou nachádza sa *rodica*, ozdobená smrekami a zástavami, s ktorymi mrazovy vetrík si pohráva.

Tisíce ľudí, ktorí znajúc, že nenajdú v kostole miesta, tu mrznú už vyše hodiny, len aby si najsť mohli príhodné miesto na hadiacej sa ceste alebo na terassoch v úbočí porobenych. Medzi hŕbami národa kudlí sa zo samovarov, ktoré ohební arbanasi nosia sem-tam a vyvolávajúc: „vrúce, vrúce salip,“ predávajú šialočky horúceho toho nápoja, čaju z koreňov orchisa pripraveného.

Ľud netrpezlive čaká processiu. Tu razom počuť hudbu a čuvov milo dotknú sa zvuky oblúbenej piesne: „Rado ide Srbin u vojnike,“ bárs dych mrzne v trúbach a smrznuty bubon zvuky ťapse vydáva. I zástavy vykuknú zpoza *bendbaši pečine*, a zbroj vojska, ktoré má dávať salvy, ligoce sa v lúčach zubatého slnca. V tom delá z pevnosti zahrmia nad hlavami; padne 101 vystreľov.

Nie jeden Turčin zatína od zlosti päste, keď čuje streľbu túto, lebo veď to predtym strieľavalo sa len na jeho slavnosti, to bolo len jeho výhradnym právom, streľbou slávit Mohameda, a teraz i *lopový krst* (prezývka kresťanov) účastnym je tejto slávy. A ľud hrnie sa ako príval, tak že v stisku, i v tej strašnej zime, kačka pari sa nie jednomu. V prostriedku vidíš *nebo*, pod ním vladika, okolo neho svešćanstvo so sviecami, žiaci-speváci atď., za ním vojvoda, jeho *svita*, oficieri, úradníci a neprehľadne množstvo národa. Ženy a dievčatá v utešenych, bohato vyšívanych oblekoch národnych: všetko to ide s veselymi tvárami, i zdá sa ti, akoby to všetko išlo na nejakú velikánsku svadbu.

Rozpoloženie ľudu nie je kajucno-pobožnym, ako to u nás byva na processiach: je veselej mysle, dobrej nádeje, asi ako na svadbe. Ženy a dievčatá nesú sebou drahocenné strieborné a sklené nádoby na vodu, ktorú odnesú domov starym a detom, ktoré nemôžu ísť na *litoju* pre zimu, chorobu alebo nevladny vek. Vody tejto napiť sa je potreba, je vraj zdravo: no neveria pritom na dáke divy alebo snáď liečivosť tej vody.

Nad prameňom vyvyšená altana je čečinou ozdobená; ta stúpi vladika, služba sa počne. Tri salvy vojska, za každou „*carevka*,“ a vladika „*baci krst u vodu*“ = hodí kríz do vody. Pod prameňom je štvorhranny *basen* z mramoru, okolo neho tisne sa národ, chtiac čo skôr napiť sa tej posvätnej vody. Tu jeden skočí dnu a víťazoslavne pije samy prvy, lebo ostatní nemôžu pohodlne nahnuť sa

pre nátlak. Nato — plumps, leží druhý vo vode! Stará baba, ktorá podistým len tak prebila sa napred, že dobre zavčasu zaujala to miesto, rukou začrie vody, trirázy prehodí ju za seba, potom prežehná sa a len tak počne ešte piť i vypije plný svoj *kalaisaný džugum* = medený džbán, cinovaný a gravirovaný.

Tak to trvá i tri hodiny, až všetci napijú sa. Mladíci úslužní a zase šuhajci chudobní vedia si prekliesniť cestu a plnia strieborné krčiažky paní a paničiek. I dvadsiati ponúknu ťa zo svojich krčiažkov, s tvárou tak veselou a pokojne sa usmievajúcou, ako keď niekto terno vyhrá, i častujú sa ľudia vodou a rozchádzajú sa v milom rozhovore domov alebo do hospôd, kde slávia potom hody. Celé mesto obliekło na seba ráz veselý; všade živo a hlučno. —

Okrem *božića* = vianoc a svätenia vody, zdejší pravoslavní slávia obzvlášte i deň svojho mena, vlastne deň patrona svojho. Obyčaj táto zachovaná je i u mohamedánov a katolíkov. U týchto posledných tratí sa už však, poneváč fratri pre nemiernosti, páchané pri týchto slavnosťach mena, pracujú proti tejto obyčaji.

Na meno gazdovo, teda na deň patrona svojho, celá rodina ide do kostola, kúpi dľa možnosti svojej sviec a zapáli jich v chráme. Služby božie vybavujú sa tu každý deň, a poneváč pred službami nejie sa, v lete zavčasu, už i o piatej ráno ide sa do kostola. V deň mena rodina i hostia shromaždia sa teda po službách božích a vydržiava sa hostina, ktorá trvá u bohatých mnohoráz i dva-tri dni, to jest kým nestroví sa všetko, čo v hojnosti bolo sa pripravilo.

I mohamedáni slávia deň menín, pozovú hostí, mnohí slávia deň Mohameda a pri tej príležitosti robia *sevab*, t. j. dobré dielo. Každý mohamedán obrátiť má ročne každú štyridsiatu *paru* (40 par = groš; 12 groší = 1 zl. r. č.) na dobročinné ciele. Preto pozve hostí na deň mena svojho, aby boli svedkami, pozove dvúch alebo viac *hodžov* = učiteľov, ktorí popíšu celý majetok a vypočítajú, koľko má dať na *sevab*. Bohatý už vopred dobre častuje hodžov, aby málo počítali. Čo sa našlo, gazda dá robiť za tie peniaze cestu, vodovod, *čezmu* = verejnú studňu, *džamiju* vystaviť ak je bohatý, opraviť ak je chudobnejší, kúpi do džamije sviece, tepichy atď. Tým spôsobom, ač obyčajne klame sa, zo samých *sevabov* vydláždená je i tá najzadnejšia ulička, džamij je v Sarajeve 127, cintoríny sú ohradené, verejných studien, čezmí, mnoho a niektoré ozaj krásne vyvedené, vodovody sú na míle dlhé a chudoba tiež dostáva mnoho *sevabu*. —

Ďurđevdan, sviatok jari, *Ilijindan*, *Ivandan* s vajanskými ohňami a *Mitrovdan*, sviatok jasene, sú dni všeobecných sviatkov tak pre kresťanov ako pre mohamedánov. Posledni, ačpráve premenili vieru svojich slavianskych otcov, nemohli sa odtrhnúť od vydržiavania týchto sviatkov. Pojedinné rodiny vezmú si merendy a hybaj na *teferič*, na výlet, spojený so zábavou.

Uvedené sviatky vydržiavajú sa teda docela národne, obyčajne popoludní a tým hlučnejšie, čím krajší je čas. Na vŕškoch, z ktorých je pekný výhľad na mesto, nachodia sa *kavane*, domce z dasák a blata s jednou veľkou izbou a veľkými oblokami, kde okolo stien

na *minderoch*, nohy nakríž sedia starší, pijú kávu, kocky a domino hrajú a besedujú. Okolo *kavane* je zahrada, tam mladší „teferičia“ a „asikujú“ = dvoria dievčaťom, vozia sa na „ringelspieloch“ a hasplách veľmi jednoducho pripravenych, ktoré Turci doniesli do Europy a ktoré udomácnily sa od tureckého obleženia Viedne, menovite tamže teraz v Prateri, tak ako i prvé kaviarne a pečenie rožkov. Za vozenie platí sa po krajciari, a môžeš videť, práve tak ako v Prateri vo Viedni, i tu starého, ináče veľmi vážneho mešťana voziť a hajdať sa s veľkou bravúrou.

Hier zná zdejšia mládež veľmi mnoho, z ktorych väčšina zakladá sa na počtovaní, tak že dieťa učí sa počtovať v hrách už od štvrtého roku. Mne zdá sa, že je to pozostatok staro-gréckej kultúry; naši učitelia mohli by si toho povšimnúť. Na dôkaz, ako deti vedia počítať, uvediem nasledujúce príklady.

Bolo z jari; urobili sme vylet, *teferič*, i došli sme k pastierom, chlapcom, z ktorych najmenší mohol mať 7—8 rokov.

„Chlapče, predaj mi jedno baranča,“ oslovím ho žartovne.

„Prečo nie,“ bola odpoveď.

„Po čom?“ pytam sa ja ďalej.

„Po päť zlatych.“

„Nedaj sa vysmiať; nie je hodno ani dva. Ale ty bezpochyby ani nevieš, koľko je to päť zlatych.“

„Tš —“ odpovie on, plasknúc jazykom, čo slúži tu za vyraz posmešnej negácie. „Keď viem, že je jeden zlaty 12 groší, budem azdaj tiež znať, koľko groší je päť zlatých.“

„Teda koľko je?“

„Čo ti to stojí, keď ti i poviem; veď ty beztoho nevieš rátať na naše groše,“ odsekne on urazeno, odvráti sa a nechce viac s nami hovoriť a len dudre, že je to nie pekne od nás, keď sa mu „*spřdamo*“ = vysmievame.

Chodiac po meste, často vnidem do jedného alebo druhého *dučana*, to jest sadnem si na spustené dvere, nohy na ulicu pustiac a tvárou dnu obrátenou shováram sa s gazdom a dívam sa, ako on pracuje. Tak vysedím dakedy i hodinu u jedného *kujundžiju* = zlatára, ktory z tenkého strieborného a zlatého drôtu robí filigranské svoje veci, rozličné ženské ozdoby, náušnice, pracky, náramnice, prstene, gomby, cigarníky, všetko obdivu hodne, alebo u nožiara, mohamedána Topala, a prizerám sa, ako vybíja striebrom a zlatom handžáre, sable, ako utesene a dôkladne to vyvedie jak on, tak jeho asi desiati tovaryšia = *kalfe*, keď jim niečo nakreslím alebo nejaky nápis načiaram. Zpočiatku báli sa ma a nedôverovali mi; lebo keď vedel som jim povedať, každá látka, čo ju potrebuju, z čoho je, ako sa dorába atď., keď narobil som jim vody na letovanie, k čomu dosiaľ len kolofonie potrebovali, mysleli, že jim chcem odobrať remeslo. Remeselníci tu veľmi skryvajú svoje „fortiele,“ práve tak, ako to ešte do nedávna i u nás bolo. Keď jednoho hodžu naučil som stepiť, nevedel sa mi naďakovať a vravel: „Dávno chcel som sa ja to naučiť, ale nechcel mi nikto ukázať, žiadali zato mnoho platu; vy ste však dobrí ľudia, lepší než naši, vy to všetko

badava = darmo robíte. Viem, že vás *„váš cár“* zato dobre platí.“ Na takýto spôsob došiel som ku zpomenutému *kujundžiju* a dal som si popraviť cigarníčok. Sadnem na dosku a dívam sa, ako jeden *kalfa* skladá z filigránskeho striebra kvet fuksii podobný.

„Čože tak mlčíš, gospodine,“ počne gazda; „ináče vždy dač pripovedáš. No, čakaj, kým si ja tento cigarník popravím, dám ti jednu *zagonetku* = hádku.

Po chvíľke začal:

„Bol raz jeden múdry sedliak; ale práve preto, že nerobil tak ako iní sprostí, držali ho za blázna, ba i vlastná žena ho len *ludjakom* = bláznom volala. Bláznom ho volala, že jej vždy samé novoty uvádzal.“

Zlatár šelmovsky šibnul okom na mňa. Ja porozumel som mu, že to vlastne veru na mňa padá; no nepovedal som nič.

„Raz sberal sa ten sedliak na *vašar*, trh, a pýta od ženy peniaze, že nakúpi to i to, samé novosti. Žena oborí sa na neho, hodí mu 20 groší a kričí: „Keď si taký múdry, dones za tých 20 groší 20 kusov dobytka, potom dám peniaze na tvoje novoty.“ Sedliak vezme 20 groší a ide na trh. Na trhu počne kričať: „Kto mi dá za 20 groší 20 kusov dobytka?“ Toto počuje jeden kupec a volá na neho: „Ja ti dám koňa po 4 groše, kobylu po 20 para, osla po mariaši (= štvrť groša = 10 para), ak mi povieš, koľko ti príjde koní, koľko kobýl a koľko oslov, aby jich za 20 groší bolo spolu 20 kusov.“ Sedliak počíta i uhádne. A poneváč kupec to javno slúbil, a mohamedán drží slovo, bárs ho i v žarte povie, dal mu 20 kusov dobytka. Od tých čias nikto viacej nedržal sedliaka za blázna, každý ho ctil a slúchal jeho rady.“

„Nuž, gospodine, koľko bolo tých koní, koľko kobýl a koľko oslov?“

Ja vytiahnem tužku a notes i začnem počítať. Ako tak vážne počítam asi minútu, usmeje sa *kujundžija* a povie:

„Nemuč sa, gospodine: to ty, trebars si ako múdry, nevyrátaš.“

„Eh, horky nie,“ poviem ja nato. „Čakaj, už to mám . . . Koní dostal tri — počítam ďalej, on zadiveno hľadí na mňa . . . kobýl 15 a oslov —“

„— dva,“ doloží on. „Za boga, kako ti to možeš! Ja naučil som sa túto zagonetku od jednoho hodžu, a ten povedal, že to nedá sa vypočítať, že kto to nikdy nepočul, nemôže vyrátať, len mnohonásobným probovaním, to však dlho trvá a ty si to tak chytro našiel.“

„Hia,“ poviem ja, „to je mne ľahká vec. Ale keď zahádal si ty mne, zahádam i ja tebe. Jeden pán dal sluhovi 100 zlatých a poslal ho na *čaršiju*, trh, aby mu doniesol 100 kusov diviny, a síce jeleňov, srn a zajacov. Sluha príjde na trh i dozvie sa, že jeleň stojí 10 zl., srna že je po 3 zl. a zajac po 50 kr.; koľko musel kúpiť jeleňov, koľko srn a koľko zajacov, aby jich bolo za 100 zlatých 100 kusov?“ Starý zamyslel sa; nevedel vypočítať. Prešli sme na veci docela iné. Medzitým spravil mi cigarník, ja vstávam, chcem odísť, keď tu jeden mladý *kalfa* ozve sa z kúta:

„Gospodine, ja znám več (už) koliko: 94 zeca, 5 jelena i jednu srnu — jeli?"

„Dobre; chlap si!" prisvedčim ja zadiveno.

III.

I dobré má svoje zlé stránky. Pravdivost tohoto porekadla v divnom svetle ukazuje sa i v Bosne. Ako pravoslavní tak i katolícki *svešćenici* vynasnazovali sa za časov tureckého panstva udrzať u ludu čo najviac náboženstvo Kristovo. Poneváč sami nemali ziadneho hlbsieho, vedeckejšieho vzdelania, obmedzovali sa na vonkajšie veci, na prísne postenie a prísne držanie sviatkov. Obe tieto okolnosti, samy v sebe dobré a chvályhodné, staly sa pre národ britvou v ruke dieťaťa. Prísnym póstom zoslabeny, vydržiavaním nesčiselne mnohých sviatkov od práce odvedeny národ zlenivel a znemravnel, tak že o tom náš človek ani pochopu nemá. Ženy vóbec nekonajú deň pred sviatkom žiadne ťažšie práce a deň po sviatku nič nerobia, len na vrátach vystávajú. Muž musí sa starať o všetko: on ide na trh a nakúpi čoho treba, hydiny, vajec, masti atď., žena sedí doma, jej prácou je varenie, ktoré je nesmierne jednoduché, čistenie domu, ale len zvnútra, staranie sa o malé deti a kedy-tedy ozdobné vyšívanie a pripravovanie kadejakých sladkých pamlsok. V mnohých domoch nič nevarí sa doma krem kávy, chlieb — vlastne sú to pagáče — doma nikde nepečie sa, čili, ako sa to vraví, *nekuchá*. Náš Slovák, ten, čím najviac možno, všetko doma si spraví, má na všetko svoje prípravy. Tu v úrodnej Bosne on musel by zbohatnúť; škoda len, že miesto Ameriky nesťahuje sa sem!

V každej ulici nachádza sa jedna, dľa potreby i viac verejných kuchyň, *ašćinica*; z tychto berú obyčajne tak bohatsí ako chudobnejší svoj pokrm, len židia varia si sami. Ašćinica je búda 5—6 □ siah majúca, otvorená od ulice. Predná strana, na spósob velikej kupeckej púdle, zastavená je pecou, tak ze vedľa nej *ašćija*, kuchár, a jeho pomocník móže dnu vnísť. Na peci sú malé piecky, v nich je uhlie — dreva tu k vareniu nepotrebujú — na pieckach veliké pekáče z hliny alebo mede pekne cinované. V tychto pekáčoch sú vždy hotové jedlá, lebo, keď minie sa jeden, už v druhom poznove varí sa a peče. Ašćinica a pec táto sú vždy pekne vybielené; jedlá na pekáčoch: *pilav* (mäso v ryži na masti púkanej, obyčajne kuracie) alebo pörkölt, štrúdle, *kadajte*, *pita* atď., to je naoko tak pekne, zeby si hneď zostal stáť a dal by si si oddeliť porciu na tanierik čisty, medeny, vycinovany a umele vyrezávany, aby sis' pochutnat mohol na nej pred ašćinicou stojáci alebo poza pec vtiahnuc sa a na mindere nohy nakríz preložiac. Lez beda! Prečo nenechal si si nos doma? Všetko smrdí lojom.

Tu totiž neznajú, čo je naše maslo: oni zovu vytopeny loj maslom. Mlieko varia potichu v širokych, plytkych kotloch za 2—3 hodiny, kym nevypari sa z neho asi pätina. Pritom povstane navrchu koža na palec hrubá, to menujú *kajmak* a jedia ho s chlebom ako my maslo. Kajmak je skutočne pochuťka dobra a zyživna, po-

zostávajúca zo syra a masla. Pozostalé mlieko, *varenikou* zvané, predávajú „Švábom“ na kávu, alebo vlejú do neho trochu kľagu, skyší sa, stane sa hustým „ako kapec,“ je príjemnej chuti, asi ako kyslá žinčica, dá sa temer krájať a slúži zvlášte v lete k občerstveniu. Okrem toho dorábäjú syr, ktorý je výtečný; škoda len, že nevedia z neho robiť oštiepky a syrce. Poneváč každý gazda drží všetky vrstvy dobytka, mlieko od kráv, byvolíc, kôz a oviec spolu slievajú a len zriedka dostať čistého kravského, ešte ťažšie byvolského mlieka, ktoré je veľmi husté a dobré.

Okrem zpomenutého *pilava* a na spôsob gulášu alebo pörköltu vareného mäsa, pečú koláče, tak zvané *pita*. Tieto sú pečené na ťapšach = *tepsija*, a plnené rozvarenou tekvicou, špinátom, burgundiou, tykvou (jurgeta) alebo posekaným mäsom. Ďalej pripravujú pečivo zo skladaného tenkého cesta, plnené horeuvedenými veciami. Židia robia paštety, ktoré však na oleji alebo loji pečené nám nijak nechcú chutnať. - Zvláštnym jedlom je *kadaifa*. Na veľký, pomastený kotol, pod ktorým uhlie dobre horí, leje sa z vysoka, cedákom kropiacej kanvi podobným, sem a ta husté cesto, pripravené asi tak, ako u nás na oblátky. Z cesta toho upečú sa na horúcom kotle dlhé rezance ako tenušké slámky, ktoré schlpené natriasajú sa na misu a cukrom posypané ujedajú.

Ako u nás na výročných trhoch búdy, stoja tu *dučany*, v ktorych na oleji alebo loji pečú mäso v podobe kociek alebo malých klobások, *kurčiči*, a síce na róštoch nad uhlím alebo na ťapšach. I toto mäso vyzerá naoko veľmi chutne, smrdí však olejom alebo „maslom“ a my nevieme ho jiesť. Olej totiž upotrebúvajú tu nečistený (olivový) a čím viac smrdí, tým ho radšej majú, tak asi ako niekde kvargle.

Cukrárov -- *šećerdžija, alvadžija* je mnoho. On pečie *pity*, plnené orechami, mandlami, hrozienkami atď. tak výborne a v toľkej rozmanitosti, že to nedovedú tak ani vo veľkých mestách západu. Všetko pečie sa s ružovou vodkou, a preto má veľmi príjemnú chuť. Vedia na rozličny spôsob pripravovať *poslastice*, ktorych všade mnoho míňa sa. V pripravovaní týchto poslastíc, medzi nimiž poslastice z ružíc a *tunji* (kutňa) hrajú hlavný zástoj, gazdiny sú vôbec sbehlé. Kôry z tekvíc a oranže v cukru zavárané sú tiež výtečné.

Počeť pekárov je veľký, lebo toľko chleba, vlastne pagáčov, *samunov, bosmanov*, pečených z ražnej, pšeničnej a kukuričnej hrubo mletej múky, nejie sa snáď nikde na svete ako tu. Koláče z kukuričnej múky vyzerajú ako torty. Uhosť zdejšieho človeka čím kolvek na svete, daj mu však málo chleba, on nebude spokojný. Po našich banketoch alebo hostinách domorodci žalujú sa obyčajne, že nebolo dosť chleba.

Keď takto najiedli sme sa, uz i zapime si. Víno piť nesmieme, bárs sme kresťania, to len „Švábi“ pijú; pivo už skorej, ale to je pridrahé. Napime sa teda slivovice, a to nie z kališteka, lež z hodného pohára, veď je to tuzemská „vodka“ = rakija. Alebo upime si *mastike*, mohamedánmi obľúbeného to likéru.

Mohamedán, pravda, len doma pije, verejne nikdy. On sedí v kaviarni, fajčí cigaretky alebo dlhočizny čibuk, na ktorom nachodí sa veliký *čilibar*, jantár, ako päsť. Starší vdychujú *nargilu* čili vodnú fajku, z ktorej kúri sa *tumbečija*, zvlástna opojná bylina, donásaná z Azie. Fajčenie deje sa tak, že slaby omamujúci dym vtahuje sa nie do úst, lež v dlhych ťahoch do plúc. Pritom pije sa káva, obyčajne horká, ale veľmi slabá, nato *šerbet* čili v cukru zavárané ružice, maliny atď., rozpustené v studenej vode.

Pre pocestnych sriadené sú tak zvané *hány*, krčmy. Je to veľká budova, na spodku so stajnou pre statok, hore s velikánskou jednou alebo dvoma izbami, kde všetci hostia sedia, kávu pijú a jedia, čo doniesli si sebou alebo kúpili na *čaršiji*, trhu, lebo v *hane* nedostať ničoho. Keď hostí je viacej, príjde *guslar* a monotonne hrajúc začne prespevovať svoje dlhé, hodiny trvajúce piesne. Národ, lenivo sediac a fajčiac, počúva ho zbožne a vzdy tak, akoby piesnu po prvyraz slyšal, ač zná ju každy temer nazpamäť. Každá piesma ma obyčajne dvojaky smysel: jeden priaznivy Turkom a druhy *kaurom*, neveriacim čili kresťanom. Ak prítomny je i len jeden mohamedán, spieva sa ten prvý tekst.

Predošlého leta bol som i s niektorymi priateľmi svojimi u jednoho bega. Spieval nám jednu piesen vyse dvúch hodín, spieval ju v tureckom smysle. Opytoval sa nás viacráz, či má ju tak spievať, ako sa vraj skutočne stalo; ale že veru nebude sa nám páčiť, lebo že to ide zle-nedobre na kaurov. My uspokojili sme ho, aby len spieval tak ako je pravda; on však predsa, keď to už zle malo ísť na kaurov v piesni, pretrhnul ju, zpytujúc sa nás, či ozaj tak má spievať. Je to piesma o Jovanu Senjaninovi, prevrátená v smysel Turkom prajny, ačpráve napriek tomu neslúži ku cti charakteru tureckemu, predstavuje ho čo vierolomcu.

Beg takto spieval:

Jovan Senjanin stavia *kulu*, ohradeny dom, palác, i vystaví ho veľmi krásne, hodbábu, zlata navešia mnoho, vo dvore vodomety, na bálke na dome zlaté jablko a *madžarije*, dukáty. Pozve hostí, aby ho posvätili. Medzi inymi prítomny je i Turkulija bán, ktory pripíja Jovanovi a radí mu, aby sa oženil. Vezmi si, vraj, alebo hrdu Maďaricu alebo driečnu Hrvaticu. Nato ďakuje mu Jovan a vraví: Nechcem ani hrdej Maďarice, ani driečnej Hrvatice; chcem ja dcéru nášho Spahiju, a ty, báne, choď mi ju vypytať. Prichystajú dary, hodbabné saty zlatom *rezané*, vysívané, 5000 dukátov, tri zlaté jablká a mnohé iné drahotiny. Spahija prijme Turkulija bána i komonstvo, častuje jich, pijú *rujno vince*. Turkulija pyta dcéru za ženu pre Jovana. Spahija rozzlobí sa nad tou drzosťou, že kresťan opovázi sa pytať dcéru tureckeho pohlavára, i povie: „Kebys' nebol hostom mojím, uz bol bych ťa preklal pre túto drzosť; ale si host, to neurobím — choď a nevrať sa viacej. I odchodí Turkulija. brat Spahijov ho však zadrží, vraviac: Brat môj, Spahija, je opity; on da ti dcéru, daj ty len sem veci pre ňu donesené. A skutočne, ženy prijmu dary a sľubia dcéru za ženu Jovanovi. Ustanoyia hned i svadbu. Turkulija musí sľubit, že dovedu

30 kresťanskych družíc, ktoré mladuchu doprevadiť majú k ženíchovi. Turkulija ide s veselou tvárou k Jovanovi, tento chystá svatov a družice, keď medzitým Spahija píše na všetky strany na svojich priateľov, aby prišli na svadbu. I príjdu *svatovi* k Spahiju a žiadajú *ćúru* i dostanú ju, načo začnú jiesť, piť a veseliť sa. Lež bol tu aj jeden *hajduk* = zbojník, ten pýta od Turkulija bána, aby mu, keď sa už tak veselia, dal svoje zlatom vyšívané šaty za jeho roztrhané; Turkulija bán mu to dá, hajduk žiada, aby mu koňa zamenil za jeho devlu. I to sa stane. Konečne žiada hajduk, aby mu dal svoju šabľu. „Ej, to ti dať nemôžem," vetí Turkulija bán. No, keď nedáš, umri, i počne do neho sekať. To bolo heslom. Turci pripravení oboria sa na kresťanov, zabijú Turkulija bána i ostatných, a dievčatá podelia medzi seba.

I pravý text je v podstate ten istý; lenže tam Turkulija bán stretá vierolomnosť tureckú. Ako junák zbije desaťráz väčšiu čatu Turkov a ratuje kresťanské dievčatá, ktoré vezmú milenku Jovanovu medzi seba, šťastne dovedú ju k nemu, kde pokrstí sa a stane sa ženou Jovanovou.

Keď beg skončil a ja vravím mu, že pesnička nie na kaurov, lež na Turkov hádže zlé svetlo, odpovie on: „Či nevieš, že Turčín nie je povinný kaurinovi slovo držať?"

A keď sme takto na ženenie došli, povedzme si o ňom tiež niečo. Ženenie nedeje sa tu tak ako u nás, žeby mladý alebo jeho pytač išiel pýtať mu ženu. On ju jednoducho *unesie*. V najviacej prípadoch, pravda, matka zná o tom, v mnohých však nie. Takto ženia sa obyčajne v Bosne. On unesie ženu v tých šatách, ktoré má na sebe. Obyčajne stáva sa to večer Ide k popovi, k fratrovi alebo ku kadijovi a dá sa osobášiť. Dvaja svedkovia sú potrební, ktorí povedia, že sú oba svobodní a — dosť. Pravoslavní a mohamedáni často rozsobášujú sa, čo ľahko ide; lenže pri posledných muž musí ženu vydržiavať dokiaľ sa nevydá zase, čo sa však obyčajne chytro stane. Unášanie dievčat je teda dač obyčajného, a keď mohamedán, vyjmúc bohatých pašov a begov, ktorí dali si len pekné dievčatá lapať pre svoj hárem, kresťanku odniesol, stalo sa to iste s jej privolením, už či z ľahkomyseľnosti alebo zo ziskubažnosti, alebo z nahovárania, lebo každého mohamedána povinnosťou je, kresťanov nahovárať na prestúpenie. Keď kresťan prestúpil (predtým v Sarajeve ročne 8—10—16 kresťanov prestúpilo), urobili mohamedáni pre neho výdatnú sbierku, ba udelili mu i z vakufských dôchodkov a vôbec podporovali ho čo najvýdatnejšie. Dostal i práva mohamedánov. To bolo, pravda, vábivé pre mnohých chudobných kresťanov. — Po sobáši, keď mladí sriadili sa doma, pozovú k sebe rodičov a títo zase, keď sú so sväzkom usrozumení, celú rodinu a priateľov, a idú tak, každý s darmi pre mladých, do jich príbytku „kuću graditi" = dom staväť. Keď mladý neunesie dievča, vtedy pokonajú sa vopred za *miraz* = veno. Svadby, lebo to vraj mnoho stojí, vyjmúc bohatých nevydržiavajú.

Kremnická komora a jej grófi.

Podáva *Pavel Križko.*

V prvom sväzku tohoročnych „Slovenskych Pohľadov“ podotknul dr. L. Píč v článku „O methode dejepisu Slovenska“ na str. 33—35, že v dejepise tych krajov, ktoré národ náš obýva, nie posledny zástoj hrala komora kremnická a že jej dejiny v mnohých, nateraz este viac menej tmavych otázkach, objasniť môžu i dejiny Slovenska.

Neviem, či dostalo sa do rúk p. Píčových lanského roku maďarskou akademiou vied vydané moje dielce „A körmöczi régi kamara és grófjai;“ nemálo ma teda prekvapilo, že moje náhľady o dôležitosti tejto komory ohľadom na dejiny Slovenska tak srovnávajú sa s náhľadmi p. Píčovymi. I ja som tej mienky, že územie drievnej kremnickej komory bolo práve skoro vyhučne na tie hranice obmedzené, ktoré obýval národ slovensky už i v dávnych časiech a obyva ešte i dnes.

A vychodiac z toho stanoviska, mám za to, že snáď nebude od veci, keď slovenské čitateľské kruhy obznámia sa s dejinami drievnej kremnickej komory, bo veď sú dejiny tieto s dejinami nášho ľudu a národa úzko spletené, ba kusom z dejín národa slovenského, keďže kremnická komora práve slovensky národ mala vo svojom peňažníckom područí.

V peňažníckom ohľade Uhorsko rozdelené bolo voľakedy na jednotlivé komory, a tieto delily sa zas na soľné (camerae salium) a baňské komory (camerae urburarum seu montanarum). Náčelník kaźdej komory zvany bol hlavnym komorskym grófom, a náčelníkom vsetkych tychto bol kraľovsky pokladník (thesaurarius regius). Kremnická komora zvala sa vždy komorou baňskou.

Ján Bolsky tvrdí*), že táto komora povstala už v osmom storočí po Kristu, keď totiz v tom čase Kremnica urobená mala byť následkom starobylych a prebohatych svojich báň hlavou tehdajších piatich baňskych miest, totiž Kremnice, Štiavnice, Zvolena, Pukanca a Belej, a Korabínsky spomína**), že za panovania uhorského kraľa Andreja II. táto komora žida Samuela náčelníkom mala a pod ním mnoho utrpela; avšak obe tieto zprávy sotva sa zakladajú na verohodnych prameňoch, mne aspoň po šesťnásťročnom pilnom bádaní a prísnych štúdiach nepodarilo sa najsť ani len jednu jedinkú listinu, ktorá potvrdzovala by Bolského alebo Korabínskeho rozprávky, a preto nutno uspokojiť sa s jednoduchym spomenutím tychže zpráv.

Najstarsia listina, v nejžto spomína sa dľa môjho vedomia kremnická komora, pochodí len z roku 1323, a dľa tejto listiny bola toho času kremnická komora v prenájme u istého grófa Hája***).

*) Memorabilia septem montanarum civitatum. Posonii 1627.
**) Historisch-topografisches Lexicon. Pressburg 1786.
***) Fejér, Codex diplomaticus, VIII., 6, 53.

V pôvodnej listine z roku 1331 nachodíme druhého známeho náčelníka tejto komory, ktorým bol vtedy istý „Lupoldus, magister machinarum Domini nostri Regis per Ungariam, comes camerarum in Kremnicia anno in presenti, comesque de eadem, necnon de Arva*). Názov tohoto grófa, ako videť, je čiastočne cele záhadnym, čiastočne však podáva v istom ohlade žiadúcne svetlo. On totiž menuje sa majstrom strojov kráľovskych v Uhorsku. Ktoré stroje sa tu rozumejú? Stroje banské nie, lebo v tých časiech komorský gróf staral sa o bane len natoľko, že vybral od majiteľov báň takzvanú urburu, totiž daň z dóchodkov banských, ktorá sa vše menila a časom tvorila siedmu, časom desiatu, zavše ale i štrnástu čiastku z dorobeného zlata, striebra a iných kovov; kráľ sám, alebo jeho pokladník začal stávať sa len koncom pätnástelio storočia majiteľom báň. Stroje na razenie peňazí tiež nemôžu sa rozumeť, bo toho času peniaze razily sa iba tak, že pliašek zlatý alebo strieborny položil sa medzi dva železné alebo ocelové kúsky, v nichž vyryté boly obe strany peňažného obrazu, a potom sa na vrchné z týchže želiezok, takzvaných matiek (matríc) kladivom bilo; túto prácu konali — každý vo svojej dielni — takzvaní minciari, zvláštny to druh remeselníkov, ktorí tvorili takrečeno najprednejšiu kastu medzi remeselníkmi a obdarení boli obzvláštnymi výsadami a nadprávami kroz samých kráľov. Akych kráľovských strojov bol teda majstrom tento komorský gróf, to s určitosťou udať nemožno. Súdiac však dľa toho, že nebol len komorským grófom, lež i županom stolice oravskej a, ako to z inej listiny vysvitá, i veliteľom oravského hradu, možno sa domýšľať, že bol asi správcom vojanských strojov kráľovských, teda quasi zbrojmajster. Z tohoto dalo by sa zatvárať, že boly časy, kde náčelníkmi komory kremnickej boli nie úradnici správni, lež spolu i hodnostári vojanskí a tak že peňažnícka i vojanská správa nachodila sa v jednej osobe sústrednená.

Druhé, čo je v jeho názve nápadným, je to, že nazýva sa nie grófom komory kremnickej, ale grófom komór v Kremnici.

V corpus juris Hungarici, známom to tripartitume Verbőczyho, odkiaľ dľa mójho zdania i dr. Píč čerpal zprávy svoje o kremnickej komore, spomína sa tenže Leopold pod menom Hippolita sťa gróf kremnickej komory a nie komór v Kremnici. Vysvetlenie rozdielu v týchto názvoch zdá sa byť na prvy pohľad nie velmi ľahkym a predsa je ono samo v sebe celkom jednoduchym. Kremnická komora nebola totiž, ako z pozdejších listín vidať, nič iného, ako strediskom a hlavou iných na jej území nachodiacich sa komór, o nichž ovšem nečiní sa vo verejných listinách tak často zmienka, ako o kremnickej, poneváč boly tejto podriadené a ňou takrečeno zaslonené. V smluve, ktorú kráľ Karol Robert uzavrel s týmže Leopoldom dňa 2. februára 1342 a v ktorej vydal spolu i premnohé veľadôležité, na daň a peňažné záležitosti sa vzťahujúce nariadenia, zaviazal medzi iným tohoze grófa, aby mal v každom

*) Kremnický mestský archiv, tomus I., fons 37., fasciculus 1, nro 1.

svobodnom kráľovskom meste kráľovsky dom, v nomz zamienaly by sa peniaze a vydrziavala verejná kráľovská váha, by ľud od Kremnice ďaleko bydliaci nemusel putovať k vôli zámene peňazí do Kremnice. Tieto kráľovské domy menovaly sa napospol komorami a jejich náčelníci komorskymi grófmi. Neboli oni ničím inym, ako hlavnému kremnickému grófovi podriadenymi berničnymi úradníkmi. Kde vsade stávaly takéto okresné berničné úrady, čiže komory, neznám, bo k ustáleniu jejich počtu nepostačuje prezkúmanie len jediného, buďsi seba väčšieho archívu; mne podarilo sa posiaľ vypátrať len to, že boly takéto komory nielen vo všetkych banskych mestách, ale i v Bátovcach, Tekove a Topolčanoch, ktoré obce v tych časiech este svobodnymi kráľovskymi mestami boly a v nichžto sa j peniaze razievaly*). No a takychto komôr, patriacich ku kremnickej sťa ústrednej, hlavnej, bol menovany Leopold grófom, a z tohoto jeho názvu vysvitá, ze takéto sriadenie nepochodí len od krála Karola Roberta, ako sa na základe jeho dekretu z roku 1342 posiaľ mylne za to malo, ale ze je ono o veľa starsie, ešte z dôb kráľov z Arpádovho rodu pochodiacich na časy Karlove Robertove preslé a tymto kráľom iba obnovené.

Tretie v názve jeho do očú bijúce je, ze menuje sa grófom „v prítomnom roku.“ Z tohoto názvu videt, ze veľmi mylil by sa, kto posudzovat chcel by starodávnych komorskych grófov dľa toho postavenia, ktoré zaujímali pozdejsi hlavní komorskí grófi stiavnickí, jejichz dlhy rad zatvoril pred niekoľkymi rokmi posledny z nich baron Medniansky. Starodávni komorskí grófi neboli vlastne úradníkmi kráľovskymi, ale radsej prenajímateľmi komôr, totiz daní a inych kráľovskych, čize krajinskych dôchodkov. Uz Samuel mal byt takym za Andreja II., uz Háj bol takym roku 1323 a i Leopold bol takymto prenajímatelom roku prítomného, totiz 1331, a tu máme vysvetlenie jeho názvu. Nebol-li v tomze roku púhym prenajímateľom, teda mozno zatvárat, ze kráľ správu tejto komory za dlhsí čas v jednych a tychže rukách nenechával.

Dôchodky tejto komory boly vsak v onych časiech, v nichzto sa práve pohybujeme, obyčajne len na jeden rok do prenájmu dávane. Jednym z dôkazov je i spomenutá smluva, ktorú uzavrel kráľ Karol Robert s tymze grófom Leopoldom dňa 2. februara 1342 a ktorá trvat mala az do 2. februára 1343.

V tejto smluve, ktorá pre mnohé vázne a veľavyznamné nariadenia sťa kráľovsky dekrét medzi sbierkou starsích zákonov krajinskych miesto obdrzala, udane je to územie, ktoré ku kremnickej

*) Kremnicky archiv, I. 51. 3. 11.) Svatobenediktsky konvent vysvedčuje roku 1555 nasledovne: „... dictum oppidum Baath dudum et antiquis temporibus attinuisset soli regio, regni Hungariae dominis, sicuti et quemadmodum aliae civitates liberae regiae Maiestatis montanarum. Non tamen attinuisset ad quodcunque castrum vel alium aliquem dominum. Item ... quod in dicto oppido Baath fuisset camera regiae Maiestatis monetaria, ubi pecuniae eiusdem regiae Maiestatis homines ad id destinati cudissent, et quod pro maiori veritate etiam in praesenti in eadem domo praedictae camerae signum, sic fuisse, certo vident ...“

pre nátlak. Nato — plumps, leží druhý vo vode! Stará baba, ktorá podistým len tak prebila sa napred, že dobre zavčasu zaujala to miesto, rukou začrie vody, trirázy prehodí ju za seba, potom prežehná sa a len tak počne ešte piť i vypije plný svoj *kalaisaný džugum* = medený džbán, cinovaný a gravirovaný.

Tak to trvá i tri hodiny, až všetci napijú sa. Mladíci úslužní a zase šuhajci chudobní vedia si prekliesniť cestu a plnia strieborné krčiažky paní a paničiek. I dvadsiati ponúknu ťa zo svojich krčiažkov, s tvárou tak veselou a pokojne sa usmievajúcou, ako keď niekto terno vyhrá, i častujú sa ľudia vodou a rozchádzajú sa v milom rozhovore domov alebo do hospôd, kde slávia potom hody. Celé mesto oblieklo na seba ráz veselý; všade živo a hlučno. —

Okrem *božića* = vianoc a svätenia vody, zdejší pravoslavní slávia obzvlášte i deň svojho mena, vlastne deň patrona svojho. Obyčaj táto zachovaná je i u mohamedánov a katolíkov. U týchto posledných tratí sa už však, poneváč fratri pre nemiernosti, páchané pri týchto slavnosťach mena, pracujú proti tejto obyčaji.

Na meno gazdovo, teda na deň patrona svojho, celá rodina ide do kostola, kúpi dľa možnosti svojej sviec a zapáli jich v chráme. Služby božie vybavujú sa tu každý deň, a poneváč pred službami nejie sa, v lete zavčasu, už i o piatej ráno ide sa do kostola. V deň mena rodina i hostia shromaždia sa teda po službách božích a vydržiava sa hostina, ktorá trvá u bohatých mnohoráz i dva-tri dni, to jest kým nestroví sa všetko, čo v hojnosti bolo sa pripravilo.

I mohamedáni slávia deň menín, pozovú hostí, mnohí slávia deň Mohameda a pri tej príležitosti robia *serab*, t. j. dobré dielo. Každý mohamedán obrátiť má ročne každú štyridsiatu *paru* (40 par = groš; 12 groší = 1 zl. r. č.) na dobročinné ciele. Preto pozve hostí na deň mena svojho, aby boli svedkami, pozove dvúch alebo viac *hodžov* = učiteľov, ktorí popíšu celý majetok a vypočítajú, koľko má dať na *serab*. Bohatý už vopred dobre častuje hodžov, aby málo počítali. Čo sa našlo, gazda dá robiť za tie peniaze cestu, vodovod, *čezmu* = verejnú studňu, *džamiju* vystaviť ak je bohatý, opraviť ak je chudobnejší, kúpi do džamije sviece, tepichy atď. Tým spôsobom, ač obyčajne klame sa, zo samých *serabov* vydláždená je i tá najzadnejšia ulička, džamij je v Sarajeve 127, cintoríny sú ohradené, verejných studien, čezmí, mnoho a niektoré ozaj krásne vyvedené, vodovody sú na míle dlhé a chudoba tiež dostáva mnoho *serabu*. —

Ďurđevdan, sviatok jari, *Ilijindan*, *Ivandan* s vajanskými ohňami a *Mitrovdan*, sviatok jasene, sú dni všeobecných sviatkov tak pre kresťanov ako pre mohamedánov. Poslední, ačpráve premenili vieru svojich slavianských otcov, nemohli sa odtrhnúť od vydržiavania týchto sviatkov. Pojedinné rodiny vezmú si merendy a hybaj na *teferič*, na výlet, spojený so zábavou.

Uvedené sviatky vydržiavajú sa teda docela národne, obyčajne popoludní a tým hlučnejšie, čím krajší je čas. Na vrškoch, z ktorých je pekný výhľad na mesto, nachodia sa *kavane*, domce z dasák a blata s jednou veľkou izbou a veľkými oblokami, kde okolo stien

na *minderoch*, nohy nakríž sedia starší, pijú kávu, kocky a domino hrajú a besedujú. Okolo *karane* je zahrada, tam mladší „teferičia" a „asikujú" = dvoria dievčatom, vozia sa na „ringelspieloch" a hasplách velmi jednoducho pripravenych, ktoré Turci doniesli do Europy a ktoré udomácnily sa od tureckého obleženia Viedne, menovite tamže teraz v Prateri, tak ako i prvé kaviarne a pečenie rožkov. Za vozenie platí sa po krajciari, a môžeš videť, práve tak ako v Prateri vo Viedni, i tu starého, ináče velmi vážneho mestana vozit a hajdat sa s velkou bravúrou.

Hier zná zdejšia mládež velmi mnoho, z ktorych väčšina zakladá sa na počtovaní, tak že dieťa učí sa počtovať v hrách už od štvrtého roku. Mne zdá sa, že je to pozostatok staro-gréckej kultúry; naši učitelia mohli by si toho povsimnúť. Na dôkaz, ako deti vedia počítať, uvediem nasledujúce príklady.

Bolo z jari; urobili sme vylet, *teferič*, i došli sme k pastierom, chlapcom, z ktorych najmenší mohol mať 7—8 rokov.

„Chlapče, predaj mi jedno baranča," oslovím ho zartovne.

„Prečo nie," bola odpoveď.

„Po čom?" pytam sa ja ďalej.

„Po päť zlatych."

„Nedaj sa vysmiať; nie je hodno ani dva. Ale ty bezpochyby ani nevieš, kolko je to päť zlatych."

„Tš " odpovie on, plasknúc jazykom, čo slúži tu za vyraz posmešnej negácie. „Keď viem, že je jeden zlaty 12 groší, budem azdaj tiež znať, kolko groší je päť zlatych."

„Teda kolko je?"

„Čo ti to stojí, keď ti i poviem; veď ty beztoho nevieš rátať na naše groše," odsekne on urazeno, odvráti sa a nechce viac s nami hovoriť a len dudre, že je to nie pekne od nás, keď sa mu „*spídamo*" = vysmievame.

Chodiac po meste, často vnídem do jedného alebo druhého *dučana*, to jest sadnem si na spustené dvere, nohy na ulicu pustiac a tvárou dnu obratenou shováram sa s gazdom a dívam sa, ako on pracuje. Tak vysedím dakedy i hodinu u jedného *kujundžiju* = zlatára, ktory z tenkého strieborného a zlatého drôtu robí filigranské svoje veci, rozličné zenské ozdoby, náušnice, pracky, náramnice, prstene, gombv, cigarnikv, vsetko obdivu hodné, alebo u noziara, mohamedána Topala, a prizerám sa, ako vybija striebrom a zlatom handžáre, sable, ako utešene a dôkladne to vyvedie jak on, tak jeho asi desiati tovarysia = *kalfi*, keď jim niečo nakreslím alebo nejaky nápis načiaram. Zpočiatku báli sa ma a nedôverovali mi; lebo keď vedel som jim povedať, každá látka, čo ju potrebujú, z čoho je, ako sa dorába atď., keď narobil som jim vody na letovanie, k čomu dosiaľ len kolofonie potrebovali, mysleli, že jim chcem odobrať remeslo. Remeselníci tu velmi skryvajú svoje „fortiele," práve tak, ako to este do nedavna i u nás bolo. Keď jednoho hodžu naučil som stepiť, nevedel sa mi naďakovať a vravel: „Dávno chcel som sa ja to naučiť, ale nechcel mi nikto ukázať, žiadali zato mnoho platu; vy ste však dobri ludia, lepsí nez naši, vy to vsetko

badava = darmo robíte. Viem, že vás „*vâš* cár" zato dobre platí." Na takýto spôsob došiel som ku zpomenutému *kujundžiju* a dal som si popraviť cigarníčok. Sadnem na dosku a dívam sa, ako jeden *kalfa* skladá z filigranského striebra kvet fuksii podobný.

„Čože tak mlčíš, gospodine," počne gazda; „ináče vždy dač pripovedáš. No, čakaj, kým si ja tento cigarník popravím, dám ti jednu *zagonetku* = hádku.

Po chvíľke začal:

„Bol raz jeden múdry sedliak; ale práve preto, že nerobil tak ako iní sprostí, držali ho za blázna, ba i vlastná žena ho len *ludjakom* = bláznom volala. Bláznom ho volala, že jej vždy samé novoty uvádzal."

Zlátár šelmovsky šibnul okom na mňa. Ja porozumel som mu, že to vlastne veru na mňa padá; no nepovedal som nič.

„Raz sberal sa ten sedliak na *vašar*, trh, a pýta od ženy peniaze, že nakúpi to i to, samé novosti. Žena oborí sa na neho, hodí mu 20 groší a kričí: „Keď si taký múdry, dones za tých 20 groší 20 kusov dobytka, potom dám peniaze na tvoje novoty." Sedliak vezme 20 groší a ide na trh. Na trhu počne kričať: „Kto mi dá za 20 groší 20 kusov dobytka?" Toto počuje jeden kupec a volá na neho: „Ja ti dám koňa po 4 groše, kobylu po 20 para, osla po mariaši (= štvrť groša = 10 para), ak mi povieš, koľko ti príjde koní, koľko kobýl a koľko oslov, aby jich za 20 groší bolo spolu 20 kusov." Sedliak počíta i uhádne. A poneváč kupec to javno slúbil, a mohamedán drží slovo, bárs ho i v žarte povie, dal mu 20 kusov dobytka. Od tých čias nikto viacej nedržal sedliaka za blázna, každý ho ctil a slúchal jeho rady."

„Nuž, gospodine, koľko bolo tých koní, koľko kobýl a koľko oslov?"

Ja vytiahnem tužku a notes i začnem počítať. Ako tak vážne počítam asi minútu, usmeje sa *kujundžija* a povie:

„Nemuč sa, gospodine; to ty, trebars si ako múdry, nevyrátaš."

„Eh, horky nie," poviem ja nato. „Čakaj, už to mám ... Koní dostal tri — — počítam ďalej, on zadiveno hladí na mňa ... kobýl 15 a oslov —"

„— dva," doloží on. „Za boga, kako ti to možeš! Ja naučil som sa túto zagonetku od jednoho hodžu, a ten povedal, že to nedá sa vypočítať, že kto to nikdy nepočul, nemôže vyrátať, len mnohonásobným probovaním, to však dlho trvá a ty si to tak chytro našiel."

„Hia," poviem ja, „to je mne ľahká vec. Ale keď zahádal si ty mne, zahádam i ja tebe. Jeden pán dal sluhovi 100 zlatých a poslal ho na *čaršiju*, trh, aby mu doniesol 100 kusov diviny, a síce jeleňov, sŕn a zajacov. Sluha príjde na trh i dozvie sa, že jeleň stojí 10 zl., srna že je po 3 zl. a zajac po 50 kr.; koľko musel kúpiť jeleňov, koľko sŕn a koľko zajacov, aby jich bolo za 100 zlatých 100 kusov?" Starý zamyslel sa; nevedel vypočítať. Prešli sme na veci docela iné. Medzitým spravil mi cigarník, ja vstávam, chcem odísť, keď tu jeden mladý *kalfa* ozve sa z kúta:

„Gospodine, ja znám vec (už) koliko: 94 zeca, 5 jelena i jednu srnu — jeli?“

„Dobre; chlap si!“ prisvedčím ja zadivene.

III.

I dobré má svoje zlé stránky. Pravdivost tohoto porekadla v divnom svetle ukazuje sa i v Bosne. Ako pravoslavní tak i katolícki *sveščenici* vynasnažovali sa za časov tureckého panstva udržať u ľudu čo najviac náboženstvo Kristovo. Poneváč sami nemali žiadneho hlbšieho, vedeckejšieho vzdelania, obmedzovali sa na vonkajšie veci, na prísne postenie a prísne držanie sviatkov. Obe tieto okolnosti, samy v sebe dobré a chvályhodné, staly sa pre národ britvou v ruke dieťaťa. Prísnym póstom zoslabený, vydržiavaním nesčíselne mnohých sviatkov od práce odvedený národ zlenivel a znemravnel, tak že o tom náš človek ani pochopu nemá. Ženy vôbec nekonajú deň pred sviatkom žiadne ťažšie práce a deň po sviatku nič nerobia, len na vrátach vystávajú. Muž musí sa starať o všetko: on ide na trh a nakúpi čoho treba, hydiny, vajec, masti atď., žena sedí doma, jej prácou je varenie, ktoré je nesmierne jednoduché, čistenie domu, ale len zvnútra, staranie sa o malé deti a kedy-tedy ozdobné vyšívanie a pripravovanie kadejakých sladkých pamlsok. V mnohých domoch nič nevarí sa doma krem kávy, chlieb — vlastne sú to pagáče — doma nikde nepečie sa, čili, ako sa to vraví, *nekuchá*. Náš Slovák, ten, čím najviac možno, všetko doma si spraví, má na všetko svoje prípravy. Tu v úrodnej Bosne on musel by zbohatnúť; škoda len, že miesto Ameriky nesťahuje sa sem!

V každej ulici nachádza sa jedna, dľa potreby i viac verejných kuchyň, *aščinica*; z týchto berú obyčajne tak bohatší ako chudobnejší svoj pokrm, len židia varia si sami. Aščinica je búda 5—6 ☐ siah majúca, otvorená od ulice. Predná strana, na spôsob velikej kupeckej púdle, zastavená je pecou, tak že vedľa nej *aščija*, kuchár, a jeho pomocník môže dnu vnísť. Na peci sú malé piecky, v nich je uhlie — dreva tu k vareniu nepotrebujú — na pieckach veliké pekáče z hliny alebo mede pekne cínované. V týchto pekáčoch sú vždy hotové jedlá, lebo, keď minie sa jeden, už v druhom poznove varí sa a peče. Aščinica a pec táto sú vždy pekne vybielené; jedlá na pekáčoch: *pilav* (mäso v ryži na masti pukanej, obyčajne kuracie) alebo pörkölt, štrúdle, *kadajte*, *pita* atď., to je naoko tak pekne, žeby si hneď zostal stáť a dal by si si oddeliť porciu na tanierik čistý, medený, vycínovaný a umele vyrezávaný, aby sis' pochutnať mohol na nej pred aščinicou stojáci alebo poza pec vtiahnuc sa a na mindere nohy nakríž preložiac. Lež beda! Prečo nenechal si si nos doma? Všetko smrdí lojom.

Tu totiž neznajú, čo je naše maslo: oni zovú vytopený loj maslom. Mlieko varia potichu v širokých, plytkých kotloch za 2—3 hodiny, kým nevyparí sa z neho asi pätina. Pritom povstane navrchu koža na palec hrubá, to menujú *kajmak* a jedia ho s chlebom ako my maslo. Kajmak je skutočne pochutka dobrá a výživná, po-

zostávajúca zo syra a masla. Pozostalé mlieko, *varenikou* zvané, predávajú „Švábom“ na kávu, alebo vlejú do neho trochu kľagu, skyší sa, stane sa hustým „ako kapec,“ je príjemnej chuti, asi ako kyslá žinčica, dá sa temer krájať a slúži zvlášte v lete k občerstveniu. Okrem toho dorábäjú syr, ktorý je výtečný; škoda len, že nevedia z neho robiť oštiepky a syrce. Poneváč každý gazda drží všetky vrstvy dobytka, mlieko od kráv, byvolíc, kôz a oviec spolu slievajú a len zriedka dostať čistého kravského, este ťažšie byvolského mlieka, ktoré je veľmi husté a dobré.

Okrem zpomenutého *pilava* a na spôsob gulášu alebo pörköltu vareného mäsa, pečú koláče, tak zvané *pita*. Tieto sú pečené na ťapšach = *tepsija*, a plnené rozvarenou tekvicou, špinátom, burgundiou, tykvou (jurgeta) alebo posekaným mäsom. Ďalej pripravujú pečivo zo skladaného tenkého cesta, plnené horeuvedenymi veciami. Židia robia paštety, ktoré však na oleji alebo loji pečené nám nijak nechcú chutnať. - Zvláštnym jedlom je *kadaifa*. Na veľký, pomastený kotol, pod ktorým uhlie dobre horí, leje sa z vysoka, cedákom kropiacej kanvi podobným, sem a ta husté cesto, pripravené asi tak, ako u nás na oblátky. Z cesta toho upečú sa na horúcom kotle dlhé rezance ako tenuškê slámky, ktoré schlpené natriasajú sa na misu a cukrom posypané ujedajú.

Ako u nás na výročných trhoch búdy, stoja tu *dućany*, v ktorych na oleji alebo loji pečú mäso v podobe kociek alebo malých klobások, *kurčići*, a síce na rôštoch nad uhlím alebo na ťapšach. I toto mäso vyzerá naoko veľmi chutne, smrdí však olejom alebo „maslom“ a my nevieme ho jiesť. Olej totiž upotrebúvajú tu nečistený (olivový) a čím viac smrdí, tým ho radšej majú, tak asi ako niekde kvargle.

Cukrárov -- *šećerdžija*, *alvadžija* je mnoho. On pečie *pity*, plnené orechami, mandlami, hrozienkami atď. tak výborne a v toľkej rozmanitosti, že to nedovedú tak ani vo veľkých mestách západu. Všetko pečie sa s ružovou vodkou, a preto má veľmi príjemnú chuť. Vedia na rozličný spôsob pripravovať *poslastice*, ktorych všade mnoho míňa sa. V pripravovaní týchto poslastíc, medzi nimiž poslastice z ružíc a *tunji* (kutňa) hrajú hlavný zástoj, gazdiny sú vôbec sbehlé. Kôry z tekvíc a oranže v cukru zaváranė sú tiež výtečné.

Počeť pekárov je veľký, lebo toľko chleba, vlastne pagáčov, *samunov*, *bosmanov*, pečených z ražnej, pšeničnej a kukuričnej hrubo mletej múky, nejie sa snáď nikde na svete ako tu. Koláče z kukuričnej múky vyzerajú ako torty. Uhosť zdejšieho človeka čím koľvek na svete, daj mu však málo chleba, on nebude spokojný. Po našich banketoch alebo hostinách domorodci žalujú sa obyčajne, že nebolo dosť chleba.

Keď takto najiedli sme sa, už i zapime si. Víno piť nesmieme, bárs sme kresťania, to len „Švábi“ pijú; pivo už skorej, ale to je pridrahé. Napime sa teda slivovice, a to nie z kališteka, lež z hodného pohára, veď je to tuzemská „vodka“ = rakija. Alebo upime si *mastike*, mohamedánmi obľúbeného to likéru.

Mohamedán, pravda, len doma pije, verejne nikdy. On sedí v kaviarni, fajčí cigaretky alebo dlhočizny čibuk, na ktorom nachodí sa veliký *čilibar*, jantár, ako päsť. Starsí vdychujú *nargilu* čili vodnú fajku, z ktorej kúri sa *tumbečija*, zvlástna opojná bylina, donásaná z Azie. Fajčenie deje sa tak, že slaby omamujúci dym vtahuje sa nie do úst, lez v dlhych ťahoch do plúc. Pritom pije sa káva, obyčajne horká, ale veľmi slabá, nato *šerbet* čili v cukru zavarané ružice, maliny atď., rozpustené v studenej vode.

Pre pocestnych sriadené sú tak zvané *hány*, krčmy. Je to veľká budova, na spodku so stajnou pre statok, hore s velikánskou jednou alebo dvoma izbami, kde všetci hostia sedia, kávu pijú a jedia, čo doniesli si sebou alebo kúpili na *čaršiji*, trhu, lebo v *hane* nedostať ničoho. Keď hostí je viacej, prijde *guslar* a monotonne hrajúc začne prespevovať svoje dlhé, hodiny trvajúce piesne. Národ, lenivo sediac a fajčiac, počúva ho zbožne a vždy tak, akoby piesnu po prvyraz slyšal, ač zná ju každy temer nazpamäť. Každá piesma má obyčajne dvojaky smysel: jeden priaznivy Turkom a druhy *kaurom*, neveriacim čili kresťanom. Ak prítomny je i len jeden mohamedán, spieva sa ten prvy tekst.

Predošlého leta bol som i s niektorymi priateľmi svojími u jedného bega. Spieval nám jednu piesen vyše dvúch hodín, spieval ju v tureckom smysle. Opytoval sa nás viacráz, či má ju tak spievať, ako sa vraj skutočne stalo; ale ze veru nebude sa nám páčit, lebo že to ide zle-nedobre na kaurov. My uspokojili sme ho, aby len spieval tak ako je pravda; on vsak predsa, keď to už zle malo ísť na kaurov v piesni, pretrhnul ju, zpytujúc sa nás, či ozaj tak má spievať. Je to piesma o Jovanu Senjaninovi, prevrátená v smysel Turkom prajny, ačpráve napriek tomu neslúži ku cti charakteru tureckemu, predstavuje ho čo vierolomcu.

Beg takto spieval:

Jovan Senjanin stavia *kulu*, ohradeny dom, palác, i vystaví ho veľmi krásne, hodbábu, zlata navešia mnoho, vo dvore vodomety, na hálke na dome zlaté jablko a *madžarije*, dukáty. Pozve hostí, aby ho posvätili. Medzi inymi prítomny je i Turkulija bán, ktory pripíja Jovanovi a radí mu, aby sa oženil. Vezmi si, vraj, alebo hrdú Maďaricu alebo driečnu Hrvaticu. Nato ďakuje mu Jovan a vraví: Nechcem ani hrdej Maďarice, ani driečnej Hrvatice; chcem ja dcéru násho Spahiju, a ty, báne, choď mi ju vypytať. Prichystajú dary, hodbabné saty zlatom *vezané*, vyšívane, 5000 dukátov, tri zlaté jablká a mnohé iné drahotiny. Spahija prijme Turkulija bána i komonstvo, častuje jich, pijú *rujno vince*. Turkulija pyta dcéru za ženu pre Jovana. Spahija rozzlobí sa nad tou drzostou, že krestan opováži sa pytat dcéru tureckeho pohlavára, i povie: „Kebys' nebol hostom mojim, uz bol bych ťa preklal pre tuto drzost; ale si host, to neurobim — choď a nevrat sa viacej. I odchodí Turkulija, brat Spahijov ho vsak zadrží, vraviac: Brat môj, Spahija, je opity; on da ti dcéru, daj ty len sem veci pre ňu donesené. A skutočne, ženy prijmu dary a sľubia dcéru za ženu Jovanovi. Ustanovia hned i svadbu. Turkulija musí sľúbiť, že dovedu

30 kresťanských družíc, ktoré mladuchu doprevadiť majú k ženíchovi. Turkulija ide s veselou tvárou k Jovanovi, tento chystá svatov a družice, keď medzitým Spahija píše na všetky strany na svojich priateľov, aby prišli na svadbu. I príjdu *svatovi* k Spahiju a žiadajú *cúru* i dostanú ju, načo začnú jiesť, piť a veseliť sa. Lež bol tu aj jeden *hajduk* = zbojník, ten pýta od Turkulija bána, aby mu, keď sa už tak veselia, dal svoje zlatom vyšívané šaty za jeho roztrhané; Turkulija bán mu to dá, hajduk žiada, aby mu koňa zamenil za jeho devlu. I to sa stane. Konečne žiada hajduk, aby mu dal svoju šabľu. „Ej, to ti dať nemôžem," vetí Turkulija bán. No, keď nedáš, umri, i počne do neho sekať. To bolo heslom. Turci pripravení oboria sa na kresťanov, zabijú Turkulija bána i ostatných, a dievčatá podelia medzi seba.

I pravý text je v podstate ten istý; lenže tam Turkulija bán strestá vierolomnosť tureckú. Ako junák zbije desaťráz väčšiu čatu Turkov a ratuje kresťanské dievčatá, ktoré vezmú milenku Jovanovu medzi seba, šťastne dovedú ju k nemu, kde pokrstí sa a stane sa ženou Jovanovou. –

Keď beg skončil a ja vravím mu, že pesnička nie na kaurov, lež na Turkov hádže zlé svetlo, odpovie on: „Či nevieš, že Turčín nie je povinný kaurinovi slovo držať?"

A keď sme takto na ženenie došli, povedzme si o ňom tiež niečo. Ženenie nedeje sa tu tak ako u nás, žeby mladý alebo jeho pytač išiel pytať mu ženu. On ju jednoducho *unesie*. V najviacej prípadoch, pravda, matka zná o tom, v mnohých však nie. Takto ženia sa obyčajne v Bosne. On unesie ženu v tých šatách, ktoré má na sebe. Obyčajne stáva sa to večer. Ide k popovi, k fratrovi alebo ku kadijovi a dá sa osobášiť. Dvaja svedkovia sú potrební, ktorí povedia, že sú oba svobodní a dosť. Pravoslavní a mohamedáni často rozsobášujú sa, čo ľahko ide; lenže pri posledných muž musí ženu vydržiavať dokiaľ sa nevydá zase, čo sa však obyčajne chytro stane. Unášanie dievčat je teda dač obyčajného, a keď mohamedán, vyjmúc bohatých pašov a begov, ktorí dali si len pekné dievčatá lapať pre svoj hárem, kresťanku odniesol, stalo sa to iste s jej privolením, už či z ľahkomyseľnosti alebo zo ziskubažnosti, alebo z nahovárania, lebo každého mohamedána povinnosťou je, kresťanov nahovárať na prestúpenie. Keď kresťan prestúpil (predtým v Sarajeve ročne 8—10—16 kresťanov prestúpilo), urobili mohamedáni pre neho výdatnú sbierku, ba udelili mu i z vakufských dôchodkov a vôbec podporovali ho čo najvýdatnejšie. Dostal i práva mohamedánov. To bolo, pravda, vábivé pre mnohých chudobných kresťanov. — Po sobáši, keď mladí sriadili sa doma, pozovú k sebe rodičov a títo zase, keď sú so sväzkom usrozumení, celú rodinu a priateľov, a idú tak, každý s darmi pre mladých, do jich príbytku „kuću graditi" = dom staväť. Keď mladý neunesie dievča, vtedy pokonajú sa vopred za *miraz* = veno. Svadby, lebo to vraj mnoho stojí, vyjmúc bohatých nevydržiavajú.

——— ———

Kremnická komora a jej grófi.

Podáva *Pavel Križko.*

V prvom sväzku tohoročných „Slovenských Pohľadov“ podotknul dr. L. Píč v článku „O methode dejepisu Slovenska“ na str. 33—35, že v dejepise tých krajov, ktoré národ náš obýva, nie posledný zástoj hrala komora kremnická a že jej dejiny v mnohých, nateraz ešte viac menej tmavých otázkach, objasniť môžu i dejiny Slovenska.

Neviem, či dostalo sa do rúk p. Píčových lanského roku maďarskou akademiou vied vydané moje dielce „A körmöczi régi kamara és grófjai;“ nemálo ma teda prekvapilo, že moje náhľady o dôležitosti tejto komory ohľadom na dejiny Slovenska tak srovnávajú sa s náhľadmi p. Píčovými. I ja som tej mienky, že územie drievnej kremnickej komory bolo práve skoro výlučne na tie hranice obmedzené, ktoré obýval národ slovenský už i v dávnych časiech a obýva ešte i dnes.

A vychodiac z toho stanoviska, mám za to, že snáď nebude od veci, keď slovenské čitateľské kruhy obznámia sa s dejinami drievnej kremnickej komory, bo veď sú dejiny tieto s dejinami nášho ľudu a národa úzko spletené, ba kusom z dejín národa slovenského, keďže kremnická komora práve slovenský národ mala vo svojom peňažníckom područí.

V peňažníckom ohľade Uhorsko rozdelené bolo voľakedy na jednotlivé komory, a tieto delily sa zas na solné (camerae salium) a banské komory (camerae urburarum seu montanarum). Náčelník každej komory zvaný bol hlavným komorským grófom, a náčelníkom všetkých týchto bol kráľovský pokladník (thesaurarius regius). Kremnická komora zvala sa vždy komorou banskou.

Ján Bolský tvrdí*), že táto komora povstala už v osmom storočí po Kristu, keď totiž v tom čase Kremnica urobená mala byť následkom starobylých a prebohatých svojich báň hlavou tehdajších piatich banských miest, totiž Kremnice, Štiavnice, Zvolena, Pukanca a Belej, a Korabínsky spomína**), že za panovania uhorského kráľa Andreja II. táto komora žida Samuela náčelníkom mala a pod ním mnoho utrpela; avšak obe tieto zprávy sotva sa zakladajú na verohodných prameňoch, mne aspoň po šesťnásťročnom pilnom bádaní a prísnych štúdiach nepodarilo sa najsť ani len jednu jedinkú listinu, ktorá potvrdzovala by Bolského alebo Korabínskeho rozprávky, a preto nutno uspokojiť sa s jednoduchým spomenutím týchže zpráv.

Najstaršia listina, v nejžto spomína sa dľa môjho vedomia kremnická komora, pochodí len z roku 1323, a dľa tejto listiny bola toho času kremnická komora v prenájme u istého grófa Hája***).

*) Memorabilia septem montanarum civitatum. Posonii 1627.
**) Historisch-topografisches Lexicon. Pressburg 1786.
***) Fejér, Codex diplomaticus, VIII., 6, 53.

V pôvodnej listine z roku 1331 nachodíme druhého známeho náčelníka tejto komory, ktorým bol vtedy istý „Lupoldus, magister machinarum Domini nostri Regis per Ungariam, comes camerarum in Kremnicia anno in presenti, comesque de eadem, necnon de Arva *). Názov tohoto grófa, ako vidieť, je čiastočne cele záhadnym, čiastočne však podáva v istom ohľade žiadúcne svetlo. On totiž menuje sa majstrom strojov kráľovských v Uhorsku. Ktoré stroje sa tu rozumejú? Stroje banské nie, lebo v tých časiech komorský gróf staral sa o bane len natoľko, že vybral od majiteľov báň takzvanú urburu, totiž daň z dôchodkov banských, ktorá sa vše menila a časom tvorila siedmu, časom desiatu, zavše ale i štrnástu čiastku z dorobeného zlata, striebra a iných kovov; kráľ sám, alebo jeho pokladník začal stávať sa len koncom pätnásteho storočia majiteľom báň. Stroje na razenie peňazí tiež nemôžu sa rozumeť, bo toho času peniaze razily sa iba tak, že pliašek zlatý alebo strieborny položil sa medzi dva železné alebo ocelové kúsky, v nichž vyryté boly obe strany peňažného obrazu, a potom sa na vrchné z týchže želiezok, takzvaných matiek (matríc) kladivom bilo; túto prácu konali — každý vo svojej dielni — takzvaní minciari, zvláštny to druh remeselníkov, ktorí tvorili takrečeno najprednejšiu kastu medzi remeselníkmi a obdarení boli obzvláštnymi vysadami a nadprávami kroz samých kráľov. Akých kráľovských strojov bol teda majstrom tento komorský gróf, to s určitosťou udať nemožno. Súdiac však dľa toho, že nebol len komorským grófom, lež i županom stolice oravskej a, ako to z inej listiny vysvitá, i veliteľom oravského hradu, možno sa domýšľať, že bol asi správcom vojanských strojov kráľovských, teda quasi zbrojmajster. Z tohoto dalo by sa zatvárať, že boly časy, kde náčelníkmi komory kremnickej boli nie úradníci správni, lež spolu i hodnostári vojanskí a tak že peňažnícka i vojanská správa nachodila sa v jednej osobe sústrednená.

Druhé, čo je v jeho názve nápadnym, je to, že nazýva sa nie grófom komory kremnickej, ale grófom komôr v Kremnici.

V corpus juris Hungarici, známom to tripartitume Verbőczyho, odkiaľ dľa môjho zdania i dr. Píč čerpal zprávy svoje o kremnickej komore, spomína sa tenže Leopold pod menom Hippolita sťa gróf kremnickej komory a nie komôr v Kremnici. Vysvetlenie rozdielu v týchto názvoch zdá sa byť na prvý pohľad nie veľmi ľahkým a predsa je ono samo v sebe celkom jednoduchým. Kremnická komora nebola totiž, ako z pozdejších listín vidať, nič iného, ako strediskom a hlavou iných na jej území nachodiacich sa komôr, o nichž ovšem nečiní sa vo verejných listinách tak často zmienka, ako o kremnickej, poneváč boly tejto podriadené a ňou takrečeno zaslonené. V smluve, ktorú kráľ Karol Robert uzavrel s týmže Leopoldom dňa 2. februára 1342 a v ktorej vydal spolu i premnohé veľadôležité, na daň a peňažné záležitosti sa vzťahujúce nariadenia, zaviazal medzi iným tohože grófa, aby mal v každom

*) Kremnický mestský archiv, tomus I., fons 37., fasciculus 1, uro 1.

svobodnom kráľovskom meste kráľovský dom, v ňomž zamieňaly by sa peniaze a vydržiavala verejná kráľovská váha, by ľud od Kremnice ďaleko bydliaci nemusel putovať k vôli zámene peňazí do Kremnice. Tieto kráľovské domy menovaly sa napospol komorami a jejich náčelníci komorskými grófmi. Neboli oni ničím iným, ako hlavnému kremnickému grófovi podriadenými berničnými úradníkmi. Kde všade stávaly takéto okresné berničné úrady, čiže komory, neznám, bo k ustáleniu jejich počtu nepostačuje prezkúmanie len jediného, buďsi seba väčšieho archívu; mne podarilo sa posiaľ vypátrať len to, že boly takéto komory nielen vo všetkých banských mestách, ale i v Bátovciach, Tekove a Topoľčanoch, ktoré obce v tých časiech ešte svobodnými kráľovskými mestami boly a v ktorých sa i peniaze razievaly*). No a takýchto komôr, patriacich ku kremnickej sťa ústrednej, hlavnej, bol menovaný Leopold grófom, a z tohoto jeho názvu vysvitá, že takéto sriadenie nepochodí len od kráľa Karola Roberta, ako sa na základe jeho dekretu z roku 1342 posiaľ mylne za to malo, ale že je ono o veľa staršie, ešte z dôb kráľov z Arpádovho rodu pochodiacich na časy Karlove Robertove prešlé a týmto kráľom iba obnovené.

Tretie v názve jeho do očú bijúce je, že menuje sa grófom „v prítomnom roku." Z tohoto názvu videť, že veľmi mýlil by sa, kto posudzovať chcel by starodávných komorských grófov dľa toho postavenia, ktoré zaujímali pozdejší hlavní komorskí grófi štiavnickí, jejichž dlhý rad zatvoril pred niekoľkými rokmi posledný z nich baron Medniansky. Starodávni komorskí grófi neboli vlastne úradníkmi kráľovskými, ale radšej prenajímateľmi komôr, totiž daní a iných kráľovských, čiže krajinských dôchodkov. Už Samuel mal byť takým za Andreja II., už Háj bol takým roku 1323 a i Leopold bol takýmto prenajímateľom roku prítomného, totiž 1331, a tu máme vysvetlenie jeho názvu. Nebol-li v tomže roku púhým prenajímateľom, teda možno zatvárať, že kráľ správu tejto komory za dlhší čas v jedných a týchže rukách nenechával.

Dôchodky tejto komory boly však v oných časiech, v ktorých sa práve pohybujeme, obyčajne len na jeden rok do prenájmu dávané. Jedným z dôkazov je i spomenutá smluva, ktorú uzavrel kráľ Karol Robert s týmže grófom Leopoldom dňa 2. februára 1342 a ktorá trvať mala až do 2. februára 1343.

V tejto smluve, ktorá pre mnohé vážne a veľavýznamné nariadenia sťa kráľovský dekrét medzi sbierkou starších zákonov krajinských miesto obdržala, udané je to územie, ktoré ku kremnickej

* Kremnický archív, L. 51, č. 115. Svätobenediktský konvent vysvedčuje roku 1555 nasledovne: . . . dictum oppidum Baath dudum et antiquis temporibus attinuisset soli regio, regni Hungariae dominis, sicuti et quemadmodum aliae civitates liberae regiae Maiestatis montanarum. Non tamen attinuisset ad quodcunque castrum vel alium aliquem dominum. Item . . . quod in dicto oppido Baath fuisset camera regiae Maiestatis monetaria, ubi pecuniae eiusdem regiae Maiestatis homines ad id destinati cudissent, et quod pro maiori veritate etiam in praesenti in eadem domo praedictae camerae signum, sic fuisse, certo vident.

komore patrilo, a síce nielen v tých časiech, keď ju dal kráľ Karol Robert do prenájmu oravskému hradnému veliteľovi, Leopoldovi, lež, ako smluva čiže dekrét hovorí, „ab antiquo“ = od starodávna, teda najmenej môžeme riecť, že už za časov kráľov z rodu Arpádovho pochodiacich.

Dľa tejto listiny patrily ku kremnickej komore župy prešporská, nitrianska, trenčianska, zvolenská, novohradská, hontianska, tekovská, peštianska a z komárňanskej tá čiastka, ktorá leží z tejto strany Dunaja. Ohľadom župy peštianskej, tiež sťa ku kremnickej komore patrivšej, sdieľam úplne mienku p. Píčovu, že je župa táto mýlne vnesená miesto župy liptovskej, v prostriedku medzi oravskou a zvolenskou ležiacej, do tohože tripartitumového dekrétu, lebo také delenie kráľovi sotva bolo by napadlo, a síce zajedno preto, že kremnická komora bola komorou baňskou, zahrňujúcou v sebe všetky tie hornouhorské alebo vlastne slovenské okresy, v ničhž bane jestvovaly, a že v Liptove už v trinástom storočí boly bane na zlato, to dosvedčuje celkom jasne pôvodná listina v Kremnickom mestskom archíve*) z roku 1277 pochodiaca, dľa nejž kráľ Ladislav bol odňal grófovi Matejovi, synovi Andrejovmu, ktorý bol synom Albertovým, pustú zem na tri poplužie, totiž 360 jutár veľkú, ležiacu v liptovskej stolici medzi potokami „Cermule“ a „Luhela,“ poneváč našla sa tam baňa na zlato, a dal v zámenu terajší Nedozor v Turci, a po druhé preto, že peštianska župa, ležiaca v bezprostrednom susedstve komory budínskej, ku tejto skôr mohla patriť, keďže župa pilišská, šoltská a Malá Kumania tiež ta patrila. Že ten, kto otázny dekrét pre Verbőczyho odpisoval, neveľmi dbal na presnosť svojej práce a chyby robil, toho najjasnejším dôkazom je, že urobil z Leopolda Hyppolita, keďže predsa všetky pôvodné listiny, ktoré vzťahujú sa na kremnického komorského grófa z roku 1342—1343, zovú tohoto nie Hyppolitom, lež Leopoldom.

Tomuto Leopoldovi oddal teda kráľ Karol Robert kremnickú komoru za 800 mariek striebra na jeden rok a ustálil ako jeho práva tak i povinnosti.

Ku právam patrilo predovšetkým vyberanie daní, razenie peňazí a dozor nad touto prácou; ku povinnosťam okrem platenia tých 800 mariek prenájomného i vydržiavanie verejných kráľovských váh s jejich úradníckym osobníctvom a iné menšie ťarchy a povinnosti.

Tehdajšia daň, ktorú Leopold právo mal pre seba vyberať, bola buď portálna = vrátna, takzvaná dica, buď zmenková, takzvaná cambiálna, buď baňská, takzvaná urburálna; dane pozemkové čiže poddanské, medzi ktoré náležali „census regius“ (kráľovský cins), „munera strenualia seu dona novi anni“ (novoročné dary), „census terrestralis“ (pozemkový cins) a „tributum vel thelomeum regium“ (daň kupecká čiže mýto a clo), nevyberali komorskí grófi, lež ako

*) I., 14, 1, 2. „. . . Comiti Andreae filio Alberti terram vacuam ad unum trium aratrorum cum silvis in comitatu lyptov inter duos rivulos Cermule et Luhela vocatos, quia in ipsa terra aurifodina est reperta . . .“

z mnohočetných listín vídať, královskí továrnici kroz svojich plnomocníkov.

Ohľadom vrátnej dane nariadil kráľ, že má sa platiť 18. denármi od každých vrát čiže brány; vrátami alebo bránou bol pomenovaný taký dom, ktorý mal tak veľké vráta, že mohol nimi prejsť voz senom alebo zbožím naplnený*). V takých vidiekoch, kde pre nedostatok dreva brán alebo vrát nebolo, mala sa táto daň vyberať buď dľa starej obyčaje, buď na základe nového ocenenia.

Vyberaním daní a určovaním vrát nepoveril však kráľ iba samého komorského grófa, aby tento, čo prenajímateľ dôchodkov komorských, nedopúšťal sa nespravodlivostí a ľud skrivodlive nezdieral, lež pridal mu k boku i továrnika, čiže továrnikovho plnomocníka, potom arcibiskupského posla (pisetára), parochialného grófa (obecného predstaveného), slúžneho a vyslanca daktorej kapituly; len táto skupenina ľudí smela určovať vráta čiže pozemok vrátnu daň platiť majúci a túže daň i vyberať. Že títo plnomocníci královskí robili to nie všade osobne, lež v najviac okresoch kroz svojich úradníkov a zástupcov, menovite komorský gróf, továrnikov plnomocník a pisetár, rozumie sa samo sebou.

Zámena peňazí nariadená bola zčiastky preto, že vždy prinášala kráľovi čiže vlastne krajinskej pokladnici osoh, a zčiastky i preto, aby vylúčené boly z obehu peniaze ako cudzozemské, bárs i dobré, tak i krajinské staršie, ošúchaním a obrezávaním o svoju pravú váhu pripravené a tak teda pokazené. Takáto zámena peňazí nebola ustálená na riadnu dobu, lež musela sa diať následkom královského rozkazu niekedy každý rok a niekedy i za dlhší čas raz. K tomu cieľu uložil kráľ vše istú dobu, po ktorú musely byť za nové zamenené všetky cudzie a staršie krajinské peniaze. Zamieňať jich bolo povinnosťou komorského grófovou. Aby sa však ľud nemusel ustávať z ďalších krajov do sídla grófovho, bol povinný tenže gróf vydržiavať v každom sv. kr. meste, ako sme to vyššie spomenuli, verejné váhy a pri nich nielen dostatočný súhrn nových peňazí, lež i úradníkov svojich**).

Baňskú daň platili grófovi iba majitelia báň a sice za starších čias sedminu, pozdejšie desatinu a v šestnástom storočí i strnástinu, totiž siedmu, poťažne desiatu- alebo strnástu čiastku zo všetkých baňských výrobkov, a síce nie in natura, lež platili ju tým spôsobom, že jim gróf patričnú čiastku z tých peňazí, ktoré patrily jim za zlato, striebro a iné do mincovne alebo královskej komory odovzdané kovy hneď pri vyplácaní ztiahnul. Túto daň menovali urburou, a toho, kto ju bol povinný platiť, urburárom. Od čias krála Žigmunda, ba zdá sa, že už od doby krála Ľudovíta I., ne-

*) .. . . de singulis portis, per quas currus, cum foeno vel frugibus intrare potest vel exire . . . decem et octo denarios Camerae nostrae . . . solvere teneantur . . ."

**) Možno, že bude v ústrednom krajinskom archive, jemuž bol pred nedávnom i komorský archiv pristelený, celý rad takých miest, v nichž boly okresné komory a razily sa peniaze.

zabývali sa viac komorskí grófi vyberaním vrátnej dane, lež činnosť jejich zostala ohľadom daní iba na samú banskú daň obmedzenou a preto jich pozdejšie nazvali i grófmi baňskej dane (comes urburarum) čiže v krátkosti tiež urburármi.

Gróf Leopold, vzavší kremnickú komoru r. 1342 do prenájmu, mal hlavne a nadovšetko o to pečovať, aby bol počet strieborných peňazí rozmnožený a jejich obeh upravidelnený a napomožený, a kráľ Karol Robert, chtiac ho v tom všemožne podporovať, obzvlášte k tomu cieľu vydal svoj dekrét, ktorý nazval statutum camerae = stanovami komorskými.

Dľa tohoto štatútu Leopold povinný bol len z dobrého striebra peniaze raziť; zásadou a pravidlom malo byť, že sa z jednej marky čistého striebra nesmie viac peňazí urobiť, nežli dvanásť groší, a osem z týchto groší alebo peňazí (pensae), ako jich tiež stanovy tiež menujú, že má práve toľko vážiť, ako je váha jednej budínskej marky; každý groš však mal záležať zo šiestich strieborných denárov. Tým spôsobom teda vážily dve kremnické strieborné marky práve toľko, ako tri budínske, a z každej kremnickej marky malo byť razených sedemdesiat i dva denárov. Zo samého striebra však nemožno peniaze raziť, preto dovolil kráľ, aby pridalo sa ku každej marke toľko medi alebo iného kovu, žeby potom z tejže kovovej miešaniny okrem tých osem, poťažne dvanásť groší, urobiť sa mohlo ešte i šestnásť zvyšných denárov, a tak teda z jednej kremnickej marky čistého striebra a k tomu pridaného iného kovu malo sa raziť v celku osemdesiat i osem denárov.

Cena týchto nových denárov mala byť tá istá, akú maly denáre roku 1339 razené; preto dovolil kráľ Leopoldovi nielen nové, ale i z predchádzajúcich štýr rokov, totiž počnúc od 1339 bité peniaze použiť ku zámene za cudzozemské, menovite za viedeňské a české peniaze, ktoré chcel z obehu vytisknúť, a za peniaze krajinské, pochodiace zpred roku 1339.

Za každé štyry staršie krajinské alebo cudzozemské peniaze bol povinný Leopold dať v zámenu tri nové; následkom toho získal pri každých troch markách jednu marku striebra. Nebola teda táto zámenná čiže cambiálna daň takou ľahkou daňou, ako zdala by sa byť na prvý pohľad.

Každé platenie, ako daň, desiatok, poddanské dávky, kúpa a predaj, zplácanie dlžôb atď., muselo sa diať len novými alebo vôbec len od roku 1339 razenými striebornými a zlatými peniazmi, a sám kráľ zaviazal sa, že dane a dôchodky jemu patriace len v takýchto peniazoch bude vyberať a staršie alebo cudzozemské peniaze alebo úrody neprijme miesto peňazí.

Z tých peňazí, ktoré takto cestou zámeny komorský gróf sobral, bol povinný zase nové denáre dať raziť. Predbežne bol povinný Leopold hneď, ako kremnickú komoru prenajal, aspoň z tisíc mariek striebra, teda najmenej 88.000 nových denárov dať narobiť a nimi zámenné miesta v hojnosti opatriť, ináče, akby to neurobil, mal byť kráľom za nečestného človeka a lhára vyhlásený.

Tym ľuďom, ktorí zabývali sa až po tieto časy zámenou peňazí, bol tento obchod kráľom prísne zakázaný a komorský gróf dostal moc a právo, aby jich bez ohľadu na stav a povolanie v tom prípade, keďby zákaz tento prestúpili, majetku pozbavil a i ináč potrestal.

Podobne bol i svobodný obchod so zlatom a striebrom prísne zakázaný, a každý, kto mal tieto kovy na predaj, bol jich povinný predať iba samému komorskému grófovi a i to len v tých mestách a kráľovských, komorských domoch, ktoré určené boly k tomu cieľu a obzvlášte ku zámene peňazí. Prestupníkov toho zákazu bol komorský gróf podobne povinný prísne trestať. Avšak i sám komorský gróf nesmel zlato alebo striebro komukoľvek predávať alebo zaň akékoľvek predmety a veci kupovať; jedine za olovo a iné, baníctvu neobchodne potrebné a len v cudzozemsku, najviac v Poľsku predávané veci dovolil kráľ v zámenu dať i nerazené zlato a striebro.

Razenie peňazí oddal kráľ výlučne komorskému grófovi a zakázal to prísne iným ľuďom. A kto predsa bol by sa opovážil, čo priam i úplne dobré denáre raziť a pustiť do obehu, tomu mal právo gróf shabať celý majetok, ba i telesne prísne ho trestať. Raziteľov nepravých denárov mal gróf, kdekoľvek dopadnul by jich, pomocou vrchností zlapať a dľa starodávnej obyčaje trestať, ináče, akby to neurobil a nepravé denáre z obehu nevylúčil, mal sám byť vyhlásený za padelateľa peňazí.

(Pokračovanie.)

Kandidát.

Novella od *Vajanského*.

I.

„Rovno z Nemecka, hovorím ti,“ tvrdil pán Andrej Žula svojej skeptickej panej, ktorá sedela v pohodlnom foteli. „Je učený, tichý a dobrosrdečný. Tak ho pozná dekan . . .“

„Otázka je, či vie krotiť divochov! Ten tvoj Janko je stonoha a tvrdohlavec, práve mi žalovali, že vybil židovi oblok.“

„Inu, chlapec! Pozri však na svoju milú dcerku, tá má už osemnásť rokov, a keď aj nebije židom obloky, stvára divé kúsky pod tvojím bezvýminečným patronstvom.“

„Tvoja krv, Andrej, tvoja krv!“

Žula pristúpil k obloku, ktoré bolo zarosené silným dažďom. Zalomil ruky.

„Pozri, pozri! Milka čliape sa tým hrozným blatom z poľa! Či to kedy svet videl, a tys' ju pustila! O, slabé materské srdce!“

„Kto môže vedeť, kedy bude pršať! Šla na lúky k hrabačkám, nevinná zábava. Zastihol ju, nebožiatko, dážď; Julka, čaju pre slečnu, nech je hodne vrelý,“ zavolala paní na posluhu.

Dvere sa kvapne otvorily a dnu vbehla devuška, zmoknutá až do poslednej nitky. Jej slamený klobúk zožlknul a svesil partu smutno nadol. Jasnej barvy šatočky ztemnely, z vrkočov kvapkala voda, pekné botinky boly rozmočené a zablatené.

Otec hromžil. Milka odpovedala prostodušným lichotením, a keď to nepomáhalo, hodila sa otcovi na hrdlo.

„Ideš preč, ideš preč," bránil sa tento komickou horlivosťou, „samá voda, jako vodná panna, brr!" a utieral z brady vlhkosť a z kabáta kvapky dažďové, ktoré ta prešly následkom objímania.

„Nič nestojí ten váš kalendár, apa, i Ďuro je hlupák! Oba prorokovali peknú chvíľu."

„A ty si pochábeľ! Hop! čo to, čujem náš voz, i brána vŕzga! Jankov inštruktor dochádza! Skry sa, ty mokrá slepica!"

„Obrazenie, apa! Ale ti odpúšťam! Ťeda inštruktor, toho musím videť."

„Ale, Milka, v takých šatách!" Sotva toto preriekla dobrá matka, už bola Milka von z izby a očakávala na preddomí, čo za človeka sostúpi z jich staromódneho kočiara.

Vystúpil Jaroš Sokol, kandidát professúry. Študoval na dvoch nemeckých universitách, a, jako známo, už jedna postačí, aby nášho šuhaja, rezkého a sviežeho, obrátila na vážnu hranatosť. Slovák má voskovú vlastnosť, rád prijíma vtlaky cudzých foriem. Jaroš bol už na našom gymnasiume tichým, pilným a do seba zarytým knihožrútom, jako ho menovali jeho ľahší páni kamaráti. Z Nemecka priniesol dlhý kaput, s ním niečo zdĺženú tvár, nemotorné pohyby a tú mladú vážnosť, ktorá tak protiví sa slavianskemu bytu. Študoval obšírne, hlboko — jeho filologia bola mu svetom — a tak pri návrate do málo klassickej domoviny svojej očakával pri všetkej svojej skromnosti, že mu filologické kathedry prijdú až na hranice v ústrety. Kathedry vystaly, a nechcejúc zavadzať u otca súkenníka, prijal inštruktorské miesto u pána Žulu, majetného obchodníka a statkára.

Jaroša prijali veľmi vľúdne až na Milku, ktorá vidiac jeho bladú, niečo vychudlú tvár, dlhý nemecký kaput po päty, bielu šatku na hrdle, shrbenú postavu, dala sa do hlasitého smiechu a bežala hore úzkymi schodami do svojej chyžky.

„Jaké to motovidlo vynašiel ten apa!" myslela Milka, rychlo sa prezliekajúc v svojej izbe. „Ale predsa má pekné, svieže pery. Snáď je veľmi múdry. Veď uvidíme."

Prvé dni, ktoré prežil Jaroš v Žulovskom dome, boly dosť trápne. Nehotovosť, nedokonalosť našich pomerov bije veľmi živo do očú človeku, dlhší čas bavivšiemu sa za hranicou. Nadto svobodný duch mladého učenca nerád znášal tlak podriadeného postavenia. V tajnosti považoval každého úda rodiny za svojho pána a tak spolu i za prirodzeného nepriateľa. Najviac však protivila sa mu Milka, pravý to opak tých sentimentálnych farárskych dcér Nemecka, ktoré ku káve požívajú Beethovenove sonaty a večer plačú nad osudom Ofelie. Jedna z nich trochu jakoby uviazla bola v mysli Jarošovej. Jej bľadisté pery vedely tak umne rozberať

Iphigeniu v Tauride a spievať citnplne „Und flieh' mit mir und sei mein Weib." Pár hodín presedel s ňou v záhradnej búdke nad knihou . . . nezapomenuteľné chvíle — prašnatou cestou hrčaly vozy a ozýval sa brutálny krik hrubých nemeckých vozkov . . . . To nehatilo blúznenie mladých ľudí po krajoch vysokej poesie. Na šťastie zostali oba pri poesii. Každý tak ľahko neobíde. Ale s týmto slovenským salúnom nedalo sa o Goethovi hovoriť, a predsa musel uznať mladý učenec, že v peknej hlávke devy je mnoho bujarého vtipu, mnoho nápadov. V Milke len tak vrel život. Včasne ráno ozýval sa jasný spevný hlások z hornej chyžky a miešal sa do spevu vtáctva, pejúceho v stromoch záhrady. Jaroš sa zobudil, oprel hlavu na ruku a počúval tie čisté, jaré tóny. Neboly ony tak tiahle, splývajúce druh s druhom, jako onej nemeckej romance, ale pichly silou a čerstvotou. Jakýsi nový cit zbudil sa mu v útrobe, i počal sa lepšie cítiť. Obliekol sa rychlo a vyšiel do záhrady. Letné ráno osvežovalo jeho dušu. Kvety na vkusných hriadkach skvely sa perlami rannej rosy. Prešiel kvetnú záhradu a ponoril sa v hušťavu. Bohatá príroda dychala čerstvým životom.

Na zpiatočnej ceste stretol Milku. Mala v rukách kupku a malé hrabličky.

„Pomôžte mi, pane kandidát," zavolala na Jaroša, ktorý sa začervenal a chcel jej rychlo vyhnúť. Neočakávane oslovený ale zdvihol klobúk a stál v nedorozumení.

„Tam potok, tu krhlica — veď to jasné!"

Kandidát nechcel rozumieť. Stiahol obočie, zamrmlal niekoľko nesrozumiteľných slov a bežal nahrbený smerom k domu. Dlhé šosy kabáta lietaly z boka na bok jako krydlá netopierove. Milka ho sprevádzala zvonným smiechom. Mala z jeho komického úteku srdečnú radosť. Šokol zato cítil v sebe horkosť nevídanú. Dlho chodil po svojej izbe, päste vo vačkoch, a robil úkladné plány pomsty. Jeho postava počala sa nevdojak rovnať, i ten jeho krok nebol už tak nemecky klátivý.

„Jaké to nehodné nakladanie s človekom! Ach, veď som len instruktorom," doložil horko a machnul rukou, „za peniaze, za jej peniaze najatým! Vidím, vidím tú prázdnu pychu tiťlený! Avšak počkaj!" A potom sadol k stolíku a čítal pilno „Antigonu." Jeho pomsta pozostávala v tom, že za celý týdeň neukázal sa v záhrade, pri stole mlčal, a len časom hodil zlobný pohľad na jasnú, otvorenú tvár svojej nepriateľky. Pravda že pohľad rychlý, lebo sa obyčajne stretol s jej veľkými, význammými očami, plnými jakejsi škodoradosti a nevysloviteľnej veselosti.

Janko Zála našiel v Sokolovi primeného učiteľa, a zmenil sa k svojmu prospechu pod jeho umnou rukou. Starý pán sám rád počúval plynnú reč Jarošovu, aj pani prestala pliesť pančochu, oprela naňho zvedavé oči, keď niečo rozprával. Pravda, stávalo sa to iba v neprítomnosti Milky.

Nad riečkou, tečúcou cez záhradu, vypínal sa malý úhľadný mostík. Cez operadlo naklonená, hľadela za pekného rána Milka do vody, na hru drobných rybiek. Tie sa rojily vo veľkom množstve

kol otrusín, ktoré jim hádzala. Niektorá šibla na bok a ukázala biele brúško, jakoby iskra bola zkrsla vo vode.

„Pane Sokol," ozval sa z domu hlas Žulov. Blízka besiedka zaševelila sa a z nej výbehol Jaroš, ponáhľajúc sa za hlasom domového pána. Milka vbehla do besiedky. Na stole našla papier, popísaný — veršami. Srdce jej zaplesalo v nádeji na žart . . . sotva ale stačila prečítať pár riadkov, keď tu už dorazil Jaroš, celkom bľadý a rozjarený.

„Ach, ach, veľactený pán kandidát básni," prehovorila smiešnovážnym tónom; ale veľa pretiera. Samé počiatky:

Z ducha temnej noci ku svitaniu!

Oj, to je čosi ťažké; celkom jako z kathedry. Zas iný počiatok:

Keď přchnu prvých citov ladné kvety . . .

A nato haky baky, kružok, kríž a litera *K*. Ej, ej, snáď Kornelia, Karolina, Kleopatra, Kunikunda! Najskôr Kunikunda — to pravé nemecké meno, úžasne romantické, hu!"

„Slečno!" polo prosebne, polo hnevno pretrhol ju nešťastný filolog. Jemu bolo tesno, bôľno. Vyzeral tak neohrabane, dreveno, k poľutovaniu. Ale Milka pokračovala neuprosne v čítaní:

Na tvojich pernách svieži pel je višne.

To už je trochu ľahšie. Višne sú i v našom sprostom kraji, chudobnom na Kunikundy. Závidím tým višňovým pernám! Tie sa asi pyšno stiahnu pri takej nežnej chvále! Načo ste i to pretreli? Vy ste ukrutný samokritik! Ja zachovám tento pekný, nemilosrdno pretrtý veršík pre vďačné potomstvo, naučím sa ho nazpamäť." I počala rýchlo po sebe:

„Na tvojich pernách svieži pel je višne,
Na tvojich pernách —"

Kandidát zamrmlal čosi nesrozumiteľného, otvoril oči široko, červeňal sa a nevedel, čo má počať s rukami a nohami: zavadzaly mu. Bol strašne zmorený. Jeho čierne oko svietilo hnevom a jakýmsi strachom. Sama Milka začala sa nedobre cítiť.

„Vy sa hneváte, pane Sokol," temnejším hlasom prehovorila Milka a oddala mu koncept. „Máte príčinu. Dobre, to bol posledný žart, ktorý som si dovolila." A tu preskočila zas do svojej komiky: „Od tejto poetickej chvíle budem s vami hovoriť s tvárou prísneho professora. Dobré ráno, vysokoučený pane! Odpustite mi ešte tentokrát! Nikdy viac!" A s tým sa obrátila filologovi chrbtom a tichým krokom odišla. Stúpajúc ale na verandu domu, urobila rukou rozpustilý posunok a zavolala:

„Na tvojich pernách svieži pel je višne!"

Kandidát filologie sadol na lavičku besiedky, jeho prse dmuly sa búrne, jakoby bol pol míle galopom bežal. Kúsal si do pery, že skoro krvácala. Hnev, opravdový hnev búril v jeho hrudi, premiešaný hanbou a bôľom. Jak smiešnym bol, jak malým a hlúpym, on učenec a hlboký badateľ klassických vied, pred touto prostopašnou dedinčiankou! Čo chce, čo búri šuhaja, ktorý jej vyhýba!

Čo jej urobil, aby ho prenasledovala svojími detinskými šialenosťami! Či svedčí sa na odrastlé dievča, takým spôsobom zachádzať s cudzím človekom? Veru nie! Ona sa nepekne drží! „Čobych sa mal hanbiť pred devou, zabúdajúcou svoj stav a nežnosť, ktorá má byť hlavnou vlastnosťou jej pohlavia! Moja povinnosť je, sdeliť takéto scény rodičom. Áno, tak urobím. Ale bola krásna, selma, keď tak smiešno-vážne deklamovala tie moje blázniny! Moje kassirované slová v tak zvonných ústach! Čože to má za oči, jako hviezdy, hlboké, jasné, elektrické. A tá perna, naozaj višňový peľ. Avšak nemôžem ďalej snášať tyranstvo rozpustnice. Alebo mi pomôžu jej rodičia, alebo sa rozlúčim s týmto divým domom, kde sa tak groteskno miesa filištínská jednoduchosť s originálnym šalunstvom!“ Jaroš hľadel nemo pred seba. Upokojil sa trochu a chladnejšia rozvaha zvíťazila. „Žalovať, ja žalovať na dievča! A preto žalovať, že mňa bije! Ej, to by bolo predsa moc! Radšej ujdem. Áno, ujdem z tohoto domu.“ A zas sa zamyslel. „Nuž ale či to nevychádza na jedno, utekať pred ňou alebo na ňu žalovať? V každom prípade som ja slabších, a čo je najsmutnejšie — smiešny hlupák!“

Nevedel si rady. Chovanie dievčaťa pálilo ho na duši, obrážalo jeho pychu. Uzavrel, že sa obrní prísnosťou, veľkými myšlienkami o ženskej dôstojnosti, a pri najbližšej príležitosti povie Milke takú kázeň, jakú nepočula nikdy. Už popredku videl, jako sa červenie, jako klopí oči (až potom bude kázať smelo, až ho tie oči nebudú mýliť), videl, jako zničená morálkou a vysokou etickou pravdou, zalká deva a hojné slzy zablisnú sa na tých hodbabných dlhých mihalniciach (že má Milka „hodbabné mihalnice,“ uspel pozorovať), tak pomstí seba a spolu vyplní vychovateľskú povinnosť, nielen na rozpustilom Jankovi, ale i na jeho peknej sestre! „Čo to bolo? Že vraj peknej! Veď som sotva pozrel do jej tvári, pre tie spatné, spatné oči.“

II.

Kázeň bola hotová; disposícia súmerná, dôvody pádne, pathos veľkolepé — miestami až dramatické. Chybela príležitosť, a túto nevedel hľadať náš hranatý kandidát. Konečne osmelil sa raz po obede, pristúpil nesmelo k Milke a trasúcim sa hlasom riekol:

„Rád by som s vami prehovoriť pár slov.“

„Nech sa páči — trebárs celú reč.“

„Ale tu — nemožno — lebo — rád bych sám —“

„Ah, teda chcete odo mňa rendezvous, kalavný bohatieru,“ rozosmiala sa Milka. „Vy jazdíte galopom! O, trebárs štyri! Račte rozkázať, jakého kalibru má byť, mám všakové na sklade: hádam pri mesiačku pod lipami, či v čiernej noci na záhumní, či pri bleskoch a hromoch divej búrky nedaleko hučiaceho vodopádu, alebo v hodine duchov na cintoríne — hu! Alebo chcete po povrazovom rebríku hore k mojmu oblôčku? Nedôverujem vášmu lazi-stvu!“

„Zas si spáchal hlúposť, Jaroslave,“ pomyslel si náš Jaroš a skonfundoval sa dokonale. Milka pokračovala:

„Ale, jako vy môžte na romantické dobrodružstvá myslef s takým nákrčníkom!“ A v tom chytila jeden koniec bielej mašle a potiahla ho, až sa mašlička rozpadla, „a s vestou krivo zapätou. Hore vám gombička zbýva a dole chýbä! Taký nahrbený! Nože sa vystrite! Hlavu hore!“

Jaroslav poslúchol nevdojak a narovnal sa. „Hej, jako mizne z vás ten Nemec! A teraz ruku voľno — veď vám visí jako drevená! Načo to časté prestupovanie z nohy na nohu! Bože môj! veď nie ste olovený vták.“ Milka dokonále muštrovala mladého kandidáta. Konečne doložila:

„Nuž teda o šiestej večerom v zahradnej búdke — som tam každodenne k najdeniu bez všetkých romantických ťažkostí. Netreba vám ani povrazných rebríkov, ani dýky! Do videnia, pane kandidát!“ Milka usmiala sa naňho tak srdečne, dobrodušne, že i on jakosi okrial.

Šiel do svojej izby a stal si pred zrkadlo. Počal kritisovať sa a prišiel k tomu, že veru prostopašné dievča má v istom ohľade pravdu. Počal si viazať čierny šlips na hrdlo, prinesený ešte z Nemecka. Prechádzal sa izbou rovno, pružným krokom. Dlhý kabát mu zavadzal, vysoký, tvrdý límec košele ho tlačil.

„Ale, veď som *ja dostal lekciu*,“ rozosmial sa konečne srdito a chytil sa do študiumu. O chvíľu prišiel Janko, lekcia sa počala. Dnes mu bol ten chlapec zvláštne milým. Jeho vlásky boly tak hebké, tak gaštanové, jako vlásky jeho sestry. Ruka professora nežno dotkyňala sa kučeravej hlavy živého chlapca.

O šiestej večer našiel Jaroš Milku v besiedke; šila pilno, skoro zimničným chvatom.

„Tu ste!“ zavolala veselym zvonným hlasom. „Jestli máte dajakú tajnosť, teda von s ňou, lebo čo chvíľa príjde otec s mojím snúbencom a potom bude po rendezvous-i!“

Teraz bol Jaroslav dokonále pripravený a odhodlaný k svojej mravokárnej reči. Avšak slová *„s mojím snúbencom“* skonfundovaly ho zase. On bol prichystany na všetky jej žarty, posmechy, kritiky a šialenosti, všetko to nebolo by ho vynieslo z koľaje, ale na *„môjho snúbenca“* nebol prichystaný.

„Nuž?“ pýtalo sa dievča, nakloniac hlávku až k stolu, uprelo svoje významné veľké oči na kandidáta.

„Nič zvláštneho, milostivá slečno, nič zvláštneho! Som obrazený, vlastne cítim sa byť - vlastne —“

„Naopak, môj milý filosof! Ja som hľadala vašu spoločnosť. V tejto dedinskej púšti milé nám je slovo umného človeka! Volala vás na pomoc pri polievaní kvetov, starala sa o vás, aby z Nemca stal sa človek — a vy ste sa choval nemotorne, odstrkave, urážlive! Ja som oceniť vedela vaše plody, ba len úryvky vašich básnických výlevov — a vy, nevďačníku, bežíte predo mnou jako pred nákazou!“

„Prečo som ale ja jediným predmetom vašich žartov a posmechov? Nedávno, keď tu bola veľká, hlučná spoločnosť, chovaly ste sa tak odmerane a vážne proti samému Karlovi Sochorovskému,

tak silno vám dvoriacemu? Na tom nebolo nič smiesneho — to seriosny človek. Ja jediny zasluzim byt predmetom posmechu?“

Slová tieto povedal Jaroslav elegickym tónom. Hlas jeho bol opravdovy, plny citu a bôlu. Hnevu v tom hlase nebolo. Divno, kdeze zmiznul?

„A vy sa staviate na jeden stupeň s Karlom Sochorovskym?“ preriekla deva prísnym hlasom a polozila belunkú malú rúčku nad obočie, jako sa hľadieva do diaľky, keď slnko svieti. Mierny stín ruky padal na jej živú, ihrivú tvár a na tie oči, ktoré zhĺbly tieňom.

„Rozumel som, či nerozumel som túto otázku?“ podumal Jaroslav a asnáď prvyraz pozrel smelo do očú Milkinych, nato sklonil hlavu a počal paličkou hrabať sa v bielunkom piesku.

„Ah!“ pohodilo dievča, fuknuc do náprstnika, „kreslíte do piesku K?“

„Nekreslím nič. Som smutny a urazeny.“

Milka nedočula posledné slová. Hovoril jich Jaroš tichym, hlbokym hlasom.

„Jakeze máte plány pre zivot?“ zpytala sa odrazu váznym tonom. „Čítala som v romanoch, že ľudia vášho veku a vasich talentov (pri tomto slove sadol ľahunky úsmev na utešené perny devy, ale zmizol jako blesk) majú obsirne, dokonále vypracované obrazy svojej budúcnosti.“

Tak este nehovorila Milka s ním. Jej hlas nemal toho ironického, ostreho tónu.

„Moja budúcnosť jednoducha! Takú ste nečítaly v románoch. Keď budem mať sťastie veľké a najdem protektora, budem učiť v najblizsich desiatich rokoch prvoklasníkov deklinovat latinské slova. Bez stastia a protektora budem snaď az do smrti predmetom posmechov — tu lebo tam — vsetko jedno!“

„A takto ste nikdá nemysleli na slávu, na vehlas, na vďačnosť naroda, na boj za idei, jako to vasi mladí páni myslet zvyknú, počím nie su este v teplom kute pri kúsku chleba?“

„Ach, boly i take časy!“ pohodil zivo a vrelo Jaros, zpriamil sa na lavici a hodil smelo hlavou; „duhovito, jarko svietil pred očima zivot a jeho budúce zvraty boly iba staniciami na behu triumfálnom. Nebolo stínov a tmy, a jestli časom i preslo šero cez jasné pole túzob a nádeji, stalo sa to len, aby tá jasná, ohnivá sláva tym markantnejsie sa vynimala. Čarovny kruh delil nás studentov-mladikov od obyčajneho sveta, od nizkych ľudí a jich nizkych pochopov! My sme rastli len v čistom rojeeni za veľkosť, za krásu, za dobro! Veľká uloha nas čakala. Avsak čim mohutnejsie sa ona vážila pred nami, tym väčsiu silu citili sme v zilach, tym hrdinskejsiu energiu v dusiach. Nebolo v spoločnosti nasej zradcu, nebolo sebca! A koľko jich predsa vyrastlo! A čo stalo sa z nás, verne zostavsich v sluzbe myslienky? Či nestali sme sa zradcami tej krásy, toho dobra nevdojak, mimovoľne? Mrzutu tvar robí na nás svet, my skaredíme sa naň navzajom. Plápoly zhasly, ohne vytuchly!“

„Ktoby vám veril!“ riekla s ľahkým vzdychom Milka; „veď ešte teraz blčí ten posvätný plápol vo vašich očiach, veď prúdi sa ešte ten oheň vašími slovami! A to vás práve vyzdvihuje z radu našich ľudí, napriek dlhým šósom a nemotorným poklonám.“

Jaroslava nezmýlily posledné narážky. Bol v prúde.

„A medzi rojčením za veci vyššie, veľké, do myšlienkového dramatu činov budúcich zaznela časom elegia osobného šťastia. Kto môže byť šťastným? Či ten, ktory žije povrchne, bez cieľa, bez určenia?! Také šťastie rovná sa drepeneniu skaly. My ale máme v dušiach a srdciach svojich jemné orgány, ktorými pocítiť vieme šťastie; my sme spôsobní k vysokým pôžitkom, k slasťam kolossálnym, práve tak, jako i osten bôľu najciteľnejšie, najžravejšie cítime. Blesk oka, vanutie vonného dychu, krása horného kraja, hlbokosť zimného, bezslnného neba, vlnenie sa citov v hrudi ženskej, silu náružívosti a energie mužskej, všetko, všetko pochopiť, jakoby znovu precítiť sme v stave! Ach, a to všetko, všetko zbľadlo. I veľkosť, i činy, i . . . šťastie.“

Milka otvorila oči v zadivení. Jako rozhovoril sa tento jednoslabičný človek. Ona ani nešípila, jak mnoho samorostlých myšlienok skrýva sa v hlave skromného inštruktora. Divné city začaly jej hrať okolo srdca. Jej posavádne chovanie predstavilo sa jej v podivnom svetle. Veď ona dosiaľ sama nevedela, s kým sa zahráva.

Slnko sklonilo sa už za husté stromovie zahrady a stíny košatých gaštanov liezly už po stene domu na strechu. Zahlaholil silný mužský hlas.

„To sú oni,“ riekla Milka a vyšla z besiedky. O chvíľu prišiel jej otec s kapitáňom od pechoty, rukou v ruke. Bol to vysoký, mohutný muž, asi štyridsaťročny. Milka podala mu veselo ruku, on ju potriasol bez ceremonie, po priateľsky.

„Pán kandidát Jaroslav Sokol,“ predstavoval Žula svojho inštruktora. „Kapitáň Vysocký,“ doplnil predstavenie sám hosť, ukloniac sa ľahko a salutujúc povrchne.

„Snúbenec!“ pomyslel si Jaroš a bežný pohľad hodil na Milku a vojaka.

„Čo tak riedko chodíš, ty pyšný Eduarde?“ riekla Milka, dôverne pristúpiac ku kapitáňovi.

Ten vyhovoril sa na službu. Prišla i pani Žulová, kapitáň bežal jej v ústrety. Počal sa živý rozhovor o rodinných veciach, o známych a pokrevnych. Jaroš necítil sa byť na mieste; vzdialil sa.

„Čo to máš za filosofa?“ opýtal sa Vysocký domového pána, keď už bol Jaroš odišiel; „tomu hľadí svetový bôľ z očú.“

Spoločnosť sa sobrala, kapitáň podal Milke rameno, Žula si viedol svoju paniu, Jaroslav hľadel potajmo zo svojho obloka na statny párik. Milka opierala sa tak dôverne na rameno Vysockého a štebotala s ním dôležito a ohnivo.

„Zwanziger,“ zamrmlal zlostne Jaroslav a hodil sa na divan. Jeho oči boly upreté na poval. Tam boly namaľované guirlandy zo zimzelenu, vinúce sa okolo žltej rovnej žrdi.

Za chvilu ozval sa jasný hlas Milkin. Niekto sprevádzal ju na piane. Zimzelen počal sa krútiť okolo žltej žrdi, jasno-modré zvonky hupaly sa vždy rychlejšie a rychlejšie. Jaroslav zavrel oči. Keď jich otvoril, panovala v izbe tma. Chlad večera tisol sa otvoreným oblokom a ovieval jeho horúce čelo. Bolo naozaj horúce.

III.

Preslo niekoľko dní, nudno, jednotvárno. Sokol sotva vychádzal z izby, nechodil ani do stolovej, ale dal si nosit jedlo k sebe.

Sokratesovo heslo: „poznaj seba samého," nosil na srdci, a trebars nepoznal sa celkom, predsa častejšie hutal o sebe. Málo kto myslí sám o sebe prísne, keď len nie z marnivosti. *Na seba* myslet a *o sebe rozmýšľať* je dvoje. Čím viac rozmyšľal Jaroslav o sebe, tým si bol nejasnejší — tým menej rozumel tomu lebo onomu citu, žiaľu a túžbe.

Celý svet počal kabonit sa pred okom jeho duše. Hľadal oblahčenie vo vede, vhĺbil sa do poesií starých a rozjaril sa na chvíľky. Keď ho prekvapila novo odkrytá krása v básni Homerovej, stal zo stolca, zavrel knihu a zahľadel sa oblokom do zahrady, ktorej uzadie porostlé bolo divými gaštanami a lipami. Nad vrcholcami hustolistých stromov pnuly sa ďaleké vrchy. Ľahunké, páperné obláčky letely nebom, na jich aetherické úzadie maľovala obrazotvornosť jeho jasné, plastické postavy gréckej poesie.

Ľahko je zostať samotným. Utiahni sa do seba a obmedz sa na svoju chyženku — pár dní sa po tebe dozvedať budú, a zase pár dní, i prestanú sa dozvedať — staneš sa skoro nepotrebným a tvoja neprítomnosť prirodzenou. Čo chce mať platnosť u ľudí, musí jim byť na očiach.

Ándrej Žula s paňou tiež skoro prestali klásť otázky Jarošovi, prečo sa jich stráni. Také otázky možu byť i pre tázaného obtažné. Starý pán síce časom zaklopal na jeho dvere, posadil sa k nemu na diván a pohovoril si s ním. Bol to dobrý, umný človek, ktorému tiekol život tak, jako si to len sám žiadal. Jeho paní bola ženskou starej dobrej školy, robila luxus iba v bielizni a duchnách, zavarala celé leto ovocie, sušila huby, slivky, sbierala perie zo samých bielych husí. Čeľade držala mnoho, nerada sadala na železnicu „pre slabosť nervov," ačkoľvek pri ničom inšom necítila, že má „nervy." Bola pobožná a akurátna a milovala svoju Milku nadovšetko.

„Tys' môj holúbok krásny," hovorievala k nej hlasom mäkkým a slzy jej hraly v očiach: „ty mi neuletíš, neuletíš! Boh ma požehnal, on pomiloval hriešnu a dal mi všetko, po čom túži duša. Polož si hlávku na moj klin! Tak!" Milka počala sa netrpelivo ševelit. „Nuž, choď len, choď, dieťa moje. Tam pred oblokom zostaň — ja časom pozrem za tebou."

„Aha! už ten náš sysel vyliezol z diery," zavolala veselo Milka, keď videla oblokom kandidáta rychlým krokom kračat cez kvetnú zahradu medzi stromovie.

„Tys' ho musela obraziť; inej príčiny nemá tak ufahovať sa."

„Naopak! My sme sa celkom smierili pri poslednom rozhovore; ba pomysli, mamička, počal ti tak plynne, smelo rozprávať o svojich túžbach a žiaľoch, že som sa skoro poplakala!"

„Alebo si ho vysmiala, jako ujca kapitáňa, keď počal o svojich vojanských činoch rozprávať."

„Nie, nie, to je druhý človek. Kandidát je samá pravda, on tuším neriekol by lživé slovo za svet. Ale ujko rád zohyba, keď príjde reč na hrdinstvá. Jako mu mám veriť, keď v novinách stálo o samom utekaní! Ten zaslúžil posmech. Sokolovi som len riekla, že je kapitáň môj snúbenec! Trochu sa zadivil, ale konečne uveril. Mamička, ale sú to smiešni tí učení ľudia!"

„Smiešno, ba hriešno je tak lhať, Milka! Tým si obrazila jeho, brata môjho urobila smiešnym pred cudzím človekom a seba si tiež nepostavila do krásneho svetla."

„Napadlo mi to len tak! Veď sa dá všetko napraviť. Pri najbližšej príležitosti poviem, že je kapitáň môj pradedo, snáď i tomu uverí tá nemecká filosofia! Škoda tých šuhajov, čo sa tak veľmi učia!" — —

Pri najbližšej príležitosti spomenula paní Žulová pred Sokolom kapitáňa. Ani nespozorovala, že sa mu oči zajasaly, keď dozvedel sa, že je to vlastný ujec Milkin. Potom sa zarmútil a presedel celý večer nemo. Mrzelo ho, že musí junnú, pružnú postavu Milky spojiť s — nepravdou. Prijdúc do svojej chyžky, zavrel za sebou dvere, zaprel obloky a počal pružno, veselo chodiť izbou. Hvízdal si veselú pieseň (filosof a hvízdať!!), deklamoval nahlas, ba počal v takte jambov poskakovať! Na stene visel obraz v paruke, dajaký dedo domáceho pána. Oči podobizne boly živé a hľadely na človeka priamo, trebars hľadel z bokov lebo rovno. Jaroš hodil na ňu okom a začervenal sa! Jako by sa bol zahanbil, keby ho naozajstné živé ľudské oči boly videly pri takomto nefilosofickom hopkaní! Na posteli ležal nový oblek. Už pred niekoľkými dňami priniesol ho krajčír z mesta, ale až teraz napadlo Jarošovi obliecť ho. Obliekol. Sotva poznal sa v ľahkom svetlom letnom obleku. Celé telo mu jakosi zľahčelo, jakoby ho bol niekto nafúkol vodíkom, len leteť a leteť vzduchom jako balon. Svet sa mu zaligotal v barve skvostnej zahrady, osvetlenej žiarkym slnkom.

Pred večerom cítil potrebu prechádzky. Zadnými dverami zahrady švihol do dediny. Sedliaci ho úctive pozdravovali. V poli stála utešená vysoká raž. Úzky chodník vinul sa pomedzím. Ta sa obrátil. Kvitnúce klásky vypínaly sa mu miestami nad hlavu. Medzi štíhlymi steblami červenal sa kúkol, belasela charpa. Po niektorom steble vinul sa divý slačik s modrými zvonkami. „Poďte zať!" kričala prepelička. Lastovičky lietaly vysoko, jako čierne body na belasom území, znak stálej vraj pohody. Jaroslav cítil sa jako v báji, podivné myšlienky mal: keby bol tak malý jako obyvatelia Liliputu, jakou prahorou bola by preňho táto raž! Veselá, jasná, žltá hora bez konca a kraja.

Z fantasie vytrhol ho chlapčenský krik. A známy krik. Bol to Janko, bežiaci mu oproti.

„Milka tiež ide,“ vyzradil Janko.

Skutočne zazrel náš kandidát belasú stuhu klobúčka, vlajúcu ponad rež. Nato vynorila sa Milka z ražných klások a stála zadivene pred Jaroslavom. Krátke šatôčky nestačily zakryť malé nôžky, tvár i hrdlo len tak svietilo zdravou barvou, rýchlym chodom zvýšenou.

„Kto z nás sa obráti?“ prihovorila sa k nemu milo. „Vyhnúť nemožno bez škody.“

„Dľa ľubosti, slečno; avšak vy máte viac práva odo mňa žiadať zpiatočnú cestu, lebo vy ste urazily väčší kus tejto ražovej úziny.“

Jaroslav sa obrátil a bol tomu rád, lebo mohol takto odvrátiť tvár, do ktorej sa mocne tisla krev. Tie malé milé nôžky ho skonfundovaly. Nikdy som za zlé nemal žiadnej ženskej, keď si zakladala niečo na nôžke. Zaslúži taká nežná paprčka horúcich bariev Puskina.

Janko bežal popredku. Jaroslavovi bolo ťažko kráčať pred devuškou. Vždy obával sa, že ohybané klasy šľahajú slečnu do tváre. Zastal, vtisol sa do obilia a chcel ju pustiť po predku. I Milka zastala a uprela naňho pohľad.

Milkina svieža tvár, celá ľadná postava krásne vynímala sa na úzadí steblovej hustiny. Jej veľké, významné oči pálily jako letný deň. K západu kloniace sa slnko malovalo jasné pruhy po tých nežných rozpálených lícach. Nevýslovná slasť vlietla razom do srdca mladého muža. Sotva mohol utlumiť v sebe výkrik radosti a šťastia. Celá jeho učenosť, všetky filosofické systémy tavily sa, jako ľahký snažok pred slnkom. Všetky bľadolíce dcéry pastorov uletely jako príšerné stíny z mysle šuhaja. Tak jako ticho beží pred hlukom, jako tieň pred svetlom, jako sen pred skutočným životom.

Veľká šedá kobylka rozpiala krydelká, šibla dlhými zadnými nožkami a sadla na bielu zásterku Milkinu. Chlapec schotal razom. Klásky nad jeho hlavou potriasaly sa. Už sa hodne ďaleko potriasaly. Mladí ľudia stáli tak hodnú chvíľku. Dobre že neboli Nemci, bola by sa strhla sentimentalna scéna.

Milka pozrela strmo na Jaroslava a pružným krokom pošla napred. Za ňou šiel nemo on, pokrútil časom hlavou, shýbol sa a trhal charpy. Pred dedinou oddal Milke kytku charp.

„To vraj nemecké kvietko, asnáď u vás budí milé upomienky. A či zase pokračovať budete v pustovníckom živote? Neslúbili ste mi predčitovať? Čo vás tak zastrašilo?“

„Prísnosť života! Počiatkom školského roku mám ísť za supplenta na R-ské gymnasium; treba príprava.“

„A vy ste nám ani nesdelili tuto radostnú zprávu? Avšak do Nemecka ste už písali?“ Pýtala sa dušeným hlasom a pozrela zkumave na šuhaja.

„Písal,“ odpovedal tento nevinne. Stál totiž v dopisovaní s kruhom studentov, s ktorými chodieval do „kneipy“.

Milka zamlkla. Nemo šli až k domu. „Višnové perny,“ šepla tísko.

Sotva prišla deva do svojej chyže, vyrútily sa jej slzy z očú. Kytku s charpami hodila na posteľ, sadla k obloku a položila hlávku na šijací stolík. Izbuškou šumelo ťažké dýchanie. Milka pocítila prvýkrát v živote smútok a žravý bôľ. Nezvyknutá k takýmto citom, dala sa jim premôcť celkovite.

„A čo vlastne plačem,“ preriekla nahlas a zasmiala sa nervosným smiechom. Šla pred zrkadlo. „Naozaj slzy, opravdové slzy!“ Vyňala ručníčok a utrela si oči. Nevedela, čo sa s ňou stalo. Dupla nôžkou, hodila bujnou hlávkou a rozosmiala sa znova. Nebol to ale ten rozpustilý, životom a veselím kypiaci smiech. Smiech so slzami! Ty vyvierať môžeš len z hlbín nežnej ženskej duše, keď ona sobiera sa na krýdelká k nepoznanému letu. Keď mizne sen detinstva, jako rosa z hebkej trávy, keď povstávajú v mladých útrobách roje horúcich citov a boľná túžba ztriasa srdcom po prvý raz. Tá jará, zdravá príroda, ten mier života nerád ustupuje búrke. Ale búra je mocná, neuprosná. Mier bojuje s úsmevom, so smiechom núteným a hlasným, ale túžba porosí ho dažďom srdca — slzami, mier odletí a nepokoj rozprestre panstvo v útrobách mladej bytnosti.

IV.

„A teraz sa ani pred tebou nehanbím, starý pane v bielej paruke,“ riekol nahlas Jaroslav, stanúc si pred živookú podobizňu, visiacu nad jeho posteľou, „ja milujem tvoju pravnučku, neskonale, večne! Či sa nestiahnu hnevom tie tvoje husté obrvy a z očú nezablíska ti strela horlenia! Hnevaj sa, jako sa ti páči! Ja milujem i teba, nepoznane síce, ale synovsky. Zdáš sa mi byť známym. Tuším sa radosť zrkadlí z tej vráskavej tváre! Vedz, deduško, vedz ty jediný, ja milujem tvoje dieťa! Pokyň hlavou, zdvihni tú prsteňo-bohatú ruku; tú druhú s palicou nechaj na pokoji!“

V izbe bolo dušno mladému srdcu! Ono chcelo ta von v šíry svet, v bohatú prírodu! Tu volali k čaju.

Jako má pozreť na devu, ktorá dnes zajasala sa pred ním v čarovnom kráži ženského ideálu?

So strachom vstúpil Jaroslav v rodinný kruh.

Pili čaj pred domom v zahrade. Bol tam i Vysocký! Celkom ináč zjavil sa teraz vojak očiam Jaroslavovým. On usiloval sa sblížiť sa mu, trpelivo počúval jeho rozprávky o koňoch, polovke a prisviedčal, že terajší systém pensiový je tvrdý a nespravodlivý. Uznal všetky jeho prednosti; uveril jeho činom, odpustil mu „*zwanzigerstvo*“ a všetky ztratené bitky, bol hotový uveriť mu, že vlastne on vydobyl Kars a Plevno, a vôbec uznať ho za summu všetkých vojanských cností, len preto, že mal zásluhu byť skutočným ujcom Milky.

Táto bola tichá a málomluvná. Nalievala čaj, núkala cukrom. Jaroslav bál sa na ňu pozreť. „Keď na ňu čo len blusknem, musím zarevať jako tur,“ myslel a usmieval sa.

Priniesli lampy, jichz svetlo krásne vynímalo sa na betúniach, obrúbenych resedou.

Jaroslav bol vesely, shovorčivy, dvoril domovej panej, ba zapalil si cigaretu, čo už dávno nestalo sa.

Vsetci sa divili ružovej vôli tichého človeka, len Milka nedivila sa. *Supplenstvo — a K!* Keby len aspoň vedela, čo po ňom nasleduje. Či to ozaj daká Kunikunda z pieskového Brandenburgu.

Nočné motylky obletovaly mliečne gule lámp, a dotknúc sa rozpáleného skla, padaly na biely obrus.

Kapitán sa pobral. Od Jaroslava sa srdečne odobral, invitujúc ho k sebe do mesta. Predviedli mu koňa, on vysvihol sa na chrbát vranka, a o chvíľu letel hradskou k mestu.

„Apusko pán kandidát nás za nedlho opustí," prehovorila Milka, „dnes mi to riekol na prechádzke."

Jaroslav sa zapyril. Nesmelo a skromno sdelil starému pánovi svoj plán. Ten sa srdečne tešil!

„A tak sa vám predsa dostane Janko pod ruku, pane nádejny professor! Páska násho priateľstva za to nepraskne! Mnoho šťastia! Tak treba. Vaša cesta vedie mimo takého sadlého mlieka, jako som ja! Len napred!"

Stari pobrali sa domov. Lampy odniesli, nastalo príjemné šero. Milka oprela sa o zábradlie zahrady a hľadela na motyla sosáka, ktory svojim dlhym cicadlom mlsil mäd z kalicha betúnie, vznášajúc sa sedymi krydlami v povetrí. Kvet sa triasol jakoby strachom pred nočnym zlodejom; trepot motylovych krydel bolo počuť, jako brnenie vrtielky, prudko roztočenej.

Jaroslav bol dnes smely. On pristúpil bližej, sám seba obdivujuc pre ľahkosť a zručnosť. Ruky mu nezavadzaly, nohy neboly nepotrebné.

Cez blízky oblok hľadela pani Žulová do zahrady. Ona nerada premeskala chvíľu, v ktorej mohla videť svoju dcéru, i tak často odbehujúcu za radostnymi zábavami bujnej mladosti.

„Nenie ti chladno?" zpytala sa dcery.

Nie, mamička, veľmi príjemno." Avšak sotva to riekla, uz letel pestry shawl z obloka a padol neďaleko nôh Milkinych. Jaroslav skočil jako mlady kocúrik po koristi a oddal ju Milke. Jaky vítany to titul sblíženia.

„Ďakujem vám, ze ste ma osvobodila od nepríjemného objasnovania s otcom," hovoril Jaroslav nesmele, klopiac oči a len chvíľkami pokuknúc na dievča, ktore zavinulo svoje hole, biele ramienka do hebkeho shawlu, nie pre chlad, ale len preto, ze shawl bol tu. „Som ťarbavy a nerád chápem sa iniciativy!"

Milka hľadela úporno do hustej resedy:

„I pri tak radostnych objasneniach."

„Bál som sa nemilej vyčitky. Chlapec sotva naučil sa učiť, privykol k učiteľovi a uz má prisť zas do inych ruk. A tak váhal som celych strnásť dní. Vám sveril som sa. Je to ľahšie. Pred vami ťažko skryvať niečo. A tak ste preborily ľad; možno že k môjmu stastiu! Ono je tak blízke —"

„Kto vás mohol držať — cesta voľná, slobodná! Vy ste si pánom svojho osudu, keď zapáči sa vám odletíte, kto riadi vaše krydla? Cesta voľná, slobodná."

„Slobodná!" opätoval.

„Svet široký," doložila hlasom niečo zvlneným, nezvonným, rovno, jakoby z pŕs vystupujúcim.

Nastala prestávka. Milka opierala sa vždy v tej samej posítúre o zábradlie. Shawl mala stiahnutý až po briadku. Časom sa ztriasala jakoby jej mrázik bežal telom.

A naozaj vialo od nej mrazom. Šuhajova veselosť nad rychlo rozvitou láskou mizla jako to denné svetlo. Rozvaha počala brať vrch nad citom. Až teraz napadlo mu, že k šťastiu v láske, čo jak hlbokej, iskrennej a ideálnej, nenie dosť jednostranné čítenie. Posaváď ale vie iba podobizňa deďuška nad posteľou, čo sa v ňom zrazu zmenilo. V rychlom vzraste nového mohutného citu zabudol mladý filosof na najvážnejšiu podmienku, oprávniť mohúcu plesanie a radostné porvvy preplneného, bohatého srdca. I mizla dobrá vôľa, mizla veselá myseľ... ruky počaly mu byť nepohodlné a s nohami sotva vedel čo počať. Starý, nereformovaný kandidát ožil v ňom napriek pekného rúcha.

„Svet široký," tupým hlasom opakoval slová Milkine, „nudný a smutný. Svet je studený a odporný."

„Či aj vtedy, keď nám jasá v duši ideál, keď nám kynie v ňom krása! Keď ružové nádeje zkrsnú, keď blíži sa skoré splnenie dlho prechovávaných túžob?"

„Vtedy, myslím že nie."

„Nuž príjmite moje blahozelanie k tomuto zábavnému, veselému a príjemnému svetu."

Srdce zatriaslo sa v šuhajovi. On priblížil sa o pol kroka k Miluške.

„Vy prajete mi, od srdca prajete dosiahnutie toho ideálu, tej krásy, vy želáte mi vyplnenie nádejí, ktoré som sotva opovážil sa chovať. Nádeje tie len jako hviezdy na nebi blažily dušu moju, ale nevolaly na ramená moje, roztvorte sa — nás možno dosiahnuť."

Šuhajov hlas prijal na seba neobyčajnú mäkkosť a melodiosnu krásotu — rovno jakobys' počúval zvuk ďalekých zvonov.

Milica kúsla si bielym zúbkom do perny, ktorá sa zabarvila rosičkou krve. Horká je tuším tá kvapôčka čistej devičej krve! „Jako zmenil sa," blislo deve hlávkou, „jako skrásnel pri myslienke na svoju ľúbosť."

„Nemám príčiny vám zle priať," pokračovala nahlas. „Vaša duša je čistá, mäkká, blahorodná. Vy zaslúžite blaženosť v úplnej miere. Vaša veda — vaše vyhľady... nič, nič vám nestojí v ceste — a tá je hladká, pohodlná a — nedlhá. Nie každý má takú pred sebou: sú ludia, ktorých blaho naozaj tak ďaleko dlie jako tie hviezdy — a možno, že i nad nimi. Vy potrebujete len rukou siahnuť," s tým siahla cez zábradlie a odtrhla plnú betúniu, „i kvet vo vašich rukách."

Sladký mráz bežal celým telom šuhaja. On priblížil sa tesno k deve, tak že pri nevolnom pohybe dotykol sa mäkký shawl jeho pleca. Ona sa potichu, nespozorovane uhla.

„Rád bych verit, a nemôžem, nemôžem! Ujistite ma este raz, opätujte, slečno, tie slová zlatej potechy, nevyslovného šťastia. Som nezručny, neohebný; reč moja neposlúcha sumenie citov! Som neznosny, prikry a zamosúreny, ale vďačnym viem byť, slečinka, vďačnym do hrobu — za hrob. Ujistite ma ešte raz, utvrďte ma vo viere, v tej sladkej viere, ktorá je tak veľká, dobrá, že nemá miesta v tomto úzkom srdci. Neunesiem tarchu tohoto šťastia! Ono prichádza tak razom, tak neočakávane, tak nezaslúžene. Jako verit?“

Toľko ohňa deva nečakala nikdy pod dlhym kandidátskym kaputom. Každy plamienok pálil jej dušu.

„Prečo by ste neverili? Jaké príčiny máte k pochybnosti? Miesto vaše je zabezpečené — a o ostatné malá starosť. (Jaroslav vzdychol ťažko, jeho zadivil ten suchy tón.) Snáď nemáte príčiny k pochybnosti? To konečne vy lepsie znať musíte, nežli ja.“

„Nemusím pochybovať?“ pytal sa mlady muž rozjatrene; jeho líca blčaly, tepna sluchov bila, jakoby sa dobyjala von.

„Pochybovanie obráža najmä verné túziace srdce ženské. Vy snáď ani z ďaleka nesípite, jako sa to srdce v tichosti suzuje, jako trepotá obavami a túžbami (hlas devy bol citlivy, opravdovy). Jedna pochybnosť môže raniť ho smrteľne. Dôvera, otvorená dôvera je vlastnosťou čistych, vyssie bijúcich sŕdc. Treba sa zertvovať cele, treba veriť. Otvorené, vrele oddanie sa čistym citom svedčí muzovi a bohatierovi duchovnému! Jaké sťastie zkvitá potom pre zenskú — jaké sťastie!

„Boze môj, Boze môj!“ zalkal Jaroslav skoro prihlasne, hlava sa mu kružila, srdce bilo hlasne o boky. I schytil ruku devy — shawl jej spadol z jedneho pleca, schytil celé beloskvúce rameno a vtlačil naň horúci bozk.

Milka sa trhla, jakoby perny suhaja boly žhavym zelezom. Odtrhla sa prudko s prenikavym, krátkym vykrikom.

„Tak ďaleko neide moja sympatia s tou vasou nebeskou láskou, pane kandidát, či pardon — pane supplent! Moje detinské, otvorene chovanie posmelilo vás k tomuto kúsku, alebo premenili ste miesto vo vasej fantasii?“ Plná betúnia vypadla z ruky devy, ona ju pristúpila nôzkou.

„Milka,“ ozval sa oblokom matkin hlas, „uz cas do izby. Čujem lipy, vetrik fuka.“

A naozaj, čerstvym vetrom rozsumely sa kosate koruny stromov. Na nebi zjavily sa, jakoby pričarované, oblaky tmavosedé, dážďové. Milka sla pružnym krokom hore trimi schôdkami, vedúcimi do siene. Shawl neuspela zdvihnut na ľave rameno. Pri dverach obhliadla sa. Jaroslav stál u zábradlia nepohnute, jakoby bol jeho jednym stĺpom. Dvojkrydlove dvere zacvendzaly za devuskou. Už na schodách, vedúcich k jej vonnej izbuske, cítila slabosť,

pravou rukou chytala sa zábradlia. Spozorovala načervenastý fliačok na ramene.

Starena, bývalá kojná, čakala ju v izbe.

„Choď spať, Kata," riekla rýchlo, „nepotrebujem nič." Kata pozrela zvedave na tvár veliteľky.

„Ale si mi bladé, holubiatko moje. Očká vpadlé — ah, tuším plakal môj sladký život! Čože ti chybí? Budeš lipové thé?"

„Nechcem," zavolala silno, panovito Milka a dupla nôžkou. To si ešte nikdy nedovolila proti Kate. Mala ju rada jako mlsné deti starú mamku, mávajúcu plné kapsy cukrovinick.

Sotva vyšla Kata, kľakla Milka k odostlatej belunkej postielke a o chvíľku znelo izbou kŕčovité ťažké stenanie. Suchý, bezslzný plač, nárek bez slov, kto nepocítil muky tvoje, nepozná tú najhlbšiu hĺbku duševného bôľu. Veľké, svobodné srdce cíti viac bôľu, než soschnuté v nízkosti. Preto hlupákovi ešte nikdy srdce bôľom nepuklo, a mnoho krásnych silných duchov podľahlo veľkej spôsobnosti cítenia.

Milkin cholerický ráz neznal jemných prechodov z jednoho citu. Prevraty v jej duši boly otryvisté, náhle, energické. Jako lúč slnková do hlbín čistej studnice, tak padla v jej srdce ohnivá láska a osvietila ho, rozbúrila a rozpálila až do najhlbších hlbín. Oblak hodil sa pred jasavú tvár slnka, i ztemnela kryštálová studnica. V srdci devinom tma a zúfanie.

Jaroslav stál dlho u zábradlia. Oblaky hustly a černely, zmáhajúci sa vetor vzal jich na svoje perute. Zďaleka zplály časom blesky.

Mladý muž bol zničený. Pád zo slnkovej výšiny blaha do temnej prepasti zahanbenia, opovrhnutia a hanby bol tak ramenitý, kvapný, že ohromil jeho dušu, ohlušil hlavu. Vnútornosť jeho nebola schopná pocítiť bôľ, tak jako vojak, ženúci sa útokom, neciti gulu, ktorá práve prerazila jeho hruď. Až teplé rynutie krve a rastúca mdloba upozorní ho na ťažkú ranu. Bolasti nastanú neskôr.

Keď zpamätal sa, bolo prvým jeho cítením hnev. Celá jeho bytnosť zatriasla sa týmto jedným mohutným citom.

„Koketka," zašeptaly kŕčovite sovrené perny. Jeho mužskosť zkúsila práve smrteľné obrazenie. Videl sa byť myškou v ostrých pazúrkoch lichotivej, perfidnej mačky, bezvládnou hračkou vyrátanej jastrivosti. Celé jej chovanie zdalo sa mu byť jasným, všetko záhadné rozlúšteným. Cítil teraz celú nízkosť úlohy a postavenia svojho vtedy, keď sa jej ešte ľúbilo žartovať a bláznivé kúsky tropiť s mužom, majúcim oprávnené nároky na vážne zachádzanie. Čo neopovážil sa žiaden priateľ ani vrah, závistník ani ctiteľ, dovolilo si beztrestne zmazlené dievča. Avšak prečin jej korunovany bol až dnes, až keď napadlo jej zahrať sa so svätými citami ľudského srdca. Jako stať sa mohlo, že popredku neprezrel lesť, klam a vypočítavosť! Jaká zaslepenosť vyžaduje sa, hľadať hĺbku v melkej barine! „Bože, Bože!" zalkal Jaroslav úpenlivo a strhol klobúk z horúcej hlavy. Ťažké veľké krupäje dažďa bily mu na hlavu a horúce čelo. Blislo. V blesku uzrel na zemi betúniu, na ktorú šliapla

malunká nôžka Milkina, ale ktorá pritom všetkom mala celé rebrá. Oj, nôžka, malá sŕnia nôžka!

Vzal betúniu. Nie zo slabosti, nie! Chcel ju rozšliapať svojou nohou — tak jako spomienku na devu. Zabudol. Betúnia zostala mu v ruke.

Iste bolo len jedno: zajtrajší den bude posledny, čo pod touto strechou prezije. Dlho blúdil pod gaštanami, bárs dážď šuchotal v hustych korunách; po pnoch lialy sa potôčky na pieskový chodník. Blesky osvecovaly na okamženia okolie. Prechody z jarkého svetla do uhlistej tmy dobre účinkovaly na rozladenú dušu filologa. Búrka pretiahla sa po ďalekych horách. Jaroš bol už cely premoknuty, zuby mu sekaly od chladna. Sobral sa domov. Idúc cez mostík rieky, nevdojak šibol okom po oblôčku Milkinom. Bolo osvetlené. Na čipkastom čalúne bola silhuetka — tusím malej vonnej hlávky s rozpustenymi vrkočami.

V.

Huk mora v búri je hnevny; srdité vlny metajú sa o nábrežné skaly a sypia zlostne. Hodinou po búrke prestane hnevný hukot, no celé more je rozjatrené, pohnuté a vibriruje náružive. Príčinou i zlostného hukotu, i pobúrkového pohnutia je — vetor, púhy ľahký vzduch! Jak ťažké požaduje obete!

Tma obkľučovala Jaroslava, ktory sa vo svojej izbe hodil na divan a ležal jako mŕtvy. Ruky mal skrizované na prsiach a jedine ťažke nepravidelné dychanie svedčilo o zivote. Časom zriedkavo osvetlovala sa chyžka poslednymi bleskami zomierajúcej búrky.

Hnev prechádzal — no pohnutie trvalo. Celá duša mladého muža vibrirovala a zatriasala sa vo svojich najtajnejších hlbinách. Privykly ku skromnej zdržanlivosti, ku zapieraniu samého seba, prvy raz siahol po životnej slasti, i hodeny bol nazpät do ríše, na bráne ktorej stojí napísané: „odriekni sa a trp.“ Na perníach pálilo ho este dotknutie sa devinho ramienka a sladko-trápny pal sdelil sa celej jeho bytnosti — len rozum nesdielal mlunny ten prúd a volal: odriekni sa a trp!

Hnev prechádzal. V čom je ona vlastne vinná? Či ho kedy posmelila čo len ľahkym posunkom k tak smelemu počinaniu? Dlho o tom premyslal a nemohol najsť nič podobného. Ani len pohľadom, ani kynutím hlávky, ani jedinym mžikom hodvabnej mihalnice nedala podnet; ani len zdanlivé posmelenie nebolo mozno pozorovať. Jej privetivosť rozdelená bola rovnakou mierou na vsetkych, ktorí ju okrúžali — ona sa smiala zvonnym chutnym smiechom nad kapitánom, ujcom Vysockym, nad ťarbavym sluhom Ďurom i ťarbavym kandidátom. Ona vedela zachytiť sa na slabosti inych, spravila z nich čiperné karrikatury, zartovala, nezlostne, dobrosrdečne, sama ale bola neprístupná, obradená kražom čistého dievčieho taktu. Ona mohla byť smelá, az ku krajnosti smelá — no na samej samučičkej hranici dovoleného a zenského zostala stát pevno, určito.

nepohnute. Nikdy jej malá, uzunká nôžka neprekročila túto hranicu! Jak dobročinný bol jej vplyv naňho! On počal vpravovať sa do skutočného života, bez nehož nestoja nič veterné zámky theorie. „Jedným pohľadom do knihy a dvoma do života,“ privolávala mu tak dojemne. Jeho nemeckou výchovou a vedou pokrivená príroda počala sa vystierať a narovnávať pod očima obdarenej, umnej devušky. To všetko požadovalo by vďačnosť. A čo vykonal on? Pri prvom priamom objavení jej súcitu, keď počala prvý raz vravet subjektívne, keď ukázala celú dobrotu svojho srdca, vrhol sa k nej jako zver! Shawl padol s okrúhleho pliecka, a on uchvátil ruku, uchvátil ramienko drzo, silno; on hriešnou pernou dotknul sa tela devy, toho čistého, nežného, bieleho tela. Či sa tak stretajú vysoko naladené duše? Či nemá muž ducha iného spôsobu, dať voľný priechod citom svojim prekypujúcim? Možno, že nerozumel slovám umného dievčaťa; možno avšak, že ony boly prvými klíčkami rodiacej sa náklonnosti. On s útleho citu, neprislého ešte k povedomiu, sotrel ten pel, ten jemný prášok motýlového krydelka. Tak rychlo nedobývajú sa také srdcia, jaké bilo v ňádrach Milky. Neobrazil on hmotárstvom, zverstvom svojím devu, ktorú miloval — ktorú miluje? Či to dôstojné slavianskeho človeka, aby zle a nezručne nápodobnil to západnícke vyzdvihovanie tela do nezdravých romantických bleskotov, ktoré zatrbliecu sa minutno a — hynú! Styk duší, vliatie sa dvoch duchovných svetov v jedno koryto, má ísť iným žlebom.

Čím jasnejsie spomínal si, čo stalo sa, tym jasnejšou malovala sa mu postava devy, tým väčmi sosilňovala v srdci jeho láska. No so zrastom lúbosti otvárala sa širšie a širšie bezodná prepasť medzi ním a devou. Prepasť sírila sa v rýchlom postupe — ešte videl belunký jej odev viať vetrom, ešte rumenilo sa jej líce — líce sa tratilo — šata sa zmenšovala — mhla a prázdnota . . . . Už brieždilo sa, keď padol Jaroš do mrtvého sna.

Andrej Žula úprimne lutoval kvapné, nečakané rozhodnutie sa Sokolovo. Jeho pani utrela si slzu a potriasla srdečno rukou kandidáta. —

„A ja tohoto desertéra koňmo vyprevadím,“ pretrhol citnú scénu lúčenia kapitáň Vysocky, „aby sa dajako nevrátil.“ Nemohol vystáť sentimentálne tváre — a najmä ženské slzy. „Jaký je blady tento filosof!“ pokračoval ďalej. „Iste banuje za tvojími šunkovymi fliačkami, sestro! Tak delikátne nenajde v celej Europe, ani len v jeho zvelebovanom Rusku!“

Nik si nepovšimnul reči kapitáňa. Ďurko zodvihol Jaroslavov kufor a vychádzal z izby. „Dnes nebude prsať,“ prorokoval, cely červený od ťarchy.

„Iste zmokneme,“ zabručal kapitáň.

„Čo len má ten mlady pán v tom kufre, jestli nie olovo, teda iste pár skál z kapustného suda.“

„Knihy, knihy, ty blázonko,“ dudlal kapitáň pod fúz; „či nevieš, že je múdrosť ťažsia nežli olovo?“

Brána vrzla, staromódny koč hýbal sa von z dvora. Kapitán dal koňovi ostrohy, že sa pružne, koketne spínal a tancoval po dlažbe dvora. Na širokých poduškách koča sedel sám Jaroslav Sokol. Ťažoba zaľahla mu na prse. Sám, nepoznaný, cudzí, z trepotným, bojazlivým srdcom vtiahnul pred nedávnom do tohoto domu: sám, nepoznaný, ba zaznaný, s ohlušeným citom ťahá dnes von. A predsa tu necháva to najvyššie, najdrahšie, necháva bez slova žiaľu, bez hlasitého náreku. Ani len rozlučný pohľad, stisnutie ruky nenie mu dopriano. „Kde Milka?“ pýtal sa pán Andrej, keď mu Jaroš podával ruku. Jaroš sa vďačne pozrel na starika, nádej v ňom zkrsla, že snáď ju uvidí ešte raz, nádej i strach. On bál sa jej; nemal príčiny: Milky nebolo v dome.

Kone uháňaly, veselo potriasajúc hrivami. Vysocký držal sa v rovnej čiare s kočiarom a jednostajne rozprával. Jaroslav sa zlobil na „zwanzigera,“ lebo pri takých osudne smutných, rozorvaných pocitoch ťažko počúva sa prázdna reč. Srdce mladého muža svíjalo sa, ono pálilo ho v prsiach! Každým krokom, ktorým vzďaľoval sa od Žulovského domu, rástol v ňom bôľ rozlúčenia. Už myslel, že zavolá na Ďura, aby obrátil — ach, aspoň postál — —

„Zpropadená šimla,“ zakričal kapitán, „zadnou nohou kosí tá devla — postoj, Ďuro! Nevidíš, že si zastúpila opratu?“ —

*

Do domu Žulovského vtiahla tupá tichosť. Andrej chodil po izbe s rukami na chrbte složenými, fajčil tuho a mykal hlavou, čo len vtedy robil, keď bol rozčulený. To sa málo kedy stávalo. Chybäla tomuto jednoduchému človeku umná tvár mladého kandidáta. Jeho paní žalovala sa na migrenu a utiahla sa do ložnice.

Za hodinu po odchode dvoch mužov vrátila sa Milka so starou Katou domov z návštevy nezdravého domkára.

„Apuško, Závorovi pomôhol môj liek, už zjiedol s chuťou zapražané, čo mu Kata doniesla.“

„Prečo si teda tak plakala u jeho postele, holubička moja?“ zpýtala sa Kata, „myslela som, že ti srdiečko pukne.“

„Ona si niekdy i od radosti zafňuká,“ pohodil mäkko otec a zašnupal si z peknej zlatej tabaterky. Milka pozrela na otca s výrazom nedorozumenia. Jej tvár bola bledá, oči svietily tichým hlbokým žiaľom.

Beseda.

K článku „O methode dejepisu Slovenska,“ podaného v sošite 1., zaslal nám p. *Fr. V. Sasinek* nasledovné odôvodnenie svojej mienky:

V prvom sošite „Slovenských Pohľadov“ uverejnený je článok p. Píčov „O methode dejepisu Slovenska,“ ktorý dotýka sa i mojich historických študií. Pobočným jeho cieľom je, tuším, aby ste ma dostali do kruhu spolupracovníkov. Keď tak: tu som.

V spomenutom článku, na str. 30., čítal som si túto výpoveď p. Píčovu: „Sasinek síce myslí, že Slovensko po príchode Maďarov a rozpadnutí sa ríše veľko-moravskej od Poliakov bolo dobyto, zapomína však na tú dôležitú okolnosť, že ríša poľská ešte len v tej dobe, a síce vo Veľkopoľske, počala sa tvoriť, a z Kozmu na opanovanie Slovenska od Poliakov nijako súdiť sa nedá. V dobe Boleslavov českých zpomína zakladacia listina pražského biskupstva slovenské Považie, a síce čo časť ríše českej; p. Sasinek to tak vykladá, že vyhlasuje Považie *(provincia Vagi)* za celé Slovensko, ale medzi označenými v pražskej listine hraniciami a medzi hraniciami, udanými v kronike uhorskej, patrný a do očú bijúci je rozdiel: udáva sa v prvom hranica medzi českou a uhorskou ríšou, a síce po ľavom brehu horného Váhu (asi medzi veľkými a malými Tatrami), kdežto v druhom prípade hranica medzi Poľskom a Uhorskom v dobe pozdejšej na Dunaji, teda celé Slovensko v to počítajúc, sa udáva.“

Ačkoľvek na podobné náhľady, ktoré bol priniesol z pera pána Píčovho „Program piaristského nižšího a obecného vyššího gymnasia v Mladé Boleslavi na konci r. 1880.“ odpovedal som vo svojom „Slovenskom Letopise“ roč. IV. str. 255—260., predsa k vôli tým, ktorí nie sú odberateľmi „Slovenského Letopisu,“ podám tu dôvody, na ktoré zakladajú sa tamtie moje, ovšem nové tvrdenia, ktoré p. Píč do pochybnosti berie. Sú ovšem nové, lebo bez nových tvrdení nevymaníme sa zo starého bludu. Sú nové, a preto nesmie byť nikomu nápadné, že nesrovnávajú sa s dosavádnymi náhľadmi chybných dejepisov.

Dobre-li chápem pochybovanie p. Píčovo, týče sa ono dvoch vecí: *a)* osudu Slovenska po páde ríše veľko-moravskej a *b)* hraníc našeho Slovenska za vzniku pražského biskupstva.

Poneváč od dobre pochopeného zakladacieho diplomu biskupstva pražského závisí temer i šťastné rozlúštenie otázky o osude Slovenska po páde ríše veľko-moravskej, musím predovšetkým jednať o tých hraniciach Slovenska, ktoré udáva zakladacia listina biskupstva pražského.

Dotyčné miesto tej listiny v českom preklade je toto: „Odtud na východ má tyto řeky za hranice: totiž Buh a Styr s hradem Krakovem a s krajem, jehož jméno jest Váh, se všemi krajinami k řečenému hradu náležejícími, kterýž jest Krakov. Potom připojením hranic uherských až k horám, které slovau Tatry, široko

vztahuje se. Konečně v té straně, která jest obrácena na poledne, připojením krajiny moravské až k řece, která slove Váh, a k rozbraní lesa, který se nazývá Moure, i té hory, osada ta se vztahuje, kdež s Bavory hraničí." [1])

Čo sa dejezpytcovia našomrali na nejasnosť tohto vymerania hraníc biskupstva pražského a, veru, keď odhodíme táraniny Anonymovské a Prayovské historické klepy, ktoré už Arpáda činia pánom Uhorska až po rieku Moravu, bez všetkej ťažkosti porozumieme tomuže diplomu. On činí patrný rozdiel medzi Moravou *(regio Moraviae)* a Považím *(provincia Vagi)*, berúc Moravu za južnú. Považie za vychodnú časť biskupstva pražského. Hranice Moravy tiahne od západného brehu Váhu k Mailberku [2]), kde Morava súsedila s Bavorskom čili s terajšou rakúskou čiastkou drievneho Bavorska. Považie kladie medzi vychodný breh Váhu a uhorské hranice, ťahajúce sa až po Tatry. Váh bol teda jednou hranicou medzi Moravou *(regio M raviae)* a Považím *(provincia Vagi)*. Kde ale bola tá druhá hranica medzi Považím a Uhorskom, ťahajúca sa až po Tatry? Pravda, Češi a Moravania, ktorí stotožňujú Karpaty s Tatrami, nikdy neprijdu k bielemu dňu v tejto otázke historickej. Na Slovensku sú malé Karpaty od Jablunky ku Prešporku, a veľké Karpaty od Jablunky ku Spišu. Keď pražská zakladacia listina spomína Tatry, rozumie vrch Lomnicu so skupeninou okolitých vrchov hôr Karpatskych, čili vlastné Tatry na sever Liptova a Spiša, a tým spolu označuje severny bod tej hranice medzi Považím a Uhorskom. Kde je ale južný bod tejže hranice? Ten ovšem nenachádza sa v zakladacej listine biskupstva pražského, ale nachádza sa v uhorsko-poľskej kronike, ktorá ťahá hranicu medzi Považím a Uhorskom od brehu Dunaja nad Ostrihomom až k Solnohradu, kedysi neďaleko Tatier jestvovavšiemu. [3])

Čo tyče sa osudu Slovenska po páde ríše veľko-moravskej, tvrdil som a tvrdím, že ono padlo pod moc Poliakov. Tvrdenie toto nevyvráti p. Píč tym, že to Kozmas nedosvedčuje a že poľská ríša práve vtedy, a to vo Veľkopoľske, len ešte tvoriť sa počala. Negácia tak odôvodnená nič nedokazuje. Zdaliž Poliaci pred tak rečenym organisovaním Poľska nemohli sa stať pánmi Slovenska? Čím bolo také organisovanie štátu dľa pochopu západnych kronikárov? Nemčenie bolo civilisovaním barbarov; prevádzanie slovanskych kresťanov na obrad latinsky bolo kresťanením pohanov; premenenie demokratismu na aristokratismus a občianskej svobody na feudálne otroctvo bolo uvedením do právnych pomerov [4]): zdaliž Poľsko muselo čakať až na také, dľa nemeckého kopytka tvorené organisovanie, aby mohlo mať válečnú moc k opanovaniu Slovenska? Malo Poľsko i pred takym organisovaním svoju slovanskú sústavu,

[1]) Fontes Rerum Bohemicarum. Díl II., sv. 2., str. 116.
[2]) Dipl. an. 1055 — Erben: Regesta Bohemiae et Moraviae I, 50, cum nota.
[3]) Bielovski: Mon. Pol. Hist I, 505. — Analecta Scep II, p. 187.
[4]) Polityka Polaków. St. Kaczala. We Lwowie 1879. str. 5. atď.

svoje kniežatá [1]) a zajiste i svoju válečnú moc. V dejepise Poľska za doby pádu ríše veľko-moravskej je síce mnoho tmy a poetických bájok, ktoré nasnívaly sa kronikárom pri nedostatku skutočných zpráv; avšak i v tej tme nemožno povedať, že „z Kozmu na opanovanie Slovenska od Poliakov nijako súdiť sa nedá.“ Kozmas, interpolovav slová Reginove, na hrob ríše veľko-moravskej napísal tento nekrolog: *Jehož* (Svatopluka) *království za krátky čas, ale méně šťastně, drželi jeho synové, ježto je z část Uhři rozptýlili,* [2]) z část Rakušané, z část **Poláci** až do základů nepřátelsky pohubili.“ [3]) Z týchto slov patrné je, že dľa viery Kozmasa i Poliaci uchytili dačo z ríše veľko-moravskej. Je síce pravda, Kozmas nedáva to na dlani, že tá korisť, ktorú uchytili Poliaci, bolo Slovensko, ale sa to dá nielen namysleť, lež i dokázať. Maďari, ktorí za doby Svatopluka I. boli sa usadili na tejto strane Dunaja až po Tisu (v nekdajšej Dacii), po jeho smrti opanovali Pannoniu; Česi opanovali Moravu: teda ostatnú kosť ríše veľko-moravskej, t. j. Slovensko uchytili Poliaci. Toto len tí neuznávajú, ktorí s bezmenným notárom kráľa Belu hneď po smrti Arpáda kladú hranice Uhorska na rieku Moravu. [4])

Aby sme toto tým jasnejšie dokázali historicky, budeme regressivne stopovať to opanovanie Slovenska skrze Poliakov po páde ríše veľko-moravskej.

Roku 1000. Poliaci vládli Slovenskom, [5]) a potom častejšie bránili si ho proti Maďarom za panovania Boleslava chrabrého, [6]) kým konečne (r. 1018.) neprišlo pod korunu uhorskú. Dľa toho teda možno r. 1000. z tejto strany Dunaja utvoriť si asi tento geografický vzorec:

	Rusko
Poľsko	————
	Uhorsko.

Pred r. 1000. vládli Slovenskom Česi, ktorým ho r. 999. odňali Poliaci [7]). Kozmas ovšem hovorí, že Poliaci r. 999. odňali Čechom Krakov, ale z paralelných miest patrné je, že s Krakovom odňali jim i Považie [8]), a to neomylne v tých hraniciach, medzi ktoré

---

[1]) Princeps paganus admodum potens, qui inter Vistulae accolas sedebat. Legenda pannonica de s. Cyrille et Methodio.
[2]) Dosiaľ sú to slová Reginove.
[3]) Fontes Rerum Bohemicarum. V Praze, 1874. II., 27.
[4]) Ex parte vero Boemorum fixit metas (Zulta) usque ad fluvium Moroa. Anonymus c. 57.
[5]) Anal. Scep. II., 187. -- Bielovski: Mon. Pol. Hist. I., 506. -- Cnf. Patrologiae latin. ap. Migne. Paris, 1853. CXXXVII. p. 896. -- Scriptores Rerum Silesiacarum ap. Stenzel. Breslau, 1835. I., 10: 48.
[6]) Chron. Galli ap. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I., 399.
[7]) Cosmas ib. pag. 49 & 63.
[8]) Cosmas ib. pag. 49.

padala za doby Boleslava II. čast biskupstva prazskeho na Slovensku. Tak teda pred r. 1000. bol tento vzorec geograficky:

Polsko — Rusko

Česko — Uhorsko.

Toto stykanie sa Polska, Česka a Uhorska s Ruskom potvrdzuje Nestor, keď na r. 996. píse, že rusky Vladimir (980—1015.) zachovával mier so susednymi kniezatmi: Boleslavom polskym (992—1025.), Štefanom uhorskym (997—1038.) a Oldrichom českym. Kto si vec nálezite rozvází, musí z tejto zprávy a z tehdajsich dejepisnych okolností učinit dvojakú konsequenciu: ze *a)* Česko len na Slovensku pod Tatrami dotykat sa mohlo Ruska, jako to vidno na podanom vzorci; *b)* Oldrich česky, ktory čo král panoval az v r. 1012—1037., nebol v potyku s Ruskom čo král, lez čo údelné knieza Slovenska, lebo ten potyk s Ruskom možny bol len od r. 997., v ktorom Štefan uhorsky nastúpil panovanie, do r. 999., v ktorom Poliaci, opanovavse Slovensko, preseklí potyk Česka s Ruskom.

Že r. 973. nielen Morava *(regio Moraviae)*, lez i Považie *(provincia Vagi*, [illegible] čili Slovensko nálezalo k Česku, patrné je z toho, čo som napísal o časti prazského biskupstva na Slovensku; aniz by mohlo komu napadnút pochybovanie o tom, ze Slovensko nielen církevne, lez i politicky náležalo k Česku.

O tomto českom údelnom kniezatstve mal podanie i sám Anonymus Belae regis notarius, kladúc ho na Hron a Váh, medzi Dunaj a Moravu, ačkolvek — jako obyčajne — dopustil sa anachronismu, pripomínajúc ho este za zitia Arpádovho.

Kedy Slovensko prišlo pod vládu česku, nedá sa určit; ze vsak stalo sa to za doby českeho Boleslava II., teda po r. 967., svedkom je on sám, keď r. 999. na smrtelnej posteli hovoril: „Ale povstanau po čase, kdyz spravedlivost sestárne a nezdarnost se vzmuze, ne knížata, ale zlodeji, ne správci lidu bozího, ale ničemní dráči, lžé lakomí bez milosrdenství, boha vsevidaucího se nebojicí, kteří trikrat, čtyrykrát do roka menice minci, vlezau do osidel ďáblových na zkázu lidu bozího. Takovými pak nicemnými lstmi a nebyvalými zákony zauží *meze tohoto královstvi, které jsem já rozšíril až k horám, ježto jsau za Krakovem, řečené Tatry*" [1]. Teda pred Boleslavom II. (967—999.) podtatranske územie čili Slovensko nenáležalo k Česku.

Roku 950. dla Konstantina Por. Považie [illegible] *provincia Vagi)* malo svoje vlastne knieza, ktory podriadeny bol Ottonovi (936—973.), kralovi transkemu [2]. Dla tohoto hranicou medzi Po-

[1] Cosmas Fontes Rerum Bohemicarum. II., 49.
[2] Const. Por. de adm. imp. c. 30. — Cat. Bielovski: Mon. Pol. Hist. I., 23, cum nota.

važím a Maďarmi bola Tisa [1]), vlastne tá čiara, ktorú potom zakladacia listina biskupstva pražského tiahla od Ostrihomu k Tatrám. Knieža Považia musel byť iný od kniežaťa Veľkopoľska, Mečislava; lebo tento až po r. 957. stal sa podriadeným Ottonovi [2]). Za to mám, že Považie náležalo k Malopolsku, ktorého hlavným sídlom bol Krakov [3]); lebo opanovanie Krakova temer stotožňovalo sa i s opanovaním Považia [4]).

Keby bolo toho svetla viac o Slovensku medzi pádom ríše veľko-moravskej (r. 906.) a českým Boleslavom II. (r. 967.), veru bych ho podal, ale kde najsť v tej tme, ktorá zahaluje to polstoletie, toho svetla? Jediné, čo je isté a čo v prítomnej otázke dostačuje, je to, že Slovensko po páde ríše veľko-moravskej opanovali Poliaci [5]), a ono bezpochyby v tomto stave zaostalo, kým ho český Boleslav (r. 967—999.) nepripojil k Česku.

Odkladajúc pero, srdečne prajem p. Píčovi, aby sa mu pošťastilo záhadné otázky v historii tak rozlúštiť, objasniť a dokázať, jako som to ja vykonal v otázke prítomnej.

Исторія славянскихъ литературъ А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича. Изданіе второе вновъ переработанное и дополненое. Два тома. С. Петербургъ. Изданіе типографіи М. М. Стасюлевича. 1879 a 1881. (Historia slavianskych literatúr A. N. Pypina i V. D. Spasoviča. Druhé vydanie, znovu prepracované a doplnené. Dva sväzky. Petrohrad. Vydanie kníhtlačiarne M. M. Stasjuleviča. 1879 a 1881. —

Veľmi miestnym a prirodzeným zdá sa nám, že brat Rus prvý chopil sa do obrabotky všetkých slavianskych literatúr, a podal celistvenný obraz spisobnej práce veľnároda, ktorého prvorodzencom je. Syn veľkého národa, vzdialený od malichernej žiarlivosti, zachovať môže objektivitu najvernejšie. A v tomto bode Pypin dosiahol tej najkrajnejšej hranice: jeho objektivnosť, priezor, zdravý, chladný súd musí čitateľ obdivovať.

Do podrobného rozberania veľkého tohoto diela púšťať nemienime sa, veď chybí ešte tretí sväzok o ruskej literatúre. Dva nedávno vyšlé pojednávajú o slavianskych literatúrach mimo ruskej.

V slavianskej otázke zaujíma Pypin stanovisko, niečo odchodné od nášho. Jeho „realnosť“ ide tak ďaleko, že v predmluve k prvému sväzku hovorí: *„historická činnosť Slavianov mala iba druhostupňový význam pre základný chod civilisacie.“* Na túto samým dielom Pypina negovanú sadu odpovedá Vl. Lamansky v časopise „Rus“: „Ťažko pochopiť, jako mohlo mať západné Slavianstvo druhostupňový význam, ku pr. na historiu katolicismu (Poliaci, Horvati),

---

[1]) Const. Por. ib. c. 39.
[2]) Ditmar. Bielovski. Mon. Pol. Hist. I., 246.
[3]) Dipl. Opis. Prag.
[4]) Cosmas l. c. pag. 49. Srovnaj vyššie podanú zprávu o hraniciach Poľska roku 1000.
[5]) Cosmas l. c. pag. 27. — Cromer. L. III. p. 38.

protestantismu (Česi, Horvati, Slovinci), pravoslavia (Bulhari, Srbi); na historiu Grékov, Rumunov, Maďarov, Albancov, Litvinov, a konečne v historii Slovanov celej vychodnej Europy... A či má celá Vychodná Europa, celý grécko-slaviansky svet druhostupňový význam v historii kresťanského človečenstva? Ruská historia, štátna i kultúrna, tisícročný vývin ruského národa, hromadná ruská kolonisacia v europejskom i asiatskom Rusku, nepretržená tisícletá borba s celým svetom asiatických dravcov: Pečenegov, Poloncov, Mongolov, Tatarov, Turkov.... či všetko toto má iba druhostupňový význam pre „*základný chod civilisacie?*“ Nuž či všetko tak málo váži, i pokorenie kazanského i astrachanského carstva, i rozbúranie krimskej Ordy, zrušenie štyrstoročného trhu s bielymi otrokami, i veliké vojny s Tureckom až po rok 1878! Vyboj Kaukazu, rozšírenie ruskej moci v Strednej Asii i na brehoch Tichého Oceana? Škoda, že sama Europa nepovažuje ruskú otázku za druhostupňovú. Ani len polská otázka nenie pre Europu druhostupňová, nie síce preto, že je polská, ale preto že je i ruská. A účastie Ruska v dielach západno-europejskej politiky počnúc od Petra, borba s Napoleonom I., či to všetko má druhostupňový význam? Ba ruská činnosť v umení, literatúre a vede, trebárs nová, nemá už viac druhostupňový význam v europejskej vzdelanosti. Puškin, Gogol, Lev Tolstoj, Glinka, Ivanov nepatria medzi druhostupňové zjavy. Umný Nemec Bodenstädt prirovnáva ruskú satyru a veselohru k satyre a veselohrám Aristofana. Pravda že ani v umení, ani vo vede nedosiahlo Rusko to, čo dosiahnuť má a dosiahne, ale počiatky jeho nie sú viac druhostupňové. Ruský národ nenie síce ešte faktickým lvom. Ale pri tom všetkom je on lvíča a nie kocúr, trebárs jak starý a učený.“

V druhom sväzku, hovoriac o kategoriach slavianofilov ruských, menuje ľudí jako Chomiakova, Pogodina „*teoretikami*,“ čo nám, odchovaným vysokým duchom tychto drahých „*teoretikov*“ niečo studeno prichádza, a to je tým podivnejšie, keď vidíme tú lásku k veci, tú železnú pilnosť, ten prenikavý duch, s jakým autor hodil sa na málo obrobený materiál slavianskej literárnej historie. Tu ale nesmieme zabudnúť, že Pypin nechce byť apoštolom, ale praktickým delníkom. Znakom nižšieho, počiatočného vývinu je, keď sa každá veda používa za evanjelium k šíreniu veľkej idei. Jemu je veda nič viacej jako vedou, lebo Slavianstvo nepotrebuje už viacej oduševnelé kázanie — ono stalo sa mocou, vydobyjajúcou si všade svoj prirodzený priestor. Len pred niekoľko rokami dali naši prví myslitelia a osnovatelia slavianskej vedy svoje diela tlačiť v 200—300 vytiskoch, a aj to pomocou maecenášov: Pypinova historia, sotva zanechala tlačiarský lis, prekladá sa do troch svetových jazykov.

Nech on hovorí čo chce o teoriach a „mečtách,“ samo jeho dielo napĺňuje čitateľa Slaviana povedomím a pychou. Náhľady jeho o literárnych úkazoch sú jasné, triezve, dobrodušné a spravodlivé. Veru si vysoko zastal, a hľadí z hora, osvecuje lampadou velunu pod ním sa rozprestierajúce široké pole.

Niet miesta k dôkladnejšiemu rozboru, avšak jako próbu jeho jasného vzhľadu, podávame tu jeho náhľad o tak zvanej „*svetovej*

poesii," ktorá sa pestuje v novej škole literárnej v Čechách, a ktorý vyzval srditú repliku istého representanta onnej „školy" v časopise „*Lumíre*." Hovoriac o istom novšom básnikovi českom, trochu prihebko po srsti hladenom českou kritikou, vyslovuje nasledujúce neodškriepiteľné pravdy: „Nám zdá sa miera českej kritiky prehnanou. Aby mal básnik „*europejský význam*," (taký panegyrism spáchal istý, ináč výtečný znalec český), *musí byť poctom svojej národnosti, poctom slavianskym.* Ruský čitateľ, privyknutý k poesii z väčšej čiastky reálnej, musí zadiviť sa, že český básnik (Vrchlický), napísavší v krátkom čase niekoľko svázkov, volil si alebo cudzie, alebo abstraktno-ideálne temata. Básnik obracia sa voždy k otázkam všeľudskym. Avšak táto poesia všesvetovo-historických temat, grandiosnych perspektív, širokých úmyslov, poesia to veľmi abstraktná, nevyrostlá na českej pôde, *je to poesia vyčítaná, knihová.*" To je seriosne, pravdivé slovo staršieho brata k mladšiemu, ktory posledny nemá žiadnej príčiny k hnevu. Lebo darmo je, naše plecia nie sú tak mocné, aby udržaly z neba padajúci Ganges. A konečne máme my svoje vlastné rieky, ktoré síce nepadajú z neba, ale tečú našim otcovským krajom slavianskym. Buďme doma silní, uznajú nás i vonku. Ďalej hovorí Pypin: „Novšia škola (česká) stavia sa proti staršej, skromno „vlasteneckou" nazvanej, jako na vyššom stupni stojaca, a fakticky stojí ona na vyššie čo do rozmanitosti materialu i formy, avšak stará škola v mnohom ohľade vernejším instinktom cítila opravdové úlohy českej literatúry, tak ku pr. nutnosť tesnejších svázkov s elementami národnými i všeslavianskymi. Samo preporodenie českej literatúry pochádza z dvoch prameňov: z rozpomienok o svojej národnosti a starožitnosťach, a z idei všeslavianskeho svázku. Dielo nenie ešte zakončené: národnosť a pomery slavianske nie sú úplne poznané do dnes — ale bez toho poznania zostane Česko materiálne i mravne ostrovom, ktorému hroziť bude vždy viac a viac germánske more. Slovom, česká literatúra môže povýšiť sa k všeľudskému významu len prejdúc cez skutočne obšírne štúdium národného života, a skrze štúdium a určenie pomerov medzi-slavianskych."

Nepotrebno poznamenať, že Pypinovi jasný je veľky význam literatúry českej; on síce nepláve v extasi, avšak celá váha českej dusevnej práce nachádza spravodlivého ocenenia. V úvode k českej literatúre hovorí: „česká literatúra patrí medzi prvostupňové literatúry slavianske . . . má význam nielen v prostred slavianskych pomerov, ale i širší záujem všehistorický, jako aj sám národ český zamiešal sa silno a slavne v suďbu západno-europejskej osvety."

Slovenskej spisbe venuje 61 strán (od 1000—1061), okrem toho ale pojednáva o niektorych našich slovenskych spisovateľoch i v oddiele českom, tak ze my Slováci môžme byť úplne spokojní s pozornosťou, ktorú nám venoval. Opierajúc sa hlavne o Hurbanov článok „Slovensko a jeho život literárny" v starych „Pohľadoch" uverejneny, jako i o prácu dr. Piča „Очеркъ политической и литературной исторіи Словаковъ за послѣднія сто лѣтъ" v Slavianskom Sborníku (1877) vyšlú, žiaľ Bohu nedokončenú, vyčerpal

Pypin predmet vo veľkých silných črtách. Jeho známosť prameňov je obšírna, niet toho zjavu v našej spisbe, ktorý by ušiel jeho pozornosti. Literatúru slovenskú, trebárs sotva sto liet starú, nazýva skromným síce, ale veľmi zaujímavým zjavom, vzhľadom na jej vývin. Jeho náhľady o spisovnej slovenčine sú korrektné, z vysokého stanoviska ponímané. I najnovší pohyb, padajúci do dňov našich, nezostal nepozorovaným.

O Spasovičovom, veľmi zvláštnom a triezvom diele, prehovorím jak Boh dá budúcne. Spasovič vyšvihol sa na vysokú postať slaviansku a líši sa veľmi blahorodne od romantických Poliakov, blúzniacich o sarmatisme, alebo o Slovanstve bezruskom lebo protiruskom.

V celku nutno uznať, že dielo toto má význam europejský. Tak všeobsiahlym duchom, triezvym silným talentom písaná historia slavianskych literatúr je živým dôkazom, že Slavianstvo vystúpilo už na dielnu pôdu skutočného, duchovného zápasu s národami svetovými. Rastie v nás spravodlivá pýcha, veľké povedomie a utužujú sa nádeje, keď čítame dielo toto. I tá jasnosť a presnosť slavianska milo účinkuje: teší nás, že nenachádzame Gervinusovské filosofemy, ktoré by sa ešte dnes divno vynímaly pri historii našich literatúr, tak málo prepracovanej. Vítame s radosťou hlbokou Pypinovu historiu, ktorá šmahom stať sa musí nezbytnou na stolíku každého literáta. Historia Pypinova nenie púhou knihou, nie púhym literárnym zjavom, ona je opravdovou udalosťou slavianskeho duchovného sveta. V.

Z hor. *Básně Rudolfa Pokorného.* V Praze. Nákladem spisovatelovým. 1881. — Na Slovensku po Heydukovi ťažko by bolo značnejšej obľuby najsť ktorémukoľvek básnikovi českému. Slovák rád má spev a Heyduk vedel mu zaspievať!

Po Heydukovi prišiel Pokorný. Horúce srdce, za vec našu zapálenú mysel nesie i tento. Ako tamten, i Pokorný spieva z toho samého tonu:

„Slovensko mé šumné! Zem kdy vesmír zrodil,
věru že sám pán bůh po tobě si chodil!
A jať vnadou tvoji, slzy plakal blahem
tam na věžích Tater, pod svým rajským prahem.
Ujaly se v horách jasné slzy boží:
na bystřiny rostou, na plesa se množí.
A ty hvězdy s nebe, klesají-li dolu,
do Slovenska touhou zapadají spolu,
scházejí se všecky na plesách a říčkách
čarokrásným Vilam v celku na partičkách.
Jaj, Slovensko moje, kdo te spatřil jednou,
po tobě mu vzdechy více neusednou!“

a predsa obávame sa, že Pokorný nenajde už ani pomernej obľuby, a síce výlučne preto, že niečo takého *v češtine* už bolo, len preto, že predišiel ho Heyduk, ktorý sebe zvláštnym kuzlom vedel získať si srdcia slovenské. Keby toľko lásky, tak horúci cit prejavil nám

nie Čech Pokorný, lež iný Slovan alebo ešte niekto ďalší, to jest Neslovan, tomu dostalo by sa zajiste viac vďaky. Nuž, ľudia sme!

Po tomto prístupe prizrime sa teda sbierke básní Rudolfa Pokorného.

Čo do poetickej ceny, obzvlášte v lyrike, tvrdením, že Pokorný nestojí na tej výške, čo Heyduk, vyslovujeme nie svoju mienku, ani nie našu domácu, čo však pre tamtoho nenie naskrze ponižujúcim. Ba nám zo zvláštneho stanoviska, ktoré nemusí byť vykladané kritickými ihlami, pri básňach Pokorného ani nejde tak o vyššie požiadavky poetické. Čo nám je milé, na tom neprizeráme sa vadám, ale kocháme sa na drahých nám vlastnosťach. Pocestujúc Slovenskom a vidiac na vlastné oči útrapy národa pod Tatrami, spieva z tých samých motívov, ktoré od polstoročia otriasajú lyrou i našich domácich poetov, spieva o trápení, o nádejach, o istom vykúpení ľudu slovenského, čím zajiste dobrú službu preukazuje veci už i preto, že stojac mimo Slovenska, primlúva sa i ta, kam len menej zajde hlas slovenský. Pokorný viac pochodil po Slovensku, nežli Heyduk, preto je menej subjektívnym, nežli tento, preto má popri motívoch i látky slovenské a lyriku zamieňa epikou, k nejž slúžia mu za látku osoby, hrady, miesta i vidieky naše (Na Štrbském plese, Pod Ďumbírem, Na Hradové skále, Na Suchém dole, Na Osikově, V žaláři Jánošíkově, V Děmanovské jeskyni, U hrobu Sládkovičova, Na Obrázku, Na Trenčíně, Pováží, Vavro Brezula, Branko atď.)

A že neuspokojil sa s tým, čo zkúsil na vlastné oči, ale študoval i básnikov slovenských a prostonárodnú poesiu našu, badať zvlášte v dlhších básňach výpravných „Branko“ a „Vavro Brezula,“ v ktorých milo zneje nám tón Chalúpkovsky a stretáme sa so spôsobom jeho vypravovania. Vyskytnú sa miestami i dosť živé ponášky na Chalúpku, ako na pr.:

„Žene junač Turky valaškami, kyjci —
do vln Hronu vrahy ženou Turkobijci,
a Hron pohněvaný nepřátely chytá —
ej, byla to bitka na Příboji litá!“

a predsa má toto napodobnenie svoje hranice, má spôsob, aký je dovolený a neslúži k ujme ani napodobnenému ani napodobiteľovi. Báseň „Branko“ dycha zvláštnou láskou k slovenskému ľudu; je síce čo do koncepcie priťažká, ale pekná forma, ľahunká reč a pekne líčená postava Brankova dodávajú jej ceny.

„Pojali ho Turci ruče mezi sebe,
hleděli mu v oči, mysleli že nebe;
podali mu pohár, hleděli mu v líčka,
dumali, že hledí z rána do sluníčka:
zdrávkali mu páni, na košilku zřeli:
zelenější limby v Tatrách neviděli!
Pobízeli píti — na pás zřeli stokrát,
mínili, že hledí na Kriváňský poklad.“

To bol Branko, opísaný na strane predchádzajúcej temer samými slovenskými slovami. Ohľadom používania slovenských slov píše vo zvláštnom vysvetlení toto: „Již slavny Jungmann toužil pojati do svého českého slovníku veskerou jazykovou látku slovenskou, kterou, bohužel, shromážditi nebylo tehdy možná. Jako náš Heyduk po zralém uvážení a mnohych studiích slovenského kraje, lidu a písně, kořistil jsem, podle potreby i pro příčiny poetické, v některych básních této sbírky ze slovenčiny, a domnívám se, že právem.“

Ďaleko by nás viedlo rozoberať čo len ešte niektoré básne sbierky, i tym, čo sme povedali, ocenená je snáď menovite vítaná nám snaha Rudolfa Pokorného, i odporúčame vct. obecenstvu básne „Z hor“ čo najvrelejšie. Š.

Jánošík. *Smutnohra v piatich jednaniach, od Miška Skačánskeho.* Dramatických spisov sväzok 1. V Prahe. V komissii kníhkupectva dra. Grégra a Ferd. Dattla. 1880. – Ak dopraje priazeu slovenského obecenstva dlhší život „Slov. Pohľadom,“ dostávať sa nám bude príležitosti, ukázať, s akou radosťou vítame každú snahu, ktorá smeruje k rozvoju literatúry našej. Ľutujeme teda, že teraz, keď „Jánosík“ leží pred nami, ač dobrú snahu nemienime upierať, mienka nasa nemôže byť taká, akú priali by sme si sami z príležitosti každého literárneho diela slovenského.

Botto, keď bolo mu vytykané, prečo neurobil zo svojho Jánošíka na širších základoch položenú hrdinskú báseň, odpovedal, že ti, čo to žiadajú, neporozumeli jemu, lebo Jánošík, tak ako ponímá ho on, môže byť len elegiou, nie však básňou hrdinskou. A pravdu má geniálny pôvodca „Smrti Jánosíkovej.“ Dej, ktory sosnovať mali by sme pri Jánošíkovi k poetickému dielu ktoréhokoľvek druhu, mohol by byť len vyplyvom žiaľu, zúfalosti, a tak nehodil by sa naskrze ani pre epicky ani pre dramaticky vytvor umelecky. Pôvodca p. Kabinom vydaného „Jánošíka“ však sotva rozmyšľal o primeranosti látky. Že nerozmyšľal, ba i sotva zná prirodzenosť látky pre tragédiu, vidíme z toho, ze pri všetkej snahe a dobrej vôli svojej, ako to v privesenom životopise sám vyslovuje, urobil z Jánošíka, ktory je v podaní ľudu a v básni Bottovej tak úchvatne líčeny, toľkymi peknymi vlastnosťami ozdobeny, cudáka, citlivkára, podliehajúceho namiesto činov slzám a nanajvys romantickej láske. Keď bol by rozmyslal o primeranosti látky, rozmyslanie také bolo by ho priviedlo i ku konklusii: či vytvorom svojím ozaj neurazi vo fantasii obecenstva slovenského v takych živych, skvelych rysoch zachovanú postavu. Nuz a k tomu volit este najvyssi druh poesie, najvyšší druh umenia vôbec – tragédiu, pre literáta, ktory sily svoje len zkusovať mieni, je ozaj nerozvažná smelost.

Viďme však v krátkosti príbeh, ktory má byť dejom p. Skačánskeho smutnohry. Jánosík v 1. dejstve baví sa kdesi na horách, kam nosia mu ľudia jeho peniaze, zajatych, medzi nimi zvláste zemanskú dcéru Ľudmilu, ktorá ihneď zahorí láskou k Jánosíkovi, a on, ačpráve má byť tragickym hrdinom, tiež podľahne svojim nežnym

citom, podľahne jim v slzách a sentimentálnom rozjímaní. Už keď sem dôjdeme v čítaní, pravda, nevediac ešte o zvláštnych dramatických pochopoch pôvodcových, pokrútime hlavou, či pisateľ nezná tragického konfliktu bez lásky pohlavnej. Nakoľko toto exposíciou mohlo by byť k deju, v dejstve 2., ktoré koná sa na panstve Ľudmilinho otca, Krivohradského, ztratia sa nám motívy tamto ako-tak nadštrknuté, tu len v slovách jest poťahu na Jánošíka, on niekde na horách snáď zase čaká v roztúžení na návštevu Ľudmilinu, ktorú otec tu doma vydávať chce za Belu Krivánskeho. Čakáme teda, že už v nasledujúcom dejstve vystúpi Jánošík činne, ale čakáme marne: celé toto pozostáva z prázdnych rozhovorov medzi Krivánskym, jeho synom a Krivohradským. Jánošík síce príjde na konci, preoblečený však za Morica Pálffyho, a chce od domového pána peniaze. Vo 4. dejstve Jánošík je na Kráľovej Holi, chystá sa s mužstvom svojím na pomoc Marii Teresii a má rendez-vous s Ľudmilou. Dôjde Krivohradský s chlapmi, prepadne samotného Jánošíka, ktorý vykazuje sa mu síce listom kráľovny, ale Krivohradský na to nič nedá, on chce chytiť zbojníka. Jánošík len zarečení:

„. . . . . . . Nechcem ja však rukou
mojou po vás siahnuť, bo ste otec devy . . .
ste otec Ľudmily — ktorú nielen ľúbim,
ale nad môj život, i *za hrob* zbožňujem!“

odhodí valašku i pištoľ a dá sa poviazať. V dejstve 5. je už mrtvy: už len plakať chodia na hrob jeho.

Za potrebné držíme poznamenať, že vážne chceli sme podať v riadkoch týchto črty deju; ale niet ho, nedá sa. Budova dramatu stavaná má byť na charakteroch dejstvujúcich osôb. Tu však niet jediného, čo jak temne predstavujúceho sa charakteru; nemôže byť teda ani deju. Čo do komposície, o exposícii, postupovaní deju, konflikte alebo rozuzlení nemôže byť ani reči; i volá na nás zo všetkého len to, že pôvodca nezná ničoho o theorii dramaturgie. My nechceme biť duchov odkazovaním na theoriu; darmo je však, v dramatickom básnictve študovanie theorie, ktorá ustanovená je na základe veľkých výtvorov velikych duchov, ustálenejšia je, než v ktoromkoľvek odvetví umenia. Kdekoľvek vyskytlo sa ešte znamenité dielo tohto druhu, nachodíme v ňom tie všeobecne uznávané pravidlá.

Odhliadnuc od tychto organických chyb, hľadali sme predsa nejakú dobrú stránku v práci p. Skačánskeho. Tak na pr., keď vystupuje s nárokami dramatu, mala by byť kultúrnym obrazom toho veku, v ktorom hrá. Ale marne hľadáme i niečo takéhoto. Osoby, ktoré majú byť v kuse typami slovenského zemanstva, sú figury špatné, ba psychologicky naskrze, ešte i v špatnosti nemožné. Takých ľudí pôvodca nikdy nevidel v živote. U Ľudmily na pr. jediná možná, pravdivejšia vlastnosť v tom záleží, že sama chodí na rendez-vous za Jánošíkom na horu, čím p. Sk. ozaj dodal nielen jej, ale i „hrdinovi“ tragédie.

Hľadáme ďalej dobrú stránku snáď čo do reči. Nuž celá „smutnohra“ písaná je (tak sa zdá) v jamboch, ale prosodiu k týmto, čo

ako nalámali by sme si hlavu, nemožno nám vynajsť. V jamboch takychto rozpráva nielen celá družina Jánošíkova, lež i chalupník z dereša ušly, čo predsa nedovolil si ani Shakespeare; nedovolil si to, ponevač robil rozdiel medzi mluvou vyššie alebo nižšie postavenych osôb. Vidno teda i z tohoto, že čo do reči, nieto tu nič charakteristického.

V dejstve 4. nemožno nám nezazliť tú nešťastnú myšlienku, že v Ľuboslavovi odkryje sa nemanželsky otec Jánošíkov. Tym iste počítano bolo na effekt, no s velikym — prepočítaním. Ako už podotknuto, pôvodca šetriť mal onoho Jánošíka, ktory žije v povesťach ľudu. — K takymto nápadnym vadám náležia i anachronismy. O Brutovi, Husovi atď. rečnia chlapci Jánošíkovi na holach; múdrosť Jozefa II. prízvukovaná je už v dobe, kde na matkinych rukách plačúc vystupoval na známom prešporskom sneme; „pre nás cely národ,“ „ja som Slovák,“ „Slovenka,“ „slečna“ a iné moderné vyrazy a pochopy hemžia sa celym kusom.

Neupierame schopnosť ani po takomto nevydarenom pokuse, snahu však, tú si ctíme; ale ak má p. pôvodca spisovať i ďalej dramata, ak mieni predložiť verejnosti už vraj hotové ostatné dramata svoje, nech oddá sa napred štúdiu, a to nielen knihovnému, lež i štúdiu života, ľudí, aby mohol tvoriť predovšetkym osoby pravdivé. Š.

K nášmu literárnemu ruchu. K odmene, vypísanej za najlepšiu veselohru priaznivcami a podporovateľmi slovenskej literatúry v Dolnej Orave, nakoľko sotva dostalo sa nám už miesta i k uverejneniu oznámenia toho, nemohli sme urobiť v sošite 1. ani krátke poznamenanie, ktorym boli by sme privolali v záujme a mene literatúry našej aspoň toľko, že: „slávne!“ Bez javišťa (a síce nielen bez toho, ktoré z prkien a plátna pozostáva, lež i bez javišťa širokého, na ktorom sám národ má vystupovať čo činiteľ) nieto dramatickej literatúry. Dolná Orava, potažne jej stred, vedomy hybadiel národného života, ozaj mužne prikladá ruky k tomu, aby po slovensky nielen *hýbalo sa*, lež raz už i *dejstvovalo*. To by malo byť to javište široké! A keď tenže stred Dolnej Oravy ide stavať javište užšie, z prkien, uvádza to v známosť vypísaním odmeny za dramatické dielo, k otvoreniu divadla určiť sa majúce. Tak to má byť! — V záujme nádejného zdaru, ako i v záujme literárnom, dovoľujeme si len to upozornenie, že bolo by žiaducné, aby upustili od podmienky, dľa ktorej pri spisovaní veselohry nádobno ohľad brať na kroj a obyčaje dolno-oravské. Súbeh umožnil by sa tym zajiste viacerym spisovateľom. Lebo — vyznajme si — štúdium ľudu nepostúpilo ešte u nás tak ďaleko, žeby vzdelanec, žijúci na pr. v Novohrade, znal zvláštne obyčaje ľudu i v Dolnej Orave. A konečne, keď osoby, majúce tvoriť dej onej veselohry, budú krve a kosti slovenskej, charakteru, obyčajov všeobecne slovenskych, nuž tak, oblečené do kroja dolno-oravského, budú zajiste ľudom, aky rastie na brehoch Oravy.

Po vyzvaní *Sama Bodického* bolo už uverejnené v „Nár. Nov.“ i vyzvanie k predplácaniu sa na *povesti Jozefa Podhradského*, zná-

meho pôvodcu „Šuleka a Holubyho.“ Myslelo by sa snáď, že páni títo nevhod prišli jeden druhému; my však, vzhľadom na pomery, v ktorých pri zriedkavej produkcii literárnej, nepočitujúc časopisy, vzdelancovi slovenskému sotva prijde ročne 2 zl. zaplatiť, snažne odporúčame priazni ct. obecenstva jeden ako druhý podnik. Bodický ujal sa vzdelávať poviedku dedinskú, „Poviedky a povesti“ jeho budú teda primeraným čítaním i pospolitosti slovenskej; nuž a že veterán Podhradský predstupuje po mnohoročnom mlčaní pred verejnosť, to je samo v sebe zvláštnou okolnosťou, i dúfame, že toto predstúpenie umožní sa mu priazňou peknoduchého obecenstva nášho. — Príhlasy na povesti Podhradského posielajú sa na meno spisovateľovo do Zomboru, príhlasy na Bodického k našej redakcii.

Urbánkův **Věstník Bibliografický** venovaný je i literatúre slovenskej, za milú povinnosť pokladáme si teda, vyzvať pozornosť vct. obecenstva na list tento, ktorý jak v prítomnosti dobrým vodičom môže byť vzdelancovi literatúrou sa zaoberajúcemu, tak neskoršie služby zvláštne povolaný je konať menovite literárnemu historikovi. Okrem časti kritickým úvahám venovanej, každé číslo má tieto hlavnejšie odstavce: Díla v tisku, Seznam úvah a referátův, Zprávy literární, Přehled časopisectva, Zprávy spolkové, Zprávy obchodné, O ukrutné literatuře, Zapovědéné tiskopisy, Vydané knihy a časopisy české, Vydané knihy a časopisy slovenské. — Vychádza mesačne raz.

Maďarská hudba. „Budapesti Szemle,“ z poverenia akademie vydávaná revue, uvažujúc otázku, akú budúcnosť môže mať maďarská hudba, za potrebné drží utvorenie samostatnej hudobnej školy maďarskej, čo asi toľko znamená, že svet, ktorý dosiaľ len o nápevoch maďarských znal niečoho, aby mohol hovoriť napotom i o maďarskom štýle hudobnom. Poukazuje na Rusko, kde tiež dľa takéhoto plánu, takto systematicky, vzdeláva sa vraj hudba. Všemohúca vláda proteguje snahy tieto, a z národa, ktorý je ozaj milovníkom hudby, povstaly za posledných čias mená Glinka, Serov, Čajkovský, Bortniansky, Asenčevský a iné.

Bez takého systematického vzdelávania — hovorí sa v úvahe — pochybným zostane osud maďarskej hudby, mladušké umenie toto, ktoré sotva stihlo sa vysvobodiť z rúk cigáňov, môže upadnúť do strakatého radu exotických hudieb, medzi ethnografické speciality. Materiálu je dosť. Popri rythme a nápeve, ktoré, ačpráve omámia poslucháča svojími prekvapujúcimi zvraťmi, javia predsa len smyselnú stránku umenia, špeciálne maďarská koncepcia je to, čo obohatilo by literatúru hudebnú. Dnes školy hudebné preukázať môžu veličiny len druhej a tretej triedy, keď i najde sa taký, ktorého meno do vysoka bolo vynesené, krik, zapríčinený dotyčne jeho zásluh, refutovaný je chatrnými dielami jeho. Súmerná forma, zdravá harmonia a pôvodný štyl dostaly sa medzi staré haraburdie. A z toho všetkého vysvitá, že utvorenie hudobnej školy maďarskej z tejto strany nenajde prekážok, lebo u zošlých škôl chybuje energia a pružnosť ku potyku; áno pre hudbu, práve následkom tejto ošumelosti, maďarská škola je životnou otázkou, lebo mimo nej ne-

jestvuje nikde žiaden iný prostriedok osviežonia, žiaden iný prostriedok renaissancen.

Po tomto prismelom tvrdení poukazuje na to, kde dá sa najsť k tomuto rozšíreniu maďarskej hudby potrebná, v nej samej však nenachádzajúca sa látka. Najde sa ona v hudbe národností: oheň u Srbov, zádumčivosť u Rumunov, zdravý humor u Slovákov. Z hudby tychto, nepovedome, beztak prevzali sme uz mnoho, osvojili sme si to a pokladáme ho od storočí za svoje.

Pamiatka zosnulých. Čo raz zasiahne smrť do našich národných radov, povstáva medzera, nad ktorou ozaj môžme zvolať: „ktože ju zaplní?" Takéto citeľné ztraty povstávajú obzvlášte odumieraním veteránov, lebo pokolenie mladšie ako čoby menej zaujatosti javilo za národný byt slovenský, najmladšie tlačené je však vo svojom vývine pomerami, aké terajšou tarchou neboly este zaľahly nad nami. — Dňa 14. januára t. r. zavrel sa hrob nad **Emerichom Laučekom,** ev. farárom na Pile, v Gemeri. S neboztíkom sosypal sa zvláštny pamätník národného znovuzrodenia slovenského. On už čo muž díval sa po národe svojom, keď Hollý zaspieval: „Ešte Slováci žijú...", keď Šafárik a Kollár, vystupivší na obzor celého Slovanstva, príkladom svojím demonštrovali, že ozaj žijú a budú žiť. Bol súčiniteľom dejov Jozeffyovských: a keď mládež Štúrom odchovaná rozišla sa Slovenskom po postati, jej predstráže, postavené do Gemera, našly v Laučekovi priateľa do bojov už vžitého, v nich orientovaného. A takým bol do konca. Teraz už odišiel za Hrebendom, ktorý nad Laučeka sotva mal väčšiu pomoc v sbieraní starožitnych literárnych pamiatok česko-slovenských. Príkladne súčastňujúc sa všetkého, čo smerovalo k zveľatku národného života, bol menovite i zakladateľom Matice Slovenskej a gymnasia veľkorevúckeho. V kraji slovenskom na Rimave ľudia dlho, dlho budú sa obzerať, aký zjav, aká postava, aký duch jim to tak chybä; avšak voždy ľahko zpamätajú sa, že to Laučeka nemajú viacej. Vďačná buď pamiatka jeho v celom národe!

V Pešťbudíne zomrel dňa 4. februára t. r. **Adam Bolvánsky,** c. kr. vojenský knaz. Ač nemal poľa k verejnému účinkovaniu, v kruhoch súkromnych, v kruhoch to, ktoré uz-už jediné sú k pestovaniu slovenského života, Bolvánsky býval stále verným a činným: podporoval všetky národné podniky, pomáhal zakladať neskoršie zborené ústavy. Vďačná buď pamiatka jeho!

Z Gemera došla nová smutná zvesť. **Štefan Homola,** ev. farár na Rybníku, rodoľub verný a člen bývalých vzdelávacích ústavov našich, zomrel dňa 13. t. m. Homola bol nielen kňazom, ktorý úctu požíval tak v senioráte ako v distrikte, lež, čo ešte viac znamená, bol kňazom ľudu. Už ako niredházsky kaplán, kedysi na počiatku styridsiatych rokov, vydatnú činnosť vedel vyvinúť v meste tomto, ktoré položením svojím, v samom prostriedku maďarskej stolice, vystavené je maďarisácii ako žiadne iné mesto slovenské. Rybník, pozdejšie miesto jeho pôsobenia, je maličká obec, k nej čo ku cirkvi naležia dve, este menšie, ozaj malinké dedinôčky, a predsa je tam

važím a Maďarmi bola Tisa[1], vlastne tá čiara, ktorú potom zakladacia listina biskupstva pražského tiahla od Ostrihomu k Tatrám. Knieža Považia musel byť iný od kniežaťa Veľkopoľska, Mečislava; lebo tento až po r. 957. stal sa podriadeným Ottonovi[2]. Za to mám, že Považie náležalo k Malopoľsku, ktorého hlavným sídlom bol Krakov[3]; lebo opanovanie Krakova temer stotožňovalo sa i s opanovaním Považia[4].

Keby bolo toho svetla viac o Slovensku medzi pádom ríše veľko-moravskej (r. 906.) a českým Boleslavom II. (r. 967.), veru bych ho podal, ale kde najsť v tej tme, ktorá zahaluje to polstoletie, toho svetla? Jediné, čo je isté a čo v prítomnej otázke dostačuje, je to, že Slovensko po páde ríše veľko-moravskej opanovali Poliaci[5], a ono bezpochyby v tomto stave zaostalo, kým ho český Boleslav (r. 967—999.) nepripojil k Česku.

Odkladajúc pero, srdečne prajem p. Píčovi, aby sa mu pošťastilo záhadné otázky v historii tak rozlúštiť, objasniť a dokázať, jako som to ja vykonal v otázke prítomnej.

Исторія славянскихъ литературъ А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича. Изданіе второе вновъ переработанное и дополненое. Два тома. С. Петербургъ. Изданіе типографін М. М. Стасюлевича. 1879 a 1881. (Historia slavianskych literatúr A. N. Pypina i V. D. Spasoviča. Druhé vydanie, znovu prepracované a doplnené. Dva sväzky. Petrohrad. Vydanie kníhtlačiarne M. M. Stasjuleviča. 1879 a 1881. —

Veľmi miestnym a prirodzeným zdá sa nám, že brat Rus prvý chopil sa do obrabotky všetkých slavianskych literatúr, a podal celistvenný obraz spisobnej práce veľnároda, ktorého prvorodzencom je. Syn veľkého národa, vzdialený od malichernej žiarlivosti, zachovať môže objektivitu najvernejšie. A v tomto bode Pypin dosiahol tej najkrajnejšej hranice: jeho objektivnosť, priezor, zdravý, chladný súd musí čitateľ obdivovať.

Do podrobného rozberania veľkého tohoto diela púšťať nemienime sa, veď chybí ešte tretí sväzok o ruskej literatúre. Dva nedávno vyšlé pojednávajú o slavianskych literatúrach mimo ruskej.

V slavianskej otázke zaujíma Pypin stanovisko, niečo odchodné od nášho. Jeho „realnosť“ ide tak ďaleko, že v predmluve k prvému sväzku hovorí: *„historická činnosť Slavianov mala iba druhostupňový význam pre základný chod civilisacie.“* Na túto samým dielom Pypina negovanú sadu odpovedá Vl. Lamanský v časopise „Rus“: „Ťažko pochopiť, jako mohlo mať západné Slavianstvo druhostupňový význam, ku pr. na historiu katolicismu (Poliaci, Horvati),

---

[1]) Const. Por. ib. c. 39.
[2]) Ditmar. Bielovski. Mon. Pol. Hist. I., 246.
[3]) Dipl. Dpis. Prag.
[4]) Cosmas l. c. pag. 49. Srovnaj vyššie podanú zprávu o hraniciach Poľska roku 1000.
[5]) Cosmas l. c. pag. 27. — Cromer. L. III. p. 38.

protestantismu (Česi, Horvati, Slovinci), pravoslavia (Bulhari, Srbi); na historiu Grékov, Rumunov, Maďarov, Albancov, Litvinov, a konečne v historii Slovanov celej vychodnej Europy... A či má celá Vychodná Europa, celý grécko-slaviansky svet druhostupňovy význam v historii kresťanského človečenstva? Ruská historia, štátna i kultúrna, tisícročny vyvin ruského národa, hromadná ruská kolonisacia v europejskom i asiatskom Rusku, nepretržená tisícletá borba s celym svetom asiatických dravcov: Pečenegov, Poloncov, Mongolov, Tatarov, Turkov.... či všetko toto má iba druhostupňovy vyznam pre *„základný chod civilisacie?"* Nuž či všetko tak málo váži, i pokorenie kazanského i astrachanského carstva, i rozbúranie krimskej Ordy, zrusenie štyrstoročného trhu s bielymi otrokami, i veliké vojny s Tureckom až po rok 1878! Vyboj Kaukazu, rozšírenie ruskej moci v Strednej Asii i na brehoch Tichého Oceana? Škoda, že sama Europa nepovažuje ruskú otázku za druhostupňovú. Ani len polská otázka nenie pre Europu druhostupnová, nie síce preto, že je polská, ale preto ze je i ruská. A účastie Ruska v dielach západno-europejskej politiky počnúc od Petra, borba s Napoleonom I., či to všetko má druhostupnovy vyznam? Ba ruská činnosť v umení, literatúre a vede, trebárs nová, nemá uz viac druhostupnovy vyznam v europejskej vzdelanosti. Puškin, Gogoľ, Lev Tolstoj, Glinka, Ivanov nepatria medzi druhostupňové zjavy. Umny Nemec Bodenstädt prirovnáva ruskú satyru a veselohru k satyre a veselohrám Aristofana. Pravda ze ani v umení, ani vo vede nedosiahlo Rusko to, čo dosiahnuť má a dosiahne, ale počiatky jeho nie sú viac druhostupňové. Rusky národ nenie síce este faktickym lvom. Ale pri tom všetkom je on lvíča a nie kocúr, trebárs jak stary a učeny."

V druhom sväzku, hovoriac o kategoriach slavianofilov ruskych, menuje ľudí jako Chomiakova, Pogodina *„teoretikami,"* čo nám, odchovanym vysokym duchom tychto drahych *„teoretikov"* niečo studeno prichádza, a to je tym podivnejšie, keď vidíme tú lásku k veci, tú zeleznu pilnosť, ten prenikavy duch, s jakym autor hodil sa na málo obrobeny material slavianskej literárnej historie. Tu ale nesmieme zabudnúť, ze Pypin nechce byť apoštolom, ale praktickym delnikom. Znakom nižsieho, počiatočného vyvinu je, keď sa každá veda používa za evanjelium k šíreniu veľkej idei. Jemu je veda nič viacej jako vedou, lebo Slavianstvo nepotrebuje uz viacej oduševnelé kázanie — ono stalo sa mocou, vydobyjajúcou si vsade svoj prirodzeny priestor. Len pred niekolko rokami dali nasi prví myslitelia a osnovatelia slavianskej vedy svoje diela tlačiť v 200—300 vytiskoch, a aj to pomocou maecenásov: Pypinova historia, sotva zanechala tlačiarsky lis, prekladá sa do troch svetovych jazykov.

Nech on hovorí čo chce o teoriach a „mečtách," samé jeho dielo naplnuje čitatela Slaviana povedomím a pychou. Náhlady jeho o literárnych úkazoch sú jasné, triezve, dobrodušné a spravodlivé. Veru si vysoko zastal, a hladí z hora, osvecuje lampadou velumu pod ním sa rozprestierajúce široké pole.

Niet miesta k dókladnejsiemu rozboru, avšak jako próbu jeho jasného vzhladu, podávame tu jeho náhlad o tak zvanej *„scítovej*

poesii," ktorá sa pestuje v novej škole literárnej v Čechách, a ktorý vyzval srditú repliku istého representanta onnej „školy" v časopise *„Lumíre."* Hovoriac o istom novšom básnikovi českom, trochu prihebko po srsti hladenom českou kritikou, vyslovuje nasledujúce neodškriepiteľné pravdy: „Nám zdá sa miera českej kritiky prehnanou. Aby mal básnik *„europejský význam,"* (taký panegyrism spáchal istý, ináč výtečný znalec český), *musí byť poetom svojej národnosti, poetom slavianskym.* Ruský čitateľ, privyknutý k poesii z väčšej čiastky reálnej, musí zadiviť sa, že český básnik (Vrchlický), napísavší v krátkom čase niekoľko sväzkov, volil si alebo cudzie, alebo abstraktno-ideálne temata. Básnik obracia sa voždy k otázkam všeľudskym. Avšak táto poesia všesvetovo-historických temat, grandiosnych perspektív, širokých úmyslov, poesia to veľmi abstraktná, nevyrostlá na českej pôde, *je to poesia vyčítaná, knihová."* To je seriosne, pravdivé slovo staršieho brata k mladšiemu, ktory posledný nemá žiadnej príčiny k hnevu. Lebo darmo je, naše plecia nie sú tak mocné, aby udržaly z neba padajúci Ganges. A konečne máme my svoje vlastné rieky, ktoré síce nepadajú z neba, ale tečú naším otcovským krajom slavianskym. Buďme doma silní, uznajú nás i vonku. Ďalej hovorí Pypin: „Novšia škola (česká) stavia sa proti staršej, skromno „vlasteneckou" nazvanej, jako na vyššom stupni stojaca, a fakticky stojí ona na vyššie čo do rozmanitosti materialu i formy, avšak stará škola v mnohom ohlade vernejším instinktom cítila opravdové úlohy českej literatúry, tak ku pr. nutnosť tesnejších sväzkov s elementami národnými i všeslavianskymi. Samo preporodenie českej literatúry pochádza z dvoch prameňov: z rozpomienok o svojej národnosti a starožitnosťach, a z idei všeslavianskeho sväzku. Dielo nenie ešte zakončené: národnosť a pomery slavianske nie sú úplne poznané do dnes — ale bez toho poznania zostane Česko materiálne i mravne ostrovom, ktorému hroziť bude vždy viac a viac germánske more. Slovom, česká literatúra môže povýšiť sa k všeľudskému významu len prejdúc cez skutočne obšírne štúdium národného života, a skrze štúdium a určenie pomerov medzi-slavianskych."

Nepotrebno poznamenať, že Pypinovi jasny je veľky význam literatúry českej; on síce neplávе v extasi, avšak celá váha českej duševnej práce nachádza spravodlivého ocenenia. V úvode k českej literatúre hovorí: „česká literatúra patrí medzi prvostupňové literatúry slavianske . . . má význam nielen v prostred slavianskych pomerov, ale i širší záujem všehistoricky, jako aj sám národ český zamiešal sa silno a slavne v suďbu západno-europejskej osvety."

Slovenskej spisbe venuje 61 strán (od 1000—1061), okrem toho ale pojednáva o niektorych našich slovenskych spisovateľoch i v oddiele českom, tak že my Slováci môžme byť úplne spokojní s pozornosťou, ktorú nám venoval. Opierajúc sa hlavne o Hurbanov článok „Slovensko a jeho život literárny" v starych „Pohľadoch" uverejneny, jako i o prácu dr. Píča **„Очеркъ политической и литературной исторіи Словаковъ за послѣднія сто лѣтъ"** v Slavianskom Sborníku (1877) vyšlú, žiaľ Bohu nedokončenú, vyčerpal

Pypin predmet vo veľkých silných črtách. Jeho známosť prameňov je obšírna, niet toho zjavu v našej spisbe, ktorý by ušiel jeho pozornosti. Literatúru slovenskú, trebárs sotva sto liet starú, nazýva skromným síce, ale veľmi zaujímavým zjavom, vzhľadom na jej vývin. Jeho náhľady o spisovnej slovenčine sú korrektné, z vysokého stanoviska ponímané. I najnovší pohyb, padajúci do dňov našich, nezostal nepozorovaným.

O Spasovičovom, veľmi zvláštnom a triezvom diele, prehovorím jak Boh dá budúcne. Spasovič vysvihol sa na vysokú postať slaviansku a líši sa veľmi blahorodne od romantických Poliakov, blúzniacich o sarmatisme, alebo o Slovanstve bezruskom lebo protiruskom.

V celku nutno uznať, že dielo toto má význam europejský. Tak všeobsiahlym duchom, triezvym silným talentom písaná historia slavianskych literatúr je živým dôkazom, že Slavianstvo vystúpilo už na dielnu pôdu skutočného, duchovného zápasu s národami svetovými. Rastie v nás spravodlivá pýcha, veľké povedomie a utužujú sa nádeje, keď čítame dielo toto. I tá jasnosť a presnosť slavianska milo účinkuje: teší nás, že nenachádzame Gervinusovské filosofemy, ktoré by sa ešte dnes divno vynímaly pri historii našich literatúr, tak málo prepracovanej. Vítame s radosťou hlbokou Pypinovu historiu, ktorá šmahom stať sa musí nezbytnou na stoliku každého literáta. Historia Pypinova nenie púhou knihou, nie púhym literárnym zjavom, ona je opravdovou udalosťou slavianskeho duchovného sveta. V.

Z hor. *Básně Rudolfa Pokorného.* V Praze. Nákladem spisovatelovým. 1881. — Na Slovensku po Heydukovi ťažko by bolo značnejšej obľuby najsť ktorémukoľvek básnikovi českému. Slovák rád má spev a Heyduk vedel mu zaspievať!

Po Heydukovi prišiel Pokorný. Horúce srdce, za vec našu zapálenú myseľ nesie i tento. Ako tamten, i Pokorný spieva z toho samého tónu:

„Slovensko mé šumné! Zem kdy vesmír zrodil,
věru že sám pan bůh po tobě si chodil!
A jať vnadou tvojí, slzy plakal blahem
tam na věžích Tater, pod svým rajským prahem.
Ujaly se v horách jasné slzy boží:
na bystřiny rostou, na plesa se množí.
A ty hvězdy s nebe, klesají-li dolů,
do Slovenska touhou zapadají spolu,
scházejí se všecky na plesách a řekách
čarokrásným Vilám v čelku na partičkách.
Jaj, Slovensko moje, kdo te spatřil jednou,
po tobě mu vzdechy více neusednou!“

a predsa obávame sa, že Pokorný nenajde uz ani pomernej obľuby, a síce výlučne preto, ze niečo takého *v češtine* už bolo, len preto, že predišiel ho Heyduk, ktorý sebe zvláštnym kuzlom vedel získať si srdcia slovenské. Keby toľko lásky, tak horúci cit prejavil nám

nie Čech Pokorný, lež iný Slovan alebo ešte niekto ďalší, to jest Neslovan, tomu dostalo by sa zajiste viac vďaky. Nuž, ľudia sme!

Po tomto prístupe prizrime sa teda sbierke básní Rudolfa Pokorného.

Čo do poetickej ceny, obzvlášte v lyrike, tvrdením, že Pokorný nestojí na tej výške, čo Heyduk, vyslovujeme nie svoju mienku, ani nie našu domácu, čo však pre tamtoho nenie naskrze ponižujúcim. Ba nám zo zvláštneho stanoviska, ktoré nemusí byť vykladané kritickými ihlami, pri básňach Pokorného ani nejde tak o vyššie požiadavky poetické. Čo nám je milé, na tom neprizeráme sa vadám, ale kocháme sa na drahých nám vlastnosťach. Pocestujúc Slovenskom a vidiac na vlastné oči útrapy národa pod Tatrami, spieva z tých samých motívov, ktoré od polstoročia otriasajú lyrou i našich domácich poetov, spieva o trápení, o nádejach, o istom vykúpení ľudu slovenského, čím zajiste dobrú službu preukazuje veci už i preto, že stojac mimo Slovenska, primlúva sa i ta, kam len menej zajde hlas slovenský. Pokorný viac pochodil po Slovensku, nežli Heyduk, preto je menej subjektívnym, nežli tento, preto má popri motívoch i látky slovenské a lyriku zamieňa epikou, k nejž slúžia mu za látku osoby, hrady, miesta i vidieky naše (Na Štrbském plese, Pod Ďumbírem, Na Hradové skále, Na Suchém dole, Na Osikově, V žaláři Jánošíkově, V Děmanovské jeskyni, U hrobu Sládkovičova, Na Obrázku, Na Trenčíně, Pováží, Vavro Brezula, Branko atď.)

A že neuspokojil sa s tým, čo zkúsil na vlastné oči, ale študoval i básnikov slovenských a prostonárodnú poesiu našu, badať zvlášte v dlhších básňach výpravných „Branko“ a „Vavro Brezula,“ v ktorých milo zneje nám tón Chalúpkovský a stretáme sa so spôsobom jeho vypravovania. Vyskytnú sa miestami i dosť živé ponášky na Chalúpku, ako na pr.:

„Žene junač Turky valaškami, kyjci —
do vln Hronu vrahy ženou Turkobijci,
a Hron pohněvaný nepřátely chytá —
ej, byla to bitka na Příboji litá!“

a predsa má toto napodobnenie svoje hranice, má spôsob, aký je dovolený a neslúži k ujme ani napodobnenému ani napodobiteľovi. Báseň „Branko“ dýcha zvláštnou láskou k slovenskému ľudu; je síce čo do koncepcie priťažká, ale pekná forma, ľahunká reč a pekne líčená postava Brankova dodávajú jej ceny.

„Pojali ho Turci ruče mezi sebe,
hleděli mu v oči, mysleli že nebe;
podali mu pohár, hleděli mu v líčka,
dumali, že hledí z rána do sluníčka:
zdrávkali mu páni, na košilku zřeli:
zelenější limby v Tatrách neviděli!
Pobízeli píti — na pás zřeli stokrát,
mínili, že hledí na Kriváňský poklad.“

To bol Branko, opísaný na strane predchádzajúcej temer samými slovenskými slovami. Ohľadom používania slovenských slov píše vo zvláštnom vysvetlení toto: „Již slavný Jungmann toužil pojati do svého českého slovníku veškerou jazykovou látku slovenskou, kterou, bohužel, shromážditi nebylo tehdy možná. Jako náš Heyduk po zralém uvážení a mnohých studiích slovenského kraje, lidu a písně, kořistil jsem, podle potřeby i pro příčiny poetické, v některých básních této sbírky ze slovenčiny, a domnívám se, že právem.“

Ďaleko by nás viedlo rozoberať čo len ešte niektoré básne sbierky, i tým, čo sme povedali, ocenená je snáď menovite vítaná nám snaha Rudolfa Pokorného, i odporúčame vct. obecenstvu básne „Z hor“ čo najvrelejšie. Š.

Jánošík. *Smutnohra v piatich jednaniach, od Miška Skačánskeho.* Dramatických spisov sväzok 1. V Prahe. V komissii kníhkupectva dra. Grégra a Ferd. Dattla. 1880. — Ak dopraje priazeň slovenského obecenstva dlhší život „Slov. Pohľadom,“ dostávať sa nám bude príležitosti, ukázať, s akou radosťou vítame každú snahu, ktorá smeruje k rozvoju literatúry našej. Ľutujeme teda, že teraz, keď „Jánošík“ leží pred nami, ač dobrú snahu nemienime upierať, mienka naša nemôže byť taká, akú priali by sme si sami z príležitosti každého literárneho diela slovenského.

Botto, keď bolo mu vytýkané, prečo neurobil zo svojho Jánošíka na širších základoch položenú hrdinskú báseň, odpovedal, že ti, čo to žiadajú, neporozumeli jemu, lebo Jánošík, tak ako ponímal ho on, môže byť len elegiou, nie však básňou hrdinskou. A pravdu má geniálny pôvodca „Smrti Jánošíkovej.“ Dej, ktorý sosnovať mali by sme pri Jánošíkovi k poetickému dielu ktoréhokoľvek druhu, mohol by byť len vyplyvom žiaľu, zúfalosti, a tak nehodil by sa naskrze ani pre epický ani pre dramatický výtvor umelecký. Pôvodca p. Kabinom vydaného „Jánošíka“ však sotva rozmyslal o primeranosti látky. Že nerozmyšľal, ba i sotva zná prirodzenosť látky pre tragédiu, vidíme z toho, že pri všetkej snahe a dobrej vôli svojej, ako to v privesenom životopise sám vyslovuje, urobil z Jánošíka, ktorý je v podaní ľudu a v básni Bottovej tak úchvatne líčený, toľkými peknými vlastnosťami ozdobený, čudáka, citlivkára, podliehajúceho namiesto činov slzám a nanajvýš romantickej láske. Keď bol by rozmyslal o primeranosti látky, rozmyslanie také bolo by ho priviedlo i ku konklusii: či výtvorom svojím ozaj neurazí vo fantasii obecenstva slovenského v takých živých, skvelých rysoch zachovanú postavu. Nuž a k tomu voliť ešte najvyšší druh poesie, najvyšší druh umenia vôbec — tragédiu, pre literáta, ktorý sily svoje len zkusovať mieni, je ozaj nerozvažná smelosť.

Viďme však v krátkosti príbeh, ktorý má byť dejom p. Skačánskeho smutnohry. Jánošík v 1. dejstve bavi sa kdesi na horách, kam nosia mu ľudia jeho peniaze, zajatých, medzi nimi zvláště zemanskú dcéru Ľudmilu, ktorá ihneď zahorí láskou k Jánošíkovi, a on, ačpráve má byť tragickým hrdinom, tiež podľahne svojim nežným

citom, podľahne jim v slzách a sentimentálnom rozjímaní. Už keď sem dôjdeme v čítaní, pravda, nevediac ešte o zvláštnych dramatických pochopoch pôvodcových, pokrútime hlavou, či pisateľ nezná tragického konfliktu bez lásky pohlavnej. Nakoľko toto exposíciou mohlo by byť k deju, v dejstve 2., ktoré koná sa na panstve Ľudmilinho otca, Krivohradského, ztratia sa nám motívy tamto ako-tak nadštrknuté, tu len v slovách jest poťahu na Jánošíka, on niekde na horách snáď zase čaká v roztúžení na návštevu Ľudmilinu, ktorú otec tu doma vydávať chce za Belu Krivánskeho. Čakáme teda, že už v nasledujúcom dejstve vystúpi Jánošík činne, ale čakáme marne: celé toto pozostáva z prázdnych rozhovorov medzi Krivánskym, jeho synom a Krivohradským. Jánošík síce príjde na konci, preoblečený však za Morica Pálffyho, a chce od domového pána peniaze. Vo 4. dejstve Jánošík je na Kráľovej Holi, chystá sa s mužstvom svojím na pomoc Marii Teresii a má rendez-vous s Ľudmilou. Dôjde Krivohradský s chlapmi, prepadne samotného Jánošíka, ktorý vykazuje sa mu síce listom kráľovny, ale Krivohradský na to nič nedá, on chce chytiť zbojníka. Jánošík len zareční:

„. . . . . . . Nechcem ja však rukou
mojou po vás siahnuť, bo ste otec devy . . .
ste otec Ľudmily — ktorú nielen ľúbim,
ale nad môj život, i *za hrob* zbožňujem!“

odhodí valašku i pištoľ a dá sa poviazať. V dejstve 5. je už mrtvy: už len plakať chodia na hrob jeho.

Za potrebné držíme poznamenať, že vážne chceli sme podať v riadkoch týchto črty deju; ale niet ho, nedá sa. Budova dramatu stavaná má byť na charakteroch dejstvujúcich osôb. Tu však niet jediného, čo jak temne predstavujúceho sa charakteru; nemôže byť teda ani deju. Čo do komposície, o exposícii, postupovaní deju, konflikte alebo rozuzlení nemôže byť ani reči; i volá na nás zo všetkého len to, že pôvodca nezná ničoho o theorii dramaturgie. My nechceme biť duchov odkazovaním na theoriu; darmo je však, v dramatickom básnictve študovanie theorie, ktorá ustanovená je na základe veľkých výtvorov velikých duchov, ustálenejšia je, než v ktoromkoľvek odvetví umenia. Kdekoľvek vyskytlo sa ešte znamenité dielo tohto druhu, nachodíme v ňom tie všeobecne uznávané pravidlá.

Odhliadnuc od tychto organických chyb, hľadali sme predsa nejakú dobrú stránku v práci p. Skačánskeho. Tak na pr., keď vystupuje s nárokami dramatu, mala by byť kultúrnym obrazom toho veku, v ktorom hrá. Ale marne hľadáme i niečo takéhoto. Osoby, ktoré majú byť v kuse typami slovenského zemanstva, sú figury špatné, ba psychologicky naskrze, ešte i v špatnosti nemožné. Takých ľudí pôvodca nikdy nevidel v živote. U Ľudmily na pr. jediná možná, pravdivejšia vlastnosť v tom záleží, že sama chodí na rendez-vous za Jánošíkom na horu, čím p. Sk. ozaj dodal nielen jej, ale i „hrdinovi“ tragédie.

Hľadáme ďalej dobrú stránku snáď čo do reči. Nuž celá „smutnohra“ písaná je (tak sa zdá) v jamboch, ale prosodiu k týmto, čo

ako nalámali by sme si hlavu, nemožno nám vynajsť. V jamboch takýchto rozpráva nielen celá družina Jánošíkova, lež i chalupník z dereša ušly, čo predsa nedovolil si ani Shakespeare; nedovolil si to, poneváč robil rozdiel medzi mluvou vyššie alebo nižšie postavených osôb. Vidno teda i z tohoto, že čo do reči, nieto tu nič charakteristického.

V dejstve 4. nemožno nám nezazliť tú nešťastnú myšlienku, že v Ľuboslavovi odkryje sa nemanželský otec Jánošíkov. Tým iste počítano bolo na effekt, no s velikým — prepočítaním. Ako už podotknuto, pôvodca šetriť mal onoho Jánošíka, ktorý žije v povesťach ľudu. K takýmto nápadným vadám náležia i anachronismy. O Brutovi, Husovi atď. rečnia chlapci Jánošíkovi na holach; múdrosť Jozefa II. prízvukovaná je už v dobe, kde na matkiných rukách plačúc vystupoval na známom prešporskom sneme; „pre nás celý národ," „ja som Slovák," „Slovenka," „slečna" a iné moderné výrazy a pochopy hemzia sa celým kusom.

Neupierame schopnosť ani po takomto nevydarenom pokuse, snahu však, tú si ctíme: ale ak má p. pôvodca spisovať i ďalej dramata, ak mieni predložiť verejnosti už vraj hotové ostatné dramata svoje, nech oddá sa napred štúdiu, a to nielen knihovnému, lež i štúdiu života, ľudí, aby mohol tvoriť predovšetkým osoby pravdivé. Š.

K nášmu literárnemu ruchu. K odmene, vypísanej za najlepšiu veselohru priaznivcami a podporovateľmi slovenskej literatúry v Dolnej Orave, nakoľko sotva dostalo sa nám už miesta i k uverejneniu oznámenia toho, nemohli sme urobiť v sošite 1. ani krátke poznamenanie, ktorým boli by sme privolali v záujme a mene literatúry našej aspoň toľko, že: „slavne!" Bez javišťa (a síce nielen bez toho, ktoré z prkien a plátna pozostáva, lež i bez javišťa širokého, na ktorom sám národ má vystupovať čo činiteľ) nieto dramatickej literatúry. Dolná Orava, poťažne jej stred, vedomý hýbadiel národného života, ozaj mužne prikladá ruky k tomu, aby po slovensky nielen *hýnulo sa*, lež raz už i *dejstvovalo*. To by malo byť to javište široké! A keď tenže stred Dolnej Oravy ide stavať javiste užšie, z prkien, uvádza to v známosť vypísaním odmeny za dramatické dielo, k otvoreniu divadla určiť sa majúce. Tak to má byť! — V záujme nádejného zdaru, ako i v záujme literárnom, dovoľujeme si len to upozornenie, že bolo by žiaducné, aby upustili od podmienky, dľa ktorej pri spisovaní veselohry nádobno ohľad brať na kroj a obyčaje dolno-oravské. Súbeh umožnil by sa tým zajiste viacerým spisovateľom. Lebo — vyznajme si — štúdium ľudu nepostúpilo ešte u nás tak ďaleko, žeby vzdelanec, žijúci na pr. v Novohrade, znal zvláštne obyčaje ľudu i v Dolnej Orave. A konečne, keď osoby, majúce tvoriť dej onej veselohry, budú krve a kosti slovenskej, charakteru, obyčajov všeobecne slovenských, nuž tak, oblečené do kroja dolno-oravského, budú zajiste ľudom, aký rastie na brehoch Oravy.

Po vyzvaní *Sama Bodického* bolo už uverejnené v „Nár. Nov." i vyzvanie k predplácaniu sa na *povesti Jozefa Podhradského*, zná-

meho pôvodcu „Šuleka a Holubyho.“ Myslelo by sa snáď, že páni títo nevhod prišli jeden druhému; my však, vzhľadom na pomery, v ktorých pri zriedkavej produkcii literárnej, nepočitujúc časopisy, vzdelancovi slovenskému sotva prijde ročne 2 zl. zaplatiť, snažne odporúčame priazni ct. obecenstva jeden ako druhý podnik. Bodický ujal sa vzdelávať poviedku dedinskú, „Poviedky a povesti“ jeho budú teda primeraným čítaním i pospolitosti slovenskej; nuž a že veterán Podhradský predstupuje po mnohoročnom mlčaní pred verejnosť, to je samo v sebe zvláštnou okolnosťou, i dúfame, že toto predstúpenie umožní sa mu priazňou peknoduchého obecenstva nášho. — Prihlasy na povesti Podhradského posielajú sa na meno spisovateľovo do Zomboru, prihlasy na Bodického k našej redakcii.

Urbánkův **Věstník Bibliografický** venovaný je i literatúre slovenskej, za milú povinnosť pokladáme si teda, vyzvať pozornosť vct. obecenstva na list tento, ktorý jak v prítomnosti dobrým vodiťom môže byť vzdelancovi literatúrou sa zaoberajúcemu, tak neskoršie služby zvláštne povolaný je konať menovite literárnemu historikovi. Okrem časti kritickým úvahám venovanej, každé číslo má tieto hlavnejšie odstavce: Díla v tisku, Seznam úvah a referátův, Zprávy literární, Přehled časopisectva, Zprávy spolkové, Zprávy obchodné, O ukrutné literatuře, Zapověděné tiskopisy, Vydané knihy a časopisy české, Vydané knihy a časopisy slovenské. — Vychádza mesačne raz.

Maďarská hudba. „Budapesti Szemle,“ z poverenia akademie vydávaná revue, uvažujúc otázku, akú budúcnosť môže mať maďarská hudba, za potrebné drží utvorenie samostatnej hudobnej školy maďarskej, čo asi toľko znamená, že svet, ktorý dosiaľ len o nápevoch maďarských znal niečoho, aby mohol hovoriť napotom i o maďarskom štýle hudobnom. Poukazuje na Rusko, kde tiež dľa takéhoto plánu, takto systematicky, vzdeláva sa vraj hudba. Všemohúca vláda proteguje snahy tieto, a z národa, ktorý je ozaj milovníkom hudby, povstaly za posledných čias mená Glinka, Serov, Čajkovský, Bortniansky, Asenčevský a iné.

Bez takého systematického vzdelávania — hovorí sa v úvahe — pochybným zostane osud maďarskej hudby, mladuské umenie toto, ktoré sotva stihlo sa vysvobodiť z rúk cigáňov, môže upadnúť do strakatého radu exotických hudieb, medzi ethnografické speciality. Materiálu je dosť. Popri rythme a nápeve, ktoré, ačpráve omámia poslucháča svojími prekvapujúcimi zvratmi, javia predsa len smyselnú stránku umenia, špeciálne maďarská koncepcia je to, čo obohatilo by literatúru hudebnú. Dnes školy hudebné preukázať môžu veličiny len druhej a tretej triedy, keď i najde sa taký, ktorého meno do vysoka bolo vynesené, krik, zapríčinený dotyčne jeho zásluh, refutovaný je chatrnými dielami jeho. Súmerná forma, zdravá harmonia a pôvodný štýl dostaly sa medzi staré haraburdie. A z toho všetkého vysvitá, že utvorenie hudobnej školy maďarskej z tejto strany nenajde prekážok, lebo u zošlých škôl chybuje energia a pružnosť ku potyku; áno pre hudbu, práve následkom tejto ošumelosti, maďarská škola je životnou otázkou, lebo mimo nej ne-

jestvuje nikde žiaden iný prostriedok osviežénia, žiaden iný prostriedok renaissanceu.

Po tomto prismelom tvrdení poukazuje na to, kde dá sa najsť k tomuto rozšíreniu maďarskej hudby potrebná, v nej samej však nenachádzajúca sa látka. Najde sa ona v hudbe národností: oheň u Srbov, zádumčivosť u Rumunov, zdravý humor u Slovákov. Z hudby tychto, nepovedome, beztak prevzali sme už mnoho, osvojili sme si to a pokladáme ho od storočí za svoje.

Pamiatka zosnulých. Čo raz zasiahne smrť do našich národných radov, povstáva medzera, nad ktorou ozaj môžme zvolať: „ktože ju zaplní?“ Takéto citelné ztraty povstávajú obzvlášte odumieraním veteránov, lebo pokolenie mladšie ako čoby menej zaujatosti javilo za národný byt slovenský, najmladšie tlačené je však vo svojom vývine pomerami, aké terajšou ťarchou neboly ešte zaľahly nad nami. — Dňa 14. januára t. r. zavrel sa hrob nad **Emerichom Laučekom,** ev. farárom na Pile, v Gemeri. S nebožtíkom sosypal sa zvláštny pamätník národného znovuzrodenia slovenského. On už čo muž díval sa po národe svojom, keď Hollý zaspieval: „Ešte Slováci žijú...“, keď Šafárik a Kollár, vystúpivší na obzor celého Slovanstva, príkladom svojim demonstrovali, že ozaj žijú a budú žiť. Bol súčiniteľom dejov Jozeffyovských; a keď mládež Štúrom odchovaná rozišla sa Slovenskom po postati, jej predstráže, postavené do Gemera, našly v Laučekovi priateľa do bojov už vžitého, v nich orientovaného. A takým bol do konca. Teraz už odišiel za Hrebendom, ktorý nad Laučeka sotva mal väčšiu pomoc v sbieraní starožitných literárnych pamiatok česko-slovenských. Príkladne súčastňujúc sa všetkého, čo smerovalo k zveľatku národného života, bol menovite i zakladateľom Matice Slovenskej a gymnasia veľkorevúckeho. V kraji slovenskom na Rimave ľudia dlho, dlho budú sa obzerať, aký zjav, aká postava, aký duch jim to tak chybä; avšak voždy ľahko zpamätajú sa, že to Laučeka nemajú viacej. Vďačná buď pamiatka jeho v celom národe!

V Peštbudíne zomrel dňa 4. februára t. r. **Adam Bolvánsky,** c. kr. vojenský kňaz. Ač nemal poľa k verejnému účinkovaniu, v kruhoch súkromných, v kruhoch to, ktoré už-už jediné sú k pestovaniu slovenského života, Bolvánsky býval stále verným a činným; podporoval všetky národné podniky, pomáhal zakladať neskoršie zborené ústavy. Vďačná buď pamiatka jeho!

Z Gemera došla nová smutná zvesť. **Štefan Homola,** ev. farár na Rybníku, rodoľub verný a člen bývalých vzdelávacích ústavov našich, zomrel dňa 13. t. m. Homola bol nielen kňazom, ktorý úctu požíval tak v senioráte ako v distrikte, lež, čo ešte viac znamená, bol kňazom ľudu. Uz ako niredhazský kaplán, kedysi na počiatku styridsiatych rokov, vydatnú činnosť vedel vyvinúť v meste tomto, ktoré položením svojim, v samom prostriedku maďarskej stolice, vystavené je maďarisácii ako žiadne iné mesto slovenské. Rybník, pozdejšie miesto jeho pôsobenia, je malička obec, k nej čo ku cirkvi náležia dve, ešte menšie, ozaj malinké dedinôčky, a predsa je tam

nový kostol, pekná fara a škola, veľká sýpka obecná — všetko dielo Homolovo, všetko vystavené bez toho, žeby to farchou bolo bývalo pre ľud. On pochopil i v tom:) ohľade ťažkú úlohu kňazskú a vedel jej dostáť. Pre túto vlastnosť jeho, ačpráve, čo do národného presvedčenia, vyznačoval sa zvláštnou tvrdosťou charakteru, korili sa pred ním v Gemeri i najzaťatejší nepriatelia slovenských snáh. Materiálny svoj dobrobyt jemu ďakujúci Rybník zachová si ho v pamiatke vďačnej! Miesto, kde stúpala noha šľachetného človeka, tratí pustý výzor. Duch našej veci je mocný — kde zaveje a najde hodnú nádobu, tam zanecháva viditeľné stopy. *S.*

Našim priaznivcom.

Radostným citom napĺňuje nás všestranná podpora, najmä zo stránky pracovných síl. Práce došly hlboko siahajúce do nášho duchovného života. Avšak priestor nášho časopisu, trebárs je nie úzky, núti nás prosiť o trpelivosť. Mnohé dobré práce musia čakať. Mladším našim priateľom, ktorí nás zasypali prácami, zaviazaní sme srdečnou vďakou: nech nepovažujú neuverejnenie plodov svojich za odstrkovanie. My každú prácu študujeme, uvažujeme: že mnohá neuzrie v našom časopise svetla, treba pripísať rázu nášho časopisu. Do koša nehádžeme ani len pokusy tých najmladších. Každý dostane listovnú odpoveď — len prosíme o poshovenie. Zvláštny úkaz je, že dostávame od mladých ľudí prácičky, ktoré majú napospol zdravú, šľachetnú postať. Mnohé prejavujú ducha a sviežu mysel. Len ďalej, nedať odstrašiť sa, keď práca nejde hneď pod lis.

Redakcia.

Rok 1881. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

Car Osvoboditeľ

13. (1.) marca 1881.

Niet viac ruského Cara. Velikého Hosudara Imperatora Alexandra II.! Zhynul rukou vrazedlníckou! Jeho zabili vrahovia ruského národa a celého slavianskeho sveta! . . . Vrahovia človečenstva, ktorych úsilie tym viac rástlo, čím jasnejšie písal Car deržavnou svojou rukou na tabuľu všesvetovej historie nové základy národného občianstva, dosiaľ neznáme človečenstvu: základy, ktoré odokryly pred očami žasnúceho sveta stomillionovy svobodny národ, základy, ktoré odely meno *Jeho* v nevädnúcu slávu *Cara Osvoboditeľa*.

Rossia ctí v Bohu zosnuvšom *Carovi Alexandrovi II.* veľkolepy vyraz svojej tisícročnej historie. Plny viery v neotrasiteľnu jednotu národa s prestolom. *On* nielen že nebál sa osvobodiť národ od nevoľníckej odvislosti, no odstrániac vekové prekážky, osnoval všecelú štátnu pevnotu Ruska na osvobodenom ľude, na ľude, ktorého urobil vlastníkom. A ľud-vlastník stal sa historickym pomníkom ruského tisícročia, nad ktorym večne svietiť bude meno *Cara Alexandra — Cara Osvoboditeľa!* . . .

Nuž či len srdce samého ruského národa obleje sa krvou nad úžasnym triumfom zlodejov a vrahov človečenstva? Nás národny plač sdieľajú s nami tam ďaleko na Východe, na Juhu, ba i na Západe naši súplemenníci Slaviani. Nielen pre jedinych Rusov bilo láskohojné srdce zabitého Cara Osvoboditeľa! . . . V jeho srdci malo miesta celé naše slavianske bratstvo. „Здравствуйте славянскіе братья на родной славянской землѣ!“ Tieto slová zostanu na veky

v pamäti predných slavianskych ľudí, privítaných Bielym Carom roku 1867 v Carskom Sele!... Slová tieto, jako záloh a symbol duchovnej jednoty a bratstva všetkých slavianskych zemí v osobe Bieleho Cara, rozniesly sa ďaleko za Balkány, do skál Čiernej Hory, ku Triglavu, Adrii, Save i ku Karpatom, ba i ďaleko na Západ k Šumave a Labe, ku bratom našim Lužičanom, hynúcim v nemeckom mori! Na všetkých týchto ďalekých, no srdcom nám blízkych rodných stranách smútok a plač nášho národa za *Carom Osvoboditeľom* najde živý a srdečný ohlas. Celá slavianska brať pripojuje sa k ruskému národu v plači, smútku a úžase.

Idea človečenstva utvrdila sa mučeníckou smrťou ruského Cara! Carská žertva osvietila a upevnila ju — i zodvihne sa ona novou lučezarnou silou v Carovi Alexandrovi III.!

„*S. Peterburgskija Viedomosti*“ od 15. (3.) marca 1881 č. 60.

Národné znovuzrodenie slovenské.

Pádom ríše veľko-moravskej prestala politická samostatnosť Slovákov; v slúčenine národov, ktorá vznikla na území terajšieho Uhorska, prestaly zaroveň všetky zjavy národného života slovenského. A predsa Maďar, ktorý pomohol Nemcovi, tomuto odvekému nepriateľovi Slavianstva, zrútiť Veľkú Moravu, ktorý potom nepochybne najťažším kameňom bol na hrudi Slováka voľne dýchať prestanúcej, nemal podmienok k duchovnému opanovaniu národa nášho. Toto bezduché uspanie Slovákov zavinila tmavá doba stredoveká, v nejž národ ozaj len válečným treskom mohol prejavovať život.

A boly to všelijako nepriaznivé časy. Život národa javí sa menovite v literatúre. My nemáme žiadnej literárnej pamiatky po predkoch svojich, kdežto ťažko je i len dopustiť, žeby Slovák v dobe svojej, bárs krátkej neodvislosti, nebol oddal pergamentu tvorby svojho ducha aspoň toho druhu, z akého staré literárne pamiatky pozostávajú u iných národov. Udáva sa, že cirkevné knihy slovenské zhorely pri dobytí Nitry Matúšom Trenčianskym; čo je teda pravdepodobnejšieho, ako to, že podobný osud, už či tu či inde, potkal i ostatné literárne pamiatky naše, pokolenie však, ktoré bolo by mohlo aspoň ústne zachovať dedictvo predkov, latinismu podľahnuvšie odvrátilo sa od národnej reči a tak i od slávy otcov.

Nemec už vtedy položil základy odnárodnenia slovenského, keď po prvýraz začal natískať Slovenstvu cirkev latinskú na miesto slavianskej. Bez Nemca Maďar nikdy nebol by sa dopracoval úspechov v tejto zemi: ale bol by zmiznul za príkladom Hunov a Avarov, alebo bol by pretvoreným býval zdravým živlom slavianskym.

Nakoľko zachovaly sa na Slovensku — mimo haluzí dosiaľ pravoslavie vyznávajúcich — predsa aspoň rumy cirkve slavianskej, nenie dosť jasno stvrdené: otázka náleží ešte historikom. V XV. storočí ujalo sa u nás učenie Husovo a s ním ponenáhle započala

sa literatúra, a síce v reči, akou písané boly knihy Husitmi sem donesené. Husiti boli dobrym, zachovanym pokolením; jich pobyt na bratskom Slovensku, rozumie sa, musel dobre pôsobiť. Ale ako oživili v XV. storočí náboženský ruch, ako zo semena nimi tu zasiateho vyrástla v XVI. a v XVII. storočí literatúra: tak oni to zapríčinili, že domáci jazyk slovenský stal sa nevzdelávaným, že veľká väčšina národa, priznávajúca sa ku viere katolíckej, nepriložila rúk svojich k literárnemu dielu do samého XVIII. storočia.

Je to, pravda, stanovisko teraz už prekonané, ale z príčin historického vývinu škoda by bolo i z tejto strany nepoukázať na dobu túto.

Rozšírením sa totiž reformácie započala sa literatúra v jazyku vlastnom ešte i u samych Maďarov, započala sa bojami, polemiami, vedenými medzi mužmi cirkve katolíckej a protestantskej, a maďarská reč ohľadom vyvinu svojho po dnes mnoho ďakuje literárnym dielam Pázmánovým. Tá istá revnivosť musela byť i u Slovákov; ale katolícka strana nenávidela s vyznaním svojich rodákov protestantských ani reč, ktorá pri tom vyznaní z jej stanoviska temer najviac zavinila. A poneváč domáci jazyk tak blízky bol cirkevnému jazyku protestantov, zanevrela i na ten domáci, alebo aspoň nemala chuti používať ho za zbraň vo vedených bojoch náboženských.

Po tejto bočnej odchýlke len v krátkych ťahoch poukážeme na vyvin literatúry, čo tepny národného života. Pomery v rečenych stoletiach neboly prajné pre vyvin národnosti. V politickom živote, ba u vzdelancov i v živote súkromnom, panovala latina: reč vlastná, reč národná bola potlačená, zanedbaná, bola obmedzená na ľud, tohto prechovávateľa každej národnej pamiatky. Spisovatelia všímali si v prvej periode len potrieb cirkevných; no povedomie slovenskosti svojej, ač snáď nie dosť jasné, už mali, a Slovák, ako to i znamenitý Pypin vyznáva, „какъ только пробудится въ немъ народное сознание, тотчасъ чувствуетъ и сознаетъ себя Славяниномъ.“ (Jak náhle prebudí sa v ňom národné povedomie, hneď cíti sa byť Slavianom.)

Tak i cirkevní spisovatelia už v XVII. storočí začínajú pripomínať dôležitosť vzdelávania vlastnej reči, chránenie národnosti, a to s poukázaním na veľkosť slavianskeho plemena.

Hľa, talisman malého národa, ktory nemožno prebúdzať upomínaním ho na vlastnú minulosť! Národ malý, národ bez vydobytkov minulosti, národ neblahymi pomery i do poroby duševnej vrhnuty, v mohutnosti svojho plemena najde oporu, ktorá vyvedie ho z beznádejnosti, ktorá opusteného ducha oživí mu činoplodnou túžbou. Idea táto, vyslovená po prvyraz Danielom Horčickom, opanúva potom všetkych lepších spisovateľov evanjelicko-cirkevnych. Možno, že bola by zostala neplodnou pre úzkosť priestoru, avšak ona zapálila a vzbudila v XVIII. storočí zo strany katolíckej Bernoláka, z jehož školy, položivšej prvy základ literatúry domácej, slovenskej, vyšiel potom Holly, spievajúci už nielen o Svatoplukovi, Cyrillovi a Methodovi, ale i o „Matke Sláve.“

A tak nie prv vyvinutá literatúra protestantská zapríčinila bezprostredne naše národné znovuzrodenie, ale práve zo stránky katolíckej prišiel impuls, ktorá bola do Bernoláka literárne celkom mrtvá. Tak prechádza missia z rúk jednej konfessie do druhej, aby konečne všetky harmonicky dejstvovaly na pozdvihnutí národa. V tom naša dnešná úloha. Harmonia na poli slovenskej renaissance neprotiví sa vernému slúženiu svojej cirkvi, ba nemá prestať ani len v samom konfessionálnom boji, jestliby taký povstal. Všetky duševné sväzky medzi staro-protestantskou literatúrou boly pretrhnuté. Našli sa mužovia čistí a veľkí, ktorí počali stavať na základe všenárodnom, a dnes sme buď Bohu chvála tam, že rozdielnosť vyznania netrhá oduševnelých pracovníkov na roli národnej. Ktoby chcel v tomto ohľade rôzniť, sotva by našiel podpory u umných našincov na oboch stranách.

Slovák, zavretý do svojich hôr v samom stredisku slavianskeho sveta, nevystavený teda vplyvu cudziny, nevedome zachoval svoj slaviansky ráz,*) a keď v odlúčenosti tejto, v položení čo najneprajnejšom roztúžilo sa mu srdce, túžby tie plamenné kamže sa maly obracať, ak nie k veľkej rodine slavianskej. Že najuhnietenejší, v historii najmenej známy kmen dal Slavianstvu Kollára, Šafárika, Štúra, Hurbana, to nie je náhoda, to takto nádobno vykladať.

Kollár a Šafárik, pohnuvší celým Slavianstvom, prirodzená vec, najviac porozhrievali mysle i doma, najviac prispeli k prebudeniu i svojich rodákov. Že nepostavili sa na stanovisko domáceho jazyka, to zavinily (čo platí menovite o Šafárikovi) pomery. Prišiel však Štúr, odchoval myšlienke národnej zástup mladých ľudí a spustiac sa smeru svojími spoluvercami sledovaného, postavil sa na stanovisko Bernolákovo, s tým rozdielom, že na miesto prechodného nárečia položil nárečie pôvodné, centralné, a tak z materiálu dlhým vekom chystaného konečne položený bol jeho mohutnou rukou zá-

*) Skutočne, Slováci, z drievnejších čias utrativše politickú neodvislosť, zostali v odlúčenom položení, pri ktorom, obzvlášte v horných krajoch, mohlo zachrániť sa mnoho svojství charakteru a bytu, nedotknutých cudzoplemenným vlivom .... Nedostatok všelikej myšlienky o možnosti samostatného politického bytia spôsobilo to, že národné snaženie slovenského patriota ľahko obracalo sa v idealisovanie Slavianstva vôbec: u nich nebolo, ako u iných plemien, prešlého, historicky památného, ktoré oni mohli by rozumne ufať na novo postaviť, i všetok plameň národného citu, ktorý u iných hnal sa menovite za týmto, u nich obracal sa na patriotismus ideálny, na otčinu všeslaviansku, na panslavismus v tom alebo druhom smysle i objeme. Poznamenali sme, že u slovenských učených ľudí dávno pred vlastným počiatkom znovuzrodenia vznikaly myšlienky tohoto svojstva. Zajiste tiež v novejšej dobe najcharakternejší panslavisti zjavili sa menovite u Slovákov: Kollár, ktorého „Slávy Dcera," „Slavianska Vzájomnosť" prebrmely po celom slavianskom svete; Šafárik, ktorý tým istým všeslavianskym spôsobom reštauroval slaviansku drievnosť, sobral historiu slavianskej literatúry a sčítal ethnograficky slavianske plemená; — podobne, niečo pozdejšie, bol kultúrno-politickým i literárnym panslavistom Ľudovít Štúr (ktorý uvážený je na viacerých miestach diela). А. Н. Пыпин: Исторія славянскихъ литературъ. Том II. Словаки. Str. 1025.

klad znovuzrodenia slovenského, náboženské strany, jedna to kosť, jedna krev, jedna mysel a snaha, sjednotené v jednej spisovnej reči.

Základ budovy položený bol teda podla genialnej koncepcie Štúrovej. Oživený národ mal ju ďalej staväť. Ale my hovoríme o prebudenom, znovuzrodenom národe, kdežto ten národ pozostával ešte vždy len z niekolkých posvätencov: lud bol mrtvý, vzdelanstvo odcudzené. Štúr vlastne neskoro prišiel, neskoro natolko, že dielo jeho predišlo dielo maďarského prebudenia, predišlo ho v pomeroch prajnejších. Keď začalo sa hlásať pod Tatrami, čo je to ten národny život, zemanstvo a časť meštianstva slovenského boly už v tábore maďarskom. I začal sa boj: z jednej strany pri pomoci všetkých možných prostriedkov, pri poskytovaní výhod a odmien, pri zpomínaní právnych i usurpovaných nárokov, z druhej strany s opieraním sa výlučne na čistotu idei. Čo nemožné je na celom svete v boji národnostnom, to deje sa v Uhorsku po dnes: otec so synom, brat s bratom najdú sa zoči voči vo dvoch táboroch. A postaviť sa na stranu jednu znamená zabezpečenie budúcnosti, zastáť si na druhej, tolko ako zrieť sa pokoja svojho a spokojnosti tých, ktorých miluješ, o ktorých pečovať je tvojou svatou povinnosťou. Tam isté víťazstvo, tu ztratenie všetkého. Haneny, prenasledovaný vyndeš z boja, k úteche nezostane ti len idea, ktorá, nedotknutá surovou prevahou časnou, ani bitému nedá ti však klesať.

A nielen, že Slovákovi nemalo byť dovolené stať sa svobodným človekom slovenským, lež on určený je tými mocnými za materiál, jeho sotretím čo Slováka podmienený je vzrast iného.

Posvätenci, ktorí prevzali velikú úlohu, stavať ďalej onú budovu, obbrknutí boli teda, čo len kamienok chceli na ňu priložiť, a na samý základ dorážano, dobyjano, že ozaj len velikosťou idei, ktorá dala mu vzniku, mohol byť udržaný.

„Obdivujem váš heroismus!“ povedal nedávno jeden utiahnutý síce, ale vznešenoduchý kňaz mužom národnej strany. Skutočne, v pomeroch týchto heroismom je uz púhe priznanie sa k slovenskému národu. Kto vrhnutý je však už samým vyznaním barvy do tychto bojov, kto svojou slovenskosťou zároveň prädestinovaný je k zapieraniu samého seba, nuž nechže si ide smelým čelom opravdového herosa! Lebo, ač vzrast národného ducha patrny je napriek tisícerým prekážkam, ktože može povedať pri svojom diele, že urobil všetko, čo len mohol. Lud, tá nevedomá massa v národnom ohlade ešte pred nedávnom, začína sa budiť, začína poznávať úprimnych priatelov svojich. Nie však na celej čiare. Sú slovenské kraje, celé stolice, kde zostal až po dnes massou, jasny výraz uvedomenia ešte vždy nekrásli jeho slovensky typ. Pravda, ťažko je dostat sa k nemu, keďže jediné praví priatelia jeho predstavovaní sú mu čo svodcovia: ukážme mu však, že okrem zvučných slov, ktorym, ubity biedou, beztak ťažko porozumie, máme pre neho rady, prostriedky materiálny dobrobyt donášajúce, on zdvihne sa tou jemu vlastnou silou a nedá sa odvrátiť od nás. A niet tak obmedzeného oboru, že nedalo by sa v ňom národne pracovať i v tomto smere!

Maďarskými školami pre maďarské úrady a výhody odchovaná intelligencia môže sa odštiepiť od národa, ľud však zostane nám, ak len neprepadne za maďarskej aery nie maďarisácii, lež zchudobneniu. Zostane nám a k nám bude obracať jasné zraky svoje. My zaštítime ho svojím slavianskym povedomím, ktoré tým viac bude sa rozplameňovať v nás, čím viac budú sa sťahovať medze našej voľnosti, čím viac budeme zaháňaní do svojich Tatier, čím ubitejšími, čím ubolenejšími budeme sa cítiť.

„Som Slavian, uviaznuvší do poroby:
Nuž jak nečakať spásy zjavenie?“

Jozef Škultéty.

Ľudovít Štúr.

Píše

dr. *Jozef Miloslav Hurban.*

(Pokračovanie.)

Prípravy k „výletu na Devín“ konaly sa skryto; len užší kruh priateľov národa a údov spoločnosti zasvätený bol do tajomstva. Aby nápadným nebolo, keďby veliká časť slovenských študentov nebola na prednáškach — o popoludniach stredy a soboty nemohlo byť tiež reči, keď zasadnutia rozličné bez tých najprednejších údov nedaly sa dobre myslieť —, vyvolila sa nedeľa ku výletu; bol to deň Jura, 24. apríl r. 1836. Všetky možné pravidlá opatrnosti predpísal Ľudovít, medzi ktoré patrilo: výlet nesmel byť hromadný, najviacej traja a traja mali včasne ráno vybrať sa z mesta; pozvanie malo sa stať menom Štúrovým od jednotlivých do tajomstva zasvätených, ale tak obmedzene, že každý len tých mal zavolať, ktorí mu boli udaní, so zaviazaním jich, aby žiadnemu zo svojich priateľov o výlete na Devín zmienky nerobili, tým menej snáď dakoho nepovolaného so sebou vzali. A všetko bolo na vlas exekutované, tak že mohol sa dňa 24. apríla zavčas rána s pozvaným i najlepší priateľ stretnúť na ulici a zpýtať sa tohoto kam ide? iste nebol by sa pravdy od neho dozvedel. Až za Bretislavou so smiechom a radosťou podávali si ruky a v tešení sa na výjavy dnešné poberali sa ku Devínu. Jarné slnko kúpalo svoje lúče v tichom, veličensky vo svojom koryte rozlievajúcom sa Dunaji; biele zdi starého Heimenburgu zasielaly pozdravenie k dobrému ránu „Brecisburgu“ — Heimburg Bretislave — a v pravo vítaly pútnikov staré rumy Devína. Spev veselý, túžbyplný sladil a oživoval pochod mladoňov, v hrudi svojej zápaly vekotvorné nesúcich.

To bla prvý plod tyranského, nesvedomitého, blbého utláčania mládeže k vyšším cieľom sa nesúcej. Ona hľadá spravedlnosť pre pravdu, za ktorú plameňom horí jej duša, a ktorú chce zjavne hlásať a vyznávať štúdiami, dielami, piesňou a slovom srdečným:

no, keď už vidí a zkúsi bolastne, že najideálnejší tento smer duchov bilagovany je jako zrada vlasti, jako zločin, vtedy vrhá sa do tajnych skryší a nehatená slepotou tyranov svobodne si tvorí svety spravodlivosti a pravdy a v rozvoji tomto ideálnom sosilňuje, tuží a nad oceľ tvrdšou činí dušu šlachetnú.

Proti takejto mládeži darmo kujú kováči okovy a reťaze, lebo čo priam i dajedni odídu svetom a roztopia sa v ohni pokušenia a shoria sťa rážďa a strnisko, jadro mládeže takej zostane nenarušené a vyženie v márode nové prúty, nové podrastky, silné haluze, v jichžto tôňach odpočine dakedy národ ubiedeny.

Programm, Štúrom sostaveny, známy bol len čiastočne jednotlivcom, ustanovenym k rečneniu; každy znal druha pred ním vystupujúceho; prehľad všetkého bol v rukách tych predných, ako boli Štúr, Zoch, Grossmann (Gustáv Dobroslav), Čendekovič, Červenák, ktorí pripravení na pôvodné reči a básne predok viedli. My mladší mali sme naložené kroz tych, ktorými povolaní sme boli k vyletu na Devín, predniesť básne tu z Kollára, tu Hollého, tu Klácela, v ktorych rečnení vyznačili sme sa vo spoločnosti. Ja som bol do tajomstva zasväteny Záborskym, s ktorym dali sme si heslo, že sa sídeme na rybäcom námestí pri srankoch nad Dunajom a od toho tiež dostal som naloženie zarečniť Klácelovu báseň „Přísaha" Škultéty bol vehlasnym rečníkom odsekov z klassického „Svatopluka;" medzi tymi boly odseky zo spevu V., reč Zemižižňova:

„Večne-li odsúden k tomu náš je tu na svete národ,
Pod cudzím aby len sme zapriahli dýchali jarmom,
A vlastnú svobodu, vlastnú neužívali voľnosť?" atď.

Alebo opis udatnosti a osoby Borislava:

„Strašný tiež sa valí Borislav, hrozného preslavný
Jašćera ukrotiteľ, čo zakáď žil v zroste pribývaľ" atď.

Dnes mal sa onen prvy odsek ozyvať na Devíne.

Okolo 8. hodiny boli sme, my ľahšie vojsko, už v zahrade hostinca pod Devínom a túžobne čakali ostatních; napokon prišiel i Ľudovít so svojím Čendekovičom a Jaroslavom Bórikom.

Pochod na Devín bol hromadny. Srdce v hrudi všetkych bilo nepokojne, túžba, vrely cit lásky k neznámej, ale z hlbín duše ctenej minulosti slovenského národa zaplavily celú bytnosť oduševnenej tejto mládeže slovenskej. „Posvátná místa jsou, kamkoli kráčíš," ozyvalo sa vo všetkých dušach slovo Kollárovo, a my skutočne sotva dychali sme, aby sme i dychom neurazili svaté pamiatky tu pozostalé po otcoch slávy a deja plnych. Zo spoločnosti s uvädlym srdcom, cítili sme sa tu byť jako čarovnym prútom preloženymi do spoločnosti dávno zašlych duchov, ktorych srdce živé tĺklo za veci pospolité národa celého a jeho bytu na svete. Nevysloviteľné city prelievaly sa srdciami našimi a myseľ naša vznášala sa len v minulosti. Rozpomienka na tieto city, toto horovanie ducha nadiktovala mi po 7. rokoch tú sloku, od priateľov chválenú, z piesne mojej „U proudů valnych Dunaje šírého" atď.:

meho pôvodcu „Šuleka a Holubyho.“ Myslelo by sa snáď, že páni títo nevhod prišli jeden druhému; my však, vzhľadom na pomery, v ktorých pri zriedkavej produkcii literárnej, nepočitujúc časopisy, vzdelancovi slovenskému sotva prijde ročne 2 zl. zaplatiť, snažne odporúčame priazni ct. obecenstva jeden ako druhý podnik. Bodický ujal sa vzdelávať poviedku dedinskú, „Poviedky a povesti“ jeho budú teda primeraným čítaním i pospolitosti slovenskej; nuž a že veterán Podhradský predstupuje po mnohoročnom mlčaní pred verejnosť, to je samo v sebe zvláštnou okolnosťou, i dúfame, že toto predstúpenie umožní sa mu priazňou peknoduchého obecenstva nášho. — Prihlasy na povesti Podhradského posielajú sa na meno spisovateľovo do Zomboru, príhlasy na Bodického k našej redakcii.

Urbánkův **Věstník Bibliografický** venovaný je i literatúre slovenskej, za milú povinnosť pokladáme si teda, vyzvať pozornosť vct. obecenstva na list tento, ktorý jak v prítomnosti dobrým vodičom môže byť vzdelancovi literatúrou sa zaoberajúcemu, tak neskoršie služby zvláštne povolaný je konať menovite literárnemu historikovi. Okrem časti kritickým úvahám venovanej, každé číslo má tieto hlavnejšie odstavce: Díla v tisku, Seznam úvah a referátův, Zprávy literární, Přehled časopisectva, Zprávy spolkové, Zprávy obchodné, O ukrutné literatuře, Zapověděné tiskopisy, Vydané knihy a časopisy české, Vydané knihy a časopisy slovenské. — Vychádza mesačne raz.

Maďarská hudba. „Budapesti Szemle,“ z poverenia akademie vydávaná revue, uvažujúc otázku, akú budúcnosť môže mať maďarská hudba, za potrebné drží utvorenie samostatnej hudobnej školy maďarskej, čo asi toľko znamená, že svet, ktorý dosiaľ len o nápevoch maďarských znal niečoho, aby mohol hovoriť napotom i o maďarskom štýle hudobnom. Poukazuje na Rusko, kde tiež dľa takéhoto plánu, takto systematicky, vzdeláva sa vraj hudba. Všemohúca vláda proteguje snahy tieto, a z národa, ktorý je ozaj milovníkom hudby, povstaly za posledných čias mená Glinka, Serov, Čajkovský, Bortniansky, Asenčevský a iné.

Bez takého systematického vzdelávania — hovorí sa v úvahe — pochybným zostane osud maďarskej hudby, mladušké umenie toto, ktoré sotva stihlo sa vysvobodiť z rúk cigáňov, môže upadnúť do strakatého radu exotických hudieb, medzi ethnografické špeciality. Materiálu je dosť. Popri rythme a nápeve, ktoré, ačpráve omámia poslucháča svojími prekvapujúcimi zvratmi, javia predsa len smyselnú stránku umenia, špeciálne maďarská koncepcia je to, čo obohatilo by literatúru hudebnú. Dnes školy hudebné preukázať môžu veličiny len druhej a tretej triedy, keď i najde sa taký, ktorého meno do vysoka bolo vynesené, krik, zapríčinený dotyčne jeho zásluh, refutovaný je chatrnými dielami jeho. Súmerná forma, zdravá harmonia a pôvodný štýl dostaly sa medzi staré haraburdie. A z toho všetkého vysvitá, že utvorenie hudobnej školy maďarskej z tejto strany nenajde prekážok, lebo u zošlých škôl chybuje energia a pružnosť ku potyku; áno pre hudbu, práve následkom tejto ošumelosti, maďarská škola je životnou otázkou, lebo mimo nej ne-

jestvuje nikde žiaden iný prostriedok osviežcnia, žiaden iný prostriedok renaissanceu.

Po tomto prismelom tvrdení poukazuje na to, kde dá sa najsť k tomuto rozšíreniu maďarskej hudby potrebná, v nej samej však nenachádzajúca sa látka. Najde sa ona v hudbe národností: oheň u Srbov, zádumčivosť u Rumunov, zdravy humor u Slovákov. Z hudby tychto, nepovedome, beztak prevzali sme už mnoho, osvojili sme si to a pokladáme ho od storočí za svoje.

Pamiatka zosnulých. Čo raz zasiahne smrť do našich národnych radov, povstáva medzera, nad ktorou ozaj môžme zvolať: „ktože ju zaplní?“ Takéto citeľné ztraty povstávajú obzvláste odumieraním veteranov, lebo pokolenie mladšie ako čoby menej zaujatosti javilo za národny byt slovensky, najmladsie tlačené je však vo svojom vyvine pomerami, aké terajsou ťarchou neboly este zaľahly nad nami. — Dňa 14. januára t. r. zavrel sa hrob nad **Emerichom Laučekom,** ev. farárom na Pile, v Gemeri. S neboztíkom sosypal sa zvláštny pamätník národného znovuzrodenia slovenského. On uz čo muz díval sa po národe svojom, keď Holly zaspieval: „Ešte Slováci žijú ...“, keď Šafárik a Kollár, vystupivsí na obzor celého Slovanstva, príkladom svojim demonstrovali, že ozaj žijú a budú žiť. Bol súčiniteľom dejov Jozeffyovskych: a keď mládež Štúrom odchovaná rozišla sa Slovenskom po postati, jej predstráže, postavené do Gemera, nasly v Laučekovi priateľa do bojov už vžitého, v nich orientovaného. A takym bol do konca. Teraz už odisiel za Hrebendom, ktory nad Laučeka sotva mal väčšiu pomoc v sbieraní starožitnych literárnych pamiatok česko-slovenskych. Príkladne súčastnujúc sa vsetkeho, čo smerovalo k zveľatku národného života, bol menovite i zakladateľom Matice Slovenskej a gymnasia veľkorevuckeho. V kraji slovenskom na Rimave ľudia dlho, dlho budú sa obzerať, aky zjav, aká postava, aky duch jim to tak chybä; avšak vozdy ľahko zpamätajú sa, že to Laučeka nemajú viacej. Vďačná buď pamiatka jeho v celom národe!

V Pestbudíne zomrel dňa 4. februára t. r. **Adam Bolvánsky,** c. kr. vojensky kňaz. Ač nemal poľa k verejnemu účinkovaniu, v kruhoch súkromnych, v kruhoch to, ktore uz-uz jediné sú k pestovaniu slovenského života. Bolvánsky byval stále vernym a činnym; podporoval vsetky národne podniky, pomáhal zakladať neskorsie zborené ústavy. Vďačna buď pamiatka jeho!

Z Gemera dosla nová smutna zvesť. **Štefan Homola,** ev. farár na Rybníku, rodoľub verny a člen byvalych vzdelávacích ústavov našich, zomrel dňa 13. t. m. Homola bol nielen knazom, ktory úctu pozíval tak v seniorate ako v distrikte, lez, čo este viac znamená, bol knazom ľudu. Uz ako niredľhazsky kaplán, kedysi na počiatku styridsiatych rokov, vydatnú činnosť vedel vyvinúť v meste tomto, ktoré položením svojím, v samom prostriedku maďarskej stolice, vystavené je maďarisácii ako ziadne iné mesto slovenské. Rybník, pozdejsie miesto jeho pôsobenia, je malićká obec, k nej čo ku cirkvi nalezia dve, este mensie, ozaj malinke dedinôčky, a predsa je tam

nový kostol, pekná fara a škola, veľká sýpka obecná — všetko dielo Homolovo, všetko vystavené bez toho, žeby to ťarchou bolo bývalo pre ľud. On pochopil i v tomto ohľade ťažkú úlohu kňazskú a vedel jej dostáť. Pre túto vlastnosť jeho, ačpráve, čo do národného presvedčenia, vyznačoval sa zvláštnou tvrdosťou charakteru, korili sa pred ním v Gemeri i najzaťatejší nepriatelia slovenských snáh. Materiálny svoj dobrobyt jemu ďakujúci Rybník zachová si ho v pamiatke vďačnej! Miesto, kde stúpala noha šľachetného človeka, tratí pustý výzor. Duch našej veci je mocný — kde zaveje a najde hodnú nádobu, tam zanecháva viditeľné stopy. *Š.*

Našim priaznivcom.

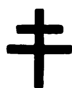
Radostným citom napĺňuje nás všestranná podpora, najmä zo stránky pracovných síl. Práce došly hlboko siahajúce do nášho duchovného života. Avšak priestor nášho časopisu, trebárs je nie úzky, núti nás prosiť o trpelivosť. Mnohé dobré práce musia čakať. Mladším našim priateľom, ktorí nás zasypali prácami, zaviazaní sme srdečnou vďakou: nech nepovažujú neuverejnenie plodov svojich za odstrkovanie. My každú prácu študujeme, uvažujeme: že mnohá neuzrie v našom časopise svetla, treba pripísať rázu nášho časopisu. Do koša nehádžeme ani len pokusy tých najmladších. Každý dostane listovnú odpoveď — len prosíme o poshovenie. Zvláštny úkaz je, že dostávame od mladých ľudí prácičky, ktoré majú napospol zdravú, šľachetnú postať. Mnohé prejavujú ducha a sviežu mysel. Len ďalej, nedať odstrašiť sa, keď práca nejde hneď pod lis.

Redakcia.

Rok 1881. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

Car Osvoboditeľ

13. (1.) marca 1881.

Niet viac ruského Cara, Velikého Hosudara Imperatora Alexandra II.! Zhynul rukou vražedlníckou! Jeho zabili vrahovia ruského národa a celého slavianskeho sveta!... Vrahovia človečenstva, ktorych úsilie tym viac rástlo, čím jasnejšie písal Car deržavnou svojou rukou na tabulu všesvetovej historie nové základy národného občianstva, dosial neznáme človečenstvu; základy, ktoré odokryly pred očami žasnúceho sveta stomillionovy svobodny národ, základy, ktoré odely meno *Jeho* v nevädnúcu slávu *Cara Osvoboditeľa*.

Rossia ctí v Bohu zosnuvšom *Carovi Alexandrovi II.* velkolepy vyraz svojej tisícročnej historie. Plny viery v neotrasitelnú jednotu národa s prestolom, *On* nielen že nebál sa osvobodiť národ od nevoľníckej odvislosti, no odstrániac vekové prekážky, osnoval všecelu štátnu pevnotu Ruska na osvobodenom lude, na lude, ktorého urobil vlastníkom. A lud-vlastník stal sa historickym pomníkom ruského tisícročia, nad ktorym večne svietiť bude meno *Cara Alexandra — Cara Osvoboditeľa!...*

Nuž či len srdce samého ruského národa obleje sa krvou nad úžasnym triumfom zlodejov a vrahov človečenstva? Nás národny plač sdielajú s nami tam daleko na Vychode, na Juhu, ba i na Západe naši súplemenníci Slaviani. Nielen pre jedinych Rusov bilo láskohojné srdce zabitého Cara Osvoboditeľa!... V jeho srdci malo miesta celé naše slavianske bratstvo. „Здравствуйте славянскіе братья на родной славянской землѣ!“ Tieto slová zostanu na veky

v pamäti prednych slavianskych ľudí, privítanych Bielym Carom roku 1867 v Carskom Sele!... Slová tieto, jako záloh a symbol duchovnej jednoty a bratstva všetkych slavianskych zemí v osobe Bieleho Cara, rozniesly sa ďaleko za Balkány, do skál Čiernej Hory, ku Triglavu, Adrii, Save i ku Karpatom, ba i ďaleko na Západ k Šumave a Labe, ku bratom našim Lužičanom, hynúcim v nemeckom mori! Na všetkých týchto ďalekých, no srdcom nám blízkych rodnych stranách smútok a plač nášho národa za *Carom Osvoboditeľom* najde živy a srdečny ohlas. Celá slavianska brať pripojuje sa k ruskému národu v plači, smútku a úžase.

Idea človečenstva utvrdila sa mučenníckou smrťou ruského Cara! Carská žertva osvietila a upevnila ju — i zodvihne sa ona novou lučezarnou silou v Carovi Alexandrovi III.!

„*S. Peterburgskija Viedomosti*“ od 15. (3.) marca 1881 č. 60.

Národné znovuzrodenie slovenské.

Pádom ríše veľko-moravskej prestala politická samostatnosť Slovákov; v slúčenine národov, ktorá vznikla na území terajšieho Uhorska, prestaly zaroveň všetky zjavy národného života slovenského. A predsa Maďar, ktorý pomohol Nemcovi, tomuto odvekému nepriateľovi Slavianstva, zrútiť Veľkú Moravu, ktorý potom nepochybne najťažším kameňom bol na hrudi Slováka voľne dýchať prestanúcej, nemal podmienok k duchovnému opanovaniu národa nášho. Toto bezduché uspanie Slovákov zavinila tmavá doba stredoveká, v nejž národ ozaj len válečným treskom mohol prejavovať život.

A boly to všelijako nepriaznivé časy. Život národa javí sa menovite v literatúre. My nemáme žiadnej literárnej pamiatky po predkoch svojich, kdežto ťažko je i len dopustiť, žeby Slovák v dobe svojej, bárs krátkej neodvislosti, nebol oddal pergamentu tvorby svojho ducha aspoň toho druhu, z akého staré literárne pamiatky pozostávajú u iných národov. Udáva sa, že cirkevné knihy slovenské zhorely pri dobytí Nitry Matúšom Trenčianskym; čo je teda pravdepodobnejšieho, ako to, že podobny osud, už či tu či inde, potkal i ostatné literárne pamiatky naše, pokolenie však, ktoré bolo by mohlo aspoň ústne zachovať dedictvo predkov, latinismu podľahnuvšie odvrátilo sa od národnej reči a tak i od slávy otcov.

Nemec už vtedy položil základy odnárodnenia slovenského, keď po prvýraz začal natískať Slovenstvu cirkev latinskú na miesto slavianskej. Bez Nemca Maďar nikdy nebol by sa dopracoval úspechov v tejto zemi: ale bol by zmiznul za príkladom Hunov a Avarov, alebo bol by pretvorenym byval zdravym živlom slavianskym.

Nakoľko zachovaly sa na Slovensku — mimo haluzí dosiaľ pravoslavie vyznávajúcich — predsa aspoň rumy cirkve slavianskej, nenie dosť jasno stvrdené: otázka náleží ešte historikom. V XV. storočí ujalo sa u nás učenie Husovo a s ním ponenáhle započala

sa literatúra, a síce v reči, akou písané boly knihy Husitmi sem donesené. Husiti boli dobrym, zachovanym pokolením; jich pobyt na bratskom Slovensku, rozumie sa, musel dobre pôsobiť. Ale ako oživili v XV. storočí náboženský ruch, ako zo semena nimi tu zasiateho vyrástla v XVI. a v XVII. storočí literatúra: tak oni to zapríčinili, že domáci jazyk slovenský stal sa nevzdelávanym, že veľká väčšina národa, priznávajúca sa ku viere katolíckej, nepriložila rúk svojich k literárnemu dielu do samého XVIII. storočia.

Je to, pravda, stanovisko teraz už prekonané, ale z príčin historického vývinu škoda by bolo i z tejto strany nepoukázať na dobu túto.

Rozšírením sa totiž reformácie započala sa literatúra v jazyku vlastnom ešte i u samych Maďarov, započala sa bojami, polemiami, vedenymi medzi mužmi cirkve katolíckej a protestantskej, a maďarská reč ohľadom vývinu svojho po dnes mnoho ďakuje literárnym dielam Pázmánovým. Tá istá revnivosť musela byť i u Slovákov; ale katolícka strana nenávidela s vyznaním svojich rodákov protestantských ani reč, ktorá pri tom vyznaní z jej stanoviska temer najviac zavinila. A ponevač domáci jazyk tak blízky bol cirkevnému jazyku protestantov, zanevrela i na ten domáci, alebo aspoň nemala chuti používať ho za zbraň vo vedenych bojoch náboženských.

Po tejto bočnej odchýlke len v krátkych ťahoch poukážeme na vyvin literatúry, čo tepny národného života. Pomery v rečenych stoletiach neboly prajné pre vyvin národnosti. V politickom živote, ba u vzdelancov i v živote súkromnom, panovala latina: reč vlastná, reč národná bola potlačená, zanedbaná, bola obmedzená na ľud, tohto prechovávateľa každej národnej pamiatky. Spisovatelia všímali si v prvej periode len potrieb cirkevnych: no povedomie slovenskosti svojej, ač snáď nie dosť jasné, už mali, a Slovák, ako to i znamenity Pypin vyznáva, „какъ только пробудится въ немъ народное сознаніе, тотчасъ чувствуетъ и сознаетъ себя Славяниномъ." (Jak náhle prebudí sa v ňom národné povedomie, hneď cíti sa byť Slavianom.)

Tak i cirkevní spisovatelia už v XVII. storočí začínajú pripomínať dôležitosť vzdelávania vlastnej reči, chránenie národnosti, a to s poukázaním na veľkosť slavianskeho plemena.

Hľa, talisman malého národa, ktory nemožno prebúdzať upomínaním ho na vlastnú minulosť! Národ malý, národ bez vydobytkov minulosti, národ neblahymi pomery i do poroby duševnej vrhnuty, v mohutnosti svojho plemena najde oporu, ktorá vyvedie ho z beznádejnosti, ktorá opusteného ducha oživí mu činoplodnou túžbou. Idea táto, vyslovená po prvyraz Danielom Horčičkom, opanúva potom všetkych lepších spisovateľov evanjelicko-cirkevnych. Možno, že bola by zostala neplodnou pre úzkosť priestoru, avšak ona zapálila a vzbudila v XVIII. storočí zo strany katolíckej Bernoláka, z jehož školy, položivšej prvy základ literatúry domácej, slovenskej, vyšiel potom Holly, spievajúci už nielen o Svätoplukovi, Cyrillovi a Methodovi, ale i o „Matke Sláve."

A tak nie prv vyvinutá literatúra protestantská zapríčinila bezprostredne naše národné znovuzrodenie, ale práve zo stránky katolíckej prišiel impuls, ktorá bola do Bernoláka literárne celkom mrtvá. Tak prechádza missia z rúk jednej konfessie do druhej, aby konečne všetky harmonicky dejstvovaly na pozdvihnutí národa. V tom naša dnešná úloha. Harmonia na poli slovenskej renaissance neprotiví sa vernému slúženiu svojej cirkvi, ba nemá prestať ani len v samom konfessionálnom boji, jestliby taký povstal. Všetky duševné sväzky medzi staro-protestantskou literatúrou boly pretrhnuté. Našli sa mužovia čistí a veľkí, ktorí počali stavať na základe všenárodnom, a dnes sme buď Bohu chvála tam, že rozdielnosť vyznania netrhá oduševnelých pracovníkov na roli národnej. Ktoby chcel v tomto ohľade rôzniť, sotva by našiel podpory u umných našincov na oboch stranách.

Slovák, zavretý do svojich hôr v samom stredisku slavianskeho sveta, nevystavený teda vplyvu cudziny, nevedome zachoval svoj slaviansky ráz,*) a keď v odlúčenosti tejto, v položení čo najneprajnejšom roztúžilo sa mu srdce, túžby tie plamenné kamže sa maly obracať, ak nie k veľkej rodine slavianskej. Že najuhnietenejší, v historii najmenej známy kmen dal Slavianstvu Kollára, Šafárika, Štúra, Hurbana, to nie je náhoda, to takto nádobno vykladať.

Kollár a Šafárik, pohnuvší celým Slavianstvom, prirodzená vec, najviac porozhrievali mysle i doma, najviac prispeli k prebudeniu i svojich rodákov. Že nepostavili sa na stanovisko domáceho jazyka, to zavinily (čo platí menovite o Šafárikovi) pomery. Prišiel však Štúr, odchoval myšlienke národnej zástup mladých ľudí a spustiac sa smeru svojími spoluvercami sledovaného, postavil sa na stanovisko Bernolákovo, s tým rozdielom, že na miesto prechodného nárečia položil nárečie pôvodné, centralné, a tak z materiálu dlhým vekom chystaného konečne položený bol jeho mohutnou rukou zá-

*) Skutočne, Slováci, z drievnejších čias utrativše politickú neodvislosť, zostali v odlúčenom položení, pri ktorom, obzvlášte v horných krajoch, mohlo zachrániť sa mnoho svojství charakteru a bytu, nedotknutých cudzoplemenným vlivom .... Nedostatok všelikej myšlienky o možnosti samostatného politického bytia spôsobilo to, že národné snaženie slovenského patriota ľahko obracalo sa v idealisovanie Slavianstva vôbec: u nich nebolo, ako u iných plemien, prešlého, historicky pamätného, ktoré oni mohli by rozumne ufať na novo postaviť, i všetok plameň národného citu, ktorý u iných hnal sa menovite za týmto, u nich obracal sa na patriotismus ideálny, na otčinu všeslaviansku, na panslavismus v tom alebo druhom smysle i objeme. Poznamenali sme, že u slovenských učených ľudí dávno pred vlastným počiatkom znovuzrodenia vznikaly myšlienky tohoto svojstva. Zajiste tiež v novejšej dobe najcharakternejši panslavisti zjavili sa menovite u Slovákov: Kollár, ktorého „Slávy Dcera," „Slavianska Vzájomnosť" prebrmely po celom slavianskom svete; Šafárik, ktorý tým istým všeslavianským spôsobom reštauroval slaviansku drievnosť, sobral historiu slavianskej literatúry a sčítal ethnograficky slavianske plemená; — podobne, niečo pozdejšie, bol kultúrno-politickým i literárnym panslavistom Ľudovít Štúr (ktorý uvážený je na viacerých miestach diela). А. Н. Пыпин: Исторія славянскихъ литературъ. Том II. Словаки. Str. 1025.

klad znovuzrodenia slovenského, náboženské strany, jedna to kosť, jedna krev, jedna mysel a snaha, sjednotené v jednej spisovnej reči.

Základ budovy položený bol teda podľa genialnej koncepcie Štúrovej. Oživený národ mal ju ďalej stavať. Ale my hovoríme o prebudenom, znovuzrodenom národe, kdežto ten národ pozostával ešte vždy len z niekoľkých posvätencov: ľud bol mrtvý, vzdelanstvo odcudzené. Štúr vlastne neskoro prišiel, neskoro natoľko, že dielo jeho predišlo dielo maďarského prebudenia, predišlo ho v pomeroch prajnejších. Keď začalo sa hlásať pod Tatrami, čo je to ten národny život, zemanstvo a časť meštianstva slovenského boly už v tábore maďarskom. I začal sa boj: z jednej strany pri pomoci všetkých možných prostriedkov, pri poskytovaní výhod a odmien, pri zpomínaní právnych i usurpovaných nárokov, z druhej strany s opieraním sa výlučne na čistotu idei. Čo nemožné je na celom svete v boji národnostnom, to deje sa v Uhorsku po dnes: otec so synom, brat s bratom najdú sa zoči voči vo dvoch táboroch. A postaviť sa na stranu jednu znamená zabezpečenie budúcnosti, zastáť si na druhej, toľko ako zriecť sa pokoja svojho a spokojnosti tých, ktorých miluješ, o ktorých pečovať je tvojou svatou povinnosťou. Tam isté víťazstvo, tu ztratenie všetkého. Hanený, prenasledovaný vyndeš z boja, k úteche nezostane ti len idea, ktorá, nedotknutá surovou prevahou časnou, ani bitému nedá ti však klesať.

A nielen, že Slovákovi nemalo byť dovolené stať sa svobodným človekom slovenským, lež on určený je tymi mocnými za materiál, jeho sotretím čo Slováka podmienený je vzrast iného.

Posvätenci, ktorí prevzali velikú úlohu, stavať ďalej onú budovu, obbrknutí boli teda, čo len kamienok chceli na ňu priložiť, a na samý základ dorážano, dobyjano, že ozaj len velikosťou idei, ktorá dala mu vzniku, mohol byť udržany.

„Obdivujem váš heroismus!“ povedal nedávno jeden utiahnuty síce, ale vznešenoduchy kňaz mužom národnej strany. Skutočne, v pomeroch týchto heroismom je už púhe priznanie sa k slovenskému národu. Kto vrhnuty je však už samým vyznaním barvy do tychto bojov, kto svojou slovenskosťou zaroveň prädestinovany je k zapieraniu samého seba, muž nechže si ide smelym čelom opravdového herosa! Lebo, ač vzrast národného ducha patrny je napriek tisícerým prekážkam, ktože môže povedať pri svojom diele, že urobil všetko, čo len mohol. Ľud, tá nevedomá massa v národnom ohľade ešte pred nedávnom, začína sa budiť, začína poznávať úprimnych priateľov svojich. Nie však na celej čiare. Sú slovenské kraje, celé stolice, kde zostal až po dnes massou, jasny vyraz uvedomenia ešte vždy nekrášli jeho slovensky typ. Pravda, ťažko je dostať sa k nemu, keďže jediné praví priatelia jeho predstavovaní sú mu čo svodcovia: ukážme mu však, že okrem zvučných slov, ktorym, ubity biedou, beztak ťažko porozumie, máme pre neho rady, prostriedky materiálny dobrobyt donášajúce, on zdvihne sa tou jemu vlastnou silou a nedá sa odvrátiť od nás. A niet tak obmedzeného oboru, že nedalo by sa v ňom národne pracovať i v tomto smere!

Maďarskými školami pre maďarské úrady a výhody odchovaná intelligencia môže sa odštiepiť od národa, ľud však zostane nám, ak len neprepadne za maďarskej aery nie maďarisácii, lež zchudobneniu. Zostane nám a k nám bude obracať jasné zraky svoje. My zaštítime ho svojím slavianskym povedomím, ktoré tým viac bude sa rozplameňovať v nás, čím viac budú sa sťahovať medze našej voľnosti, čím viac budeme zaháňaní do svojich Tatier, čím ubitejšími, čím ubolenejšími budeme sa cítiť.

„Som Slavian, uviaznuvší do poroby:
Nuž jak nečakať spásy zjavenie?“

Jozef Škultéty.

Ľudovít Štúr.

Píše

dr. *Jozef Miloslav Hurban.*

(Pokračovanie.)

Prípravy k „výletu na Devín“ konaly sa skryto; len užší kruh priateľov národa a údov spoločnosti zasvätený bol do tajomstva. Aby nápadným nebolo, keďby veliká časť slovenských študentov nebola na prednáškach — o popoludniach stredy a soboty nemohlo byť tiež reči, keď zasadnutia rozličné bez tých najprednejších údov nedaly sa dobre myslieť —, vyvolila sa nedeľa ku výletu; bol to deň Jura, 24. apríl r. 1836. Všetky možné pravidlá opatrnosti predpísal Ľudovít, medzi ktoré patrilo: výlet nesmel byť hromadný, najviacej traja a traja mali včasne ráno vybrať sa z mesta; pozvanie malo sa stať menom Štúrovým od jednotlivých do tajomstva zasvätených, ale tak obmedzene, že každý len tých mal zavolať, ktorí mu boli udaní, so zaviazaním jich, aby žiadnemu zo svojich priateľov o výlete na Devín zmienky nerobili, tým menej snáď dakoho nepovolaného so sebou vzali. A všetko bolo na vlas exekutované, tak že mohol sa dňa 24. apríla zavčas rána s pozvaným i najlepší priateľ stretnúť na ulici a zpýtať sa tohoto kam ide? iste nebol by sa pravdy od neho dozvedel. Až za Bretislavou so smiechom a radosťou podávali si ruky a v tešení sa na výjavy dnešné poberali sa ku Devínu. Jarné slnko kúpalo svoje lúče v tichom, veličensky vo svojom koryte rozlievajúcom sa Dunaji; biele zdi starého Heimenburgu zasielaly pozdravenie k dobrému ránu „Brecisburgu“ — Heimburg Bretislave — a v pravo vítaly pútnikov staré rumy Devína. Spev veselý, túžbyplný sladil a oživoval pochod mladoňov, v hrudi svojej zápaly vekotvorné nesúcich.

To hla prvý plod tyranského, nesvedomitého, blbého utláčania mládeže k vyšším cieľom sa nesúcej. Ona hľadá spravedlnosť pre pravdu, za ktorú plameňom horí jej duša, a ktorú chce zjavne hlásať a vyznávať štúdiami, dielami, piesňou a slovom srdečným:

no, keď už vidí a zkúsi bolastne, že najideálnejší tento smer duchov bilagovany je jako zrada vlasti, jako zločin, vtedy vrhá sa do tajnych skryší a nehatená slepotou tyranov svobodne si tvorí svety spravodlivosti a pravdy a v rozvoji tomto ideálnom sosilňuje, tuží a nad oceľ tvrdšou činí dušu šlachetnú.

Proti takejto mládeži darmo kujú kováči okovy a reťaze, lebo čo priam i dajedni odídu svetom a roztopia sa v ohni pokušenia a shoria sťa rážďa a strnisko, jadro mládeže takej zostane nenarušené a vyženie v národe nové prúty, nové podrastky, silné haluze, v jichžto tôňach odpočine dakedy národ ubiedeny.

Programm, Štúrom sostaveny, známy bol len čiastočne jednotlivcom, ustanovenym k rečneniu; každy znal druha pred ním vystupujúceho; prehľad všetkého bol v rukách tych predných, ako boli Štúr, Zoch, Grossmann (Gustáv Dobroslav), Čendekovič, Červenák, ktorí pripravení na pôvodné reči a básne predok viedli. My mladší mali sme naložené kroz tych, ktorými povolaní sme boli k vyletu na Devín, predniesť básne tu z Kollára, tu Hollého, tu Klácela, v ktorych rečnení vyznačili sme sa vo spoločnosti. Ja som bol do tajomstva zasväteny Záborskym, s ktorym dali sme si heslo, že sa sídeme na rybäcom námestí pri srankoch nad Dunajom a od toho tiež dostal som naloženie zarečniť Klácelovu báseň „Přísaha.“ Škultéty bol vehlasnym rečníkom odsekov z klassického „Svatopluka;“ medzi tymi boly odseky zo spevu V., reč Zemižížňova:

„Večne-li odsúden k tomu náš je tu na svete národ,
Pod cudzím, aby len sme zapriahli dýchali jarmom,
A vlastnú svobodu, vlastnú neužívali voľnosť?“ atď.

Alebo opis udatnosti a osoby Borislava:

„Strašný tiež sa valí Borislav, hrozného preslavný
Jaščera ukrotiteľ, čo zakaď žil v zroste pribýval“ atď.

Dnes mal sa onen prvy odsek ozývať na Devíne.

Okolo 8. hodiny boli sme, my ľahšie vojsko, už v zahrade hostinca pod Devínom a túžobne čakali ostatních; napokon prišiel i Ľudovít so svojím Čendekovičom a Jaroslavom Bórikom.

Pochod na Devín bol hromadny. Srdce v hrudi všetkych bilo nepokojne, túžba, vrely cit lásky k neznámej, ale z hlbín duše ctenej minulosti slovenského národa zaplavily celú bytnosť oduševnenej tejto mládeže slovenskej. „Posvátná místa jsou, kamkoli kráčíš,“ ozývalo sa vo všetkych dušach slovo Kollárovo, a my skutočne sotva dýchali sme, aby sme i dychom neurazili svaté pamiatky tu pozostalé po otcoch slávy a deja plnych. Zo spoločnosti s uvädlym srdcom, cítili sme sa tu byť jako čarovnym prútom preloženymi do spoločnosti dávno zašlych duchov, ktorych srdce živé tĺklo za veci pospolité národa celého a jeho bytu na svete. Nevyslovitelné city prelievaly sa srdciami našimi a mysel naša vznášala sa len v minulosti. Rozpomienka na tieto city, toto horovanie ducha nadiktovala mi po 7. rokoch tú sloku, od priatelov chválenú, z piesne mojej „U proudů valnych Dunaje širého“ atď.:

Zerzaven dřímá někde meč Mojmíra,
Přílbu Svatopluka skála i rum svírá;
Jen zde a onde, ze zapomenutí
Zpomínka v písni k nebesům se kroutí."

Z temena hradu otvárajú sa najrozkošnejšie výhlady na západ, sever a juh. Od východu čnie lysá Kobyla, vysoká Homola a od nej smerom severným tiahnu sa malé Karpaty; pod nohama vpadá mutná Morava do valného Dunaja. Slnce jasné osvecovalo temená hôr a hradov, a jeho teplé blesky padaly na junač slovenskú, tu si v kolo zastavšiu. Tichý vetríčok, čo poťahoval z juhovýchodu, ochladzoval rozpálené tváre mládeže a pohrával si bujnými vlasami strunovitého, vysokej postavy Ľudovíta, zastavšieho si na zvýšený rum s odokrytou hlavou. Všetci sňali klobúky z hláv a spievali pieseň novú, ktorej odpisy rozdávaly sa na ceste hore hradom. Zádumčivý nápev: „Nitra, milá Nitra." Štúrova táto pieseň znela:

„Děvín, milý Děvín, hrade osiralý,
Pověz že nám, kedy tvoje hradby stály?"
„„Moje hradby stály v časech Rastislava:
On byl vašich otců, On mých hradeb sláva.
Sláva, moje sláva, kdeže mi spočíváš?
Ach, darmo, větříčku, prachy jej rozsíváš!""
„Děvín, milý Děvín, hrade osiralý,
Kýmže se tvé hradby ještě slavívaly?"
„„Slavívaly se ty otci mé krajiny,
S nimiž kvitlo štěstí milé mé rodiny,
Šťastný věk ji svital, nyní ji nesvitá,
V cizém poli kvítek a v stínu nezkvitá!
Když si na to myslím, oko mé pozírá
Na hrob Svatopluka, na prach Slavimíra.
Na ty se zanáše, želem ošedívám,
A když na mou dávnou říši se podívám,
Dole hradbou slzy mutné mi padají,
Ony mutnou sestru Moravu dělají.
Proto ona teče kalná do Dunaje,
Já padám a se mnou zapadají kraje.
Tam ten vrch mne želí, když mne padať vidí;
Již hle lysým zůstal — snad jej žel ten sklidí.
I slunéčko za tu horu když se skrývá,
Veždy smutným okem na mne se podívá.
Jen synové moji k trýzně nepřichází:
Tak se v světě děje, když štěstí zachází!""

Dojem piesne bol hlboký. Jako očarený stál tu sbor peknych mládencov slovenskych. Každý čakal, jako tam kedysi apoštolovia Kristovi v Jeruzaleme v deň Turíc na veci, ktoré prísť maly. Voždy usmievavá, teraz prísne vážna tvár Zochova z jednej, z druhej strany Štúra územčistá postava s čiernyma ostrýma očima Gustáva Grossmanna, nechávaly nad sebou vyčnievať štihlého Ľudovíta, popri

jednom z nich stál vysoký, okrúhlej tváre a čiernych očú Čendekovič, oproti nemu kučeravy, peknych červenych líc Jaroslav Borik, hneď tu v popredí veľkého čela a pod ním sokolovych očú Drah. Frndák s Benj. Červenákom tváre nevyznamnej inak, ale prenikavych, ostrých očú a katonského vzozrenia, bok Ladislava Paulinyho, večne zadumeného, hlbokomyseľného, s barnavou tvárou a jako uhol čiernyma očima, tu plecity Pavel Košacký, tam štihlý, posmuhlej tváre Dan. Krmán, onde okrúhlej tváre, s velikyma, ustavične nepokojne pod sklepitym, vypuklym čelom gúľajúcima sa očima A. Škultéty, hneď vedľa bľadá malych čiernych očú, mladuská, príjemno rapavá postava Ďurka Záborského, zas tu básnik prvotriedny s veľkyma modryma očima, peknej usmievavej tváre Ján Maróthy, popri ňom veľky štylista latinský a básnik s bohatou, hore čelom jeho príjemno sa ťahajúcou žilou básnickou, Drahotín Rafanides, posmuhlej tváre, málomluvny, váhavo ale prísno a logicky mysliaci, slohu nanajvýš vytríbeného a čistého, Janko Bysterský z Bysterca, Ján Maier atď. atď. Tak tu tíškom všetci stáli s očima obrátenyma k Ľudovítovi, ktorý po malej chvíli zahájil historických upomienok plnou rečou slavnosť prvého navštívenia hrobov slovenskych bohatyrov dávnovekosti kroz mládež novovekú. Vzletné myšlienky Štúrove schvacovaly mládež so sebou do veku Rastica, Svatopluka a Mojmíra, a prúd reči jeho rozlieval sa tokom Moravy, Dunaja, Váhu a Hrona po nivách slovenskych. Dávnej slávy dni posvatné maľoval úchvatnymi barvami a vyzýval mládež k pohrúženiu sa do vód zdravých dejepravy národnej. Vetor tu i tu pohrávať sa chcel s vlasami jeho, ale tu rečník shrňal jich ľavou rukou, pravou ukazujúc k Tatrám, kde naša kolíska a kde národ v tvrdom spánku prespáva života svojho neslavné dni. Pravda jeho v potupe a posmechu! Krivda šibe ho nemilosrdne, anižby v stave bola prebudiť ho zo sna osudného. Úlohou to tvojou, mládež naša, abys' ty milosťou a priazňou vykonala pri ňom, čo vykonať nemôže palica biricov, bijúca do neho a len hlb a hlb ho v sen poroby vrážajúca. Tak hrmel Ľudovít a slzy zaleskly sa v očach mladoňov. Dlho trvajúce „ať žije!“ nieslo sa vlnami Moravy a Dunaja po skončenej úchvatnej, vzletnej reči Štúrovej.

Štúr vydychnuc si, sám cely dojaty a preniknuty vlastnou rečou, po krátkej prestávke zanótil: „Nitra, milá Nitra,“ ktorú pieseň tehdajšia mládež vždy spievala s nábožnym citom. Po piesni Grossmann rozkladal vyznam historicky piesne tejto a zašiel na doby historie, obsahom piesne zpomínané; jeho reč vnikala bystrotou svojou do dejín národných nie menej, než do srdcí poslucháčov; filosofické momenty rečník vedel vynaísť na historickom rozvoji národa slovenského. Kym ale mysel poslucháčov za rečníkom prechádzala sa po zapadlom historickom svete, ani sa nenazdajúc rečníkom prevedená bola k úlohám, čakajúcim na ňu v tomto a budúcom veku. A tu rečník dorážal na mládež, vyzývajúc ju k najpilnejšiemu štúdiu klassického sveta, na ktorom sa vybrúsi um mladych bojovníkov Slávy, ktorym ťažká úloha pripadá v budúcnosti. Bol tu na svojom koni Grossmann. Naučnú prednášku jeho

posolil vzletnou básňou Ctiboh Zoch, vystúpiac na povýšené, z rumu devínskeho záležajúce rečniště a zápalom duši svojej vlastným v časomiere klassickej prednášal ódu svoju:

„Už um chce kraľovať, traste sa tyrani,
Už voľnosť prichodí, tešte sa otroci“ atď.

Zaujímavé by istotne bolo, keby v papieroch nebožtíka Ctiboha báseň táto vynajdená byť mohla; lebo nakoľko ja čítal som knihy a časopisy slovenské, nikde ona ešte vytlačená nebola. Dojem ale jej v duši mojej, a nepochybujem i v dušach iných, bol vnikavý a silný. Sila výrazu i citu boly Zochove vlastnosti osobné. Zachránenie tejto perly poesie mladého Zocha bolo by veľmi záslužné, ona by ožiarovala ponímanie tohoveké nádejí slovenských, do najbližšej budúcnosti skladaných.

„Hej Slováci, ešte naša reč slovenská žije!“ vyprúdila sa pieseň z hrudi a hrdiel mladoňov rozjarených. Rečnil po piesni ešte Benjamin Červenák, s ktorým pôvodní rečníci vyvážení boli; nasledovalo rečnenie Škultétyho: „Večne-li odsúden k tomu náš je tu na svete národ“ z Hollého; potom Klácelova „Přísaha,“ mnou prednesená, tak Záborský a iní rečnili, medzi rečnením spievalo a besedovalo sa o „nádejach Slávy.“

Z besedovania utkvelo mi ešte v pamäti Štúrovo nasledujúce vzletné vyzvanie: „Bratia! Jakúže si pamiatku odnesieme ztadiaľto? Či tie kamienky, čo z múrov staroslavných devínskych sme si už navylupovali, majú byť tie znaky nášho horlenia a vzdelávania sa? Tie zasypú sa prachom a čas jich pohrobí v zábude. Stálejšia a ideálnejšia má byť pamiatka tohoto dňa, aby mohla vzdorovať prachu dlhochvíľnemu a času pohrom plnému. Jesto obyčaj pri učených spoločnosťach dajedných, že svojim členom pridávajú mená, zvláštny potah majúce ku cieľom spoločnosti. My sme členovia nesmierne velikej spoločnosti, spoločnosti totiž slovanského národa, my sme živejšie, než otcovia naši, pocítili potrebu prebudenia sa k sebavedomosti i kmena nášho slovenského i patričnosti našej k velikému národu slovanskému; nože postarajme sa dnes spoločne o to, aby nám nemohlo a nesmelo nikdá výnsť z pamäti rozpamätovanie sa na to, k čomu dnes povzbudzovali sme sa tu na rumoch zapadlej slávy otcov našich, čo sme si vzájomne sľubovali, za čo horliť, pracovať, bojovať, žiť i mrieť zaväzovali sa. Moja nárada by ta smerovala, aby každý z nás zvolil si heslo života a priložil si alebo od nás prijal meno slovanské ku krstnému menu svojmu a spoločne s týmto ho pri podpisoch a vo spoločnosti národnej užíval. Takéto svobodné a dobrovoľne prijaté meno vo dňoch zápalu svojho mládeneckého bude nás na heslo nášho života večne upomínať, jako pravého kresťana upomína meno jeho krstné na smluvu s Pánom Bohom na krste učinenú!“

Nárada prijatá bola s jasotom. Jedni si volili heslá i mená a jiným dávané boly zväčša Ľudovítom samým na pamiatku prvého tohoto výletu na hroby slavné veku dávno zašlého. A ačkoľvek neviedol sa zápis aktu tohoto, na temeni Devína dokonaného, heslá

tu vydané a mená tu prijaté nosili a nosia sa nielen od účastníkov slavnosti tejto, ale, keď iní dozvedeli sa o tom, i od iných, ktorí pristúpili do radov týchto, tak že od toho času často a vždy hojnejšie stretáme sa s menami slovanskými i v literatúre a v živote. Ľudovít prvý prihlásil sa, že on popri krstnom nosiť chce meno národné, Velislava, Červenák popri svojom Benjamin Pravoslava, Timotheus Cochius pretlumočil si meno na Ctiboha Zocha, Záborský pridal si Bojislav, Grossmann Dobroslav, Škultéty Horislav, Maier Jaromír, ja ale Miloslava meno s heslom, pod lipkou slovanskou na pečiadke vyrytým, „pravde a národu“ prijal som. Iní inak, alebo tak, jako sa pri druhovi jim pozdávalo, heslá a mená slovanské si pridávali alebo cudzonárodné si tlumočili. Mladší pochytili príklad starších a tak vznikali mená slovanské, jako: Želislav, Slavimír, Slavomil, Ľuboslav, Lumír, Záboj, Zvestoň, Slavoľub, Horimír, Horislav, Miloš, Krasislav, Vrahobor, Drahotín, Myslimír, Želimír, Cyrill, Method, Miliduch, Domoľub, Mečislav atď. atď.

Po tomto dejuplnom rozochvení a humoru zavznela pieseň „Hej Slováci,“ a pri sloke: „My stojíme stále pevne, jako múry hradné,“ podal Ľudovít ruky obom zprava i ľava stojacím a príkladu toho nasledovali všetci ostatní, tak že stálo kolo s rukami mocne sviazanými a nad hlavami čniacimi. Oduševnene triráz zopätovala sa sloka tá a dané bolo znamenie k pochodu zpiatočnému pri speve horvatského pochodospevu:

Nek se hrusti šaka mala
Dušmaninov! atď.

Dosiaľ všetko išlo jakoby bol písal. Ustrnutie a ľaknutie prvé, veľmi prozaické, nasledovalo pri príchodu do hostinca, kde shliadli sme nádherne pokrytý stôl; aspoň my mladší a zväčša chudobní šarvanci tak sme sa poľakali toho striebra, tých tanierov, tých pečených moriakov, že sme sa zaraz utiahli do zahrady ku stolíkom, chcejúc si popri klobáskach a pive pochutiť v pomere ku svojim kapsám. Ale tu Ľudovít nám za pätami a volá nás ku stolu spoločnému. My vyhovárame sa na svoju kassu chudobnú, reč, pravda, išla po latinsky, aby číhajúci posluhovia nerozumeli, o čo ide. Ale Štúr „nič nerobí“ vetí, „len vy poďte, my budeme dnes všetci spolu obedovať.“ My, rozumie sa, pri dobrej chuti súc a mysliac, že je všetko v poriadku už, nedali sme sa dvakrát povolávať. Kým obsluhovači mysy nosiť začali, strhlo sa vo velikej dvorane latinské horlivé besedovanie vyšetrovacie, kto zapríčinil toto nedorozumenie, lebo i starší naši vodcovia z podobných príčin jako my zdali sa perhorrescovať toto lucullovské pristrojenie. A nám mladším poznovu tiekla rosa po čelách i chrbátoch. Čo z toho bude? Keby vec na Štúrovi bola ležala, ten by iste bol pri klobáskach zostal, ale on nestarajúc sa o to, sveril vec Čendekovičovi, aby obstaral *skromný obed*. Nuž tu potom už len na Čendekoviča všetka búra sa zviezla. Ten sa síce vyhováral, že on nerozkázal moriakov rezať, nuž ale vraj, keď jich už raz zarezal a upiekol loptoš, nuž zjieme a zaplatíme jich in honorem Slavorum!“ Traja sklepníci (kellneri)

niesli tri veľké mysy príjemno zaváňajúcej polievky na stoly. Starý Čendekovič povstal a modlil sa: „Benedicas nobis Domine Deus et hisce tuis donis, quae ex tua larga manu sumpturi sumus, per Jesum Christum Dominum nostrum amen," a lyžice zacvendžaly. Polievka bola chutná, chutné boly i jiné jiedlá a pivo dodalo humoru, omráčenému z počiatku, novej sily a čerstvosti. Len jedni zo starších boli akoby jich bol dorezal. Hovor pošušmý viedli medzi sebou po latinsky medzitým, čo my bezstarostlivejší púšťali sme úzdu veselému rozmaru. Pred nastoleným moriakom počaly sa prípitky a zdalo sa nám, že je už všetko v poriadku, bo rečnili už veselo i Ľudovít i jiní starší. Z rokovania potichmého vyšlo na javo, že pri nás niet toľko drobných, aby sme mohli smelo hostinskému do očú sa podívať; uzavreli teda naši vodcovia dvoch, Pavla Čendekoviča a Jaroslava Bórika, poslať do Bretislavy pre peniaze, my ale ostatní mali sme len ďalej hostiť sa a veselo zabávať, tak aby nik nezbadal našu pravú situáciu. Bórik a Čendekovič vykradli sa zo svierajúceho sa veselosťou kola družiny slovenskej.

Kapitolu svoju latinskú síce Čendekovič odniesol od Ľudovíta, no prijal ju a svedomite pousiloval sa napraviť poklesok. „Tak hľa je to, bratia, s takýmito starými študenty, ktorí prv, než si skončia štúdia, odbiehajú po paedagogiach a po staniciach rozličných, kde dobre žiť naučia sa a už potom pri návrate k štúdiam ani to nevedia pochopiť, čo znamená slúžiť idei pri pomeroch skrovnejších! Takýto obed chudobným šuhajom na krky uvaliť! Ostatne tu moja celá kassa, hostite sa, kým vás nevykúpime!" a i on po chvíli ztratil sa z veselého kola.

Symposion Štúrovské premenilo sa najprv v hlučný spevokol, potom v študentský staromódny kommers. Rečnilo a spievalo sa pri penavých pohároch, ktoré Bojislav pilno kontrolloval. Hostinsky zdal sa mať radosť z nás, bo všetko rozumel; len keď začaly humoristické poznámky lietať o situácii a smiech strhával sa homerický s pohľady ironickými na hostinského vypúšťanými, najmä ale keď to už pridlho i nám i hostinskému trvalo a čím ďalej, tým menej hovorilo sa po slovensky, ale vše len latinčina nesrozumiteľná urážala uši jeho, vidno mu bolo na tvári, že podozrenie začína hryzť na jeho mysli filisterskej. Výbuch prekazil zavedený nato kommers a poručený nový náklad pohárov piva, pri ktorych začala sa pieseň: „Gaudeamus igitur," a po tejto miešanina latinsko-slovenská: „Ecce quam bonum, bonum et jucundum," načo išla pieseň do kola slovenská, tu i tu nemecká, a vystrájali sa pritom komedie. V takejto trnc-vrnc zjavila sa tandem aliquando postava milá Čendekovičova a po introite, práve spievanom, „Ecce quam bonum," zanôtil starý Pavel: „Ten uhrovský kostelíček," a spievalo sa ešte búrnejšie, ešte rozpustilejšie.

„No ale teraz už dosť, bratia," končil kommers Štúrov alter ego, „pod Devínom nie je miesto na kommerse; kommers si zakončíme u Steinmetzla. Viete, že „U Steinmetzla pod lavičkou, tam sú plucery," a do smiechu pustila sa celá spoločnosť, zaspieva-

júc smiešnu pieseň do konca, čo medzitym Záborsky a Bórik robili poriadok s hostinskym.

„Pod Devínom na Dunaji húsky sa perú,“ zanôtili a vyrojili sa šuhajci von z hostinca, práve ako slnce ukrylo sa za „Heimburgom“ a tichy Dunaj poberal sa so študenty slovenskymi do „Brecisburgu.“

Detva slovenská mala dosť kommersovania a obisla Steinmetzla, tískom do svojich domov sa poberajúc. Iba druhého dňa každy načúval, čo asi povrávať sa bude o udalosťach devínskych. Ale „cicho wszędzie, głucho wszędzie,“ nik a nič ani len nesuchlo, jakoby sa nič nebolo prihodilo. Medzi touto Štúrom vyberanou mládežou nebolo zradcu.

Ľudovít pri najbližšom symposiume v horách vyčítal ešte raz levity starému svojmu Pavlovi, že paškrtnosťou svojou bol by, málo chybälo, uškodil veci našej: lebo len si pomyslime, keby sa o tom malheuri našom boli dozvedeli zlostní Maďari, maliže sa nám naposmievať! A posmech nemohol Štúr zniesť. Medzitym vysoko cenil a vážil hotovosť oboch bratov, Pavla a Jaroslava, ktorí neťažili si dlhú cestu z Devína do Bretislavy podujať, aby bratov svojich, v zástave súcich, vysvobodili a nedopustili horšie možnosti. „Na takych bratov možno bude spoľahnúť sa i v dobách horších.“

Tak sa to žilo s Ľudovítom.

IV.

Teraz nám nádobno načrtať i episodu, ktorej náslov najvhodnejší by bol „bez Štúra.“ Idem k episode jednej, docela proti postavenej episode tej, ktorou skončila sa tretia kapitola, k episode bez svolenia a spolupôsobenia Ľudovíta Štúra, odohravšej sa v Bretislave koncom roku 1835 a počiatkom 1836. Bez Štúra bola zosnovaná, bez neho prevedená a predsa i táto episoda ukáže nám, už čo i viacej negatívne, mladoňa nášho v intensívne blištiacom sa svetle a jasnu dojemno krásnom. Ale nádobno nám vydychnuť si z hlbšieho.

Doba, v ktorej nachodíme takto tvorivého ducha Štúrovho, bola dobou klvania sa na vonok všemožnych novych pomyslov a ideí, a to nielen vo slavianskom, ale i v maďarskom smysle, a nie len vo smere národnostnom a vzdelanostnom, ale i vo spoločenskom ohlade. Čo hybalo národami, to v mládeži menilo sa v klíčky a puky, ktoré krútily a tiskaly sa von primerane prírode svojej.

Študentstva dobrnulo sa do Bretislavy veliké množstvo, pričom nemalú účasť mala obostranná, slovenská a maďarská propaganda. Štúrovi žiaci doverbovali jako náleží ostrych borcov do „sídla umén blahého,“ sám Štúr ale pritiahol za sebou na lyceum z juhu sokolov srbskych, ktorych počet až na 30 vystúpil a medzi ktorymi vynikali pilnym sedaním u nôh jeho Žarić, Kiriaković, Gruić a veľa inych. Ale i Brezuvik nezahálal cez prázdniny r. 1835/6 a dodal veliky kontingent Štiavničanov, t. j. žiakov v Štiavnici kroz Bolemana pomaďarčenych, haraburdákov to nad inych vynikajúcich. I započal

sa život študentský strakatý. Haraburdáci si veselo a búrlivo počínali. Krčmy boly zaplnené, kaviarne oblahnuté študentami, a už sa i klobúky vysoké narážať počaly na tváre tým, ktorí na ulici hovorili po nemecky, lebo slovensky. Haraburdácka idea pätnásťmilliónového maďarstva len tak vyrážala bujné svoje ohony! Po nociach obloky vybíjaly sa, hulákalo sa uliciami a podobné. Jako v úle včiel, keď majú vypustiť roj, tak to šumotilo, hučalo a vrelo čosi v študentstve, tak že bezprostredný sused lycea, Schwanzer, bohatý vinohradník, statočný, junácky ostrostrelec bretislavský, povestný svojou ozrutnou výškou a náramne hustým, čiernym a dlhým bajúzom, považlivo krútil hlavou a trel si bajúzy, vraviac ku svojej žienke: „Du, Sandl, hierst, i sog' dir, heuer wirds wos losgehn. Die Studenten san ganz onderschta, ols sunst. Die werden wos onstellen!“ Aké mal tento statočný „fliegelmann“ ostrostrelcov bretislavských predznaky ku svojmu proroctvu, to možno mi len šípiť, určite udať to nemôžem. Na myseľ jeho musely vstupovať obavy, ktoré kalily jeho pokoj. Čo pozoroval každý, to neušlo akiste ani Schwanzerovi, to mimoriadne totiž bújanie a lantošenie študentstva. Veľa peňazí trovilo sa a Schwanzerov „Heuriger“ míňal sa tiež viacej ako po inšie roky. Vnove prišlí haraburdáci štiavnickí boli obzvlášte milovní bretislavského vína. Mladých pánikov sa tiež namnožilo, ktorí porúčali s peniazmi a tí vedeli si pedella Planka nakloniť, tak že na nich nemal ceruzky; menej štedrí bývali poznačovaní a udávaní professorom, z čoho povstávalo nedorozumenie velmi srozumitelné, tak že títo bývali si často vo vlasoch s Plankom. Carcer býval vždy plný. Ale i tu protekcia Plankova robila nespokojnosť, keď jedným dovoloval si do carcera brať krčahy s vínom, karty, fajky, pečienky, druhých prísno držal. Hurt a škrek býval v carceri často jako v krčme, z čoho sused Schwanzer, ktorý pod carcerom lyceálnym mával vyárendovaný vinný sklep, zatvárať mohol na možné študentské výstupky.

Srbi tiež vládli z väčšieho dielu peniazmi, ačkoli výstupky tamtým podobné nikdy nepáchali; obcovanie jejich bývalo veselé, shovorné, kriklavé, sebavedomé a svobodné, tak že vymáhalo si úctu na filistroch. Jich najväčšia slabosť bola kaviareň. Tam si mohol každého najsť, keď nebol k najdeniu doma alebo vo škole.

Maďarská spoločnosť, kde Breznyik námestníčil, bola početnejšia, než slovenská, ale nahrnulo sa do nej takej chasy, ktorej neišlo o iné, jako o veselé kommersy a ktorá i pomimo kommersov vystrájala kúsky odvážne. Medzi tieto náležalo padelanie záložných ceduliek a zakladanie jich u podzámockých židov, v ktorom umení vynikal nebožtík Ďurko Chrenek a kamaráti jeho. Jako gróf Tormáši — nosil sa velmi pansky — bol Chrenek známy židovi Neumannovi, ktorý keď „Gyuri“ doniesol záložnú ceduľu, na ktorú boly praeciosy v cene 2000 zl. v záložni královskej složené, obdržal od neho pôžičku 200-zlatovú jako nič. A to tak fabrikovali i jiní, začo sa potom už notne lajdáčilo. Tormáši Gyuri bol antesignanus tejto jednej časti maďarskej spoločnosti.

Smer druhej strany bol niečo šľachetnejší. Boli to svobodníci toho času veľmi sa v mládeži rozplemenivší: liberalismus bez hlavy a srdca, záležajúci v demonstrovaní proti professorom, v bludení po miestach podozrelých a v sympatisovaní s tajnými liberalisty maďarského sveta; všetko ale bez náležitého stúdium. Lavice školské tychto haraburdákov bývaly obyčajne prázdne. Títo mali vždy a vždy potyčky s pedellom, ba pomáličky odvažovali sa i s professormi nesnadiť sa a potom elogia si vzájomne o hrdinstvách svojich po kommersoch vyspevovat.

Tretia strana maďarskej spoločnosti boli usadlejší študenti, ktorí tvorili dušu maďarstva, na čele ktorého stál Slovák Brezník: *jako obyčajne, odkedy maďarstvo hýbať sa začalo, vždy Slováci odrodilí mu predrodievali.* Táto strana pracovala, rečnila, básnila, do novín dopisovala, ostatní už potom hulákali, vystupky tropili, terrorisovali, jedným slovom haraburdáčili. Slováci viedli svoj život obyčajný v krúžoch Štúrovských; no nemala bez pokusenia zostať ani detva slovenská. Našlo sa v pospolných veciach jedno-druhé, čím dala sa pobúriť i krev slovenského študentstva.

Toho času hovorilo sa, že namáhaním Wilhelma Schimka podstúpila správa lycea istú podstatnú zmenu: bol totiž sriadený školský senát, ktorý pozostával nielen z professorov, ale i z mešťanov; pred ktorý senát v ťažších prípadoch obosielaní bývali studenti, kde s nimi nehodne, jako sa žalovali, nakladano bývalo. Schimko bol údom toho senátu, ktorý veľmi rád a veľa čarigal. Všetko to zlé, ktoré študentov stretávalo, mysleli títo, pochodilo od Schimku. To bola jedna príčina kvasenia a vrenia v studentstve, ktoré vždy novými a novými žalobami, prednášanými od študentov, ktorým sa dostala česť byť obosielanými pred senát, dráždení a podpaľovaní boli. Sympatie za kamarátov sa pomaly sdielaly i ďalším kruhom a zasahovaly až do kruhov národných. V tej dobe umlkať počala i maďarská besnota proti Slovákom a začínalo sa kamarátstvo v pojedinných krúžkoch. Schimko bol jednako nemilá osobnosť, jak u Maďarov, vzdor jeho blbému maďaronstvu, tak u Slovákov, vzdor jeho slovenskému spisovateľstvu.

Potyčky s vystupujúcimi z riadu študenty množily sa, senát jednostajne zasedal a milých vystupníkov, všelijakými už notami značených, bola celá hrba. Prední členovia maďarskej spoločnosti zamiešali sa do toho, v obrane kollegov svojich. Vystupníci činní boli v demonštráciach proti professorom, nachádzajúc svoj záujem v tom, keď sa spoluvinníci množili a professori nemili urážali.

Slovom, i senát i professori dopálení boli a dali sa vyraziť z trpezlivosti, tak že dostalo sa už i tým prednejším kolovodcom maďarským titulu: „tu brutum, tu asine“ atď.

Svobodomyseľný, sebavedomý duch studentský to zniesť nemohol. Zlá náhoda chcela, že sa zaplietol popredný jeden Slovák, a síce Ján Maróthy, ktorý častejšie za Schimka kázaval v slovenskom kostole, v obrane ktorehosi študenta do hádky so Schimkom a - denique tiež s „brutum“ a či „asine“ počastovaný bol. Maróthy dlho mlčal s tým, mysliac si bezpochyby: dobre ti tak, Janko.

mal si byť pamätlivý porekadla slovenského: „nemiešaj sa medzi otruby, ak nechceš, aby ťa ušípané zjiedly;“ ale náš básnik bol tej povahy, že sedával rád i so Štiavničany i so Štúrom; preto aj tamtým sa zradil s tajomstvom svojím. A tu Breznyik nemal nič súrnejšieho na práci, ako roztrúbiť s velikým pathosom po študentstve: „Hľa! ten, ktorý slovo božie predvčerom kázal zo svatej kancle, je „brutum“ u senátu slavného i u professora theologie Schimku! Pozajtre môžu z Novohradu prísť cirkevníci, ktorí žiadať budú, aby Maróthy jim bol za kňaza vysvätený a pán Schimko bude mať tú česť, na to „brutum“ (hovädo) ruky skladať!“ S takou ironiou trúbili Maďari pomedzi Slováky, že veru i Maróthymu dostalo sa takého titulu. Či teda nie je to vec vôbec študentská? Či nemajú i Slováci brániť česť študentskú? Či len Slováci chcejú byť takí otroci? a podobné agitačné tyrády púšťali medzi nás a drážili mysel inymi predmetami hnanú a bavenú.

Tu počalo sa i vo Slovákoch hybať čosi takého, jako emancipácia z morálnych krážov Štúrovych, a boli to menovite tí štiavnickí študenti, ktorí chodili do oboch spoločností, áno pojedni, jako Marothy, Gustáv Seberíny atď., ktorí nenáležali do počtu maďaronov, a usadlého, vážneho chovania, pilní boli, títo mocne rozdmychovali najmä v nás mladších zápal za vec študentstva veškerého. Pyšní mladí páni, jako Chrenek, Kuzma atď., ktorí prv pyšno hlavy nosili, teraz lovili priazeň za pajtášstvo študentské, za kollegialitu atď.

Štúr dlho ignoroval celé to haraburdenie študentstva maďarského, pilňujúc štúdia svoje a pracujúc na organisácii spoločnosti slovenskej, ktorá išla v ústrety nápravám z veľa ohladov; konečne aj veľa sa robilo zo strany slovenských študentov jemu za chrbtom. Jako ale už rozožratý bol rak nákazy, zbadal to Štúr a počal proti ruchu novému ráznejšie vystupovať, no, jako uvidíme, bolo už pozde. Akcia začatá musela sbehnúť ku koncu.

„Tento Maróthy, tento Maróthy,“ horekoval jeden raz Ľudovít pred priateľmi, „či nemohol ujsť tomu pokušiteľovi? Schimko je bezcharakterník, to je taká podvaďnoha sveta; tomu je najlepšie len vyhnúť, tak ako o korheľovi hovorí porekadlo, že tomu i Pán Boh vyhne z cesty. Čo je statočného Slováka do tých chlapčenských demonštracií proti professorom? Nuž a veď sa už verejne povráva, že Chrenek, Kuzma a tí ostatní jakési klamy so židmi povystrájali a pod cudzími menami peniaze vylhali. Teraz sú jim na stope. A s takýmito ľuďmi sa poctiví mladoňovia slovenskí miešať idú? Verte mi, bratia! Maďari si vami iba zemiaky z pahraby uhlia vytiahnuť chcejú. Uvedú vás do omáčky, z ktorej jich vytiahne priazeň jich patronov a vás nechajú v nej.“

Štúr mal pravdu, ale už bolo pozde. Bolo veľa takých bývalých študentov štiavnických, ktorí sviazaní boli sväzkami staršími s Breznyikom, a teraz, ačkolvek ohľadom národnosti docela prilnuli ku Štúrovi, predsa falošne pochopenou ctou študentskou dali sa strhnúť do prúdu. Breznyik už vtedy vynikal istou húževnatosťou, lepšej veci hodnou, a vedel tiež hodne po diplomaticky zakryť svoje zadné myšlienky, ciele maďaronské a ambicie, videť sa prvým

ntstva náčelníkom: to však všetko bolo podmienenо len ak móct väčšinu študentstva dostať k všeobecnej umienenej akcii. Najprv si išli zabezpečiť jednotlivé gruppy slovenského študent- lebo do hradu spoločnosti slovenskej ako takého boly otvorené iba Štúrom, ktorého ale pokúšať neodhodlali sa. „Svoboda a študentstva,“ bolo heslo Breznyikom vydané; agenti jeho k heslu vali i sľuby, len aby Slovákov lapili. „Budeme-li,“ harabur- vyhovorčivo a dobrodušno, „jako študenti spolu trímať, ne- viacej tých nešťastných trenie, toho preháňania a prenasledovania druha, budeme žiť všetci pekny študentsky život, Slovák bude ra, Maďar Slováka zastávať a brániť, a professorovia nebudú nás ako otrokov považovať.“

Takéto reči mocne pôsobily na srdce a mysel mäkkú tejto mladej če. Moje postavenie k týmto agitáciam dlho bolo nerozhodné, ko väčší boj podstupovaly moje vnútornosti. I ja som cítil česť urazenú, ale ja tiež tušil neúprimnosť zo strany maďarskej. tomto nerozhodnutí prišiel ku mne môj Záborsky, celý shrbený myslenosti. „No,“ vraví, „dnes dostaneš deputáciu, ktorá od ntstva vyslaná je k tebe, aby dozvedela sa, jaké zaujímaš po- nie voči tým ukrutnostiam, ktoré pášu sa od senátu proti svobode študentskej. Čože jim povieš? Vec je k pováženiu na obe y!“

„Nuž a jakože ty o celej tej veci myslíš?“ pýtam sa môjho a. „Chodím,“ vetí on na moju otázku, „medzi nich, rád bych o duše videť; aj sa mi skutočne chvíľami zdá, že úprimne ajú so svobodou a ctou študentskou bez ohľadu na národnosť; ujem medzi nimi jednoho potupného, urážlivého slova na Slo- ; aj rokujeme zväčša po slovensky. Jesensky (peštiansky) ik skoro s plačom sa omlúva, žeby rád hovoril po slovensky, vedel, a ten je s celou dušou zaujatý za vec študentstva. čne bych myslel, keby to dáko s kostolnym riadom stať sa , žeby bolo veľmi prospešno, keby sme tú papuľu neslanú – iku – trošička potľapkali!“ Tak môj Ďurko Záborsky. Jesen- ol ovšem Maďar, ale chlapina, od päty po temeno samá sta- sť a môj osobný, dôverny priateľ, jediny z pravych Maďarov, ch som kedy znával. To znali aj iní, a preto i jeho spolu m – na ktorého meno sa už nepamätám — nie div, veď com r. 1880 minulo odtedy 45 rokov – vyslali ku mne.

„Hja, brat môj,“ odpoviem ja Ďurkovi, „veď keby tu šlo len imku, bolo by ľahké rozhodnutie, ale pomysli, že Maďari de- rujú pod chvíľou i proti Martínymu – ten vraj ktoréhosi hou- rstenicou vyobšíval – i proti Ševrlaymu — ten že ktoréhosi ništrauta in flagranti prichytil a vyšticoval, — nuž a to by my Slováci predsa nemali dovoliť, aby najlepším priateľom ná- nášho dáka nečesť stala sa!“

Záborsky nemyslel, žeby rečenym professorom niečo nepríjem- stať sa malo; ide len o to, aby ten filistersky senát bol zru- professorom aby bola navrátená právomocnosť nad študenty fessori sami aby dostali napomenutie, žeby humánnejšie so

študenty nakladali, jim netykali a mien neslušných nedávali. „Nuž a," dodával na konec, „tak nazdávam sa, že tu nič nerobia Maďari pre seba, aby spolu nerobili i pre nás. Lebo „*ad animam*," keby mne či ten filister daktorý, či Schimko, či kto na svete iný „brutum" povedal, ja bych mu také zaucho vylepil — —"

„Ale, prosím ťa," vetím ja na to, „postav sa do položenia professora a nechaj pred sebou stáť tú papuču N. N., ktorého židia dnes zajtrá na kriminál povlečú, a musel bys' jeho frflaniny počúvať, čoby si tu urobil?"

Záborský sa usmial a dodal: „Tí lumpáci nemôžu byť stotožňovaní s pohnutím študentstva, ktorého žiadosti sú spravodlivé! Tí vyfrknú zo škôl naisto, keď sa jim dokáže, že nie sú oni žiadni Tormášovci atď."

Môj Ďurko bol celý získaný veci študentstva spojeného. My sa rozišli a ja celý deň rozmýšľal a len rozmýšľal, o radu k Štúrovi však som predsa nešiel. I ja bez Štúra vrhol som sa na cestu vlastnú.

V ten deň večer prišiel skutočne Jesenský i s jedným kamarátom ku mne a pýtal sa menom študentstva spojeného, že poneváč neprichodím do jejich shromaždenia, oni ani nevedia, môžu-li rátať na mňa, že ma teda prosia, abych sa pred nimi osvedčil, pristupujem-li k nim a chcem-li podporovať študentstvo i podpisom pod žiadosti známe i činným byť pri akcii proti tyranskému senátu?

Keby mi boli poslali daktorého z maďaronov s otázkami tymito, pochybujem o tom, žebych bol prisvedčil k nim, tak mi vo vnútornosťach čosi vrelo a len-len že nevybúšilo v opposíciu; ale bol to, ako som pripomenul, môj veľmi dobrý priateľ Jesenský, ktorý vždy choval sa nielen ku mne ako svojmu priateľovi, ale vôbec ku veci slovenskej úctive a láskave a ktorý mimoriadne dojímavo vedel hovoriť, pri humore živom a opravdove študentskom v najkrajšom slova smysle. Ja pristal k lige študentstva s celou energiou.

Oni uspokojení odišli. Ja odtedy chodieval s nimi a nachádzal sa s rovesníky a rovnomyseľníky svojími v tábore nesvojskom. Disciplina naša národná rozviazala sa konečne a my vynechávali prednášky, chodili po kaviarňach a len rotili sa a buntovali, chystajúc sa k útoku formálnemu na senát. Nešťastný Schimko trpel veľa i od nás i od Maďarov. Študentstvo bolo jako jeden muž. Breznyikova ambicia, videť Štúra osamelého, bola na chvíľu víťazkyňou.

Senát zasedal často. Vyšetrovanie proti Kuzmovi, Chrenkovi a podobným dialy sa. Títo súrili akciu. Nevedeli sme dňa a hodiny, v ktorej vyzvaní budeme k dostaveniu sa, len heslo bolo dané najbližšieho zasadnutia senátu k shromaždeniu sa v blízkosti lycea. Nastal deň akcie. Na šiestu hodinu večernú svolaný bol mešťanostom Kettnerom, ktorý býval pravidelne i inšpektorom cirkve ev. bretislavskej a predsedom senátu školského, senát školsky do bibliotéky lyceálnej. O tom mal zprávu Breznyik istú. Okolo 5. hemžilo sa už študentstvo po okolných krčmách, tu však a hlavne po hospodách študentských, v blízkosti lycea ležiacich. Plán bol tento: na dané znamenie vyhrčia sa študenti z bytov svojich a sídu sa pod

lyceum, kde prevezme vedenie Breznyik a na čele jich požiada senát o pripustenie studentstva do zasadnutia, v prípade potreby vynúti sa i silou prípust taký. Po dobrom lebo po zlom, musí byť žadosť urobeno študentstvu. Voči senátu zrobí sa krik o spravedlnosť a svobodu, a v kriku tom, keď nebude sa vedeť nič určitého vyrozumeť, budú akiste vyzvaní študenti, aby si vyvolili rečníka; tu naloženo bolo volať meno Marothy a inych, len po chvíli nech sa ozvú i hlasy za Breznyika, volanie mien inych nech pomaly ustáva, až konečne všetci majú volať len Breznyik. Breznyik bol však už hodne predtym náležite pripraveny k filippike ostrej proti senátu a proti tým professorom, ktorí domnele previnili sa proti studentstvu. A podivno, jako bolo narafičené, tak sa všetko exekutovalo, pravda, že v sprievode i takych vecí, ktoré v programme nestály.

Bol tmavy decembrovy den. Bibliotéka jasala sa svetlami a otcovia cirkevní a školskí sedeli v rade, pojednávajúc, čo robiť voči studentskym nepokojom a tej celkovitej rozpútanosti veci školskej. Študentstvo málo po polsiedmej hodine vyrojilo sa zo svojich skryš, chasa z mokrej štvrti ovšem rozguráženú zrovna z krčiem privalila sa, a prijdúc ku schodom, posmeľovala sa s „fel“ hore schodmi, totiž ku bibliotéke. „Fel, fel,“ znelo temno medzi hrmúcimi sa po oboch stranách schodov nahor, na ambity a chodby ku triedam. Miestnosť, pred bibliotékou dosť priestranná, bola vo chvíli nabitá studentstvom. Zaplnily sa i ambity a chodby k triedam vedúce, i schody po oboch stranách plné boly študentstvom. Na dverách dvojnych, vchod do bibliotéky otvárajúcich, stáli strážou pedell Plank a mešťanostov husár v plnej paráde, so šablou a taršulou, visiacou mu po päty. Plank, vidiac, čo sa ide robiť, vrzgnul do bibliotéky a zaprúc z vnútra oboje dvere, úzkostlivo kričal: „Catervatim veniunt studiosi!“ Husára chudáka i so šablou a taršulou zbugsirovali študenti medzi sebou dole. Tu začalo sa trieskanie oblokov a neskončeny rev: „Justitiam, libertatem!“ Tak volali jedni, iní hulákali: „be, be!“ (dnu).

Zrazu otvoria sa oboje dvere a vyjde so sviecnom dvojramennym Ševrlay: mladí cúvajú, starší z úzadia jich k predu tiskajú. Nastalo okamženie váhania. Ševrlay vytiskol zväčša studentstvo z ambitu pred bibliotekou, napomínajúc jich, aby sa rozišli, a vrátil sa do senátu. Krátka prestávka, ktorú užili studenti k novému rozohneniu sa. Senát vyslal druhého populárneho professora, Greguscha, ktory, práve jako novy útok strojil sa na dvere a revot „be, be!“ ozyvať sa začal, vystúpil so sviecnami v ruke a tiskol nazad študentov, ostrym okom jich merajúc a prísno sa zpytujúc: „Quid ergo vultis?“

„Justitiam, humanitatem, libertatem!“ revalo sa zo zadnych vrstiev v odvetu; z chodieb novy revot „be, be!“ a z oblivu. Greguschom spôsobeného, znáhla stal sa príliv, ktory konečne i Greguscha vyjednávať chtiaceho spláchol dnu do bibliotéky, za ktorym dovalily sa, massy študentstva do senátu. Čiapky na hlavách, palice v rukách a revot neskončeny otriasal vzduch i zdi lycea. „Justi-

tiam volumus! Pereat Schimko! Pereant philistiim! Pereat senatus philistiim!" Taký lom, vresk, výkriky také išly k ustrašeným, ustrnutým otcom cirkevno-školským. Plank tiskol sa až ku predsedníckemu stolcu, bojazlivo hladiac na študentstvo rozsápané, keď tu zpomenutý Jesenský pristúpi k nemu a rečie: „Ergo dominatio vestra spectat ad senatum?" A tu, chytiac ho za golier, smyčil chlapa ku dverám, kde čakali naňho iní a pojmúc ho medzi seba, merali mu pästami a palicami, čo sa naňho vmestiť mohlo, napokon šmarili ho dolu schodmi, tak že celý dokrvavený zhrbolcoval pod bránu, kde u starého lyceálneho domovníka, Sauerackera, našiel oddych a umývak s vodou, aby si rany vypláknuť a krev z nosa tečúcu umyť mohol.

V dvorane bibliotéky začaly už nenazdajky i svetlá miznúť; zdalo sa, že namierené mali najväčší kolompoši pozhasínať svetlá a zrovna lomiť milý senát. Ševrlay zbadal vec a sám, nemajúc komu poručiť, rozmnožoval svetlá, zapaľujúc sviece vo svietnikoch. Keď sa lomoz utíšil, preriekol Kettner trasúcim sa hlasom: „Quid ergo volunt, Domini Studiosi?"

„Ergo jam non amplius bruta?" posmešno vpadol do toho hlas zo strany študentstva. Gregusch vyzval študentstvo, aby si jednoho rečníka zvolili, ktorého chce senát vypočuť. A tu nastala umluvená komedia s hlasovaním; volano Maróthy, Seberíny, Breznyik a ešte zo pár mien, až konečne všetci kričali: „Breznyik, Breznyik!"

Breznyik pristúpil k samému zelenému stolu a držal dobre memorisovanú latinskú reč, opravdovú filippiku proti senátu i dajedným professorom, pretrhovanú výkrikami pochvaly študentstva. „Sumus vobis bruta? Utinam bruti!" Frásička táto stala sa bežnou v ústach nielen študentstva, ale i obecenstva. Hodno by bolo reč túto mať. Bola iste epochálna. Senát stál voči takémuto registru hriechov, na hlavy jejich hodeným, bez obrany. Koniec reči vychodil na formulovanie žiadostí študentských, vzťahujúcich sa k odstráneniu zo senátu filistrov, nepovolaných a neuspôsobnených ku spravovaniu študentstva, k navráteniu auktority súdobnej professorom, a konečne šnupka daná i professorom so žiadosťou, aby študentom netykali a vôbec zachádzali s nimi humánne.

Senát ovšem nemohol inšie odpovedať, jako že nemôže rozhodovať o sebe samom a ani teraz rokovať so študenty o otázkach predložených: ale odkázaní boli páni študenti na recurs jakýsi, nepovedano jaký, kam zadať sa majúci, a pracovano len k tomu, aby sa páni senátori dostať mohli von z klepca. Breznyik a consortes nevedeli rady a skončila sa celá historia tak, že sa školy vyššie neotvoria driel, než otázka celá náležite riešená bude. Tu začnú sa hlasy ozývať, „kde je Schimko?" Schimku nebolo vídať, hárs isté bolo, že do senátu išiel; či sa v tej trme vrme zavčasu vykradol, či, jako iní chceli za isté mať, pod stôl vliezol a maličkou, hrbatou svojou postavou ľahky úkryt za čalúnom zo stola visiacim a temer po zem siahajúcim našiel, nevedomo.

Pán mešťanosta Kettner, tučný, nízkej postavy, dobre chovaný muž, rozpustil dakoľko slovami senát, a podajúc ruku Breznyikovi,

naložil mu recurs i s petíciou studentstva vyhotoviť a jemu oddať co najskoršie. s poklonami na všetky strany poberal sa ku svojej ekipaži. stojacej pred bránou lycea. Husár naradovaný, že vidí pána svojho celého, otvára dvierka a pomaha mu do koča. sám ale hbite vyskočí na zadnú koča dasku a káže kočisovi hnať. Tá plansia chászka „revolucie“ obchádzala podozrivo koč. a jako sa pohnul, vytĺkla okná a lampáše na povoze a milému husárovi paliciami dotĺkla taršulu. Koč zmizol vo Veternej ulici (Windgasse) a rozpustilí haraburdáci s „Tetü mászik a bundámon, mégis bunda a bunda“ tiahli do krčmy. nedbajúc o ďalsie rokovanie tam hore v bibliotéke.

Starý professor Grosz sa triasol strachom a prosil študentov bližších o doprevadenie ho domov: Marothy s daktorymi ešte ujistili ho. že sa mu nič nesmie stať. a skutočne vezmúc ho pod paze, viedli starčeka až do jeho príbytku na konci Pannenskej ulice. Chudák Grosz žaloval sa sám na tyranismus a nespôsobnosť paedagogickú toho senátu. Tak sa porozchodili vsetci. Ševrlay sám si musel pozamykať dvere. pedella nebolo k dostaniu. iba starý Saueracker svietil pánu professorovi. keď v kepeni zavinutý kráčal dolu schodami.

Škola rozpustená. alumneum v prvé dni zavrené. potom ale otvorené: studentstvo sa rotilo okolo Breznyika. ktorý viedol celú záležitosť. nemálo si zakladajúc na svoju vyznamnosť! V kommersoch bol dohora dvíhaný a na pleciach nosený. Slovenskej mládeži bývalá disciplína ochladla a už i medzi nás vtrhla hra na karty. áno i hra hazardná v kaviarnach. „Mégis bunda a bunda.“ hnusná táto piesen išla i cez naše rty. Knihy ležaly po kutoch v prachu. Tak to bolo bez Štúra! Slovenský student tohoveký bez Štúra bol ľahké, haraburdácke zbožie. A bez ducha Šturovho je i teraz tým.

V tom. jako deus ex machina. zjavil sa v Bretislave jakýsi septemvir Szirmay. ktorý náhodou bol spolu i hodnostárom akýmsi cirkevným — Štúr ho menuje miesto-inspektorom generálnym. akej ale hodnosti nebývalo — a vládny dôverník. poverený s vyšetrovaním zvláštnym oproti Greguschovi. ktorý. este v Presove súc. bol čosi pohovoril. čo nepáčilo sa panstvám tehdajsím. Smyslano o odstranení jeho z professury. k čomu pravda neprišlo. bár by to i nejeden z jeho kollegov bol si priał. Nuž tu „domini studiosi“ lapili sa britvy. podhodenej jim náhodou. a obrátili sa so svojou prosbou o ratu na Szirmayho. nádejúc sa. že jim tento Deus-stok ex machina i filistrov i Schimku kompeskuje i amnestiu pre haraburdákov okná a lampáše vytĺkavsích vyprostredkuje. i senát reorganisuje. i Pán Boh sám vie. čo este Breznyikovi a jeho kompanii do lona nasype. Tu teda všetko študentstvo okolo Breznyika a Marothyho — ktorý bol iba piatym kolesom u voza — srotilo sa a facta. data. krivdy. urážky — pravé i zaslúžené — spisovalo. prepisovalo. podpisovalo a všetky tieto acta Szirmaymu kroz deputáciu oddalo. oddajúc sa potom zase bezstarostnému bújaniu. kolompošstvu a haraburdeniu. Bývali spolu iba v alumneum a konvikte a po gruppách v krčmách.

Szirmay, majúc všetko v kapse, nie žeby bol zprostredkoval seniorálny a dištriktuálny konvent ad hoc a oddal vec patričnej cirkevnej vrchnosti, ale soberúc acta pobral sa s nimi do Viedne, aby tam z udalosti tejto spravil si ščeblíky k povýšeniu, vyznačeniu a odmene dákej, že *skrotil mladé lvíča „rebellie,“* ako to vôbec zvykli zmaďarčení aristokrati robiť. Cirkev a škola sú jim iba kliešte, ktorými si z pahraby ohňa vyťahujú upečené zemiaky!

A Szirmaymu skutočne podarila sa jeho intriga vo Viedni, lebo skoro vrátil sa ztadiaľ, pretvorený už na plnomocného kráľovského kommissára nielen k vyšetreniu tejto extravagancie študentskej, ale i k potrestaniu vinných a v prípade potreby k rekvirovaniu i vojska k potlačeniu Breznyika a jeho kohorty. Vyše týdňa sa vyšetrovalo a napokon zasadol pán septemvir k súdu.

Podelil si celú túto študentskú akciu na 4 triedy; do prvej vriadil chásku Chrenkovskú, ktorá prehrešila sa zločinami a výstupky najsurovejšími, a tá bola vyhodená nielen z lycea, ale i zo všetkých škól, tak že nesmeli byť prijatí do žiadnej tuzemskej školy. Ale, tuším, celá táto prísnosť bola len k tomu, aby háveď táto právom čo skôr zutekať mohla z Bretislavy, kde židia vo „Versatzamte“ konečne presvedčili sa, že Chrenko-Kuzmovci boli tí grófi a baróni, ktorí u nich zastavovali padelané lístky záloženské. Lebo pozdejšie — ovšem pod inými menami — vystúpili už ako diplomovaní mužovia, museli teda dokončiť štúdia! Aspoň jeden čas Chrenek Gyuri advokátčil, kým zase o diplom neprišiel; meno zmizlo z prkien historie. „De mortuis“ teda „aut bene, aut nihil!“ Časom snáď annales legie pána Jekelfalussyho posvieťa na cesty a chodníky Chrenek Gyuriho! Počeť týchto prvotriednych vystupoval nevysoko, bolo jich 7.

Do druhej triedy vriadení boli poprední vodcovia celého tohoto študentského „putschu,“ a tí boli odsúdení ku 14-dennému väzeniu na stoličnom dome, ktorý k tomu cieľu requirovaný bol od septemvira a plnomocného kráľovského kommissára Szirmayho; medzi tymi, rozumie sa samo sebou, bol Breznyik a Marothy; jiní, „dii minorum gentium,“ vysedeli si tamže po tri a sedem dní.

Do tretej triedy vriadili ešte menších „forradalmi bojnokov“ a tých zavreli v jednej triede lycea na 24 hodiny; medzi tymito bol som i ja a bolo nás pár Slovákov. Pamätám sa po 45. rokoch na Miška Križana a pár Maďarov, pamätám sa na Nagya, z ktorého pozdejšie stal sa slovutny spisovateľ maďarský. „Gaudium est miseris socios habuisse malorum,“ hovoril starý básnik, a my mladí haraburdáci i proti zákazu, že nesmieme byť veselí, boli sme za celych tých 24 hodín v príme až veľmi, veľmi veselí. Po laviciach sme si kabáty ustlaly, a noc, ktorá zbyla nám po zábavách, sme ľahko prespali. Plank nám sám dodal „bursle“ a kamaráti nás opatrili pivom a vínom. Karty boly magyarosan medzi nami. Všetci ostatní študenti vriadení boli do poslednej triedy, ktorí spolu s nami museli podpísať orteľ, poďakovať a appeláty zrieknuť sa a pokorne prijať — bez reptania — kluku v mravoch na jeden semester!

Cely akt nasledovne odohral sa: Všetko študentstvo bolo sídené v bibliotéke, jako za onoho pošmúrneho decembrového dňa, všetkych obživovaly najpestrejšie nádeje, ba keď sme sa takto sčítali a na svojom čele videli stáť mocného Breznyika, čakali sme zase dáku „philippiku“ od neho, a dlane svrbely všetkych, ktorí oduševnení boli v kommersoch za neho. Ale monsieur Breznyik tak pokorne počúval svoj výrok, jako ostatní. Hej, ale jako sme sa potešili zase, keď idúc Veternou a Školskou ulicou, stretali sme dôstojníkov vojenských, ktorí prechodili sa kolo lycea, čakajúc na znamenie, za ktorym mali v čele svojich vojakov uderiť na túto rebelliu študentskú. Tu zas našli sme, že múdre urobil vodca náš, keď nás „philippikou“ nádejnou nezaplietol do boja, už nie viac so Schimkom a senátom filistrov, ale s bodáky a šablami udatnych synov Marsa

Vojsko stálo pred kapucínmi a jedny kompánie ubytované boly po domoch a v *hotovosti!* Jeden vtipny dôstojník, badajúc, že je po všetkom, keď videl hromádky študentov s ovesenymi nosmi ťahať na všetky strany ulicami, oslovil ten hlúček pokorny, v ktorom i ja sa nachodil: „No, ist's schon aus?“ „Jo, könn's schon gehn ins Kaffeehaus!“ tym istym nosovym tónom mu odvetil jeden z nás v prešporskom jargone, čo strieď nás nesmierny smiech spôsobilo. My posmešne poohliadali sa na dôstojníka, ktory zastavil sa a hladel po nás, a tak sa nám zdalo jakoby bol mal chuť na ten náš vtip vyvolať z domov celú kompániu; ale my so smiechom vnišli ku *Schmiedhausovi* na pár „bursli“ k potešeniu sa nad smutne skončivsou sa affairou bez Štúra.

„Chvala Bohu, že je už po tom, a chvala Bohu, ze z našich neubudol nám žiaden,“ riekol Štúr pri prvom sídení sa s nami. Inač nikdy nevytykal nám toto zabludenie, len znenáhla priťahoval uzdu. Kym všetci vysedeli sme svoje pokuty, nebolo prednášok. Poslední boli Breznyik a Marothy, ktorych sme este, tak jakosi hanblivo, v triumfe povozili mestom na saniach pri vychode jich z väzenia. Stoliční páni sympatisovali so studenty haraburdáckymi, preto ani nerobili prekážky tejto demonstracii. Tak skončily sa tieto extravagancie „bez Štúra,“ jako „bez Štura“ začaté boly. Skončilo sa tym však i pajtášstvo maďarsko-slovenské. Jedni síce hutať počali o vysťahovaní sa, ale kuzlo naše, slovenská spoločnosť v čele so Štúrom, mocnejsie bolo, než buršikózne sny daktorych. My vrátili sa do koľají starych a do krážov Štúrovych, ostatní pokračovali v demonstraciach potutnych a v horlivosti haraburdáckeho maďaronstva cely rok.

Ľudovít náš v svojej citlivej, večne zmietanej duši vystál vela múk, o ktorych dozvedám sa s úplnou istotou iba teraz po 45. rokoch, keď už dávno prestalo tlkotat srdce jeho mládeženilovne. Z vela jeho listov, ktoré stoja mi k službe, dva lejú svetlo Šturovské na tieto pohyby bezštúrovské. Nebude teda od miesta, ani nezajímavé pre terajšie pokolenie, keď nimi zakončím túto kapitolu.

Prvy je zo dňa 10. januára 1836 na *Daniela Slobodu*, tehdajsieho kaplána myjavského písany, druhy zo dňa 3. marca 1837 na *Ctiboha Cochiusa* dany. Tamten bol písany pod bezprostrednym

vtiskom vyšetrovania Szirmayovského, tento pod následkami onoho otrasu, o rok pozdejšie zjavivšími sa. Ten prvý zneje:

„V Prešporku, 1836 dne 10. ledna.

Bratrovi Slobodovi pozdravení!

Odesflám Ti druhý svazek „Starožitností Slovanských,“ a sice: pro Tě a Dv. p. Koleniho. Odpusť, bratře, že sem se něco opozdil; jelikož tehdy přišlá příležitost mi je tu nechala, a dále nastauplé bauře přenáramné na našem lyceum mé z prostředku prácí mých vytrhly. Nebudu já Tobě ty opisovati, jen to přiložím, že školy již vyše půl druhého týdne zavřeny jsau a teď komissár královský věc tuto vyšetřuje. Nevím co z toho půjde: smutné jest u nás všecko. Slyšeti, že nezadlauho dojdau rozkazy od Consilium, kterými se mají všecky zdejší společnosti, i také naše slovenská, konečně zrušiti: tam záře Slovenska! kdo nám ji vzkřísí více? Bratře! hyne nám i poslední naděje k vyváznutí. Proto ale dělejme, seč budeme, aspoň k nějakému potěšení a naději nejaké retování potomstva.

Prosím, pošlite mi čím skůr peníze na svazek 3[u] (t. j. Starožitností Šafárikových). P. Černáka napomeň, by peníze neodkladně zaslal, jelikož takovýmto počínáním hyne náš úvěrek predplacení.

Mám z jiných krajin Slovanska přemnoho potěšitedlných zpráv, ale teď v nepokojích těchto nejsem s to je vypočítati. S Bohem! Tvůj Ludevít v. r.“

Druhý list zneje:

„V Prešporku, 1837 dne 3. března.

Předrahý Ctibohu!

Obadva Tvé listy, i onen poštau, i tento příležitostí poslany, sem přijal: budiž Tobě díka za ně. Věřím, bratře! že mrzíš se a mrzeti musíš nad tak dlauhým mlčením naším: ale, bohmě! není jsem tohö příčina. Já, bratře, nevím co prvé do rukau vzíti, tak jsem prácemi zavalen, a mimo všecky mé práce za příčinou nemoce p. Šroera doplňuji jeho místo. Odpusť tedy, že Tobě ne hned odpovídal sem, čekaje, ažby mi něco málo času pozbylo.

O bauřech na našem lyceum byvších již známost máte, a myslím, že Ti je náš Janko z Bystérce*) zevrubně popsal, já se jen na něco, maje o jiných jednati, obmezím. Senat školsky zle nakladal se žáky, pod senatem však rozuměj ne jen učitele, ale mnohé měšťany a kněze. Žáci nakládáním tímto pobauřeni stropili baurku jednau na večer, kdy senat v knihovně školní shromažděn byl a jej tam přepadli. Strach a hrůza přepadati senát, ana žáci jim na oči všecko drželi a potlučením hrozili. Kteří mohli, ti z knihovny včasně se vykradli a dobře že Šimko do senatu nebyl přišel, nebo, jak jiní říkají, pod stolem ukryt byl: zajisté by přenáramná porážka místo byla měla, onť totiž za prvního původce všech těchto nepokojů se považovati musí. Hnedky na to přišel sem Sirmay, m. všeobecný dozorca církví našich, tehdy jako poručník královský v ohledu pře Gregusovy, ktery neyprve sice stolice učitelské zbaven, potom ale na přímluvu jinych na své místo zase dosazen byl. Tomuto žáci

*) Je to Ján Bysterský, o ktorom je reč na konci III. kapitoly.

podali prosebny list, ktery však s tím do Vídně odešel a odtud co královsky vyšetřovatel se navrátil. Vyšetřování trvalo za týden, nač úsudek čten byl. Někteří jsou do žaláře na 3, 7, 14 dnů dáni, mezi nimiž Brezník a Marothy, jiní vypadli z konviktu, jiní jsau vyhozeni, díka Bohu, ze ani jeden z našich lidí jiní dostali kluku z mravů atd. Tak se toto ukončilo. Byv Sirmay na vyšetřování, oznámil, že nezadlauho od král. Tabule dojdau rozkazy, nimiž se společnosti mladíků na všeckych školách zapovědí, však buď Bohu chvála, z tohoto nic k uskutečnění nepřišlo a sotvy i přijde. My strachem velikym o toto naplnění, rokovali sme co den o ukončení dobrém věcí našich, však naposledy ujistili nás učitelé, že přišelliby takovyto rozkaz, on jen na jméno potahovati se bude. Jméno tedy „společnost“ musiloby se na jiné proměniti. My nyní, jak před tím zasednuti řádné držíme, činnosti pak v naší společnosti přibyvá. Zákaz společnosti mohli bychom děkovati neprozřetelnosti maďarské, kteří již po dvakráte na svém svátku (byval to tak rečeny „Örömunnep,“ ktory maďarská spoločnosť vždy na konci roku slavievala, a ku ktorému v bibliotéke odbyvanému celá Bretislava pomaďarončená pozyvaná byvala a demonštratívne všetkym nesmyslom haraburdáckym tlieskala a éljenovala) *chrastaré, svobodné* rečnili. Vidauce mezi tím údové naši, že se jest co o společnost obávati, podali právě se tehdy shromáždivsímu církevnímu tohoto Okolí shromaždění prosebny list, v němž žádali, anebo, aby se novy professor řeči a literatury slovenské na lyceum zdejším vyvolil, anebo, aby tomuto nějaky námestník se zřídil. Po dlauhém rokování se uzavřelo, nač na mne los padl, a již teď tedy řádny náměstník jsem zdejsího slovenského professoratu. Přednáším dvakráte mluvnici, jedenkráte pres tyden dejepis, o několik pak dnů polskau, jak u vetších tak u mensích, dokonaje českau, započnu. Zkausku z mluvnice i s vetšími v přítomnosti professoratu držeti budu. Pracujeme na „Citech vděčnosti,“ které ještě toho roku vyjíti mají. Než cítíme se nedostatečnymi ku vyvedení celého dílka: proč žádáme Tě, pěvče Ctibohu, bys nám některé práce a sice: na Kollára, Jungmanna, Macieiovského vypracoval a čím skůr odeslal. Slyšel sem, že jakovési pojednání chystáš o napravení řeči pisemné: prosím Tě, ponechej ještě toho, věř mi, to se nedá razem! Vidíš pak, co Kollar vykonal? Česi již sami ustupují a ustupovati budau. Že Kollár dostal medallii od cís. ruské Akademie, již víš, že ale Puskin zemřel, sotvy Tobě známo bude. V Chorvatsku, v Záhřebě, povstala společnost, záležející ze 100 údů, samych kleriku, na jejichž žádost my jim teď zákony naše i „Plody“ odesíláme. My též čítáme Illyrské Noviny i Danicu, Květy české, Pražské Noviny i Včelu, která nic není hodna: všecko po poětě dostáváme. S Bohem. Piš čím skůr Tvému Ludevítu.

Dodatek: „Krásné si mi ovšem noviny oznámil, obzvláste ale vítané nám bylo, že Okolí Jozefyho (rozumej distrikt potissky) tak mužně se proti úsilím tyranskych Maďaromanu zadrzelo. Budeme jim za to poděkovací listy psáti.

Že Maďari tajné časopisy, o zmaďaření Slováků jednající mají, o tom sem nevěděl. O jiných takovýchto kolujecích spisech znám*). Obdržev tuto zprávu od Tebe, i hned sem na mnohé strany psal, aby po nich pátrali.

Jesenský, učitel v Pešti, Slovan přehorlivý, mi psal list, v němž mi oznamuje, že on almanach na r. 1838 vydávati bude. Žádá mě, bych Tě jménem jeho o nějaké práce pro ročník tento snažně prosil, což tedy tu hle konám. Učiň, pěvče náš, Ctibohu, co můžeš a odešli mu práce, zvláště usiluj se mu něco v prostomluvě poslati. On chtěl almanachu svému „Mína“ přezděti, my však s jménem tímto všickni velice sme nespokojeni a jemu jen pod tou výminkou práce slíbili, jestliže jiný název si vyvolí. I Ty, myslím, v tom rovně s námi smýšleti budeš. Hleď mu list psáti. — Buduli nějaké vychovavatelství dostati moci, ovšem že se o Tebe postarám. Dobře, že se chceš učiti anglicky. Mluvnici Zerfyho si kup, avšak z té samé anglicky se nenaučíš, nýbrž přikup si k ní Bölla (2 zl. 50 kr. stř.), dle nichž cíle svého dosáhneš. Uč se zláště i francauzštině, a tu Tobě poraučím Vogdberga, neb Machat. — Frndák jest v Trenčíně. Zvědavý jest o Vás něco slyšeti. Já mu již psal: proč mu Vy nepíšete? Co dělá Krmúch? Pozdrav ho! Ani Ty, ani On nám nic nezdělujete. Slyšeli sme, že v dobrém duchu vychovává své žáky. Bůh ho živ.“

Oba listy Štúrove dávajú bohaté objasnenie mojich zpráv o jeho tehdajšej činnosti a o tom jeho zraku orličom, ktorým prenikal všetko a badal i najmenšie. (Pokračovanie.)

Oprava.

V prvom sošite na str. 65. stojí mylne o *Juliusovi Pecovi*, že zomrel a mal za manželku dcéru superintendenta Lud. Gedulyho; toto všetko platí o mladšom jeho bratovi, Ernestovi, bývalom farárovi v Harkau-e**). Náš Julius žije dosiaľ jako farár v Poľnom Birinčoku (M. Berény). A jako hovorí sa v slovenskom porekadle, že ten dlho bude žiť, koho vykríkne povesť za zomrelého, tak nech mu Boh dá dlho nosiť meno drahé a pamiatku svätú blahoslaveného otca jeho Leopolda.

My snažne prosíme ctené čitateľstvo, podávať nám podobné opravy a vôbec dôležité zprávy, týkajúce sa čŕtov týchto životopisných.

Hlboké, 5. apríla 1881. Dr. *J. M. Hurban.*

*) Boly medzi tymito Štúrovi známymi „kolujecími spisy“ i Noviny, písané jedným jurátom slovenským, pomaďarčeným, rozumie sa; a ten jurat nebol žiadny iný, jako Ľudevít Košut, synovec to drahej pamiatky Ďurka Košuta v Košútoch pri Turč. Sv. Martine. Veliká patronka maďarismu, arcikňahyňa Dorotha, preto menovala revolúciu maďarskú „die schlowakische Rebellion“ a snažila sa pekne poumývať svojich milých Maďarov predo dvorom. Košuta nemenovala inak, jako „der Schlowak.“

**) Toboto pozostalé kázne vydal p. Lud. Geduly, superintendent preddunajský, pod týmto náslovím: „Ernst Petz, gewes. ewang. Pfarrer zu Harkau, Nachgelassene Predigten.“ Pest 1868. Druck von Hornyanszky u. Träger.

Historické drobnosti.

Sdeľuje dr. *J. L. Píč.*

Náhoda zaviedla ma roku 1873 po prvyraz na Slovensko a dostal som sa rovno do kruhov národovcov slovenskych. Dojem prvej tejto cesty mojej za branicou náško kráľovstva bol trvaly. Navrátiv sa do Boleslave, začal som pilne študovať minulosť slovenskú; a poneváč mi žijúce ešte pokolenie známe bolo z osobného styku, staly sa predmetom mójho bádania predovšetkym osudy Slovenska doby novejsej. Školsky rok blížil sa ku koncu, a ja bol som este zabaveny svojou prácou, ba čo viac, bol som viac zaujaty predmetom, nežli na počiatku. Preberal som práve zjavy národného života slovenského z rokov sesťdesiatych, a tu upútaly predovšetkym pozornosť moju historické práce slovenské, nie snáď len preto, že som sám historikom, ako skorej, že tu urobeny je pokus, vysvetlit onú zvláštnosť v osudoch slovenskych, ktorá namane sa každému, kto zahĺbi sa v minulosť Slovenska. Bolo i mne už vtedy zrejmym, že minulosť Slovenska vyvinula sa svojím zvlástnym a samostatnym spósobom, zcela neodvisle od ostatného kráľovstva uhorského; ale nalezmúť tú záhadnú príčinu, prečo sa tak stalo, predbežne nepodarilo sa mi.

Chopil som sa teda so značnou zvedavosťou novejších slovenskych prác historickych, hľadajúc tam želaného vysvetlenia; avsak očakávanie moje zostalo neuspokojene, lebo theorie, ktoré našiel som tu, boly zväčsa stavané bez základov a musely sa sosuť uz pri dosť miernej kritike historickej.

Nadišly prázdniny a ja ešte premýšľal o tychto záhadách slovenskej minulosti, nevediac, ako bych vysiel z tohoto bludisťa. „Tu nevynajdeš ničoho,“ pomyslel som konečne, „musíš opäť do Uhorska.“ Pripravil som si teda vsetko na cestu; prv však, než priblížil sa deň odjazdu, onemocnel a vylezal som vyse styroch tyzdnov. Účel mój, prejsť zase pešky časť severného Uhorska, bol teda zmareny; ale túha moja, uzret opäť kráľovstvo uhorske, bola tak silná, ze vydal som sa na cesty, akonáhle mohol som vstat.

Pobaviac sa niekoľko dní v Turci, zotaveny horskym sviežim vozduchom šiel som ďalej k vychodu, predpojatym sic patrne myšlienkou, že tam na vychode najdem rozlustenie osudnej záhady. A tušenie toto ma nezklamalo. Prvé prekvapenie čakalo ma vo Spiši; ovanulo ma to akosi nemeckym stredovekom. Navstívil som predchádzajúceho roku väčšinu banskych miest na Slovensku, znal som teda z vlastného názoru nemecke kolonie; avšak rozdiel medzi nemeckymi koloniami v tamtych stoliciach Slovenska a na Spisi bol tak patrny, že mimovoľne pomyslel som si: tu niet viacej Slovenska, vzdor tomu, ze tu zije tiez mnozstvo Slovákov. Táto zvlástnosť dala sa však snadno vysvetlit. Zrúcaniny stareho sídla niekdajsich grófov miest spisskych su zrejmym svedoctvom doby minulej, ktorá nenie ešte úplne odčinena. Opustil som Spis a blížil som sa

ku Košiciam. Tu zase prekvapenie. Tam, kde Hernad preryva sa úžlabinou do roviny košickej, mení sa opäť krajina; ihličnaté stromovie razom prestáva a cestovateľ octne sa v kraji listnatého stromovia, kde prevláda v lesoch buk a dub. A čože to utešené údolie košické! Iné rastlinstvo, iný vzduch, iný svet!

Prišiel som do Košíc na niekoľko hodín, náhoda však (nepriaznivé spojenie vlakov) podržala ma tu vyše dňa. Prehliadnuv už prvý deň odpoludnia znamenitosti mesta, druhého dňa zrána nevedel som čo počať; blúdil som teda na zdarboh ulicami. Zašiel som na trh, i potešilo ma, že octnul som sa zase medzi ľudom slovenským. Ani nezostal som dlho osamelým: tu prišiel ten, abych mu niečo prečítal, tu onen, aby som mu niečo vypočítal. Medzi iným prišiel jeden roľník z okolia košického sťažovať si, že predal židovi obilie a ten že ho ošudil. Vypočítal som mu to, s doložením, aby šiel nazpät k židovi pre nedoplatok. Onedlho sa vrátil s vyjasnenou tvárou a zvestoval, že bol u žida a povedal mu, že mu to veľkomožný pán vypočítali, a žid že zaplatil, čo na prvom raze nedodal. Ponúknul som ho cigarou a začal s ním rozhovor: poznal podľa výslovnosti mojej, že som Čech, a poneváč sám, keď bol vojakom, ztrávil v Čechách niekoľko rokov, považoval ma akosi za známeho a stal sa veľmi sdielnym. Zajímavé výpovede jeho citoval som už niekoľkoráz. Tu buď uvedená iná časť našej rozmluvy, pre mňa vtedy nie menej vzácna. Keď sme totiž spolu počítali, koľko mal dostať za obilie, napadlo mi, že počítal na kablíky, a to tým viacej, lebo povedali mi na Slovensku pri podobných príležitosťach, že v Uhorsku je dvojaká miera: na Slovensku prešporská, ďalej na juh však pešťbudínska. Zpýtaný dedinčan mi povedal, že oni v okolí košickom merajú obilie na kablíky, a na ďalšie dopytovanie vypočítal mi celkom správne, koľko je to na prešporskú mieru. Bližšieho vysvetlenia, prečo sa tu inak počíta, pravda povedať mi nevedel: to je vraj od starodávna tak.

Za Heďaľou očakávalo ma nové prekvapenie. Našiel som tu rôzne obyvateľstvo: predovšetkým Rusínov s cirkvou rímskou sjednotených, ač sami nazývajú sa pravoslavnými, Slovákov-Sotákov tiež pravoslavných čili unitských, a čo ma najviac prekvapilo, na sto tisíc Maďarov tiež pravoslavných, ktorí modlia sa Pánu Bohu jazykom staroslovanským, ačpráve slovančine ani nerozumejú.

V Užhorode na trhu pýtal som sa, na akú mieru predávajú obilie, i dozvedel som sa, že tam obilie meria sa na *četverti*, pozemky však na *desiatiny*. Premýšľal som a rozbresklo sa mi v hlave. Na Slovensku (popri katolicisme) husitstvo a jeho premena, augšburské vyznanie, čeština, prešporské miery a váhy — tu pod Heďaľou protestantstvo, košické miery a váhy, za Heďaľou pravoslavie s ruskými mierami a váhami: patrno, že život i duševný i pospolitý vyvinul sa v každej z týchto častí úplne oddeleno, patrno, že každá z týchto častí tvorí zvláštny a samostatný celok i nakoľko sa vzdelanosti, i nakoľko sa verejného života týka, a nemôže byť viacej pochybnosti, že v starých prameňoch musia sa naleznúť do-

klady i o politickom oddelení tychto krajín! — Odišiel som uspokojeny do Haliče.

Po návrate svojom z cesty začal som sústavne čítať staré kroniky, listiny a staré zákony uhorské, rozumie sa, s napnutosťou velikou, sbierajúc pečlive každé udanie, ktoré poslúžiť mohlo k objasneniu veci tak záhadnej. Konečne po veľkom namáhaní podarilo sa mi sostaviť dosť určity dôkaz o starodávnom politickom a administratívnom rozdelení niekdajšieho kráľovstva uhorského, a síce tým, že podarilo sa mi zo starých zákonov a listín vynajsť dôležitost niekdajších komôr kráľovskych, palatínov, generálnych kapitánov a p. nakoľko tykalo sa starodávnej správy kráľovstva uhorského. O tomto vysledku práce svojej hovoril som však už v článku „O methode dejepisu Slovenska," pravda prostonárodne, poukazujem teda ku tomu; dnes zmieniť sa chcem o niektorych podrobnostach pobočnej dôležitosti.

Uviedol som už vyššie, že prvú stopu starodávneho rozdelenia kráľovstva uhorského našiel som náhodou, upozornený súc na rôznosť miery a váhy v jednotlivych krajoch uhorských; v listinách a zákonoch našiel som teraz dosť dokladov, že táto rôznosť, ba ešte väčšia panovala už za starodávna v Uhrách[1]. Zajímavé je, že kráľ Žigmund, ač márne, pokúšal sa o zavedenie jednotnej miery aspoň nakoľko obchodu sa tykalo. Čítame v treťom Decr. Sigm. 1405 (Kovachich Cod. J. Tav.) I., § 1.: Quod in omnibus castris, opidis, civitatibus et villis et generaliter ubicunque intra Regni ambitum mensurentur et ponderentur secundum mensuram civitatis nostrae Budensis; zákon ten nemohol však mať trvalého vysledku, poneváč vo všetkych inych prípadoch maly zostať v platnosti starodávne miery a váhy, ako ustanovilo sa už v odstavci nasledujúcom: § 2. deruptis tantum modo mensuris decimarum et montium tributis (Pergrecht) ac lucris, censibus, feudis et redditibus Presbyterorum et virorum ecclesiasticorum, quos in suis statu iustitia, quantitate et valore volumus permanere, zákon onedlho zapomenul sa zase, ak totiž vôbec bol kedy prevedeny, a neprospelo ani jeho obnovenie roku 1525: (Kovach. Vest. Com. 606) Art. 24. . . . ubique per totum hoc regnum, pro frumentorum et bladorum venditione et emtione, atque vinorum educillatione una et eadem mensura, cubulus scilicet et quartale atque pyntha Budensis formetur . . . onedlho meralo a vážilo sa zase podľa starodávneho spôsobu, a tak zostalo až na naše dni.

Tato rôznosť váhy a miery v kralovstve uhorskom prišla vo verejnom živote k ohromnej dôležitosti menovite tym, že základná jednotka váhy, t. j. libra, bola zaroven základnym merítkom pri razení peňazí; lebo keď v každom území starodávneho kráľovstva hodnota váhy bola iná, musela byt nutne i hodnota čili cena mince, razenej a v obeh uvedenej v obvode jednotlivych komôr kráľovskych,

[1] Fejér VIII. 4, 80, 1355; IX. 1, 375, 1355. — Kovachich Sup. ad Vest. III. 206, 306, 514, 1593. — Lud. II. Decr IV. 1521. — Kovach. Sup. ad Vest. III. 382, 1619. Szirmay Not Zempl 234, § 591, 1673.

rózna a nerovná. Staré listiny poučujú nás tiež o veľkej rozmanitosti ceny a hodnoty v obehu sa nalezajúcej mince [1], i podávajú nám neklamný doklad, že jednotlivé časti kráľovstva uhorského požívaly veľadôležitého práva autonomného, práva razenia mince zvláštnej ceny a hodnoty, práva to, ktoré prislúchať mohlo jedine zemiam administratívne a prípadne i politicky úplne oddeleným od štátneho celku.

Boj proti samospráve tychto jednotlivých častí kráľovstva vzplanul v Uhrách menovite po vymretí Arpádovcov a prevádzaný bol Karlom Robertom s veľkou dôslednosťou; preto nesmieme sa diviť, že kráľ tento na sklonku svojho života pomýšľal i na zavedenie jednoty peňažnej v kráľovstve uhorskom. Nemajúc však toľko moci, aby zrušil starodávne komory kráľovské v jednotlivých územiach, ktoré tvorily dosiaľ základ finančnej správy ríše, uspokojil sa vo svojom známom a veľadôležitom zákone z roku 1342 s tým, že nariadil (§ 4, 5), aby v celej ríši pri razení peňazí prijaté bolo za základ razenie komory kremnickej, mince jednotlivých komôr kráľovských však aby rozoznávaly sa púho rozličným znakom, čo potom dôsledne zachovávalo sa na uhorských minciach. Avšak jednoty mince a jednakej jej hodnoty nedocielilo sa ešte dlho potom [2].

Ešte zajímavejším je k poznaniu niekdajších pomerov v kráľovstve uhorskom vnútornozemské clo uhorské. Nachodíme totiž v starých listinách doklady, že clo (tricesima) neplatilo sa len na hraniciach ríše od zbožia buď dovezeného alebo vyvezeného, lež i pri prechode z jednej časti Uhorska do druhej [3]. Dľa prameňov dosiaľ známych nemôžeme udať celú sieť vnútornozemských colníc, ale i to, čo po ruke je, dostačí, aby sme poznali, že colné tieto linie vnútorno-

[1] Jedna z najzajímavejších listín v tejto otázke je relácia pápežského legáta, Rutina, o vybraných annatach pre pápeža Jána XXII. v jednotlivých dioecesach kráľovstva uhorského (Fejér VIII 2, 108—131), lebo v tejto listine miera uhorská prepočitáva sa vždy na zlatú mieru; uvádzajú sa tu vedľa českej a viedenskej miery nasledujúce uhorské: marcha fini argenti ad pondus Budense, marcha argenti Banalium, marcha fini argenti ad pondus Transilvaniense. Okrem toho mnohé doklady nachodíme v listinách, menovite však u Fejéra. O razení zvláštnej mince v Kremnici, vo Veľkej Bani, v Slavonii netreba ničoho podotýkať; sú to príklady vôbec známe.

[2] Svedčia o tom snemovné artikule z doby pozdejšej, domáhajúce sa opäť a opäť o zavedenie jednotnej mince. Kovach. Sup. ad Vest. II. 97, 1447. — Kaprinay II. 189, 1458; ibidem II. 190, 1458. Caroli VI. Decr. II. 1723, A. 68, § 1.

[3] Fejér V. 2, 527, 1279; VIII. 2, 515, 1324; IX. 4, 422, 1373. — Kovachich Vestigia Com. 519. Lud. II. Decr. IV. 1521, art. 12. — Kovach Suppl. ad Vest. III., 151, 1532. — V smluve, uzavrenej medzi Ferdinandom a Zápoľom, čítame: . . . Quod omnibus mercatoribus utriusque partis sit liberum . . . merces . . . emere, vendere, . . . vehere per terram et aquam absque omni impedimento et interdicto utriusque principis aut eorum quorumcunque officialium, solutis tamen ex antiqua consuetudine solvendis tricesimis . . . Medzi oboma ríšami neustanovená teda nová colná linia, lež vyberalo sa clo pri prechode z jednej časti Uhier do druhej tam, kde od starodávna nachádzaly sa vnútorné colné linie.) Vnútornozemské tieto colnice zrušené sú až roku 1715 (Decr. Caroli VI. art. 91, n. 62), avšak i tu, ako sa zdá, nie úplne.

zemské shodujú sa asi s hraniciami obvodov komôr kráľovských. Vieme na pr. celkom určite, že platilo sa clo pri prechode zo Slovenska do Uhorska a naopak, a síce na Dunaji [1]; podobne vieme, že clo platilo sa tiež pri prechode zo severných Uhier, z obvodu totiž kráľovskej komory košickej do Uhier [2]; taktiež pri prechode zo severného Uhorska do Zátisia [3], zo Zátisia do Transilvanie [4] a p., čím oddelenie jednotlivých častí kráľovstva uhorského nabýva nového objasnenia.

Keď však uvážime, že tie takzvané Partes Regni Hungariae celkom súhlasia s obvodom niekdajších komôr kráľovských, tvoriac, čo do správy finančnej, úplne samostatné územie, ktoré svoje zvláštne váhy a miery užívalo, peniaze svojho zvláštneho razenia a svojej zvláštnej ceny v obehu malo, soznáme snadno, že tieto Partes nie sú nahodilým pojmom zemepisným, lež že úplne súhlasia s pojmom, známym inde pod menom korunnej zeme, menovite keď zjistiť sa dá v týchto územiach i samostatná civilná a vojenská správa aspoň v istých dobách, a to vždy po celý rad rokov.

Naše národné spevy.

Od *Štefana Fajnora.*

Slovák pri svojej svetoznámej chudobe bohatým je v povesťach a spevoch svojich. Dejiny svojich predkov odel v rúcho bájky a povesti; radosti a žiale svojej domácnosti však do zvukov spevu.

Slovák je idealistom i na poli povestí i na poli spevov svojich — a v oboch smeroch pôvodným. Povesťami svojími zakrýva svoju terajšiu chudobu, rojčí o zakliatych hradoch, v nich nakopených pokladoch, spiacich kňazoch i kňahynách a o duchoch, ktorí bdejú

[1] Fejér IX. 4, 341, 1370 atď. atď. — Známo je všeobecne, že Matúš Trenčiansky vyberal na Dunaji clo, a že velice podráždil celú kapitulu ostrihomskú, keď vyberal clo tiež z vecí, dovažaných zo statkov kapituly na Slovensku sa nachádzajúcich, napriek tomu, že kapitula mala niekoľko privilegií, že z vecí, ktoré pre svoju potrebu dováža Dunajom (na hranici medzi Slovenskom a kráľovstvom), nemusí platiť žiadneho cla.

[2] Wagner Dipl. Sar. 40. Domini nuncii bene sciunt propter Cassovienses, qui magnam partem comitatus ipsius occupatam tenent ... per exactiones Tricesimarum et Teloniorum contra libertatem Nobilitatis ... ibidem p. 39. Praeterea prius quoque jam pridem Capitanes et Tricesimatoribus Cassoviensi, ut de illis rebus, quoscunque Dominationes vestrae ad usum et necessitatem domus suae adduci facient, nullam tricesimam exigant ... Tu uvádza sa teda tiež zrejme, že proti zneniu snemovného dekretu z roku 1498, art. 29 i na šľachte vymáhano clo pri prechode do severného Uhorska. V dekréte z roku 1715, art. 91, n. 55 uvádzajú sa tiež colnice: Tokaj, Onod, Bodrogh, Ujhely, o ktorých tiež ťažko tvrdiť, žeby boly bývaly colniciami pohraničnými.

[3] Decr. Maximil. 1567, art. 36. — Szirmay Not. pol. Zempl. 81, § 252, 276, 699. — Wagner Dipl. Sar. 118, 1457.

[4] Colnice tieto uvedené sú v dekréte z r. 1715, art. 91. a jednotlive v starších listinách častejšie. — Fejer IX. 1, 66, 1351.

Szirmay, majúc všetko v kapse, nie žeby bol zprostredkoval seniorálny a dištriktuálny konvent ad hoc a oddal vec patričnej cirkevnej vrchnosti, ale soberúc acta pobral sa s nimi do Viedne, aby tam z udalosti tejto spravil si ščeblíky k povýšeniu, vyznačeniu a odmene dákej, že *skrotil mladé lvíča „rebellie,“* ako to vôbec zvykli zmaďarčení aristokrati robiť. Cirkev a škola sú jim iba kliešte, ktorými si z pahraby ohňa vyťahujú upečené zemiaky!

A Szirmaymu skutočne podarila sa jeho intriga vo Viedni, lebo skoro vrátil sa ztadiaľ, pretvorený už na plnomocného kráľovského kommissára nielen k vyšetreniu tejto extravagancie študentskej, ale i k potrestaniu vinných a v prípade potreby k rekvirovaniu i vojska k potlačeniu Breznyika a jeho kohorty. Vyše týdňa sa vyšetrovalo a napokon zasadol pán septemvir k súdu.

Podelil si celú túto študentskú akciu na 4 triedy; do prvej vriadil chásku Chrenkovskú, ktorá prehrešila sa zločinami a výstupky najsurovejšími, a tá bola vyhodená nielen z lycea, ale i zo všetkých škôl, tak že nesmeli byť prijatí do žiadnej tuzemskej školy. Ale, tuším, celá táto prísnosť bola len k tomu, aby háveď táto právom čo skôr zutekať mohla z Bretislavy, kde židia vo „Versatzamte“ konečne presvedčili sa, že Chrenko-Kuzmovci boli tí grófi a baróni, ktorí u nich zastavovali padelané lístky záloženské. Lebo pozdejšie — ovšem pod inými menami — vystúpili už ako diplomovaní mužovia, museli teda dokončiť štúdia! Aspoň jeden čas Chrenek Gyuri advokátčil, kým zase o diplom neprišiel; meno zmizlo z prkien historie. „De mortuis“ teda „aut bene, aut nihil!“ Časom snáď annales legie pána Jekelfalussyho posvieťa na cesty a chodníky Chrenek Gyuriho! Počet týchto prvotriednych vystupoval nevysoko, bolo jich 7.

Do druhej triedy vriadení boli poprední vodcovia celého tohoto študentského „putschu,“ a tí boli odsúdení ku 14-dennému väzeniu na stoličnom dome, ktorý k tomu cieľu requirovaný bol od septemvira a plnomocného kráľovského kommissára Szirmayho; medzi tými, rozumie sa samo sebou, bol Breznyik a Marothy; jiní, „dii minorum gentium,“ vysedeli si tamže po tri a sedem dní.

Do tretej triedy vriadili ešte menších „forradalmi bojnokov“ a tých zavreli v jednej triede lycea na 24 hodiny; medzi týmito bol som i ja a bolo nás pár Slovákov. Pamätám sa po 45. rokoch na Miška Križana a pár Maďarov, pamätám sa na Nagya, z ktorého pozdejšie stal sa slovutný spisovateľ maďarský. „Gaudium est miseris socios habuisse malorum,“ hovoril starý básnik, a my mladí haraburdáci i proti zákazu, že nesmieme byť veselí, boli sme za celých tých 24 hodín v príme až veľmi, veľmi veselí. Po laviciach sme si kabáty ustlaly, a noc, ktorá zbyla nám po zábavách, sme ľahko prespali. Plank nám sám dodal „bursle“ a kamaráti nás opatrili pivom a vínom. Karty boly magyarosan medzi nami. Všetci ostatní studenti vriadení boli do poslednej triedy, ktorí spolu s nami museli podpísať orteľ, poďakovať a appeláty zrieknuť sa a pokorne prijať — bez reptania — kľuku v mravoch na jeden semester!

Celý akt nasledovne odohral sa: Všetko študentstvo bolo sídené v bibliotéke, jako za onoho posmúrneho decembrového dňa, všetkých obživovaly najpestrejšie nádeje. Ba keď sme sa takto sčítali a na svojom čele videli stáť mocného Breznyika, čakali sme zase dáku „philippiku" od neho, a dlane svrbely všetkých, ktorí oduševnení boli v kommersoch za neho. Ale monsieur Breznyik tak pokorne počúval svoj výrok, jako ostatní. Hej, ale jako sme sa potešili zase, keď idúc Veternou a Školskou ulicou, stretali sme dôstojníkov vojenských, ktorí prechodili sa kolo lycea, čakajúc na znamenie, za ktorým mali v čele svojich vojakov uderiť na túto rebelliu študentskú. Tu zas našli sme, že múdre urobil vodca náš, keď nás „philippikou" nádejnou nezaplietol do boja, už nie viac so Schimkom a senátom filistrov, ale s bodaky a šablami udatných synov Marsa.

Vojsko stálo pred kapucínmi a jedny kompánie ubytované boly po domoch a — v hotovosti! Jeden vtipný dôstojník, badajúc, že je po všetkom, keď videl hromádky študentov s ovesenými nosmi ťahať na všetky strany ulicami, oslovil ten hlúček pokorný, v ktorom i ja sa nachodil: „No, ist's schon aus?" „Jo, konn's schon gehn ins Kaffeehaus!" tým istým nosovým tónom mu odvetil jeden z nás v prešporskom jargone, čo strieď nás nesmierny smiech spôsobilo. My posmešne poohliadali sa na dôstojníka, ktorý zastavil sa a hľadel po nás, a — tak sa nám zdalo — jakoby bol mal chuť na ten náš vtip vyvolať z domov celú kompániu; ale my so smiechom vnišli ku *Schmiedhausovi* na pár „burslí" k potešeniu sa nad smutne skončivšou sa affairou — bez Štúra.

„Chvala Bohu, že je už po tom, a chvala Bohu, ze z našich neubudol nám žiaden," riekol Štúr pri prvom sídení sa s nami. Inač nikdy nevytýkal nám toto zablúdenie, len znenahla priťahoval uzdu. Kým všetci vysedeli sme svoje pokuty, nebolo prednášok. Poslední boli Breznyik a Marothy, ktorých sme ešte, tak jakosi hanblivo, v triumfe povozili mestom na saniach pri východe jich z väzenia. Stoliční páni sympatisovali so študenty haraburdáckymi, preto ani nerobili prekážky tejto demonstracii. Tak skončily sa tieto extravagancie „bez Štúra," jako „bez Štúra" začaté boly. Skončilo sa tým však i pajtášstvo maďarsko-slovenské. Jední síce hútať počali o vysťahovaní sa, ale kúzlo naše, slovenská spoločnosť v čele so Štúrom, mocnejšie bolo, než buršikózne sny daktorých. My vrátili sa do koľají starých a do krážov Štúrových, ostatní pokračovali v demonstraciach potutných a v horlivosti haraburdáckeho maďaronstva celý rok.

Ľudovít nás v svojej citlivej, večne zmietanej duši vystál veľa múk, o ktorých dozvedám sa s úplnou istotou iba teraz po 45. rokoch, keď už dávno prestalo tĺkotať srdce jeho mládežemilovné. Z veľa jeho listov, ktoré stoja mi k službe, dva lejú svetlo Štúrovské na tieto pohyby bezštúrovské. Nebude teda od miesta, ani nezajímavé pre terajšie pokolenie, keď nimi zakončím túto kapitolu.

Prvý je zo dňa 10. januára 1836 na *Daniela Slobodu*, tehdajšieho kaplána myjavského písaný, druhý zo dňa 3. marca 1837 na *Ctiboha Cochiusa* daný. Tamten bol písaný pod bezprostredným

vtiskom vyšetrovania Szirmayovského, tento pod následkami onoho otrasu, o rok pozdejšie zjavivšími sa. Ten prvý zneje:

„V Prešporku, 1836 dne 10. ledna.

Bratrovi Slobodovi pozdravení!

Odesílám Ti druhý svazek „Starožitností Slovanských," a sice: pro Tě a Dv. p. Koleniho. Odpusť, bratře, že sem se něco opozdil: jelikož tehdy přišlá příležitost mi je tu nechala, a dále nastauplé bauře přenáramné na našem lyceum mě z prostředku prácí mých vytrhly. Nebudu já Tobě ty opisovati, jen to přiložím, že školy již výše půl druhého týdne zavřeny jsau a teď komissár královský věc tuto vyšetřuje. Nevím co z toho půjde: smutné jest u nás všecko. Slyšeti, že nezadlauho dojdau rozkazy od Consilium, kterými se mají všecky zdejší společnosti, i také naše slovenská, konečně zrušiti: tam záře Slovenska! kdo nám ji vzkřísí více? Bratře! hyne nám i poslední naděje k vyváznutí. Proto ale dělejme, seč budeme, aspoň k nějakému potěšení a naději nejaké retování potomstva.

Prosím, pošlite mi čím skůr peníze na svazek 3ᵘ (t. j. Starožitností Šafárikových). P. Černáka napomeň, by peníze neodkladne zaslal, jelikož takovýmto počínáním hyne náš úvěrek predplacení.

Mám z jiných krajin Slovanska přemnoho potěšitedlných zpráv, ale teď v nepokojích těchto nejsem s to je vypočítati. S Bohem! Tvůj Ludevít v. r."

Druhý list zneje:

„V Prešporku, 1837 dne 3. březma.

Předrahý Ctibohu!

Obadva Tvé listy, i onen poštau, i tento příležitostí poslany, sem přijal: budiž Tobě díka za ně. Věřím, bratře! že mrzíš se a mrzeti musíš nad tak dlauhym mlčením naším: ale, bohmě! není jsem toho příčina. Já, bratře, nevím co prvé do rukau vzíti, tak jsem prácemi zavalen, a mimo všecky mé práce za příčinou nemoce p. Šroera doplňuji jeho místo. Odpusť tedy, že Tobě ne hned odpovídal sem, čekaje, ažby mi něco málo času pozbylo.

O baufech na našem lyceum byvších již známost máte, a myslím, že Ti je náš Janko z Bystérce*) zevrubně popsal, já se jen na něco, maje o jiných jednati, obmezím. Senat školsky zle nakladal se žáky, pod senatem však rozuměj ne jen učitele, ale mnohé měšťany a kněze. Žáci nakládáním tímto pobauřeni stropili baufku jednau na večer, kdy senat v knihovně školní shromaždén byl a jej tam přepadli. Strach a hrůza přepadati senát, ana žáci jim na oči všecko drželi a potlučením hrozili. Kteří mohli, ti z knihovny včasně se vykradli a dobře že Šimko do senatu nebyl přišel, nebo, jak jiní řikají, pod stolem ukryt byl: zajiste by přenáramná porážka místo byla měla, onť totiž za prvního původce všech těchto nepokojů se považovati musí. Hnedky na to přišel sem Sirmay, m. všeobecný dozorca církví našich, tehdy jako poručník královsky v ohledu pře Gregušovy, který neyprve sice stolice učitelské zbaven, potom ale na přímluvu jiných na své místo zase dosazen byl. Tomuto žáci

*) Je to Ján Bysterský, o ktorom je reč na konci III. kapitoly.

podali prosebny list, ktery však s tím do Vídně odesel a odtud co královsky vyšetřovatel se navrátil. Vysetrování trvalo za tyden, nač usudek cten byl. Nekterí jsou do zaláře na 3, 7, 14 dnů dáni, mezi nimiz Brezník a Marothy, jiní vypadli z konviktu, jiní jsau vyhozeni, dıka Bohu, ze ani jeden z nasich lidí jiní dostali kluku z mravu atd. Tak se toto ukončilo. Byv Sirmay na vyšetrování, oznámil, ze nezadlauho od král. Tabule dojdau rozkazy, nimiž se společnosti mladıků na všeckych školách zapovědí, však buď Bohu chvála, z tohoto nic k uskutečnění nepřislo a sotvy i přijde. My strachem velikym o toto naplnění, rokovali sme co den o ukončení dobrém vecí nasich, však naposledy ujistili nás učitelé, že přišelliby takovyto rozkaz, on jen na jméno potahovati se bude. Jméno tedy „společnost“ musiloby se na jiné proméniti. My nyní, jak pred tím zasednutí řádné držíme činnosti pak v naší společnosti přibyvá. Zákaz společnosti mohli bychom děkovati neprozřetelnosti maďarské, kteří již po dvakráte na svém svátku (byval to tak rečeny „Örömunnep,“ ktory maďarská spoločnosť vždy na konci roku slavievala, a ku ktorému v bibliotéke odbyvanému celá Bretislava pomaďarončená pozyvaná byvala a demonstratívne vsetkym nesmyslom harahurdáckym tlieskala a éljenovala) *chrastavě*, *svobodně* rečnili. Vidauce mezi tím údové nasi, ze se jest co o společnost obávati, podali právě se tehdy shromázdivsímu církevnímu tohoto Okolí shromaždění prosebny list, v němž zádali, anebo, aby se novy professor řeči a literatury slovenské na lyceum zdejsím vyvolil, anebo, aby tomuto nějaky náměstník se zřidil. Po dlauhém rokování se uzavrelo, nač na mne los padl, a již teď tedy řádny námestník jsem zdejsího slovenského professoratu. Prednášim dvakráte mluvnici, jedenkráte pres tyden dějepis, o nekolik pak dnů polskau, jak u vetších tak u menších, dokonaje českau, započnu. Zkausku z mluvnice i s větsími v přítomnosti professoratu držeti budu. Pracujeme na „Citech vděčnosti,“ které ještě toho roku vyjíti mají. Nez cítime se nedostatečnymi ku vyvedení celého dılka: proč žádáme Tě, pěvče Ctibohu, bys nám některé práce a sice: na Kollára, Jungmanna, Macieiovského vypracoval a čím skůr odeslal. Slysel sem, že jakovési pojednání chystáš o napravení reči pısemné: prosím Tě, ponechej ješte toho, věř mi, to se nedá razem! Vidís pak, co Kollar vykonal? Česi již sami ustupují a ustupovati budau. Že Kollár dostal medallii od cis. ruské Akademie, již víš, že ale Puskin zemrel, sotvy Tobe známo bude V Chorvatsku, v Záhřebe, povstala společnost, záležející ze 100 údů, samych kleriku, na jejichž žádost my jim teď zákony naše i „Plody“ odesíláme. My též čítame Illyrske Noviny i Danicu, Květy české, Prazské Noviny i Včelu, která nic není hodna: vsecko po počtě dostáváme. S Bohem. Pis čím skůr Tvému Ludevitu.

Dodatek: „Krásně si mi ovšem noviny oznámil, obzvláste ale vítané nám bylo, že Okolí Jozefvho (rozumej distrikt potissky) tak mužně se proti úsilím tyranskych Maďaromanu zadrzelo. Budeme jim za to poděkovací listy psáti.

Že Maďari tajné časopisy, o zmaďaření Slováků jednající mají, o tom sem nevěděl. O jiných takových kolujecích spisech znám*). Obdržev tuto zprávu od Tebe, i hned sem na mnohé strany psal, aby po nich pátrali.

Jesenský, učitel v Pešti, Slovan přehorlivý, mi psal list, v němž mi oznamuje, že on almanach na r. 1838 vydávati bude. Žádá mě, bych Tě jménem jeho o nějaké práce pro ročník tento snažně prosil, což tedy tu hle konám. Učiň, pěvče náš, Ctibohu, co můžeš a odešli mu práce, zvláště usiluj se mu něco v prostomluvě poslati. On chtěl almanachu svému „Mína“ přezděti, my však s jménem tímto všickni velice sme nespokojeni a jemu jen pod tou výminkou práce slíbili, jestliže jiný název si vyvolí. I Ty, myslím, v tom rovně s námi smýšleti budeš. Hleď mu list psáti. — Buduli nějaké vychovavatelství dostati moci, ovšem že se o Tebe postarám. Dobře, že se chceš učiti anglicky. Mluvnici Zerfyho si kup, avšak z té samé anglicky se nenaučíš, nýbrž přikup si k ní Bölla (2 zl. 50 kr. stř.), dle nichž cíle svého dosáhneš. Uč se zláště i francauzštině, a tu Tobě poraučím Vogdberga, neb Machat. — Frndák jest v Trenčíně. Zvědavý jest o Vás něco slyšeti. Já mu již psal: proč mu Vy nepíšete? Co dělá Krnúch? Pozdrav ho! Ani Ty, ani On nám nic nezdělujete. Slyšeli sme, že v dobrém duchu vychovává své žáky. Bůh ho živ.“

Oba listy Štúrove dávajú bohaté objasnenie mojich zpráv o jeho tehdajšej činnosti a o tom jeho zraku orličom, ktorým prenikal všetko a badal i najmenšie. (Pokračovanie.)

Oprava.

V prvom sošite na str. 65. stojí mýlne o *Juliusovi Pecovi*, že zomrel a mal za manželku dcéru superintendenta Ľud. Gedulyho; toto všetko platí o mladšom jeho bratovi, Ernestovi, bývalom farárovi v Harkau-e**). Náš Julius žije dosiaľ jako farár v Poľnom Birinčoku (M. Berény). A jako hovorí sa v slovenskom porekadle, že ten dlho bude žiť, koho vykríkne povesť za zomrelého, tak nech mu Boh dá dlho nosiť meno drahé a pamiatku svätú blahoslaveného otca jeho Leopolda.

My snažne prosíme ctené čitateľstvo, podávať nám podobné opravy a vôbec dôležité zprávy, týkajúce sa črtov týchto životopisných.

Hlboké, 5. apríla 1881. Dr. *J. M. Hurban.*

*) Boly medzi tymito Štúrovi známymi „kolujecimi spisy“ i Noviny, písané jedným jurátom slovenským, pomaďarčeným, rozumie sa; a ten jurát nebol žiadny iný, jako Ľudevít Košut, synovec to drahej pamiatky Ďurka Košuta v Košútoch pri Turč. Sv. Martine. Veliká patronka maďarismu, arcikňahyňa Dorotha, preto menovala revolúciu maďarskú „die schlowakische Rebellion“ a snažila sa pekne poumývať svojich milých Maďarov predo dvorom. Košuta nemenovala inak, jako „der Schlowak.“

**) Tohoto pozostalé kázne vydal p. Ľud. Geduly, superintendent preddunajský, pod týmto náslovím: „Ernst Petz, gewes. ewang. Pfarrer zu Harkau, Nachgelassene Predigten.“ Pest 1868. Druck von Hornyanszky u. Träger.

Historické drobnosti.

Sdeľuje dr. *J. L. Píč.*

Náhoda zaviedla ma roku 1873 po prvyraz na Slovensko a dostal som sa rovno do kruhov národovcov slovenskych. Dojem prvej tejto cesty mojej za hranicou nášho královstva bol trvaly. Navrátiv sa do Boleslave, začal som pilne študovať minulosť slovenskú; a poneváč mi žijúce ešte pokolenie známe bolo z osobného styku, staly sa predmetom môjho bádania predovsetkym osudy Slovenska doby novejsej. Školsky rok blížil sa ku koncu, a ja bol som este zabaveny svojou prácou, ba čo viac, bol som viac zaujaty predmetom, nežli na počiatku. Preberal som práve zjavy národného života slovenského z rokov sesťdesiatych, a tu upútaly predovšetkym pozornosť moju historické práce slovenské, nie snáď len preto, že som sám historikom, ako skorej, že tu urobeny je pokus, vysvetlit onú zvláštnosť v osudoch slovenskych, ktorá namane sa každému, kto zahĺbi sa v minulosť Slovenska. Bolo i mne uz vtedy zrejmym, že minulost Slovenska vyvinula sa svojím zvlástnym a samostatnym spôsobom, zcela neodvisle od ostatného královstva uhorského; ale nalezmiť tú záhadnu príčinu, prečo sa tak stalo, predbežne nepodarilo sa mi.

Chopil som sa teda so značnou zvedavosťou novejsích slovenskych prác historickych, hľadajúc tam želaneho vysvetlenia; avsak očakávanie moje zostalo neuspokojené, lebo theorie, ktore našiel som tu, boly zväčša stavané bez základov a musely sa sosuť uz pri dosť miernej kritike historjckej.

Nadisly prázdniny a ja ešte premyšľal o tychto záhadách slovenskej minulosti, nevediac, ako bych vysiel z tohoto bludisťa. „Tu nevynajdeš ničoho,“ pomyslel som konečne, „musíš opäť do Uhorska.“ Pripravil som si teda všetko na cestu; prv však, než priblížil sa deň odjazdu, onemocnel a vylezal som vyše styroch tyzdnov. Účel môj, prejsť zase pesky časť severného Uhorska, bol teda zmareny; ale túha moja, uzreť opäť královstvo uhorske, bola tak silna, že vydal som sa na cesty, akonáhle mohol som vstat.

Pobaviac sa niekolko dní v Turci, zotaveny horskym sviezim vozduchom šiel som ďalej k vychodu, predpojatym sue patrne myslienkou, že tam na vychode najdem rozlustenie osudnej záhady. A tušenie toto ma nezklamalo. Prvé prekvapenie čakalo ma vo Spisi: ovanulo ma to akosi nemeckym stredovekom. Navstívil som predchádzajúceho roku väčsinu banskych miest na Slovensku, znal som teda z vlastného názoru nemecké kolonie; avšak rozdiel medzi nemeckymi koloniami v tamtych stoliciach Slovenska a na Spisi bol tak patrny, že mimovolne pomyslel som si: tu niet viacej Slovenska, vzdor tomu, že tu žije tiež množstvo Slovákov. Táto zvlástnosť dala sa však snadno vysvetlit. Zrucaniny starého sídla niekdajsích grófov miest spisskych sú zrejmym svedoctvom doby minulej, ktorá nenie este úplne odčinena. Opustil som Spis a blížil som sa

ku Košiciam. Tu zase prekvapenie. Tam, kde Hernad preryva sa úžľabinou do roviny košickej, mení sa opäť krajina; ihličnaté stromovie razom prestáva a cestovateľ octne sa v kraji listnatého stromovia, kde prevláda v lesoch buk a dub. A čože to utešené údolie košické! Iné rastlinstvo, iný vzduch, iný svet!

Prišiel som do Košíc na niekoľko hodín, náhoda však (nepriaznivé spojenie vlakov) podržala ma tu vyše dňa. Prehliadnuv už prvý deň odpoludnia znamenitosti mesta, druhého dňa zrána nevedel som čo počať; blúdil som teda na zdarboh ulicami. Zašiel som na trh, i potešilo ma, že octnul som sa zase medzi ľudom slovenským. Ani nezostal som dlho osamelým: tu prišiel ten, abych mu niečo prečítal, tu onen, aby som mu niečo vypočítal. Medzi iným prišiel jeden roľník z okolia košického sťažovať si, že predal židovi obilie a ten že ho ošudil. Vypočítal som mu to, s doložením, aby šiel nazpät k židovi pre nedoplatok. Onedlho sa vrátil s vyjasnenou tvárou a zvestoval, že bol u žida a povedal mu, že mu to veľkomožný pán vypočítali, a žid že zaplatil, čo na prvom raze nedodal. Ponúknul som ho cigarou a začal s ním rozhovor: poznal podľa výslovnosti mojej, že som Čech, a poneváč sám, keď bol vojakom, ztrávil v Čechách niekoľko rokov, považoval ma akosi za známeho a stal sa veľmi sdielnym. Zajímavé výpovede jeho citoval som už niekoľkoráz. Tu budiž uvedená iná časť našej rozmluvy, pre mňa vtedy nie menej vzácna. Keď sme totiž spolu počítali, koľko mal dostať za obilie, napadlo mi, že počítal na kablíky, a to tým viacej, lebo povedali mi na Slovensku pri podobných príležitosťach, že v Uhorsku je dvojaká miera: na Slovensku prešporská, ďalej na juh však pešťbudínska. Zpýtaný dedinčan mi povedal, že oni v okolí košickom merajú obilie na kablíky, a na ďalšie dopytovanie vypočítal mi celkom správne, koľko je to na prešporskú mieru. Bližšieho vysvetlenia, prečo sa tu inak počíta, pravda povedať mi nevedel: to je vraj od starodávna tak.

Za Heďaľou očakávalo ma nové prekvapenie. Našiel som tu rôzne obyvateľstvo: predovšetkým Rusínov s cirkvou rímskou sjednotených, ač sami nazývajú sa pravoslavnými, Slovákov-Sotákov tiež pravoslavných čili unitských, a čo ma najviac prekvapilo, na sto tisíc Maďarov tiež pravoslavných, ktorí modlia sa Pánu Bohu jazykom staroslovanským, ačpráve slovančine ani nerozumejú.

V Užhorode na trhu pýtal som sa, na akú mieru predávajú obilie, i dozvedel som sa, že tam obilie meria sa na *četverti*, pozemky však na *desiatiny*. Premýšľal som a rozbresklo sa mi v hlave. Na Slovensku (popri katolicisme) husitstvo a jeho premena, augšburské vyznanie, čeština, prešporské miery a váhy — tu pod Heďaľou protestantstvo, košické miery a váhy, za Heďaľou pravoslavie s ruskými mierami a váhami: patrno, že život i duševný i pospolitý vyvinul sa v každej z týchto častí úplne oddeleno, patrno, že každá z týchto častí tvorí zvláštny a samostatný celok i nakoľko sa vzdelanosti, i nakoľko sa verejného života týka, a nemôže byť viacej pochybnosti, že v starých prameňoch musia sa naleznúť do-

klady i o politickom oddelení tychto krajín! — Odišiel som uspokojeny do Haliče.

Po návrate svojom z cesty začal som sústavne čítat staré kroniky, listiny a staré zákony uhorské, rozumie sa, s napnutosťou velikou, sbierajúc pečlive každé udanie, ktoré poslúžiť mohlo k objasneniu veci tak záhadnej. Konečne po velkom namáhaní podarilo sa mi sostaviť dosť určity dôkaz o starodávnom politickom a administratívnom rozdelení niekdajsieho královstva uhorského, a síce tym, že podarilo sa mi zo starých zákonov a listín vynajsť dôležitost niekdajších komôr královskych, palatínov, generálnych kapitáňov a p. nakolko tykalo sa starodávnej správy královstva uhorského. O tomto vysledku práce svojej hovoril som však už v článku „O methode dejepisu Slovenska," pravda prostonárodne, poukazujem teda ku tomu; dnes zmieniť sa chcem o niektorych podrobnosťach poboćnej dôležitosti.

Uviedol som už vyššie, že prvú stopu starodávneho rozdelenia královstva uhorského našiel som náhodou, upozorneny súc na rôznosť miery a váhy v jednotlivych krajoch uhorskych; v listinách a zákonoch našiel som teraz dosť dokladov, že táto rôznosť, ba ešte väčšia panovala už za starodávna v Uhrách[1]. Zajímavé je, že král Žigmund, ač márne, pokúšal sa o zavedenie jednotnej miery aspoň nakolko obchodu sa tykalo. Čítame v tretom Decr. Sigm. 1405 (Kovachich Cod. J. Tav.) I., § 1.: Quod in omnibus castris, opidis, civitatibus et villis et generaliter ubicunque intra Regni ambitum mensurentur et ponderentur secundum mensuram civitatis nostrae Budensis; zákon ten nemohol však mať trvalého vysledku, poneváč vo všetkych inych prípadoch maly zostať v platnosti starodávne miery a váhy, ako ustanovilo sa uz v odstavci nasledujúcom: § 2. deruptis tantum modo mensuris decimarum et montium tributis (Pergrecht) ac lucris, censibus, feudis et redditibus Presbyterorum et virorum ecclesiasticorum, quos in suis statu iustitia, quantitate et valore volumus permanere. zákon onedlho zapomenul sa zase, ak totiž vôbec bol kedy prevedeny, a neprospelo ani jeho obnovenie roku 1525: (Kovach. Vest. Com. 606) Art. 24. . . . ubique per totum hoc regnum, pro frumentorum et bladorum venditione et emtione, atque vinorum educillatione una et eadem mensura, cubulus scilicet et quartale atque pyntha Budensis formetur . . . onedlho meralo a vážilo sa zase podľa starodávneho spôsobu, a tak zostalo až na naše dni.

Táto rôznosť váhy a miery v královstve uhorskom prišla vo verejnom živote k ohromnej dôležitosti menovite tym, že základna jednotka váhy, t. j. libra, bola zároveň základnym meritkom pri razení peňazí; lebo keď v každom území starodávneho královstva hodnota váhy bola iná, musela byť nutne i hodnota čili cena mince, razenej a v obeh uvedenej v obvode jednotlivych komôr královskych,

[1] Fejer VIII. 4, 80, 1355; IX. 1, 475, 1355. — Kovachich Sup. ad Vest. III. 306, 306, 514, 1593. — Lud. II. Decr. IV 1521 — Kovach. Sup. ad Vest. III. 382, 1619. Szirmay Not. Zempl. 234, § 691, 1673.

rôzna a nerovná. Staré listiny poučujú nás tiež o veľkej rozmanitosti ceny a hodnoty v obehu sa nalezajúcej mince[1], i podávajú nám neklamný doklad, že jednotlivé časti kráľovstva uhorského požívaly veľadôležitého práva autonomného, práva razenia mince zvláštnej ceny a hodnoty, práva to, ktoré prislúchať mohlo jedine zemiam administratívne a prípadne i politicky úplne oddeleným od štátneho celku.

Boj proti samospráve týchto jednotlivých častí kráľovstva vzplanul v Uhrách menovite po vymretí Arpádovcov a prevádzaný bol Karlom Robertom s veľkou dôslednosťou; preto nesmieme sa diviť, že kráľ tento na sklonku svojho života pomýšľal i na zavedenie jednoty peňažnej v kráľovstve uhorskom. Nemajúc však toľko moci, aby zrušil starodávne komory kráľovské v jednotlivých územiach, ktoré tvorily dosiaľ základ finančnej správy ríše, uspokojil sa vo svojom známom a veľadôležitom zákone z roku 1342 s tým, že nariadil (§ 4, 5), aby v celej ríši pri razení peňazí prijaté bolo za základ razenie komory kremnickej, mince jednotlivých komôr kráľovských však aby rozoznávaly sa púho rozličným znakom, čo potom dôsledne zachovávalo sa na uhorských minciach. Avšak jednoty mince a jednakej jej hodnoty nedocielilo sa ešte dlho potom[2].

Ešte zajímavejším je k poznaniu niekdajších pomerov v kráľovstve uhorskom vnútornozemské clo uhorské. Nachodíme totiž v starých listinách doklady, že clo (tricesima) neplatilo sa len na hraniciach ríše od zbožia buď dovezeného alebo vyvezeného, lež i pri prechode z jednej časti Uhorska do druhej[3]. Dľa prameňov dosiaľ známych nemôžeme udať celú sieť vnútornozemských colníc, ale i to, čo po ruke je, dostačí, aby sme poznali, že colné tieto linie vnútorno-

[1]) Jedna z najzajímavejších listin v tejto otázke je relácia pápežského legáta, Rufina, o vybraných annatach pre pápeža Jána XXII. v jednotlivých dioecesach kráľovstva uhorského (Fejér VIII. 2, 108–131), lebo v tejto listine miera uhorská prepočitáva sa vždy na zlatú mieru; uvádzajú sa tu vedľa českej a viedeňskej miery nasledujúce uhorské: marcha fini argenti ad pondus Budense, marcha argenti Banalium, marcha fini argenti ad pondus Transilvaniense. Okrem toho mnohé doklady nachodíme v listinách, menovite však u Fejéra. O razení zvláštnej mince v Kremnici, vo Veľkej Bani, v Slavonii netreba ničoho podotýkať; sú to príklady vôbec známe.

[2]) Svedčia o tom snemovné artikule z doby pozdejšej, domáhajúce sa opäť a opäť o zavedenie jednotnej mince. Kovach. Sup. ad Vest. II. 97, 1447. — Kaprinay II. 189, 1458; ibidem II. 190, 1458. — Caroli VI. Decr. II. 1723, A. 68, § 1.

[3]) Fejér V. 2, 527, 1279; VIII. 2, 515, 1324; IX. 4, 422, 1373. — Kovachich Vestigia Com. 519. — Lud. II. Decr. IV. 1521, art. 12. — Kovach Suppl. ad Vest. III., 151, 1532. — V smluve, uzavrenej medzi Ferdinandom a Zápoľom, čítame: . . . Quod omnibus mercatoribus utriusque partis sit liberum . . . merces . . . emere, vendere, . . . vehere per terram et aquam absque omni impedimento et interdicto utriusque principis aut eorum quorumcunque officialium, solutis tamen ex antiqua consuetudine soluendis tricesimis . . . (Medzi oboma ríšami neustanovená teda nová colná linia, lež vyberalo sa clo pri prechode z jednej časti Uhier do druhej tam, kde od starodávna nachádzaly sa vnútorné colné linie.) Vnútornozemské tieto colnice zrušené sú až roku 1715 (Decr. Caroli VI. art. 91, n. 62), avšak i tu, ako sa zdá, nie úplne.

zemské shodujú sa asi s hraniciami obvodov komôr kráľovských. Vieme na pr. celkom určite, že platilo sa clo pri prechode zo Slovenska do Uhorska a naopak, a síce na Dunaji [1]; podobne vieme, že clo platilo sa tiež pri prechode zo severných Uhier, z obvodu totiž kráľovskej komory košickej do Uhier [2]; taktiež pri prechode zo severného Uhorska do Zátisia [3], zo Zátisia do Transilvanie [4] a p., čím oddelenie jednotlivých častí kráľovstva uhorského nabýva nového objasnenia.

Keď však uvážime, že tie takzvané Partes Regni Hungariae celkom súhlasia s obvodom niekdajších komôr kráľovských, tvoriac, čo do správy finančnej, úplne samostatné územie, ktoré svoje zvláštne váhy a miery užívalo, peniaze svojho zvláštneho razenia a svojej zvláštnej ceny v obehu malo, soznáme snadno, že tieto Partes nie sú nahodilým pojmom zemepisným, lež že úplne súhlasia s pojmom, známym inde pod menom korunnej zeme, menovite keď zjistiť sa dá v tychto územiach i samostatná civilná a vojenská správa aspoň v istých dobách, a to vždy po celý rad rokov.

Naše národné spevy.

Od *Štefana Fajnora.*

Slovák pri svojej svetoznámej chudobe bohatým je v povesťach a spevoch svojich. Dejiny svojich predkov odel v rúcho bájky a povesti; radosti a žiale svojej domácnosti však do zvukov spevu.

Slovák je idealistom i na poli povestí i na poli spevov svojich — a v oboch smeroch pôvodným. Povesťami svojími zakrýva svoju terajšiu chudobu, rojčí o zakliatych hradoch, v nich nakopených pokladoch, spiacich kňazoch i kňahyňách a o duchoch, ktorí bdejú

[1] Fejér IX. 4, 341, 1370 atď. atď. Známo je všeobecne, že Matúš Trenčiansky vyberal na Dunaji clo, a že velice podráždil celú kapitulu ostrihomskú, keď vyberal clo tiež z vecí, dovažaných zo statkov kapituly na Slovensku sa nachádzajúcich, napriek tomu, že kapitula mala niekoľko privilegií, že z vecí, ktoré pre svoju potrebu dováža Dunajom na hranici medzi Slovenskom a kráľovstvom, nemusí platiť žiadneho cla.

[2] Wagner Dipl. Sar. 40. Domini nuncii bene sciunt propter Cassovienses, qui magnam partem comitatus ipsius occupatam tenent … per exactiones Tricesimarum et Teloniorum contra libertatem Nobilitatis … ibidem p. 39. Praeterea prius quoque jam pridem Capitanes et Tricesimatoribus Cassoviensi, ut de illis rebus, quoscunque Dominationes vestrae ad usum et necessitatem domus suae adduci facient, nullam tricesimam exigant … Tu uvádza sa teda tiež zrejme, že proti zneniu snemovného dekretu z roku 1498, art. 29 i na šľachte vymáhano clo pri prechode do severného Uhorska. V dekrete z roku 1715, art. 91, n. 55 uvadzajú sa tiež colnice: Tokaj, Onod, Bodrogh, Ujhely, o ktorych tiež ťažko tvrdiť, žeby boly bývaly colniciami pohraničnými.

[3] Decr. Maximil. 1567, art 36. — Szirmay Not. pol Zempl. 81, § 252, 276, 688. — Wagner Dipl. Sar. 118, 1457.

[4] Colnice tieto uvedené sú v dekrete z r. 1715, art. 91. a jednotlive v starších listinách častejšie. Fejer IX 1, 66, 1351

nad tým všetkým. Spevom oblahčuje si každodenné trampoty a kedy-niekedy sdiela i pocítenú radosť.

Povesti slovenské už dávno vzbudily pozornosť domácich i vonkajších bádateľov; sberaním materiálu usilovne zaoberajú sa spisovatelia naši. Spev slovenský ležal len do nedávna úhorom, zanedbaným nami samými, zato však vykoristeným našími nepriateľmi na ujmu našu dosť zhusta. Slavný náš Kollár prvý dal sa do sbierania slovenských piesní a jeho „Zpievanky" tvoria neoceniteľný poklad. Škoda len, že sbierka nápevov, súčasne započatá ním samým pod dozorom Ladislava Füredyho, nemala žiaducného výsledku. Viliam Pauliny-Tóth svojím „Hlaholom" usiloval sa vyplniť túto medzeru, no nevydaril sa ani tento podnik.

Konečne najnovšia sbierka „Slovenských Spevov," vydávaná priateľmi slovenského spevu, podala nám pozoruhodný materiál. Tejto sbierke venujem svoju úvahu. A tu predovšetkým nádobno chválu vzdať sberateľom a v prvom rade usporiadateľovi sbierky, *Jánovi Kadavému.*

Počiatok a vývin spevu padá do najstaršej doby človeka. Veselosť, smútok a mnohé iné city ľudské len spevom daly sa najprimeranejšie vyjadriť, preto spev musel byť verným druhom už predhistorického človeka. Hlasom ľudským boly vyjadrené prvé hudobné myšlienky, a prvým nástrojom hudobným bol ľudský dych. Dychové nástroje sú teda najstaršieho pôvodu medzi všetkými hudobnými nástrojmi. Tak i fujary našich valachov sú predstaviteľkyňami najstaršej inštrumentálnej hudby.

Keď spev vo všeobecnosti do tak starej doby padá, nemožno upierať ani slovenskému spevu dávny, až do najstaršej doby siahajúci vek. V samých „Zpievankach" Kollárových najdeme piesne, vzťahujúce sa na pohanské obrady a bohoslužbu, ktorým i nápevy zväčša po dnes zachovaly sa *). Zasluhujú teda spevy naše obzvláštneho povšimnutia; a keď do povahy vezmeme jich neobyčajný, samostatný a jednoduchý útvar, nádobno jich držať za poklad drahocenný.

Piesne tieto majú za sebou vek asi dvatisíc ročny. Pestovaly a prechovávaly sa od prvopočiatku len ústnym podaním. Na tejto púti podstúpily behom času značnú premenu. V pôvodnej, samorostlej podobe už málo ktorý nápev zachoval sa. Dlhým vekom utvorily sa pri nápevoch našich odchýlky. Odchýlky sú najtvrdším orieškom pre každého sberateľa našich spevov.

Sberateľ našich piesní musí byť nielen odborným znalcom hudby a spevu vôbec, lež i pozorlivým bádateľom celého nášho žitia národného; musí znať historický vývin národa, nádobno mu do povahy brať všetky náboženské, politické a spoločenské pomery a premeny, ktoré národ náš behom času prežil. Všetky tieto pomery a premeny vplývaly a vplývajú ešte i dnes na útvar nášho spevu.

Spev je zrkadlom vnútorných citov, city sú výplyvom vonkajších účinkov a z nich povstalých dojmov. Keď poznáme všetky

*) „Hoja Ďunda, hoja;" „Horela lipka, horela" atď.

phasy nášho národneho žitia a vyvinu nielen ohľadom na prítomnosť, ale obzvlášte na minulosť; možno nám aspoň pravdepodobne určiť vek daktorého nápevu. Určovanie veku však musí byť odovodnené hudobnou formou nápevu v prvom, textom až v druhom rade. V mnohých prípadoch nachodíme starobylý nápev s modernym textom alebo naopak. Tu obzvláštne vyžaduje sa pozornosť a sbehlosť všestranná.

Vo všetkých našich nápevoch previeva a panuje národny duch a tomu zodpovedajúci hudobny útvar. Tento moment nech je vylučne smerodajnym pri sostavovaní sbierky, bo ináč prihodí sa dosť ľahko, že vsnje sa do našej sbierky nápev cudzí, nech len má slovenský text, a vystane mnoho našich nápevov len preto, že sberateľ nemal po ruke slovenského textu.

V tomto ohlade, ako už vyššie podotknuto, rozhoduje celý útvar a obsah nápevu; impuls dávajú však vždy a všade: začiatok a zakončenie.

Temer tisícročné politické a spoločenské spojenie naše so živlom maďarskym značne pôsobí i na vyvin našich a maďarskych nápevov. Medzi nápevy tychto dvoch národov nachodí sa veľká príbuznosť, pre ktorú potom ťažko ustáliť medzu. Spevy tychto dvoch národov predsa značne sa rozchádzajú. Pri určení hraničnej čiary rozhoduje začiatok a zakončenie.

Začiatok a zakončenie nápevu však vždy zodpovedá gestikulaciam, užívanym v národnych tancoch. Slovensky a maďarsky tanec delí sa nápadne.

Za smerodajné považujem tieto pravidlá:

Pri maďarských nápevoch 1) pieseň počína sa obyčajne v tonike 1, 3, 5 a 8, končí sa však temer pravidelne v tonike 1, 8;

2) badať pravidelnú prípravu zakončenia už v predposlednom takte, v ňomž temer bez vyminky upotrebené sú tony vyššieho dominantového akkordu (vrchnej quinty);

3) temer vylučne smerodajnym je takt 4/4 *) a na posledny (završujúci) takt padajú tri slabiky, prízvuk však leží na druhej slabike;

4) vodič (der leitende Ton = Leitton) je v poslednom takte pravidelne vyrazeny;

5) upotrebeny je v poslednom takte temer pravidelne mordent, poltriller a cely triller v neúplnej forme.

Naproti tomu *slovenské nápevy* 1) počínajú sa nielen vo všetkých štyroch stupňoch toniky (1, 3, 5, 8), ale i v tonoch vrchnej a spodnej dominanty, slovom: počínajú sa vo všetkých ôsmich tonoch oktavy;

2) zakončenie neviaže sa ani v poslednom ani v predposlednom takte na toniku, ba takrečeno v prevažnej väčšine nápev končí sa dominantou (2 a 5);

3) upotrebené sú obe dominanty (vrchná quinta, spodná quinta) stejnou mierou, v predposlednom takte však zväčša panuje spodná dominanta, a nápev končí sa v tomto prípade tonom toniky;

* Maďarskí skladatelia mylne predpisujú 2/4 taktu na svoje spevy, lebo tomu zväčša protiví sa záverečný takt, záležajúci zo dvoch slabík.

4) v mnohých prípadoch nachodíme v poslednom takte len dominantu (2. a 5. ton), v predposlednom takte však toniku (pri maďarských nápevoch je to naopak);

5) panujúcim taktom je rovny takt. najobyčajnejší je $^2/_4$, menej bežný $^4/_4$, a dakedy $^2/_2$;

6) druhá čiastka nápevu pravidelne opakuje sa, pri čom však posledny period zdanlive predlži sa o jeden takt, z čoho potom vyviňuje sa zdanlive nepravidelny rythmus;

7) vodič hrá velmi malú úlohu, i kde je upotrebeny, nenie dokonále vyrazený;

8) prízvuk padá pravidelne na prvú alebo tretiu (výminečne i na štvrtú) slabiku posledného taktu;

9) dľa hudobnej zásady, platnej teraz, slovenské nápevy nemajú v tych najčetnejších prípadoch pravidelného a uspokojujúceho zakončenia (lebo nekončia sa v tonine).

Použitím uvedených pravidiel dá sa určiť hraničná čiara medzi slovenskymi a maďarskymi nápevy a v prípade pochybnosti dokázať pôvod slovensky alebo maďarský. — Na nápevy, prevzaté ľudom naším od Nemcov alebo z vlaských a iných svetových spevohier, tu nereflektujem, veď pôvod takýchto i ten najprostrednejší hudobník pozná a nevydá jich za pôvodne národné.

V predloženej sbierke slovenských nápevov niet žiadneho systému ani ohľadom formy ani ohľadom starobylosti; chybuje v nej nevyhnutne potrebné roztriedenie*). Upotrebené sú v nej nemiestne transposicie antických skál, z čoho povstaly škály nejestvujúce. Period slovenských nápevov nenie šetreny, z čoho povstaly nepravidelné a nedovolené rythmy. Podobne takt nie je dobre kladeny. Miesany takt (v jednom $^2/_4$, v druhom $^3/_4$ a t. p.) nemá miesta v slovenských nápevoch. Synkopy našich nápevov (hoj, oj, ej) označené sú vo sbierke osobytnou časomierou, kdežto ony nepatria vždy do taktu.

V národných nápevoch našich velmi často, a to s veľkou úľubou, upotrebúva sa ritardando, a sice nielen v poslednom, ale i v predposlednom takte kaźdého perioda. Ritardando (predlženie jednej alebo druhej slabiky) nesmie účinkovať ani na premenu taktu ani na premenu periodov, ale má byť vyjadrené jednoduchým označením (ritardando, alebo na jednotlivých slabikách znáčkom 𝄐). Pri miestnom upotrebení a vyznačení oblúbeného predlženia jednotlivých slabík, ba i celých taktov, musia sa potom naskytnúť krásne periody, ako i primerany takt.

Periody národných nápevov našich sú velmi pravidelné a pozostavajú zväčša zo štyroch, zriedka zo troch taktov. Naskytujú sa sice periody i 5-taktové, tie však nepovažujem za inšie, ako za abusus, povstaly z toho, že predlženie jednotlivych slabík stalo sa

*) Poznamenávame, že sbierka „Slovenských Spevov“ nechce byť nejakým spracovanym hudobno-umeleckým celkom. Ona poskytuje len materiál, zachovava ho pred zabynutím pre budúcich hudobníkov. Je to len archiv, a nie umelecké dielo. *Red.*

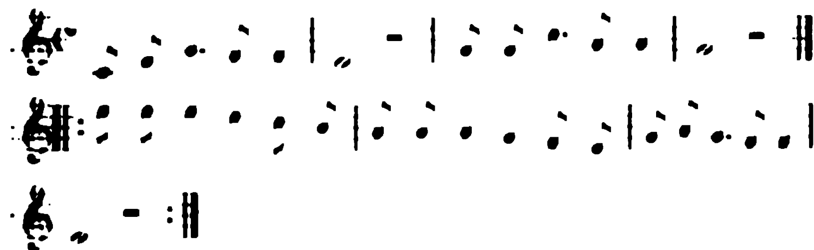
na njmu celeho periodu, a tak ze pravidelny period 4-taktovy predlzil sa o jeden cely takt.

Vsetky periody v jednom nápeve obsažene zodpovedaju si ohladom časomiery vzájomne, a róznia sa len ohladom počtu slabik; a krem toho periody sú často i tak upravené, ze zodpovedaju si i obsahom nápevu, a síce tak pravidelne, že nevykonal by to lepsie ani umelec. Vzájomnost periodov zjavuje sa nám buď ako modulovane hlavne thema (nápevu), buď ako contrapuncticky vypomocná imitácia. I tento útvar zvyšuje cenu nasich národnych nápevov.

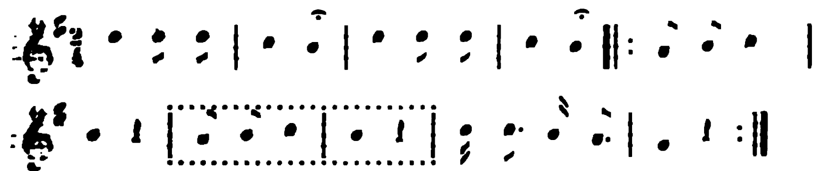
Ohladnosť a pravidelnost periodov nebola setrená pri sbierke, čo, myslim, stalo sa preto, lebo časomiera nápevu nevyznačila sa pravidelne, nebralo sa do povahy predlzenie jednej alebo druhej slabiky alebo i celych taktov a vyskytlym synkopám dostalo sa casomiery na ujmu taktu a periodu, ako samostatnym tonom a notam. Prízvuk veľmi často a nepravidelne polozeny je na druhu slabiku, z čoho povstáva ruch neslovensky a do maďarského zasahujúci. Na príklad uvediem len 4. 8. 12. a 16 takt v piesni č. 88. V tychto taktoch prízvuk má byt nie na druhej, ale na prvej slabike.

Takt chybne je udany v piesňach pod čislom 1. 14. 18. 72 a v mnohých iných. Na ukážku dostačia i tieto štyri:

1. Spievaj si, dievčatko.

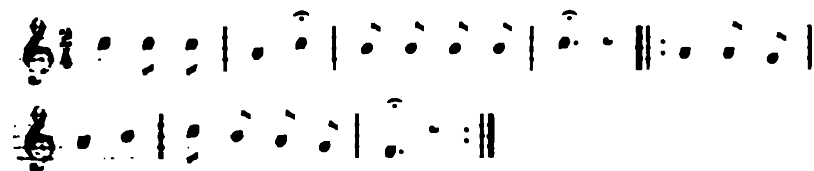

14. Ej, žito, žito.

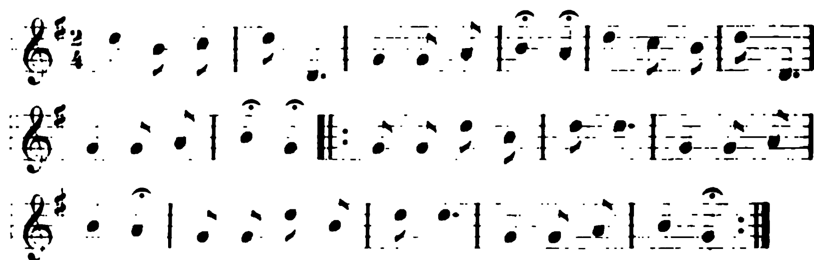
7. a 8. vypunktovany takt je len imitacia 5. a 6. taktu, a preto do rythmu nemá byt zarátany.

18. Ej, hora, hora.

Časomiera vo sbierke udaná bezpochyby preto sa vkĺzla, lebo začiatočné takty každého rhytmu spievajú sa ruchom zrýchleným (accelerando).

72. Ja bača starý.

Nápevy, zodpovedajúce $^3/_8$, $^3/_4$ a $^6/_8$ taktu a ruchu, vyhlasujem úhrnom za neslovenské, a síce preto: lebo všetky tieto nápevy previeva duch nemecký a ruch v nich označený nemá ozveny v žiadnom slovenskom tanci. Menovite za nemecké držím nápevy pod číslom 116 a 195.

Za najstaršie nápevy nádobno pokladať tie, ktoré pohybujú sa čo možno v najužšom objeme a neprestupujú objem štyroch alebo piatich tonov. Tvrdenie toto podopieram tým, že úplná osem-tonová stupnica stala sa známou len v stredoveku, a síce za časov Gregora Veľkého. Pred týmto reformátorom cirkevno-kresťanskej hudby vyvinul stupnicu sv. Ambros na 6 tonov, a keď pokusy Arezského Quida, ktorý zdá sa už mať známosť o 5. a 6. tone stupnice, nevezmeme do povahy, s určitosťou možno tvrdiť, že do časov Ambrosových národné nápevy neprestupovaly objem tetra- a hexachordov gréckych. Pri tejto všeobecne za platnú uznanej zásade však nie je vytvorená tá možnosť, že i Grékovia, ako horliví pestovatelia spevu, neuspokojili sa s úzkym objemom tetrachordovým, a že majúc príležitosť, menovite následkom olympických hier, poznať rozličnosť toho času bežných gréckych tetrachordov (jonického, dorického, phrygického, lydického, myxolydického a aeolického), mohli prísť veľmi snadno na tú myšlienku, aby spojili dva tetrachordy (seba doplňujúce) a z takýchto vyvinuli úplnú 8-tonovú stupnicu. Na pr. spojenie jonického tetrachordu s myxolydickým podá úplnú 8-tonovú jonickú stupnicu, spojenie dorického tetrachordu s aeolickým tvorí úplnú 8-tonovú stupnicu dorickú atď. Pravdepodobnosť tohoto predpokladania potvrdzujú i posiaľ podržané názvy stupníc, a menovite to faktum: že Gréci mali dobre sriadené chory, tak teda museli mať pochop o harmonii. Harmonia, i tá najprimitívnejšia, musela však vystúpiť z medze tetrachordov.

Keď Rimani prevzali vladárstvo grécke, pestovanie hudby muselo ochabnúť, lebo Rimani neboli národom spevavým; a tak grécka hudba bezpochyby prišla pod vladárstvom rimským pomaly do zabudnutia. A konečne, keď Rím podmanil si i národ židovský, ktorý tiež pekné pokroky vie vykázať v hudbe a speve, keď v prvých stoletiach kresťanstva spev z obradov náboženských vytisnutý, ba

i zakázany bol, zdá sa byť velmi pravdepodobnym, že grécka hudba a spev prišly cele do zabudnutia.

Keď však napriek tomu všetkému nachodia sa stopy gréckeho spevu až po dnes, úkaz ten len tak dá sa vysvetlit, keď prijme sa za pravdivé, že gréckymi kolonisáciami šírila sa i známost greckeho spevu. A tak zachovanie gréckeho spevu pripísať treba za zásluhu tym národom (zväčša slovanskym), ktoré nedostaly sa po zaniknutí gréckeho panstva do bezprostredného poddanstva Rimanov a s kresťanstvom oboznámily sa až v stredoveku. V tomto čase spev a hudba začaly sa však uvadzať i do liturgickych obradov kresťanskych.

Obchod a kupectvo kvitly uz v predkrestanskej dobe nielen u Grékov, ale i u slovanských národov. Menovite nachodíme stopy obchodu s jantárom u pobaltickych Slovanov uz v dobe Herodotovej. Jantárokupci a obchodníci slovanského Baltu mali obchodné spojenie s Grékmi; obchod a kupectvo jejich prevodzované boly bezpochyby róznymi čiarami po suchu i vode. Hlavná kommunikačná čiara tohoto jantárového obchodu viedla však pravdepodobne z baltickych slovanskych krajov cez terajšie Rusko, smerom ku Donu, Dnieprn a Čiernemu moru, a mala hlavné stanice v Kyjove a Olbii. Plavbou po Čiernom mori slovanskí jantáro-obchodníci dopravovali svoj vzácny a na východe draho plateny tovar nielen do Byzantu a všetkých hlavných prístavov černomorskych, ale i do ďalších vychodnych krajov. Na tejto obchodnej ceste slovansky živel bol temer na celej čiare v ustavičnom spojení so živlom gréckym.

Z týchto obchodnych pomerov medzi národy slovanskym a gréckym povstala časom istá vzájomnosť, pôsobiaca na vyvin mravov, obyčají, obleku, rolníctva, obchodu, spoločenskych pomerov, spevu, ba i náboženskych obradov.

Tento pomer medzi zivlom slovanskym a gréckym značne napomáhal i rozširovanie krestanstva. Rozdiel medzi účinkami západnych vierozvestovatelov a vychodnych kresťanskych apostolov je náramne velky.

Z tychto okolností dá sa vysvetlit pomer Slovanstva k západu a vychodu: spev náš musel sa teda vyvinúť alebo vylučne v samom Slovanstve, alebo na základe gréckej hudby. Žeby vyvin cirkevnej stredovekej, Ambrosiom a Gregorom ustálenej hudby a spevu, bol mal kedy rozhodny vplyv na útvar slovenského spevu, rozhodne upieram. Keď však pri terajšom stanovisku nejaká príbuznosť vyskytuje sa predsa tu a tam medzi latinsko-cirkevnym a slovensko-národnym spevom, okolnosť túto vysvetľujem si jedine tym, že jeden ako druhy čerpal zo spoločnej (gréckej) studnice.

Keď viac dôvodov ani nebolo by pre toto tvrdenie, este i dnes do očú bijúca príbuznosť slovenskej a gréckej hudby dostačila by k tomu náhľadu: že slovenské spevy staršieho sú pôvodu, nežli kresťanstvo, a že oné cirkevné chorále, príbuzné národnym napevom našim, musely sa vyprýštiť neomylne z nášho národného spevu. Preto i náhľad Kadavého v prvom sväzku „Slovenskych Spevov", „žeby veľká väčšina našich prostonárodnych piesní pochodila z doby

stredoveku," nemožno prijať za pravý.*) Ohľadom tohoto len toľko dopustím, že slovenské prostonárodné piesne úsilím a násilím daktorých hudobníkov (v ten čas zväčša pestovateľov cirkevno-kresťanskej hudby a spevu) v stredoveku akkomodovať sa musely forme v cirkevných spevoch užívanej. Pozoruhodná je zo stanoviska tohoto i okolnosť, že chorále grécko-vychodnej cirkve javia najviac príbuznosti s národným spevom naším.

Ohľadom takzvanej *složitej stupnice*, zpomenutej poriadateľom „Slovenských Spevov," mám nasledujúce poznámky:

Z antických stupníc mala riadne vyvinutého vodiča len jonická a lydická; ponevač však riadne vyvinutý vodič cele uspokojive završuje stupnicu, dosť skoro citeľnym stal sa v ostatných antických stupniciach v tomto ohľade panujúci nedostatok. Následkom toho musela sa vyvinúť dosť skoro i snaha, smerujúca k odstráneniu toho nedostatku. Stať sa muselo v tomto ohľade mnoho pokusov, ktoré menovite za doby gréckej ta smerovaly, aby rozdiel, citeľne pozorovaný medzi jonickou, lydickou a ostatnými antickými stupnicami, vyrovnal sa úplne alebo aspoň čiastočne. Družice (intervally) v ten čas neboly ešte natoľko známe, žeby boly mohly byť určované mathematickym pomerom. A preto bral sa ohľad pri tejto reformácii stupníc len na spev a ľudsky hlas. Hneď pri treťom hlase jonickej, lydickej a ostatnych stupníc badať bolo veľky rozdiel.

Tento rozdiel bol však pri 7., čiastočne i 6. tone veľmi kriklavým, z čoho zatváram, že oprava počala sa prevádzať najprv pri siedmom tone. Oprava tá mala asi tento historický vyvin: V dorickej stupnici je veľká sexta a malá septima; šiesty ton srovnáva sa teda so šiestym tonom jonickej stupnice. A tak oprava započatá bola pri siedmom tone tym, že siedmy ton *c* zvyšil sa o poznanie a priblížil sa k terajšiemu *cis* (veľká septima). Tak povstal v dorickej stupnici nasledujúci postup: *d, e, f, g, a, h, cis, d.* Tento postup však nedal sa dokonale vyspievat obrátenym postupom: *d, cis, h, a, g, f, e, d,* hlavne preto, lebo prespievanie postupu piatich celých tonov, jedno za druhym nasledujúcich *(cis, h, a, g, f)* patrilo k nemožnosťam spevu. Významu táto oprava teda len tak mohla mať, jestli tento zpiatočny postup učinil by sa príjemnejším. I vyvinulo sa v zpiatočnom postupe fis, z čoho povstala táto stupnica: *d, cis, h, a, g, fis, e, d,* totiž dnešná D-dur stupnica, alebo prvá transposicia jonickej stupnice.

Následkom tejto opravy však ztratila dorická stupnica svoj pôvodný ráz, ktory zjavoval sa menovite pri treťom tone, a tak pri setrvení tohoto charakteru dorickej stupnice nutno bolo podržať treti ton v pôvodnej polohe: teda *f*, a opravu druhú, rázu dorickej stupnice primeranú, hľadat pri daktorom druhom tone. Oprava začala

* Osnova a nápev prostonarodnych piesní razom povstávajú. A ponevač z alliteracie a assonancie vznikly tym vyvinul sa až v pozdejšej dobe stredoveký, piesne rymovanej osnovy, nakoľko je ona prvotná, t. j. že nebola robena k nápevu už jestvujucému, staršiemu, nemohly povstať ani len v prvej polovici stredoveku. Tymto však nechceme povedať, že hudobne elementy takej piesne nemohly by byť pôvodu staršieho. *Red.*

sa pri štvrtom tone a na miesto *g* bralo sa *gis*, z čoho povstala táto stupnica: *d, e, f, gis, a, h, cis, d.* Ponevač však siedmy tón bol ešte vždy prikriklavým a veľmi upomínal na jonickú stupnicu, ponechaný bol neskoršie v polohe pôvodnej, z čoho povstala tá takzvaná složitá stupnica, a síce: *d, e, f, gis, a, h, c, d.* S touto opravou speváci boli potom dlho spokojní; spevy jejich mohly sa už pohybovať v priestore dosť širokom.

Ale touto opravou ešte nebolo zakončené dielo všetkých reforiem dorickej stupnice; pri ďalšom vyvine spevu činené boly vždy nové a nové pokusy, áno dielo to nenie ani posiaľ završené, lebo keď z opráv dosiaľ prevedených trebárs najdokonalejšiu vezmeme, totiž terajší postup dorickej stupnice *d, e, f, g, a, h, cis, d* a zpiatočným postupom *d, cis, h, a, g, f, e, d,* naskytuje sa i tu medzi šiestym a siedmym tonom medzera spevu neveľmi primeraná a menovite pri rychlejšom, teraz obľúbenom ruchu temer nemožná. Mimochodom buď rečeno, že tento postup dorickej stupnice slúži za vzorku terajších mollových stupníc. Zajímavým zdá sa mi byť pripomenutie i tej okolnosti, že oprava dorickej stupnice mala okrem vysudaných výsledkov ešte nasledujúce, čiastočne i posiaľ zadržané formy:

1) d, e, f, g, a, h, c, d.
2) d, e, f, gis, a, h, c, d.
3) a) d, e, f, g, a, h, cis, d.
   b) d, e, h, a, g, f, e, d.
4) d, e, f, gis, a, h, cis, d.

Dorická stupnica podstúpila teda po dnes nasledujúce hlavné premeny:

1) d, e, f, g, a, h, c, d = d, c, h, a, g, f, e, d;
2) d, e, f, g, a, h, cis, d = d, cis, h, a, g, f, e, d;
3) d, e, fis, g, a, h, cis, d = d, cis, h, a, g, fis, e, d;
4) d, e, f, gis, a, h, cis, d = d, cis, h, a, gis, f, e, d;
5) d, e, f, gis, a, h, c, d = d, c, h, a, gis, f, e, d;
6) d, e, f, g, a, b, c, d = d, c, b, a, g, f, e, d;
7) d, e, f, g, a, b, cis, d = d, cis, b, a, g, f, e, d.
8) d, e, f, g, a, h, cis, d = d, cis, h, a, g, f, e, d;
9) d, e, f, gis, a, b, cis, d = d, cis, b, a, gis, f, e, d.
10) d, e, f, gis, a, h, c, cis, d = d, cis, c, h, a, gis, f, e, d

Ostatne, som toho presvedčenia, že dala by sa ešte vyhľadať mnohá zásoba i krem tychto 10 útvarov. Desiata forma užíva sa pri našich trávnicach.

Antických stupníc bolo pôvodne len sedem: jonická, dorická, phrygická, lydická, myxolydická, aeolická a hyperaeolická (hypophrygická), z nichž jestvovanie siedmej mnohí hudobníci po dnes v pochybnosť stavajú. Tychto sedem stupníc treba považovať za authentické, všetky ostatné sú dľa vzoru tychto prvých neskoršie tvorené. Toho som domnenia, že starí Grekovia znali len tychto sedem stupníc, preto nemiestne jednal Kadavy, keď na základe „Lumíra“ (roč. VIII., č. 6) zpomína medzi antickými stupnicami, hneď na prvom a druhom mieste, hypodorickú a hypolydickú (Die-

stredoveku." nemožno prijať za pravý.*) Ohľadom tohoto len toľko dopustím, že slovenské prostonárodné piesne úsilím a násilím daktorých hudobníkov (v ten čas zväčša pestovateľov cirkevno-kresťanskej hudby a spevu) v stredoveku akkomodovať sa musely forme v cirkevných spevoch užívanej. Pozoruhodná je zo stanoviska tohoto i okolnosť, že chorále grécko-východnej cirkve javia najviac príbuznosti s národným spevom naším.

Ohľadom takzvanej *složitej stupnice*, zpomenutej poriadateľom „Slovenských Spevov," mám nasledujúce poznámky:

Z antických stupníc mala riadne vyvinutého vodiča len jonická a lydická; ponevač však riadne vyvinutý vodič cele uspokojive završuje stupnicu, dosť skoro citeľným stal sa v ostatných antických stupniciach v tomto ohľade panujúci nedostatok. Následkom toho musela sa vyvinúť dosť skoro i snaha, smerujúca k odstráneniu toho nedostatku. Stať sa muselo v tomto ohľade mnoho pokusov, ktoré menovite za doby gréckej ta smerovaly, aby rozdiel, citeľne pozorovaný medzi jonickou, lydickou a ostatnými antickými stupnicami, vyrovnal sa úplne alebo aspoň čiastočne. Družice (intervally) v ten čas neboly ešte natoľko známe, žeby boly mohly byť určované mathematickým pomerom. A preto bral sa ohľad pri tejto reformácii stupníc len na spev a ľudský hlas. Hneď pri treťom hlase jonickej, lydickej a ostatných stupníc badať bolo veľký rozdiel.

Tento rozdiel bol však pri 7., čiastočne i 6. tone veľmi kriklavým, z čoho zatváram, že oprava počala sa prevádzať najprv pri siedmom tone. Oprava tá mala asi tento historický vývin: V dorickej stupnici je veľká sexta a malá septima; šiesty ton srovnáva sa teda so šiestym tonom jonickej stupnice. A tak oprava započatá bola pri siedmom tone tým, že siedmy ton *c* zvýšil sa o poznanie a priblížil sa k terajšiemu *cis* (veľká septima). Tak povstal v dorickej stupnici nasledujúci postup: *d, e, f, g, a, h, cis, d.* Tento postup však nedal sa dokonale vyspievať obráteným postupom: *d, cis, h, a, g, f, e, d,* hlavne preto, lebo prespievanie postupu piatich celých tonov, jedno za druhým nasledujúcich *(cis, h, a, g, f)* patrilo k nemožnosťam spevu. Významu táto oprava teda len tak mohla mať, jestli tento zpiatočný postup učinil by sa príjemnejším. I vyvinulo sa v zpiatočnom postupe fis, z čoho povstala táto stupnica: *d, cis, h, a, g, fis, e, d,* totiž dnešná D-dur stupnica, alebo prvá transposicia jonickej stupnice.

Následkom tejto opravy však ztratila dorická stupnica svoj pôvodný ráz, ktorý zjavoval sa menovite pri treťom tone, a tak pri setrení tohoto charakteru dorickej stupnice nutno bolo podržať tretí ton v pôvodnej polohe: teda *f*, a opravu druhú, rázu dorickej stupnice primeranú, hľadať pri daktorom druhom tone. Oprava začala

* Osnova a nápev prostonárodných piesní razom povstávajú. A ponevač z alliteracie a assonancie vznikly rym vyvinul sa až v pozdejšej dobe stredoveku, piesne rýmovanej osnovy, nakoľko je ona prvotná, t. j. že nebola robená k nápevu už jestvujúcemu, staršiemu, nemohly povstať ani len v prvej polovici stredoveku. Týmto však nechceme povedať, že hudobné elementy takej piesne nemohly by byť pôvodu staršieho. *Red.*

sa pri štvrtom tone a na miesto *g* bralo sa *gis*, z čoho povstala táto stupnica: *d, e, f, gis, a, h, cis, d*. Ponevač však siedmy ton bol ešte vždy prikriklavým a veľmi upomínal na jonickú stupnicu, ponechaný bol neskoršie v polohe pôvodnej, z čoho povstala tá takzvaná složitá stupnica, a síce: *d, e, f, gis, a, h, c, d*. S touto opravou speváci boli potom dlho spokojní; spevy jejich mohly sa už pohybovať v priestore dosť širokom.

Ale touto opravou ešte nebolo zakončené dielo všetkých reforiem doriekej stupnice; pri ďalšom vývine spevu činené boly vždy nové a nové pokusy, áno dielo to nenie ani posiaľ završené, lebo keď z opráv dosiaľ prevedených trebárs najdokonalejšiu vezmeme, totiž terajší postup doriekej stupnice *d, e, f, g, a, h, cis, d* a zpiatočným postupom *d, cis, h, a, g, f, e, d*, naskytuje sa i tu medzi šiestym a siedmym tonom medzera spevu neveľmi primeraná a menovite pri rychlejšom, teraz oblúbenom ruchu temer nemožná. Mimochodom buď rečeno, že tento postup doriekej stupnice slúži za vzorku terajších mollových stupníc. Zajímavým zdá sa mi byť pripomenutie i tej okolnosti, že oprava doriekej stupnice mala okrem vysnulaných výsledkov ešte následujúce, čiastočne i posiaľ zadržané formy:

1) d, e, f, g, a, b, c, d.
2) d, e, f, gis, a, b, c, d.
3) a) d, e, f, g, a, h, cis, d.
   b) d, e, b, a, g, f, e, d.
4) d, e, f, gis, a, b, cis, d.

Dorická stupnica podstúpila teda po dnes následujúce hlavné premeny:

1) d, e, f, g, a, h, c, d = d, c, h, a, g, f, e, d;
2) d, e, f, g, a, h, cis, d = d, cis, h, a, g, f, e, d;
3) d, e, fis, g, a, h, cis, d = d, cis, h, a, g, fis, e, d;
4) d, e, f, gis, a, h, cis, d = d, cis, h, a, gis, f, e, d;
5) d, e, f, gis, a, h, c, d = d, c, h, a, gis, f, e, d;
6) d, e, f, g, a, b, c, d = d, c, b, a, g, f, e, d;
7) d, e, f, g, a, b, cis, d = d, cis, b, a, g, f, e, d.
8) d, e, f, g, a, h, cis, d = d, cis, h, a, g, f, e, d.
9) d, e, f, gis, a, b, cis, d = d, cis, b, a, gis, f, e, d.
10) d, e, f, gis, a, h, c, cis, d = d, cis, c, h, a, gis, f, e, d

Ostatne, som toho presvedčenia, že dala by sa ešte vyhľadať mnohá zásoba i krem týchto 10 útvarov. Desiata forma uzíva sa pri našich trávniciach.

Antických stupníc bolo pôvodne len sedem: jonická, dorická, phrygická, lydická, myxolydická, aeolická a hyperaeolická (hypophrygická), z nichž jestvovanie siedmej mnohí hudobníci po dnes v pochybnosť stavajú. Tychto sedem stupníc treba považovať za authentické, všetky ostatné sú dľa vzoru týchto prvých neskoršie tvorené. Toho som domnenia, že starí Grékovia znali len týchto sedem stupníc, preto nemiestne jednal Kadavý, keď na základe „Lumíra“ (roč. VIII., č. 6) zpomína medzi antickými stupnicami hneď na prvom a druhom mieste hypodorickú a hypolydickú (Une-

tieto sú plagálne, pôvodu stredovekého Dokazuje to i sama forma týchže stupníc:

1) a, h, c, d, e, fis, g, a, to jest plagiát antickej dorickej stupnice;

2) c, d, e, fis, g, a, h, c, to jest plagiát antickej lydickej stupnice.

Obe tieto plagálne stupnice povstaly v stredoveku, keď už menovite pestovatelia cirkevného (rímskeho) spevu transponovať vedeli.

Poznámky tieto obšírnejšie rozviedol som z nasledovných pohnútok:

Sbierka slovenskych nápevov stala sa nevyhnutnou potrebou; spev náš na Slovensku hynie, na mnohých stranách už i vyhynul. Miesto čistých národných nápevov našich ozývajú sa na mnohých stranách motivy cudzie, menovite maďarské a nemecké.

Treba sbierať len rýdzo národné nápevy; ktorých slovenskosť nedá sa dokázať nad každú pochybnosť, nech radšej vystanú zo sbierky. Máme tohoto materiálu toľko, že bude dosť i pre nás, i cudzí vtáci môžu sa okrášliť perím našim.

Slovenské spevy a povesti nech stanú sa časom hodnoverným a spoľahlivým prameňom našich dejepiscov a umelcov!

Moje krásy.

Nie, nechválim ja súmrak tvojich vlasov,
ten závoj, pod nímž kúzlo rozkoší - -
jak to až po dnes od Eviných časov
je zvykom pevcov v bujnom rákoši.
Jich noc sa ztratí: kadier na vlnách
dopluje skoro posol zimy - sňah
a zmrazí rozkoš. Viac piť nedopriano.
Lež, ktoré jako úsmev archanjela
mi nezmeneno žiari z tvojho čela,
ja chválim večné duše tvojej ráno.

Ni nechválim svit modrý tvojho oka,
bárs hviezdou plaje z obŕv okruhu.
On zapadne tiež časov do potoka
a hodbabnú mráz sadne na dúhu:
nebeské modro oblak zavine,
že slz lesk bude svetlo jediné,
čo ukáže však: žiaľ, až zhorkne ďásno.
Nie, nechválim ja záblesk tvojho oka:
lež, ktoré stálicou plá od vysoka,
ja chválim večné tvojho ducha jasno.

Tiež nechválim ja zánet tvojho líca.
Zôr netrvácnosť dobre známa mi:
z ružovej krve bude súkrvica,
plam uhasne pod vrázkov stínami,
a bude tma, chlad v poli nachovom
jak pod jasenným nebies pokrovom,
a bude... Však nač kresliť starosť desnú?
Nie, nechválim ja plaché tváre zdoby;
lež, z lásky ktorej dedia kvet i hroby --
ja chválim večnú mysle tvojej vesnu.

Ba nechválim ni jemný potisk ruky,
ni ústok sviežich samotoký mäd.
Vidz, lenže rozvily sa ruží puky --
a motýlov už vidno ulietať.
Opojný plápol rozkvitlého kra,
jak v slnci zeme-prachu krátka hra.
Môj pohľad siaha hlbšie. Objem ramien
hrob prerve. Večne čo však ztrvá, druhá:
je dobro srdca, pôvod lásky, blaha --
nuž, toho chválim v srdci tvojom prameň!

Tie krásy, jichž svet okom nepoznaný,
čo neztlú v sparne, vlhe časných múk,
nie z prírody čo nevedomých dlaní,
lež zo samého Boha pošlý rúk:
tie chválim ja... Tie nepremrhá čas,
len navrátia sa časom v nebe zas,
kde každú noc sa v hviezdnu povesť sroja.
Tie krásy chválim, o nichž pejúc dumu
sa Dante vzniesol až k empyreumu
a ktoré s Blaženou ho večne poja.

Hviezdoslav.

Mikuláš Št. Ferienčík.

Zase zavrel sa hrob nad jednym z repräsentantov onoho pokolenia, ktoré zapalovalo svetlá slovenského prebudenia, áno v dobe nato nasledovavšej bolo temer jedinym opatrovatelom v národe vzniklého plápolania. Mikuláš Št. Ferienčík, ako mladší odrast tejto vrstvy, nezažil síce prešporskych časov, toho Štúrom vzbudeného horlenia duchov; o niečo pozdejsie však, keď udereno na mladych orlov nad Dunajom a oni, nechcejúc si povolit obstrihanie voľnoletych krydel, prešli do Levoče, tam zjavil sa už i Ferienčík.

Predo mnou leží ústrojnosť mládeže slovenskej, vypracovaná a prevádzaná v Levoči. Sú to pravidlá prísny život predpisujúce,

pravidlá, ktoré zachovávať mohli len posvätenci, ktorí na ceste prísnych mravov chceli sa stať spôsobnými a hodnými svojho budúceho povolania, „správy a výchovy ľudu slovenského.“ Čítam mená, zaznačené pod jedným alebo druhým ustanovením, a hľadám jich vo verejnosti slovenskej. Ztratilo sa z nich niečo, je to však taká nepatrná časť, že právom môže sa povedať: tu boli všetci, nezpreneverili sa svojej mladosti! I o nich platí pisateľom Štúrovho života a pôsobenia použitá výpoveď: „Proti takejto mládeži darmo kujú kováči okovy a reťaze, lebo čo priam dajedni i odídu svetom a roztopia sa v ohni pokušenia a shoria sťa rážďa a strnisko, jadro mládeže takej zostane nenarušené a vyženie v národe nové prúty, nové podrastky, silné haluze, v jichž tôňach odpočinie si národ ubiedený.“

Mikuláš Št. Ferienčík, narodený 1825. roku v meste Zvolene, zo štiavnických škôl prešiel do Levoče. Predtým za dva roky učil sa i v Jelšave, kde úradoval, ako známo, povestný strýk jeho, Samuel Ferienčík. V tom čase idea slovenskosti žila len v niekoľkých jednotlivcoch, roztratených po šírych krajoch ako v tmavej noci kde-tu prebleskujúce ohníky; iskru k idei tejto mužovia naši nedostávali teda v rodných svojich domoch. Mik. Ferienčík vyniesol ju do Štiavnice, v jejž školách nachodilo sa v tom čase rok po roku niekoľko prebúdzajúcich sa mladíkov slovenských, nepochybne z domu svojho strýka, z Jelšavy. Do Levoče, kde zvlášte pôsobením prof. Hlaváčka budilo sa v mládeži našej národné povedomie, šiel k odbaveniu filosoficko-theologických študií. Družina, presťahovavšia sa sem z Prešporku, našla už tam malý krúžok v slovenskom smýšľaní utvrdzujúcej sa mládeže, v krúžku tom i nášho Ferienčíka. Činnosť utvorenej spoločnosti, ktorá vysoko si vážila akýkoľvek zjav národného bytia, rozprestierala sa medzi iným na sbieranie prostonárodných povestí, piesní, porekadiel, obyčají atď. (z tejto školy vyšiel P. Dobšinský), podávaných v písaných zábavníkoch; pravda, mladíci uverejňovali tu i vlastné plody. Tak na pr. v takomto písanom zábavníku boly sdelené po prvýraz básne mladušského rhetora Bottu „Na Dunaji“ a „Báj Maginhradu,“ a to v tom znení, ako jich dnes známe a obdivujeme. Zábavník „Život“ vydávaný bol 1846. roku pod správou Ferienčíkovou.

Toho samého roku, skončiac študia theologické, v lete složil Ferienčík candidaticum pred superintendentom Jozeffym a v jaseni oddal sa v Prešove študiu práv.

Prišiel rok 1848—49. Mladšia vrstva slovenská, ktorá toho času temer sama predstavovala národ, vystupovala zo škôl i úradov a stavala sa na pole, kde najrozhodnejšie mohla dať výrazu svojmu smýšľaniu, na pole, kde so zbrojou v ruke a nastavením života myslela vydobyť práva národu svojmu. Nadšení mládenci, ktorí vynikli za doby práve minulej v Prešporku alebo Levoči, v jednotlivých mestách alebo na iných školách, bez malých vyminiek všetci stali sa dobrovoľníkmi slovenskými. Rozumie sa, že i Ferienčík. Po zavŕšení hnutia tohto čo kapitán složil zbroj v novembri 1849.

Tak sa zdalo, že pokorením maďarskej panovitosti nastane uvolnenie i pre Slovakov. V stoliciach, zvláste kde osvietenejsi mužovia zaujali vrch, pri správe dostalo sa miesta slovenčine. V B. Bystrici na pr., kde na stolec predstatu stoličného Barus bol postaveny, Gočár, Francisci, Slabej a iní junáci slovenskí pozaujímali úrady. Tu dostalo sa hneď počiatkom 1850. roku postavenie i Ferienčíkovi, a sice po prvýraz pri sčítaní ľudu čo adjunktovi. Po dokončení tejto práce vymenovany bol za osnovníka stoličneho, o rok za adjunkta okresného komisariátu, v ktorom postavení v Brezne a v B. Štiavnici tri roky účinkoval.

Ale absolutismu rakúskemu len o to islo, aby postavit sa mohol na pevnú nohu. Akonáhle docielilo sa to, zabudnuté boly vernosť a dobré služby Slovákov. Kde viacej národnych mužov bolo pohromade pri stoličnej správe, tych rozsypali po krajine a reč slovenská ustúpiť musela celkom nemčine. Tak stalo sa, že menej potrebnymi boli potom úradníci slovenčiny schopní.

Ferienčík v rokoch 1854 -6 bol aktuárom sluznovského úradu v Novych Zámkoch a Brezne; 1856. složil v Prešporku sudcovskú zkúšku, vymenovany je za adjunkta sluznovského takže v Brezne, a rok nato vstúpil do manželského stavu s Aurelíou Tibely, ktora po 24-ročnom svázku tomto teraz je zarmútenou vdovou.

Podľa literárneho účinkovania svojho Ferienčík bol žurnalistom a belletristom. Redakčny stolik politického časopisu, za ktorym neškodí vládnuť popudlivosťou, stránkou i chatrnejším dojmom vystavenou, tichej povahe jeho menej zodpovedal, nežli pero belletristu, ktory pokojne môže vážiť z hlbky duse svojej. Preto Ferienčík co novellista vyssie stojí!

Novellisticka činnosť jeho rozdeluje sa na tri doby. Prvu tvorí prvé vystúpenie pred verejnosťou v V. ročníku „Nitry“ s povesťou „*Kráľovna plesu*“ a s humoreskou „*Pri kozube*.“ Avsak následkom už podotknutého tlaku, ktorym zaľahnul duchov absolutismus rakusky, práve s touto „Nitrou“ 1853. roku prestala temer úplne literárna činnosť slovenská, i prirodzená vec, ze Ferienčík, ktory tymto svojím vystupením, pod pseudonymom *Mladen*, k peknym nádejam oprávnil, tiez prestal pisat, keď zvláste pre pomery tlačove nebolo moznosti k oddavaniu dusevnych vytvorov do rúk verejnosti. Válečné udalosti 1859. roku staly sa vsak mohutnym uderom do systemu tohoto vladárenia. Z hrudi zdvihnul sa volnejsi dych; začalo sa briezdiť. A začalo to akosi sumet slovenskym národom. Povstal „Sokol,“ Dobsinskym v B. Štiavnici založeny časopis pre umenie a literatúru, a Ferienčík otvoril druhu dobu svojho novellistického účinkovania. Prva prosou písaná praca v 1. čísle „Sokola“ je jeho poviedka „*Nešťastna rodina*.“ Krema tejto podal v tom ročníku este dve: „*Irma*“ a „*Filosof a poeta*,“ v ročníku nasledujucom „*Sirotu*.“

A keď povesti prvej doby vypisovaly erotické sny mladeho veku, tieto druhe z ineho stanoviska nalezi ponímať menovite preto, ze v nich kreslené su postavy, hybane nie milostnymi, lež tymi citmi, ktorym vôbec zily tohoveke prebudene duse slovenske. Tu

hýbajú sa už postavy mládeže slovenskej, ktorej túžbou a cieľom je zveľatok národa. V „Irme“ je Javorič zvláštny typ slovenských otcov, ktorí napriek svojmu národnému presvedčeniu v duchu cudzom vychovávajú svoje deti. V literárnych dielach svojich Javorič vyvyšuje velikosť Slavianstva, horlí, karhá, v rodine však nielen že trpí cudzieho ducha, lež do rozpakov prijde, keď náhodou zavíta k nemu taký inakší Slovák, s ktorým prinútený je slovensky hovoriť pred svojou dcérou.

Dobšinský, opustiac koncom 1861. roku professúru, presídlil sa zo Štiávnice do fary, kde nebolo po ruke tlačiarne. Vydávanie „Sokola“ prevzal teda v Budíne Viliam Pauliny-Tóth, literárne práve v tejto dobe najčinnejší. Hneď 1862. roku dve odmeny boly vypísané v „Sokole“ Paulinyho za povesti zo slovenského života vzaté. Vyhral prvú *„Jedlovský učiteľ,“* druhú *„Bratia,“* obe práce Ferienčíkove. Povesť „Jedlovský učiteľ“ je vo svojom druhu čo do času prvou prácou v našej literatúre; je akoby realisovaním túžob, hýbajúcich upovedomenými synmi národa. Bohdan Vesnický, učiteľ v obci Jedlove, na praktickom poli prevádza k pozdvihnutiu ľudu namerené zásady, a zveľadí opustenú obec. „Bratia,“ najobjemnejšia a z tejto druhej doby i najpodarenejšia tvorba Ferienčíkova, podaná je v ročníku 1863. Je to povesť dlhá, ktorá sama hodný sväzok by tvorila, deju, ako vôbec novelly Ferienčíkove, je jednoduchého, a predsa číta sa dobre, tak že môžeš trebars složiť ťažký sväzok „Sokola,“ vezmeš ho zase s napnutosťou, kým len nedočítaš „Bratov.“ Celý dej plynie z charakteru Štefanovho, ktorý je nepochybne najlepšou kresbou pôvodcovou. Z bratov mladší, Janko, je šuhaj ľahký, v škole nedbanlivý, v úrade len z povinnosti pracujúci, a predsa on urobí karriéru, kým brat jeho, Štefan, vzor študentov, úradník vo spôsobnosti i pilnosti nevyrovnaný, zostáva tým samým osnovníkom, ktorým stal sa vystúpením zo školy. Nachodíme v živote dosť takýchto príkladov a hromžíme na nespravedlivý osud. Keďby sme však lepšie zkúmali takých zaznaných ľudí, možno, zväčša našli by sme vysvetlenie, tak ako najdeme ho pozorným čítaním „Bratov“ u Štefana, a síce v charakteri jeho, z ktorého vyluskne sa nám známka podivínstva a mylných názorov, paralysujúcich skvelé stránky jeho ducha. Jednostrannosť bludárom urobí človeka inak znamenitého! — V tomže ročníku „Sokola“ vyšly poviedky *„Priatelia.“* *„Žulový rodopeň.“* v „Pešťbudínskych Vedomosťach“ toho samého roku *„Zdarný vnuk“* a v „Sokole“ 1867 *„Pestúnka.“* A tymito zatvára sa druhá doba Ferienčíkových novellistických tvorieb.

Vyzdvihnutím slúžnovského úradu v Brezne 1861. roku prišiel Ferienčík čo štátny úradník do dišponibility. Keď nastalo podotknuté uvolnenie duchov a zlevnily sa tlačové pomery, ihneď pomýšľano bolo zo strany lepších duchov slovenských na založenie politického časopisu. Ale pera schopní mužovia zaujatí boli v úradoch, v rozličných postaveniach na rozličných stranách šíreho Slovenska. Až keď Ján Francisci, čo úradník, stal sa tiež dišponibilným, povstaly „Pešťbudínske Vedomosti“ a na svobodnú nohu postavený Ferienčík

prisiel k nim za spolupracovnika. Avsak uz po roku (v auguste 1862) povolany bol zase do služby, a síce s upomenutim, ze ak stanicu svoju v Rim. Sobote nezaujme do 10. sept. t. r., povazovany bude akoby bez podmienky bol sa vzdal svojej státnej služby. Z Rim. Soboty odvolany bol už začiatkom 1863 ku námestnej rade „k zaplneniu stanice, sriadenej v osnovníckom odbore.“ Stalo sa vsak, ze redaktor Franciscі v septembri toho roku menovany bol radcom namestnej rady. Ferienčík, žiadajúc definitivné prepustenie zo sluzby, uspokojil sa s dvojročným platom svojim čo prepustnym a prevzal redakciu „Vedomostí.“

„Nár. Hlásnika“ založil 1868. roku. „Pb. Vedomosti“ prenesené boly 1870-ho čo „Národné Noviny“ do Turč. Sv. Martina, ktory sriadenim knihtlačiarne stal sa i literárnym strediskom. Tu po roku prepustil Ferienčík redaktorstvo „Nár. Novín“ Paulinymu: 1878. r. prevzal vsak redakciu „Orla“ a tym započal po prestávke viacročnej tretiu dobu belletristickej činnosti svojej. Z tejto doby podané sú v „Orle“ povesti „*V zákuti sveta.*“ „*Orol Sebejský.*“ „*Sestra koketa.*“ „*Nepokojný odpočinok*“ a „*Šefranik.*“ Tieto rozoznávajú sa tiez nielen dobou, ale i umeleckou hodnotou od tvorieb, vriadenych do dvoch prvych dób. V tychto menovite je menej dialogov, ktoré v prvotnejších, na miestach, kde niekolkymi charakteristickymi crtami bolo by sa treba preklznuť k deju, slúza často na ujmu celistvenného dojmu. Forma celá je upravenejsia, harmonickejšia, vkus vytribenejší. V povesti „Šefranik.“ pravdepodobne poslednej to tvorbe nebožtíkovej, Rus Fedor Ivanovič je ozaj typická postava, „pomiesčik,“ o akych milymi rozpomienkami unesení rozprávajú nám z Ruska navracajúci sa šefranici nasi. Viac takychto postáv a Ferienčík čo novellista získal by značne!

V pomeroch nasich, kde je toho taká potreba, aby spisovne diela previeval národny duch, tvorby Ferienčikove práve z tejto strany majú zvlástnu cenu. Látka poviedok jeho bratá je zväčsa zo zivota mládeze, ktorá najväčsím hybadlom bola v dobe prvého prebúdzania slovenského. Obzvlástne rad má rok 1848–49. Ďaleko, do minulosti davnej alebo snáď krajov a ludí fantastickych, nejde nikdy. Všetky tie túžby a nádeje, starosti a bôle, v ktorych zili národne prebúdení duchovia, zbliadame a cítime pri čítaní vypočítanych povestí. Bárs niektorá postava nie je dostatočne nakreslená, i z kusych crtov poznávame nadsenú dušu slovenskú. Žiaden zo starsích belletristov neobjímal takou láskou menovite lud, ako Ferienčík. Kto znal ho osobne, čítaním prác jeho milo je prekvapeny, že pod tym zovnajskom, ktoré temer lahostajnosť javilo, tak horúce, tak slachetné srdce bilo. Ale práve preto znal i cítenie ludu, chod jeho myslienok, zvraty jeho reči.

Ako lahké sú tieto povesti stylisticky, tak lahky, jednoduchy je i dej všetkych. Väčsie boje duševné nikdy nelíči; z toho pochádza však i vada, ze charaktery vyvinuje velmi krátkym processom, premeny v konaní svojich osôb neodôvodnuje dostatočne. Preto, ač čítame to so zalubením, čítame napnuto, cítime predsa akoby

tam niečo chýbalo, cítime istú neharmoniu. Vada táto však v povesťach tretej doby jeho tvorenia temer celkom mizne.

Pokúsil sa, pravda s menším prospechom, i v dramate. Veselohra *„Pravda predsa zvíťazí“* vyšla 1862. roku v osobitnom vydaní; v „Orloch“ ním redigovaných uverejnené boly (pod pseudonymom Fr. Jančík) fraška *„Samovraždou k ženbe“* a jednoaktová veselohra *„Prekvapení.“* V rukopise zanechal smutnohru „Dobrovoľník,“ frašku „Silvester v Kocurkove“ a dlhšiu povesť *„Odchovanec pomsty.“*

Nuž toľko na teraz. Keď hruda neuľahla sa ešte nad hrobom a slzu, vyliatu z oka nad ním, ešte temer cítime na tvári: ruka nenie dosť pevná k písaniu úvahy. My, národ v Tebe tak horúce srdce utrativší, budeme Ťa ešte zpomínať!

Jozef Škultéty.

Kremnická komora a jej grófi.

Podáva *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Práve tak bol povinný trestať hlavný komorský gróf i tých, u nichž našly sa ľahšie peniaze, nežli bol predpis, ako nepravých raziteľov peňazí, a síce bez ohľadu na to, či patriční sú mešťania, zemania, sedliaci alebo komorskí úradníci, ba trebars i sami komorskí gróf.

Ohľadom na razenie peňazí kráľ rozkázal hlavnému komorskému grófovi, že má mať v každom takom meste, kde razili peniaze, dve zvláštne skryne, z nichžto jedna mala slúžiť k uschovaniu nástrojov k razeniu potrebných a do druhej sa maly zatvárať zlaté a strieborné tyčky. Tú skryňu, v ktorej držiavaly sa nástroje, boli povinní plnomocník arcibiskupov a továrnikov vždy zapečatiť, kedykoľvek neboly nástroje v potrebe, tú druhú skryňu však musel okrem tychto dvoch plnomocníkov i sám komorský gróf svojou pečaťou opatriť a zamknúť trimi kľúčami. Obe skryne otváraly sa teda len v prítomnosti všetkých tychto troch hodnostárov, a akby sa bol komorský gróf opovážil zkaziť pečate v neprítomnosti buď arcibiskupského, buďto továrnikovho plnomocníka a ktorúkoľvek z oboch skrýň otvoriť a peniaze raziť, v tom prípade továrnik povinný bol potrestať ho sťa raziteľa nepravých peňazí.

I pri topení striebra museli byť všetci traja prítomní a plnomocník arcibiskupský spolu s plnomocníkom továrnikovým bol povinný každý týždeň 40 denárov z peňazí v tomže čase razených probovať a len po tejto zkúške smel komorský gróf použiť novo-razené peniaze ku zámene. Tym malo sa zamedziť vypustenie do obehu nedosť ťažkých alebo z horšieho striebra, nežli bol predpis, shotovených peňazí. A aby mincovňa, z nejžto pochodily by snáď vzdor tomu takéto peniaze, tym ľahšie mohla sa vypátrať, roz-

kazal kráľ, aby mala každá mincovna svoj zvlastny znak a tymto aby opatreny bol každy v nej razeny peniaz.

Razenie peňazí bolo teda pre hlavneho komorského grófa a jeho námestníkov s veľkou zodpovednosťou spojené, a aby dozerať mohol na razenie peňazí s úspechom tym väčsmi, podriadil kráľ jeho moci nielen všetkych raziteľov, ale i všetkych komorskych úradníkov a robotníkov a utvoril tym zvláštnu kastu, nad ktorou mal hlavny gróf sudcovskú i vrchnostenskú moc; oproti jeho súdnemu vyroku bolo možno odvolať sa iba k továrnikovi.

Pravotu, proti hlavnému grófovi zdvihnutú, kráľ alebo továrnik povinny bol ukončiť hneď na prvy srok, určeny ku jej pokonávaniu. Medzi komorskymi úradníkmi a súkromnymi osobami povstalé pravoty boly vylučne továrnikom riesené; iné vrchnosti nesmely sa do nich starať.

Aby však plnomocník arcibiskupsky a továrnikov na razenie peňazí darmo nedozerali, rozkázal kráľ komorskému grófovi, že má hneď v ten deň, keď razia sa peniaze, vyplatiť z každej marky plnomocníkovi arcibiskupovmu jeden groš a továrnikovmu pol ferta, a jestli by to neurobil, mali títo pravo bezodkladne zamknúť a zapečatiť k razeniu potrebné nástroje.

Z tychto groší a fertov arcibiskup a továrnik povinní boli v dobrom stave udržiavať raziteľské nástroje a v prípade potreby zaopatriť i nové.

Grose arcibiskupovi platené menovaly sa pondusmi alebo pisetumom a dľa toho nazvali arcibiskupského plnomocníka pisetarom, pod ktorym menom je až po dnes známy. Tento dôchodok však nesmel ani arcibiskup ani továrnik prepustiť niekomu druhému a podobne musel vykonávať povinnosti s ním spojené buď sám osobne buďto kroz svojho plnomocníka.

Podobne bol povinny hlavny komorsky gróf vyplatiť arcibiskupskym a továrnikovym plnomocníkom i z každej v daň vybratej marky po jednom groši a odstúpiť tretinu z tych peňazí a vecí, ktoré sisly sa následkom daňovej eksekúcie alebo sobraly za trest.

Ak nestaral by sa o razenie peňazí, nemal komorsky gróf ani práva daň vyberať; vyberanie daní smelo sa však diať len v prítomnosti vyššie spomenutych piatich kommissárov

Nebude od veci, keď si tu ešte zaznačíme i tehdajšiu cenu zlatych peňazí. Ohľadom tejto ustanovil kráľ, že jeden zlaty peniaz má práve toľko platiť, ako devaťdesiat striebornych denárov, ďalej že zlaté peniaze majú sa raziť len zo 40-karátového zlata a konečne že jedna marka zlata má byť rovná siedmim budínskym markám striebra. Nadto zakázal brať a dávať viac za zlaty peniaz, než 90 denárov, aby nezväčšila sa tym cena zlata.

Hlavnym účelom tohoto komorského statutu bolo z jednej strany usporiadanie daňovych pomerov a z druhej strany zčiastky zväčšenie počtu a zlepšenie vnútornej ceny peňazí, aby tym spôsobom nielen krajinské dôchodky mohly byť rozmnožené, ale napomoženy i hmotny dobrobyt obyvateľstva čo možno najlepšie; práve preto bol komorsky

gróf podrobeny i pri rozvrhovaní a vyberaní daní i pri razení peňazí tak mnohonásobnému a prísnemu dozorstvu.

Pod tymito podmienkami Leopold prijal teda kremnickú komoru a jej dóchodky roku 1341 do prenájmu; zdá sa však, že už od roku 1331 ako takýto prenajímateľ v Kremnici žil.

Avšak nielen náčelníkom tejto komory, ale bol tenže Leopold i náčelníkom mestskej vrchnosti kremnickej, lebo listina z r. 1341 pochodiaca [1]) hovorí, že pred ním, mestským richtárom a dvanástimi radnými pánmi, istý Jakub de Olf celý svoj majetok Štefanovi Marsilii za dlžobu v záloh dal a zaviazal sa, že mu bude dávať každý týždeň jednu marku dvanásťkarátového zlata do tých čias, kým nebude zplatená celá, stopäťdesiat mariek obnášajúca dlžoba. Majetok Olfov bol Leopoldom a mestskou vrchnosťou ocenený a Marsiliovi v záloh daný.

S týmže grófom Leopoldom stretáme sa ešte i na konci r. 1342, keď totiž oddal dedičné richtárstvo v obci svätomichalskej, čiže v dnešnom Konošove, Vernherovi „de Potska“ a určil jeho práva i povinnosti. [2])

V tamtej listine menuje sa tento gróf „Leopoldus, comes in Chrempnicia et castellanus in Arva“ a v tejto „magister Leupoldus comes in Chrempnicia,“ čo je novým dôkazom, že meno Hyppolit mohlo sa vkĺznuť len následkom chyby odpisovateľovej do tripartituma.

Ostatne, vysvitá z oboch týchto listín, že starobylí komorskí gróffi stáli ku svobodným kráľovským mestám asi v tom pomere, ako hradní kastelláni ku obciam, patriacim k jejich hradom, a že králi kroz nich vykonávali svoje zemepanské práva nad tymito svojimi „peculia“-mi.

Za panovania kráľa Ludvika Veľkého kremnická komora sotva bola viac do prenájmu daná, aspoň niet v bohatom kremnickom archíve o takých prenajímateľoch, akých sme pod Karolom Robertom videli, ani najmenšej stopy; tutejší hlavní gróffi museli teda byť iba jednoduchými hodnostármi čiže úradníkmi kráľovskými. Boli však pri tom všetkom súčasne i náčelníkmi miestnej mestskej vrchnosti a v listinách toutо vystavených nazývajú sa obyčajne hneď „comes camerae“ a hneď zase „comes camerarum.“ Práve tak bolo tomu i v prvej polovici kraľovania Žigmundovho.

Tak nachodíme roku 1385 istého „Johelinus tunc temporis comes et urburarius civitatis Chrempnicie,“ ktorý spolu s mestskou vrchnosťou oddal istému novobaňskému mešťanovi, Heinczmannovi Ysenrinkelovi, a kremnickému urburarovi, Hunczmannovi Tolvayovi, takzvanú mestskú dedičnú štolňu (stollonem hereditarium, stollonem civitatis nuncupatum) so všetkými takej štolni patriacimi právami.

Iný taký gróf, „Johannes Czwickil pro tempore comes,“ vypočituje spolu s mestskou vrchnosťou roku 1393 majetok tutejšiemu špitálu Sv. Alžbety patriaci. [3]) Okrem toho jestvujú početné iné

[1]) I., 37, 1. 1.
[2]) I., 2, 1. 0. -- I., 2. 1. 1.
[3]) I., 23, 1. 2.

listiny, v nichzto nachodíme takychto grofov, ktorí boli hneď mestskymi richtármi, hneď komorskymi grófmi a hneď zase jednoduchymi radnymi pánmi.

Títo grófi zabyvali sa však uz iba razením peňazí a odberaním banskej dane ako i zamieňaním a kúpou zlata a striebra; s vyberaním portaluej, ako i inych kráľovskych daní vsak už viac do činenia nič nemali, čo najlepšie z toho vysvitá, že v tychže časiech jestvovali vedľa týchto komorských grófov už i „comites lucri camerae.“ Dôkazom toho buď listina z r. 1399 pochodiaca,[1] v ktorej kráľ Žigmund „comiti lucri camerae anni praesentis“ nakladá, aby od Kremnice lucrum camerae aebral, poneváč kráľ bol si vypožičal od tohoto mesta 1000 dukátov a preto ho šetriť chce.

Komorskí grófi, úradníci a razitelia peňazí boli ovsem uz od starodávna od každej dane svobodnymi; avšak mestá, v nichzto byvali, nástojily na to, aby i títo prispievali k obecnym nákladkom a ziadali obzvlášte od raziteľov peňazí, ktorí patrili ku majetnejsej občianskej triede a sluli umelcami, aby takzvanú kollektu, dań to poddanskú, tiež platili a prispievali k inym rozličnym dávkam.

Proti tomu pozdvihli razitelia žalobu u samého kráľa, a Žigmund vydal v Trnave dňa 17. januára 1401 rozkaz všetkym tym mestám, v nichž mincovne jestvovaly, mocou ktorého jich upozornil, že razitelia svobodní sú od každej dane a podriadení jedine hlavnému grófovi. Len dedičny poplatok boli povinní platiť; od tohoto jich Žigmund nechcel osvobodiť ani vtedy, keď obnovil jich vysady.[2]

Žigmund staral sa však nielen o raziteľov peňazí, ale i o baníkov, keď r. 1405 zdržoval sa v Novej Bani. Tu totiž vydal 7. februára rozkaz, dľa nehož voľno bolo každému bezúhonnému človeku buď nové bane otvoriť, buď staré, zapustlé, znovu obživit. Každy takyto podujímateľ svobodny mal byť na čas jednoho roku od banskej dane a účastny inych výhod a práv. A tehdajšiemu hlavnému grófovi Bátovskému,[3] Jakubovi, naložil, aby takychto podujímateľov nehatil, ale všemožne podporoval. Z tejto listiny zdá sa vysvitať, že v týchto časiech dobyvalo sa zlato a striebro iba v dolnouhorskych banskych mestách, lebo kráľ v nej hovorí: „. . . in universis montanis nostris ubilibet in regno nostro habitis et existentibus, videlicet Crempnicia, Schebnicia, Königsperg, Bacabania, Bystricia et Lybetha, cum omnibus pertinentiis earundem . . .“

V tomže roku kráľ Žigmund postaral sa o baníctvo a razenie peňazí i v takzvanom mensom zákone, ktory vydany bol v máji a mal sriadiť mestá kráľovské. V zákone tom nielen ze obnovil staré ustanovizne, ale pridal k nim i nové nariadenia. Tak ku pr. zakázal súkromníkom zamieňanie peňazí, zakazal predaj zlata a striebra ako i vyvoz tychto kovov do zahraničia, a nariadil, ze okrem zlatníkov iba sám komorsky groľ smie mať nástroje ku probovaniu

[1] L., 20, 1, 2.
[2] L., 36, 1, 4.
[3] L., 18, 1, 4. „. . . Jacobo de Batha alias de foro dominarum po nemecky Frauenmarkt, dnešné Bátovce v hontianskej stolici comiti urburarum nostrarum . . .“

zlata a striebra potrebné, totiž kameň a ihlice; iným ľuďom zakázal pod prísnou pokutou probovanie týchže kovov[1]). O tom, či ešte i v tomto čase museli byť pri zkúšaní zlata a striebra prítomní plnomocník arcibiskupský a továrnikov, nemáme žiadnej vedomosti; zdá sa však, že úloha továrnikovho plnomocníka už bola úplne prestala a obor činnosti arcibiskupského plnomocníka bol už obmedzeným iba na protizorstvo pri razení peňazí.

S osobitným probátorom „auri et argenti" stretáme sa ponajprv iba roku 1412, keď totiž kráľ vyzval Kremnicu, aby vymenovala voľakoho iného na miesto zomrevšieho Michala Künigha za probátora čiže zkušovateľa.[2]). Taký probator nebol výlučne podriadeným ani komorskému grófovi, ani mestskej vrchnosti, ale bol spolu i s baňským majstrom (scansor regius) takým úradníkom, ktorý slúžil práve tak komorskému grófovi, sťa náčelníkovi raziteľov peňazí, ako i mestskej vrchnosti sťa zástupcovi najmnožších majiteľov baní, a len pozdejšie stal sa tiež komorským úradníkom.

Pomer, v ktorom hlavní komorský grófi stáli ku mestu, bol taký, aký býva medzi otcom a deťmi, a utvoril sa pomaly následkom toho, že kráľ Ľudvik a počiatočne i kráľ Žigmund vymenúvali za hlavných grófov výlučne bohatých majiteľov tutejších baní, ktorí boli spolu i kremnickými mešťanmi. Prirodzené následky toho boly, že títo gróﬁ požívali z jednej strany úplnú dôveru mešťanstva, a z druhej strany že usilovali sa napomáhať dobro mesta a obzvlášte rozkvet baníctva, čomu dosvedčujú četné prípady.

Pozdejšie však kráľ vymenúvať začal cudzozemcov za kremnických hlavných grófov a títo neznali už udržať dobrý pomer medzi sebou a tutejším mešťanstvom, tak, že toto bolo už roku 1415 prinútené kráľa Žigmunda, práve v Kostnici meškajúceho, vyhľadať a žalovať sa na útisky od týchto cudzincov zakusované. Tak sťažoval sa medzi iným vyslaný mestský richtár, Ján Carnifex (mäsiar), menom Kremnice, že tehdajší hlavný gróf za každý do mesta dovezený sud vína požaduje niekoľko denárov, a síce — vraj — pre kráľa, keď medzitým mesto dávať zvyklo darom ročne dakoľko pint vína od dakoľkých rokov hlavnému grófovi iba z dobrej vôle, dľa vlastného dobrozdania a nie následkom dákeho kráľovského nariadenia, poťažne zákona alebo starodávnej obyčaje; toto chcel cudzozemec gróf využiť a na mesto a jeho obyvateľstvo nový druh dane uvaliť. Následkom tejto žaloby kráľ zakázal prísne tehdajšiemu hlavnému grófovi a jeho nástupcom akúkoľvek daň vyberať od vína a naložil mu, aby mesto radšej podporoval a jeho záujmy napomáhať sa snažil.[3])

Pri tej istej príležitosti sťažovali sa kremnickí vyslanci, že majiteľom baní platí sa za striebro komore odovzdané tak malá cena, že títo prinútení sú bane svoje buď celkom zanechať, buďto

[1]) I., 18, 1, 3. Táto listina nachodí sa v pôvodine v kremnickom mestskom archíve uschovaná a mnohé miesta jej textu líšia sa značne od textu tlačených výtiskov tripartituma.

[2]) I., 36, 1, 4.

[3]) I., 42, 1, 1.

aspoň prácu obmedziť v nich až na možno najmenšiu mieru, ponevač celý osoh iba komora berie a majitelia baní zo dňa na deň viac chudobnejú. [1])

Kráľ, presvedčiac sa, že je táto žaloba základná, naložil svojmu kancellárovi, ostrihomskému arcibiskupovi Jánovi, aby postaral sa o čím skoršie odpomoženie a snažil sa zavarovať komoru od citlivej škody, ktorá jej úpadkom baníctva hrozí. Ku prevedeniu tejto úlohy pridelil mu i grófa temešskej soľnej komory, Ozorovského Pipu, potom baňského majstra Ondreja Hellthalbretha a Norimberského Marka, dľa zdania tehdajšieho kremnického hlavného grófa, ktorí po dlhšej porade uzavreli, že platiť sa má budúcne za každú marku striebra, ktorú majitelia baní kráľovskej komore odovzdajú, sedem „florenus"-ov, a nie, ako zvyčajne, len šesť. Baňskí majitelia boli však zaviazaní, predávať komore a nie inému iba čo možno čisté striebro.

Kráľ mohol sa presvedčiť z podaných žalôb, že nenie radno sverovať cudzincom hodnosť grófsku v kremnickej komore, že medzi touto a mestom panoval pokoj a svornosť len dotedy, kým nestávali sa cudzinci hlavnými grófmi, a že i baníctvo iba do tej doby kvitlo a kráľovi osoh prinášalo; predsa však nepousiloval sa napraviť spáchanú chybu, ba vymenúval v tomto čase samých cudzozemcov za hlavných grófov, ktorí pomery neznali a hľadajúc len svoj osoh, rozšíriť a upevniť usilovali sa moc a vládu svoju. Že tým neprekázaly sa ani kráľovi ani mestu dobré služby, o tom podal v krátkom čase nový dókaz iný ostrý spor Kremnice s hlavným grófom.

Kremnické mešťanstvo bolo totiž navyklo následkom starobylých dobrých pomerov s hlavnými grófmi, ktorí boli prv členmi mestskej vrchnosti i mešťanstva, milovať a vážiť si grófov týchto, následkom toho vyžiadalo si častejšie jich radu a mienku v dóležitých mestských záležitosťach a rada spravovala sa dľa jich návodu. Toto dialo sa obzvlášte v čas voľby nových úradníkov a dlhým zvykom stalo sa takrečeno zákonom.

Obnovovanie mestskej vrchnosti a obzvláste voľba mestského richtára diala sa v tých časiech každoročne v každom meste, a menovite v Kremnici, vždy začiatkom mesiaca februára. Tak sa stalo i roku 1425.

V tomto roku prv než zvolený bol by bývalý mestský richtár, štyria mestskí radní páni, menovite Ján Cwisler, Jakub Opic, Bartolomej Carnifex a Ján Thaut, odobrali sa ku vtedajšiemu hlavnému grófovi, Petrovi Reichlovi, aby vypočuli jeho mienku strany voľby nového richtára. Reichel žiadal, aby bol zvolený za richtára istý z Norimberku pochodiaci Matej Ebner, teda cudzozemec. Medzitým proti takejto voľbe vyslovili sa všetci štyria radní páni i upozornili grófa, že Ebner nemôže byť ani richtárom ani radným pánom, lebo pred niekoľkými rokmi, bývši komorským úradníkom, klamu sa dopustil a potrovil peniaze bývalého hlavného grófove, Jánove Juncherove. Reichel, nedbajúc na toto upozornenie, dotieral silou mocou.

[1]) L., 27, 1, 3.

pravidlá, ktoré zachovávať mohli len posvätenci, ktorí na ceste prísnych mravov chceli sa stať spôsobnými a hodnými svojho budúceho povolania, „správy a výchovy ľudu slovenského." Čítam mená, zaznačené pod jedným alebo druhým ustanovením, a hľadám jich vo verejnosti slovenskej. Ztratilo sa z nich niečo, je to však taká nepatrná časť, že právom može sa povedať: tu boli všetci, nezpreneverili sa svojej mladosti! I o nich platí pisateľom Štúrovho života a pôsobenia použitá výpoveď: „Proti takejto mládeži darmo kujú kováči okovy a reťaze, lebo čo priam dajedni i odídu svetom a roztopia sa v ohni pokušenia a shoria sta rážďa a strnisko, jadro mládeže takej zostane nenarušené a vyženie v národe nové prúty, nové podrastky, silné haluze, v jichž tôňach odpočinie si národ ubiedený."

Mikuláš Št. Ferienčík, narodený 1825. roku v meste Zvolene, zo štiavnických škôl prešiel do Levoče. Predtým za dva roky učil sa i v Jelšave, kde úradoval, ako známo, povestný strýk jeho, Samuel Ferienčík. V tom čase idea slovenskosti žila len v niekoľkých jednotlivcoch, roztratených po šírych krajoch ako v tmavej noci kde-tu prebleskujúce ohníky; iskru k idei tejto mužovia naši nedostávali teda v rodných svojich domoch. Mik. Ferienčík vyniesol ju do Štiavnice, v jejž školách nachodilo sa v tom čase rok po roku niekoľko prebúdzajúcich sa mladíkov slovenských, nepochybne z domu svojho strýka, z Jelšavy. Do Levoče, kde zvláště pôsobením prof. Hlaváčka budilo sa v mládeži našej národné povedomie, šiel k odbaveniu filosoficko-theologických študií. Družina, presťahovavšia sa sem z Prešporku, našla už tam malý krúžok v slovenskom smýšľaní utvrdzujúcej sa mládeže, v krúžku tom i nášho Ferienčíka. Činnosť utvorenej spoločnosti, ktorá vysoko si vážila akýkoľvek zjav národného bytia, rozprestierala sa medzi iným na sbieranie prostonárodných povestí, piesní, porekadiel, obyčají atď. (z tejto školy vyšiel P. Dobšinský), podávaných v písaných zábavníkoch; pravda, mladíci uverejňovali tu i vlastné plody. Tak na pr. v takomto písanom zábavníku boly sdelené po prvýraz básne mladušského rhetora Bottu „Na Dunaji" a „Báj Maginhradu," a to v tom znení, ako jich dnes známe a obdivujeme. Zábavník „Život" vydávaný bol 1846. roku pod správou Ferienčíkovou.

Toho samého roku, skončiac študia theologické, v lete složil Ferienčík candidaticum pred superintendentom Jozeffym a v jaseni oddal sa v Prešove študiu práv.

Prišiel rok 1848—49. Mladšia vrstva slovenská, ktorá toho času temer sama predstavovala národ, vystupovala zo škôl i úradov a stavala sa na pole, kde najrozhodnejšie mohla dať výrazu svojmu smýšľaniu, na pole, kde so zbrojou v ruke a nastavením života myslela vydobyť práva národu svojmu. Nadšení mládenci, ktorí vynikli za doby práve minulej v Prešporku alebo Levoči, v jednotlivých mestách alebo na iných školách, bez malých vyminiek všetci stali sa dobrovoľníkmi slovenskými. Rozumie sa, že i Ferienčík. Po zavŕšení hnutia tohto čo kapitán složil zbroj v novembri 1849.

Tak sa zdalo, že pokorením maďarskej panovitosti nastane uvolnenie i pre Slovakov. V stoliciach, zvláste kde osvietenejsí mužovia zaujali vrch, pri správe dostalo sa miesta slovenčine. V B. Bystrici na pr., kde na stolec predstatu stoličného Barus bol postaveny, Gočár, Francisci, Slabej a iní junáci slovenskí pozaujímali úrady. Tu dostalo sa hneď počiatkom 1850. roku postavenie i Ferienčíkovi, a síce po prvýraz pri sčítaní ľudu čo adjunktovi. Po dokončení tejto práce vymenovany bol za osnovníka stoličného, o rok za adjunkta okresného komisariátu, v ktorom postavení v Brezne a v B. Štiavnici tri roky účinkoval.

Ale absolutismu rakúskemu len o to išlo, aby postavit sa mohol na pevnú nohu. Akonáhle docielilo sa to, zabudnuté boly vernosť a dobré služby Slovákov. Kde viacej národnych mužov bolo pohromade pri stoličnej správe, tych rozsypali po krajine a reč slovenská ustúpiť musela celkom nemčine. Tak stalo sa, že menej potrebnymi boli potom úradníci slovenčiny schopní.

Ferienčík v rokoch 1854—6 bol aktuárom sluznovského úradu v Novych Zámkoch a Brezne; 1856. složil v Prešporku sudcovskú zkúšku, vymenovany je za adjunkta služnovského takže v Brezne, a rok nato vstúpil do manželského stavu s Aureliou Tibely, ktorá po 24-ročnom sväzku tomto teraz je zarmútenou vdovou.

Podľa literárneho účinkovania svojho Ferienčík bol žurnalistom a belletristom. Redakčny stolík politického časopisu, za ktorym neskodí vládnuť popudlivosťou, stránkou i chatrnejsím dojmom vystavenou, tichej povahe jeho menej zodpovedal, nežli pero belletristu, ktory pokojne môže vážiť z hĺbky duse svojej. Preto Ferienčík co novellista vyššie stojí!

Novellisticka činnost jeho rozdeluje sa na tri doby. Prvú tvorí prvé vystúpenie pred verejnosťou v V. ročníku „Nitry" s povesťou „*Kráľovna plesa*" a s humoreskou „*Pri kozube*." Avsak následkom už podotknuteho tlaku, ktorym zalahnul duchov absolutismus rakusky, práve s touto „Nitrou" 1853. roku prestala temer úplne literarna činnost slovenská, i prirodzená vec, že Ferienčík, ktory tymto svojim vystúpením, pod pseudonymom *Mladen*, k peknym nádejam oprávnil, tiež prestal písať, keď zvláste pre pomery tlacove nebolo moznosti k oddávaniu duševnych vytvorov do ruk verejnosti. Válečné udalosti 1859. roku staly sa vsak mohutnym uderom do systemu tohoto vladárenia. Z hrudi zdvihnul sa volnejsí dych; začalo sa briezdiť. A začalo to akosi sunuť slovenskym národom. Povstal „Sokol," Dobsinskym v B. Štiavnici založeny časopis pre umenie a literatúru, a Ferienčík otvoril druhu dobu svojho novellistického účinkovania. Prvá prosou písaná práca v 1. čísle „Sokola" je jeho poviedka „*Nešťastna rodina*." Krema tejto podal v tom ročníku este dve: „*Irma*" a „*Filosof a poeta*," v ročníku nasledujucom „*Sirotu*."

A keď povesti prvej doby vypisovaly erotické sny mladeho veku, tieto druhé z iného stanoviska náleží ponímat menovite preto, ze v nich kreslené sú postavy, hybané nie milostnymi, lež tymi citmi, ktorym vôbec žily tohoveke prebudene duse slovenske. Tu

hýbajú sa už postavy mládeže slovenskej, ktorej túžbou a cieľom je zveľatok národa. V „Irme" je Javorič zvláštny typ slovenských otcov, ktorí napriek svojmu národnému presvedčeniu v duchu cudzom vychovávajú svoje deti. V literárnych dielach svojich Javorič vyvyšuje velikosť Slavianstva, horlí, karhá, v rodine však nielen že trpí cudzieho ducha, lež do rozpakov prijde, keď náhodou zavíta k nemu taký inakší Slovák, s ktorým prinútený je slovensky hovoriť pred svojou dcérou.

Dobšinský, opustiac koncom 1861. roku professúru, presídlil sa zo Štiávnice do fary, kde nebolo po ruke tlačiarne. Vydávanie „Sokola" prevzal teda v Budíne Viliam Pauliny-Tóth, literárne práve v tejto dobe najčinnejší. Hneď 1862. roku dve odmeny boly vypísané v „Sokole" Paulinyho za povesti zo slovenského života vzaté. Vyhral prvú „*Jedlovský učiteľ,*" druhú „*Bratia,*" obe práce Ferienčíkove. Povesť „Jedlovský učiteľ" je vo svojom druhu čo do času prvou prácou v našej literatúre; je akoby realisovaním túžob, hýbajúcich upovedomenými synmi národa. Bohdan Vesnický, učiteľ v obci Jedlove, na praktickom poli prevádza k pozdvihnutiu ľudu namerené zásady, a zveľadí opustenú obec. „Bratia," najobjemnejšia a z tejto druhej doby i najpodarenejšia tvorba Ferienčíkova, podaná je v ročníku 1863. Je to povesť dlhá, ktorá sama hodný sväzok by tvorila, deju, ako vôbec novelly Ferienčíkove, je jednoduchého, a predsa číta sa dobre, tak že môžeš trebars složiť ťažký sväzok „Sokola," vezmeš ho zase s napnutosťou, kým len nedočítaš „Bratov." Celý dej plynie z charakteru Štefanovho, ktorý je nepochybne najlepšou kresbou pôvodcovou. Z bratov mladší, Janko, je šuhaj ľahký, v škole nedbanlivý, v úrade len z povinnosti pracujúci, a predsa on urobí karriéru, kým brat jeho, Štefan, vzor študentov, úradník vo spôsobnosti i pilnosti nevyrovnaný, zostáva tým samým osnovníkom, ktorým stal sa vystúpením zo školy. Nachodíme v živote dosť takýchto príkladov a hromžíme na nespravedlivý osud. Keďby sme však lepšie zkúmali takých zaznaných ľudí, možno, zväčša našli by sme vysvetlenie, tak ako najdeme ho pozorným čítaním „Bratov" u Štefana, a síce v charakteri jeho, z ktorého vyluskne sa nám známka podivínstva a mylných názorov, paralysujúcich skvelé stránky jeho ducha. Jednostrannosť bludárom urobí človeka inak znamenitého! — V tomže ročníku „Sokola" vyšly poviedky „*Priatelia*," „*Žulový rodopeň,*" v „Pešťbudínskych Vedomosťach" toho samého roku „*Zdarný vnuk*" a v „Sokole" 1867 „*Pestúnka.*" A tymito zatvára sa druhá doba Ferienčíkových novellistických tvorieb.

Vyzdvihnutím slúžnovského úradu v Brezne 1861. roku prišiel Ferienčík čo štátny úradník do dišponibility. Keď nastalo podotknuté uvolnenie duchov a zlevnily sa tlačové pomery, ihneď pomýšľano bolo zo strany lepších duchov slovenských na založenie politického časopisu. Ale pera schopní mužovia zaujatí boli v úradoch, v rozličných postaveniach na rozličných stranách šírého Slovenska. Až keď Ján Francisci, čo úradník, stal sa tiež dišponibilným, povstaly „Pešťbudínske Vedomosti" a na slobodnú nohu postavený Ferienčík

prišiel k nim za spolupracovníka. Avšak už po roku (v auguste 1862) povolaný bol zase do služby, a síce s upomenutím, že ak stanicu svoju v Rim. Sobote nezaujme do 10. sept. t. r., považovaný bude akoby bez podmienky bol sa vzdal svojej štátnej služby. Z Rim. Soboty odvolaný bol už začiatkom 1863 ku námestnej rade „k zaplneniu stanice, sriadenej v osnovníckom odbore.“ Stalo sa však že redaktor Francisci v septembri toho roku menovaný bol radcom námestnej rady. Ferienčík, žiadajúc definitívné prepustenie zo služby, uspokojil sa s dvojročným platom svojím čo prepustným a prevzal redakciu „Vedomostí.“

„Nár. Hlásnika“ založil 1868. roku. „Pb. Vedomosti“ prenesené boly 1870-ho čo „Národné Noviny“ do Turč. Sv. Martina, ktorý sriadením kníhtlačiarne stal sa i literárnym strediskom. Tu po roku prepustil Ferienčík redaktorstvo „Nár. Novín“ Paulínymu; 1878. r. prevzal však redakciu „Orla“ a tým započal po prestávke viacročnej tretiu dobu belletristickej činnosti svojej. Z tejto doby podané sú v „Orle“ povesti *„V záküti sveta,“* *„Orol Selejský,“* *„Sestra koketa,“* *„Nepokojný odpočinok“* a *„Šefraník.“* Tieto rozoznávajú sa tiež nielen dobou, ale i umeleckou hodnotou od tvorieb, vriadených do dvoch prvých dôb. V týchto menovite je menej dialogov, ktoré v prvotnejších, na miestach, kde niekoľkými charakteristickými črtami bolo by sa treba preklznúť k deju, slúža často na ujmu celistvenného dojmu. Forma celá je upravenejšia, harmonickejšia, vkus vytríbenejší. V povesti „Šefraník,“ pravdepodobne poslednej to tvorbe nebožtíkovej, Rus Fedor Ivanovič je ozaj typická postava, „pomieščik,“ o akých milými rozpomienkami unesení rozprávajú nám z Ruska navracajúci sa šefraníci naši. Viac takýchto postáv a Ferienčík čo novellista získal by značne!

V pomeroch našich, kde je toho taká potreba, aby spisovné diela previeval národný duch, tvorby Ferienčíkove práve z tejto strany majú zvláštnu cenu. Látka poviedok jeho braťá je zväčša zo života mládeže, ktorá najväčším hybadlom bola v dobe prvého prebudzania slovenského. Obzvláštne rád má rok 1848—49. Ďaleko, do minulosti dávnej alebo snáď krajov a ľudí fantastických, nejde nikdy. Všetky tie túžby a nádeje, starosti a bôle, v ktorých žili národne prebudení duchovia, zhliadame a cítime pri čítaní vypočítaných povestí. Bárs niektorá postava nie je dostatočne nakreslená, i z kusých črtov poznávame nadšenú dušu slovenskú. Žiaden zo starších belletristov neobjímal takou láskou menovite ľud, ako Ferienčík. Kto znal ho osobne, čítaním prác jeho milo je prekvapený, že pod tým zovnajškom, ktoré temer ľahostajnosť javilo, tak horúce, tak šľachetné srdce bilo. Ale práve preto znal i cítenie ľudu, chod jeho myšlienok, zvraty jeho reči.

Ako ľahké sú tieto povesti stylisticky, tak ľahký, jednoduchý je i dej všetkých. Väčšie boje duševné nikdy nelíči; z toho pochádza však i vada, že charaktery vyvinuje veľmi krátkym processom, premeny v konaní svojich osôb neodôvodňuje dostatočne. Preto, ač čítame to so zaľúbením, čítame napnuto, cítime predsa akoby

tam niečo chýbalo, cítime istú neharmoniu. Vada táto však v povesťach tretej doby jeho tvorenia temer celkom mizne.

Pokúsil sa, pravda s menším prospechom, i v dramate. Veselohra *„Pravda predsa zvíťazí“* vyšla 1862. roku v osobitnom vydaní: v „Orloch“ ním redigovaných uverejnené boly (pod pseudonymom Fr. Jančík) fraška *„Samovraždou k ženbe“* a jednoaktová veselohra *„Prekvapení.“* V rukopise zanechal smutnohru „Dobrovolník.“ frašku „Silvester v Kocurkove“ a dlhšiu povesť *„Odchovanec pomsty.“*

Nuž toľko na teraz. Keď hruda neuľahla sa ešte nad hrobom a slzu, vyliatu z oka nad ním, ešte temer cítime na tvári: ruka nenie dosť pevná k písaniu úvahy. My, národ v Tebe tak horúce srdce utrativší, budeme Ťa ešte zpomínať!

Jozef Škultéty.

Kremnická komora a jej grófi.

Podáva *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Práve tak bol povinný trestať hlavný komorský gróf i tých, u nichž našly sa ľahšie peniaze, nežli bol predpis, ako nepravých raziteľov peňazí, a síce bez ohľadu na to, či patrіční sú mešťania, zemania, sedliaci alebo komorskí úradníci, ba trebars i sami komorskí grófi.

Ohľadom na razenie peňazí kráľ rozkázal hlavnému komorskému grófovi, že má mať v každom takom meste, kde razili peniaze, dve zvláštne skryne, z nichžto jedna mala slúžiť k uschovaniu nástrojov k razeniu potrebných a do druhej sa maly zatvárať zlaté a strieborné tyčky. Tú skryňu, v ktorej držiavaly sa nástroje, boli povinní plnomocník arcibiskupov a továrnikov vždy zapečatiť, kedykoľvek neboly nástroje v potrebe, tú druhú skryňu však musel okrem týchto dvoch plnomocníkov i sám komorský gróf svojou pečaťou opatriť a zamknúť trimi kľúčami. Obe skryne otváraly sa teda len v prítomnosti všetkých týchto troch hodnostárov, a akby sa bol komorský gróf opovážil zkaziť pečate v neprítomnosti buď arcibiskupského, buďto továrnikovho plnomocníka a ktorúkoľvek z oboch skrýň otvoriť a peniaze raziť, v tom prípade továrnik povinný bol potrestať ho sťa razitela nepravých peňazí.

I pri topení striebra museli byť všetci traja prítomní a plnomocník arcibiskupský spolu s plnomocníkom továrnikovým bol povinný každý týždeň 40 denárov z peňazí v tomže čase razených probovať a len po tejto zkúške smel komorský gróf použiť novorazené peniaze ku zámene. Tým malo sa zamedziť vypustenie do obehu nedosť ťažkých alebo z horšieho striebra, nežli bol predpis, shotovených peňazí. A aby mincovňa, z nejžto pochodily by snáď vzdor tomu takéto peniaze, tým ľahšie mohla sa vypátrať, roz-

kazal kráľ, aby mala každá mincovna svoj zvlastny znak a tymto aby opatreny bol každy v nej razeny peniaz.

Razenie peňazi bolo teda pre hlavneho komorského grófa a jeho námestníkov s veľkou zodpovednosťou spojené, a aby dozerat mohol na razenie peňazí s úspechom tym väčsim, podriadil kráľ jeho moci nielen všetkých razitelov, ale i vsetkych komorskych úradníkov a robotníkov a utvoril tym zvláštnu kastu, nad ktorou mal hlavny gróf sudcovskú i vrchnostenskú moc; oproti jeho sudnemu vyroku bolo možno odvolať sa iba k továrnikovi.

Pravotu, proti hlavnému gráfovi zdvihnutú, kráľ alebo továrnik povinny bol ukončiť hneď na prvý srok, určeny ku jej pokonávaniu. Medzi komorskymi úradníkmi a súkromnymi osobami povstalé pravoty boly vylučne továrnikom riesené; iné vrchnosti nesmely sa do nich starat.

Aby vsak plnomocník arcibiskupsky a továrnikov na razenie peňazí darmo nedozerali, rozkázal kráľ komorskému grófovi, že má hneď v ten deň, keď razia sa peniaze, vyplatit z každej marky plnomocníkovi arcibiskupovmu jeden groš a továrnikovmu pol ferta, a jestli by to neurobil, mali títo právo bezodkladne zamknúť a zapečatiť k razeniu potrebné nástroje.

Z tychto groší a fertov arcibiskup a továrnik povinní boli v dobrom stave udrziavat razitelské nástroje a v prípade potreby zaopatrit i nové.

Grose arcibiskupovi platené menovaly sa pondusmi alebo pisetumom a dľa toho nazvali arcibiskupského plnomocníka pisetarom, pod ktorym menom je až po dnes známy. Tento dóchodok vsak nesmel ani arcibiskup ani továrnik prepustit niekomu druhému a podobne musel vykonávať povinnosti s ním spojené buď sám osobne buďto kroz svojho plnomocníka.

Podobne bol povinny hlavny komorsky gróf vyplatiť arcibiskupskym a továrnikovym plnomocníkom i z každej v daň vybratej marky po jednom grosi a odstupit tretinu z tych peňazí a vecí, ktoré sisly sa následkom daňovej eksekucie alebo sobraly za trest.

Ak nestaral by sa o razenie peňazí, nemal komorsky gróf ani práva daň vyberat; vyberanie daní smelo sa vsak diat len v prítomnosti vyššie spomenutych piatich kommissárov

Nebude od veci, keď si tu este zaznačíme i tehdajsiu cenu zlatych peňazí. Ohľadom tejto ustanovil kráľ, že jeden zlaty peniaz má práve toľko platit, ako deväťdesiat strieborných denárov, ďalej že zlaté peniaze maju sa raziť len zo 40-karátového zlata a konečne že jedna marka zlata má byť rovná siedmim budínskym markám striebra. Nadto zakázal brat a dávat viac za zlaty peniaz, než 90 denárov, aby nezväčsila sa tym cena zlata.

Hlavnym účelom tohoto komorskeho statutu bolo z jednej strany usporiadanie daňovych pomerov a z druhej strany zčiastky zväčsenie počtu a zlepsenie vnutornej ceny peňazí, aby tym spôsobom nielen krajinské dóchodky mohly byť rozmnozene, ale napomozeny i hmotny dobrobyt obyvateľstva čo možno najlepsie; práve preto bol komorsky

gróf podrobeny i pri rozvrhovaní a vyberaní daní i pri razení peňazí tak mnohonásobnému a prísnemu dozorstvu.

Pod tymito podmienkami Leopold prijal teda kremnickú komoru a jej dôchodky roku 1341 do prenájmu; zdá sa však, že už od roku 1331 ako takýto prenajímateľ v Kremnici žil.

Avšak nielen náčelníkom tejto komory, ale bol tenže Leopold i náčelníkom mestskej vrchnosti kremnickej, lebo listina z r. 1341 pochodiaca [1]) hovorí, že pred ním, mestským richtárom a dvanástimi radnými pánmi, istý Jakub de Olf celý svoj majetok Štefanovi Marsilii za dlžobu v záloh dal a zaviazal sa, že mu bude dávať každý týždeň jednu marku dvanásťkarátového zlata do tých čias, kým nebude zplatená celá, stopäťdesiat mariek obnášajúca dlžoba. Majetok Olfov bol Leopoldom a mestskou vrchnosťou ocenený a Marsiliovi v záloh daný.

S týmže grófom Leopoldom stretáme sa ešte i na konci r. 1342, keď totiž oddal dedičné richtárstvo v obci svätomichalskej, čiže v dnešnom Konošove, Vernherovi „de Potska" a určil jeho práva i povinnosti. [2])

V tamtej listine menuje sa tento gróf „Leopoldus, comes in Chrempnicia et castellanus in Arva" a v tejto „magister Leupoldus comes in Chrempnicia," čo je novým dôkazom, že meno Hyppolit mohlo sa vkĺznuť len následkom chyby odpisovateľovej do tripartituma.

Ostatne, vysvitá z oboch týchto listín, že starobylí komorskí grófi stáli ku svobodným kráľovským mestám asi v tom pomere, ako hradní kastelláni ku obciam, patriacim k jejich hradom, a že králi kroz nich vykonávali svoje zemepanské práva nad tymito svojimi „peculia"-mi.

Za panovania kráľa Ľudvika Veľkého kremnická komora sotva bola viac do prenájmu daná, aspoň niet v bohatom kremnickom archíve o takých prenajímateľoch, akých sme pod Karolom Robertom videli, ani najmenšej stopy; tutejší hlavní grófi museli teda byť iba jednoduchými hodnostármi čiže úradníkmi kráľovskými. Boli však pri tom všetkom súčasne i náčelníkmi miestnej mestskej vrchnosti a v listinách touto vystavených nazývajú sa obyčajne hneď „comes camerae" a hneď zase „comes camerarum." Práve tak bolo tomu i v prvej polovici kraľovania Žigmundovho.

Tak nachodíme roku 1385 istého „Johelinus tunc temporis comes et urburarius civitatis Chrempnicie," ktorý spolu s mestskou vrchnosťou oddal istému novobanskému mešťanovi, Heinczmannovi Ysenrinkelovi, a kremnickému urburarovi, Hunczmannovi Tolvayovi, takzvanú mestskú dedičnú štoľňu (stollonem hereditarium, stollonem civitatis nuncupatum) so všetkými takej štolni patriacimi právami.

Iný taký gróf, „Johannes Czwickil pro tempore comes," vypočituje spolu s mestskou vrchnosťou roku 1393 majetok tutejšiemu špitálu Sv. Alžbety patriaci. [3]) Okrem toho jestvujú početné iné

[1]) L., 37, 1. 1.
[2]) L., 2, 1, 0. — L., 2, 1, 1.
[3]) L., 23, 1, 2.

listiny, v ktorých nachodíme takýchto grófov, ktorí boli hneď mestskými richtármi, hneď komorskými grófmi a hneď zase jednoduchými radnými pánmi.

Títo grófi zabývali sa však už iba razením peňazí a odberaním banskej dane ako i zamieňaním a kúpou zlata a striebra; s vyberaním portalnej, ako i iných kráľovských daní však už viac do činenia nič nemali, čo najlepšie z toho vysvitá, že v týchže časiech jestvovali vedľa týchto komorských grófov už i „comites lucri camerae.“ Dôkazom toho buď listina z r. 1399 pochodiaca,[1] v ktorej kráľ Žigmund „comiti lucri camerae anni praesentis“ nakladá, aby od Kremnice lucrum camerae nebral, poneváč kráľ bol si vypožičal od tohoto mesta 1000 dukátov a preto ho šetriť chce.

Komorskí grófi, úradníci a razitelia peňazí boli ovsem už od starodávna od každej dane svobodnými; avšak mestá, v ktorých bývali, nástojily na to, aby i títo prispievali k obecným nákladkom a žiadali obzvlášte od razitelov peňazí, ktorí patrili ku majetnejšej občianskej triede a sluli umelcami, aby takzvanú kollektu, dan to poddanskú, tiež platili a prispievali k iným rozličným dávkam.

Proti tomu pozdvihli razitelia žalobu u samého kráľa, a Žigmund vydal v Trnave dňa 17. januára 1401 rozkaz všetkým tým mestám, v ktorých mincovne jestvovaly, mocou ktorého jich upozornil, že razitelia svobodní sú od každej dane a podriadení jedine hlavnému grófovi. Len dedičný poplatok boli povinní platiť; od tohoto jich Žigmund nechcel osvobodiť ani vtedy, keď obnovil jich výsady.[2]

Žigmund staral sa však nielen o razitelov peňazí, ale i o baníkov, keď r. 1405 zdržoval sa v Novej Bani. Tu totiž vydal 7. februára rozkaz, dľa ktorého volno bolo každému bezúhonnému človeku buď nové bane otvoriť, buď staré, zapustlé, znovu obživiť. Každý takýto podujímateľ svobodný mal byť na čas jedného roku od banskej dane a účastný iných výhod a práv. A tehdajšiemu hlavnému grófovi Bátovskému,[3] Jakubovi, naložil, aby takýchto podujímatelov nehatil, ale všemožne podporoval. Z tejto listiny zdá sa vysvitať, že v týchto časiech dobývalo sa zlato a striebro iba v dolnouhorských banských mestách, lebo kráľ v nej hovorí: „. . . in universis montanis nostris ubilibet in regno nostro habitis et existentibus, videlicet Crempnicia, Schebnicia, Königsperg, Bacabania, Bystricia et Lybetha, cum omnibus pertinentiis earundem . . .“

V tomže roku kráľ Žigmund postaral sa o baníctvo a razenie peňazí i v takzvanom menšom zákone, ktorý vydaný bol v máji a mal sriadiť mestá kráľovské. V zákone tom nielen že obnovil staré ustanovizne, ale pridal k ním i nové nariadenia. Tak ku pr. zakázal súkromníkom zamieňanie peňazí, zakázal predaj zlata a striebra ako i vývoz týchto kovov do zahraničia, a nariadil, že okrem zlatníkov iba sám komorský gróf smie mať nástroje ku probovaniu

[1] I., 20, 1, 2.
[2] I., 36, 1, 4.
[3] I., 18, 1, 4. „. . . Jacobo de Batha alias de foro dominarum po nemecky Frauenmarkt, dnešné Bátovce v hontianskej stolici comiti urburarum nostrarum . . .“

zlata a striebra potrebné, totiž kameň a ihlice; iným ľuďom zakázal pod prísnou pokutou probovanie týchže kovov [1]). O tom, či ešte i v tomto čase museli byť pri zkúšaní zlata a striebra prítomní plnomocník arcibiskupský a továrnikov, nemáme žiadnej vedomosti; zdá sa však, že úloha továrnikovho plnomocníka už bola úplne prestala a obor činnosti arcibiskupského plnomocníka bol už obmedzeným iba na protizorstvo pri razení peňazí.

S osobitným probátorom „auri et argenti" stretáme sa pouajprv iba roku 1412, keď totiž kráľ vyzval Kremnicu, aby vymenovala volakoho iného na miesto zomrevšieho Michala Künigha za probátora čiže zkušovateľa. [2]). Taký probator nebol výlučne podriadeným ani komorskému grófovi, ani mestskej vrchnosti, ale bol spolu i s baňským majstrom (scansor regius) takým úradníkom, ktorý slúžil práve tak komorskému grófovi, sťa náčelníkovi raziteľov peňazí, ako i mestskej vrchnosti sťa zástupcovi najmnožších majiteľov baní, a len pozdejšie stal sa tiež komorským úradníkom.

Pomer, v ktorom hlavní komorský grófi stáli ku mestu, bol taký, aký býva medzi otcom a deťmi, a utvoril sa pomaly následkom toho, že kráľ Ľudvik a počiatočne i kráľ Žigmund vymenúvali za hlavných grófov výlučne bohatých majiteľov tutejších baní, ktorí boli spolu i kremnickými mešťanmi. Prirodzené následky toho boly, že títo grófi požívali z jednej strany úplnú dôveru mešťanstva, a z druhej strany že usilovali sa napomáhať dobro mesta a obzvlášte rozkvet baníctva, čomu dosvedčujú četné prípady.

Pozdejšie však kráľ vymenúvať začal cudzozemcov za kremnických hlavných grófov a títo neznali už udržať dobrý pomer medzi sebou a tutejším mešťanstvom, tak, že toto bolo už roku 1415 prinútené kráľa Žigmunda, práve v Kostnici meškajúceho, vyhľadať a žalovať sa na útisky od týchto cudzincov zakusované. Tak sťažoval sa medzi iným vyslaný mestský richtár, Ján Carnifex (mäsiar), menom Kremnice, že tehdajší hlavný gróf za každý do mesta dovezený sud vína požaduje niekoľko denárov, a síce — vraj — pre kráľa, keď medzitým mesto dávať zvyklo darom ročne dakoľko pint vína od dakoľkých rokov hlavnému grófovi iba z dobrej vôle, dľa vlastného dobrozdania a nie následkom dákeho kráľovského nariadenia, poťažne zákona alebo starodávnej obyčaje; toto chcel cudzozemec gróf využiť a na mesto a jeho obyvateľstvo nový druh dane uvaliť. Následkom tejto žaloby kráľ zakázal prísne tehdajšiemu hlavnému grófovi a jeho nástupcom akúkoľvek daň vyberať od vína a naložil mu, aby mesto radšej podporoval a jeho záujmy napomáhať sa snažil. [3])

Pri tej istej príležitosti sťažovali sa kremnickí vyslanci, že majiteľom baní platí sa za striebro komore odovzdané tak malá cena, že títo prinútení sú bane svoje buď celkom zanechať, buďto

[1]) I., 18, 1, 3. Táto listina nachodí sa v pôvodine v kremnickom mestskom archive uschovaná a mnohé miesta jej textu líšia sa značne od textu tlačených výtiskov tripartituma.
[2]) I., 36, 1, 4.
[3]) I., 42, 1, 1.

aspoň prácu obmedziť v nich až na možno najmenšiu mieru, poneváč cely osoh iba komora bere a majitelia baní zo dna na deň viac chudobnejú. [1])

Kráľ, presvedčiac sa, že je táto žaloba základná, naložil svojmu kancellárovi, ostrihomskému arcibiskupovi Jánovi, aby postaral sa o čím skoršie odpomoženie a snažil sa zavarovať komoru od citlivej škody, ktorú jej úpadkom baníctva hrozí. Ku prevedeniu tejto úlohy pridelil mu i grófa temešskej soľnej komory, Ozorovského Pipu, potom baňského majstra Ondreja Hellthalbretha a Norimberského Marka, dľa zdania tehdajšieho kremnického hlavného grófa, ktorí po dlhšej porade uzavreli, že platiť sa má budúcne za každú marku striebra, ktorú majitelia baní kráľovskej komore odovzdajú, sedem „florenus"-ov, a nie, ako zvyčajne, len šesť. Baňskí majitelia boli však zaviazaní, predávať komore a nie inému iba čo možno čisté striebro.

Kráľ mohol sa presvedčiť z podaných žalôb, že nenie radno sverovať cudzincom hodnosť grófsku v kremnickej komore, že medzi touto a mestom panoval pokoj a svornosť len dotedy, kým nestávali sa cudzinci hlavnými grófmi, a že i baníctvo iba do tej doby kvitlo a kráľovi osoh prinášalo; predsa však neponsiloval sa napraviť spáchanú chybu, ba vymenival v tomto čase samých cudzozemcov za hlavných grófov, ktorí pomery neznali a hľadajúc len svoj osoh, rozšíriť a upevniť usilovali sa moc a vládu svoju. Že tým nepreukázaly sa ani kráľovi ani mestu dobré služby, o tom podal v krátkom čase nový dôkaz iný ostrý spor Kremnice s hlavným grófom.

Kremnické mešťanstvo bolo totiž navyklo následkom starobylých dobrých pomerov s hlavnými grófmi, ktorí boli prv členmi mestskej vrchnosti i mešťanstva, milovať a vážiť si grófov týchto, následkom toho vyžiadalo si častejšie jich radu a mienku v dôležitých mestských záležitosťach a rada spravovala sa dľa jich návodu. Toto dialo sa obzvlášte v čas voľby nových úradníkov a dlhým zvykom stalo sa takrečeno zákonom.

Obnovovanie mestskej vrchnosti a obzvlášte voľba mestského richtára diala sa v tých časiech každoročne v každom meste, a menovite v Kremnici, vždy začiatkom mesiaca februára. Tak sa stalo i roku 1425.

V tomto roku prv než zvolený bol by býval mestský richtár, štyria mestskí radní páni, menovite Ján Cwisler, Jakub Opie, Bartolomej Carnifex a Ján Thaut, odobrali sa ku vtedajšiemu hlavnému grófovi, Petrovi Reichlovi, aby vypočuli jeho mienku strany voľby nového richtára. Reichel žiadal, aby bol zvolený za richtára istý z Norimberku pochodiaci Matej Ebner, teda cudzozemec. Medzitým proti takejto voľbe vyslovili sa všetci štyria radní páni i upozornili grófa, že Ebner nemôže byť ani richtárom ani radným pánom, lebo pred niekoľkými rokmi, byvši komorským úradníkom, klamu sa dopustil a potrovil peniaze bývalého hlavného grófove, Jánove Juncherove. Reichel, nedbajúc na toto upozornenie, dotieral silou mocou,

[1]) I., 27, 1, 3.

aby Ebnera vyvolili aspoň za radného pána; našiel však v mešťanstve tak silný odpor, že konečne obávať sa počal všeobecnej zbury a upozornil na to i samého kráľa. No i mestská vrchnosť nezahálala, lež usilovala sa poučiť kráľa kroz zvláštnych poslov o pravom stave záležitosti.

Aby tieto už už nebezpečnými byť počínajúce pohyby uspokojil a utíšil, kráľ vyslal do Kremnice svojho podtovárnika, Demetra Záloka, aby vyšetril vec na mieste a vyrovnal stránky. Zálok, prídúc sem, povolal richtárov spolu s niektorými radnými pánmi zo Štiavnice, Baňskej Bystrice, Ľubietovej, Novej Bane a Pukanca a spolu s tymito zahájil súd. Tu vystúpili radní páni Ján Cwisler, Ján Schmuczer a Mikuláš Longus, ako i mestský notár Peter, žalujúc, že Matej Ebner, bývší svojím predstaveným, totiž bývalým hlavným grófom Jánom Juncherom, ku skladaniu účtov prinútený, nevedel účty zložiť, poneváč zpreneveril sverené mu peniaze a následkom toho zaznačený bol i v mestskej knihe sťa nečestný človek, a preto že nemôže byť ani mestským richtárom ani žiadnym mestským úradníkom.

Ebner naproti tomu tvrdil, že úplne vyrovnal túto záležitosť s bývalým svojím náčelníkom a dôkazom toho predložil súdu i pojistenku, dľa jeho tvrdenia samym Juncherom vystavenú, i žiadal, aby žalobníci, ktorí vylučne zlym úmyslom vedení o ňom tak nespravodlivé svedoctvo do mestskej knihy vpísali, prísne boli potrestaní a táže kniha zničená.

Zálok a jeho spoločníci uznali Ebnerovu obranu za pravdivú a odsúdili po dlhšej porade Jána Cwislera, Jána Schmuczera, Mikuláša Longusa a notára Petra na smrť a ku ztrate celých majetkov a mestskú knihu pre poznámku o Ebnerovi ku spáleniu.[1])

Že tento súdny výrok páčil sa len Reichlovi a Ebnerovi, naproti tomu celé mešťanstvo, ktoré zaujalo sa odsúdenych celou silou, nanajvýš znépokojil a rozdráždil, to oznámila mestská vrchnosť svojím poslancom, ktorých vyslala ku kráľovi, aby odvolali sa proti tomu výroku a usilovali sa docieliť jeho zmenenie.[2])

Kým sa mestskí vyslanci v Trenčíne bavili, usiloval sa Reichel všemožne mešťanstvo k tomu doviesť, aby ho poslúchalo a dľa jeho vôle volilo richtára i radných pánov. A aby získal tým väčšiu platnosť vôli svojej, povolal do Kremnice Demetra Záloka, istého Martina, kapitáňa spišského zámku, Andreja Czipussyho, zvolenského hlavného župana a spolu kapitáňa zvolenského zámku, a krem tých ešte iných zámockých kapitáňov, ktorí spolu s Reichlom usilovali sa vymócť u mešťanstva, aby zvolilo Ebnera za radného pána, hovoriac, že odviesť dajú každého kremnického mešťana, ktorý opovážil by sa jim protiviť, do temníc blatnického zámku.

Kráľ, upovedomený o tomto všetkom, svolal do Trenčína richtárov a radných pánov z Budína, Košíc, Prešporku, Bardijova, Levoče, Prešova, sedmohradskej Bystrice, Kežmarku a iných miest a po

[1]) L., 25, 1, 1.
[2]) L., 25, 1, 3.

viacerych poradách s nimi zničil vyrok Zálokov a usúdil, že Matej Ebner bol právom sťa nepoctivec do mestskej knihy zaznačeny, poneváč bol hlavného grófa Junchera oklamal a to, že pozdejšie vyrovnal sa s ním, že nemôže slúžiť za dôkaz o jeho nevine a o nejakom bezpráví alebo krivde, poznámkou v mestskej knihe na Ebnerovi zpáchanej. Následkom toho nemali byť ani oní štyria odsúdenci pripravení o majetok a životy, ani mestská kniha zničená, ba súdom týmto vyhlásení boli Ján Cwisler, Ján Schmuczer, Mikuláš Longus a notár Peter za bezúhonných a ku zaujatiu ktorychkoľvek verejných úradov a hodností súcich ľudí.

Tento súdny vyrok vyhláseny bol 20. januára 1426 v Trenčíne a osvobodil tychže troch radnych pánov spolu s notárom od ťažkého trestu, nebol však viac v stave zachrániť mestskú knihu od smutného osudu, lebo táto bola vtedy už zpálená. Mestská vrchnosť udáva,[1] že túto knihu pomáhal zničiť Reichlom a zámockymi kapitánmi za richtára vyvoleny Štefan Grauper, kym notára Petra v temnici držali zavreného, poneváč v tejže knihe i to malo byť zaznačené, že Graupner bol už prijal dedictvo svojej manželkino a zničením samej knihy i túto poznámku chcel zničiť a potom svojho švagra Petra Schlagaufa chcel primítiť, aby to dedictvo po druhykrát vyplatil. A vskutku pokúsil sa o to Graupner už roku 1427, bol však mestskou vrchnosťou s potažnými požiadavkami svojimi odmršteny.

Mesto Kremnica dalo si urobiť už nasledujúceho 1426 roku novú knihu, takzvany register, a do nej zaznačiť cely priebeh práve udanej rozopre s Reichlom.[2]

Že sa po tomto kráľovskom súdnom vyroku Reichel v Kremnici sotva viac dobre cítil, môžeme sa snadno domyšlať; aké úpravy dostal následkom tejto pre od kráľa, neznáme, od tych čias však úplne prestal preť sa s mešťanstvom.

Jeho nástupca, Ján Falbrecht de Thorn, bol nielen hlavným grófom, lež spolu i prenajmateľom komory kremnickej a zaplatil sťa taky kráľovnej Barbare, ktorej bol Žigmund zvolensky zámok spolu s panstvami k nemu patriacimi a túto v tych časiech už vylučne na územie terajších dolnouhorskych siedmich banskych miest obmedzenú komoru postúpil, ročne 6000 zlatych peňazí čiže dukátov[3] a okrem toho za kráľovnu este i mestu Kremnici 3000 červenych uhorských zlatých[4], ktoré Barbara bola si vypožičala od Kremnice. Na túto dlžobu založil Falbrecht všetky svoje v Uhorsku i cudzozemsku ležiace panstvá a krem toho i svoju česť, telo i život i naložil svojim námestnym grófom Jurajovi a Jánovi prísne, aby po zplatení 6000 dukátov prenájmu zaplatili i tú dlžobu Kremnici.[1]

Za časov tohoto hlavneho grófa deje sa po prvykrát zmienka o tom, ako nakladali s razitelmi nepravych peňazí. Falbrecht totiž

[1] L., 44, 1, 3 a 4.
[2] Registrum civitatis anno 1426 inchoatum, folio ante 1 et 2
[3] L., 1, 1, 30.
[4] L., 37, 1, 4. „. . . drei tausent ungarische rote gulden in münz . . .“
[5] Tamže.

dostal jedného takého raziteľa do svojej moci a žaloval kráľovnej, že niektorí zpomedzi riadnych raziteľov svoje nástroje iným ľuďom požičali a títo potom nepravé peniaze razili. Zlapaného raziteľa kázala kráľovná oddať Kremnici a naložila mestskej vrchnosti, aby usilovali sa najprv na pekný spôsob od väzňa dozvedeť, kto ešte okrem neho razil nepravé peniaze, a akby to neprospelo, aby ho mučili a mukami prinútili ku takému vyznaniu, aké chcela mať kráľovná a Falbrecht. Jeho vyznanie malo byť potom kráľovnej sdelené a väzeň trestaný dľa zákonov spolu i so svojími súdruhmi. [1])

Medzitým utratil Falbrecht hlavné grófstvo prv, nežby bol vyplatil Kremnici Barbarinu dlžobu, bo už v novembri 1428 vymenovala kráľovná za hlavného grófa zase Petra Reichla [2]) a Kremnica nemohla prísť ku svojim peniazom len roku 1431, keď Falbrecht dostal kremnickú komoru zase do svojej moci. Teraz však nezaložil už svoje statky, česť, telo a život, lež všetku tú meď, ktorú ufal dostať z baní ľubietovských, smolnických a hnilecských a i tú, ktorou už vládnul, a zaviazal sa patričnú dlžobu složiť Kremnici za dva roky v ôsmich rovných časticach. [3])

V tomto čase menuje sa Falbrecht medeným grófom, alebo vlastne grófom nad meďou i zdá sa, že bol prenajímateľom všetkých v Uhorsku jestvujúcich kráľovských baní na meď a sťa taký vládnul i košickou komorou.

Za jeho hlavného grófstva, ba už i za jeho predchodcu Reichla, razievali už nielen starodávne denáre, ale i iného druhu peniaze, takzvané „quarthing"-y a mimo tých i denáre trojné (denarii triales). Jedna marka striebra záležala roku 1429 zo 133 trojných denárov, ako vysvitá z listiny o predaji konošovského dedičného richtárstva znejúcej. [4])

O quarthingach čiže štvrtníkoch hovorí kráľ Žigmund roku 1432 v listine, v ktorej prísne zakazuje majiteľom mýt vyberanie mýtneho platu od obyvateľov baňských miest. Tu totiž spomína, že niektorí majitelia mýt chcú dľa žaloby Kremničanmi pozdvihnutej prinútiť každého, aby platil štyri väčšie denáre v tých prípadoch, kde prv platievaly sa iba štyri štvrtníky. Dľa tejto listiny boly štyri štvrtníky práve toľko hodné, ako jeden denár. O tri roky pozdejšie poslal kráľ 3800 štvrtníkov do Kremnice a písal siedmim baňským mestám, aby mu tieto peniaze na dukáty premenily, počitujúc 100 štvrtníkov na jeden dukát.

Falbrechtovo medené grófstvo netrvalo dlho, lebo kráľ Žigmund dal už roku 1437 dňa 28. októbra Eberhardovi Kliberovi, bamberskému mešťanovi, za 2600 dukátov na dva roky do prenájmu hnilecský zámok a spolu s ním i smolnícke, hnilecské, rudské, telkské, idaské, jásovské, stillbachské, cirkendorfské a muzayské bane na zlato, striebro a na meď, kremnickú komoru ale mal v prenájme od roku 1435 Peter Lang; roku 1437 spravoval ju sťa hlavný gróf

[1]) L., 36, 1, 6.
[2]) L., 21, 1, 3.
[3]) L., 37, 1, 5.
[4]) L., 2, 1, 0.

Ján de Septemtiliis (Sedmolipský), v rok nato Ján Ramenstain a roku 1439 mali ju v prenájme Andrej a Mikuláš Lang a Konrád Rudel.

Hospodárenie týchto troch prenajímateľov nemuselo byť chyrne, lebo kráľovna Alžbeta vyzvala už dňa 6. januára 1440 Kremnicu, aby jich všetkých troch uväznila a majetku pozbavila, ponevač veci komore patriace pomárnili a kráľovnu tak hanebne oklamali, že je primútená citlivú škodu trpeť.

Nato vymenovala Alžbeta istého Konráda Rollnera za hlavného grófa kremnickej komory a tento pôsobil za viac rokov blahodarne, súc pritom i úprimným priateľom a podporovateľom baníctva.

Sotva že nastúpil svoju hodnosť, hneď upozornil kráľovnu, že je tá ihlica, jejž pomocou probovalo sa zlato (takzvaná Probir- alebo Strichnadel), už natoľko zodraná, že je sotva viac k upotrebeniu; následkom toho naložila kráľovna Kremnici, aby z tých peňazí, ktoré opatrovaly sa už od dávnejších čias pod probátorovou pečaťou, novú ihlicu shotoviť dala, ostatné proby ale, totiž tie zlaté peniaze, ktoré probátor v čas každého razenia peňazí vzal a zapečatil, aby v prípade potreby slúžily k posúdeniu dobroty v obehu súcich peňazí, aby boly kráľovnej poslané.

Nápadným je pri tejto veci, že nie už viac pisetár, továrnikov plnomocník a jejich drievni súdruhovia, ale kremnická mestská vrchnosť vykonáva dozorné právo pri razení peňazí, a že pisetár je už iba o to starať sa povinný, aby boly razitelské nástroje vždy v dobrom stave i aby prítomný bol s daktorým probátorom pri zkusovaní strieborných peňazí; avšak všetko toto bolo okolo r. 1440 už hotovou udalosťou.

(Pokračovanie.)

Koľko piesní?

Že v hrudi tejto koľko piesní? --
To udat neznám ani sám.
Keď avšak plnosť duše citim,
snáď isté, že jich ešte mám.

Veď hmyrí to tam a sa hniezdi,
jak v hniezdku neposedná mlaď;
alebo je jim v lôžku tvrdo,
alebo chcú už vylietať.

Veď víri to tam a sa hemží,
jak v kútku neba krdel hviezd;
alebo je jim spolu tesno,
alebo k zemi chcú sa sniesť.

A prúdi sa to tam a točí
jak vlniek spolok vo zdroji:
snáď radyby už potom odtiecť —
a preto nie sú v pokoji.

Že v hrudi tejto koľko piesní?
Ver udať neznám ani sám.
Keď avšak cítim plnosť duše,
snáď isté, že jich ešte mám.

Bo dosiaľ ani radosť toľká
ni toľký nestihol ma žiaľ,
bych plesajúci abo kvíliac
bol obsah duše vyspieval. —

Len zhovej, drobná vtač! i tebe
dá čas, čím ti je povinný.
Vylietaš i ty, budeš spievať
na hybkom prútku kaliny.

Len zhovej, skromných svetiel chaso!
i tvoja perla dozraje;
a budeš padať: tam jak bôlu.
tu jako slasti krupäje.

Len zhovej, hravých vlniek družstvo!
i tebe sa to popraví;
hej, siahne voľnosť rukou k zdroju
a odstaví ho, odstaví.

Že v hrudi tejto koľko piesní?
To udať neznám ani sám.
Keď ale plnosť duše cítim,
snáď isté, že jich ešte mám.

Viem, málo to do našich hájov
a ta, kde stály, na rumy:
kde rúbaň, ucha niet, — a v kvíľbe
bor ľahko džavot utlumí:

Viem, málo to do noci našej —
by v nej sa v slnce rozžaly,
čo pred tisíckou zaorala
as svet náš pod chmár kavaly:

Viem, málo to do zeme našej,
čo stuhla sparnom, mukami —
viem, napojiť že zem je možno
len morom a nie — slzami:

Lež každý nech dá, koľko môže,
jak vládze, nech tak prispeje:
i nebudeme večne túžiť
a chovať prázdne nádeje . . .

Ba hej! daj každý, ako stačíš
a slož na oltár otčiny!
Po Jáne slávik zmlkne, — spevec
tiež, keď v spln vošly vidiny.

Čiň, dejstvuj, venuj, žertvuj každý;
len trojím, čos' dal svojeti.
Tie výše, na nichž ľudstvo tróni,
tie všetky vzrástly z obetí.

Čiň, dejstvuj, venuj, žertvuj každý;
buď silným okom v reťazi.
Čo stĺpy chrámu, to sú kleňbe
domácej — mužia víťazi.

Čiň, dejstvuj, venuj, žertvuj každý,
zisk v mori lásky potopiac.
Škorvánok, zovúc k orbe, sejbe,
len peje, lebo — nemôž' viac.

Po Jáne zmlka slávik. Spevec?
ten musí spievať, ako prv;
ten nezapre sa nikdy v obeť,
z nejž piesňou rynie — srdca krv.

Hviezdoslav.

Podrost.

Novella od *Vajanského.*

I.

Listár vnišiel nízkou bránou do domu Andreja Bohatého. Často ta nechodieval. Bohatý bol nebohatým kožušníkom v mestečku Závodie, pilúoval svoje remeslo s dvoma tovarišama, chodil na trhy na veľkom voze s veľkými truhlami a dlhými tyčkami, z ktorých staval na tržišťach šiator pre seba a svoje sedliacke kožuchy a baranice.

Andrej pozrel na listára nedôverčive, skoro bázlive. Nemal k tomu príčiny, lebo listár doniesol dobrý list. Majster utrel ruky o zásteru a šlabikoval recepis.

„Dorka, Dorka," volal basovým hlasom na svoju ženu, „prines okuliare!" Jeho žena pribehla celá polakaná. Už raz tak volal na

ňu, keď mal podpisovať citáciu. Koľko bezsenných nocí priniesol starene onen neblahý podpis! Andrej kúpil bol na veru ovčie rúna od žida — dal úpis. Po dlhej práci a svedomitom sporení zaplatil židovi dlh, z radosti nezabudol vypiť viacej vína, ale zabudol úpis i kvitanciu v rukách úžerníkových. Dedič židov žaloval. Pravota šla dlho a stála nejeden kožuch! Pravotár Ľúty osvobodil konečne neboráka od dvojnásobného platenia.

Preto sa ruka stareny triasla, až sa spiežové drôty okuliarov rychlo pohybovaly. Andrej podpísal recepis a prevzal list. Manželia zostali sami. Nastalo prevracanie listu na všetky strany, hádanie, obzeranie pečate. Po dlhom rozmýšľaní a dômyselnom uvážení ustálili sa manželia na tom, že list môže pochádzať jedine od jich syna. Až potom odhodlal sa Andrej zlomiť pečať.

V skutku: list nebol síce rovno od syna, ale týkal sa ho. Triedny učbár posielal rodičom polročné svedoctvo Štefanovo a k tomu pripojil list. Vo svedoctve čmíríly sa eminencie jako hviezdy, a v liste chvály. Čo ale najviac potešilo starkých rodičov, a čomu lepšie rozumeli jako eminenciam, bolo zakončenie panegyrickej epištoly: „váš syn je prvý v osmej triede."

Dorotea Bohatá rozosmiala sa bezhlasým, šťastným smiechom, jej tvár zvraskovitela ešte viac pritom, oči sa prižmúrily. Temnelo jej pred očima. Medzi toľkými bohatými, urodzenými, fajnovými šuhajci jej jedináček prvý!! Jej jediný syn, pre ktorého toľko bôľov srdca snásala, toľko utajovaného strachu trpela, toľko vrúcich modlitieb posielala k Hospodinu! Ten cudzí svet zdal sa jej byť prepasťou, cudzí ľudia svodníkmi, ktorí nemajú nič inšieho na starosti jako číhať na Štefana a klásť mu úkladné siete. Jak ťažko lúčila sa po každýkrát s mileným synkom. Keby nebolo tvrdého dudrania Ondrejovho, ona by ho bola pri lúčení zmáčala slzami, ustískala do zadrhnutia. Avšak obyčajne sotva stačila prežehnať syna svatým krížom, už hrmel otec: „na voz, na voz, kone sú netrpelivé!" Štefan sa vytrhol z objatia materinho a sadol na voz. „Daj pozor na lušnu," volal otec, prísnym pozorom prehliadajúc voz, „hľaď často na hlavne, abyste záosek neztratili. Pozoruj na opálku, je celkom nová. Na Príboji pokrmte hodinu. Ty, Jano, neopi sa, a opatruj kone." Matka pristúpila k vozu a podala synovi ruku. „Máš šál?" pýtala sa, trebárs dobre vedela, že ho sama položila na sedlisko. „Nezabudol si vačkovy ručník?" Otázka sprevádzaná bola hojnymi slzami. „Chráň sa prestydnutia, Števko." „Od voza, stará, zasmoliš sa," zabručal Ondrej a pleskol koňa po chrbte. „Hajde v božom mene!" Jano praskol do koní. O chvíľu bolo vidno starenku v sade v najzadnejšom kúte pod hustolistou lieskou. Tam sa mohla svobodne vyplakať.

Všetky strachy a obavy boly teda neoprávnené, všetky slzy odmenené! Jej syn je zdarny šuhaj, a je prvým v tej najvyššej triede. Oj, tá úbohá hlavička! Čo tá musí vytrpeť múk a námah! Prvú nedeľu po obdržaní skvelého listu sadla si paní majstrová za stôl (pán manžel bol medzi majstri) a maľovala na hrubý papier starodávne švabachské písmeny. Písala synovi list: „Vrelomilovany

synku! Pozdravuje ťa otec, tetka, krsná matka, starý Jano, i ja ťa pozdravujem a bozkávam na tisíckráť a prajem si od milého Pána Boha, aby ťa toto písmo pri dobrom a stálom zdraví našlo. My sme potešení nad tvojím prospievaním, otec ti odkazuje, že sa raduje nad svedoctvami. Daj pozor na periny, aby ti páperie nevybrali — ľudia sú zlí. Prádlo si očítaj pri každom praní. Pán farár ťa chváli, i fiškál, i slúžny. Pozdravujem ťa a bozkávam na tisíckráť. Dorotea Bohatá." Na konci listu postscriptum: „Posielam ti v tomto liste piatočku, otec o nej nevie. Uži, syn môj, v zdraví. Nezabudni modliť sa, choď do božieho chrámu, varuj sa trungu, zlých ľudí a karát. Sú i zlé a úkladné ženské, varuj sa. Tvoja smutná matka."

Štefan Bohatý prijal piatku i materinské rady, ktoré boly stereotypné v každom jej liste. Život žiacky so všetkými svojími pôvabmi pútal mladého šuhaja. Bol on tým zaujímavejší, že sa s ním družila romantika tajnostkárstva, fanatického priateľstva, boja a večného rozčulenia. Štefan náležal totiž ku krúžku žiakov, ktorý s mladistvým zápalom zahorel za vec národnú. V otčimskom ústave, medzi večnými nadávkami na všetko čo bolo slovenské, rozbreskol sa malý plamienok rodolásky. Málo bolo v krúžku šuhajov, avšak každý stál pri veci s rozhodnosťou a pevnosťou, ktorú môže utvoriť iba ideálny, čistý plápol za pravdu. Štefan, v dome vychovaný v nepovedomej chladnosti, ba v duchu zjavného odpadlíctva, prišiel náhodou k poznaniu seba, k cíteniu za svoj národ. Živý, talentósny šuhaj hodil sa do bájneho prúdu celou energiou mladosti. Jako svietily jeho belasé oči, keď rečnil v chudobnom byte shromaždeným šuhajom „Mor ho!" „Tí mladí ľudia sa blaznia," hovorievala Barbora Wunderova, Nemka, u ktorej býval Števko. Ona nevedela pochopiť, jako vedia pätnásti mladí ľudia, úzko stisnutí v zafajčenej diere presedeť tri hodiny bez pitia, bez kriku, karát a rozpustilosti. Jej dcérka Helena zato často stávala v bočnej chyži, slúžiacej za komoru. Slovenský málo rozumela, ale tešil ju ten zvuk mladých hlasov, tá neha oduševnelých, bárs nepojatých slov. V izbe všetko vrelo, šumelo! Koľko túžob a ohnivých nádejí zkrslo tam, koľko myšlienok smelých, nevyzralých našlo tam svoj výraz! Helena netrpelivo očakávala sobotu; mladí ľudia, schádzajúci sa v jich byte, ten živý ruch, časom tichý utlumený spev: to všetko bolo nevšedné, zvláštne. Život dievčaťa bol nudný a jednotvárny. Mnoho šila, mnoho pracovať musela okolo domu. Krásy dosť veľkého mesta, v ktorom žila, vídala takmer iba cez oblok. Tichá melancholia opanovala jej mladú dušu.

Štefan sotva zpozoroval bledú devušku; vedel len toľko, že žije, vedel, že je poslušnou dcérkou starej Barbory. Jeho mladá ohnivá duša, rozpálená národnými ideály, privinula k sebe Ladislava Kráľovského, niečo staršieho šuhaja. Priateľstvo mladých ľudí bolo takmer nerozlučné.

Štefan chcel, aby Kráľovský prešiel k nemu bývať.

„Nie," hovoril Lacko, „sovsednel bych ti! Keď chceš rozkmotriť sa so súdruhom, teda bývaj s ním na žiackej hospode. Priateľ nesmie byť nepohodlným!"

„Teda ani tak malú obeť by si nepriniesol nášmu priateľstvu?" podivil sa Štefan.

„Veľkú hej, malú netreba."

Ladislav Kráľovský nebol rojkom. Súdil o veciach chladno, triezvo, ba môžme povedať sucho. Bol on takrečeno kontrollórom mladej spoločnosti! Jeho ostré slovo často poviazalo krýdla prirujnému letu, jeho posmešná poznámka zrútila nejeden nepraktický plán. Zato, kde bolo treba rázne jednať, tam bol Laco na mieste. Pokladnica bola sverená jeho rukám a kvitla pomerne veľmi skvelo. On udeľoval z nej požičky dľa svojho dobrozdania — kto na čas nevrátil, márne žiadal od neho po druhýkrát groša. Preto sa naňho srdil Mikuláš Strážnik, temer najstarší člen študentského kružku. Chcel ho zhodiť z pokladníctva — no nepodaril sa mu útok. Strážnik patril k spoločnosti viacej základom známosti s poniektorými šuhajmi. Bohatý mu nedôveroval a poveril Janka Pinkavku, neposedu, vtipkára a nevinného intriganta, aby za ním sliedil. Pinkavka bol potešený nad tou úlohou, bola celkom po jeho chuti. Nezpozorovane dlelo jeho bystré šedé očko na Strážnikovi.

V duši Štefanovej bol tajný bôľ. Pochádzal hlodavý ten bôľ z toho, že musel spôsob svojho života zakrývať rúškou tajomstva pred otcom, ktorý celkom pod vplyvom pravotára Ľúteho a slúžneho, nikda by nebol dovolil synovi priznanie sa ku slovenskej národnosti.

Bohatý sedí podvečer vo svojej chyžke. Ladislav Kráľovský opiera sa nedbale lakťom o pult. Oba šuhaji sú málomluvní.

Tu vrazí do chyže bez zaklopania Ján Pinkavka. „Bračekovci, špatné chýry," hovorí Janko rychlo, zadychčano.

Štefan vyskočil zo stolca. Laco pozrel ticho na prichodiaceho. „Nuž?"

„Strážnik chodí od troch dní každý večer k Šošotkovi, tomu vyschlému chrtovi, ktorého náružívosť tak žerie jako suchoty."

„Nuž?"

„Viac neviem." Štefan hľadel v nedorozumení.

Lackova tvár sa niečo málo zakabonila. „To dosť," riekol svojím hlbokým, sonórnym hlasom, vzal klobúk a odišiel.

Štefan pokrútil hlavou. Ťažké myšlienky zaujaly jeho hlavu. Šošotka bol učbárom na gymnasiume, rodom Slovák, avšak besne, zlobne horlivý maďarón. Čo môže hľadať u tohoto zúrivého človeka Strážnik? Čo hľadá menovite podvečer? Prečo nehovorí svojim kamarátom o svojich návštevách?

Najbližšiu sobotu podvečer shromaždil sa hlúček študentov v Štefanovom byte. Rozpriadla sa živá dišputa. Šuhaji bojovali duchovný turnaj zručne. Myšlienky sa križovaly jako blesky. Keď prechádzala shovárka do ohňa, napomenul Lacko k tichosti. Tu sa otvorily zrazu bočné dvere, vždy zavreté, a vo verejách objavila sa Helena. Všetci zatíchli a hľadeli na neobyčajné zjavenie.

„Professor ide!" zavolalo dievča. Študenti poskákali z kufrov a stolíc.

Avšak devina vystraha prišla neskoro. Sotva stačili sa studenti zpamätať, keď sa otvorily dvere z chodby vedúce; školský pedel za pedelom učbár Šošotka.

Nastala trapná scéna. Žmurkavé oči starého ničomníka Šošotku svietily mefistovskou radosťou. Trasúcou sa rukou habal zo stola noviny a knihy — corpora delicti.

Štefan bol bľady jako smrť. Laco zaťal perny. Jeho mocná mladá ruka mykala sa krčovite.

Pozorny Pinkavka pristúpil k nemu.

„Ešte nenie čas pre teba," šeptal, „počkajme, jako sa veci vyvinú."

Šošotka si zapisoval mená prítomnych. Pedel stál jako Cerberus pri dverach.

„Prosím pokračovať v zrade vašej vlasti, ktorá nám dáva chlieb duševny i telesny," zlostným hlasom hovoril zltotváry professor pri odchode. „Vám ale, pekný pane Bohaty, gratulujem k národnym velčinom! Kto chce byť hrdinom, ten nemusí pozívat mizerné štipendia! Národny hrdina a štipendium, kto to slychal! Nech sa páči hneď so mnou!"

Šošotka odišiel so Štefanom Bohatym.

„Šuhajci," povedal Laco Královsky, „nože sa mi tvrdo drzte! Žiadne chabé prosenie to by nás nectilo. Naša vec je svatá a nevinná!"

Počaly sa dlhé inkvisície, nie menej vážne vedené, jakoby sa jednalo o deväťdesiat vypálenych dedín. Resultat bol dosť smutny

Štefan Bohaty bol vyhodeny zo školy. Královsky a Pinkavka dostali consilium abeundi, ostatnych podelili otcovsky s karcerom. A čoze zavinili títo suhaji? Čítali slovenské časopisy, rečnili básne a robili i kritisovali slovenské práce. Jako známo, je to u nás zločin.

II.

Po vyroku školského súdu sedeli dvaja priatelia, Štefan a Ladislav, v chyži u Wunderky. Štefan bol zroneny. Nie tak samá relegácia kormútila mladého suhaja, jako tá hrozná myšlienka: jako oznámiť otcovi tento hrozny chyr, jako pred neho predstúpiť? Lacko bol chladný jako vždy, ba robil zlostné poznámky na vysetrujucich professorov, opisoval jich tváre, jich posunky, smial sa hlúpej vážnosti prisnych sudcov a besnote udavačov. Mikuláš Strážnik bol hlavnym udavačom, svedkom a očerňovatelom mladych ludí.

„Čo počať?" riekol Štefan, „moje postavenie je bezvychodné! Kam sa teraz vrhnúť? Behom tydňa musím opustiť mesto toto! Potom budem vrhnuty do cudzieho šireho sveta!"

„Čo počať? to je vec velmi jednoduchá," odpovedal Laco a položil sa na neodkrytú postel: „pôjdeš pekne rúče k apovi a povieš mu, že ťa vyhodili zo školy. Apa bude chvílu hromžiť, potom sa za dva dni pomračí ani jasenne nebe, tvoje múdre chovanie a matkina vydatná pomoc rozoženie otcovske chmúry a vec skončená!"

„To nepôjde tak ľahko. Môj otec je tuhý človek — a čo je najhoršie - - stojí pod vplyvom našich úhlavných vrahov!“

„Never ty tej tuhosti! Znám ja tých našich ľudí. Hlavná vec je, aby človek vedel stoicky pretrpeť prvú búrku. Nebo sa zas vyjasní.“

Avšak do vyjasnenia neba bolo ešte dosť ďaleko. Šošotka sa postaral, aby Štefanovi rodičia dozvedeli sa o synovom nešťastí. Jeho list ešte zväčšil vec. Bol plný vlastizrady, panslavismu atď. Ondrej Bohatý zkamenel od ľaku a hnevu pri čítaní Šošotkovho listu. Čisté nebo rodičovskej radosti premenilo sa razom v smutnú mrákavu žiaľu, jedu a zúfania. „Nikdy viac mi nechoď na oči,“ písal synovi, „ani nehovor, žes' mojím synom, ty zradca, ty — ty —“ nasledovaly titule Šošotkovské a nadávky, čerpané z informácie Lútelio. Tento Lúty nemal inšej starosti, jako rozplameniť otcovský hnev v prsiach Ondreja Bohatého. Pomáhal mu farár i slúžny. Jich anathema bolo zničujúce.

Štefan ukázal Lackovi otcov list.

„A predsa pôjdeš domov! Ja pôjdem s tebou. Bola by strela, aby vec nemala prísť do dobrej koľaje. To consilium abeundi vzal som si k srdcu, a dnes mi dá riaditeľ moje vysvedčenia. Mne zunovaly sa už tieto mizerné školy s jich blbými, polosurovými professormi, s jich nereálnym základom, karcerami, maďarčinou, po bordeloch rozletenou mládežou, pedelom a všakovým nešvarom. Maďaromanská škola je pravým chlievom. Urobím svojmu otcovi radosť: budem pomáhať stárnucemu pri oekonomii — už ma dávno volal. Len žiadne strachy.“

Na druhý deň lúčili sa šuhaji od svojich kamarátov. Pilo sa na slávu odchádzajúcich a na zmar zradcom a udavačom. Večer pakoval Štefan svoje veci. Po dokončenej práci šiel k starej Wunderke. Nemka bola smutná a nerada videla odchádzať svojho mladého pána. Helena sedela pri šijacom stolíku a iba časom bluskla na Štefana. Bolo jej ľúto, že odchádza. Včasne ráno prihrkotal vozík pred dom, Lacko už sedel v ňom. Helenka bladá, s červenými očami vybehla z chyže a podala Štefanovi sviežu kytku.

„Hľa, predsa za tebou jedna skromná duša smúti,“ poznamenal Laco s úsmevom na nežnosť jednoduchej devy. Štefan potriasol srdečne ruku Helenky a vyskočil ku kamarátovi na voz. Kočiš šibol ospalo do koní — a voz hrbolcoval po dláždení. Helenka kynula ručníkom za odchádzajúcimi. „Nože sa ohliadni,“ riekol Kráľovský, „odbiera sa od teba tajná láska.“

„Jaké to nechutné žarty,“ poznamenal Štefan, ale sa nevdojak obzrel. Sám nešípil, jaký bolastný pocit zvíril sa v útrobách dievčaťa nad jeho odchodom.

„Ah, čo po tom,“ máchol rukou, „o tri dni zabudne na študenta!“

„Alebo ani nezabudne,“ poznamenal Laco, zapaľujúc krátku pipku; „máš to všelijaké ženské na tom svete. Väčšina jich pravda ľahko zapomína na isté dojmy. Avšak je malá hŕbka sentimentálnych žen-

skych stvorení, ktoré nosia tie dojmy — do staropanenského čepca, alebo i do hrobu. Mne zdá sa, že Helena prináleží k tým posledným."

Svieže letné ráno brieždilo sa vo svojej purpurovej kráse. Mladí ľudia zamysleli sa a požívali plnými ťahy ľadnosť obkľučujúcej jich prírody. Na celej ceste málo hovorili. Štefan nemal príčiny byť veselým a Laco počal cez poludnie podriemkávať. K večeru vtiahli do Závodia, a síce do hostinca. Chceli sa prezvedeť o nálade starého Bohatého prv nežby sa jako ztratení synovia pred neho postavili.

V hostinci počuli neblahé chyry. Bohatý zúril vraj — o nejakom vyrovnaní ani slychu. Na druhý deň sa rozchyrilo, že mladý Bohatý, zo škôl vyhodený, prišiel. Chyr dostal sa i k Bohatým.

„Nikda ten chalan neprekročí môj prah," volal surovým hlasom Ondrej, a jeho oči blčaly zúrivým hnevom. Matka lomila rukami, miernila muža, prosila — avšak všetko marne. Prišiel posol od matky do hostinca. „Nechoď, syn môj, domov," písala mu, „otec ťa nechce videť. Avšak na večer prijdi na záhumnie, pod lipu ku studienke."

Bolo to smutné shľadanie sa! Starenka plakala až jej tak srdce usedalo. Štefan bol zničený — bôľ matkin žral ho jako tuhá zimnica.

„Čos' to porobil, Števko, čos' to porobil," lkala úbohá matka a ovládaná bôľom sadla na drnovú lavicu pod lipou.

„Nič hanebného, mamička, nič zlého! Nedorozumenie, zášť…"

„Tys' nemohol byť podlým," tvrdila starenka a pozrela prísno do očú synových, „tvoje oči sú jasné, hľadia priamo a svobodne! Ty nešťastné moje dieťa!" Viac nemohla. Kŕčovy, konvulsívny plač pretrhol jej ďalšiu reč.

„Pandúrov chce poslať tvoj otec, aby ťa zlapali — slúžny mu to urobí k vôli! Nebav sa tu ďalej," a s tým vyňala niekoľko pokrčených bankoviek z vrecka a vtisla synovi do rúk.

„Nechcem peniaze, mamička, podržte si jich! Ja si zarobím, čo budem potrebovať . . . . Povedzte otcovi, že ho prosím za odpustenie, povedzte mu, že nepotrebuje pandúrov . . . ja sa mu neukážem pred tvár! S Bohom, mamička, nezabudajte na mňa!" A s tým sa vytrhol z matkinho náručia. Jako srnec preskočil cez plot a zmizol v sadoch. Dorota Bohatá klesla poznovu na lavicu. Nemohla už ani plakať. Zdalo sa jej, že už utratila syna na večnosť. Jakoby ho boli do hrobu položili . . .

„Ty máš dobrú matku," riekol Laco, ktorý zo sadu hľadel na podivné lúčenie syna s matkou. „Ale ani to neverím, žeby tvoj otec bol takým medveďom jako sa stavia. Počkaj! Zkúsme šťastie, snáď podarí sa nám ho smieriť — ba čo viac: poslovenčiť. Mal by som veľkú vôľu vybiť mu z hlavy tých pár maďarských fráz, ktoré posbieral na vandrovke, a s nimi i toho Ľáteho so slúžnym. Hrozné je ale pritom, jaké časy žijeme! Medzi otca a syna, sestru a brata hádže sa národná zášť! Peklo tým ohyzdám, ktoré to zapríčinily!"

„S mojím otcom je nemožné vyrovnanie!" vzdychol Štefan.

„Kto vie! Tvrdšie hlavy zmäkly pod lúčami nášho slnka! Ale teraz poď ku mne. Môj otec ťa vďačne za pár čias pohostí — a potom, veď len dačo vyhútame.

Statok Kráľovského ležal asi tri hodiny od Závodia. Mladí ľudia prišli nečakano k starému pensionovanému kapitáňovi. Práve sa vracal z poľa.

„To sú skoré prázdniny,“ riekol oekonom, keď poznal syna.

„Vyhodili ma zo škôl, apuško,“ žartoval Laco, srdečne objímajúc svojho otca.

„Tomu bych sa veru nedivil! Šalún si bol vždy, panslâv si, poslúchať nevieš! Avšak čo po tom! Máte iste smäd, mladí páni,“ obrátil sa vyslúžený vojak k mladým ľuďom.

„Neuročný! Fero, do pivnice,“ volal na sluhu Lacko, „a načapuj z toho, čo mi je vrstovníkom!“

„Pán Bohatý,“ predstavoval Laco svojho hosťa.

Veselý starý pán bol celý natešený, keď dostal hostí! Slúžil dvadsať rokov v armáde, privykol na hlučný vojenský život, ktorý teraz musel postrádať v dedinskom zátiší. Zato bol veľmi vďačným, keď časom zašumel jeho úhladný, prízemný dom veselou vravou a cengom pohárov. Jeho dcérka, Eleonora, vyvábená hlučným vítaním, vybehla na prieddom a poznajúc brata, počala ho objímať.

„Pomaly, Lorka, pomaly, veď mi cviker vrazíš do tváre! Jaký to pomarančový oheň!“

„Tys' vždy ten starý posmešník, Lacko,“ v tom zbadala neznámeho Štefana a zapýrila sa.

„Vidíš,“ smial sa Laco, „bolo ti treba toho purpuru — teraz sa hanbíš za tú sesterskú prudkosť! Môj priateľ Bohatý — vyhodený maturant,“ predstavoval svojho priateľa.

„Tebe sa o vyhodení silno sníva,“ poznamenal kapitáň.

„Žiaľbohu je to nie sen, ale skutočnosť. Predstavujem sa ti, apuško, jako kandidát oekonomie, tvoj adjutant, tvoja pravá ruka! Tu si vystavím svoj šiator, už len pre ten znamenitý zemiakový šalát, ktorý vie hotoviť Lorka.“

„A pre toho vrstovníka svojho,“ doložil veselý starý pensionista a smial sa celou tvárou. „Teším sa tvojmu rozhodnutiu! Bravo, syn môj!“ Jeho pomer k synovi bol zvláštny, viac kamarátsky. On dôveroval na silnú prírodu, rozvahu a chladnú rozvažnú myseľ svojho syna. Preto mu dal úplne voľnú ruku. A k chvále mladého Ladislava musíme podotknúť, že v ničom nesklamal otcovu dôveru. Mal nezlomný, hrdý ráz, a snáď pod ferulou bol by z neho zlý ferina. Úplná svoboda upevnila ho v dobrom. Pravda že je to zriedkavý prípad; avšak stojí tá stará paedagogická pravda, že každý človek má byť dľa zvláštnej methody vychovávaný. Pod jednu šablonu nezmestí sa veľa duchov.

Mladý Bohatý celkom okrial pod pohostinskou strechou kapitáňovou. Rozvlnená, bôľami a bojom zbúrená hruď počínala sa upokojovať.

Lorka blížila sa k hosťovi nenútenou dôvernosťou, prosila ho často, aby jej čítal; jej otázky boly vtipné, jasné; on rád odpovedal, rád poučoval. Dva tydne uplynuly mladym šuhajcom jako deň.

„Už čas, abych zanechal váš milý dom," riekol večer pri líhaní do postele Števko svojmu kamarátovi. Veď je to očividomý hriech pre nás táto postávka!"

„Postávka? Nie, to užívanie svobody! Beťári dali ti možnosť pôžitku úplnej neodvislosti a svobody, ktorej si posiaľ neokúsil. Na školách si bol vo večnej práci, doma ťa tlačil filisterský otec. Uži tých pár dní a posilni sa k dielu. Lebo veru dielo musíme počať. Naši predkovia zanechali nám veľkú ideu slaviansku v celej posvätnej čistote, to je pravda. Oni obracali oči do minulosti, deklamovali o Rastislavoch, Mojmíroch a snáď i o nikdy nejestvujúcich Svatobojoch. Všetko pekne a dobre! Oni lietali s holubicou nad mutnym Dunajom – všetko krásne. Oni hádzali sa do prúdov partikulárnych bojov – žiaľbohu často ničili v nich najlepšie sily! Podhodila jim Viedeň, z ktorej nikdy nič dobrého pre Slavianstvo nevyjde, dajakú falošnú kosť – oni sa ruvali s vrahmi národa a vylievali tú najhorúcejšiu srdcovú krev! Jednym slovom zaviezli nás do závozu . . . my v ňom tŕíme pevne, nepohnute. Efemerné „*zásluhy*" starych liet sú ťažkym ballastom každého živšieho ruchu! Brat môj, uznaj, že to ďalej nemožno trpeť. Vysoký ideál, za ktory horíme svojou našou bytnosťou, zlietol v naše časy trochu nižej: treba sa mu do očú prizreť a hladeť čo len tôňu jeho priklincovať skutkami na túto našu svätú a pritom reálnu pôdu. My stojíme na slovenskej, skutočnej, skalnej lebo homokovej pôde, ktorá na nás volá: urobte niečo, čoby na mne basirovalo! Ustaňte vo vysokom lete! Nás netreba dvíhať do vysokych sfer, nás netreba ideálom viedliť v šémy. Každy opravdovy Slovák je čistym idealistom, k hovädskému materialismu kloní sa iba slovensky odrodilec. Avšak ten slovensky idealismus musí zrieť a dospievať k vecnému, skutočnému činu. Dosť už bolo fantasmagorií! Preč s frasami, ony sa už vyžily!"

„Krásne reči, málo vecí," podotknul ospale Števko a zívnul. „Zakiaľ nevieš nič podstatného udať, zakiaľ neznáš, v čom tá naša reálnejšia činnosť pozostávať má, zatiaľ si nič nového nevyhútal. Veď i ja cítim, že púhymi veršami, pripitkami a „živio" volaním neprijdeme nikam. Udaj ale cesty."

„A ty nevidíš ten hrozny úhor, ktory leží pred nami? Ty ho musíš hľadať a po ňom smátrať? Tu máš na pr. svoje rodné mesto Závodie. Pozri naň. Stary sudier Luty, bonvivan kňaz a bankrotovany služny držia na povrázku 4000 dobrych slovenskych duší! Ty, zrodenec tohoto Chalupkovského Kocúrkova, nevedel si získať pri všetkej svojej horlivosti ani len toho dobrého somráka, ktorym je tvoj otec! Hanba! Ale na našich schôdzkach horel si za Slavianstvo, za našu budúcnosť, za duševno aristokratické postavenie nášho Slovenska vo veškerom slavianskom svete. Čo robí Samko Rovny, ten znamenity chlapina? Nakúpi cez rok pár kníh, drží časopisy, a myslí, že urobil niečo epochálneho za svoj narod. Jeho traja pacholci nabíli

v krčme istého tovariša, ktorý prišiel z Pešti, a vo svojom vystatovaní riekol, že je slovenská reč iba pre lumpov a zlodejov. Ver mi, tí traja pacholci majú toľkú zásluhu jako celý Rovný. Tovariš stal sa predmetom posmechu, a celá služobná mládež vie, že dostal výprask za slovenskú reč, ktorú pohanil! Bár by sme sa učili od tých troch znamenitých pacholkov. Pravda že v inom spôsobe."

„Cesty, cesty poukáž."

„Ešte nevidíš, ty snilko? Teraz máš ferie, vďaka tomu soschnutému, pľuhavému Šošotkovi! Pôjdeme do Závodia. O pár dní ťa dorazí i šibal Janko Pinkavka. Počneme dielo."

„A môj otec?"

„Veď s tým počneme! Ty nám budeš bránou do zakliateho hniezda."

„Nerozumiem ťa! Konečne pristávam na všetko! Práve ten neprirodzený otcov hnev zaoceloval jakosi moje útroby. Slzy matkine pália mňa na duši. Oplanstvo podlých Šošotkov zobúdza vo mne zúrivosť!"

„Tak ťa! Už sa mi páčiš! A teraz dobrú noc!"

O chvíľu ozývaly sa dlhé, chutné ťahy spiacich mladíkov. Spali oni tuhým, olovenným snom, jako svedčí sa na mladých ľudí. Štefan Bohatý sa časom mocne pohýbal až posteľ práskala a prehovoril zo sna nesrozumiteľné slová. Bľadý svit mesiaca vnikal cez riedke záclony do chyže. Neunavený svrček spieval svoju traslavú pieseň. Dobre sa to spalo pri jeho škreku.

III.

Slová Lackove zunely v ušiach Bohatého veľmi dôrazne. Už zavčas rána vstal, obliekol sa ticho a vyšiel do zahrady. Celá prelesť letného rána dýchala z prírody. Na tráve a kvetoch visely rosné kvapky, celý roj vtákov švitoril v košatých lipách. Poľnou cestou vrzgaly kolieska pluhov. Skoro za ním vybehla Lorka s červenou tvárou a jasnými, vyspatými očima. Vkusný ranný oblek pokrýval jej nevysokú, niečo plnú postavu. Tvár jej nebola pravidelne krásna — ale tajný pôvab kryl sa v hlbokých očiach. Bohaté vlasy voľne spustené týkaly sa temer porosenej zeme. Všetko žiarilo z nej životom, radostným povedomím, že je predsa len krásne na tejto božej zemi. Čistý, zvučný hlas vinul sa jej z hĺbky prsú — rovno jako cengzvona. Matku ztratila veľmi včasne, prežila prvé dni rozvíjajúceho sa pannenstva pod asketickými očami hysterickej tetky. Prechod do rodičovského domu bol pre ňu dielom osvobodenia. Oddala sa celou svojou ohnivou, citeľnou dušou ľadnej svobode, ľúbila prírodu až do enthusiasmu, opatrovala celú menažeriu domácich zverov, liečila mačky, chránila vrabcov a stehlíkov pred ukrutnosťou dedinských uličníkov, spravovala domácnosť, pestovala kvety a čítala po nedeľach nemeckých lyrikov.

Štefan sa poklonil Lorke a počal obdivovať jej ranostajnosť.

„Nie div, pane Bohatý — ja som nekrákorila do polnoci jako vy s bratom!"

„Divno! Vy musíte mať tajných zvedov, domácu policiu!“

„Vaše hlasy. Moja chyžka je práve vedľa vašej, stena nehrubá. Počúvala som chvíľu temný huhlot — ale nebojte sa, rozumeť som nič nemohla. A tak rada bych s vami prehovoriť o veciach seriosných, o činoch, nádejach! Ale môj brat je negalantný ošklivec! Keď sa priblížim k vážnu rozhovoru, hneď zamlkne alebo počne pletkáriť. Jakoby ženská odkázaná bola len k pletkám, prázdnym poklonám a každodenným klebetám.“

„Váš brat zabúda, že má pred sebou pätnásťročnú slečnu.“

„Prosím, šesťnásť.“

„Teda šesťnásťročnú pannu, a myslí o vás tak, jako vás zanechal, keď šiel do škôl. Jestli môžem niečim slúžiť, veľmi vďačne.“

„Povedzte mi, pane Bohatý, čo vlastne chcete s tým vaším „národom,“ „národnými túžbami,“ „obeťami?“ K čomu že to všetko smeruje?“

Bola to niečo krušná otázka. Od abecedy sa mu nechcelo počínať, a v krátkych slovách bolo mu ťažko dať dostatočnú odpoveď.

„Človek delí sa od zvera medzi inším aj tým, že chce žiť v sriadenej spoločnosti a v úzkych sväzkoch s ňou zdokonalovať sa.“

„To chcú i Nemci, i Francúzi; načo teda ten osobytný národ?“

„Chceme to i my Slovania, a síce na svojich vlastných základoch, pomocou svojej vlastnej reči!“

„Veď sa to stať môže i pomocou inej reči! Ba čím vzdelanejšiu reč si vyberiete, tým ľahšie dosiahnete cieľa.“

„Jednotlivec možno! Avšak druhá vlastnosť ľudská je, že človek rozvýšený, čestný, želá si čím viac súdruhov mať na púti k dokonalosti, ku vzdelanosti a šťastiu.“

„A takých spojencov hľadáte v našom krpčiarskom ľude? Pomýlená cesta — choďte ta, kde najdete súcich ľudí.“

„Tretia vlastnosť čestných ľudí je, že hlboko ponímajú svázky, ktoré jich pútajú k tomu ľudu, z ktorého krve pošli, ktorého reč vravia od detstva, ktoré jich viažu na rodný milý kraj. A preto má byť jich túžbou, aby tento svoj pokrevný ľud brali sebou na ťažkej púti k dokonalosti. V tom leží celá tajina nášho rojčenia o národe. Preto milujeme jeho zvyky, jeho reč, jeho vnútorný byt. Preto dáme sa vyhadzovať zo škôl, snášame posmech, smejeme sa nad zlobou; preto kormúti nás každý nezdar, posilňuje každý pokrok. Preto sme hotoví dať všetko v obeť za ten národ, i životy, slečna, i životy!“

Lorka sa zamyslela. Celkom iné pochopy, iné myšlienky zkrsly v jej bystrej hlávke. Každé slovo mladého šuhaja šírilo jej dušu. Srdce bilo jej jakýmsi nepoznaným, triumfálnym tlkotom.

„I môj brat tak zmýšľa?“ pytala sa po malej prestávke.

„Tak.“

„Celkom tak? Nemožno! Čiby pristaly také reči do jeho posmešných úst? Veď on považuje celý svet za žart!“

„Nie celkom. Mnoho seriosného ukrýva sa pod jeho často bizarnými myšlienkami.“

„A čiby ste nepotrebovali spojencov vo svojich mladistvých bojoch za národ?“ pýtala sa horlive mladá deva.

„Tých hľadáme všade! V ľude, mládeži, medzi starými, múdrymi i jednoduchými.“

„Ale nie medzi ženskými?“ zpýtala sa Eleonora istou prísnosťou. Zvedave uprela svoje krásne, výrečné oči na tvár Štefanovu.

„Čo s tým chcete?“ odpovedal otázkou Štefan.

Eleonora neodpovedala. Vbehla do chyže. Štefan sa prechádzal pod krásnymi lipami zahrady a dumal o sviežej, bystrookej dievčine. Dva týdne bývať pod jednou strechou s tak milým zjavom, a nepodumať časom o ňom, bolo by konečne hriešno. Takého hriechu nedopustil sa dumný, mäkký Štefan, bárs bol ďaleko vzdialený od každého erotického rozjarenia citov. Jeho celé srdce preplnené bolo vysokým túžením za ideálmi, starosťou a bôľom nad neutešeným stavom jeho dnešných neblahých okolností. Krásne oči priateľovej sestry tešily ho, jako tešia nás ruže lebo fialky kvetnej zahrady. Posledný rozhovor zbudil v ňom nikda nesnívanú myšlienku: čiby nebolo možno rozplameniť toto mladé pekné srdce tymi ohňami, ktoré horely v jeho mladej hrudi. Od myšlienky nebolo ďaleko k pokusu. Zamenil raz Heineho so Sládkovičom. Čítal Eleonorke zvučným hlasom svojím Detvana. Ona ho často pretŕhala otázkami, na ktoré on dával ochotne vývod. Po prečítaní niektorého krásneho miesta položil knihu na lono, a medzi mladými ľuďmi rozvinula sa shovárka, mysticky bájna, ohnivá, fantastická. Reč Štefanova prúdila sa jasným, čistým tokom. Eleonora nerozumela všetkým výrazom a zvratom, ponímala ale hĺbku citu, vernosť a pevnotu presvedčenia a ten poetický náter, ktorý ležal zlatým pelom na všetkom, čoho sa dotkly slová nadšeného mladíka. Ľahké pochopovanie zo strany devy pružilo jeho úsilie — — o týdeň bol v plnom prúde svojho proselytského namáhania.

„Musí byť našou,“ šeptal sám sebe, keď zadumeno odchádzala Lorka od stolíka. Jej tvár nabudla jakejsi priehľadnosti, zluchovnela, ožiarila sa svitom myšlienok a citov.

Lacko počal sa mrzeť na časté prechádzky mladých ľudí. Bratia pocítia časom istý druh revnivosti — k tomu bol zaťatým nepriateľom takzvaných „študentských ľúbostí.“ Jak ľahko mohlo niečo podobného povstať medzi sestrou a jeho sviežim, peknoduchým priateľom.

Raz urobil poznámku na priateľove schôdzky, ktoré dialy sa síce pred očima všetkých, avšak predsa prezradzovaly jakési blíženie sa intimnejšie, nežby nemalo vzbudiť pozornosť tak ostrého oka, jako mal mlady Kráľovský.

Štefan bol obrazený. Videl klíčky nedôvery — v srdci svojho priateľa, za ktorého by bol dal život.

Počal sa stríniť jeho sestry, strániť až do krajnosti.

Eleonora bola zarazená. Už prvý deň cítila prázdnotu. Chybäl jej Štefan, jeho zvonný hlas, jeho umné, šumivé myšlienky. Prešly tri dni — a Štefan sa zas len stránil devušky jako ohňa.

Už chcela pýtať sa po príčine. Tu vyhrkla jej krev do tváre, pálila celú tvár až po sluchy. Bol to rumeň ženskej pýchy.

„Oni mňa nechcú k dielu za svoje národné ideále, oni mňa považujú za decko, za plochohlavú húsku! Celý deň sú pospolu, píšu, čítajú, radia sa. Ja som odsúdená k punčoche, k tej hlúpej, všednej ihle. Nuž či nevlnilo sa moje srdce tak prudko, tak búrlive, jako jích? Či je môj cit nič, moja túžba prázdny hluk — môj bôľ je nič, moja túžba odsúdená do jarma? Niet pre nás žiadnej úlohy vo všeobecnom diele? Nevieme my tiež aspoň trpeť?“

Opovrhovanie, jaké sa jej dostalo od mladých mužov (tak si to namyslela) upevnilo v deve Štefanom vzrušené city. Celkom iným okom hľadela na „krpčiarov,“ celkom iným uchom počúvala spevy robotníc. Jej malá belunká rúčka zatínala sa, keď prišli súsedia na návštevu k otcovi. Jich reči ploché, triviálne naplňovaly ju ošklivosťou. Miešanie maďarčiny protivilo sa jej v hĺbke duše! Vo svojej čistej panenskej chyžke, na malom kamine naložila z triesočiek dokonalú hranicu, položila na ňu malý, jej vlastnou rúčkou písaný sväzok maďarských piesní, priložila maďarsky vedený denník, taktiež popreplietaný veršovanými citátami, a všetko pekne krásne spálila. Veselo blkotal červený plamienok. Listy sväzkov krčily sa, rudly, potom černely. Slzy radosti, slzy tajnej víťazoslávy blisly v očiach devušky. „To môj prvý čin!“ riekla a zasmiala sa srdečným, nervosným smiechom. V tom vpálil do chyže Lacko! „Priprav mi bielizeň, Lorka,“ zavolal veselo; „ideme do mestečka na viac dní.“ Deva sa trhla. „Aj, aj, ty kúriš v tak horúcom lete! Čo to?“ a vytrhol poloshorený list z ohňa. Eleonora mu nemohla prekaziť. „Ah, tvoje verše — čo to má znamenať? Daj sa bozkať, sestra, daj sa objať,“ a už sovrel sestričku do náručia. Ta ukryvala horúcu tvár na jeho prsiach. „Teda už nebudeš kaziť toto naše čisté, slovenské povetrie? Už nebudeš viac maltretirovať ten náš biedny klavír! Výborne! Teraz ale k dielu!“

Oči devušky zasvietily tuhým, intensívnym plameňom. Jej brat prestal pletkáriť s ňou. On ju volá k dielu, k dielu vážnemu, zodpovedajúcemu tým ideálom, ktorými naplnila sa jej duša od pár čias! Ona bude móct účinkovať na veľkom diele osvobodenia utlačených, opovrhovaných, zanedbávaných! Liečenie mačiek, chova kanálikov a sústrasť s trápenými vrabci ustúpi dielu naozajstnému. Hlávka devy krúžila sa. Jej citné srdce bilo tak mocne, tak smelo, že ho musel počuť jej prísny pán brat.

„K dielu, hovorím!“ spešno riekol, hurtovno, netrpelivo.

Eleonora pozrela naňho dôverne, výrazom vďaky v zrakoch. Cítila v sebe sily dosť pristať k mladým, neohroženým ľuďom, chystajúcim sa na hrbolatú cestu bojov a trampot.

„Košele chcem, aspoň tri-štyri; chytro, Lorka!“

Eleonora zostala stáť jako zkamenelá. Potom zaplakala hlasito. Z výše svojich mladých, len pred krátkym časom zkrslých dúm, shodená bola razom do temnosti prosaického bytu.

IV.

Mladí ľudia chystali sa na dlhší pobyt do Závodia. Štefan nechápal celkom jasno ciele svojho priateľa. Avšak jeho rozhodnosť mu imponovala. On dal sa viesť bystrému rozumu a pevnej vôli.

Keď už kone netrpelivo hrabali kopytami, vyšiel na priedom starý Kráľovský s dlhou fajkou.

„Nuž teda predsa vás kamsi ťahá!“ riekol mladým ľuďom. Potreboval bych jednu kompániu svojho regimentu — a koniec všetkým vašim detinským námahám!“

„Ohó, milý apuško,“ odpovedal ticho Laco, „pred našimi námahami bude utekať celá armáda — (a teraz naschvál urobil dlhú pausu) hlupcov a sebcov. O kompánie sa my veľmi nestaráme. My berieme vec summárne. Maličkosti nie sú v našom programme.“

„Netáraj, Lacko, netáraj,“ pohodil dobrosrdečne starý vojak, „my ľudia sme všetko samé opice! Affentheater, mein Sohn. Jedna opica je komickejšia a vtipnejšia — nuž vydobyje si viacej orechov. Ba či sa hodno tak lopotiť, premýšľať a stavať veterné zámky? Mohli by ste zliezť z voza a zapiť si so mnou v svätom miere! Škoda vašej podoby!“

„Počuješ o nás zo Závodia,“ riekol chladno Laco, vyskočil na kozla, vzal Ferkovi z ruky opraty a zaplieskal bičom.

„Oni sú pochabí,“ máchnul rukou Kráľovský, keď voz zmizol zo dvora; „robil som tiež hlúpe kúsky za kadetstva!“

Eleonora počula otcove slová, stojac za sklennými dvermi ambitu.

„Nie sú pochabí, apuško,“ povedala určitým, pohnutým hlasom; „chcú byť viac v národe jako lenivcami a darmožrútami.“

Kráľovský pozrel na dcérku v úplnom nedorozumení. Zkade že tie jej rozpálené líca, zkade tie ohňom blčiace oči? Čo sa stalo s Eleonorou, veselou a vždy laškujúcou? Jaké to slová z jej detinných, karmínových úst?

Dlhé rozmýšľanie nebolo vecou starého pensionistu. Hodil svojou šedivou hlavou v bok, jako to robiť zvyknul, keď niečo pretrhlo jeho duševný mier, a šiel polievať svoje oleandre, svojich to ľubimcov.

Lorka prebehla sad, sadla do bujnej, vysokej trávy, nikdy nekosenej. Dlhé stopky s metličkami hýbaly sa predvečerným, teplým vetierkom pred očiami devinými. Po sneti trávnej liezla pánbová kravička, vyliezla na odštiknutý vrcholec, rozopiala červené, čiernymi bodkami posiate vrchné krýdelká — obnažiac spodné, priehľadné — a uletela. V stromoch sadu šumel vietor tichou, uspávajúcou melodiou. Z ďaleka bolo počuť lenivé hrkotanie voza, volmi ťahaného. „Hajs, hajs,“ volal voliar. Devuška pocítila v útrobách žravy bôľ. Kde sa podela tá voľná, nenútená veselosť? Zmizla. Prečo zmizla, jako zmizla? Darmo sa pýtalo mladé dievča. Vietor šumel ďalej, trávky zhýbaly sa jako prv. Veď by vlastne všetko malo byť inakšie, premenené, pretvorené! Veď by celá príroda hovoriť mala jasnejšou, markantnejšou rečou! Príroda je tou samou záhadnou, nemou prírodou. Deva položila plnovlasú hlávku na ruku. Tá hlávka bola priťažká lakťu — ona položila ju do chladnej trávy.

Chladná tráva tak dobre, tak príjemno osviežovala horúce sluchy. Zvedavá jašterička vykukla z huštiny trávnej. Lorka pohla rukou, jašterička požmurkala v strachu malými očkami, pomykala chvostom a ztratila sa jako blesk — jako myšlienka, ktorá zrazu povstala a zrazu zanikla z rozpálenej hlávky devinej. Bola to myšlienka zlá, myslienka nemožná. Sama vrhnúť sa do diela! Sama počať účinkovať? Niet spôsobu, niet moci! Bratove posledné slová zazvučaly jej v ušiach. Myšlienka uletela. „Košele chystať,“ pošepla, „košele chystať — to tvoje dielo.“ Slnko zapadalo. Chlad prebehol údami mladého stvorenia. Stala, zanechajúc v tráve šlak svojej postavy. Do svieżeho líčka vrezala sa tráva a zanechala na ňom tuho červené pruhy. Niečo upokojená, otriezvená lahla večer do postielky. Nemohla spať. Psi celej dediny brechali neustajne. Inokedy ju to málo znepokojovalo — teraz počula každé zavýjanie zbúrených strážcov dediny. Sotva zadriemala — tu zas počula spev kohúta. Za prvym nasledoval druhý, tretí a tak až do rána. Ba či len psi a kohúti boli na príčine jej nepokojného sna? Sotva. —

Celé Závodie hovorilo o príchode troch mladých ľudí. Poznamenať slušno, že i Janko Pinkavka dopálil — veď už boly prázdniny. Onedlho rozmnožil sa kružok priateľov o niekoľko šuhajcov z rôznych škól. Štefan Bohatý býval u dobrého, ale slabého Rovného — do domu nesmel. Rovný bol starým mládencom a žil z malého gazdovstva. Odchovanec Štúra, bývalý dobrovoľník, bol bezúhonným národovcom avšak ťarchy boja, ťarchy večnej zášti nudily statočného muža zanevrel na prevrátený svet, stískal päste vo vačku, ale i to iba osamote. „Odi profanum vulgus,“ hovorieval, keď naňho robili v mestskom „kasíne“ filisterosné poznámky. Presvedčený o svojej dôstojnosti, svojom vyvýšenom stanovisku, viedol život dosť samotársky a podivný. Mládež miloval a jeho vrecko bolo vždy otvorené pre hodných šuhajov.

Počal sa čulý život v tichom inač mestečku. Lacko vedel každý deň okrášliť a urobiť pamätným dajakým dobrým nápadom. Raz sriadil výlet na blízke rumy hradu — a napriek tuhému dažďu, ktorý sa spustil na veselú spoločnosť, tvrdil každý účastník, že takej zábavy nebolo ešte v Závodí. Druhýkrát improvisoval tanečnú zábavu. K mládeži pripojili sa starší. V bočných izbách rozvinula sa živá debatta. Lacko pripíjal statným mešťanom, ich poťažným „spanilomyseľným“ polovičkám, dcéram, atď. atď. — a šuhaji naši vydobyli si skoro pevnú pôdu v Závodí. Jich smelosť rástla so zdarom. Pomyšľali na divadlo. Po mnohých bojoch prišlo i k prípravám. Štefan bol zručným režisérom i hercom, Lacko direktorom, sepkárom, kassírom, Pinkavka prvým komikusom. Malomestské slečinky učily sa úlohy o zlomkrk. Chyba bola len v tom, že každá chcela len zástoje, v ktorých sa mohla pekne obliecť.

„Pekné veci stvára ten váš syn!“ S tými slovami vstúpil pravotár Lúty do dielne starého Bohatého.

„Nemám syna!“ odvrkol poctivý kožušník, neustávajúc vo svojej práci. Ostrým nožom rezal kožušiny, rezal tak energicky, až sa nôž hlboko do stola vryval.

„Áno, nemáme syna," horkým, traslavým hlasom zamiešala sa do reči Dorotea Bohatá, ktorá už v kuchyni zlostným okom privítala bola Ľútelio; „nemáme syna pre pánov, ktorí huckajú rodičov proti deťom, a deti, naše nevinné deti, proti rodičom! Nemáme syna," a v tom jej vyhrkly slzy, „nemáme syna!"

„Mlč, stará!" ohriakol svoju ženu tvrdý kožušník, „nemiešaj sa medzi mužov! Ta — do kuchyne!"

Starenka poslúchla. V kuchyni popadla hrniec a hodila ho celou silou o zem.

„To veru búrka i hrom," poznamenal Ľúty s úsmevom.

Bohatý mlčal. Predvčerom sišiel sa s Rovným, ktorý mu nevedel dosť vynachváliť skromnosť, poriadnosť a um Štefana. A trebárs mu odvrával, synovi nadával do panslávov, zradcov vlasti, kolompošov, predsa slová Rovného maly silný dojem na zatvrdlého muža. Otec sa ozval v zbaláchanom a podlými svodcami zmýlenom mužovi.

„Veru pekné veci stvára ten náš vyhodený syn," počal znovu Ľúty, „komediantom stal sa! Bude hrať komediu, meštiansky synak, a to slovenskú komediu. Vy to trpíte? Vy ste vlastenec, Uhor?"

Starý bohatý zaťal zuby. Niekto klopal na dvere. „Szabad," zakričal zlostne domáci pán.

Vstúpil do dielni Janko Pinkavka. Úctive sa poklonil, a odovzdal majstrovi divadelný lístok. „Divadelní ochotníci budú si pokladať za česť, keď vaša ctená rodinka jich predstavenie navštívi!" Pinkavka predniesol tie slová smelou istotou, ani okom nehodiac po Ľútom.

„Tiež jeden z tých nepovolaných hostí?" opýtal sa drzo Ľúty. Jeho široké nozdry triasly sa.

„Áno, prosím," odpovedal úsečno Janko, „z nepovolaných od kadejakých verejných lotrov — ináč z povolaných — konečne s kým mám to šťastie?" doložil jakoby to nič, so zdvorilým, studeným úsmevom.

Ľúty sa zmiatol. Tak neopovážil sa nikto s ním zachádzať. Avšak čo bolo robiť, dovolil si v cudzom dome smelú poznámku, musel smelú odpoveď zniesť, tým viac, keď videl zlostne nakrivenú tvár starého.

„Tento pán je mojím hosťom," zakričala Dorota, vkročiac do dielne. Veľkú dierkovanú varechu držala krčovite pevno v pravici. Líca starenky horely zlostným ohňom; ona rovno zmladla! Jakoby boly zmizly početné vrázky z jej tváre.

Ondrej Bohatý hľadel v nemom úžase na svoju krotkú ženu. Nikdá ju nevidel v takom energickom rozčulení, ani len v tej najostrejšej domácej differencii.

Ľúty cítil svoje nepekné postavenie. Podával starému Bohatému ruku. Dorota postavila sa medzi muža a Ľútelio.

„Nie tak, pane veľkomožny, ruka môjho muža je drsná a špinavá pre vaše samatové dlapky, ktorými ste uvrhli nepokoj do nášho domu. *Vy* ste tu nepovolaným hosťom." Zo stareny len tak sálal oheň a zloba obrazeného, materského srdca. „Pre vás som

musela hľadať svoje dieťa na záhumní, pre vás musel môj syn opustiť svoj rodičovský dom, pre vás a vašich pomocníkov tiekly moje horké slzy v bezsenných nociach. Kto vám dal právo pichať prsty do domu? Ja a dom môj slúžiť chceme Hospodinu! Kto vám dal právo przniť moju svätinu?" Postava stareny bola pružno zpriamená, chomáč šedín vypadol zpod ručníčka hlavou prehodeného a vlál jej rozrumenenou tvárou. Pinkavka s úľubou hľadel na starenku. Jeho srdce topilo sa v slasti. „Tuším je v našich babách naša budúcnosť," pomyslel si, a tichý nespozorovaný úsmev preletel jeho tvárou.

Starý Bohatý bol prekvapený. Už chcel sa oboriť na ženu; niečo ho nevidnou silou hatilo. Niečo nepovedomé, mocné! Staré rozpomienky domáceho mieru zkrsly v jeho hlave. Celý život počas rozlúčenia so synom bol tupý, mrzutý. Nastala nemilá pausa. Ľúty sa odobral. Starenka vyšla von, a vrátila sa zas tak shrbená, tichá a pokorná jako obyčajne. Niesla na tanieri zákusku a v ruke flašu vína. Obsluhovala Pinkavku so srdečnou, úprimnou radosťou, veď i on bol so Števkom. Pinkavka rozprával históriu vyhodenia Štefanovho. Postaral sa o skvelé barvy. Vedel zajímavo rozprávať a mal utešenú inštrukciu od Kráľovského. Dorotea visela celou dušou na jeho perách. Pri vtipných, z čiastky poeticky vykrášlených opisoch, ktoré boly silnou stránkou veselého Janka, uškeril sa viackráť i Ondrej. Keď opisoval mužské povedomé držanie sa Štefana pred školským senátom, zasvietily Ondrejove oči. Pysil sa v duchu. „Polovicu svojej veci som vyhral," s tými slovami vrazil Pinkavka k Rovnému, kde bolo zo pár študentov. „Štefanko, tvoja matuška je číre, rýdze zlato! Dala tá Ľútemu lekciu!" A Janko vyrozprával príhody svojej návštevy. Všetko sa rozjarilo. Lacko slavnostným tónom vymenoval Pinkavku za diplomatického poslanca študentskej kolonie.

Divadlo vypadlo nad očakávanie. Štefan, hlavný hrdina kusu, zaujal celé obecenstvo svojou hrou. Jeho rodičia neboli síce prítomní, ale bola ostatná rodina. Tá tak rečeno útokom hnala na starého Bohatého dňom po predstavení.

Ľad bol prelomený. Dorotea obliekla sa do sviatočných šiat, vzala starého Jana a šla k Rovnému. Našla samého starého mládenca. „Ej, ej! jaká to zvláštna visita," žartoval Rovný. „To kufor môjho syna, ber ho, Janko!" Janko bral kufor na mocné plecia! „A mňa sa ani nepýta mamička; čo to jaké habanie, jaká eksekúcia?"

„Odpustenie, pane Rovný, mám staršie právo! A kdeže je Števko?"

„Zmizol, mamička, zmizol!"

„Veď sa vráti, asnáď ho počkám! Už mi neuletí divý holub, keď som odpúdila jastraba."

„Počul som, počul o peknom výstupe s Ľútym! Ba že ten postrach celého mesta musel na vás najsť osteň! Čo hovorí váš starý?"

„Mlčí a robí svoju prácu, jakoby bolo pred jarmokom. I pán farár ho dal volať. Museli sa pekne porovnať, lebo došiel domov

celý usmiatý. Vypil si na to, a to nad mieru, čo sa uňho málo kedy stane."

Veselý vravor zaznel pred dverami. Študenti sa hrnuli dvermi. Štefan, uvidiac svoju matku, vyskočil veselo, sovrel ju do náručia a bozkával jej vrázkovité líce.

„Nepodarený syn," durdila sa starena, ale v očiach jej svietily iskierky radosti; „tak poslúchaš otca i mať? Celé dlhé dni trávi v rodnom meste a rodičovský dom obchádza jako hriešnik!" Štefan pokryl rukou perny matkine. Študenti boli dojatí peknou scénou. Podávali ruky čulej staruške a každý mal pre ňu príjemné slovo. Štefan šiel s matkou do rodičovského domu. Otca našli oddychovať na lavici vo dvore.

Zamračil sa, potiahol tuhý ťah z krátkej fajky a odpľul. Štefan stal si pred neho, sňal klobúk a položil mu ruku na plece. Nastala malá prestávka. Konečne obrátil Ondrej tvár k synovi a zasmial sa. Oči mu pri tom podivnom smiechu niečo málo zvlhly. Syn objal starca a bozkal ho vrúcne na líco.

„Pletky, pletky," dudral Ondrej; „načo sa pochabíš! Jaké to ceremonie! Stará, dones tej šunky!"

„Už je dobre," vzdychla si Dorotea, ktorá čušala jako myška v kuchyňských dverách a pozorovala na každý pohyb dvoch svojích najmilších ľudí! V komore všetko jej z rúk kypelo. Pri krájaní šunky zarezala si do prsta — konečne pustila krásny tanier na tehlovú dlážku! Ten krásny tanier s červenou ružou, ktorý priniesla ešte venom!

Kráľovský bol celý blažený nad smierením otca so synom. Študenti usporiadali hlučné večierky, privliekli i starého Bohatého, lichotili, toastovali — konečne prišiel do hry i ten „slovenský národ" — „národní mužovia!" Ondrej ani sám nevedel, jako vplával do takéhoto prúdu. Cítil sa v ňom celkom domášne. Zabudol celú maďarčinu, posbieranú na vandrovke. Začal uznávať, že však Závodie je *naše* starodávne mesto (najprv riekol len *naše*, v ďalšom rozhovore potrafil i na slovo „slovenské"), že malo kedysi privilegia neplatiť mýto, a tie privilegia boly po slovensky písané. I cechovné artikule, na ktoré držal jako na svaté písmo, písané sú po slovensky, bárs trochu ináč.

„A kto zrušil tie artikule?" zpýtal sa Laco šibal. „Asnáď tí panslávi?"

„Veru, veru, teraz každý nedouk chce byť majstrom, tovarišia neznajú mrav a starý zvyk! Remeslá klesajú! Všetkých nás zničia tie nové poriadky!"

„Ba neporiadky, apuško," poznamenal Štefan.

Mladí ľudia počali spievať také staré, dobré piesne . . . tie tóny vzbudzovaly v Bohatom staré rozpomienky. Prijdúc domov, udrel sa starý remeselník po čele. „Ale čo to urobili zo mňa tí zplašení študenti? Veď sa sotva poznám! Eh! veď ja to vyspím!"

Nevyspal. Semeno bolo hodené a púšťalo klíčky.

V.

U Rovného sišla sa mládež. Vo veľkom samovare šumela vriaca voda, a podobne kypely a šumely mladé mysle.

„Myslím, že bolo dosť zábav; zo samého cukru nevyžije človek,“ riekol mrzute Ladislav Kráľovský. „Mali by sme počať niečo seriozného, reálneho. Tunajšie obecenstvo rozhúpali sme dosť dobre, nenechajme kyvadlo pomaly utíchnuť a konečne zastať.“

„Nemuseli by sme mať nášho Jánka,“ poznamenal Štefan a bluskol potmešilo na Pinkavku.

„Nuž?“ ozvalo sa viacej hlasov.

„Má vám užitočné známosti. Vykvitne i tam, kde ho nezasiali. Remeselnícka mládež, ktorú tak zanedbávame, zobudila v ňom zvedavosť. Už sedí v jich rade. Celý peripatetický systém zaviedol.“

Pinkavka sa usmial. „Pletky, pletky! Sobral som asi pätnástich do hŕbky — po dve nedele prechádzal som sa s nimi, a presvedčil sa, že je to schopná vrstva našeti.“

Všeobecné radostné prekvapenie žiarilo z mladistvých tvárí. Rovný otvoril oči. Na také voľačo nepomyslel za celých dvadsať rokov svojho pobytu v Závodí! Neznal hľadať ľudí, a tí ho veru tiež nenašli v jeho dvoch tabakom a čiernou kávou voňajúcich izbách.

Kráľovský potriasol ruku statnému Jankovi. „Dobre, dobre, braček. My musíme ceniť národ náš tam, kde je k najdeniu.“

A naša mládež hodila sa s oduševnením na reálnu národnú agitáciu. Po dielňach ozvaly sa národné piesne, celý malý sklad kníh rozobrali za krátky čas. Závodie počalo myslieť. Jedna myslienka plodila druhú. Živší duch zavládol v obecenstve! Šuhaji dali doniesť stanovy rozličných spolkov — predpráce k utvoreniu boly o chvíľu hotové. Starý Bohatý sám povolal mešťanov k porade o vzájomnej pomocnici, zakladala sa knihovna i čítací spolok.

Nedele trávili mladí priatelia Lacko a Štefan v dome Kráľovského. Eleonora vyhybala z počiatku mladým ľuďom. Ohne jej citných prsú zplápolaly razom — a razom obliate boly studenou vodou. Ale voda nestačila vyhasiť všetok pal dievčenskej útroby. Jej krásne, hlboké oči jasaly, keď počúvala študentov, jako rozkladajú starému vojakovi svoje činy, jako tešia sa na nové, jako radostný to boj, jako duchovne víťazia nad filisterosnou nemocou svojich odporníkov. Radosť nad jarým, sebavedomým počínaním mladoňov kalená bola pocitom vlastnej ničoty, vlastného bezsilia. Keby bola mohla cítiť tak jako otec! Ten mrdol plecom pri každom tuhom vyraze ohnivých rozpravačov a na konci každej dikcie vypil pohár vína a počal dokazovať, že my ľudia sme vlastne všetko iba opice, ale nie v prirodzenom, divom stave, ale opice preobliekané a vyfintené pre „Affentheater.“

„Pravda, každý máme inšie zvončeky na barvistých šabrakách,“ hovoril na podvečer v záhrade, v búdke ustrojenej z viniča. Krásne strapce polozralého hrozna visely zo stropu, i po bokoch vykukaly modré a zlatisté zrnká hrozna z temnozelených listov. „Ty na

príklad, Laco, máš škrekľavý zvonec pod bradou: ten ti zvoní o hrdinstve, o mužstve, o činnosti — a pritom čo si vlastne? Študent — nedokončený študent!“

„Ktorý neutekal ešte!“ poznamenal Lacko. „Už som nie ani šťudent, ale prvý človek tvojej čeliadky, apuško! Počkaj, čoho sa na mne dožiješ!“

Slnko zapadalo. Jeho posledné blesky predraly sa cez škáru vo viniči a padly na peknú, niečo bľadú tvár Eleonory, sediacej proti dvom priateľom. Štefan pozrel na devu — v bohatých vlasoch hraly lúče — oči prižmúrila pred bodavou mocou svetla. .Mladému šuhajovi udrela razom krev do tváre. Koľko bájneho pôvabu svietilo z tejto slnkom oblesknutej mladuške jtváre. Hryzol perny a odvrátil tvár. Sotva by sa bol mohol udržať výkriku. Srdce ho zabolelo. Taký bôľ nepocítil ešte nikdy. Bol to naozajstný, skoro bych riekol telesný bôľ, kŕčovité ztiahnutie sa útrob.

„Čo ti je?“ pýtal sa Laco; „jako vyzeráš! Veď si rovno ozelenel!“ Kapitáň pozrel na Štefana. „Naozaj ste premenený, pane Bohatý! Veď je tu „medicina prope divina.“ Nalial mu do pohára vína. Štefan priložil pohár k ústam a silil sa piť. Sotva mohol urobiť glg.

Lorka otvorila oči, brániac jich rúčkou pred lúčou slnečnou. Potom vstala a odišla. Shovárka šla ďalej. Štefan sa na nej súčastnil. Počalo mrkať a mladý Bohatý sa sobral. Kapitáň mu potriasol ruku, Laco ho prepúšťal s vtipami a sľubami, že ráno prikvitne na otcovom pejkovi, „jako ritýr smutnej postavy — bez Sancha Pansu.“ Mala to byť zlostná poznámka, ale minula sa cieľa.

Popri plote zahrady stúpal Štefan. Chcel doraziť do Briežoviec, malej dedinky, ktorej farár bol horlivým prívržencom mladého slovenského podrostu. Mnoho mal s ním hovoriť, mnohé veci uvážiť a posúdiť. Keď už bol pri konci plota — zazrel belasú šatku kmitať sa medzi nehustými kolmi plota. Pozrel lepšie — v pustom, lieskami a osykami porastlom diele zahrady zazrel Eleonoru.

„Darmo som vás hľadal,“ riekol niečo nesmelo, „a jako vidíte, uchádzam bez odbierky. Šťastná náhoda usporila mi neslušnosť — aspoň cez plot môžem sa vám odporúčať.“

Eleonora pristúpila ku plotu. Pozostával z vysokých stĺpov, z ktorých jeden padol zubom času a nechal dosť veľkú škáru. Cez ňu podal Štefan ruku Eleonore. Videl ju jako v ráme obrazu. Územie — temná zeleň osýk. Polomrak jaksi osviežil, zduševnil jej milostnú tvár. Bez rozvahy, mechanicky sklonil sa šuhaj k plnej mäkunkej rúčke a bozkal ju ľahunkým bozkom. Divno — veď to ešte ani raz neurobil! Chcel ísť, avšak niečo neodolateľného ťahalo ho ku škáre.

„Pre svoje práce zabúdate na svoju žiačku,“ povedala tichým, zato ale plnozvučiacim hlasom Eleonora. „Ah, veď ona bezsilná, k domu a nízkym prácam na večnosť prikovaná stvora. Pochopujem, pochopujem!“

„Ja biedny učiteľ! Máte brata, ktorý vládne slovom; jeho bystrý, prenikavý um dá vám vysvetlenie v každej záhadnej veci!“

„Ten sa rovná vám! Ba je ešte zarytejší, nesdielny a opovrhuje ženským rozumom a srdcom. I tie knihy, vami prinesené, sobral do

svojej chyže. On nechce veriť na moju lásku k národu. „Prišívaj riadne gombíky na manchety," hovorieva; „nepresoľ polievku, jako onehdá." Mňa bolia tieto slová. On nemá pochopu o ranách, jaké zadáva tým mojej samolúbosti, mojej marnomyseľnosti. Čo ma nenechá v mojom namyslenom šťastí, prečo hádže skalie holej skutočnosti do oblokov mojich veterných zámkov?"

„On iste dobre smýšľa s vami! Načo trápiť srdce túžbami, načo prijímať rany, keď je boj nemožný?"

„I prijímanie rán patrí k boju!"

„K boju smutnému, nevíťaznému, keď nemôžme ranu ranou odplácať. Pokoj vášho srdca drahý jemu, drahý všetkým nám."

„Ja nechcem pokoja! Ja chcem potrasenie, živé potrasenie citov, mňa unuje a nudí táto lenivá spokojnosť, táto bezobsahová, každodenná nóta nášho života. Mňa pokoj nepokojí!"

„Neviete, čo si sama žiadate! Mier duše je najväčšie dobrodenie božie! On dáva mier duševný svojim vyvolencom!"

„I ten zborený, prehnitý kôl nášho plotu má mier! On umožnil dnes našu náhodnú shovárku. Ja práhnem po rozhovore — a nik so mnou tak rozprávať nechce — vy ste dobrý a snášate trpelivo nudu, ktorú vám nesie moja reč — vy ste mäkký . . .!"

„Nuda? Nemúťte ma, Eleonora, k nemiestnym, hriešnym vyrazom! Ja nesmiem byť k vám otvoreným. Vy ste vysoko nadomnou — vysoko i ďaleko. Nie činy žiadajú sa od vás! Samé jestvovanie, neha duše, sám lesk vášho oka je činom, je pružinou aspoň k činom pre tých, ktorí sú odsúdení k bojom a tŕňovej ceste! Oj, nech svieťa oči vaše mierom a blaženstvom! Neprajte si vír náruživosti, neprajte si ohne strastí! Veď osladí naše utrpenie to pyšné povedomie, že vy s nami cítite, za nás posielate modlitbu k nebu! Vaša teplá duša zohreje nás schladených v často nepekných schvatkách, ona je liekom v neduhoch! Chráňte si tú čistotu duše, tú jasnotu citov kryštálovú!"

Štefan prichádzal do ohňa. Jeho srdce bilo a zamieralo. Eleonora v nepochopenom cite prižmúrila oči — tá jej tvár zaplála zas v nehe, nebeský cit, sladké rojčenie rozlialo sa po tých energických ťahoch. Štefanovi išla hlava kolom. Priehľadná bľadosť pokryla jeho tvár. Ruka sa triasla. Trasúcu ruku vystrel k otvoru. Deva podala mu obe rúčky — na pravom ukazovateľovi bol jednoduchý zlatý prsteň. Štefan uchytil obe ruky, tisol okrúhle ramienka k obľadlej tvári. Ramienka boly teplé, pálily ho. Chcel sa odtrhnúť — nevládal. Celoval pršteky, tlačil perny na chladný prsteň. Prsteň niečo privoľný — zostal mu v ruke.

Hurtovné kroky zaznely. Eleonora sa trhla, a biele rúčky zmizly. Studený pot mu vyšiel na čelo. Udrel sa dlaňou po čele.

„Čo som urobil!" zastenal. V tom stone ozvala sa duša.

„Darebáctvo!" zasypel zjedný hlas Ladislava Kráľovského, ktorý zjavil sa zpoza uhla sadu. V rukách mal paličku, tá sa pozdvihla.

„Stoj!" zavolal Štefan, a rumeň hanby, bôľu i hnevu pokryl celú tvár jeho. Oči sa rozovrely — rovno jakoby chcely vystúpiť z dolkov. Päsť sa kŕčovito svierala.

„Dovoľ pár slov, prv než súdiš!“ riekol pevným hlasom.

„Medzi nami nemajú čo hľadať slová,“ jedovito, chrypľavo odvetil Ladislav a zdvihol paličku, blížiac sa k Štefanovi. „Tu sú už skutky, podlé, ničomné! Tu vraví tento otcovský sad, toto večerné šero! Tu svedčí tá večernica! Pozri na ňu, jestli máš oči pre čistý lesk! Pozri na ňu smelo — ju nezakalíš dotknutím sa zradnej ruky, lebo je vysoko, vyššie, jako moja úbohá, zavedená sestra!“

Ruka Ladislavova napriahla sa k úderu.

„Brat môj, brat môj!“ zaznel zo sadu tiahly, zúfalý, zvonný krik. Ruka Kráľovského klesla. Prešiel dlaňou čelo a obrátil sa k protivníkovi chrbtom. Pružným krokom kráčal preč a zmizol za uhlom sadu. Štefan dal sa do tuhého chodu, ktorý rovnal sa behu. Hore vrchom, vedúcim do Briežoviec, nezmiernil tempo chodu, tak že octnul sa na jeho vrcholi celý zadychčaný. V pravej ruke svieral Lorkin prsteň. Pred ním ležal kraj, zahalený do šera. Z ďalekých dediniek ozývaly sa hlasy zvonov.

Krátka polhodinka — a jaký obrat v živote! Krátka polhodinka ležala bezprostredne za ním, a koľko precítil, koľko prežil v jej rýchlom letu! Jako pomenovať ten stav duše, jako nazvať ten nával, tú búrku — tú sladkosť a ten pekelný bôľ? Kde si, ty pyšná vôľa? Kde si samourčenie, kde mužská samouverenosť? Či on chcel hodiť sa do týchto hrozných prúdov? Či je to on, on, ten istý, ktorý pred polhodinkou tak iste, horúce a zručne hovoril o mieri duše? Veď on sám narádzal pokoj, on sám veril, že zachovanie tohoto mieru svatého, božského leží na nás samých. On videl pred sebou mladé dievčatko, sotva odrostlé z krátkych šiat, cítil jej duševné, porvisté zmietanie sa v bezmierí, videl rodiť sa základy strastí a nepokojných náruživostí — a tak rozvážne, chladno vedel dávať jej rady. A teraz? Kde je človek, čoby mu podobnou radou prispel? Niet ho na svete. Keby tuším archanjel na lazurných krýdlach zletel z toho hviezdneho neba, a položil svoju ruku na jeho hruď, ani vtedy by nevtiahol do nej ten svatý mier! Rozorvané srdce, skormútená duša! Jasot rýchlo rozbresklej sa lásky, pohanenie, sotretie prvého pelu z devinej duše, ztrata priateľa, vina, ťažká vina proti sebe, svedomiu, pohostinstvu, národu! Sklamaná dôvera, nehodné jednanie, a predsa pocit hlbokej pravdy, vrúceho, opravdového citu! Jako ho poznať, jako si ho znázorniť! Je to večnosť, šťastie, život — čo je to? Je to láska.

Pred okom šuhajovej mäkkej duše kmitly sa prižmúrené viečka Eleonory, na perny jeho sadol pal jej vrelých, belunkých rúk. Položil ruky na tvár — až teraz bolo mu povedomo, že má u seba devín prsteň. Ona mu ho nevenovala, on ho nepýtal. Sám ten prsteň padol v jeho hriešnu, nešťastnú dlaň — rovno jako jich divná láska do srdc! On nehľadal ju — jej nenapadlo, že Štefan odchádza navečer, tým menej, že odchádza tak, že ho ešte stretne. Do pustej huštiny, do samoty išla so svojím nepokojným cítením. Lieskové listie prikladala na sluchy, aby chladily čielko. V samote, tesno obklúčená prírodou, hľadala úľavy v nepovedomom rozochvení. Ona mala miláčka, ktorý jasal sa neprestajne pred ňou. Jej milenec

bol národ, za ktorý zbudily v nej lásku duchaplní dvaja priatelia. Jako k nemu, jako načreť z jeho krásy, z jeho jasna niekoľko bleskov! Nešťastnou cítila sa preto, že obraz, zmaľovaný mladou dušou, uchádzal jej rozostretým rameňám jako fatamorgana. Prečo nenarodila sa mužom, aby zahasiť mohla smäd duše činami?

A čo našla? Našla mladého muža, ktorý zpevnil fatamorganu a zvíril zrazu v dušici mocný cit, o ktorom nevedela si dať výrodu.

„Zhrešila som?“ pýtala sa sama seba, keď prišla do svojej chyže. „V čom vina moja? Čo som urobila? Jednala som zúmyselne, s vypočítaním? Nie. Prečo tá ťarcha na prsiach, prečo to hlodanie svedomia?“ Nebolo odpovedi! „Svedomie darmo nehlodá, ach, tak boľno, tak boľno!“ vzdychla a položila hlávku na operadlo. Malé hodiny na etažeri klepaly rýchlym taktom. Ešte rýchlejšie bilo srdce devino.

Vnišiel Laco. Bladý, zakabonený pokročil tesno k sestre.

„Lorka, bola si prvýraz na chodníku, na ktorom som ťa dnes videl?“ Hlas jeho bol temný, očividno tlumil v sebe rozjatrenie náružívé.

Eleonora neodpovedala, ani sa nepohla. Jej hlávka bola takmer vtisnutá do mäkkej podušky divána.

Laco čakal na odpoveď.

Dych jeho bol drsný, každý ťah jeho prsú bolo počuť. Perny polotvorené vibrirovali.

„Vieš, že tajné schôdzky mladého dievčaťa, decka ešte takmer, s cudzím, nesvojím, zeleným darebákom, sú nehanebnosť!“ posledné slová zareval turým hlasom. Table obloka sa potriasly cvengom.

Eleonora vstala z divana, zpriamila sa. Jej prse sa vzdmuly silnou strastnou vlnou. Celá krev udrela jej do tváre. Stud, panenská pýcha a hnev vzrušily ju z apatického pocitu bôľu. Nikdá nevidel Ladislav sestru svoju v takej majestatnej, sebavedomej postave. Ona, tak rieknuc, nariastla pred jeho očami.

Energickým, poveliteľným kynutím ruky ukázala na dvere. Polootvorené karmínové perny triasly sa jako lístky osyky.

Ladislav hľadel na sestru v nedorozumení. Vedel, jak horúce ho miluje, k jakým obeťam je schopná za brata. Koľkoráz pomohla mu z drobných študentských nesnádz, koľkoráz vyprázdnila svoju skromnú ihlovú pokladničku k jeho prospechu. Teraz ale sála z jej zrakov hnev, ba tušim zášť a obrazená, nevinná duša! Tak sa nechová deva, ktorá si je povedomá viny.

Podobné myšlienky preletely mlunnou iskrou v hlave Lackovej. Nevdojak, pudený nepovedomou tajnou silou, vyšiel von z čistej, vonnej panenskej izbušky.

„Vari som ja hriešnik, a ona môj káratel,“ zabručal pod fúz na dvore. „Čože stalo sa s mojou dobrou sestrou?“

Dva veľkí novofoundlanskí psi vyskočili mu oproti. Zarachotil vozík. Kapitán vybehol z dvier a vítal advokáta Lúteho.

„Neskorý hosť," povedal v zlej nemčine príchodzí, schádzajúc z bričky.

„Vždy milý. Ráčte bližšie." O chvíľu sedeli obidvaja v kapitáňovej izbe okrášlenej parohami, šabľami, podobizňou cisára a streľnou zbraňou počnúc od miniaturného revolverka až po veľkú kremeňovú pušku z čias napoleonských vojen.

VI.

Úsilná činnosť mladého slovenského podrostu v Závodí, najprv vysmievaná, počala hniesť zadlženého slúžneho! Lúty bol v hroznom nebezpečenstve utratiť fiškaláty a iné beneficie, lebo Závodie dostalo chýr panslávskeho hniezda. Závodie malo veľmi vhodné centrálne položenie: a tak nákaza išla ďalej. . . . Najviac desila maďarónov tá nevídaná rychlosť, jakou sa šírilo národnie povedomie. . . .

Lúty prišiel so žalobou starému kapitáňovi. Počal zle nedobre na syna Ladislava. Vravel mnoho o budúcnosti, o zkazenej karriére, o nebezpečenstve.

„Nepáčilo by sa radšej o inom hovoriť?" zpýtal sa starý vyslúžilec, a na sluchoch mu navrely žily; „vedia, pán fiškál, ja nedržím nič na všetky tie pletky. Keď sa smie starý chlapec, šesťdesiatročný nadžupan, blázniť s maďarisáciou, prečo by sa naši šuhaji nemohli trochu poblázniť so svojou slovenčinou! Hlúposti! Ja by *ponemčil* všetko. Duobus litigantibus tertius gaudet. Ostatne ujisťujem, že môj syn má viac statočnosti v sebe, jako jich závodský slúžny, ktorého kúpim za pár zlatých, keď mu dochádzajú zmenky. „Bleibe zu Hause und nähre dich redlich," a konečne je to všetko komedia — a my ľudia sme opice!"

Lúty videl, že so starým nič neporiadi. Na druhý deň odobral sa so sladkým úsmevom ale horkosťou v duši.

Jeho dvaja novofoundlandci skákali pred koňmi. Laco nebol doma počas jeho pobytu. Včasne ráno hodil pušku na rameno a odišiel. V hustej borine stretol Lútého na spiatočnej ceste.

Krev udrela mladému mužovi do tváre. Divné mysle preletely mu hlavou, jako strašné blesky. Sám sa jich zdesil. V ruke a celom pravom ramene napružily sa všetky svaly a žily — tuším by bol zdvihol stocentový balvan. Cítil jako rúti sa krev jeho vnútornosťou, jako vrie a šumí! Vozík sa blížil pomaly, lebo kolesá rezaly sa hlboko do pieskovej pôdy. Laco sňal pušku z pleca a udrel hlavňou o piesočnatú, suchým ihličím husto pokrytú zem, lakťom oprel sa na ústie duplonky. Jeho oči, tak rieknuc, pribily sa o tvár Lútého. Lúty sa usmial a zdvihol klobúk ku zdvorilej poklone. Lacovi zajekotaly zuby, chvel sa zimnične! Vetor zašumel v borinách! „Eleonora," zašeptala nevdojak perna. Laco vhĺbil sa do húštiny. Z ďaleka zaznievalo práskanie biča. Tu štíhla breza medzi boricami! Laco ztrhol pušku, namieril do brezy a strelil. Výstrel ozval sa trojnásobnou ozvenou borinou. Priblížil sa k breze: guľka a dva fosty vryly sa hlboko do bielej kôry. Laco usmial sa

zlostne. Ľúty trhol sa na sedlisku svojho vozíka, počujúc ďaleký výstrel.

Na Závodí búrka. Denunciácia, táto jediná zbroj našich nemužských podlých vrahov, rozšírila temné perute svoje nad tichým mestečkom. Školský rok nastúpil, mládež rozišla sa po školách. Ľúty a slúžny cítili sa osvobodenými od tlaku, ktorý jich hnetol v podobe sviežeho mladého ducha. Vzájomná pomocnica, čitateľský spolok, nedeľná škola — jedným slovom, všetky počiatky humanne zadlávené boly hneď v mnohosľubnom vzniku. Prišiel totiž vládny schválny komissár z Pešti k utlačeniu „protivlasteneckého ducha.“ Maďarský vládny komissár — myslíme, že je tým dosť povedané. Kdeže je gogoľské pero, aby mohlo dokonale zosatyrisovať postavu takéhoto mravného chudáka, ozbrojeného brutálnou ničiacou mocou! Niet ho u nás! V tebe, podrost náš, čakáme nového Gogola, v tebe, mládež moja ľúbená, ktorá si mrzla a hynula pod driapami svetských i nesvetských šarhov.

Rok za rokom ubiehal. Už piaty chýlil sa ku koncu po pamätných prázdninách, ktoré tak zvírily mysle v Závodí. Laco Kráľovský zmocnel, tvár jeho zastienila sa mocnou bradou a barnavou barvou. Slnko a vetor vtisly na ňu svoje známky. Jeho otec slabnul vekom a ponechával synovi celú starosť o rozsiahle svoje polia. Pomer brata k sestre bol predivný! On od tých pamätných, ťažkých minút svojej návštevy, ktorá mala byť vyšetrením nepekného zablúdenia, neprehovoril s ňou intimného slova — avšak jeho láska k sestre rástla každým dňom. Práve jej „zablúdenie“ vzbudilo v ňom starostlivú lásku — jeho oko dlelo na každom pohybe, on cítil každé jej hnutie, aj keď nehľadel na ňu. Eleonora viedla samostatný, samotný život. Ťahy jej krásnej tváre zduchovnely, staly sa menej mäkkými, zato ale trónila v nich prelesť prestátého bôľu a víťazné povedomie, že premohla sama seba. Jej chovanie prezradzovalo, že urobila záverečný účet so sebou a svojím cítením. Ľúty, víťaz nad „panslávskou propagandou,“ zjavil sa jedného dňa v dome kapitáňovom jako pytač. Starý vojak predniesol jeho vec svojej dcére po vojensky, priamo a jednoducho. Vtedy prvýkrát zaplály náruživosťou hlboké oči Eleonory. Zase ožiarila sa jej postava onným majestátnym svetlom, rovno jakobys hľadel na Nike.

„A to mi ty hovoríš, apuško?“ Jaký nevysloviteľný cit vibriroval a javil sa v hlase devy!

„Každá otázka zaslúži, aby sa na ňu odpovedalo!“ preriekol skoro nastrašene dobrý starík.

„Sú otázky, na ktoré niet odpovede,“ tichým, pokojným hlasom riekla Eleonora sklopiac oči. „Ty, apuško, obrániš svoju dcéru?“

V Kráľovskom zobudil sa vojak. „Lorka, Lorka, odpusti, veď je nič! Letá sa míňajú, a moja láska kázala mi predostreť žiadosť Ľútého. Ľudia vravia o dobrej partii! Avšak neboj sa, dcérka moja! Moja ruka dosť silná, aby ťa obránila pred dotieravosťou! Chvála Bohu, nie si bez záštity, aj keď pravica moja smrťou zmeravie!“ V očiach kapitáňových zasvietily sa slzy. To boly prvé slzy, ktoré

Eleonora videla v očiach svojho starého otca. Lacovi udrela temná struja krve do líc, keď dozvedel sa o nabídnutí Ľútého.

Ladislav nevidel sa so Štefanom od osudnej katastrofy pri parkane. Vec jich bola vtedy dozrela až k súboju. Prišly inkvisície, prišlo zhubné riadenie vládneho komissára: boj národní prekazil súboj. Pinkavka vec natoľko vyrovnal, že rozohnení mladí ľudia ustúpili od boja voči národnej neresti.

„Nuž teda vy sa budete strieľať, vy, brat s bratom, keď na vás mitrailleusami decharge dáva beťárska podlosť? Verím, že každý z vás neváži si život, keď jedná sa o česť. Nuž či česť vášho bitého národa nenie kolossálnejší pochop, jako česť vašej osôbky, ktorá nebola konečne tak smrteľne ranená. Tam venujte svoj život, tam stavajte prse svoje proti otvorom pušky!“

Sokovia pozreli nemo na Pinkavku a rozišli sa bez slova. Moc času hojila pomaly rany, priestor rástol medzi srdciami verných priateľov, avšak zpomienka nevyhasla v nich na pekné časy horúceho, nerozdieľneho priateľstva.

Zas chýlilo sa leto ku koncu. Zahradná búdka u Kráľovských, teraz hustejšia, obrodila hojne hroznom. Laco sedel s otcom na lavičke, oba fajčili z čibukov. Eleonora proti nim. Prvý pel mladosti ustúpil zralej, vyvinutej, bohatej kráse. Z nej len tak žiaril ženský pôvab, oslnený bájnou, duchovnou krásou prestátych bôľov. Opierala sa nenúteno o zelenú stenu búdky; široké bujné listy pokryly jej čielko. „Jaká je krásna,“ podumal Lacko, „a všetky tie bohatstvá krásy a ducha zvädnú!“ Bol smutný.

„Páni sú v zahrade,“ zadudral na dvore Fero. Laco vyšiel pred búdku. Oproti nemu kráčal vysoký muž.

„Pinkavka!“ zavolal veselo Laco a objal starého priateľa! Hosťa uvítali a posadili do zahradného dreveného fotela.

Počal sa živý rozhovor. Laco pýtal sa po svojich priateľoch prvej mladosti. „Hja, brat môj, všelijaké premeny staly sa. Strážnik, čo nás zradil bol Šošotkovi, priviedol vec najďalej. Včera som čítal, že je ministeriálnym úradníkom: dosť vysokým na svoj vek.“

„A na svoj rozum!“

„Pah! čerta sa ti u nás po rozume pýtajú! Blatnický si pomaďarčil meno a stal sa diurnistom bez nádeje na avancement. Čierny káže slovo božie a seje vlastnou rukou raž. Krkoš oženil sa bohato a poslúcha verne svokra, inač je verný našej veci a rozširuje slovenské spisy.“ Eleonora zbľadla. Jej upokojené srdce počalo biť tým dávno odvyknutým bitím. Pinkavka pokračoval živo. „Puk vadí sa s celým súdom a sadí dohán. Hrabovec hnevá maďaronskú debankirovanú šlachtu svojím zápraho m, ja zas skladám medicinské rigorosa — trochu pomaly, ale s božou pomocou dohrabem sa v tomto století dajako k doktorátu!“

Priniesli čaj. Pinkavka bol duchaplný. Neraz musela sa usmiať i seriosná Eleonora.

„Apropo! Prišiel som s novinou! V Závodí som prenocoval. Tam mi riekli, že včera dostal Ľútý mocného soka v pravotárskej praxi. „Kto je to?“ pýtam sa. „Mladý Bohatý,“ riekol mi hostinský.

„Eh bien," poviem, „teda sa predsa jakosi držíme!" Bystré oči doktoranda pozrely prenikavo na Laca, ktorý sa zamračil. Pinkavka pokračoval bez všetkého milosrdenstva. „Bežím k Števkovi — ej, jaký ti to šuhaj! Život, samý život. Jestli nemýlim sa, vy ste ešte vždy v hneve, Lacko?"

Eleonora vstala a išla do sadu. Rumeň zabarvil jej líce, ona bála sa očú svedkov. Nevdojak octla sa v úzadí sadu, v huštine liesok a osyk. Hnevala sa sama na seba pre svoje pohnutie! Veď už dávno pochovala náruživosť a sen o šťastí! Čo sa má pýriť a volnovať?

„Páni sú v zahrade?" bolo opäť počuť hlas Ferka na dvore. Cez bránku zahrady vnišiel mladý Bohatý. Kapitáň privítal ho srdečne. Laco vypustil tak veľa dymu z čibuka, že bol celý jako v oblaku. Jakýsi nútený úsmev sadol mu na tvár.

Po krátkych otázkach a odpovedách prosil Štefan kapitáňa o slovo bez svedkov. Vnišli do kapitáňovej chyže.

„Zostal som vaším dlžníkom," počal mladý pravotár, „a vinníkom spolu. Teuto prsteň patrí vašej dcére Eleonore. Nebol to dar — zostal mi v ruke zvláštnou náhodou." A tu vyrozprával Štefan zahradnú scénu synovskou dôverou, verne, bez okrašľovania. Starec zalomil rukami! Počalo svitať v šedivej hlave. Chytil obe ruky Štefanove a potriasol jich mocne.

„Urobte mi po vôli, jako pokutu za vaše kradmé zálety! Oddajte dlh vás osobne tomu, komu patrí!"

Zimničná rozochvenosť zatriasla Štefanom. Šli hladať Eleonoru. „Tam býva častejšie," ukázal starec na huštinu a vrátil sa do búdky. Štefan našiel Lorku pri parkane.

Nemo podával jej prsteň.

„Starý dlh! Prosím za odpustenie . . .!" Eleonora stála jako zkamenelá. Nato podala mu bez slova obe ruky, práve jako v onú tajnú, sladkú chvíľu. Štefan schytil tie biele drahé ruky a usiloval sa nastoknúť prsteň na prst devin. Jeho ruky triasly sa.

Ostatné je tajnosť osyk a lieskovej huštiny . . . .

„Lorka, Lorka!" volal otec, „čaju, viac čaju!"

Eleonora vyšla s rumennou tvárou. Za ňou kráčal Štefan blažený, premožený citami.

„Čo je s dlhom?" pýtal sa otec.

„Slečna ho neprijala!" riekol Štefan a predstúpil pred Ladislava. „Tvoja sestra je mojou snúbenicou. Laco; myslím, že klesne tvoja lieskovica napokon."

Laco objal priateľa náružive. „A teraz budeme zase spoločne bojovať, Števko!"

Eleonora sa ztratila. V chyženke svojej klačala u postele a modlila sa dlho a plakala plačom šťastných ľudí.

„Prestáli ste víťazne pokušenie," povedal Laco a vypil šálku čaju. „Ale dosť už tej žbrndy. Ferko, dones toho vrstovníka!"

„Ani ty si iste nešiel bez diabla pokušiteľa týmto trápnym údolím," poznamenal Pinkavka, ktorý prehovoril bol Števka k smelému činu dnešnému. Lacovi napadla ranená breza. Potriasol hlavou

a nalial do pohára starého iskrivého vína. „Príjdu i také časy,“ pomyslel si, „kde prestane to hlúpe slovenské dobráctvo.“

„Budeže mať mamka radostí,“ obrátil sa Pinkavka k Bohatému. „Ona čaká zprávu — bol som totiž sekretárom jej materských starostí.“

„Moja dobrá, dobrá matka!“ šepol Štefan.

Večer schýlil sa na kraj. Lísťa viniča osvietilo sa lampovým svetlom. V stínnom kútočku besiedky sedela pri hodujúcich mužoch Eleonorka, posilnená vrúcou modlitbou. Život pred ňou trblietal sa v jarkom svetle sladkých dúm.

„A teraz predsa vyjde na moje, Lorka,“ riekol veselo Laco. „Vy ženské nie ste stvorené k samostatným činom! Vaša láska k národu je opravdová, mocná, keď je sosústrednená na osobu takéhoto vtáčika, jako je tamten sentimentálny Ičko! Už ti vyšumely emancipované mysle?“

„Mier mojej snúbenici!“ s žartovným pathosom predniesol Štefan; „šľachetné srdce ženské spojí obe ľúbosti v harmoniu!“

„Všetci ste na omyle!“ chechtal sa kapitáň; „my sme všetko opice, celý svet je iba komédiou!“

„Chvála Hospodinu, že pre nás veselou!“ zavolal Pinkavka a zdvihol pohár.

„Tak hovor až po rigorósach,“ poznamenal Laco. Zavial vetor a vyhasol lampu.

„Domov, deti, chladno na nohy, súril kapitáň. Spoločnosť sa sobrala. Mladý párik šiel posledný a cesta zo zahrady do domu bola posiata ružami sviežeho nečakaného šťastia.

Beseda.

List F. M. Dostojevského *k moskovským študentom.* Dostojevsky vrelo vyslovoval sa zvlášte vo svojom „Denníku pisatela“ o otázkach, tykajúcich sa mládeže; preto po vytržnostiach uličnych, ktoré udaly sa 1878. roku v Moskve medzi mládežou universitskou a mäsiarmi Ochotného námestia, obrátilo sa niekoľko študentov na Fedora Michajloviča s prosbou, aby vyslovil sa v časopisoch o udalosti tejto. Ku charakteristike F. M. Dostojevského, zomrevšieho počiatkom tohto roku, zajímavý je, ako poznamenáva Aksakovova „Rus,“ z nejž podávame list, iskrenný ton písma, poslaného k mladým ľuďom, ktorých on ani neznal; z druhej strany zase iskrenná táto mienka veľkého spisovateľa a Slaviana je znamenitým príspevkom k poznaniu pôvodu nepokojov, zachvátivších študujúcu mládež ruskú.

Po úvode, v ktorom zopakoval obsah listu študentov, menovite pomer časopisectva ku mládeži, pomer velikej vrstvy národa, odvracajúcej sa od študentov, píše Dostojevský:

Je to úplne verné, odvracajú sa, nakoľko zväčša ani nemajú s vami do činenia. Sú však ľudia, a jich je nemálo, i v tlači i v spoločenstve, ktorí ubití sú myšlienkou, že mládež odtrhla sa od národa a potom, to jest teraz, i od spoločenstva. Preto, že tomu tak. Žije blúznivo a odlúčeno, sleduje cudzie učenie, ničoho nechce znať o Rossii a usiluje sa učiť ju sama. **A konečne teraz, nepochybne, padla do rúk akejsi úplne vonkajšej politickej rukovodiacej strane, ktorá s mládežou nemala by mať ničoho a ktorá upotrebúva ju ako materiál a Panagurovo stádo pre svoje vonkajšie a zvláštne ciele.** Nemyslite to zapierať, páni; je ono tak.

Vy zpytujete sa: nakoľko ste vy sami, študenti, vinovatí? Nuž moja odveta: dľa mojej mienky ste v ničom nevinovatí. Vy ste deťmi toho „spoločenstva,“ ktoré teraz opúšťate a ktoré je „lož zo všetkych strán.“ Odtrhajúc sa však od neho a opúšťajúc ho, náš študent obracia sa nie k národu, lež kamsi za hranicu, v „europeism,“ v odlúčené carstvo nikdy nebyvalého všečloveka, a takym spôsobom odtrhuje sa od národa, pohŕda ním a neuznáva ho, ako pravdivy syn toho spoločenstva, od ktorého tiež odorval sa. *A v národe je veškeré naše spasenie* (je to však dlhé thema)... Odtrhnutie sa od národa nemôže byť prísne postavené za vinu mládeže. Kdeže by to, prv než žila, *dodumať sa do národa!*

Medzitým nad všetko horšie je, že národ už videl a spozoroval odtrhnutie sa od neho intelligentnej mládeže ruskej, a najhoršie je, že už nazval s nimi rovnú známku majúcich ľudí študentami. On dávno začal jich rozoznávať, ešte začiatkom šesťdesiatych rokov; potom všetko toto „*choždenie*“ *v národe**) vzbudilo v národe zošklivenie. „Páňatá!“ hovorí on (znám tento názov, garantujem vám ho, od národa pochodí). A medzitym veď v podstate

*) Posielanie nihilistických agentov medzi ľud.

tu je klam i zo strany národa; preto že nikdy ešte nebolo u nás, v našom ruskom živote, takej epochy, žeby mládež (akoby v predtuche, že celá Rossia stojí na akejsi okončenej točke, kolembajúc sa nad prepasťou) v ohromnej väčšine bola viac než teraz iskrennou, viac čistou srdcom, viac žížniacou istoty a pravdy, viac hotovou žertvovať všetkým, i životom, za pravdu a za slovo pravdy. Skutočne veliká nádeja Rossie! Ja to dávno už cítim a dávno už chcel som písať o tom. Zrazu však čo stane sa? To slovo pravdy, ktorého žížni mládež, ona hľadá Boh zná kde, v udiviteľných miestach (a opäť v tom srovnávajúc sa s porodivším ju a zhnilým europejským ruským spoločenstvom), ale nie v národe, nie v zemi. Končí sa tým, že na daný srok i mládež i spoločenstvo *neuznajú národ.* Miesto toho, žeby žili jeho životom, mladí ľudia, ničoho o ňom neznajú, naproti tomu hlboko opovrhujú jeho základy, napríklad vieru, idú v národ neučiť sa národu, ale učiť jeho, zvysoka, s pohrdaním hľadia naň — čisto aristokratické, panské zloskutky! „Páňatá!“ hovorí národ — a tak je. Podivná vec: všade a voždy, v celom svete, demokrati bývali za národ; len u nás, ruský náš intelligentný demokratism spojil sa s aristokratami proti národu: oni idú v národ, „čoby mu urobili dobrého,“ a opovrhujú jeho obyčaje i jeho základy. Opovrhovanie nevedie k láske!

Minulej zimy, v čas kazanských neporiadkov, tlupa mládeže urazí chrám národný, kúri v ňom papirosky, ponúka ku škandálu! „Počujte! povedal bych ja tým kazanským, vy v Boha neveríte, to vaše dielo, no prečo urážate národ, urážajúc chrám jeho?“ A národ nazval jich ešte raz „páňatami,“ ba horšie ešte — označil jich menom „študent,“ trebars tu mnoho bolo kadejakých židov (demonštrácia, dokázalo sa, politická, vonkajšia). Tak, po pravote Zasuličovej, národ u nás opäť nazval uličných revolveristov študentami . . . Ošklivo, že národ jich už neuznáva, že začali nenávisť a rozlad. A hľa, i vy sami, páni, s celou intelligentnou tlačou nazývate moskovský národ „mäsiarmi.“ Čože je to? Prečo by mäsiari neboli národom? Je to národ, pravý národ, mäsiarom bol i Minin. Nevoľu vzbudzuje len spôsob, ktorým prejavil sa národ. Ale viete, páni, ak je národ urazený, to on vždy prejavuje seba tak. On neotesaný, on mužík. Vlastne tu bolo rozrešenie nedorozumenia, ale už starého, nakopivšieho sa medzi národom a spoločenstvom, t. j. samou rozhorúčenou a chytrou na riešenie jeho časťou — mládežou. Koniec bol príliš nepekny a ďaleko nie tak pravidelný, ako mal byť, lebo pästou nikdy ničoho nedokážeš. No tak bývalo všade a voždy, v celom svete, *u ľudu.* Anglický ľud na meetingoch veľmi často používa pästí odporníkom svojim, a vo francúzsku revolúciu ľud reval od radosti a tancoval pred guillotinou v dobe jej pracovania. Všetko to, rozumie sa, je škodné. Ale faktum je, že národ povstal proti mládeži a už zapamätal si študentov; a z druhej strany bieda je v tom, že tlač, spoločenstvo a mládež spojily sa neuznať národ, hovoriac, to nie ľud, to luza.

Páni, jestli v mojich slovách najdete niečo, s čím nesúhlasíte, to lepšie urobíte, ak nebudete sa srdiť. Horkosti je beztoho mnoho.

V zhnilom spoločenstve — lož *zo všetkých* strán. Samo seba ono udržať nemôže. Tvrdy a mohutny je len národ, ale s národom rozlad za tieto dva roky objavil sa strašny. Naši sentimetalisti, vysvobodiac národ z nevoľníckeho stavu, s pohnutím citov mysleli, že on súčasne vníde v marnú europejskú lož, k osvete, ako to oni nazyvali. Národ však ukázal sa samostatnym a čo je hlavné, začína povedome ponímať lož vrchnej vrstvy ruskej spoločnosti. Události poslednych dvúch rokov osvietily a upevnily ho v mnohom. On však rozoznáva kremä vrahov i priateľov svojich. Javily sa smutné, trapné fakta: iskrennejšia, čestnejšia mládež, túžiac po pravde, posla k národu oblahčiť jeho muky, a čože? národ ju odháňa od seba a neuznáva jej čestné úsilie. Preto, že táto mládež ujíma sa národa nie za to, že on je, nenávidí a opovrhuje jeho základy i nesie mu lieky, podľa jeho zdania, divé a bezsmyselné.

U nás, tu v Petrohrade, kto zná čo je to. V mládeži kázeň revolverov a presvedčenie, že jich bojí sa vláda. Národ oni, ako predtym, opovrhujúc, nemajú ho za nič a nepozorujú, že národ najmenej bojí sa jich a nikdy neztratí hlavu. Nuž čo, jestli povstanú ďalšie srážky? My žijeme v trapnej dobe, páni!

Páni, napísal som vám, *čo som mohol*. Aspoň odpovedám priamo, trebars i nie úplne, na otázku vašu: podľa môjho zdania studenti nie sú vinovatí, naproti tomu, nikdy mládez naša nebola iskrennejšia a čestnejšia (čo je nie maly fakt, lež udiviteľný, veliky, historicky). Bieda je však, že mládež nesie na sebe lož celých dvúch storočí našej historie. Nestačí ona pochopiť vec úplne, a viniť ju nemožno, tým menej keď ona sama ocítila sa predpojatou (a už urazenou) stránkou rozopre. No bárs i nestačí, ale blaženy je ten a blažení sú tí, ktorym i teraz udá sa naisť pravú cestu! Odtrhnutie sa od tela musí byť o mnoho silnejšie, nežli, napríklad, odtrhnutie sa budúceho spoločenstva od terajšieho dľa socialistického učenia. Silnejšie, lebo žeby niekto chcel ísť k národu a ostať s ním, potrebno je nadovšetko odučiť sa opovrhovať ho, ale to temer nemožno našej vrchnej vrstve spoločenstva v pomeroch jejej s národom. Po druhé, treba, napríklad, veriť i v Boha, ale to už konečne dľa nášho europeismu nemožno (trebars v Europe i veria v Boha).

Porúčam sa vám, páni, a jestli dovolíte, tisknem vám ruku. Jestli chcete mi urobiť veľké potešenie, to pre Boha, nedržte ma za nejakého učiteľa a kazateľa z vysoka. Vyzvali ste ma povedať pravdu od srdca a svedomia; a ja povedal pravdu, ako som myslel a ako v stave som myslet. Váš *Fedor Dostojevský*

Literatura na Slovensku, *její vznik, rozvoj, význam a úspěchy. Příspěvek k dějinám písemnictva československého. Napsal* **Jaroslav Vlček.** V Praze, nákladem Slavíka a Borového. *Knihovny československé* II. díl. Pořádá **Rudolf Pokorný.**

Môžeme chvaliť šťastnú ruku redakcie československej biblioteky: v prvom svazku pripravila nám pôžitok sobranymi básnami Bottovymi, druhy svazok prínaša prehľad slovenskej spisby v pragma-

tickom kritickom svetle. Prekvapila nás svedomitá pilnosť, bystrý, vnikavý pozor, systematické roztriedenie a rozsiahla známosť literárnych plodov slovenských. Názory Jaroslava Vlčka sú samostatné, z väčšiny pôvodné, zakladajúce sa na vlastnom pilnom študiume uvažovaných diel. Nepotrebujeme poznamenať, že je toto dielo unicum, nemajúce ani vzoru, ani hojnosť predprác, na ktoré by sa opierať mohlo. Okrem Hurbana, Píča a Pypina nik sa nepokúsil o načrtanie duchovnej práce slovenského národa; menovaní traja spisovatelia pojednávali alebo jednotlivé odseky, alebo podali iba generálny rozhľad z vtáčej perspektívy. Vlček podal nám zaokrúhlenú, systematickú prácu o slovenskej literárnej činnosti, počnúc od Bernoláka až po včerajší deň. V predmluve dokázal, že i staršia spisba je mu známa, avšak tú preskočil jako nie špecificne slovenskú. Rozdelil spisbu slovenskú na dve doby: od zavedenia slovenčiny do spisby až po Štúra, a zas od Štúra po najnovšiu dobu. Pododdiely sú: I. epika a lyrika, II. drama, III. novella a román. V dobe druhej tvorí pojednanie o Štúrovej škole zaujímavé a duchaplné intermezzo. Hlavné meno prvej doby je Ján Hollý, druhej Sládkovič.

O tejto znamenitej knihe neplatí latinské porekadlo „nomen omen," a to k jej šťastiu a našej úprimnej radosti. Málo jestvuje kníh, ktoré by tak nešťastné meno maly, pri všetkej svojej hodnote, svojom seriosnom obsahu. „Literatura na Slovensku" je názov, ktorý neobstojí pred vedou, ba ani pred obsahom samej knihy. Pôvodca desavuje názov sám, lebo pilno chráni sa úvah o spisoch po česky vydaných *„na Slovensku."* Čo je „literatura na Slovensku?" Je summa všetkých duševných plodov spisovných, ktoré slovenskými, ba i neslovenskými spisovateľmi písané lebo vydané boly na territoriume obývanom slovenským národom. Tak iste patrí ta ku pr. Karla Štúra „Ozvéna Tatry," ba i Horislava Škultétyho „Básně," medzi ktorými nachádzame báseň „Dimitrij," ktorej duch bol by prepotrebný mnohým módnym „sbírkárom." K literatúre na Slovensku patrí s úplným právom „Slávy Dcera," Slovákom na Slovensku básnená, no i tam vydaná. K literatúre na Slovensku patrí všetko, čo uzrelo svetlo sveta tlačou na našom territoriume. Avšak všetko nepatrí k slovenskej literature, a túto zobrazuje duchaplný spisovateľ vo svojom diele. Jeho kniha nenie „príspevkom k dejinám písomníctva *československého*," ale je príspevkom, ba je viac jako príspevkom, je prvym samostatným, znamenitým obrazom písomníctva *slovenského*. Na každej strane dokazuje sa pravdivosť môjho tvrdenia. Knihám, ktoré by sa daly po biede pomenovat československými, nevenuje svoje riadky. Knihovna Pokorného nosí správny názov. Táto je československá. Prvý sväzok ale je slovenský, druhý český. To je predsa jasné a škoda pliesť tak jednoduché pochopy. Čechova báseň „Adamiti" nenie československá, práve tak, jako ňou nenie Sládkovičov „Detvan." Clara pacta! Vlčkova kniha je skvelým dôvodom potreby slovenského spisovného jazyka. Sám autor má iba útrpny úsmev nad rečovymi nemožnosťami, ktorych sa dopustili naši prví spisovatelia (Štúr, Kuzmány, Hurban), jaknáhle chceli po česky básniť a písať. (Str. 42, 43.) Sám uznáva, že väčšina sloven-

ských básnikov má čo ďakovať svoj opravdový význam slovenčine. (Str. 42.) Nuž je tak vedecky na čistom, prečo nepomenoval knihu svoju „Slovenská literatúra atď. atď.“ Prečo nepomenuje svoje podarené decko jeho vlastným menom? Programm knihovne mu sotva prekážal, lebo neveríme, žeby bol negaciou „slovenskej“ literatúry. Pravda je, že dľa toho programmu *vedecké* diela písať majú sa po česky. Vlček píše svoju historiu slovenskej literatúry po česky, a tak neprehrešil sa proti nemu. Konečne je hranica medzi vedeckými a inými plodami spisovnymi tak pohyblivá, že onen bod programmu československej knihovne, theoreticky snáď správny, stáva sa v praxi efemerným. Jaknáhle uzná niekto jestvovanie slovenskej spisby, čo len spisby básnickej a belletrie, musí uznať, že slovensky spisovateľ celkom právne mohol p. Vlčka predbehnúť a napísať historiu literatúry slovenskej po slovensky. A predsa považujeme Vlčkovo dielo za dielo vedecké, ktoré by sa veľmi dobre i v slovenčine vynímalo. „Ars grammaticae“ je istotne *veda*. Nuž čiby sme my Slováci nemali smieť svoju slovenskú grammatiku po slovensky písať? Hattala sa neostychal. Lexikografia patrí iste viac do oboru vedy, jako kde inde! Nuž čiby malo sa teda vysloviť anathema na *Loos-ov* slovník, Slovákom sostavený, na Slovensku vydaný? (Po Bernolákovom slovníku jediné lexikografické dielo slovenské.)

Pobavili sme sa pri názve knihy, nie preto, žeby tratila nesprávnym pomenovaním na cene, ale preto, aby sme pár slovami prispeli k objasneniu nášho stanoviska v otázke oboch sesterských rečí, českej a slovenskej „My rozumieme vás, vy rozumiete nás,“ vyslovil sa pred nami znamenitý český spisovateľ na svojom vylete do Tatier, a presekol tým gordický uzol večných nedorozumení. Nemáme ambiciu na tvorenie špeciálnej slovenskej literatúry vedeckej, a radi siahame po českých vedeckých dielach: tak ku pr. by obchodné knihy pána Kobera potešiteľny vyvod daly o hojnej účasti Slovákov pri odberaní „*Naučného Slovníka.*“ Naopak podarené dielka slovenské najdú si cestu i do Čiech. To je praktická, realná, zdravá a nenútená vzájomnosť, ktorá svedčí o pokrevnej blízkosti oboch vetví slavianskeho veľnároda. V tomto smysle blížme sa, v tomto smysle má i príťažlivú, veľkú cenu peknoduché dielo Jaroslava Vlčka.

Spisovateľ kráča po poli celkom neobrobenom, bez pomôcok vydatnych, bez rukovoditeľstva uznanych auktorít. Vzhľadom na toto obstojateľstvo nemôžeme utajiť svoje príjemné prekvapenie nad dosiahnutym resultátom. On prvy vrhá kritické svetlo na slovenskú literatúru, použijúc starsie kritiky jednotlivých úkazov. Kritika jeho je v celku prísna, bezohľadná až do krajnosti. Považuje slovenskú literatúru prevažne z umeleckého ideálu. „*Ten soudce nezná milosrdenství.*“ hovorí sám. Otázka je, či voľno posudzovať spisbu slovenského národa z tak vysokého, exclusivného stanoviska.

Slovenská literatúra je vyrazom národného pohybu. Ona nebola a nenie ani dnes sama sebe cieľom, jej obrábatelia všetci do jednoho „*pěli bez nároků na sláru a uznání,*“ jako hovorí spisovateľ o Hollém. Potreba národná tisla do rúk pero básnicke nielen Štúrovi, ale nú-

tila k veršom Malého, Palárika, mužov síce duchaplných, ktorým sa však nikdy ani nesnívalo o básnických vavrínoch. Ona posmelovala Dunného k písaniu veršov a noviel v časoch kde všetko mlčalo. Nehovorím nič nového, sám autor uznáva túto okolnosť na 247. strane, bez toho, žeby bol svojej kritike opílil ostrie, o ktorom nutno povedať: „summum jus, summa injuria.“ My sme konečne radi, že počína sa doba prísnejších požiadavok a seriosnej kritiky. Bude ona blahodarne účinkovať. Avšak nesmie mať odstrašujúcu moc. Že Slováci vedia ostro posúdiť diela darobné a absurdné, to viackrát dokázali, najnovšie posúdením „Jánošíka.“

Avšak p. Vlček vo svojej ostrote krivdí ku pr. Dunnému, keď ho satyrisuje. Dunný nenie dobrým básnikom, ale tiež ďaleko nie Skačanským, aby bol s ním pod jednu škrydlu hodený. Na strane 66. jeho „Nevädzí“ stojí báseň „Zahraj, Piťo,“ v ktorej vyslovuje spevec svoj bôľ nad vyhnanstvom Hodžovým. Je v nej mnoho opravdového citu, mnoho lyrického zrna. Káže Piťovi hrať — ale premožený bôľom, v nepokoji rozorvaných citov nevie sám jakú by chcel nótu.

„Však neplačem! Never tomu,
Že nás vyženú von z domu;
Hraj len, trebárs aj tú vhodnú,
Ešte jednu na rozchodnú!“

Tak; veselú hraj — do skoku!
Však niet slzy v mojom oku?
Už prestals'; len basa duní?
Dve ti naraz pukly struny?

Chceš mať nové? — Chceš ísť po ne?
Nechaj to tak! V Tatier lone
Našej nóte v celom svete
Príhodných strún nenajdete!

Ľúto ti je? Ľúto veľmi;
Poberáš sa už von dvermi? . . .
S Bohom! Nepriď už viac dnuká:
Bo mne struna srdca puká.

Môžem predpokladať, že jemný, vyvinutý smysel Vlčkov neodoprie týmto slokám svieži, bezprostredný lyrický tón. Povedzme, žeby to bola jediná podarená báseň Dunného (a našlo by sa jich viac), už pre tú jednu nezaslúžil ohľadom na naše literárne a kultúrne postavenie tak príkreho posúdenia.

Pravda, že spisovateľ má nôž svoj jednako nabrúsený na všetkých slovenských spisovateľov, on prikladá a neodpúšťa ani tým najsilnejším. Tak myslíme, že nemožno „Marínu“ nazvať „*nudnou*,“ ačpráve uznávame v celku správnosť jeho posudzovania — veď i Kalinčiak i Dohnány ináč nesúdili. Nestojí tiež citované slovo Houdka: „*dnes Marína již se nečte*.“ Ujisťujem spisovateľa, že je Marína i dnes milým čítaním mladých slovenských ľudí, ba že i starší nie-

len že ju čítajú, ale mnohé sloky naspamäť vedia, čo sa tak ľahko nepridá básnikom „snení" a „nahých údů." Mnohé výpovede prešly do mluvy. Tak ku pr.: „jako tie božie plamene," „diamant v hrude nezhnije," „podaj mi ruku, velikocitá," „a čo je mladosť? dvadsaťpäť rokov?" staly sa slovenskými „fliegende Worte." Báseň, ktorá daruva národu „ἔπεα πτερόεντα," musí byť básnou pilno čítanou, živou, účinkujúcou, a nie literárno-historickou zabalsamovanou múmiou.

Prísna kritika pôvodcova bola postulatom času. Pri druhom vydaní lebo prepracovaní diela odpadne mnoho z ostroty, mnoho zaokrúhli sám spisovateľ. Na jedno osmeľujeme sa ho upozorniť. Historia slovenskej literatúry doterajšej nedá sa písať *bez súbežiacej historie slovenského utrpenia.* V tomto ohľade môžme poukázať na povestnú Pičovu prácu. Z čisto umeleckého stanoviska posúdená literatúra slovenská, posúdená je bárs i spravodlive, predsa nie *pravdive.* Vlček upadá miestami do doktrinárstva. Sila *školy* dýcha z mnohých riadkov, sila to ešte nezmiernená a neuzdená opravdovým, skutočným životom. Jeho autopsia modulovaná je dojmami, čerpanými z vedy, ktorá prikladá abstraktné svoje merítko ku skutočnosti, vyrástlej zo samého, čisto konkrétneho života.

Svedomité, viacročné študium je základom neobjemnej knihy, a čo je hlavná vec: študium samých bezprostredných pramenov. On čítal diela slovenskej spisby s tužkou v ruke, jasným okom zkúmal prelesti i poklesky spisovných plodov, a predsa obraz jeho postráda sýtych bariev, postráda úzadia. U nás je spisba nerozlučne spojená s životom. Ona nestačila vymôcť sa z hluku boja a trampot dňa. *My sme nemali jednoho jediného literáta z povolania* v dobe najlepšieho kvetu. Tým samým oslabuje sa výčitka pôvodcova, ktorou končí svoje dielo. Všetci delníci naši ťahali súčasne jarmo chlebového, často literárnemu zamestknaniu silno protiviaceho sa úradu, povolania, ťahali často trpké jho najkrajnejšej biedy. Oni kázali nedvižnej masse, zarástlym ušiam a storočným bôľom do bezcitnosti ubolenym srdciam. Len ten čistý, plamenný idealismus volal na nich „sursum corda!"

A tu prichádzam k zajímavej hlave práce: k posudeniu a oceneniu vplyvu, ktorý mal hegelianismus na celú Šturovskú školu. Vec sa má tak, že slovenskému ideálnemu snaženiu zodpovedal Hegel viac jako Kant, preto zkrsla sympatia k prvému. Slovenský idealismus má hlbšie korene jako donesenú nauku z vysokých nemeckých škôl, a čo je ešte viac, má svoje úplné oprávnenie. My všetci stojíme do dnes pod zástavou idealismu, bárs odsudzujeme prechvaty kadejakých utopických „diasotín." My ešte dnes držíme Voltaira za neznaboha, áno, za neznaboha, a opovrhujeme zdlismom, konsekvenciou to volterianskeho smeru. My nechceme prísť ta, kam prišiel základom „herbartismu" český básnik, ktorý má tú impertinentnú drzosť, klásť *kríž a šibenicu* do jednoho radu, a vzdychnuť, aby oboje čím skôr zahynulo. Takýmto uctením haňbí sa síce kríž, avšak súčasne i vychovávajú sa šibeničiari. *Kríž,* pod ktorého stinom prenieslo Slavianstvo celé more bôľov, ktorého vyvýšenie na kupolu

chrámu Sofie v Carihrade značiť bude konečné víťazstvo stomilliono-vého národa, kríž, na ktorý hľadeli mrúci mučenníci, katovaní vrahom... Kristov kríž jediný zostal zotročeným Balkancom a udržal jich pri krepkosti a sile. Znamenie kríža svietilo na Lovčany, keď mreli černohorskí junáci na horúcich vapeninách! Smutné svetlo hádže na čítajúce obecenstvo okolnosť, že slaviansky básnik smel pohaniť svätý symbol slaviansky, dľa mojej známosti bez dôkladného zavrátenia! Náš kresťanstvom preniklý idealismus nenie pietismus, mysticismus, hyperidealismus: je on reálnou postaťou, bez ktorej niet slavianskej budúcnosti. Vilné váľanie sa po mäkkých poduškách, sladkosti nahého ženského tela, tak úsilne odporúčané a zvelebované poetami, dosiahnuvšími *„nesněné výše,“* neosvobodilo by ani jeden národ z jarma, neotužilo by ani jednoho junáka k prácam a k boju. Že slovenská veda vyhodila na povrch absurdné výtvory, je pravda. To ale nezavinil idealismus, ale mnoho a mnoho iných príčin. Že musíme stať si na reálnu pôdu, opierať sa na skutočné opory, to všetko stojí. Stojí však i to, že i najblúznivejší snílkovia slovenskí, ktorých práce nemajú ani vedeckej, ani umeleckej ceny, mali v prsiach celý Olymp vysokých plesaní a spolu i celý Hades múk a bôľov, oboje nie pre seba, ale pre svoj národ. A konečne je v konfusných jich dielach veľmi mnoho jadra, mnoho originality, mnoho vedeckého materialu a skoro všade viac ducha, jako v mnohých jambických veršoch, ktoré zaplavujú český kniževný trh. Tam, kde nedohladí oko doktrinára, tam nachádza oko nepredpojatého zkúmateľa tu i tu perlu — už či perlu filologickej zvláštnosti, či perlu opravdového citu, alebo ztratený a do hrudy zarytý diamant samobytnej myšlienky.

Vlček má zásluhu veľkú, že započal discussiu. My sme chodili okolo veci jako puškinský učený kocúr okolo zeleného duba na Lukomorí. Dobre bolo, že mladý, ostroumný brat náš bodol do toho. Prajeme mu, aby stal sa Rusľanom, šťastne vrátivším sa z bájneho výletu do krajov slovenského duchovného sveta.

Avšak k jeho knihe vrátime sa ešte častejšie. Do jednotlivostí sa púšťať nemôžeme. V celku môžme úprimne vyznať, že sme boli milo prekvapení. Postrádame miestami *bibliografickú čiastku*, nachádzame niektoré nedokonalosti biografické, ktoré neimitujú síce hodnotu diela a ľahko sa ponapravia pri druhom vydaní, ktoré srdečne želáme dielu, a ktoré iste sa uskutoční.

Ešte jedno! My nechceme porovnávať sa s literaturou českou ani čo do cennosti ani čo do množstva literárnych plodov. Avšak kritická ostrosť, ktorú vyvinul autor oproti slovenskej spisbe, neškodila by ani českej, ktorú vo svojich „Listoch“ veľmi po srsti hladil. S tou „nesněnou“ výškou nenie to tak nebezpečno, závrat nemusia dostať českí šemíci. Ani Česi, ani Slováci nemôžu chlúbiť sa *prrostupňovými*, pôvodno-bytovými veľduchami básnickými. Kto o tom pochybuje, nezaslúži zvať sa literátom. Panegyrická trúba a jed istej školy nezmenia nič na tom neveselom faktume. Ani Česi, ani Slováci nemajú ani Puškina, ani Mickiewicza, ani Gogola, ani Gončarova. Jich literatúry majú celkom *úzky provinciálny význam*

a zostaly do dnes obe jednak nezpozorované od sveta; v tom sú posiaľ celkom rovného osudu. Biede nepomôže ani Zeyerove more bezrýmových jambov, ani všetky dosavádne *„sbírky.“* Svatopluk Čech, o hlavu vyšší nad ostatnych, nedopracoval sa ešte k velikánom, bárs stúpa mocne do výše. Vzhľadom na neoriginálnosť, cudzopasnosť veľkej čiastky českej spisby mohol spisovateľ trochu sporiť výrazmi, jako sú „výška nikdy nesnívaná.“ Mne zdá sa, že nejedna výška je *nasnívaná*. Nedostatok kritiky správne vytyka Vlček Slovákom, ačpráve títo o mnoho prísnejšie posudzovali literárne plody svoje jako Česi, ku pr. vidz kritiky Dohnányho, Kalinčiaka v „Pohľadoch,“ mnohé kritiky v besedniciach „Národnych Novín.“

Vlčkova „Literatura na Slovensku“ je pre našu spisbu udalosťou. Mnoho osvietila, trebars miestami niečo krikľavym svetlom. Avšak svetlo je svetlo a nie tma, trebars i do očú reže. Mladým našim spisovateľom odporúčame snažne Vlčkovu prácu, kto ale zapodievať sa mieni s historiou novej slovenskej spisby, tomu je ona nezbytná. Vlček uhladil cestu budúcemu historiografovi, škoda, že mu neudal i bibliografické dáta. U nás nebolo výhľadu na podobnú prácu, a tak sme mu srdečnou vďakou zaviazaní. *V.*

„Die Culm-Flora von D. Štur.“ Tak volá sa jedna malá čiastka diela nášho rodáka Dionýsa Štúra, malá pomerne k projektovanému celku, kolossálna sama sebou. Je to vedecký rozbor rastlín, ktoré dávno už vymrely, a ktorých stopy nutno hľadať pod zemou v šichtách baufkom poodkrytých. Za prvym pred nami ležiacim bachantom budú nasledovať ešte štyri podobné, na ktorych teraz pracuje. Dielo vydáva geologický ústav vo Viedni: jeden svázok stojí 60 zl. r. č. Pravda že posúdiť a oceniť môže ju iba specialista, my len s obdivom hľadíme na tú obrovskú prácu, o ktorej by človek pochybovať mohol, že je produktom jednej hlbokoumnej hlavy a dvoch pilnych rúk. Dielo tlačené je v neobyčajno veľkom formáte, má výše tisíc strán. Okrášlené je výše sto obrazcami. Dionýs Štúr patrí medzi prvych geologov Európy a má svetové meno.

Literárny ruch. *Slovenská obrázková čítanka hospodárska.* Pod týmto názvom vydá náš veterán-spisovateľ, D. G. Lichard, súbor svojich prác hospodárskych. Keby na „Hospodára“ Kmeťovho „hody sláviaca“ surová moc nebola položila svoju hriešnu ruku, hospodárskym záujmom venované, tamto prvé dielo s tymto teraz chystaným boly by sa mohly doplňovať. Takto však i na tomto poli, kde predsa ťažko bolo by hľadať strašidlá, odňatá nám je možnosť rozvoja literárneho, nutno začínať vše a vše od predku. — *Hospodársku čítanku* zaslúžilého pôvodcu odporúčame výdatnej priazni vct. obecenstva. Je to vlastne ani nie priazeň: je to potreba, nutnosť. Množiace sa potreby života vyžadujú už raz racionálnejšie hospodárenie i pod Tatrami. Nuž slovenské obecenstvo najlepšie porozumie spisovateľovi tomu, ktorý počas svojho požehnaného života vždy len k nemu a o jeho záujmoch rozprával.

„Nový Priateľ ľudu.“ Hovoríme o ľude, horlíme zaň, vinieme ho ku srdcu, len positivnejších dôkazov tejto svojej oddanosti pre-

javujeme ešte vždy akosi málo. Poukazovať na cestu, ktorá má sa sledovať v tomto ohľade, nenáleží teraz do nášho rámca: podotýkame len, že literatúrou, vydávaním primeraných spisov, v prvom rade napomáha sa duševný i materiálny dobrobyt ľudu. V *„Novom Priateľovi ľudu“* (vydávaným A. P. Záturecký v Brezne, v sošitoch po 12 kr.) zábavná časť strieda sa s poučnou. Cieľom prvej je nielen sošľachtenie duše, lež privykanie k čítaniu, aby stať sa mohlo ono poznenáhla duševnou potrebou a tak i prostriedkom k osvojovaniu si známostí, vzdelania a rozhľadu v potrebách života. Popri „Národnom Hlásniku“ podujatie toto znamenitú službu môže konať vo vzdelávaní ľudu, zvlášte bude-li sa tak zdokonalovať, ako pozorujeme, vzhľadom k 1. sošitu, už pri 2,

Na *Poviedky a povesti* Samu Bodického prihlásivších sa odberateľov mená uverejňujeme na 4. strane obálky, odporúčajúc prvý tento podnik mladého spisovateľa opätne ďalšej priazni vct. obecenstva.

Pamiatka zosnulých. Česká literatura má smútok. **Boleslav Jablonský,** menovite po svojich drobných básňach i na Slovensku známy poet, nenie viac medzi živými. Vlastné jeho meno bolo Karol Eugen Tupý; narodil sa 1813. roku v Kardašovej Riečici, zomrel počiatkom predošlého mesiaca v Krakove. Prvé jeho literárne účinkovanie padá do doby, v nejž menovite J. K. Tyl hýbal spisovne v Čechách svojím národom. Do Krakova, kde dokonal čo probošt kláštora premonštrátov, dostal sa 1847. roku. Básne jeho, vydané v súbore po prvýraz 1841-ho, náležia ku vzácnejším tvorbám novej českej literatúry.

Rodina Makovickych utratila jednoho zo svojich stĺpov. Dňa 22. t. m. bol pochovaný v Ružombrehu **Daniel Makovický** pri veľkom účastenstve miestneho i prespolného obecenstva. Rodina Makovických náleží na Slovensku k tým nepočetným, ktoré do posledného člena svojho priznávajú sa k národu, vinú ho ku srdcu a pracujú na jeho zveľatku hmotne i duševne; áno, ak štatisticky malo by sa vykázať, ktorá slovenská rodina koľko členov zachovala národu, na ktorých tento počítať môže v každých okolnosťach, ktorí sú všade chlúbou mena slovenského, dom ružobrezských Makovickovcov má veľké nároky na prvenstvo. Zosnulý Daniel s bratom svojím Gustávom po celú dobu temer sami repraesentovali slovenský obchod po *slovensky*; záujmy ľudu, zaniklých vzdelávacích ústavov našich a vôbec každý podnik slovenský malý v ňom oddaného priateľa, horlivého podporovateľa. Posledné roky mimo rodiny svojej venoval sa temer výlučne miestnemu úverkovému ústavu, ktorý ztratil v ňom teraz svojho zakladateľa a správcu. V sozname milovníkov a priaznivcov slovenskej literatury tiež zbľadlo a ztratilo sa vzácne meno!

Dňa 25. t. m. v tom samom Liptove, blízko Ružombrehu, v Stankovanoch, zomrel kat. farár **Alois Domanský** v 76. roku života svojho národu slovenskému posväteného.

Volebná porada národnej strany slovenskej.

Dňa 28. t. m. shromazdili sa mužovia národnej strany slovenskej v Turč. Sv. Martine, aby poradili sa o nastávajúcich voľbách na krajinsky snem. Hlavnou otázkou je: či má národná strana slovenská aktívne vystupiť a či držat sa passívne. Väčšina shromazdenych bola za aktivitu.

Myslíme, že usnesenie toto vzbudí vseobecny súhlas slovenskych voličov.

Musíme hybať údami, keď nechceme, aby zmeravely. Boj je ťazky, jako každy boj pravdy proti lži a brutálnemu násiliu. V celom svete niet tak politicky oplzleho pohľadu, jako na volby snemové na slovenskych stranách. Lož, darebáctvo, egoismus, špinavost, nerozum, kupovanie duší, zrada, násilie a *všetkých sedem smrtelných hriechov* stavia sa proti opravdovej vôli národa a šlachetným úmyslom jeho vodcov!

Na našej zástave skvie sa sama *božia večná pravda*, ktorá rozhodúva koncom koncov nad osudami národov! Slovensky národ rozpamätúva sa v tejto chvíli na historicky fakt martinského sjazdu, a na svoje právne žiadosti, vyslovené v memorandume sväto-martinskom. Tento historicky fakt nesmie obľadnuť v mysliach a srdciach našich. Slovenské svedomie ozvalo sa pod lipami, a jeho hlas zatriasol mlunnou iskrou boľastami umučenú dušu celého národa. Tento veľky otras bol počiatkom národného sebavedomia a bude vychodišťom ďalsieho vyvinu našej národnej individuality.

Nuž podajme pravice bratom svojim srbskym i spolutrpiteľom rumunskym! Nech zahučí v Uhorsku mocny trojhlas maďarismom katovanych prirodzenych spojencov. Nasa politika musí dostať širšie osnovy, reálnu pódu! Najdeme ju vo spoločnom a totožnom záujme nemaďarskych národov, v prevaznej väčsine obyvajúcich zeme svätého Štefana. Dosiaľ boly svázky nase viac akademicke, postrádajúce určitej formy. Dnes, kde hrozí nám rozvrat a záhuba, kde mravne bezsilie hegemonov zo dňa na deň jasnejsie sa ukazuje, kde podrastajú krydla mladym orlom, zmenit musí sa theoretické rozjímanie v skutok. My nestojíme jeden druhému v ceste, ale jeden a ten samy kameň urážky tlačí nás: národné a duchovne tyranstvo. Bečkerek, Sibiu a Svaty Martin musia svorne protestovať proti bezpráviu, páchanému na nemaďarskych národnosťach i voči jasnému zneniu zákonu.

Centrálne shromazdenie národnych dôverníkov je vyraz toho *jednostva a individuálnosti* násho národa, na ktorom základá sa naša politika. My sme jedno telo, a chceme mat jako také svoje orgány, ktoré by hlásaly nasu vôľu. Zakiaľ nasa *osobnosť národná* nebude uznaná, musíme statočne bojovat boj za svobodu. Boj za svobodu je boj svätý!

Pädesiat frankov v zlate

venoval istý priateľ slovenskej spisby jako honorár za povesť relatívne najpodarenejšiu, ktorá by vyjsť mala v poslednom tohoročnom sošite „Slovenských Pohľadov.“ Látka má byť čerpaná zo slovenského života, a celá novella nemá viac obnášať nežli jeden, najviac poldruha tlačeného hárka formátu „Pohľadov.“ Súd nad prácami podržal si sám darca, za jehož kompetentnosť v posúdení podobných prác garantuje redakcia „Slovenských Pohľadov.“

Práce prosíme poslať anonymne na redakciu našu do Turč. Sv. Martina najpozdejšie do konca augusta tohto roku. Každá práca nech je opatrená mottom, ktoré po druhýraz buď napísané na zapečatenom liste, obsahujúcom meno pôvodcovo.

Redakcia „Slovenských Pohľadov.“

JÁN BOTTO.

Práve pri zavieraní sošitu došla nám z B. Bystrice smutná zpráva, že náš slavný básnik, Ján Botto, náhle skonal na porážku.

Posledné časy Bohom požehnaného života jeho zatienené boly hnusným pokušením našich národných vrahov.

Posledné dni tichého jeho jestvovania otrovila zlodejská zášť jedovitým upodozrievaním, avšak osvobodila ho ruka Pána takmer pred verejami nevinného žalárovania.

Mier Ti, spevec slovenský, a ľahká zem!

ВѢЧНАЯ ПАМЯТЬ!

Rok 1881. **Sošit 4.**

Slovenské Pohľady.

Židovská otázka na Slovensku.

Náš zvečnelý Pauliny bol duch mnohostranný, vnikavý; jeho jasná myseľ objala život náš v jeho celistvennosti a nezabudla zpúšťať sa i do jednotlivostí. Nemohla mu teda ujsť ani židovská otázka. Písal listy k židom, pravda s tak malým prospechom, jako jeho svätý predchodca Pavel.

Kto myslí židov napraviť, modifikovať, ten nech nechá otázku židovskú na pokoji. Žiaden národ sveta nemal toľko reformátorov, učiteľov a napravovateľov, jako židovský; avšak žiaden neukázal toľko zpury, nízkosti a nevďačnosti proti všetkým veľkodušným námahám. Pre mňa niet väčšieho, presvedčujúcejšieho dôkazu o božskom pôvode kníh starého zákona, nežli to faktum, že jich pisatelia pochádzali zo židovského národa. „*Duchom božím pudení mluvili svatí boží ľudia;*“ áno, duchom božím, a nie duchom židovského národa, lebo by neboli vzniesli sa k prorockému vzletu, ale rýpali by sa boli v tej najoplzlejšej telesnosti, v hnusobe a nízkosti, v zapieraní, ničení; hýrili by boli hriechami a zločinmi, jaké sotva fantásia vydumať môže. Avšak oni boli výnimkami velebnými, svetlými bodmi v nekonečnej tme, oasami v púšti. *Historiu ľudského spasenia nutno oddeliť od histórie židov, hoci obe odohrávaly sa na jednom mieste, tak jako oddeľujeme svetlé pohyby ducha od mútneho zvíjania sa tela a masa, trebárs dialy sa v jednej schránke telesnej.*

Už za starodávna ukazovali židia zárody tých vlastností, ktorými dnes dusia človečenstvo. Jich hrabivosť, vypínavosť, intolerancia, lesť a chabosť nechaly stopy nevymazateľné. Rozprchnutím sa po svete prestali byť židia národom, ba i samé jich náboženstvo roztanulo v mlhe talmudských balamút. Čo zostalo, čo delilo a delí jich od ľudí iných, je *rasa*. Talmudská múdrosť pozostáva hlavne v tom, že vedela pristrihnúť: *náboženstvo rase*. Veľké učenia starozákonných prorokov bojovaly s rasovými vlastnosťami tohoto podivného plemena — každé slovo Izaiáša išlo proti srsti židom; talmud hladká jich po srsti, on prilnul k špatnostiam a hovie chtivcom, plynúcim z rasy. Vysoké pochopy o božstve, zkrsle v židovskom plemene zjavením, zatemňujú sa talmudistickým učením k nepoznaniu. Duch vysunul, zostalo phlegma, telesné, masité phlegma, jakoby na výstrahu národom, žiaľbohu i na hroznú pohromu. Nárek proroka

Jeremiáša nad židovskou spustlosťou je srdcelomný: „Ó streva má, streva má! bolesť trpím, ó osrdie moje! kormúti sa vo mne srdce moje . . . Nebo bláznivý ľud môj nezná mňa . . . múdri sú k čineniu zlého, ale činiť dobre neumejú.“ A slová tieto platia i dnes, avšak nemá jich kto privolať. *Náboženstvo jich slúži rase.* V tom, myslím, dlžno hľadať vysvetlenia hroznej dilemmy: židovstvo zrno zeme a zárod duševnej spásy, z nehož vyriastlo kresťanstvo, a židovstvo dnešné, úhlavný vrah kresťanstva a pokolenia ľudského. O darovitosti plemena židovského nemožno pochybovať. Avšak jich dary sú negatívneho svojstva. Rozprchnutí medzi národami, všade sú živou negáciou národnosti: obývajúc rozličné vlasti, sú živou negáciou vlastenectva. V Poľsku džavre žid spustlym žargonom nemeckým, v Bulharsku pridŕža sa zkazenej španielčiny. O prilnutí k tej alebo onnej zemi nemožno seriosne myslet. Sväzky, ktoré žida pútajú na tú lebo onnú zem, sú iba výplyvom pohodlnosti alebo nutnosti. Židovi osadlému na Slovensku bližší je žid algírsky, jako jeho kresťan súsed. Poľskému židovi sú židia zo Španielska „*unsere leut.*“ kdežto poľský ľud, z ktorého žije, mu je „goim.“ Dnešné námahy Maďarov pri maďarčení židov sú efemerné a marné. Možno jich naučiť maďarsky, ale zo žida nebude práve tak Maďar, jako nebude z neho Slavian. On zohne sa pred mocou maďarskou, jako zohol sa r. 1686 pred Turkom, ktorému pomáhal brániť Budín proti kresťanským vojskám. A zohne sa jedine k svojmu prospechu, zachovajúc pri tom všetky svoje rasové vlastnosti spolu i s nenávisťou osudnou, nevykoreniteľnou.

Hovoríme, že dary židovského plemena sú negatívne. Vidno to i vo vede, poesii i musike. Richard Wagner vo svojej knihe „Das Judenthum in der Musik“ dokázal nespôsobnosť židov k positívnemu musikálnemu tvoreniu. Poukazujeme v poesii len na Heineho, ktorého geniálnosť stojí vyššej každej pochybnosti. Avšak i tu bije do očú negatívne svojstvo jeho ducha, povrchné metanie sa, duchaplné ostré výpady, triviálnosť a summa drzosti, pred ktorou niet nič svatého. Vo vede dokázali židia viac kritického, nežli tvoriaceho ducha. I kritika židovská obmedzuje sa na čisto negatívne pole. Židia zaviedli do nemeckej spisby tón, pred ktorým hrozia sa lepší duchovia nemeckí. Židia nezplodili ani jednoho veľkého maliara lebo sochára. Maľba a sochárstvo sú tak positívne umenia, že povrchný duch semitický bál takmer pokúsiť sa v nich. Pri týchto umeniach nemožné sú skoky, duchaplnými byť majúce kaprice, tam treba tvoriť. Ani dráma nenie jich šťastné pole — jich produkty dramatické nevystúpily z hraníc prostrednosti. Ale zato feuilletonistické ľahké blúznenie, ostré epigrammy, hra s antithesami, satyra, posmešné úškľaby, kritikárstvo, to je jich pole, kde sa vyznačili.

My nemáme čo žalovať sa na židovsky vplyv z tejto vyššej duchovnej stránky. Semitismus v literatúre a umení je nám tak odporný, že niet obavy pred takou nákazou, jaká rozožrala sa v Nemecku. Negatívne hospodárenie židov javí sa u nás najciteľnejšie *v národohospodárskom* a *spoločenskom* ohlade: len na tieto dve

veci vzťahuje sa u nás židovská otázka, ktorá z roka na rok stáva sa akútnejšou.

Náramné rozmnoženie židovstva stalo sa sociálnym a hospodárskym nebezpečenstvom. Pred sto rokmi bolo v Uhorsku 75.089 židov; za 55 rokov bolo jich už 241.632 (vzrast stal sa najviac v hornouhorskych stoliciach), 1870. roku 552.133 a odtedy rozmnožili sa tak, že jich je vyše 600.000 duší. A ešte vždy množia sa acceleratívne, prirodzene i dosťahovaním z Haliče a pohraničnych zemí. Prichodia ztadiaľ bez groša v kaftanoch, s „kičkes“ za ušima, o krátky čas rozložia siete po dedine — zbohatnú, zpyšneju do drzosti, zakúpia sedliakove pozemky, uvrhajú ľud do otroctva, proti ktorému nekdajšia panština bola hračkou. Z dedín tiahnu s vylúdenymi peniazmi do mestečiek a miest, úzerničia bestiálnou nemilosrdnostou, vplyvajú na spoločnosť, vedú obchod spôsobom vytvárajúcim čestnú konkurrenciu. Ľud, z ktorého cicajú krev i špiky, opovrhujú, znemravnujú vystupkami, o ktorych by vedeli rozprávať priatelia ľudu, stojaci mu blízko základom povolania. Veď to talmud dovoľuje. O dajakom kladnom tvorení ani slychu. Židia nie su vstave ani lavice do synagogy stvoriť vlastnou silou, tym menej postaviť synagogu. Za kresťanské peniaze, kresťanskymi rukami stavaju oltáre zlatému teľatu. Basis židovskych millionov je árendovanie krčiem. Z najzákladnejšej vrstvy ľudu ťahajú pálenkou a úzerou posledny turák a podryvajú tak osnovy štátu a ľudskej spoločnosti. Nehovorte mi o vynimkách! Uznávam vynimky, uznávam, že žid-remeselník môže byť užitočnym a dobre trpenym občanom. Avšak tie vynimky sú tak riedke, že nestoja za reč. Väčšina i tych remeselníkov-židov robí i z remesla „kseft.“ Pod rukou žida-advokata zmení sa dôležité povolanie pravotárske na púhy, nízky kseft, prepleteny úžerou, stavu neprimeranym lapaním duší, a tou špinavosťou, ktorá je hlavnou známkou židovstva, ale ktorá veľmi zle vynima sa u tak povzneseného stavu. Žid-árendátor zeme je pravym cicadlom pre ňu. Vynžije poslednú rodiacu sťavu a zanechá po vyplynutí árendy uhor neplodny. Bohatstvo židov nenie bohatstvom zeme, v ktorej byvajú, ale je bohatstvom vraždobnej rasy, vedúcej hrozny boj proti všetkému, čo nenáleží k nej. Boj ten je rozsiahly, organisovany, povedomy, a skoro na celej čiare víťazny. Jako neobstojí ďatelina pred kukučinou, tak neobstojí agrárny ľud slovensky pred židovstvom, ktoré nežije samo sebou z pôdy, ale jako parasyt z inych organismov. Keby židia založiť vedeli len jednu židovskú obec, ktorá by žila sama sebou, pracou a tvorením, jako žiť musia statočné národy a obce, dokázali by, že predsa nie su vylučne parasytské buriny. Toho nemáš na celom širom svete. Jich negatívny duch, jich nesamostatnosť batí jich v utvorení svojho spoločenského celku. Niet väčšieho aristokrata jako je žid, bárs má v ústach demokratické frásy, niet neliberálnejšieho človeka jako je žid, trebárs majú dnešnú svobodomyseľnosť v árende. Žid a liberálnosť! Zaslepeny hlupec nevidí, že pod liberálnostou rozumie žid svobodu pre seba, dovolenie, aby mohol zdierať, dovolenie, aby mohol nadávať na kresťanské náboženstvo, posmechy robiť z cirkve, z pápeža.

z dogmí tých lebo onných! Probujte len urobiť pred židom posmešnú poznámku na jeho talmudistické veľkoleposti! Tam jeho svobodomyseľnosť, trebárs sa geriroval neznabohom a jiedol v šabes šunku alebo škvarky. „Vaj!“ zakričí celý Izrael, keď Rumuni vybijú židovi-úžerníkovi dno z pálenečného suda, avšak ten samý Izrael žiada, aby jeho vyvolené parfumované deti svobodne exploitirovať a vyžierať mohly hlúpy nevyvinutý ľud, nevediaci čítať. Netolerantnosť židovská nemá medzí, tak jako vypínavosť a bezohľadná drzosť, ktorá rastie pomerne k sile a vážnosti, jaké nadobúda si semitické plemeno.

Žid tlačí ľud náš hrozným spôsobom. Kde sa zahniezdi v dedine jedna len rodina židovská, možno apodikticky povedať, o desať rokov odzvoneno bude i miernemu blahobytu, ktorý panoval do príchodu židovho. Jakú náhradu dostane štát za ruin státisícich poriadnych sedliakov, ktorých ožobráčilo niekoľko židov, vediacich ukrývať kapitále svoje pred krutkou daňovou? Kto bude repraesentovať vlasť túto, keď zemanstvo a zámožnejšia trieda klesne pod židove rozkazy? Z oboch strán Tisy rozprestierajú sa ohromné statky zemanské, z ktorých čerpala maďarská šľachta životnú šťavu. Pýtajte sa na mená majetníkov! 9/10 mien je židovských. Nuž tu by Maďari mali otrezveť a nechať nenávisť proti Slovákom! My posielame na nich židov, ale len preto, že sme na nízkom stupni vzdelania, preto že nás zanedbávajú, lebo ináč by sme jich neprepustili cez sliezske hranice. U nás naberie žid slovenské groše a spustí sa dolu našími riekami ta do vašich širokých miest a úrodných nív, aby k nim priložil vaše maďarské zlatky. Váš Pešťbudín je najžidovskejšie mesto Europy, tak hovorí váš Hundsdorfer, a viete, čo znamená pre krajinu, mať židovskú metropolu! Viete, že je to rak v srdci, vampyr na prsiach?

Otázka židovská na Slovensku je tak vážna, že je už čas, aby sa o nej vážne premýšlalo. Stav počína byť nesnesiteľným. Ľud židovstvom šliapaný počína zdvíhať zločinnú pravicu proti úžerníckej rase židovskej, čo je jednak nešťastie pre ľud, jako pre židov. Veľmi často čítame po novinách o vraždách, spáchanych na židovských úžerníkoch. *Považujeme to za symptomy najvýš nebezpečné.* Jako protiví sa nám vražda a ohavnosť zákerníckeho prepadnutia, tak celou dušou nenávidíme vrahov-úžerníkov, ktorí síce nie pištoľou a revolverom, ale zručnosťou svojho zákerníckeho rozumu mordujú celé rodiny a v púšť obracajú dediny. Našou povinnosťou je zastať sa ľudu, aby sme sa nestali spoluvinníkami židovskej ohavnosti, páchanej na bielom dni! Slová naše sú priame a bezohľadné, *avšak svätá nenarušená pravda nedá sa predniesť s chabými klausulami ohľadov.* My obviňujeme židovstvo v mravnom i hmotnom utlačovaní nášho ľudu, a najmä ľudu agrárneho. Obvinenie naše je spravodlivé a vynútené nesnesiteľnými pomerami. Jako fanatickí milovníci svojho drahého slovenského ľudu, jako synovia tejto prastarej vlasti našej, privolávame úžerníckym nestvorám: židia, pozor na zadné kolesá!

Svetozár Hurban.

Ľudovít Štúr.

Píše

dr. *Jozef Miloslav Hurban.*

(Pokračovanie.)

V.

Štúrovi bolo srdečne ľúto mládeže slovenskej, ona bola jeho vyžiadanou milenkou, objímal ju tklivou, najútlejšou láskou, a bolelo ho všetko, čo naprajne dotklo sa jej. Jako matka nemocné dieťa, keď už ozdravieva, tak útlo, s toľkou nehou priazne a ľúbosti vinul sa k mládeži a viedol ju opatrne, naozaj rukou vešteca proroka! Po onom otrasení, ktoré podstúpilo študentstvo slovenské, nastúpilo kajúcne obrátenie sa ku opravdovejšiemu ponímaniu života a úloh mladosti. Štúr, ako som už pripomenul, slovy nevytýkal žiadnemu toho sna márneho, toho blúznenia svobodniackeho, toho študentského lovenia slávy liberalismu, o toľko ale prísnejšie stiahol úzdu vládnutia nad živlami týmito, morálnymi výlety do perestej, širokej ríše dejín. Prísna kritika zasadla za stôl spoločných úvah a besied. Barvami živými líčieval výjavy z poľskej historie, kde tak elementárnymi údery a porážkami sprevádzané bolo to poľské „nepozvolím;“ hrôzou napĺňovaly mladistvé duše vyobrazovenia udalostí žalostných pre celý národ, v príčine nešťastnej „osvety“ *) černohorskej vzniknuvšie a celé najprednejšie čelade kmena tohoto bohatierskeho žiaľom naplnivšie; s ohmusením pravým rozprával Štúr o svevoľníkoch srbských, ktorí zo svevole vraždili druh druha, vraždu nesúc neskrotiteľnou svevoľou až ku trónu svobodohájnemu. Všetky tieto nectnoty slovanské spôsobovaly nekonečné krvepreliatie, hatily národ v pobehu jeho k dokonalosti, obecné záležitosti jeho otriasaly byt spoločný jeho ohrozujúc a kmeny naše jeden po druhom najväčším nebezpečenstvám, ba osudným pádom vystavujúc.

Ľudovít ukazoval menovite na to, že terajší synovia Slovenska sú len zbytky a zvleky dakedajšieho bytu národa nášho, a že jich tak málo ješto, keď menom tým „synov Slovenska“ sotvy pomenovať slušno každého, jehož mať slovenská rodila; ostatky tieto národa niekdy slávneho teda že majú inakšie úlohy k vyvedeniu, než iných národov synovia. Títo že môžu ak vôbec môžu i oni skôr dovoliť si dáky ten luxus života, dáke tie výstupky, parády, to mlkvo prevádzanie pýchy, to rozhadzovanie sa bláznivé, a tú ihru jakusi na vojačkov a panáčkov; no synom pravým Slovenska, tým mladonom, čo zavčas rana žitia svojho poznali biedu národa, vnikli do písma jeho dejov a nechcejú slúť bezdejnými číslami len pre štatistikov, ale činnými dejateľmi v budúcnosti, že sluší opravdovejšie chystať sa k bojom a otvrdať proti zlobe a sverepostí časov. Nám nič nezbudlo z časov minulých, hovorieval so slzami v jasných

*) Osveta = krevná pomsta.

chrámu Sofie v Carihrade značiť bude konečné víťazstvo stomillionového národa, kríž, na ktorý hľadeli mrúci mučenníci, katovaní vrahom... Kristov kríž jediný zostal zotročeným Balkancom a udržal jich pri krepkosti a sile. Znamenie kríža svietilo na Lovčany, keď mreli černohorskí junáci na horúcich vapeninách! Smutné svetlo hádže na čítajúce obecenstvo okolnosť, že slaviansky básnik smel pohaniť svätý symbol slaviansky, dľa mojej známosti bez dôkladného zavrátenia! Náš kresťanstvom preniklý idealismus nenie pietismus, mysticismus, hyperidealismus: je on reálnou postatou, bez ktorej niet slavianskej budúcnosti. Vilné váľanie sa po mäkkých poduškách, sladkosti nahého ženského tela, tak úsilne odporúčané a zvelebované poetami, dosiahnuvšími *„nesněné výše,"* neosvobodilo by ani jeden národ z jarma, neotužilo by ani jednoho junáka k prácam a k boju. Že slovenská veda vyhodila na povrch absurdné výtvory, je pravda. To ale nezavinil idealismus, ale mnoho a mnoho iných príčin. Že musíme stať si na reálnu pôdu, opierať sa na skutočné opory, to všetko stojí. Stojí však i to, že i najblúznivejší snílkovia slovenskí, ktorých práce nemajú ani vedeckej, ani umeleckej ceny, mali v prsiach celý Olymp vysokých plesaní a spolu i celý Hades múk a bôľov, oboje nie pre seba, ale pre svoj národ. A konečne je v konfusných jich dielach veľmi mnoho jadra, mnoho originality, mnoho vedeckého materialu a skoro všade viac ducha, jako v mnohých jambických veršoch, ktoré zaplavujú český kniževný trh. Tam, kde nedohľadí oko doktrinára, tam nachádza oko nepredpojatého zkúmateľa tu i tu perlu — už či perlu filologickej zvláštnosti, či perlu opravdového citu, alebo ztratený a do hrudy zarytý diamant samobytnej myšlienky.

Vlček má zásluhu veľkú, že započal discussiu. My sme chodili okolo veci jako puškinský učený kocúr okolo zeleného duba na Lukomorí. Dobre bolo, že mladý, ostroumný brat náš bodol do toho. Prajeme mu, aby stal sa Ruslanom, šťastne vrátivším sa z bájneho výletu do krajov slovenského duchovného sveta.

Avšak k jeho knihe vrátime sa ešte častejšie. Do jednotlivostí sa púšťať nemôžeme. V celku môžme úprimne vyznať, že sme boli milo prekvapení. Postrádame miestami *bibliografickú čiastku*, nachádzame niektoré nedokonalosti biografické, ktoré neimitujú síce hodnotu diela a ľahko sa ponapravia pri druhom vydaní, ktoré srdečne želáme dielu, a ktoré iste sa uskutoční.

Ešte jedno! My nechceme porovnávať sa s literaturou českou ani čo do cennosti ani čo do množstva literárnych plodov. Avšak kritická ostrosť, ktorú vyvinul autor oproti slovenskej spisbe, neškodila by ani českej, ktorú vo svojich „Listoch" veľmi po srsti hladil. S tou **„nesněnou"** výškou nenie to tak nebezpečno, závrat nemusia dostať českí šemíci. Ani Česi, ani Slováci nemôžu chlúbiť sa *prrostupňovými*, pôvodno-bytovými veľduchami básnickými. Kto o tom pochybuje, nezaslúži zvať sa literátom. Panegyrická trúba a jed istej školy nezmenia nič na tom neveselom faktume. Ani Česi, ani Slováci nemajú ani Puškina, ani Mickiewicza, ani Gogola, ani Gončarova. Jich literatúry majú celkom *úzky provinciálny význam*

a zostaly do dnes obe jednak nezpozorované od sveta; v tom sú posial celkom rovného osudu. Biede nepomôže ani Zeyerove more bezrýmových jambov, ani všetky dosavádne *„sbírky.“* Svatopluk Čech, o hlavu vyšší nad ostatných, nedopracoval sa ešte k veliká-ňom, bárs stúpa mocne do výše. Vzhľadom na neoriginálnosť, cudzopasnosť veľkej čiastky českej spisby mohol spisovateľ trochu sporiť výrazmi, jako sú „výška nikdy nesnívaná.“ Mne zdá sa, že nejedna výška je *nasnívaná.* Nedostatok kritiky správne vytýka Vlček Slovákom, ačpráve títo o mnoho prísnejšie posudzovali literárne plody svoje jako Česi, ku pr. viďz kritiky Dohnányho, Kalinčiaka v „Pohľadoch,“ mnohé kritiky v besedniciach „Národnych Novín.“

Vlčkova „Literatura na Slovensku“ je pre našu spisbu udalosťou. Mnoho osvietila, trebárs miestami niečo kriklavým svetlom. Avšak svetlo je svetlo a nie tma, trebars i do očú reže. Mladým našim spisovateľom odporúčame snažne Vlčkovu prácu, kto ale zapodievať sa mieni s historiou novej slovenskej spisby, tomu je ona nezbytná. Vlček uhladil cestu budúcemu historiografovi, škoda, že mu neudal i bibliografické dáta. U nás nebolo výhľadu na podobnú prácu, a tak sme mu srdečnou vďakou zaviazaní. *V.*

„Die Culm-Flora von D. Štur.“ Tak volá sa jedna malá čiastka diela nášho rodáka Dionýsa Štúra, malá pomerne k projektovanému celku, kolossálna sama sebou. Je to vedecký rozbor rastlín, ktoré dávno už vymrely, a ktorých stopy nutno hľadať pod zemou v šichtách baníkom poodkrytých. Za prvým pred nami ležiacim bachantom budú nasledovať ešte štyri podobné, na ktorych teraz pracuje. Dielo vydáva geologický ústav vo Viedni: jeden svázok stojí 60 zl. r. č. Pravda že posúdiť a oceniť môže ju iba specialista, my len s obdivom hľadíme na tú obrovskú prácu, o ktorej by človek pochybovať mohol, že je produktom jednej hlbokoumnej hlavy a dvoch pilnych rúk. Dielo tlačené je v neobyčajne veľkom formáte, má vyše tisíc strán. Okrášlené je vyše sto obrazcami. Dionýs Štúr patrí medzi prvych geologov Európy a má svetové meno.

Literárny ruch. *Slovenská obrázková čítanka hospodárska.* Pod týmto názvom vydá náš veterán-spisovateľ, D. G. Lichard, súbor svojich prác hospodárskych. Keby na „Hospodára“ Kmeťovho „hody sláviaca“ surová moc nebola položila svoju hriešnu ruku, hospodárskym záujmom venované, tamto prvé dielo s týmto teraz chystaným boly by sa mohly doplňovať. Takto však i na tomto poli, kde predsa ťažko bolo by hľadať strašidlá, odňatá nám je možnosť rozvoja literárneho, nutno začínať vše a vše od predku. — *Hospodársku čítanku* zaslúžilého pôvodcu odporúčame výdatnej priazni vct. obecenstva. Je to vlastne ani nie priazeň: je to potreba, nutnosť. Množiace sa potreby života vyžadujú už raz racionálnejšie hospodárenie i pod Tatrami. Nuž slovenské obecenstvo najlepšie porozumie spisovateľovi tomu, ktorý počas svojho požehnaného života vždy len k nemu a o jeho záujmoch rozprával.

„Nový Priateľ ľudu.“ Hovoríme o ľude, horlíme zaň, vinieme ho ku srdcu, len positivnejších dôkazov tejto svojej oddanosti pre-

javujeme ešte vždy akosi málo. Poukazovať na cestu, ktorá má sa sledovať v tomto ohľade, nenáleží teraz do nášho rámca: podotýkame len, že literatúrou, vydávaním primeraných spisov, v prvom rade napomáha sa duševný i materiálny dobrobyt ľudu. V „*Novom Priateľovi ľudu*“ (vydávanom A. P. Zátureckým v Brezne, v sošitoch po 12 kr.) zábavná časť strieda sa s poučnou. Cieľom prvej je nielen sošľachtenie duše, lež privykanie k čítaniu, aby stať sa mohlo ono poznenáhla duševnou potrebou a tak i prostriedkom k osvojovaniu si známostí, vzdelania a rozhľadu v potrebách života. Popri „Národnom Hlásniku“ podujatie toto znamenitú službu môže konať vo vzdelávaní ľudu, zvlášte bude-li sa tak zdokonalovať, ako pozorujeme, vzhľadom k 1. sošitu, už pri 2,

Na *Poviedky a povesti* Samu Bodického prihlásivších sa odberateľov mená uverejňujeme na 4. strane obálky, odporúčajúc prvý tento podnik mladého spisovateľa opätne ďalšej priazni vct. obecenstva.

. . .

Pamiatka zosnulých. Česká literatura má smútok. **Boleslav Jablonský,** menovite po svojich drobných básňach i na Slovensku známy poet, nenie viac medzi živými. Vlastné jeho meno bolo Karol Eugen Tupý; narodil sa 1813. roku v Kardašovej Riečici, zomrel počiatkom predošlého mesiaca v Krakove. Prvé jeho literárne účinkovanie padá do doby, v nejž menovite J. K. Tyl hýbal spisovne v Čechách svojím národom. Do Krakova, kde dokonal čo probošt kláštora premonštrátov, dostal sa 1847. roku. Básne jeho, vydané v súbore po prvýraz 1841-ho, náležia ku vzácnejším tvorbám novej českej literatúry.

Rodina Makovických utratila jednoho zo svojich stĺpov. Dňa 22. t. m. bol pochovaný v Ružobrehu **Daniel Makovický** pri veľkom účastenstve miestneho i prespolného obecenstva. Rodina Makovických náleží na Slovensku k tým nepočetným, ktoré do posledného člena svojho priznávajú sa k národu, vinú ho ku srdcu a pracujú na jeho zveľatku hmotne i duševne; áno, ak štatisticky malo by sa vykázať, ktorá slovenská rodina koľko členov zachovala národu, na ktorých tento počítať môže v každých okolnosťach, ktorí sú všade chlúbou mena slovenského, dom ružobrežských Makovickovcov má veľké nároky na prvenstvo. — Zosnulý Daniel s bratom svojím Gustávom po celú dobu temer sami repraesentovali slovenský obchod po *slovensky*; záujmy ľudu, zaniklých vzdelávacích ústavov našich a vôbec každý podnik slovenský malý v ňom oddaného priateľa, horlivého podporovateľa. Posledné roky mimo rodiny svojej venoval sa temer výlučne miestnemu úverkovému ústavu, ktorý ztratil v ňom teraz svojho zakladateľa a správcu. V sozname milovníkov a priaznivcov slovenskej literatury tiež zbľadlo a ztratilo sa vzácne meno!

Dňa 25. t. m. v tom samom Liptove, blízko Ružobrehu, v Stankovanoch, zomrel kat. farár **Alois Domanský** v 76. roku života svojho národu slovenskému posväteného.

Volebná porada národnej strany slovenskej.

Dňa 28. t. m. shromaždili sa mužovia národnej strany slovenskej v Turč. Sv. Martine, aby poradili sa o nastávajúcich voľbách na krajinsky snem. Hlavnou otázkou je: či má národná strana slovenská aktívne vystúpiť a či držať sa passívne. Väčšina shromaždenych bola za aktivitu.

Myslíme, že usnesenie toto vzbudí všeobecny súhlas slovenskych voličov.

Musíme hybať údami, keď nechceme, aby zmeravely. Boj je ťažky, jako každy boj pravdy proti lži a brutálnemu násiliu. V celom svete niet tak politicky oplzlého pohľadu, jako na voľby snemové na slovenskych stranách. Lož, darebáctvo, egoismus, špinavosť, nerozum, kupovanie duší, zrada, násilie a *všetkých sedem smrteľných hriechov* stavia sa proti opravdovej vôli národa a šľachetným úmyslom jeho vodcov!

Na našej zástave skvie sa sama *božia večná pravda*, ktorá rozhodúva koncom koncov nad osudami národov! Slovensky národ rozpamätúva sa v tejto chvíli na historicky fakt martinského sjazdu, a na svoje právne žiadosti, vyslovené v memorandume sväto-martinskom. Tento historicky fakt nesmie obľadnúť v mysliach a srdciach našich. Slovenské svedomie ozvalo sa pod lipami, a jeho hlas zatriasol mlunnou iskrou bolasťami umučenú dušu celého národa. Tento veľky otras bol počiatkom národného sebavedomia a bude vychodišťom ďalsieho vyvinu našej národnej individuality.

Nuž podajme pravice bratom svojim srbskym i spolutrpiteľom rumunskym! Nech zahučí v Uhorsku mocny trojhlas maďarismom katovanych prirodzenych spojencov. Naša politika musí dostať širšie osnovy, reálnu pôdu! Najdeme ju vo spoločnom a totožnom záujme nemaďarskych národov, v prevaznej väčšine obyvajúcich zeme svätého Štefana. Dosiaľ boly sväzky naše viac akademicke, postrádajúce určitej formy. Dnes, kde hrozí nám rozvrat a záhuba, kde mravne bezsilie hegemonov zo dňa na deň jasnejšie sa ukazuje, kde podrastajú krydla mladym orlom, zmenit musí sa theoreticke rozjímanie v skutok. My nestojíme jeden druhému v ceste, ale jeden a ten samy kameň urážky tlačí nás: národné a duchovne tyranstvo. Bečkerek, Sibin a Svaty Martin musia svorne protestovať proti bezpráviu, páchanému na nemaďarskych národnosťach i voči jasnému zneniu zákonu.

Centrálne shromaždenie národnych dôverníkov je vyraz toho *jedinstva a individuálnosti* nášho národa, na ktorom zakladá sa naša politika. My sme jedno telo, a chceme mať jako také svoje orgány, ktoré by hlásaly našu vôľu. Zakiaľ naša *osobnosť národná* nebude uznaná, musíme statočne bojovať boj za svobodu. Boj za svobodu je boj svätý!

Pädesiat frankov v zlate

venoval istý priateľ slovenskej spisby jako honorár za povesť relatívne najpodarenejšiu, ktorá by vyjsť mala v poslednom tohoročnom sošite „Slovenských Pohľadov.“ Látka má byť čerpaná zo slovenského života, a celá novella nemá viac obnášať nežli jeden, najviac poldruha tlačeného hárka formátu „Pohľadov.“ Súd nad prácami podržal si sám darca, za jehož kompetentnosť v posúdení podobných prác garantuje redakcia „Slovenských Pohľadov.“

Práce prosíme poslať anonymne na redakciu našu do Turč. Sv. Martina najpozdejšie do konca augusta tohto roku. Každá práca nech je opatrená mottom, ktoré po druhýraz buď napísané na zapečatenom liste, obsahujúcom meno pôvodcovo.

Redakcia „Slovenských Pohľadov.“

JÁN BOTTO.

Práve pri zavieraní sošitu došla nám z B. Bystrice smutná zpráva, že náš slavný básnik, Ján Botto, náhle skonal na porážku.

Posledné časy Bohom požehnaného života jeho zatienené boly hnusným pokušením našich národných vrahov.

Posledné dni tichého jeho jestvovania otrovila zlodejská zášť jedovitým upodozrievaním, avšak osvobodila ho ruka Pána takmer pred verejami nevinného žalárovania.

Mier Ti, spevec slovenský, a ľahká zem!

ВѢЧНАЯ ПАМЯТЬ!

Rok 1881. **Sošit 4.**

Slovenské Pohľady.

Židovská otázka na Slovensku.

Náš zvečnelý Pauliny bol duch mnohostranný, vnikavý: jeho jasná mysel objala život náš v jeho celistvennosti a nezabudla zpúšťať sa i do jednotlivostí. Nemohla mu teda ujsť ani židovská otázka. Písal listy k židom, pravda s tak malým prospechom, jako jeho svätý predchodca Pavel.

Kto myslí židov napraviť, modifikovať, ten nech nechá otázku židovskú na pokoji. Žiaden národ sveta nemal toľko reformátorov, učiteľov a napravovateľov, jako židovský, avšak žiaden neukázal toľko zpury, nízkosti a nevďačnosti proti všetkým veľkodušným námahám. Pre mňa niet väčšieho, presvedčujucejšieho dôkazu o božskom pôvode kníh starého zákona, nežli to faktum, že jich pisatelia pochádzali zo židovského národa. „*Duchom božím puđení mluvili svätí boží ľudia;*“ áno, duchom božím, a nie duchom židovského národa, lebo by neboli vzniesli sa k profetickemu vzletu, ale rypali by sa boli v tej najoplzlejšej telesnosti, v hnusobe a nízkosti, v zapieraní, ničení; hyrili by boli hriechami a zločinmi, jaké sotva fantásia vydumať môže. Avšak oni boli výnimkami velebnými, svetlými bodmi v nekonečnej tme, oasami v púšti. *Historiu ľudského spasenia nutno oddeliť od historie židov, hoci obe odohrávaly sa na jednom mieste, tak jako oddelujeme svetlé pohyby ducha od matného vyjavu tela a masa, trebárs dialy sa v jednej schránke telesnej.*

Už za starodávna ukazovali židia zárody tých vlastností, ktorými dnes dusia človečenstvo. Jich hrabivosť, vypínavosť, intolerancia, lesť a chabosť nechala stopy nevymazateľné. Rozprchnutím sa po svete prestali byť židia národom, ba i samé jich náboženstvo roztanulo v mlhe talmudských balamut. Čo zostalo, čo delilo a delí jich od ľudí iných, je *rasa*. Talmudská mudrosť pozostáva hlavne v tom, že vedela pristrihnúť *náboženstvo rasy*. Veľké učenia starozákonných prorokov bojovaly s rasovými vlastnosťami tohoto podivného plemena — každé slovo Izaiáša išlo proti srsti židom; talmud hladká jich po srsti, on prilnul k špatnostiam a hovie chtivcom, plynucim z rasy. Vysoké pochopy o božstve, zkvitlé v židovskom plemene zjavením, zatemňujú sa talmudistickým učením k nepoznaniu. Duch vyšumel, zostalo phlegma, telesné, mäsité phlegma, jakoby na výstrahu národom, žiaľbohu i na hroznú pohromu. Nárek proroka

·emiáša nad židovskou spustlosťou je srdcelomný: „Ó streva má,
·eva má! bolesť trpím, ó osrdie moje! kormúti sa vo mne srdce
·oje... Nebo bláznivý ľud môj nezná mňa... múdri sú k čineniu
·ého, ale činiť dobre neumejú.“ A slová tieto platia i dnes, avšak
·emá jich kto privolať. *Náboženstvo jich slúži rase.* V tom, myslím,
·ližno hľadať vysvetlenia hroznej dilemmy: židovstvo zrno zeme a
zárod duševnej spásy, z ktorého vyriastlo kresťanstvo, a židovstvo
dnešné, úhlavný vrah kresťanstva a pokolenia ľudského. O darovitosti plemena židovského nemožno pochybovať. Avšak jich dary sú negatívneho svojstva. Rozprchnutí medzi národami, všade sú živou negáciou národnosti; obývajúc rozličné vlasti, sú živou negáciou vlastenectva. V Poľsku džavre žid spustlým žargonom nemeckým, v Bulharsku pridŕža sa zkazenej španielčiny. O prilnutí k tej alebo onnej zemi nemožno seriosne myslieť. Sväzky, ktoré žida pútajú na tú lebo onnú zem, sú iba výplyvom pohodlnosti alebo nutnosti. Židovi osadlému na Slovensku bližší je žid algírsky, jako jeho kresťan súsed. Poľskému židovi sú židia zo Španielska „*unsere leut*,“ kdežto poľský ľud, z ktorého žije, mu je „goim.“ Dnešné námahy Maďarov pri maďarčení židov sú efemerné a marné. Možno jich naučiť maďarsky, ale zo žida nebude práve tak Maďar, jako nebude z neho Slavian. On zohne sa pred mocou maďarskou, jako zohol sa r. 1686 pred Turkom, ktorému pomáhal brániť Budín proti kresťanským vojskám. A zohne sa jedine k svojmu prospechu, zachovajúc pri tom všetky svoje rasové vlastnosti spolu i s nenávisťou osudnou, nevykoreniteľnou.

Hovoríme, že dary židovského plemena sú negatívne. Vidno to i vo vede, poesii i musike. Richard Wagner vo svojej knihe „Das Judenthum in der Musik“ dokázal nespôsobnosť židov k positívnemu musikálnemu tvoreniu. Poukazujeme v poesii len na Heineho, ktorého geniálnosť stojí vyššej každej pochybnosti. Avšak i tu bije do očú negatívne svojstvo jeho ducha, povrchné metanie sa, duchaplné ostré výpady, triviálnosť a summa drzosti, pred ktorou niet nič svatého. Vo vede dokázali židia viac kritického, nežli tvoriaceho ducha. I kritika židovská obmedzuje sa na čisto negatívne pole. Židia zaviedli do nemeckej spisby tón, pred ktorým hrozia sa lepší duchovia nemeckí. Židia nezplodili ani jednoho veľkého maliara lebo sochára. Maľba a sochárstvo sú tak positívne umenia, že povrchný duch semitický bál takmer pokúsiť sa v nich. Pri týchto umeniach nemožné sú skoky, duchaplnými byť majúce kaprice, tam treba tvoriť. Ani dráma nenie jich šťastné pole — jich produkty dramatické nevystúpily z hraníc prostrednosti. Ale zato feuilletonistické ľahké blúznenie, ostré epigrammy, hra s antithesami, satyra, posmešné úškľaby, kritikárstvo, to je jich pole, kde sa vyznačili.

My nemáme čo žalovať sa na židovský vplyv z tejto vyššej duchovnej stránky. Semitismus v literatúre a umení je nám tak odporný, že niet obavy pred takou nákazou, jaká rozožrala sa v Nemecku. Negatívne hospodárenie židov javí sa u nás najciteľnejšie *v národohospodárskom* a *spoločenskom* ohlade; len na tieto dve

veci vzťahuje sa u nás židovská otázka, ktorá z roka na rok stáva sa akútnejšou.

Náramné rozmnoženie židovstva stalo sa sociálnym a hospodárskym nebezpečenstvom. Pred sto rokmi bolo v Uhorsku 75.089 židov; za 55 rokov bolo jich už 241.632 (vzrast stal sa najviac v hornouhorských stoliciach). 1870. roku 552.133 a odtedy rozmnožili sa tak, že jich je vyše 600.000 duší. A ešte vždy množia sa acceleratívne, prirodzene i dosťahovaním z Haliče a pohraničných zemí. Prichodia ztadiaľ bez groša v kaftanoch, s „kičkes“ za ušima, o krátky čas rozložia siete po dedine — zbohatnú, zpyšnejú do drzosti, zakúpia sedliakove pozemky, uvrhajú ľud do otroctva, proti ktorému nekdajšia panština bola hračkou. Z dedín tiahnu s vyhúdenými peniazmi do mestečiek a miest, úžeruičia bestiálnou nemilosrdnosťou, vplývajú na spoločnosť, vedú obchod spôsobom vytvárajúcim čestnú konkurrenciu. Ľud, z ktorého cicajú krev i špiky, opovrhujú, znemravňujú výstupkami, o ktorých by vedeli rozprávať priatelia ľudu, stojaci mu blízko základom povolania. Veď to talmud dovoľuje. O dajakom kladnom tvorení ani slychu. Židia nie sú vstave ani lavice do synagogy stvoriť vlastnou silou, tým menej postaviť synagogu. Za kresťanské peniaze, kresťanskými rukami stavajú oltáre zlatému teľatu. Basis židovských millionov je árendovanie krčiem. Z najzákladnejšej vrstvy ľudu ťahajú pálenkou a úžerou posledný turák a podrývajú tak osnovy štátu a ľudskej spoločnosti. Nehovorte mi o výnimkách! Uznávam výnimky, uznávam, že žid-remeselník môže byť užitočným a dobre trpeným občanom. Avšak tie výnimky sú tak riedke, že nestoja za reč. Väčšina i tých remeselníkov-židov robí i z remesla „kšeft.“ Pod rukou žida-advokata zmení sa dôležité povolanie pravotárske na puhy, nízky kšeft, prepletený úžerou, stavu neprimeraným lapaním duší, a tou špinavosťou, ktorá je hlavnou známkou židovstva, ale ktorá veľmi zle vynima sa u tak povzneseného stavu. Žid-árendátor zeme je pravým cicadlom pre ňu. Využije poslednú rodiacu šťavu a zanechá po vyplynutí árendy úhor neplodný. Bohatstvo židov nenie bohatstvom zeme, v ktorej bývajú, ale je bohatstvom vraždobnej rasy, vedúcej hrozný boj proti všetkému, čo nenáleží k nej. Boj ten je rozsiahly, organisovaný, povedomý, a skoro na celej čiare víťazný. Jako neobstojí ďatelina pred kukučinou, tak neobstojí agrárny ľud slovenský pred židovstvom, ktoré nežije samo sebou z pôdy, ale jako parasyt z iných organismov. Keby židia založiť vedeli len jednu židovskú obec, ktorá by žila sama sebou, pracou a tvorením, jako žiť musia statočné národy a obce, dokázali by, že predsa nie sú výlučne parasytské buriny. Toho nemáš na celom širom svete. Jich negatívny duch, jich nesamostatnosť hatí jich v utvorení svojho spoločenského celku. Niet väčšieho aristokrata jako je žid, hoci má v ústach demokratické frásy, niet neliberálnejšieho človeka jako je žid, trebárs majú dnešnú svobodomyseľnosť v árende. Žid a liberálnosť! Zaslepený hlupec nevidí, že pod liberálnosťou rozumie žid svobodu pre seba, dovolenie, aby mohol zdierať, dovolenie, aby mohol nadávať na kresťanské náboženstvo, posmechy robiť z cirkve, z pápeža,

z dogmí tých lebo onných! Probujte len urobiť pred židom posmešnú poznámku na jeho talmudistické veľkoleposti! Tam jeho svobodomyseľnosť, trebárs sa geriroval neznabohom a jiedol v šabes šunku alebo škvarky. „Vaj!“ zakričí celý Izrael, keď Rumuni vybijú židovi-úžerníkovi dno z páleneČného suda, avšak ten samý Izrael žiada, aby jeho vyvolené parfumované deti svobodne exploitirovať a vyžierať mohly hlúpy nevyvinutý ľud, nevediaci čítať. Netolerantnosť židovská nemá medzí, tak jako vypínavosť a bezohľadná drzosť, ktorá rastie pomerne k sile a vážnosti, jaké nadobúda si semitické plemeno.

Žid tlačí ľud náš hrozným spôsobom. Kde sa zahniezdi v dedine jedna len rodina židovská, možno apodikticky povedať, o desať rokov odzvoneno bude i miernemu blahobytu, ktorý panoval do príchodu židovho. Jakú náhradu dostane štát za ruin státisícich poriadnych sedliakov, ktorých ožobráčilo niekoľko židov, vediacich ukrývať kapitále svoje pred krutkou daňovou? Kto bude repraesentovať vlasť túto, keď zemanstvo a zámožnejšia trieda klesne pod židove rozkazy? Z oboch strán Tisy rozprestierajú sa ohromné statky zemanské, z ktorých čerpala maďarská šľachta životnú šťavu. Pýtajte sa na mená majetníkov! $^{9}/_{10}$ mien je židovských. Nuž tu by Maďari mali otrezveť a nechať nenávisť proti Slovákom! My posielame na nich židov, ale len preto, že sme na nízkom stupni vzdelania, preto že nás zanedbávajú, lebo ináč by sme jich neprepustili cez sliezske hranice. U nás naberie žid slovenské groše a spustí sa dolu našími riekami ta do vašich širokých miest a úrodných nív, aby k nim priložil vaše maďarské zlatky. Váš Pešťbudín je najžidovskejšie mesto Europy, tak hovorí váš Hundsdorfer, a viete, čo znamená pre krajinu, mať židovskú metropolu! Viete, že je to rak v srdci, vampyr na prsiach?

Otázka židovská na Slovensku je tak vážna, že je už čas, aby sa o nej vážne premýšľalo. Stav počína byť nesnesiteľným. Ľud židovstvom šliapaný počína zdvíhať zločinnú pravicu proti úžerníckej rase židovskej, čo je jednak nešťastie pre ľud, jako pre židov. Veľmi často čítame po novinách o vraždách, spáchaných na židovských úžerníkoch. *Považujeme to za symptomy najvýš nebezpečné.* Jako protiví sa nám vražda a ohavnosť zákerníckeho prepadnutia, tak celou dušou nenávidíme vrahov-úžerníkov, ktorí síce nie pištoľou a revolverom, ale zručnosťou svojho zákerníckeho rozumu mordujú celé rodiny a v púšť obracajú dediny. Našou povinnosťou je zastať sa ľudu, aby sme sa nestali spoluvinníkami židovskej ohavnosti, páchanej na bielom dni! Slová naše sú priame a bezohľadné, *avšak svätá nenarušená pravda nedá sa predniesť s chabými klausulami ohľadov.* My obviňujeme židovstvo v mravnom i hmotnom utlačovaní nášho ľudu, a najmä ľudu agrárneho. Obvinenie naše je spravodlivé a vynútené nesnesiteľnými pomerami. Jako fanatickí milovníci svojho drahého slovenského ľudu, jako synovia tejto prastarej vlasti našej, privolávame úžerníckym nestvorám: židia, pozor na zadné kolesá! *Svetozár Hurban.*

Ľudovít Štúr.

Píše

dr. *Jozef Miloslav Hurban.*

(Pokračovanie.)

V.

Štúrovi bolo srdečne ľúto mládeže slovenskej, ona bola jeho vyziadanou milenkou, objímal ju tklivou, najútlejsou láskou, a bolelo ho vsetko, čo naprajne dotklo sa jej. Jako matka nemocné dieťa, keď už ozdravieva, tak útlo, s toľkou nehou priazne a ľúbosti vinul sa k mládezi a viedol ju opatrne, naozaj rukou veštca proroka! Po onom otrasení, ktoré podstúpilo študentstvo slovenské, nastúpilo kajúcne obrátenie sa ku opravdovejsiemu ponímaniu života a úloh mladosti. Štúr, ako som uz pripomenul, slovy nevytýkal žiadnemu toho sna márneho, toho blúznenia svobodniackeho, toho študentského lovenia slávy liberalismu, o toľko ale prísnejšie stiahol úzdu vládnutia nad zivlami tymito, morálnymi vylety do perestej, širokej rise dejín. Prísna kritika zasadla za stôl spoločných úvah a besied. Barvami zivymi líčieval vyjavy z polskej historie, kde tak elementárnymi údery a porázkami sprevádzane bolo to polské „nepozvolím;“ hrôzou napĺňovaly mladistvé duse vyobrazovenia udalostí žalostnych pre cely národ, v príčine nešťastnej „osvety“ *) černohorskej vznikauvsie a celé najprednejsie čelade kmena tohoto bohatierskeho žiaľom naplnivsie; s ohmusením pravym rozprával Štur o svevoľníkoch srbskych, ktorí zo svevole vrazdili druh druha, vraždu nesúc neskrotitelnou svevolou az ku trônu svobodohájnemu. Vsetky tieto nectnoty slovanské spôsobovaly nekonečné krvepreliatie, hatily národ v pobehu jeho k dokonalosti, obecne zálezitosti jeho otriasaly byt spoločny jeho ohrozujúc a kmeny nase jeden po druhom najväčsim nebezpečenstvám, ba osudnym pádom vystavujúc.

Ľudovít ukazoval menovite na to, že terajsi synovia Slovenska su len zbytky a zvleky dakedajsieho bytu národa násho, a že jich tak málo jesto, keď menom tym „synov Slovenska“ sotvy pomenovať slusno kazdeho, jehoz mat slovenská rodila; ostatky tieto národa niekdy slavneho teda že majú inaksie úlohy k vyvedeniu, nez inych národov synovia. Títo že môzu — ak vôbec môzu i oni — skôr dovoliť si dáky ten luxus zivota, dáke tie vystupky, parády, to mlkvo prevádzanie pychy, to rozhadzovanie sa bláznive, a tu ihru jakusi na vojačkov a paníčkov; no synom pravym Slovenska, tym mladonom, čo zavčas rána zitia svojho poznali biedu národa, vnikli do písma jeho dejov a nechcejú slúť bezdejnymi číslami len pre štatistikov, ale činnymi dejateľmi v budúcnosti, že slusí opravdovejšie chystať sa k bojom a otvŕdať proti zlobe a sverepostí časov. Nám nič nezbudlo z časov minulych, hovorieval so slzami v jasnych

*) Osveta = krevná pomsta.

očiach, na čom by sme sa ohriať a duše zapáliť mohli, jako tu tá naša božská pieseň „Nitra, milá Nitra“ a tu tieto milé naše ústavy bretislavské. Vidíte, jako zo dňa na deň viacej odrodzuje sa šľachta národu nášmu, národ sám zaviazol hlboko do blata, cirkev, strážkyňa pokladov národa, zosvetačelá ťahá na jarme sveta a nie žeby národ pozdvihovala k Bohu, škola, ktorá má vychovávať národu umných, veľkých synov, zdrevenela v mrtvých formách a ani len nešípi úlohu svoju medzi živými, ba predznaky vznikajú na obzore, jakoby sa nový systém strojil k vykoreneniu ešte i toho mála, čo tradíciou národnou predsa zachovalo sa z povedomia nášho národného. Len tá pieseň stará volá z hrobov tône zapadlej slávy a len v ústavoch rečených tlie iskierka pod popoľom. Boh milostivý zachovaj nás pred pádom týchto ústavov. Tu je složené semä horčičné budúcnosti krajšej, tu vychovajú sa mladí, hodní synovia Slovenska, ktorí prejmú a podujmú ďalšie diela v národe. Jesto síl a mocí životných veľa v národe našom, ale tie musejú byť zobudené a privedené k povedomiu povolania svojho v Slavianstve. To môžeme ale čakať iba po prísnych prípravách a opravdovosti plných študiach mládeže našej. Nuž veď podívajteže sa, hľaďteže na tie vycivené tváre maďarských študentov na lyceume, juristov na akademii, juratov a pisárov kdejakých snemových, hulákajúcich nocou po uliciach, či bude z tých kedy mať národ maďarský radosti nejakej? Ale či bude, či nebude, to sa nás netyka, no týka sa nás desaťnásobne, aby sme neboli podobných vecí v mladosti našej žiadostiví, opičiac sa za krikľavou, prázdnou nadutosťou iných. Tak harranguiroval Štúr študentstvo slovenské ku prísnosti v študiach i mravoch, držiac jim vždy na očiach cieľ vznešený, pripraviť sa ku pomoci národu zbedovanému. Keď tak teraz čítam po novinách tie haraburdácke, nihilistické články a básne, a najmä keď mi padne oko na nezrelý, ba prezrelý a hnilý nihilismus ruskej mládeže, nuž nevdojak vykradne sa z hrudi mojej hlboký vzdych: O, Rossia veľká, mohútna, možná a spôsobná k dielu takému, jaké stried protivenstva a odporov i biedy osobnej konal Štúr v mládeži slovenskej v rokoch 30. a 40., nuž či nevedela si ty vypraviť sto takých Štúrov ku svojej mládeži, vystrojac jich prostriedkami bohate k apoštolovaniu podobnému? To učiniť, a nebol by padol ten krvavý dážď kliatby na svätú Rus, aký padol z prekliateho nihilismu! Ale ty si posielala, aspoň spala si, keď ti jich iní posielali k mládeži tvojej, spustlých, vypuchlých, znemravnelých romantikov a liberalistov, ktorí ti otrávili veľkú časť šľachty a mládeže! Na Rusi jesto ešte 100 a 200 a 300 Štúrov, do práce jich vyzvať na šľachetnej, zapálenej mládeži, a potupy večnej hodný nihilismus zmizne na posledné zdrapy toho semitického liberalismu.

Do toho času, do prvého totiž odchodu Štúrovho z Bretislavy, bola spoločnosť slovenská spoločnosťou gréckych hrdinov pod Trojou, sviazaná dovedna svojím Agamemnonom; on vládal ako tento nad svojimi junákmi mocou svojej osobnej elektricity, on bol absolútnym jich kráľom, ale tak, že každý bol svobodný a nechaný dume svojej. Keď sa nahneval niektorý, odišiel, ale to nenarušilo celok

tento svobodnych individualít, ktorí odstúpivšieho smiechom sprevádzali; každy ale ołutoval svevołu svobodniacku, ba keď väčšina bola sa za łstivým, rečnícky vyznačenym, úlisnym Ulyssesom na chvilu obrátila, zaraz zpamätajúc sa, navrátila sa, aby Agamemnona svojho nasledovala a lepšie, – bár vždy svobodná – svobodne poslúchala. Bez Štúra nemožno bolo bohatierčiť tymto grécko-slavianskym mladoňom.

Šturove idey, to nádobno mi prízvukovať voči terajšiemu čítajúcemu obecenstvu, boly celkom nové, v tej konkrétnosti a systematičnosti ešte nikdy predtym nehlásané; preto i kritika terajšia nemá k nim prístupu iného, jako kroz stanovisko tehdajšie, abych tak riekol, Štúrovyma očima nádobno hładeť na rozvoj tento duchovny. Budúcnosť, keď už nie prítomnosť, to ocení. Vtedy nebolo pravej rady u iného, jako u Štúra, ačkolvek on vždy s druhymi radil sa. On nikdy nevystupil s myšlienkou, aby driev nebol ju predostrel inym. Môžem povedať bez bázne pred dementovaním, že boli v tom veku i hlbší i učenejší a nadovsetko veła jich bolo i slavnejších a zkusenejších geniov, než Ľudovít náš, ale originálnejšieho, slavianskejšieho Slovana, aspoň mojím vedomím, nestávalo nad neho.

No Štúr nemal tu byť večne. Jako jeho predchodcovia opustili jeden po druhom ústavy tieto, tak blížila sa doba, v ktorej nádobno bude i jemu opustiť „blahé sídlo umen," Bretislavu staroslavnú, mesto Dunajské, i mládež, zakorenivsiu sa tu tak bujno. To cítil a bołastne cítil i sám Ľudovít, ale nadovšetko starostlive uvažovali to iní, hlavne Boleslavín Vrchovsky, Pravoslav Červenák atď. Preto spoločne pomyšłali na to, jako po jeho odchode zaporiadiť veci, aby duch sviezi a zápał tento horuci nevyhasnul z tychto tvorieh ducha a stoletia na Slovensku noveho. Tak zdalo sa, že so Štúrom odíde zápał a mládež rozpadne sa na strany, keď javilo sa v nej dosť samostatnych a ctiziadostivych duchov. Boleslavín Vrchovsky, talent organisátorsky, a Pravoslav Červenák, špartánskej rigoroznosti a ctnoty mladoni nedôverovali zápalu mládeže, na ktory zase Ľudovít veľmi veła drzal. Zavčasu teda mała byť daná organisácia mládeži; ku boku Štúrovmu mal byť daný vybor, ktory by v rukách držał štverne a bdel nad prísnym vykonávaním ustanovenia spoločného. Bázen táto bola marná na ten tehdajsí čas, mládez bola privełmi oduševnená za mravné ciele národa, nez aby sa bola dala strhnuť osobnym záujmom ctiziadosti, najmä uz po okúsení plodu zo stromu svobodniackej desorganisacie. Strannctvo to obávané nastúpilo ovšem, ale značne pozdejsie, s ktorym i Ľudovít Štúr veła mal do činenia a mnoho trpel v príčine tej.*)

Štúr neznal motivy inych k tomuto dielu novému pobádajúce, ale prijímal dielo nekonečnou svojou láskou k narodu vedeny, účinne a horlive. Boleslavín Vrchovsky stál v popredí tohoto noveho podniku, jemu po boku pracoval chladnokrevny, prísny, spartánsky Pravoslav Červenák; oni báli sa o Štúra i o mladež. O Štúra báli sa, aby neupadol do „absolutismu," ktory z ruky jeho hotová bola

*) Srovnaj Launerovo blazniv vystupenie, o ktorom bude budúcne reč.

mládež prijímať, o mládež báli sa, aby po odchode jeho neupadla do istého stupňa anarchie. Prísna teda povinnosť, organisácia, mala nahradiť Štúra, keď ho nebude, a *kým bol, mala jeho miesto zaujímať!* Toto boly motívy strany veľmi činnej, no Štúrovi výšku jeho závidivšej; tak aspoň vtisknul sa mne náhľad na veci tieto, ktorý už vtedy bral som prednejšiu účasť na živote slovenskej mládeže a prežil som všetkých i znával som dobre všetkých. U Vrchovského podozrievam motív ctižiadosti, o Červenákovi viem, že opravdove bál sa o mládež, ktorá často mala dosť na jedinej priazni Štúrovej a pod tej ochranou spúšťala zo zreteľa studenú, prísnu povinnosť a absolútne slúženie pravde. Bál sa, že po odchode Štúrovom bude všetko len takým dobrovoľníctvom pod Trojou, a rozpŕchne sa, keď nebude osobnosti na čele rovne jako Štúr elektricity plnej a sebou všetko naplňujúcej. Tento úprimne chcel zákon abstraktný dosadiť na miesto osoby. To bol až do jeho smrti ideál Červenákov; a kým on bol pri ústave, skutočne nič nemalo ceny, iba prísne plnenie zákona. Môže sa riecť, že s odchodom Štúra poesia vyletela z ústavu, ale zaujala jej miesto tvrdá, špartánska ctnota a práca pod nástupcom jeho Červenákom. Mladí geniovia títo doplňovali sa.

Ľudovít, ako hovorím, ani z ďaleka nešípiac, že novou tou organisáciou činí čiastka manéver proti nemu, pracoval usilovne k uvedeniu nového riadu, nových zákonov, tým ochotnejšie, čím viacej mocou tejto organisácie dostával ku boku pracovných síl a prácu videl podelenú medzi viacej činných duchov. Než čujme ho samého o tejto záležitosti; píše istého spôsobu obežník na Ctiboha Zocha a Daniela Janovica do Oravy zo dňa 16. októbra 1836, medzi iným:

„Společnost naše, začavší zasednutí svá dne 4. srpna, pokračuje neunavené dále, jak za to mám, s velikým prospěchem. Právě nyní počituje 50 údů, kromě všech čestných, přispívajících, jejichž počet věru nemalý jest. Panuje v ní ten jistý pořádek, který koncem minulého roku, jenže se nyní „Výbor“ v pravidelnější formě projevil. Jest on totiž nyní zákonně zřízen. Přednostou potvrzen, pozůstává pak z 9-ti údů, 6-ti totiž, kteří se povinnostmi zaměstknávají a tři přísedících. Vykázán on má obstarávání všech vniterních i zevniterních záležitostí Společnosti, které nyní velmi mnohé jsau, rokování a uzavření však svá, prve nežby nějakové platnosti dosáhla, v společnosti veždy pronese, kdež, uznána-li jsou od údů za hodná, se potvrzují. Vede se i ve Výbořích zápis Tajemníky, kteréžto zápisy, když v společnosti od ustanovených neb raději vyvolených k tomu se podpíší, do „odkazů“ se promění, které Tajemník, vypsav je ze zápisu, tem, jichz se tykají, odešle. Ti, jenž „odkazy“ přijali, konají své jim odkázané povinnosti dle smyslu těchto, potom pak se z vykonaných osvědčiti musejí, konání pak jejich dle odkazu posuzovány bývají. Toto jest to nové zřízení „Výboru.“ Návrhu tohoto dobrého původcem jest nás tu se bavící Boleslavín Vrchovský, který, co právník, jsa v těchto vecech sběhlý, nám jej předložil, my pak vidauce, že to k pořádku velikému vede, návrh

sme uskutečnili." K tomu podáva zprávy o činnosti svojej pri mládeži, jak v nižších triedach od 5. dolu, tak vo vyšších až po theologiu; k tomu o návštevách slovutných mužov slovanských, poctivších ústav a spevokoly hlučne. Menovaní sú medzi hosťmi spoločnosti: Václav Štulc („duše nejvřelejší, nejsvobodomyslnejší, který nám z Česka takové zprávy zvestoval, o nichž sme se my ještě nenazdali"), Lichard, Miloslav Hodža, Boleslavín Vrchovský (tento se i teď tu baví), můj bratr (Karel), Melna, Brozik, Vanko, Hros a jiní. Bylo tu rokování, plesu! Teď očekáváme polského knížete Lubomirského, mladíka as 20-letého, Slovana vrelého. Z theologu šťávnických sem přisedších ani jen jeden nevstaupil do Společnosti, ba jak mi řeknuto, není možné těch lidí nakloniti, ponevadž hroznou nenávistí na vše, co slovenského, rozžati jsau!"

Posledná poznámka, jakých v listoch Štúrových o učedlníkoch Bolemanových veľa jesto, dotvrdzuje úplne to české porekadlo: „*Když se káně zjestřábí, horší dráp, než rozený jestřáb.*" Odrodilstvo štiavnických študentov jediný prameň svoj má už od pol stoletia v Štefanovi Bolemanovi, v tomto arciodrodilcovi všetkých odrodilcov! Čech rodený (lebo sa narodil r. 1795 v Križliciach z otca českého kňaza evanjelického a matky slovanskej), otec bol rodený Slovák z *Dežeríc* v trenčianskej stolici, a synáček prijdúc do Štiavnice za učiteľa, stal sa tam najzúrivejším maďarónom, ktorý dary Slovákovi od Boha dané vôždy najčinnejšie obracal proti národu svojmu. Odplať Bôh tejto „kaní zjastrabenej" všetky tie rany, zapríčinené drápami odrodilstva srdcu Štúrovmu a srdcu národa slovenského!

Štúr vzdor klike štiavnických odrodilcov, novou vždy silou zo stádia svojich sa naberajúci, ostrosťou neúprosnou vrhol sa na prísne zachovávanie tohoto nového sriadenia a vzal do prísnejšej kázne mládež visiacu na sebe. Výbor zasedal často, premietal otázky nadhodivšie sa a vykonával uzavretia spoločnosti. Pododbor zvláštny, dopisovateľský, prejal obšírne dopisovanie nielen so spolkami študentov, ale i so spoločnosťami verejnými za hranicou, potom s kruhy vlasteneckými i jednotlivcami, vyznačivšími sa v obrane národa slovenského, v domáhaní sa o právo prirodzené i písané národnosti slovenskej a v rozširovaní osvety a vzdelanosti medzi všetkými vrstvami národa.

Spoločnosť rozšírila svoje účinkovanie menovite tým, že vonkovským údom, mužom ceneným a už v úradoch postaveným, diplomy členstva spoločnosti slovenskej udeľovala a jich do krážov činnosti svojej priťahovala, udržujúc s nimi stále dopisovanie a držiac jich v evidencii celej svojej činnosti a práce údov svojich „na národa roli dedičnej." Štúr obstarával knihy a bol spojivom spoločnosti na vonok. Výbor účtoval a obstarával expedície, viedel dozor nad knižnicou, nad mravným stavom údov spoločnosti, vykonával disciplínu proti vystupujúcim z riadu a sbieral pilne všetky zprávy a novinky zo sveta slovanského, ktoré potom pri rozsiahlej korrespondencii vo známosť uvádzal členom i nečlenom von z Bretislavy bývajúcim. Bol to v terajšom spôsobe hovorenia slovanský denník politicko-literárny.

Predveďme si spôsob tehdajší účinkovania Štúrovho. Smutne dotkla sa srdca jeho zpráva, že Daniel Sloboda, kaplán myjavsky, jeden z najčinnejších, vysokými myšlienkami bohate horujúci učený mladý muž, rozlúčiť sa mieni s vlasťou slovenskou, prijmúc pozvanie za farára na Rusavu v Morave. Z tejto príležitosti dal jednomu z „Dopisovateľov“ výboru písať a i vlastnou rukou doplnil list nasledujúci:

„V Prešporku, 23. února 1837. Drahý Bratře! Kochané Tvé psaníčko ze dne 16. prosince 1836 spolu i s penězmi na 2. svazek Starožitností ještě vloni jest mi dodáno: avšak lituji, že ještě ani nyní žádosti Tvé vyhověti nemohu. Třetí sv. Starož., Bůh zná jaková toho příčina, ještě nás nedošel, už sme se domnívali, že toho nedostatečnost předplatitelů jestiť příčinou, než z listu Štulcem v těchto časích Vrchovskému psaného vyrozuměli sme, že Starožitnosti druhýkrát už -- pro veliký odbyt tisknuty jsau. Jaknáhle nás dojde, pořád při první příležitosti žádosti Tvé vyhovíme.

Ty se míníš s vlastí naší rozloučiti? Smutnáté to a přeškodná vlasti naší lučba! S Tebou opět jedna zmužilá, nepravostem utlačitelů našeho národa vzdorující zeď vlasti naší zmizne. Ovšem, jestli jen nevyhnutedlné vlast svou opustiti nemusíš, *neopouštěj ji!*

Nebude Tobě nemilo zprávy některé o nejnovějších udalostech slyšeti. V Záhřebě na seminarium povstala národní společnost, která 100 údů počítá. V Šťávnici na ev. lyceum národní československá společno-t snahou Hojiča,*) tamějšího diakona, vznikla. Kocaurkov od Chalupky v Praze s obrazy se tiskne. (?) „Slávy Dcery“ už ani jeden vytisk nezbývá, uzříme nové vydání. Že její původce medailliu od Ruské Akademie nauk obdržel, to Tě již tajno nebude. Ještě jsem se Ti o novém úřadu mém ani nepochválil. Dištriktualní Convent nedávno tu shromažděný, na podanou mládeží slovenskou prosbu, učinil mě Palkovičova supplentem řeči a literatury slovenské, než tak, že Palkovič (v pravdě jen quasi professor) sotvy nakukne do školy. Společnost naše pevně ještě stojí a naději se, že i dále pevně bez nejmenšího uražení trvati bude. Již nemoha déle meškati se s Tebou, jsem docela Tobě oddán. Měj se dobře na žádost Tvého věrného bratra Ludevíta Štúra. P. S. Přijallis listinu od Společnosti? Co učinit se Starožitnostmi Tvými a p. Kolényho? Kam je poslati? Ještě něco: Boršodská stolice Potisské superintendencii dala rozkaz, by tato všech knězů, kteříby maďarsky neznali, pensionovala, do všech slovenských chrámů maďarské kázání uvedla, na budaucně pak aby nemaďara za kněze nepřipustila a jiná hlaupá, sprostá, despotická nařízení. Superintendencia ale

*) Dnes už zabudnutý, svojho času veliký to priateľ a mohútny obranca, rázny apologet práv národných slovenských pred vzdelaným svetom, ovšem vożdy pre strach židovsko-maďarský buď anonymne, buď pod pseudonymom v nemčine písavši, ktorý zo Štiavnice presiel za farára na Dobronivú vo Zvolene. Pozdejšie prejmúc dedictvo kdesi na dolniakoch, opustil faru i národ. Jeho synovia, odpadnúc od živého kmena Slovanstva, vštepili sa sami do hynúceho plemena maďarského a paholčia pod menom Hoicsy vo službe maďarismu najradikálnejšieho. Quem deus perdere vult — dementat.

pěknou ji dala odpověď: „„Simpliciter refragamur, non admittimus, nec unqnam admissuri sumus.“ “ - Právě nyní v Jesenského liste čtu, že Kollárova Mína zlehla. Cože má? Tolik co nic dívče.“ Toto je písané rukou „dopisovateľa:“ a ku vysvetleniu posledného vtipu slúžiž poznamenať, že Štúr a jeho škola za zlé mali Kollárovi jeho ženbu, nádeje pak jejich vsetky opieraly sa o mládencov budúcich. Štúrovi tanula na mysli idea istého spôsobu Jansenismu slovanského, ktorú v pevnom mal úmysle uskutočnit. Jako Jansen, nepriateľ Jezovitov, reformovať chcel katolicism bez toho, že zatiahol by či na pravo do lutheranismu, či na ľavo do kalvinismu, a učedlníkami svojími veliky zástoj hral v bojoch o nepodľahlost Nizozemska, jednak proti Španielom ako Francúzom, samostatnost svoju vymáhajúcim: tak i Ľudovít Štúr vo snách svojich o blahu Slovenska čerpal potravu svoju i z príkladu zápaľov a nadšenia Jansenistov. Hinc illae lacrymae i nad narodením sa Kollárovi veľkému dievčaťa jediného. Keby bol syn býval, boli by mu títo naši Jansenovia in spe i ženbu jeho odpustili. Pekné to sny mládeže tejto, ale len sny bez poradenia sa s Pánom Bohom, riaditeľom osudu národov. - Koniec listu dopísany je už len rukou Ľudovítovou, a znie nasledovne:

„Jesensky, učitel v Pešti, Tě žádá, poněvadž na r. 1838 založí novy almanah, bys' mu nějaké práce odeslal. Snažně tedy Tě prosím, bys' žádosti této, možno-li, vyhověl.

Vida, že ostatní toto můj list, jenž k Tobě píši ve vlasti slovenské jsaucímu, rozžehnávám se s Tebou, bratře náš. Kráčej na cestu tuto směle, ana tak byti musí, milost Boží a duch Slávie vodiž Tě po všech cestách Tvych. I tam vlast naše, kam kráčíš, i tam lid náš, i tam ó hore bıdy a slzy jeho!

„„Jesteśmi bracia jednego słova, bądżmy i jedney duszy a moc piekielna narodowosci naszey nerozervie.“ “ Toto jeste, co do pamětnıka Tvého píše Ti Tvuj věčně věrny bratr Ludevít Štúr, v. r. Náměstník řádny professoratu reči a literatury, pak dejepisu národů slovanskych na lyceum v Prespurku a zdejsı společnosti slovenské Místo-Predseda.“

Z tohoto listu dozvedáme sa hodnoverne, čo velmi dôležité je pre nás, že dištrikt preddunajsky cirkve ev. a. v. vplyval podstatne na professorát reči a literatúry slovenskej na lyceume bretislavskom. Vplyv tento vyeskamotovať si dovolil distrikt rečeny miestnej cirkve presporskej, sebe podriadenej. Knotrovia pritom boli na jednej strane haraburdáci z Pešti, od tak rečeneho generálneho konventu, korporácie to ostatne nesriadenej a od nikoho, kto nechce, ani neuznanej, chauvinismu maďaronskemu slúžiacej, na druhej strane ale chabosť seniorov a zlá vôľa senioralnych inspektorov, ktori každoročne konventuju, distrikt zastupuju a túto perlu dištriktu zaslapovať do blata pomáhaju. Pár advokatov a sukromnıkov pozunskych s professory a knazy presporskeho lyceuma zasedaju za vrchom stola a seniori a inšpektori skveju sa tam uz blizo pol stoletia, a professora slovenského voli presporska cirkev vždy takeho, ktorému sa ani nesniva o historii literatury a o reči slovenskej. Bibliotéka

ústavu zamknutá — okradená mimo toho — neslúži mládeži ani národu. Takto pečujú otcovia dištriktu o mládež, ktorá vychovávať sa má ku službe cirkvi a národa! —

Ľudovít Štúr trpel mnoho v následkoch onných otrasov študentských na lyceume; jeho moralita a duchovné víťazstvo bol tŕň v očiach maďaronských haraburdákov a preto mu i hrozilo viacráz nebezpečenstvo osobných urážok, nepočítujúc nesčíselné denunciácie a priekorizne všakového druhu. Roku 1837 ešte uvalil na neho konvent supplentstvo Groszovho professorátu, historie všeobecnej a štylu latinského. Tieto práce zlomily konečne silu jeho zdravia a on upadnul do ťažkej nemoce, z ktorej však pomocou lekárov a verného opatrovania povstal, a píše o tom a o bolasťach všetkých, ktoré znášal, nasledovne:

(Na Zocha zo dňa 26. dec. 1837.) „Milujme se, bratře! Tvé obadva listy sem přijal, onen první ač v bolestném stavě s radostí, tento, ač v lepším položení, s žalostí a zármutkem. Byl sem totiž, přijímaje předešlý, těžce nemocen, ale vytrhnul mne z nebezpečí Dr. Mayr, přišedsí ke mně co posel blaha: buď mu díka za to ode mne. Měl sem padnauti do zapálení plíc, což sem z mnohého namáhání dle výpovědi lékařovy dostati měl: přeslo již všecko a já znovu se vidím v lonu milé Slávie, v lonu Vás, milí bratří, s nimiž se co den kochává duše má. Pozdravuji Vás opět srdečně, tisknu vás k rozčilenému srdci, jenž Slavii jen a v ní Vám věčně klopati bude. Druhý list mne pohřížil do zármutku, vida z listu Tvého bídu a utlačení nevinnych rodáku našich. O, Bratře! nad tímto já častěji lkávám a veru nemáme, nemůžeme byti veselymi, dokud tento stav tíží rodáky nase. Ale, bratře, považuje vnově vznikající život Slovanův, považuje dějiny národů okem skaumavym, volněji oddechuji sobě a jsem té pevné naděje, že nezadlouho na pohořích otčiny naší stkveti se budou nápisove takoví, jakovy jest onen na věčně slavnych Thermopylách. Považuji dějepis a vidím, že zlé to největší, feudalismus totiž a z neho vyplynulá aristokratie byly příčinou tisícera strastí, nestestí a záhub, jenž stihaly upřimny rod náš, při čemž ta sladká myšlenka proniká mysl mou, že ono zlé není původem u národu naseho, ale jest přineseno k nám a vtisknuto na nás od národu cizích a jmenovitě na Slováky od Maďarů, národu, jenž nic vytečného nepodnikl, ale vždy nelidské, ohavne zámysly kul a je uskutečňoval. Mnoho bych Ti o tomto měl povídati, možná že kdysi, přijda do Tater, o tom Vám tam pomluvim. Teď hlavní jest má péče zásady ony a ducha toho nám záhubného mladíkům našim zoškliviti, což i dělati musíme, chtějíce, abychom zároveň s jinymi Slovany, kde to již na velikém stupni má místo, kráčeli. Polsko pouze za příčinou ducha toho padlo, ale vstane v jiném duchu, jak nám to nyní náš Lelevel nastínil ve spisu: „Odradzająca się Polska." Jestli co nenávidim na tom světě, jest dozajista duch tento (feudalismus)." Píše Ľudovít svojmu Ctibohovi ešte i o daktorych návštevách, ktore toho času prijala spoločnosť, jako Mušického (mladšieho), Vuka Štefanoviča Karadžiča, o cestovateľoch slovanskych atď. a dotusuje velice na to, aby za ľud za-

ujímali sa všetci, o dobro ľudu pečovali, k ľudu hovorili i písali. Pozoruhodná je vypiska listu Poliakov, písaného Štúrovi, o ktorych i sám hovorí, že preto padli, že sa ľudu nezaujímali, ľudom pospolitym pohŕdali. „Bojcie się Boga," znie tá vypiska listu polského „pracujcie, bo u Vás jeszcze bardzo kiepsko rzeczy stoją a moglibyście przecież już więcéj mieć plonu własniego. Puśćcie tam tych Aristotelesóv, Platonóv! Lud, Lud! to mi to! Dla ludu pisać, tam się najwięcej ojczyznie przysłużisz jeden i drugi."

Okolo Štúra radi sa hromadili i sami lepšieho ducha Poliaci, ako to i vypiska táto svedčí, a on byval druhom vernym každému Slovanovi, ktorého duch niesol sa k ľudu. Opravdu nenávidel pychu a tvrdé nakladanie s národom pospolitym. Romantické bláznierstvo, najmä v poesii rozkladavšie sa, nenávidel podobne.

Spoločnosť slovenská, jako som už pripomenul, vydávala diplomy a sprostredkúvala vzájomné dorozumievanie sa medzi mužmi v urade postavenymi; písala na učené spoločnosti slovanské a na rozličné spolky slovanské, toho času už stávavšie; z Petrohradu prišla na jednoduchy prosebny list bohatá zásoba kníh na dar knižnici slovenskej, čo prirodzene veľa šumu narobilo, ale aj česť a úctu vymohlo mládeži s tak čestnymi spoločnosťami učenych mužov vzájomny pomer majúcej. Ševrlay čestital Štúrovi k tak znamenitému daru. Vykázal-li ruch verejny v národe daktorych, lebo bár i len jednoho muža, ktory vynikol na verejnosť ako obranca ľudu, ako národnej veci zástupca, vznikli-li dobrodincovia národny ústav bretislavsky napomáhavší atď., tu hneď naloženo odboru dopisovateľskému prichystať listy poďakovacie, ktoré sa vyboru predostrely, posúdily, opravily, potvrdily a podpísané na patričnych odoslaly. Mám pred očima taky jeden prípis na „Velkomožnych a Vysoceurozenych Pánů Laskavych Dobrodinců" v Nitrianskej stolici, a druhy „Drazevázenym a Laskavym Pannu a Pannam Dobrodinkyném ustavu pro řeč a literaturu slovanskou v Presporku;" tamten je zo dňa 28. marca 1838, tento zo dňa 12. apríla. Z tych prípisov veľaky veje čerstvy duch noveho veku. Kladiem tu na dokazanie niektoré miesta z dopisov rečenych. Na nitrianskych dobrodincov píše medzi inym táto mládež prorokov: „Vaše, Draze vázeni, velectení Dobrodincové, šlechetná vůle byla usnadniti dosažení cíle, ktery sme sobě na presporském lyceum studujíci Slované predsevzali a ktery v tom pozustává, v mateřské naší reči se vzdelati, klesajíci slovenskau naši narodnost chrániti, spících našich Slováku k lásce k narodu svému probuzovati a vubec vzdelanosti a osvícenosti, bez kterezto žadny narod šťastnym byti nemaže, mezi milymi našimi Slováky napomáhati a rozsiřovati. Z toho to již poznáte lehce, jak veliky z dobrodiní Vašeho Dr. v. p. p. Dobr. užitek pro opuštené Slovensko naše vyplyvati bude. Ono dava do rukou prostředky mladikům, nimiž by nevprve sebe, potom pak, kdyz tomu čas přijde, i spolurodáky své vzdelati a osvíťiti mohli; ono jest krásnym a vznešenym lásky a dobročinnosti k národu prikladem, mezi našimi Slováky dosavád ješte bohužel rídké, kteryžto znamenity príklad mnohé jiné ještě spíci aneb probudí, aneb zajisté zahanbí.

I ovšem že zahanbiti může a musí, nebo velký jest počet takových, anf jsauce pouze ze slovenské krve pošlí, předce za věc svědomí a za hanbu sobě nepokládají k Maďarům netoliko se přiznávati, nýbrž s těmito kde jen mohau Slováků pronásledovati, potupovati a národnost jejich jim odnímati, by tak na zřízeninách národu našeho blaho a štěstí národu maďarského založiti a upevniti mohli, nevědauce, že ani práva, ani sil dostatečných k věci této Bůh jim nepropůjčil. Avšak i tyto bezbožnosti Bohudíka pomalu přestávají a daufáme, že časem svým docela pominau, nebo duch Slávy vznáší se nad rozsáhlým národem Slovanů a obživuje prsa každého národ svůj věrně milujícího Slovana. Rus radostně ruku tiskne statnému Čechovi, Moravanu, Slovákovi; zmužilý Polák bratrsky objímá Srba, Chorvata, Dalmatynca a všecky k slovanskému národu přislauchající spolubratry, tito pak zase všickni vespolek upřímně sebe vítají, co synové jedné matky, předlauhý čas jeden druhého neviděvší. Povstávají i na Slovensku našem mužové slavní a zmužilí, národu našeho se ujímající, ježto bychom vděčně pojmenovali, kdyby sláva jejich dále, než my ji rozšířiti můžeme, nezasahovala. Oni se usilují slávu předků našich před útržkami cizých utrhačů obhajovati — nebo slavní byli předkové naši a nikdy v tom stavě, v jakovém my nyní jsme —; oni napomahají vzdělanost a umění v národu našem a na tom pracují, aby národ náš slovenský, tak ode dávna opuštěný, jedenkráte již do řadu národů ve světě předních vstaupil a tohotéž štěstí požíval, jehož oni požívají. I literatura naše slovenská od některých časů, co se totiž láska k umění v národu našem probudila, krásně se rozvíjeti a květnouti počíná, ačkoli ne tak ještě, jakoby ku přání bylo. Vycházejí dosti mnohé časopisné knihy, jakožto: Časopis českého Museum, spis převýborný, na němž mnoho učených Slovanů pracuje. Zvláštní také pozornost zasluhují „Květy,“ čili časopis jak zábavný, tak též i mnoho k poučení v sobě obsahující. Vychází také i „Včela“ s „Pražskými Novinami;“ „Časopis pro katolické duchovenstvo;“ „Časopis technologický“ řemeslníkům — obzvláště užitečný; „Hronka,“ národní slovenský náš časopis, mnoho užitečného v sobě obsahující; „Krok,“ vší chvály spis; „Přítel mládeže,“ mládeži obzvláště převelmi potřebný a prospěšný; „Listy pro polního hospodáře“ a mnohé jiné, jenž netoliko jiných národů spisům po boku státi mohau, anobrž z mnohých ohledů daleko za sebou je ponechávají. Toto všecko k tomu připomínáme, jestliby asnad některý z Vás, Drazevážení etc. tohoto povědomost neměli, by sobě spisy takovéto, nejen ducha ušlechťující a vzdělávající, nybrž i sevnitřní člověka štěstí napomáhající, zaopatřiti aneb i druhým porančeti mohli. Vyhovívá se zajisté ve mnohých věcech národu našemu muži učenými a mohlo by se i více ještě a mnohem více konati, kdyby větší částka Slováků lhostejnou sama ku svému jmění nebyla, ano i, co tak často pozorovati lze, do vnitrností svých nezuřila. Velkau pročež a nevyslovnau radost cítíme nad dobrodiním, které Ste knihovně našeho ústavu prokázati ráčili“ atd. Podpisy nasledujúce stoja na listine tejto: Lud. Štúr v. r., náměstník professoratu slovanského na lyceum; Dan. Jaroslav Bořík v. r., kniho-

vník a účtovník; Miloslav Josef Hurban v. r., dopisovatel; Jan Vlastimil Pellar v. r., dopisovatel; Domolub Imrich Blažkovič v. r., výboru přísedící; Jan Bojmír Petrikovič v. r., vyb. přís.; Bojislav slav Jiří Záborsky v. r., vyb. přís.; Pavel Volnomil Baraňai v. r., dopis.; Jan Dalibor Zimáni v. r., dopis.; Horislav Škultéty v. r., místo-knihovník; Radoslav Ondřej Šolc v. r., protiúčtovník (jako je označeny na pojistenke patričnej).

Nie menej zaujímavé budú terajšiemu obecenstvu slovenskému, než tieto mená mládeže, mená onych dobrodincov nitrianskych, ku ktorym zneły tieto slová vďaky nadšenej, k dotvrdeniu toho, jak hrozné prevraty v srdciach a pochopoch spôsobila u mnohych nešťastná maďaromania. Čítame na pojistenke mená statkárov, stoličnych úradníkov, farára jednoho, jako: Jan Pettyko, služny, Jozef Conrad, stoličny boženík, František Dohnányi, podobne, Štefan Šubert, právnik, Pavel Kuttálek, notár, Jan Klszák, farár, ktorí vsetci ztratili potom kočiša a stali sa najúhlavnejšími nepriatelmi a protivníkmi mládeže slovenskej s národom svojím idúcej. To, čo tak vrúcne a obetive r. 1838 podporovali, osvetu a vzdelanosť národa slovenského, za 10 rokov potom sibenicami a inymi terroristickymi prostriedkami stíhali, prenasledovali a vykoreňovať sa namáhali.

Druhy podobny list zo dňa 12. apríla 1838 s tymi samymi menami vďačnej mládeže a jich vodcu, plny je najútlejších vyrazov k paniam a pannám nitrianskym, zúčastnivsím sa na sbierke ku dobrému knižnice ústavu bretislavského. Panny tehdajšie staly sa matkami, vychovavšími a vychovávajúcimi synov a dcérv národu, kdežto dcéry tych, čo odrodily sa spolu s nimi, kúsu trpky chlieb starych panien. „Panslávky sa vydávajú jedna po druhej, a my maďarky sedíme," sťažovala sa po 30–40-ročnych snoch haraburdáctva svojich rodičov jedna taká odrodilá dcerka. Milá brachu, Pán Boh nie je náhly, ale je pamätlivy, choď a plač na hrobe pomaďarčeného Slováka otca a aspoň na starosť opusť sen haraburdáctva, ak nechceš ešte horsieho ovocia okúsať na zemi zradenej! Mládež tehdajsia, vďačná pannám národnym, bola prorockou vo vyrazoch vďaky svojej.

Odbor pre dopisovatelstvo mal plno práce, keď hlava Ľudovítova plná bola dictatov rodohájnych, a vybor musel často zasedať cielom posudzovania prípisov rozličnych. Rok 1838 plny bol stíhania a prenasledovania Štúra i mládeze. Toho času mal veliku gardu horlivcov rozuzdenych Ján Breznyik, ktorí kládli polena na oheň; boli to menovito Elefant, Zolnay, Solarik, Kycka, Mocskanyi, Liptay, Kellner, všetko Slováci jako repa, ale haraburdáci maďaronski trinastej próby. Títo nemohúc podlymi svojimi denunciáciami nič proti Štúrovi previesť, spikli sa proti učedlníkom a nasledovníkom jeho, a nepokoje tieto zapríčinovaly Štúrovi mnohé trapné hodiny.

Na počiatku r. 1838 spikli sa Maďari a umluvili medzi sebou, že budú sláviť pamiatku onej rebellie študentskej (vidz „Slovenské Pohľady" I., 3., str. 205. a nasl.): o čom keď pedell professorom zprávu podal, tí zaraz obeslali si primipillusov a prísne, pod naj-

ostrejšími tresty zakázali jim podobné demonštrácie, upozorniac jich na dané čestné slovo i podpisy vlastnoručné. Ale haraburdáci títo predsa pitím a hulákaním oslávili rečenú výtržnosť. Tentokrát ovšem ani jeden Slovan nezúčastnil sa na demonštrácii tej, čo Breznyik a všetci zvýš podotknutí Štúrovi pripisovali a na Štúra všetok svoj hnev a celú zúrivosť vyliali. Zadali žaloby na všetky strany, že Štúr kazí mládež, že vštepuje nenávisť proti Maďarom, že búri proti vláde, že nebezpečné zásady roztrusuje, že s Rusom drží atď. Hovorilo sa silno, že i na consilium tieto a podobné žaloby zadávali; a zdá sa, že tomu tak bolo, lebo do tohoto času padá zakázanie spoločnosti slovenskej od námestnej rady. Zákaz ten však vzťahoval sa vskutku len na meno, ústav reči a literatúry slovenskej zostal nepohnutý a Štúr námestníkom professorátu a predsedom ústavu učencov reči a literatúry slovanskej. Denunciácie teda Breznyikovcov, Solarikovcov, Močkonovcov, Kyčkovcov nič nepomohly jim proti Štúrovi, ktorý námestníčil porád nielen za Palkoviča a predvodil mládeži slovenskej, ale i za Schroera a Grosza, professorov ťažko chorých. Vidiac, že touto cestou k Štúrovi nemôžu pristúpiť, niesly sa povesti sostrašujúce, že ho kameňom v noci, keď študovať bude, čo známo bolo každému, okaličia; áno, striehnuto po ňom večerom, tak že spoločnosť celá Slovákov a Srbov, starostlivá súc o vodcu svojho, i nočnou chvíľou strážila kroz zvolených jednotlivcov dom, v ktorom býval. Samého ale nikdy nenechali vychádzať na prechádzky. Terrorismus tento trval tak dlho, až sa všetko zase skončilo vyhodením asi šiestich výstupníkov zo škôl, inych vyšmarením z convictu a složením Breznyika z námestníctva maďarskej spoločnosti, ktorá tiež síce zakázaná bola, študenti však meno ústavu svojho porád len spoločnosťou menovali, líšiac sa tym od Slovákov, ktorí vrchnosť poslúchli a ústav svoj viacej spoločnosťou nemenovali. Čo sa potom v lone študentstva dialo, na to leje nám svetlo jeden list Štúrov zo dňa 24. februára 1838. Píše svojmu Zochovi medzi inym:

„Breznyik jest z náměstnictví maďarské řeči svržen, asi 6-ti jsau vyhozeni, jiní z convictu vymetáni a všelijako potrestáni. Na tom pracovali (Maďari), abych i já z náměstnictví jak slovanského, tak řeckého a i z toho, které sem teď na místo Grosza v secunde obdržel, svržen byl, ale jejich práce byla daremná. Nyní před několika dny zase hlavy pozdvihli na homiletickych cvičeních, kdež byl milý náš Baraňay, pilný, horlivý Slovan, řeč držel, jenž jak od přednosty p. Šimka schválena, tak ode všech dobře smýšlejících za výbornou uznána byla. Kyčka, hlavní vůdce šeredníků oněch, jsa tajemníkem, vepsal sice saud tak, jak byl vypadl, ale potom přidal na konci poznamenání, že „ta kázeň proti všem důvodům přednostovym a „fraudulentorum exlegis societatis slavicae — ač ji nikdo více společností nevolá — membrorum“ nanic hodná byla.“ Tu se strhla hádka, p. Šimko požádal zpět pamětnici; on ji vydati nechtěl, ale na rozkaz p. Martinyho, nynejšího správce, vydati přinucen byl. Dali na to v počtu 17-ti prosební list na p. Šimku před senát, v němž jej ze stranictví, z neschopnosti atď. bezbožně ob-

viňovali. Šimko i Slováci řečníky šlechetnými. *Bórikem* a *Krausem*, žádali zadostučinění; byla držána rada professorů. Ta byli všickni předvoláni: žalobníci oni na Slováky vys jmenovaní žaloby prednesli a i z Tvé písně řádky, které znali, žalobne přednášeli: „umreme za otčinu.“ *) čímž nás do podezření uvésti chteli. Šimko řekl, že to výborné jest. Martiny některé z odrodilosti a všecky že lži obvinil. Greguš jim chyby latinské v prosebném liste učinené vytýkal, ať se oni předtím za Cicerony drželi. Kyčka svržen jest z tajemnictví, jiní písemně své lži vyznat a za odpuštění prositi musili. Zapamatuj si, můj Ctibohu, jméno: Kyčka, Elefant, Zolnay, Solárik, Močkoni, Liptay, Kellner.“

Mimo činnosti vo spolku „učenců“ dosiaľ vylíčenej zanášal sa Ľudovít ešte i myšlienkou, každoročne vysielať cestovateľov z ústavu do zemí slovanských a zariadením písaného časopisu; čo sa aj skutočne previedlo, bár v cestu sa kládly temer nepremožiteľné prekážky. Všetko zajiste bolo spojené s materiálnymi obetmi, ktorými mládež zväčša chudobných rodičov i tak obťažená bola. „Kde je raz idea, peniaze byť musejú; len zaľúbte si ideu pravdy, a nič vám nebude nemožným,“ horlieval Ľudovít proti tým, čo oči sklopovali, kedykoľvek prišla reč na nové obete. Cestovanie mládeže je nevyhnutné. Bratov svojich poznať a jim seba poznať dať, je taká idea, ktorá nesmierne úžitky donesie národu. A čože chceme iného, jako prospeť teraz i budúcne národu? Konečne usnieslo sa na tom, že po desiatniku **) každý mesiac dá každý člen na cestovateľa; každomesačne sa dá celá summa sobraná do sporiteľne mestskej a na konci roka vyberie sa i s úrokami a oddá sa patričná potrebná summa dľa uznania cestovateľovi. Cestovateľ však bude zaviazaný, cestopis svoj tiskom vydať. Takýchto cestovateľov vyslal ústav troch. Do Chorvatska a Slavonie bol vyslaný v prázdninách 1838 Pavel Ollík; r. 1839 som bol ja vyslaný do Viedne, Čiech a Moravy; r. 1849 Aug. Hor. Škultéty do Haliče. Tiskom vyšiel iba môj cestopis. ***) Idea písaných novín nebola ťažká k prevedeniu, keď pritom nebrala sa do súčinnosti vôbec celá spoločnosť mládeže, ale zasvätení boli do tajomstva iba starší niektorí a vec išla viacej na vonok. Sriadilo sa totiž „Dopisovateľstvo“ s členami vonkovskými, z ktorých jedenkaždý povinný bol čo najčastejšie o udalosťach dôležitejších národa, literatury, spoločenského života atď. týkajúcich sa ústrednému „odpisovateľovi“ zprávy podávať, pri nedostatku predmetov však zaviazaný bol, za dva mesiace aspoň jedenraz obšírnejšie sdeliť svoje náhľady a nárady k prebudzaniu národa smerujúce. „Odpisovateľova“ povinnosť bola však prinajmenej každý

*) Z piesne Zochovej „Veselme se, pobratři, však sme svobodni Žeři.“ ktorá však nebola barabundákom v celosti známa a oni len vytrhnuté daktoré veršíky denunciant-ským spôsobom žalobne vyhlásili, jako je to i dnes obyčaj šľachetným špicľom maďarónskym činiť proti Slovákom, horliacim za blaho a svobodu svojho národa.

**) To jest 10 krajciarov striebornej mince, jakých 6 kusov činilo 1 zl. striebra = 1 zl. 5 kr. r. č.

***) Cesta Slováka atď. V Pešti, 1841.

druhý mesiac všetky dopisy, zprávy, nárady atď. buď celkom odpísať, buď vo výťahu podať a rozposlať na všetkých členov tejto spoločnosti dopisovateľskej, po celom Slovensku rozšírenej, rozumie sa, že s vynechaním odpisov pre toho člena, od ktorého pochádzali. Jednotlivé dopisy, ktoré hodily sa pre verejnosť, uverejňoval odpisovateľ v „Květoch," týdenníku českom, ktorý považoval sa za orgán doplňujúcí túto dopisovateľskú spoločnosť. Za prácu túto dostával „odpisovateľ" od každého člena na svoje potreby polročne 2 zl. šajnové. Ku odpisovaniu užívalo sa mladších študentov, ktorí ale ani nevedeli čo robia, lebo obyčajne dalo sa jim len po nesúvisiacich kusoch k prepisovaniu. Prvym odpisovateľom bol, jako rozumie sa to samo sebou, Ľudovít; po jeho odchode obstarával odpisovateľstvo Pravoslav Červenák; po tomto do konca školského roku 1840 bol som ja, po mne vidí sa mi Aug. Hor. Škultéty, a tak trvalo to až do návratu Štúrovho z vysokého učenia do Bretislavy.

Ešte nádobno mi opätovane pripomenúť, že Štúr v tomto období života svojho tak činného potiahol do krážov činnosti svojej mládež v nižších triedach gymnásia. S tymito skladali sa i verejné zkúšky, pri ktorych prítomní bývali prednejsí údovia spoločnosti slovenskej a rozdávaly sa pilnejším a horlivejším odmeny pilnosti v knihách záležajúce. Ostrý zrak Štúrov vedel vynajsť talenty a tie potom veľmi pečlivo ošetroval; veliků pozornosť venoval ku koncu svojej prvej bretislavskej periody najmä šľachte slovenskej. Mladíkov zemanských rád priťahoval k sebe a ukazoval jim, čím stať sa majú v národe, chcejú-li slúť opravdovými šľachticmi. On bol jeden z tych kresťansky nastrojenych mysliteľov, ktorí nezávidia šľachte prednosti a vyznačenie vo spoločnosti ľudskej, ale ovšem žiadajú od nej, aby vnukovia zaslúžili si v národe postavenie vyvyšenejsie, ktoré dedovia zaslúžili si svojho času. Veľa slz vylial nezapomenutelný náš Ľudovít nad odrodilou šľachtou slovenskou. Vo velikej úcte stáli u neho bohatieri šľachty slovanskej na vsetkých stranách a vo vsetkých plemenách slovanských. Čisté zápaly duse Štúrovej v ohľade tomto vidíme vo dvoch prípadoch z vlastného jeho pera. Daniel Sloboda zachoval nám jednu, mojím vedomím dosiaľ neuverejnenú „Odu u rovu Soběského." Kladem ju tu:

„Hrobko temná, jenž v pokoji kolébáš
Otčiny slávu, prolomiž mžikem se!
Vzhuru, jenž dřímaš, zmužilý Soběský,
V stanku tichúnkém.

„Kdož to tak pozde, kteraký budí mne
Hlas hrobu z spánku? Vztekavý-li Osman
Své meče brúsí, chteje zas dobýti
Vídně Rakúské?"

Ne, v propasť děsnau stonavým se rúti
Oddechem Polsko. -- studená Morana
V náručí svírá ubohé vnuky tve.
Slyš, duchu, pád jej!

Tamto krev polská, ceděná pro Vídeň,
Ještě neschladla, šlapajú po ni pak
Ti, kteréž branná ruka tvá vytrhla
Zahubě věčné.

Skryj, šerá noc, čin! pochodeň kde barví
U hrobu tváře bledavým pableskem
Lice hrobařu, ta jdau utírat
Lauče kahance.

V zápětí však trest, nebo jenž dohárá
Knot, ruměncem tvář řeravým polívá
Těchto, pak světla k vidění podává
Skutku šedého.

Zábudo! matko zlolajého hříchu,
Stránce líčidlo spravuješ protivné,
Nímžto barvíš tvář, že ji více poznať
Od tedy nechceš.

Pěstuje trudná zrozeňátko matka,
S úsměchy vlastním napoji ho mlekem,
K spánku vábívá snonosným pevem, až
Dítě zadřímá.

Květnaté sbíhá chlapeček palúky,
S súvěkými když po sadech honivá
Ptáky, drží stráž v křovině starostna
Matka na chlapce.

Jakté odrostá, vede zas rodička
Péči, by vzdělat mohla syna, nač ho
Zasobí, v další odešlauc ho kraje.
Selzy vylévá

Tento přijda v svět, studený ku matce,
Mléko v žilách svých máti víc necíti,
Pěv materský víc rozuměti nechce,
Ba zlořečí mu.

Národe slavský! tato Ty jsi matka,
Tvůj nevěrný syn Tobě hrob zamýšlí,
Ten, za nejžs' krev lil, zrumovav ti obce,
Hrob vykopal již."

Forma rímska básne tejto nemálo prekáža volnemu vzletu citu, predsa svieti riadkami tymito jasna, hlboká mysel a vrely cit rodinny Štúrov, ktory odrodilstvo slovanské nevedel hroznejsie označiť, jako nevďačnosťou syna ku matke. Šlachte vystavil vzor Sobieskeho, nepriateľov charakterisoval historickym faktumom vraždobnosti k Slovanom starej Austrie. Všetko samé fakta.

Hlbšie a výmluvnejšie hovorí nám báseň, spievaná mládežou na Děvíně, ktorú tiež básnilo rozžialené nad národom svojím srdce Štúrovo:

„V rumích Slovensko! žádný ho nekvílí,
Osiralá vlasť, hyneš každou chvílí!
Máť nám zemírá ode smutku, strasti,
Kde tě najdeme, drahá máti, vlasti?

Od toho času, co jsem opuštěná,
Lkala sem sama: včil už umořená
Nářkem zacházím, nevolné siroty,
Plačte nade mnou a na své trampoty.

Nad smutkem sešlau saďte jíhu smutnau,
Její šum bude pro mne tryzny lutnau,
Neb snad nebude jiný ji slaviti,
Máti nemá v svých synů zemi hníti.

Milé mé děti, s Bohem ve svornosti,
Samy jste, Máť vám brzo složí kosti,
Před hrobem jest to poslední žehnání,
V hrobě umlknau Matčina volání.

V rumích Slovensko, žádný ho nekvílí,
Osiralau vlast plačme, bratří milí,
Aspoň my, ana zemírá od strasti, —
Nikde nám Máti, nikde drahé vlasti.“

Toto je obraz Slováka! Nemá vlasti! Štúr takto rozohniť chcel mlaď nádejnú, ktorá nie tak ľahko dá si skutočnosti vyrvať kusy života svojho a vie sa zapáliť za ťažké úlohy, za vydobývania vlasti sebe upieranej. Ľudovít sa rozžialil takto na hroboch otcov, na Devíne, takto zobrazil si osud národa slovenského, tu svoju vlasť udržujúceho, prácou, krvou svojou bràniaceho a predsa bez vlasti súceho. Nič zlého sa netklo vlasti, aby nebolo sa to dotklo i jeho, ale nič dobrého, ktoré prišlo z ruky Božej a z jeho spoluzásluhy o ňu, nemalo sa dostať Slovákovi. Ľudovít z hlboka žialil a žiaľu sožierajúcemu ho výraz dával najživejší, ale nikdy nezúfal, vždy chytal sa na storakých miestach národného rozsiahleho života a prejavov jeho dejinných prostriedkov najdômyselnejších k prebudeniu jeho svedomia, jeho vôle, jeho povedomia povinnosti. Zo žiaľov svojich, ktorými časom zaoblačená bola celá myseľ a bytnosť jeho, vylietal na výšiny jasné, namyslenej sebou síce len, ale logicky nutnej budúcnosti. O tomto zaspieval tiež Ľudovít a pieseň jeho znie: „Smlúva Slováků.“ *)

„Ay, jak Tatra se zatřásá ode polnic jeku,
Zvuk jich v boje jíti hlásá každému Slováku:
V boj, v boj, Slováci, volných otců potomci,
Pášte meče k boku mužně do útoku.

*) Zo sbierky D. Slobody od r. 1837. Svazok 4. pod č. 57. Rukopis.

Bratří k boku nás volají, syni jedné matky,
V boj nás za volnosť žádají, by sme zdvihli svátky
Své národovosti a nepodlehlosti
V jarmo zakované, dávno pochované.

Braterské jsou to polnice, braterské zástavy,
Zdvihneme i my stánice ty Svatoplukovy,
S bratry my se spojme, věrnost přísahajme
Čechu, Polákovi, Rusu, Chorvátovi.

Jedným mlékem jedna máti někdy nás kojila,
Jednau řečí nás žvatlati v kolébce učila;
Včil je potlačená, v jarmo odsúzená --
Matku-li my drahau necháme ubohou?

Slyšte, jako teskno volá na své děti z Tatry,
Matka je to naše milá, čujme jej plač, bratří!
V boj, v boj táhněme, za národ svůj padněme,
Tak ji uzdravíme, z jarma vyprostíme.

Devět sto let již běduje a na syna volá,
Devět sto let odzvukuje ston jej Tatra holá:
Ach, mnohos' trpěla, v řetězoch si vězela,
Těch tě my zbavíme, tě osvobodíme.

Nu, již s Bohem, rodné kraje, s Bohem, drahé matky:
Šurma odchod oznamuje a nás zove v půtky,
Tam, tam táhněme, kde za národ padneme,
Vítězně, hrdinsky za národ slovanský.

Vzhůru, vzhuru! ty zástavy rodu slovenského,
kdokoli jsi Slovák pravý, chop se meče svého.
Třebas i zemřeme, co svobodní zemřeme,
Vlasť však ochráníme, z jarma vyprostíme.

Ač padneme, však padneme hodní svého rodu,
Vnukům našim nabudneme volnost a svobodu.
Ti budau plakati, nade hroby žehnati
Otcům v volné vlasti, vzhůru, bratří, v slasti!"

Pieseň táto nebola mojím vedomím este dosiaľ uverejnená, prechovávala sa len v odpisoch, a nepochybujeme, ze nájde sa i u jiných pilných sberateľov piesní časov zašlych, menovite vo sbierkach tej starej gardy.

Rozmyšlajúc o prostriedkoch prebudenia národa, hynúceho v zapomínaní na svoje úlohy a povinnosť svoju, varilo sa to klokočom v bujnej, domyslavej hlave Štúrovej. A tu prichodila mu i šlachta slovenská na um jasny, fosforeskujúci. Razom zhliadol v nej obrovské brvno z roztrepaného vlnobitím morskym korábu, na ktoré este mohol by sa prichytiť ktory ten syn života schopny národa slovenského. To byvaly predmety, o ktorych dumával pod Rokosom, po

Brezinách a na Kňazovom stole, keď po skončenej periode prvej bretislavského svojho účinkovania r. 1838 utiahol sa ku rodičom do Uhrovca, aby oddychol si a zotavil sa po nesmiernych napínaniach a prepínaní všetkých síl duchovných i telesných. Tu sa pripraviť mal i k štúdiam ďalším, menovite vied štátnych a filologie slovanskej na universitách Germanie.

Rodičovia Ľudovítovi poľakali sa, zhliadnuc syna svojho, prišlého na prázdniny do Uhrovca. Len koža a kosť boly na ňom, na tom niekdy kvetúcem, plnom sily, okrúhlom, krevnatom mladoňovi uhrovskom; to náramné množstvo denných, nočných prác s náružívosťou jeho nad mieru činného ducha konaných a vybavovaných, nemocou konečne skončivších sa, to ustavičné pohnutie mysle, to dopaľovanie sveta vonkajšieho na jeho srdce, na čuvy a mimoriadne živú, fosforeskujúcu obrazotvornosť, tie mnohonásobné útrapy a bôle premohly napokon i túto mohutnú silu prírody. No pri všetkej tejto biede telesnej nebol to kostlivec, jakých vídame bohužiaľ na hrynkoch sveta, kde stretajú nás mladí, shrbení starci, rychlo sostárnuvší v žmolení a valchovaní toho biedneho tela svojho. Z hlboko vpadlých iskernatých, veľkých očú Štúrových lial sa prúd ohnivý a útle prse jeho vydávaly zvonovitý hlas zo seba a myšlienky jeho zápalisté tak sa prelievaly do citného srdca poslucháča, že zabudnul každý na tú zbedovanú, utrápenú postavu a videl pred sebou samý priezračný, aetherický zjav vyšších svetov a iného rodu bytnosť, než aké obyčajny vek plodieva. Skutočne, jeho stony a vzdychy, keď hovoriť počal, zdaly sa byť stonaním rodičky k ťažkému porodu sa chystajúcej, jeho ťažké, často bez formy vykriky a stony boly stony genia veliké myšlienky plodiaceho. Tu nalialy sa všetky žily jeho novým prúdom krve, jeho čuvy počaly na novo hrať, do tváre mu vstúpil rumenec a bľadosť jeho ztratila sa ako keď zpoza oblakov májových na horách nakopených slnko vybleskne a zružovatejú okraje hôr a sihote považske! Tu bola rukou božského apoštola nakreslená pravda telom učinená pred tvárou hriešnych ľudí, tá pravda, že „duch jest, který obživuje, tělo nic neprospívá.“ To slabé, v službe ducha utrmácané telo Ľudovíta nášho, jakmile sa dych a duch pohol v ňom, nabralo novej sily a lialo elektrinu svoju na vôkol: jakoby nový zdroj bol sa otvoril v ňom tejto sily Bohom len málo jednotlivcom rozdávanej. Všetky úlohy, čakajúce na mladé pokolenie Slávy, zobrazené boly v tomto štíhlom, strunatom, pohyblivom, večne mladom, elektriny duchovnej plnom mysliteľovi slovanskom. On bol zindividualisovany obsah velikých tych úloh, ktoré duch jeho mladistvy mládeži slovanskej a svetu slovanskému nadiktoval v tej piesni, od nás už zpomenutej: „Vítejte, bratři se vrátivší do sídla umén blahého.“ Je tu poesia ideálov Štúrových v rúchu prosaickom skrovnych, drsnatych veršov, a zase prosa vo veršoch tklivych, hlboko um i srdce prenikajúcich. Zatvárajúc kapitolkou touto dobu prvého bretislavského účinkovania Štúrovho, nemôžem nepripojiť k čŕtam tymto i vylevy tieto mladistvého ducha jeho. Znie onná pieseň, vítacia mládež slovanskú v Bretislave shromaždenú, nasledovne:

„Vitejte, bratři se vrátivši, do sídla umen blahého,
Kraje vlasti opustivši, pro ducha vedožaďneho:
Ten, kdo láskou k vedam hori, at se s zborem našim spoji:
S zborem prátelu, véd ctitelu!

Vitejte, vy vlasti synové, vlasti všem Slávum společné,
Af nas spoji svazek, bratrove, lásky k svému rodu večné.
Každý, kdo jen Slávem sluješ a rod svuj verne miluješ,
Vstup do zboru, věrných synu zboru.

Vlasf naše sic v járme nosi putá, ktera strašné brinkotaji,
Ona však třebas na Sláva kutá, ducha volných nespínaji:
Neb ducha jaré mladosti, jenž plane ohném volnosti,
Neskuje na sta ohnivých pút.

Stoná vlasf a my volného ducha ston její slyšime,
Zdaž k tém stonům ze sna dlauhého, Slávové, se nezbudíme?
Volnosf dobýť neb padnauti radéj, než v járme blednauti,
Toté Slavy synu hodne heslo!

Každý, kdož z Slavian rodu, citi slávu a česf rodu svého,
Každý, kdo volnou vlasf chce míti národu sveho slavného,
Ten af vstaupi v naše zbory a ohném za svate hoři
Práva, jenž volnost lidstva sluje.

Vstupte všickni, Slávy synové, do volneho Slávu zboru,
By sme rázem co bratrove volnosti uzreli zoru,
Kde vstanau meče Sámovy a kosy Koščinszkovy
Proti biricum našho rodu.

V duchu tomto svaté volnosti večné svazky uzavřeme,
Věrni pak své národnosti, co krev v žilách, zustaneme,
A třebas místo volnosti zletim v bezedné propasti,
Srdce předce tluče jen volnosti.

Ostatnikráf udře za volnosf, když se ozve mír od pádu,
To pravdy hájitelu ctnost, to ctnost slovanskeho rodu!
Nezemre však duch volnosti s nami, nebo on z propasti
Vyjde a roznití jiné bratry.“

Piesen táto je z r. 1835, ktorou otvorilo sa zasadnutie spoločnosti slovenskej v mesiaci septembri. K prisnej vede volá Ľudovít mládež, čo v ten čas nevidaná, neslychana bola myslienka; jeho vlasf, ku ktorej láskou horí spevec mladý, nie je onná „ojczyzna“ polského a „haza“ maďarského šlachtica, totiž hruda zeme, na ktorej žije a tyje privilegovaná kasta, ale je mu drahá zem materská, na ktorej žije živý a historiu tvoriaci národ, nateraz zopiaty zovsad putami, ktorý ale cestou vymoženeho prava a svobody vymanený, vysvobodený, má byť národom obnoveným, zobudeným, uspôsobneným k bytu a životu šlechetnejšiemu. Mládeže slovanskej úloha, na všetkých poliach života k tomuto prechovanému cielu niesf sa, to je, čo chce riect mladý tento orol. A v tom snažení

podľahnúť, je mu víťazstvom večným, pradúcim sa len ďalej na budúcnosť pres hroby jedných, aby semä voľnosti, siato lepšími duchami, zrástlo v budúcnosti, ktoré dočasne ešte zrásť nemohlo. Padnúť teda? Eh, čoby padnúť, len zasiať semä, len ho zasiať v kyprej pôde národa! To poesia, to i prosa! to sen, to i skutočný život Štúra.

V rečených prázdninách (r. 1838 júl a august) matka Ľudovítova plakávala — privčasne ovšem — nad istou smrťou tohoto zo všetkých najmilovanejšieho syna. „Veď sa mi on z toho Nemecka nevráti viacej, tam mi ho pochovajú a ja mu ani len tú poslednú službu zatlačenia očú milostných nebudem môcť preukázať."

Ľudovít trávil prázdniny tieto v kruhoch priateľov, s ktorými robieval výlety do hôr. Tam cical vzduch Tatier mohútnych, tam dychom prírody omládol, tam sa kúpal vo vodách čerstvých, tam žil z rozpomienok snívavej mladosti. Piesňami, rečami, načúvaním šumotu hôr a duchov horských Rokoša, Brezín, Kňazovho Stola plnily sa výšiny, úval a doliny. Ešte na koniec, pred samým odjazdom do Hally, svolal priateľov a rodinu na Kňazov Stôl, ešte raz chcel videť túto kolísku svoju, ešte raz nad ňou vyspievať slasti i žiale duše svojej, akby ozaj tak malo byť, ako bála sa, že tak sa stane, sladká jeho matička, a on by nemal viacej zhliadnuť tieto rozkošné hory a kraj tento bájočný. Tam šly vysoko vlny horovania ducha Ľudovítovho.

Vďaka mu, že naznačil nám šlapaje toho, čo hýbalo dušou jeho; zostalo nám niekoľko dumiek, ktoré otisknuté boly vo „Květoch" (ročník 1838/9) a ktoré dobu túto ospevujú. On rád na výletoch svojich s ľudom obcoval, on videl v prostom našom človekovi jakúsi vyššiu bytnosť, ktorá sa iba kryje zovnútornou tou svojou nepatrnosťou, jemu bol každý starec hodný hlbšieho bádania. Tam ho stretne starík zbedovaný a Ľudovít sa domáha na jeho osudy a zvie, že lantoš syn:

„Vysmál se otcové chudobě,
Zlaupiv mne odešel s slovy potupnými,
A teď již hýří s kamarády svými:"

jak mu to dôverne vyrozprával otec.

„Starečku dobrý! znectěné šediny
A smutný stav váš skalu by pohnuly!" *)

Tu uslyší historický plač matiek popadalých tam pod Belehradom, tu na rovinách u Lipska; nad tamtými necháva plakať matky, bráni ale plakať mužom, dumajúc:

„Nelkám nad pádem reku podtatranských,
Leč že se kraji nezhojila rána,
Že krev jejich není krví pelikána."

Nad tymito (t. padlymi u Lipska) voči omrzačeného starého vyslúžilca, ktory imanie i zdravé údy potratil v službe vojenskej

*) „Dumky večerni," 3.

dvadsaťpäťročnej a teraz žobrať musí, horlive vyzyva matky popadalych bohatierov, aby spievaly, nad čím jich srdce bolí:

„Nechať památky ku potomstvu plynau!“

Pravou rozkošou bolo Štúrovi, načúvať ludu, porozprávať sa s ním, pozorovať tok jeho žiaľov, slz a žalôb, a najmä keď mu pieseň diaka do uší uderila, tu zastal a očúval tie hlasy speváčky nevidenej, kym neustala. Nejeden nápev takto počuty sprevádzal ho celým životom. I posledná spoločnosť so Štúrom brala sa večierkom z Kňazovho Stola, keď tu naraz pristaví veselý vravor a Ľudovít velie ticho zastať. Čo bolo? V úvale vzdialenom nôtila speváčka, hádam pod bremenom batoha trávy, a tichosťou večernou zreteľne niesly sa slová nápevu prenikavého:

„Mať moja, mať moja
Za dvoma horami,
Už ma hlávka bolí
Čo plačem za vami.“

Štúrovi boly pieseň i nápev ten stálymi sprievodcami životom. A keď zmoreny myslením o ťažkosťach doby a pomerov ustavične zboršovavších sa usadol do kútika svojej chyže a nevidel z danych tu okolností žiadneho veselšieho vyhľadu, tak že mu srdce stisnuté bolo a myseľ až k smrti skormútená, vzlietol duch jeho do úbočia Brezín a na Kňazov Stôl, a „Mať moja, mať moja,“ pieseň tam prvyraz počutá, znela skrovnou jeho komnatou.

Z tejto doby lúčenia sa s ríšami tymito prírodnymi je i jeho dumka 5., ktorú tu kladiem:

„Rokoši, vrchuv Uhrovských vývodo!
Ty do úvalů a dolin sezíráš,
Sedlisk našich rodin,
Ty zrak na mnohé hory upínáš,
Výšky drahé země.
A mezi těmi Inovec se modrá
Nad Matouše sídlem;
I kolmý v dálce tam se Zobor čeří
Nade svatou Nitrou.
Rokoši, dávné stařiny svědku!
Jak si ode mne stokrát šťastnější,
Ode mne mlada!
Tys' slyšel zpěvy v dolinách okolních,
Neznajeci vzdechu, –
Mne dojímají zpěvy, jakby nyla
Opustená světem:
Tys' viděl svatau Nitru oslněnau,
A já Nitry svleky!“

Ospevujúc hrady zapadlé novejšej doby, vrhá ohnivé zraky na jeden z nich tam v stráňach Rokosa a Kňaz-Stola, opusteny uz,

ale v rumoch svojich náležajúci rodine grófov Zay, bujne vtedy haluze svoje vyháňajúcej. Poesia Štúrova nevie o ňom inšie povedať, ako že:

„. . . . slynul
Sídlem statné rodiny;
Teď den jeho už pominul,
Letí ze své výšiny."

O toľko ale hovornejším stáva sa Ľudovít v poznámke k 6. dumke („Květy," 1839, č. 34), ktorou prestiera svoju sieť po mladšom pokolení rodiny Zayovskej. Koľké nádeje skladal Ľudovít do vysokej šľachty na zemi Slovenska obydlenej, vidí sa z toho, čo hovorí o grófoch Zayovcoch. Chudák učenec náš, jak strašne sklamal sa! Čujme hlas Ľudovítov k statkárom a šľachte slovenskej, lebo skutočne v tom, čo píše o Zayovcoch, je jeho myšlienka o šľachte slovenskej:

„Hraběcí tato rodina jest jedna z nejstarších a spolu i z nejslovutnějších rodin krajiny uherské. Proslula zvláště ve vojnách tureckých a po ukončení vražedlných těchto válek veždy čítala mezi svými údy muže, jenž v pokoji k dobru krajinskému vůbec a ku štěstí četných svých poddaných všemožně přispívali. Ona bohatě nadala školy evanjelické prešpurské, jakož i obohatila knihovnu škol těchto mnohými dílami a ozdobila všelijakými pamětnostmi. Blahé paměti Emerich Zay, otec nynějšího hraběte Karla Zayho, c. kr. komorníka, hlavního dozorce církví a škol evanjelických v okolí předdunajském, zasloužilým zvláště se stal o své četné poddané, u nichž dobrodiními svými nepomíjející památku po sobě zůstavil. Rozdaroval on mezi ně na sta knih, mezi nimižto zvláště zpěvníky a nové zákony nejčetnějšími byly, dal vyučovati dítky chudobných na své útraty, a neodepřel žádnému ucházejícímu se o poklady tyto duchovní svého dobrodiní, čehož nejlepší svědectví vydati může p. Samuel Štúr, uhrovské školy učitel, drahý otec můj. Vysoce vzdělaná choť jeho, Maria, svobodná paní z Kališů, chvalně i co spisovatelkyně v jazyku německém známá, rozdávala co rok odměny dítkám pilnějším a připravovávala jim po zkauškách radostné zábavy, jakových i původce tohoto vícekráte účastným se stal. Dobrotivá paní tato ještě u vysokém stáří žije, manžel její zemřel na úplavici (choleru) l. 1831. Miloval slovančinu a zvláště v krásných slovenských nábožných zpěvích největší zalíbení míval, za kterou příčinou bavíval se nejraději v Uhrovci, překrásné, horami ze všech stran otočené doline, kde příležitost měl je slýchati. Po smrti jeho nastaupil co dědic v rozlehlých panstvích již svrchu připomenutý Karel hrabě Zay, jehož čistolidská, po otci zdeděná mysl nejlépe se tím poznati dává, že hlavnímu dozorci panství svých veždy přísně dobré zacházení s poddanými svými ukládá. Kéžby i jiní bohatí velmoži v Uhersku sobě toto heslo vyvolili! O rodině hrabat Zayích časem původce obšírněji pronesti se míní." *)

* „Květy," roč. 1839, č. 34., str. 265.

Schválne sme celé toto miesto vypísali, aby tym lepsie padala v oči a liala svetlo na tehdajsie pomery pomluva šlachty slovenskej proti národnostným pohybom slovenskym, a menovite pomluva, ktorou sa Zayovci vyznačili oproti Štúrovi, tomuto tak eminentne za všetko dobré a krásne šlachty slovenskej zaujatému vedomcovi, pomluva totiž tá, že hovieme kommunismu. My mali byť kommunistovia, ktorí sme boj viedli zákonny za práva národov všetkych, a ktorí sme šlachtu našu prosili, aby ona stala na čelo národa proti utlačitelom práva a svobody. Nuž ale veď o tom bude reči este dosť, tu sme len vopred chceli upozorniť čitatelstvo na beh myšlienok Štúrových už za rána jeho mladosti hlboko pojatych, ktorym do konca vernym zostal.

Slnce zapadalo, keď Ľudovít na Kňazovom Stole držal posledné lúčivé slová ku shromaždenym priatelom; na druhy den mal nastúpiť púť ďalekú za ideálmi vedy túžbenne hladanej. Už sa lúče jeho ponorily za hory považské; v pravo, od vychodu dvíhaly sa mračná. Jako to v duši jeho vyzeralo, jako v nej žily títo velikáni mrtví, vždy však sa obživujúci s príchodom obživenej prírody, to nam rozpovedala dumka jeho ósma.

„Rokoši dumný, a vy jeho deti!
Na vás přepadlé dědictví chovejte.
S potomkem otců zašlých čisté pleti
O časech dávných jen se posmlouvejte!
Než vy mlčíte — místo odpovědi
Oblaky a mhlou zastírate hlavy?
Tak činí, komu líto, na co hledí,
Kdo je pamětliv pohaslé slávy.“

A Ľudovít opustil vlasť a národ na dva dlhé roky. To, čo svieralo citné, dobré jeho srdce — bol národ jeho opusteny, tryzneny. S tymto národom cítil sa jedno byť. Žial, púhy žial bola bytnosť táto.

Čujme ho, jako sám opisuje sa: *)

„Bere se poutník, po Považí kráčí,
Zamyšlen kráčí, kamo voda spěchá;
Tvář jeho bledá, jako tvář měsíce,
Když jej kolesem páry ohradily.
I ustav sedne, do vod oči spustí
A zas je vznese na hory a ruiny.
Opět pohříží a zase otáčí.
Posléze upře na Matauše hradby;
Tkvějí tam málo a hned se sesmeknou,
Samochtíc padnou do hlubiny Váhu
Zavzdychne poutník a ruce sepíná.
Opět je složí a o břeh se opře;
Den se již sklání, on nehnuté leží.

*) L. C. č. 36. Dumka 7.

druhý mesiac všetky dopisy, zprávy, nárady atď. buď celkom odpísať, buď vo vyťahu podať a rozposlať na všetkych členov tejto spoločnosti dopisovateľskej, po celom Slovensku rozšírenej, rozumie sa, že s vynechaním odpisov pre toho člena, od ktorého pochádzali. Jednotlivé dopisy, ktoré hodily sa pre verejnosť, uverejňoval odpisovateľ v „Květoch," týdenníku českom, ktorý považoval sa za orgán doplňujúcí túto dopisovateľskú spoločnosť. Za prácu túto dostával „odpisovateľ" od každého člena na svoje potreby polročne 2 zl. šajnové. Ku odpisovaniu užívalo sa mladších študentov, ktorí ale ani nevedeli čo robia, lebo obyčajne dalo sa jim len po nesúvisiacich kusoch k prepisovaniu. Prvým odpisovateľom bol, jako rozumie sa to samo sebou, Ľudovít; po jeho odchode obstarával odpisovateľstvo Pravoslav Červenák; po tomto do konca školského roku 1840 bol som ja, po mne vidí sa mi Aug. Hor. Škultéty, a tak trvalo to až do návratu Štúrovho z vysokého učenia do Bretislavy.

Ešte nádobno mi opätovane pripomenúť, že Štúr v tomto období života svojho tak činného potiahol do krážov činnosti svojej mládež v nižších triedach gymnásia. S tymito skladali sa i verejné zkúšky, pri ktorých prítomní bývali prednejší údovia spoločnosti slovenskej a rozdávaly sa pilnejším a horlivejsím odmeny pilnosti v knihách záležajúce. Ostry zrak Štúrov vedel vynajsť talenty a tie potom veľmi pečlivo ošetroval; veliků pozornosť venoval ku koncu svojej prvej bretislavskej periody najmä šľachte slovenskej. Mladíkov zemanskych rád priťahoval k sebe a ukazoval jim, čím stať sa majú v národe, chcejú-li slút opravdovymi šľachticmi. On bol jeden z tych kresťansky nastrojených myslitelov, ktorí nezávidia šľachte prednosti a vyznačenie vo spoločnosti ľudskej, ale ovšem žiadajú od nej, aby vnukovia zaslúžili si v národe postavenie vyvyšenejsie, ktoré dedovia zaslúžili si svojho času. Veľa slz vylial nezapomenuteľny náš Ľudovít nad odrodilou šľachtou slovenskou. Vo velikej úcte stáli u neho bohatieri šľachty slovanskej na vsetkych stranách a vo vsetkych plemenách slovanskych. Čisté zápaly duse Štúrovej v ohľade tomto vidíme vo dvoch prípadoch z vlastneho jeho pera. Daniel Sloboda zachoval nám jednu, mojím vedomím dosiaľ neuverejnenú „Odu u rovu Sobéského." Kladem ju tu:

„Hrobko temná, jenž v pokoji kolébáš
Otčiny slávu, prolomiž mžikem se!
Vzhuru, jenž dřímaš, zmužilý Sobéský,
V stanku tichúnkém.

„Kdož to tak pozdě, kteraký budí mne
Hlas hrobu z spánku? Vztekavý-li Osman
Své meče brúsí, chteje zas dobýti
Vídně Rakúske?"

Ne, v propasť děsnau stonavým se rúti
Oddechem Polsko, — studená Morana
V náručí svírá ubohé vnuky tvé,
Slyš, duchu, pád jej!

Tamto krev polská, ceděná pro Vídeň,
Ještě neschladla, šlapajú po ni pak
Ti, kteréž branná ruka tvá vytrhla
    Záhubě věčné.

Skryj, šerá noc, čin! pochodeň kde barví
U hrobu tváře bledavým pableskem
Lice hrobařu, ta jdau utírat
    Lauče kabance.

V zápětí však trest, nebo jenž dohárá
Knot, ruměncem tvář řeravým polívá
Těchto, pak světla k vidění podává
    Skutku šedého.

Zábudo! matko zlolajého hříchu,
Stránce líčidlo spravuješ protivné,
Nímžto barvíš tvář, že ji více poznať
    Od tedy nechceš.

Pěstuje trudná zrozeňátko matka,
S úsměchy vlastním napojí ho mlekem,
K spánku vábivá snonosným pevem, až
    Dítě zadřuma.

Kvetnaté sbíbá chlapeček paluky,
S suvekými když po sadech honívá
Ptaky, derží stráž v křovině starostna
    Matka na chlapce.

Jakté odrostá, vede zas rodička
Péči, by vzdelat mohla syna, nač ho
Zasobí, v další odešlauc ho kraje,
    Selzy vyléva

Tento přijda v svět, studený ku matce,
Mléko v žilach svých máti víc necítí,
Pév materský víc rozumeti nechce,
    Ba zloreči mu.

Národe slavský! tato Ty jsi matka,
Tvuj neverný syn Tobe hrob zamysli,
Ten, za nějž' krev lil, zrumovav ti obce,
    Hrob vykopal již."

Forma rímska básne tejto nemálo prekaža volnemu vzletu citu, predsa svieti riadkami tymito jasná, hlboká mysel a vrely cit rodinny Štúrov, ktory odrodilstvo slovanske nevedel hroznejsie označiť, jako nevďačnosťou syna ku matke. Šlachte vystavil vzor Sobieskeho, nepriatelov charakterisoval historickym faktumom vraždobnosti k Slovanom starej Austrie. Všetko samé fakta.

Hlbšie a výmluvnejšie hovorí nám báseň, spievaná mládežou na Dévíně, ktorú tiež básnilo rozžialené nad národom svojím srdce Štúrovo:

„V rumích Slovensko! žádný ho nekvílí,
Osiralá vlasť, hyneš každou chvílí!
Máť nám zemírá ode smutku, strasti,
Kde tě najdeme, drahá máti, vlasti?

Od toho času, co jsem opuštěná,
Lkala sem sama: věil už umořená
Nářkem zacházím, nevolné siroty,
Plačte nade mnou a na své trampoty.

Nad smutkem seslau saďte jíhu smutnau,
Její šum bude pro mne tryzny lutnau,
Neb snad nebude jiný ji slaviti,
Máti nemá v svých synů zemi hníti.

Milé mé děti, s Bohem ve svornosti,
Samy jste, Máť vám brzo složí kosti,
Před hrobem jest to poslední žehnání,
V hrobě umlknau Matěina volání.

V rumích Slovensko, žádný ho nekvíli,
Osiralau vlast plačme, bratří milí,
Aspoň my, ana zemírá od strasti, —
Nikde nám Máti, nikde drahé vlasti.“

Toto je obraz Slováka! Nemá vlasti! Štúr takto rozohniť chcel mlaď nádejnú, ktorá nie tak ľahko dá si skutočnosti vyrvať kusy života svojho a vie sa zapáliť za ťažké úlohy, za vydobyvania vlasti sebe upieranej. Ľudovít sa rozžialil takto na hroboch otcov, na Devíne, takto zobrazil si osud národa slovenského, tu svoju vlasť udržujúceho, prácou, krvou svojou brániaceho a predsa bez vlasti súceho. Nič zlého sa netklo vlasti, aby nebolo sa to dotklo i jeho, ale nič dobrého, ktoré prišlo z ruky Božej a z jeho spoluzásluhy o ňu, nemalo sa dostať Slovákovi. Ľudovít z hlboka žialil a žiaľu sozierajúcemu ho výraz dával najživejší, ale nikdy nezúfal, voždy chytal sa na storakých miestach národného rozsiahleho života a prejavov jeho dejinnych prostriedkov najdômyselnejších k prebudeniu jeho svedomia, jeho vôle, jeho povedomia povinnosti. Zo žiaľov svojich, ktorymi časom zaoblačená bola celá mysel a bytnosť jeho, vylietal na výšiny jasné, namyslenej sebou síce len, ale logicky nutnej budúcnosti. O tomto zaspieval tiež Ľudovít a pieseň jeho znie: „Smlúva Slováků.“ *)

„Ay, jak Tatra se zatřásá ode polnic jeku,
Zvuk jich v boje jíti hlásá každému Slováku:
V boj, v boj, Slováci, volných otců potomci,
Pášte meče k boku mužně do útoku.

*) Zo sbierky D. Slobody od r. 1837. Svazok 4. pod č. 57. Rukopis.

Bratří k boku nás volají, syni jedné matky,
V boj nás za volnosť žádají, by sme zdvihli svátky
Své národovosti a nepodlehlosti
V jarmo zakované, dávno pochované.

Braterské jsou to polnice, braterské zástavy,
Zdvihneme i my stánice ty Svatoplukovy,
S bratry my se spojme, věrnost přisahajme
Čechu, Polákovi, Rusu, Chorvátovi.

Jedným mlékem jedna máti někdy nás kojila,
Jednau řečí nás žvatlati v kolébce učila;
Včil je potlačená, v jarmo odsúzená — —
Matku-li my drahau necháme ubohou?

Slyšte, jako teskno volá na své děti z Tatry,
Matka je to naše milá, čujme jej plač, bratří!
V boj, v boj táhněme, za národ svůj padněme,
Tak ji uzdravíme, z jarma vyprostíme.

Devět sto let již běduje a na syna volá,
Devět sto let odzvukuje ston jej Tatra holá:
Ach, mnohos' trpěla, v řetézoch si vezela,
Těch té my zbavíme, té osvobodíme.

Nu, již s Bohem, rodné kraje, s Bohem, drahé matky:
Šurma odchod oznamuje a nás zove v půtky,
Tam, tam táhněme, kde za národ padneme,
Vítězně, hrdinsky za národ slovanský.

Vzhůru, vzhuru! ty zástavy rodu slovenského,
kdokoli jsi Slovák pravý, chop se meče svého.
Třebas i zemřeme, co svobodní zemřeme,
Vlasť však ochráníme, z jarma vyprostíme.

Ač padneme, však padneme hodní svého rodu,
Vnukům našim nabudneme volnost a svobodu.
Ti budau plakati, nade hroby žehnati
Otcům v volné vlasti, vzhuru, bratří, v slasti!"

Pieseň táto nebola mojím vedomím ešte dosiaľ uverejnená, prechovávala sa len v odpisoch, a nepochybujeme, že nájde sa i u jiných pilných sberateľov piesní časov zašlých, menovite vo sbierkach tej starej gardy.

Rozmyslajúc o prostriedkoch prebudenia národa, hynúceho v zapomínaní na svoje úlohy a povinnosť svoju, varilo sa to klokočom v bujnej, domyšľavej hlave Štúrovej. A tu prichodila mu i šlachta slovenská na um jasný, fosforeskujúci. Razom zhliadol v nej obrovské brvno z roztrepaného vlnobitím morskym korálu, na ktore ešte mohol by sa prichytiť ktory ten syn života schopny národa slovenského. To bývaly predmety, o ktorych dumával pod Rokosom, po

Brezinách a na Kňazovom stole, keď po skončenej periode prvej bretislavského svojho účinkovania r. 1838 utiahol sa ku rodičom do Uhrovca, aby oddychol si a zotavil sa po nesmierných napínaniach a prepínaní všetkých síl duchovných i telesných. Tu sa pripraviť mal i k štúdiam ďalším, menovite vied štátnych a filologie slovanskej na universitách Germanie.

Rodičovia Ľudovítovi poľakali sa, zhliadnuc syna svojho, prišlého na prázdniny do Uhrovca. Len koža a kosť boly na ňom, na tom niekdy kvetúcem, plnom sily, okrúhlom, krevnatom mladoňovi uhrovskom; to náramné množstvo denných, nočných prác s náruživosťou jeho nad mieru činného ducha konaných a vybavovaných, nemocou konečne skončivších sa, to ustavičné pohnutie mysle, to dopaľovanie sveta vonkajšieho na jeho srdce, na čuvy a mimoriadne živú, fosforeskujúcu obrazotvornosť, tie mnohonásobné útrapy a bôle premohly napokon i túto mohutnú silu prírody. No pri všetkej tejto biede telesnej nebol to kostlivec, jakých vídame bohužiaľ na hrynkoch sveta, kde stretajú nás mladí, shrbení starci, rychlo sostárnuvší v žmolení a valchovaní toho biedneho tela svojho. Z hlboko vpadlých iskernatých, veľkých očú Štúrových lial sa prúd ohnivý a útle prse jeho vydávaly zvonovitý hlas zo seba a myšlienky jeho zápalisté tak sa prelievaly do citného srdca poslucháča, že zabudnul každý na tú zbedovanú, utrápenú postavu a videl pred sebou samý priezračný, aetherický zjav vyšších svetov a iného rodu bytnosť, než aké obyčajný vek plodieva. Skutočne, jeho stony a vzdychy, keď hovoriť počal, zdaly sa byť stonaním rodičky k ťažkému porodu sa chystajúcej, jeho ťažké, často bez formy výkriky a stony boly stony genia veliké myšlienky plodiaceho. Tu nalialy sa všetky žily jeho novým prúdom krve, jeho čuvy počaly na novo hrať, do tváre mu vstúpil rumenec a bľadosť jeho ztratila sa ako keď zpoza oblakov májových na horách nakopených slnko vybleskne a zružovatejú okraje hôr a sihote považske! Tu bola rukou božského apoštola nakreslená pravda telom učinená pred tvárou hriešnych ľudí, tá pravda, že „duch jest, který obživuje, tělo nic neprospívá.“ To slabé, v službe ducha utrmácané telo Ľudovíta nášho, jakmile sa dych a duch pohol v ňom, nabralo novej sily a lialo elektrinu svoju na vôkol: jakoby nový zdroj bol sa otvoril v ňom tejto sily Bohom len málo jednotlivcom rozdávanej. Všetky úlohy, čakajúce na mladé pokolenie Slávy, zobrazené boly v tomto štíhlom, strunatom, pohyblivom, večne mladom, elektriny duchovnej plnom mysliteľovi slovanskom. On bol zindividualisovaný obsah velikých tých úloh, ktoré duch jeho mladistvý mládeži slovanskej a svetu slovanskému nadiktoval v tej piesni, od nás už zpomenutej: „Vítejte, bratří se vrátivší do sídla umění blahého.“ Je tu poesia ideálov Štúrových v rúchu prosaickom skrovných, drsnatých versov, a zase prosa vo veršoch tklivých, hlboko um i srdce prenikajúcich. Zatvárajúc kapitolkou touto dobu prvého bretislavského účinkovania Štúrovho, nemôžem nepripojit k črtam týmto i vylevy tieto mladistvého ducha jeho. Znie onná pieseň, vítacia mládež slovanskú v Bretislave shromaždenú, nasledovne:

„Vitejte, bratří se vrátivši, do sídla umění blahého,
Kraje vlasti opustivši, pro ducha vědozádného:
Ten, kdo láskou k vědam hoří, ať se s zborem našim spojí:
S zborem přátelů, věd ctitelů!

Vitejte, vy vlasti synové, vlasti všem Slávům společné,
Ať nás spojí svazek, bratrové, lásky k svému rodu věčné.
Každý, kdo jen Slávem sluješ a rod svůj věrně miluješ,
Vstup do zboru, věrných synů zboru.

Vlasť naše sic v jarmě nosí putá, která strašně brinkotají,
Ona však třebas na Slávu kutá, ducha volných nespínají:
Neb ducha jaré mladosti, jenž plane ohněm volnosti,
Neskuje na sta ohnivých put.

Stoná vlasť a my volného ducha ston její slyšíme,
Zdaž k těm stonům ze sna dlouhého, Slávové, se nezbudíme?
Volnosť dobýť neb padnouti raděj, než v jarmě blednouti,
Toto Slávy synů hodné heslo!

Každý, kdož z Slavian rodu, cítí slávu a česť rodu svého,
Každý, kdo volnou vlasť chce míti národu svého slavného,
Ten ať vstoupí v naše zbory a ohněm za svaté hoří
Práva, jenž volnosť lidstva sluje.

Vstupte všickni, Slávy synové, do volného Slávů zboru,
By sme rázem co bratrové volnosti uzřeli zoru,
Kde vstanou meče Samovy a kosy Kościuszkovy
Proti biřicům našho rodu.

V duchu tomto svaté volnosti věčné svazky uzavřeme,
Věrni pak své národnosti, co krev v žilách, zůstaneme,
A třebas místo volnosti zletíme v bezedné propasti,
Srdce předce tluče jen volností.

Ostatníkráť udře za volnosť, když se ozve mír od pádu,
To pravdy hájitelů ctnosť, to ctnosť slovanského rodu!
Nezemře však duch volnosti s nami, nebo on z propasti
Vyjde a roznítí jiné bratry."

Pieseň táto je z r. 1835, ktorou otvorilo sa zasadnutie spoločnosti slovenskej v mesiaci septembri. K presnej vede volá Ľudovít mládež, čo v ten čas nevídaná, neslýchaná bola myšlienka; jeho vlasť, ku ktorej láskou horí spevec mladý, nie je onna „ojczyzna" poľského a „haza" maďarského šľachtica, totiž hrudka zeme, na ktorej žije a tyje privilegovaná kasta, ale je mu drahá zem materská, na ktorej žije živý a historiu tvoriaci národ, nateraz zopiatý zovsad putami, ktorý ale cestou vymoženého práva a slobody vymanený, vyslobodený, má byť národom obnoveným, zobudeným, uspôsobeným k bytu a životu šľachetnejšiemu. Mládeže slovanskej úloha, na všetkých poliach života k tomuto prechovanému cieľu niesť sa, to je, čo chce riecť mladý tento orol. A v tom snažení

podľahnúť, je mu víťazstvom večným, pradúcim sa len ďalej na budúcnosť pres hroby jedných, aby semä voľnosti, siato lepšími duchami, zrástlo v budúcnosti, ktoré dočasne ešte zrásť nemohlo. Padnúť teda? Eh, čoby padnúť, len zasiať semä, len ho zasiať v kyprej pôde národa! To poesia, to i prosa! to sen, to i skutočný život Štúra.

V rečených prázdninách (r. 1838 júl a august) matka Ľudovítova plakávala — privčasne ovšem — nad istou smrťou tohoto zo všetkých najmilovanejšieho syna. „Veď sa mi on z toho Nemecka nevráti viacej, tam mi ho pochovajú a ja mu ani len tú poslednú službu zatlačenia očú milostných nebudem môcť preukázať.“

Ľudovít trávil prázdniny tieto v kruhoch priateľov, s ktorými robieval výlety do hôr. Tam cical vzduch Tatier mohútnych, tam dychom prírody omládol, tam sa kúpal vo vodách čerstvých, tam žil z rozpomienok snívavej mladosti. Piesňami, rečami, načúvaním šumotu hôr a duchov horských Rokoša, Brezín, Kňazovho Stola plnily sa výšiny, úval a doliny. Ešte na koniec, pred samým odjazdom do Hally, svolal priateľov a rodinu na Kňazov Stôl, ešte raz chcel vidieť túto kolísku svoju, ešte raz nad ňou vyspievať slasti i žiale duše svojej, akby ozaj tak malo byť, ako bála sa, že tak sa stane, sladká jeho matička, a on by nemal viacej zhliadnuť tieto rozkošné hory a kraj tento bájočný. Tam šly vysoko vlny horovania ducha Ľudovítovho.

Vďaka mu, že naznačil nám šlapaje toho, čo hýbalo dušou jeho; zostalo nám niekoľko dumiek, ktoré otisknuté boly vo „Květoch“ (ročník 1838/9) a ktoré dobu túto ospevujú. On rád na výletoch svojich s ľudom obcoval, on videl v prostom našom človekovi jakúsi vyššiu bytnosť, ktorá sa iba kryje zovnútornou tou svojou nepatrnosťou, jemu bol každý starec hodný hlbšieho bádania. Tam ho stretne starík zbedovaný a Ľudovít sa domáha na jeho osudy a zvie, že lantoš syn:

„Vysmál se otcově chudobě,
Zlaupiv mne odešel s slovy potupnými,
A teď již hýří s kamarády svými:“

jak mu to dôverne vyrozprával otec.

„Starečku dobrý! znectěné šediny
A smutný stav váš skalu by pohnuly!“ *)

Tu uslyší historicky plač matiek popadalých tam pod Belehradom, tu na rovinách u Lipska; nad tamtými necháva plakať matky, bráni ale plakať mužom, dumajúc:

„Nelkám nad pádem reku podtatranských,
Leč že se kraji nezhojila rána,
Že krev jejich není krví pelikána.“

Nad tymito (t. padlymi u Lipska) voči omrzačeného starého vyslúžilca, ktory imanie i zdravé údy potratil v službe vojenskej

*) „Dumky večerni,“ 3.

dvadsaťpäťročnej a teraz žobrať musí, horlive vyzýva matky popadalých bohatierov, aby spievaly, nad čím jich srdce bolí:

„Nechať pamätky ku potomstvu plynau!"

Pravou rozkošou bolo Štúrovi, načúvať ľudu, porozprávať sa s ním, pozorovať tok jeho žiaľov, slz a žalôb, a najmä keď mu pieseň diaľka do ušú uderila, tu zastal a očúval tie hlasy speváčky nevidenej, kým neustala. Nejeden nápev takto počutý sprevádzal ho celým životom. I posledná spoločnosť so Štúrom brala sa večierkom z Kňazovho Stola, keď tu naraz prestaví veselý vravor a Ľudovít velie ticho zastať. Čo bolo? V úvale vzdialenom nôtila speváčka, hádam pod bremenom batoha trávy, a tichosťou večernou zreteľne niesly sa slová nápevu prenikavého:

„Mať moja, mať moja
Za dvoma horami,
Už ma hlávka bolí
Čo plačem za vami."

Štúrovi boly pieseň i nápev ten stálymi sprievodcami životom. A keď zmorený myslením o ťažkosťach doby a pomerov ustavične zhoršovavších sa usadol do kútika svojej chyže a nevidel z daných tu okolností žiadneho veselšieho vyhľadu, tak že mu srdce stisnuté bolo a mysel až k smrti skormútená, vzlietol duch jeho do úbočia Brezín a na Kňazov Stôl, a „Mať moja, mať moja," pieseň tam prvýraz počutá, znela skrovnou jeho komnatou.

Z tejto doby lúčenia sa s ríšami tymito prírodnymi je i jeho dumka 5., ktorú tu kladiem:

„Rokoši, vrchu Uhrovských vývodo!
Ty do úvalů a dolin sezíráš,
Sedlisk našich rodin,
Ty zrak na mnohé hory upínáš,
Výšky drahé země.
A mezi těmi Inovec se modrá
Nad Matouše sídlem;
I kolmý v dálce tam se Zobor čeří
Nade svatou Nitrou.
Rokoši, dávné stařiny svědku!
Jak si ode mne stokrát šťastnější,
Ode mne mlada!
Tys' slyšel zpěvy v dolinách okolních,
Neznající vzdechu. —
Mne dojímají zpěvy, jakby nyla
Opuštěná světem;
Tys' viděl svatau Nitru oslunenau,
A já Nitry svleky!"

Ospevujúc hrady zapadlé novejšej doby, vrhá ohnivé zraky na jeden z nich tam v stráňach Rokosa a Kňaz-Stola, opustený už,

ale v rumoch svojich náležajúci rodine grófov Zay, bujne vtedy haluze svoje vyháňajúcej. Poesia Štúrova nevie o ňom inšie povedať, ako že:

„. . . . slynul
Sídlem státné rodiny;
Teď den jeho už pominul,
Letí ze své výšiny."

O toľko ale hovornejším stáva sa Ľudovít v poznámke k 6. dumke („Květy," 1839, č. 34), ktorou prestiera svoju sieť po mladšom pokolení rodiny Zayovskej. Koľké nádeje skladal Ľudovít do vysokej šlachty na zemi Slovenska obydlenej, vidí sa z toho, čo hovorí o grófoch Zayovcoch. Chudák učenec náš, jak strašne sklamal sa! Čujme hlas Ľudovítov k statkárom a šlachte slovenskej, lebo skutočne v tom, čo píše o Zayovcoch, je jeho myšlienka o šlachte slovenskej:

„Hraběcí tato rodina jest jedna z nejstarších a spolu i z nejslovutnějších rodin krajiny uherské. Proslula zvláště ve vojnách tureckých a po ukončení vražedlných těchto válek veždy čítala mezi svými údy muže, jenž v pokoji k dobru krajinskému vůbec a ku štěstí četných svých poddaných všemožně přispívali. Ona bohatě nadala školy evanjelické prešpurské, jakož i obohatila knihovnu škol těchto mnohými dílami a ozdobila všelijakými pamětnostmi. Blahé paměti Emerich Zay, otec nynějšího hraběte Karla Zayho, c. kr. komorníka, hlavního dozorce církví a škol evanjelických v okolí předdunajském, zasloužilým zvláště se stal o své četné poddané, u nichž dobrodiními svými nepomíjející památku po sobě zůstavil. Rozdaroval on mezi ně na sta knih, mezi nimižto zvláště zpěvníky a nové zákony nejčetnějšími byly, dal vyučovati dítky chudobných na své útraty, a neodepřel žádnému ucházejícímu se o poklady tyto duchovní svého dobrodiní, čehož nejlepší svědectví vydati může p. Samuel Štúr, uhrovské školy učitel, drahý otec můj. Vysoce vzdělaná choť jeho, Maria, svobodná paní z Kališů, chvalně i co spisovatelkyně v jazyku německém známá, rozdávala co rok odměny dítkám pilnějším a připravovávala jim po zkauškách radostné zábavy, jakových i původce tohoto vícekráte účastným se stal. Dobrotivá paní tato ještě u vysokém stáří žije, manžel její zemřel na úplavici (choleru) l. 1831. Miloval slovančinu a zvláště v krásných slovenských nábožných zpevích největší zalíbení míval, za kterou příčinou bavíval se nejraději v Uhrovci, překrásné, horami ze všech stran otočené dolině, kde příležitost měl je slýchati. Po smrti jeho nastaupil co dědic v rozlehlých panstvích již svrchu připomenutý Karel hrabě Zay, jehož čistolidská, po otci zdědená mysl nejlépe se tím poznati dává, že hlavnímu dozorci panství svých vezdy přísně dobré zacházení s poddanými svými ukládá. Kéžby i jiní bohatí velmoži v Uhersku sobě toto heslo vyvolili! O rodině hrabat Zayích časem původce obšírněji pronesti se míní." *)

*) „Květy," roč. 1839, č. 34., str. 265.

Schválne sme celé toto miesto vypísali, aby tym lepsie padala v oči a liala svetlo na tehdajsie pomery pomluva šlachty slovenskej proti národnostným pohybom slovenskym, a menovite pomluva, ktorou sa Zayovci vyznačili oproti Štúrovi, tomuto tak eminentne za všetko dobré a krásne šlachty slovenskej zaujatému vedomcovi, pomluva totiž tá, že hovieme kommunismu. My mali byť kommunistovia, ktorí sme boj viedli zákonny za práva národov všetkych, a ktorí sme šlachtu našu prosili, aby ona stala na čelo národa proti utlačitelom práva a svobody. Nuž ale veď o tom bude reči ešte dosť, tu sme len vopred chceli upozorniť čitatelstvo na beh myšlienok Štúrovych už za rána jeho mladosti hlboko pojatych, ktorym do konca vernym zostal.

Slnce zapadalo, keď Ludovít na Kňazovom Stole držal posledne lúčivé slová ku shromaždenym priatelom; na druhý deň mal nastúpiť púť ďalekú za ideálmi vedy túžbenne hladanej. Už sa lúče jeho ponorily za hory považské; v pravo, od vychodu dvíhaly sa mračná. Jako to v duši jeho vyzeralo, jako v nej žily títo velikáni mrtvi, vždy však sa obživujúci s príchodom obživenej prírody, to nam rozpovedala dumka jeho ôsma.

„Rokoši dumný, a vy jeho deti!
Na vás přepadlé dědictví chovejte,
S potomkem otců zašlých čisté pleti
O časech dávných jen se posmlauvejte!
Než vy mlčíte — místo odpovědi
Oblaky a mhlou zastírate hlavy?
Tak činí, komu líto, na co hledí,
Kdo je pamětliv pohasle slávy.“

A Ludovít opustil vlasť a národ na dva dlhé roky. To, čo svieralo citné, dobré jeho srdce — bol národ jeho opusteny, tryzneny. S tymto národom cítil sa jedno byť. Žial, púhy žial bola bytnosť táto.

Čujme ho, jako sám opisuje sa: *)

„Bere se pautník, po Považí kráčí,
Zamyšlen kráčí, kamo voda spěchá:
Tvář jeho bledá, jako tvář měsíce,
Když jej kolesem páry ohradily.
I ustav sedne, do vod oči spustí
A zas je vznese na hory a tůně,
Opět pohrůží a zase otáčí,
Posléze upře na Matúše hradby;
Tkvějí tam málo a hned se sesmeknau,
Samochtíc padnau do hlubiny Váhu.
Zavzdychne pautník a ruce sepíná,
Opět je složí a o břeh se opře;
Den se již sklání, on nehnutě leží.

*) L. C. č. 36. Dumka 7.

A nad čím vzdychá, nade čím si stýská?
Ne nade hradbou Mataušе a rumy,
Kde jen starina se tají a žije,
Ale nad sebou, nade svými losy."

A prejdúc v druhé priestory dejinné Slovenska, ku peknym rovinám a šíravinám svätej Nitry, i tam vznáša ubolеného srdca a ducha pohľad do minulosti skvelejšej, ale i tam zase vidí iba „zbytky slávy:"

„Tvář jeho bledá, jako kdy za rána
Slunéčko ze mhly bledo probleskuje,
A pautník vzdychá a ruce sepíná;
Voda o zbytkách slávy pošeptává,
Pautník nad sebou, jen nad sebou vzdychá,
Na břehách Nitry svůj los oplakává."

Zrastený bol los Ľudovítov s losom národa slovenského, a malomyseľnosť istá, mdloba istá, všetkých veľkých ľudí časom pokúšajúca, zmocňovala sa jeho pri lúčení sa s vlasťou. On videl, že úloha je väčšia, ktorej sa posvätil, než aby ju vyviesť mohol, ale predsa neresignoval nikdy, ale z mdloby v novú silu prelieval sa duch jeho. Teraz bolo útočište jeho — veda. Vedou preniknúť chcel do „slávy gorodu." On bol posvätenec v najčistejšom toho slova smysle. Kde stál, tam stál národ jeho s ním, a jako ten národ nešťastný nikoho už svojím, iba seba samého byť zná, tratiac zo dňa na deň dôveru k celému svetu, tak stál o samote, ba proti sebe samému tento fanatik lásky ku národu. I keď vulkanickú túto, mládenčiu individualitu Ľudovíta nezapomenuteľného opálily kedy dvoje čiernych očú devy slovenskej a počínal sa domáhať srdca jeho ideál sladkavej slasti, tu jako postrelený jeleň zutekal i s ranou svojou vo svet hôrny a vyhryznul sám a sám jazvu lásky a vymyl ju vodami hôrnymi, bo nemalo sa domôcť šťastia junáka nášho o samote, kým národ leží v nešťastí poroby.

Tak odobral sa Ľudovít na jaseň r. 1838 do Nemecka.

(Pokračovanie.)

Hranice.

Mne nepristojí politický šat.
Pre mňa sú neprístupné ľudu massy,
I nepoňatno, jako diplomat
Ku svojim cieľom riadi ľudí hlasy.
Mňa naučil už osud seba znať:
Mne nepristojí politický šat!

Mne nepristojí oceľový meč,
  Veď u nás s mečom nechodieva sláva,
Rab človek hnaný násilenstvom v seč
  Za nesvobodu bratov dokonáva,
Nad mrúcim zuní cudzia, chladná reč:
Mne nepristojí oceľový meč!

Mne nezakynie hmoty hojná žeň,
  O prospech svoj som nikdy starosť nemal,
Viac zmárnila než nadobudla zmeň,
  Keď práca drsná zvala: ja som spieval,
Včul stojím jako poobťatý peň:
Mne nezakynie hmoty hojná žeň!

Mne nesvedčí už ani lýry tón,
  Bárs piesňou som už mnohé srdce ztriasol;
Tie choré prse moje: biedny zvon,
  Čo pri požiari padnúc z veže prasol,
A čo i v páde zavznel napokon,
Mne nesvedčí už ani lýry tón!

Nie, darmo predsa nevhupol som v svet,
  I mne Boh určil pekný úkol žitia:
Mám v hrudi, v hlave dvojný amulet,
  Ten sílí um a rýchli srdca bitia:
To láska k rodu, ducha orlý vzlet,
Nie, darmo predsa nevhupol som v svet!

Vajanský.

Nikolaj Vasiljevič Gogoľ.

N. V. Gogoľ narodil sa roku 1809 dňa 19. marca v poltavskej guberníi v mestečku Soročince. Otec jeho bol synom plukovného pisára — jedna z početnych vojenskych hodností u záporozských kozákov. — Len dve pokolenia delily Gogoľa od času kozáckych vojen a ded jeho, plukovny pisár, sdelil rodine svojej mnoho povestí z tej doby. Ded tento bol živým predstaviteľom tejto sotva preslej minulosti a nedarmo Gogoľ rozpomína sa na neho v svojich „Večerach na Chutorie.“ Pravdepodobne možno tvrdiť, že jemu mal čo ďakovať Gogoľ polovicu svojich povestí. V ten čas, ako ded bol zástupcom prežitého času, otec jeho zastupoval súčasnosť. On bol človekom čítaným, vedomym, ľúbil literatúru, znal dobre vypravovať a svoje rozprávky okrašľovať maloruskou komikou.

Čítaniu vyučil sa Gogoľ doma, k ďalsiemu učeniu poslali ho na gymnasium do Nežina. Škole tejto nemal mnoho ďakovať, lebo neodniesol ztade nejaké zvláštne, základné známosti, nereknúc vo vyšších, ale ani v prvopočiatočnych naukách.

Pre učenie ho hlava nebolela; nadaný výbornou pamäťou, len pred zkúškami chytal sa knihy, aby postúpil do vyššej triedy. Počtovedu nenávidel, učenie jazykov netešilo sa tiež zvláštnej jeho úľube. Po skončení školy nevládal čítať francúzsku knihu bez slovníka. K nemeckej a anglickej reči komickým spôsobom vyjadroval svoju nenávisť, žartujúc: „že neverí, žeby Schiller a Goethe písali boli nemecky, možno v akejkoľvek reči, ale nemožno, žeby nemecky . . .“ Keď v novších jazykoch tak málo pokračoval, tým menej v starých. „On učil sa u mňa za tri roky,“ hovorí jeho učbár latinskej reči, „a nič nenaučil sa krem prekladania prvej úlohy. Pod hodinami držal nejakú knihu pod stolicou a čítal v nej. Vyznať musím, že nielen u mňa, ani u mojich súdruhov ničomu nenaučil sa.“ Jediné, čo Gogoľ odniesol z lycea, bolo umenie kresličské.

Ale prvý leňoch v triede bol prvým figliarom a zvláštnym obľúbencom u svojich tovarišov. Priťahovala jich k nemu ustavičná jeho žartovlivosť. Už v detskom veku ukázal sa u neho samorostlý humor spolu s tým, že nikto nevedel tak napodobniť ktorúkoľvek, všetkým známu osobu, ako malinký Gogoľ.

Málo zaneprázdnený úlohami, Gogoľ mnoho čítal, všetko, čo mu prišlo pod ruku. Tak obznámil sa s dielami Puškina a Žukovského, čítal vychodivšie v ten čas almanahy a časopisy. Toto čítanie vzbudilo v ňom snahu k napodobňovaniu, zpočiatku v parodickom smere. Mal jednoho spolužiaka, básniaceho, ale bez daru; Gogoľ sobral jeho básne a dal jim podobu almanahu pod názvom: „Parnasskij navoz.“ Od tejto parodie prešiel k vydávaniu vážneho časopisu a mnoho práce stálo ho toto predsavzatie. Sám musel zaplňovať všetky oddiely, potom jich prepisovať a čo najťažšie, dať mu podobu tlačeného. Nocou pracovať musel, aby pri konci prvého dňa v mesiaci oddať mohol spolužiakom svojim časopis, okrášlený na prvej strane skvostným nápisom „Zviezda.“

V tomto časopise uverejnená bola povesť jeho „Bratia Tverdoslaviči“ a rôzne básničky. Gogoľ bol komikom za časov svojich žiackych, ale v literatúre komickým živlom opovrhoval. A tým vysokým slohom, ktorým svoj časopis viedol, napísal smutnohru „Razbojniki“ a balladu „Dvie Rybki,“ v ktorej vyobrazil osud svoj a svojho brata. Naproti tomu ale, že Gogoľ považoval vysoký sloh za nevyhnutelný k básnictvu, komický jeho pud prebil sa, on napísal satyru na obyvateľov mesta Nežina: „Nečto o Nežine ili durakam zakon nepisan.“

Čítajúc dopisy jeho s rodinou a spolužiaky, dostaneme jasný a určitý obraz jeho mravného a duchovného vývinu. Z jednej strany bol on mladík naplnený bezprostrednou detinskou nábožnosťou, ktorá prezerá z jeho dopisov, spolu ale bol ohnivým enthusiastom, ktorému budúcnosť predstavovala sa v ružových barvách. On predstavoval sa veľkým činiteľom v svojej vlasti a sníval o nejakom vážnom diele, ktorým oblaží celé Rusko.

Po skončení svojho štúdia odišiel do Petrohradu a ako všetci venkovania, vyobrazil si tam svoju budúcnosť čo najkrajšie. Myslel, že v Petrohrade uskutočnené budú všetky jeho nádeje a pri pilnej

áci stúpať bude rezko na výšku slávy. Mal v hlave svojej za-
aty byt, ktorého obloky obrátené boly k Neve. Nešlo tak a on
ožiť sa musel na štvrtom poschodí v jednej tmavej chyžke. Pocítil,
v Petrohrade navzdor všetkým odporúčaniam veľmi ťažká vec
, službu dostať. „Všade som pochodil," píše svojej matke, „a
retával som nehodu aj tam, kde som najmenej čakal. Nespôsobní
dia bez všetkého odporúčania dostali to, čo som ja s pomocou
ojich zástupcov dosiahnuť nemohol."

V apríli roku 1830 našiel konečne miesto v ministerstve, naj-
žšiu službu kancellársku, kde všetky povinnosti jeho pozostávaly
prepisovania. Nevydržal tam ani do roka, vynesúc zo svojej služby
ámosť sošívania papierov a niektoré úradnícke typy, ktoré v po-
ejších prácach použil. Chcel vstúpiť k divadlu, ani to nezdarilo
. Napísal báseň „Italija" a zaslal bez mena redaktorovi „Syna
ečestva," kde báseň aj uverejnená vyšla; hneď za tým poslal inú,
te v gymnasiume napísanú idyllu pod nazvom: „Hans Küchel-
arten," avšak povodilo sa mu zle. N. Polevoj napísal na ňu po-
denie, plné nepočetných úsmeškov. Gogoľa to dopálilo, so svojím
uhom Jachimom napádnul knižné sklady, shabal všetky výtisky a
álil ich. Nasledujúceho roku objavila sa v tlači jeho povesť:
Basavryk ili Večer nakanune Ivana Kupala;" za touto nasledo-
ly iné. Tieto prvé povesti roztrúsené po časopisoch obrátily na
ho pozor literárneho sveta. Už roku 1831 má odporučanie k Žu-
ovskému, v ten čas pripadá aj známosť jeho s Puškinom, pri čom
aly v Gogoľovi ešte značné pozostatky romantismu. Kloniac
talentu Puškinovmu, s bázňou zazvonil zavčas rána u dvier jeho.
uha prišiel a vravel, že pán ešte spí. Gogol myslel, že básnik
lú noc besedoval s múzkami, ale k úplnému vytriezveniu mladíka
mantického sluha odpovedal, že básnik celú noc karty hral.

Medzitým, ako Gogol bez cieľa dni svoje trávil, mal hotových
ekoľko povestí, obsahujúcich prvý sväzok „Večerov na Chutorie,"
orý on vydal. Hromadný úspech tohoto sväzku povzbudil ho k vy-
aniu druhého.

Vydanie „Večerov" zodvihlo Gogoľa do popredia. To bola naj-
ajšia doba v jeho živote, on bol ctený a milovaný Žukovským.
škin temer blaznil od radosti, on prvý ocenil dary Gogoľove a
arnosť jeho povestí. Gogol nepristával na tom, jeho ctižiadosť
dávala mu inú prácu: chytil sa do zpytovania dejepisných pra-
enov, chtiac napísať dejepis Malého Ruska a stredoveku vo veľ-
ch rozmeroch. Snaha nepodarila sa, ale blahodarným výsledkom
ytovania bola znamenitá povesť „Taras Bulba."

Nehľadiac na všetky Gogoľove odklony od jeho cesty, pozna-
enávame, že r. 1834 vydal svoje „Arabeski" a „Mirgorodskija
ovesti." Tu ešte vždy stál na romantickej pôde, až dielami: „Staro-
etskije pomiešciki," „Nevskij prospekt," „Nos," „Šineľ" zastal si
. reálny základ. Tými povesťami obrátil sa Gogol a celá ruská
išla na reálnu dráhu vyobrazenia ruskej skutočnosti tak, ako je.

Tu musíme zreteľ obrátiť, že vodcom Gogoľovým na tejto novej
ti bol Puškin. Gogol sám svedčí o tom v liste, ktorý po smrti

Puškinovej písal; on píše: „Nič som nezačal bez jeho porady, ani riadok som nenapísal, žeby som si ho pred sebou nepredstavil. Čo povie, čo poznamená, čomu zasmeje sa, na čo vysloví svoje odobrenie — to ma oduševnilo a dodávalo sily.“

V „Avtorskej izpovedi“ podrobnejšie hovorí o tom: „Príčina tých žartov, ktoré nachodili sa v mojich dielach, bola moja duševná potreba. Podrobený som bol žiaľu, mne nepochopiteľnému, ktorý mal možno svoj pôvod v mojej nemoci. Aby som seba zabavil, navymýšľal som smiešneho, čo len možné bolo. Vynachodil smiešne osoby a charaktery, postavil jich do smiešneho postavenia, nestarajúc sa o to, načo to, komu k osohu? Mladosť, ktorá nezná starostí, rozohrievala. Možno, s mladosťou bola by prestala i moja veselosť a s ňou spisovateľstvo. Ale Puškin kázal mi pozreť vážne na vec. On dávno chcel ma nakloniť k spísaniu väčšieho diela, až konečne raz, keď som mu prečítal neveľké vyobrazenie neveľkej scény, ktoré ho však väčmi potešilo, než všetko mnou dosiaľ písané, povedal mi: „Čo? s takou spôsobnosťou nakresliť človeka a niekoľkými ťahy ukázať ho čo živého, s tou spôsobnosťou nechytiť sa do väčšieho diela? to je, prosto povedano, hriech!“ Nato predstavil mi moje neduhy, ktoré môžu ukrátiť môj život, priviedol na príklad Cervantesa, ktorý, keď i napísal niekoľko dobrých rozprávok, ale, jestli by nebol chytil sa a previedol Don Quixota, jeho meno nemalo by ten význam v svetovej spisbe, ktorý teraz má, a napokon oddal mi svoj sujet, ktorý chcel previesť v podobe básni a ktorý dľa slov jeho neoddal by inému. Bol to sujet „Mrtvých duší“ (myšlienka „Revisora“ tiež od neho pochodí). Vtedy i sám myslel som vážne, tým viac, že blížily sa letá, kde pokrok prestáva. Videl som, že pri mojich spisoch smejú sa, sám neznal som, prečo? Keď smiať, lepšie, nech smejú sa nad tým, čo je hodné osmiatia. V „Revisorovi“ chcel som sobrať do hrby všetko sprosté v Rusku, aké som vtedy znal, všetku nepravdu, ktorú videl som tam, kde mala pravda panovať, a nad tým všetkým zasmiať sa. Ale to priviedlo otriasajúci účinok. Cez smiech prezeral smútok. Pocítil som sám, že môj smiech nenie tým, čím bol predtým, že vo svojich dielach nemôžem viac byť tým, čím bol som dosiaľ a že potreba, zabávať sa nevinnými, bezstarostnými výjavmi, skončila sa s mojou mladosťou. Pri „Revisorovi“ pocítil som lepšie než kedykoľvek predtym potrebu úplnejšieho diela, v ktorom bolo by nielen to, nad čím nasleduje smiech. Puškin hovoril, že sujet „Mrtvých duší“ je mne primeraný preto, lebo mi dáva voľnosť pochodiť s hrdinom celé Rusko a previesť množstvo rôznych charakterov.“

Predstavenie „Revisora“ na javišti petrohradskom veľmi zaujímalo Gogoľa: chodil na každé opakovanie a žiaden posúnok a slovo hercov nezostalo bez poznámky jeho. Konečne v apríli 1836 predstavený bol „Revisor“ a Gogoľ zkúsil smutné postavenie humoristického spisovateľa uprostred tlupy nevedomého obecenstva. Rozhorčenie proti nemu bolo veľké. „Všetko je proti mne,“ píše Ščepkinovi (veľkému ruskému hercovi), „starí, ctihodní úradníci kričia, že nemám nič svätého, keď opovažujem sa tak písať o slúžiacich

ľuďoch; policajní proti mne; kupci proti mne; spisovatelia proti mne. Bránia aj chodiť do divadla; na stvrté predstavenie nemožno dostať vstupenky. Keby nie vysokej zástity hosudarovej, kus môj nebol by už na javišti. Teraz vidím radosti humoristického spisovateľa. Trochu pravdy a proti tebe povstaní, nie jeden človek, celá spoločnosť. Predstavujem si, čoby bolo, kebych vzal niečo z petrohradského života, ktory tak dobre znám." Pod tymto dojmom Gogoľ upadol duchom. „Ustal som duchom i telom," píše sám, „klajem, nikto nezná a neslyší trápenie moje. Boh s nimi so všetkymi, sprotivil sa mi môj divadelny kus."

Zachcelo sa mu do cudziny; v tom čase vzaly počiatok jeho cesty do zahraničia. Najviac sdržoval sa v Ríme, len zriedka prichodil do Ruska a vtedy zostával v Moskve v strede svojich súdruhov: Pogodina, Ševyreva, Aksakova, Ščepkina. Medzitym r. 1837 pribral sa k „Mrtvym dušiam." Deje tohto jeho najzvláštnejšieho diela spadajú s dejami jeho vnútornej premeny, ktorá obrátila Gogoľa v mystika.

On začal písať „Mertvyja dusi" vždy ešte pod vplyvom bezprostrednej tvorčej sily, ač už vážne hľadel na svoj smiech.

Zvláštne žil poslednych desať rokov. Bola to akási váhavá agonia, obrátivšia zdravého silného muža na bľady, nevládny tieň, geniálneho komika na polounného svätuškára. Gogoľ obrátil sa na večne zamračeného, zahrúženého, omrzlého. Samoľúbie jeho ukázalo sa i v tychto časiech, úspech „Revisora" a prvej časti „Mrtvých duší" natoľko ho povzbudil, že považoval sa nie viac za genia, ale za proroka a zvlástneho zvestovateľa vôle Božej.

Avšak akykoľvek bol zamračeny a omrzly v časiech svojho mysticismu, mal este vždy sympatickú stranu. Cely svoj majetok oddal matke a sestre, sám so sebou nosiac len jeden cestovny vak, naplneny kritikami na svoje diela. Mohol žiť pohodlne; krem hodneho súčtu, ktory mu donásalo vydávanie diel, požíval rozličné pensie. Pritom všetkom biedil, lebo peniaze svoje rozdával pomoci potrebnym, zvláste maliarom, objednávajúc u nich obrazy pre rozličné chrámy.

Tu i tu vracal sa k svojim „Mrtvym dušiam," ale čo v jasnejších dobách napísal, to v okamihu zamračenia spálil.

Roku 1848 skončil svoju púť do Jeruzalema a vrátiac sa ztade cez Odesu, neputoval viac za hranicu. Posledné roky svojho života prežil v Moskve v borbe so svojím neduhom. Vysileny pôstami a bezsennymi nocami, konečne ulahol: mal príznaky blízku smrť jemu predzvestujúce. Všetko to skončilo sa čuvovou horúčkou a zomrel r. 1852 v 43. roku svojho života.

Sudba naša, zlá sa, je taká, že tí mužovia, ktorí hlbšie zasahujú či do vývinu spisby zvláste, či do vyvinu národného života vôbec, veľmi krátky vek majú. Rusi oplakávajú svojho Puškina, Lermontova, Gogoľa, Nekrasova a inych, a my? Nemusíme si zpomínať, bolia nás nezahojené este rany. Ale miesto zaplní sa. A ako v ruskej spisbe na hroboch zomrelych poetov vyrastajú noví, tak

i u nás — dá Boh — vyrastie jeden Gogol, ktorý by hybkým bičom švihal neriady naše. A či podnebie u nás tak zatvrdilo kože a chrbty, žeby ani satyrický bič nezanechal znaku?

Dľa ruských prameňov *Samo Bodický.*

O lyrisme ruských básnikov.

Od *N. V. Gogoľa.*

V lyrisme ruských poetov je niečo takého, čo niet u básnikov druhých národov, zvláštne — niečo blízkeho k biblickému — tá vyššia vlastnosť lyrismu, ktorá je cudzia náruživých blúznení, je istým vzletom do svetla rozumu, najvyšší triumf duchovnej trezvosti. Nehovoriac o Lomonosovi i Deržavinovi, i u Puškina čujeme všade ten prísny lyrism, kdekoľvek dotkne sa on vysokých predmetov. Pomni len jeho báseň „K pastyrju Cerkvi.“ „Prorok.“ a konečne ten tajný úbeh z mesta, tlačený až po jeho smrti. Preber verše Jazykova, i uvidíš, že on postavuje sa voždy vyšej náruživosti, vyšej samého seba. Chcem ukázať len jeden príklad, báseň „Genij:“

Keď pri hrome a v plameni
Prorok do neba letel,
Oheň mohútny prenikal
Živú dušu Eliseusa.
Svatými citami plná
Zmužila, sosilnila, vyvýšila sa,
Oduševnením sa ožiarila,
I Boha počula.

Tak genij radostno sa striasa,
Svoju veľkosť poznáva,
Keď pred ním hrmí a blíska sa
Iného genija vzlet:
Jeho zkriesená sila
Okamžite zraje pre divy,
A povstanú nové svetlá svetu,
Diela to vyvoleného nebies.

Jaké to svetlo, jaká prísnosť veľkosti! Ja vysvetlujem úkaz tento tým, že naši básnici videli každý vysoký predmet v jeho zákonnom styku s najvyšším prameňom lyrismu — Bohom, jedni povedome, druhí nepovedome, preto, že ruská duša, následkom svojej ruskej prírody, cíti to sama sebou, bárs nevie prečo. Ja už raz riekol, že *dva predmety* vyzvaly u našich poetov tento lyrism, blízky k biblickému. Prvý z nich *Rossia.* Už pri samom tomto slove osvecuje sa jakosi vzhľad našeho básnika, rastie jeho obzor, všetko

ozširuje, on sám odieva sa veľkosťou, stavia sa vyšej obyčaj- človeka. Je to niečo viac jako obyčajná láska k vlasti. Láska asti skoro ozývala by sa chvastúnstvom. Dôkaz toho naši tak í „kvasní patrioti.“ Po jich dobromienenych chválach na Rusko odvrátenie od Ruska. Keď ale hovorí Deržavin o Rossii — v sebe nadprirodzenú silu a sám dýšeš veľkosťou Ruska. Sama á láska k vlasti nedovolovala by nielen Deržavinovi, ale ani kovovi vyslovovať sa tak silno a široko o Rossii. Ku pr. verše, orych on kreslí nápad Bátoryho:

Vládobažný Štefan
V jeden mohutný tábor
Už sbieral husté tlupy,
Aby pokoril Pskovičov
A zničil Russiu!
No, ty láska k vlasti,
Ty, ktorou pýšili sa naši dedovia,
Ty si sa ozbrojila: krev za krev — .
A on nesvätil víťazstvo.

Táto bohatyrsko-triezva sila, ktorá sa časom spojuje s jakýmsi ľnym proroctvom o Rossii, rodí sa sama sebou z prilnutia žskej prozreteľnosti, ktorá je tak vidná v sudbe našej vlasti. m lásky má tu podiel utajený úžas pri pohľade na tie uda- ktoré po vôli Božej staly sa v našej zemi, pohľad na novú rásnu stavbu, ktorá nenie pre všetkych vidná, ale ktorej ruch je iba všetko slyšiace ucho poetu, alebo takých duchovne po- senych ľudí, ktorí už v *zrne* vidia *plod*. Teraz počínajú ho ť i druhí ľudia, no vyslovujú sa tak nejasno, že slová jich bajú sa nesmyslu. Darmo zdá sa vám, že nynejšia mládež, iac o základoch slavianskych a prorokujúc o budúcnosti Ruska, snáď za dajakym módnym vetrom. Jich myšlienky ešte ne- y. I v židovskom národe prorokovalo naraz štyristo prorokov nich bol iba jeden vyvolený boží, ktorého reči vnesené boly ätú knihu: všetci ostatní bezpochyby pohovorili mnoho nepo- ného, avšak nič menej oni počuli nejasno a temno to samé, čo vyvolený vedel povedať zdravo a jasno; ináč by jich bol ľud menoval. Prečo nenie ani Francia, ani Anglia, ani Germania rhnutá tym duchom a neprorokuje o sebe, prečo prorokuje iba ia? Preto, že ona silnejšie jako druhí cíti ruku božiu na všet- čo stáva sa v nej, a cíti blíženie sa iného carstva. Preto sú y našich poetov biblické. To nemôže byť u poetov inych ná- ť, čoby oni jako silno ľúbili svoju vlasť a vedeli horúce vy- svoju lásku k nej.

No prejdime k druhému predmetu, kde tiež počujeme u našich ov ten samy vysoký lyrismus, o ktorom je reč. Je to láska *cari*. Množstvom hymnu i ód na carov dostala naša poesia ja- veličestvenno-carstvenny vyznam, už od čias Lomonosova a avina. Že sú tie city opravdové a iskrenné, o tom nieto po- nosti. Len nízka, malicherná mysel môže dumať o pochlebovaní.

Kto je avšak múdry, ten pozadumá si nad ódami Deržavina, kde on líči panovníkovi ten široký kruh jeho blahotvornej činnosti, kde sám slzou v očiach hovorí o tých slzách, ktoré tisnú sa do očú nielen Rusom, ale i tým necitelným divochom, bývajúcim na hraniciach jeho imperie, z lásky, ktorú môže preukázať národu plnomocná vláda carova. Tam je mnoho tak silno vyrazené, že keby sa i našiel hosudar, zabudnuvší svoju povinnosť na čas, prečítajúc tie riadky, rozpomenul by sa znovu na svoj dlh a pokoril by sa pred svatosťou svojho povolania. Len ľudia chladní srdcom obviňia Deržavina z prepiatych pochvál Katariny; no kto nemá srdce z kameňa, ten neprečíta bez oduševnenia tie strofy, kde poet hovorí, že jestli prejde jeho mramorová podobizeň na potomstvo, to len preto:

Že ja ospevoval Rusov caricu,
Jakej nemožno druhej najsť
Ani tu, ani budúcne v širokom svete...
Pýš sa, pýš sa tým, moja lýra!

Neprečíta nik bez oduševnenia i tie predsmrtné verše:

Ostarieva duch, zatmil sa hlas lýry,
Musa Katariny drieme.
. . . . . spievať
Už nemôžem. Druhým spevcom zvučať
Nechám staré struny,
Nech vyvedú z nich hromy
Tých čistých, plamenných ohňov,
Jakými ospevoval som ja troch carov.

Starec u dvier hrobu neluže. Za života svojho nosil on túto lásku jako sviatosť, zaniesol ju i za hrob jako sviatosť. No ale nie o tom je reč. Odkiaľ vzala sa táto láska? to je otázka. Že ju cíti celý národ, a poet, jako najčistejší odblesk národa, cíti ju vo vyššom stupni, toto objasňuje iba polovičku veci. Dokonalý poet neoddáva sa ničomu bez vnútornej zodpovednosti. Majúc ucho, ktoré počuje do budúcnosti, zakľučujúc v sebe snahu tvoriť v úplnosti, čo iní vidia iba fragmentárne, z jednej lebo druhej strany, ale nie zo všetkých štyroch strán, on musel prezreť úplný vývin carskej moci. Jak umno určil Puškin význam plnomocného monarcha, a jak bol vôbec umný vo všetkom, čo hovoril v posledné časy svojho života! „Prečože je potrebno," hovoril Puškin, „aby jeden z nás stál vyše nás všetkých, ba vyše samého zákona? Preto, že je zákon — drevo; v zákone cíti človek niečo tvrdého i nebratského. Samým, až na literu plnením zákona nezajdeš ďaleko; narušiť ho alebo nevyplniť nesmie nik; preto je potrebná vyššia milosť, obmäkčujúca zákon, ktorá môže zjaviť sa ľuďom jedine v jednej plnomocnej vláde. Štát bez plnomocného monarcha je automatom: mnoho, mnoho jestli on dosiahne toho, čo dosiahly Spojené Štáty — mrtvola. Človek vypáchol v nich tak dokonále, že nestojí vyjedeného vajca. Štát bez plnomocného monarcha je to, čo orchester bez kapelníka: nech sú

jako dobrí hudobníci, no jestli nenie medzi nimi niekoho, čoby dával paličkou takt, nezdarí sa koncert. Avšak predsa zdá sa, že on nič nerobí, nehrá na žiadnom nástroji, iba ľahko mácha paličkou a pozerá na muzikantov, a už pohľad jeho dostačí, aby zmäkčil tu i tu škrekľavý zvuk, ktorý spustil by tu bubon, tam fagot. Pod jeho vedením ani majstrovské husle nesmú sa prihlasno ozvať na úkor iných: on dáva pozor na celý ústroj, všetko oživuje jako vodca najvyššieho súhlasu." Jak jadrne vyslovoval sa Puškin, jak pochopoval on význam velikých pravd! Túto vnútornú silu samoderžavného monarchu vyslovil on i v jednej básni, ktorej tajomstvo ja teraz odokrývam. Hovorím o óde na cara Mikuláša. Jej historia je nasledujúca: v Aničkovom dvorci boly večierky, ku ktorým povolaní boli vyvolenci našej spoločnosti. Medzi nimi bol vtedy i Puškin. Všetko bolo už v dvoranách shromaždené, no car dlho nechodil. On čítal v druhom krydle Illiadu a zabudol pri nej spoločnosť. Keď prišiel, už dávno hrmela v dvorane hudba a kypely tance. Prišiel konečne, ale na tvári jeho boly sledy iných dojmov. Puškin pozoroval tú protivu. Tak povstala táto veľkolepá óda:

S Homérom si dlho osamote besedoval,
My ťa dlho čakali.
A jasný si sostúpil s tajnostných výšin
A doniesol nám svoje dosky (jako Mojžiš).
A čo? Tys našiel nás v púšti pod šiatrom
V bezumí šumnej hostiny —
Spievajúcich bujnú pieseň a skáčucich okolo
Modly, našou rukou učinenej.
My sme sa pomiatli pred tvojím bleskom:
V ohni hnevu a bôľu
Tys nás preklial, zjašené deti,
Rozbil si svoje dosky . . .
Nie, ty si nepreklial nás. Ty ľúbiš z výšoty
Schodit pod tieň malej doliny,
Ty ľúbiš hrom nebies, i práve tak pochopuješ
Brukoty včiel nad červenou ružou.

Odhliadnime od osoby cara Mikuláša a rozberme, že je vlastne vôbec monarch, jako pomazaný boží, zaviazaný viesť národ svoj k tomu svetlu, v ktorom bytuje Boh. Či nemal právo Puškin porovnať ho s Mojžišom? No Puškin pochopoval vyšší význam moci, ktorú vymodlilo od nebies slabé človečenstvo, vymodlilo ju volaním nie za spravodlivosťou nebeskou, pred ktorou neobstál by ani jeden človek na zemi, ale volaním za nebeskou láskou božou, ktorá zná odpúšťať nám: volaním, aby Boh vyzdvihol jednoho človeka nad všetkých.

Zdá sa, jakoby Puškin v tejto básni zadal si otázku samému sebe, čo je vlastne táto moc, a pred odpoveďou vzniklou v duši svojej klonil by sa. Poznamenať treba, že on bol ten poet, ktorý bol veľmi hrdý na neodvislosť svojich myslienok a na svoju osobnú dôstojnosť. Nikto nehovorí tak o sebe jako on:

Ja postavil som sebe pamätník nerobený rukou,
K nemu nezarastie národný chodník:
On povzniesol sa nezkrušenou hlavou
Vyšej jako Napoleonova obeliska.

Básnik cíti svoju osobnú prednosť pred mnohými z korunovaných hláv, avšak cíti v tú samú minútu malichernosť svojho povolania pred povolaním cara, a klania sa pred carom, ktorý ukázal svetu veľkosť svojho povolania.

Naši básnici prezreli vyšší význam monarcha, jaký priznáva celá naša zem. Význam panovníka v Europe nevyhnutne vyzdvihne sa na ten samý stupeň. Už počuť vzdychy duševných bôľov celého človečenstva, na ktoré chorie skoro každý národ europejský, a metá sa sem i tam, nevediac si pomôcť: žiadon prostriedok vydumaný rozumom neprináša zahojenie rán. Tieto vzdychy sosilnia sa natoľko, že i necitelné srdce sa rozorve a sila bôľov nebývalých vyzve nikdy nebývalú lásku. Z nás privátnych ľudí nemôže nik zahoreť takou láskou, jako ten vyvýšený, ktorý cíti sa jedným telom s národom. Len tam uzdraví sa národ, kde dostane monarch svoj vyší význam: byť obrazom toho na zemi, ktorý je sám láska. V Europe nenapadlo nikomu určiť vyšší význam monarcha. Štátnici a zákonoznalci hľadeli iba na jednu jeho vlastnosť, totiž jako na najvyšieho úradníka v štáte, ľuďmi postaveného, a preto neznajú sa smieriť s jeho mocou, jako jej určiť hranice; a tak postavili panovníka a národ v divné postavenie: oni hľadia jeden na druhého skoro jako protivníci, želajúc zachvátiť čím viac vlády. Vyšší význam monarchie pochopili u nás básnici, ale nie zákono-znalci. Preto jich zvuky znejú biblicky, jaknáhle vyslovia slovo car. Cíťa to u nás i nebásnici, lebo listy našej historie veľmi jasno hovoria: nech stvorí sa v Rusku táto moc v jej plnom, dokonalom svojstve. Všetky deje našej vlasti, počnúc od tatarského jarma, klonia sa k tomu, aby moc bola sosústrednená v ruke jednoho. Pozrime, jakým divnym prostriedkom hodené boly do sŕdc carov a národu semena vzájomnej lásky. Ani jeden carský dom nemal tak podivné počiatky jako dom Romanovcov. Už jeho základ bol skutkom lásky. Posledný a najnižší poddaný štátu položil svoj život, aby dal nám cara. Láska vošla nám v krev a my sme vnišli v pokrevenstvo s carom. A tak slial sa poslúchajúci s rozkazujúcim, že u nás povstane len vtedy bieda, keď hosudar pozabudne na svojho poddaného, alebo poddaný pozabudne svojho hosudara a oddelí sa od neho. Jak zjavne ukázala sa vôľa božia, keď nám dala rodinu Romanovcov, a nie inú! Jak nevystihlé to riadenie, ktoré zdvihlo na prestol neznámeho chlapca. Tu stáli starší rodom, mužovia skvelých zásluh, ktorí zachránili pred záhubou vlasť: Požarsky, Trubeckoj, a konečne kňazia, pochádzajúci rovnou linajou od Rurika. Voľba jich nevybrala, a ani jeden hlas neprotivil sa. A stalo sa to v tie smutné časy, kde mohol každý vzdorovať a hľadať si privržencov. A koho vyvolili? Toho, ktorý bol po praslici rodina carovi, pred nímž sa úžasom triasli bojari i národ. Nuž jakoby nebol lyrism našich poetov pre-

plneny biblickymi ozvenami? U našich poetov jesto niečo silného, čoby sme darmo hľadali u druhych národov. V ruskom lyrisme sú makké, nežné struny našej slavianskej prírody, ale i tie mocné, tvrdé struny, ktoré plodia tajny úžas a otrasenie celej sustavy človeka. Náš lyrism nesie sa k Bohu. On vidí len to na zemi, v čom javí sa Boh. Iba po smrti Puškina objavily sa jeho pravdivé pomery k hosudarovi a tajnosti jeho dvoch krásnych básní. Nikomu nehovoril on o citoch svojich, a múdro jednal. U nás prestali v ten čas veriť na iskrennosť tlačeného slova, keď noviny a všelijakí pomadisovaní patrioti vyvodili v literatúre. Vtedy bolo by nebezpečno pre Puškina hlásať svoje city. Jeho boli by nazvali podkupnym, alebo človekom niečo hľadajúcim. Teraz po jeho smrti nenajde sa taky podliak, ktory by nazval ho lichotníkom. Carské hymny našich poetov prekvapily i samych cudzincov svojou veličestvennou komposíciou a slohom. Nedávno hovoril o tom Mickiewicz v Paríži, a hovoril to v čase, keď i sám bol rozdráženy proti nám a sám Paríž sa na nás hneval. Odhliadnuc od toho, on objavil slavnostne, že v ódach a hymnách našich básnikov niet nič rabského, lebo nízkeho, no naproti tomu niečo svobodno veľkolepého, a trebárs sa to nepáčilo Poliakom, on vzdal česť šľachetnosti našich spisovateľov. Mickiewicz má pravdu. Naši spisovatelia majú jakúsi vyššiu prírodu. V minúte samopoznania oni nakreslili svoje podobizne, ktoré by zdaly sa samochválou, keby život jich neospravedlnoval. Ajhľa čo hovorí Puškin pri myšlienke na svoju budúcu sudbu:

Ja budem dlho milým národu tým,
Že som dobré city zobúdzal lyrou,
Že krásou živou veršov bol som užitočným
A prosil o milosť pre padnuvších.

Treba len rozpomenúť sa na Puškina, aby sme videli, že podobizeň táto je verná. Jak rád podával on ruku padnuvsiemu, jak rad oblahčoval osud vyhnancom. Jako sliedil on za minutou carskej milosti, nie pre seba, ale pre druhého človeka nešťastného. To črta opravdu ruská. Pomni len to oblažujúce podívanie, jaké poskytuje nam ľud, navstevujúci vyhnancov na Sibír, keď kazdy nesie niečo pre nešťastnych, ten potravu, ten peniaze, a ten krestanske slovo potechy. Nieto tam nenávisti k zločincovi, ani niet don-quixotskej tuzby, zrobiť z neho heroa. Tu niet želania ospravedlnovať ho alebo vyrvať z ruky pravosúdia, ale zdvihnúť jeho upadleho ducha, jak brat potešiť brata, jako kázal Kristus. Puskin skoro privysoko cenil snahu pozdvihnuť padleho. Preto tak zatriaslo sa jeho srdce, keď počul o príjazde cara do Moskvy počas úžasov cholery, co bolo iste krásnym činom cara.

On vedel oceniť i inu črtu v zivote cara Petra. Pomnite básen „Petr na Neve,“ v ktorej on s zasom pyta sa po príčine neobyčajnej slavnosti v carskom dome. On rozberá vsetky mozne prípady, radostné pre cara, ktoré by mohly byt príčinou zivej slavnosti: či narodil sa hosudarovi následník prestola, svätí-li meno jeho žena,

či pokorený je mohutný vrah, či pribylo ľudstvo, ktoré tak rád videl? A na všetko odpovedá:

Nie, on s poddanými mieri sa,
Vinovatému vinu
Zabúdajúc, veselí sa,
Čašu jednu s ním pije!
Preto veselá hostina,
Preto šumná reč hostí,
A Neva ťažkou paľbou
Ďaleko potrasená.

Iba Puškin mohol pocítiť celú krásu takéhoto jednania. Vedieť nielen odpustiť svojmu poddanému, no ešte i oslávíť toto odpustenie jako víťazstvo nad vrahom — to je opravdovo božská črta. Len na nebesiach tak jednajú. Iba tam radujú sa nad pokaním jednoho hriešnika ešte viac, jako nad spravodlivými. Puškin je znateľ a ceniteľ verný všetkého veľkého v človeku. Nuž jako mohlo byť ináč u našich iných spisovateľov, keď šľachetnosť je charakteristikou skoro všetkých našich spisovateľov? Pozoruhodné je, že skoro vo všetkých iných zemiach sú spisovatelia v jakejsi neváženosti vzhľadom na jich osobný charakter. U nás je to naopak. U nás už i pisálčok, bárs nie pekný dušou, má svoju česť u ľudu. I v tých ľuďoch, ktorí málo čo počujú o spisovateľoch, žije presvedčenie, že spisovateľ je niečo vyššieho, šľachetnejšieho. V istej gubernii dal zeman-spisovateľ hlas svoj osobe nesvedomitej! Všetko sa naňho shrklo: „jako môžeš ty tak robiť, keď si spisovateľ?" Preložil *V.*

Kremnická komora a jej grófi.

Podáva *Pavel Križko.*

(Pokračovanie.)

Kedy obdržala Kremnica protizorské právo pri razení peňazí, neznáme; no kráľ Matej hovorí v listine dňa 12. marca 1459 vydanej, že ho mala a vykonávala už od mnohých rokov. V tejto listine nakladá kráľ, že na probovanie zlata, z ktorého razené majú byť peniaze, majú dľa dosavádneho zvyku dozerať dvaja kremnickí radní páni a hlavnému grófovi prikazuje, aby neopovážili sa ani on ani jeho úradníci hatiť týchže dvoch probátorov vo vykonávaní tohoto práva a s ním spojených povinností, alebo jim nejaké prekážky robiť.[1]

V šestnástom a sedemnástom storočí bolo vo zvyku, že zlatá a strieborná ihlica — vo zvláštnom baršúnovom vačku zamknutá — opatrovala sa v mestskom archíve alebo u richtára; kľúčik od to-

[1]) I., 36, 1, [12]/[20].

hoto vačku mal vždy u seba hlavny grof a později úradník tutejšej komory; naproti tomu kameň ku zkusovaniu tychže kovov potrebny (lapis, in quo aurum et argentum probare solent) a tiež v podobnom vačku zamknuty, bol vždy u hlavného grófa alebo jeho námestníka, a kľúčik od zámky k tomuto vačku patriacej nachodil sa u mestského richtára a pofazne v mestskom archíve. Jednostranne teda nemohol zkusovať zlato a striebro ani sám hlavny grof alebo jeho úradníci, ani mestsky richtár alebo ku zkusovaniu vyslaní radní páni, ale museli prítomné byť pri tejto práci vždy všetky k tomu určené osoby. Keď razily sa potom z takto zkúseného zlata a striebra peniaze, vzali dozorstvo vedúci radní páni prvych päť kusov z každého jednotlivého razenia a zapečatili jich v prítomnosti hlavného grófa alebo jeho námestníka i uložili takto zapečatené do mestského archívu. Tieto peniaze zostaly zapečatené do tych čias, kym nebolo badať v obehu nepravé peniaze. V tomto prípade pečať zlomila sa potom zase v prítomnosti hlavného grófa a patričnych päť kusov zkusovalo sa, či totiž jejich váha a vnútorná hodnota zodpovedá platnym predpisom. Ak boly tieto peniaze dobré, tak začalo sa pátrať po raziteľoch nepravych peňazí, ak však tych päť kusov buď vo váhe, buďto vo vnútornej hodnote bolo chybnymi najdenych, v tom prípade nasledovaly prísne tresty pre hlavného grófa a jemu podriadenych úradníkov a raziteľov. Takéto peniaze, pochodiace ešte z roku 1662 a 1663, opatrujú sa až posiaľ zapečatené v kremnickom mestskom archíve spolu i s tym vačkom, v ktorom byvaly zamykané próbne ihlice.

Ohľadom razenia a ceny peňazí rozhodla kráľovna Alžbeta začiatkom júla 1441, že jeden dukát má práve toľko platiť, ako 300 väčších alebo 600 menších denárov.[1])

Hlavny gróf Rollner bol, ako sme už spomneli, vrelym priateľom baníctva a pritom i sám majiteľom niektorych baní; patril sťa taky medzi čelnejších kremnickych urburárov.

Práve následkom toho vyzvala ho kráľovna, aby spolu s richtarmi a radnymi pánmi siedmich baňskych miest vyvolil a jej samej ku potvrdeniu predložil banského majstra čiže banského richtára. To stalo sa a kráľovna vyzvala zvláštnym prípisom zo dňa 19. októbra 1440 baňské mestá, aby boly ním a hlavnym grófom vyvolenému „scansor“-ovi,“ Michalovi Knappovi, mešťanovi baňsko-bystrickému, vo všetkom poslušnymi i aby ho ctily.[2])

Za času Rollnerovho nachodíme v Kremnici uz i takzvany kunst, totiz taky stroj, ktorym sa voda z hlbších baní vyberala, aby pracovať sa mohlo v nich. Kremnické bane boly zajiste v tom čase uz do takej hĺbky vybrané, že nemohla z nich voda odtekat viac uz dedičnou štolňou, i musela byť pomocou zdvihacích strojov az na vyšku tejže stolne čerpaná. Takéto stroje patrily za onoho času medzi najumeleckejšie diela a staly mnoho peňazí, boly však baňam nanajvyš potrebnymi a práve preto hlavny grof i všetci majitelia

[1]) L., 36, 1, 7.
[2]) L., 18, 1, 6.

baní usilovali sa stavät a udržovat jich celou silou a všetkými možnými prostriedkami.

Dla účtov o takomto stroji roku 1446 vedených a v pôvodine posial zachovaných, vydalo sa na udržiavanie takéhoto stroja od 24. decembra 1445 až do soboty po Mateju 1446, teda za desat týždňov, 824 dukátov, a potom od najbližšej soboty, ktorá bola pred nedelou invocavit, až do soboty pred smrtnou nedelou, teda za tri týždne, vydalo sa na tenže vodný stroj zase 390 dukátov. [1])

O šesť rokov pozdejšie jestvovaly v Kremnici už štyri také vododvižné stroje a boly opatrené železnými povrazmi. [2]) O udržiavanie týchto strojov staralo sa samo mesto a vydalo na ne roku 1452 v celku 1000 a v nasledujúcom roku zase 1000 dukátov, ktoré k tomu cielu bolo si vypožičalo od prešporského mešťana Gaylsama. Zo všetkých okolností vidieť, že tieto stroje kremnické poznovu oblživly od dávnejších čias upadlé baníctvo a na dlhšiu dobu prístupnými urobily veľké podzemné poklady.

I razenie peňazí bolo poznove usporiadané roku 1453 králom Ladislavom Pohrobkom, lebo od tych čias, ako vtiahly voje Jiskrove do Uhorska, prišlo do obehu veľké množstvo cudzozemských peňazí, čo zapríčinilo nemalý zmätok, tak, že peniaze utratily skoro všetku cenu.

Chtiac tomuto zlu odpomôcť, kráľ Ladislav rozkázal, aby boly zase razené také zlaté peniaze, aké razievaly sa za časov jeho otca Alberta. K tomu cielu mal kremnický mestský richtár s radnými pánmi všetky zlaté peniaze prv, nežby boly bývaly do obehu pustené, prísnej zkúške podrobiť ohladom jejich vnútornej hodnoty. Tie kusy, jejichž vnútorná hodnota bola nalezená chybnou, maly byť poznove ztopené a to sa malo opätovať tak dlho, kým nebola úplná hodnota alebo vnútorná cena týchže peňazí taká, akou mala byť. Tie peniaze, ktoré boly ťažšie alebo lahšie, než kázal predpis, maly sa ztopiť na nákladky razitelov. I zovnútorná podoba zlatých peňazí mala byť taká, akou bola za časov Albertových, okrem toho však razené malo byť na nich i kráľovo meno a počiatočná písmena z mena hlavného grófa vedla obyčajného erbového odznaku.

Ku hotoveniu strieborných peňazí mala sa vziať jedna marka čiže hrivna medi a jedna hrivna striebra a z tejto dve hrivny ťažkej miešaniny malo sa raziť 1300 bielych čiže strieborných peňazí. Dvesto takýchto peňazí malo platiť jeden dukát.

Ohladom na zovnútornú podobu strieborných peňazí naložil kráľ hlavnému grófovi, Konrádovi Holczlerovi, že má byť na pravej strane peniaza čiže na líci, razená podobizeň kráľa sv. Ladislava; na hlave mal mať korunu, v pravej ruke sekeru a v lavej ríšske jablko a okolo tohoto obrazu mal byť kolopisný nápis „Sanctus Ladislaus Rex." Na opačnej strane čiže na rube mal byť razený krajinský erb, poťažne dvojitý kríž a na jeho pravej strane počiatočná písmena z mena hlavného grófa, teda na peňazoch roku 1453

[1]) Archivny fymbus.
[2]) Tamže.

razených „C“ (Cremnicia) a „H“ (Holezler) a kolopisné meno panujúceho kráľa.

Aby však strieborné peniaze i čo do veľkosti i čo do vnútornej hodnoty boly dľa predpisu shotovené, kráľ naložil hlavnému probátorovi a pisetárovi, aby boli pri miesaní striebra s meďou vždy prítomní a z každej miešaniny aby vzali dve „pondera“ alebo „piseta“ ku zkúške. Z tychto dvoch pisetov bol iba jeden zkusovaný, ten druhý však mal byť spolu i so striebrom pri zkúske pozostalým pre kráľa odložený. Len z toho striebra, ktoré probátor a pisetár za dobré uznali, smely byť peniaze razené a z hotových zase bol hlavný probátor povinný niekoľko, obyčajne desať kusov, na novo zkusovať. I z tychto ku opätnej zkúške vzatých peňazí bola iba jedna polovica k tomuže účelu upotrebená a druhá pre kráľa odložená; pri odložených peniazoch musel probátor zaznačiť den, kedy jich zkusoval, a číslo hrivny, ktorú zkusoval.

Ak bola vnútorná hodnota strieborných peňazí dobrá, jejich váha pravá a počet z jednej hrivny shotovených kráľovskému predpisu zodpovedajúci, tak dovolil hlavný probátor, aby boly do obehu pustené, v protivnom prípade mal právo zakázať vydávanie chybných peňazí; nestalo-li sa to a boly-li ľahšie alebo horsie peniaze z komory vydané, tak očakával i hlavného grofa, i hlavného probátora i pisetára prísny trest.

Že boly tieto nové strieborné peniaze ohľadom na jejich vnútornú hodnotu o veľa horšie od iných starsích druhov a menovite tých, ktoré razil pred sto rokmi gróf Leopold, leží na dlani, a ponevač jejich vnútorná cena neodpovedala tej cene, ktorú jim bol určil kráľ, bolo predvídať, že jich siroké obecenstvo nebude chceť ochotne prijímať. Predvídal to i sám kráľ a preto oznámil v zápätí po vydaní rozkazu o hotovení nových peňazí v Kremnici, župám turčianskej, zvolenskej, nitrianskej, hontianskej, ľuptovskej a oravskej, ako i sväto-mikulášskemu Mikulásovi Pongrácovi, že poručil svojmu hlavnému grófovi, Holezlerovi, aby razil nové strieborné peniaze i aby jich zamenil za staršie v obehu sa nachodiace druhy, a vyzval spolu tieto municípia ako i Pongráca, aby Holezlera v tejto práci všemožne podporovaly a snažily sa, by nové peniaze prijímané boly širokým obecenstvom bez všetkého zdráhania sa a síce v cene kráľom ustanovenej a nie mensej.

Toto vyzvanie však nemalo žiadneho účinku a už v auguste tohože roku hrozil kráľ hontianskej župe, že dá jej obyvateľstvo majetkov pozbaviť, ak sa bude zdrahať 200 denárov v cene jednoho dukáta prijímať, alebo ak bude za jeden dukát tak, ako posiaľ, 250 denárov platiť. To jiste písal i župám turčianskej, oravskej a liptovskej.

Avšak kráľ mal dosť práce nielen s uvedením nových peňazí do obehu, ale musel sa krem toho starať i o kupecnie s olovom, lebo sa mu Holezler žťažoval, že je tento kupecký článok nielen veľmi drahý, ale že stal sa už i veľmi zriedkavým. Následkom tejto žťažnosti vydal kráľ rozkaz, aby nikto neopovážil sa olovo bez Holezlerovej vedomosti a bez jeho povolenia predávať alebo kupovať.

Za časov Holczlerovho nástupcu, totiž keď bol hlavným grófom Ján Konstorffer, mal kremnickú komoru, alebo lepšie rečeno jej dôchodky, Ján Jiskra v zálohu, lebo dňa 5. februára 1456 zaviazal sa tých 400 dukátov, ktoré si bol od siedmich baňských miest vypožičal, prinavrátiť z dôchodkov kremnickej hlavnej komory.

Že medzi komorské dôchodky patrila i urbura, zpomneli sme už prv, poznamenať nám však dlžno, že táto baňská daň splácala sa v týchto časiech už nielen v kovoch, ale i v peniazoch. Konstorffer ale a jemu podriadení úradníci usilovali sa baňskú daň iba v peniazoch vyberať, nútiac Kremnicu i tu bydliviších majiteľov baní, aby jim urburu výlučne v hotových peniazoch oddávali, čo pohlo Kremnicu k tomu, že konečne žalovala sa u kráľa. Na túto žalobu vydal kráľ Konstorfferovi rozkaz, aby sa ani sám ani jeho úradníci neopovážili budúcne nútiť majiteľov baní ku plateniu baňskej dane hotovými peniazmi, ale aby prijímali urburu v kovoch z patričných baní vykopaných. Táto daň však mala záležať z ôsmej čiastky každého kovu, ktorý bol majiteľmi baní komore odovzdaný a ňou odkúpený.

Von z Kremnice bydliaci majitelia baní platili urburu i napozatým najčastejšie hotovými peniazmi. Tak je zaznačené v Konstorfferovej účtovnej knihe, že mu je baňsko-bystrický mešťan a majiteľ baní, Štefan Jung, povinný zaplatiť urburu od svojich a i všetkých baňsko-bystrických baní na tri roky 40 hrivnami čistého striebra.

Práve tak vzali do prenájmu a odmenili Konstorfferovi baňskú daň od baní štiavnických, pukanských a novo-baňských istý Tyl a akýsi Mikuláš na čas jednoho roku a zaviazali sa mu za to zložiť 400 dukátov v zlate.

V tejže účtovnej knihe nachodíme i meno tehdajšieho rytcovho, ktorý shotovoval matrice k razeniu peňazí potrebné. Tento rytec menoval sa Leonhard Tauperger a mal týždenne 1, teda ročne 52 dukátov platu. Toto je najstarší dľa mena známy rytec v kremnickej mincovni.

Po Konstorfferovi nastúpil hodnosť hlavného grófa pán bojnického zámku, Bardo Noffry, ktorý zase začal Kremnicu od protizorstva pri razení zlatých peňazí odtískať i zapríčinil svojím pokračovaním, že Matej kráľ vydal následkom zťažnosti, ktorú mu v tomto ohľade mestská vrchnosť predniesla, onen otvorený rozkaz, ktorý sme už prv boli zpomneli, a následkom ktorého rozkazu konečne rozopre medzi hlavnými grófmi a Kremnicou pre protizorstvo pri minci na dlhú dobu prestaly.

V tom istom 1459. roku oznámil tiež Matej kráľ Kremnici, že naložil Noffrymu, aby toto mesto s pomocou jeho obyvateľov proti nepriateľom bránil a nedal ho podmaniť, a Kremnicu samú prosil, aby hlavného grófa aspoň do tych čias všemožne podporovala, kým bude samému kráľovi možno s väčšou silou dostaviť sa k obrane tohoto mesta.[1])

[1]) L., 26, 1, 16.

O rok pozdejšie obnovil Matej kráľ Kremnici právo, vzťahujúce sa na voľbu baňského richtára[1] a roku 1466 požiadal Kremnicu, aby mu všetky tie zlaté peniaze poslala, ktoré od dlhšieho času opatrovaly sa pod probátorskou pečaťou v mestskom archíve.[2]

Za časov Mateja kráľa nebola kremnická komora do prenájmu daná, ale kráľovskými úradníkmi spravovaná a sám Matej kráľ pečoval všemožne o to, aby jej dôchodky čo možno najlepšie rozmnožil a obzvlášte baníctvo, ktoré bolo hlavným žriedlom komorských dôchodkov, snažil sa oživiť a priniesť do kvetu.

K tomu cieľu, keď roku 1479 zdržoval sa v Kremnici, osvobodil i samo mesto, i všetkých tutejších majiteľov baní od všetkých daní na čas šiestich rokov, a síce preto, lebo v tomto čase bolo kopanie baní už s veľkými nákladkami spojené,[3] a víno dovolil predávať len tým, ktorí vydali týždenne najmenej dva dukáty na bane.[4] Podobne učinil i v Štiavnici, dajúc roku 1481 len tým mešťanom právo merania vína, ktorí boli majiteľmi baní; iným zakázal prísne užívanie tohoto práva.[5] Tieto vysady potvrdila r. 1496 i po Matejovi pozostalá vdova, kráľovna Beatrix.[6]

Táto kráľovna, dostavšia kremnickú komoru do svojej moci, vymenovala počiatočne z radu kremnických mešťanov v osobe Petra Schaydera hlavného grófa[7] a toto vymenovanie bolo osožným ako samej komore, tak i mestu a obzvláште tutejšiemu baníctvu, lebo Schayder všetko možné na to vynaložil, aby baníctvo, v tých dobách už zahynúť hroziace, zachránil od konečnej záhuby, čo hlavne tým myslel docieliť, že spolu s baňským richtárom a mestskou vrchnosťou baňské právo, totiž z jednej strany pomer baníctva ku komore, z druhej strany však pomer stávajúci medzi majiteľmi baní a baňskými úradníkmi a robotníkmi, ustálil a tak pomery baňské, ktoré boly už od dlhších čias neisté, na čisto priviedol.

K tomu cieľu vydal v spolku s baňským richtárom, Petrom Czan-om, a mestskou vrchnosťou roku 1492 takzvaný „Pergwerchsgerechtikait," to jest baňský zákon, ktorý bol pozdejšie, totiž r. 1504 o niektoré ustanovizne rozmnožený a roku 1512 úplne dokončený, i slúžil za meritko v baňských právnych záležitosťach nielen kremnickým, ale i novo-baňským majiteľom baní, a síce ešte i za dlhší čas po vydaní Maximilianovho „Berg-Ordnung"-u. Tento zákon vplýval blahonosne na baňské pomery a došiel následkom toho takej obľuby, že sa Kremničania i Novo-Baňčania všemožne zpierali prijať zákon Maximilianov, poukazujúc na to, že majú svoj vlastný, dobrý baňský zákon.[8]

No nedlho grófoval Schayder, lebo kremnická komora dostala sa s celým svojím tehdajším územím už roku 1496 krakovskému konsulovi, Jánovi Turzovi, cestou prenájmu do moci. Avšak i tento a počiatočne i jeho synovia starali sa všemožne o rozkvet baníctva, dobre znajúc, že sa tým i jejich dôchodky značne môžu rozmnožiť.

[1]) L., 1, 1, 42. — [2]) Ad L., 36, 1, 8 d. — [3]) L., 36, 1, 23. — [4]) L., 42, 1, 5. — [5]) L., 42, 1, 4. — [6]) L., 42, 1, 5. — [7]) L, 14, 1, 46. — [8]) Tento baňský zakon nachodi sa celý vpísaný do mestskej knihy z r. 1426.

Tak vystavili cestu, spojujúcu turčiansku stolicu so zvolenskou, velikým nákladom, aby mohli z baňsko-bystrických baní dorobenú meď čím kratšou cestou odvážať do Krakova. Toto jejich podujatie potkalo sa však s veľkým odporom v Kremnici, ktorá dala novovystavenú cestu veľkými skalami zaváľať a stromami zasekať, lebo bála sa, že Turčania odvráťa sa v obchodnom ohľade od Kremnice a pripoja ku Bystrici, čoby ovšem s nemalou škodou bolo bývalo spojené pre Kremnicu. Avšak Turzovci znali zlomiť i tento mohutný odpor, sľúbiac Kremnici, že jej budú platiť za desať rokov po 50 dukátov ročite, čo i urobili a tak zachovali cestu túto verejnému obchodu. [1])

O tomto čase bola už veľká časť kremnických baní pod vodou, a preto úplne zapustená, čo Turzovcom tiež nebolo po vôli, bárs tu ani oni sami, ani kráľovna, od nejž boli vzali kremnickú hlavnú komoru do prenájmu, žiadnej bane vlastnej nemali. I nespočinul Ján Turzo, kým sa nepokúsil o to, aby i tomuto zlu bolo odpomoženo. Tým cieľom uzavrel s mestom Kremnicou smluvu, v ktorej zaviazal sa sám zaplatiť polovicu nákladkov ku vystaveniu nového vododvižného stroja a tiež polovicou prispievať ku udržiavaniu tohože stroja. [2]) Avšak tento stroj nebol už viac vstave hlboké vtedy už jamy natoľko vody zprostiť, aby bolo bývalo možným s prospechom v nich pracovať, a preto Kremnica splnomocnila roku 1511. tehdajšieho baňského náčelníka, Petra Holého, aby vystavil novú dedičnú štolnu. [3]) No Peter Holý zahynul už v nasledujúcom roku v baňských zrúcaninách a po jeho smrti zaspalo na čas i jeho dielo. Súčasne vypuknul v hornej čiastke kremnických baní oheň a zničil viacero jám a štolní (podzemných chodieb). Následkom týchto pohrom, ako i následkom schudobnenia Kremnice a jej obyvateľstva, bola úplne zastavená i práca vododvižného stroja. [4])

Baníctvo kremnické bolo však už pri konci pätnásteho storočia o veľa slabšie pestované, než pred niekoľkými desaťročiami, bárs po husitských dobách, teda asi od roku 1463., v týchto stranách pokoj panoval a kráľ Matej spolu s kráľovnou Beatricou baníctvo všemožne podporoval. O stave tohože baníctva podávajú najlepšie svetlo účtové knihy, z nichžto vidieť, že roku 1469. v Kremnici 29 baňských mlynov a 4 huty pracovaly, [5]) kde naproti tomu nachodilo sa tu roku 1499. už len 16 baňských mlynov a 5 hút. [6])

Jánoví Turzoví synovia nestarali sa o baníctvo tak veľmi, ako jejich otec, a bárs v Kremnici bývali, [7]) predsa ponechali starost

[1]) L., 35, 1, 20.
[2]) Curialprotocoll z roku 1491, strana 11.
[3]) L., 36, 1, 26 a mestská zápisnica, folio 33.
[4]) Baňská kniha, strana 226.
[5]) Pokladničná kniha v lymbe.
[6]) Tamže.
[7]) Turzovský a pozdejšie Fuggerovcov dom, terajšie domy pod čislami 32 a 33 na namesti, sú vnútorne, obzvlašte tento posleduejší, ešte skoro také, akými boly pred polštvrtasto rokmi, skoro celkom basreliefom pokryté; obzvlášte zhusta vyskytá sa tu jedlová šuška, odznak to rodiny fuggerovskej.

o komoru a bane v Kremnici len tutejšiemu miestogrófovi Jánovi Húbovi, ktory spolu s inými turzovskymi úradníkmi, o bane a jejich rozkvet nepečujúc, majiteľov baní tak utiskovali, že bolo naposledy všetkych sedem baňských miest primútené, žalobu pozdvihnúť u samého kráľa.

Následkom tejto žaloby poručil kráľ dňa 7. januára 1515., aby každé banské mesto vyslalo k nemu dvoch alebo i viac dôverníkov, ktorí podali by kráľovi hodnoverné vysvetlenia o biednom stave baníctva, o príčinách jeho úpadku a o drancierstve Turzovcov, a ktorí radili by sa spolu s kráľom, akoby sa malo odpomôcť tejto biede. [1])

Avšak tieto porady nemaly v skutočnom živote žiadneho výsledku a turzovskí úradníci šafárili v baňských mestách dľa svojho dobrozdania tak dlho, kým obyvatelia tychže miest spolu i s baníkmi proti ním zjavne nepovstali a nevypukly ťažkou búrkou hroziace nepokoje. V Kremnici trvaly tak napnuté pomery ešte i roku 1519. [2])

O týchto nepokojoch podal obšírnu zprávu kráľovi vacovsky biskup a kráľovský pokladník Ladislav Zalkán, ktory vyslany bol roku 1518. do Kremnice a inych baňskych miest, aby vyzkúmal opravdivé príčiny tu panujúcej nespokojnosti a biedy, nepokoje utíšil a banictvu pomohol. [3])

Následkom Zalkánovej zprávy osvobodil kráľ roku 1519. Kremnicu od moci Turzovcov a navrátil ju samej sebe. Stopy tohoto skutku zjavily sa ešte v tomže roku, lebo ešte v oktobri 1519. začalo sa v stavaní druhej dedičnej štolni ďalej pokračovať, [4]) a tak stala sa skutkom oná pre tie časy veľkolepá práca, ktorá umožnila dobyvanie zlata a striebra z baní kremnickych ešte za úplných dvesto rokov a bez ktorej bola by pozostala po tutejšom baníctve dnes už iba malá pamiatka.

Odchádzajúci Turzovci cítac, že práve to, čo jejich rodinu prebohatou urobilo, totiž bezohľadné vykoristenie banictva, uvrhlo kremnickych obyvateľov do trpkej chudoby, i chtiac nenávisť rozdráždeného mestanstva od svojej rodiny odvrátiť, alebo aspoň umensiť, odovzdali všetky tie práva, ktoré bol ešte jejich otec, Ján, od kráľovnej Beatrici k hájskemu panstvu obdrzal, mestu Kremnici, i splnomocnili toto mesto, aby sa dalo sťa vyhlučny a jediny majiteľ hájskeho panstva zaznačiť. Listinu vystavil Alexius Turzo v mene svojom vlastnom a svojich bratov Juraja a Jána pred tehdajsím judexom curiae, Lavrincom Ujlakym. [5])

[1]) L. 18, 1, 28.
[2]) I. 47, 1, 15.
[3]) I, 34, 1, 4.
[4]) Baňská kniha z roku 1853, strana 231.
[5]) I. 14, 1, 69.

Dokončenie

Jelica.

V objatí hory zaspala Jelica,
Spanilé údy machom sa prestrely,
Ľalija biela na horúce líca
Pritisne časom bozk ľahunký, vrelý.
Fijalka šeptá do úška device
Sladkostných piesní nepočuté tony.
Z dubiny zvučno drozdík zašteboce,
Nezabudôčka k čielku sa jej kloní.
Opodiaľ čaká košík s jahodami,
Jakoby hľadel na vlnenie hrudi.

Slnko zapadlo. Váhu nad vodami
Razom sa vetrík šumotami zbudí.
Už svrčkov roje spievajú na tráve,
Vetrík si listím pohuľá dubovým;
Prvá, bez družiek bleskojasných práve
Hviezdička blúdi nebom azúrovým.
Ponad horami s rudou, veľkou tvárou
Mesiac sa tisne nahnevaný chmárou.

Smädné halúzky dubísk tristoletých
Pijú večernej rosy sladkú vlahu --
Ticho — chrobače vrzgot v kôrach ztletých
Čuť len, a hukot zpeneného Váhu:
Z húšťavy hory v šuchotavom hluku
Vystúpia krokom voľným horské vily.
Ach koľko krásy v jích vozdušnom pluku.
Už sa k Jelici letkom priblížily,
Kráľovna kynie rukou a pokročí —
Kŕdeľ víl moju Jelicu mi zočí.
Rozšumí búrny mrmlot sa nevole,
Radami duchov bleskorychlo letí —
Kráľovna sama v rozčulenom kole
Tíši a teší svoje ľahké deti;
Ku tvári devy kralica sa kloní,
Čarovný jej hlas dumnou horou zvoní:
„To deva snáčkom sladí denné muky,
„Jej hruď tak čistá, jako vaša, Vily;
„Velebných citov kvitnú v duši puky,
„Krajšie sny ani vy ste nevysnily!
„Nech nemýli vás! Do šumu zefýra
„Spievajte pieseň k pocte všehomíra.“

Nastaly plesy, spevy až k oblakom
Na voľných krýdlach noci sa vynesú.
Zatíchly šumy, chrobák v kôre lakom
Vrtať zabudol v hukotaní plesu.

Kráľovna tmavé vlásky devy hladí,
Poľúbkom perny ružovaté sladí.
V dedinke blízkej hodina odbila.
Zatíchnu vily; čas je ku odchodu.
„Príď na rok zase!“ šepne kraľovila
Jelice v úško, idúc ku sprievodu;
V zlatý sa povoz ľahkým krokom vráti.
Duchov sbor poľom kvetistým sa brodí,
Vzdušnou diaľkou duchov šum sa tratí!
Duchovia miznú, keď sa Jasoň rodí . . .

Časy preletia. Rok sa rýchlo míňa,
Jelica slovo Vilice spomína.
Na výročitý deň zas v horu beží,
Ku kvetom hlávku roztúženú dáva,
Nocou Váh búrny vzdychá len a beží,
Na nebo šedá mrákava vypláva!
V huštinu Jela túžobne sa norí,
Ale povozu zlatého nezočí.
Mrtvo a pusto . . . nič sa nehne v húšti . . .
V tom závoj sníčkov z duše mladej padne,
Vetvami duba tichý dáždik šušti,
A kropí rosou sluchy devy ľadné:
Pred ňou cestička k domku vedie hladká.
Po nej sa blíži starostlivá matka.

B. Teodorovič. *)

Obrázky z Bosny.

Posláva

dr. *I. Br. Zoch.*

IV. O školstve.

Ačpráve je Bosna okkupovaná už temer tri roky, tak že mnohé fanatické hlavy turské už radujú sa, že „Austria,“ ktorú vraj „*biely car*“ poslal k uvedeniu poriadku, vytiahne z Bosny a oni budú

*) Výminečne nemajúc spojenia s pôvodcom, dávame mu tymto na vedomie, že sme jeho prácu len výminečne prijali; ďalšie podobné práce nemôžeme prijímať, a síce pre zlú prosodiu. Už by bol čas, aby sme z poesie svojej vyhodili starý šlendrian. Račte si osvojiť *prizvukovú theoriu*: je ona tak jednoduchá a reči našej primerená, že sama tiskne sa talentosnejšiemu básnikovi. Prečo je pieseň „Nitra, milá Nitra,“ skoro v bezúhonných trochejoch složená? Prečo spieva ľud náš so správnym prízvukom? Vezmite si pieseň „Hoja Ďunda, hoja“! Či nenajdete samý správny trocheus? Či nemáte v piesni „Horela lipka, horela, Pannenka pod ňou sedela,“ správne daktyly s trocheami? Keď to žiada jemné ucho národa, mal by to fumigovať vzdelaný svet? Sporu o tom niet! Na vás, básnici, je, prispôsobniť svoje tvorby tvorbám ducha národného, a základy najdené v ľude zdokonáliť a ušľachtiť. Základy prízvučnej poesie však máme v ľudovej poesii; teda treba na tých stavať. *Redakcia.*

zase neobmedzenými pánmi, predsa je ona pre širšie, áno i pre užšie obecenstvo v mnohom ohľade dosiaľ **terra incognita. Ozaj, ako čoby ležala niekde v Australii alebo v tichom mori, a dlho to ešte potrvá, až preštudujeme ju i z vedeckého stanoviska. Tak na** pr. hovorí sa v starých i novejších spisoch o Bosne ako oplývajúcej hojnosťou rúd na obecné a drahé kovy; **otázka počína sa** však študovať ešte len teraz, keď *rudokopska* spoločnosť *Bosnija* dala sa do práce tejto s veľkým kapitálom. **Naproti tomu o školstve** v Bosne nerozprávajú ani starší ani novejší spisovatelia, **len jednoducho** podotknú, že ono stojí na veľmi nízkom stupni, **že sotva** 1% obyvateľstva vie písať a čítať, alebo ako Hilferding vo svojom výtečnom diele „Босния, Герцеговина и старая Сербія, С. Пет. 1859," že mohamedáni majú síce po mestách a mestečkách mnoho vyšších a nižších škôl, ale že neučí sa v nich ničomu, **krem**ä niečo čítať a písať turecky, a korán i niektoré modlitby nazpamäť; **alebo** čítame vo zpráve anglického konsula v modrej knihe z 1873. **roku** LXIV., že v Bosne jesto 940 mohamedánskych vyšších i **nižších**, 101 srbsko-pravoslavných, 29 rímsko-katolíckych a 9 **židovských** škôl, s poznámkou, že väčšina škôl mohamedánskych **nachodí sa** len na papieri.

Všetky tieto zprávy nedostačujú k utvoreniu si takého **obrazu** o školstve bosensko-hercegovskom, žeby na základe toho **započať** mohla sa náležitá reforma. Keby nebolo toho starého **školstva**, o mnoho ľahšie dalo by sa ustrojiť nové; ale pri **terajších okolnosťach** je to úloha ťažká a požaduje dôkladné štúdium **predovšetkým** starej tej budovy, aby staviteľ nevyhodil popri **hnilej hrade** i zdravú, ktorá nachádza sa kde-tu a všetko drží spolu, aby **nepohnul** tým alebo oným uhelným kameňom, kým nevystaví **pevnejší**. Lebo ak najmenší prechvat urobí, ak viacej zrúti, nežli **postavil**: beda mu, zrúti sa všetko a on zostane pohrobený pod **rumami**.

Takýto je v Bosne stav školskej záležitosti. **Nakreslím vám**, ct. čitatelia, obraz tej starej budovy a opíšem, čo **prestavili sme** dosiaľ na nej viac-menej dôkladne, zčiastky však vystovili **i nového** v ohrade tejže starej budovy.

Až do 1847. roku turecká vláda nestarala sa vôbec **o školstvo**, vyučovanie bolo zcela privátnou vecou a temer **privilegiumom takzvaných** *ulemov* (ulema, plural od arabského *alim* = **vedomec**) **a medzi** kresťanmi privilegiumom popov a fratrov. Rečeného **roku turecká** vláda zaviedla v celej ríši verejné školy, to jest **svešč**eník **každej** džamije dostal povinnosť vyučovať koránu. Takýto **učiteľ zovie sa** hodža, dostáva biedny dôchodok 10—12 zlatých zo **základín vakufských** čili náboženských, urobených pobožnými **ľuďmi. Okrem toho** platia mu i deti, čo ktoré donesie. Len pri niektorých **bohatých** džamijach má hodža lepší dôchodok. Príslovie „**quem dii odere**, paedagogum fecere," má i tu miesta.

Že takéto školy nemaly pre blaho národa žiadneho **prospechu**, rozumie sa samo sebou, a presvedčila sa o tom i **turecká vláda**. **Keď europejská kultúra** vždy viac a viac **vplývala na ňu, vydala** 1869. roku školský zákon, vypracovaný **dľa francúzskeho vzoru.**

a počala ho prevádzať i v Bosne. Hneď ten samý rok sriadila školu pre učitelev (dari ul mualimin), ženskú *ruždiju* a o niekoľko rokov pozdejšie *idadiju* = nižšie gymnasium, pre ktoré vystavila peknú, škole zodpovedajúcu budovu, v ktorej nachodí sa dnes c. kr. vojensky pensionat so 74 chovancami. Všetky tieto obnovy zostaly však bez vplyvu na národ. Hodžovia, ulemi a imami (kňazia), ako i begovia a agovia držali sa tak netečne, ba práve protivno, že školy tieto bez úspechu vegetovaly až do okkupácie; potom však, poneváč učitelia boli nenávidení osmani (praví Turci), rozbehnuvší sa pred obsadením zeme, i úplne prestaly.

Na národné školy, takzvané *mektebi sibiani*, nemal uvedený zákon žiadneho vplyvu, trebárs je v ňom navštevovanie školy od 6—12 roku povinnosťou a nevyhovenie zákonu prísne má sa pokutovať. Valija (guvernér) a jeho orgány alebo nevyvinuli dostatočnej činnosti a energie za prevedenie zákona, alebo nemohli odolať nesmiernej netečnosti národa mohamedánskeho (o kresťanov vôbec nestarali sa), ktorý bol spokojný so školami starými a nežiadal od svojich hodžov nič viacej, len naučiť sverené jim deti *klaňať sa*, t. j. podľa predpisu koránu vykonávať modlitby pätráz denne a niečo z koránu nazpamäť. Valija Osman Mashar paša, rodom z Bosny, dal si na tom záležať, aby vzdelal krajanov svojich; nedosiahnul však žiadnych úspechov. A v tom hlavnou príčinou bola reč.

Mohamedánski Bosniaci neznajú totiž len srbsko-hrvatský jazyk, len niektorí učenci a hodžovia rozumejú turecky, arabsky a persidsky, pravda, zväčša nedokonale, čoho dôkazom je i okolnosť, že i najfanatickejší z nich nehovoria medzi sebou turecky a len vtedy upotrebia toho jazyka, keď nechcejú, aby jich cudzí rozumeli. Deti do školy dané nevedia ani slova po turecky, hovoria vylučne srbsko-hrvatsky. Naproti tomu hodža nezná čítať ani písať vo svojej materčine, t. j. srbsky; knihy školské sú vylučne turecky, korán a náboženské knihy arabsky písané.

Turecký jazyk je konglomerat, složený zo dvoch rečí, rozličných lexikálne i etymologicky, arabskej a persidskej, tak že k naučeniu tureckého jazyka vyhľadáva sa známosť menovaných dvoch rečí.

Toto sú v Bosne základy mohamedánskej školy, ktorú právom možno pomenovať babylonskou vážou. Keď dieťa dôjde do školy, dostane šlabikár, „Elefdžuzi“ zvaný. Z toho musí sa naučiť, bez toho, žeby rozumelo niečomu, poznávať všetky spoluhlásky, označovanie samohlások, ktoré deje sa háčikami, čiarkami a točkami, kladenými nad i pod spoluhlásky; musí sa naučiť všetkým kombináciam spoluhlások so samohláskami, ktoré ináč píšu sa na počiatku, ináč v prostriedku a ináč na konci slova. Len málo detí naučí sa tomuto za dva roky; ostatné, zunujúc mechanické biflovanie čudných znakov a jich kombinácií, zanechajú školu a neodnesú len spôsob klanania a niekoľko krátkych arabských modlitieb, naučených nazpamäť, bez toho, že rozumely by z nich i len slova, tak asi ako učia sa dietky po slovenských školách maďarčine.

Keď dieťa pozná tých 29 litier a jich trojnásobné kombinácie po dve, po tri, ba i po štyri, dostane do ruky *ammedžuz*, to jest

sväzočok prvých desať listov koránu obsahujúci v arabštine, o ktorej nemá ani pojmu. Poneváč však turecky, arabsky a persidsky len taký môže čítať, kto zná reč úplne (lebo vokaly neznačia sa v písme), dieťa po dvoch alebo troch rokoch nevie čítať z korána, trebars úplne naučilo sa už všetkým kombináciam litier. Preto hodža, poneváč vo vyučovaní nepostupuje sa spoločne, musí každému osobitne predčitovať vetu za vetou tak dlho, až naučí sa ju najprv pravidelne čítať, a konečne, kým hodža ostatným predčituje, celkom nazpamäť, *„na izust,“* to jest, že to vie povedať nie z knihy, ale z úst. Zo smyslu, pravda, nerozumie ničoho. Smysel koránu začne sa vysvetľovať a prekladať len v škole bohosloveckej, takzvanej medressi.

Keď dieťa už zná *Ammedžuz*, dostane *Tebarekedžuz*, to jest ďalších desať listov z korána, nato *Katsemiadžuz*, *Vezariatdžuz* a *Elezinedžuz*. Keď zná *na izust* všetky džuzy, t. j. sväzočky desaťlistové, tvoriace asi jednu šestinu korána, dostane celý korán a učí sa ho nazpamäť, bez toho, žeby mu rozumelo. Pritom učí sa ešte *Ilmihal* s výsvetlivkami hodžovými v materinskej reči, ktoré, poneváč hodža reč tú písať a čítať nezná, sú veľmi nedostatočné. *Ilmihal* pozostáva zo štyroch sväzočkov. Vykladá sa v nich, ako treba sa klaňať, ako treba korán pravo čítať a ako treba vybavovať ostatné cirkevné obrady.

Toto sú predmety takzvanej mohamedánskej národnej školy = *mektibi sibiani*. Písať učia len niektorí hodžovia a len niektorých žiakov. Učebné pomôcky, ba ani tabuľu, nepoznajú; perá robia si z trsti *kalam* zvanej.

Žiak, keď naučí sa *na izust* korán a z toho složí zkúšku — bol som raz prítomný pri takej zkúške, kde 14-ročný chlapec mlel korán ako mlynčok, nerozumejúc z celého ničomu — odíde do *medressy*. Tam hodžovia počnú mu vysvetľovať a prekladať korán do materčiny, neznajúc ani oni ani žiak čítať a písať v tejže reči. Že človek, ktorý niektorú reč, bárs mu je materčinou, neštudoval a písomne neoboznámil sa s ňou, v tej reči nemôže správne prekladať, o tom môžete sa presvedčiť na svojich slúžnovcoch, notároch atď., ktorí, ačpráve rodom Slováci a od malička len v slovenčine vedia poriadne hovoriť, predsa nie sú vstave dačo správne preložiť ani zo slovenčiny do maďarčiny, ani naopak, lebo nafúkaní sú lživou ideou, že sú Maďari, slovenčine neučia sa písomne, práve tak, ako naši mohamedáni, ktorí myslia si, že sú Turci.

Žiak, ktorý nevenuje sa *svešťenstvu*, odíde do *ruždije*, po našom asi toľko, ako do meštianskej školy. Tu počne sa učiť svetským známosťam: počtom, zeme- a dejepisu a mluvnici tureckého, arabského a perského jazyka, pričom však pilne učí sa ešte koránu. Takýchto *ruždij* bolo v Bosne a Hercegovine za tureckej vlády osemnásť. V každej ruždiji umiestený bol jeden starší a jeden mladší hodža. Dnes niet viacej ani jednej ruždije, lebo jich hodžovia, zväčša Osmanliji, počas okkupácie ušli a nenavrátili sa viacej, bojac sa trestu novej vlády pre svoje agitácie.

Nakoľko žiak 4—5-ročným učením sa nazpamäť koránu a ostatných tureckých a arabských kníh predsa nadobudnul si istý počet slov, ide mu nauka v ruždiji pomerne ľahšie. Nedovedie však ďalej, lebo knižky, vlastne sošity, malé, litografované a v Carihrade vydávané, sú turecké a hodža je zväčša Osmanlija, ktorý musel sa napred sám srbsky naučiť, aby mohol niečo vysvetliť žiakom.*)

Že pri týchto pomeroch nedošlo ďaleko v nauke, je celkom prirodzené. Žiak, ktorý vyšiel z ruždije, sotva znal toľko, ako zná dieťa, skončivšie pospolitú školu kdekoľvek na dedine. Len zriedka naučil sa niektorý žiak deliť. V zlomkoch počítať znajú len niektorí hodžovia.

Najvyššia škola v Bosne bola *idadija*, asi progymnásium. Založila ju turecká vláda asi pred ôsmimi rokami, vystavila pekný, priemerný dom, v ktorom tak učitelia ako žiaci dostávali byt i stravu. Škola táto mala už i učebné pomôcky, fysikálne stroje, tri mapy, malú knižnicu atď., čo však počas okkupácie všetko zkazu vzalo. *Idadija* nachádza sa totiž v tej čiastke mesta, kde bol vývinutý najväčší odpor: preto vojaci, keď vnišli do otvorenej školy, spustošili všetko.**)

Zpomenutá škola pre učiteľov — dari ul mualimin — pochybila cieľ svoj hneď na počiatku, lebo od medressy nerozoznávala sa okrem mena v ničom.

V Bosne a Hercegovine s Novym Pazarom bolo pred okkupáciou 40 medressí, jedna idadija, 23 ruždij, 917 sibianskych mektebí, ktoré navštevovalo 30.913 dietok mužského a 10.779 ženského pohlavia, spolu 41.692. Nemohamedánskych škôl bolo pred okkupáciou: pravoslavnych 101, katolíckych 39, židovských 9, ktoré navstevovalo spolu 3665 chlapcov a 1172 dievčat, teda spolu 4837. Podľa toho pripadla jedna mohamedánska škola asi na 530 mohamedánskych obyvateľov, pravoslavná asi na 5000, katolícka na 4000 a židovská na 1700 obyvateľov.

Teraz je v Bosne a Hercegovine zo starých pozostalych 18 medressí, 499 mektebí, 54 katolíckych, 56 pravoslavných a 2 židovské národné školy. Nekonfessionalnych, vládou vydržiavaných alebo podporovanych je: 5 mestianskych, medzi nimi jedna dievčenská v Sarajeve, a 33 národnych škôl.

Poneváč v mohamedánskych školách žiak vôbec nenaučí sa ničomu okrem klaňania, niečo korána a niekoľko modlitieb *na izust*, nemôžeme jich vziať do počtu, ak chceme si utvoriť o školstve

*) Vysvetľovanie to mohlo byť asi také, aké dostávajú slovenskí žiaci na pr. v Ružombreku, Trstenej, Trenčíne, Skalici, Nitre atď. Zo zprávy gymnasia ružombrežského vysvitá, že siedmi jeho hodžovia, všetko Slováci — Čapaj, Lopušan, Vlkolinský, Krasňanský, Skokan, Salkaj a Ševček, nevedia správne napísať 29-riadkové „Upozornenie." Ako tí vysvetľujú svojim slovenským žiakom vedu? Aký môže byť toho následok. Upadnutie naroda na taký nízky stupeň vzdelanosti, ako v Bosne, jestli čo najskorej i tam nebudú odstránení hodžovia. *Redakcia.*

**) Také rozmáranie kultúry nedá sa ospravedlniť ani „najväčším odporom." *Redakcia.*

pochop. Bosna a Hercegovina má 139.000 mládeže, ktorá mala by navštevovať školu. Z tohto počtu navštevuje školu v celku 29.500 detí, 109.500 t. j. 78·76% ostáva bez výučby. Nakoľko však deti len mohamedánsku školu navštevujúce tiež nenaučia sa ničomu, ostávajú i ony v našom smysle bez školy. Tak teda 1879. roku len 5% školopovinnej mládeži dostalo sa školskej výučby. Dnes, nakoľko vládou ustrojených 5 meštianskych a 33 ľudových škôl navštevuje 282 mohamedánov, 914 katolíkov, 756 pravoslavných a 115 židov, spolu 2067 dietok, a 110 pravoslavných a katolíckych škôl má 5913 žiakov a žiačok, dostáva 6980 detí viac-menej riadneho vyučovania v europejskom smysle.

Počet vládou založených škôl zdá sa byť malým; keď však povážime, že Bosna a Hercegovina majú len 74 miest a mestečiek a dediny pozostávajú z domcov po vrchoch roztratených, ktoré ležia jeden od druhého na štvrť-, ba i polhodiny ďaleko a len zriedka stojí jich spolu vyše 5 alebo 6, ľahko dá sa pochopiť, že viac škôl ustrojiť a školskú povinnovatosť previesť, je na teraz s ťažkosťami spojené.

V Samom Sarajeve je teraz 32 mektebí, v ktorých 36 hodžov vyučuje asi 1200 žiakov; 5 medressí, v ktorých asi 50 softov a ulemov účinkuje; meštianska chlapčenská škola s trimi učiteľmi a so 145 žiakmi všetkých konfessií; meštianska dievčenská škola takže s trimi učiteľkami a so 120 žiačkami všetkých konfessií; pravoslavná chlapčenská škola národná, v ktorej štyria učitelia vyučujú 200 žiakov; pravoslavná dievčenská škola národná, v ktorej dve učiteľkyne vedú asi 100 žiačok; škola milosrdných sestár so žiačkami v počte 60; Miss Irbina škola s ústavom pre siroty, v ktorom asi 40 sirôt stojí pod správou jednoho učiteľa a učiteľky; počiatočná škola židovská (španielska) má štyroch učiteľov a asi 120 žiakov; škola rakúsko-uhorských židov s nemeckou a maďarskou vyučovacou rečou má pod jedným učiteľom asi 40 detí; c. kr. pensionát, ako prípravovňa pre kadetské školy, má 74 uniformovaných žiakov s piatimi vojenskými učiteľmi a kommandantom; srbsko-pravoslavné gymnásium navštevuje 43 žiakov pod vedením dvoch professorov, katechetu a riaditeľa; konečne c. kr. reálne gymnásium má 115 žiakov, štyroch professov, štyroch katechetov (kat., pravosl., moh. a žid.), jednoho učiteľa orientalných jazykov, učiteľa spevu a riaditeľa.

Mier duše.

Novella od *Vajanského.*

I.

Bolo juniové ráno. Po úzkom chodníku kráčala mladá ženská vo vkusnom obleku, ktory napriek svojej strojnosti na nedbalky upomínal; naše dámy aspoň, počitujúce sa k „dobrym“ stavom, neukazujú sa takto v spoločnosti. Nuž veď ona nemusela báť sa, že stretne kritické oko. Slnko práve čo len vyšlo; na vychode zaľahly šedé oblaky a neprepúšťaly slnečné blesky. Na ďateline visely sedé kvapôčky rosy, jakoby stuhlé sviežosťou rána. Jich barva bola tá samá, jako barva oblakov na vychode. Z pravej strany chodníčka stála raž, zelená este, nedávno len vyklasená. Dvoje skrovánkov trepotalo vo vyške. Ponad hlavou včasnej pútničky šibol divy holub svojim priamym, tuhym letom. Za chvílku nasledoval druhy. Iste párik.

Chodníčok medzi rolami ústil do lúky. Malinké topánočky nedovolily dáme ďalej sotva pokročila do trávy, hneď pocítila vlhkosť rosy. Preto zastala a obrátila sa k roliam. Jaká krása zjavila sa jej očiam! Na pravo tiahlo sa vysoké pohorie ľahká mhla ležala v bokoch horskych velikánov a liezla po jich bedrách do vyše. Biele steny dedinskych domkov odrázaly sa od zeleného pola. Úzky pruh poľnej cesty vtekal do doliny. Na ľavo neprehľadná diaľ. Zo zvýšeného stanoviska, na ktorom zastala, mohla dobre pozorovať, jako sa rovina tratí bez stopy v diaľke. Pred nou ležala dedinka s pekuym prízemnym domom — až pripekuym pomerne ku svojim susedom. Veľké obloky obrastené boly divym viničom, ktory ťahal sa až na strechu. V zahrade svietily na tyčkách sklenené gule, biele, červené a belasé. Bol to dom pansky, ktory pred chvíľkou zanechala.

Eugenia Malinská bývala tam u svojho stryca, Jana Hrabovca, ktory ju pritúlil po hroznych zkúškach života. Este v útlom veku vydali ju za Malinského, ktory vedel svoje zhubné náruživosti ukrotiť len za ten čas, keď sa o jej ruku uchádzal. Krátkozraki rodičia dali sa omámiť skvelému menu: Eugenia odohnaná bola takmer od bábik a vedená k oltáru. Skoro po svadbe ukázal Eduard Malinsky svoju opravdovú prirodu. Prvá, svieza mladosť spolu s celym majetkom Eugenie stala sa obetou človeka nehodného. Po trojročnych mukách osvobodil biednu stvoru sám jej tyran . . . ztroviac ostatky ženinho imania, ztratil sa . . . Už na druhy rok žije Eugenia u stryca (rodičia jej zomreli náhlo) a este neprekročila 22 rok života, na ktory prestala robiť nároky. Prve casy po odchode Eduardovom zmocnila sa jej jakasi mrtvá resignacia. V tichej melancholii chodila po priestrannom dome strycovom, vysluhovala ochotne kazdeho a stránila sa spoločnosti. Bola zabitá a uniżená. Jej ženska pycha bola pokorena, stastie zničene, postavenie společenské neiste, neurčite . . . . Avsak behom času hlásila sa

mladosť k svojmu právu. Hrozné prežité okamženia obtáčaly sa do mhly . . . vnútorná životná sila kriesila sa z temného zamretia. Eugenia počala dýchať.

Ján Hrabovec patril k dedinským politikasterom, ktorý pre samé stoličné intrigy zabudol sa oženiť, zabudol múdre upravovať so svojím nemalým majetkom, ale nezabudol nikdy kandidovať pri najmenšej príležitosti na tie najrozmanitejšie úrady a hodnosti, keď sa uprázdnily. Jeho sestra, Karola, riadila domácnosť pomocou starého Fridricha Kremeňa, ďalekého príbuzného, ktorý pocestoval bol v mladosti Nemecko, a zavádzal do hospodárstva novoty, stojace mnoho peňazí, ale o jíchžto užitočnosti bol iba sám presvedčený. Tak dal dopraviť sejací stroj, dobrý do rovín a do mäkkej pôdy, avšak nesúci na naše vršky, ktorý sa pri prvej sejbe tak dokonále porúchal, že ho nevedel vyliečiť žiaden zámočník na desať štvoročných míľ v okruhu. Dlho stal pod kôlňou, až sa nad jeho zubami a okutím smilovali cigáni . . . . nakuli klincov a predávali Fridrichovi tucet za groš! Pani Karola zato bola príkladnou hospodinou . . . ona bola i najbohatšia v celej Hrabovcovskej familii. Jej otcovský podiel bol nenarušený a zriastol ešte testamentom nebohého manžela, ktorý ju odomrel pred pätnásti rokmi. Vo veľkej škrini, po matke zdedenej, chránila svoje papiere a vedela jich obrániť od všetkých nápadov bratovych. „Veď nevezmem nič do hrobu,“ hovorievala, „ale zakiaľ žijem, chcem byť paňou.“ Jej panstvo pozostávalo iba v povedomí, že niečo má — užiť neznala svoje dôchodky, ale prikladala jich ku kapitálom.

Eugenia Malinská dlho kochala sa sviežosťou rána. Šedé oblaky vyzdvihly sa do výše a slnko zasvietilo jarko. Rosa na ďateline získrila sa, každá kvapôčka premenila sa razom na diamant. I ten škrovánok počal veselšie švitoriť: osvietily ho slnečné žiare jako tú rosu. Mhly roztavily sa a cely kraj prijal jarejšie rysy. Tvár Eugenie bola svieža jako to ráno. Nežný rumenec sadol jej na líce, veľké, snom občerstvené oči žiarily veselo. Iba okolo úst sídlil ľahký tieň prestátych bôľov. Mladá pani žiarila vo vyvinutej kráse, ktorá dala zabudnúť pel prvych, snivých liet. Jakási neha dýchala z jej osobnosti: bolo znať, že ačpráve prešla školu života, že to bola škola živelnych pohrom, zovnútornych nerestí, ktoré ešte neuspely zvíriť dušu v jej hlbinách, ktoré dotkly sa síce bôľne citu, ale nevládaly roztrhať dušu a hodiť do sožierajúcej vášne. Nešťastie, ktorému sme sami príčinou, žerie viac útroby naše, než nerest, ktorá k nám pristúpila náhodou alebo vinou inych. Manželstvo jej bolo nešťastné. Ona podala Eduardovi ruku, sotva že prekročila pätnásty rok, a vtrhnutá bola z detinského sveta v drsnatú, nepeknú skutočnosť. Nežila ale vegetovala. Vývin jej bol jakosi pretrhnuty, zastaveny . . . možno k šťastiu. Jako nešla za Eduarda z lásky, tak si ho ani vážiť nemohla. Celú hĺbku takéhoto nešťastia ani nepochopovala, pokym on zúril proti nej a sebe. Avšak živý cit povinnosti pútal ju k nemu. Marné boly všetky námahy rodičov pretrhnúť nešťastné spojenie. V úzkostach očakávala muža z bujného hulania, na kolenách prosila ho, aby premenil svoj život. Až

konečne sám on prerval všetky sväzky, cítila i ona jakési oblahčenie. Papršlek svobody padol jej v dušu, život počal k nej bližej pristupovať, ale život okaličeny, necely, otráveny.

„Tak skoro vstáva milosťpani!“ ozval sa za ňou sonórny hlas. Eugenia sa trhla a pokročila dva kroky napred, bez toho, žeby sa ozrela.

„Veď sa snáď nelakáte dobrého suseda,“ pokračoval vysoky mlady muž, hodiac pušku cez rameno. „Ale dumy vaše ranné musely byť velmi hlboké! Brodím lúkou a krok môj nepatrí k lahkym, vy ste však nič nepočuly. Dosaváď som myslel, že mladé dámy len pri mesiačku upadúvajú do sentimentality. Na vás, jako vidím, účinkuje i mladé, jasné slnko jaksi podumne! Spievať, zavyskať si svedčalo by za tak krásneho rána.“ A mladý muž zavyskol si z plnych prsú, až sa ozvaly nedaleké hory. Jeho vysoké čižmy boly mokré od rosy. Na barnavej tvári žiaril úsmev. Mladá sila len tak kypela z jeho mohutnej postavy. I v posunkoch mal niečo prísno určitého, nezlomného. Keď hodil rukou, bol si presvedčeny, že by ona bola zlomila každy odpor. I hlas jeho bol v prirodzenom svojom tečení silny a menil sa v hrmotny, keď vravel s citom alebo v hneve. Sú to všetko vlastnosti, ktoré nezodpovedajú povšednému ženskému vkusu, ktory zväčša lpí na povrchnosti. I sama Eugenia nebola milo dojatá neočakávanym stretnutím sa s Aristidom Sokolom, ktorý nadto stál vo večnej potŕžke so starym Hrabovcom, rád sa posmieval ženskym a málo kedy nosil nákrčník. I výrazy jeho neboly vždy so zvláštnou jemnosťou volené, ba prihodilo sa, že časom i hurtovne zahrešil, nehladiac na prítomnosť nervósnych dám.

Aristidov novofoundlandec priblížil sa k Eugenii, vystrel predné dlapy a položil na ne svoju krásnu velkú hlavu, ktorej srsť ligotala sa v lúčach ranného slnka. „Osman, Osman,“ zavolal na psa pán, „nože nelakaj spanilú susedku! Dosť keď to urobil tvoj negalantny pán!“

Eugenia zohla sa a pohladila svojou krásnou rukou hlavu Osmanovu. Bolo znať, že to činí v rozpakoch.

Aristid zasmial sa hlasnym, srdečnym smiechom, vystupujúcim volnymi vlnami z pŕs. Tak smeje sa iba zdravy človek, zdravy na tele i duši.

„Našiel si milosť, Osman! Nože primluv sa i za mňa!“ Aristid pristúpil k Malinskej a schytiac jej ruku, pozdvihol ju ku svojim pernám, len málo sa nakloniac.

„Ktoby sa nazdal, že vás tu najde!“ prehovorila konečne Eugenia, z ktorej líc zmizol už rumenec a vážna, tichá melancholia sadla na pravidelné jej tahy. „Kde že tak zavčas?“

„Pozerám pole a teším sa budúcej úrode! Hja, milosťpani, vy nepochopujete sedliacke radosti! My žijeme vo svojich rastlinách a vo svojich hoviadkach! Pardon, zas som obrazil nežné úsko! Nuž ale tak je. Môj byček, ktory tak zdarne rastie, je mi tak mily, jako vášmu strycovi nadžupanova pochvala alebo vám voňavy Marlittovsky román. Zato ale postrádame šťastie oblubenymi byť

pred vašimi jasnými očiami. Voľba je síce ťažká, avšak konečne len predsa ten býček zvíťazí."

Eugenia cítila nevrlosť. Samota za krásneho rána tak hojive vplývala na jej ešte celkom neuspokojenú dušu. Harmonia prírody, ten jarý život zôkol-vôkol, ten odmeraný tlkot tepny vniesol ju do spokojného, ba skoro blahého pocitu. Ona ssala chladistý vzduch rozkošno, zabudla na bôle, vyhodila zo srdca všetky starosti. A v takomto zriedkave šťastnom rozpoložení ducha pobúril ju Aristid, ktorého pohľad jej bol príostrý. Z jeho očú svietil posmech a tajný úprek. Čo jako smelo hľadela do očú strýca a tetušky, čo jako cítila svoju nevinnosť, v prítomnosti Aristida, jeho otvoreným, voľným chovaním cítila sa byť ztesnenou, nevoľnou, ba vinnou. V jeho prítomnosti zkrsly pred dušou mladej ženy desné obrazy. Ukázala sa jej vychrlá postava Eduarda, jeho upadlé oči, odryvisté, temné reči, jeho nepokojné kŕčovité pohyby, jeho nízke smýšľanie . . . a tie nevysloviteľné muky, ktoré pocíti jemnej povahy žena, pripútaná k boku zverského muža. Jako to nemohol pozorovať bystroumný Aristid? Jestli pozoroval, kde že nabral tej tvrdosti a škodoradosti, tešiť sa na útrapách ženy, ktorej celú historiu tak dobre poznal?

„Už ma budú čakať k raňajkám," riekla Eugenia rýchlo a podala mladému mužovi ruku.

„Smiem vás odprevadiť?" pýtal sa vážnejším už tónom. Snáď pozoroval tieň, ktorý zasmužil jej tvár.

„Veď je chodník tak úzky."

„Dosť pre nás troch," s úsmevom poznamenal Aristid a pobral sa za ňou. Krok Ženkin bol jako beh dlhých morských vĺn: ona išla bez šumu, v okrúhlych liniach. Junonská jej postava vlnila sa tak reknúc, hlávka pohybovala sa k predku labutím pohybom. Mnoho vyráža sa u ženských v chode. Jaký rozdiel je medzi natrhlým, nestálym chodom mladej jastreny a nepovedome jarým, prelestným cupkaním prirodzeného decka, ktorému mať príroda vdýchla nežnosť a sviežosť?

V zahrade pod veľkým orechom stál už bielo prikrytý stôl s raňajkami. Karola netrpelivo očakávala svojich. Mladá služka, Marka, v modrej sukienke so spustenými vrkočami bežala príchodzím oproti. Ján Hrabovec vytrčil šedivú hlavu z obloka. Zlatá kvasla jeho nočnej čiapky odvisla na ľavo. Zakašlal hrmotne a zmiznul v izbe. O chvíľu prišiel Kremeň a sadol ku káve. Aristid sa s ním privítal a natiahnuc sa, zavolal do obloka: „Pán sused ešte v perinách! Krapinová vám odpadla! Muzika len tak hučala celú noc na slávu Wernerovi."

„Zprepadené Nemčisko!" zahrmel Hrabovec a vystrčil zas hlavu z obloka. Oči sa mu blýskaly, fúzy mal naježené, ba ešte i zlaté nite kvasle na čapici zdaly sa ježiť.

„Ženka, Ženka!" zavolala tetka Karola na Malinskú, ktorá išla sa preobliecť do svojej chyže. Keď prišla k spoločnosti, bola oblečená v čierne šaty, ktoré zdvíhaly belosť jej tvári. I tie oči zdaly

sa byť väčšie, jasnejšie. Silny vrkoč vinul sa jej okolo hlavy na spôsob diademu.

Hrabovec vyhúpil sa konečne z diery. Sotva pozdravil Sokola a sadol do drevenej stolice s ramenami. Dlhú fajku, už napchatú a prichystanú, oprel k sebe o stolicu.

„Veru tak,“ tichým, nápadne tichym tlumenym hlasom obrátil sa Aristid k Hrabovcovi; „všetky vaše námahy išly do vetra. Vince už tiež krúti, Pitelesovi vypovedal Werner arendu, tam vtáčik! Sedlač pije až sa hory zelenajú! Íljen Verna! počul som už i v Žlabinej. V Rástokách veje Wernerova zástava na richtárskom dome, o vašom Kropáčim ani chyru.“

Sokol pokazil Hrabovcovi raňajky. Bol on tuhy privrženec Kropáčiho pri snemovej voľbe — prečo, nevedel sám, veď jeho protivník Werner bol práve taky mameluk jako Kropáči. Musíme uznať blahorodnosť Hrabovcovu: pre nízke osobné záujmy nevrhol sa do prúdu agitačného, ale ani pre vysoké idey a skalopevné presvedčenie. Jemu väzela kortešacia v krvi, ináč nemohol. Cez cely čas bezvolebny bol lenivý, ospaly, ba apaticky. Keď sa ale blížil volebný ruch, ožil a osviezel jako kapr, ktorého nazpak do vody hodia. Celá jeho postava zprímila sa, nozdry jeho nosa rozšírily, oči dostaly blesk. U neho bola kortešačka šport; a jako vieme, patrí ona medzi tie drahšie športy, bárs naskrze nie medzi šlachetné.

Ani nestačil Hrabovec pokojne vykúriť svoju dymku, už kázal priahať. Ostatní sedeli ešte v stíne orecha, keď on už vyšiel vyfinteny z izby. Striebrom kutú palicu držal povedome v pravej ruke, ľavou si krútil fúzy. Mladistvou silou vysadol na bryčku a zmiznul bez odbierky z očú svojich ľudí.

„Starý chlapec!“ poznamenal Aristid dosť nezdvorile. „Títo naši ľudia prichádzajú mi jako chlapci, hrajúci sa na pandúrov a zbojníkov. Hračka, hračka je to všetko. Rád bych vedel, jaky je rozdiel medzi Wernerom a Kropáčim? Werner je tajny úžerník a Kropáči je defraudant! Pravda, subtílny defraudant, ktory kradne poctive, blahorodne. Biedne kreatúry! Zabudli cnosti starych čias a naučili sa iba podlosti novych. Či sa vyplatí Hrabovcovi, ktory je muž čestny, márniť sa pre jednoho z tychto oblažovateľov tej takzvanej vlasti? Keby radšej plel svoju repu a oral svoje role!“

„A prečo sa pán Sokol zaujíma za Ladislava Toryského?“ ozval sa Fridrich Kremeň, namočiac kus cukru do vodového pohára. Oči jeho uprely sa tázave na Sokola, cukor podržal niečo viac jako mal, ten sa rozmočil, utrhol a padol na dno pohára. Drobné perličky vystupovaly rychlo hore vodou.

„Nezaujímam sa tak veľmi! Avšak prosím rozdiel robiť medzi ľuďmi rázu Toryského a medzi hubačmi rázu Kropáčovského. Torysky pochopuje zastupovanie ľudu nie paton, ale dušou! Torysky bojuje slovom a nie špiritusom. Torysky miluje ľud, o ktorého dôveru sa uchádza, vy však všetci, i s Hrabovcom, ľud ten opovrhujete, nenávidíte! Ja vyznám, že sám necítim s tymto ľudom veľké sympatie. Mňa vychoval cudzí svet a cudzie pochopy doniesol som sem. Preto ani nežiadam, aby mňa ľud ten nosil na rukách a kričal

mi fljen! Hanbil bych sa jako pes, kebych si mal kupovať takéto pokriky! Ja mu dávam jesť, ja učím ho o pár colov hlbšie orať, zaopatrím mu lepšie semeno (pravda, nie darmo) a s tým basta! Torysképo volajú panslávom! Eh bien! Nech si je treba Raráškom z horúceho pekla, ale je entusiastom za svoj ľud! To si treba vážiť! Naša tak zvaná intelligencia je hnusná zberba, nemajúca ani toľko oprávnenia na jestvovanie, jako hen tá kopriva, ktorá tak bujno ovíja veľkopanský plot! Čistili by ste radšej svoje dvory!"

Kremeň sa rozsrdil. „Zase professorujete, pane sused, a to vám nesvedčí! Ja sa už tridsať rokov trápim! Ďaleká cesta vaša ešte, keď chcete to prekonať, čo som prekonal ja!"

„Tridsať rokov robiť hlúposti, nestojí ani deravý groš!" silným hlasom zahrmel Sokol a vstal. Tvár jeho podbehla ľahkým rumencom. Bol veľkým nepriateľom prázdnych slov. Kremeň nevydržal jeho nápadu. Ochabol a ztíchol. Karola pohla sa nepokojne na stolci, Eugenia, nemilo dotknutá hrmotným rozhovorom, oprela sa o operadlo stolca a hľadela úporno pod stól. Už chcela brániť svojich pokrevných, ale nevládala — silná príroda Sokolova držala myšlienky v úzde. Nevdojak cítili všetci mocný vplyv tohoto podivného človeka.

„Medveď," pomyslel si Kremeň. „Ešte i panslávov opováži sa zastávať," pomyslela si Karola, pyšná na svoj zemanský pôvod. Ženka cítila tesknotu, ba jakúsi bázeň, ale určitá myšlienka nezkrsla v jej hlávke.

Aristid Sokol sobral sa. Rychlým krokom šiel chodníčkom k lúkam. Slnko bolo už hodne vysoko, blesky jeho vypily už rosu. Oblaky zmizly za obzorom a jasné nebo smialo sa vo svojej letnej sláve. Divé holuby vracaly sa z dediny. Sokol ztrhol pušku z pleca, namieril a v tom ozvala sa rana. Holúbok, máchajúc už len jedným krýdelkom, padol do ďateliny.

„Tyran," zašeptala Ženka; „nemá smilovania nad úbohým tvorom! Načo mu smrť tohoto vtáčka?"

Kremeň šiel do dvora k sluhom. Marka hádzala husom zelinu. Dvor Hrabovcov nebol v najlepšom stave. Polámané pluhy, vyštrbené brány ležaly krížom-krážom pred hospodárskymi stavbami, veľmi solidne stavanými. Z nečistého chlieva vystrkovaly rypáky tri svine, neošarpané tela behalo dvorom. Lenivý stary paholok sedel na prahu kravskej maštale a koval kosu na malej nákove vbitej do špalku. Keď spozoroval Kremeňa, počal rýchlejšie tĺcť kladivkom, i cvengot bol živší a ráznejší. Kremeň pozrel do konskej stajne: z tmy zarechtalo naňho žrieba a strčilo hlavu medzi mreže dvier. Spokojnou tvárou vrátil sa Kremeň do zahrady a sadol do kresla. Panie boly už preč. Hlava starého ekonomova počala sa kloniť k predku. Zaspal.

„Marka," zavolal tichým hlasom sedliak, s kosou na ramene, oprúc sa o nevysoký parkan dvorový. Marka odhodila ľavou rukou vrkoč z pŕs a hádzala z opalky ďalej zelinu husom, ktoré so štebotom strkaly hrdlá do hromady. Jedna húska sa nasrdila na druhú, ktorá jej uchytila zpred zobáka potravu, zagágala a chytila kmínku za vrch hrdla. Biele pierka rozletely sa dvorom.

„Marka," opätoval šuhaj, vysoký, peknotvárý Pavel Ruža, slúziaci u bohatého sedliaka Martina Kalinu.

Tu sa Marka ohliadla. „Čo chceš, Pavle? Choď po svých!"

„Príď na nedeľu k muzike, Marka; mne je už lúto!"

„Nepatrím už medzi vás!" pohodila ľahko Marka; „obsluhujem paní veľkomožnú! S Pánom Bohom, Pavle, choď len k Zuze, ktorej si dal voňačku."

„Ale, Marka, veď mi je Zuzka rodina! Nesrď sa! Prijdi!"

Marka neodpovedala, hodila husiam ostatnú hrsť a zmizla v dome. Pavel Ruža hľadel smutno za odchádzajúcou. Jej suknička strojne sa opálala a šumela okolo kordovánových čižmičiek. Odkedy odohnali chyžnú Nemku pre ztratené strieborné ližice, prestala Marka boso chodiť, obsluhovala obe panie dosť zručne. K ťažkej robote najatá bola iná. Iste ztadiaľ tá pýcha proti dobrému Pavlovi.

II.

Aristid Sokol prišiel na obed domov dosť namrzený. Býval asi hodinu od Hrabovníka v dedine Kokavka. Dedina ležala v úzkom záreze, pretekanom bystrinou, ktorá svojími kryštálovými vlnami ťahala jeho stupy, mlyn a malú síce, ale dobre sriadenú papiereň. Za zárezom prestieralo sa pole mierno zvlnené navršiami. Tu bola jeho orná pôda v jedon kus zcelkovaná. Keď si išiel dole bystrinou, z oboch strán obrastlou olším, zjavily sa ti lúky, ktoré teraz stály vo svojej najvyššej kráse. Zeleň jich bola syto-tuhá, až oku lahodila: človek cíti pri pohľade na krásnu lúku sosilnenie očných nervov. Sokol pestoval lúky so zvláštnou pozornosťou a pilnosťou, v čas suchoty ovlažoval jich kanálami, ktoré dľa vlastného plánu založil. „Lúka je zvláštny dar," hovorieval, „vďačná jako krava, pekná jako kôň a užitočná jako ovca."

Na Kokavke stál starý dom, smodernisovaný novým pánom. Dolná čiastka náležala čeľadi, v poschodí býval pán „bližej neba," jako sa vyslovoval. V jeho pracovnej izbe vyzeralo to jako v malom arsenáli. Po stenách visely pušky a pištole najrozličnejších tvarov, handžar križoval sa s tureckou krivuľou, indiánsky luk s tulom susedil svorne s revolverom včerajšej konštrukcie. Ba i krátky osten Eskimákov a tomahavky delavarské boly tam neďaleko budzogáňov, jakými prebíjajú si Negri vzájomne kučeravé hlavy. Krásne vyrobené kože divých zverov a dve veľké brká z kondora doplňovaly sbierku.

Aristid mnoho zkúsil v živote. Povrchný pozorovateľ nebol by uhádol, že tak mnoho búr prehrmelo nad hlavou tohoto veselého, jarého muža! A predsa zkúsil viac, než ktokoľvek v tom kraji. Synovi bohatých rodičov pozvolené bolo žiť v meste universitskom na samostatnej nohe. Neobmedzená svoboda upevnila jeho ráz, vdychla na dušu jeho ten pel mužskej otvorenosti, naučila ho panovať nad inými i nad sebou. Raz len popustil sam sebe úzdu . . . a tu počal sa rad krutých zkúsok, lebo keď pomýli sa silný, teda sa silno pomýli. Padol do tenat nemilosrdnej kokety . . . . horúca

sväzoček prvých desať listov koránu obsahujúci v arabštine, o ktorej nemá ani pojmu. Poneváč však turecky, arabsky a persidsky len taký môže čítať, kto zná reč úplne (lebo vokaly neznačia sa v písme), dieťa po dvoch alebo troch rokoch nevie čítať z korána, trebars úplne naučilo sa už všetkým kombináciam litier. Preto hodža, poneváč vo vyučovaní nepostupuje sa spoločne, musí každému osobitne predčitovať vetu za vetou tak dlho, až naučí sa ju najprv pravidelne čítať, a konečne, kým hodža ostatným predčituje, celkom nazpamäť, „*na izust,*“ to jest, že to vie povedať nie z knihy, ale z úst. Zo smyslu, pravda, nerozumie ničoho. Smysel koránu začne sa vysvetľovať a prekladať len v škole bohosloveckej, takzvanej medressi.

Keď dieťa už zná *Ammedžuz*, dostane *Tebarekedžuz*, to jest ďalších desať listov z korána, nato *Katsemiadžuz, Vezariatdžuz* a *Elezinedžuz*. Keď zná *na izust* všetky džuzy, t. j. sväzočky desaťlistové, tvoriace asi jednu šestinu korána, dostane celý korán a učí sa ho nazpamäť, bez toho, žeby mu rozumelo. Pritom učí sa ešte *Ilmihal* s výsvetlivkami hodžovými v materinskej reči, ktoré, poneváč hodža reč tú písať a čítať nezná, sú veľmi nedostatočné. *Ilmihal* pozostáva zo štyroch sväzočkov. Vykladá sa v nich, ako treba sa klaňať, ako treba korán pravo čítať a ako treba vybavovať ostatné cirkevné obrady.

Toto sú predmety takzvanej mohamedánskej národnej školy = *mektibi sibiani*. Písať učia len niektorí hodžovia a len niektorých žiakov. Učebné pomôcky, ba ani tabuľu, nepoznajú; perá robia si z trsti *kalam* zvanej.

Žiak, keď naučí sa *na izust* korán a z toho složí zkúšku — bol som raz prítomný pri takej zkúške, kde 14-ročný chlapec mlel korán ako mlynček, nerozumejúc z celého ničomu — odíde do *medressy*. Tam hodžovia počnú mu vysvetľovať a prekladať korán do materčiny, neznajúc ani oni ani žiak čítať a písať v tejže reči. Že človek, ktorý niektorú reč, bárs mu je materčinou, neštudoval a písomne neoboznámil sa s ňou, v tej reči nemôže správne prekladať, o tom môžete sa presvedčiť na svojich služnovcoch, notároch atď., ktorí, ačpráve rodom Slováci a od malička len v slovenčine vedia poriadne hovoriť, predsa nie sú vstave dačo správne preložiť ani zo slovenčiny do maďarčiny, ani naopak, lebo nafúkaní sú lživou ideou, že sú Maďari, slovenčine neučia sa písomne, práve tak, ako naši mohamedáni, ktorí myslia si, že sú Turci.

Žiak, ktorý nevenuje sa *svešťenstvu*, odíde do *ruždije*, po našom asi toľko, ako do meštianskej školy. Tu počne sa učiť svetským známosťam: počtom, zeme- a dejepisu a mluvnici tureckého, arabského a perského jazyka, pričom však pilne učí sa ešte koránu. Takýchto *ruždiej* bolo v Bosne a Hercegovine za tureckej vlády osemnásť. V každej ruždiji umiestený bol jeden starší a jeden mladší hodža. Dnes niet viacej ani jednej ruždije, lebo jich hodžovia, zväčša Osmanliji, počas okkupácie ušli a nenavrátili sa viacej, bojac sa trestu novej vlády pre svoje agitácie.

Nakoľko žiak 4—5-ročným učením sa nazpamäť koránu a ostatných tureckých a arabských kníh predsa nadobudnul si istý počet slov, ide mu nauka v ruždiji pomerne ľahšie. Nedovedie však ďaleko, lebo knižky, vlastne sosity, malé, litografované a v Carihrade vydávané, sú turecké a hodža je zväčša Osmanlija, ktorý musel sa vopred sám srbsky naučiť, aby mohol niečo vysvetliť žiakom.*)

Že pri týchto pomeroch nedošlo ďaleko v nauke, je celkom prirodzené. Žiak, ktorý vyšiel z ruždije, sotva znal toľko, ako zná dieťa, skončivšie pospolitú školu kdekoľvek na dedine. Len zriedka naučil sa niektorý žiak deliť. V zlomkoch počítať znajú len niektorí hodžovia.

Najvyššia škola v Bosne bola *idadija*, asi progymnásium. Založila ju turecká vláda asi pred ôsmimi rokami, vystavila pekný, primeraný dom, v ktorom tak učitelia ako žiaci dostávali byt i stravu. Škola táto mala už i učebné pomôcky, fysikálne stroje, tri mapy, malú knižnicu atď., čo však počas okkupácie všetko zkazu vzalo. *Idadija* nachádza sa totiž v tej čiastke mesta, kde bol vývinutý najväčší odpor: preto vojaci, keď vnišli do otvorenej školy, spustošili všetko.**)

Zpomenutá škola pre učiteľov — dari ul mualimin — pochybila cieľ svoj hneď na počiatku, lebo od medressy nerozoznávala sa okrem mena v ničom.

V Bosne a Hercegovine s Novým Pazarom bolo pred okkupáciou 40 medressí, jedna idadija, 23 ruždij, 917 sibianskych mektebí, ktoré navštevovalo 30.913 dietok mužského a 10.779 ženského pohlavia, spolu 41.692. Nemohamedánskych škôl bolo pred okkupáciou: pravoslavných 101, katolíckych 39, židovských 9. Tieto navštevovalo spolu 3665 chlapcov a 1172 dievčat, teda spolu 4837. Podľa toho pripadla jedna mohamedánska škola asi na 530 mohamedánskych obyvateľov, pravoslavná asi na 5000, katolícka na 4000 a židovská na 1700 obyvateľov.

Teraz je v Bosne a Hercegovine zo starých pozostalých 18 medressí, 499 mektebí, 54 katolíckych, 56 pravoslavných a 2 židovské národné školy. Nekonfessionalných, vládou vydržiavaných alebo podporovaných je: 5 mestianskych, medzi nimi jedna dievčenská v Sarajeve, a 33 národných škôl.

Poneváč v mohamedánskych školách žiak vôbec nenaučí sa ničomu okrem klaňania, niečo korána a niekoľko modlitieb *na izust*, nemôžeme jich vziať do počtu, ak chceme si utvoriť o školstve

*) Vysvetľovanie to mohlo byť asi také, aké dostávajú slovenskí žiaci na pr. v Ružomberku, Trstenej, Trenčíne, Skalici, Nitre atď. Zo zprávy gymnasia ružombrežského vysvitá, že siedmi jeho hodžovia, všetko Slováci: Čapaj, Lopušan, Vlkolinský, Krasňanský, Skokan, Salkaj a Števček, nevedia správne napísať 29-riadkové „Upozornenie.“ Ako tí vysvetľujú svojim slovenským žiakom vedu? Aký môže byť toho následok. Upadnutie národa na taký nízky stupeň vzdelanosti, ako v Bosne, jestli čo najskorej i tam nebudú odstránení hodžovia. *Redakcia.*

**) Také rozumšanie kultúry nedá sa ospravedlniť ani „najväčším odporom.“ *Redakcia.*

pochop. Bosna a Hercegovina má 139.000 mládeže, ktorá mala by navštevovať školu. Z tohto počtu navštevuje školu v celku 29.500 detí, 109.500 t. j. 78·76% ostáva bez výučby. Nakoľko však deti len mohamedánsku školu navštevujúce tiež nenaučia sa ničomu, ostávajú i ony v našom smysle bez školy. Tak teda 1879. roku len 5% školopovinnej mládeži dostalo sa školskej výučby. Dnes, nakoľko vládou ustrojených 5 meštianskych a 33 ľudových škôl navštevuje 282 mohamedánov, 914 katolíkov, 756 pravoslavných a 115 židov, spolu 2067 dietok, a 110 pravoslavných a katolíckych škôl má 5913 žiakov a žiačok, dostáva 6980 detí viac-menej riadneho vyučovania v europejskom smysle.

Počet vládou založených škôl zdá sa byť malým; keď však povážime, že Bosna a Hercegovina majú len 74 miest a mestečiek a dediny pozostávajú z domcov po vrchoch roztratených, ktoré ležia jeden od druhého na štvrť-, ba i polhodiny ďaleko a len zriedka stojí jich spolu vyše 5 alebo 6, ľahko dá sa pochopiť, že viac škôl ustrojiť a školskú povinnovatosť previesť, je na teraz s ťažkosťami spojené.

V Samom Sarajeve je teraz 32 mektebí, v ktorých 36 hodžov vyučuje asi 1200 žiakov; 5 medressí, v ktorých asi 50 softov a ulemov účinkuje; meštianska chlapčenská škola s trimi učiteľmi a so 145 žiakmi všetkých konfessií; meštianska dievčenská škola takže s trimi učiteľkami a so 120 žiačkami všetkých konfessií; pravoslavná chlapčenská škola národná, v ktorej štyria učitelia vyučujú 200 žiakov; pravoslavná dievčenská škola národná, v ktorej dve učiteľkyne vedú asi 100 žiačok; škola milosrdných sestár so žiačkami v počte 60; Miss Irbina škola s ústavom pre siroty, v ktorom asi 40 sirôt stojí pod správou jedného učiteľa a učiteľky; počiatočná škola židovská (španielska) má štyroch učiteľov a asi 120 žiakov; škola rakúsko-uhorských židov s nemeckou a maďarskou vyučovacou rečou má pod jedným učiteľom asi 40 detí; c. kr. pensionát, ako prípravovňa pre kadetské školy, má 74 uniformovaných žiakov s piatimi vojenskými učiteľmi a kommandantom; srbsko-pravoslavné gymnásium navštevuje 43 žiakov pod vedením dvoch professorov, katechetu a riaditeľa; konečne c. kr. reálne gymnásium má 115 žiakov, štyroch professov, štyroch katechetov (kat., pravosl., moh. a žid.), jedného učiteľa orientalných jazykov, učiteľa spevu a riaditeľa.

Mier duše.

Novella od *Vajanského.*

I.

Bolo juniové ráno. Po úzkom chodníku kráčala mladá ženská vo vkusnom obleku, ktorý napriek svojej strojnosti na nedbalky upomínal; naše dámy aspoň, počitujúce sa k „dobrym“ stavom, neukazujú sa takto v spoločnosti. Nuž veď ona nemusela báť sa, že stretne kritické oko. Slnko práve čo len vyšlo; na vychode zalahly sedé oblaky a neprepúšťaly slnečné blesky. Na ďateline visely sedé kvapôčky rosy, jakoby stuhlé sviežosťou rána. Jich barva bola tá samá, jako barva oblakov na vychode. Z pravej strany chodníčka stála raž, zelená ešte, nedávno len vyklasená. Dvoje skrovánkov trepotalo vo vyske. Ponad hlavou včasnej pútničky šibol divy holub svojim priamym, tuhym letom. Za chvíľku nasledoval druhy. Iste párik.

Chodníčok medzi rolami ústil do lúky. Malinké topánočky nedovolily dáme ďalej sotva pokročila do trávy, hneď pocítila vlhkosť rosy. Preto zastala a obrátila sa k roliam. Jaká krása zjavila sa jej očiam! Na pravo tiahlo sa vysoké pohorie ľahká mhla ležala v bokoch horskych velikánov a liezla po jich bedrách do vyše. Biele steny dedinskych domkov odrážaly sa od zeleného pola. Úzky pruh poľnej cesty vtekal do doliny. Na ľavo neprehľadná diaľ. Zo zvýšeného stanoviska, na ktorom zastala, mohla dobre pozorovať, jako sa rovina tratí bez stopy v diaľke. Pred ňou ležala dedinka s pekuym prízemnym domom — až pripeknym pomerne ku svojim susedom. Veľké obloky obrastené boly divym viničom, ktory ťahal sa až na strechu. V zahrade svietily na tyčkách sklenene gule, biele, červené a belasé. Bol to dom pansky, ktory pred chvíľkou zanechala.

Eugenia Malinská bývala tam u svojho stryca, Jána Hrabovca, ktory ju pritúlil po hroznych zkúškach života. Ešte v útlom veku vydali ju za Malinského, ktory vedel svoje zhubné náruživosti ukrotiť len za ten čas, keď sa o jej ruku uchádzal. Krátkozrakí rodičia dali sa omámiť skvelému menu: Eugenia odohnaná bola takmer od bábik a vedená k oltaru. Skoro po svadbe ukázal Eduard Malinsky svoju opravdovú prírodu. Prvá, svieža mladosť spolu s celym majetkom Eugenie stala sa obeťou človeka nehodneho. Po trojročnych mukách osvobodil biednu stvoru sám jej tyran . . . ztroviac ostatky ženinho imania, ztratil sa . . . Už na druhy rok žije Eugenia u stryca (rodičia jej zomreli náhle) a ešte neprekročila 22 rok života, na ktory prestala robiť nároky. Prvé časy po odchode Eduardovom zmocnila sa jej jakási mrtvá resignacia. V tichej melancholii chodila po priestrannom dome strycovom, vysluhovala ochotne každeho a stranila sa spoločnosti. Bola zabitá a unížená. Jej ženska pycha bola pokorená, šťastie zničene, postavenie spoločenske neisté, neurčite . . . . Avšak behom času hlásila sa

mladosť k svojmu právu. Hrozné prežité okamženia obtáčaly sa do mhly... vnútorná životná sila kriesila sa z temného zamretia. Eugenia počala dýchať.

Ján Hrabovec patril k dedinským politikasterom, ktorý pre samé stoličné intrigy zabudol sa oženiť, zabudol múdre upravovať so svojím nemalým majetkom, ale nezabudol nikdy kandidovať pri najmenšej príležitosti na tie najrozmanitejšie úrady a hodnosti, keď sa uprázdnily. Jeho sestra, Karola, riadila domácnosť pomocou starého Fridricha Kremeňa, ďalekého príbuzného, ktorý pocestoval bol v mladosti Nemecko, a zavádzal do hospodárstva novoty, stojace mnoho peňazí, ale o jichžto užitočnosti bol iba sám presvedčený. Tak dal dopraviť sejací stroj, dobrý do rovín a do mäkkej pôdy, avšak nesúci na naše vršky, ktorý sa pri prvej sejbe tak dokonále porúchal, že ho nevedel vyliečiť žiaden zámočník na desať štvoročných míľ v okruhu. Dlho stál pod kôlňou, až sa nad jeho zubami a okutím smilovali cigáni.... nakuli klincov a predávali Fridrichovi tucet za groš! Pani Karola zato bola príkladnou hospodinou... ona bola i najbohatšia v celej Hrabovcovskej familii. Jej otcovský podiel bol nenarušený a zriastol ešte testamentom nebohého manžela, ktorý ju odomrel pred pätnásti rokmi. Vo veľkej škrini, po matke zdedenej, chránila svoje papiere a vedela jich obrániť od všetkých nápadov bratových. „Veď nevezmem nič do hrobu," hovorievala, „ale zakiaľ žijem, chcem byť paňou." Jej panstvo pozostávalo iba v povedomí, že niečo má -- užiť neznala svoje dôchodky, ale prikladala jich ku kapitálom.

Eugenia Malinská dlho kochala sa sviežosťou rána. Šedé oblaky vyzdvihly sa do výše a slnko zasvietilo jarko. Rosa na dateline ziskrila sa, každá kvapôčka premenila sa razom na diamant. I ten škrovánok počal veselšie švitoriť: osvietily ho slnečné žiare jako tú rosu. Mhly roztavily sa a celý kraj prijal jarejšie rysy. Tvár Eugenie bola svieža jako to ráno. Nežný rumenec sadol jej na líce, veľké, snom občerstvené oči žiarily veselo. Iba okolo úst sídlil ľahký tieň prestátych bôľov. Mladá pani žiarila vo vyvinutej kráse, ktorá dala zabudnúť pel prvých, snivých liet. Jakási neha dýchala z jej osobnosti: bolo znať, že ačpráve prešla školu života, že to bola škola živelných pohrom, zovnútorných nerestí, ktoré ešte neuspely zvíriť dušu v jej hlbinách, ktoré dotkly sa síce bôľne citu, ale nevládaly roztrhať dušu a hodiť do sožierajúcej vášne. Nešťastie, ktorému sme sami príčinou, žerie viac útroby naše, než nerest, ktorá k nám pristúpila náhodou alebo vinou iných. Manželstvo jej bolo nešťastné. Ona podala Eduardovi ruku, sotva že prekročila pätnásty rok, a vytrhnutá bola z detinského sveta v drsnatú, nepeknú skutočnosť. Nežila ale vegetovala. Vývin jej bol jakosi pretrhnutý, zastavený... možno k šťastiu. Jako nešla za Eduarda z lásky, tak si ho ani vážiť nemohla. Celú hĺbku takého nešťastia ani nepochopovala, pokým on zúril proti nej a sebe. Avšak živý cit povinnosti pútal ju k nemu. Marné boly všetky námahy rodičov pretrhnúť nešťastné spojenie. V úzkostach očakávala muža z bujného hulania, na kolenách prosila ho, aby premenil svoj život. Až

konečne sám on prerval všetky sväzky, cítila i ona jakési oblahčenie. Papršlek svobody padol jej v dušu, život počal k nej bližej pristupovať, ale život okaličený, necelý, otrávený.

„Tak skoro vstáva milostpani!“ ozval sa za ňou sonórny hlas. Eugenia sa trhla a pokročila dva kroky napred, bez toho, žeby sa ozrela.

„Veď sa snáď nelakáte dobrého suseda,“ pokračoval vysoký mladý muž, hodiac pušku cez rameno. „Ale dumy vaše ranné musely byť velmi hlboké! Brodím lúkou a krok môj nepatrí k lahkým, vy ste však nič nepočuly. Dosaváď som myslel, že mladé dámy len pri mesiačku upadúvajú do sentimentality. Na vás, jako vídím, účinkuje i mladé, jasné slnko jaksi podumne! Spievať, zavýskať si svedčalo by za tak krásneho rána.“ A mladý muž zavýskol si z plných prsú, až sa ozvaly nedaleké hory. Jeho vysoké čižmy boly mokré od rosy. Na barnavej tvári žiaril úsmev. Mladá sila len tak kypela z jeho mohutnej postavy. I v posunkoch mal niečo prísno určitého, nezlomného. Keď hodil rukou, bol si presvedčený, že by ona bola zlomila každý odpor. I hlas jeho bol v prirodzenom svojom tečení silný a menil sa v hrmotný, keď vravel s citom alebo v hneve. Sú to všetko vlastnosti, ktoré nezodpovedajú povšednému ženskému vkusu, ktorý zväčša lpí na povrchnosti. I sama Eugenia nebola milo dojatá neočakávaným stretnutím sa s Aristidom Sokolom, ktorý nadto stál vo večnej potřžke so starým Hrabovcom, rád sa posmieval ženským a málo kedy nosil nákrčník. I výrazy jeho neboly vždy so zvláštnou jemnosťou volené, ba prihodilo sa, že časom i hurtovne zahrešil, nehladiac na prítomnosť nervósnych dám.

Aristidov novofoundlandec priblížil sa k Eugenii, vystrel predné dlapy a položil na ne svoju krásnu velkú hlavu, ktorej srsť ligotala sa v lúčach ranného slnka. „Osman, Osman,“ zavolal na psa pán, „nože nelakaj spanilú susedku! Dosť keď to urobil tvoj negalantný pán!“

Eugenia zohla sa a pohladila svojou krásnou rukou hlavu Osmanovu. Bolo znať, že to činí v rozpakoch.

Aristid zasmial sa hlasným, srdečným smiechom, vystupujúcim volnými vlnami z pŕs. Tak smeje sa iba zdravý človek, zdravý na tele i duši.

„Našiel si milosť, Osman! Nože primluv sa i za mňa!“ Aristid pristúpil k Malinskej a schytiac jej ruku, pozdvihol ju ku svojim perňám, len málo sa nakloniac.

„Ktoby sa nazdal, že vás tu najde!“ prehovorila konečne Eugenia, z ktorej líc zmizol už rumenec a vážna, tichá melancholia sadla na pravidelné jej ťahy. „Kde že tak zavčas?“

„Pozerám pole a teším sa budúcej úrode! Hia, milostpani, vy nepochopujete sedliacke radosti! My žijeme vo svojich rastlinách a vo svojich hoviadkach! Pardon, zas som obrazil nežné úsko! Nuž ale tak je. Môj byček, ktorý tak zdarne rastie, je mi tak milý, jako vášmu strýcovi nadžupanova pochvala alebo vám volový Marlittovský román. Zato ale postrádame šťastie obľubenými byť

pred vašimi jasnými očiami. Voľba je síce ťažká, avšak konečne len predsa ten býček zvíťazí.“

Eugenia cítila nevrlosť. Samota za krásneho rána tak hojive vplývala na jej ešte celkom neuspokojenú dušu. Harmonia prírody, ten jarý život zôkol-vôkol, ten odmeraný tlkot tepny vniesol ju do spokojného, ba skoro blahého pocitu. Ona ssala chladistý vzduch rozkošno, zabudla na bôle, vyhodila zo srdca všetky starosti. A v takomto zriedkave šťastnom rozpoložení ducha pobúril ju Aristid, ktorého pohľad jej bol príostrý. Z jeho očú svietil posmech a tajný úprek. Čo jako smelo hľadela do očú strýca a tetušky, čo jako cítila svoju nevinnosť, v prítomnosti Aristida, jeho otvoreným, voľným chovaním cítila sa byť ztesnenou, nevoľnou, ba vinnou. V jeho prítomnosti zkrsly pred dušou mladej ženy desné obrazy. Ukázala sa jej vychrlá postava Eduarda, jeho upadlé oči, odryvisté, temné reči, jeho nepokojné kŕčovité pohyby, jeho nízke smýšľanie . . . a tie nevysloviteľné muky, ktoré pocíti jemnej povahy žena, pripútaná k boku zverského muža. Jako to nemohol pozorovať bystroumný Aristid? Jestli pozoroval, kde že nabral tej tvrdosti a škodoradosti, tešiť sa na útrapách ženy, ktorej celú historiu tak dobre poznal?

„Už ma budú čakať k raňajkám,“ riekla Eugenia rýchlo a podala mladému mužovi ruku.

„Smiem vás odprevadiť?“ pýtal sa vážnejším už tónom. Snáď pozoroval tieň, ktorý zasmužil jej tvár.

„Veď je chodník tak úzky.“

„Dosť pre nás troch,“ s úsmevom poznamenal Aristid a pobral sa za ňou. Krok Ženkin bol jako beh dlhých morských vĺn: ona išla bez šumu, v okrúhlych liniach. Junonská jej postava vlnila sa tak reknúc, hlávka pohybovala sa k predku labutím pohybom. Mnoho vyráža sa u ženských v chode. Jaký rozdiel je medzi natrhlým, nestálym chodom mladej jastreny a nepovedome jarým, prelestným cupkaním prirodzeného decka, ktorému mať príroda vdýchla nežnosť a sviežosť?

V zahrade pod veľkým orechom stál už bielo prikrytý stôl s raňajkami. Karola netrpelivo očakávala svojich. Mladá služka, Marka, v modrej sukienke so spustenými vrkočami bežala príchodzím oproti. Ján Hrabovec vytrčil šedivú hlavu z obloka. Zlatá kvasla jeho nočnej čiapky odvisla na ľavo. Zakašlal hrmotne a zmiznul v izbe. O chvíľu prišiel Kremeň a sadol ku káve. Aristid sa s ním privítal a natiahnuc sa, zavolal do obloka: „Pán sused ešte v perinách! Krapinová vám odpadla! Muzika len tak hučala celú noc na slávu Wernerovi.“

„Zpropadené Nemčisko!“ zahrmel Hrabovec a vystrčil zas hlavu z obloka. Oči sa mu blískaly, fúzy mal naježené, ba ešte i zlaté nite kvasle na čapici zdaly sa ježiť.

„Ženka, Ženka!“ zavolala tetka Karola na Malinskú, ktorá išla sa preobliecť do svojej chyže. Keď prišla k spoločnosti, bola oblečená v čierne šaty, ktoré zdvíhaly belosť jej tvári. I tie oči zdaly

sa byť väčšie, jasnejšie. Silný vrkoč vinul sa jej okolo hlavy na spôsob diademu.

Hrabovec vykúpil sa konečne z diery. Sotva pozdravil Sokola a sadol do drevenej stolice s ramenami. Dlhú fajku, už napchatú a prichystanú, oprel k sebe o stolicu.

„Veru tak," tichým, nápadne tichým tlmenym hlasom obrátil sa Aristid k Hrabovcovi; „všetky vaše námahy išly do vetra. Vince už tiež krúti, Pitelesovi vypovedal Werner arendu, tam vtáčik! Sedliač pije až sa hory zelenajú! Ujen Verna! počul som už i v Žlabinej. V Rástokách veje Wernerova zástava na richtárskom dome, o vašom Kropáčim ani chyru."

Sokol pokazil Hrabovcovi raňajky. Bol on tuhy privrženec Kropáčiho pri snemovej voľbe — prečo, nevedel sám, veď jeho protivník Werner bol práve taký mameluk jako Kropáči. Musíme uznať blahorodnosť Hrabovcovu: pre nízke osobné záujmy nevrhol sa do prúdu agitačného, ale ani pre vysoké idey a skalopevné presvedčenie. Jemu väzela kortešacia v krvi, ináč nemohol. Cez cely čas bezvolebny bol lenivý, ospaly, ba apaticky. Keď sa ale blížil volebny ruch, ožil a osviežel jako kapr, ktorého nazpak do vody hodia. Celá jeho postava zprúmila sa, nozdry jeho nosa rozšírily, oči dostaly blesk. U ňho bola kortešačka šport; a jako vieme, patrí ona medzi tie drahšie športy, bárs naskrze nie medzi šľachetné.

Ani nestačil Hrabovec pokojne vykúriť svoju dymku, už kázal priahať. Ostatní sedeli ešte v stíne orecha, keď on už vyšiel vyfinteny z izby. Striebrom kutú palicu držal povedome v pravej ruke, ľavou si krútil fúzy. Mladistvou silou vysadol na bryčku a zmiznul bez odbierky z očú svojich ľudí.

„Stary chlapec!" poznamenal Aristid dosť nezdvorile. „Títo naši ľudia prichádzajú mi jako chlapci, hrajúci sa na pandúrov a zbojníkov. Hračka, hračka je to všetko. Rád bych vedel, jaky je rozdiel medzi Wernerom a Kropáčim? Werner je tajny úžerník a Kropáči je defraudant! Pravda, subtilny defraudant, ktory kradne poctive, blahorodne. Biedne kreatúry! Zabudli cnosti starych čias a naučili sa ila podlosti novych. Či sa vyplatí Hrabovcovi, ktory je muž čestny, márnit sa pre jedného z tychto oblažovateľov tej takzvanej vlasti? Keby radsej plel svoju repu a oral svoje role!"

„A prečo sa pán Sokol zanjíma za Ladislava Toryského?" ozval sa Fridrich Kremeň, namočiac kus cukru do vodového pohára. Oči jeho uprely sa tázave na Sokola, cukor podržal niečo viac jako mal, ten sa rozmočil, utrhol a padol na dno pohára. Drobné perličky vystupovaly rychlo hore vodou.

„Nezaujímam sa tak veľmi! Avšak prosím rozdiel robiť medzi ľuďmi rázu Toryského a medzi hubačmi rázu Kropáčovského. Torysky pochopuje zastupovanie ľudu nie patou, ale dušou! Torysky bojuje slovom a nie špiritusom. Torysky miluje ľud, o ktorého dôveru sa uchádza, vy však vsetci, i s Hrabovcom, ľud ten opovrhujete, nenávidíte! Ja vyznám, že sám necítim s tymto ľudom veľké sympatie. Mňa vychoval cudzí svet a cudzie pochopy doniesol som sem. Preto ani nežiadam, aby mňa ľud ten nosil na rukách a kričal

mi fljen! Hanbil bych sa jako pes, kebych si mal kupovať takéto pokriky! Ja mu dávam jesť, ja učím ho o pár colov hlbšie orať, zaopatrím mu lepšie semeno (pravda, nie darmo) a s tým basta! Toryského volajú panslávom! Eh bien! Nech si je treba Raráškom z horúceho pekla, ale je entusiastom za svoj ľud! To si treba vážiť! Naša tak zvaná intelligencia je hnusná zberba, nemajúca ani toľko oprávnenia na jestvovanie, jako hen tá kopriva, ktorá tak bujno ovíja veľkopanský plot! Čistili by ste radšej svoje dvory!“

Kremeň sa rozsrdil. „Zase professorujete, pane sused, a to vám nesvedčí! Ja sa už tridsať rokov trápim! Ďaleká cesta vaša ešte, keď chcete to prekonať, čo som prekonal ja!“

„Tridsať rokov robiť hlúposti, nestojí ani deravý groš!“ silným hlasom zahrmel Sokol a vstal. Tvár jeho podbehla ľahkým rumencom. Bol veľkým nepriateľom prázdnych slov. Kremeň nevydržal jeho nápadu. Ochabol a ztíchol. Karola pohla sa nepokojne na stolci. Eugenia, nemilo dotknutá hrmotným rozhovorom, oprela sa o operadlo stolca a hľadela úporno pod stôl. Už chcela brániť svojich pokrevných, ale nevládala -- silná príroda Sokolova držala myšlienky v úzde. Nevdojak cítili všetci mocny vplyv tohoto podivného človeka.

„Medveď,“ pomyslel si Kremeň. „Ešte i panslávov opováži sa zastávať,“ pomyslela si Karola, pyšná na svoj zemanský pôvod. Ženka cítila tesknotu, ba jakúsi bázeň, ale určitá myšlienka nezkrsla v jej hlávke.

Aristid Sokol sobral sa. Rychlým krokom šiel chodníčkom k lúkam. Slnko bolo už hodne vysoko, blesky jeho vypily už rosu. Oblaky zmizly za obzorom a jasné nebo smialo sa vo svojej letnej sláve. Divé holuby vracaly sa z dediny. Sokol ztrhol pušku z pleca, namieril a v tom ozvala sa rana. Holúbok, máchajúc už len jedným krýdelkom, padol do ďateliny.

„Tyran,“ zašeptala Ženka; „nemá smilovania nad úbohým tvorom! Načo mu smrť tohoto vtáčka?“

Kremeň šiel do dvora k sluhom. Marka hádzala husom zelinu. Dvor Hrabovcov nebol v najlepšom stave. Polámané pluhy, vyštrbené brány ležaly krížom-krážom pred hospodárskymi stavbami, veľmi solidne stavanými. Z nečistého chlieva vystrkovaly rypáky tri svine, neošarpané teľa behalo dvorom. Lenivý stary paholok sedel na prahu kravskej maštale a koval kosu na malej nákove vbitej do špalku. Keď spozoroval Kremeňa, počal rýchlejšie tĺcť kladivkom, i cvengot bol živší a ráznejší. Kremeň pozrel do koňskej stajne: z tmy zarechtalo naňho žrieba a strčilo hlavu medzi mreže dvier. Spokojnou tvárou vrátil sa Kremeň do zahrady a sadol do kresla. Panie boly už preč. Hlava starého ekonomova počala sa kloniť k predku. Zaspal.

„Marka,“ zavolal tichym hlasom sedliak, s kosou na ramene, oprúc sa o nevysoký parkan dvorový. Marka odhodila ľavou rukou vrkoč z pŕs a hádzala z opalky ďalej zelinu husom, ktoré so štebotom strkaly hrdlá do hromady. Jedna húska sa nasrdila na druhú, ktorá jej uchytila zpred zobáka potravu, zagágala a chytila kmínku za vrch hrdla. Biele pierka rozletely sa dvorom.

„Marka," opätoval šuhaj, vysoký, peknotvárý Pavel Ruža, slúziaci u bohatého sedliaka Martina Kalinu.

Tu sa Marka ohliadla. „Čo chceš, Pavle? Choď po svých!"

„Príď na nedeľu k muzike, Marka; mne je už ľúto!"

„Nepatrím už medzi vás!" pohodila ľahko Marka; „obsluhujem pani veľkomožnú! S Pánom Bohom, Pavle, choď len k Zuze, ktorej si dal voňačku."

„Ale, Marka, veď mi je Zuzka rodina! Nesrď sa! Prijdi!"

Marka neodpovedala, hodila husiam ostatnú hrsť a zmizla v dome. Pavel Ruža hľadel smutno za odchádzajúcou. Jej suknička strojne sa opálala a šumela okolo kordovánových čižmičiek. Odkedy odohnali chyžnú Nemku pre ztratené strieborné lyžice, prestala Marka boso chodiť, obsluhovala obe panie dosť zručne. K ťažkej robote najatá bola iná. Iste ztadiaľ tá pýcha proti dobrému Pavlovi.

II.

Aristid Sokol prišiel na obed domov dosť namrzený. Býval asi hodinu od Hrabovníka v dedine Kokavka. Dedina ležala v úzkom záreze, pretekanom bystrinou, ktorá svojími kryštálovými vlnami ťahala jeho stupy, mlyn a malú síce, ale dobre sriadenú papiereň. Za zárezom prestieralo sa pole mierno zvlnené navršiami. Tu bola jeho orná pôda v jedon kus zcelkovaná. Keď si išiel dole bystrinou, z oboch strán obrastlou olším, zjavily sa ti lúky, ktoré teraz stály vo svojej najvyššej kráse. Zeleň jich bola syto-tuhá, až oku lahodila: človek cíti pri pohľade na krásnu luku sosilnenie očných nervov. Sokol pestoval lúky so zvláštnou pozornosťou a pilnosťou, v čas suchoty ovlažoval jich kanálami, ktoré dľa vlastného plánu založil. „Lúka je zvláštny dar," hovorieval, „vďačná jako krava, pekná jako kôň a užitočná jako ovca."

Na Kokavke stál starý dom, smodernisovaný novým pánom. Dolná čiastka náležala čeľadi, v poschodí býval pán „bližej neba," jako sa vyslovoval. V jeho pracovnej izbe vyzeralo to jako v malom arsenáli. Po stenách visely pušky a pištole najrozličnejších tvarov, handžar križoval sa s tureckou krivuľou, indiánsky luk s tulom susedil svorne s revolverom včerajšej konštrukcie. Ba i krátky osten Eskimákov a tomahavky delavarské boly tam neďaleko budzogáňov, jakými prebíjajú si Negri vzájomne kučeravé hlavy. Krásne vyrobené kože divých zverov a dve veľké brká z kondora doplňovaly sbierku.

Aristid mnoho zkúsil v živote. Povrchný pozorovateľ nebol by uhádol, že tak mnoho búr prehrmelo nad hlavou tohoto veselého, jarého muža! A predsa zkúsil viac, než ktokoľvek v tom kraji. Synovi bohatých rodičov pozvolené bolo žiť v meste universitskom na samostatnej nohe. Neobmedzená svoboda upevnila jeho ráz, vdychla na dušu jeho ten pel mužskej otvorenosti, naučila ho panovať nad inými i nad sebou. Raz len popustil sam sebe úzdu . . . a tu počal sa rad krutých zkúsok, lebo keď pomýli sa silný, teda sa silno pomýli. Padol do tenat nemilosrdnej kokety . . . . horúca

fantasia mladosti ohlušila rozum i prosby dobrého otca. On schytil sa s ňou svetom, nechal študia, zabudol na rodičovský dom a svoje povinnosti. Po pol roku otriezvel v dolnej Italii, kde ho nechala zbožňovaná ženská, keď pozorovala, že sa o ňu zaujíma bohatý cestovateľ. Domov sa vrátiť jako zablúdený syn — nedovoľoval mu falošný stud. Šiel ďalej . . . Nerád rozprával o svojej desaťročnej púti. Do hluku istého južno-francúzskeho mesta došla mu zpráva o smrti otcovej. Tu ho schytila túžba po vlasti. Z výšin svojej túžby uzrel svoj vŕškovatý kraj — zalomil kolesá a letel rovno domov — na mohylu svojho otca. Plač jeho nad sviežim hrobom bol srdečný, dušu očisťujúci. Stará Kristína rozprávala mu o tom, jako mu otec už dávno odpustil, jako v posledných hodinkách modlil sa za jeho blaho. „Môj syn má v sebe zdravé zrno, on neztratí sa vo svete,“ hovoril pred smrťou starý Sokol; „a keď si pohulá do vôle, prijde na môj hrob. I mňa nosily túžby ďaleko a široko . . . konečne uznať som musel, že žiť, opravdove žiť možno iba tu na tejto hrude otcov. I jeho čas prijde.“

Stenčený majetok očistil od dlhov predajom istej čiastky hôr, zariadil si vzorné hospodárstvo, použijúc múdre zkúsenosti pohnutého života svojho. Z jeho hospodárskych strojov nekul more lacné klince. Duševne zotavený, prilnutím k otcovskej pôde uspokojený, ozdravený úprimným vyznaním svojich vín, neztratil nič z jasnoty a priehľadnosti svojho svobodného rázu. Len v jeho chovaní prerážal časom smelý, dobrodružný tón, ktorý sa tak podstatne líšil od tónu, panujúceho u „intelligencie“ okresnej. Preto nepožíval veľa lásky na okolí, najmä u žien, ktoré chodily jako obrázky, vystrihnuté zo starého módneho žurnálu, a predsa ztrovily polovičku dôchodkov svojich mužov na stužky, čipky a hodbáby. Mužovia nedôverovali mu preto, že neplával večne v politike jako oni, a jestli i zabrdol do politiky, teda kritisoval nebezpečno vládu a nadal samému nadžupanovi do chrapúňov. „Nič mu nenie svaté,“ hovorili páni na županskej hostine po stoličnom výborovom shromaždení odbývanej. A veru Aristidovi nebola ani ani len tá hostina svatou. „To je vaša hlavná robota,“ riekol raz na podobnej hostine hneď po toaste županovom, keď škripely nože a vidličky po tanieroch. „Narádzam vynechať nepotrebný prídavok výborovej porady a sísť sa prosto k Čiernemu Orlovi.“ Mnohí zase držali ho za prívrženca slovenskej strany, ktorá mala v stolici niekoľko ľudí. Jedným slovom mnohí ho nenávideli a mnohí sa báli. „Vymreť musíte najprv, šlendriani a omáčkoví rytýri,“ hovorieval často so smiechom, „jestli má ožiť tento vami przneny kraj! Niet človeka v celej stolici, čoby bol hoden deravú vindru. Tých málo rozumných, ale nevládnych našiel som medzi panslávmi. Ale aj to sú babráci! Na zdravej postati stoja a nevedia vás nihilovať! Na miesto, aby vám vykrútili slabé väzy, lietajú po oblakoch a plazia sa po kriváńskych skalách! Z toho tiež nič nevyjde. Až na česť a čistotu rúk, patria tiež do starého železa, rechtori jakísi!“ A tu odpľul srdito.

„Máte hosťa, milosťpane,“ oznamoval na prahu sluha vchádzajúcemu pánovi. Hosťa nenašiel Aristid v chyži, zato však nevelký

kufor ležal v sieni, pri ňom široká mapa. „Prosil, čiby si nesmel tieto veci tu u nás složiť, lebo nedôveruje krčmárovi židovi. Sám ale šiel k nemu na obed.“

„Zavolaj ho sem, Jane; uvidíme, čo to za ťažného vtáka.“

Sokol zložil pušku z pleca a povesil ju k dlhočiznému diaferdanu. O nedlho prišiel hosť.

„Ľudovít Záhorec,“ predstavil sa neznámy a vyhováral svoju smelosť. Sokol uprel na príchodzieho strmý pohľad.

„Rád som, keď vidím dobrú tvár,“ zahovoril veselo hosťove vykrutky a položiac mu ľavú ruku cez plece, viedol ho do izby.

Príchodzí mal naozaj dobrú tvár, jednu z tých šťastných, ktoré budia bezvýminečnú dôveru. Nebola pravidelne pekná, ale svit živých očú zjasňoval ju jakoby kúzlom. Mäkké ťahy splývaly v jasných liniách. Za pol hodiny boli dvaja mužovia v živom rozhovore. Záhorec podal stručne svoj životopis a jeho slová znely základným tónom pravdy. Bol professorom, lekári zabránili mu vyučovanie pre slabosť prs. Šťastný bol natoľko, že mohol zákaz respektovať. Otec jeho zanechal mu veľký mlyn, ktorý toľko vymlel, že mladý učenec nebol nútený hltať školský prach. Nerád lúčil sa síce so svojím povolaním, ale po niektorom čase spriatelil sa s voľným životom. Počal oceňovať svoju nezávislosť, zimu trávil v meste a letom cestoval.

„Tam na ženevskom jazere napadlo mi: nuž ale, človeče, ty blúdiš svetom, lámeš jazyk i nohy v mori cudzinstva, a svoj kraj nepoznáš. Nuž vzal som svoju mapu — pardon, zabudol som vám sdeliť, že som fušerom, natrhlým fušerom v kresliestve, ba i paletou narábam z dlhej chvíle — a túlam sa po Hornom Uhorsku. Namiesto italského hmyzu trápia ma tu v rodnom kraji židovské krčmy a jich zápach — nuž ale všade sa niečo najde. Pravdu vyznajúc, nikde som tak neokrial jako tu. Tatry majú svoj zvláštny ráz, ony hovoria k nám živšie, bezprostrednejšie nežli Alpy. I tužka moja lepšie poslúcha tu. Okrem toho nestretneš sa tu za každým krokom s cestujúcim kollegom.“

„Dovolíte — vaše kresby —“

„Nestoja za reč, neprevedené, púhe náčrtky.“

„Prosím, som nepovolaným priateľom umenia.“

Ľudovít doniesol svoju mapu. Pred očima umného Aristida otvorila sa drahocenná sbierka pôvodne kreslených, hlboko pocítených náčrtkov. „Súľovské skaly!“ zavolal udivene; „ach, jaká krásna, malebná skupenina skál!“

„Veď som za ňou liezol na skalinu jako kamzík!“

Veľmi páčila sa Aristidovi partia u Štrbského Plesa. Badal, že má pred sebou ochotníka síce, avšak nevšedných darov. Zvláštne živo boly poňaté výjavy z ľudu. Tu spievajúci pasák nad Váhom, tam skupenina sedliakov idúcich z trhu a dobre ochmelených. Aristid videl tvorenie a potešil sa nad svojím hosťom. Cez celý týden vodil ho po okolí, vliekol ho do dolín, na skaly, do hlbín hory. Ľudovít pilno kreslil; keď mal jeho hostiteľ prácu v poli, sedel doma, popravoval a doplňoval kresby. Časom, najviac nocou, sedel

pri stole a písal . . . O tom ale nevedel Aristid. Raz mal ísť ďaleko do hory, a preto vstal o tretej. V izbe Záhorcovej sa svietilo. „Ba či neonezdravel," pomyslel si a rýchlo vyletel po drevených schodoch ku chyžke. Zaklopal. Nik mu neodvetil. Pomaly otvoril dvere. Hosť sedel pri stolíku a písal.

„Spať, spať, pane maliar," zavolal veselo. Záhorec pozrel rýchlo na hodinky.

„Opravdu, už čas!"

„Druhí ľudia teraz stávajú, keď páni umelci hrbia sa ešte nad stolíkom. Čože máte takého pilného?"

Ľudovít sa trochu pomiatol. „Ach, trápi ma časom myšlienka, a trápi tak dlho, počím ju nenapíšem!"

„Tedy i spisovateľ! Zase nové zvláštnosti u vás odkrývam. A to ste mi ani neriekli!"

„Nestojí za reč! Vrtochy, nič inšie."

Medzi mužmi povstalo cez týdeň ozaj úprimné priateľstvo. Umné, niečo fantastické reči Záhorcove bavili Aristida, jeho vrelý cit rozprudzoval i v ňom krev. A tak nič nebolo v tom nemiestneho, keď hostiteľ pristúpil k hosťovi a oprúc sa ľahko o jeho plece, hodil okom na papier. Skoro ale obanoval. Cítil, že to nebolo milé Ľudovítovi.

„Ah! vy píšete po slovensky! Jaká to zriedkavosť od tak umného človeka! Mohol som to síce badať na spôsobe vášho vyjadrenia."

„Časom — iba hračka," riekol Ľudovít, ale celá mocná struja krve hrkla mu do tváre! Tak ďaleko sme ešte, že umní ľudia, ktorí nechcú lebo nevedia byť martyrami, začerveňajú sa, keď jich prichytia pri slovenčine! Načo si robiť illusie! Povinnosť básnikova je načrtať odblesk skutočnosti. Ona sa vám nebude páčiť, drahí čitatelia, ona vám bude odpornou, ba snáď obrazí váš cit! Cupy rupy, cupy rupy! veselo tlčte na moju hlavu! Nech trpí ona tiež, keď srdce už tak mnoho pretrpelo. Asnáď dá mi Boh milosť, že poukážem na chodník, po ktorom by kráčať mal náš spisovateľský podrost. Asnáď nemilosrdné slová moje a bezohľadné odhalenie rán našich bude blahonosným liekom! Keď na to myslím, preklínam slabosť svojho pera. V mysli to varí sa a vrie divým klokočom, v duši zrejú sarkasmy, pred okom tmolia sa mi postavy života nášho pekné i špatné! Ale tá ruka moja slabá, ona hádže na papier namiesto mäsitých, skutočných postav iba mdlé tiene. Nuž dobre, snáď príde duch, ktorý vyplní moje kontury. Áno, Ľudovít hanbil sa, keď ho prichytil Aristid pri slovenčine, a predsa bola duša Ľudovítova čistá jako ten prameň vo Vrátnej, a Aristid muž nepredpojatý a otvorený. Kde väzí chyba? V nás. V našej nejapnosti, bezcharakternosti a slabosti.

Táto episoda odokryla pred zkúmavým okom Sokola novú stránku u priateľa. Dlho rozmýšľal o tom v horách, kde jeho ľudia rúbali mohutné jedle. Neprišiel k dokonalému vysvetleniu.

Medzitým, čo dvaja mužovia žili v dobrej shode, kolovaly okolím pestré chýry o Sokolovom hosťovi. Tu povrávali, že to iste dajaky dobrodruh, ktorého poznal Sokol na cestách (a Boh zná, jako po-

znal, dokladaly dobrosrdečné dámy), tam zas tvrdilo sa, že to Nemec, tu zas poznávali v ňom Angličana s dokonalym spleenom! Prečo sa nikde s ním neukáže Aristid? I do Hrabovcov prestal zachádzať! V tom niečo väzí! Najzlostnejší pustili chyr, že to svätosväte rusky emissár, ktory priniesol Toryskému ruble a pri tej príležitosti vymeriava pre ruskú armádu karpatské priechody! Veď ho hajny mestečka Skalnice videl kresliť v Úžlabinách, kade r. 1848 prešla kozácka stotina. Chyry došly do malych, zato ale veľmi čujnych uší paní slúžnej, a na tejto nie neobyčajnej ceste k úradnej vedomosti slúžneho. Tento pán urobil vážnu tvár a vážna tvár slúžneho dodala chyrom pravdepodobnosti! Boli by zaviedli vyšetrovanie – keby nebolo toho „medveďa!“ Ten Sokol je dráč, duellant, grobian! Čert s ním vyjde!

A Ľudovít ticho kreslil ďalej pod pokroviteľskym krydlom priateľa. „Poďme raz už i medzi ľudí,“ riekol v nedeľu pri čiernej káve Aristid. „Jestli vám milo, môžme dnes urobiť vylet. Poznáte okolnych ľudí najrozmanitejších útvarov.“ A tu mu nakreslil krátkymi slovami bytie a žitie niektorých súsedov. Ľudovít nemal nič proti vyletu.

Priatelia zavítali u Hrabovca. Starého nenašli doma. Karola vstala od postilly, položila okuliare do knihy a zavrela okuté jej dostičky. Šedé, zvedavé očko stareny bliskalo nedôverčive na cudzinca. Ona si ho predstavovala strapatého, mohutného, s veľkou rozcuchanou bradou a krátkym tučnym nosom. Vyzeral inač, hovoril plynne nemecky a hľadel tak nevinne do sveta, že sa starká osmelila bližej potiahnuť svoj stolec. Eugenia vnišla do izby svojím tichym krokom a sadla s nemou poklonou na stolec. Ľudovít bol prekvapeny zjavom Ženky. Z rečí priateľovych utvoril si o nej celkom iny obraz. Prekvapil ho ten tichy mier na tvári dámy, preživšej také ťažké zkúšky, nie menej jej krása, ačpráve bol pripraveny na neobyčajny zjav. Jej čisty, zvonny hlas okúzlil Ľudovíta, nie menej, než umné zvraty reči a určité, jakoby celkom ustálené náhľady o všetkom. Zdalo sa, že bola na každú odpoveď pripravená. Aristid šiel pozreť včely s Fridrichom, a tetka zmizla z izby za svačinou. Ženka pustila sa s Ľudovítom do príjemného rozhovoru. On hovoril o svojich cestách – najlepšie to thema medzi neznámymi ľuďmi. Hovoril živo, krásno, jako to ležalo v jeho umeleckej prirode. Ona zmienila sa bez ostychavosti o chyroch, ktoré o ňom kolovaly, ba zasmiala sa srdečnym, klokotavym smiechom nad jeho poznámkami o malichernosťach vidieckej spoločnosti. Ona sa veľmi riedko smiala. Karola v nedorozumení pozrela na ňu. „Chvala Bohu,“ pošepla si dobrá starenka, „oživa to dobré dieťa.“ Keď oba priatelia odišli, nemohúc dočkať Hrabovca, opanovala obe stránky úplná, vzájomná spokojnosť. Karola tešila sa, že Záhorec není Rus – veď sa dozvedela z jeho reči, že pozná jeho strynu. Ženke páčil sa živy cit, s jakym vedel hovoriť. Fridrich bol rád, že dopočul sa od neho o Draždanoch. Aristidovi bolo milé, že sa jeho priateľ dobre vhodnul do pomerov. Ľudovít si spokojne pohvizdoval na zpiatočnej ceste. Jemu stály pred dušou tie veľké, zvláštne krojené

oči krásnej ženy. „Jakoby sa daly vykresliť?“ Prijdúc domov, pokúsil sa o to. Márne. Roztrhal náčrtok. „Keby mu chcela sedeť?!“

Iné návštevy neurobily na professora zvláštny dojem. Našiel ľudí obyčajných všade s tými istými smiešnosťami. Všade hovorilo sa o voľbe, o úrode, o barónových koňoch alebo o šatách panej podsudcovej, ktorej veru pomery nedovoľovaly luxus. Tu našiel náruživého jarmočníka, tam ferblistov, ktorí sa pri každej hre povadili, potom pomerili a konečne popili, tam otca s trimi dcérami, oblečenými v kongruentné karirované šaty, odpovedajúcimi na všetky otázky „igen“ lebo „nem,“ bez rozdielu, v jakej reči otázka postavená bola. Tu i tu naďapil na pohostinného farára, na starnúcu pannu s mladuškými citami, na mladých ľudí so starými ťahy, na odroňov s ozrutnými rukami a s dešperátnou maďarskou výslovnosťou. V Skalnici sa málo bavil, odohnala ho nuda. V „panskom hostinci“ našiel plno židov, v kasíne puch lacného dohánu a bežné vtipy, na rynku baby predávajúce oštiepky i švabachom tlačené litanie a snáre. Šviháci hrali v „kaviarni“ na nesmierne veľkom billiarde s nízkym mandanellom, tak že jim žlté gule behaly viac po zemi, než po zelenom súkne, ktoré ukazovalo plno veľkých dier, zle sošitých. Veľký fľak od petroleja rozťahoval sa v prostriedku vo forme Asie: z prostrednej lampy nad stolom totiž čupla každú hodinu kvapka oleja. Dáka potierali o múr a hrešili nehorázne.

Ľudovít utiahol sa k Aristidovi. Nedele a sviatky trávil u Hrabovcov. I so starým pánom sa dobre skamarátil. Voľby totiž boly rozhodnuté, Kropáči prepadol a do duše starého korteša vtiahla zase nuda a lenivá spokojnosť, ktorá bola vytrhovaná iba kontami: boly to najviac krčmárske konta. Hrabovec jich posielal Kropáčimu a Kropáči pravidelne Hrabovcovi. Židia žalovali, korteš s kandidátom sa povadili a vec došla pomaly do svojej koľaje, tak že Hrabovec pokonal sa s veriteľmi.

Leto stálo na svojom vrcholi. Poľné roboty pohltily všetok čas Aristidovi. Záhorec zachádzal vždy častejšie do Hrabovníka. Eugenia bola mu hádkou, problemom vzácnym pre umelecké tvorenie. Pozoroval jej nenáhly návrat k životu, k pôžitku. Videl, že až teraz dosahuje svoj vývin, že dozrieva k úplnosti, že stáva sa ženou v najkrajšom smysle slova. Chvíľami si pochleboval, že mnoho dopomohol k „uzdraveniu“ jej duše. Viedol s ňou dlhé rozhovory, uvádzal jej mysel do hlbín a vynášal do výšin. Jeho fantasia maľovala jej čarovné perspektívy života, ukazovala na pravé pôžitky. Na špeciálne pomery nedovolil si žiadnu poznámku, bárs jej dal cítiť, že mu boly známe. Aristid dobiehal zriedka do Hrabovníka. A divno, čím viac blížil sa Ľudovít k Ženke, tým jasnejšie cítil jakési vzdiaľovanie sa od priateľa.

„Vy máte úplné právo na život robiť nároky,“ hovoril jedného dňa Záhorec k Eugenii, ticho kráčajúcej po jeho boku: „a preto nepochopujem to vaše stránenie sa sveta, to večné nosenie smútočných šiat a seriósny, zasmušilý pohľad na všetko. Ledva, že vás vylákali na dnešný výlet! A predsa je pre vás príroda opravdovým

lekárom. Tak málo peknych duší stretávame: škoda tej vašej pod fátelom smútku a samotryznenia."

„Vy znáte osudy moje a divíte sa tomu? Vy ste schopny vycítiť utrpenia ľudí úryvok vášho románu, ktory ste mi prečítali, mňa hlboko presvedčil o tom a nechcete pochopiť stav zlomeného srdca ženského, postavenie stvorenia, ktoré nemá pod sebou pôdy?"

„Láska a ocenenie, ktoré sa vám dostáva zo všetkych strán, je úrodná pôda k ďalšiemu kvetu. Ženská, ktorá vie tak mocne vplyvať na svoj kruh, nemusí zúfať. Nešťastie ohromí nás na čas, ale zničí iba slabé duše. Vaša duša nenie slabá!"

„Som žena. Čo môže tak hrozného postihnúť vás?" Eugenia zastala a hľadela skoro prísno na Ľudovíta. „Ztratíte majetok, máte možnosť ho nadobudnúť. I keď ho nenadobudnete, neprestali ste byť jednotkou vo svete: treba sa len starať o nully, zdvihujúce vašu hodnotu. Ztratíte drahú bytnosť prijde čas a rany zacelia! Jakú ztratu nenie v stave zabudnúť muž? Ba i keď to najhroznejšie prijde na vás, keď utratíte meno, česť, ešte i vtedy je úľava možná: svet je široky, možno počať život znovu na druhej pologuli, alebo za rovníkom. Ináč je to u nás, my nie sme nič samé sebou." Ženka sa zamyslela a sklopila oči na kamenny chodníček, vedúci k rozvaline starého zámku. Zo stavby zostaly len niektoré múry a kvadrami vykladaná studňa, zasypaná do poly skalím a drobiskami. To bol cieľ vyletu. Za nimi štvrťhodinou tiahla dosť hodná spoločnosť. I Aristid sľúbil, že prijde podvečer na hrad.

„I vám zostane možnosť nového života, len treba na ňu veriť! A konečne, v čom pozostáva tá neobjemná veľkosť vášho nešťastia? Prežily ste tri roky nezdareného manželstva. Bez viny prešly ste pokušenie. Sám nehodny muž, s ktorym vás sputnali, uvoľnil vás bez najmenšieho vášho pričinenia! Kde tu priepasť, ktorá by nedala sa mostom preložiť?"

„Daromné mosty, keď som už na dne tej priepasti."

„Chytte sa pomocnej ruky, ktorá vás vyzdvihuje."

„Niet takej, a keby bola, nedosiahne. Hlboko som, veľmi hlboko."

„A keď by chcel niekto zostúpiť až na dno a mocnym ramenom podnať sladkú ťarchu zas do svetla, na boží, krásny svet?"

Eugenia pozrela vyznamne, tázave na Ľudovíta. Tvár jeho bola jakási zduchovnelá, oživená.

„Vy ste umelec, beriete veci zo svojho stanoviska. Umelci radi bludia pestrym sadom požitkov, a sami ssajúc sladkosti života, pripravujú inym blahé chvíle. Umelci žijú pre tie krajšie momenty ľudského života, my ale musíme i tie horké snášať. Vy nepochopujete, že sú svazky, ktoré sa nedajú pretrhnúť, sú povinnosti, ktoré si uložil sám človek a musí jim slúžiť až do konca života, tym viac, keď jich ztvrdil sám Boh."

„Vy ste milovala Eduarda —" zavolal skoro nastrasene Ľudovít a zostal stáť; tak teda nepochopil ešte túto ženu. S každym rozhovorom vynachádzal nové, neodkryté poklady jej duše.

„Milovala," odpovedala sucho Ženka a pošla k predku. Jej krásne prse vlnily sa chôdzou, snáď viac rozčulením, lebo až posaváď nebolo pozorovať na nej žiadneho zadychčania.

„Nemožno, nemožno," nevdojak preriekol umelec a ťažoba padla mu na dušu. „Veď ona prvýraz povedala nepravdu," pomyslel a zatajil v sebe dych. „Neráčte upádať v samoklam! Boly'ste takmer deckom, padly ste pod tortúru . . . sama s hrózou myslíte na ubehlé časy! Kde tu mala miesto láska? Samy ste riekly onehdá, že váš priechod z detinstva do žravých bôľov bol ramenitý, náhly a nečakaný?!"

„Milovala som nešťastníka. Jeho bezodný bôľ, jeho bezvýchodné rútenie sa v priepasť som milovala. Storáz kliala som svoju slabú ruku, ktorá ho nemohla zastaviť! Načo láska šťastným ľuďom? Láska šťastných je zpolovice sobectvo, láska ku kráse je opájanie samého seba, je lichotenie sebe. Milujte špatnosť, milujte nehodného, aby ste ho zachránili pred pádom! Potom uznám, že viete pocítiť celú hĺbku božského slova „láska." Nič romantického nebolo v srdci mojom, i ja robila som nároky na život i pôžitok, a keď ma minul, preklínala svoj osud, vadila som sa so svojím Hospodinom! On mne preukázal milosť a osvietil ma. Viete, že Eduard pozdvihol na mňa svoju ruku! Ach, to som nemala riecť. Vy ale ťaháte zo mňa konfessie — hnevám sa na vás, nenie to šľachetné . . . áno, pozdvihol ruku . . . v strašných bôľoch, v slzách, krvavých slzách bojovala vo mne zášť, pekelná zášť s láskou, onnou vyššou láskou, akú nepochopí žiadon mužský um a nepocíti žiadno mužské srdce. Už víťazila zášť. Vtedy rozložil sa predo mnou obraz života, osnovaného na základe zášti; hoj, zaplesalo srdce a počalo biť tak bujno, telo rozpálilo sa, každý nerv vo mne vibriroval . . . I zľakla som sa! Nuž, či summa tejto neresti má mať takéto následky? Či zkaza má byť matkou ešte hlbšieho úpadku? Zmeravela som. Horúce slzy kanuly na rameno moje, modré od nehodného nakladania so mnou, mladým stvorením! Slzy osvätily modrinu. Mizla zášť a zvíťazila láska. Obrnila som prse svoje trpelivosťou. Zúrenie krotila som lichotením, krivdy odmeňovala som dobrodením. Podpísala som všetko, čo odo mňa žiadal, bárs protivila sa tomu celá rodina, a keď upadol do nemoce, bola som mu milosrdnou sestrou. Nuž povedzte, či nemám právo povedať, že milovala som svojho manžela?"

Mráz prebehol telom Ľudovítovým. Slová krásnej ženy rinuly sa z jej pŕs traslavym, zdusenym tónom, ony opájaly jeho hlavu. V rozčulení rozhovoru zdvojnásobnila sa krása Ženky. Jasné zraky dostaly hĺbku nezmernú, jej perny karmínové sťahovaly sa v prísny výraz. Ťah zabudnutého a znovu mocne zkrieseného bôľu zaihral okolo sladkych úst.

„Samoklam, samoklam," pomyslel si Záhorec, ťažko vydychajúc. „Ona nemámi mňa, ale mámi seba! Táto bohatosť ženských krispázdna by mala byť samoľúbosti! Toho ani v románoch nedočítaš sa. Nenie-li to koketeria?"

„Vy neveríte? To ma bolí! Ja myslela, že vám to všetko tak jasné, jako toto letné nebo! Pomyslite len, čo som? Pomenujte

môj stav menom! Len pekne prosaicky, bez fráz, bez kvetov. Dievčenský stav venovala som manželovi, manželstvo rozdvojil on, ale nezrušil! Neoplakávam jako vdova mrtvého, nie som vo spojení s živým! Nosím jeho meno, ale nie slasti a strasti manželstva! Čo potrebujeme shánať sa po výrazoch a okrasľovať nešťastie? Či môžem počítať na úctu a vážnosť? Nie! Prosiť môžem ou, ale žiadať ho nemám oprávnené nároky. Na žene, odlúčenej od muža, leží tieň, čoby bola belšia jako sňah — ten tieň neodplaší žiadon blesk priazne ani zdvorilosti. Almužnu prijímam, keď mi dáva svet uváženie a česť!"

„Vy prijímate povinnú úctu! Avšak keď chcete hovorit bez kvetov, dovoľte i mne otázku bez obalu. Či je tak nemožno sprostiť vás tej neistoty? Nieto dosť príčin, aby ste zákonne roztrhly svazok, ktorý je skutočne rozorvaný na večnosť? K čomu tá askesa, ktorá mučí nielen vás, ale i vašich milých, a neprospeje nikomu. Či môže Boh chceť daromné ničenie mladého života? Roztrhnite putá!"

„O to chlopoti sa stryc! Z mojej stránky darmo čakajú na dajaký krok. Čo mi pomôže amnestia zákona, čo mi pomôže omilostenie cirkve, keď si nemôžem sama sebe dat uvoľnenie. Už som sa dokonále smierila so svojím osudom: tahať zkazený život svoj po božej vôli do hrobu. Ztrata moja sa nikda nenavráti! Načo plakať, načo hádzať sa a metat v jaskyni bez východu? Kameň padol do hlbokosti morskej. Zažblnkol napokon, ktože ho vynesie na boží svet?"

„Mohutná burka," riekol Ľudovít; „náruživosť, pohnutie potrebujete."

Postáli na výklenku, zkadiaľ mali krásny výhľad. Protivné hory zdaly sa byť vyššími. Azúrom svietily vysoké hole. Spoločnosť sa blížila. Starý Hrabovec vydychoval jako mech a hrešil na hlúpy nápad, teperiť sa po skalách jako mulica. Tetuška Karola vzdychala a obdivovala výhľad. Fridrich vliekol celú garderobu šiat. Marka niesla kos, ten najľahší, sluhovia vliekli hlavnú čiastku potravy. Mladá slečinka, pokrevná Hrabovského, sotva zanechavšia pensionat, opierala sa o rameno kavaliera s cvikerom, ktorý každú reč počínal s „ja." Volal sa Emil Mravec a mal mnoho podobného s týmto zverom, len nie ohľadom pilnosti, lebo bol pre lenivosť relegovaný z gymnasia a darebačil teraz u otca, kasnára, ktorý myslel, že má v nom poklad. Hovoril mladý suhaj nosom, ako sa tomu naučil medzi takzvanými firtlisami, specialným to druhom uhorskej mestskej mládeže. Shromaždená spoločnosť vtiahla medzi rumy a rozložila sa v tieni starej steny so strielnami.

III.

Tetka Karola ustlala z kepenov a ručnikov celý diván pre brata. „Opatrnosti nezbyva," chlácholila ho, keď sa durdil; „či si už zabudol ten výskot v jaseni? Celé štyri týdne ani hnút, a lekár nevychádzal z domu."

„Ešte si pec mala vziať!" riekol Hrabovec a zpúšťal sa na svoje miesto, podopierajúc sa na striebrom kutú palicu.

Ľudovít Záhorec rozhľadel sa po kraji. Mierno zvlnená rovina prestierala sa pred jeho očami, zo všetkých strán obrubovaly ju vysoké vrchy. Miestami sožaté obilie nakopené bolo v mandloch. Dedinky vyčnievaly jako zelené ostrovy z obilného mora.

„Výlet by bola pekná vec," poznamenal Hrabovec, utierajúc si pot z čela, „keby človek naozaj letef vedel! Takto ale si horko zarobíš trochu toho sviežeho vzduchu!"

„*Ja* som usporadoval výlety v Prešporku," ohlásil sa Mravec, prestupujúc z nohy na nohu, „grand výlety, pol mesta sa súčastnilo! šampaňské tieklo, celá vojenská banda hrala. *Ja* a gróf Lopresty riadili sme kadrillu; šesťdesiat párov tančilo."

„Nože nalejte, Milko, toho vína za pohárik," pretrhol ho Hrabovec, „a potom tančite s Loprestym trebárs menuett."

„Herrliche Aussicht!" zasypela mutirujúcim hlasom „kišasonka" Ernestína a ovievala rozhorúčené mliekové líčka čiernym vejarom z mahagonového dreva, „was für schöne Cirrus-Wolken steigen am Horizonte empor."

„Dovoľte, milosťpani," riekol ticho Ľudovít, „jednu z tých utešených buchát, ktoré vidím tam na horizonte!" Tetka Karola usmiala sa prívetivo a počala deliť zákusky.

Chutilo všetkým náležite, bárs netieklo Mravencovo šampaňské. Starý pán bol dobrej vôle a počal rozprávať kortešské kúsky.

„Prijdem vám do Ráztok. Tam bieda! Vyrúti sa mi oproti celý rákoš žien a detí: „Hrabovec, Hrabovec má tlstý bachorec!" vrešti tá rota Koreh; „Kropáči báči sedí na pekáči, zjedol mačku na pekáči," pišti celý chór chlapčiskov. Hm, zle je, pomyslím si, ale už len nezreteriruješ. Zatiahnem do hostinca. Už popredku poslal som ta kmotra Kabaňu; hltoš kadejaký, nemá dna, mizne v ňom všetko jakoby si do riečice lial. „Čos vykonal?" pýtam sa ho. Stál v šenkovni nad opitým človekom, sediacim na stolci. Hlava mu visela na bok, ústa blabotaly nesrozumiteľné slová. „Budeš, či nebudeš?" volal na opitého Kabaňa, už tiež dobre potúžený.

„Čo robíš, stonoha kadejaká, veď tu celá zbura!"

„Ach, urodzený pane," riekne Kabaňa opravdu smutným hlasom, „zle, zle sa mi vodí! Už desiaty liter lejem do tohoto chrapúňa, a ešte ani raz nezavolal „éljen Kropáči!"

Všetko sa rozosmialo.

„*Ja* som Toryského zbuktatoval v našom okrese," pochvastal sa Mravec; „už veci zle stály, päť dedín odpadlo od nás. V poslednú noc soberiem sedem vozov, hybaj do toho kúta. Pohádžem chlapov na vozy . . ."

„Len jednou rukou ste jich hádzali?" opýtal sa nevinne Fridrich a chlipol si z pohára.

Mravec sa skonfundoval. Jeho tenká vychudlá postava a nervósne agitujúca rúčka nesúhlasila s takou prácou. Nastala malá pausa. Ľudovít poodisiel bol od spoločnosti a rozložil svoju mapu. Marka stála pri ňom, rozopiatý dáždnik držiac nad papierom, na ktorý hádzala zručná ruka umelcova ľahké náčrtky. Mravec sa priplichtil k nemu.

„*Ja* som tiež kreslil znamenite," riekol zhybnúc sa nad mapu, „i tušom i kriedou. Je to krásne umenie, len mnoho trpelivosti treba. Tento vrch ste zle nakreslil — nenie tak strmy. Veď tie obloky na múre nie sú tak veľké. Tá vážička je znamenite trafená — zimozel ste zabudli, zimozel, ráčte len pozreť, zimozel tiahne sa hore stenou."

Ľudovít neodpovedal nič, ale kreslil ďalej. Mysel jeho bola pobúrená, nepokojne lietala jako lastovica pred búrkou. Lichotilo mu, že Ženka bola tak sdielna a dôverčivá k nemu, a predsa cítil tajny nelad v útrobách. Jej dôvera podobá sa zdvorilému skloneniu sa silného k slabšiemu, nenebezpečnému, ktorý i pri zlej vôli nemôže nadužiť sdelené tajnosti. On je viac príjemnou hrou, ručnym zrkadielcom, v ktorom sa raz zhliadneme a potom zatvoríme klapňu a nestaráme sa viac oň. Jak celkom ináč chová sa Ženka k Aristidovi. Celá jej postava dostáva seriosnejší vyzor, slová jej znejú plnšie . . . Ona by sotva vedela tak vyžalovať sa pred ním, sotva by tak svobodne otvorila pred ním srdce, avšak každé jeho slovo padlo by u nej viacej na váhu. On je v jej očiach mohutnou skalou, kdežto umelec rovná sa vetru, ktory príjemno chladí líce, ale o ktorom nevieme, zkade prichádza a kam veje. A predsa Ženka zaujala mocne city jeho, celá duša jeho preplnená bola tou vôňou, ktorá okružovala jej ľadné zjavenie. On usiloval sa celou svojou tvorivou silou upevnit, schytiť jej obraz tuškou i perom, až konečne uznal, že marne namáha sa. Chybäl mu ten mier, ktory je podmienkou umeleckeho spracovania! V hneve nenačrtáš hnevlivca, tak jako netreba sa opit, abys znázornil opilca. Darmo siahaš po krase fantasiou svojou, keď tonieš v nej, darmo hľadáš vyrazy k opisaniu prelesti, keď vzdychaš zamotany v jej sieťach.

Spoločnost kypela najlepsim veselım, keď ukázala sa pekná hlava Osmana medzi krami. Aristid prijachal za ním na vrancovi. Osman bežal rovno k Ženke, položil svoj pysk zdvorile na jej klin a opálal kučeravym chvostom; potom vyskočil a vítal svojho pána. Mravec ho chcel pohladit, aby dokazal svoju súcost ku sportu, ale Osman pozrel naňho z boku a zamumlal jedovito. Mlady pán bol mu snáď pri pohyblivym. Aristid pohrozil psovi, ktory spustil sa na brucho, očividno zahanbeny. Neskory vyletník dohanal dobrou veselou vôľou zameskané chvíle, rozosmial vsetkych, dusil Mravca, keď sa chvastal.

Ľudovít pozoroval svojim vnikavym okom kazdy pohyb Eugenie. Zdalo sa mu, že sa zjasnila jej tvár. Tichym žiaľom obdivoval statnú postavu mladeho muža, volnost pohybov, istotu v kazdom hnutí. „Na takého muža sladko sa je opreť. Jakási triumfálna bezpečnost chodí s ním." Oko umelca utkvelo na Eugenii. „Mnoho príbuzneho je v tychto dvoch zjavoch," pomyslel si s ustrnutım, „snáď práve preto tak časté neshody medzi nimi. I teraz sa hádajú, avsak je to hádka plná vnutornej harmonie. Stavil bych sa, že niet podstatného rozdielu medzi nimi. Prečo nehádá sa Eugenia nikdy s Mravcom, ktoreho slová tak protivia sa jej tichej prirode? Ona je k nemu prívetivá a braní ho, keď ho vysmievajú. Zdá sa

mi, že stojím u nej s Mravcom na jednom stupni.“ Táto myšlienka zarmútila Ľudovíta. Melancholickým pohľadom zahľadel sa na hory, ktoré pestrely sa rozličnými barvami v bleskoch k západu kloniaceho sa slnka!

„Čo taký zamyslený, pane professor?“ pohodil veselo Aristid a položil mu na plece svoju ruku.

„Uznávam marnosť našich snáh! Pozrite na barvy tamtoho pohoria! Vo večnom menení naháňa jedna tinta druhú, tu chmára, tam jasná zeleň, tu zas modrý pruh! Večný pohyb, večné trasenie, a plátno naše tak nehybné, mrtvé . . . Preto snáď tak málo platíme svetu, preto padáme do jednej kategorie s komedianty a akrobatmi. Podívaš sa, zatlieskaš a koniec! Kde tu celok, kde tu obšírne pochopovanie krásy! Tlčieš sa, biedny umelec, od paradoxa k paradoxu, vylievaš srdcovú krev — a neznázorníš ani blesk oka, ani tieň letúceho oblaka. Nedivím sa veru, že naprieck všetkým námahám nikdy nedosiahne umelec tej vážnosti v ľudstve, jakú máte vy ľudia diela, ľudia skutočnosti.“

„Kedy by bol umelec spokojný so svojím osudom? Dones mu hviezdy z mliečnej cesty, on ti jich odhodí jako deravé lieskovce. Žiaden muž prosaického diela nemá toľko uznania, jako ľakký miláčok Gracií. Bieda je v tom, že umelci čiahajú po takom uznaní, chcú mať tam platnosť, kde to nemožno. Na ten neduh trpia všetci. Znamenitý komik, miláčok obecenstva, namyslí si, že je veľkým politikom a počne písať články, ktoré pravda idú do koša! Hu! svet si neváži umelca, počuť potom žalobu. Je to tá stará nôta Torkvata a Antonia!“ Ľudovíta obrážaly tieto slová Aristidove. Cítil jich pádnosť a tým väčší bol jeho bôľ.

Na zpiatočnej ceste prepustil Aristid svojho koňa starému Hrabovcovi, ktorý dosť pevne sedel v sedle.

„Ani pensionovaný generál!“ zavolal za Hrabovcom Sokol, keď počal klusať poľnou cestou.

„A my pôjdeme chodníkom, možno že ho ešte predídeme.“ Spoločnosť sa pohla. Aristid podal Eugenii rameno. Emil Mravec obskakoval okolo Ernestíny, odoberal jej šal i vejár, nasádzal neprestajne cviker na nos, triasol rukami, prestupoval jakoby ho pálila pôda, robil vtipy a smial sa jim sám veľmi chutne, hlasným, trasľavým chechotom.

„Einzig,“ sypela pensionistka a klonila hlávku prívetive na bok. Záhorec šiel popredku s tetkou. Sokol zdŕžal krok.

„Divny to dnes deň,“ pomyslela ľavným úžasom Eugenia. „Na ceste sem náhlil Záhorec a doniesol ma do tonu, ktorý úprimne želiem. Teraz hamuje Aristid a hladí jakosi vážne.“

„Čo súdite o Ľudovítovi?“ pýtal sa Sokol Malinskej, keď jich už ostatní na kus odbehli. „Veď trávi u vás svoje hodiny, malý ste teda dosť času a príležitosti nazreť do jeho záčinku.“ Na podobné vyrazy už bola navykla Ženka pri Aristidovi, a preto jej ani nenapadol.

„Jestli vám na tom záleží, môžem vám smelo vyznať, že som vám vďačná za túto známosť. Obcovanie s ním je tak príjemné,

hladké. On netiesni človeka, nezavadzia nikdy. Chceš-li, on hovorí; hovorí s citom, kreslí obrazy a zas jich zotiera; fantazuje, posudzuje, ale nikdy neuráža. Chceš-li, on mlčí; tak umne mlčí až pri ňom voľno. Myslím, že to pochádza ztadiaľ, že je skromný."

„So skromným hlupákom neobcuje sa príjemno a *hladko!* Skromnosť je len vtedy cnosťou, keď je spojená s duševnými prednosťami, so silou. Vám neimponuje skromnosť, ale sila."

„A mnoho mnoho vnútornej sily. Reč jeho plynie raz voľným, tichým prúdom, a vtedy vyzerá nezdravisto, skoro bys' ho ľutoval. Druhýraz rúti sa prúd jeho reči jako horská bystrina; vtedy blískajú oči jeho, tvár potiahne sa ľahkým rumencom, skoro bys' mu závidel tú spôsobnosť oduševnenia! Ach, mne sa tak ťažko oduševniť! Jakúsi šedú barvu dostáva život a svet."

„Ľudovít vám ho ožiari ružovou barvou svojho ducha."

„Na chvíľku. On sostúpi do hlbín ľudského bytu — človek musí nevdojak za ním. Tam otvárajú sa jaskyne, v nich fosforeskuje magické svetlo a odráža sa od drahokamov. Zas indy napadne mu vyleteť do výše: jaké výhľady poskytuje nám! Nedohľadná diaľ leží pred žasnúcim zrakom, a predsa sa vyznáme v nej, na známych punktoch utkvie oko."

„A nebojíte sa závratu?" Hlas Aristidov šiel z hlbosti jeho širokých pŕs, znel pridusene, tak že patrno bolo, že je mladý muž v rozčulení.

Malinská trhla nevdojak rúčkou, zavesenou v ramene Sokolovom. Jaký to tón? Nikdy nepočula tak vravet Aristida.

„Vy viete oceniť výborného muža. O tom som nepochyboval," pokračoval Aristid obyčajným svojim zvučným hlasom; „my sedliaci sme s ritiermi ducha vo velmi zlom položení. U nás je všetko nudné a všedné. Na miesto do jaskýň s magickým svetlom chodíme do konskej stajne, a na miesto romantického letu nad oblaky uspokojiť sa musíme s prácným skriabaním sa na senník. To by bola konečne ešte snesiteľná bieda. Avšak stáva sa, že i nám srdce zatrepotá a počne vyskakovat jako mladé baranča. Potom až nastane kríza. Siahaš po slovách — slová ti ujdú, chceš vyjadrit svoje myšlienky — a ony sa ti pomotajú do chomáča, nikam von! Medzitým, čo sa takto chlopotíš, metáš, prijde pekne operený vtáčik — chňap — už je jeho zlatá muška!"

„Načo sú vám slová?" riekla niečo uspokojená Ženka, „vy ste vyvolili lepšiu časť, vy máte skutky. Na vás opiera sa slabý, vy sýtite hladných a ženiete sa do predku bujarou silou. Len pred hodinou závidel nás básnik dôležitost a vážnost dielných ľudí. Vy ste ho celkom dobre zavrátili. A teraz padáte do tej samej jamy, z ktorej ste ho tak zručne tahali. Načo vam veterne zámky, keď staviate solídne z kvadrov? Načo vam sila v slovách, keď sa ona javí v diele?"

„Tak, tak! Ťahaj, kuvik, ťahaj veselo! Načo tebe naslaždenie, načo tebe bozk krásy, tahaj a jedz — tu korytko ovsa! Neba života patrí iným, silným v slove, krásnym duchom; keď sa ti zjaví obraz krásny a ty zahľadíš sa nan svatou tuzbou — prehltni slinku, kuvik, a ťahaj ďalej, čerte, až ti okále vylezú. A predsa

máme i my tak veľkú chuť zastaviť sa na chvíľku a okúsiť toho zakázaného nektáru."

„Kto má ľahší prístup k pôžitkom, nežli vy, ktorí pracujete na vydatnej pôde? Medzi vašou sejbou a vašou žňou srok krátky. Považte však sejbu tých „duchovnych ritierov," jako jich menujete, jak nevďačná je ona pre ních. Väčšina jich pije kalich naplneny šťavou z bolehlavu a nie nektár. Po smrti stavajú jim síce pomníky, vy nie ste upriameny na vďačnosť budúcich pokolení a staviate si sami paloty."

„Nech sovy húkajú v nich, nech salamandri vlečú žlté bruchá po jich mramorových dlážkach, keď nevtiahne do nich opravdová, vyššia slasť života! Vy mňa nerozumiete, Ženka, nerozumiete, lebo nechcete rozumeť!"

Purpurom zbarvily sa líca Malinskej. Sokol pozval ju prosto „Ženkou"! Stalo sa to teraz po prvýraz. Či snáď zavdala ona podnet k takejto nebývalej dôvernosti, previnila sa niečím? Zopakovala rýchlo všetky svoje slová, ale nenašla v nich nič pochybného. Večer rozhostil sa krajom, okolité vrchy tratily svoje kontúry v šedej mhle večernej. Nad hlavami mladého páru zakrákala opozdená vrana, i preletel klukatým, trhavým letom netopier. V machu svietily svatojanské mušky, keď cítily kroky, zahášaly svoje lampadky. Dvaja výletníci kráčali nemo. Aristid necítil na ramene rúčku Malinskej, ona prestala sa opierať. Pred domom Hrabovcovým čakala jich ostatná spoločnosť. Zastali. Sokol naklonil sa k Ženke a riekol tichym, hlbokym hlasom:

„Obrazil som vás, milosťpani? (na posledné dve slová dal dôraz). Odpustite . . ."

Mravec nedal mu dohovoriť.

„Čo, čočo, čo?" priletel zvedave k Sokolovi a dotýkal sa jeho prs. „Vy chcete ešte dnes domov? Ja mám tu znamenity voz, zaveziem vás."

„Ďakujem. Mám koňa." A vskutku, jeho kôň už hrabal nohou na dvore a zarechtal čujúc svojho pána. Ľudovíta zdržal starý pán na noc. Sokol vysadol na vranca a zmizol vo tme, ktorá medzi časom nastúpila. Dlho ešte bolo počuť švermonohý dupot. Eugenia vyhovorila sa na ustatosť a jednostranny hlavybôľ a išla do svojej chyženky. Rozpustila svoje dlhé vrkoče a sadla k otvorenému obloku. Pred dušou jej zkrsla bľadá tvár, ztrhané oko — ach, tak pálčivo hľadelo . . . Večerný chlad ovial jej líca. Šedými oblakmi zastreté nebo dvíhalo sa jako opona ponad košaté gaštany.

Mravca nik nezdržal . . . iba Erneštin kisasoň bliskla naňho túzobnym očkom. Tetka Karola zaviedla ju do svojej chyže.

„Kiss di Hende," sladkavym hlasom zanôtil a zostal sám na chodbe, ktorú tvoril vyklenok domu, ležiaci na štyroch vápnom obielenych stlpoch. V bráne stála Marka a hľadela do ulice. Mravec šiel okolo nej.

„Ej, jaká strojná jašterička," pohodil lichotive a letel jej rukou do sviežej, buclatej tváre.

„Mladý pán!“ ozvala sa táto hlasno, až sa dvor ozval a psi zabrechali, „takú jim vysolím, že budú o rok pamätať!“

Emil Mravec zapapral pravou nohou jako kohút, ľavú nakrivil v podobe veľkého C a zašomrúc nadávku medzi zuby, šibol okolo uhla nie ináč než kmín, ktorého pri pokuse prichytili. Brech psov a zvonivý smiech Marky sprevádzal ho. O chvíľku prišiel Pavel Ruza a zastal u brány.

„Ešte sa hneváš, Marka?“ zpytal sa tichym, kajúcim hlasom.

„Nie, Pavle, nehnevám,“ a s tym podala mu kytku.

„Teda si nezpyšnela, Marienka?“

„Ach, trochu hej. Nuž, či to škodí?“

„Dá-li Bôh na jaseň, Marka! Otec už stavia,“ a chcel chytiť dievča za ruku.

„Marka, Marka,“ ozval sa z obloka hlas Karoly. Marka udrela dlaňou po Pavlovej žilnatej ruke a zmizla jako blesk v chodbe.

Šťastny Pavel šiel domov a veselo si cestou hvízdal. „Budeže to za ženička, jako iskra,“ hundral sám sebe a smial sa celou tvárou. Mal pravdu. Bože môj, tak málo treba ľuďom k šťastiu, keď chcú byť prostí a prirodzení! Avšak spoločenskými pomermi prekrútenych ľudí zenú strasti cez temné chodby labiryntu. To zrno pravdy v človeku obložené je spústou umele snovanej lži, a drieme jako semä vo Faraonovej hrobke. Jak pomotané sú nase cesty, a tá pravá je predsa tak priama; jasná si ty stopa k dobru, jasná, osvietená božou lampadou. My ale blúdime neustále. Jako vystríhať sa mylky, jako hájiť srdce pred rozpálením a krev pred zimničenym rozpradením? Nie, to nemožno. Tu mi hlodá v dusi pochybnosť. Mier duše je iste želateľny, on dáva nam stastie. My modlíme sa on, my túžime po ňom v slzách a pokaní. Prečo? Preto, ze jestvujú i náružívé poryvy a burky v utrobách nasich. On je jako oasa v pusti, jako ostrov uprostred nesmierneho mora. Letia dusivé piesky na krydlach horúceho vetra, vlny morské špliechajú neustálou melodiou, a v tom ruchu milý nám je bod, na ktorom spočinie ustatá dusa! Nepocíti ten tichú rozkos dusevného mieru, koho neunavily vlny a víchre náružívého rozčúlenia.

IV.

Ľudovít Záhorec nemohol spat. Už po tretiraz zapálil svieeu a počal čítať. Písmeny behaly mu pred očima, vyskakovaly z línií, srily sa, až konečne slialy sa v chaos. Odložil knihu a zahľadel sa v povaľ. Povaľ zdvíhala sa, dostávala konkávne formy kupoly, počal sa krútiť . . . Zavrel oči — predstúpila pred neho milostná tvár Eugenie, ale tá tvár mala kŕčovite ztiahnuté tahy, oči boly vypúlené, zimničné, perna zsinalá. Zdvihol sa. „Či som v horúčke?“ pytal sa a položil ruku na čelo. Čelo bolo studené. Úzkosť ho napadla. Chcel volať . . . nevládal.

Vstal z postele, otvoril oblok. Sviezi nočny vzduch sosílil jeho čuvy, len buchot srdca nemohol zastaviť. Ono bilo tak mocne, že sa nevdojak chytil za ľavý bok.

„Preč, preč z tohoto kraju," šeptal, „tu niet pre teba zdravy vzduch. Pokojné srdce moje počína biť, mier duše prchá a tratí sa na vidom oči. Moje útroby horia strasťou, krev prúdi sa do hlavy. Preč, preč z tohoto kraju! Póda páli ma pod nohama, ťahám do seba pálčivý vozduch. Myslel som, že dávno otrezvel um môj a srdce uspokojilo sa! Jaký to sebaklam. Čo sožiera ma, čo trápi ma? A či je to všetko len hra fantasie? Zkadiaľ ten bôľ?"

Už počalo svitať, keď Ľudovít zosnul mrtvým, ťažkým snom. Napriek tomu skoro precítnul a šiel v sad. Tam našiel Fridricha, ktorého poprosil vyhovoriť ho pred domácimi, že sa vzďaluje bez odbierky. Šiel na Kokavku. Sokol ho privítal nemo, vzal za ruku a viedol do svojej chyže.

„Brat môj," riekol po malej prestávke, „medzi nami má byť jasno. Poviem vám otvorene: chodníky naše sa nebezpečno križujú. Načo klamať druh druha? Nerád hrám sa na slepú babu. Čo myslíte urobiť?"

Ľudovít nerozumel celkom slovám svojho priateľa, ale šípil smysel jeho temných narážok.

„Nebolo by smiešno, keby dvaja mužovia, tak úzko spojivší sa, neprehovorili o tom, čo jich trápi deň i noc? Nuž dobre, počnem ja vyznanie. Eugenia Malinská je predmetom mojích najvyšších túžob, vrchol nárokov, ktoré mám na život. Moje osudy majú s jejmi jakúsi podobnosť. Oba boli sme zmietaní búrnymi vlnami, nad oboma klenulo sa šedé nebo. Snáď preto moja strasť! Verte mi, znám tlumiť v sebe bôľ, nezajajknem za každým úderom. Tu som ale premožený, moje sebazaprenie mizne, a ja, ktorý vedel sa potykať s tygrom, ktorý nezľakol sa troch ozbrojených brigantov, ktorý podržal chladnú krev v dáždi gúľ . . . trasiem sa pred nemilostivým pohľadom Eugenie. To moja zpoveď, a vaša?"

Ľudovít mlčal a hľadel s úžasom v obhorenú, tlumeným rozčulením oživenú tvár priateľa. Zas cítil sa mu byť blízkym . . . . srdce zaplesalo v ňom jaksi radostne. Postava Eugenie počala sa zjasňovať pred dušou jeho v ideál, umelecký ideál, ktory ospevujeme, ale nepriťahujeme k sebe do svojej moci, tak jako obdivujeme v nemom zadumení sochu, ale nenapadne nám stisnúť jej ruku. Radosťou, vyššou povedomou radosťou zabúchalo v ňom srdce. „Si predsa umelec," pomyslel si, „schopný nadchnúť sa, oduševniť čistym nesobeckým oduševnením! Bol si na mylnej ceste. Ja a Eugenia!" Skoro sa mu chcelo zasmiať, radostným, šťastnym smiechom.

„Pane Sokol, jako ďakovat vám za vaše čestné, otvorené postupovanie? Vy ste jednym šmahom preťali hlboké nedorozumenia, ktorého nite mohly sa dlho vliecť a putnať nohy naše! Nie, chodníky naše nekrižujú sa, ale bežia parallelne. Malinská dojala svojou mocnou osobnosťou dušu moju; načo tajiť, ale celkom ináč, jako vašu. Vy milujete jako muž, milenec, ktory chce stať sa manželom zbožňovanej ženskej. Já obdivujem Eugeniu jako psycholog, umelec, básnik. Pre vás je ona predmetom silného želania, túžby po dosiahnutí — mne je ona hviezdou, ktorú obdivujem a snáď i zkúmam

zďaleka, ale ktorú nežiadam si sovrieť do náručia. U vás je láska, u mňa entusiasmus, u vás je reálna skutočnosť, u mňa hra fantasie, u vás je možnosť dosiahnutia a uspokojenia, u mňa púhe rozčulenie citov, ktoré vylejú sa v tvorbe a srdce sa hneď vylieči. Nie, naše chodníky nekrižujú sa.“

Tvár Ľudovíta blčala posvätným ohňom pravdy. Hlas jeho znel tak neobyčajno zvučno, plno a chvel sa vnútorným rozčulením.

„Je to veľkodušnosť a či samoklam?“ pýtal sa v duchu Aristid sám seba. Ľudovít pozoroval jeho nedôveru a zasmútil nad ňou hlbokým, opravdovým smútkom, bez toho žeby bol cítil sa byť obrazeným. Mäkká duša jeho rozboľastila sa a srdce v ňom zaúpelo.

Priatelia rozišli sa každý po svojej práci. Ľudovít dlho písal . . . dokončieval poslednú kapitolu svojho románu. Aristid šiel do papierne, obzrel stodoly a vyšiel do poľa. Na poludnie po obede predložil básnik priateľovi rukopis svojho diela.

„Ajhľa, ja som už hotový . . . hľaďte i vy po svojom vec ukončiť.“ S tým odchádzal.

„Kam, Ľudovíte?“

„Do Hrabovníka,“ riekol Záhorec a pozrel Sokolovi tak úprimne do tváre, že tento pohodil spokojne rukou a dal sa do čítania. Neodložil rukopis až keď prečítal nahlas posledné slová poslednej hlavy: „. . . Umelec dal sa na cesty . . . duša jeho očistená v ohni strasti, zjasnená bleskom, ktorý padol do nej z oka vysokého, anjelského stvorenia, rozšírila perute svoje a vzniesla sa až v čistý, nadvozdušný aether, v ktorom veje duch boží. Triumf jeho je nevyslovitelný! On preboľastil jednu ťažkú noc a dosiahol to najvyššie, čo súdeno je dosiahnuť smrteľníkovi: *mier duše.*“

Sokol pohrúžil sa v hlbokú dumu. Jak vysoko stála pred ním osobnosť poetova, jak jasno svietila jeho duša! Ani „veľkodušnosť,“ ani „samoklam“ nemal miesta v hrudi jeho. On patrí medzi ľudí, ktorí sostrojení sú z jemných látok, ktorých srdce odtrhlo sa od zeme a bije vyšším bitím. Aristid nemal pokoja doma. Pred večerom sadol do brvčky a viezol sa do Hrabovníka.

„Milosťpaní sú v zahrade,“ svitorila Marka a doložila tichým hlasom, položiac prst na svoje svieže pery: „a plačú, dlho už plačú. Bol tu pán Záhorec a dlho hovoril s ňou osamote . . . niečo veľmi smutného musel priniesť!“

V chodbe ozvaly sa kroky. Hrabovec vyšiel celý rozjarený.

„Vitajte, vitajte,“ hovoril pospešno, „mám plné ruky práce! Uprázdnilo sa miesto sirotského, o týdeň je stoličný výbor. Moje vyhlady sú veľmi skvelé . . . všetko myslí len na mňa. Váš hlas, pane sused, snáď tiež budem mať?“

„Rozumie sa samo sebou.“

„Priahaj, priahaj!“ volal silným hlasom do dvora. O chvíľu sedel už na brvčke, v ľavej ruke tajku, v pravej striebrom kutú palicu.

Aristid šiel rovno do sadu.

Eugenia sedela na lavičke pod kosatou lipou, ktorú viedli umele do šírky, tak že konáre jej tvorily hustú strechu. Zamyslene hľadela pred seba, opretá o peň lipy. V ruke držala nerozpečatený list.

Aristid zostal stáť, dojatý krásou, ktorá ešte nikdy nežiarila v takej omamujúcej sile. Eugenia ho nezpozorovala. So zadržanym dychom hľadel na tie bohaté krásy voľných údov. V samote sme o mnoho prirodzenejší, jako pred ľuďmi, tak jako i naša tvár je o mnoho pokojnejšia, keď nehľadí do zrkadla. Eugenia žiarila, plála... z nej vialo prelesťou, prednosti veľkej, krásnej duše boly v sladkom súzvuku s lepotou tela; všetko volalo u nej k životu, k vyššiemu pôžitku. Nie každý človek schopný je požiť sladkosti žitia, mnohým chybäjú orgány, zjemnený vkus a istá sila, ktorá vyžaduje sa jako k neseniu bôľu, tak i k neseniu neobsiahlej rozkoše. Aristid stál nepohnuto, bál sa prerušiť jej pokoj, ktorý tak zdvihoval jej krásy a obkľučoval ju krážom nevýslovnej miloty. Ženka sa trhla zimnično, veľké slzy vyronily sa z jej očú a tiekly voľno lícami. Aristid vrátil sa niekoľko krokov. Nechcel, aby zvedela, že ju pozoroval; načo takéto prekvapenie? I sám bol priveľmi rozčulený. Žiadna moc, žiaden hlas rozumu nebol by ho zdržal, on by ju bol schvátil v ramená, pozdvihol jako dieťa a sovrel mocne, neodolateľne. Srdce jeho bilo, cítil v slychoch každý tlkot tepny. Spružil sa, vydýchol párkrát hlbokým dychom a pošiel hrmotným krokom k lipe.

Malinská vstala a podala mu s tichým úsmevom ruku.

„Podávam vám teraz ruku nie vo svojom, ale v mene vášho priateľa."

„Jako to, milosťpani?"

Ženka podala mu list. Aristid ho rozpečadil.

Bol to krátky list.

„Aristide! Odchádzam. S Bohom! Nezabudni na svojho priateľa. Môj náhly odchod nenie ani vrtocha, ani následok nejakého bôľneho pocitu. Vašu lásku vyčerpal som do dna, odchádzam s bohatou dušou a hlavou plnou dúm večných, neskonalých. Som silny, cítim jak potrebný som pre svoj slovenský národ, ktorému posvätil som žitie. Nenie to marnosť: cítim v sebe zdroj, z ktorého napojím smädné duše. Vy ste očistili, vyvýšili, obohatili srdce moje! Boh vám to nahraď šťastím, ktorého ste hodni, lebo nežijete samým chlebom. Zriedkavý to zjav v dnešných hmotárskych časiech. Dovoľte mi jednu prosbu: nemylte sa, Ženka a ty, vás spojil sám Boh, netrhajte tieto svázky. Eugenia plakala predo mnou, ona sa znovuzrodila v tých slzách! Drahocenné perly, z nich svieti šťastie. Pravota jej blíži sa ku koncu. Hrabovec mi riekol, že očakáva tieto dny riešenie najvyššieho súdu, ktoré umožní vaše spojenie! Asnáď mňa potom uvidí Kokavka! Zatiaľ s Bohom! S Bohom, druh môj, aj ty čistá slovenská duša, pred ktorou sa klaniam k čiernej zemi. Moje veci pošly do Prešporka. Uznáš-li za hodné, obstaraj vydanie môjho románu, doňho vlial som krev srdca svojho. S Bohom, Aristide, poceluj bielu rúčku svojej nevesty! Tvoj Ľudovít."

Sokol podal Ženke list. Ona ho prečítala, ruka jej klesla do lona. Tichy ston ozval sa z jej pŕs. Nastal boj v nej, boj zúfaly, potriasajúci základmi jej bytnosti.

Aristid stál pred ňou nemo. Cítil ľútosť, cítil šťastie, nádej i strach. Do sladkosti nádeje miešala sa muka neistoty. Večer

blížil sa, už len na horách dlel blesk slnka. Tichý vetor šumel lístím košatej lipy. Kŕdeľ všetečných vrabcov zletoval zo slivák na hriadky s čvirikom. Pestrý stehlík priletel jako blesk a sadol na suchý konár slivky. Krútil hlávkou, trepotal chvostom a zapiskal.

Ženka pozdvihla oči. Pred ňou stál bujarý muž s výrazom úcty a lásky na tvári. „Život, život," volalo to v jej hrudi. „Šťastie, šťastie," šumelo jej dušou. Ono tak blízke — treba len ruku vystreť. Smäd za životom tak žiarky a blízko zdroj. Jej osud tak neistý, smutný, a tu možnosť premeniť ho na istý a blahý. Málo kedy dopraje Boh človeku, aby sám rozhodnul nad svojím osudom: jej dal ho v ruku. Ale v úzadí duše jakýsi bôľ! Jakýsi divný hlas ozýva sa tam, neponatný, ale zvučný! Jaký to hlas, jaké šumenie a vrenie v najhlbšej hlbine: až tak usedá srdce a trasie sa jako osykový lístok. Jaká to obava, jaká samonedôvera? Čo donesieš tomuto mužovi, ktorý šľachetnosťou, ba snaď ľútosťou hnutý, zdvíha k sebe rozladenú bytnosť, ktorá nevydá už nikdy čistého tónu? Otrávená trávíš, zničená ničíš, shodená do prepasti, ťaháš za sebou. Nie.

„Ženka!" zavolal Aristid, „počujte hlas veľkej duše umelcovej! Nikdy bych nebol predstúpil takto pred vás, nehodný som vás! *On* by vedel pochopiť, oceniť vašu hodnotu! Ženka, osvoboďte seba i mňa! Čo hatí vás, čo mútí peknú dušu vašu?"

Srdce Eugenie stiahlo sa kŕčovito. „Áno, pravdu hovoril Ľudovít," počala nápadne ticho, „ja milujem vás, Aristid, milujem vás, teraz prišla som k tomu povedomiu. Ono zbudené bolo čistými slovami básnika, ktorý odišiel pred hodinou. On jasno rozvinul predomnou to, čo driemalo v záhyboch duše mojej. Samoklam mizol, životná sila hlásila sa konečne k právu! Chcem žiť, chcela bych žiť! Čo očakáva mňa, jestli poslúchnem hlas temnistý, volajúci *nie*?"

„Nepočúvajte na ten klamlivý hlas! Verte srdcu, verte mne, ktorý oddávam všetko do vašich milých rúk! Nie zburená krev, nie pal strastí mladistvých, ale hlboké presvedčenie a rozhodnutie muža máte pred sebou. Odhoďte už raz čierne rúcho a fátoľ smutku, vyjasnite to čelo vaše, podajte ruku človeku, ktorý čestne mieni!" Aristid podával jej ruku, ktorá sa ľahúnko triasla. Ženka vstala. Oči jej sa zasvietily, úsmev, srdečný úsmev sadol jej na tvár. Zas vyhrkly jej z očú dva prúdy slz, prse sa dmuly, tie ladné prse, pretrpevšie toľko bôľov a unížení. Pomaly dvíhalo sa jej krásne plné rameno.

Šust krokov ozval sa. Vysoký muž v zanedbanom, veľmi osumelom obleku blížil sa k lipe. V rozčulení nezbadal ho ani Aristid, ani Ženka, ktorej burila telom i dušou slasť nového života. Neznámy muž zastal pred lipou. Tvár jeho bola žltkavo-bledá, oči horely svitom nočnej bludičky. Oči Ženky padly naňho. Podávaná ruka klesla.

„Eduard!" zavolala silným hlasom, podobným kriku topiaceho sa človeka, ktorého už-už pohltiť majú vrazdobné vlny. Malinský stál a hladel tupo pred seba.

„Poznáš ma ešte, poznáš?" preriekol sýplym hlasom a počal kašlať. „Máš teda dobré srdce! Prosím o almužnu! Toto snáď môj

Ľudovít Záhorec rozhľadel sa po kraji. Mierne zvlnená rovina prestierala sa pred jeho očami, zo všetkých strán obrubovaly ju vysoké vrchy. Miestami sožaté obilie nakopené bolo v mandľoch. Dedinky vyčnievaly jako zelené ostrovy z obilného mora.

„Výlet by bola pekná vec,“ poznamenal Hrabovec, utierajúc si pot z čela, „keby človek naozaj leteť vedel! Takto ale si horko zarobíš trochu toho sviežeho vzduchu!“

„*Ja* som usporadoval výlety v Prešporku,“ ohlásil sa Mravec, prestupujúc z nohy na nohu, „grand výlety, pol mesta sa súčastnilo! šampaňské tieklo, celá vojenská banda hrala. *Ja* a gróf Lopresty riadili sme kadrillu; šesťdesiat párov tančilo.“

„Nože nalejte, Milko, toho vína za pohárik,“ pretrhol ho Hrabovec, „a potom tančite s Loprestym trebárs menuett.“

„Herrliche Aussicht!“ zasypela mutirujúcim hlasom „kišasonka“ Ernestína a ovievala rozhorúčené mliekové líčka čiernym vejarom z mahagonového dreva, „was für schöne Cirrus-Wolken steigen am Horizonte empor.“

„Dovoľte, milosťpani,“ riekol ticho Ľudovít, „jednu z tých utešených buchát, ktoré vidím tam na horizonte!“ Tetka Karola usmiala sa prívetivo a počala deliť zákusky.

Chutilo všetkým náležite, bárs netieklo Mravencovo šampaňské. Starý pán bol dobrej vôle a počal rozprávať kortešské kúsky.

„Prijdem vám do Ráztok. Tam bieda! Vyrúti sa mi oproti celý rákoš žien a detí: „Hrabovec, Hrabovec má tlstý bachorec!“ vrešti tá rota Koreh; „Kropáči báči sedí na peháči, zjedol mačku na pekáči,“ piští celý chór chlapčiskov. Hm, zle je, pomyslím si, ale už len nezreteriruješ. Zatiaľ nem do hostinca. Už popredku poslal som ta kmotra Kabaňu; hltoš kadejaký, nemá dna, mizne v ňom všetko jakoby si do riečice lial. „Čos vykonal?“ pýtam sa ho. Stál v šenkovni nad opitym človekom, sediacim na stolci. Hlava mu visela na bok, ústa bľabotaly nesrozumiteľné slová. „Budeš, či nebudeš?“ volal na opitého Kabaňa, už tiež dobre potúžený.

„Čo robíš, stonoha kadejaká, veď tu celá zbura!“

„Ach, urodzený pane,“ riekne Kabaňa opravdu smutným hlasom, „zle, zle sa mi vodí! Už desiaty liter lejem do tohoto chrapúňa, a ešte ani raz nezavolal „éljen Kropáči!“

Všetko sa rozosmialo.

„*Ja* som Toryského zbuktatoval v našom okrese,“ pochvastal sa Mravec; „už veci zle stály, päť dedín odpadlo od nás. V poslednú noc soberiem sedem vozov, hybaj do toho kúta. Poháčžem chlapov na vozy . . .“

„Len jednou rukou ste jich hádzali?“ opýtal sa nevinne Fridrich a chlipol si z pohára.

Mravec sa skonfundoval. Jeho tenká vychudlá postava a nervózne agitujúca rúčka nesúhlasila s takou prácou. Nastala malá pausa. Ľudovít poodišiel bol od spoločnosti a rozložil svoju mapu. Marka stála pri ňom, rozopiaty dáždnik drziac nad papierom, na ktorý hádzala zručná ruka umelcova ľahké náčrtky. Mravec sa priplichtil k nemu.

„*Ja* som tiež kreslil znamenite," riekol zhybnúc sa nad mapu, „i tušom i kriedou. Je to krásne umenie, len mnoho trpelivosti treba. Tento vrch ste zle nakreslil — nenie tak strmy. Veď tie obloky na múre nie sú tak velké. Tá vážička je znamenite trafená zimozel ste zabudli, zimozel, ráčte len pozreť, zimozel tiahne sa hore stenou."

Ľudovít neodpovedal nič, ale kreslil ďalej. Mysel jeho bola pobúrená, nepokojne lietala jako lastovica pred búrkou. Lichotilo mu, že Ženka bola tak sdielna a dôverčivá k nemu, a predsa cítil tajny nelad v útrobách. Jej dôvera podobá sa zdvorilému skloneniu sa silného k slabšiemu, nenebezpečnému, ktory i pri zlej vôli nemôže naduživať sdelené tajnosti. On je viac príjemnou hrou, ručnym zrkadielcom, v ktorom sa raz zhliadneme a potom zatvoríme klapnu a nestaráme sa viac oň. Jak celkom ináč chová sa Ženka k Aristidovi. Celá jej postava dostáva seriosnejší vyzor, slová jej znejú plnšie . . . Ona by sotva vedela tak vyžalovať sa pred ním, sotva by tak svobodne otvorila pred ním srdce, avšak každé jeho slovo padlo by u nej viacej na váhu. On je v jej očiach mohutnou skalou, kdežto umelec rovná sa vetru, ktory príjemno chladí líce, ale o ktorom nevieme, zkade prichádza a kam veje. A predsa Ženka zaujala mocne city jeho, celá duša jeho preplnená bola tou vôňou, ktorá okružovala jej ladné zjavenie. On usiloval sa celou svojou tvorivou silou upevnit, schytiť jej obraz tuškou i perom, až konečne uznal, že marne namáha sa. Chybál mu ten mier, ktory je podmienkou umeleckeho spracovania! V hneve nenačrtas hnevlivca, tak jako netreba sa opit, abys znázornil opilca. Darmo siahaš po krase fantasiou svojou, keď tonieš v nej, darmo hľadáš vyrazy k opisaniu prelesti, keď vzdychas zamotany v jej sieťach.

Spoločnosť kypela najlepsim veselím, keď ukázala sa pekná hlava Osmana medzi krami. Aristid prijachal za ním na vrancovi. Osman bežal rovno k Zenke, položil svoj pysk zdvorile na jej klin a opálal kučeravym chvostom; potom vyskočil a vítal svojho pána. Mravec ho chcel pohladit, aby dokazal svoju sucosť ku sportu, ale Osman pozrel naňho z boku a zamumlal jedovito. Mlady pán bol mu snáď pri pohyblivym. Aristid pohrozil psovi, ktory spustil sa na brucho, očividno zahanbeny. Neskory vyletnik dohánal dobrou veselou vôľou zameskané chvíle, rozosmial vsetkych, dusil Mravca, keď sa chvastal.

Ľudovít pozoroval svojim vnikavym okom každy pohyb Eugenie. Zdalo sa mu, že sa zjasnila jej tvar. Tichym žiaľom obdivoval statnú postavu mladeho muža, volnosť pohybov, istotu v každom hnutí. „Na takého muža sladko sa je opret. Jakasi triumfálna bezpečnosť chodí s ním." Oko umelca utkvelo na Eugenii. „Mnoho príbuzneho je v tychto dvoch zjavoch," pomyslel si s ustrnutím, „snáď práve preto tak caste neshody medzi nimi. I teraz sa hádajú, avsak je to hádka plná vnutornej harmonie. Stavil bych sa, že niet podstatného rozdielu medzi nimi. Preco nehádа sa Eugenia nikdy s Mravcom, ktoreho slová tak protivia sa jej tichej prírode? Ona je k nemu prívetivá a bráni ho, keď ho vysmievajú. Zdá sa

mi, že stojím u nej s Mravcom na jednom stupni.“ Táto myšlienka zarmútila Ľudovíta. Melancholickým pohľadom zahľadel sa na hory, ktoré pestrely sa rozličnými barvami v bleskoch k západu kloniaceho sa slnka!

„Čo taký zamyslený, pane professor?“ pohodil veselo Aristid a položil mu na plece svoju ruku.

„Uznávam marnosť našich snáh! Pozrite na barvy tamtoho pohoria! Vo večnom menení naháňa jedna tinta druhú, tu chmára, tam jasná zeleň, tu zas modrý pruh! Večný pohyb, večné trasenie, a plátno naše tak nehybné, mrtvé . . . Preto snáď tak málo platíme svetu, preto padáme do jednej kategorie s komedianty a akrobatmi. Podívaš sa, zatlieskaš a koniec! Kde tu celok, kde tu obšírne pochopovanie krásy! Tlčieš sa, biedny umelec, od paradoxa k paradoxu, vylievaš srdcovú krev — a neznázorníš ani blesk oka, ani tieň letúceho oblaka. Nedivím sa veru, že napriek všetkým námahám nikdy nedosiahne umelec tej vážnosti v ľudstve, jakú máte vy ľudia diela, ľudia skutočnosti.“

„Kedy by bol umelec spokojný so svojim osudom? Dones mu hviezdy z mliečnej cesty, on ti jich odhodí jako deravé lieskovce. Žiaden muž prosaického diela nemá toľko uznania, jako ľakký miláčok Gracií. Bieda je v tom, že umelci čiahajú po takom uznaní, chcú mať tam platnosť, kde to nemožno. Na ten neduh trpia všetci. Znamenitý komik, miláčok obecenstva, namyslí si, že je veľkým politikom a počne písať články, ktoré pravda idú do koša! Hu! svet si neváži umelca, počuť potom žalobu. Je to tá stará nôta Torkvata a Antonia!“ Ľudovíta obrážaly tieto slová Aristidove. Cítil jich púdnosť a tým väčší bol jeho bôľ.

Na zpiatočnej ceste prepustil Aristid svojho koňa starému Hrabovcovi, ktorý dosť pevne sedel v sedle.

„Ani pensionovaný generál!“ zavolal za Hrabovcom Sokol, keď počal klusať poľnou cestou.

„A my pôjdeme chodníkom, možno že ho ešte predídeme.“ Spoločnosť sa pohla. Aristid podal Eugenii rameno. Emil Mravec obskakoval okolo Ernestíny, odoberal jej šal i vejár, nasádzal neprestajne cviker na nos, triasol rukami, prestupoval jakoby ho pálila pôda, robil vtipy a smial sa jim sám veľmi chutne, hlasným, traslavým chechotom.

„Einzig,“ sypela pensionistka a klonila hlávku prívetive na bok. Záhorec šiel popredku s tetkou. Sokol zdŕžal krok.

„Divný to dnes deň,“ pomyslela ľavným úžasom Eugenia. „Na ceste sem náhlil Záhorec a doniesol ma do tonu, ktorý úprimne želiem. Teraz hamuje Aristid a hľadí jakosi vážne.“

„Čo súdite o Ľudovítovi?“ pýtal sa Sokol Malinskej, keď jich už ostatní na kus odbehli. „Veď trávi u vás svoje hodiny, malý ste teda dosť času a príležitosti nazreť do jeho záčinku.“ Na podobné výrazy už bola navykla Ženka pri Aristidovi, a preto jej ani nenapadol.

„Jestli vám na tom záleží, môžem vám smelo vyznať, že som vám vďačná za túto známosť. Obcovanie s ním je tak príjemné,

hladké. On netiesni človeka, nezavadzia nikdy. Chceš-li, on hovorí; hovorí s citom, kreslí obrazy a zas jich zotiera; fantazuje, posudzuje, ale nikdy neuráža. Chceš-li, on mlčí; tak umne mlčí až pri ňom voľno. Myslím, že to pochádza ztadiaľ, že je skromný."

„So skromným hlupákom neobcuje sa príjemno a *hladko!* Skromnosť je len vtedy cnosťou, keď je spojená s duševnými prednosťami, so silou. Vám neimponuje skromnosť, ale sila."

„A úňho mnoho vnútornej sily. Reč jeho plynie raz voľným, tichým prúdom, a vtedy vyzerá nezdravisto, skoro bys' ho ľutoval. Druhýraz rúti sa prúd jeho reči jako horská bystrina: vtedy blískajú oči jeho, tvár potiahne sa ľahkým rumencom, skoro bys' mu závidel tú spôsobnosť oduševnenia! Ach, mne sa tak ťažko oduševniť! Jakúsi šedú barvu dostáva život a svet."

„Ľudovít vám ho ožiari ružovou barvou svojho ducha."

„Na chvíľku. On sostúpi do hlbín ľudského bytu — človek musí nevdojak za ním. Tam otvárajú sa jaskyne, v nich fosforeskuje magické svetlo a odráža sa od drahokamov. Zas indy napadne mu vyleteť do výše: jaké výhľady poskytuje nám! Nedohľadná diaľ leží pred žasnúcim zrakom, a predsa sa vyznáme v nej, na známych punktoch utkvie oko."

„A nebojíte sa závratu?" Hlas Aristidov šiel z hlbosti jeho širokých pŕs, zuel pridusene, tak že patrno bolo, že je mladý muž v rozčulení.

Malinská trhla nevdojak rúčkou, zavesenou v ramene Sokolovom. Jaký to tón? Nikdy nepočula tak vravieť Aristida.

„Vy viete oceniť výborného muža. O tom som nepochyboval," pokračoval Aristid obyčajným svojím zvučným hlasom; „my sedliaci sme s ritiermi ducha vo velmi zlom položení. U nás je všetko nudné a vsedné. Na miesto do jaskyň s magickým svetlom chodíme do koňskej stajne, a na miesto romantického letu nad oblaky uspokojiť sa musíme s prácnym škriabaním sa na senník. To by bola konečne ešte snesiteľná bieda. Avšak stáva sa, že i nám srdce zatrepotá a počne vyskakovat jako mladé baranča. Potom až nastane kríza. Siahaš po slovách — slová ti ujdú, chceš vyjadriť svoje myšlienky — a ony sa ti pomotajú do chomača, nikam von! Medzitým, čo sa takto chlopotíš, metáš, prijde pekne operený vtáčik — chňap — už je jeho zlatá muška!"

„Načo sú vám slová?" riekla niečo uspokojená Ženka, „vy ste vyvolili lepšiu časť, vy máte skutky. Na vás opiera sa slabý, vy sýtite hladných a zeniete sa do predku bujarou silou. Len pred hodinou závidel nás básnik dôležitosť a vážnosť dielnych ľudí. Vy ste ho celkom dobre zavrátili. A teraz padáte do tej samej jamy, z ktorej ste ho tak zručne tahali. Načo vám veterné zámky, keď staviate solidne z kvadrov? Načo vam sila v slovách, keď sa ona javí v diele?"

„Tak, tak! Ťahaj, kuvik, ťahaj veselo! Načo tebe naslaždenie, načo tebe bozk krásy, ťahaj a jedz — tu korytko ovsa! Neba života patrí iným, silným v slove, krásnym duchom; keď sa ti zjaví obraz krásny a ty zahľadíš sa naň svätou túžbou — prehltni slinku, kuvik, a ťahaj ďalej, čerte, až ti okále vylezú. A predsa

máme i my tak veľkú chuť zastaviť sa na chvíľku a okúsiť toho zakázaného nektáru."

„Kto má ľahší prístup k pôžitkom, nežli vy, ktorí pracujete na vydatnej pôde? Medzi vašou sejbou a vašou žňou srok krátky. Povážte však sejbu tých „duchovných ritierov," jako jich menujete, jak nevďačná je ona pre nich. Väčšina jich pije kalich naplnený šťavou z bolehlavu a nie nektár. Po smrti stavajú jim síce pomníky, vy nie ste upriamený na vďačnosť budúcich pokolení a staviate si sami paloty."

„Nech sovy húkajú v nich, nech salamandri vlečú žlté bruchá po jich mramorových dlážkach, keď nevtiahne do nich opravdová, vyššia slasť života! Vy mňa nerozumiete, Ženka, nerozumiete, lebo nechcete rozumeť!"

Purpurom zbarvily sa líca Malinskej. Sokol pozval ju prosto „Ženkou"! Stalo sa to teraz po prvýraz. Či snáď zavdala ona podnet k takejto nebývalej dôvernosti, previnila sa niečím? Zopakovala rychlo všetky svoje slová, ale nenašla v nich nič pochybného. Večer rozhostil sa krajom, okolité vrchy tratily svoje kontúry v šedej mhle večernej. Nad hlavami mladého páru zakrákala opozdená vrana, i preletel kľukatým, trhavým letom netopier. V machu svietily svatojanské mušky, keď cítily kroky, zahášaly svoje lampadky. Dvaja výletníci kráčali nemo, Aristid necítil na ramene rúčku Malinskej, ona prestala sa opierať. Pred domom Hrabovcovým čakala jich ostatná spoločnosť. Zastali. Sokol naklonil sa k Ženke a riekol tichým, hlbokým hlasom:

„Obrazil som vás, milosťpani? (na posledné dve slová dal dôraz). Odpustite . . ."

Mravec nedal mu dohovoriť.

„Čo, čočo, čo?" priletel zvedave k Sokolovi a dotýkal sa jeho pŕs. „Vy chcete ešte dnes domov? Ja mám tu znamenitý voz, zaveziem vás."

„Ďakujem. Mám koňa." A vskutku, jeho kôň už hrabal nohou na dvore a zarechtal čujúc svojho pána. Ľudovíta zdržal starý pán na noc. Sokol vysadol na vranca a zmizol vo tme, ktorá medzi časom nastúpila. Dlho ešte bolo počuť švermonohý dupot. Eugenia vyhovorila sa na ustatosť a jednostranný hlavybôľ a išla do svojej chyženky. Rozpustila svoje dlhé vrkoče a sadla k otvorenému obloku. Pred dušou jej zkrsla bľadá tvár, ztrhané oko — ach, tak pálčivo hľadelo . . . Večerný chlad ovial jej líca. Šedými oblakmi zastreté nebo dvíhalo sa jako opona ponad košaté gaštany.

Mravca nik nezdržal . . . iba Erneštin kisasoň bliskla naňho túžobným očkom. Tetka Karola zaviedla ju do svojej chyže.

„Kiss di Hende," sladkavým hlasom zanôtil a zostal sám na chodbe, ktorú tvoril vyklenok domu, ležiaci na štyroch vápnom obielených stĺpoch. V bráne stála Marka a hľadela do ulice. Mravec šiel okolo nej.

„Ej, jaká strojná jašterička," pohodil lichotive a letel jej rukou do sviežej, buclatej tváre.

„Mladý pán!“ ozvala sa táto hlasno, až sa dvor ozval a psi zabrechali, „takú jim vysolím, že budú o rok pamätať!“

Emil Mravec zapapral pravou nohou jako kohút, ľavú nakrivil v podobe veľkého C a zašomrúc nadávku medzi zuby, šibol okolo uhla nie ináč než kmín, ktorého pri pokuse prichytili. Brech psov a zvonivý smiech Marky sprevádzal ho. O chvíľku prišiel Pavel Ruža a zastal u brány.

„Ešte sa hneváš, Marka?“ zpytal sa tichým, kajúcim hlasom.

„Nie, Pavle, nehnevám,“ a s tým podala mu kytku.

„Teda si nezpyšnela, Marienka?“

„Ach, trochu hej. Nuž, či to škodí?“

„Dá-li Bôh na jaseň, Marka! Otec už stavia,“ a chcel chytiť dievča za ruku.

„Marka, Marka,“ ozval sa z obloka hlas Karoly. Marka udrela dlaňou po Pavlovej žilnatej ruke a zmizla jako blesk v chodbe.

Šťastný Pavel šiel domov a veselo si cestou hvízdal. „Budeže to za ženička, jako iskra,“ hundral sám sebe a smial sa celou tvárou. Mal pravdu. Bože môj, tak málo treba ľuďom k šťastiu, keď chcú byť prostí a prirodzení! Avšak spoločenskými pomermi prekrútených ľudí ženú strasti cez temné chodby labiryntu. To zrno pravdy v človeku obložené je spústou umele snovanej lži, a drieme jako semä vo Faraonovej hrobke. Jak pomotané sú naše cesty, a tá pravá je predsa tak priama; jasná si ty stopa k dobru, jasná, osvietená božou lampadou. My ale blúdime neustále. Jako vystríhať sa mylky, jako hájiť srdce pred rozpálením a krev pred zimničným rozpradením? Nie, to nemožno. Tu mi hlodá v duši pochybnosť. Mier duše je iste želateľný, on dáva nám šťastie. My modlíme sa on, my túžime po ňom v slzách a pokaní. Prečo? Preto, že jestvujú i náruživé porysy a búrky v útrobách našich. On je jako oasa v pusti, jako ostrov uprostred nesmierneho mora. Letia dusivé piesky na krydlach horúceho vetra, vlny morské špliechajú neustálou melodiou, a v tom ruchu milý nám je bod, na ktorom spočinie ustatá duša! Nepocíti ten tichú rozkoš duševného mieru, koho neunavily vlny a víchre náruživého rozčulenia.

IV.

Ľudovít Záhorec nemohol spať. Už po tretíraz zapálil sviecu a počal čítať. Písmeny behaly mu pred očima, vyskakovaly z linií, srily sa, až konečne slialy sa v chaos. Odložil knihu a zahľadel sa v povaľ. Povaľ zdvíhala sa, dostávala konkávne formy kupoly, počal sa krútiť . . . Zavrel oči — predstúpila pred neho milostná tvár Eugenie, ale tá tvár mala kŕčovite ztiahnuté tahy, oči boly vypúlené, zimničné, perna zsinalá. Zdvihol sa. „Či som v horúčke,“ pytal sa a položil ruku na čelo. Čelo bolo studené. Úzkosť ho napadla. Chcel volať . . . nevládal.

Vstal z postele, otvoril oblok. Svieži nočný vzduch sosílil jeho čuvy, len buchot srdca nemohol zastaviť. Ono bilo tak mocne, že sa nevdojak chytil za ľavý bok.

„Preč, preč z tohoto kraju,“ šeptal, „tu niet pre teba zdravý vzduch. Pokojné srdce moje počína biť, mier duše prchá a tratí sa na vidom oči. Moje útroby horia strasťou, krev prúdi sa do hlavy. Preč, preč z tohoto kraju! Póda páli ma pod nohama, ťahám do seba pálčivý vozduch. Myslel som, že dávno otrezvel um môj a srdce uspokojilo sa! Jaký to sebaklam. Čo sožiera ma, čo trápi ma? A či je to všetko len hra fantasie? Zkadiaľ ten bôľ?“

Už počalo svitať, keď Ľudovít zosnul mrtvým, ťažkým snom. Napriek tomu skoro precítnul a šiel v sad. Tam našiel Fridricha, ktorého poprosil vyhovoriť ho pred domácimi, že sa vzďaluje bez odbierky. Šiel na Kokavku. Sokol ho privítal nemo, vzal za ruku a viedol do svojej chyže.

„Brat môj,“ riekol po malej prestávke, „medzi nami má byť jasno. Poviem vám otvorene: chodníky naše sa nebezpečno križujú. Načo klamať druh druha? Nerád hrám sa na slepú babu. Čo myslíte urobiť?“

Ľudovít nerozumel celkom slovám svojho priateľa, ale šípil smysel jeho temných narážok.

„Nebolo by smiešno, keby dvaja mužovia, tak úzko spojivší sa, neprehovorili o tom, čo jich trápi deň i noc? Nuž dobre, počnem ja vyznanie. Eugenia Malinská je predmetom mojích najvyšších túžob, vrchol nárokov, ktoré mám na život. Moje osudy majú s jejmi jakúsi podobnosť. Oba boli sme zmietaní búrnymi vlnami, nad oboma klenulo sa šedé nebo. Snáď preto moja strasť! Verte mi, znám tlumiť v sebe bôľ, nezajajknem za každým úderom. Tu som ale premožený, moje sebazaprenie mizne, a ja, ktorý vedel sa potykať s tygrom, ktorý nezľakol sa troch ozbrojených brigantov, ktorý podržal chladnú krev v dáždi gúľ . . . trasiem sa pred nemilostivým pohľadom Eugenie. To moja zpoveď, a vaša?“

Ľudovít mlčal a hľadel s úžasom v obhorenú, tlumeným rozčulením oživenú tvár priateľa. Zas cítil sa mu byť blízkym . . . . srdce zaplesalo v ňom jaksi radostne. Postava Eugenie počala sa zjasňovať pred dušou jeho v ideál, umelecký ideál, ktorý ospevujeme, ale nepriťahujeme k sebe do svojej moci, tak jako obdivujeme v nemom zadumení sochu, ale nenapadne nám stisnúť jej ruku. Radosťou, vyššou povedomou radosťou zabúchalo v ňom srdce. „Si predsa umelec,“ pomyslel si, „schopný nadchnúť sa, oduševniť čistým nesobeckým oduševnením! Bol si na mýlnej ceste. Ja a Eugenia!“ Skoro sa mu chcelo zasmiať, radostným, šťastným smiechom.

„Pane Sokol, jako ďakovat vám za vaše čestné, otvorené postupovanie? Vy ste jedným šmahom preťali hlboké nedorozumenia, ktorého nite mohly sa dlho vliecť a putnať nohy naše! Nie, chodníky naše nekrižujú sa, ale bežia parallelne. Malinská dojala svojou mocnou osobnosťou dušu moju; načo tajiť, ale celkom ináč, jako vašu. Vy milujete jako muž, milenec, ktorý chce stať sa manželom zbožňovanej ženskej. Já obdivujem Eugeniu jako psycholog, umelec, básnik. Pre vás je ona predmetom silného želania, túžby po dosiahnutí -- mne je ona hviezdou, ktorú obdivujem a snáď i zkúmam

zďaleka, ale ktorú nežiadam si sovreť do náručia. U vás je láska, u mňa entusiasmus, u vás je reálna skutočnosť, u mňa hra fantasie, u vás je možnosť dosiahnutia a uspokojenia, u mňa púhe rozčulenie citov, ktoré vylejú sa v tvorbe a srdce sa hneď vylieči. Nie, naše chodníky nekrižujú sa."

Tvár Ľudovíta blčala posvätným ohňom pravdy. Hlas jeho znel tak neobyčajno zvučno, pluo a chvel sa vnútornym rozčulením.

„Je to veľkodušnosť a či samoklam?" pytal sa v duchu Aristid sám seba. Ľudovít pozoroval jeho nedôveru a zasmútil nad ňou hlbokým, opravdovým smútkom, bez toho žeby bol cítil sa byť obrazenym. Mäkká duša jeho rozbolastila sa a srdce v ňom zaúpelo.

Priatelia rozišli sa — každý po svojej práci. Ľudovít dlho písal . . . dokončieval poslednú kapitolu svojho románu. Aristid šiel do papierne, obzrel stodoly a vyšiel do poľa. Na poludnie po obede predložil básnik priateľovi rukopis svojho diela.

„Ajhľa, ja som už hotový . . . hľaďte i vy po svojom vec ukončiť." S tým odchádzal.

„Kam, Ľudovíte?"

„Do Hrabovníka," riekol Záhorec a pozrel Sokolovi tak úprimne do tváre, že tento pohodil spokojne rukou a dal sa do čítania. Neodložil rukopis až keď prečítal nahlas posledné slová poslednej hlavy: „. . . Umelec dal sa na cesty . . . duša jeho očistená v ohni strasti, zjasnená bleskom, ktorý padol do nej z oka vysokého, anjelského stvorenia, rozšírila perute svoje a vzniesla sa až v čistý, nadvozdušný aether, v ktorom veje duch boží. Triumf jeho je nevyslovitelný! On prebolastil jednu ťažkú noc a dosiahol to najvyššie, čo súdeno je dosiahnuť smrteľníkovi: *mier duše*."

Sokol pohrúžil sa v hlbokú dumu. Jak vysoko stála pred ním osobnosť poetova, jak jasno svietila jeho duša! Ani „veľkodušnosť," ani „samoklam" nemal miesta v hrudi jeho. On patrí medzi ľudí, ktorí sostrojení sú z jemných látok, ktorých srdce odtrhlo sa od zeme a bije vyšším bitím. Aristid nemal pokoja doma. Pred večerom sadol do bryčky a viezol sa do Hrabovníka.

„Milosťpani sú v záhrade," svitorila Marka a doložila tichým hlasom, položiac prst na svoje svieže pery: „a plačú, dlho už plačú. Bol tu pán Záhorec a dlho hovoril s ňou osamote . . . niečo veľmi smutného musel priniesť!"

V chodbe ozvaly sa kroky. Hrabovec vyšiel celý rozjarený.

„Vitajte, vitajte," hovoril pospešno, „mám plné ruky práce! Uprázdnilo sa miesto sirotského, o týden je stoličný výbor. Moje vyhlady sú veľmi skvelé . . . všetko myslí len na mňa. Váš hlas, pane sused, snáď tiež budem mať?"

„Rozumie sa samo sebou."

„Priahaj, priahaj!" volal silným hlasom do dvora. O chvílu sedel už na bryčke, v ľavej ruke tajku, v pravej striebornú kutu palicu.

Aristid šiel rovno do sadu.

Eugenia sedela na lavičke pod košatou lipou, ktorú viedli umele do šírky, tak že konáre jej tvorily hustú strechu. Zamyslene hladela pred seba, opretá o peň lipy. V ruke držala nerozpečatený list.

Aristid zostal stáť, dojatý krásou, ktorá ešte nikdy nežiarila v takej omamujúcej sile. Eugenia ho nezpozorovala. So zadržaným dychom hľadel na tie bohaté krásy voľných údov. V samote sme o mnoho prirodzenejší, jako pred ľuďmi, tak jako i naša tvár je o mnoho pokojnejšia, keď nehľadí do zrkadla. Eugenia žiarila, plála... z nej vialo prelesťou, prednosti veľkej, krásnej duše boly v sladkom súzvuku s lepotou tela; všetko volalo u nej k životu, k vyššiemu pôžitku. Nie každý človek schopný je požiť sladkosti žitia, mnohým chýbäjú orgány, zjemnený vkus a istá sila, ktorá vyžaduje sa jako k neseniu bôľu, tak i k neseniu neobsiahlej rozkoše. Aristid stál nepohnuto, bál sa prerušiť jej pokoj, ktorý tak zdvihoval jej krásy a obkľučoval ju krážom nevýslovnej miloty. Ženka sa trhla zimnične, veľké slzy vyronily sa z jej očú a tiekly voľno lícami. Aristid vrátil sa niekoľko krokov. Nechcel, aby zvedela, že ju pozoroval; načo takéto prekvapenie? I sám bol priveľmi rozčulený. Žiadna moc, žiaden hlas rozumu nebol by ho zdržal, on by ju bol schvátil v ramená, pozdvihol jako dieťa a sovrel mocne, neodolateľne. Srdce jeho bilo, cítil v slychoch každý tlkot tepny. Spružil sa, vydýchol párkráť hlbokým dychom a pošiel hrmotným krokom k lipe.

Malinská vstala a podala mu s tichým úsmevom ruku.

„Podávam vám teraz ruku nie vo svojom, ale v mene vášho priateľa.“

„Jako to, milosťpani?“

Ženka podala mu list, Aristid ho rozpečadil.

Bol to krátky list.

„Aristide! Odchádzam. S Bohom! Nezabudni na svojho priateľa. Môj náhly odchod nenie ani vrtocha, ani následok nejakého bôľneho pocitu. Vašu lásku vyčerpal som do dna, odchádzam s bohatou dušou a hlavou plnou dúm večných, neskonalých. Som silný, cítim jak potrebný som pre svoj slovenský národ, ktorému posvätil som žitie. Nenie to marnosť: cítim v sebe zdroj, z ktorého napojím smädné duše. Vy ste očistili, vyvýšili, obohatili srdce moje! Boh vám to nahraď šťastím, ktorého ste hodni, lebo nežijete samým chlebom. Zriedkavý to zjav v dnešných hmotárskych časiech. Dovoľte mi jednu prosbu: nemýlte sa, Ženka a ty, vás spojil sám Boh, netrhajte tieto sväzky. Eugenia plakala predo mnou, ona sa znovuzrodila v tých slzách! Drahocenné perly, z nich svieti šťastie. Pravota jej blíži sa ku koncu. Hrabovec mi riekol, že očakáva tieto dny riešenie najvyššieho súdu, ktoré umožní vaše spojenie! Asnáď mňa potom uvidí Kokavka! Zatiaľ s Bohom! S Bohom, druh môj, aj ty čistá slovenská duša, pred ktorou sa klaniam k čiernej zemi. Moje veci pošly do Prešporka. Uznáš-li za hodné, obstaraj vydanie môjho románu, doňho vlial som krev srdca svojho. S Bohom, Aristide, poceluj bielu rúčku svojej nevesty! Tvoj Ľudovít.“

Sokol podal Ženke list. Ona ho prečítala, ruka jej klesla do lona. Tichý ston ozval sa z jej prs. Nastal boj v nej, boj zúfalý, potriasajúci základmi jej bytnosti.

Aristid stál pred ňou nemo. Cítil ľútosť, cítil šťastie, nádej i strach. Do sladkosti nádeje miešala sa muka neistoty. Večer

blížil sa, už len na horách dlel blesk slnka. Tichy vetor šumel listím košatej lipy. Kŕdel všetečnych vrabcov zletoval zo slivák na briadky s čvirikom. Pestry stehlík priletel jako blesk a sadol na suchy konár slivky. Krútil hlávkou, trepotal chvostom a zapískal.

Ženka pozdvihla oči. Pred ňou stál bujary muž s vyrazom úcty a lásky na tvári. „Život, život,“ volalo to v jej hrudi. „Šťastie, šťastie,“ šumelo jej dušou. Ono tak blízke — treba len ruku vystreť. Smäd za životom tak žarky a blízko zdroj, jej osud tak neisty, smutny, a tu možnosť premeniť ho na isty a blahy. Málo kedy dopraje Boh človeku, aby sám rozhodnul nad svojím osudom: jej dal ho v ruku. Ale v úzadí duše jakysi bôľ! Jakysi divny hlas ozýva sa tam, neponatny, ale zvučny! Jaky to hlas, jaké šumenie a vrenie v najhlbšej hlbine: až tak usedá srdce a trasie sa jako osykovy lístok. Jaká to obava, jaká samonedôvera? Čo donesieš tomuto mužovi, ktorý šľachetnosťou, ba snáď ľútosťou hnuty, zdvíha k sebe rozladenú bytnosť, ktorá nevydá už nikdy čistého tónu? Otrávená trávíš, zničená ničíš, shodená do prepasti, ťaháš za sebou. Nie.

„Ženka!“ zavolal Aristid, „počujte hlas veľkej duše umelcovej! Nikdy bych nebol predstúpil takto pred vás, nehodny som vás! *On* by vedel pochopiť, oceniť vašu hodnotu! Ženka, osvoboďte seba i mňa! Čo hatí vás, čo múti peknú dušu vašu?“

Srdce Eugenie stiahlo sa kŕčovito. „Áno, pravdu hovoril Ľudovít,“ počala nápadne ticho, „ja milujem vás, Aristid, milujem vás, teraz prišla som k tomu povedomiu. Ono zbudené bolo čistymi slovami básnika, ktorý odišiel pred hodinou. On jasno rozvinul predomnou to, čo driemalo v záhyboch duše mojej. Samoklam mizol, životná sila hlásila sa konečne k právu! Chcem žiť, chcela bych žiť! Čo očakáva mňa, jestli poslúchnem hlas temnisty, volajúci *nie?*“

„Nepočúvajte na ten klamlivy hlas! Verte srdcu, verte mne, ktory oddávam všetko do vašich milych rúk! Nie zbúrená krev, nie pal strastí mladistvych, ale hlboké presvedčenie a rozhodnutie muža máte pred sebou. Odhoďte už raz čierne rúcho a fátol smútku, vyjasnite to čelo vaše, podajte ruku človeku, ktory čestne mieni!“ Aristid podával jej ruku, ktorá sa ľahúnko triasla. Ženka vstala. Oči jej sa zasvietily, úsmev, srdečny úsmev sadol jej na tvár. Zas vyhrkly jej z očú dva prudy slz, prse sa dmuly, tie ladné prse, pretrpevšie toľko bôľov a unížení. Pomaly dvíhalo sa jej krásne plné rameno.

Šust krokov ozval sa. Vysoky muž v zanedbanom, veľmi osumelom obleku blížil sa k lipe. V rozčulení nezbadal ho ani Aristid, ani Ženka, ktorej búrila telom i dušou slasť nového života. Neznámy muž zastal pred lipou. Tvár jeho bola žltkavo-bladá, oči horely svitom nočnej bludičky. Oči Ženky padly naňho. Podávaná ruka klesla.

„Eduard!“ zavolala silnym hlasom, podobnym kriku topiaceho sa človeka, ktorého už-už pohltiť majú vrazdobné vlny. Malinsky stal a hľadel tupo pred seba.

„Poznáš ma ešte, poznáš?“ preriekol syplym hlasom a počal kašlať. „Máš teda dobré srdce! Prosím o almužnu! Toto snáď môj

následník?“ obrátil sa k Aristidovi, ktorý zbľadol na smrť. Silný muž cítil, že ho nechcú nohy držať. Sadol na lavičku a hlava jeho klesla do dlaní.

„Neprišiel som žiadať svoje práva, nie, Ženka! Neboj sa. Len ďalej, podaj mu ruku, podaj! Ja som ju odstrčil, odstrčil! Si v práve! Podaj mu ruku! Neboj sa, moja za ňou nikdy viac nesiahne!“ Malinského schytil suchý kašeľ, na pernách začervenala sa krev. Ženka priskočila k mužovi a priložila svoju bielunkú šatku na jeho perny. Hlasitý plač jej ozýval sa sadom.

„Ticho, Ženka! Prijde tvoj strýc, ja sa ho bojím! Nevolaj strýca, Ženka, nevolaj ho, prosím ťa! Ani Karolu nevolaj! Len chvíľenku ešte — hneď sa ztratím! Podaj mu ruku, podaj, Ženka!“

Eugenia zalkala srdcelomne.

„Podám, Eduarde, podám na rozlúčenie, muž môj, upokoj sa; Eduard, tys chorý, veľmi chorý.“ Aristid nemo stisol Ženkinu ruku. Tvár jeho mala popolavú barvu, zdalo sa, že zostárnul. Ticho vyšiel zo sadu, sadnul na svoju bryčku a šľahol nemilosrdne do koní. Tie zpialy sa vysoko, zalomily pyšné hrdlá a letely jako šiarkany.

„Milosťpani, milosťpani,“ bolo počuť mekotavý hlas od dvora. Emil Mravec blížil sa k manželom svojím trhavým krokom. V ruke krútil krátku paličku. Prepletal nohami až sa jeho končitá hlávka potriasala.

Ženka ovinula ľavým ramenom Eduardovu šiju, pravou rúčkou hladila tvár na smrť bľadú a vychudlú. Mravec vyplašil okále, pohrabal pravou nohou v štrku chodníka, naklonil tvár a zostal jako primrazený stáť.

„Pfui Teufel,“ zašeptal, vidiac ošúchaného, ztrhaného muža u boku krásavice, kypiacej krásou a ztepilým životným ohňom. Kontrast bol to nápadný, porážajúci. Ona vyzerala jako kvetúca lipa pri suchej jabloni, ktorej posledná ratoliestka odumiera. Suché konáre stoja nedvižno, necitelno, jich nepotrasie laškovný vetor — tucet lístkov, už ožltlých, smutno trepotá vo vetre. A lipa medzitym vydáva sladkú vôňu a obživuje, silí a teší všetko zókol-vókol.

Mravcova tvár postupne hlúpla. Konečne rozovrel rty, zašomral nesrozumiteľné slová a bežal nazad. Kamienky chodníka skákaly jako žabky zpod jeho trasľavých nôh, dupkajúcich a miesiacich štrk.

„Ach, frajln Ernestin!“ riekol k pensionistke, ktorá držala v ruke knižku v zlatoreze a vyvracala interessantno oči nahor, iste rozčúlená čítaním sladkostných vylevov erotických. „Gnä Frau celý Samaritán. V sade sedí s jakýmsi otrhaným pobehajom a hladká ho po líci!“

„Impossibl,“ vzdychla kišasoňka a vystrčila topánočku zpod červených šiat. Karola vnišla do izby a začula posledné slová. Ztŕpla. Tušila niečo neobyčajného. Sobrala sa do zahrady.

Mravec použil vhodnej príležitosti.

„Frajln,“ riekol sladkym, pisklavym tónom, „už dávno chcel som sdeliť vám svoju tajnosť — ja, ja, frajln, ach — jako mám vysloviť svoj cit . . . takto, toto . . . ?!“ Od veľkého citu spadol mu cviker z nosa a zahúpal sa na elastickej šnórke.

Ernestina ukryla nôžku pod červené šaty a odvrátila tvár.

„Ach, sie Witzbold! Čo to má znamenať?“

Witzbold nechcel robiť vtipy. Pristúpil bližej, vzal kisasonku za chudú, vlhko-studenú ruku. Ona počala rukou krútiť jako nebožiecom, on ju ale nepustil, ale pritiahol ku svojim prsiam. Na semisetke mal veľký gombík v podobe podkovy, táto sa celá so všetkými siedmimi klincami odtlačila na kisasoňkinej ruke, tak mocne tisol k prsiam drahú, studenú pačku. Kisasoňka sa začervenala, vzdychla a obrátila oči rovno k zenitu. Tu bol priaznivý okamžik.

Mravec spustil sa na pravé koleno a oblapil ramenami tenký pás svojej krásky.

„Emil — to je strašné — wenn der Onkel... die Tante...“

„Ja sa postavím celému svetu na odpor, len tvoje sladké „áno,“ len tvoje nebeské „áno“ daj mi počuť. Ja —“ Emil Mravec vystrčil bradu dohora, roztiahol ramená a počal triasť rukami. Emílii vypadla kniha so zlatorezom z ruky, udrela o svoj roh a postavila sa dolu písmom jako pozlátená strecha.

Dvere sa otvorily a dnu vpálil Hrabovec. Trstenica striebrom okutá vypadla mu z ruky. V izbe bolo už šero síce, ale dosť svetla, aby mohol dokonále obdivovať nežnú skupeninu.

Nasledovala kliatba, ktorú neznesie tlač. Starý pán sohnul sa za trstenicou, chytil seladona za límec a zdvihol palicu k driečnemu úderu. Ale Mravec, ktorý hotový bol postaviť sa celému svetu na odpor, hodil na zúrivého pána prosebný pohľad, ktorý odzbrojil ťažkú ruku Hrabovcovu.

„Marš!“ zareval starý pán jako tur, „jobra kamarod!“ Tu sohnul sa k zlatej strieške. „Liebesklänge“ čítal zo zlatých litier. „hrmen sto bohov prabohov, dám ja vám „Liebesklänge!“ Mladý pán uspel otvoriť dvere. Jako blesk leteli za ním „Liebesklänge.“ Zlatá strieška oddelila sa od listov a klapla Emilovi na chrbát. Listy knihy frčaly ponad jeho plece až na dvor a padly do kaluže medzi kačice a husy, ktoré sa veľmi polakaly, a trepotajúc krydlami, vyronily sa z kaluže na breh. Hus stárka, cítiac sa na pevnine v dostatočnej bezpečnosti, potriasla chvostom a obrátila sa so sykotom k predmetu, čo taký veľký zmätok narobil medzi dvorskou hydinou.

Mravec zabudol zapaprať pravou nôžkou, nie ale nohy nakriviť. Oddychol si na čerstvom povetrí. Marka vybehla na krik z kuchyne a vystrčila hlavu von z dvier.

„Dones mi klobúk, Marka,“ riekol prosebným hlasom náš zamilovaný hrdina. Dnu sa neopovážil, lebo z izby zaznieval hrom Hrabovcovho hlasu. Po rychlej expedícii ohnivého galana počal totiž Hrabovec svoju kázeň k Ernestine, ktorá bola s nimi v rodine a prišla „aufs Land“ k nemu. Marka vbehla do chyže pre klobúk.

„Nech sa páči, mladý pán,“ riekla, dusiac v sebe smiech. Emil Mravec vytrhol jej klobúk z ruky a tasiel bez krátkej paličky. Ľavé

plece ho pálilo. On potriasal plecom a nechutný úsmev sadol mu na tvár. Vychádzajúc z dediny, stretol Pavla Ružu.

„Mladý pán," riekol šuhaj k šviháková, „ešte raz nech pošklbnú Marku, čo u Hrabovcov slúži, a tak jim namažem ohlávkou chrbát, že budú volať troch felčiarov." V rukách Pavlových opálala sa naozaj ohlávka. Mravec neriekol ani slova, zaškúlil na Pavla a zrychlil krok. „To bol fatálny deň," pomyslel si, keď prišiel do poľa, „nech čert berie tychto dedinských grobianov!"

V.

Karola zalomila ruky a zostala stáť pred lipou!

„Ten človek opováži sa predstúpiť pred oči tvoje, holúbok môj!" počala hlasom, polo plačlivým a polosrditým. „Ten vagabund nehanbí sa položiť nohu svoju do tohoto domu! Eugenia, a to s tvojim dovolením, s tvojim vedomím! Ženka, pre Kristove rany vzdiaľ sa od neho! Von zo sadu, von z domu!" Hlas dobrej Karoly sa triasol. Rozsŕdený Hrabovec, fučiac a hrešiac, šiel chodníkom. „Pomysli si sestra," kričal už z ďaleka, „ten zbrklý fiťfiriť opovážil sa . . ."

„Viem, všetko viem," riekla tetuška, „veď je tu, veď je tu."

„Ba kyho beťaha, teda nemá dosť na „Liebesklengä," stonoha kadejaká!"

Eugenia vystúpila zpod lipovej strechy.

„On je mojím mužom, strýčko!" riekla ticho, ale určite.

Hrabovec vyvalil oči! „Vary sa tie ženské zbláznily," pomyslel si. Ženka pokračovala „a ja som jeho ženou! Prosím vás, pristavte rozsobáš! Rozhodnutie moje nedá sa premeniť." Medzi tým prišiel i stryc pred lipu. Až teraz pochopil Ženku. Tvár jeho začervenala sa, ruka počala sa triasť! Výstup medzi Malinským a Hrabovcom bol búrny. Medzi oboma stála Eugenia, tichá, jakoby sa nič nebolo stalo. V hlbine peknej duše svojej cítila vyplnenú tú prázdnotu, ktorá ju tak trápila. Srdce zatrepetalo ešte raz, pred oko jej duše predstúpil Aristid, v úzadí ukázala sa šľachetná postava Ľudovíta: „posledný raz," zašeptala a zavrela na chvíľku viečka.

„Teda tak, milosťpani!" zareval zlostne strýc a jeho ústa sa nakrivily. „To je vďaka zato, že som vás privinul k svojmu srdcu, keď tamten pán premrhal tretinu Hrabovcovského majetku! To je vďaka za to, že som vás osvobodil, už skoro celkom osvobodil od korheľa a marnotratníka, vytiahol vás z kaluže! Pekne, pekne, pani neter! A ty, Malinský, opovážiš sa vkročiť na moju pôdu, ktorá je obťažená dlhom tebou urobeným! Ty prijdeš na oči žene, ktorej zkazil celý kvetúci mladý život! Feľ az út, le az út!"

„Tedy vyženiete si i neter," riekla so studenou spokojnosťou Eugenia. Eduard hľadel tupo pred seba. Neprirodzená červenosť zbarvila jeho zbiedenú tvár; on zdŕžal kašeľ. Nemoc ale je silnejšia jako vôľa človeka. Kašeľ vybúšil a Eduard odvrátil tvár... Karola

pozrela útrpne na zahubeného človeka. Súcit počal sa budiť v jej útrobe.

Hrabovec ale bol neustupným. Obrátil sa chrbtom, dupol nohou a tašiel do svojej chyže!

„Čo s vami, deti?“ bedovala dobrá Karola. Išla k bratovi. Ten sa osopil na ňu. „I ty pôjdeš z domu! Ani slova viac! Nechajte ma o samote.“

Eduard chcel sa odobrať. „S Bohom Ženka, i bez pravoty oslobodím ťa naskore! Neprijímam od teba viac obetí... tys' mi obetovala mnoho, mnoho... Čo po mne, polovičatej mrtvole? Ale svedomie nedalo mi pokoja, bál som sa, že zomrem bez tvojho odpustenia. Prosím ťa o to odpustenie, jako o almužnu, jako o skvelý dar. Dovoľ stisnúť tvoju rúčku.“ Ženka podala Eduardovi obe ruky, on jich celoval. Chcel ísť.

„Ja pôjdem s tebou, Eduard! Ty sa iste zostavíš pod mojou opaterou.“

V biednej chyži dedinského hostinca uložila Ženka muža svojho do postele. Celú noc kašlal strašne. Ona sedela pri posteli a neodvrátila oka od jeho tváre. K ránu zaspal nepokojným snom. Eugenia položila hlavu na záhlavie postele a jakýsi nepovedomý stav zmocnil sa jej. Nebol to sen. Keď zdvihla hlavu, uzrela Eduarda polo-sediaceho. Rozpálená tvár jeho vypádala úžasne, oko jeho zimnične svietilo.

„Čo ti je, Edko?“ zpytala sa.

„Kto si? Čo tu chceš? Daj mi ešte kalištok! Čo ma trápiš? Pálenku chcem!“

Ženka ztriasla sa.

„Nepoznáš ženu svoju? Ženka je pri tebe, uspokoj sa.“

Eduard pretrel si oči: „Ženka, naozaj Ženka! V tejto diere? Čo s tebou? I tys' biedna? Smädí ma, jazyk mi prahne!“

Eugenia podala mužovi vody. Eduard okúsil — ztriasol sa. Nato ľahol si a zaspal. Ráno prišiel lekár: Karola poslala preňho bez vedomia bratovho.

„Skoro bude koniec?“ pýtal sa ticho a spokojne nezdravý lekára žida, so zlatými okuliarami na krivom nose.

„Len sa šanovať, šanovať! Katarr, gnä Frau, plúcny katarr.“ Napísal recept a vzdialil sa. Fridrich čakal u voza.

„Nuž?“ zpytal sa lekára.

„Tuberkulosa a —“ pritom urobil znak pitia, „keď bude veľmi pýtať... nech mu dá kvaterku. Potom vždy menej.“

„Biedna Ženka!“ vzdychol si Fridrich Kremeň a slza zasvietila v jeho sedom oku.

Karola ukázala celú dobrotu svojho srdca. Keď sa Eduard jak tak zotavil, opatrila manželov peniazmi a vypravila preč: s Hrabovcom nebol možný žiaden kompromiss. On nechcel ani čuť o Eduardovi, na ktorého pokanie neveril!

„Zakiaľ mohlo telo jeho slúžiť hýreniu, mučil ženu, nemajúcej páru na široko, zanechal ju, unížil, zhubil... Keď ale hriechy obrátily front a ukázaly mu tú špatnú stranu svoju, lezie k nej, aby ju spravil svojou opatrovkyňou! I tu vidno ošklivé sobectvo! Ona je fantastka, ona chce byť svatou! Jaká hlúposť!“ Starý pán odpľul a zahrešil, až sa hory zalenaly. Každý človek má svoj zvláštny spôsob, keď ho schytia nevšedné city. Rozmrzený, ba opravdu smutný nad odchodom Ženky, predsa nezabudol na svoju kandidáciu. Ale jeho kortešacia bola celkom iná: vadil sa s každým.

Aristid Sokol urobil posledný pokus u Ženky pred jej odchodom. Ona prijala ho v prítomnosti Eduardovej, vyznala že pravdu riekla pod lipou, avšak doložila tichým hlasom:

„Nie, ja nie som stvorená pre šťastie! Jak veľmi jasno ukázal sa mi prst boží pri prvom pokuse vymanenia sa z môjho kruhu. Nazad! zavolal jeho hlas, ja hlas ten počula síce i predtým, ale nejasno! Temný bôľ ležal mi na prsiach i u prostred jasotu môjho rozdráždeného srdca! Vyplň povinnosť až do konca, vypi kalich svoj až do dna!“

Aristid nemohol slova prehovoriť. Jemu imponovala veľká, mravná sila ženy tejto... veď preto ju miloval tak veľmi. Ona je ženou iného, ktorý prišiel nazad k nej, zlomený duchom, zničený telom, ale kajúcim srdcom. Roztrhlina, ktorá zdala sa byť tak úzka medzi ním a Ženkou, že ju ľahko mohol vyplniť súdny výrok, roztvorila sa medzi nimi tak široko, že o jej prekročení nemohlo byť reči. Jeho cit bol čestný, láska veľká, čistá, od nejž záviselo šťastie života, — avšak jednanie Ženky bolo bezúhonné, nutné. Kollisia medzi dvoma jednak šľachetnýma citama je strašná, koľko srdc pukne pod ťarchou takejto dilemmy.

„Ženka, opusti mňa,“ zavolal Eduard a zaplakal. Pokryl chudými rukami žltú tvár a klesol na diván. Celá ťarcha jeho viny zaľahla na jeho svedomie. Slová jeho znely opravdove, vrúcne.

Aristid nemohol ďalej hľadeť na tento ťažký boj! Počal veriť, že v srdci Eduardovom predsa bol zdravý, šľachetný nerv, ktorý k jeho nešťastiu neskoro počal sa hlásiť! Avšak kto je k bezvýminečnému odsúdeniu dosť zlý? Kto hodí kameň na zablúdeného v povedomí svojej čistoty?

Aristid sklonil sa k Ženke a dotkol sa ľahko pernou jej jasného čielka. Potom vybehol z izby a silným krokom šiel ku Kokavke. „Ona pravá,“ šepnul dôjdúc domov a hodil sa na diván. Rozmyšlal, čo má pytať za svoj Kokavský majetok...

Z južného Tyrolska písala Ženka Ľudovítovi.

Vypíšuc svoje osudy dodala: „Už zacelely moje britké rany. Ten bôľ, ktorý hryzol dušu moju, prestal, a bárs necítim „naslaždenia,“ jako vyslovujete sa vy, polo-Rus, (ľudia mali predsa voľačo pravdu), bárs mám chvíle, kde hlásiť počína sa srdce... istá tichá spokojnosť leží mi v duši... povedomie, že som vedome neobrazila zákon boží a hlas svojho svedomia. To je ten *mier duše*, ktorý vy

tak vysoko ceníte. Ja poznávam celú jeho vyvyšujúcu silu. V ľavnom tomto vzduchu vedie sa dosť dobre Eduardovi. Tetka vyhodila nám malú apanážu, pri skromnosti môžeme sa tu ešte pobaviť niekoľko čias. Eduard mlčí, ale v každom jeho pohľade je toľko vďaky, toľko lásky! Krev nepľuje, špiritusov ani neokúsi. Kašle síce, ale lekár hovorí, že jeho nemoc nenie smrteľná; pri dobrej opatere môže dlho žiť. Verte, že na opatere mu neschádza. Oči jeho sú jasné, tvár dostala zdravšú barvu. Teraz som presvedčená, že mňa miluje . . . Strýc sa durdí a srdce jeho jaksi rychlo horkne. Nenie div, on nikdy hlbšie nenazrel do života ľudského. V človeku vidí iba votum . . . Román váš čítam uz po desiaty raz! Vďaka vám za pôžitok; vy ste v stave rozuzliť hádky a hlbšie problemy života. Jaky rozdiel medzi vašim románom a poviedkami, ktorymi krmili nás povrchní maďarskí a nemeckí pisalkovia. Krásy slovenčiny poznala som až teraz, a až teraz na cudzej pôde uznávam, že je ona predsa mojím materskym jazykom. Boh daj rodinke mojej veľa takych mužov, čo nie frásami, ale duchaplnym vzdelávaním spisby vedia získať proselytov pre veľkú myslienku vašu! Tvorením iba získame a pritiahneme lepších duchov! Sišla som sa tu s ruskou rodinou, ktorá prilnula ku mne opravdovou náklonnosťou. „My Slaviani," hovorí stary pán, nejaky štátny radca, „my bratia.“ Jako ma to potešilo! Oni byvajú až kdesi v Asii, a predsa rozumiem mnoho z jich reči! Veľky to pocit, pysne povedomie, byť členom tak mohutnej rodiny. Ešte slovo o vašej skvelej práci: Vy nepasete pre povrchné rozjarenie citov, no vaše dielo stojí na širokej podstati skutočnosti a vysoké mravné principy kvitnú nevdojak, samy sebou z peknych stranic. Nevidno síce sentencie, jako: fabula táto učí . . . atď., ale fabula vaša predsa učí a pozdvihuje!

Odpustite, že píšem po nemecky. Pekné veci po slovensky čítať je o mnoho ľahšie, jako len prostredne niečo písať! Tak nás vychovali . . . hriech rodičov tu naozaj prešiel na deti. Eduard vás pozdravuje, ja som mu mnoho o vás rozprávala . . . Počína zas kašlať! S Bohom, učiteľ môj . . . Zpomeňte si časom na vašu ctiteľku Eugeniu Malinskú. P. S. Nesmejte sa tomuto neobchodnému dodatku. Odpíšte mi, čo robí Sokol, jestli si s ním dopisujete. Odporúčam mu zakončenie vášho románu; nech nezabudá ani on na vaše krásne slová. Vďaka vám ešte raz, vďaka, a prajem vám obom to veľké dobrodenie božie: nech mier duše neopustí vás do skonania. Vaša Ženka.

Hrabovec i tentokrát prepadol pri voľbe sirotského, trpí na podagru a vadí sa uz i so svornym Fridrichom, ktory gazduje zase len starým spôsobom. Karola chlopotí sa cez cely deň okolo gazdovstva a kuchyne. Uz prestala odkladať, dochodky našly kanál. Marku vydala za Pavla Ruzu a prevzala pri svadbe úrad širokej. Mravec zmenil dvakrát svoje „politické“ presvedčenie, nahneval otca a ztratil tri miesta, ktoré mu otec horko ťazko zaopatril. Ernestina spieva v Slanici pri rozladenom piane pisklavym, zato

avšak veľmi sentimentálnym hlasom: „Wenn ich ein Vöglein wär'." Mala známosť s dôstojníkom, ktorý chodil k jej otcovi na večere. a keď sa mu prejedla jeho kuchyňa, dal sa preložiť do inej garnisony a spolu i do srdca inej dcérky s večerami.

Aristid dlho chorel duševne. Pri všetkom obdivovaní vnútorných dôstojností Ženky predsa s bôľom niesol ztratu tak blízko, tak ľadne kynúceho mu šťastia. Na ženbu viac nemyslel. Pomaly bolo mu nudno „učiť sedliakov o dva cole hlbej orať" a on dal svoj majetok do prenájmu. Vo Viedni v obrazárni sišiel sa náhodou s Ľudovítom. Priatelia objali sa slovenskou úprimnosťou a šli po slovensky na pohár vína.

„Čo s tebou, brat môj?" pýtal sa Aristid.

„Spisujem, spisujem — ale nenašiel som tak veľkodušného nakladateľa, jakým si bol ty. Prijdú i lepšie časy. Nuž čože s našimi známymi?"

„Všetko pri starom! Hrabovec hreší a stone na podagru: naša temná víla žije s mužom, ktorého vyrvala na pár rokov z hrtana smrti!"

„To zvláštna žena, brat môj! V nej býva opravdová slovenská duša."

„Prepiatec, rojko ty kadejaký! No ale to stojí, že prevýšila nás všetkých vysokým smýšľaním! I teba, brat môj, i teba!"

Premávkové cesty.

Dobré, schodné cesty hrajú v ľudskom živote asi taký zástoj, aký v ľudskom tele krevnice. Toto pripodobnenie ciest ku krevniciam každý ľahko nahliadne, jestli úlohu oboch, i krevníc i ciest, bližšie uváži. Krevniciami prúdi sa, ako známo, po všetkých čiastkach tela ku žitiu a zrastu potrebná krev, ony spojujú úd s údom, ústroj s ústrojom, no a cestami zas premáva sa svet a tovar, do styku privádza kraj s krajom, národ s národom. Ako jedny, tak i druhé slúža teda za nástroj premávky. A ako poznávame zdravý alebo chorobný stav človeka po tvári, po červenosti líc, tak vnútornú usporiadanosť obce, tejto mravný a materiálny stav môžme po jej cestách posúdiť.

Že s dobrými a schodnými cestami, s rýchlou premávkou nielen telesný blahobyt, ale i duševný pokrok i duševnia osveta ruka v ruke kráča, to dokazuje nám nielen historia ľudstva, ale železniciami posúrený pokrok prítomnosti. Áno, ako za dávnych dôb, tak i teraz osveta najradšej a najrychlejšie tam svoje stánky rozkladá, kde nachodia sa tieto podmienky ľudského blahobytu, to jest dobré premávne prostriedky a živý obchod.

Prirodzené, bo už hotové a žiadnej opravy nepotrebujúce cesty sú vody, ako na pr. more, jazero a rieky. Na tekutej ploche mora,

rieky alebo jazera netreba záprahu, ani kolesami opatreného voza: jednoduchy čln, plť alebo jednoducha loď postačí bez zápinku zaviesť náklad na určené miesto.

Najvyznamnejsia zpomedzi tychto vodnych ciest je more, bo toto spája nielen kraj s krajom, národ s národom, ale svet so svetom. Po mori možno cestovat do vsetkych čiastok sveta, možno navstiviť velmi snadno najvzdialenejsie kraje a národy. More je hlavnia pozemská a preto svetová cesta. Táto vyhoda, akú more podáva, bola príčinou, ze uz za starych čias vsetko k moru tislo sa, ze v okolí mora povstaly najprvsie sriadené státy a v okolí jeho byvaly najvzdelanejsie národy. Tak na pr. starí Gréci vysvihli sa na obdivuhodny stupen vzdelanosti a slávy hlavne preto, že pri mori byvali, a Rimani ovládli svetom tiez len preto, že svetová cesta, more, jim k sluzbám stálo. Podobne, ktože urobil Angličana mocnym a bohatym? kto napomohol jeho velpriemysel a jeho velobchod? Istotne zas len more, toto svetové trziste. Pre túto príčinu nie div, že i dnes kazdy stát, čo priam len jednou nohou, ku moru tisne sa.

Podobny zástoj, ako more, hrajú i vsetky hlavne, do mora vtekajuce velrieky, tieto brany ku svetovému obchodu, ku svetovemu trhu. Nie div, ze i pri riekach nachodili a nachodia sa najváčsie osady ludskej spoločnosti. Tak zaniklé uz staré mestá, Ninive a Babylon, lezaly pri vodách, a svetove mestá terajska, ako: Londyn, Pariz, Vieden, Berlin atď. lezia pri splavnych riekach, Carihrad a Petrohrad vsak na brehu mora.

Tomuto podobné zkusime, jestli po nasom kraji, po našej vlasti okom hodime. Na brehoch Vahu, Hrona, Ipla, Tisy, Savy atď. nachodia sa najvacsie a najľudnatejsie mestá Uhorska a Pešťbudín stal sa tohoto strediskom vo vede, priemyslu a obchode nie azdaj preto, ze takmer v stredu krajiny lezí, lez ze ho velrieka Dunaj obmyva, ktorejzto poslednej i Presporok svoju nekdajsiu slávu a dobrobyt ďakuje. More a rieky, ako vidíme, tvoria najprimeranejsie miesta pre ludské osady, a sice len preto, ze usnadnuju premávku, ze su už hotove, prirodzene cesty. More je staby srdce zeme, velrieky a rieky vsak s nesčíselnymi do nich vtekajucimi potokami a jarkami su jej zily či krevnice.

V krajoch, kde takychto prirodzenych tekutych ciest nieto, musí človek o umele, či umele spravene postarat sa, čo uz často s velkymi prekazkami a preto i s velkym nakladom spojene je. Tak na pústnatych rovinach, ako na pr. na nasej dolnej zemi, prekaža mu v tom piesočnata poda a nedostatok na robenie ciest súceho kamenia. Počas sucha viazne tu koleso do piesku a počas dazďa zas do blata takmer az po hlavu. No a vrchovate kraje maju zas v tomto ohlade druhy háčik, a sice prave velky zbytok toho, čo tam na rovinach chybuje. Tu stoja totiz premávke v ceste vrchy a skaliny. Dolinami popri vode robí sa sice ľahko cesta, kde vsak dolina končí sa do nedbutnej retaze vrchov, do takzvaneho uplazu, kde nieto takzvaneho priesmyku, to jest horskú retaz priekom krájajucej dolinky, tam nepozostáva ine, než alebo zákruty

porobiť najnižšími miestami reťaze, či takzvanými prievalami, alebo horskú reťaz preseknúť a takzvaný *priesek* urobiť, alebo konečne popod reťaz jask či tunel vykopať. Všetky tieto tri spôsoby upotrebúva človek vo vrchovatých krajoch ku premoženiu horskej reťaze, tohoto prírodou v cestu postaveného mu zápreku: na všetky najdeme príklady i u nás na Slovensku.

Znamenitý príklad prieseku, to jest umele urobeného priesmyku nachodí sa na reťazi Vysokých Tatier, tejto okrase našej vlasti a našich Horniakov. Táto reťaz, mohutná to časť takzvaného horstva Karpátov, ktoré otáča, ako známo, našu vlasť v podobe venca, počnúc od Prešporka na západnej severnej a východnej jej hranici, leží medzi dolinami rieky Oravy a Popradu, potom Dunajca a Váhu. Orava obmýva jej západné a Poprad východné jej predvrchy; Dunajec tečie zas pozdĺž nej severne a Váh južne, je tedy zo všetkých strán vodami otočená. Jej zdĺžka obnáša 160.000—170.000 metrov (či 16—17 My) a šírka od 10.000 až do 40.000 metrov (či 1—4 My). Západné jej predvrchy, počnúc od rieky Oravy až po Bobroveckú a Studenú dolinu, predstavujú holé, skalnaté vápenisté massy, medzi nimiž Choč vypína sa na 1610 m. a Sivý Vrch na 1777 metrov. V užšom smysle slova vzatá Vysoká Tatra je miestami len 3000 m., často i len 2000 m. široká, a ťahá sa počnúc od Bobroveckej doliny až po Spišskú Maguru, ktorážto posledna celej reťaze východné predvrchy tvorí. Žúlovité nebetyčné jej končiare (medzi nimiž lúby náš Kriváň na 2492 m., Pyšná 2282 m., Roháč 2080 m., Vysoká či Tatra 2535 m., Končistá 2545 m., Lomnický končiar 2640 m. nad hladinou mora vystupujú), tvoria zčiastky pre túto jich ozrutnú výšku a zčiastky i pre jich veľmi strmé svahy a úzke skalnatými úlomami naplnené doliny nepremožiteľnú hráz medzi Uhorskom a severne od tohoto ležiacou Haličou či Poľskom. Cez túto hrádz ešte nikdy žiadne koleso neprešlo. Jestli kto z Liptova alebo Zvolena do Poľska na voze chce cestovať, tomu nepozostáva iné, ako vybrať sa alebo dolinou Oravy alebo dolinou Popradu. No zpomenuté západné predvrchy Vysokej Tatry robily v tom ohľade niekdy výminku, keď bol medzi Poľskom a severným Uhorskom, menovite Gemerom, Spišom, Zvolenom a Liptovom značne živší obchod. Na jednom totiž jich mieste, východne od Choča, nachodil a nachodí sa až po dnes, nevedno kedy umele urobený priesek cez horskú reťaz, následkom čoho povstala zvláštna, pod menom Prosečná známa dolinka, ktorou viedla silnica či hradská do susednej Oravy a Poľska. Od tejto, dnes pravda už takmer do zapomenutia prišlej silnice dostalo hneď v blízkosti tohoto prieseku ležiace mestečko, Sielnica, svoje meno. Zvláštny tento priesek i dnes ešte zaslúži pozornosť všímavého cestovateľa.

Prievalami, to jest najnižšími miestami horskej reťaze pomocou zákrutov vinúcich sa ciest, pekný príklad vidíme zas na liptovských hoľach či na reťazi Nízkej Tatry. Reťaz táto ťahá sa súbežne s Vysokou Tatrou, tiež smerom od východu na západ a tvorí prirodzenú hranicu medzi Zvolenom a Liptovom. Najvychodnejší začiatočný jej člen je Kráľová Hoľa, najzápadnejší či posledný jej člen je však

prieval Šturec. Severné, to jest do Liptova sbehujúce svahy a úpätia tejto zlato- a striebronosnej reťaze pokrývajú ihličnaté, južné, či do Zvolena obrátené zas zväčša listnaté lesy. Všetky potoky severných svahov vtekajú do Váhu a južných do Hrona. Obe tieto rieky majú svoj pôvod na Kráľovej Holi. Jednotlivé vrchy tejto reťaze dosahujú už značne menšiu výšku, než vrchy Vysokej Tatry. Tak na pr. zpomenutá Kráľová Hoľa vypína sa nad hladinou mora len 1942 metrov. Jej západní susedia, Veľká Vápenica a Zadná Hoľa, sú ešte nižší, a síce len 1850 m. vysokí. Zato však Ďumbier, končiaci sa asi v stredu reťaze do štyroch skalnatých končiarov, vystupuje až na 2040 m. Na severnom výhone tohoto obra liptovských hôľ leží Sv. Jan s povestným kostolom, vystaveným pod Ondrejom II., v ktorého hrobke mrtvé telá už od 300 rokov porušenia nevzaly a sťa múmie až po dnes sa udržaly. Najzápadnejší pozoruhodný vrch, Prašivá, na jehožto úpätí sťaby v koryte pysi sa svetoznáma Korytnica, dosahuje výšku 1700 metrov.

Celá táto reťaz, pozdĺž nejž severne tečie Váh romantickou dolinou Liptova a južne Hron nivami Zvolena, nemá nikde priesmyku, to jest doliny, ktorá by ju priekom rezala, tak že priechod a premávku zo Zvolena do Liptova a naopak umožňujú len dva prievaly a po nich v zákrutoch hadiace sa cesty. Jeden z týchto prievalov je takzvaná Čertovica a druhý zas zpomenutý už Šturec (740 m.), pod nímž svoje žriedla má voda Revúca. Ten prvý spája bocsku dolinu s breznianskou, a ten druhý zas staro-horskú s revucskou. Oba tieto prievaly sú známe mnohým z laskavých čitateľov z osobného videnia. Zvolenci do Liptova a Liptáci do Zvolena cestujú ako pesí tak i na voze jedným alebo druhým z týchto prievalov. Jedine Breznania a okolití jich susedi, často i Gemerci, nedbajú na túto v ceste jim stojacu hrádz prírody a udierajú zrovna, často i s jarmočným statkom, pravda len počas leta, po prťach a chodníkoch na liptovskú stranu. Dve totiž doliny, ktorých záverečné úplazy oproti sebe ležia, a síce zo zvolenskej strany takzvaná jasenská a z liptovskej zas takzvaná nemecko-lupčianska, umožňujú jim tento príkrý priechod.

Priechodná táto hoľa, pod jejž zirno-trávnatým pokrovom v zubovej skaline mnohé drahé kovy, ako zlato, striebro, potom antimon a olovo na takzvanej Magurke vydobývajú sa, je i v druhom ohľade ešte pamätná. Popod ňu totiž ešte pred roky započala kr. komora, pravda že len z baníckych cieľov, prebíjať štolňu z jasenskej do lupčianskej doliny vedúcu, ktorá práca avšak, následkom klesnutia baňského poželmania asi v polovici cesty zastala. Keby tento podnik uskutočnenia bol dosiel, teda zpomenutá štolňa bola by sa stala možno nielen pre bane, ale i pre premávku medzi Liptovom a Zvolenom veľavýznamnou.

Tretí spôsob premávky cez horskú reťaz, to jest pomocou jasku, je vynález najnovšieho času, zapríčinený nevídanou silou vodnej pary, poťažne parostroja. Aspoň v starom veku, ktorému ani sila pušného prachu ešte známa nebola, o vykopaní jasku ani reči byť nemohlo, bo pomocou želiezka, mlatka a čakana len veľmi ťažko

dá sa premôcť súdržnosť i mäkšieho kameňa, tým menej však tvrdosť žuly alebo kremeňa. Áno i pomocou samého pušného prachu bolo by požadovalo vykopánie jasku, čo priam i mierne dlhého, keď i nie tak ohromny čas, ako pomocou železka a čakana, teda istotne veľký kapitál. Poneváč ale hlavné cesty ako v starom tak i v stredo-, áno i v novom veku, boly hlavne vody, teda sotva bol by sa vyplatil takýto na vykopanie jasku vynaložený groš. Ku takejto práci dostal človek smelosť a vytrvalosť len vtedy, keď poprvé sila parostroja prispela mu na pomoc, ktorá•i rychlejšie i lacnejšie nebožiecom zvŕta než slabá ruka baníka, a podruhé, keď premávka mu i zpätnavrátenie upotrebeného kapitálu, a to i s úrokami pojistiť v stave bola, čo uvedením železníc do života skutočne stalo sa. Železnice (a pritom i hlavné hradské) schytily v najnovšom čase premávku na pevnine cele pre seba, pritom všetkom, že pomerne drahšie sú než vodné cesty. No majú zato tú výhodu, že umožňujú premávku i tam, kde žiadnych vôd nieto, už či sú to púšte a či vrchovaté kraje, a to s rýchlosťou vodnú premávku značne prevyšujúcou. Ačkoľvek utratí človek pri nich na vrecku, no vyhrá zato na čase. Na železnej koľajnici uháňajúci rušeň nenachodí prekážku ani v horskej reťazi, veľmi snadno prekročí i túto hneď pomocou zákrut, hneď zas pomocou jasku či tunelu. Všetky tieto okolnosti dovedna povýšily železnice na svetové cesty, bo bezohľadne na hrádze prírody spojujú i tie najvrchovatejšie a najhornatejšie kraje so svetovým tržišťom, to jest s morom. A preto ako predtým všetko tislo sa k vodám, tak dnes hrnie všetko, človek, priemysel i obehod ku železničnym tratiam.

Príklady rozličných jaskov vidíme dnes v našej vlasti a v našom kraji na viac miestach. Jeden avšak zdá sa mi pre jeho susedstvo zvláštneho pripomenutia hodným, a síce na košicko-bohumínskej trati v reťaze Malej Fatry nalezajúci sa. Reťaz táto započína sa, ako známo, až hen pod Rozsudecom v severnej Orave pod menom Oravskej Magury, a ide v juho-západnom smere pozdlž hraníc Trenčína a Turca až ku Ždiaru, ktorý spája ju s reťazou Veľkej Fatry (na vychodnej hranici Turca sbehujúcej). Jednotlivé jej vrchy nevystupujú už ani tak vysoko, ako reťaz Nízkej Tatry: najvyšší jej končiar Kriváň. Tatra dosahuje výšku 1666 metrov. Na tom mieste, kde táto reťaz takmer najvyššia je, pretal ju náš hrmotavy Váh v podobe priesmyku, následkom čoho povstala chyrečná Strečnianska užina s nebezpečnou Margitou, a hneď v susedstvo podťala ju v podobe jasku i železnica, zákruty Váhu sledovat nechcejúca.

Podobné pomery ohľadom premávky, aké pozorovali sme tu v horstve Karpatov, opakujú sa i inde na svete, avšak sotva kde v tak veľkolepej miere a spôsobe, ako v takzvanom horstve Alpov. Horstvo toto má svoje stredište vo Švajčiarsku, vybehuje avsak i do Italie, Francúzska, Tyrolska, Salzburgu, Dalmatska, Horvatska, áno i do Uhorska. No, najmohutnejsie vystupuje ono vo Švajčiarsku. Kto z laskavych čitateľov i len bežne okom hodí na zemevid tejto krajiny, presvedčí sa, že je to hornatina zo samych vrchov a dolín

pozostávajúca, že sú to horniaky, o akých, pri tom všetkom že na horniakoch bývame, ani pochopu nemáme. Výška jednotlivých vrchov tohoto horstva je takmer dvakrát tolká, ako výška nášho Kriváňa alebo výška Gerlachovského končiara. Tak na pr. známy vrch Švajčiarska, Montblanc, vystupuje na 4800 m. (14.770 stôp) a jeho sused, Monterosa, na 4638 m. (či 14.280 stôp) nad hladinou mora, teda ďaleko vyše takzvanej snažnej čiary, pre ktorú príčinu tieto vrchy večný sňah pokrýva. Jestli teda v mysli dva Kriváne jeden na druhý postavíme, tedy výška končiara Montblanca len asi o 320 m. (či 1000 stôp) prevýšime. Je to ale i najvyšší vrch Európy.

Ako vrchy, podobne velmi vysoké sú pomerne i hrebene a prievaly tohoto horstva. Tak povestný prieval Velkého Bernharda vystupuje na 2420 m., Cenisu na 1900, Velkého Gotthardu na 2060, Brennera v Tyrolsku na 1100 a prieval Semmeringu na 1000 m.

Že shotovenie cesty cez takéto prievaly spojené je s nesmiernymi ťažkosťami, každý nahliadne, lebo tu treba hneď do tvrdej skaly cestu vytínať, hneď zas v nesmiernej výške dolinu premostiť, hneď zas umelé krovy pred zášustami skála a snahu cestovateľa chrániace porobiť, hneď zas hospice či hospody, ku oddychu a útule pre cestovateľov určené, vystaviť atď. Nie div, že vozovej cesty nebolo tu cez celé stoletia, čo priam boly by to velmi požadovaly obchod a premávka medzi Nemeckom a Italiou. Ako známo, severne od Švajčiarska až ku baltickému a vychodnému moru rozprestiera sa Nemecko a južne zas Itália. Tamto oplýva plodami mierneho, tato zas plodami južného podnebia; obe tieto krajiny a národy majú teda čo zamieňať.

Najkratšia cesta z Nemecka do Italie bola by viedla cez Švajčiarsko, avšak ako cez tak vysoké hrebene a prievaly! Pre túto príčinu nutení boli nemeckí cestovatelia do Italie ísť okolo alebo na Francúzsko, t. j. západne, obyčajne cez spomenutý už prieval Mont-Cenisu, alebo na Tyrolsko, t. j. vychodne, cez prieval Brennera, ktorý spája dolinu Innu s dolinou Etschen. Pravda, že i tieto cesty boly velmi obťažné, áno v zime i velmi nebezpečné. Tak keď Henrik IV., cisár nemecký, i s manželkou r. 1077 do Canossi ku pápežovi Gregorovi VIII. kajúcnu púť konal, tedy hore prievalom Cenisu (pravda že v mesiaci januári) rukama, nohama škrabať sa musel. No, a aký príkry bol vychod, podobný, jestli nie obťažnejší bol i schod do doliny. Královnu i s dieťaťom ťahali na volových kožach po snahu a kone spúšťali s poviazanými nohami pohami po kolovratoch. Sám cisár len tackajúc a krbaľajúc dostal sa dolu.

Až do 1726. roku nebolo v horstve Alpov žiadnej kolajnej cesty, len zpomenutého roku vystavili jednu cez prieval Semmering, ktorá vedie z Viedne do Terstu, a druhú cez prieval Brennera. Takto trvalo to až do časov Napoleona, na ktorého mocné slovo potom jedno za druhým sedem ciest zčiastky opravili a zčiastky vnovo založili. Najprvšia vojenská cesta viedla cez prieval Simplonu r. 1801—1805.

Pri postupnom rozširovaní sa železníc po Europe, prišli neskôr na tú smelú myšlienku, cez jednotlivé prievaly Alpov, kade už hradské vedú, i železnice vystaviť. Prvá železnica tohoto druhu išla cez Semmering, v podobe zákrutov, bokami vrchu do hora sa vinúcich. Roku 1867. preziedli ohnivý rašeň cez Brenner, r. 1871 cez Cenis, t. j. cez týchto prievaly, až konečne r. 1869 uzavreli i prieval Veľkého Gotthardu, nie síce zákrutami, prekročiť, lež skrze vykopanie jasku preboriť, a tak umožniť rovnú a najkratšiu cestu medzi Nemeckom a Italiou. Ohromný tento podnik vyžadoval krem veľkého kapitálu i mnoho času, čo priam ho z oboch strán odrazu robiť započali. Pod vedením nezapomenuteľného, hlavnieho inginenra † Jules Favre-a pracovano na ňom so 3412 robotníkami denne, pričom hlavnú prácu, t. j. vŕtanie do tvrdej žuly, prevzal parostroj. No a čo para v pomere ku človeku môže urobiť, to zvlášť tu dokázalo sa. Keď totiž robotníci potisli sa ručnou prácou denne na 65 cm. napred, pokročil parou hnaný nebožiec o 256 cm., tedy asi štyrikrát ďalej. Prípravné práce započaly sa už 1869. roku a celkovité prefatie tohoto 14920 m. dlhého jasku skončilo sa r. 1880 v mesiaci februári. Sám otvor jasku je pri spodku 8 m. a pri vrchu 6 m. široký a 10 m. vysoký. Prvá stanica zo švajciarskej strany je mestečko Göschen a z Talianskej Airolo. Behom jednoho alebo dvoch rokov bude svetový tento jask, svetová táto podzemnia cesta, obchodu oddaná. Aké následky bude mať jeho otvorenie pre svetový obchod, to sa ešte len neskôr ukáže. Jedno je avšak už i dnes isté, že všetko čo dosiaľ išlo z Italie do Nemecka a naopak obchodnou cestou Francúzska a Rakúsko-Uhorska, pôjde v rovnej čiare dolinou Tisina popod Gotthard do doliny Reussu. Veľký vliv tejto svetovej podzemnej cesty možno že i my, menovite však Cislajtania trpko pocíti. *G. K. M.*

Beseda.

Květy. Listy pro zábavu a poučení s časovymi rozhledy. Redaktoři *Svatopluk Čech.* Dr. *Servác Heller.* Vydavateľ a nakladateľ *Vladimír Čech.* Ročník III. Prvy polrok.

Myslíme, že nič tak dôkladne neillustruje pokrok českého duševného života, jako tento veľký mesiačnik. Poznamenávame, že redaktori postavili „zábavu“ na prvé miesto, a dľa toho máme pred sebou časopis prevažne venovaný krásnej literatúre, ktorá v znamenitej Vlčkovej „Osvětě“ len málo miesta zaujíma. Nám prichodí, že sa tieto dve rovne dobré vydania veľmi dobre doplňujú. Ba bolo by snáď celkom prirodzeno, keby jich polia ešte určitejšie oddelené boly.

Kvety sú najväčší časopis tohoto druhu v západnom Slavianstve. Osem husto tlačených hárkov má každý sošit, a tak polročník tohoto časopisu tvorí objemnú knihu 48-hárkovú s 808 stranami. Je to pekné svedoctvo pre české čitateľstvo, ktoré popri iných časopisoch, čiastočne konkuretných, vydržať a stroviť vie tak nákladné literárne dielo. „Květy“ staly sa naozaj potrebou od tedy, keď predtym znamenitý „Lumír“ prešiel do podivnych rúk. My nemáme vôľu rezko vyslovovať sa o českých vydaniach, ktoré nám nezodpovedajú. Preto menujeme tie ruky, do ktorych dostal sa „Lumír,“ *podivné.* Možno že má i takto „*podivno*“ redigovaný časopis svoje úplné oprávnenie v Čechách, a možno, že najde i „Tvardovsky“ svojich čitateľov. Pre nás je časopis ten nestroviteľný a celkom nepotrebny.

Keď sa oboznámime s obsahom „Kvetov,“ nemôžeme neobdivovať ten kruh znamenitych síl, ktoré tam prispievajú. „*Pod Vítkovým Kamenem*“ volá sa dlhá báseň Ad. Heyduka, s ktorym počína sa prvý svázok, a ktorá ťahá sa cez päť svázkov, pravda že nie k svojmu prospechu. Rozkúskovanie epickej básne zapríčiňuje, že ona neskoro prijde v platnosť. Skvelé meno básnika nutí čitateľa uz jednotlivé odseky prečítať, ktoré nemôžu zanechať celistvenny dojem. V mesiačnych srokoch čítaná báseň zamblí sa celkom. Pokúste sa tak čítať trebárs Vallenroda, lebo Onegina, a veľmi maly bude dojem. Naša skromná mienka ide ta, žeby básnici takej sily, jako je Heyduk, vydávali svoje práce v jednom kuse. K takému uverejneniu sa pravda nehodí mesiačnik. Básen Heydukova, plná krás, písaná rečou priehľadnou jako krystal, tyka sa čiastočne i nášho Slovenska. Bližsie ocenenie jej ponechávame si na budúce. Znamenitý je článok dra. O. Hostinského „*Výlet do říše romantiky.*“ Mnoho sa hreší so slovom „romantika.“ Hostinsky leje tu jasné svetlo. Milo prekvapí nás článok „Jaro,“ a to kresbou i textom v jednakej miere. To už veľky pokrok. Najväčsia práca je „*Bouře žirota,*“ román od Serváca Hellera, o ktorom pravda nemožno

mienku vysloviť, poneváč je nedokončený. Poznamenať však nutno, že nás i dosaváď púta svojím jasnym slohom, ostrým pozorovaním a dôkladnou znalosťou ruského kraje a ruských ludí. Veľmi zaujímavé sú články „Listy z Palestýny a Syrie“ od Kvida Mansveta, „Hmyz a poesie“ od Vác. Kotka, „Ze života květů“ od dra. Antonína Hansgirga, „Duka od Meduna“ od Jos. Holečka, „Atentát Orsinův“ od Karla Tůmy, „Petr Petrovič Nieguš“ od St. A. Popoviča. Niet tu miesta na uváženie a ocenenie všetkých prác: stoj len toľko, že niet tam nič bezcenného, lebo povrchného, jako to často stretáme v nemeckých, veľmi rozšírených časopisoch. O Joz. Wünschovi musíme poznamenať, že lepšie cestuje, jako píše; platí to najmä o jeho článku „Trenčín.“ Svatopluk Čech prispel len dvoma básňami. Oduševnila nás jeho báseň na divadlo v júnovom svazku. Česká reč, sama sebou nie tak zvučná jako ruská, slovenská a srbská, zdvíha sa pod rukami tohoto majstra i vo fonetickom ohľade. Krásna, opravdu veľkolepá je posledniа sloka, kde hovorí ku svojmu národu:

Tak stoupej dál i zhrdej záští, hanou,
a pevně důvěřuj, že přijde čas,
kdy září sourodou tvé květy vzplanou
ve věnci nesmrtelných lidstva krás
ku slávě nové slovanskému rodu,
té pozdní, bílé hvězdy od východu!

Nenie to krásne epiteton Slavianstva? Čech je duch hlboký, spisovateľ najvyš seriosný. Pod jeho a dr. Hellera rukou musia dariť sa „Květy!“ Prajeme jim i u nás odberateľov. Na rok stoja 10 zl. r. č. Jako adressa postačuje: Redakcia „Květy.“ Praha (Vinohrady).

Básne Boleslava Jablonského. (Šesté, rozmnožené vydání.) V Praze. Nákladem Jarosl. Pospíšila, knihkupce. 1881. Básne tieto, nám ku „posúdeniu“ zaslané, nepatria do kruhu dnešnej kritiky. Národ sám najlepšie posúdil poetu. Sotva ktorý český básnik stal sa tak populárnym, jako Jablonsky; jeho plynné verše išly z úst do úst a staly sa národnym majetkom. Jablonského citné srdce vedelo uhádnuť duševnú potrebu svojho národa; on mu zaspieval srozumiteľne a priamo k srdcu. Šieste toto vydanie vyznačuje sa peknou úpravou. Nachádzajú sa tam niektoré nové, najviac príležitostné verše.

Národní divadlo v Praze. Dějiny jeho i stavba dokončená. Napsal Fr. Ad. Šubert. Tohoto skvostného diela vyšiel prvý svázok. Nákladom J. Ottu, kníhkupec v Prahu. Cena jedneho sošitu 80 kr. Kto si želá oboznámiť sa z dejinami národného divadla, ten najde tu dôkladnú zprávu. Illustrácie sú veľmi krásne, najmä titulny obraz, predstavujúci stavisko národného divadla od frontu. Tiež do toho samého oboru padá

„Upominka na slavnostné otevření národniho divadla,“ od Adolfa Srba. 32 str.

Kvety západnickeho smeru v českej spisbe. My sme uz častejsie brali pod kriticky nôz plody „velkych“ západnikov a materialistov. Teraz chceme len odovodnit naše tvrdenie, ze smer ten je nám neprirodzeny. Vidíme tu na epigonoch, ktory chcu este ďalej jako jich majstri. Tak nejaky Drahoráď Hradistsky uverejnil bol v istom velmi na slovo vzatom časopise sest-slokovú básničku „Jí,“ v ktorej menuje svoju milú: obetnicou, bohynou, bludičkou, prostrednicou, nádejou, vierou, plamenom, pramenom, páskou, ružou, piesnou, zialom, piesočnatou pustou, heslom, hladinou (po nìz sem ja se plavil), pruvodkyní, bolestou, pohromou, chmurou, morom, ktoremu sa dava shltit, plamenom, nápojom a konečne „ztratou.“ Nenie to napodobnenie exaltacií, s úlubou pestovanych v istej skole?

Urbánkov bibliografický vestnik preukazuje velmi dobre sluzby českej i slovenskej spisbe. Kazdo-mesačne prináša maly obrázok celej spisovnej činnosti, časom i kritiky z pier známych spisovatelov. Ročnik tohoto časopisu s dobrym indexom bude velkou pomocou literárnemu historikovi. Upozornujeme obecenstvo naše na časopis tento.

Literatúra pre mládež. Kníhkupec A. Horovitz v Trnave počal vydavat Hofmannove poviedky pre mládez v slovenskom preklade. Prvy svazok uz vysiel (cena 30 kr.). Literatúra mládeze je u nas pole celkom neobrobené. „*Vedka*“ statne účinkuje na tom poli; preklad a vydanie „*Robinsona*“ tiez prevzala, na čo zvlástne upozornujeme slovenske obecenstvo, ktoré dopriat chce mládezi nevinnej, slachetnej zabavy. „Robinson“ ma za sebou celú historiu: milliony a milliony detinskych srdc čerpalo z neho občerstvenie. Mierne napruzenie detinskej fantasie, poučenie a tuzba po vzdelaní, to su následky tohoto pekneho čitania. Príhlasy prijmaju naše redakcie ochotne.

Boleslavsko. Pametny list k oslave snatku Jeho cis. král. Vysosti arcivevody Rudolfa, korunneho prince rakouskeho atd. a Jeji cis. král. Vysosti princezny Stefánie vydany krajem Boleslavskym. 1881. Tiskem knihtiskarny „Politiky“ v Praze. Litograficky ustav Hynka Fuchse v Praze. — Ozaj skvostne, umelecky majstrovske, obsahom textu a illustracii rozmanite, bohate a zajímave dielo. Je tu uvodna basen od J. Daricha, ďalej velke zdarile podobizne korunneho paru. Náš pluk, príspevok k historii valecnictva od dr. K. Mattuse. Dejepisny nastin Boleslavska od nasho vyteč neho spolupracovnika dr. J. L. Pica. Z literarnych dejin kraje boleslavskeho od Karla Tieftrunka. Nacrt geologicky od dr. Konvalinky. Prehled pomeru narodohospodarskych od dr. J. Slavika. O skolstvi od Waltera. Pan kontribucni od Šmilovskeho. Basne od rozličnych autorov a rozprávka „Modrin Marie Teresie“ od Karoliny Svetle. Medzi illustraciami su početne podobizne muzov vynikajucich, hrady, mesta a ine pamatnosti. — Naozaj sme boli prekvapeni tymto pamatnym listom! Keď jeden kraj vie takuto plnost preukazat, jak ďaleko pokročil národ vôbec! A este jedna myslienka nam pri tom napadla: nuz či nenie list tento dôkazom, zeby spisba česka lepsie kvitla,

keby nebola priprísno centralisovaná v jedinej Prahe? Takáto centralisácia spisovateľských síl nesmie byť priveľmi prevádzaná, ačpráve hlavné mesto má byť pokusom duševného a umeleckého života národa. Lebo keď je hlavné mesto všetko, kraj nič, veľmi ľahko stáva sa, že povstanú kníhkupecké a spisovateľské koterie, kamarátstva, ktoré hatia pravidelný vývin. Nemeckej spisbe veľmi prospelo, že ani Berlín, ani druhé veľmesto nespravilo sa výlučným centrom spisovným. Tam malé ináč Weimary, Lipsko, Stuttgart, hraly väčší zástoj jako veľká Vieden lebo Berlín. Ztadiaľ tá sviežosť, mnohostrannosť nemecká. A zdá sa nám, že za posledných čias i tam počali centralisovať: jako badáme, nie ku prospechu nemeckej spisby, ktorá dnes zastala jaksi a neide do predku. *„Boleslavsko"* je veru dostatočným dôkazom, že Česi už tak ďaleko dospeli, že jim decentralisácia škodiť nemôže. Tak ku pr. pri väčšej decentralisácii nemohlo by stať sa, žeby tak veľká sila, jako dr. *Píč*, tak málo uznania nachádzala. Píč je človek širokých osnov: či to nevideť zpod Vyšehradu? Takých mužov si má národ vážiť jako skvosty korunné: Boh nedáva jich tak zhusta.

Veľká práca pre „Pohľady." Dr. *Michal Mudroň* pracuje pre náš časopis na článku hlboko siahajúcom do nášho národného bytu. Bude to pojednanie o *agrárnych pomeroch* slovenských! Máme nádeju, že ešte tohto roku v piatom a šiestom čísle vyjde na svetlo.

Dar. Redakcie slovenských časopisov dostaly od dedičov nášho slavného Jána Bottu pekný počet kníh do daru, jako pamiatku na speveca. „Nár. Noviny" vyzvaly boly raz slovenské obecenstvo, aby podporovalo redakcionálnu bibliotéku: toto je prvá odveta na onen príhlas. Ďakujeme srdečne rodine Bottovej, ktorá takto obohatila prepotrebnú redakcionálnu bibliotéku. Medzi knihami nachádzajú sa: Diela Mickieviča, Schillera, Goethe-ho, Humboldtov „Kosmos"; Gončarov a mnoho prírodovedeckých, filosofických a etnografických diel.

Päďesiat frankov v zlate

venoval istý priateľ slovenskej spisby jako honorár za povesť relatívne najpodarenejšiu, ktorá by vyjsť mala v poslednom tohoročnom sošite „Slovenských Pohľadov." Látka má byť čerpaná zo slovenského života, a celá novella nemá viac obnášať nežli jeden, najviac poldruha tlačeného hárka formátu „Pohľadov." Súd nad prácami podržal si sám darca, za jehož kompetentnosť v posúdení podobných prác garantuje redakcia „Slovenských Pohľadov."

Práce prosíme poslať anonymne na redakciu našu do Turč. Sv. Martina najpozdejšie do konca augusta tohoto roku. Každá práca nech je opatrená mottom, ktoré po druhýraz buď napísané na zapečatenom liste, obsahujúcom meno pôvodcovo.

Redakcia „Slovenských Pohľadov."

Rok 1881. **Sošit 5.**

Slovenské Pohľady.

Ruský hlas o Štúrovi.

Jestli v prvom ročníku tohoto časopisu silným prízvukom zaznieva meno Ľudovíta Štúra, tak je to iba povinnou poklonou pred duchom, ktorý oživil zmrtvené Tatransko. Pravdu riekuuc, my sami sotva objať mohli sme obrovskú jeho postavu a nasledovať jeho polety: boly u nás ramená priúzke, krýdla prislabé. Zjav jeho oslnil oči naše; až keď ho pokryla mohyla, vystupovala vypuklejšie postava jeho, i cítili sme celú ohromnú veľkosť ztraty. A predsa obecenstvo naše neznalo jeho závet.

V posledné roky svojho života složil Štúr svoje myšlienky o Slavianstve a jeho budúcnosti v nemeckom spise, zostavším rukopisom po jeho smrti. Spis je opravdovym duchovnym závetom Štúrovym. Vladimír Lamansky obstaral rusky preklad a vydanie objemného spisu v Moskve, a *napísal k nemu predmluvu*, ktorá je najjasnejsím vyrazom hlbokej úcty, jakú vydobyl si syn chudobného učiteľa uhrovského v celom nesmiernom Slavianstve. Spis tento vyšiel roku 1867 pod záhlavím: „Славянство и міръ будущаго. Посланіе Славянамъ съ береговъ Дуная Людевита Штура. Переводъ неизданной нѣмецкой рукописи, съ примѣчаніями Владимира Ламанскаго." Dľa nášho vedomia dielo málo známo je v širšom slovenskom obecenstve uapriek tomu, že uz skoro štrnásť rokov uplynulo od jeho vydania. Ťažkosť pri zaopatrovaní si ruskych kníh, malá zaujatosť za ruskú reč, ktorá má medzi slavianskymi rečiami jediná svetovú úlohu a bez ktorej ťažko je vyšinuť sa k vyske opravdovej slavianskej vzdelanosti, sú asnáď príčinou, že sa nestal Štúrov najhlbší spis všeobecnym národnym majetkom. Preto snáď nebude zbytočnym, keď podáme v preklade predmluvu slavneho interpreta, ktory prvy pochopil Štúra úplne a upozornil nás i ostatny slaviansky svet na jeho pohrobné dielo. Lamansky píše:

„Pôvodina prítomného diela, napísaného Slovákom Ľudovítom Šturom krátko pred jeho smrťou po nemecky, darovaná mi bola priateľmi nebohého v čas môjho zdrzovania sa v Uhorsku roku 1862. Skoro potom dozvedel som sa, že jestvuje pôvodcom popraveny a na čisto prepísany exemplár. Majiteľ jeho, náš krajan, jeden z blízkych priateľov Štúrovych a z najlepších znalcov súčasného Slavianstva, dostal spis tento od samého pôvodcu. Spomenuty priateľ nebohého poslal

rukopis do Ruska cieľom vydania koncom päťdesiatych rokov, no dostal ho nazpak. Vymenili sme si rukopisy, poslal som ešte z Rakúska spis istému redaktorovi. No i teraz záležal rukopis v redakcii dva roky neprehliadnutý, odstrašujúc svojím objemom a drobným gotickým písmom.

Vďaka redakcii *„Čtenia,“* nastala možnosť ruským čitateľom oboznámiť sa s predsmrtným dielom jedného z najšľachetnejších a najobdarovanejších činiteľov slavianskych nového veku. Spis tento neobyčajnou jasnosťou stavia a rozberá najzákladnejšie a pálčivé otázky vzhľadom na všetky slavianske plemená bez výnimky. V histórii takzvaného panslavismu zaujme on základom svojho obsahu a prevedenia o mnoho významnejšie miesto, nežli znamenitá brošúra Štúrovho krajana a praotca nového panslavismu, Jána Kollára: *„Uiber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation. Von Johann Kollár. Pesth. 1837,“* brošúra to, ktorá narobila za svojho času toľko šumu v strednej Europe.

Dielo Štúrovo „Славянство и міръ будущаго“ (Slavianstvo i mir (svet) buduščago), bárs napísané pred 11—12 rokmi, zjavilo sa teraz veľmi na čas. V Rusku so zrastom národného samopoznania objasňuje sa viac a viac obecenstvu a jeho popredným mužom veliké povolanie ruského národa vo slavianskom svete, rozširuje sa čím diaľ tým úplnejšie vysoký význam slavianskej idey. Dve krehké cisárstva totiž, turecké a rakúske, *tieto temnice južných a západných Slavianov*, jako sa vyjadruje Štúr, každým rokom objavujú nepochybné príznaky úplného vycivenia a úpadku. V ten samý čas sjednotenie Italie i Germanie, vovedenie systému dualistického v Austrii, alebo čo je to samé, uzavretie maďarsko-nemeckej alliancie proti Slavianom, mužná borba Kandiotov, temné vlnenie všetkých tureckých kresťanov, vojenské prípravy srbského kniežatstva, precítnutie ruského ducha v Haliči, postupné poznanie v Rusku opravdových k nám pomerov ruských i germánskych Nemcov, konečne zkrsnutie silného súperníctva medzi Germaniou a Franciou, ktorá posledná konečne musí nahliadnuť, jak velikú a nečakanú pomoc mohla by dostať od Slavianstva v nasledovať majúcej borbe s pravekými vrahami a potlačiteľmi Slavianov:*) všetky tieto terajšie zjavy predpovedajú Slavianom nové na Europu dojísť majúce prevraty, a iba urychlia nedávno počatú úsilnú prácu slavianskeho upovedomenia. Nekdajší ohniví horlitelia za silnú, jednotnú, federatívnu Austriu postupne tratia vieru v užitočnosť a nevyhnutnosť habsburského cisárstva pre slavianske národnosti, správne hovoriac: *„My sme jestvovali pred Austriou a budeme jestvovať i po Austrii.“*

* Koľko prorockého ducha, jaký veľum prezradzuje tu Lamanský, píšuc tak isto o vojne, ktorá sa zvírila pať rokov neskoršie! Človek žasne nad silou a prenikateľným ostrozrakom tohoto veľkého nášho učiteľa, a stojí nemo pred jeho tichým, nenáružívým, avšak tým povedomejším spôsobom vyjadrenia. Žiaľbohu politika ruská v roku 1870—71 išla iným žlabom, jaký predpovedal on. Následky jej máme v berlínskej smluve, rušiacej svato-štefanský mier. *S. H.*

a tak výborne korrigujú svoje predošlé vyjadrenie: „Keby nebylo Rakouska, museli bychom jej stvořiti." Někdajší bezvýminečný privrženci samostatnosti nielen dotyčne politiky, ale i dotyčne jazyka, prichodia pomaly k poznaniu slabosti slavianskych národností, keď sa každá berie sama o sebe, bez vzájomnosti, ba presvedčili sa o dôkladnej nemožnosti zachovať a zabezpečiť svoju národnú samobytnosť pred atentátami a zavojovaniami skrze silných cudzincov, bez istého sblíženia sa Ruskú, bez prijatia ruského jazyka za všeslaviansky diplomatický jazyk.

Myšlienka o zovnútornom sblížení slavianskych plemien s Ruskom i o všeslavianskom význame ruského jazyka, bola osnovným presvedčením Ľudovíta Štúra. Ňou preniknutá je celá jeho práca. Svedomitý čitateľ, i keď nesúhlasí s jeho smerom, *uzná pôvodcovi zriedkavý dar, vysoký um, srdce čestné, nenávidiace nepravdu, horúcu lásku ku slobode, Slavianstvu a človečenstvu.* Na každý prípad, každý mysliaci človek prečíta túto skvelú tvorbu novšieho panslavismu s najživším záujmom. Dielo toto zvláštne drahé bude všetkým opravdovým Rusom, nezvyknutým ani u svojich spisovateľov-krajanov nachádzať často takú horúcu, iskrennú lásku k Rossii, taký geniálny predcit jej nevidomých, utajených síl a taký smelý pohľad do jej slavnej budúcnosti. Ešte len nedávno talentný a obľúbený ruský umelec,*) vo svojom dobrovoľnom odcudzení od Ruska,**) zo svojho nemeckého ďaleka nezpozoroval v nom nič okrem „dymu," a predpovedal mu spasenie iba v rabsky vernom napodobnení západnoeuropejskej vzdelanosti, ktorú náš panský epikureismus dávno uznáva za jedinú a všeľudskú.***)

I pred dvanásti roky inozemný Slavian, nepísucí belletristicky, ale celým svojím utrpenia plným životom skutočne dokázavší, že život nenie rozkoš, ale borba, odriekuutie sa a povinnosť, do smrti svojej hlboko veril na vysoké a samobytné povolanie Ruska; nemýlilo ho ani poddanské právo, ani mlčanie, ani tupá ľahostajnosť a nepovedomosť ruského obecenstva, ktoré živo sympatisovalo s Maďarmi a Maďaronmi, a nechalo Štúra vliecť sa strašným, biednym životom, toho Štúra, ktorý bol osobne prenasledovaný Maďarmi a Nemcami za svoju lásku k Rusku. Viera ho nesklamala. Jeho labutia pieseň, jeho prorocký hlas ozval sa teraz na Rusi, keď už z nej spadly okovy rabstva, a naše obecenstvo počína uznávať slavianske

*) Tu naráža Lamanský na Turgeneva, ktorý pessimisticky hľadí na ruské pomery. Jeho pessimismus vyráža sa najvypuklejšie v románe „Dym," a práve i v pozdejších dobách nevystrábil sa z neho. V poslednom svojom diele „Nov" stal sa jeho pessimismus až odporným a urážajúcim skutočnú i umeleckú pravdu. Medzi iným hovorí tam o Rusku jako o chmeľnom obrovi, ktorý opiera hlavu o severnú točnu, nohy o Kavkaz a spí večným snom. Vo sne teda osvobodil obor ruský južných Slovanov! S. H.

**) Turgenev totiž s úľubou prežíva v cudzine. S. H.

***) Ruský národný duch vedie ťažký boj s „*panským epikureismom,*" ktorý je otcom novších chorobných úkazov, ktoré v posledný čas vzaly na seba tak akútnu formu. V bránení tohoto „panského epikureismu" väzí osnovná slabosť diel geniálneho Turgeneva! Čo mohol vykonať tento obor duchovný, keby sa bol postavil na zdravú národnú postať! S. H.

určenie Ruska a vidí jasno, že slavianskym umelcom predstojí iné, vyššie dielo, nežli písať krásne obrázočky o Rusku na nemecký lad. Pre opravdovo ruských ľudí je pamiatka Štúra drahá a posvätná! O ňom môžme smelo riecť za Puškinom:

Хвала! Онъ Русскому народу
Высокій жребій указалъ!

Nuž nech už raz vymizne naša nekdajšia bezsrdečná ľahostajnosť a tupá nevšímavosť vzhľadom k tomuto čestnému mučenníkovi a kazateľovi slavianskej idey. Lásku a úctu, ktorou sme my Rusi zaviazaní jemu a jeho menu, prenesme na jeho národ, ktorý pod krátkym časom dal Slavianstvu takých mužných činiteľov, jako Kollára, Šafárika, Kuzmányho a Štúra.

I teraz mnoho tisíc druhov, učedlníkov a ctiteľov Štúrových vedie tichú, no slavnú borbu s premršteným aziatickým fanatismom Maďarov, podporovaným nemeckou vzdelanosťou Maďarmi prijatou, i s priamym vlivom Nemcov, ktorí žiaľbohu ešte voždy dumajú, že je jich posvätnou povinnosťou kynožiť Slavianstvo kde len možno. Nadto nadovšetko terajší slovenskí ľudia boria sa so svojou vlastnou, od špiku kostí pokazenou šlachtou, ktorá zradila hanobne svoj národ a namyslela si, že je niečo čestného byť renegátami a Maďaronmi, ktorí sú pre Slavianov horší než Maďari, tak jako bývajú poturčenci besnejší nežli sami Turci. V časiech poddanstva bola sympatia Rusov s „*Vengercami*“ prirodzená a pochopiteľná, lebo vtedy dielo Slovákov, dielo Štúra a jeho druhov nebolo nám jasné a milé, lebo nevzťahovalo sa na panštinu. No teraz možno očakávať od nášho obecenstva iné náhľady a sympatie. Máme nádeju, že vydanie prítomného diela Štúrovho donesie nám i ten úžitok, že obráti konečne pozornosť mnohých i mnohých ruských ľudí na tri milliony Slovákov, na slavianske to plemeno, asnáď najobdarenejšie a nám najsympatickejšie. Tam vo veľkolepých Tatrách i malebných dolinách Váhu i Hrona, na brehoch Dunaja jesto mnoho učedlníkov a ctiteľov Štúra (a jich číslo rastie) sväto plniacich jeho závet a podania skvelých borcov Slavianstva, dobrovoľných mučedlníkov viery v Rusko a jeho veľké povolanie. Kto z nás neverí v toto povolanie Rossie a všetko v nej drží za „*dym*,“ myslíme, že svojím šlachtickým úsmevom neobrazí jich čistú vieru, ktorá jim dáva silu ku ťažkej borbe. Kto v Rossiu verí a bol ľahostajným ku Slavianstvu z nevedomosti lebo nedorozumenia, ten ocení život i myšlienky Ľudovíta Štúra, i najde vo svojej vlastnej duši pokynutie na zaviazanosť opravdu ruského človeka vzhľadom k našim súplemenníkom, a zvlášte k najbližším našim bratom Slovákom, hustou massou obývajúcim celý sever Uhorska, od ruských Karpatov po Dunaj u Prešporku, a východnú čiastku Moravy. Najbližší susedia a bratia uhorských Rusov, Slováci, slúžia spojujúcim ohnivom z jednej strany medzi Rusami i Moravanmi i Čechami, z druhej strany prostriedkom ľudnatých, kvetúcich kolonií v strednom Uhorsku medzi Tisou a Dunajom, medzi Rusmi i Srbmi i Chorvátmi. Jestli súdeno je ruskému jazyku stať sa skutočne všeslavianskym diplomatickým jazykom,

teda rozšírenie jeho pôjde cez uhorských Rusov i Slovákov. I teraz najdete medzi Slovákmi mnoho sto ľudí, dobre hovoriacich po rusky, najmä v Turci.“

Nik z nás, čoby i nesúhlasil so všetkými myšlienkami vehlasného spisovateľa, neprečíta predmluvu túto bez veľkého pohnutia mysle. Sami nemôžeme vrúcnejšou láskou vinúť sa k velebnej postave Štúra, ani hlbšie vniknúť do tajín tohoto epochálneho ducha.

Svetozár Hurban.

Ľudovít Štúr.

Píše

dr. *Jozef Miloslav Hurban.*

(Pokračovanie.)

VI.

Do hlbokej tišiny viedol utiekol sa Ľudovít zo sveta búrneho, plného útrap, bojov a bolastí nesmiernych. Rozčulenie, jaké vyniesol zo svätkov priateľských tam v stráňach nádherného Rokoša, zádumčivých Brezín a dojemného Kňazovho Stola, spotencírované v lúčivom zasadnutí stred mládeže bretislavskej, kde sme všetci v slzách zachádzali sa rozčulovaní básňami, rečmi a nastalým rozžehnávaním sa s milovaným vodcom a priateľom, zopätovalo sa v tejto duši nádhernej ešte naposledy v Prahe, v ktorej Ľudovít napísal tieto riadky:

„V Praze České, 1838 dne 17. října. Bratru vřelemilovanému Aug. Horislavu (Škultetymu). Předrahý můj Horislave! Odcházeje z končin pobratřenských, nemohl sem se zdržeti, abych Ti, maje ještě příhodné místo, několik slov vlastenských, jakoby rukojmím citů mých, neodeslal a Tobě mé pozdravení písemné nevyjádřil. Zytra odcházím do germánských krajin; dnes se žehnám s bratry při Vltavě, dnes se žehnám i s Vámi tam na Dunaji, přeje Vám všelikého pohodlí, všelikého prospěchu ve prácech Vašich. Vy spanilá čáko Slovenska! Pracujte rozmyslně, statně, aby ste vyplnili určení, jenž vám vyznačeno v koleji Slovenska, abyste jednouc stopy nechali života svého na vesmíru tomto. K Tobě zvlášť nyní, můj Horislave, obrací se řeč má, znajecího, že veliká jestiť Tvá v počínáních našich důležitost, abys jak možná zasazoval se o pořádek při knihovně, o obohacení pokladnice atd. Nástupcové Tvoji vděčnými Ti budou za pořádné Tvé úřadování a což největší jest, vykonals povinnost svou, již Ti tak četný zástup mladých Slovenska synů na srdce vložil. Postaral sem se již o to, aby Vám knihy řádně docházely. Na má dotírání hnedky dva balíky od Špinky a Pospíšila na Šwaigera odeslány jsou. Již nyní Ty dozorce knih jdi k Švaigerovi prohlednouti a pouč bratry o přijítí spisů, aby takové

sobě kupovati mohli. Čím více se knih odbude, tím bude pořádnější knihkupectví, a tak již Ty napomínej koho můžeš, jaks to dělával za předešlých let.

Na loučivý večer zapomenouti nemohu, ani kdy zabudnu; ještě mi posavád Hollého hřímající verše v uších znějí.*) O, Hollý, vytečný Hollý! Ty zvěstu dávnověkosti naší. Ty představovateli věrný národnosti naší. Jděte ho navštívit o Velké Noci a na každý pád nějako se o to pokuste, aby byl zkreslen. Umře-li prvé, než jej zkreslíme, hanba padne věčná na nás, že sme tak velikého, obrovského genia potomkům našim v podobě nepřechovali! Nu, ži blaze, ži šťastné, Horislave můj. Žehnám Tě a žehnám všecky bratry: Jaromíra, Dalibora, Bohuslava, Michaloviče a všecky jiné. Teď se již zamlčíme. S Bohem! Tvůj upřímný Ludevít."

A Štúr sa skutočne „zamlčel." Tam na brehách Sály, v meste universitskom, starými Dobrosoľ, Nemcom Halle zvanom. Povestná vítobrežská universita zo 16. a 17. stoletia spojená bola s universitou dobrosoľskou a o tomto čase slynula nad iné mnohé university germánskeho sveta. Tu našiel útuľok búrami zmietaný duch Štúrov, tu srdca nepokoje sväté, tu mysle jeho dumy podivné skúpaly sa v bohatých vodách vied, tu rozum jeho vo mnohom už prerobený, v celku rozvnadený ku tvoreniu a skladaniu si svetov nových, velikolepých ideálov pohrúžil sa v štúdium opravdové; tu konečne našiel v Dobrosoli Ľudovít náš i pre telo svoje nové, obživujúce a restaurujúce ho živly.

Čo ale na celý život Štúrov obživujúce pôsobiť muselo, bol ten nový pomer ku svetu, do ktorého tuná vstúpil. Ľudovít bol 23-ročný mladoň a mal už za sebou peknú, najkrajšiu možno povedať historiu ducha. Dary jeho boly mimoriadne, energia jeho morálna veliká, sila vôle železná, a obrazotvornosť, tak potrebná k odvahyplným úmyslom, čerstvá a živá. Povesť jeho dobrá niesla sa po šírom Slovanstve. On navykol obdivovaným a na rukách noseným byť, spoločnosť celá, v ktorej hýbal sa, cicala dúškom jeho životné snahy a šťavy, a on neprestával vydávať zo seba prúdy oduševnenia a života. Ním sa plnila okolina duchov obtáčajúcich ho. Tu naraz stál v oči svetu celkom novému, velikému, sebe docela cudziemu, duchom mnohočetným, auktoritám vysokým, velikáňom vo vedách uznaným, to na jednej strane; na druhej strane stál voči mnohočíselnosti mládeže vyneslej a tradiciami svojského vyššieho života napájanej, nesúcej sa smelo k cieľom vytknutým kroz velikých národnych mysliteľov a básnikov: tak stál, prijímajúc do ducha svojho nové vtisky, nové pojmy a idey, nové názory na svet, nové celé sústavy naúk, nové prúdy života. To ohromilo a zaujalo celého ducha Štúrovho.

Ku tomuto všetkému pristúpila zkúsenosť nová. Vedomcovia dobrosoľskí objavili sa duchu jeho čo mimoriadni dobrotínovia, tak ako si jich len v ideáli slovanskej dobroty duch jeho myslieval

*) Škultety býval stálym rečníkom básní Hollého, ktoré on najdôraznejšie vedel prednášať, skutočne k obdivu i najprísnejších sudcov.

v dumách o budúcnosti pohružovany. Professori dobrosolski upozornili sa hneď s velikou sústrastou na postavu túto mladoňa nadseného: tvár intelligentná, no zbedovánä trudovinami, priezračitá nevinnosťou, no utrápená bojami duchovnymi, prse siroké, no sedanim dnu stlačené! Oddali teda nového commilitona consultácii najlepsích svojich physiologov a lekárov, ktorí jednonázorne poznali prameň biedy tohoto krásneho inak výtvoru prírody ľudskej a menovite prirodnych síl mladoňa tohoto uslachtilého, zanedbanie tela, naproti ale prílisné napinanie síl ducha. Predpísali teda Ľudovítovi čo najprísnejsie držanie rozumnej miery v štúdiach, časte, pravidelne gymnastikovanie, šermovanie, koňmo jazdenie a hojné v prázdninách cestovanie. Vodca na Dunaji, Štúr, stal sa na brehoch Sály poslušnym študentom, nabieral a cical do seba veliké dojmy názorov a vied, vo veľkom vtedy panovavších na vysokych školách dobrosolskych, a dieťaťom stal sa v múdrych lekárov ruke, najmä už i preto, že jich predpisy neboly šablonovité drkotanie a dve na tri pletenie, dľa spósobov bežnych Aeskulapov, nadto povahe jeho a složeniu mysle a obrazotvornosti jeho zodpovedalo to všetko. A ponevác u Štúra všetko, čo podnikal, prijímalo na seba ráz služby, časom zúžitkovať sa majúcej v prospech národa, ku šermovaniu prijal este i cvičenia sa v streľbe do cieľa z pištole, ktorá zábava byvala mu i pozdejsie milou a vo vzhľade k pomerom, otreštenými harabурdákmi maďarónskymi znebezpečenymi, práve potrebnou. I jazdeniu tak navyknul v Dobrosoli, že vrátiac sa do vlasti, rád užil každú vhodnú príležitosť, poskytnutú mu k jazdeniu koňmo. Z Bretislavy byvaly mu milé vylety na Hlboké a kedykoľvek prihlásil sa k návsteve, nikdy nezabudol dodať na konci, abych zaopatril dva kone k výjazdom. Zábavy nase potom zálezaly z hojného jazdenia koňmo do okolia utešeného, otáčajúceho tichu túto dedinku, ku boru, Štúrovi tak veľmi sympatickemu, a do údolia rakonosnej Myjavy, šumiacej popri rozsiahlych lukach hlbockych: zajazdili sme si tu i tu i ku priateľom okolnym. Držanie sa jeho na koni bolo pravidelne, priame, junácke. Šermovanie zaviedol pozdejsie i medzi mládežou slovenskou, čo bolo predtym neslychane; potom a teraz tusim tiež zaniklo. Načo driel nedotusoval u mladeze, to stalo sa po návrate jeho stálym: totiž priame chodenie, s vystretymi prsami; k tomuto pristúpily pravidelne prechadzky v kazdom počasí, čo vsetko za príkladom dobrosolskych svojich zkusenosti zavadzal i medzi mládežou slovenskou.

Ľudovít sa telesne úplne zotavil k velikej radosti vsetkych nás, ktorí obávali sme sa o neho z tohoto ohľadu.

S pravou, zhavou tuzbou po vedach a rozsírení svojich známostí vrhnul sa Štúr k nohám dobrosolskych veľkych vedomcov. Historia, filosofia, filologia, vedy kameralisticke boly hlavne predmety jeho stúdií, ktorymi sytil a napájal dusu svoju. Inak z domu theologicky naladeny, vo vlasti svojej vsak naukami racionalistickych professorov a duchom toho času od povolania theologickeho odvedeny, cely uz venoval sa disciplinam svetskym, ktorymi posluzit chcel mládeži slovenskej, mienac ju vychovavat a viesť k rozbíjaniu

železných pút, nimiž od století sviazaný a na zem povalený ležal národ slovenský. I sedával pilne u nôh slávneho historika Henrika Leo, s ktorým i osobne často obcúval a z jehož priatelstva tešieval sa; potom u nôh filosofov Dunckera, Roepella, Erdmanna, Schallera, Hegelianov to najčistejšieho zrna, o ktorých platilo to samé slovo, ktoré jedon z najprednejších priatelov a učedlníkov tohoto filosofa, Förster, r. 1826 zaspieval:

„Auf dem geflügelten Ross des Gedankens ritt er zur Streitfahrt,
Führte der Wahrheit Schild, führte des Glaubens Panzer."

Najmä však pilným býval u nôh majstrov-filologov, Boppa a Potta. Uvedený v iné koleje filosofických názorov, než boly Kantovej školy názory kriticismu, k velikému zadosťučineniu duše svojej poznal i šlachetné, vysokovyneslé námahy Tholuckove, hlboké názory cirkevné Guerickeho. Slovom, čo bolo najlepšieho zo všetkých ohladov vedy, to pritiahlo k sebe Ľudovíta roztúženého po velkom a pravom. I študentský život Nemcov zaujímal ducha jeho inak, než to bývalo pred ním, kde naši tiež iba buršovali s buršami, ale buršovstva vlastného opravdové ciele nechápali. Prísna morálnosť, národné sebavedomie germánske, záujem totožný všetkých kmenov a štátov nemeckých, kresťanský názor na svet a úlohy národné, prísna, pochopu svojmu primeraná spravodlivosť, práva a svobody hájenie proti mocným i šablonam zastaralým, pozdviženie ľudu obecného, ušlachtenie zkostnatelého v kocúrkovskom filisterstve mešťanstva, sblíženie sa k sebe všetkých stavov, z nichž pozostával národ, odstránenie kosmopolitických snov a prijatie úloh praktických, čiste národných, očistenie národa od znemravňujúcich ho francúzskych obyčajov, židovskej povrchnosti a ľahkomyselnosti, náprava základná štátneho sriadenia vo všetkých veľko-, stredno- a maloštátoch nemeckých, konečne otvŕdanie telesné a cudny mrav: to boly ideále mládeže nemeckej, ktoré ona vo svojich rozličných spolkoch a jednotách vzdelávala, ktorými sa prebúdzala, k vyvedeniu ktorych tužila a ozbrojovala telo i ducha svojho. A toto všetko vysoko cenil Štúr, načúval pilne týmto z hlboka idúcim hlasom živlu onoho, na ktorý tu doma zakladal všetky nádeje snívavého ducha, všetku budúcnosť národa; a ač sám nevstúpil do žiadneho zo spolkov študentských, bral predsa vrelú účasť čo pilný hosť na všetkých verejných prejavoch mládeže, na kommersoch, fakľádach, seminároch učených a rokovaniach súkromných. Tým soznámil sa s celou historiou buršovníctva, kvitnuvšieho v Nemecku najmä od r. 1817. Zavčasu však ostrovtipom svojím soznal i stinné strany tohoto jednotenia sa mládeže, a pohrúžil sa v čisté tie ďalšie výbežky snáh ideálnej mladosti germánskeho plemena. Preto, jako nikdy ho nezelektrizovali dobrodružné buršácke tvoreniny, tak i Hegelingov — jako nazývali mudrákov, ktorí vyšli síce zo školy Hegelovej, ale trčať zostali buď na povrchných len formách a formulách, buď dokonca falošné konsequencie ťahajúc zo systému do ríše bludov, ako zašli Ruge, Ronge, Feuerbach atď. — premrštenosti a enkomiastika jejich nechaly ho chladným. On filosofiou Hegelovou obživil, zúrodnil

iba nesmierne prijímavú pôdu genia svojho, ktorý potom s celou opravdovosťou a originalitou pracoval vo vedách i v živote.

Štúr nepodľahol voči germánskej vede so svojími pôvodnymi názory na svet a úlohu historickú Slovanov, veliké sily jeho ducha dostatočné boly k ratovaniu tejto individuálnej geniality; jemu stála pravda vyššie, než prúd panovavších, alebo panstva domáhavších sa náhľadov a pojmov. On, ač preniknutý bol vďačnosťou ku každej opravdovej velikosti ducha, či tu doma, či vonku, či vo vede a umení, či v cirkvi a štáte, či na šírom poli mravného a spoločenského života, predsa nezvykol bez najprísnejšej kritiky „jurare in verba magistri.“ Cestovanie jeho po Nemecku a obcovanie s učenymi ľuďmi podáva hojné dôvody toho. Zastaviac sa pri pomníku Poniatovského v Lipsku, zacítil potrebu istého spôsobu korrektúry svojich náhľadov prvej mladosti, o ktorých vedel, že rozšírily sa medzi domácou mládežou, menovite náhľadov na dejepravu velikých udalostí Napoleonovských. Mladická myseľ jeho zaoberávala sa často historiou tej doby, tak mohutne na osudy národov vplyvavšej. Professor náš — i Štúrov — Gabriel Kováč-Martiny, kedykoľvek prišla reč o Napoleonovi I., vždy dodal „iste turbator gentium,“ proti čomu Ľudovít, vzdor velikej svojej úcty, ktorú choval ku svojmu a všetkych nás milému a vysoko ctenému učiteľovi, neprestajne polemisoval; jemu bol Napoleon nie „turbatorom,“ ale regeneratorom a reformatorom národov, bol mu ztelesnenou veľkosťou a genialnosťou, bol mu, jako Hegel ho pomenoval, „die Weltseele.“ Čím hlbšie však boly stúdia jeho vedy historickej a slavistiky zvlášte, čím páličivejšou stávala sa pokrokom času jeho láska ku velnárodu slovanskému vo všetkych jeho kmenoch, tym viacej ochládala jeho napoleonistická oduševnelosť, a kritika Štúrova brala sa stredom pravdy, kde znie heslo: „medio tutissimus ibis.“

Historia a ďalšie ciele Slovanstva boly mu vodičom a mierou. O tomto svojom navštívení pomníka Poniatovskeho napísal nám Ľudovít len tak jakoby mimochodom, ale s dobre cielenou tendenciou cestopisny článok do „Kvetov,“ ročn. 1839 č. 35, ktory medzi mládežou bretislavskou veliké disputy zapríčinil. Bolo totiž medzi nami po odchode Štúrovom dvojaké prúdenie svetonázoru historickeho. Dá sa najvhodnejšie označiť tak, keď ho pomenujeme náhľadom polskym a ruskym. Obdivovateľmi Napoleona I. boli sme všetci, ale keď už dotykal sa Slovanstva, išlo nám jednym ústami kyslé, medzitym čo iní stávali so složenyma rukama pred Napoleonom. Keď r. 1839 zavítal nam rečeny článok Štúrov, obojho prúdenia zástupcovia chytali sme sa ho rukama-nohama, chtiac z neho pre svoj náhlad naväzit auktority. Jedni vysvetľovali si Štúrove náhľady vo smysle polskom, iní vo smysle ruskom. Článok sám dycha vonkoncom duchom slovanskym a hči celkom objektivne náhľad jeho na osudnú bitku národov u Lipska r. 1813 vo dnoch 16—19. oktobra. Hovorí medzi inym: „Prehrozná pütka tato slušně se nazyvá osudní bitvou, jelikož od vypadku jejího závisel budoucí stav Europy, všech národů ji obyvajících, byt i bezprostředně nebyli vzali na ní podílu. Otázka byla: bude-li Napoleon ještě dále

krajiny a národy podmaňovati, jim s přestolu svého, na který se tak neočekávaně vyšinul, zákony a pány, jakby se mu líbilo, dávati a vnucovati, čili nic? Bitva se pro toto poslední rozhodla; Napoleon vytáhl kostku černou z urny osudu.“ Smysel celého článku namierený je proti prijatej všeobecne mienke v Nemecku, žeby Nemcami bol býval povalený tento kolos korsický. Dla Štúra nie tak bolo, ale Rusi dokonali víťaznú bitku a spravodlive strestali nájezdníka sverepého na svoju zem z r. 1812. „Nebo, rozumuje Štúr, když dne 16. října vítězství k straně Napoleonově na pravém křídle sklánělo se, takže již v městě Lipsku na jeho rozkaz, jakoby po dobytí úplného nad spojenci vítězství, všemi zvony sezvánělo se: vojsko ruské, přirazivší na pravé toto křídlo, je k ústupu přinutilo a později na hlavu porazilo. Nepřipomeneme pluků rakouských hrdinství, jenž, jak známo, nejvíce ze Slovanů záležejí. Bitvou touto — vítězstvím Slovanů — uvolnilo se Německo od poddanství francouzského a nezadlouho na to následuje proměna správy občanské v krajinách německých.“ Myšlienka teda Štúrova je tu dosť jasne vyslovená, že Nemci majú čo ďakovať Slovanom, že osvobodení boli od jarma Napoleonovho. Niekdy býval mu Napoleon reformatorom a osvoboditeľom národov, teraz nachodil sa voči názorom, že Nemci osvobodili Európu od tohoto „turbatora gentium,“ no Štúr z tamtoho i tohoto bludu vyniknul a ukázal, že na sile slavianskej zlomený je mohutný Korsikán.

Oproti poľskému pochopovaniu veci vyslovil sa Štúr nasledovne, potom keď vzdal zaslúženú chválu hrdinskému vodcovstvu Dombrovského a Poniatovského, ako tiež čatám poľským pod nimi udatne bojovavším: „Dali se ještě konečně Poláci zavést Napoleonem, nepamětlivi jim prve daných a nesplněných přípovědí, nepamětlivi nevděčného s nimi nakládání ve Vlasku, na ostrově Haiti atd. Napoleonovi dosti bylo licoměrně několik slov prohoditi, a již se valily pluky na pokynutí jeho. Tolikė rekovství a tak zavedené! Toliká víra k jiným na místě k samému sobě! A toto jest, nad čím se skoumavé slovo pozastaví!“

Konečne necháva utekajúcu armádu pyšného novovekého Nabuchodonozora sekvanského bránit hrstke bohatierskych Poliakov pod Poniatovským, ktorý zachránlac vraha slovanského mena, oklamavateľa a svodcu poľského národa, sám trimi ranami porazený zahynul vo vlnách rieky Elstery. Toto cítil, tieto myšlienky prelievaly sa srdcom Ľudovítovým, keď na jaseň r. 1838 navštívil pomník Poniatovského.

V Dobrosoli bol Štúr na všetky strany obľúbeným, tu získal si tiež známosti so širšími kruhy literárneho sveta, ktoré nakloňoval k náhľadom Slovanstvu prajným. Tak ku pr. z tejto známosti pošlo spojenie jeho s redakciou velikého politického vtedy vplyvu „Všeobecnych Augšpurskych Novín,“ do ktorych písaval obranné články za národ slovensky maďarismom utiskovany. Štúdia jeho národnohospodárske, vedy cameralistické, historické, filosofické, filologické tu obzvláště pomer sanskrytu ku slovanskému jazyku zaujímal ho vo veľkej miere, kdežto dosiaľ za príkladom dotohočasovým iba

vít náš vôbec potreboval pomocníkov, bohatosť jeho ideí, úmyslov a predsavzatí, spojená s mnohostrannými štúdiami, prekážala mu často prevádzanie namysleného. Duma jeho a práca umárala vyháňajúce letorosty úmyslov nových. Od príchodu Pravoslava Červenáka do Dobrosoli obživil sa pomer náš vzájomný. A tu bola príležitosť nielen verejnej, ale obzvlášte súkromnej korrektúry dosavádneho presvedčenia. Tak ku pr. ohľadom vychádzky na nemecké university býval Štúr toho náhľadu, že tam odcudzujú sa mládenci svojmu národu a nabierajú sa duchom vo všetkom duchu národa nášho odporným. Nesmierne mnohé príklady tých starších predchodcov, ktorí vyjmúc učenej pýchy a malicherných rozprávočiek ničoho nedoniesli z Nemecka a prehliveli potom celý život v nečinnosti alebo biednej podlízavosti, tak veľmi škodnej pokroku národa k lepšiemu povedomiu, zdaly sa potvrdzovať neomýlne tento náhľad falošný. Ale po rozhľadení sa v prvom roku universitného života germánskeho docela inak smýšľal Ľudovít. Tu robil rozdiel, ktorý iný dal obraz a obrat v otázke, rozdiel medzi mladoňmi, ktorí by mali vychádzať, a ktorí mali by tu doma zostať. Pravda, to bola utopia, neuskutočniteľný sen, keď práve tí, ktorých bol by súdil za hodných von ísť, nemohli pre okolnosti úzke alebo prekážky vôbec nastalé, kdežto mnohí, ktorým doma zostať radil Štúr, boli v prajnejších pomeroch a vychádzali. Štúr myslel v porozumení s Červenákom a inými, aby vysielali sa na university dobrosoľskú a berlínsku - kde filosofia Hegelova obzvláštne kvitla — len nadanejší, nálady básnickej, filosofickej, filologickej, historickej, pritom energie morálnej a ducha činného mladoňovia; „lebo, hovoril Ľudovít, len takíto budú vstave pre život náš tu vyspieť na mužov činu. Prídu li sem obyčajní chasníci, vráťa sa domov nadutí chumaji, škoda bude peňazí, ktoré tu ztrovia.“

Pravoslav Červenák, jako už bol protiva letory Ľudovítovej, píše o tejto záležitosti vrodenou sebe satyrou a suchou rozhodnosťou: „Náramně se z toho raduji, že oni z bratrů našich, kterych si připomenul (list bol písaný na námestníka ústavu, Škultetyho, zo dňa 12. mája 1840), sem se vystrojiti míní. To jsou šťastni, že to zavčasu, bez prodlévání učiniti mohou. Nech se jenom chystají, zde na okolo 200 zl. víd. č. rátati mohou, nech se ale do 15. října ustanoví. Počet jich se může snadno i zvětšiti, jestli, jak se ukazuje, mnozí zde nezůstanou. Rovně by mne těšilo, kdyby ještě i jiní ven se vybrali, nemyslím však, žeby z nových kandidatů kdo jiný to učiniti mohl. Ale ti, kteří sobě již na paedagogiach uhospodařiti něco mohli, měli by se hybat. Nejvíce mi je na mysli Bystersky, -- ten, znám, že bude docela zdědinčený, tomu by se sešlo do světa nakouknout, a kdyby to neučinil, veru by sme mnoho na něm utratili. Ba či ste ho již k vyjití upomněli? Jestliže čelo ptáti se potřebují ti, jenž vyjdou, nech učiní to ještě tak skoro, aby odpověď od nás přišla, pokud ještě se školy v Břetislavě nerozejdou. Při této příležitosti nemohu něco i o Miloslavovi (Hurbanovi) zamlčeti. Neznáme, zdali to dobře přemyšleno jest, že má vůli na kaplánku (brezovskou) jíti. V kaplánce zajisté já vidím

veliké překážky, pro které on do Německa nebude moci vyjíti, tam sobě nic nenahospodaří, tolik sobě mohl i v Břetislavě nahospodařiti, kdeby pak náramně mnoho ústavu byl prospěl. Aby on do Německa vyšel, to jest to nejhlavnější, co mu raditi mám. My v něm budeme míti někdy znamenitého belletristu: takovyto ale musí míti velikou známost i věcí i lidí i světa, která se nikdy jen z jednoho okolí, krajiny atd. nabrati nedá. Neznám, pochopil-li a poznal-li on určení své, — a pozná potom i potřebu prostředku k vyplnění jeho směřujících. Miloslav tedy, jako každá lepší hlava, nech nejen doma sbírá, ale i v cizině, tedy na akademii. Páni Nitrané majú pravdu i nepravdu (ohľadom vychádzok na university zahraničné, náhľad to zvýšpodotknuty, ktorý sdielal s Nitrany i Štúr) z ohledu „Clarissimusů,“ jenže první pohnutka k tomu smradlavá jest. Může se člověk i doma vzdělati, než musí ten, který kromě domu i v cizině zkušuje, více zkusiti, to každý a priori vidí. Kdo pro „Clarissimusství“ (obsiahnutie totiž titulu onoho, na ktorom si vtedy prázdne hlavy mnoho, mnoho zakladaly,) jen má vyjíti, řekněte mu, aby doma zůstal, peníze nech na jiné vynaloží, co mu větší jméno způsobí, jak jest toto Clarissimusství, které ovšem jedno z nejničemnějších na světě jest. My žádného pro Clarissimusství pouhé sem nevoláme.

Nade všecko, bratře, z toho raduji se, že se o budoucí rok staráte. Že jen v Břetislavě zůstaneš, činíš to jistě z mnohych důvodů a dobře činíš. Mně by ovšem velmi milé bylo byvalo, kdyby sme zde spolu aspoň 1 rok byli trávili, ale v Břetislavě tě na každy pád potřebujeme a tehdáž tím více, jestli Miloslav odejde. Uspořádejte jenom tak věci, aby na každy pád pro ústav dobře bylo.“

Náhľad Červenákov a vôbec našich o universite jenanskej obsaženy bol v tomto postscripte listu nadcitovaného: „Naši nech nejdou do Jeny, to v nynějších časích jest takové, jako *Oždany*. Toto nech zůstane jen při Slovácích. S Bohem! (To jest: nehovorte o tom maďaronom, tí móžu i ďalej len do Jeny chodiť!) A je tomu do dnes tak, lenže dnes už ani Dobrosoľ nevyhovuje slovenskym theologom, keď títo okúsili lepšieho vedomia theologického; platí teraz: nechaj ísť maďaronov do Hally a Jeny, ty, Slováče verny, poď do Lipska, Roztoku a Erlangy. Tak sa časy menia!

Na mňa Štúr i Červenák mocne doliehali, abych na každy prípad prípravy robil k tomu, abych po skončenych štúdiach na lyceume bretislavskom a složení zkúšok kandidatickych vystrojil sa do Dobrosoli. V Dobrosoli držali bratia v príčine tejto mnohé porady, smyšľajúc, akoby mi s peniazmi k tomu pomohli; tu doma ale bratia naliehali zase na mňa, prijať ponúkanu mi stanicu kaplánky brezovskej. Červenák bol by rád mal zo mňa belletristu a spisovateľa vôbec, v tom čase jediné mohutne na rozvoj naroda zasahujúceho. Štúr mi podkladal veliké vlohy filosofické: oba v zaujme národa bavievali sa pečlivo záležitosťou tonto. Tu doma zas bratia veliků valu kládli na moju energiu a činnosť z jednej strany, z druhej strany zase uvažovali, že Brezovania sú ľud schopny, kupecky, svetom sa nesúci, že teda budú spojivom vybornym medzi

mnou a rozvojom národným na iných stranách Slovenska. I strhla sa v príčine tejto obšírna korrešpondencia medzi mnou a dobrosolskými. Ja sám nebol som ešte rozhodnutý; hlavne rozbíjala sa náklonnosť moja k vyjdetiu do Dobrosoli na peňažitých prekážkach, ktoré ani bratia dobrosolskí odstrániť nevedeli v tých trudných časiech pre Slovákov. Štipendia ponúkané boly priskrovné, než abych na ne bol mohol sa odvážiť k výletu tomu, súc sirota a bez všetkej nádeje na pomoc z domu. Dosavádne moje štúdia pochovaly maličké dedictvo moje po milých rodičoch. Zostávala mi teda len tá alternatíva, buď ísť sa lopotiť k aristokratovi niektorému na stanicu paedagogickú a vychovávať budúcich hnetitelov národa slovenského, abych si za dva-tri roky tolko usporil, čo potrebné by bolo k vychodu do Nemecka, alebo prijať výhodnú peňažite i národne stanicu kaplánsku na Brezovej. Ja som konečne po polročnom zmietaní mysle a uvažovaní všetkých ohladov i túžob a náklonností svojich rozhodnul sa k poslednému. Prv však ešte v dlhom liste predložil som svoje polorozhodnutie bratom dobrosolským, ktorí konečnú o tom držali radu. Štúr žartom menoval list tento na neho písaný, listom 16. dôvodov: tolko dôvodov doniesol som vraj za prijatie stanice brezovskej: ktoré dôvody konečne pohnuly dobrosolských k tomu, že mi radili prijať kaplánku tým väčmi, keď sa ukazovala možnosť, že i tu za dva-tri roky budem môcť tolko uhospodáriť si, abych mohol výnsť na university berlínsku, lebo dobrosolskú. Tak sme my to solidárne jednali, jeden druhému slúžiac, druh druha poslúchajúc a účty z úmyslov a jednania svojho vzájomne si skladajúc.

Človek ale mieni a Pán Boh mení! Život mnou za tri roky na Brezovej vyvinutý zahatil sám konečne i poslednú možnosť vyjdenia do Nemecka. Značné dôchodky moje čo kaplána na Brezovej vyšly na ruch národný, na knihy vedecké i domácej literatúry, a verejný život národný po návrate Štúrovom z universít vždy kategorickejšie vyžadoval moju činnosť a prítomnosť tu doma. R. 1843 v júni, keď vyvolený som bol za farára do Hlbokého, a už natolko som si bol meno spravil, žebych bol mohol i požičku vyzdvihnúť k zaokrytiu útrat akademického štúdium, sám Štúr iného bol náhladu a odrádzal ma od toho. „Tých tvojich 16 dôvodov, hovoriacich za ostatie na Brezovej, spôsobilo nám vela radosti v Dobrosoli, ačpráve sme dlho váhali rozhodnúť sa ohladom tvojej osoby, ktorú boli by sme velmi chceli mať v Nemecku už čo len na jeden rok; no tvoja výmluvnosť a logika, hovorivšia v tých 16. dôvodoch, zdala sa nám dokazovať, že ty i bez university nemeckej šťastne budeš pôsobiť na roli dedičnej národa. Výsledky tvojho života dávajú nám za pravdu, a teraz, Miloslave, konečne ti vyznám, že tebe už niet viacej miesta medzi burši, ale v národe, kde tak mocné vpustil si korene. Hej, braček Jožko, za krátko vybehnem i ja na Hlboké, mámeže sa najašiť koní po tých belohorských stráňach, po doline Myjavy a po upätí končitého Ostrieža a dvojhlavého Bradla!" Tak písal Ľudovít.

V tom čase, jako som už pripomenul, panovala v Dobrosoli a Berlíne vývodsky filosofia Hegelova. Táto bola už za živobytia

Hegelovho, ktorý nenadále zomrel na choleru dňa 14. nov. 1831. státnou mocou. Z ľudskej, vlastne sebeckosti povahy pošlo to, že ku hegelianismu utiekali sa i plytkí duchovia, aby ďalej prišli, professúru, radcovstvo vládne, hodnosti iné a výhodné úrady dosiahli. Tým sa diskreditovala časom sústava táto a hviezda velikeho mysliteľa, jako všetka ľudská sláva, bľadnúť počala. Za časov Štúrových však čerstvou silou učedlníkov Hegelových, geniálnych a pracujúcich na všetkých poliach a vo všetkých odvetviach vedy a života, zdvíhala sa jako vyspelá orlica nad oblaky. Pripomenutí už nami učedlníci a priatelia, alebo spriaznenci Hegelovej sústavy, rozhojňujú sa menami jako Marheinecke, Vatke, Schulze, Šaling, Gans, Pohl, Mussmann, Henning, Hotho, Kopp, Michelet, Hinrichs, Veith, Rotscher a mnoho, mnoho jiných mien čistého zvuku a charakteru. Možno riecť, že germánsky národ v excellentnom slova smysle celý opanovaný bol názory tychto logikusov a stylistov. Čítaly sa jich rozvody, články a knihy jako román najlepším romancierom písaný. Pred duchovným ostrovtipom Ľudovítovým stála táto filosofia pre svoj universalismus a spravodlivosť k národom a pre to všetky vedy si podmanujúce logické prenikanie všetkého vedátorstva, pre tú parolu ducha a myšlienky, pod ktorú stavala všetky individuality národov sveta a celý rozvoj vyššieho duchoživota človečenstva, pred ostrozrakom Štúrovým stála sústava táto na najvyššom sčebli vyvinu vedeckého vôbec. Vo vychodnom i západnom, v novom i starom svete intuicií, bojov a historie ľudskej nebolo zjavu a faktu, ktorého vyklad nebola by podávala filosofia Hegelova. Ona mu otvorila dvere dokorán do ríše práva národov, o ktore duchu jeho v prvom rade išlo, čo budúcemu tribunovi národa slovenského, čo prorokovi národa slovanského, jehož pravda a právo nielen v skutočnosti, ale i v idei zaznávané, umlčované bývalo; ona ho zpät uviedla do ríše dojemnokrásnej kresťanského idealismu, ona mu ospravedlnila vierozivot jeho matky a dumy jeho vlastnej pobožnej mladosti, ktoré mútily a mylily mu neustale tupoumne reflexie ľahkomyselnych rationalistov a zanechavaly mu v duši istú prázdnotu, ktorá nepristávala tejto positivite realistickej natury Štúrovej. Aby to všetko ničím bolo, čo vytvoril duch človečenstva, aby ničím bol i ten pôvodca všetkého toho kolossálneho materiálu ľudskej historie, to sa nemohlo vpratať viacej do jeho rozumu; filosofia Hegelova mu i z tohoto vyvod dala; historia, ktora bývala miláčkom jeho, ktorá ale dľa nauk racionalistov bola iba hromada nesuvislých, jeden na druhom, lebo vedľa sebä navaľaných faktov, pomerov, osôb a osudov, ktoré neprenikala a nezduševnovala žiadna všetko sjednocujúca a všetko oduševňujúca myšlienka, táto historia dostala v Hegelovej „filosofii historie“ nového povahu a lesku, novej podoby, živšieho, poetičnejšieho a záživnejšieho zaujmu. Oči jeho žiarily radosťou, keď v nepokoji duševnom rozohnený vstal od knihy, aby prechodiac sa po chyži ztrovil načítané a namyslene. Applikacia jeho vždy obrátená bola k známym postavam velikých slovanských panovnikov, básnikov, historikov a k duchoživotu dosiaľ už vyvinutému celého Slovanstva. Bol-li Štúr Slovan, vedenim dosiaľnych jeho historických

štúdií, tobôž stal sa ním po strovení v duchu svojom názorov Hegelových na historiu. Ludovíta zelektrizoval veľnázor Hegelov na „Völkergeister,“ ktorí v umení, náboženstve a vo vede pracujú a jeden pred druhým žiadnej inej prednosti nemajú, jako zjavovanie ducha svojho v umení, náboženstve a vo vede, a všetky tieto polia schádzajú sa na spoločnom kolbišti, vo štáte. Tu však zase že platnosti dochádza iba to, čo skutočne jestvuje, jestvuje navzdor tyrannide časovej a prekážok nahodilých. Tvorenie ducha je historia, poznanie tejto v priebehu dejov, skutkov a osudov jednotlivých národov je filosofia historie a opravdová bytnosť, to, čo je hodno byť a žiť, že musí sa objaviť v historii, to jest zjaviť sa na poli prítomných záujmov sveta, t. j. človeka, národa, štátu, človečenstva. Dľa prvého, vedecký svet prekvapivšieho vydania „filosofie historie“ skončil tieto svoje prednášky Hegel touto sadou: „Vývin principu ducha je opravdová theodicea — obrana Boha*) —, lebo vo vývine tom zrejmý je dôkaz, že duch osvobodzuje sa iba v živle duchovnom a že to, čo stalo a stáva sa do dnes, nielen od Boha pochodí, ale je dielo Božie. Filosofi obyčajnej šablony dosavádnej najradšej o Bohu ničoho vedeť nechceli a zdalo sa jim nefilosofickým byť, mysleť na Boha, keď vymýšľali svoje kategorie mysliaceho „ego“ a „ich.“ Hegel túto čeliadku planodrkotnú jedným šlahom svojej filosofie historie zničil. Na zemi povalení potom už hádzali piesok zo zeme po velikáňovi, a pigmeici po nich prišlí ešte i tento piesok pohltali a pľujú na veľké tvorby ducha toho. Obyčajne vešajú sa na onú pokazenú už školu Hegelingov a velice múdre otvárajú huby svoje.

Štúr už v prvých dobách vývinu svojho držaný bol, čo i nie subjektívne, ale objektívnym duchom národa nášho vedený pri idei náboženstva kresťanskej; on, kedykoľvek ešte v Bretislave prišla reč o prednáškach racionalistických Šimkovych, Herbartovych Gregušových, Brettschneider-Wegscheiderových Ševrlayho, Spannagla, Tomku et tutti quanti, vždy dotušoval mládeži: „Dajte vy, bratia, tomu pokoj, nech je tomu už ako chce, náš národ drží sa náboženstva, a my nesmieme inou cestou kráčať, než ktorou berie sa milý národ náš, lebo táto cesta je jeho život. Professor Martiny, veliký zkúmateľ a znateľ prírody, ktorému sa nie tak ľahko kto vyrovná, buď vám vzorom v tomto ohľade. Tento stále opätoval na prednáškach fysiky, prírodopisu atď., že pravá známosť prírody vedie k Bohu, polovičná od Boha odvádza. A nad to, všetkých našich velikáňov: Šafárika, Kopitára, Palackého, Presla, Jungmanna, Dankovského, nech mlčím o inych Slavianoch, berte v úvahu, či najdete u nich to ľahkomyseľné táranie o veciach svätých národu nášmu?“

Ale jak nekonečne jasnejšie stalo sa v duši Štúrovej pri žiari bohatych názorov filosofie Hegelovej! Otvoril sa mu nový dojemno-

*) Ktorú ovšem, dľa nášho pochopu, Bôh nepotrebuje, ktorú však potrebujú ľudia zavedení a oslepení bliskavosťou plytkých, tak ľahko sa povrchnej mysli vštepujúcich raisonementov semitického pokolenia harabúrdákov a darmotlachov.

krásny svet ideálov, vážených zo samého duchoživota národov, a nie konstruovany a priori. Jeho filosofia náboženstva, historie, práva, jeho aesthetika, logika, phoenomenologia nič mu už inším neboly, než theodiceou milého života všeslavianskeho. Na každú kategoriu pochopov Hegelovych vedel si Štúr najsť príklad z bohatej historie slovanskych národov. A dokonca lubimec jeho, poesia, nového významu, novych osvetlení došla pri štúdiach tychto. Slovom, Hegelova filosofia dávala mu dostatočného vyvodu, jasnej ako deň červencový orientacie vo všetkých odboroch vedeckých, na ktoré vrhal sa duch jeho večne živy, činný, pilný, opravdovosti plny. Tu bolo mu doma a pri svojom najčistejšom, najkorrektnejšom pochope theologia, jurisprudentia, linguistika, politika, kameralistika, historia, aesthetika atď. Na samé protivné pochopom jeho sústavy padalo nové svetlo, obživujúce jich, ktoré hnalo k preštudovaniu jich, bo objavovaly sa vo svetle Hegelom zapálenom, čo momenty prechodné velikánskeho tohoto, originálneho, nevidaným ostrovtipom a novou logikou prevedeného staviska. Nič nebolo v sústave tejto zabudnutého, nič vyžitého, nič ztrateného, a stanoviská minulé poprvé v dejinách škôl filosofickych nestávaly sa predmetami opovrženia a potupy, ale objektom múdrej zábavy, radosťou nad pohybovaním sa myšlienky božej k jej dokonalosti. Plod tohoto nekonečne všetky moci duchovné Ľudovítove k vibracii živej budiaceho a pudiaceho horovania ducha bol ten, že keď sa vrátil z Dobrosoli — po vybavených cestách po Nemecku, po hospitovaní berlínskych professorov atď. — na stolicu slovanskú bretislavskú, cely ruch vedecky nielen v mládeži slovanskej - mimo Slovákov boli tam i Česi, Moravania, Srbi ale vôbec na lyceume i akademii právnickej bretislavskej vzal na seba novú, predtým nebývalú tvárnosť. Jeden z mladších priatelov mojich s uschytením opisoval mi takto vystúpenie Štúrovo pri príležitosti filosofických ktorýchsi prednások. „Čakali sme netrpelivo Štúra. Slúbil nám v minulom zasadnutí hovoriť o kresťanskom pochope našich národných piesní. Čo to reku bude? Rozmyšlali sme, keď naša školská latina bola u konca pri pochope kresťanstva, a dokonca čo malo mať kresťanstvo s pochopom poesie? To nijako nepratalo sa do našich modzgov, racionalismom školy a liberalismom života zmúlenych a pomútenych. Tu razom zjaví sa vo dverach vysoká postava Štúrova s knihou v zlatoreze pod pažou, čo stávalo sa iba vtedy, keď mienil vykladať krásy daktorej básne slovanskych velkých básnikov, inak, vyjmúc svázočka rukopisov svojich, obyčajne len z citatov záležajúcich, vždy hovorieval naozaj „jako moc maje a ne jako zákonníci.“ Ľudovít otvoril knihu, bol to Novy Zákon, a začal čítať dla prekladu králického Matúša V. kapitolu a vykladať reč Kristovu na „Hore.“ Z versa na vers stupňoval sa jeho zápal, a z nás asi 50, malicherných racionalistov, počúvajúcich nové, neslychané, nečítané názory, ktoré bezprostredne brané boly z ducha slovanskeho života, nebolo žiadneho, ktorému neboly by zahraly slzy pokania v očach, slzy radosti nad úchvatnymi pravdami, tu poprvé nás oblesknuvšími. Nikdy snáď ešte nebol na tychto školách tak zvestovany Kristus

Pán, tak hlásaná kresťanská idea, a menovite nikdy ešte nebolo tak hovoreno k srdcu slovanskej mládeže o vecach dávno už známych na svete, no zahrabaných školami prevrátenými a krátkozrakosťou hlbých empirikov, nechápajúcich toho, čo prestiera sa za zjavy tymito časnými za krásny svet syna človeka, jako to za dve temer hodiny k úžasu a uschyteniu všetkých nás rozvádzal nadšený Štúr. My všetci, ozaj znovuzrodení v myšlienkach svojich, vrátili sme sa do domov. Z mojich úst nevyšlo odtedy nerozvážené alebo nectné slovo o písme svätom a o náboženstve kresťanskom!"

Hlbina, len hlbina, samá hlbina pochopu, deja historického a idey života bolo všetko, čo prišlo pod rozbor tohoto slovenského Hegeliana; naučil sa umeniu tomu vo škole Hegelovej. A Slavianstvo veškeré, keď len dvoch Hegelianov novejšej doby s jejich nesmiernymi odvahami, z úpadku osudného pozdvihnúť národ svoj, s jejich logickou zručnosťou, ktorou svoje sebou geniálne prijaté úlohy previesť namáhali sa, a ktorou stvorili si pokolenia a školu rozsiahlych rozmerov, serioznému oceneniu podrobí, totiž Ľudovíta Štúra u nás a Katkova v Rossii, vďačným musí byť onomu velikáňovi phoenomenálnemu, Hegelovi, ktorého východy tiež slovanské sú.

Korutany bývaly kolískou predákov jeho, slovanský juh, menovite čulý kmeň Slovincov, jediný s nami Sloveny karpatskými, čo zadržali a prechovali sme pres tisícleté premeny a pohromy časov meno pôvodné slovanské, zábreskom svetla v 16. století reformaciou zapáleného, osvietený s živosťou Slovanom vlastnou, chopil sa nápravy cirkevnej. Starý Ján Hegel a rodina jeho stali sa tiež účastnými ruchu tohoto nápravy náboženskej. Bolo to za časov panovania v Korutanoch arcivojvodu rakúskeho, *Karla*, cisára Ferdinanda I. syna a brata cisára Maximiliana II. († 1576). Syn onoho Karla korutanského bol Ferdinand II., ktory pozdejšie nastúpil trón po bezdetnom synovcovi svojom, Matiašovi, a zomrel r. 1637. Táto línaj cisárskeho domu rakúskeho bola najhorlivejšia prenasledovnica evanjelikov. Pod oným Karlom teda, horlivým to Tridentinuma zachovávateľom, vysťahovaly sa mnohé rodiny slovenské, prijavšie napravené učenie cirkve evanjelickej, z vlasti svojej do lutheránskych zemí nemeckých, najmä do Württemberska, vlasti to reformácie Brenzovej.*) Medzi tymi bol i prapradedo velikého toho filosofa berlínskeho, Ján Hegel, ktorý, majúc pred sebou alternativu buď zostať vo vlasti a zaprieť vieru a presvedčenie, alebo opustiť vlasť a zachovať vieru, rozhodnul sa za posledné a vysťahoval sa s rodinou svojou do zeme Švábov — Württembergu, — kde potomci jeho v mnohé linaje rozrastlí do dnes vieru svojho arciotca vyznávajú. Jeden z potomkov Hegelovych v Švábsku, farár, krstil svetochýrneho Schillera. Členovia rodiny náležiavali stavu mešťan-

*) Vidz: Třistoletá jubilejní slavnost knihy Svornosti, kterou slavila konference pastorální kněží evanj. A. V. Nitranských atď., vydaná k napomoženiu štipendia pre slovenských kandidátov, vychádzajúcich na univerzity nemecké. Predáva sa po 50 kr. a je k dostaniu u redakcie „Korouhve," u seniora nitrianskeho na Brezovej a u spisovateľa týchto riadkov v Hlbokom.

skému a učenému, posledný mužského pohlavia člen v dlhej rade Hegela starého, korutanskeho, preniesol descedentstvo onoho Jána z juhu nemeckého na sever do zemí kedysi slovanskych. Jaké to obrazy pre človeka mysle horúcej a stopujúcej Boha v historii! Juraj Vilém Bedrich Hegel založil totiž trón geniálnosti a energie morálnej po professúrach na inych universitách v Jene 1801, v Heidelberku 1816. - naposledy na universite berlínskej. Tu sedával u nóh jeho celý Berlín a Prusko, áno sedala tam celá Germania vo svojich ideálnych zastupiteľoch, v radách nepočetnych jeho poslucháčov riadnych i hospitujúcich sedal Rus, Poliak, Slovák, Grék, Skandinavčan, Nizozemec, Hollandčan, Francúz, Angličan a každy ťahal z neho pre seba a svoj národ šťavy životné a obživujúce.

Hegelov praotec, Slovan, utratil v potomkoch svojich vo vlnách Germanstva prostriedkom zemí a miest Švajciarska, Frankov, Sasov, Švábov, Bavorska, Badenska národnosť svoju a v poslednom najváčšom potomkovi svojom dostal sa do zeme starych Slovanov, potkavších sa s podobnym Hegelovmu osudom, premoženým byť národnosťou velikych Zollernov. V okeáne človečenstva táto miešanina nemá nič nápadného a ešte menej o tom móže byť reč v oekonomii božieho riadenia sveta; no v oboch prípadoch pre mysliteľa a srdce jeho, rodine to, čo rodine náleží žičiace, je vec nanajvyš zaujímavá stopovať móct geniov, pracujúcich na róznych dejišťach svetovych do rúk človečenstvu a jeho rozvoja, do rúk Boha samého, konečne pravdu a vysvobodenie z moci temnosti všetkym ľuďom nabídzajúceho a ponúkajúceho starí Germáni diví skrotili starych Slovanov surovych; Slovania títo, stanuc sa Prusmi, opanovali celé Germánstvo a stali sa kytom v jedno slievajúcim župne a županijské kmeny nemecke. Maly prusky státik, podobny inym pädesiatim státikom nemeckym, vyšvihnul sa na vysinu prvotriednych veľstátov. A čímže sa tak mohol vyšvihnúť? Poznaním tym, že súc otvorenym, vyjmúc severnej hranice vychodneho mora, nemajúcim žiadnych prirodzenych bášt k obrane, siahnuť musí k obrane idealnych hraníc svojich. Prusi siahli neslychane rozhodnym a to pravym taktom ku filosofii, ku vede, ku vzdelanosti intellektualnej. Oni hľadali a ťažkym zlatom a striebrom platili filosofov a učencov napospol. Zato však i našli, čo hľadali, našli Kanta i Hegela, velikánov iste, jeden druhého váziacich váhami vekovymi. Štátnici pruskí, jako minister Altenstein, obdivovateľ a srdečny priateľ Hegelov, videli ďaleko do budúcnosti. Nuž ale tieto veci už sem nepatria.

Patrí sem ovšem pripomenút a poznamenať, že v takomto intellektnom štáte, u nóh takychto majstrov mali sa ozaj čomu učiť Hellen i Slovan, Skandinavec i Roman!

A nás Štúr u tychto majstrov a ich velkych, vernych učedlníkov pil pre seba a svoj národ čerstvé vody umenia a vied, ktoré v individualite jeho rozliaty sa v potoky pôvodné, obživujúce vyprahlu zem národa slovenského. Čo o jeho Hegelisme potom písali nedoukovia alebo jako natvorili si zas im vlastnych nedozrelych myšlienok a tak octli sa v rísi haraburdáctva P. Hostinského alebo fantastickych hallucinacii Sama Hrobona, to všetko uhyba sa serioz-

ným poznámkam. Štúr zachoval svoju pôvodnosť, nedotknutý vyrostkami a zálistky všakovými na vínnom kmene Hegelovej filosofie Straussy, Feuerbachy, Ruge-ovci, Rouge-ovci atď. vyrastlými, a nezodpovedný za podobné extravagancie tu doma vzniklé. Burina táto rastie na všetkých poliach vedenia a tvorenia ľudského. Národu a bytu jeho dvojakému, obecnému a mravnému, neškodil Štúr filosofiou svojou ani najmenším, naproti poslúžil mu nebývalým spôsobom, vzkriesiac polomrtvé a skrehlé časy a pomerami otčimskými pokolenia, sám všetko čo znal a mal vrhajúc na oltár národa. Kto však chce kritisovať stupeň jeho učenosti, nádobno mu stáť aspoň na tej výši vzdelanosti, na akej stál on, a mať za sebou tiež tú morálnu váhu charakteru, jakou zaskvel sa tento meteorický zjav na Tatrách.

Štúdia dvojročné dobrosoľské dodaly pôvodnému jeho geniovi všestrannosti. Západných filosofov, poetov, historikov namyslené tvorby vykorisťoval Štúr ako najlepšie pre vyššie ciele duchovného rozvoja národa slovanského, voždy majúc na mysli to, čoho je najväčšia potreba. Tak napomínal v dopisku malom na Škultetyho obrátenom zo dňa 9. júna 1839: „Radilbych Tobě, abys se zláště básnictví oddal a ne na vzorech řeckých a římských své básně stavěl, ale je z národního našeho života vyvedl. K tomu záměru študuj Rukopis Královdvorský co nejpilněji, pak národní písně Slovanů, báje, pověsti národní atd., Mickiewicze a tak přesvědčen jsem, že Ty v tomto ohledu něco chvalného pro Slovanstvo vyvedeš a srdce mnohé rozehřeješ."

Pravda a opravdovosť citu a presvedčenia bola mu nadovšetko; zastatie sa opravdové všetkého, čo čelilo k napomoženiu života a práva Slovanov, cenil vysoko; hĺbka názoru a špekulácie kráčala mu — mala-li opravdovou ducha tvorbou byť — rovným krokom s hĺbkou charakteru, statočnosťou slova a mravnosťou osoby; láska jeho k národu Tatry obývajúcemu závodila v ušľachtilom srdci jeho s túžbou po sláve a uskutočnení moci, primeranej pochopu a velkosti národa slovanského. Medzi body tymito a v hraniciach týchto bodov hýbalo sa, tĺklo a vrelo srdce Štúrovo. Kým bol sám, žiale sožieraly jeho tklivú myseľ a tu každý lístoček z domova naplňoval ho vďačnosťou k pisateľovi. „Vy si to ani představiti nevíte, jak jest to milé v cizině potěšenu byti od starého přítele v domácím kraji. Pomysli si, Horislave můj! Já sám zde více měsíců a prve tak uvyknut k obcování s srdci braterskými! Budiž tedy Tobě díka, Horislave můj, za těch několik Tvých řádků v listu bratrově psaných; věru mi milými byli." Tak písal Škultetymu na karotke, priloženej k listu, neviem komu už druhému poslanému.

V pomýšľaní na rozvoj duchov slavianskych v rozsiahlych hraniciach zemí slovanskych sa javiaci rozveselil sa razom strieď najžialnejších dúm svojich, zapríčiňovaných mu tou planou prítomnosťou tu a tam. Keď sadal na koňa a preháňal sa po brehoch Saly, lietaly s ním myšlienky jeho na svet kozácky; keď stál pri svojom pulte bo zachovával lekárov predpis, aby pri študovaní nesedal u stolika — preháňal sa duch jeho strieď štúdií po hroboch

zapadlých, vymizelých na Labi, Havole a Sale kmenov slovanských; keď sa bral na lože k odpočinku nočnému, vzdychal sovrenym duchom k Bohu: Bože, strestal si nás pre hriechy a viny mnohé otcov našich a my plačeme dosť nerozumne nad tym, čo samo sebou nevedelo udržať sa pri živote! Ale, či nad tym plakať, čo neosvedčilo sa v živote? Či nie radšie tomu tešiť sa, to milovať, to vzdelávať, tomu slúžiť, čo tu je a čo sverené je v toľkej miere a kolikosti Tebou nám? O, pomáhajže, Bože milosrdny, Bože veliky, Stvoriteľ národov, ratovať pred zahynutím národ Slávy. S takými myšlienkami končieval práceplny deň a sen ľuby vysvobodil ho z útrap denných, aby ho pozdravilo nového dňa slnce v novych bojoch a bôľoch pracujúceho genia.

Nápadná bola mi frása Vlčkova,*) čítajúcemu onehdy: „Zde stín školy Štúrovi“ (t. j. že nevyháňa z vedy bájeslovie a dogmatiku, že nezbožňuje rozorvanca Byrona, že nehalucinuje za Voltairom, toboto blasfemie národu nášmu do uší pchať za dobré neuznávajúc). *„On to asi vrhal truchlou dumu na skráně Ludevíta Štúra v poslední leta jeho žití, on dával mu asi tušiti, kam že ty fantomy časem dospějí.“* Duma Štúrova, milý brachu, chodila s ním od časov jeho prvej mladosti, keď ešte v úbočiach Brezín, na bralách Kňazovho Stola a v prahoriach nádherného Rokoša živila jeho tklivú dušu. Veda našla dumu „na skráních L. Štúra,“ nie aby ju bola ťahala po skráních lebo plodila v duši tklivej. Keby vedel p. Vlček, jak prázdne slovo vypustil z pera svojho o tej dume Ľudovítovej, nebol by iste túto inak veľmi záslužnú prácu literárno-historickú tymto a podobnymi úsudkami zakalil. Štúr bol formálne složeny a sostaveny vo vnútornosťach svojich zo žiaľu a zápalu, nad ktorymi ale vyvodil ostrohľad genia nabraného najdôkladnejšími známosťami. Už sme pripomenuli, že rodičia venovali ho oekonomii, no anjel boží v podobe básnika kateksochén slovenského, Sama Chalupku, dotknul sa uhlom žeravym úst jeho a vyzval ho na menisté pole poesie slovanskej, na ktorom pobaviac sa pre obrazy dojemné, tam sa skvejúce, octnul sa potom cely pred obromnou úlohou vedy universálnej, čo prostriedku k pozdviženiu velikého národa. Poesia teda nebola jeho úloha, ani jeho povolanie, bár táto poznámka moja bolela ho, keď som ju jemu samému učinil, poesia bola jeho oddych, pri ktorom oddychaní najviacej unasala ho myšlienka serioznejších prací, čakajúcich ho i národ slovansky.

Záslužno bolo by, keby Samo Chalupka vyhľadal po priebehu polstoletia onen list mladuškeho Ľudovíta, ktorym ďakuje mu najzaviazanejšími slovami za ten anjelsky jeho hlas, ktorym vyvolal

*) Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy. Příspěvek k dějinám písemnictva československého. Napsal Jaroslav Vlček. V Praze. Nákladem Slavíka a Borového 1881. V knihovně československé. Redaktor Rudolf Pokorný. Díl II., 102. Pán Vlček chce na silu nám Darwina, Voltaira a materialismus západnícky pod cukríkmi vedy chutnými spraviť. Ľutujeme čestného inak mladíka, keď mysli, že tym kresťanskému narodu slovenskému poslúži. I jemu i tomuto lepšie by poslúžily studia Sturove.

ho z obmedzených linají oekonomického stavu na úslnie vedy a štúdií vyššej oekonomie národov.

Básnický kraj, piesní plné hrdlo matky sladkej, bystrota umu Bohom daná a ohne básnikom slovenským v tklivú dušu Ľudovítovu vsypané zňaly sa v plný plápol pod blesky tropickými filosofie Hegelovej, a ten žiaľ duše, ten bôľ srdca nad ťažkým preporodzovaním sa veľkého Slovanstva rástol v ňom so zrastaním v mohutnosť ducha jeho. A bola-li poesia jeho oddychom, stala sa mu filosofia pomocnicou v borbe s pigmeiským pokolením o veliké úlohy veľnároda slavianskeho. Žiaľ a duma jeho neodišly od neho ani na okamženie. Stopujte, mládenci umní, zlatú nitku tohoto činného žiaľu, tejto dumy večnej, a nebudete ju museť hľadať v Hegelisme, ale obživnete na ňiadrach ubolených síce, no životom vibrujúcich velikého, pôvodného, sviežeho genia svojerodného.

Štúr študoval všetko dókladne; dókladné bolo i jeho štúdium filosofie. Jako silný plavák v hlbokom mori, tak bol tento duchovnák náš v hlbine Kantom a Hegelom stvorenej filosofie, celý až na hlavu pohrúžený v nej, ale vyplával z nej so zdravou hlavou na pobrežie vlasti národné. Ona stala sa duši jeho kúpeľom, rozumu jeho brusom, mysli a srdcu jeho jazykom výmluvným, vedám jeho špecifičným mentorom bezpečným, bohoživotu jeho pancierom žulo- a oceľovým. Nuž poprobujte sa merať s ním, vy veľkých vašich Voltairov, Byronov, Darwinov, Straussov, Renanov a celej semitickej terajšej pereputi románovej a revolverovej obdivovatelia a ctitelia osliznutého a oplzlého umenia!

Pán Vlček, všeobecnou snahou síce — dľa dobrozdania môjho — nenáleží do tohoto tribusu, ani ja nechcem prorokovať, že súc na tej naklonenej rovine, z ktorej niet iného výbežku, než zklznutie sa po nej do priepasti, neobráti už viacej oje, ale predsa podčrtávam tie jeho prorokujúce slová: „Až to zvětralé, nemožné stavení (Štúrova škola) se zbortí — a ono se zbortí! — Slovensko zůstane bez obranců!“ (Str. 101.) Veda vašich semitov, zbožňovanie tela, materialismus citu, filosofie a života, cinkanie vašej školy poetov a sebectvo vašich politikárov a štátnikov vyvedie na svetlo baziliščie plody svoje, potrvá ešte za ktorý ten rok, a o šťastí budeme môcť hovoriť, jestli nezhumpluje a morálne nezničí národ váš. Že ho nezničí, verím, a verím, že národ rozumný odmrští od seba voltairismus i byronismus! Slovensko medzitým zo školy Štúrovej dostávať bude charaktery napriek spojencov vašich na velikých politikov sa ihrajúcich, tých praktikusov maďarských! Že národ náš v maďarisme nebude pohrobený, to vám môžeme zabezpečiť, nie tak vy nám, že nápodobením západníckej precibrenosti a zženštilosti, racionalismu a materialismu poškodíte podstatne národu vlastnému.

Štúr bol čistý charakter, na ktorom brúsiť sa budú lepší geniovia mládeže dlže, než na lascivnej poesii vašej a opilej vedúcnosti vašich pytevníkov, nechápajúcich to, čo leží z druhej strany zjavov týchto meraných a vážených: pokolenie slabé požitkárstvom svojím efemerným hrob si kopajúce. Tento veliký charakter Štúrov

ležal v tom, že frása nemala u neho žiadnej ceny, jestli zápäť nevysvetľoval ju skutok dobrohájny. Zásada každá bola ním vážená vybežkami jejími v morálne ciele, v prakticky vyvoj, v tvorbu ideálnu na stranách historie! On nebol k navedeniu ku žiadnej ústupke, ktorej následok bol by škodnym mohol byt — a čo hneď i v tej najďalšej budúcnosti národa slovanského!

Jakokoľvek nemecká veda vysoko stála v pojme jeho, jakokoľvek obdivoval všestrannú vzdelanosť, pilnosť, vnikavosť do všetkych otázok svetovych nemeckého genia, tak predsa voždy bol hotovým zastať si na svoje slovanské stanovisko v každej otázke, v každom náhodne alebo historicky nutne zkrslom prípade literárnom, vedeckom, politickom, sociálnom, lebo inak akokoľvek zasahujúcom na život národa.

Pripomeniem z dobrosoľského života Štúrovho ešte jeden prípad, ktory radí sa dôsledne na onen samostatny, historický náhľad jeho pri pomníku Poniatovského. Pri príležitosti totiž vedeckej konversácie s učenymi zpozoroval Štúr veliky záujem jednotlivcov, ktory mali na rozvoji slovanskych literatúr a ktorý záujem prechádzal i do verejnych prejavov literárnych. Ľudovít bol, ako vieme, o tomto čase veľmi sbehly v literatúrach slovanských. V prázdnych hodinách od prísnejších štúdií rád čítaval Czajkowského „Powieści kozackie," Mickiewiczove menšie-väčšie poesie, Puškina, Lermontova, Chomiakova. Krem toho v historii mu byval Karamzin pod rukou. On s pravým uschytením a vďačnostou prijal úsudok nemeckého učenca v „Augšp. Všeob. Novinách" o Czajkowského povesťach, ktory znel: „Nie haben Sie Etwas Frischeres und Originelleres gelesen!" Dobrosoľskí učenci radi upozorňovali potom Ľudovíta na plody svojej literatúry, jednajúce prajne o Slovanoch; ovsem, že Štúr jim nezamlčal ani chyby, ktorych sem a tam dopúšťali sa jich spisovatelia. V konversaciach tychto prišla na stôl i Tereza Amalia Louisa Jakobova, spisovatelka nemecká, ktorá pod pseudonymom „Talvj" so zvláštnym zaľúbením písala o Slovanoch a menovite vydala bola v Halle 1825 dva diely srbskych národnych piesní pod titulom: „Volkslieder der Serben, metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von Talvj." To bola v nemeckej literatúre udalosť, s ktorou pred Štúrom chlubievali sa professori dobrosoľskí. Štúr nám sdelil vysledok tychto konversácií v Prílohe ku „Kvetom," ročníku 1839, č. XIV, zo dňa 11. júla. Zásady a náhľady tam vyslovené majú u serioznych Slovanov i dnes, navzdor haraburdáctva literárnych pobehajov, svoju veliku cenu a platnosť. Uz ten článok, keby sa kritikastrom tym chcelo čítať v starsích knihach, mohol by jim byť mocnym dôkazom proti vsetkym posudzovatelom povrchnym, Štúrovi jakysi neplodny idealismus a cudzotarsky Hegelismus podstrkujúcim, alebo pripisujúcim a nehľadiacim na pôvodnu hĺbku jeho vlastnych dobre oprávnenych názorov.

Paní Talvj pojednáva na čele prvého diela i o dejepráve srbského kmena, kde ide za nemeckymi učencami; Štur však zavrátil náhlady svojími jej náhlady. Medzi inym hovorí: „Věru by již jednou mohli se poučiti naši sousedé   Němci   pravdě o Slo-

vanech, an jim již zcela příležitosti k tomu neschází; ale Bůh ví z jakých příčin, snad ze zastaralé proti Slovanům zášti, schválně oči zamhuřují, aby nemuseli viděti světla, jenžto však bohdá vkrátce tak se zmocní, že zřenice jejich neodolají proudu jeho a konečně otevříti se přinuceny budou. Obviňují se tu vůdcové srbští z neobraničené nade svým lidem moci, což prý u národů slovanských bývalo (přikladá k tomu dva výkriky !!), pak připisují se nábožné skutky panovníků srbských, jako stavění chrámů, klášterů, nadání jich vlastnostmi atd. zbujnělým a bezuzdným náruživostem jejich, jenž po spáchanych nepravostech teď v činech těchto nábožných útěchy hledají. Vraždy prý nejvíce působívaly k vybudování těchto nábožnosti sloužících stavení. Nebudeme tuto slov šířiti o první oné nepravé, zcela bezdůvodné námitce, anby to naši krátkou zprávu náramně prodloužilo, spokojujíce se na čas tento radši tím, co u př. v Týdenníku literarním Poznaňském v ohledu tomto potahmo na Polsko a Slovansko vůbec důkladně pověděno, a tušíce důvodných bádání vkrátce na poli tomto, připomeneme jen, že vládcové slovanští, jak to z dějepisu všech našich kmenů vysvitá, v zakládání chrámů atd. následovali pudu svého a tlumačili city lidu správě jejich podřízeného, v němžto, jak sotva v kterém národu evropejském, nábožnost hluboce vkořeněna jest. Odkazujeme tu na dílo Šafárikovo: „Geschichte der Slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten," a jmenovitě na zkreslený tamže ráz Slovanů, k čemuž my na ten čas ničeho více nepřidáváme. Konečně nezapíráme, žeby jednoho neb dvou příkladů počínání tohoto bohaprázdneho u kmenovců srbských nebylo bývalo; ale je jako na odiv držeti a odtud na vládce všech Slovanů jakoby prstem ukazovati, jim chtivost k vraždám a Bůh ví co připisovati, zůstane povždy ničemností. My toho neděláme s dějepravou národů germanských, ačby nám docela takových příkladů v ní neschazelo, jako ku př. v dějepravě Franků, kde vládce Hludwing poštval Hludriha, syna Sigiperather, knížete ripwarských Franků, zavraždit otce, což tento také bez prodlení učinil. Po zpáchané vraždě vystoupil Hludwing jakoby v krevní pomstě (Blutrache) a zkotil Hludriha. Tentýž Hludwing buď zavražditi dal neb vlastní rukou zavraždil knížata saliských Franků atd." Tak Ľudovít Štúr zastával i pri najmenšej príležitosti cti a dobrého mena Slovanov, nech bolo by sa týkalo ktoréhokoľvek kmena a voči akymkoľvek auktoritám. Utiahnuť sa, mlčať, opportunisovať nebolo nikdy v jeho slovníku zaznačené.

Milá Talvj i so svojími rovnomyseľníkmi podobne zle pochodila ohľadom spoločenských ideálov, jaké prechovávajú sa dosiaľ v kruhoch zväčša patriarchalismu slovanskému neprajných. Píše Štúr v článku nadrečenom: „V předmluvě k druhému dílu usiluje p. překladatelkyně podati obraz mravů, obyčejů atd. Srbů, při čemž zvláště do líčení obřadů při svatbách užívaných se zabírá. Velice se zastavuje a horší nad tím, že nevěsty v čas svého zasnoubení obyčejně váženým otcům čeledním ruce líbají, což jediné p. překladatelkyni na Slovany tak poštvalo, že jim ukrutenství ku krásné pleti vyčítá a proto tuto za nešťastnou u Slovanů pokládá. Že ji

ěj tento tak velice dojal, nedivíme se jednak z té příčiny, že řekladatelkyně sama ku krásné pleti přináležíc, s ní velice soupak že rodem jsouc Němkyně neměla příležitosti cos takového ého národu viděti a takž velice překvapena byla touto novostí. utenstvím to však jmenovati jest přepiaté a důvodem jen nám může velké rozmazanosti, v nížto se pohlaví ženské u soul nalezá, pak neznámosti národního života našeho. Toto líbání u jistě nic jiného nevyznamenává, než proukázání vážnosti cům čeledním, těmto kmenům shromážděných rodin, jenž jakoby hnání uvazující-se nové rodiny přicházejí; kterážto šetrnost, í se v líbání ruky, jistě mladým nevěstám výborně sluší a hem lépe, než když šedivec mladým paničkám ruce ulibuje. ané milují opravdu svou krásnou pleť a váží si velice její y, jenž v bohabojnosti, pracovitosti, upřímnosti a začasté bohatýrském nadšení těch citlivých srdcí pozůstává, a velice eradi, aby se tyto cnoty v tu novomodní přetvořenost promě-; dalecí jsou té upýpavosti, té licoměrnosti, která se teď dobrým m nazývá a jejíž nevykonávání se za nevlídnost anebo, jako překladatelkyně, za ukrutenství pokládá. Docela jiný byl stav aví ženského v starožitnosti slovanské, nežli v germanské, neboť tuto podle svědectví Tacita (cituje miesto z Tacitovej Germanie) ve přílišné vážnosti stály, ba co více vzývány byly, měli je ové slovanští veždy za sobě podřízené, sobě poddané, nepoujíce jim oné zdánlivé a tím méně skutečné před sebou předi. S přijetím náboženství křesťanského u Slovanů stav jejich, slušno, v lepší se změnil; dosud však ještě, vyjmouce snad erá duchem ciziny napáchlá a novomodností se řídící místa, sáhnul, aniž s rozvinutím pravé národnosti naší nedosáhne o rozmařilosti stupně, na kterém jinde se nalezá a odkud jistě ácí štěstí a blaho rodin nevyplývá, ba na odpor rušeno bývá. tedy krásná pleť u Slovanů té zdánlivé přednosti, jakby sobě p. překladatelkyně žádala, nepožívá, jest výsledkem ducha dnosti naší, a jak myslíme, docela odpovídající přirozenému dku. Kam asi usilování Simonistek u Francouzů aneb u Anglil podnikání ženskych spolků a jejich vyvodkyně Lady Bulwer, áhajících se o rovná občanská práva s muži, vésti mohou, lehko každý domyslí. Dosud záběhy tyto mnohé neřesti způsobily; e-li však dále v nešvaře této pokračováno, jistě ničeho jiného d nežli zmatku a rušení blaha domácího se nedočkáme" atď.

On nedočkal sa modernych tychto samovraždí, rozsobášov, luxu kého a rozvalín blaha domáceho a ruin rodín, ba celych náv; ale proroctvo jeho naplnilo sa a plní sa a ešte len plniť sa To môžeme i my potvrdiť, ktorí pozorujeme túto zženštilosť pustú, jaká zachvátila národy. Každá ušpinená devečka myslí veľkomožnú a bedár chlebíka žiadostivy cifruje si žienku do ábu a talmi-zlata, a slečinka z trochy majetku pafá cigaretty drichmáva lenivosť každého popoludnia, ktoreho predpoludnie vila v nečistom vozduchu pri cifrovaní sa. Nato stáva sa veľkonou, keď vydala sa bars za koho, a tu už musí mať dvoch le-

károv, tri slúžky, dvorného krajčíra, oplzlé obrazy na stenách, titerky a hračky na stolíku a — dojku. Inšie ani nepripomeniem. Zamlčím podobne nevychovávanie detí, ale vyháňanie jich na ulicu. Rozumie sa, že takému fafrnkovi takýchto prevrátených mamičiek už v poduškách musia všetci ľudia onikať. Keď ho Pán Boh troštička zprobuje a dopustí väčšiu-menšiu chorobu, mamičky omdlievajú, synáčkovi všetko po vôli robia. Ach! dosť reflexií z našeho veku, prorokovaného Ľudovítom. Môžem to dokázať, že všetky tie moderné biedy nováčia sa z toho kraja takýchto zženštilých mamlasov spoločnosti ľudskej. S kančukou to vyhnať zo spoločnosti slovenskej; bo toto viacej ubije národ náš, než bezhlavá maďaromania a blbý racionalismus. Zpäť treba obrátiť oje výchovy rodín našich do ríše bohabojnosti, stydlivosti, pracovitosti, kázně prísnej domácej i školskej; vyššej ale mládeži treba dať prácu ducha ťažkú k vybaveniu a naučiť ju myslieť o budúcnosti. Štúra jej dať za vzor.

V striedku štúdií a dumania svojho nezabúdal Ľudovít na drahý národ svoj tam ďaleko v Tatrách prežívajúci trudný svoj byt; ani vo snách mu nenapadlo uchádzať sa o dáku stanicu chlebovú, na mysel vznešenú jeho ani zďaleka nevstúpila myšlienka, loviť vo svoj prospech materiálny dáku priazeň ľudskú. Pre národ všetko bol vstave podniknúť, pre seba nič. Dobrosolské dva roky blížily sa ku koncu, keď tu zčista-jasna doletí chýr, že Štúr je vyvolený za professora theologie v Kežmarku. Po celom Slovensku radosť opanovala srdcia. Zo všetkých škôl mládež gymnasiálna i theologická sberala už všetky svoje veci k sťahovaniu sa do Kežmarku. Bretislavská mládež menovite nahnala strachu professorom i meštianstvu. Na dolnom Slovensku krútili síce hlavami nad obratom týmto, ale predsa, bude-li tomu tak, chystali len vačky, nakoľko jim tu blíže Bretislavy bývajúcim drahším príde študovanie jich synov v Kežmarku. Ale žiadosť to bola všeobecná: videť Štúra umiesteného hneď ako vráti sa z Nemecka, preto aj preboleli ľahko dolniaci vzdialenie sa svojho miláčka.

Štúr mimo ciest už pripomenutých navštívil i Dražďany, hospitoval v Berlíne a posledný rok mal osladený tým menovite, že Pravoslav Červenák dosťahoval sa za ním na dobrosolskú universitu. Tu potom i spojenie naše s nimi mohlo byť častejšie, keď Červenák vykonával a viedol i menom Štúrovým dopisovateľstvo. Po Červenákovi, s ktorým my dvaja, Horislav A. Škultety a ja, predvodievali sme mládeži, nastúpil námestníctvo, jako kandidát theologie, Škultety. Ja som viedol predok vo výbore, zastával som sekretárstvo vo spoločnosti a viedol som onen písaný časopis. Vo vecach Kežmarku tykajúcich sa sverené boly tieto záležitosti, jako obyčajne len tým, ktorí mali osobnú známosť s mužmi vplyvu pri konvente kežmarskom. A tu boli medzi inými sám námestník, Horislav Škultety, Bojmír Petrikovič a iní. Medzitým agitácia táto rozborila sa o skalopevnú a cieľov svojich dobre povedomú vôľu Ľudovíta Štúra. Bola-li naša zpráva o zvolení Štúra v Kežmarku za professora tomuto nápadná, tobôž zhrozili sme sa my všetci nad

jeho ráznou odpoveďou. Neišlo to do nášho rozumu. Dobre hovorí Ľudovít: „Jak málo ste mne poznali!“

My už len chyru tešili sme sa, a Štúr i len chyr sám, ktorému nechcel veriť, zapudzoval od seba. Ale čujme ho. On len tak mimochodom pripísal ku listu Červenákovmu na Horislava zo dňa 25. aprila 1840 písanému nasledujúcich pár riadkov:

„Předrahý Příteli! Velice mě zadivila ta zpráva nám Tebou zvěstovaná o mém zvolení za professora bohosloví v Kežmarku, což já sice jen za smíšeninu s bratrem mym (Karlem) posavade držím, ale *ještě více překvapilo mě, že Vy mne ku přijetí této stolice namlouváte a ta mi jíti radíte*, což mi důkazem jest, *jak málo ste mne poznali*, čili jak málo *mě teď* znáte. Oznamuji Vám *neodvolatedlně*, že já té stolice *na žádný způsob* nepřijmu, přijati nemohu, jelikož mimo všecku neschopnost mou k professoratu bohosloveckému mám sto důležitých příčin, proč to na prosto zavrhuji. Mohli by mě vyvoliti i na jinou stolici, já to předce nepřijmu, poněvadž záměry mé tím zničeny by byly, o kterych Vy ale ještě nic nevíte, věděti nemůžete. Za potřebné sem soudil dosavád o tom mlčeti, co teď Vám oznamuji: slyšte tedy! Já na Vaši břetislavskou stolici slovanskou v říjnu (1840) vystoupím, což ale ještě nikomu, mimo naše, nezdělujte, nebo neradno hluku činiti. Sbírejte jen pilně peníze, ostatně ale o výživu mou se naprosto nestarejte. Paedagogií já žádnych nepotřebuji, ovšem je ale Vám tam potřebně zůstavším vyjednati usilovati se budu ze vší síly. Ohledněte se jen po dvou světnicech na svobodném místě, zajednati je však pořád netřeba. Hleďte tak, aby náš Miloslav (Hurban), jenž tam zůstati má, buď se mnou, aneb aspoň při mně přebyvati mohl. Dobře bude, jestli i Ty tam zůstaneš, však pass si konati mužeš do Německé země, ba raději konej, aby si se neobmeškal. Slyšel sem, že máš k tomu peníze. Dne 7. neb 8. září já jsem v středu Vašem, přes leto tu ještě zůstati velice mi potřebno jest. Kupte na každý pád (rozumej pre knihovnu slovanskú bretislavskú) Dobrovského Institutiones dialecti veteris a Wiszniewského Dějepis literatury Polské. S Bohem! Tvůj upřímny Ludevít.“

S listom tymto v rukách stáli sme my bližší priatelia Štúrovi a tehdajší vodcovia mládeže jako hromom omráčení. My hotoví boli sme pletichám dajakym pripísať toto zdráhanie sa Štúrovo a až nervosne hľadeli sme urovnať cestu a nechať možnosť Štúrovi odvrátiť sa od úmyslu tak určite vysloveného, a na každý prípad prijať kežmarskú stanicu. On „na žiaden pád,“ my „na každý pád.“ Z prípravnych, cesty mu urovnávajúcich ku zpät vziatiu slova svojho našich námah buď zachovaný potomstvu dopis Aug. Hor. Škultetyho na professora a rectora lycea kežmarského, Benedictyho, z ktorého sa vidí i natiahnutý pomer mládeže slovenskej ku Schroerovi, Tamaškovi a prešporskym vôbec. Podávam list ten v celosti:

„V Prešporku, dne 21. kvetna 1840. Slovutný a Vysoceučený Muži, Velectěný Pane! Otcovska přízeň, kterou Ste ke mně tri leta v Kežmarku pobyvšímu dokazoval, i teď tou mne posilnuje nadějí, že důvěrnou tuto přímluvu, ku nížto mne nejeden důvod po-

nouká, tak upřímným srdcem, z jakového ona vyplývá, přijati ráčíte. Nevyslovnou radostí sme zaplesali, uslyševše, že Ste se Vy, Slovutný Muži, celou duší o to zaujal, aby na uprázdněnou Kežmarského Lyceum stolici bohosloveckou ne jiný než Slovan dosednul. Nebylo na tom dosti, radost naše nejvyššího dosáhla stupně, dozvěděvších se, že neunavnou přičinlivostí Vaší to dovedeno bylo, aby Vysoceučený Ludevít Štúr to místo zaujal. Nyní ale divíte se, aneb jestli Vám smutnou tuto zprávu první já zvěstovati musím, diviti se budete, že Ludevít Štúr povolání tomu odpírá. Coby bylo netušeného tohoto a nešťastného skutku příčinou, posud sme neznali, ant včera toliko se nám věc světle objasnila. — Když se pověst roznášela o tom, že Štúr na Lyceum Kežmarské zvolen bude, i tajní jeho a *Slovanství* nepřátelé radost na tvářích ukazovati se nestyděli, když při tom v srdci o rozličných přemyšlovali prostředcích, nimižto by muži tomuto, tak včasně po vlasti naší proslulému, první štěstí a tudy i širší okres účinkování jeho zamezili. Cítili zajisté Prešporčané, že hlasy, které se mezi plesající mládeží roznášely, v skutek uvedeny budou, cítili a předvíděli jistě, že dosednutím Štúra na Kežmarskou stolici, ne malou částku študujících, zvláště Slováků, kteří veždy květ Lyceum prešporského byli i budou, utratí. K čemu je tedy soběcká zlomyslnost nevedla? Měli zde budoucího roku dva supplenti v rhetorice býti, jeden Maďar, druhý Slovan. Dřív tedy, nežli se pozvání sl. konventu Kežmarského Štúrovi doručiti mohlo, předloženo mu bylo od zdejších, zdaliby supplentství ono nepřijal? Štúr, jehožto vřelá tužba ustavičně ta byla, aby se v Prešporku osaditi mohl, ant se mu město toto k dosažení jeho záměrů nejpříhodnějším býti zdálo, uvolil se k vůli těch vyšších předsevzetí, přijati toto chatrné supplentství. Později tedy, když se mu neočekávané pozvání Kežmarské do rukou dostalo, nemoha, co neznámý na Vašich stranách, považiti ty příhodné okolnosti, které mu i tam z ohledu jeho vznešených záměrů znamenité výhody slibovaly, aby dříve již dané slovo nezrušil, nevyhověl, k podivení všech, důvěře sl. konventu Kežmarského, kterou do něho v plné míře skládal, jakožto v muži, kterýžto mezi vrstevníky svými nemnoho sobě rovných počítá. Ale přesvědčeni jsme úplně, že Štúr toliko skrze lstivou zlost nepřátelů našich, kteří mu zde zlaté hory slibovali, podvedený mohl se chyby této dopustiti. Máme však pevnou naději, že jelikož na dané slovo více vázán nebude, ant se na supplentství ono jeden toliko a sice rozený Maďar dostati může, a tudy opět sklamaný, hotov bude zasednouti na předloženou stolici Kežmarskou. Ta jest tedy toužebná prosba naše, aby Ste Vy, Vysoceučený Muži, pro slávu školy Vaší a blaho národu pracuje, jestliby ještě pořádky učiněny nebyly z ohledu jiného učitele, věc tuto na čas prodloužiti ráčil, až se Štúr — lépe poučený k přijetí Kežmarské kathedry odhodlá. Přesvědčeni sme zajistě, že dosednutím jeho tamější Lyceum mnoho získá, ant jak se věci ukazují, bude-li Tamaško za prešporského bohosloví učitele zvolen, študující úhrnkem do Kežmarku za Štúrem půjdou. Na ten ale pád, o kterém však velice pochybujeme, jestliby předce

Štúr stolici Kežmarskou přijati nemínil, osmělujeme se Vysoceučenosti Vaší na jeho místo jediného Bodického (Andreje), kaplána u důstojného p. Seberínyho, nejen co muže, který se na stolici bohosloveckou připravoval, ale také co horlivého vlastence slovanského odporoučeti. Ostatně ještě jednou opětuje toužebnou prosbu naší, v té naději, že ji na zlou stránku vykládati nebudete, jsem Vysoceučenosti Vaší upřímný ctitel. August Horislav Škultety v. r., čekatel bohosloví."

Z listu dvoje vidí sa: veliká netrpelivosť naša a násilné presvedčenia nášho na všetky strany v platnosť uvádzanie, spolu však železná tvrdosť okolností, vzdorujúca snom a túžbam krásnym veľmi činnej mládeže súvekej. My ovšem „málo ešte poznali sme Štúra," keď sme prikovať chceli ho ku spišskym žulám Karpatov studenych, a málo sme tiež poznali praktické pomery kežmarské; splnilo sa na nás to: „neviete začo prosíte." Na kežmarskú stolicu bohoslovia driapali sa zarytí starí nepriatelia: Tomka Jánoš, večný kaplán prešporský, a Kellner, oždanský gymnasialny učiteľ, a kandidát theologie z Nemecka sa vrátivší, Lőrincsék. Kežmarčania urazení košíkom, Štúrom jim skutočne danym, na onych prvych dvoch počali obracať zrenie. Dosť mal práce šlachetny Benedicty, aby oni dvaja slávožrúti a bornírovaní tupoumci nevšantročili sa dáko do sboru vtedy veľmi solídneho učbárov kežmarskych. Benedicty naložil Dobroslavovi Čipkajovi, poslucháčovi theologie a horlivému Slovanovi, zodpovedať jeho menom list mládežou bratislavskou skrze námestníka ústavu mu písaného, ktorého dopis sdeľujem tu doslovne:

„V Kežmarku 1840, 16. června. Předrahy Příteli! Vysoceučeny a Velemilovaný náš pan Professor, Jan Benedicty, vyzval mé v těchto dnech, abych Vám na Vaše psaní krátkou napsal odpověď jeho jménem, co sem já, nejen proto, že vůli mých představenych naplniti vždycky hotov sem, nybrž i proto, že se s Vámi, milovany Bratře, opět písemně smlouvati mohu, s radostí učiniti pospíchal. Vašeho listu — na p. Benedictyho — hlavním byl předmětem jistě drahocenny onen Ludevít Štúr, kterého Kežmarčané za professora bohosloví byli vyvolili a který vůbec všechnem, obzvláště ale nám Slovákům až dotud, dokud se pověst o tom, že do Kežmarku nepřijde, nebyla roznesla, blažené pod Tatrou sliboval dny. Psal Ste totiž, žeby prý Štúr měl vůli (čo chybne pochopené bolo, keď Škultety strany konečného odhodlania sa Štúra k prijatiu kežmarskej stanice sám nič určitelo sľubovať nemohol, ani, jako list sám svedčí, nesľuboval) do Kežmarku přijíti, však ale ne za professora bohosloví, k čemuž není připraven, nybrž k předkládaní jinych věd, však pohříchu, vec tato se více zjinačiti nedá, neb již Vysoceuč. p. Samuel Lőrincsk k zastávání úřadu toho vyvolen jest, a tak Štúr pro Kežmarek na tento čas již jest ztracen. — Daremne by bylo mé hořekování nad ztrátou touto, daremne popisování zármutku, nímž ňádra naše naplnena byla zvláště proto, že sme sobě v něm slibovali muže, do jehož prsou duvěrne by sme byli mohli vylévati naše city a jehož city bylyby se potapěli v citech našich, s nimžby nás jeden cíl byl spojoval na věčnost, jeden svazek poutal

na věčnost, daremné pravím by to bylo všecko, neb věc se zjinačiti nedá.

Nám teď jiného nepozůstává, jedině kojiti se nadějí, že i tento novozvolený pan professor úřad svůj důležitý jistě hodně zastávati bude, že sobě dá záležeti něco i na národnosti naší, že bude umět nakloniti sobě srdce posluchačů. Naděje jest, ó by nás jen nesklamala opět! Věru, kdyby se to tak nebylo stalo, jistě by nás nebyl těšíval první papršlek ohnivého slunce pod Tatrou, Lomnicky vrchol by nebyl budil tisícnásobné city v bujných prsech našich: nýbrž bylby nás přivítal bezpochyby druhý konec stověkých kopců tatranských a bylaby nás objala náručí Vaše na břehách Dunaje. Nikdy se snad mezi strachem a nadějí nekolotala tak duše má, jako při posledním — po odmítnuté volbě Štúrem — volení professora. Pomysletež jen sobě, že šlo zde o Vašeho kaplana Tomku aneb o oždanského professora Kellnera, úhlavných to nepřátelů Slovenska, těch, kteří odřekli se své matky, kteří potupivše své, u cizích bobkové hledají věnce! Znáte je. Budiž dost na tom, že sme si byli s Javorem umínili, zanechati Kežmarek, kdyby pan Lörinčík nebyl svítězil. Nebo tento jistě, ač posud žádného svědectví nevydal o lásce své k otcovskému pokladu, povšimne si mladých Slováků předce a nenechá mimo sebe vanouti ty větérky, ješto vanou po březích Hrona, Nitry, Váhu, ano po celé Slavii, bez toho, aby aspoň koliktolik i jeho ducha nepronikli. (Marné to boly nádeje. I táto, jako mnohá iná rodina ztratila sa pre národ na pustatine tejto duchamornej.)

Co se pak p. Bodického tyče, i strany toho Vysoceučený náš pan Benedicty officiosně psal Důstojnému panu Seberínymu, zdaližby totiž měl vůli do Kežmarku přijíti, který se ale veřejně osvědčil, že on u tohože Důstojného pana Seberínyho faru očekávati chce. Tak psal Důst. p. Seberíny. P. Benedicty Vám posílá jeden exemplar Exam., aby Ste prý viděli, jak to tu jde. S Bohem buďtež na žádost Vašeho Dobroslava Čipkayho v. r."

Tak skončilo sa intermezzo s Kežmarkom na konci štúdií jeho dobrosolských. Štúr nemal určeno dotknúť sa Kežmarku duchom svojím plamenným; dotknul sa iba múrov jeho až vo vichrici rokov 1848—49, keď mečom opásaný tiahol Spišom za čatami utekajúceho ku Košiciam Görgeiho.

Ešte v Dobrosoli súc a vyrozumejúc ako nervosne a k tomu ešte samozvane za neho pracujeme tu vo vlasti, myslel tušiť móct príčinu toho v našej nedóvere ku Schroerovi a prešporským vóbec; preto prosil a zaklínal nás na svätosť lásky našej k národu, aby sme v dobrej shode a v dóvere najmä so Schroerom trvali, jako s mužom opravdove národu nášmu prajúcim. Mám jeho i Červenákove listy v príčine tejto písané pred očima, ale tymi zrástla by už kapitola táto nad vymeru jej uloženú.

S rokom 1840, ja koncom júna, Štúr v oktobri, vstúpili sme do úradného účinkovania; ja čo kaplán na Brezovej, on čo námestník professorátu slovanského v Bretislave.

(Dokončenie prvej knihy nasleduje.)

- - - ——

Na Gerlach.

Bolo pätnásteho, vlastne šesťnásteho septembra — lebo hlásnik pod oblokami odtrúbil už jednu — keď sme s priateľom K., zahalení v oblaky nakúreného dymu, ešte živo besedovali.

Lampa práve dala nám „dobrú noc." Ale nemýlilo nás to. Vykutal som kdesi sporosviečku, a takto v báječnom pološere pokračovali sme vo svojej besede.

Ja rozprával priateľovi o velebnokrásnych Tatrách, on načúval, ako to načúvať zvykli na priadkach naše utešené prostonárodné povesti o Zlatovláske, o princovi so zlatou hviezdou na čele, o medennom, striebornom a zlatom zámku. — A či nesúvisia asnáď Tatry s tymito povesťami?

Pozorovali ste už raz tie tatranské hrady pri východe slnka?... Priletí prvý roj rudých bleskov, obsadne jim bašty a pred vami stojí v ohnivej záplave ten poviestkový medený zámok; čosi-kamsi, ešte nezpamätali ste sa z prvého vytrženia, ani čoby sa ho dotknul čarovným prútikom, už ligoce sa pred vašim udiveným zrakom ten strieborný zámok; ešte nestačili ste sa nakochať v mdlom jeho striebrolesku, keď v plnej žiare vyšlého slnka zaskveje sa pred nami i ten tretí — zlatý zámok.

Dlho, dlho nás bavil tento zanímavý predmet.

„Hanbím sa," prehovorí môj priateľ, „že, ač tu narodený, nebol som ešte nikdy v Tatrách. Vyberme sa raz spolu."

Ja nedal som sa dlho nahovárať. Usrozumeli sme sa najprv na výlete ku *Štrbskému plesu*, od toho ustúpili sme však pozdejšie, rozhodnúc sa za výlet na korunu kráľa Tatier, *na Gerlach*.

O dva dni na to, o druhej hodine popoludní, zaklopali sme na dvere povestného tatranského vodiča, Jána Stilla, učiteľa v Novo Lesnej. Jemu a mlynárovi Martinovi Urbanovi pripisuje sa zásluha o vynajdenie chodníka na gerlachovsky končiar, ktory ešte pred jedno desiatimi rokami považovany bol za nedostupny. Nemali sme v úmysle, požiadať 73-ročného starčoka o vodcovstvo, ačkoľvek, ako vyslovil sa sám, bol by ešte vstave vykonať takú prechádzku: chceli sme ho len popýtať o dobrú radu, a tú nám i ochotne udelil.

Tak obrátili sme sa návodom Stilla na tamejšieho druhého učiteľa P. A keď tento osvedčil sa povoľnym viesť nás, nezbyvalo len čakať, až vystrojil by sa na cestu.

Medzitým pochutnávali sme si pri dobrom rozmare na tatranskom vínku: vybornej, občerstvujúcej šťavici z blízkeho Smokovca (Schmeksu). Spoločnosť našu tvorili sme už štyria, lebo nám dvom podarilo sa nahovoriť k výprave ešte dvoch dobrých priateľov: pána farára V. a p. F. Od posledného nedal sa odlúčiť jeho verný, stary, veľký pes, Zahraj, a tak bol ešte i tento akymsi piatym členom spoločnosti. Ale tu získali sme pre vylet ešte i p. S., učiteľa z B., ktorý sem návštevou bol prišiel.

Vodca náš dal nám dlho čakať. Až o piatej dali sme sa na pochod.

Ale len čoby sa niekoľko otčenášov pomodlil, už sme boli vo Smokovci, a veru že nám bolo treba pobrať nohy na plecia, lebo hľaďte že, k *„velikému plesu,“* kde strojili sme nocovať, mali sme iste asi tri dobré hodiny a krok. Smokovec teraz opisovať nejdem, pošepnem vám len trafnú poznámku, ktorú preniesol o ňom ktorýsi hosť: „Vysoké, vysoké sú tie Tatry, ale ešte vyššie ceny v Smokovci.“

Keď obťažili sme svoje chrbty, aby mali sme pozdejšie čím žalúdky, keď i nie obťažiť, aspoň uspokojiť, by neprehrešili sme sa proti hlavnému prikázaniu života: „dávajte žalúdku, čo jeho je,“ poberali sme sa ďalej. Môžem však už tu pripomenuť, že neušli sme pokute pre prestúpenie tohto prikázaniu, nevediac, že k uspokojeniu žalúdka viacej treba, než k obťaženiu chrbta.

Išli sme pustými horami, ťažkými cestami, až prikvitli sme na súmraku do *velickej* doliny; no ku plesu, kde mienili sme prenocovať v domčoku pohodlnom, pre touristov vystavenom, mali sme ešte peknú prechádzku. Popchli sme teda svoje tátošíky, aby zásobiť sme sa mohli ešte zavidna kosodrevinou, a už vopred tešili sme sa, ako nám dobre bude pod strechou, pri teplej peci. Lež — človek mieni, Pánboh mení!

Ako tak ideme, zrazu zaligoce sa pred nami na pravo jasná vatra.

Čo to? kto to? Hôrni chlapci? a či sa to tu presúša Jánošíkov poklad?

Nepresúšal sa Jánošíkov poklad, ale boli — hôrni chlapci: no boli len dvaja a nechodili poza bučky, ale sbierali korene horičky (gentiana lutea) a kýchavice (veratrum album). Zpýtali sme sa jich, prečo nenocujú radšej v domčeku, ktorý už tu neďaleko musí byť. Dostali sme nemilú odpoveď. Domček je zatvorený, lebo strážnik nebýva tam od polovice septembra a pre kľúč treba ísť do Smokovca.

Z našej spoločnosti snáď na mňa účinkovala najhoršie táto zvesť. K domčeku pri velickom plese pútaly ma príjemné rozpomienky. Už cestou reprodukovala mi obraznosť všetky zjavy, ktoré ma pred dvoma rokami, keď som v ňom nocoval, tak zanímaly a bavily.

Spoločnosť naša vtedy pozostávala zo štyroch osôb. Došli sme asi hodinou pred mrakom. Bolo po daždi. V zakúrenej izbičke našli sme osúšať sa človeka v negližé, ktorý flegmaticky plátal si nohavice. Bol to dr. filosofie Konšt. T—y z Wilna. Jeho vodič, Júzek, šuhaj asi osemnásťročný, ktorému dobrota a — nech sa tak vyslovím — psia oddanosť k svojmu pánovi z každého ťahu vyzerala, keď počul, že shováram sa slovensky, začal od radosti tancovať a vyspevovať: „Dzika Bogu, že panove nie Nemci!“ Príčinou tejto nám nápadnej radosti nebolo národné povedomie, ale vraj trpká zkúsenosť.

Že ešte vidno bolo, navštívil som neďalekú *Krctnicu*. Je to stečené pleso, kde teraz bujnie množstvo pekných a vzácnych rastlín.

Dĺžka jeho obnáša 1500 a šírka 500 krokov; prostriedkom vinie sa potok, ktorý tu vrhá sa z granitovej steny, asi 100 m. vysokej, dolu k velickému plesu, tvoriac utešený vodopád.

Zásobený rastlinami, vrátil som sa k súdruhom. Medzitým pribudli štyria noví nocľahári — vodiča zo Zakopaného, ktorí mali sprevádzať, tiež na druhý deň, mladého grófa Potockého na Gerlach. Prvým mojím zamestknaním bolo obznámiť sa s detičkami tatranskej flory, ukoristenými vo Kvetnici. Jeden z novoprišlých vodičov, muž pokročilejšieho veku, v obyčajnom slovenskom kroji — kabanke, opasku a krpcoch — pristúpil ku mne, vzal mi z ruky rastliny a vyberajúc jednu po druhej, kládol na dlhú tabulu: „Tu máte *geum montanum*, to je *chrysanthemum alpinum*, toto *mulgedium alpinum*, tamto *senecio carniolicus* . . .“

Stál som a pozeral meravo na toho podivného človeka. Je to snáď incognito professor botaniky? Nie — bol to jednoduchý slovenský človek, ktorý neznal snáď ani písať.

„Kde ste sa to naučili?“ pýtam sa ho v úžase.

„Nuž, prosím pekne — odvetil on — keď tak človek už vyše štyridsať rokov učených pánov po Tatrách vodí, ako ja, nuž sa mu len niečo prilepí.“

Náš vodič ponúknul novoprišlých pálenkou: ohrdili ho. Všetci boli členovia spolku miernosti. Na večeru navarili si ruského čaju, a to s obratnosťou, ktorá mnohému starému študentovi, ba mnohej kuchárke robila by česť. Pred jedlom prežehnali sa a dlho modlili; podobne, keď si ľahnúť mali.

Júzek stúlil sa ako verný psík pod lavicu, na ktorej odpočíval jeho pán, a nezameškal pilne kŕmiť kosodrevinou ohnivý pažerák železnej pece. Vystrel som sa na lavicu postlanú zelenou kosodrevinou, tak že moja hlava bezmála dotýkala sa hlavy doktorovej. Dlho sme besedovali; on hovoril poľsky, ja zprvu česky, potom slovensky. Slovenčina bola mu srozumiteľnejšia.

Keď zatíchli sme my, začali rozprávať vodiča svoje príhody. Bavily ma, že som na spanie ani nepomyšľal . . . Svitlo ráno. Výstúpenie na končiar prekazil nám dážď; no nezdar ten zmierni mi voždy rozpomienku na nocľah v domčeku pri velickom plese. Nemohol som sa sdržať nenačrtať zbežne svoje vtedajšie dojmy, abych spolu odôvodnil, prečo tešil som sa tak zhliadaniu s tým starým známym.

Ale darmo! Osud, apríl a rozmarná žena musia to mať už v krvi, že tak radi kazia nám radosť.

Nerozmyšľali sme dlho. Mali sme sa hneď okolo blukotajúceho ohníka. Pri vatre nachodil sa veliký žulový balvan, pod tymto nízka, ale dostatočne široká diera, do ktorej popratať mohli sme sa po ležiačky všetci šiesti. V niekoľkých minútach vystlali sme ju kosodrevinou, šaty poprevracali sme si čo na spodok tym na vrch, a už trčaly nám von z diery len hlavy. Neborákom chlapcom, pravda, povodilo sa pritom, ako tomu zajačkovi v rozprávke, čo mal domček z kôry a líška vyhnala ho z neho.

Len čo uhniezdili sme sa trocha na novej hospode, ohlásili sa nám žalúdky. Žiaden despota nemal toľko otrokov a otrokýň, koľko jich má žalúdok. I my, postavení v ochotnej službe tohto tyrana, bez milosrdenstva zachodili sme s donesenou zásobou, zabudnúc, že rozkaz jeho zajtrá ešte rozhodnejší môže byť a na Gerlachu niet reštaurácie.

A bolo veselo. Spev, anekdoty, žarty nemaly konca kraja. O polnoci nastúpila krátka pausa. Zahľadel som sa z nášho útulku ponad vatru hore na ozornú, príšernú stenu Gerlacha. Na vrcholci ligotal sa sbor hviezd ako diadém. Velebná polnočná tichosť robila veľkolepý ten obraz posvätno-hrozným. Mráz ma prechodil . . .

„Štyri kozy, piaty cap —“ zagajduje mi ktosi za ušima a už sprevádza ho celý sbor. Čože som mal robiť? Hučal som i ja. A tak to išlo temer do božieho rána. No „les extrêmes se touchent“ — o tom mali sme sa presvedčiť v svrchovanej miere.

O troch štvrťach na šiestu opustil náš vlak stanicu. Konduktor namočil si v potoku krpce, a už len tak hučalo za nami cez spústu žulových balvanov a strmou stráňou hore ku kotlu. O hodinu boli sme v ňom. — Ej, je to za kotál! Do toho zmestil by sa nie jeden, lež celé stáda volov. Hja, to kotál tatranských obrov! V prostriedku našli sme porciu ozrutnych žulových strapačiek; na západnej strane bola druhá postavená. Na dvoch tých kamenných strapačkách, pochúťke to obrov, liskly sa — nenazdajte sa, že azdaj kvapky masti — dažďové mláky. Zahasili sme si smäd, bo inšej vody tu nevidno, ačkoľvek ju slyšno pod skalami hučať.

Ale páčte! Čo je to tamto v tom polnočnom kúte?

To vraj mních s mníškou; poparatili čosi a teraz za pokutu musia sa tu piecť, variť a mraziť. Na jar, keď sňah schodí, dobre je vraj prizerať sa na ne od Popradu.

Temer po hodinovej prestávke hnul sa zase pochod. Prostriedkom kotla skackali a driapali sme sa zo skaly na skalu ku západnej stene. Na strmine steny v úzkosťach menili sme barvu. Z kotla vyškriabali sme sa a tam hore hrebeňom opäť nastával zápas s celou armádou ohromnych balvanov. Išlo nám to nebars od nohy.

Vzduch nebol úplne jasný, predsa však nezabraňoval zraku nášmu tešiť sa na čarokrásnom pohľade pôvabného okolia, ktoré, čím vyššie stúpali sme, tým veľkolepejším sa javilo. Obzvlášť milostne usmievalo sa nám *Štrbské pleso*.

Cilink!

Stanica?

Horkyže. Signál počiatku našich nehôd. Roztrepala sa nám fľaša s vínom. Závistlivo zazerali sme na skaly, ktoré v živote svojom iste po prvýraz strebaly víno. A robily to s takou nestydatou hltavosťou, že jim nebolo možno urvať ani kvapky.

Čo vyššie, to väčmi úžil a jažil sa chrbát, ktorým bolo nám stúpať. Ostré skaliská zastaly nám cestu; na pravo ozrutný kotál, vľavo gánila na nás závratná priepasť batizovskej doliny . . . Do neba vraj úzky chodník vedie — no iste nik nedostal by sa ta,

keby mal byť ešte užší, nežli ten, po ktorom obchádzať museli sme ponad samučičký kotál tých kamenných galganov, stavajúcich sa nám do cesty. Pravda, bolo to len niekoľko krokov, ale urob len jeden o prášok inakší, ako máš, a poletíš jako anjel, doletíš ako diabol a rozletíš sa ako zhnitá hruška.

Zprvu okúňali sme sa, ale keď prvého Rarášek neschytil, posmelili sme sa i my za ním: len brat K. ztratil odvahu a nedaj bože priviesť človeka k rozumu. Čo nám ako trpko padlo — rozlúčili sme sa s ním.

Po oddychu z prvého strachu chceme ďalej. Stoj, ani krok! — zahrmí nám tu opäť taký gránitový granatier. Pozrem — a za ním stojí jich ešte celý regiment. Mudrejší sa vystúpi, pomysleli sme si, a už sankovali sme sa smerom k batizovskej doline.

Vodič ukázal nám teraz neveľmi lákavú promenádu. Bol to dosť dlhý, temer kolmý žľab pomedzi dve skalné steny. Keď videli sme, že tu niet druhej cesty, pustili sme sa do práce rukama, nohama, kolenama, chrbty à la kominári, a šmykali sa na zlomkrky jeden za druhým dole. Chudák Zahraj, tiež nenavyklý na takéto divo-romantické prechádzky, skučal žalostive a len s veľkou biedou doklzal sa za nami s dokrvavenými labami.

Keď presvedčili sme sa, že sme všetci a s celými údami, rozkyvotali sme sa ďalej, až došli sme k ozrutnej, temer kolmo postavenej skalnej tabuli. Složili sme sa, pripustili ku srdcu po jednom glgu. Zraky blúdily nám po spúšte divokých, meravých stien, baští, končiarov a sokorcov. Pod nami z hlbočiznej doliny, ako opravdové oko so smaragdovou pupilou a rubínovou duhovkou, vyzeralo k nám utešené batizovské pleso.

Ale čas volal. Hľadali sme zase cestu hore na hreben, až zastali sme v jednom záreze nad samým kotlom (2168 m.). Niekoľko skál, zrútených do priepasti, označovalo hromovým rachotom dĺžku svojej púti.

„A teraz?“ opytujem sa vodiča, lebo ďalej ísť hrebenom nedalo sa ani myslieť. Opytaný ukázal na strmú stenu na vrchnej časti kotla, ktorej výška obnášala tu najmenej 300 m. Strpnul som... Keby nám bol ukázal túto polopovetrnú prechádzku z dola, možno, že boli by sme si to, ako takí dilettantskí vrcholezci, inakšie rozmysleli. Ale už teraz čože bolo robiť? Mali sme snáď poslať len vodiča, aby nám zaniesol ta navštívenky, ako to vraj urobilo už tu niekoľko slávobažných touristov?

Vodič tešil nás, že však je to ešte nie to najhoršie.

Na spôsob drobného hmyzu liezli sme vyššie a vyššie nad otvorenou priepasťou, až podarilo sa nám dosiahnuť najvyšší bod steny, nazvaný od polovníkov divých kôz „malým Gerlachom.“

„Máme ešte ďaleko?“

„Hodinu!“ bola odpoveď.

Urobený návrh za oddych prijatý bez debatty, jednohlasne.

Hrebeňom, ktorý tiahne sa odtiaľ po samý končiar, napredovať nemožno. Treba opät spúšťať sa do batizovskej doliny. Pri pohľade na túto cestu vypovedali nám ešte dvaja spoločníci, páni S. a F.

vanech, an jim již zcela příležitosti k tomu neschází; ale Bůh ví z jakých příčin, snad ze zastaralé proti Slovanům zášti, schválně oči zamhuřují, aby nemuseli viděti světla, jenžto však bohdá vkrátce tak se zmocní, že zřenice jejich neodolají proudu jeho a konečně otevříti se přinuceny budou. Obviňují se tu vůdcové srbští z neobraničené nade svým lidem moci, což prý u národů slovanských bývalo (přikladá k tomu dva výkriky !!), pak připisují se nábožné skutky panovníků srbských, jako stavění chrámů, klášterů, nadání jich vlastnostmi atd. zbujnělým a bezuzdným náruživostem jejich, jenž po spáchaných nepravostech teď v činech těchto nábožných útěchy hledají. Vraždy prý nejvíce působívaly k vybudování těchto nábožnosti sloužících stavení. Nebudeme tuto slov šířiti o první oné nepravé, zcela bezdůvodné námitce, auby to naši krátkou zprávu náramně prodloužilo, spokojujíce se na čas tento radši tím, co u př. v Týdenníku literarním Poznaňském v ohledu tomto potahmo na Polsko a Slovansko vůbec důkladné pověděno, a tušíce důvodných bádání vkrátce na poli tomto, připomeneme jen, že vládcové slovanští, jak to z dějepisu všech našich kmenů vysvitá, v zakládání chrámů atd. následovali pudu svého a tlumačili city lidu správě jejich podřízeného, v němžto, jak sotva v kterém národu evropejském, nábožnost hluboce vkořeněna jest. Odkazujeme tu na dílo Šafárikovo: „Geschichte der Slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten," a jmenovité na zkreslený tamže ráz Slovanů, k čemuž my na ten čas ničeho více nepřidáváme. Konečně nezapíráme, žeby jednoho neb dvou příkladů počínání tohoto bohaprázdneho u kmenovců srbských nebylo bývalo; ale je jako na odiv držeti a odtud na vládce všech Slovanů jakoby prstem ukazovati, jim chtivost k vraždám a Bůh ví co připisovati, zůstane povždy ničemností. My toho neděláme s dějepravou národů germanských, ačby nám docela takových příkladů v ní nescházelo, jako ku př. v dějepravě Franků, kde vládce Hludwing poštval Hludriha, syna Sigiperather, knížete ripwarských Franků, zavraždit otce, což tento také bez prodlení učinil. Po zpáchané vraždě vystoupil Hludwing jakoby v krevní pomstě (Blutrache) a zkotil Hludriha. Tentýž Hludwing buď zavražditi dal neb vlastní rukou zavraždil knížata saliských Franků atd." Tak Ľudovít Štúr zastával i pri najmenšej príležitosti cti a dobrého mena Slovanov, nech bolo by sa týkalo ktoréhokoľvek kmena a voči akýmkoľvek auktoritám. Utiahnuť sa, mlčať, opportunisovať nebolo nikdy v jeho slovníku zaznačené.

Milá Talvj i so svojími rovnomyseľníkmi podobne zle pochodila ohľadom spoločenských ideálov, jaké prechovávajú sa dosiaľ v kruhoch zväčša patriarchalismu slovanskému neprajných. Píše Štúr v článku nadrečenom: „V předmluvě k druhému dílu usiluje p. překladatelkyně podati obraz mravů, obyčejů atd. Srbů, při čemž zvláště do líčení obřadů při svatbách užívaných se zabírá. Velice se zastavuje a horší nad tím, že nevěsty v čas svého zasnoubení obyčejně váženým otcům čeledním ruce líbají, což jediné p. překladatelkyni na Slovany tak poštvalo, že jim ukrutenství ku krásné pleti vyčítá a proto tuto za nešťastnou u Slovanů pokládá. Že ji

obyčej tento tak velice dojal, nedivíme se jednak z té příčiny, že p. překladatelkyně sama ku krásné pleti přináležíc, s ní velice soucití, pak že rodem jsouc Němkyně neměla příležitosti cos takového u svého národu viděti a takž velice překvapena byla touto novostí. Ukrutenstvím to však jmenovati jest přepiaté a důvodem jen nám byti může velké rozmazanosti, v nížto se pohlaví ženské u sousedů nalezá, pak neznámosti národního života našeho. Toto líbání rukou jistě nic jiného nevyznamenává, než proukázání vážnosti k otcům čeledním, těmto kmenům shromažděných rodin, jenž jakoby k žehnání uvazující-se nové rodiny přicházejí; kterážto šetrnost, jevící se v líbání ruky, jistě mladým nevěstám výborně sluší a mnohem lépe, než když šedivec mladým paničkám ruce ulibuje. Slované milují opravdu svou krásnou pleť a váží si velice její cnoty, jenž v bohabojnosti, pracovitosti, upřímnosti a začasté i v bohatýrském nadšení těch citlivých srdcí pozůstává, a velice by neradi, aby se tyto cnoty v tu novomodní přetvořenost proměnily; dalecí jsou té upypavosti, té licoměrnosti, která se teď dobrým tónem nazývá a jejíž nevykonávání se za nevlídnost anebo, jako u p. překladatelkyně, za ukrutenství pokládá. Docela jiný byl stav pohlaví ženského v starožitnosti slovanské, nežli v germanské, neboť an tuto podle svědectví Tacita (cituje miesto z Tacitovej Germanie) ženy ve přílišné vážnosti stály, ba co více vzývány byly, měli je mužové slovanští vezdy za sobě podřízené, sobě poddané, nepostupujíce jim oné zdánlivé a tím méně skutečné před sebou přednosti. S přijetím náboženství křesťanského u Slovanů stav jejich, jak slušno, v lepší se změnil; dosud však ještě, vyjmouce snad některá duchem ciziny napáchlá a novomodností se řídící místa, nedosáhnul, aniž s rozvinutím pravé národnosti naší nedosáhne onoho rozmařilosti stupně, na kterém jinde se nalezá a odkud jistě domácí štěstí a blaho rodin nevyplývá, ba na odpor rušeno bývá. Že tedy krásná pleť u Slovanů té zdánlivé přednosti, jakby sobě toho p. překladatelkyně žádala, nepožívá, jest výsledkem ducha národnosti naší, a jak myslíme, docela odpovídající přirozenému pořádku. Kam asi usilování Simonistek u Francouzů aneb u Angličanů podnikání ženských spolků a jejich vyvodkyně Lady Bulwer, domáhajících se o rovná občanská práva s muži, vésti mohou, lehko se každý domyslí. Dosud záběhy tyto mnohé neřesti způsobily; bude-li však dále v nešvaře této pokračováno, jistě ničeho jiného odtud nežli zmatku a rušení blaha domácího se nedočkáme" atď.

On nedočkal sa moderných tychto samovrážd, rozsobášov, luxu ženského a rozvalín blaha domáceho a ruin rodín, ba celých národov; ale proroctvo jeho naplnilo sa a plní sa a ešte len plniť sa má. To môžeme i my potvrdiť, ktorí pozorujeme túto zženštilosť bohopustú, jaká zachvátila národy. Každá ušpinená devečka myslí na veľkomožnú a bedár chlebíka žiadostivý cifruje si žienku do hodbábu a talmi-zlata, a slečinka z trochy majetku pafá cigaretty a vydrichmáva lenivosť každého popoludnia, ktorého predpoludnie strávila v nečistom vzduchu pri cifrovaní sa. Nato stáva sa veľkomožnou, keď vydala sa bars za koho, a tu už musí mať dvoch le-

károv, tri slúžky, dvorného krajčíra, oplzlé obrazy na stenách, titerky a hračky na stolíku a — dojku. Inšie ani nepripomeniem. Zamlčím podobne nevychovávanie detí, ale vyháňanie jich na ulicu. Rozumie sa, že takému fafrnkovi takýchto prevrátených mamičiek už v poduškách musia všetci ľudia onikať. Keď ho Pán Boh trošticka zprobuje a dopustí väčšiu-menšiu chorobu, mamičky omdlievajú, synáčkovi všetko po vôli robia. Ach! dosť reflexií z našeho veku, prorokovaného Ľudovítom. Môžem to dokázať, že všetky tie moderné biedy nováčia sa z toho kraja takýchto zženštilých mamlasov spoločnosti ľudskej. S kančukou to vyhnať zo spoločnosti slovenskej; bo toto viacej ubije národ náš, než bezhlavá maďaromania a blbý racionalismus. Zpäť treba obrátiť oje výchovy rodín našich do ríše bohabojnosti, stydlivosti, pracovitosti, kázně prísnej domácej i školskej; vyššej ale mládeži treba dať prácu ducha ťažkú k vybaveniu a naučiť ju mysleť o budúcnosti. Štúra jej dať za vzor.

V striedku štúdií a dumania svojho nezabúdal Ľudovít na drahý národ svoj tam ďaleko v Tatrách prežívajúci trudný svoj byt; ani vo snách mu nenapadlo uchádzať sa o dáku stanicu chlebovú, na mysel vznešenú jeho ani zďaleka nevstúpila myšlienka, loviť vo svoj prospech materiálny dáku priazeň ľudskú. Pre národ všetko bol vstave podniknúť, pre seba nič. Dobrosolské dva roky blížily sa ku koncu, keď tu zčista-jasna doletí chýr, že Štúr je vyvolený za professora theologie v Kežmarku. Po celom Slovensku radosť opanovala srdcia. Zo všetkých škôl mládež gymnasiálna i theologická sberala už všetky svoje veci k sťahovaniu sa do Kežmarku. Bretislavská mládež menovite nahnala strachu professorom i meštianstvu. Na dolnom Slovensku krútili síce hlavami nad obratom týmto, ale predsa, bude-li tomu tak, chystali len vačky, nakoľko jim tu blíže Bretislavy bývajúcim drahším príde študovanie jich synov v Kežmarku. Ale žiadosť to bola všeobecná: videť Štúra umiesteného hneď ako vráti sa z Nemecka, preto aj preboleli ľahko dolniaci vzdialenie sa svojho miláčka.

Štúr mimo ciest už pripomenutých navštívil i Drážďany, hospitoval v Berlíne a posledný rok mal osladený tým menovite, že Pravoslav Červenák dosťahoval sa za ním na dobrosolskú universitu. Tu potom i spojenie naše s nimi mohlo byť častejšie, keď Červenák vykonával a viedol i menom Štúrovým dopisovateľstvo. Po Červenákovi, s ktorým my dvaja, Horislav A. Škultety a ja, predvodievali sme mládeži, nastúpil námestníctvo, jako kandidát theologie, Škultety. Ja som viedol predok vo výbore, zastával som sekretárstvo vo spoločnosti a viedol som onen písaný časopis. Vo vecach Kežmarku týkajúcich sa sverené boly tieto záležitosti, jako obyčajne len tým, ktorí mali osobnú známosť s mužmi vplyvu pri konvente kežmarskom. A tu boli medzi inými sám námestník, Horislav Škultety, Bojmír Petrikovič a iní. Medzitým agitácia táto rozborila sa o skalopevnú a cieľov svojich dobre povedomú vôľu Ľudovíta Štúra. Bola-li naša zpráva o zvolení Štúra v Kežmarku za professora tomuto nápadná, tobôž zhrozili sme sa my všetci nad

jeho ráznou odpoveďou. Neišlo to do nášho rozumu. Dobre hovorí Ludovít: „Jak málo ste mne poznali!“

My už len chyru tešili sme sa, a Štúr i len chyr sám, ktorému nechcel veriť, zapudzoval od seba. Ale čujme ho. On len tak mimochodom pripísal ku listu Červeňákovmu na Horislava zo dňa 25. apríla 1840 písanému nasledujúcich pár riadkov:

„Předrahy Příteli! Velice mě zadivila ta zpráva nám Tebou zvěstovaná o mém zvolení za professora bohosloví v Kežmarku, což já sice jen za smíšeninu s bratrem mym (Karlem) posaváde držím, ale *ještě více překvapilo mě, že Vy mne ku přijetí této stolice namlouváte a ta mi jíti radíte*, což mi důkazem jest, *jak málo ste mne poznali*, čili jak málo *mě teď* znáte. Oznamuji Vám *neodvolatedlně*, že já té stolice *na žádný způsob* nepřijmu, přijati nemohu, jelikož mimo všecku neschopnost mou k professoratu bohosloveckému mám sto důležitych příčin, proč to na prosto zavrhuji. Mohli by mě vyvoliti i na jinou stolici, já to předce nepřijmu, ponévadž záměry mé tím zničeny by byly, o kterych Vy ale ještě nic nevíte, vedětí nemůžete. Za potřebné sem soudil dosavád o tom mlčeti, co teď Vám oznamuji: slyšte tedy! Já na Vaši břetislavskou stolici slovanskou v říjnu (1840) vystoupím, což ale ještě nikomu, mimo nase, nezdělujte, nebo neradno hluku činiti. Sbírejte jen pilně peníze, ostatně ale o vyživu mou se naprosto nestarejte. Paedagogií já žádnych nepotřebuji, ovsem je ale Vám tam potřebné zůstavším vyjednati usilovati se budu ze vší sily. Ohledněte se jen po dvou světnicech na svobodném místě, zajednati je však pořád netřeba. Hleďte tak, aby náš Miloslav (Hurban), jenz tam zustati má, buď se mnou, aneb aspoň při mne přebyvati mohl. Dobře bude, jestli i Ty tam zůstaneš, však pass si konati mužeš do Německé zeme, ba raději konej, aby si se neobmeškal. Slyšel sem, že máš k tomu peníze. Dne 7. neb 8. zaří ja jsem v středu Vasem, přes leto tu jeste zůstati velice mi potřebno jest. Kupte na každy pád (rozumej pre knihovnu slovansku bretislavskú) Dobrovskeho Institutiones dialecti veteris a Wiszniewskeho Dejepis literatury Polske. S Bohem! Tvůj upřímny Ludevít.“

S listom tymto v rukach stali sme my bliżsí priatelia Šturovi a tehdajsí vodcovia mladeze jako hromom omráčenı. My hotoví boli sme pletichám dajakym pripısat toto zdrahanie sa Šturovo a az nervosne hľadeli sme urovnat cestu a nechat možnost Šturovi odvrátit sa od úmyslu tak určite vyslovenelo, a na kazdy prıpad prijat kežmarskú stanicu. On „na žiaden pád,“ my „na každy pád.“ Z pripravnych, cesty mu urovnavajucich ku zpat vziatiu slova svojho nasich námah buď zachovany potomstvu dopis Aug. Hor. Škultetyho na professora a rectora lycea kezmarskeho, Benedictyho, z ktoreho sa vidí i natiahnuty pomer mladeže slovenskej ku Schroerovi, Tamaskovi a presporskym vobec. Podavam list ten v celosti:

„V Presporku, dne 21 kvetna 1840. Slovutny a Vysoceučeny Muzi, Velectěny Pane! Otcovska prizen, kterou Ste ke mne tri leta v Kežmarku pobyvsimu dokazoval, i teď tou mne posilnuje naději, že důvěrnou tuto přımluvu, ku nízto mne nejeden důvod po-

nouká, tak upřímným srdcem, z jakového ona vyplývá, přijati ráčíte. Nevyslovnou radostí sme zaplesali, uslyševše, že Ste se Vy, Slovutný Muži, celou duší o to zaujal, aby na uprázdněnou Kežmarského Lyceum stolici bohosloveckou ne jiný než Slovan dosednul. Nebylo na tom dosti, radost naše nejvyššího dosáhla stupně, dozvěděvších se, že neunavnou přičinlivostí Vaší to dovedeno bylo, aby Vysoceučený Ludevít Štúr to místo zaujal. Nyní ale divíte se, aneb jestli Vám smutnou tuto zprávu první já zvěstovati musím, diviti se budete, že Ludevít Štúr povolání tomu odpírá. Coby bylo netušeného tohoto a nešťastného skutku příčinou, posud sme neznali, ant včera toliko se nám věc světle objasnila. — Když se pověst roznášela o tom, že Štúr na Lyceum Kežmarské zvolen bude, i tajní jeho a *Slovanství* nepřátelé radost na tvářích ukazovati se nestyděli, když při tom v srdci o rozličných přemyšlovali prostředcích, nimižto by muži tomuto, tak včasně po vlasti naší proslulému, první štěstí a tudy i širší okres účinkování jeho zamezili. Cítili zajisté Prešporčané, že hlasy, které se mezi plesající mládeží roznášely, v skutek uvedeny budou, cítili a předvíděli jistě, že dosednutím Štúra na Kežmarskou stolici, ne malou částku študujících, zvláště Slováků, kteří veždy květ Lyceum prešporského byli i budou, utratí. K čemu je tedy soběcká zlomyslnost nevedla? Měli zde budoucího roku dva supplenti v rhetorice býti, jeden Maďar, druhý Slovan. Dřív tedy, nežli se pozvání sl. konventu Kežmarského Štúrovi doručiti mohlo, předloženo mu bylo od zdejších, zdaliby supplentství ono nepřijal? Štúr, jehožto vřelá tužba ustavičně ta byla, aby se v Prešporku osaditi mohl, ant se mu město toto k dosažení jeho záměrů nejpříhodnějším býti zdálo, uvolil se k vůli těch vyšších předsevzetí, přijati toto chatrné supplentství. Později tedy, když se mu neočekávané pozvání Kežmarské do rukou dostalo, nemoha, co neznámý na Vašich stranách, považiti ty příhodné okolnosti, které mu i tam z ohledu jeho vznešených záměrů znamenité výhody slibovaly, aby dříve již dané slovo nezrušil, nevyhověl, k podivení všech, důvěře sl. konventu Kežmarského, kterou do něho v plné míře skládal, jakožto v muži, kterýžto mezi vrstevníky svými nemnoho sobě rovných počítá. Ale přesvědčeni jsme úplně, že Štúr toliko skrze lstivou zlost nepřátelů našich, kteří mu zde zlaté hory slibovali, podvedený mohl se chyby této dopustiti. Máme však pevnou naději, že jelikož na dané slovo více vázán nebude, ant se na supplentství ono jeden toliko a sice rozený Maďar dostati může, a tudy opět sklamaný, hotov bude zasednouti na předloženou stolici Kežmarskou. Ta jest tedy toužebná prosba naše, aby Ste Vy, Vysoceučený Muži, pro slávu školy Vaší a blaho národu pracuje, jestliby ještě pořádky učiněny nebyly z ohledu jiného učitele, věc tuto na čas prodloužiti ráčil, až se Štúr — lépe poučený — k přijetí Kežmarské kathedry odhodlá. Přesvědčeni sme zajisté, že dosednutím jeho tamější Lyceum mnoho získá, ant jak se věci ukazují, bude-li Tamaško za prešporského bohosloví učitele zvolen, študující úhrnkem do Kežmarku za Štúrem půjdou. Na ten ale pád, o kterém však velice pochybujeme, jestliby předce

Štúr stolici Kežmarskou přijati nemínil, osmělujeme se Vysoceučenosti Vaší na jeho místo jediného Bodického (Andreje), kaplána u důstojného p. Seberínyho, nejen co muže, který se na stolici bohosloveckou připravoval, ale také co horlivého vlastence slovanského odporoučeti. Ostatně ještě jednou opětuje toužebnou prosbu naší, v té naději, že ji na zlou stránku vykládati nebudete, jsem Vysoceučenosti Vaší upřímný ctitel, August Horislav Škultety v. r., čekatel bohosloví."

Z listu dvoje vidí sa: veliká netrpelivosť naša a násilné presvedčenia nášho na všetky strany v platnosť uvádzanie, spolu však železná tvrdosť okolností, vzdorujúca snom a túžbam krásnym veľmi činnej mládeže súvekej. My ovšem „málo ešte poznali sme Štúra," keď sme prikovať chceli ho ku spišským žulám Karpatov studených, a málo sme tiež poznali praktické pomery kežmarské: splnilo sa na nás to: „neviete začo prosíte." Na kežmarskú stolicu bohoslovia driapali sa zarytí starí nepriatelia: Tomka János, večny kaplán prešporský, a Kellner, ožďanský gymnasialny učiteľ, a kandidát theologie z Nemecka sa vrátivší, Lörincsék. Kežmarčania urazení košíkom, Štúrom jim skutočne danym, na onych prvych dvoch počali obracať zrenie. Dosť mal práce šlachetny Benedicty, aby oni dvaja slávožrúti a bornírovaní tupoumci nevšantročili sa dáko do sboru vtedy veľmi solídneho učbárov kežmarskych. Benedicty naložil Dobroslavovi Čipkajovi, poslucháčovi theologie a horlivému Slovanovi, zodpovedať jeho menom list mládežou bretislavskou skrze námestníka ústavu mu písaného, ktorého dopis sdeľujem tu doslovne:

„V Kežmarku 1840, 16. června. Předrahý Příteli! Vysoceučeny a Velemilovaný náš pan Professor, Jan Benedicty, vyzval mě v těchto dnech, abych Vám na Vaše psaní krátkou napsal odpověď jeho jménem, co sem já, nejen proto, že vůli mých představenych naplniti vždycky hotov sem, nýbrž i proto, že se s Vámi, milovaný Bratře, opět písemně smlouvati mohu, s radostí učiniti pospíchal. Vašeho listu — na p. Benedictyho — hlavním byl předmětem jiste drahocenny onen Ludevít Štur, kterého Kežmarčane za professora bohoslovi byli vyvolili a který vůbec všechnem, obzvláště ale nám Slovákům až dotud, dokud se pověst o tom, že do Kežmarku nepřijde, nebyla roznesla, blažene pod Tatrou sliboval dny. Psal Ste totiž, žeby prý Štur měl vůli (čo chybne pochopene bolo, keď Škultety strany konečného odhodlania sa Štura k prijatiu kežmarskej stanice sám nič určitého sľubovať nemohol, ani, jako list sám svedčí, nesľuboval) do Kežmarku přijiti, však ale ne za professora bohosloví, k čemuž není připraven, nybrž k předkládaní jiných věd, však pohříchu, věc tato se více zjinačiti nedá, neb již Vysoceuč. p. Samuel Lorinčík k zastávání úřadu toho vyvolen jest, a tak Štúr pro Kežmarek na tento čas již jest ztracen. — Daremné by bylo mé hořekování nad ztrátou touto, daremné popisování zármutku, nímž ňádra naše naplněna byla zvláště proto, že sme sobě v něm slibovali muže, do jehož prs ou důvěrně by sme byli mohli vylévati naše city a jehož city bylyby se potapěli v citech našich, s nimžby nás jeden cíl byl spojoval na věčnosť, jeden svazek poutal

na věčnost, daremné pravím by to bylo všecko, neb věc se zjinačiti nedá.

Nám teď jiného nepozůstává, jedině kojiti se nadějí, že i tento novozvolený pan professor úřad svůj důležitý jistě hodně zastávati bude, že sobě dá záležeti něco i na národnosti naší, že bude umět nakloniti sobě srdce posluchačů. Naděje jest, ó by nás jen nesklamala opět! Věru, kdyby se to tak nebylo stalo, jistě by nás nebyl těšíval první papršlek ohnivého slunce pod Tatrou, Lomnicky vrchol by nebyl budil tisícnásobné city v bujných prsech našich; nýbrž bylby nás přivítal bezpochyby druhý konec stověkých kopců tatranských a bylaby nás objala náručí Vaše na břehách Dunaje. Nikdy se snad mezi strachem a nadějí nekolotala tak duše má, jako při posledním — po odmítnuté volbě Štúrem — volení professora. Pomysletež jen sobě, že šlo zde o Vašeho kaplana Tomku aneb o oždanského professora Kellnera, úhlavných to nepřátelů Slovenska, těch, kteří odřekli se své matky, kteří potupivše své, u cizích bobkové hledají věnce! Znáte je. Budiž dost na tom, že sme si byli s Javorem umínili, zanechati Kežmarek, kdyby pan Lörinčík nebyl svítězil. Nebo tento jistě, ač posud žádného svědectví nevydal o lásce své k otcovskému pokladu, povšimne si mladých Slováků předce a nenechá mimo sebe vanouti ty větérky, ješto vanou po březích Hrona, Nitry, Váhu, ano po celé Slavii, bez toho, aby aspoň koliktolik i jeho ducha nepronikli. (Marné to boly nádeje. I táto, jako mnohá iná rodina ztratila sa pre národ na pustatine tejto duchamornej.)

Co se pak p. Bodického tyče, i strany toho Vysoceučený náš pan Benedicty officiosně psal Důstojnému panu Seberínymu, zdaližby totiž měl vůli do Kežmarku přijíti, který se ale veřejně osvědčil, že on u tohože Důstojného pana Seberínyho faru očekávati chce. Tak psal Důst. p. Seberíny. P. Benedicty Vám posílá jeden exemplar Exam., aby Ste prý viděli, jak to tu jde. S Bohem buďtež na žádost Vašeho Dobroslava Čipkayho v. r."

Tak skončilo sa intermezzo s Kežmarkom na konci štúdií jeho dobrosoľskych. Štúr nemal určeno dotknúť sa Kežmarku duchom svojím plamenným: dotknul sa iba múrov jeho až vo vichrici rokov 1848—49, keď mečom opásany tiahol Spišom za čatami utekajúceho ku Košiciam Görgeiho.

Ešte v Dobrosoli súc a vyrozumejúc ako nervosne a k tomu ešte samozvane za neho pracujeme tu vo vlasti, myslel tušiť môcť príčinu toho v našej nedôvere ku Schroerovi a prešporským vôbec; preto prosil a zaklínal nás na svätosť lásky našej k národu, aby sme v dobrej shode a v dôvere najmä so Schroerom trvali, jako s mužom opravdove národu nášmu prajúcim. Mám jeho i Červenákove listy v príčine tejto písané pred očima, ale tymi zrástla by už kapitola táto nad výmeru jej uloženú.

S rokom 1840, ja koncom júna, Štúr v oktobri, vstúpili sme do úradného účinkovania: ja čo kaplán na Brezovej, on čo námestník professorátu slovanského v Bretislave.

(Dokončenie prvej knihy nasleduje.)

Na Gerlach.

Bolo pätnásteho, vlastne šestnásteho septembra — lebo hlásnik pod oblokami odtrúbil už jednu — keď sme s priateľom K., zahalení v oblaky nakúreného dymu, ešte živo besedovali.

Lampa práve dala nám „dobrú noc.“ Ale nemýlilo nás to. Vykutal som kdesi sporosviečku, a takto v báječnom pološere pokračovali sme vo svojej besede.

Ja rozprával priateľovi o velebnokrásnych Tatrách, on načúval, ako to načúvať zvykli na priadkach naše utešené prostonárodné povesti o Zlatovláske, o princovi so zlatou hviezdou na čele, o medennom, striebornom a zlatom zámku. — A či nesúvisia asnáď Tatry s tymito povesťami?

Pozorovali ste už raz tie tatranské hrady pri východe slnka?... Priletí prvý roj rudých bleskov, obsadne jim bašty a pred vami stojí v ohnivej záplave ten poviestkovy medený zámok; čosi-kamsi, ešte nezpamätali ste sa z prvého vytrženia, ani čoby sa ho dotknul čarovným prútikom, už ligoce sa pred vašim udiveným zrakom ten strieborný zámok; ešte nestačili ste sa nakochať v mdlom jeho striebrolesku, keď v plnej žiare vyšlého slnka zaskveje sa pred nami i ten tretí — zlaty zámok.

Dlho, dlho nás bavil tento zanímavy predmet.

„Hanbím sa,“ prehovorí môj priateľ, „že, ač tu narodeny, nebol som ešte nikdy v Tatrách. Vyberme sa raz spolu.“

Ja nedal som sa dlho nahovárať. Usrozumeli sme sa najprv na vylete ku *Štrbskému plesu*, od toho ustúpili sme však pozdejšie, rozhodnúc sa za vylet na korunu kráľa Tatier, *na Gerlach*.

O dva dni na to, o druhej hodine popoludní, zaklopali sme na dvere povestného tatranského vodiča, Jána Stilla, učiteľa v Novo Lesnej. Jemu a mlynárovi Martinovi Urbanovi pripisuje sa zásluha o vynajdenie chodníka na gerlachovsky končiar, ktory ešte pred jedno desiatimi rokami považovany bol za nedostupny. Nemali sme v úmysle, požiadať 73-ročného starčoka o vodcovstvo, ačkoľvek, ako vyslovil sa sám, bol by ešte vstave vykonať takú prechádzku: chceli sme ho len popytať o dobrú radu, a tú nám i ochotne udelil.

Tak obrátili sme sa návodom Stilla na tamejšieho druhého učiteľa P. A keď tento osvedčil sa povoľnym viesť nás, nezbyvalo len čakať, až vystrojil by sa na cestu.

Medzitym pochutnávali sme si pri dobrom rozmare na tatranskom vínku: vybornej, občerstvujúcej šťavici z blízkeho Smokovca (Schmeksu). Spoločnosť našu tvorili sme už styria, lebo nám dvom podarilo sa nahovorit k vyprave ešte dvoch dobrych priateľov: pána farára V. a p. F. Od posledného nedal sa odlúčiť jeho verný, stary, veľký pes, Zahraj, a tak bol este i tento akymsi piatym členom spoločnosti. Ale tu získali sme pre vylet ešte i p. S., učiteľa z B., ktory sem návštevou bol prišiel.

Vodca náš dal nám dlho čakať. Až o piatej dali sme sa na pochod.

Ale len čoby sa niekoľko otčenášov pomodlil, už sme boli vo Smokovci, a veru že nám bolo treba pobrať nohy na plecia, lebo hľaďte že, k *„velikému plesu,“* kde strojili sme nocovať, mali sme iste asi tri dobré hodiny a krok. Smokovec teraz opisovať nejdem, pošepnem vám len trafnú poznámku, ktorú preniesol o ňom ktorýsi hosť: „Vysoké, vysoké sú tie Tatry, ale ešte vyššie ceny v Smokovci.“

Keď obťažili sme svoje chrbty, aby mali sme pozdejšie čím žalúdky, keď i nie obťažiť, aspoň uspokojiť, by neprehrešili sme sa proti hlavnému prikázaniu života: „dávajte žalúdku, čo jeho je,“ poberali sme sa ďalej. Môžem však už tu pripomenuť, že neušli sme pokute pre prestúpenie tohto prikázaniu, nevediac, že k uspokojeniu žalúdka viacej treba, než k obťaženiu chrbta.

Išli sme pustými horami, ťažkými cestami, až prikvitli sme na súmraku do *velickej* doliny; no ku plesu, kde mienili sme prenocovať v domčoku pohodlnom, pre touristov vystavenom, mali sme ešte peknú prechádzku. Popchli sme teda svoje tátošíky, aby zásobiť sme sa mohli ešte zavidna kosodrevinou, a už vopred tešili sme sa, ako nám dobre bude pod strechou, pri teplej peci. Lež — človek mieni, Pánboh mení!

Ako tak ideme, zrazu zaligoce sa pred nami na pravo jasná vatra.

Čo to? kto to? Hôrni chlapci? a či sa to tu presúša Jánošíkov poklad?

Nepresúšal sa Jánošíkov poklad, ale boli — hôrni chlapci: no boli len dvaja a nechodili poza bučky, ale sbierali korene horičky (gentiana lutea) a kýchavice (veratrum album). Zpýtali sme sa jich, prečo nenocujú radšej v domčeku, ktorý už tu neďaleko musí byť. Dostali sme nemilú odpoveď. Domček je zatvorený, lebo strážnik nebýva tam od polovice septembra a pre kľúč treba ísť do Smokovca.

Z našej spoločnosti snáď na mňa účinkovala najhoršie táto zvesť. K domčeku pri velickom plese pútaly ma príjemné rozpomienky. Už cestou reprodukovala mi obraznosť všetky zjavy, ktoré ma pred dvoma rokami, keď som v ňom nocoval, tak zanímaly a bavily.

Spoločnosť naša vtedy pozostávala zo štyroch osôb. Došli sme asi hodinou pred mrakom. Bolo po daždi. V zakúrenej izbičke našli sme osúšať sa človeka v negližé, ktorý flegmaticky plátal si nohavice. Bol to dr. filosofie Konšt. T—ý z Wilna. Jeho vodič, Júzek, šuhaj asi osemnásťročný, ktorému dobrota a — nech sa tak vyslovím — psia oddanosť k svojmu pánovi z každého ťahu vyzerala, keď počul, že shováram sa slovensky, začal od radosti tancovať a vyspevovať: „Dzika Bogu, że panove nie Nemci!“ Príčinou tejto nám nápadnej radosti nebolo národné povedomie, ale vraj trpká zkúsenosť.

Že ešte vidno bolo, navštívil som neďalekú *Kvetnicu*. Je to stečené pleso, kde teraz bujnie množstvo pekných a vzácnych rastlín.

Dĺžka jeho obnáša 1500 a šírka 500 krokov; prostriedkom vinie sa potok, ktorý tu vrhá sa z granitovej steny, asi 100 m. vysokej, dolu k velickému plesu, tvoriac utešený vodopád.

Zásobený rastlinami, vrátil som sa k súdruhom. Medzitým pribudli štyria noví nocľahári — vodiča zo Zakopaného, ktorí mali sprevádzať, tiež na druhý deň, mladého grófa Potockého na Gerlach. Prvým mojím zamestknaním bolo obznámiť sa s detičkami tatranskej flory, ukoristenými vo Kvetnici. Jeden z novoprišlých vodičov, muž pokročilejšieho veku, v obyčajnom slovenskom kroji — kabanke, opasku a krpcoch — pristúpil ku mne, vzal mi z ruky rastliny a vyberajúc jednu po druhej, kládol na dlhú tabulu: „Tu máte *geum montanum*, to je *chrysanthemum alpinum*, toto *mulgedium alpinum*, tamto *senecio carniolicus* . . .“

Stál som a pozeral meravo na toho podivného človeka. Je to snáď incognito professor botaniky? Nie — bol to jednoduchý slovenský človek, ktorý neznal snáď ani písať.

„Kde ste sa to naučili?“ pýtam sa ho v úžase.

„Nuž, prosím pekne — odvetil on — keď tak človek už vyše štyridsať rokov učených pánov po Tatrách vodí, ako ja, nuž sa mu len niečo prilepí.“

Náš vodič ponúknul novoprišlých pálenkou: ohrdlili ho. Všetci boli členovia spolku miernosti. Na večeru navarili si ruského čaju, a to s obratnosťou, ktorá mnohému starému študentovi, ba mnohej kuchárke robila by česť. Pred jedlom prežehnali sa a dlho modlili; podobne, keď si ľahnúť mali.

Júzek stúlil sa ako verný psík pod lavicu, na ktorej odpočíval jeho pán, a nezameškal pilne kŕmiť kosodrevinou ohnivý pažerák železnej pece. Vystrel som sa na lavicu postlanú zelenou kosodrevinou, tak že moja hlava bezmála dotýkala sa hlavy doktorovej. Dlho sme besedovali: on hovoril poľsky, ja zprvu česky, potom slovensky. Slovenčina bola mu srozumiteľnejšia.

Keď zatíchli sme my, začali rozprávať vodiča svoje príhody. Bavily ma, že som na spanie ani nepomyslal . . . Svitlo ráno. Vystúpenie na končiar prekazil nám dážď; no nezdar ten zmierni mi voždy rozpomienku na nocľah v domčeku pri velickom plese. Nemohol som sa zdržať nenačrtať zbežne svoje vtedajšie dojmy, abych spolu odôvodnil, prečo tešil som sa tak zhliadaniu s tým starým známym.

Ale darmo! Osud, apríl a rozmarná žena musia to mať už v krvi, že tak radi kazia nám radosť.

Nerozmyšľali sme dlho. Mali sme sa hneď okolo bľukotajúceho ohníka. Pri vatre nachodil sa veliký žulový balvan, pod týmto nízka, ale dostatočne široká diera, do ktorej popratať mohli sme sa po ležiačky všetci šiesti. V niekoľkých minútach vystlali sme ju kosodrevinou, šaty poprevracali sme si čo na spodok tým na vrch, a už trčaly nám von z diery len hlavy. Neborákom chlapcom, pravda, povodilo sa pritom, ako tomu zajačkovi v rozprávke, čo mal domček z kôry a liska vyhnala ho z neho.

Len čo uhniezdili sme sa trocha na novej hospode, ohlásili sa nám žalúdky. Žiaden despota nemal toľko otrokov a otrokýň, koľko jich má žalúdok. I my, postavení v ochotnej službe tohto tyrana, bez milosrdenstva zachodili sme s donesenou zásobou, zabudnúc, že rozkaz jeho zajtrá ešte rozhodnejší môže byť a na Gerlachu niet reštaurácie.

A bolo veselo. Spev, anekdoty, žarty nemaly konca kraja. O polnoci nastúpila krátka pausa. Zahľadel som sa z nášho útulku ponad vatru hore na ozornú, príšernú stenu Gerlacha. Na vrcholci ligotal sa sbor hviezd ako diadém. Velebná polnočná tichosť robila veľkolepý ten obraz posvätno-hrozným. Mráz ma prechodil . . .

„Štyri kozy, piaty cap —“ zagajduje mi ktosi za ušima a už sprevádza ho celý sbor. Čože som mal robiť? Hučal som i ja. A tak to išlo temer do božieho rána. No „les extrêmes se touchent“ — o tom mali sme sa presvedčiť v svrchovanej miere.

O troch štvrťach na šiestu opustil náš vlak stanicu. Konduktor namočil si v potoku krpce, a už len tak hučalo za nami cez spústu žulových balvanov a strmou stráňou hore ku kotlu. O hodinu boli sme v ňom. — Ej, je to za kotál! Do toho zmestil by sa nie jeden, lež celé stáda volov. Hja, to kotál tatranských obrov! V prostriedku našli sme porciu ozrutnych žulových strapačiek; na západnej strane bola druhá postavená. Na dvoch tých kamenných strapačkách, pochúťke to obrov, liskly sa — nenazdajte sa, že azdaj kvapky masti — dažďové mláky. Zahasili sme si smäd, bo inšej vody tu nevidno, ačkolvek ju slyšno pod skalami hučať.

Ale páčte! Čo je to tamto v tom polnočnom kúte?

To vraj mních s mníškou; poparatili čosi a teraz za pokutu musia sa tu piecť, variť a mraziť. Na jar, keď sňah schodí, dobre je vraj prizerať sa na ne od Popradu.

Temer po hodinovej prestávke hnul sa zase pochod. Prostriedkom kotla skackali a driapali sme sa zo skaly na skalu ku západnej stene. Na strmine steny v úzkosťach menili sme barvu. Z kotla vyškriabali sme sa a tam hore hrebeňom opäť nastával zápas s celou armádou ohromných balvanov. Išlo nám to nebars od nohy.

Vzduch nebol úplne jasný, predsa však nezabraňoval zraku nášmu tešiť sa na čarokrásnom pohlade pôvabného okolia, ktoré, čím vyššie stúpali sme, tým veľkolepejším sa javilo. Obzvlášť milostne usmievalo sa nám *Štrbské pleso.*

Cilink!

Stanica?

Horkyže. Signál počiatku našich nehôd. Roztrepala sa nám fľaša s vínom. Závistlivo zazerali sme na skaly, ktoré v živote svojom iste po prvýraz strebaly víno. A robily to s takou nestydatou hltavosťou, že jim nebolo možno urvať ani kvapky.

Čo vyššie, to väčmi úžil a jažil sa chrbát, ktorým bolo nám stúpať. Ostré skaliská zastaly nám cestu; na pravo ozrutný kotál, vľavo gánila na nás závratná priepasť batizovskej doliny . . . Do neba vraj úzky chodník vedie — no iste nik nedostal by sa ta,

keby mal byť ešte užší, nežli ten, po ktorom obchádzať museli sme ponad samučičký kotál tých kamenných galganov, stavajúcich sa nám do cesty. Pravda, bolo to len niekoľko krokov, ale urob len jeden o prášok inakší, ako máš, a poletíš jako anjel, doletíš ako diabol a rozletíš sa ako zhnitá hruška.

Zprvu okúňali sme sa, ale keď prvého Rarášek neschytil, posmelili sme sa i my za ním; len brat K. ztratil odvahu a nedaj bože priviesť človeka k rozumu. Čo nám ako trpko padlo — rozlúčili sme sa s ním.

Po oddychu z prvého strachu chceme ďalej. Stoj, ani krok! — zahrmí nám tu opäť taký gránitový granatier. Pozrem — a za ním stojí jich ešte celý regiment. Mudrejší sa vystúpi, pomysleli sme si, a už sankovali sme sa smerom k batizovskej doline.

Vodič ukázal nám teraz nevelmi lákavú promenádu. Bol to dosť dlhý, temer kolmý žlab pomedzi dve skalné steny. Keď videli sme, že tu niet druhej cesty, pustili sme sa do práce rukama, nohama, kolenama, chrbty à la kominári, a šmykali sa na zlomkrky jeden za druhým dole. Chudák Zahraj, tiež nenavyklý na takéto divo-romantické prechádzky, skučal žalostive a len s veľkou biedou dokĺzal sa za nami s dokrvavenými labami.

Keď presvedčili sme sa, že sme všetci a s celými údami, rozkyvotali sme sa ďalej, až došli sme k ozrutnej, temer kolmo postavenej skalnej tabuli. Složili sme sa, pripustili ku srdcu po jednom glgu. Zraky blúdily nám po spúste divokých, meravých stien, baští, končiarov a sokorov. Pod nami z hlbočiznej doliny, ako opravdové oko so smaragdovou pupilou a rubínovou dúhovkou, vyzeralo k nám utešené batizovské pleso.

Ale čas volal. Hľadali sme zase cestu hore na hrebeň, až zastali sme v jednom záreze nad samým kotlom (2168 m.). Niekoľko skál, zrútených do priepasti, označovalo hromovým rachotom dĺžku svojej púti.

„A teraz?“ opytujem sa vodiča, lebo ďalej ísť hrebeňom nedalo sa ani myslieť. Opýtaný ukázal na strmú stenu na vrchnej časti kotla, ktorej výška obnášala tu najmenej 300 m. Stŕpnul som... Keby nám bol ukázal túto polopovetrnú prechádzku z dola, možno, že boli by sme si to, ako takí dilettantskí vrcholezci, inakšie rozmysleli. Ale už teraz čože bolo robiť? Mali sme snáď poslať len vodiča, aby nám zaniesol ta navštívenky, ako to vraj urobilo už tu niekoľko slávobažných touristov?

Vodič tešil nás, že však je to ešte nie to najhoršie.

Na spôsob drobného hmyzu liezli sme vyššie a vyššie nad otvorenou priepasťou, až podarilo sa nám dosiahnuť najvyšší bod steny, nazvaný od polovníkov divých kôz „malým Gerlachom.“

„Máme ešte ďaleko?“

„Hodinu!“ bola odpoveď.

Urobený návrh za oddych prijatý bez debatty, jednohlasne.

Hrebeňom, ktorý tiahne sa odtiaľ po samý končiar, napredovať nemožno. Treba opäť spúšťať sa do batizovskej doliny. Pri pohlade na túto cestu vypovedali nám ešte dvaja spoločníci, páni S a F.

Nuž, nechali sme jich. Každým dotknutím sa brázdy, po nejž spúšťali sme sa, hrnul sa štrk a skaly do nedohľadnej priepasti. V jednej úžľabine našiel som za hrsť ľadovca. Bol dobrý k ovlaženiu vyschnutého jazyka.

Preborili sme sa na istejšiu postať. Odlúčených súdruhov sme ešte videli. Ukázali sme jim ostatnú flašu vína. To účinkovalo. Rozmysleli si lepšie a pustili sa za nami.

Štverali sme sa jedným žľabom dolu, druhým zase hore, a predsa išlo to viac len: ta dolu, ta dolu! tak že nachodili sme sa hodne hlboko, keď potešil nás vodič, že teraz už prosto na končiar budeme stúpať.

A v pravde! Tu stál už pred nami ten Tatier najvyšší kráľ v celej svojej nebotyčnej velikosti. Na mohutnú brázdu, tratiacu sa až v závratnej výške, pozerali sme ani patriarcha Jakob na svoj nebeský rebrík, bo len po nej mohli sme vrcholca dostúpiť. Po náležitom oddychu cesta viedla poznove nohama, rukama, chrbty a potrvalo tri štvrte hodiny, až vydriapali sme sa z brázdy.

Večný sňah, ktorý dľa dr. D. Dezső-va*) nachádzať má sa v nej, nebadali sme nikde. V hodnej výške našli sme prameň, potrebný nám ako onoho času Izraelitom na púšti. Temer pod samým končiarom vítala nás ešte v niekoľkých exemplároch *gentiana frigida*.

Ešte niekoľko krokov a my stáli na najvyššom bode Tatier (2659 m.). Bolo práve poludnia 19. sept. 1879.

Končiar tvorí jediný, asi 1 m. široký, granitový balvan. Mrtvá, hrobová tichosť; závratné steny a sráze bezprostredne pod nohama; rozryté časom a rozdrúzgané paromami končiare a sokorce do okola: to sú asi prvé ťahy veľkolepého obrazu, ktorý tu rozprestiera sa v mohutnú diaľ a šír pred zrakom pozorovateľa. Je to pohľad naozaj kráľovský! — no, pravda, nie pre každého: náš Zahraj, len čo sa vyteperil hore, už drichmal ako parez. I my povystierali svoje utrmacené údy na tvrdú skalinu a po vybavení interpellácie žalúdkov, skrovnom, nie dosť uspokojivom, oddal sa každý svojim dojmom a myšlienkam.

Ja zahĺbal sa teraz celou dušou v krásy tak vzácneho okolo mňa pohľadu. Domnieval som sa na najvyššej váži zkameneľého mesta obrov a poletovať po všetkých najvyšších jeho baštách: Lomnici, Slavkovskej, Kežmarskej, Batizovskej, Tatre, Kriváni; na jednej strane po rozsiahlej poľskej rovine a na druhej po malebnej popradskej doline . . . Keď ponavštevoval som blízkych, pustil som sa do vyhľadávania vzdialenejších známych. Zraky moje zablúdily na juh, a už mal som potešenie zhliadať sa so starodávnym, milým priateľom: *Radzimom* (947·6 m.), ale ledva že som ho poznal, tak bol zabarikádovaný dobšinskými kopami. Radzim býval miláčkom Šafárikovým. Sem vraj ako malý chlapec často zabehnul zo svojej rodnej dedinky, Kobeliarova, a tu si kázaval. Je to pekný, markantný vrch, najmä malebne vyníma sa zo štítnickej doliny; strmé

*) Magyarországi Kárpategylet évkonyve: A gerlachfalvi csúcs hatodik megmászása.

jeho vápencové stráne zdobí bohatá kvetna, zvlášte: *cypripedium calceolus, primula auricula, crocus vernus, soldanella montana, pyrola uniflora, pulsatilla vulgaris, cortusa mathioli, atragene alpina* a m. j. Na Vstúpenie vyšno-slanská mládež tu usporaduje svoje spevné a tanečné zábavy.

Hneď v susedstve Radzima stojí *Kohút*. Pri pohlade naň zadumal som sa v dobu, kde na jeho hrebeň častejšie zalietnul si kŕdel mladých slovenských sokolov; no slza tiskla sa mi v oko a ja pomknul radšej zrak na susednú *Kráľovú hoľu* a už som sa tam videl pri jasnej vatre v spoločnosti Jánošíkových kamarátov. Pobavil som sa s nimi, prečítal som si ešte nápis: „Hic fuit Mathias Rex Et comedit ova sex“ – a už stavil som sa až na *Trstí*.

Z potúlky svojej bol som vyrušený upozornením na tatranskú kozu, vrtiacu sa hlboko pod nami na ostrej skale vo velikej doline. Okrem nej nikde živého tvora: mrtvo, nemo okolo teba, ale práve preto slavnostnejšie si naladený.

Našli sme karótky a nápisy touristov, priložili sme k nim svoje a – rozumie sa, že Zahrajova tiež nesmela vystať, menovite z historického ohľadu. Preto, že sám nevedel urobiť ani len krížik, podpísal mu meno zodpovedny jeho pán. Zahraj s pychou môže „rozprávať,“ že z plemena svojho on d r u h ý povzniesol sa na Tatier najvyšší vrcholec. Jeho predchodca bol psík Stillov.

Sedíme a dívame sa po výšinách. S báječnou rychlosťou vznáša sa k nám oblak mhly. Nebodaj zruty tatranské v tom kotle teraz varily si obed.

Bolo poldruhej popoludní: tu čas k návratu. Na pamiatku odrazil som si z najvyššieho miesta končiara kúsok granitu, a tak sú Tatry od toho času nižšie asi o 3 cm. Ešte jeden pohlad po rozsiahlom obzore, ktory bol naším slavnostným lúčením, a nastúpili sme namáhavú cestu. Návrat býva voždy ťažší. Zavítal úmorny smäd. Jediný prostriedok zbaviť sa tohto zloducha, je: utopiť ho. Na šťastie boli sme už nedaleko od známeho nám žriedla; ale: „tu ti pes!“ Zahraj nás predbehnul a vychleptal nasbieranú vodičku až na dno. Dlho museli sme čakať, až nacvŕkalo jej zase toľko, čo potrebovali sme zahasiť smäd a naplniť sklenicu, lebo šla ona ako z destillačného apparátu: kvapka za kvapkou.

Vzdialenosť medzi Veľkym a Malým Gerlachom premerali sme teraz značne v kratšom čase, nežli nahor. Nachodili sme sa opäť na najvyššom kraji kotla. Odtiaľ náš vodič zvolil cestu od prvšej obťažnejšiu a nebezpečnejšiu. Prečo? Odpoveď zostal nám dlžen. Teraz, čo toto píšem, stúpa sa uz kratsie, batizovskou dolinou; karpatsky spolok na nebezpečnejších miestach dal popripravovať železné kruhy a reťaze; neviem však, či jich už cigáni nespotrebovali na klince, ako to vraj urobili s tymi cestou na Lomnicu.

Mali sme sa spúšťať do batizovskej doliny, keď zahalil nás husty oblak, že nebolo videť ani na tri kroky. Mhla pred nami, mhla za nami, mhla okolo nás, a pod nami sráze do priepasti ... Sám vodič bol v nejistote, či dobre ideme. Začínalo nám byť nevoľno v tej oblakovej ríši.

„Dobre sme!“ zvolá ktosi. „Tu je žlab, v ktorom kominárili sme ráno.“

„Ztratil som plaid,“ volá pán farár V.

„Kde?“

„Ostal alebo na končiari, alebo pri prameni.“

Pri rastúcej mhle, blížiacej sa noci a utrmácaných údoch nedalo sa ani myslef na návrat. Túžba: dostať sa z oblakovej výsosti zase dolu medzi ľudí, bola veliká. Po niekoľkých trapných minútach, pri vzájomnej pomoci, šťastlive vyliezli sme zase na kraj kotla.

Ale ďaleko by viedlo opisovať všetky útrapy tejto zpiatočnej cesty. Chceli sme na noc do Batizoviec. Vodič odtrhnul sa od nás, spustil sa do velickej doliny, my zamerili do batizovskej. Raz umorený zaostal jeden zo spoločnosti našej, toho hľadať vrátili sa ostatní, až roztratili sa vo tme i sami. Keď boli sme opäť pohromade, tu zas druhý zapríčinil hľadanie a vyvolávanie.

Nie na noc, až na poludnie došli sme do Batizoviec. Mohlo byť okolo 10. hodiny rannej. Náš batizovský priateľ osvedčil sa, že svojim deťom v testamente zakáže driapať sa na Gerlach.

Václav Vraný.

Zpomienky.

Báseň od *Hviezdoslava.*

1.

Pod kleňbou mrak a v oknách mreže —
ó voľnú jak to dušu tlačí, reže!
Nemožno dlhšie. Pusťte von,
ak nechcete mi duše skon,
čo žiť by rada ešte, veľmi rada!

Len vidzte obraz muky! jako skladá
tie krýdla drahé, sviatočné jak šaty
vy skladáte, keď sviatku lúč sa tratí, —
jak skladá jich pomĺčky, v krotkom žiali,
bez slz, žiaľ aby ste jej nezbadali . . .
Jak skladá jich potíšku, bez šumotu:
by nečuli ste strašnú jej robotu:
a skladá jich -- ach, ruka ľakom chvelá,
plášť nádhery s pliec jemných archanjela --
ten odev skvúci, bielej šat veleby,
čo obsiahnuť môž' duša iba v nebi:
bo látka totých perutí
na božskej len sa darí nive,
len oko božské v slnca zplanutí
a jeho slzy večne milostivé

sú v stave zplodiť tam kdes' v hviezdnej póde
ten ľalijový páper, totie biele kvety,
z nichž pri šumivých sladkej vánkov shode
sa druží, spája, vinie, slučuje
— kým tvoriť dych jich viaže, stužuje —
oj, za perutou peruť dušienky poety! —
A skladá jich, tie krielca, duša skladá,
a predsa by žiť rada ešte, rada.
I skladá jich v nevoli, v rozhorčení,
jak orol v klietke k borbe rozkrýdlený:
nech abo pustí lietať vzdorná stena;
alebo, keď už letieť nemožno,
čo už len vadí, nie viac osožno:
ať v diably s plice mu peruť odlomená!

Tak skladá jich... Však neresť! nechcú dolu,
opŕchnuť nechcú; perie iba hrá sa —
Neodkvitlý ker človek darmo striasa:
nuž môž'-li duša kriela striasť bez bôľu!?

Pod klenbou mrak a v oknách mreže:
ó jak to vzletnú dušu tiská, reže!
Len hľaďte — obraz súžby! jako skladá
perute, bársby lietať ešte rada!
Lež zavreté, a lúč žalárna mrká;
ach ani jeden pablesk už nezbýva,
a mrežami stín smrti zradne kýva . . .
Čo zbudlo? jedno: — vražedlná ruka.
Tá chmatla krýdlo, smutnú upomienku
na sladký vzduch a zlatú svobodienku,
a drží ho, až vzdušná kôstka puká,
kym zsinelý ret bolasťou osŕka,
a drží ho — — Čo chce as táto ruka?
Ha! okrútila vlajky kol seba
a ťahá, škube z krýdel — prvé brká . . .
— No, meškania dosť! prestať musí muka!
Zpäť, ruko vraždy, zpäť, hriech od teba!
Dosť väznenia! Hej, pusťte von,
ak nechcete tej duše skon,
čo žiť by ešte rada, veľmi rada! . . .

Otvorili, vypustili.
I šibla duša z mohyly,
jak blahovestný cherub zmrtvýchvstania,
i lieta svetom, krajšie žitie hľadá.
A našla ho hneď v prvý zásvit rána,
a rada je mu, rada, veľmi rada!

2.

Ľudia, ľudia, smutní ľudia!
netraťte len nikdy myseľ.
Videli ste: i nadomnou
ťažký oblak smútku visel;
leš ja trpel, trpel predsa,
až v spln zkvitla spásy túha:
bleslo slnko a — útešná
nadomňa sa vzniesla dúha.
A tá dúha tak mi kynie,
to mi vešti bez prestania:
niet viac búry nekonečnej,
trestu niet — bez smilovania!

Môj ty rode. rode smutný!
len ty netrať nikdy myseľ.
I nad malým synom tvojím
záhubný mrak noci visel.
On však trpel trpezlive
utrápený, umučený:
až tu zrazu z mračien noci
čosi sa mu zarumení.
A ten rumeň vieš čo značil?
že sa brieždi, že deň svitá!

Uzardieť sa hľa musela
i noc moja zanovitá.
Môž' byť, hnevom, zlosťou, pomstou
moja noc sa uzardela:
všetko jedno! keď len z toho
slnečná lúč vyletela.
A tak sme s tým trudom svojím
v hĺbke temna za čas všetcia;
čobys' i ty tratil myseľ?
plecia tvoje — iné plecia!
Si národom! plecia tedy
tvoje mocné, tuhé svaly —
i nemožno: aby ťarchu
jakúkoľvek nesdržaly.
Ja viem iste: skôr tá ťarcha
i s čeliadkou svojou hodnou
skrbalí sa s pliec ti dolu,
než, žebys' ty klesnul pod ňou . . .
A ja verím skalopevne:
že skôr deň tú noc zotročí.
než, abys' ty bez videnia
dňa — v nej večne zavrel oči!

3.

Vzduch iný to, čo duše smäd mi hasí;
to iný van. čo vlas mi odvial s čela.
Oj, vravte! nuž ja voľný, voľný zasi?
ja svobodný? — Ó, to je veľa, veľa!
Tak vďaka, tisíc ráz vám vďaka, vďaka!
Ó, vemte vďaku: prvý duše kvet
uvoľnenej, vám patrí úcta taká —
bo takých kvetov mnoho v svete niet!

Vzduch iný to, čo pijem. a van iný,
čo hýbe mnou, jak boží v spánku mier, —
a hýbe mnou: že ľahko striasam špiny,
jak lanský list na jare ružoker . . .
Až zkopnely napokon hrude nivy
tým vánkom, vzduchom, zrakmi jara syna:
z hrúd rozkošný sa týči obraz Živy,
troch ľadmi zím neskrahlá — ozimina.

Teč vonný vzduchu môjho do kalicha!
ja po dúškoch ťa chcem piť, jaké bezdný
len môžeš slať... Jak sladko to v ňom vzdychá!
až ziskrí sa: a nesčíselné hviezdy

sa splašia v let po vlnkách k jasnej výši,
kde útkvejú na božom sklepení.
Mok voľnosti hľa k takej vznáša ríši,
kto pijúc ho, zná zblknuť v nadšení!

Vej, sladký vánku, ovievaj mi čelo,
kým vonný vzduch smäd duše mojej hasí:
by posledníe to temno uletelo,
čo zvetrelé zabudly na ňom časy.
Len zavievaj! ta otvor mysli dvere,
nech rozplynie na voľnú lúčinu:
že poletíš jak hladkom po jazere,
bys' rozkrúžil v spev jeho hladinu.

Vzduch iný to, čo pijem, a van iný,
čo hýbe mnou jak boží v spánku mier.
Ver vzrušil ma, že snadno striasam špiny,
jak suchý list   omladlý ružoker . . .
Vem kalich! a pi i ty, rod môj milý,
raz spláknì už tú stonohú okoľnosť . . .
Chceš: abych dolial z vlastnej srdca žily?
Sem nôž, keď lzä ti z čaše tej piť — voľnosť!

4.

Osvietená pani Themis,
s prosbou pred vás vstupujem;
odpusťte, že . . . ale v službe
vašej ja viac nebudem!

Prečo? zdáte sa snáď pýtať -
Najradšej bych zamlčal,
jestli voľno, lebo príčin,
príčin mojich dlhá diaľ,

a dôvodiť lakonicky
zná len slavné mesto   ov:
„Zajtrá — onò — trh nebude,
prečo? preto, pre židov.“

Osvietená pani Themis,
nuž zo služby ďakujem.
Prečo? tedy chcete predsa?
Nechže bude, rozpoviem.

Keď som vstúpil k vám do služby:
pre mňa vraj len práca dňa,
bolo smluvou . . . a ja nemal
ani noci, ani sna.

Neškrknul som ani slovkom,
reku — príde pochvala;
prišlo — ale pokarhanie,
a pochvala vystala.

Ozval som sa . . . hlas na púšti
skoro odzněl okolo;
i viac bolo práce, ťarchy —
len uznania nebolo.

A tá práca, a tá ťarcha
len nechcely pominúť;
ony večné a ja časný:
nuž mne prišlo zahynúť!

Ba keby nie poezije,
útešná mi v srdci chvoj:
prisám, i ja na záhumní
iste dávno kopem loj!

Na záhumnie? a tak skoro?
Takým bláznom nebudem!
osvietená pani Themis,
radšej zavčas ďakujem.

Pres tri letá a tri zimy
v jednej službe — dosť to tam!
a svedectvo mi len dáte,
že som verne slúžil vám?

Inú službu a jiného
gazdu veď len nájdem var';
treba orať, brániť treba,
siať zavčasu, veď je jar.

Príroda hľa nové dielo,
dielo vzala pred seba:
nuž jej budem vypomáhať,
a ona dá — kus chleba!

Pusťte, osvietená pani,
v dostač príčin som udal.
Nie dosť? Dobre! ešte jednu,
čo som v hĺbke uschoval.

Keď som službu prijal u vás,
srdce som si nezpredal:
a ja preto i v tej službe
— veď viete, čo — miloval,

miloval som dušou celou
onen obraz slávy náš,
i nezhasil jeho svetlo,
bárs som vkročil v kostol váš.

Ale v chráme vašom veľkom
okná, dvere dokorán:
vbehli ďasi a na moje
svetlo smrtný viali van.

Moje svetlo, nebožiatko,
všakove sa shýňalo,
aby zpupnou pred víchricou
živôtik svoj zastalo:

fakľa, čo na náhrobníkoch
plamom nadol zvrátená:
vrátila sa nazpät k srdcu
vlajka jeho plameňa;

ale ďasi plnoústi
smrť prisáhli plápolu . . .
Nezbývalo teda iné,
než sobrať sa pospolu.

Sobral som sa: i so svetlom
myknul z vášho kostola.
Svetlo! tu von jak mi zblklo!
jako krásne plápolá!

Plápolá mi jakby vatra,
jako vatra na holi,
vzduchom hrajú si plamienky,
jako bystrí sokoli . . .

Hja, nuž voľnosť je len voľnosť!
Môžte šípiť, čo s tým chcem,
osvietená pani Themis,
keď zo služby ďakujem.

Pusťte teda! bo jak cítim:
završe chcem i hovoriť;
toto srdce láskyplné
nedám si ver umoriť, —

tak čo v hĺbke jeho vzniká,
nech sa voľne vinie v reč . . .
Ďalej ani okamženia!
pusťte, pusťte, pusťte preč!

Čo!? — že príčin ešte nie dosť?
ešte vždy nie „dozvolím“?
Keď byť musí, dobre; tak i
poslednú vám nastolím.

Ak sa pri tom namrzíte:
vo vás väzí príčina,
keďže prostorekosť moja
bola iba povinná.

Inu: — — k vašej sa ja soche
završe díval bedlive,
a čo som tam mnohdy zbadal:
dotklo sa ma dotklive.

Vídal som . . . Ach, pohľad, Bože!
V srdci sa mi zvírilo,
rázny vietor rozhodnutia
fúknul v duše vetrilo —

až hnul sa čln, len ísť a ísť —
prísna vôľa velela: —
bo ja zrel, — no uznám, že to
žrecov vina docela —

ja zrel totiž, — čo mi službu
zpríkrilo, váš byt i stôl — :
že tá rúška vašich očú
často, často spadá dol . . .

5.

Starých trudov mračné steny,
nie som váš, nie som váš!
Náš svázok je rozvedený:
rozsobáš, rozsobáš!
V temnu, čo ste zasklepily
nado mnou, nado mnou,
s chvílkou svit sa zrodil milý
prítomnou, prítomnou!

Vaša klenba roztvorená
do poly, do poly:
nad otvorom deň spasenia
vrcholí, vrcholí . . .
Oj, ako mi srdce búcha,
jako zvon, jako zvon;
veď hľa z dlhej väzby ducha
stúpam von, stúpam von!

6.

Kebyste znali, čo je voľnosť
a čím je svätá svoboda:
snáď prestali byste obliekať
do pút zrost môjho národa.
Však, voľnosť čo je, vy neviete,
nie, čím je svobodienka svätá:
bo i tá, ňouž sa honosíte,
je v žalár vašich hriechov jatá.

Čo voľnosť je? — Tam máte potok,
tam horskú našu bystrinu:
zo zdroja pryskla, dužie, rastne
a mocná hrmí v dolinu.
Breh vlaží, pstruhom dáva chovu,
smäd hasí, činí čo len vládze.
pod loďou ona chrbtom rieky —
a vy? vy staviate jej hrádze!

Čo voľnosť je? — Tam máte kvieťa·
O jak sa chúďa zmorilo,
kým klúčkom nežným v hrudách vzdorných
si otvor k svetu stvorilo!
Jak teší životu sa svojmu; —
kým vánky vôňu jeho habú:
slasť čaše jeho iba ľuďom . . .
a vy? naň ťažkú tlapli labu.

Čo voľnosť je? — Tam máte vtáka.
Vzduch preoráva jeho let.
by zasial semeno doň piesne;
už naoral, siať bude hneď.

Ó, sejba piesne! či vidíte?
jak prší zrno, či čujete?
Len v letku voľnom možno spievať —
a vy? vy snujete naň siete!

Čím svoboda je? No tým všetkým,
čo v prírode, čo v človeku,
kým väzbou neskrahlo, otrockom
nesotlelo na úpeku.
Hoj, svoboda! ver, slncom ona,
keď načím zhriať v čin slávy snahu,
a zas, keď národ smädom hynie,
len ona točí zo skál vlahu!

Kebyste znali, čo je voľnosť
a čím je svätá svoboda:
ver sami byste vyviazali
z pút údy môjho národa.
Lež, čo je ona, vy neviete;
ni vaša duša ňou nedýcha. —
Na štít vyliezla ľahkomyseľ,
a v prepasť zrúti sa čo — pýcha.

7.

Myseľ moja: veď mi zmladla,
jedna jar mi do nej padla,
jedna jar!
krásny dar!
Len ho tíško, tíško niesť:
kytku kvetín, pierko hviezd!

Kvietim rosa, — či je hviezda?
Hviezdou — či sa to len mne zdá? —
zase kvet:
divný svet!
Nechsi bude jakokoľvek,
aspoň som raz šťastný človek!
Či je hviezda, či je kvet,
či je kvet, či hviezdy kmit:
všetko jedno, nechcem škriepky,
bo oboje — môj je cit!

8.

Za istej Vesny čarokrásnej doby
— — i dnes sa pamätám na tie jej prvé zdoby:
tam boly zlaté kvietky podbelu,
sťa sveticľka by v kvetnú nedeľu;

ba boly tam i jasné hviezdice:
s tajemstvom lásky každá jednej panny;
bol beňadík, čo vial mi na líce
tam čekanky vzkaz túžbou rozháraný;
i vieronky žmurkaly na mňa oči,
tie večne modré, završdy bez kalu;
kde mravencov sa pilné hajno točí,
materidúška sadla na skalu;
kde zase jarček stráňou hmyrí,
jak strážou záružliny staly;
no všade sa to leskne, pýri,
svit, rumeň vôkol neskonalý — —
za takej Vesny čarokrásnej doby
ja opustil svoj trudný kút,
a medzi milé poľa zdoby
som spechal — seba zabudnúť.
A v skutku pousnul som. Blaho mne!
bo čo som hľadal, v tom ja našiel sne.

Ba podivný snil sa mi sen: —

Bol — sťa ten kol mňa — krásny jarný deň.
Ja sedel, otcovská kde roľa,
na pomedzí, na pažiti;
a kalná bola moja vôľa,
v smut som tam meškal zavitý.
Nad hlavou vonná lohyňa,
sedadlom zamatový drn —
lež duch môj iné zpomína,
uviazlý v srdce ohliada len trů:
kým ten vyňatý nenie, darmo vtáča spieva,
kvet vonia marne, marne van povieva . . .
Tak dumal som nad sebou, svojím trudom,
bez možnosti v boj s hnevným žitia súdom,
jak kameň zmeravený v hnutí,
bo v putá, dravé väzby skutý —
tak želel som. Však žalosť moja tichá:
ni nezaslzí, ani nezavzdychá;
môj tichý žiaľ ma uchvátil:
až som sa v hĺbke dumy zatratil . . .

V tom odrazu jakási reč, —
a mhlistá duma vzlietla preč.
Ja prehliadol; a čo vám zriem?
U nôh mi celý kvetov zastal snem.
Na pleciach skvostné vlajú šaty,
lesk, trpyt, jasot prebohatý;
ten prapor drží — krielco motýla,
tam bubenník — to víri, hučí

(no možno, že len včelka bzučí);
tu ten zas rozkazy snáď vysiela,
by každé stalo do šíku;
ha! čuješ jakby muziku?
to strún a zvonkov tisíce
(snáď budú to len mušlice);
to bzuk a zvuk, to bum a rum --
to kopíj, hrotov blysk,
to vlánie zástav, postup, hurrá-vysk . . .
ha! vojsko? či banderium?
Na širáčkoch svit diamantovej rosy;
a badám, šabľu tiež 'z nich mnohý nosí . . .
Čuj! streľby pľaskot, hukot dela
(snáď prepelky to zvanie, vresk chriašteľa);
vidz! husárov skok, hravý vztek
na bujných žrebcoch . . . (roj snáď kobyliek).

Div divúci! to posolstvo!
Hej, tak je! I čože chce, čo?

V tom králik z družstva vykročil sťa vodca,
a čo predniesol, bolo to:

„My kvietky poľné role tvojho otca
súc, prichádzame ku tebe.
Vzhľad svedčí tvoj, si v ducha potrebe.
Nám neušlo, čo trápi ťa a súži;
a padlých mnohdy jeden kvietok zmuží.
My húfne prišli; lebo ťažký smut,
na myseľ tvoju zavalený kameň
len sjednotenej sile našich ramien
ak možným bude sošinúť.
Ba Bôh dá: zdvihneme tú skalu strasti
a zavalíme večnej do prepasti!

Si zbľadnul. Si tak osinelý,
tak navädlý, tak zlomený —
Jak!? — v tomto veku, kde svet mladne celý,
ty chystáš sa už k jaseni!?
Ver, nevídali, nevídali!
Ó brate! tys' sa po dnes toľko trudil, snažil,
a sily tvoje neklesaly,
a nezškvrnil si dušu svoju bielu:
tak prečo dnes, keď už len krok ku cieľu,
keď odkvitnul strom, ovocie bys' zažil,
chceš svetu, túžbam, žitiu výhost dať!?
To stať sa nesmie! my sme toho hať!
Si muž!
a už
bys' podľahnúť chcel v neskončenom boji!?

Hja, ľudia moji!
tu treba boj dobojovať.
Vidíte: my sme kvietky, slabé dietky poľa;
prec' trváme, jak káže božia vôľa;
a dobrej mysli zavše máte nás:
až príde kosec abo mráz . . .
Čo želieš tedy, čo sa súžiš,
čo šíriš stín a svetlo úžiš?
sa nazdáš, že my dáme zdob
na predčasný tvoj hrob?
Ba to by bolo — neveselo;
nie! ty nebudeš omdlievať,
nás slzou netra polievať,
ty pôjdeš žitím — ďalej smelo,
ty okrýdliš zas svoju hruď:
my vystelieme tvoju púť,
a keď zaslúžiš, zvenčíme ti čelo!
Čuj pravdu od nás — kvietkov divých:
my preto tu, by zdobili sme živých!
pre živých áno máme pozvanie my;
keď nie: tak večne spali by sme v zemi!
Oj, chceme cestu krášliť, venčiť čelo —
nuž žitím — k sláve — ďalej smelo!

Ba neveríme ti:
žebys' bol, jak my na noc, zavretý
už na vždy pre tie svoje túžby
a vypovedal všetky žitia služby.
Tá slza v tvojom oku:
tá divným svetlom broneje:
síz takých prameň vre len vo vysoku —
to krupáj rosy z vetvy nádeje!
I tvoja bľaď je oblak len,
čo náhodou sa prevlieka
pres jasnú myseľ: slnce človeka
hneď prejde, jako krátky sen.
Ba neprejde! ba bude stáť
a kváriť blankyt tvojho neba!
Nu musíš ináč o to dbať:
keď nechce: odohnať ho treba!
Vidz: v nebi zrazu stáva ruch,
a skorej nikdy neustane,
až všetky chmáry nezahnané;
len keď už čistý: v pokoj usne vzduch.
I čo sa bojíš, čo sa ľakáš,
čo trpíš, v súžbe meškáš, čakáš,
čo dívaš v tvár sa svojmu bôľu!?
veď abys' ušiel tomu mraku,
čo stíni, cloní tvojmu zraku, —

bys' inde sklenil poval hlave,
a nedlel, kde sa uhlie sype žhavé. —
abys' uniknul tomu losu,
čo v hruď ti bodá nôž a v ducha norí kosu, —
bys' sodel oblek, čo ťa tlačí dolu, —
bys' ozdravel, bys' odnemel,
bys' z väzby svojej uletel:
či nedal ti Bôh — muža vôľu!?"

V tom som sa prebudil.
A odhodlaný, plný síl
som takoj putá rozlomil!
A idúc domov — duša už vpred letí —,
čo stretám, všetky požehnávam kvety.
Ó, život! jak sa slnko naň usmieva —
ó, život! jak mi škriváň nad ním spieva!
Čo toto srdce bije:
no nezahralo takej harmonije;
čo táto duša dýše:
nevzlietla s vďakou nikdy do tej výše!

9.

Hej, svobodný som! — Ťažké ajhľa putá
s pliec mysle, s duše perutí
už opadaly. Oceľ povyzutá:
do nejž ten krajší svet môj zakutý
mi bol tak dlho, hrozne, k zaduseniu;
i reťazové pod nohama svleky:
že stúpam po nich, jako v rozvlneniu
sa rozšumí pres hrádze valot rieky.

Som svobodný! tak veru! — Sťa prúd rieky,
keď odstavil sa, žblnká srdca cit.
Predtým? ach samý odpor, hate, prieky:
a nevoľno jich rieke prelomiť.
I stála, sbierala sa, — len pres hrádzí
ak presiakla škáročky tu i tu;
tak stála, sbierala sa popred sväzy
a dužela v tmách, v hlbkach úkrytu.

Keď narástla však do obrovskej sily:
tu plecmi tisíc vln sa oprela
do chabej prekážky, tu zpuchly žily
mohutných prúdov, hnevom sovrela
jej pošmurná tvár . . . a už chvie sa stena!
už praští zrub! ďas vrešti reťazu!
Len okamih a — klada rozvalená . . .
a nevráti sa prúd viac do jazu!

Na pamäť jazu — už len vzteku pena,
čo jakby krv tam víťaz ponechal.
Čo po krvi tam, keď len rozlomená
je hať, by prúd zas voľne odtekal! —
Ó rode, tvojich sosbieraných strastí
jak odstavil bych spustu milerád!
veď keby tie sa hnaly do prepasti:
zaduní druhý — Niagary pád!

10.

Veď sú prepodivné často túžby moje!
zachváťa mi dušu hrozné nepokoje:
zrazu jakby víchor tiché more zvlnil —
škoda! že niet, ktoby túžby moje splnil.

Za svitu keď výjdem do tej našej stráne:
a škrovánka zazrem krýdiel trepotanie,
a očujem pieseň — na kar Kykymory —
ktorú škriváň nôti pod oknami zory:
pripadne mi žiadosť škrovánkom byť zrazu:
zaspievať môcť pieseň, ktorá zime, mrazu
v stave je rozkázať, aby išly v ďasy, —
ktorá pochováva noc a fakle hasí
pohrebnie, vyníma deň zo zôr kolisky,
ktorej voskriesenia taj tak známy, blízky, —
ktorá slnko prosí, by ľad prišlo topiť,
prísne káže svetu k životu sa vzchopiť, —
ktorá tak zavznieva pozemskému uchu,
jakby jarček ďáky žblnkotal vo vzduchu . . .
Ó ja zaspieval bych pieseň svojmu rodu:
žeby razom hupnul z loža na svobodu!

Keď stehlíka vidím zobkať na bodľačí:
už zas iná túžba na povrch sa tlačí:
rádbych nazobal sa — ale do sýtosti
do rúk môjho ľudu nabádaných ostí!
No i tie mozole vyzobal bych z dlaní,
všetky z duše škvrny, všetky stopy hany:
ba zobal bych ďalej: všetky jeho viny,
kde len máčik hriechu, kde len zrnko špiny:
všetko vyzobal bych: po prestávke malej
začal bych však znova, zobal bych zas ďalej:
vyzobal bych horič z úst a neľútostné
všetky — čo vrah vrazil — z duše jeho ostne!
Po skonu však tohto zobavého diela
upil bych si dúže z potu jeho čela.

Keď havrana vidím sedieť na koristi:
opäť iná túžba prednosť sebe zistí.

Tak jako ten havran ďubne tam, kam skočí:
i ja uhádnul bych vrahom, katom — v oči!
uhádnul, kde srdce, v ňomž sa zrada kryla,
kde žlč, križovaná z ktorej pravda pila,
kde žily, čo z krve cudzej ztlstly k puku,
kosti, čo z cudzieho krmily sa tuku . . .

A keď orla vidím nebom točiť kolá:
už zas nová túžba k výši lúdi, volá:
naháňať jastraby, krahulce a kane . . .

Divné, divné túžby, Bože môj a Pane!

11.

Nad hrobom stoja v žalobe.
Jak krásne zkvetlo
a svitalo nám v chyže ono svetlo —
a zafúknuté už hľa spí v hrobe!
Tak stoja, stoja v žalobe. —

Nestojte! víchru želieť patrí.
Jak? včerajších že ohňov niet,
nemožno novej složiť vatry?
Len v duši zápal: bude vatra hneď!
Keď chcete svetlo, chcete deň:
lúč chyťte si a pusťte tieň;
a: by zas nové víchra vanie —
a nový čiernej búry let
ju nezahasil: bokom pri kahane
a nad ním porozšírte dlane . . .

12.

Ja videl tiež — Na poľane
tam jakés' chlapča sedí, mešká;
a kvíľba jeho trpká, ťažká:
že každý dúbkom zastane.

— Hej, čo ti synak, čo ti!?

— Ach, ten ma zbil, ach, ten mi dal!
(tu prstíčkom naň ukázal).
A hrozil sa mi, že ma sotí
do prepasti tu z týchto brál!

Tu znova horké nariekanie —
a kanú slzy s líčck do kabane.

— No mlč, Janíčko, spokoj sa!
Bárs sirôtkou si — bez otca:
obriňou za to tvoja mať.
Hneď príde zbojcu tomu dať . . .

13.

Počkaj, vtáčku, neleť!
Poletíme spolu hneď.
Hej, hej!
pozhovej;
neleť, neleť:
poletíme spolu hneď.

Vrtíš hlávkou. Divno ti,
lietať že chcem, ako ty?
Hej, hej!
pozhovej;
neleť, neleť:
poletíme spolu hneď.

Krútiš hlávkou. Neveríš,
keďže krydel nevidíš?
Hej, hej!
pozhovej;
neleť, neleť:
poletíme spolu hneď.

Mám perúťky, jak ty, dve,
ale kdesi schované.
Hej, hej!
pozhovej;
neleť, neleť:
poletíme spolu hneď.

Schované sú tu, hľa, tu:
v tajnom duše kútiku.
Hej, hej!
pozhovej;
neleť, neleť:
poletíme spolu hneď.

Nemal som ich dosaváď;
bol-lis' v klietke, budeš znať...
Hej, hej!
pozhovej;
neleť, neleť:
poletíme spolu hneď.

Krielká — už ich vynímam,
už ich k pleciam pripínam.
Hej, hej!
pozhovej;
neleť, neleť:
poletíme spolu hneď.

Počuduj sa, môj milý!
trochu sa mi zkrívily.
Hej, hej!
pozhovej;
neleť, neleť:
poletíme spolu hneď.

Nečudo; bo tesný skryt —
nono pomoc vyprostiť.
Hej, hej!
pozhovej;
neleť, nenlet:
poletíme spolu hneď.

Pristrojit sa pristroja;
lež či skúšku obstoja?
Hej, hej!
pozhovej;
neleť, neleť:
poletíme spolu hneď.

Dávno bárs nelietaly:
skúšku skvele obstály.
Už, už,
tedy huš!
i ty v let, i ja v let —
vzduch jasný a — šíry svet . . .
Už, už,
s Bohom — huš!

14.

Prv húsky divoké,
za nimi bociane,
a potom lastovky
a vtáčky ostatnie —
jak lode, lodice,
jak člnky, plťky by:
tak plovú po mori,
po nebies blankyte,
tak plovú od juhu,
od juhu zlatého
k srieborne zprúdeným
zátokám severa.

Ver kŕdel bez počtu
to lodíc všakových:
tam stožár, tu ho niet,
s prapormi i bez nich;
kde tu i vetrilá
tak biele jako sňah;
tu bielo, čierno tam
sa veslo potápä,
to čierno zatmí sa,
to bielo zaskvie sa,
keď začre slnka lúč...
No tichý oceán,
niet búry, nebude:
dôjdete, plavčíci,
ku cieľu šťastlive!

Viem dobre, dobre viem,
čo značí plavba tá,
i čí to lodí rôj;
ak chcete vedieť tiež,
nuž vďačne poviem vám.
To podnik výbojný!
To válku donáša
sem istý panovník,
sem istý bohatier,
hej válku, borbu, boj!
A veľký víťaz on,
ba neni vätšieho:
on všetko premôže,
však jeho, jeho voj
a flottu válečnú
nik nepremôže, nik.
I budú, budú tiecť
slz celé potoky;
a kde sa osudnej
rozhodne bitvy los:
ach na jej bojišti
tam bude krve len!
Tam bude krve dosť!
Pôjdeme brodiť ňou,
pôjdeme črpať ju;
nie, črpať nemožno,
len sberať možno ju,
len sberať, trhať a
vo vence slávy viť:
bo toho bojišťa
krev — samé ruže sú,
a víťaz, bohatier,
panovník i vodca
tej flotty válečnej
je jaro — Jaro-slav!

Oj, idem, idem tiež
za tebou, vojvodo!
veď kdesi zakotvíš,
veď kdesi pristavíš,
veď kdesi zvedieš boj...

Jak!? to by boj už tu?
Ja predsa neslyšal
som strelby poteraz,
ni blesk, ni nezvýril
sa nikde smrtný dým.
A predsa cítim pach,
som blízko mrtvoly,
zajiste blízko nej — —
Ó obeť bojišťa,
ty obeť krvavá!
no, nech ťa oželiem,
ó zvoľ, nech oplačem,
nech zbozkám krvavých
rán ústa mnohoráz,
z ktorých tečie, tečie, ach,
vždy ešte krve nach...
Ó vonný — ružokre!

15.

Vyletel vtáčik z lesa —
jak srdce moje plesá!
On k severu, ja na sever.
Nuž takto sdružíme sa,
no sdružíme, spojíme ver:
a spolu poletíme preč,
jak obláčkov dvoch bratský tieň;
keď pieseň spoločná i reč:
púť naša minie, jakby sen.
— Kam letíš, vtáčku, povedz?
— Hja, braček, ťažká to vec.
Jak vidíš, letím k severu,
a chcem mať domov k večeru.
Ja nie viac mladík, však ni vdovec:
a starosti tu veľké i vták nesie;
ó ja jich zažil veľa v tamtom lese!
a preto jiný pohľadám si les,
a úfam, že ho nájdem ešte dnes.
Snáď položím dnes ešte základ chaty
na konárkov klín parufnatý;
a keď už bude pohodlne v chate:
tu vletíme i s mojím dnu anjelom —
nuž, a ty, brate?
— Ja cestujem za týmže cieľom.

16.

Ó veď mi zakvitla
duša moja zrazu!
a to všetko preto:
bo je už po zime,
bo je už po mrazu.

Zima bola veľká,
kruté boly mrazy:
a tá duša moja
mrela — mrela — mrela,
jak vták na reťazi.

Mohlo byť i leto,
jaro s krásnym kvietím:
duša moja mrela,
v krutej jakby zime. — —
vždy mi mrela predtým.

Ale teraz kvitne:
v každej novej chvíli
jeden puk otvorí —
bo mi vo voľnú ju
pôdu presadili.

Vidz, ako zakvitla!
na každučkej snetí
celé hajno ruží;
sto kŕdlov hneď sadne,
jeden keď uletí.

Neľutuj, len trhaj!
kvet to duše spolnej:
a nímž kvitne duša:
jaro je to večné,
jaro — duše voľnej!

17.

A po neveľkom unavení
som Babej hory na temeni.

Vzduch jakby krištál kol mňa plyne,
bez špín a škvŕn, tak vonný, cudný —
a nad ním slnce o poludní,
jak zlatá ruža morskej na hladine.
Tak tiško si tam pláva
tá ruža zlatá,
u každej vlnky pozastáva
a mešká vlnkou poobjatá . . .
Ba zdá sa, jakby to tam ostrov brodil,
kás' sihoť žhavá morom kolo-kol —
Ó vďaka mu! čo z hlbín sihoť vyviedol
a či čo ružu tú do mora hodil!

Ó čistý, skvelý vzduchu,
ty dobrý matky zeme duchu!
Vás, ľudia, vás sa zpytujem
— keď uschováte zášti zub a zloby pazúr —:
či máte taký v duši lazúr,
jak má ho ajhľa vaša matka, zem!?
Ja neviem, ale vo vás vždy to hríma,
vo vašich zrakoch vztekom bleskotá;
tá vaša ruka voždy paloš tríma
u brány raja brata-človeka!
I prečo to? čo taká úzka vaša hruď,
čo ruka stále nepravá,
čo duša vytrvale skrbľavá —
čo neviete sa jak vzduch láskou rozplynúť!?
Ba tak! vo vašom svedomí,
jak étheru hor božská činovať,
ver večné dobra atómy
by maly zahrávať! —
Čo vtáča v smavom povetrí,
čo zlatých práškov, rosy, melodije!
a v duši vašej? Dom to neštedrý,
v ňomž jedine váš život skvostne žije! —

Však obzrime sa v sveta strany. —

Tam západ. Modré jeho hole,
jak neuvädlé nevädzové pole:
to blankyt neba zemou zmalovaný.
Do ramien holí tých
ukladá slnko znojnú večer hlavu,
a v ľúbosti po dobách ztrávených
z jich lona uniká cez skrýšu noci tajnú, tmavú,

na lono jejich sestár východných.
Za hoľami: tam rmut — a prečo? kto vie?
Svet vražedlník ztíchol, mlčí, čuší;
oj ale Slavianovej duši
je vedomé, a ona dozná, povie!
Tak dumne, smutne tam... Ó techo, kde si!?
Tak smutne; bo diaľ čo tá pokryla:
tam veľká Slavian-mohyla,
tam zdraných svobôd temnica,
tam zbitej slávy kostnica,
nad ňouž ten rmut — snáď cyprišové lesy,
čo večne živé rovu ozdoby,
čo ve ční svedci žaloby...
Ach cmiteru!
ja vidím ťa vzdor vekov zášeru;
ba vidím jasne i dnu v tvoje sloje:
tam vidím pohromade pod molou
lom trónov, korún, prestolov,
kus mnohej berly a črep mnohej perly, —
tam vladárov a jejich sbité voje,
v kostlivých dlaniach ešte zbroj,
na pleciach války odenie,
jakoby mali zo zeme
na sveta toho lešenie
raz ešte — v ľúty boj,
a drahí bozi v jejich objeme;
hej vidím všetko, všetko bôľ môj zhádne,
čo zemou, v zemi, kalnom Baltu na dne...
Hoj pukni kvete pomsty roztomilý
a rozhoď smrti lupene:
pal blesku, ťarchu hromu
na tých, čo s najkrajšieho sveta stromu
otriasli zradne slávy trepenie
a jeden vrchol strhli do mohyly!
veď krivditeľu, vrahu, katu
už čas raz vetiť na odplatu,
veď ozvenou krkavcom zhúb
od dávna zneje: zub za zub!
— Leš pomsta tomu i onomu sluší;
na mnohej pôde krvavé jej sema
tak snadno ujme sa:
len kadiaľ pnú sa slavské nebesá,
tam ona svojej hviezdy nemá,
len Slavianovej nemá živlu v duši!
Kde slavský smúti rum:
tam techy evanjelium:
za trosky rumu, aj, vem priazne chleby!
Len Slavian zachováva: nekraď, nebi! —

V bok mohyly — — ó slavný zjäv!
Ty, rmute, tys' len klam a mam:
zajiste nenie púšte tam,
kde ešte vladár vládnuť môže — lev!
Oj kraluj, leve zlatohlavý,
u Nílu svojho, svojej u Vltavy:
tvôj vzdor je právom, pravdou je tvôj hnev!
veď hľa i slncu oboje sa vidí,
keď v hrivu lúč ti slávy zapletá . . .
Oj kraluj! — Na tebe zrak polsveta:
na teba slavské hľadia pyramídy! —

Nekázal som mu: no sa ber,
a pozor môj už letí na sever.

Tu predomnou diaľ sine mlhová,
jak rúška riedka, priesvitná: —
pres ktorú, hľa-hľa, zlatom trpytná
sa mihá kráľovského Krakova
báň mnohá . . . mihá, mihá, mihá,
jak jasot slávy, ale ktorý stíha
nadarmo bažná ruka pravnuka,
by utkala na novo šarlát trónu:
bo uzavretá — čo chytila? Tôňu!
Ba odlesk to len, čo sa ponúka
na útechu do očí zaslzených
a zahrá v barvách dúhy nalíčených,
len odlesk klamný, vzduchu hry:
nu zduste túžby marné a rozptýľte sny!
zavržte všetky, všetky preludy! —
Veď rozvätená, rozpoltená
si krásna zem ty Mickiewiča,
a každý bolí, bolí tela kus;
leš završ klamné preludy
— bo ony každú celbu ničia —,
vstúp s veľkým bratom do smierenia,
on mocný srovnať tvoje osudy,
a jeho vernej na hrudi
jedine dôjdeš uzdravenia!
Iď, lieč sa, bôľny zeme kus,
iď, Poľska! skloň v klín hlavu chorú —
ach, marne čakáš Vernyhoru
a . . .
Ďalej — svätá Rus.
Nie, nevidím jej, totú širu pláň,
tú majestátnu zeme šatu: —
a preca predomnou je dokoráň,
je rozprestretá — prenesmierna blana biela,
na ktorú, čítam, ruka archanjela

v ružovom zasľúbenia kvete
napísala tú istú vetu svätú,
zvesť: „Zdravás',“ ktorú kedys' v Nazarete . . .
mám pred sebou ju v celej rozsiahlosti,
pred sebou, jasným okom obraznosti,
mám, jako súsedovu roľu,
zriem, jak sa ťahá od toho tam kriku,
či mám riecť — hory až ta k pomezníku,
jak ustanovil Bôh ho sám — ku pólu!
To však len šírka — a zdĺž? Bože svätý,
jak to, že zdĺžke žiadnych niet úvratí?
tá bežĭ, obraznosť kým moja hyne . . .
či úvrať v nebi? — V zemskej okrúhline.

Ó, sveta obre!
že vidím ťa, tak voľno mi a dobre! —
Nadarmo zášťou zažiháte tváre,
vy závistliví okolo
— i keď Kain obetoval, tak bolo :
nie, nepríme Bôh vatier vašich kudlenie!
No jiné tamto v nebi znamenie: —
že obeť obra, duše jeho na oltári
v nezištné zapálenú plamene
Bôh prijal milerád, či nenie dosť
vám v dôkaz vlastná jeho uznalosť,
odleskom vďačným vatry
čo ajhľa tam sa jätrí,
prísvedčný pokyn zo severnej žiary!?
— A vidím bleskotavý zášľah biča . . .
On, obor kde sedí, tam prednia sveta os.
Daj pokoj, panstvo, neklň pohoniča:
by dajak nevohnal dnu v prepasť s tebou voz!

Opustiac voľnú stepi prirodu,
kde jako skriváň v zorách na ráne,
štebotná duma hmyrí v burane,
až škorvánkov jak kŕdel unylý
do mračien, v kurhan mizne, v mohyly. — —
opustiac voľnú stepi prirodu:
do súsedstva zrak letı — k východu.
— Ó, východ, východ! Ty v smrť nezachodíš:
tak dobre ti: že vożdy len sa rodíš!
Tys' mladoň večný! krása tvojich líc
nehyne v západ dychom povíchric:
ty denne novo žiaríš, novo zoríš:
trom sveta uhlom v cestu svietiš, horíš:
si hviezd, si zory, slnca majiteľom,
si k svobode, v raj zvúcim archanjelom . . .
Jak? že vraj patríš peklu, pohanstvu!?

Nemožno! lebo patríš,
tak jak sa krásou leskneš, žitím jätríš,
jedine patríš — Slavianstvu!
Ó, štvite na západe, barvy meňte:
nezhyne Slavian — slnce v oriente!

Ba západ je len preto západom:
bo s golgotských múk vzdychom, pohľadom
tam musel skonať Slavian; ale východ
je tam, kde je, len preto, preto len:
bo Slavianstva kolíska tam v tom brale,
tam zora jeho, ztadiaľ slávy deň! . . .
Ty more čierno! nie bez príčiny,
jak čierne barvivo,
do lona zeme kýsi duch ťa leje;
bo až sa v skutok vtelia vidiny,
rúk bude, budú brká, ohnivo
čo tebou vypíšu Slavianstva zlaté deje! —
Hoj, jasné zdroje Balkánu!
vás mocný stráži Cherubin;
vám ružou kyne krásny Krim,
vám pozdrav žblnkotavý veje
z pŕs Bachčiseraj-fontánu!
Ó, Kavkaze! snáď zriem to tvoje steny!?
Pod jemným šiatrom z nebies obrusa
snáď hrdá hlava to tam Elbrusa!
Ó, koľký to tam obraz vyvesený!
kde polosvit a polotieň . . .
Ó, východ! slavianska ty sieň! —

Lež posaďme sa predsa. Tak.
Po púti toľkej už čas kľudu zažiť.
Jak zamat, táto pažiť —
Chlad vanu žhavé na líce
mi zaváňa tak útle, jemne;
som deckom otca vzduchu, matky zeme —
Tu z borov, smrečín vonný vôkol mrak;
tak sladko, snivo je mi nevdojak —
Ach; kosodrievä
hľa skladá na plecia mi svoje vetvice,
kol hrdla chvelých veniec rúk —
a tajných kýchsi súžeb slzou, múk
mi rosí v tvár, a v lone mojom zmdlieva.
Ba viem už, prečo plače, všecko;
má príčin nemálo.
Lež neplač -- bude lepšie — decko!
a plakať — prestalo.
— Tu zraky moje oprely sa na juh.
A jak sa o juh žhavý opierajú:

tu lúčov vlnenie
ma vkolísalo v zasnenie.
Kýs' iných svetov zlatoskvúci odraz
je mojím snom, či dumy mojej obraz! —
Hej, podaj, Bože, podaj znamenie,
však radšej v skutočnosti, jako v snách! . . .

Na juhu — Tatier ťah.
Ha! ká to divotvorná zpráž
obzornou kmitla podmoľou
— blesk nad sebou sťa biča kráž —
a v cval sa dala vzduchu priestorou!?
Vidz! vrch za vrchom, hora za horou
až všetkých štyriadvadsať vrcholov,
jak parýp dvanásť párov
(v jichž hriváeh svitá to i mrká)
sa po zenith v chod pohlo rovnou čiarou . . .
Hneď sivko, hneď zas brnoš tmavý
hra večná nôh, vo výši zhrdlé hlavy,
strieborný z pyskov leskot frká,
súmerný žhavých kopýt brod . . .
Po vlase jejich slnka žiar
tak rozkošne si tančí, jak po perlách . . .
Tak idú — letia na východ.
Vznešená Lomnica a veľkolepý Gerlach:
to prvý čudnej zpráže pár.
Hra večná nôh, vo výši hrdé hlavy —
tak letia, vezú — Choč, ten kočiar slávy!
Za nimi čosi frká, ržc a rehce
nuž Hrdoš, Rozsudec, tie divé žrebce.
— A sedí niekto v tamtom koči!
Oj áno! krásou bohatá,
mladuškom vo venci
tam sedí panna — zakliata!
I kde ste junač, mládenci!?
No ktorý na koč povyskočí
z vás, schyti pannu z výšiny,
a vo víťaznom objatí
ju snesie — v rodné doliny!?
Kto, kto sa sláve posvatí;
kto vysvobodí zo zakliaťa pannu
a dovedie svobodnú na poľanu,
kto . . . !?

Ticho všade. Všetko zemou lezie —
zpraž cvála ďalej, ďalej pannu vezie.
Ach, nízkych svetov stínoplný odraz
len mojím snom, či dumy mojej obraz!

O, Matúš, Matúš!
ó, zatuž, po skriesení svojom zatúž!

18.

Jak ja sem na kriváňske štíty,
kde priestor, voľnosť, vzduch bez kalu:
ó, kebys', národe môj, i ty
— odhrnúc z čela svojho mraky,
zo srdca vylejúc rmut žiaľu —
už vykonal raz výlet taký!
a zastal tak, jak zastal ja: —
nad tebou modrá nebies povala;
na vôkol laškujúce vany,
lem huňky tvojej v hravom povievaní;
pod nohou pevná žuly pôda:
na žule pevná noha roda;
z brál bujný, skočný vodomet —
tak v srdci hrdom citov vznet;
kol skalísk hora šumotavá —
tak voľných duší reč i vrava;
nad prepasťmi sa vznášajúci orli —
tak duchov krdel, ktorý horlí;
lúč v čele štítov ligotavá —
tak hlava, ktorú týči sláva . . .
— Poď, národe! poď k svojim štítom:
poď, otúž sa jich veľkocitom!
Či darmo nad tebou sa klenú?
poď ku nim — k poučeniu!

Hľaď, jak sú pevné! nevykýval
jich ani vek, ni víchrov ďas.
Keď jeden abo druhý jich dobýval:
tu najviac ak jim urval jeden vlas,
i to len šedivý už, samopadlý;
v ostatňom darmo hrýzly, štvaly, duly,
nebolo jejich vzteku nikdy dosť.
Vlas schvatly, mysliac, že to rebro žuly,
vlas — mysliac, že to chrbta kosť!

Vidz, jak sú tvrdé! mnoho hromu
sa sosype, kým jeden šrám
a malinké len zaškrabnutie —
Nuž prizri víťazstvu sa tomu!
tam uč sa rany snášať, tam
a stávať v búrach nepohnute!
Keď dej ti predkov krátke aforisma:
tak do temien sa vrchov nazri písma!

Vidz, jak sú hrdé! v povedomí
až v nebo noria svoje čelá.
Tie jejich kvety, jejich stromy:
od vekov šata zjedinelá.

Však ony verne nosia ju:
šat nádeje si nedajú;
čo jich, jim neodníme nik.
To značí: na vzdor všakej tiesne
zachovať zvuky reči, piesne,
šat otcov, dobrý otcov zvyk!

Mne zdá sa: že tie vrchy nad vami
sú v nárku, plačúc mora okami . . .

— — —

Kremnická komora a jej grófi.

Podáva *Pavel Križko.*

(Dokončenie.)

Kremnica bola toho času, totiž roku 1520, už vo velmi biednom položení, lebo sám Alexius Turzo hovorí v spomenutej listine, že je toto mesto, ktoré bolo kedysi medzi baňskými mestami najznačnejším a najmohutnejším, následkom upadnutia baníctva z najväčšej čiastky pusté.

Podobné smutné pomery a náramná chudoba panovaly i v ostatných baňskych mestách a udržovaly tutejší, ináče pokojný lud, v ustavičnom vrení.

V takomto položení dostaly sa tieto mestá a s nimi panstvo zvolenského zámku roku 1542 v údel královnej Marii.

Táto oznámila siedmym baňskym mestám už 29. januára tohože roku, že splnomocnila z troch členov záležajúce povereníctvo, aby prevzalo pre ňu zvolenský zámok a k nemu patriace panstvo, ako tiež i hlavnú komoru kremnickú. Členovia tohoto povereníctva boli: „Stephanus Amadeus de Warkon, assessor sedis judiciariae regni nostri, Marcus Horvath de Dubravicza, agaronum regiorum magister, et Bernhardus Pehem comes et camerarius Cremniciensis.“ Útraty tohoto povereníctva mala dla královninho rozkazu zaplatiť Kremnica.[1]

Toto povereníctvo, doplniac sa este stvrtym členom, Imrom Szerencsés, pozvalo dňa 14. februára baňské mestá, aby sa 18. tohože mesiaca do Baňskej Bystrice ku spoločnému shromaždeniu dostavily.[2]

Hlavnym účelom tohoto shromaždenia malo byť upokojenie baňskomestského obyvatelstva, lebo nepokoje už od rokov trvajúce začaly ohrožovať i jestvovanie tychto miest, a odstránenie príčin, z nichž sa tieto neblahé pomery vyvinuly, a preto bolo i baňskym mestám i jednotlivym jejich obyvatelom volno predniesť svoje stiažnosti a žaloby v tomto shromaždení, avšak tento cieľ nebol do-

[1]) I., 20, 1, 8. — [2]) I., 21, 1, 6.

siahnutý a povážlivé nepokoje trvaly i ďalej; jediné, čo tože shromaždenie vykonalo, bolo odovzdanie panstva ku zvolenskému zámku patriaceho spolu s kremnickou hlavnou komorou Bernhardovi Pehemovi a vyhlásenie tohoto muža za hlavného komorského grófa.

Tento hlavný gróf sdržoval sa však v Kremnici a iných banských mestách len veľmi zriedka a vyvoliac si bydlo pri kráľovskom dvore, poveril v najviac prípadoch svojich námestníkov, aby vynasnažovali sa vyhoveť jeho povinnosťam. Toto ho však banským mestám celkom odcudzilo, a tutejšie obyvateľstvo ho nenávidelo i dalo mu pocítiť svoju nevoľu hneď na začiatku jeho úradovania.

Rozhorčenie v samých banských mestách z jednej a medzi tymito a hlavným grófom z druhej strany riastlo zo dňa na deň, tak, že už roku 1525 sám Pehem veľmi ostré výčitky preto robil kremnickým, v Budíne baviacim sa vyslancom a otvorene vyznal, že od krajinských veľmožov veľmi mnoho musí trpeť pre banské mestá a hlavne preto, že razitelia neshotovujú peniaze také, akými by maly byť. Súčasne vyhrážal sa, že prestane Kremnici peniaze dať raziť a preloží mincovňu ta, kam sa jemu samému bude páčiť. Práve tak tvrdo hovoril i jeho námestník, Imro Szerencsés, ktorého kremnickí poslanci židom menujú, keď jim oddával Pehem list, v ňomž bolo pozvanie pre kremnického námestného grófa, Jána Húba, aby ustanovil sa do Budína.[1]

Toho času bol ktorysi z byvalých hlavných grófov Turzovcov v ťažkom väzení držaný, avšak jeho priatelia, ku ktorým patrili viacerí veľmoži, usilovali sa ho nielen vysvobodiť, ale zadovážiť mu zase i hlavné grófstvo v kremnickej komore, preto pracovali na páde Pehemovom, jehož sťa cudzinca a človeka cudzozemským zvykom oddaného nie veľmi návideli.[2]

Pehemovo postavenie nebolo teda ľahké a keby sa práve sama kráľovna nebola za neho tak veľmi zaujímala a ho podporovala, bolo by v krátkom čase byvalo po jeho grófstve i bola by sa dostala táto hodnosť inému, snáď súcejšímu a banským mestám milšiemu človeku. Toto Pehem nielen šípil, ale i celkom jasne videl, i aby svoje vlastné postavenie, ktoré veru bolo výhodným, čím lepšie mohol upevniť, usiloval sa i druhých priateľov a podporovateľov získať a práve preto snažil sa mincovňu z Kremnice vziať a preložiť do daktorého iného mesta.

No Kremničanom a vôbec banským mestám nemohlo byť toto počínanie Pehemovo ľahostajným, lebo jim muselo na tom záležať, aby nebola mincovňa snáď do vzdialeného mesta preložená, poneváč svoje banské vyrobky do nej odvádzaly, čoby ovšem s väčšími prene nákladkami bolo byvalo spojené, a preto sa obrátily ku kráľovi s prosbou, aby bola ponechaná mincovňa tam, kde nachodí sa už od viac storočí.

No táto prosba banských miest bola o veľa dlhšie, ako by sa jim to bolo páčilo, pojednávaná, i zdá sa, že sa Pehemovi bolo na čas podarilo i samu kráľovnu banským mestám odcudziť; avšak

[1] I., 34, 1, 5. — [2] Tamže.

-čne predsa len banské mestá zvíťazily, lebo kráľ Ludvik v pozujúcej, dňa 13. decembra 1525 vydanej listine uznal a poil kremnické výsady a práva, vzťahujúce sa na mincovňu.[1]

Už vyššie sme spomenuli, že dľa Pehemovho tvrdenia žalovalo emanstvo a na kráľovskom dvore baviaci sa veľmoži na zlé aze; táto žaloba platila obzvlášte o medených peniazoch, ktoré y sa od začiatku roku 1525, bárs i strieborné peniaze boly dom svojej vnútornej hodnoty o veľa horšie, nežli pred niekoľi desaťročiami.

Avšak i razitelia peňazí žalovali sa podobne na zlý plat, ktory ávali následkom Pehemovho rozkazu.

Malá cena, ba takrečeno bezcennosť medených peňazí a zhore vnútornej hodnoty pri strieborných peniazoch zapríčinilo velikú otu, biedu a nespokojnosť, tak že baníci a ostatní pri baníctve prízdnení robotníci hrozili už zjavnou zburou, a následkom toho láste Kremnica, Banská Bystrica a Štiavnica nachodily sa vo om nebezpečenstve.

Tieto smutné pomery oznámila Kremnica kráľovi a prosila ho vedenie poriadkov, aby zlepšilo sa smutné položenie chudob- robotníckeho ľudu, následkom čoho vydal kráľ Ľudvik dňa júna 1525 krajinskému pokladníkovi Jánovi Dóczymu a hlavu grófovi Pehemovi rozkaz, aby kremnickym raziteľom peňazí taký plat dávali, aký bol v obyčaji pred razením medených zí. Tento plat však záležal v tom, že dostávali z každej hrivny mentu, čiže kovovej miešaniny, dva pisety pagamentu a za lych sto hrivien miešaniny kovovej tri zlaté v hotových strieých peniazoch. Súčasne zastavil kráľ razenie medených peňazí ručil, aby zase hotovily sa len strieborné peniaze.[2]

V druhom, dňa 1. septembra tohože roku vydanom nariadení čil kráľ, aby prestali raziť malej hodnoty strieborné peniaze, y hotovili zase tak dobré, aké bývaly za starších čias shotovo-. Súčasne rozkázal, že dva nové, t. j. menšej hodnoty strieé peniaze majú len toľko platiť, ako jeden starší, väčšiu vnúú cenu majúci denár, i aby sa za dva horšie denáre z každých práve toľko dávalo v predaji ako za jeden lepší. Cena nového ra mala byť rovná cene starodávneho obolusa.[3] Tymto na-enim chcel kráľ z jednej strany reptajúcich veľmožov a zemanov ť a z druhej strany koniec urobiť všeobecnej drahote a biede. krajinská pokladnica osoh z toho mala, rozumie sa samo u.

Tento kráľovsky rozkaz zostal však nepovšimnutym, lebo ľud strieborné peniaze tri- i styrikrát vyssie cenil, nežli nové, a eto vyzval kráľ už 22. januára 1526 pravomocnosti a medzi i Kremnicu, aby ho v jeho námahách podporovaly a tých, í protivia sa jeho rozkazom, citlive trestaly i prinútily k plneniu ovskych nariadení. Tomu k vôli splnomocnil právomocnosti, aby ým tym, ktorí budú ceniť peniaze inakšie, než príkaz zneje,

---

[1] L., 36, 1, 29. — [2] L., 36, 1, 30. — [3] L., 36, 1, 28.

jejich veci shabaly, alebo jich, akby mali základnú žalobu, poslali do Budína ku hlavnému grófovi cieľom zamenenia nových peňazí za staré. Na iných miestach prísne zakázal zámenu peňazí, i dal len v Budíne raziť lepšie strieborné peniaze, ačpráve bol len nedávno potvrdil Kremnici jej na mincovňu vzťahujúce sa výsady a práva.[1]

Avšak úcta a vážnosť pred kráľom bola v tých časiech už hlboko klesla a tento rozkaz nemal v obecnom živote zhola žiadnej platnosti, i nebol vstave konicc urobiť všeobecnej biede.

I sama kráľovská pokladnica nachodila sa v zlom položení a jej bieda stala sa ešte citlivejšou, keď započala sa vojna s Turkom. Tejto biede snažil sa kráľ tým spôsobom odpomôcť a potrebné k udržiavaniu vojska peniaze sohnať, že čiahnul ku jednej čiastke kostolných pokladov a vyzval i cirkevné i svetské vrchnosti, aby mu vydaly tiežc poklady.

Do Kremnice dostavil sa dňa 12. júla 1526 budínsky archipresbyter Ján a tekovský hlavný župan Franko Dóczy, i odniesli odtiaľto kostolných pokladov v celku vo váhe 54 hrivieu striebra.[2]

Podobne pochodily i kostoly v iných čiastkach krajiny ležiace a všetko takto nasbierané striebro bolo donesené do Budína, kde pracovalo sa v tomže čase už vo väčších rozmeroch na razení peňazí.

Že však vojakov nebolo možno platiť striebornými nádobami, krížami, monstranciami a podobnými vecmi, a poneváč razenie peňazí nešlo v tých dobách ešte tak rezko od ruky, ako dnes, kde stroj vstave je za jednu hodinu shotoviť viac kusov peňazí, než začiatkom šesťnásteho storočia sto raziteľov cez deň, vyzvala kráľovna Maria Kremnicu, aby bezodkladne vyslala čím najviac raziteľov spolu i s potrebnými ku razeniu peňazí nástrojmi do Budína.[3] Či Kremnica tomuto vyzvaniu poslúchla, nevideť z listín v tutejšom archíve opatrovaných.

Pehem teda došiel cieľa i mohol dať raziť peniaze v Budíne, kde on sám sídlil; ale radosť jeho netrvala dlho.

S baňami, obzvlášte s banskobystrickými v tých časiech kvetúcimi banskými závodmi na meď, a kupectvom neveľmi zabýval sa Pehem, i neprotivil sa tomu, aby tieto bane boly dané do prenájmu.

Turzovci oddali zpät banskobystrické bane a k nim patriace závody iba roku 1525 a už v máji 1526 vzali jich zase augšpurskí Fuggerovci do prenájmu.[4]

Po nešťastnej moháčskej bitke vyhlásil sa Ján Zápoľa za jednohlasne zvoleného a korunovaného kráľa, i vyzval Kremnicu v liste z Budína dňa 29. novembra 1526 písanom, aby mu vydala všetky kráľovské dóchodky. K tomu cieľu sdelil tomuto mestu, že vymenoval Jakuba Tornallyaiho za pokladníka a vyslal istého Juraja

[1]) L., 36, 1, 32.
[2]) L., 19, 1, 29 a 30.
[3]) L., 36, 1, 31.
[4]) L., 36, 1, 33. Podrobny inventar, shotovený od 27. mája až do 1. júna, z baní Fuggerovcom oddanych bol doručený Kremnici i opatruje sa v pôvodine v tutejšom mestskom archive až po dnešný deň.

literáta ku prevzatiu kráľovských dôchodkov do Kremnice. Kráľovnej Marii patriace dôchodky malý však zostať nedotknutými, lebo sám Zápoľa osvedčil sa v onom liste, že ku tymto dôchodkom nemieni ťiahnuť [1]). Poneváč ale kremnická komora a mincovňa mala patriť dľa náhľadu Zápoľovho medzi korunné statky, požiadal Zápoľa Kremnicu, aby bola spomenutému Jurajovi pri prejatí tejto komory po ruke.

Kremnica odpovedala na to, že kráľovna Maria nemá tu inšieho dôchodku, ako lucrum camerae, avšak Zápoľa požiadal v inom, z Ostrihomu dňa 18. decembra tohože roku písanom liste Kremnicu, aby práve lucrum camerae, ktoré ku korunnym dôchodkom patrí, vydala jeho poslovi Jurajovi, a i iné platy odvádzala nie kráľovnej, lež jeho ľuďom. [2])

No Kremnica nebola náchylná plniť vôľu Zápoľovu, bo sa už vtedy klonila na stranu kráľovnej Marie a jej brata Ferdinanda, i podporovala jejich stránku krvou i peniazmi. Tomu k vôli poslala 25. septembra 1527 pod Jánom Vernekerom 102 vojakov Kacianerovi i opatrila jich na pol mesiaca platom; [3]) v októbri na novo vybrala od svojich obyvateľov k udržiavaniu tohoto vojska potrebné peniaze [4]) a udržiavala ho ešte i v prvej polovici roku 1528 v Kacianerovom tábore, ba opatrila ho v druhej štvrti tohože roku i 12. koňmi. [5])

Za túto príchylnosť a za preukázané služby potvrdil kráľ Ferdinand Kremnici už v decembri 1527 výsady a práva na mincovňu a z jari nasledujúceho 1528. roku obnovil starodávne výsady a stanovy raziteľov peňazí kremnických, sibinských, košických, „et rivuli Dominarum," i pridal k nim, že do tychto mincovní nemajú byť žiadni cudzozemskí razitelia povolaní a v nich upotrebení. [6])

I kráľovna Maria pečovala o udržanie kremnického baníctva, a poneváč Kremnica bola prinutená pre veľké vojanské nákladky zanechať veľkú čiastku svojich baní a ponukla ju Marii, naložila táto kremnickému námestnému grófovi, Jánovi Dobravickému, aby z jednej stránky Kremnicu v udržiavaní vododvižných strojov a kopaní dedičnej štolne peniazmi podporoval, z druhej strany však aby mestské bane na istý čas prejal a na jej nákladky v nich ďalej pracovať dal; [7]) okrem toho vyzvala „regentes consiliarios regni Hungarie," aby banské mestá rozličnými daniami neobťažovali, [8]) a vojevodcov, aby tymže banským mestam tiež neškodili a jich neznepokojovali, [9]) slovom, kráľovna Maria podujala všetko možné, v prospech banských miest, len aby jich zachránila od každej možnej pohromy.

Takymto pokračovaním získala kráľovna Maria a kráľ Ferdinand banské mestá úplne pre seba, i utvoril z nich strediská, z ktorych

[1]) L, 20, l. 56. „. . . Ad bona quidem et proventus serenissimae dominae Mariae reginae nos intermittere nolumus.
[2]) L., 20, l. 58. — [3]) L, 26, l. 22. — [4]) L., 26, l. 23. — [5]) L, 26, l. 24.
[6]) L., 36, l. 36 a 37. — [7]) L., 20, l. 108. — [8]) L, 36, l. 34. — L., 26, l. 27. — L., 36, l. 40. — [9]) L., 26, l. 31.

sa proti svojmu súperovi Zápoľovi a jeho spojencom za dlhý čas bránil a udržoval svoje panstvo v tejto čiastke krajiny.

I Zápoľa viackrát pokúsil sa dostať banské mestá na svoju stranu, a síce hneď lichotiacimi slovmi,[1] hneď sľubami,[2] hneď hrozbami[3] a hneď zbrojou,[4], avšak všetko jeho usilovanie zostalo za dlhší čas marným.

Že banské mestá takto medzi dvojitým ohňom sa nachodily a mnoho trpeť musely, rozumie sa samo sebou. Ferdinand jim síce sľúbil, že prijde onedlho s veľkým vojskom do Uhorska a vyženie i Turkov i Zápoľu, avšak tento sľub jim mnoho neosožil, bo tých 100 ozbrojencov,[5] ktorých vše Maria, vše Ferdinand udržiavali k ochrane banských miest, bolo primálo proti presile Zápoľových stúpencov. Banské mestá síce tiež vydržiavaly svoje vlastné vojská, i premenily sa roku 1529 v samé tábory;[6], no napriek tomu neboly vstave Zápoľovi na dlho vzdorovať a keď z jari a potom zase v lete zvláštnymi poslanstvami Ferdinandovi hroziace nebezpečenstvo boly oznámily[7] a obdržali miesto vojska iba samé sľuby, podarilo sa Zápoľovým vodcom a stranníkom, jejichž počet zo dňa na deň zrastal, poneváč Ferdinandove nemecké vojská nešetrily ani privržencov svojho vlastného kráľových, ale jejich ľud utiskujúc, dediny plienily a pálily,[8] podmaniť v septembri a oktobri 1529 konečne i banské mestá moci Zápoľovej.[9]

Týmto spôsobom stal sa Zápoľa pánom i kremnickej hlavnej komory a mohol s ňou naložiť dľa vlastnej vôle; pamätajúc však na svoj sľub z roku 1526, že nemieni sa totiž dotknúť majetkov a dôchodkov kráľovnej Marii patriacich, nechal komoru túto v pokoji, ba nedovolil ani odstránenie Mariiných úradníkov a menovite námestného gróifa, Jána Dobravického, ktorý patril medzi zjavných Zápoľových nepriateľov, bárs Ľudvik Gritti všemožne usiloval sa dostať túto komoru do svojej moci a vymenovať v nej svojich ľudí úradníkmi.[10]

Či Zápoľa dal raziť i v Kremnici peniaze, neznať; že sa však za jeho času v Budíne razily, dosvedčuje najlepšie tá okolnosť, že už 14. novembra 1529 vyzval Kremnicu, aby bezodkladne poslala 20 raziteľov peňazí do Budína,[11] a poneváč Kremnica tomuto vyzvaniu hneď nezodpovedala, súril ju 24. novembra poznove o raziteľov.[12] Zdá sa, že nie tak samo mesto, ako radšej razitelia protivili sa tomuto rozkazu Zápoľovmu a nechceli ísť do Budína, lebo, keď Zápoľa roku 1531 poznove žiadal o vyslanie raziteľov, dostavilo sa 31. januára vyslanstvo raziteľov pred mestskú vrchnosť a protestovalo proti tomuže kráľovskému rozkazu.[13]

Do iných komorskych záležitostí nemiešal sa Zápoľa, kým panoval i nad tymito banskými mestami, ba dovolil, aby smeli vy-

[1]) L., 26, 1. 32. — [2]) L., 35. 1. 23 a 24. — [3]) L., 20, 1. 59. — [4]) L., 26, 1, 29. — [5]) L., 26, 1. 21. — Ad L., 26, 1. 32. — L., 26, 1. 27. — [6]) L., 26, 1, 34. — [7]) L., 26, 1, 27—30. — [8]) L., 26, 1, 30. — L., 31, 1, 17. — [9]) L., 50, 1, 25. — [10]) L., 34, 1. 7. — [11]) L., 36, 1, 38. — [12]) L., 36, 1, 39. — [13]) Curialprotocoll ex 1491, folio 120.

slanci kremnickí a baňskomestskí svobodne cestovať ku dvoru kráľovnej Marie[1] a s ňou v ustavičnom spojení stát.

V septembri a oktobri 1532 podarilo sa Ferdinandovi banské mestá zas dostať do svojej moci i podržat jich konečne.

Medzitym banské mestá ustavičnymi válečnymi vydavkami,[2] nátramne veľkymi daniami,[3] najviac však následkom upadnutia baníctva a práe s tymto spojenych tak veľmi upadly, že sa videly byť prinútenymi najväčšiu čiastku svojich baní zanechať a zapustiť. Aby teda baníctvo úplne nezahynulo, kráľovna Maria usilovala sa majiteľom baní peňaznú podporu poskytnúť a tymto spôsobom jich podopreť, prikázavšia, aby sa jim z komorskych dôchodkov potrebné peniaze sťa pôžička dávaly; ba prejala v Kremnici niektoré bane i ona sama a rozkázala na svoje útraty v nich pracovať.

I kráľ Ferdinand rozkázal v máji alebo júne 1533 Bernhardovi Pehemovi, ako i jeho námestníkom Jánovi Dobravickému a Bertholdovi Pehemovi, aby tych 15 dukátov, ktoré dávali každy tyždeň mestu Kremnici k udržovaniu jej baní už od dvoch rokov z komory sťa pôžičku, nazpät nepytali, i slúbil, že pošle do Kremnice zkúsenych baníkov a takych ľudí, ktorí baňam dobre rozumejú, aby vyzkúmali príčiny, pre ktoré tieto bane tak veľmi upadly, i aby porobili potrebné poriadky ku jejich opätnemu zotaveniu a rozvitku.[4]

Možno, žeby sa usilovanie Ferdinandovo a jeho sestrino podarilo, keby na viacročnú vojnu pokoj bol nasledoval, avšak ustavičné nepokoje a nejistota pred zbojníkmi a násilníkmi i v zámkoch sídliacimi i takmer vsetky lesy naplňovavsími a nad verejnymi cestami panujúcimi, utvorily baníctvu veľmi neprajné pomery, tak že sa ono nijak nemohlo zmôct a jednotlivcom z komorskych dôchodkov dávané pôžičky konečne takú vysku dosiahly, ktorá i kráľovnej Marii priveľkou byt sa zdala a ju prirodzene k tomu primála, aby pôžičky tie nazpät pytala. Tu potom vysvitlo, že ku pr. byvaly stiavnicky námestny grof. Peter Hiltprand, k udržiavaniu svojich baní dostal od kráľovnej v celku 15.574 zlatych a 75 denárov sťa pôžičku, ktorú nemohol viac vratit a kráľovna, nechtiac tento peniaz utratiť, musela prijat Hiltprandove bane sťa vyplatok.[5] Podobne sa stalo i s kremnickymi súkromnymi banami, lebo i tieto musela Maria roku 1548 v čas odratania danych pôžičiek na dlžobu prijat. Oddaté boly potom Ferdinandovi.[6]

Toto uctovanie dialo sa však uz len po smrti Pehemovej.

S tymto hlavnym grofom skoncil sa dlhy rad hlavnych grofov kremnickych a spravovanie tejto komory dostalo sa do rúk dolnorakuskej komory.

¹) L, 34, l, 7. L, 36, l, 12

²) L, 26, l, 35.

³) L, 51, l, 16. Dľa tejto vojenskej účtunce poslal v pozdline zachovanej muselo sedem banských miest zaplatiť 12 mája 1532 kráľovi Jánovi 2500 dukátov a dňa 6 augusta 100 hrivien striebra sťa vojenskú daň a 25 novembra zase Kazianerovi 3000 dukátov sťa pôžičku zložiť

⁴) L, 36, l, 47.

⁵) L, 37, l, 20.

⁶) L, 20, l, 66.

Nemožno! lebo patríš,
tak jak sa krásou leskneš, žitím jätríš,
jedine patríš — Slavianstvu!
Ó, štvite na západe, barvy meňte:
nezhyne Slavian — slnce v oriente!

Ba západ je len preto západom:
bo s golgotských múk vzdychom, pohľadom
tam musel skonať Slavian; ale východ
je tam, kde je, len preto, preto len:
bo Slavianstva kolíska tam v tom brale,
tam zora jeho, ztadiaľ slávy deň! . . .
Ty more čierno! nie bez príčiny,
jak čierne barvivo,
do lona zeme kýsi duch ťa leje;
bo až sa v skutok vtelia vidiny,
rúk bude, budú brká, ohnivo
čo tebou vypíšu Slavianstva zlaté deje! —
Hoj, jasné zdroje Balkánu!
vás mocný stráži Cherubin;
vám ružou kyne krásny Krim,
vám pozdrav žblnkotavý veje
z pŕs Bachčiseraj-fontánu!
Ó, Kavkaze! snáď zriem to tvoje steny!?
Pod jemným šiatrom z nebies obrusa
snáď hrdá hlava to tam Elbrusa!
Ó, koľký to tam obraz vyvesený!
kde polosvit a polotieň . . .
Ó, východ! slavianska ty sieň! —

Lež posaďme sa predsa. Tak.
Po púti toľkej už čas kľudu zažiť.
Jak zamat, táto pažiť —
Chlad vanu žhavé na líce
mi zaváňa tak útle, jemne;
som deckom otca vzduchu, matky zeme —
Tu z borov, smrečín vonný vôkol mrak;
tak sladko, snivo je mi nevdojak —
Ach; kosodrievä
hľa skladá na plecia mi svoje vetvice,
kol hrdla chvelých veniec rúk —
a tajných kýchsi súžeb slzou, múk
mi rosí v tvár, a v lone mojom zmdlieva.
Ba viem už, prečo plače, všecko;
má príčin nemálo.
Lež neplač — bude lepšie — decko!
a plakať — prestalo.
— Tu zraky moje oprely sa na juh.
A jak sa o juh žhavý opierajú:

tu lúčov vlnenie
ma vkolísalo v zasnenie.
Kýs' iných svetov zlatoskvúci odraz
je mojím snom, či dumy mojej obraz! —
Hej, podaj, Bože, podaj znamenie,
však radšej v skutočnosti, jako v snách! . . .

Na juhu — Tatier ťah.
Ha! ká to divotvorná zpráž
obzornou kmitla podmoľou
— blesk nad sebou sťa biča kráž —
a v cval sa dala vzduchu priestorou!?
Vidz! vrch za vrchom, hora za horou
až všetkých štyriadvadsať vrcholov,
jak parýp dvanásť párov
(v ktorých hrivách svitá to i mrká)
sa po zenith v chod pohlo rovnou čiarou . . .
Hneď sivko, hneď zas brnoš tmavý
hra večná nôh, vo výši zhrdlé hlavy,
strieborný z pyskov leskot frká,
súmerný žhavých kopýt brod . . .
Po vlase jejich slnka žiar
tak rozkošne si tančí, jak po perlách . . .
Tak idú — letia na východ.
Vznešená Lomnica a veľkolepý Gerlach:
to prvý čudnej zpráže pár.
Hra večná nôh, vo výši hrdé hlavy —
tak letia, vezú — Choč, ten kočiar slávy!
Za nimi čosi frká, ržo a rehce
nuž Hrdoš, Rozsudec, tie divé žrebce.
— A sedí niekto v tamtom koči!
Oj áno! krásou bohatá,
mladuškom vo venci
tam sedí panna — zakliata!
I kde ste junač, mládenci!?
No ktorý na koč povyskočí
z vás, schytí pannu z výšiny,
a vo víťaznom objatí
ju snesie — v rodné doliny!?
Kto, kto sa sláve posvätí;
kto vysvobodí zo zakliaťa pannu
a dovedie svobodnú na poľanu,
kto . . .!?

Ticho všade. Všetko zemou lezie —
zpráž cvála ďalej, ďalej pannu vezie.
Ach, nízkych svetov stínoplný odraz
len mojím snom, či dumy mojej obraz!

Ó, Matúš, Matúš!
ó, zatuž, po skriesení svojom zatúž!

18.

Jak ja sem na kriváňske štíty,
kde priestor, voľnosť, vzduch bez kalu:
ó, kebys', národe môj, i ty
— odhrnúc z čela svojho mraky,
zo srdca vylejúc rmut žiaľu —
už vykonal raz výlet taký!
a zastal tak, jak zastal ja: —
nad tebou modrá nebies povala;
na vôkol laškujúce vany,
lem huňky tvojej v hravom povievaní;
pod nohou pevná žuly pôda:
na žule pevná noha roda;
z brál bujný, skočný vodomet —
tak v srdci hrdom citov vznet;
kol skalísk hora šumotavá —
tak voľných duší reč i vrava;
nad prepasťmi sa vznášajúci orli —
tak duchov krídel, ktorý horlí;
lúč v čele štítov ligotavá —
tak hlava, ktorú týči sláva . . .
— Poď, národe! poď k svojim štítom:
poď, otúž sa jich veľkocitom!
Či darmo nad tebou sa klenú?
poď ku nim — k poučeniu!

Hľaď, jak sú pevné! nevykýval
jich ani vek, ni víchrov ďas.
Keď jeden abo druhý jich dobýval:
tu najviac ak jim urval jeden vlas,
i to len šedivý už, samopadlý;
v ostatňom darmo hrýzly, štvaly, duly,
nebolo jejich vzteku nikdy dosť.
Vlas schvatly, mysliac, že to rebro žuly,
vlas — mysliac, že to chrbta kosť!

Vidz, jak sú tvrdé! mnoho hromu
sa sosype, kým jeden šrám
a malinké len zaškrabnutie —
Nuž prizri víťazstvu sa tomu!
tam uč sa rany snášať, tam
a stávať v búrach nepohnute!
Keď dej ti predkov krátke aforisma:
tak do temien sa vrchov nazri písma!

Vidz, jak sú hrdé! v povedomí
až v nebo noria svoje čelá.
Tie jejich kvety, jejich stromy:
od vekov šata zjedinelá.

Však ony verne nosia ju:
šat nádeje si nedajú;
čo jich, jim neodníme nik.
To značí: na vzdor všakej tiesne
zachovať zvuky reči, piesne,
šat otcov, dobrý otcov zvyk!

Mne zdá sa: že tie vrchy nad vami
sú v nárku, plačúc mora okami . . .

Kremnická komora a jej gróß.

Podáva *Pavel Križko.*

(Dokončenie.)

Kremnica bola toho času, totiž roku 1520, už vo veľmi biednom položení, lebo sám Alexius Turzo hovorí v spomenutej listine, že je toto mesto, ktoré bolo kedysi medzi baňskými mestami najznačnejším a najmohutnejším, následkom upadnutia baníctva z najväčšej čiastky pusté.

Podobné smutné pomery a náramná chudoba panovaly i v ostatných baňských mestách a udržovaly tutejší, ináče pokojný ľud, v ustavičnom vrení.

V takomto položení dostaly sa tieto mestá a s nimi panstvo zvolenského zámku roku 1542 v údeľ kráľovnej Marii.

Táto oznámila siedmym baňským mestám už 29. januára tohože roku, že splnomocnila z troch členov záležajúce povereníctvo, aby prevzalo pre ňu zvolenský zámok a k nemu patriace panstvo, ako tiež i hlavnú komoru kremnickú. Členovia tohoto povereníctva boli: „Stephanus Amadeus de Warkon, assessor sedis judiciariae regni nostri, Marcus Horvath de Dubravicza, agaronum regiorum magister, et Bernhardus Pehem comes et camerarius Cremniciensis.“ Útraty tohoto povereníctva mala dľa kráľovninho rozkazu zaplatiť Kremnica.[1])

Toto povereníctvo, doplniac sa este stvrtym členom, Imrom Szerencsés, pozvalo dňa 14. februára baňské mestá, aby sa 18. tohože mesiaca do Baňskej Bystrice ku spoločnému shromaždeniu dostavily.[2])

Hlavnym účelom tohoto shromaždenia malo byť upokojenie baňskomestského obyvateľstva, lebo nepokoje už od rokov trvajúce začaly ohrožovať i jestvovanie tychto miest, a odstránenie príčin, z nichž sa tieto neblahé pomery vyvinuly, a preto bolo i baňskym mestám i jednotlivym jejich obyvateľom voľno predniesť svoje stiažnosti a žaloby v tomto shromaždení, avšak tento cieľ nebol do-

[1]) L, 20, 1, 8. — [2]) L, 21, 1, 6.

siahnutý a povážlivé nepokoje trvaly i ďalej; jediné, čo tože shromaždenie vykonalo, bolo odovzdanie panstva ku zvolenskému zámku patriaceho spolu s kremnickou hlavnou komorou Bernhardovi Pehemovi a vyhlásenie tohoto muža za hlavného komorského grófa.

Tento hlavný gróf sdržoval sa však v Kremnici a iných baňských mestách len veľmi zriedka a vyvoliac si bydlo pri kráľovskom dvore, poveril v najviac prípadoch svojich námestníkov, aby vynasnažovali sa vyhoveť jeho povinnosťam. Toto ho však baňským mestám celkom odcudzilo, a tutejšie obyvateľstvo ho nenávidelo i dalo mu pocítiť svoju nevoľu hneď na začiatku jeho úradovania.

Rozhorčenie v samých baňských mestách z jednej a medzi tymito a hlavným grófom z druhej strany riastlo zo dňa na deň. tak, že už roku 1525 sám Pehem veľmi ostré výčitky preto robil kremnickým, v Budíne baviacim sa vyslancom a otvorene vyznal, že od krajinských veľmožov veľmi mnoho musí trpeť pre baňské mestá a hlavne preto, že razitelia neshotovujú peniaze také, akými by maly byť. Súčasne vyhrážal sa, že prestane Kremnici peniaze dať raziť a preloží mincovňu ta, kam sa jemu samému bude páčiť. Práve tak tvrdo hovoril i jeho námestník, Imro Szerencsés, ktorého kremnickí poslanci židom menujú, keď jim oddával Pehem list, v ňomž bolo pozvanie pre kremnického námestného grófa, Jána Húba, aby ustanovil sa do Budína.[1])

Toho času bol ktorysi z bývalých hlavných grófov Turzovcov v ťažkom väzení držaný, avšak jeho priatelia, ku ktorým patrili viacerí veľmoži, usilovali sa ho nielen vysvobodiť, ale zadovážiť mu zase i hlavné grófstvo v kremnickej komore, preto pracovali na páde Pehemovom, jehož sťa cudzinca a človeka cudzozemským zvykom oddaného nie veľmi návideli.[2])

Pehemovo postavenie nebolo teda ľahké a keby sa práve sama kráľovna nebola za neho tak veľmi zaujímala a ho podporovala, bolo by v krátkom čase bývalo po jeho grófstve i bola by sa dostala táto hodnosť inému, snáď súcejšímu a baňským mestám milšiemu človeku. Toto Pehem nielen sípil, ale i celkom jasne videl, i aby svoje vlastné postavenie, ktoré veru bolo výhodným, čím lepšie mohol upevniť, usiloval sa i druhých priateľov a podporovateľov získať a práve preto snažil sa mincovňu z Kremnice vziať a preložiť do daktorého iného mesta.

No Kremničanom a vôbec baňským mestám nemohlo byť toto počínanie Pehemovo ľahostajným, lebo jim muselo na tom záležať, aby nebola mincovňa snáď do vzdialeného mesta preložená, poneváč svoje baňské vyrobky do nej odvádzaly, čoby ovšem s väčšími pre ne nákladkami bolo bývalo spojené, a preto sa obrátily ku kráľovi s prosbou, aby bola ponechaná mincovňa tam, kde nachodí sa už od viac storočí.

No táto prosba baňských miest bola o veľa dlhšie, ako by sa jim to bolo páčilo, pojednávaná, i zdá sa, že sa Pehemovi bolo na čas podarilo i samu kráľovnu baňským mestám odcudziť; avšak

[1]) I., 34, 1, 5. — [2]) Tamže.

konečne predsa len banské mestá zvíťazily, lebo kráľ Ludvik v potvrdzujúcej, dňa 13. decembra 1525 vydanej listine uznal a potvrdil kremnické výsady a práva, vzťahujúce sa na mincovňu.[1])

Už vyššie sme spomenuli, že dľa Pehemovho tvrdenia žalovalo sa zemanstvo a na kráľovskom dvore baviaci sa veľmoži na zlé peniaze; táto žaloba platila obzvlášte o medených peniazoch, ktoré razily sa od začiatku roku 1525, bárs i strieborné peniaze boly ohľadom svojej vnútornej hodnoty o veľa horšie, nežli pred niekoľkými desaťročiami.

Avšak i razitelia peňazí žalovali sa podobne na zlý plat, ktorý dostávali následkom Pehemovho rozkazu.

Malá cena, ba takrečeno bezcennosť medených peňazí a zhoršenie vnútornej hodnoty pri strieborných peniazoch zapríčinilo velikú drahotu, biedu a nespokojnosť, tak že baníci a ostatní pri baníctve zaneprázdnení robotníci hrozili už zjavnou zburou, a následkom toho obzvlášte Kremnica, Baňská Bystrica a Štiavnica nachodily sa vo veľkom nebezpečenstve.

Tieto smutné pomery oznámila Kremnica kráľovi a prosila ho o zavedenie poriadkov, aby zlepšilo sa smutné položenie chudobného robotníckeho ľudu, následkom čoho vydal kráľ Ludvik dňa 24. júna 1525 krajinskému pokladníkovi Jánovi Dóczymu a hlavnému grófovi Pehemovi rozkaz, aby kremnickým raziteľom peňazí zase taký plat dávali, aký bol v obyčaji pred razením medených peňazí. Tento plat však záležal v tom, že dostávali z každej hrivny pagamentu, čiže kovovej miešaniny, dva pisety pagamentu a za každých sto hrivien miešaniny kovovej tri zlaté v hotových strieborných peniazoch. Súčasne zastavil kráľ razenie medených peňazí a poručil, aby zase hotovily sa len strieborné peniaze.[2])

V druhom, dňa 1. septembra tohože roku vydanom nariadení poručil kráľ, aby prestali raziť malej hodnoty strieborné peniaze, i aby hotovili zase tak dobré, aké bývaly za starších čias shotovované. Súčasne rozkázal, že dva nové, t. j. menšej hodnoty strieborné peniaze majú len toľko platiť, ako jeden starší, väčšiu vnútornú cenu majúci denár, i aby sa za dva horšie denáre z každých vecí práve toľko dávalo v predaji ako za jeden lepší. Cena nového denára mala byť rovná cene starodávneho obolusa.[3]) Týmto nariadením chcel kráľ z jednej strany reptajúcich veľmožov a zemanov utíšiť a z druhej strany koniec urobiť všeobecnej drahote a biede. Že i krajinská pokladnica osoh z toho mala, rozumie sa samo sebou.

Tento kráľovský rozkaz zostal však nepovšimnutým, lebo ľud staré strieborné peniaze tri- i štyrikrát vyššie cenil, nežli nové, a a preto vyzval kráľ už 22. januára 1526 právomocnosti a medzi nimi i Kremnicu, aby ho v jeho námahách podporovaly a tých, ktorí protivia sa jeho rozkazom, citlive trestaly i prinútily k plneniu kráľovských nariadení. Tomu k vôli splnomocnil právomocnosti, aby všetkým tým, ktorí budú ceniť peniaze inakšie, než príkaz zneje,

[1]) L, 36, 1, 29. — [2]) L., 36, 1, 30. — [3]) L., 36, 1, 28.

jejich veci shabaly, alebo jich, akby mali základnú žalobu, poslali do Budína ku hlavnému grófovi cieľom zamenenia nových peňazí za staré. Na iných miestach prísne zakázal zámenu peňazí, i dal len v Budíne raziť lepšie strieborné peniaze, ačpráve bol len nedávno potvrdil Kremnici jej na mincovňu vzťahujúce sa výsady a práva.[1]

Avšak úcta a vážnosť pred kráľom bola v tých časiech už hlboko klesla a tento rozkaz nemal v obecnom živote zhola žiadnej platnosti, i nebol vstave koniec urobiť všeobecnej biede.

I sama kráľovská pokladnica nachodila sa v zlom položení a jej bieda stala sa ešte citlivejšou, keď započala sa vojna s Turkom. Tejto biede snažil sa kráľ tým spôsobom odpomôcť a potrebné k udržiavaniu vojska peniaze sohnať, že čiahnul ku jednej čiastke kostolných pokladov a vyzval i cirkevné i svetské vrchnosti, aby mu vydaly tiežc poklady.

Do Kremnice dostavil sa dňa 12. júla 1526 budínsky archipresbyter Ján a tekovský hlavný župan Franko Dóczy, i odniesli odtiaľto kostolných pokladov v celku vo váhe 54 hrivien striebra.[2]

Podobne pochodily i kostoly v iných čiastkach krajiny ležiace a všetko takto nasbierané striebro bolo donesené do Budína, kde pracovalo sa v tomže čase už vo väčších rozmeroch na razení peňazí.

Že však vojakov nebolo možno platiť striebornými nádobami, krížami, monstranciami a podobnými vecmi, a poneváč razenie peňazí nešlo v tých dobách ešte tak rezko od ruky, ako dnes, kde stroj vstave je za jednu hodinu shotoviť viac kusov peňazí, než začiatkom šesťnásteho storočia sto raziteľov cez deň, vyzvala kráľovna Maria Kremnicu, aby bezodkladne vyslala čím najviac raziteľov spolu i s potrebnými ku razeniu peňazí nástrojmi do Budína.[3] Či Kremnica tomuto vyzvaniu poslúchla, nevideť z listín v tutejšom archíve opatrovaných.

Pehem teda došiel cieľa i mohol dať raziť peniaze v Budíne, kde on sám sídlil; ale radosť jeho netrvala dlho.

S baňami, obzvlášte s baňskobystrickými v tých časiech kvetúcimi baňskými závodmi na meď, a kupectvom neveľmi zabýval sa Pehem, i neprotivil sa tomu, aby tieto bane boly dané do prenájmu.

Turzovci oddali zpät baňskobystrické bane a k nim patriace závody iba roku 1525 a už v máji 1526 vzali jich zase augšpurskí Fuggerovci do prenájmu.[4]

Po nešťastnej moháčskej bitke vyhlásil sa Ján Zápoľa za jednohlasne zvoleného a korunovaného kráľa, i vyzval Kremnicu v liste z Budína dňa 29. novembra 1526 písanom, aby mu vydala všetky kráľovské dôchodky. K tomu cieľu sdelil tomuto mestu, že vymenoval Jakuba Tornallyaiho za pokladníka a vyslal istého Juraja

[1]) L., 36, 1, 32.
[2]) L., 19, 1, 29 a 30.
[3]) L., 36, 1, 31.
[4]) L., 36, 1, 33. Podrobny inventar, shotovený od 27. mája až do 1. júna, z baní Fuggerovcom oddaných bol doručený Kremnici i opatruje sa v pôvodine v tutejšom mestskom archive až po dnešný deň.

literáta ku prevzatiu kráľovských dôchodkov do Kremnice. Kráľovnej Marii patriace dôchodky maly však zostať nedotknutými, lebo sám Zápoľa osvedčil sa v onom liste, že ku tymto dôchodkom nemieni čiahnuť[1]). Poneváč ale kremnická komora a mincovňa mala patriť dľa náhladu Zápoľovho medzi korunné statky, požiadal Zápoľa Kremnicu, aby bola spomenutému Jurajovi pri prejatí tejto komory po ruke.

Kremnica odpovedala na to, že kráľovna Maria nemá tu inšieho dôchodku, ako lucrum camerae, avšak Zápoľa požiadal v inom, z Ostrihomu dňa 18. decembra tohože roku písanom liste Kremnicu, aby práve lucrum camerae, ktoré ku korunnym dôchodkom patrí, vydala jeho poslovi Jurajovi, a i iné platy odvádzala nie kráľovnej, lež jeho ľuďom.[2])

No Kremnica nebola náchylná plniť vôľu Zápoľovu, bo sa už vtedy klonila na stranu kráľovnej Marie a jej brata Ferdinanda, i podporovala jejich stránku krvou i peniazmi. Tomu k vôli poslala 25. septembra 1527 pod Jánom Vernekerom 102 vojakov Kacianerovi i opatrila jich na pol mesiaca platom;[3]) v októbri na novo vybrala od svojich obyvateľov k udržiavaniu tohoto vojska potrebné peniaze[4]) a udržiavala ho ešte i v prvej polovici roku 1528 v Kacianerovom tábore, ba opatrila ho v druhej štvrti tohože roku i 12. koňmi.[5])

Za túto príchylnost a za preukázané služby potvrdil kráľ Ferdinand Kremnici už v decembri 1527 vysady a práva na mincovňu a z jari nasledujúceho 1528. roku obnovil starodávne výsady a stanovy raziteľov peňazí kremnických, sibinských, košických, „et rivuli Dominarum," i pridal k nim, že do tychto mincovní nemajú byť žiadni cudzozemskí razitelia povolaní a v nich upotrebení.[6])

I kráľovna Maria pečovala o udržanie kremnického baníctva, a poneváč Kremnica bola prinútená pre veľké vojanské nákladky zanechať veľkú čiastku svojich baní a ponukla ju Marii, naložila táto kremnickému námestnému grófovi, Jánovi Dobravickému, aby z jednej stránky Kremnicu v udržiavaní vododvižnych strojov a kopaní dedičnej štolne peniazmi podporoval, z druhej strany však aby mestské bane na istý čas prejal a na jej nákladky v nich ďalej pracovať dal;[7]) okrem toho vyzvala „regentes consiliarios regni Hungarie," aby banské mestá rozličnými daniami neobťažovali,[8]) a vojevodcov, aby tymže banským mestám tiež neškodili a jich neznepokojovali,[9]) slovom, kráľovna Maria podujala všetko možné, v prospech banských miest, len aby jich zachránila od každej možnej pohromy.

Takymto pokračovaním získala kráľovna Maria a kraľ Ferdinand banské mestá úplne pre seba, i utvoril z nich strediská, z ktorych

[1]) I, 20, 1, 56. „. . . Ad bona quidem et proventus serenissimae dominae Mariae reginae nos intermittere nolumus.
[2]) I., 20, 1, 5?. — [3]) I, 26, 1, 22. — [4]) I., 26, 1, 23. — [5]) I, 26, 1, 24. — [6]) I., 36, 1, 36 a 37. — [7]) I., 20, 1, 108. — [8]) I., 36, 1, 34. — I., 26, 1, 27. — I, 36, 1, 40. — [9]) I., 26, 1, 31.

sa proti svojmu súperovi Zápoľovi a jeho spojencom za dlhý čas bránil a udržoval svoje panstvo v tejto čiastke krajiny.

I Zápoľa viackrát pokúsil sa dostať baňské mestá na svoju stranu, a síce hneď lichotiacimi slovmi,[1] hneď sľubami,[2] hneď hrozbami[3] a hneď zbrojou,[4], avšak všetko jeho usilovanie zostalo za dlhší čas marným.

Že baňské mestá takto medzi dvojitým ohňom sa nachodily a mnoho trpeť musely, rozumie sa samo sebou. Ferdinand jim síce sľúbil, že prijde onedlho s veľkým vojskom do Uhorska a vyženie i Turkov i Zápoľu, avšak tento sľub jim mnoho neosožil, bo tých 100 ozbrojencov,[5] ktorých vše Maria, vše Ferdinand udržiavali k ochrane baňských miest, bolo primálo proti presile Zápoľových stúpencov. Baňské mestá síce tiež vydržiavaly svoje vlastné vojská, i premenily sa roku 1529 v samé tábory;[6], no napriek tomu neboly vstave Zápoľovi na dlho vzdorovať a keď z jari a potom zase v lete zvláštnymi poslanstvami Ferdinandovi hroziace nebezpečenstvo boly oznámily[7] a obdržali miesto vojska iba samé sľuby, podarilo sa Zápoľovým vodcom a stranníkom, jejichž počet zo dňa na deň zrastal, ponevač Ferdinandove nemecké vojská nešetrily ani privržencov svojho vlastného kráľových, ale jejich ľud utiskujúc, dediny plienily a pálily,[8] podmaniť v septembri a oktobri 1529 konečne i baňské mestá moci Zápoľovej.[9]

Týmto spôsobom stal sa Zápoľa pánom i kremnickej hlavnej komory a mohol s ňou naložiť dľa vlastnej vôle; pamätajúc však na svoj sľub z roku 1526, že nemieni sa totiž dotknúť majetkov a dôchodkov kráľovnej Marii patriacich, nechal komoru túto v pokoji, ba nedovolil ani odstránenie Mariiných úradníkov a menovite námestného gróťa, Jána Dobravického, ktorý patril medzi zjavných Zápoľových nepriateľov, bárs Ľudvik Gritti všemožne usiloval sa dostať túto komoru do svojej moci a vymenovať v nej svojich ľudí úradníkmi.[10]

Či Zápoľa dal raziť i v Kremnici peniaze, neznať; že sa však za jeho času v Budíne razily, dosvedčuje najlepšie tá okolnosť, že už 14. novembra 1529 vyzval Kremnicu, aby bezodkladne poslala 20 raziteľov peňazí do Budína,[11] a ponevač Kremnica tomuto vyzvaniu hneď nezodpovedala, súril ju 24. novembra poznove o raziteľov.[12] Zdá sa, že nie tak samo mesto, ako radšej razitelia protivili sa tomuto rozkazu Zápoľovmu a nechceli ísť do Budína, lebo, keď Zápoľa roku 1531 poznove žiadal o vyslanie raziteľov, dostavilo sa 31. januára vyslanstvo raziteľov pred mestskú vrchnosť a protestovalo proti tomuže kráľovskému rozkazu.[13]

Do iných komorských záležitostí nemiešal sa Zápoľa, kým panoval i nad týmito baňskými mestami, ba dovolil, aby smeli vy-

[1]) L., 26, 1, 32. — [2]) L., 35, 1, 23 a 24. — [3]) L., 20, 1, 59. — [4]) L., 26, 1, 29. — [5]) L., 26, 1, 21. — Ad L., 26, 1, 32. — L., 26, 1, 27. — [6]) L., 26, 1, 34. — [7]) L., 26, 1, 27—30. — [8]) L., 26, 1, 30. — L., 31, 1, 17. — [9]) L., 50, 1, 25. — [10]) L., 31, 1, 7. — [11]) L., 36, 1, 38. — [12]) L., 36, 1, 39. — [13]) Curialprotocoll ex 1491, folio 120.

slanci kremnicki a baňskomestskí svobodne cestovať ku dvoru kráľovnej Marie [1] a s ňou v ustavičnom spojení stát.

V septembri a oktobri 1532 podarilo sa Ferdinandovi banské mestá zas dostať do svojej moci i podržať jich konečne.

Medzitym baňské mestá ustavičnymi válečnymi vydavkami, [2] náramne veľkymi daniami, [3] najviac však následkom upadnutia baníctva a práe s tymto spojenych tak veľmi upadly, ze sa videly byť primitenymi najväčšiu čiastku svojich baní zanechat a zapustiť. Aby teda baníctvo úplne nezahynulo, kráľovna Maria usilovala sa majiteľom baní peňaznú podporu poskytnuť a tymto spôsobom jich podopreť, prikázavsia, aby sa jim z komorskych dôchodkov potrebné peniaze sta požička dávaly; ba prejala v Kremnici niektoré bane i ona sama a rozkázala na svoje útraty v nich pracovat.

I král Ferdinand rozkázal v máji alebo june 1533 Bernhardovi Pehemovi, ako i jeho námestníkom Jánovi Dobravickému a Bertholdovi Pehemovi, aby tych 15 dukátov, ktoré dávali každy tyžden mestu Kremnici k udržovaniu jej baní už od dvoch rokov z komory sta požičku, nazpät nepytali, i slúbil, že pošle do Kremnice zkúsenych baníkov a takych ľudí, ktorí baňam dobre rozumejú, aby vyzkúmali príčiny, pre ktoré tieto bane tak veľmi upadly, i aby porobili potrebné poriadky ku jejich opätnemu zotaveniu a rozvitku. [4]

Možno, žeby sa usilovanie Ferdinandovo a jeho sestrino podarilo, keby na viacročnu vojnu pokoj bol nasledoval, avšak ustavičné nepokoje a nejistota pred zbojnikmi a násilnikmi i v zámkoch sídliacimi i takmer vsetky lesy naplnovavsimi a nad verejnymi cestami panujúcimi, utvorily baníctvu velmi neprajné pomery, tak ze sa ono nijak nemohlo zmôct a jednotlivcom z komorskych dôchodkov dávané pozičky konečne taku vysku dosiahly, ktora i kraľovnej Marii privelkou byt sa zdala a ju prirodzene k tomu primala, aby požičky tie nazpat pytala. Tu potom vysvitlo, ze ku pr. byvaly stiavnicky námestny gróf. Peter Hiltprand, k udrziavaniu svojich baní dostal od kraľovnej v celku 15.574 zlatych a 75 denárov sta pozičku, ktoru nemohol viac vratit a kraľovna, nechtiac tento peniaz utratit, musela prijat Hiltprandove bane sta vyplatok. [5] Podobne sa stalo i s kremnickymi súkromnymi banami, lebo i tieto musela Maria roku 1548 v čas odratania danych poziciek na dlzobu prijat. Oddaté boly potom Ferdinandovi. [6]

Toto uctovanie dialo sa vsak uz len po smrti Pehemovej.

S tymto hlavnym grofom skoncil sa dlhy rad hlavnych grofov kremnickych a spravovanie tejto komory dostalo sa do rúk dolnorakúskej komory.

[1] I, 34, 1, 7. — I, [illegible], 1, 42.
[2] I, 26, 1, 35.
[3] I, 51, 1, 16. Dľa tejto vojenskej [illegible] posiaľ v pomerne zachovanej musely sedem banských miest zaplatiť 12 mája 1532 kráľovi Jánovi 2500 dukátov a dňa 6 augusta 100 hrivien striebra sta vojenskú daň a 25 novembra zase [illegible] 3000 dukátov sta pôžičku [illegible].
[4] I, 36, 1, 47.
[5] I, 37, 1, 20.
[6] I, 20, 1, 66.

V Kremnici nasledoval po Jánovi Dobravickom, ktorý složil hodnosť námestného grófa 14. júla 1541 (sťa druhý námestný gróf bol mu roku 1533 brat hlavného grófov Berthold a roku 1539 ešte i Balthazár Himmelreich pripojený). Balthazár Himmelreich [1]) a za týmto roku 1553 Wolfgang Roll, ktorý úradoval až do roku 1589, sťa námestný gróf, avšak obor účinkovania týchto námestných grófov bol už veľmi malý a kremnická hlavná komora prestala úplne jestvovať.

Otcova kliatba.

Poviedka.

Dobre vám mládencom po mestách, zvlášte keď nevyčerpané vrecko dovolí, pustiť sa do hlučného prúdu. My dedinskí či s plným, či s prázdnym vreckom, postavení na „chlebovej postati,“ poddaní sme často nemoci „dlhou chvíľou“ nazvanej. „Dobrá bolesť, čo dá pojiesť,“ odpoviete nám príslovím, posmešne dvíhajúc plecia. „A predsa zlá,“ dupneme my nohou na spôsob Gallilei-ov. V tejto nemoci býva najbezpečnejším liekom dobrý sused, ktorí príchodom svojím prekvapuje nás vtedy, keď pri úplnom zdraví bolia nás všetky údy, pri zdravom rozume nevládzeme chopiť niť riadnej myšlienky, ale z kúta do kúta presedúvame bez cieľa.

Vďaka dobrému susedovi Knožkovi, „dlhá chvíľa“ moja trvala krátko. Zachodil často ku mne a predsa príchod jeho bol mi vždy vítaným. Musím ho riadne predstaviť, zaslúži z mojej strany všetkej šetrnosti. Nízka, shrbená postava, už sedem krížikov tlačilo plecia jeho, nerozlučiteľná s obšúchanou šubkou; šedivé vlasy vždy hladko pričesané splývaly až na plecia, modré oči, len že tú modrinu už trochu slnce bolo vyťahalo, hustým obočím zakryté, bojazlive vyzeraly zo svojho úkrytu, nos na vrchu stlačený, pri spodku svojou rozšírenosťou tvoril ochrannú strechu ústam. A tie ústa bez zapekačky ani mysleť; vidno, že si zaľúbila ľavý kútik, tam mala svoje dobre utlačené mestisko.

Do izby prichodil s hlbokou poklonou. Keď som mu stolec ponúkol k sadnutiu, šuchol po ňom rukou, aby mi ukázal svoju čistotymilovnosť. V pravde nie jeho šubka od stolca, ale môj stolec od obšúchanej šubky bol v nebezpečenstve.

Rozhovory naše počínaly pri denných udalosťach a končily vypravovaním jeho života. Posledné bolo mi najmilším, lebo naivnosť jeho rozpravy presvedčovala ma o pravdivosti rozprávaného. V taký čas oči mu svietily novou žiarou, zasmiať ani za svet, s vážnou tvárou poslúchať som musel najsmiešnejšie veci. Môj sused žartu neznal. Hotový k odchodu siahol po svojom klobúku, kedykoľvek

[1]) L. 31, 1, 17, 18 a 19. - L. 36, 1, 47 a Curialprotocoll ex 1491 folio 160.

krívily sa mi ústa ku smiechu a stálo ma mnoho odhovárania, kym dal sa udobriť. Konečne ostal a rozprával ďalej, bedlive pozorujúc, či nejaky posmešny vyraz nezbadá na tvári mojej. Bol žiarlivým na svoje dobré meno a vážnosť, ktorú medzi spoluobčany požíval; preto „nikto nebude robiť z neho posmechy.“

„Čím ďalej človek žije,“ rozkladal mi vážne, „tym viac zkúsi; ale terajšia mládež nerada učí sa zo zkúseností starších, neuctí šediny.“ Vo svojich šedinách mal Knožko zvláštne zaľúbenie.

„Pravdu máte, pán sused,“ potvrdil som slová jeho. Do „pánov“ musel som mu nadať k vôli obšúchanej čiernej šubke; v tej požiadavke sú naši dedinskí čiernoodenci veľmi prísni. Knožko uspokojive pokýval hlavou.

„Mnohy si myslí,“ pokračoval, „že zkúsenosť je pečeny holub, ktory každému rovno do úst letí. A predsa musí človek otvárať oči po svete, aby niečo zkúsil, ba často i trpké pilulky prežierať.“

„Či sa vám mnoho zlého prihodilo?“ zpytujem sa, na odiv stavájúc sústrasť svoju, kdežto pravdu reknúc, otázky moje len povzbudzovať chcely Knožku k ďalšiemu rozprávaniu.

„Čiže mnoho zlého? Od mladosti do starosti žil som v trápení, a to nemohlo ani ináče byť,“ doložil so vzdychom: „otec ma prekliaI!“

„Váš otec? vlastny otec?“

„Môj vlastny otec. Už dávno hnije v zemi. Bol som šuhaj na ženenie, matka nedovladovala, otec na javo mi dával, že je čas tu, aby ma oženili. Áno, mňa oženili. Mali hotovú nevestu, Katku susedovie; jediná dcérka, bola akoby pre mňa stvorená, jich dom susedil s našim, riastli sme spolu od malička, ale práve preto hrozil som sa tej myšlienky. Neviem, prečo mi bola protivnou. Rodičom odpieral som pod zámienkou, že este času dosť; oni vraveli, že jim je na spech, človek smrteľny, nezná svoju hodinu. Naposledy bez obalu vyslovil som svoju protiveň proti zamyslanej neveste. Neznáte si predstaviť shrozenie nad tym, že ja chcem pri voľbe rozhodovať.“

„Vy ste mali pravdu,“ skočil som mu do reči.

„Mal a nemal,“ odvetil: „mňa sa tykalo, na cely život mal som byť sviazany, mne prišlo rozhodovat. Ale čo môže rozsúdiť mlady chasník, ktory nevidel este starosti. Tí v práci osediveli znajú to lepsie.“

Pred tymto dôvodenim som umlkol.

„Nastala ťažká doba,“ natačal s rozťažkanym srdcom, „za prosbami matkinymi hrmely otcove hrozby, vsetko bolo metanim hrachu na stenu, zatvrdeny nemohol som popustit. Otcovsky dom stával sa mi peklom na nevydrzanie. Odhodlal som sa, ze odıdem na vandrovku. Matka plakala, otec preklınal, a keď napriek vsetkému posbieral som svoje veci, vypevadil ma z domu s tym slovom: „Bodaj si nemal nikdy dobrej zeny!“

Keď posledné slová roztuženym hlasom prerieko! a oči mu zavlhly slzou, so zahanbenim priznávam mi vyznať, že mi bolo do smiechu, ale pohlad na zarmuteneho a sizavym okom bedlive pozorujúceho starce zahnal mi vsetok smiech.

„Otcom prekliaty, matkou oplakaný odchodil som z domu. Zatvrdilosť nedovolila voľno tiecť slzám mojim, ale divno mi bolo okolo srdca. Sám na sebä zanechaný mal som vstúpiť do neznámeho sveta, medzi cudzých ľudí.“

„Veru krušná to práca,“ ubezpečoval som Knožku, že i ja viem oceniť vážnosť jeho podniku.

„To nebolo ešte ničím,“ odtušil mi povzbudený. „Teraz vandrovať a vtedy, je nebo a zem. Celý deň brodiť po blatných cestách a večer vysilený ľahnúť na tvrdú lavicu.“

„To prihodí sa i teraz,“ umenšoval som jeho zásluhu.

„Ľahko súdiť, kým nedopoviem,“ odsekol mi trochu namrzený: „na tej lavici, kdeby si ustatý lepšie pospal, ako kráľ v hodbabných perinách, musíš spať ako zajac; možno, že ľudia kujú zradu proti tebe a zajtrá oblečú ti vyšnurovaný kabát, opášu šabličku, pripnú ostrohy a tebe ani dva životy nedostačia, aby si doslúžil vojančinu.“

„Pravda!“ prisviedčal som.

„Tak, vidíte, v ustavičnom strachu cestoval som do Miškovca. Prácu našiel som u nejakého Kuruc Jánoša. On so svojou manželkou a jedinou dcérou Boriškou prežívali si veľmi pohodlne. Majiteľ domu a vinice mal všetko, čo mu len srdce zažiadalo, nechybälo mu len vtačie mlieko.“

„Toho nepotreboval, miškovské víno bolo mu vynáhradou,“ mlsnul som si na jeden pohárik.

„Mali sme ho dosť, lebo mne dostávalo sa tej povinnosti s majiteľom ochutnávať vínko v pivnici.“

„Hádam ste niekdy i pod čiapkou doniesli domov?“ prehodím so smiechom.

„Bože chráň,“ odpovedal celkom vážne. „Poriadny človek nesmie spraviť sa opicou. Vždy počestne, zvlášte v cudzom svete, bolo mojím pravidlom. A mohlo mi byť dobre, keby kliatby otcovej nie.“

„Čo nepoviete!“ stával som sa pozornejším.

„Veru kliatba. Majster Kuruc miloval ma sťa svojho syna; zo schválnych narážiek badal som, žeby ma radi spárili s Boriškou.“

„Páčila sa vám?“

„Hm! dievča ako kalina, čierne oči svietily sťa dva žeravé uhlíky. Vyhybala mi, nič prirodzenejšieho, rodičia jej povedali, čo ju očakáva, a Boriška hanbila sa, myslel som; zadudrala niečo medzi zuby, z čoho som vyrozumel len slovo „tót.“ Aha! už chce ma dráždiť; blízko sme pri láske.“

„Vy ste boli cely tigliar, pán sused,“ pochválil som ho.

„Mladá krev; všetci sme rovní za mlady. Porovnával som ju so všetkymi známymi dievčaty: páru nemala. Čožeby tie modroočky proti čiernookej? Modré oko je studená hlbina, do ktorej radi pozeráme, čierne je horúci plameň, do ktorého raz pozreť dostačí, aby nám srdce stálo v ohni.“ Posledné slová celkom takto nevypadly; dosť na tom, bolo niečo na veci.

„Ona chce dráždiť, musím ja tiež. Keby tých čiernych očú nebolo! Tie udržaly ma v príslušnej vzdialenosti. Rodičia povzbudzovali, už som bol na skoku, že všetko prenesiem zo srdca na jazyk zase tie čierne oči. Začal som rozmyšľať, či z toho pohľadu nehovorí ku mne ňejaký tajny milenec. Vyzvedieť musím akokoľvek. Za súmraku vyšuchla Boriška do zahrady, ja za ňou; široká jabloň ukryla ma. Ona chodila ľahostajne medzi hriadkami, tu odtrhla kvietok, tam vyšklbla burinu, ale čím diaľ, tým väčmi dialila sa od domu rovným smerom ku zadnym dvierkam. Takmer razom dobehli sme, ona k dvierkam a ja k blízkemu kroviu. Poklepala, zvonku zabrnkly ostrohy, dverká otvorila a v nich, ako v ráme maľovaný obraz, objavil sa vyšnorený husár. Vídal som ho chodiť pod naše obloky. Boriška sedela ako na ihlách, keď začula ostry zvuk ostrôh, placho hľadela vôkol sebä a keď nikto nepozoroval, zvedave vyzerala von oblokom. Viem všetko. Kebych bol husárom!“

„Dávno som ťa nevidel, Boriška,“ čujem vojenský hlas a vidím, ako husár jej líčka poštipkáva.

„Či je od nedele tak dávno?“

„Veru dávno, lebo neviem, čo robí sa u vás.“

„Nič sa nerobí, len dnes matka mi povedala, žeby nebolo od veci, prísť pod čepiec.“

„Dočkáš dva ročky.“

„Nedovolia, otec veľmi náhli; má už mladého zaťa. Vieš, toho odkundesa.“

„Svrbela ma dlaň, pane môj; o mňa bola reč, zo mňa si vystrája posmech.“

„Vari toho skrčeného Slováka? Porúbam ho na paprikáš!“

„Už pálily ma podošvy, len že vyskočím a päsťou zatvorím tie bezbožné ústa; ale načo? K vôli bláznivému dievčaťu, čo oslepily ho bliskavé gombíky? Rozum dohromady . . .

V noci nemohol som spať. Kliatba otcova znela mi do uší. Ak si veznem Borisku, tam moje domáce šťastie. Boriska, husár a skrčeny Slovák: opovrhnuty od vlastnej ženy a nenávideny od jej milenca — utešené vyhľady. Nesmie tak byť, otec preklial ma, ale duch jeho vystríha od nebezpečia, otvoril mi oči, vidím pred sebou priepasť, vyhnem jej.

Rozhodnuté; idem preč. Načo udávať príčinu? Som svobodny. Nechceli ma pustiť, odhovárali, prosili. Boriška nikdy nebola tak laskavá ku mne. Odišiel som.

Kam isť? Do sveta nie, potrebujem svojich, nikde si tak srdce neoddychne, ako doma. Všetko urobím, čo ziadať budú. Veznem si Katku susedovie, ona je anjelom proti falošnej Boriske.

Otec mrtvy, matka opustená vdova, Katka za mužom: to ma vítalo doma. Matke odľahčelo a keď zpomínala, ze otec na smrtnej posteli túžil po mne, odľahčelo aj mne. Chytil som sa do práce, práca darila sa, veď som nechodil darmo po vandrovke. A tak osvieženy vkročil som do kruhu mladeze dedinskej.

Oblečiem vyšnorovany kabát, gomby vo tri rady, kordovánky len tak vrždaly, na bok vtlačím opereny klobúk, dohánovy vačok

za pás. Takého ma dosiaľ nevideli. Bolo šopkania; dievčatá sbíjaly hlavy do vedna: „šu-šu, tu-tu Janko Knožkovie,“ a keď som jednu vyviedol do ihry, ostatné zelenely od závisti.

Prišiel čas pomýšľať na ženbu. Nič ľahšieho. Môžem si preberať, ako v planých hruškách. Preberal som, prebral som.“

„Váš otec odvolal kliatbu,“ preruším trapnú prestávku, „a to na smrtnej posteli.“

„Odvolal,“ prerečie s povzdychom. „Ľudské odvolanie je slabé, Pán Boh neodvolal. -- Zapáčila sa mi Dorka Matúšovie, do ihry ako páper, do roboty ako oheň, všetci mládenci pozerali za ňou. Ja som žmurkal len bokom, ona porozumela, zapálila sa ako fakľa.“

„Strýko Ďurko,“ vravím ku strýcovi, „pôjdeme na pytačky; matka potrebuje pomoci.“

„Vari hen do Miškovca?“ zpytuje sa strýc.

„Čo nás po Miškovci,“ vysvetľujem mu; „v dedine máme dosť hodných dievčeniec.“

„Tak pôjdeme od domu do domu,“ prehodí v žarte.

„Do domu, do Matúšov,“ odpoviem vážne.

Strýc vyvalil oči. Rozhovor utíchol. Po malej prestávke preriekol: „Kam to pôjdeme? Nepočul som dobre.“

„Do Matúšov, strýčko!“ odvetím zadivený.

„Už na teba prišiel rad? Čímže ťa vábili?“

„Mňa nevábili,“ odvrknem urazený. „Dievča páči sa mi.“

„Dobre, syn môj, môžeme ísť,“ bral ľahostajne klobúk. Zpočiatku tvrdý odpor, teraz ľahostajnosť, zrádzaly ma od kroku. Musí byť niečo vo veci. Mňa vábili? Či sadnem na lep? Hádam zase nešťastná myšlienka, otcova kliatba.

„Hýbaj sa, Janko!“ napomínal ma strýc, keď v myšlienkach pohrúžený zabudol som na vyzvanie jeho.

„Počkajte, strýčko; lepšie si rozmyslím,“ váham s odchodom.

„Načo rozmýšľať? Páči sa ti!“ tvrdil urputne.

„Mne sa páči, ale či to dobre bude? Poraďte že mi, vy ste zkúsený človek; viem, že mi nechcete zle.“

„Pravdu máš, nechcem ti zle,“ sadol strýko, podoprúc bradu palicou, pohľadom vyzýval ma k otázkam.

„Prečo sa vám nepáči Dorka?“ zpytujem sa.

„Že je podšitá vetrom.“

„Nikto neupozornil ma ešte na to, každý ju chváli.“

„Neupozornil, lebo si len nedávno prišiel. Zpýtaj sa ktoréhokoľvek z mládencov, dá ti vývod.“

„Mládenci áno,“ zasmejem sa, „lebo nechce žiadneho.“

„Už nechce, ale každého chcela. Matka zná naháňať ryby do saku, ale nezná jich udržať.“

„Snáď sú to len ženské povedačky.“

„Vidím, že máš vôľu, nepotrebuješ cudzej porady; čo si vezmeš, to budeš mať.“ Strýc odtiahol bradu z podoprenej palice, dupol ňou na zem, hotovil sa k odchodu.

„Nepôjdeme, strýko,“ zľakol som sa. „Náhla práca nebýva dobrá.“

Tvár strýkova vyjasnila sa, uspokojený šiel domov. Dorka páčila sa mi, tým tvrdšie mi padlo moje rozhodnutie. Neslúbil som jej manželstvo, ale ma pálily tie ohnivé pohľady, ktoré som na ňu upieral a ona možno porozumela. Preč všetky hryzenia! Ja prvý švihák v obci mám poberať, čo iní nechali? Nič nebude z toho. Obchodil som ju, ona to cítila, lebo nevdojak zablúdený pohlad môj videl smutné klopenie jej očú.

Starý Knožko vzdychal, mlčky dosvedčoval, že rada strykova dobrá nebola. — Vo fajkách vyhaslo, pripravili sme jich k novému požitku a prvým vypusteným dymom občerstvený pokračoval:

„Stryko dochodil častejšie; s mojou matkou tajne kuli. Mne medzitým prešla všetka chuť k ženbe, hádam bolo mi súdené ostať starým mládencom. Matke bez obalu sdelil som svoju mienku, netušiac, že privediem ju do plaču.

„Mala som nádeje," vravela pohnutá; „ale nádeje klamú."

„Či som vám zlým synom, matka moja?"

„Zlým si nebol, keby si dobrým zostal."

„Neublížil som vám ničím."

„Keby si bol na mojom mieste," vzdychala, „uznal by si."

„Netrápte sa tak veľmi," tešil som ju. „Nakoľko len možno, chcem vám poľahčiť." A vskutku dvojnásobnou pilnosťou krútil som sa vôkol domácnosti.

„V práci mi poľahčuješ, keby si i srdcu. Roky mi dochodia, smrť je istá, len hodina neistá. Ozdobiť chcela som ťa ešte za života, aby mi ostatné okamženie ľahším bolo — a ty? nechceš mi dopriať toho."

„Doprajem, matka moja. Netrápte sa, mám svoj rozum, nezahyniem vo svete."

„Ty nezahynieš, ale ja hyniem. Teraz, keď na staré kolená mala by som zažiť pokoja. Vieš, koľko som vystála pri tebe, naplakala sa za tebou, ty predsa neuznáš." Matka pustila sa do plaču. Kto by odolal materinským slzám? Plakal som s ňou a prisľúbil, že ožením sa.

Obdivujem mužov, ktorí neznajú sa oženiť. Vyhovárajú sa, že tak vážny krok potrebuje vážneho rozmyslenia. Pravda, lenže človek vtedy, keď pri ženbe najvážnejšie rozmyšľa, najľahšie zabije capa. Tak som pochodil, náhodou vypočujúc rozhovor matkin so strykom.

„Janko mi prisľúbil," rozprávala matka. „Len koho teraz vybrať?"

„Ľahká vec," prehodil stryko. „Strojný šuhaj nájde si ženu; i tá, i tá," nepámätám viacej mená, „vďačne pôjde za neho."

„Neľúbi sa mi ani jedna," odporovala matka. „Ale, švagre, najlepšie bude tak po starej známosti. Vaša Katka je hodné dievča."

„Nedbám, len dievčaťu nechávam svobodnú vôľu, a tá neviem ako povie?"

Strykova Katka nesla by za mňa? Poznám ju od malička, drobné stvorenie, jedna nemoc podávala ju druhej, rodičia ju maznali a vychovali na hlavičku svevoľnú. Teraz, pravda, vyriastla

zo všetkej nemoci, ale v dome podržala rozhodné slovo. Jediným cieľom mojim bolo, túto svojej hlavy dievčicu získať pre sebä.

Zriedkavé predtým návštevy u strýkov stávaly sa častejšími. Milá Katka ani dobre nehľadela na mňa, pri mojom príchode sklopila oči a viac jich nepozdvihla. Rodičia radi by nás nechať samotných, veď viete mladí ľudia si pred svadbou majú niečo povedať, keby Katka nebola mala už hotovú záminku vzdialiť sa z izby. Jej spurnosť dráždila ma, a to tým viac, keď po dedine rozniesol sa chýr o mojich záletoch, k čomu mnohí dodávali, že veru z toho žita nebude múky.

Paroma nebude! myslel som; uvidíme, kto zvíťazí. Návštevy vystaly, tým horlivejšie oddal som sa zábave a vykrúcal každú do radu, len Katku nie. Znal som vám vykrúcať. Dedinskí mládenci ztratili sa pri mne, ani jeden z ních nebol v Miškovci. Mnohé srdiečko mrelo za mnou, mnohé líčko horelo ako fakla pri mojom pohľade, mnohá rúčka chvela sa v ruke mojej. Nápadné bočenie od Katky vzbudilo nádeje u iných a tie jim dávaly smelosti k dôvernejšiemu chovaniu sa ku mne. To ma tešilo. Chcel som pohnevať Katku, a ona sa hnevala.

Strýko zbadal premenu, ale netratil nádeju a svojim častým chodením k nám mal ma presvedčiť, že staré priateľstvo ostáva nenarušeným. Narážal rozhovor tak, aby v ňom Katka zaujala hlavné miesto. Kyslá moja tvár ukazovala — znal som sa pretvarovať — pretrhnutie zamýšľaného manželstva. Strýko v domácnosti zúril, tvrdošijnosť dcérina križľovala úmysly jeho, samovládna dcéra utratila svoju moc, stala sa popeľkou, čakajúcou na vysvobodenie. Všetko bolo pripravené: pomsta vyplnená, rodičia túžobne očakávajúci, dcéra túžobnejšia, len jeden krok a Katka s radosťou vletí mi do náručia.

Nešťastný krok. Bolo v piatok, keď som vypýtal Katku. O dva týždne bola svadba.“

Sused Knožko rozmýšľal, či ďalej rozprávať svoje príhody. Vedel som, že manželstvo jeho šťastným nebolo, lebo pri smrti manželkinej celý svet mu bláhal. Záhadným bolo mi jedno: ako ten vážny, statočný muž do sváru domáceho dostať sa mohol?

„Každý človek s radosťou rozpomína sa na svadbu svoju,“ začal som zďaleka: „len vy tak trpko hovoríte o svojej.“

„Má to svoju príčinu: svadba bola pekná, tichá. Ale po svadbe!“ zavzdychol môj sused.

„Niet domu bez dymu,“ tešil som ho príslovím.

„Ten dym rezal oči a sami sme si ohňa nakládli. Veď vám aj to rozpoviem. Môj klobúk uchytila Katka, tá moja Eva. Podávala mi sladké jablko, zahryzol som do neho. Hladké reči, horúce bozky omámily môj rozum.“

Sused zamlčal, snáď hanbil sa za slabosť, ktorej tak mnohí podliehajú. Rukou zahladiac šedivé vlasy, pokračoval: „Katke nepáčilo sa, že moja matka riadila domácnosť; najprv mňa prehovorila a ja celou výrečnosťou sdielal som dôvody Katkine nevoľnej matke. Znala tak krásne hovoriť. Matka urobila k vôli synovi.

Ale viete, žena, ktorá nestojí pred ohniskom, stáva pri dverach. Moja matka, vlastná matka stávala pri dverach a zo dvier cez prah len jedon krok. Srdce mi pukalo, slova som prerieсť nemohol, veď reči moje pomáhaly vytisnúť matku z jej práva. Tá dobrá duša, nemohla vydržať; slabé telo popustilo. Katke som vyčitoval. Bol čas, aby som slova preriekol. Neočakávané vystúpenie proti svevoľnej žene, keď môj šlachetny stryko jej stránku lapal, malo za následok dočasné rozlúčenie manželov. Nechala ma. Ja sám ako prst opatroval a doopatroval som matku do hrobu. To ma bolí,“ rozprával trpkym hlasom. „Katke nemohol som zabúdať ani vtedy, keď vrátila sa. Pokoj manželský bol porušeny, nebolo jednej mysle, jednej vôle a čo najväčšie, láska prestala. — Tá kliatba otcova!“

Samo Bodický.

Z mrtvých.

„Darmo sa namáhaš, Zuzka Matúšovie nepôjde za tebä,“ hovoril počerný šuhaj Ďurko Sára svojmu priateľovi Palkovi Slámkovie, operajúc mu dôverne ruku na plece.

„Prečo by nešla?“ zpytal sa Palko a urazeny vytiahol sa zpod dôvernej ruky Ďurkovej.

„Preto nepôjde, že vydá sa za vášho Martina; ty sa zpytuješ, akoby si o ničom nevedel.“

„Viem, že náš Martin pozerá za ňou.“

„A ona lepšie za ním.“

„O tom pochybujem.“

„Ty budeš pochybovať, kym budci nevyprevadia jich k sobášu. Či aj ďalej budeš?“

„Nehovor také veci,“ vravel namrzeny Palko: „dobry si mi priateľ a predsa vždy ma hnevás.“

„Nehnevaj sa za pravdu a bude dobre. Nazdáš sa, že tvoj ostiechavy brat nevie sa krútiť vôkol nej?“

„Horká jeho brindza, bol dva roky na vojne a takym je, akym bol,“ hovoril Palko, opovrzlive mrdnuc spodnou pernou.

„Len sa ubezpečuj! A keď Zuzka radšej ma ťarbavého Martina, ako vrtkého Palka?“ pozeral šelmovsky Ďurko na priateľa.

„Hadam má oči,“ odpovedal s hrdym sebavedomím.

„Presvedčím ťa, poď!“ ťahal Palka za ruku: „viem, že je Martin pod Zuzkinym oblokom, pritiahne sa blizko, aby sme počuli, čo si rozprávajú.

„Uvidíme.“

Išli do Matušov ticho z kroka na krok.

„Počuješ?“ šepťal Ďurko opatrne kráčajúc.

„Šuchot počujem, hlas nerozoznám.“

„Sem sa bližšie, nadstav ucho ku stene takto!“ pritiskal Ďurko Palka; „čuješ Martinov hlas?“

Palko rozoznal, avšak Ďurkovi neodpovedal; žlč mu prekypovala. Martin stál pod oblokom a Zuzke šeptal milostné hlasy:

„Kedy už budeme svoji?" zpytoval sa Martin.

„Ja neviem, ty musíš lepšie vedieť."

„Pravdu máš, musíme ťa vypýtať. Tvoji rodičia privolia?"

„Hanbím sa jim to povedať."

„Aj so mnou je tak; zpytovali sa ma, koho si vezmem? nevládal som odpovedať."

„Vari hanbíš sa za mňa?" dovrávala Zuzka potutelne.

„Nehanbím, Zuzka," vyhováral sa Martin, „ale tak divno mi bolo okolo srdca, horúčosť mi bila do tváre a slova nedaj Bože."

„Tak bude naša svadba na svatého Vida," nadvrhla Zuzka žartovne.

„Veru nie! ukážem, že nebojím sa; zajtrá poviem rodičom a na fašangy vieš čo?" uchopil mocne ruku Zuzkinu a takmer vykríkol od radosti nad smelým svojim úmyslom.

„Ticho, Martinko!" tíšila Zuzka, „aby nás nezbadali. A či to dobre bude?"

„Akoby nebolo?"

„Bojím sa tvojho brata."

„Neboj sa, on je pravda trochu so svetom, ale keď si tu i tu poskáče, navráti sa do dobrej koľaje."

„To nezpomínam, ale prenasleduje ma, odhovára od tebä; nebudeme dobrí priatelia pod jednou strechou."

„Všetko sa zmení, vtedy ťa uctí ako ženu svojho brata; nie je tak planý, neboj sa ho. A teraz dobrú noc ti, Zuzka, zajtrá neprídem sám."

„Pán Boh daj aj tebe!"

Martin odišiel, Zuzka tíško zatvorila okno; všade ticho, len v srdci Palkovom búrilo. Ani dobre nevedel, čo robí sa s ním.

„Nepovedal som?" vravel Ďurko s uspokojením.

„Dobre si povedal; len, prosím ťa, zadrž u sebä. Už je po všetkom, oni soberú sa," vzdychal Palko.

„A budú pekným párom. Nič to zato, jest ešte hodných dievčeniec, môžeš si vyberať," tešil Ďurko priateľa.

Zuzkine slová posmelily Martina. Ťažko síce, ale predsa išlo. So zapálenou tvárou vyznal rodičom, že Zuzka má byť jeho vyvolenou. Otec pokýval spokojne hlavou, matka vyobjímala svojho miláčka a vyplakala sa na jeho hrudi. Nemali čo odkladať, dievča vypýtali a bola svadba.

Palkovi ťažko bolo vžiť sa do nového života ešte aj vtedy, keď mladí manželia dávno si boli privykli. Uľahčoval si srdcu, keď videl, že túlenie sa Zuzkino Martina do rozpakov privodí, šomraním pod nos: máš ťarbáka, keď si ho mať chcela; ja som inakší šuhaj.

Zuzka obchodila vľúdne s každým, na Palka konečne účinkovala, začal zabúdať.

Bol by zabudol, ale chýr do sveta pustený: bude vojna! prerušil pokoj tichej domácnosti. Dopytovali sa múdrych ľudí, veď jich

je dosť v každej dedine. Každý prisviedčal: až tam — vraj — v nemeckej zemi majú chlapci naši vylievať krev. Mudrci dedinskí rozjímali pri plných skleničkách o vojne; starý obšitoš Matej Skokan mal každý deň hŕbu pozorných poslucháčov. Nesporil rozprávkami, veď poslúchali ho vďačne a keď pretrhla sa mu niť, našli sa mnohí, ktorí ho pobúdali novými otázkami ďalej.

„Bol som ja tam," rozprával s ohňom prekladajúc fajku z kútika do kútika, „tá krajina volá sa talianska —"

„Hádam nemecká," pretrhol ho niekto z poslucháčov.

„Nehovor, keď nevieš," významne pozrel na pretrhovača, „hovorím o talianskej a nemecká je hneď pri nej. V talianskej krajine bola vojna," zabočil Matej od predmetu, čo bolo jeho milou obyčajou, „proti nášmu pánu cisárovi stáli dvaja: jeden cisár a jeden kráľ. Mali tí vojska ani hmly, my sme ale boli smelí chlapci —"

„Do sklenice," ozval sa jeden vtipkár z úzadia.

„Rozprávaj, keď lepšie znáš, sto striel okovaných, ja viac nebudem!" rozhorlil sa Matej hlboko nazrúc do sklenice, v čom dosvedčoval zvláštnu svoju výtečnosť. Už sám jeho spôsob vyprázdňovania skleníc bol zvláštny. Výraz celej tváre prezradzoval blažený pocit, obrvy vyšily sa mu ku štici na spôsob ležiaceho S a to malo ukázať, že pôžitok, ktorý vtedy cítil, je niečo vyššieho.

„Prosím vás, Matejko, nebuďte že taký," chlácholila ho dedinská starešina, „už nám len dopovedzte!"

„Dobre lebo nebárs," pokračoval Matej, „chceli sme jich biť, ale pán cisár nedali."

„Prečo to, Matejko?" richtár prezradil svoju zvedavosť.

„Aj to vám poviem," odpovedal Matej pozdviženym hlasom; cítil, že bude neobmedzenym pánom. „Pán cisár rozprávali pred celym vojskom, že tí oplani talianski nezaslúža, aby sme jich bránili ďalej. My prídeme do jich krajiny ako najlepší priatelia a oni zuby vyškierajú na nás a hádžu kadejaké ošklivé veci do našich bielych kabátov. A vojakovi pošpiniť jeho uniformu je najväčší hriech, lebo čo stojí cely vojak bez peknej uniformy? sto hromov sa do nich!"

„Či pán cisár tak hovorili?" zpytoval sa jeden neveriaci hlas.

„Nie takto po slovensky, ale po nemecky," odvetil celkom pokojne Matej.

V krčme tiekla pálenka do prázdnych hrdiel, u Slámkov tiekly slzy. Matka bála sa o svojho syna, Zuzka o muža. Kto jim to zazlí? odchod istý, návrat neistý. Jedna nádej obživovala jich: že ten chýr nebude pravdivym. Aj tá zmizla, čo mydlová bublina — Martin musel stúpať. Ťažký bol odchod z domu, celá rodina shrnula sa: sváčky, kmotričky, susedy, jedna zo zvedavosti, druhá zo sústrasti obkľúčily odchodiaceho Martina.

Zuzka neplakala, kde mala brať slzy? nemo hľadela pred sebä, na Martina pozreť nesmela, bála sa, že jej srdce pukne. Keď niekdy meravý jej pohľad zablúdil zo zeme na postavu Martinovu, hlasitý povzdych bol jeho sprievodcom.

Všetko k odchodu hotové. Ostatné objatie, sprevádzany usedavým plačom odberal sa preč. Zuzka šla s ním; kým možno, strážiť chcela, aby ani vlas na hlave nepohol sa mu. Ešte jedno lúčenie a potom na dlhšý čas, možno na veky rozišli sa. Dlho hľadela za odhrmelým vlakom, možno vráti sa a Martin s ním a ona bude prvá, aby ho pritisla do svojho mäkkého náručia. Druhý vlak dobehol, Martin nechodí — ešte jeden zaslzený pohľad letel do diaľky.

Listy lietaly, každý z iného mesta a v každom tisíce pozdravov: nepatrná náhrada za vzdialeného milého, ale predsa liek pre rozbolené srdce. Všetci priatelia a známi vedeli, čo píše Martin? Zuzka roznášala chýry, radosť s inými sdielanú cítila mnohonásobne.

Listy prestaly, potešenie vystalo.

Všeobecná zachmúrenosť panovala u Slámkov, nádej utratila svoju silu; každý tušil, ale bál sa vyjaviť zlé svoje tušenie. V matke najskôr vypuklo; prístupná ženským rečiam vyzvedela, že nielen ona, aj iní za istú držia smrť Martinovu. V hojných slzách prelievala svoj žiaľ. Zuzka ju tešila, lebo v slovách svojich hľadala útechy aj pre sebä. Keby bola mohla presvedčiť sa, že jej Martin príde ešte domov! Daromné tešenie, zlá predtucha dostala nadvládu. Sám Palko bol dosiaľ nedotknutý.

„Nesieš list?“ zpytovala sa Zuzka Palka prichodiaceho z mesta.

„Veru nie!“ znela krátka odpoveď, ale dostatočná, aby Zuzke slzy vyhrkly z očú.

„Čože si ja počnem?“ bedovala utrápená.

„Netráp sa, Zuzka,“ tešil ju Palko, „príde koniec aj tvojmu trápeniu.“

„Príde Martin domov?“ vysvetlovala si Zuzka Palkove slová svojím spôsobom, a oči jej jasnily sa.

„Sám Pán Boh vie,“ odvetil Palko.

„Ani ty ma netešíš, — už mňa nepoteší nikto,“ žalostive nariekala, odvrátiac sa od Palka.

„Neodvracaj sa odo mňa,“ zdržiaval ju Palko, „môže ešte dobre byť.“

„Bez Martina nebude dobre,“ odpierala so sklopeným zrakom.

„Ak mi dôveruješ, bude dobre,“ tvrdil pevným hlasom.

„Ty máš list, daj ho sem!“ jasala Zuzka a vrhla sa Palkovi okolo hrdla. Palko ju privinul k sebe, nemohol slova prerieсť, triasol sa ako osyka. „Daj list, daj list!“ bozkávala ho na obe líca, dôverne prekutávajúc vrecká jeho. Konečne premohol slabosť: „listu nemáš, ale mňa máš, nebudem ti horším od Martina.“ Zuzka zbadala svoju prenáhlenosť, nie Palkovi, listu Martinovmu platilo jej objímanie a vrelé bozky. Sťa hadom uštipnutá vytrhla sa z objatia a voslep vletela do domu; od hanby a žiaľu ani nevidela.

V izbe postihla matku v rozhovore so susedkou, ktorá zdala sa očakávať príchod Zuzkin, aby vážnu svoju novinku predniesť mohla.

„Darmo mi neskákalo pravé oko,“ rozprávala žalostivým hlasom, dvoma prsty potrhávajúc kraj svojej zásterky; „vedela som, že sa dožijeme smútku.“

„Aký žeby vás smútok mohol potkať?“ odvrávala Slámková; „ale my! už som si vyplakala oči.“

„Veď vy!“ dotusovala suseda a pozdvihnutou zásterkou zakryvala si oči.

„Čo sa stalo, povedzte pre Boha!“ pytala sa nastrasená matka.

„Nepoviem, nepoviem!“ zpierala sa suseda.

„Povedzte, čo je koľvek!“

„Martin váš zomrel,“ pridusenym hlasom vymohla zo sebä.

Zuzka naslúchala rečiam susedkinym len z boku; bála sa ukázať svoju rozpálenú tvár, a až teraz, keď začula osudné slovo jednym skokom bola pri ohnisku, chopila pravé rameno susedkino, keď matka už krčovite držala ľavé, jednym hlasom volaly nešťastné ženy: „kto to povedal?“

„Ondrej Paľúšovie vrátil sa z vojny, videl, keď Martina zabili; už vy toho viac nevidíte!“ nariekala suseda.

Matka a Zuzka pustily ramená susedkine, každá vrhla sa do svojho kúta, nárek ozval sa v dome; na krik pribehol Slámka s Palkom, suseda znovu rozprávala, otec potriasal šedivou hlavou, chcel tešiť nariekajúce ženy, slovo mu viazlo v hrdle, slza vykradla sa z pod šedivého obočia.

Pravda bola. Ondrej Paľúšovie vrátil sa a k veľkej radosti Skokanovej hneď po príchode navštívil krčmu. Skokan mu vďačne prepustil svoje predné miesto. Tam sedel Ondrej s broncovym peniazkom na obšúchanom bielom kabáte, porcelánka nechybovala, do ktorej potiskal prstom, keď prúd myšlienky začal ho opúšťať, aby za čas potiskania rozmyslel si novú látku. Vojna ho premenila, aspoň dnes vyzeral veľmi vážnym, za celý svet nezasmial sa a táto vážnosť opanovala celú spoločnosť.

„Veru, chudák Martin,“ rozprával Ondrej, „odpočíva v nemeckej zemi, jo!“ posledné slovo často opakoval, čo páčilo sa veľmi Skokanovi; aj on predtym tak robieval.

„Spolu ste maširovali?“ zpytoval sa Skokan, aby ukázal, že on nenie poslednym v spoločnosti.

„Vsade spolu, až sme prisli do bitky. My sarže,“ vytiahol porcelánku z úst, ale tak, aby ukázať mohol čútorkou na svoju hviezdičku, Skokan porozumel, „komandirovali sme na pagnét, náš Martin hneď za mnou, prisla guľa a chudák uz bol bez hlavy.“

„Ach, ach!“ ozvalo sa na všetky strany. Viacej sústrasti Martin nezaslúžil, nebol kamaratom z mokrej stvrti.

„Zpomínal si sarze, čo je to za parona?“ zpytoval sa jeden z prísediacich. Skokan usmial sa sebapovedome; mohol odpovedať, ale nechcel. Ondrej má slovo dnes.

„Šarza?“ zadával si Ondrej otázku, „nuz sarza je sarza, taký vojak, čo má hviezdičku!“

„Pravda!“ prevzal slovo Skokan; „pán cisár má zlatú, kráľ striebornú, videl som v talianskej, a tí druhu generáli pozlátené.“

„A náš Ondrej?“ pretrhoval niekto.

Ondrej pozrel na Skokana. Vlastná chvála smrdí — myslel si — nech opovie ten jediný, ktorý rozumie sa do veci.

Skokan neváhal: „náš Ondrej má súkenné; aj to je veľká chvála, musel verne slúžiť pánu cisárovi.“

„Takých si aj ja naprišívam, koľko len chcem.“ nadmietal jeden vtipkár.

„Doma si môžeš,“ odsekol nevrle Skokan, „trebars aj na nos, ale vojak má inakšie regule.“

„Súkenné ste nezpomínali,“ lapal ho iný v reči.

„Lebo ste mi dopovedať nedali. Vojaci majú aj také, ako vidíte na Ondrejovi. Krajšiu dostať nemohol, tam jest mnoho veľkých pánov, tí si rozberú čo krajšie.“ Matej chcel pokračovať vo svojej prednáške, keď hrmotné roztvorenie dverí obrátilo pozornosť všetkých poslucháčov na sebä. Objavil sa starý Slámka, bez klobúka, a šedivé vlasy vetrom rozfúkané odhrnúc z očú, spechom poberal sa ku stolu.

„Tu je Ondrej Paľúšovie?“ zpytoval sa trasúcim hlasom.

„Tu je, čo chcete?“ odpovedal za Ondreja Skokan.

Ondrej vstal s celou vážnosťou.

„Pravda, že zabili môjho Martina?“ zronený otec pätil Martina.

„I ja som tam byl, jo!“ odvetil Ondrej po vojensky.

„Viem, že si tam bil, aj môj Martin bil, ale či mi syna zabili?“ kričal Slámka jedným dúškom.

„Pak ho zabili,“ dotvrdil Ondrej nevychodiac z oblúbenej vojenskej reči.

Či je to pravda?“ doliehal otec neveriaci svojmu sluchu.

„Všetko pravda!“ prisviedčal Ondrej.

„Pravda!“ zastenal Slámka, zakryl dlaniami oči a neistým krokom vytratil sa zo dverí.

Prišlo — vraj — písmo pod čiernou pečaťou. Čiernu pečať pribásnila si obrazotvornosť: bol to jednoduchý úradný list, že Martina Slámku najsť nemôžu. Však človek nenie ihlou, ale živý tvor, ktorý dá znak svojho života, také ztratenie je istá smrť. Zvony zahučaly tak žalostne, že srdce triaslo sa v človeku. Ony majú svoju reč aj cit radosti, aj cit smútku vyrážajúcu. Dnes vyrážaly žiaľ nad smrťou mladého muža. Pol dediny plakalo s nimi. A keď pán farár vzletnou rečou prehovoril k shromaždenému ľudu o nenadalej žalostnej prípadnosti, ktorá jich shromaždila do kostola, ťažké vzdychanie ozvalo sa kostolom, oči vlažily sa slzami.

Aj smútočné služby došly ku koncu. Ľud vytratený povrával si ešte pár dní o Martinovi, až žalostny predmet čím ďalej, tým väčšmi ufahoval sa do úzkeho kruhu pokrevných. U Slámkov tvrdo niesli Martinovu smrť, ale odbierka Zuzkina nepadla jim ľahšie. Nechcela ostať u nových rodičov. Ženičky rozprávaly, jedna, že v dome rodičovskom skôr dočká sa muža — a prižmúriac šelmovsky oči doložila: viem, že nebude vdovicou do smrti; druhá vedela podrobnosti od Slámkov, že Palko pošilháva za Zuzkou a ona nemôže ho vystáť. Čo pravdivého bolo na rečiach, nikto neznal, dosť na tom, Zuzka odišla.

Slámkovci nežalostili tak za Zuzkou, ako svet očakával, len Palkovi zdal sa byť dom akýmsi prázdnym, doma nemal pokoja, útechy hľadal u Ďurka Sárovie.

„Nešli by sme Zuzke pod oblok?“ pokúšal ho Ďurko.

„Nie, bráček, ani za svet!“ odoprel Palko neobyčajne vážne.

„Vari hneváš sa ňu?“

„Nemám za čo.“

„Nechala vás a to nebolo pekne.“

„Kto jej mohol rozkazovať.“

„Nepáčila sa vám, bolo vidno aj na tvojich rodičoch,“ zahol Ďurko do druhej koľaje.

„To zlé jazyky navravely,“ odpieral od zlosti rozpálený Palko.

Ďurko nedal sa mýliť. „Vari vráti sa zase?“

Palkovi nebola po vôli táto prostá otázka; neznal čo odpovedať. Dlho stál na vážkach, až konečne zavŕšil nevýznamnou odpoveďou: „Uvidíme!“ Bystrý Ďurko pochopil význam slova; pre neho nebolo dostatočné, musel viacej zvedieť. „Vidíš, Palko,“ počal vyčítavým hlasom, „nemáš dôvery ku mne. Ja držím ťa za priateľa, aj ty mne to hovoríš; prečo mi tedy nesveríš, čo máš na srdci?“

„Nehnevaj sa Ďurko,“ vravel porazený Palko, „rád by som ti sveril, ale nemôžem.“

„Nepoviem nikomu!“

„Sem ruku!“

Ruky si podali. Palko otvorene rozprával: „Vráti sa; na mnohé naliehanie mojich rodičov prisľúbila, že bude mojou ženou, ale do roka ani slova o tom. Rada videla Martina, nech vyplače sa za ním, a potom bude svadba.“

Palko netrpelivý čítal dni a svojim nožíkom poznačil na drevený rovášik každý uplynutý deň. Už jich bolo tridsať, ani desiata čiastka doby, keď raz z večera tiahol fúzatý vojak do dediny. Hľadel do zeme. „Nemusí mať dobré svedomie,“ vravely si stretajúce ho ženičky. Rovno šiel do Slámkov.

„Dobrý večer!“ volal odmeraným hlasom vkročiac do izby.

„Bože daj aj vám!“ odvetil Slámka zpoza stola. Slámková zadudrala niečo medzi zuby; myslela, že zase jeden z tých, ktorí jej zvykli rozprávať o Martinovej smrti. Už mala toho dosť. Slámka nebol usrozumený so svojou manželkou, rád pohostil pocestného; aj jeho Martinovi dobre padlo, keď ho niekde srdečne privítali. „Sadnite si dolu,“ vítal vojaka, „veď ste ustali. Starká, zapáľ svetlo!“

Žena poslúchla, rozžatú sviecu postavila na stôl, bokom pozrie na vojaka: „Bože môj, Martin môj!“ vykríkla a šťastná matka letela do tvoreného náručia synovho. Otec vstal zpoza stola a všetci traja v srdečnom objatí kropili sa slzami radosti.

„Kde je Zuzka?“ zpytoval sa Martin vypustený z rúk rodičovských.

„Príde, hneď príde, išla k rodičom!“ matka tíchave odpovedala.

„Idem po ňu, dovediem si ju,“ vyskočil Martin a v mihnutí letel dolu dedinou.

Palko jedným rezom srezal rovášik.

Samo Bodický.

Mlč!

Robí rab, robí ťažko v potu tvári,
Páli ho slnko, a bieda ho bije.
Smiluj sa, slnce! uskrovni tej žiary!
Poslednú kvapku sily mu vypije
Ten tvoj paľ žiarny v tom otrockom svete . . .
Mlč! to nečlovek, nech ho trízeň hnetie!

Dobýjaš, rabe! poklady z tej pôdy —
A tvoje? duša len a telo holé;
Ztríznené telo: tu ho o zem hodí
Úderom korbáč dozorcu z svevole;
Tam hladom, žížňou padá dorazený . . .
Mlč! k biede je rab stvorený, určený!

Bože! zavzdychne v trízni rab predaný. —
Čo? Bože? haha! ozve sa zo stánu,
Kde vylihuje pán si rozmaznaný, —
Boha zpomína? Vytniže mu ranu!
Či ty máš Boha? Čo to biednik tára!
Mlč! ani Bôh sa o teba nestará!

Stretnú sa rabi. Ó, jak sladké zvuky,
V reči materskej prerieсť zo dve slová;
Zapomenú sa na chvíločku muky,
Okrieva duša — — Čo to? reč rabová?
To nenie rečou. sťaby len zver vyla;
Mlč! reč to cudzia. reč Pána len milá!

Vyhaslo slnce, veje chládok vonný.
V kolibe nízkej rab-muž utúlený;
Detí mu párik na ubitom loni:
Žena-rabkyňa hláska ho — — blažený! —
Aspoň to ráj môj v stred kliatby útokov . . .
Mlč! ty chováš len pre pána otrokov! —

Všetko sen objal. Sťa had sa vylazí
Otrok z koliby, vlečie sa ku moru;
Každý ho šuchot by ďasom primrazí;
V každom kri vidí tyrana-potvoru.
Či je to život v ustavičnom ľaku?! . . .
Mlč! rab nesmie mať vôľu, túžbu dáku!

Prilezie k brehu, zrak slabý napína
V tmavú diaľ, to hľa cesta je z domova!
Zablisne luna, v zlate sa hladina
Strblieee — šíra roveň briliantová.
Otčino diaľna! syn po tebe túži . . .
Mlč! vlasť rabovi ten dá, komu slúži!

Ticho po zemi zpiatky rab sa vinie
V kolibu tesnú. Kedy, Bože! kedy
Rozletias' putá, svoboda pokynie?
Či ozaj nemá rab nikoho v nebi?
Zahučí víchor krajom, hrom zaduní: -
Mlč! dôjde otroč voľnosti, koruny! —

Janko Alexander.

Pekelný sen.

Ja dumal, dumal pekla sen,
Tak horký! horší jako blen. —
Môj Bože! satan tuná bol
A srdce moje uhryzol.
„Preč, diable! čo chceš s Slavianom?
Choď ku zradcom a kujonom!
Preč, diable! . . . verím na Krista;
To viera svätá doista!
Čo tedy žiadaš odo mňa?
Ja haluz silná Krista pňa!"
I pretrem oko, nie to sen,
To skutok, horší jako blen.
Tu stojí satan! Jaký bôľ!
On srdce moje uhryzol!
„Ber nohy!" volám, „satane,
„Bo krutá bitka nastane!
„Choď ku zradcom a kujonom,
Daj pokoj verným Slavianom!"
I zrúkol diabol v bolesti,
I zmizol v pekla prepasti!

V. Somolický.

Meč.

Visí, visí v hrdzi meč,
Neberie ho Slovan v seč;
Neberie ho, bude brať,
Bude vrahom hlavy ťať.
V hrdzi visí lenivý,
Nechce bitiek na nivy.
Nechce? musí — príde čas,
Kde sa zjasá v pasti raz!
Tíško visí tupý meč.
Slovan hlása svetom reč:
„Dosť už bolo trapov, dosť,
V kolo moja krev a kosť:

Zora sa nám zabroní,
Meč na stene zazvoní!
Hrdza z meča padá dol',
On sám z klina odpadol,
Vybrúsený zasvieti
A do boja poletí.
Na čepeli tuhá päsť:
„Za svobodu, Slavian, česť!"
Meč už trhá hlavy preč,
Slavian volá: „Zdravstvuj meč!"

V. Somolický.

O maloruských piesňach.

Jako všade, tak i v Rusku bola národnia poesia dlho zanedbávaná. Len zriedka prenikla melodia maloruských piesní do vyšších kruhov, text ale bol celkom zanedbávaný. Málo talentósny komponista lepil z národných melodií svoje bezcitné, drevenné tvorby. Krásne piesne a zvonné hlasy počuly iba ukrajinské stepy. Iba tam pod stenou nízkych hlinených chat, pri blesku rána, poludnia i večera, pri žltej pšenici zvučaly ony, prervané iba stepnou čajkou, škovránkom a hvizdajúcimi vlhami.

Nechcem široko vykladať o vážnosti národných piesní. Je to národnia historia, živá, jarká, plná bariev, pravdy, obnažujúca celý život národa. Jestli jeho život bol činný, róznoobrazný, sebevolny, naplnený poesiou, ale ľud predsa vzdor mnohostrannosti nedostal vyššej civilisácie, vtedy celý oheň, celé silné mladé bytie vylieva sa z jeho národnych piesní. Piesne sú nadhrobný pamätník bývalého, viac jako nadhrobný pamätník: kameň s krásnym relifom s historickym nápisom je nič proti tomu živému, zvučiacemu letopisu. V tomto ohľade sú piesne pre Malorusko všetkým: i poesia, i historia, i otcovská mohyla. Kto neprenikol do nich hlboko, ten nič nezná o minulosti tejto kvetúcej čiastky Ruska. Historik nemá v nich hľadať datum bitvy, určenie miesta — v tomto ohľade by veľmi málo našiel; no keď chce poznať verný byt, živel charakteru, všetky záhyby a odtienky citov, strastí i radostí národa, keď chce zpytovať ducha minulosti, všeobecný charakter celku i jednotlivosti, vtedy on bude uspokojený: historia národa zostane pred nim v jasnej veľkosti.

Piesne maloruské móžu sa nazvať historickými, preto že ony sa neodtŕhajú ani na okamženie od života a sú vždy verné tehdajšej minúte a tehdajšiemu stavu citov. Všade jich preniká, všade v nich dýcha tá široká svoboda kozáckeho života. Všade vidno tú silu, radosť, mohutnosť, jakou zanecháva kozák tišinu a bezpečnosť domáceho života, aby sa hodil do poesie bitiek, nebezpečného a vospustného húlania so svojimi druhami. Ani čiernobrvá milenka,

horiaca sviežosťou, so sivymi očami a oslepujúcim bleskom zubov, celá oddaná v láske, chytajúca jeho stremeň, ani sostárla mať, potokami roniace slze — nič, nič nemôže ho udržať. On zanechá ženu, mať, sestru, bratov, a zamení jich za hajno divych kamarátov. Sväzky tohoto bratstva sú preňho silnejšie, jako láska. Blyska sa Čierno more; celá čudesná nesmierna step od Tamaňa po Dunaj, divy okean kvetov kolíše sa vaním vetra, v hlbine neba tonú labute; umierajúci kozák leží u prostred sviežej panenskej prírody a soberá všetky sily, aby neumrel bez videnia svojich tovarišov.

То ще добре козацка голова знала,
Що боль війска козацкого не вмирала.

Uvidiac jich, on sa nasycuje a umiera. Ide-li kozácke vojsko v pochod poslušne a ticho, posiela-li zo samopalov dážď gúľ a oblaky dymu, krúži-li mäd či víno, opisuje-li sa úžasný trest hetmana, pred ktorým dubkom sa ježia vlasy, pomsta-li kozákov, obraz zabitého kozáka s široko rozšírenyma rukama po tráve, svada dvoch orlov na nebi, ktorý z nich prvy má vydľubať kozákove oči — všetko toto žije v piesňach načrtané smelými barvami.

Druhá polovička piesní líči druhú polovicu života národného: v nich sú rozhodené črty domáceho bytu; tu je celkom iny duch. Tamo samí kozáci, samy bojovny a táborovy život, tu zas samy ženský svet, nežny, tesklivý, láskou dychajúci. Muž a žena videli sa krátky čas a lúčili sa na mnohé roky. Tieto roky prežily ženy v smútku, v očakávaní svojich muzov, milencov, ktorí ukázali sa pred nimi na chvilku vo svojom pysnom bojovnom odeve jako sen, jako zjav fantasie. Preto je jich láska neobyčajno poetická. Mladá manželka, svieža, nevinná jako holubica, zrazu poznala celé blaženstvo, veškery raj ženy, stvorenej pre lásku. Počiatok jej vesny, prežitej s tym mocnym, voľnym odchovancom vojny, vtesnal v krátke okamženie radosť celého života; ona žije tymto okamžením. Smútiac čaká od rana do večera návrat svojho čiernobrvého manžela.

Ой чорный бровенята!
Лихо мині зъ вами,
Не хочете ночовами
Ні ніченьки сами?

Ona celá žije zpomienkami. Všetko, načo oni hľadeli spolu, kade chodili, čo spolu hovorili — všetko toto pripomína, nevynechajuc ani tú najmenšiu črtu. Ona obracia sa ku všetkému, čo vidí v prírode, dychajúcej životom, ba i k bezcitným predmetom, všetkym rozpráva a žaluje sa. I jako prosté, jako poeticky prosté sú jej reči, z ktorých kynie jej svieža duša! So všetkym porovnáva svoj stav a nemôže sa dosť nahovoriť, preto že človek je voždy mnoho hovorny, keď v jeho smútku primiešaná je tajná sladkosť. Konečne s tichym, no beznádejnym smútkom hovorí:

Да вже-жь мині не ходити
Куды я ходила!
Да вже-жь мині не любити
Кого я любила!
Да вже-жь мині неходити
Ранкомъ по-підь замкомъ!
Да вже-жь мині не стояти
Изъ моімъ коханкомъ!
Да вже-жь мині не ходити
Въ ліски по оріпки!
Да вже-жь мині минулися
Дивоцкій смішки!

Aby som urobil hĺbku citu v maloruských piesňach ozývajúcu sa dostupnou pre neznajúcich po malorusky, podávam tu jednu pieseň v preklade:

„Rozsŕdil sa, rozhneval sa na mňa môj milý! On osedlal svojho vraného koňa a jachá ďaleko odo mňa! Kamže ty, môj milý, holubčok sivý, kam ty ideš? Komu ty mňa bezbrannú, mladú, komu zanecháš?“

„Zanechávam ťa, moja milá, jedinému Bohu. Čakaj mňa, zakiaľ sa nevrátim z ďalekej cesty.“

„O, jestliby ja znala, jestliby videla, kade bude jachať môj milý, ja by mu stavala mosty po celej ceste zo zelenej trsti.

Bože všévládny, vyrovnaj všetky doliny i hory, aby mu všade bolo rovno, aby mu dobre bolo jachať domov!

Čuj! luhy šumia, brehy zvučia, po ceste zelenie sa tráva, to on, to môj milý ide!

Čuj! luhy šumia, brehy zvučia, rozkvitá kalina — iste niekde môj milý, holubčik sivý, s inou sa shovára!

Prečo si neprijachal, prečo si nepriletel, jako som ti hovorila? Či si nemal koňa, cesty neznal, či ti mať nevelela?“

„Ja mám koňa, i cestu znám, i mať ešte včera večerom velela mi koňa sedlať.

„No, sotva že sadnem na koňa, sotva vyjedem za vráta, keď tu beží za mnou iná a tak žalostno stone, tak plače, že jej smútok ide do samého srdca.“

Možno ukázať tisíc podobných piesní, ešte o mnoho lepších. Všetky sú krásnozvuké, vonné a neobyčajno pestré. Všade nové barvy, všade prostota a nevysloviteľná nežnosť citov. Kde jich myšlienky dotýkajú sa náboženstva, tam sú neobyčajno poetické. Ony nežasnú pred kolossálnymi tvorbami večného Stvoriteľa: takýto úžas možno najsť iba u človeka vystúpivšieho na vyšší stupeň samopoznania; no jich viera je tak nevinná, tak dojímavá, tak nezkazená, jako duša dieťaťa. Ony obracajú sa k Bohu jako deti k otcovi, ony ho vťahujú často do bytu svojho takou nevinnou prostotou, že nekunštované jeho vyobrazenie stáva sa veľkolepým. Ztadiaľ možno vysvetliť, že i najobyčajnejšie predmety v piesňach obliekajú sa do poetického rúcha, k čomu ešte dopomáhajú ostatky drievnej slavian-

skej mythologie, ktorú ony prispôsobnili kresťanstvu. Často prosí Boha smútiaca deva, aby on zažal na nebi voskovú sviecu, pokym jej milý prebrodí rieku Dunaj. Na všetkom je pečať čistého detinstva, a spolu i vysokej poesie. Dikcia piesní, i ženskych i kozáckych, je skoro vždy dramatická — znak to rozvitia národného ducha a činného, nepokojného života. Piesne maloruské skoro nikdy neopisujú a nezanímajú sa opisami prírody. Príroda v nich len tak mimochodom svieti, a predsa jej črty sú tak nové, jemné a rezké, že predstavujú celý predmet dokonále. Ostatne k opisu prírody len vtedy prichádzajú, keď chcú silnejšie vyraziť city duše, a preto zjavy prírody poslušno vlečú sa za zjavami dusevnymi. Nenajdes v nich nikdy podobnú frásu: „byl večer;" no na miesto toho hovorí sa to, čo byva večerom, na pr.:

Ишли коровы изъ дубровы, а овечки съ поля.
Выплакала кари очи, край милого стоя.

Ztadiaľ prišlo, že mnohí, nepochopujúc dobre ducha piesní, považovali takéto zvraty za nesmyseľ. Cit v piesňach vyráža sa zrazu, silno, rezko a nikdy nebyva schladenym dlhou periodou. V mnohych piesňach niet jednej myšlienky, tak že sa podobajú radu kupletov, z ktorych každy tvorí osobytnú myšlienku. Niekdy zdajú sa celkom nesriadenymi, preto že povstávajú okamžite, a preto že je vzhľad národa živy, tak obyčajno tie predmety, ktoré prvé bijú do očí, stoja v piesni na prvom mieste. No zato v tejto pestrej smesici kupletov vidíme také, ktore nás prekvapujú čarovnou bezprostrednosťou poesie. Najjasnejsia a najvernejšia malba, a najvelebnejsia zvučnost slov sú tam obsažene. Piesne netvoria sa s perom v ruke, nie na papieri, nie s prísnym uvážením, ale vo vichre, v zabudnutí, keď dusa zvučí a vsetky údy svobodne sa pohybujú. Tieto piesne nemohly narodiť sa v dusi človeka, nachádzajúceho sa v ľahostajnom, obyčajnom polození. Len vtedy keď víno prerušilo cely prosaicky poriadok myslienok, keď myšlienky podivnym spôsobom i v dysharmonii zvučia vnútornym súhlasom, v takom rozpustenom veselí povstaly tieto piesne. Vtedy preč duma i bdenie! Preto je poesia tychto piesní nedostižiteľná, čarovná, graciosna, jako muzika. Poesia myslienok je prístupnejsia kazdému jako poesia zvukov, alebo lepsie rečeno, poesia poesie. Ju ponima iba opravdovy poet; preto často zostava najlepsia pieseň nespozorovanou, medzitym čo biedna nesie sa svetom vďaka obsahu.

Versovanie pri maloruskych piesňach je veľmi vyhodne pre pieseň: v ňom i rozmar, i tonika, i rym. Pád zvukov je bystry, preto sloka nebyva nikdy dlha, a jestli sa i najde dlha sloka, vtedy má cesuru s rymom. Čiste jamby sa riedko nachádzajú. Najviacej vidíme bystré chorey, daktily, amfibrachy letia rychlo jeden za druhym. Rymy zvučia a tlčú jeden na druhy, jak strieborné podkovičky tanečníkov. Vernosť a hudobnosť ucha zračí zo vsetkych. Často jedna stroka súzvučí s druhou, trebars niet v nich rymu. Niekdy prichádza taky rym, ktory nemožno nazvať rymom, avšak predsa zvučí tak krásne, že nebadať jeho chybu. Charakter

melodie nemožno naznačiť jedným slovom: je ona veľmi pestrá. V mnohých piesňach zvučí ona ľahko, graciosne, sotva dotýka sa zemi, a zdá sa, že sa šalie zvukami. Indy preníma jú zvuky na seba mužskú fisiognomiu: stanú sa silnými, mocnými; niekdy zas sú zvuky neobyčajno voľné, široké, gigantické, usilujúce sa objať prepasť prostranstva. Melodia smútku je tak silná, jako nikde. Či vyráža sa v nej smútok nad prervanou mladosťou, ktorej nedovolili doveseliť sa; či sú to žaloby na nešťastné položenie Malorossie... no jej zvuky žijú, pália, rozhárajú dušu. Ruská smutná muzika vyráža dľa M. Maximoviča, zabudnutie žitia: ona usiluje sa ujsť pred ním, ohlušiť každodenné starosti: no v maloruských piesňach sa ona sliala s životom: jej zvuky sú tak živé, že zdá sa že hovoria, hovoria slovami, vyrozprávajú reči, a každé slovo tejto jarkej reči prechádza cez dušu. Zvuky jej sú niekdy tak podobné búšeniu srdca, že sa ono zrazu otriasa, jakoby sa ho bolo dotklo ostré železo. Bezútešné, ľahostajné zúfanie čuť v muzike tejto tak silno, že sluchateľ zabúda sa a cíti, že nádeja dávno uletela zo sveta. Na druhom mieste čuješ prervané stenanie, výkriky, že pýtaš sa sám seba: sú to tony? Je to neznosný krik matery, ktorej surovým násilím rvú z ramien chlapčoka, aby ho so zverským smiechom rozrazili o kameň. Nič nemôže byť silnejšie, jako táto národnia muzika, jestli má národ básnické rozpoloženie ducha a činný život; keď nátisky a násilie nedaly mu oddýchnuť si, ani na minútu usnúť a vynucovaly mu žaloby, a jestli tieto žaloby nikde inde nemohly najsť priechod, jako v piesňach. V takom položení bola Malorussia, keď sa do nej vorvala unia.

Gogoľ.

Beseda.

O životě a působení Josefa Kajetána Tyla. Vypravuje *J. L. Turnovský.* (S fotografickou podobiznou.) V Praze. Nákladem kněhkupectví I. L. Kober. 1881.

Na obrovskej práci prebúdzania českého ľudu bral *J. K. Tyl* veľky podiel. Sotva ktory spisovateľ česky zasiahol tak do života a vplyval tak mocne na obecenstvo jako on. Plamennou dušou hodil sa na šírenie vlastenectva vo večnom boji s filisterósnou odrodilou spoločnosťou. On položil základy divadla českého, stvoril novellu, deklamáciu a vôbec zvíril živy literárny ruch v Čechách.

Pán Turnovsky veľmi záslužné dielo napísal: on podal v obraze život a pôsobenie tohoto veľkeho hybateľa srdcí a myslí v tridsiatich, styridsiatich a pädesiatich rokoch. Práca Turnovského je veľmi vzácny príspevok nielen biograficky, ale i literárno-historicky: jej sloh je plynný, zábavny, číta sa jako román a predsa zodpovedá všetkym požiadavkám seriosného diela. Na ukážku podávame tu predmluvu, poslú z pera Krásnohorskej, a Turnovskeho záverečne slová:

„Vděčná vzpomínka kvet za květem sype na Tylův hrob. Co den jasneji poznává se nehynoucí jeho zásluha, ideálnějšího zvuku nabyvá jméno jeho, stávajíc se platnym tolik co heslo krásného, čistého vzletu vlasteneckého. Mladé pokolení učíc se ctíti jeho památku. Tylovym jménem křtí své spolky, svá divadla; teskně radostnym zadostučinením plní se srdce přátel jeho současnych, kteří cítivše s ním někdy kruté jeho utrpení, nyní se dočkali dne, jenž jim podal jistotu, že národ večnou slávou splatí Tylovi, co Tyl proň učinil, i že krasné, jasne místo na vždy jemu vykáze ve svych dějinách jako svému básníku, svemu buditeli a vznešenému Čechu.

Pozdní a nehynoucí Tylova sláva jest triumfem nesobecké skromnosti, v jakéz Tyl veškeré své bytosti dal splynouti v oddanost jediné myslence: povzbuzení národnímu. Tímto svatym nadšením vzňtil si věčny plamen nesmrtelnosti. Jako mravenec pilně snášel, jako včela dumyslne budoval, maje na zřeteli vždy jen účel národní, nejen pouhy umělecky účinek, a nikdy snad effekt na oslavu svého jmena anebo přelud literarní slavy zahraničné. Kdyby své novely byl psal bez onoho plamenného plápolu vlasteneckého čím byly by památny pokolenim budoucim? Tím, že někdy vyplnovaly své místo v zábavné literature? Tyl hloubeji zasáhl v dejinnou podstatu literarního tvorenı: on nevytvoril pouze radu okras národního naseho zivota, on jako basník vlastenec, básník buditel polozil jeden ze samych základních kamenu, na kterych zivot a budoucnost národa spoléhá.“

„Nadsené usilı Tylovo mělo hluboky, samorostly kořen, zíveny pravou vírou ve vitězstvı práva a v budoucnost českou s kterouzto vírou se jiz narodil a s kterou umrel. Nad potopou cizoty a krivdy vznášela se mysl jeho vždy jako holubice, která se z kazde

bouře vracela, nesouc zelenou, sladkým květem obsypanou ratolest naděje. Věřil v triumf dobra, jak věří přesvědčenost neviny a spanilý duch čisté, k oběti vždy pohotové vůle šlechetné. Hrdá ta víra v dobro, kterému žil — toť bylo celé jeho sebevědomí. A ty krásné jeho naděje — jak byly skromné a jak zdály se mu smělé! My, jimžto se již tolik splnilo, co jemu se ještě zdálo jako sen, my o tolik šťastnější a volnější, kéž nejsme o nic chudšími než ono dávno utichlé srdce, jemuž jsme věnovali upřímnou tuto vzpomínku!"

Tato slova vděčné uznalosti napsala spanilomyslná Eliška Krásnohorská roku 1878, když slavili jsme sedmdesátý výroční den Tylova narození. Jaká to zajímavá hra osudu: Tyl první z našich buditelů horlil pro důstojné postavení ženy ve společnosti lidské, první z novověkých heroů národních uznával důležitost součinnosti žen v našem zápasu národním, první dovedl získati ženy české pro věc národa, jeho podnětem zasvětila službě vlastenecké síly své první svého času spisovatelka česká Božena Němcová — a hle! jedna z prvních nynějších spisovatelek českých byla povolána, aby k uctění památky Tylovy pronesla první spravedlivý, nepředpojatý úsudek o jeho působení a ukázala na jeho význam kulturní a vlastenecký. Jemnocitný duch ženský splatil Tylovi snahu po uvedení české ženy ke společnému dílu národnímu. O Tylovi bylo již mnoho, mnoho psáno, a nebyly to jen úsudky nepříznivé, které o jeho literární i povšechné činnosti vlastenecké byly proneseny, ba většina kritiků a biografů Tylových vyslovila se o něm s uznáním nejchvalnějším; avšak žádnému z nich se nepodařilo vniknouti tak hluboko v ducha spisů Tylových, nikdo nedovedl tou měrou spravedlivou ocenit jeho vroucí lásku k národu, jeho účinlivé snažení pro dobro a krásno, jako duchaplná Eliška Krásnohorská. Láska k pravdě a vlastenecká vděčnost k národnímu velikánu řídila její péro, když roku 1878 psala do *Osvěty* svůj článek k sedmdesátileté památce Tylových narozenin; i podán tím zjevný důkaz, jak dobře soudil Tyl o způsobilosti ženy české k práci na dědičné roli národa. Tyl nejen že sám byl na této roli pracovníkem nejúčinlivějším, ale uměl také zdárné síly poznati a vychovati. A mezi celou řadou pilných mužů, jež Tyl věci národní získal, stály také ženy jako statné harcovnice, vlastenectví české vniklo jimi do rodin prvé poněmčilých a zapustilo kořeny tak hluboké, že nástupcům Tyla a vrstevníků jeho nebylo se již obávati zhouby mladého osení.

A v tom právě spočívá největší zásluha Tylova, že dovedl vlastenectví vštípiti lidu našemu v srdce. Kdežto před Tylem bylo vlastenectví české obmezeno pouze na kruh nečetných učenců, kněží a učitelů, proniklo působením Tylovým a některých přátel jeho do všech téměř vrstev našeho národa. Kde národního uvědomí nebylo, kde myšlenka česká byla uslapána, kde zvuk českého jazyka byl dávno umlknul, tam vystoupil Tyl s duchem neunavně svěžím a nedbaje přízně nebo nepřízně, zjednával průchod myšlence národní v kruhy, v nichž do té doby všechna srdce ode všeho se odvracela, co neslo ráz a znak český. A věru není planou frásí výrok jednoho

z nejpřednějších vlastenců českých, že Tyl a přítel jeho Rubeš naučili více lidu po česku čísti, jednati a cítiti, rozšířili více osvěty a vzdělání v národě, než sklady gramatik a než dovedla by celá akademie učenců. Tyl ze všech spisovatelů nejvíce dovedl buditi lásku k rodnému jazyku, Tyl získal nejvíce bojovníků pro věc národní — slovem: Tyl vykonal pro povznešení národního vědomí, pro slávu jména českého, pro roznícení nejšlechetnějšího pocitu lidského, lásky k národu a k vlasti, dílo tak veliké, že právem zasluhuje místo v řadě první mezi velikány Palackým, Šafaříkem, Jungmannem, Čelakovským, Kollárem a Havlíčkem. Kromě těchto mužů není nikoho, kdo by v posledním století o národ český měl větších zásluh, než Jozef Kajetán Tyl.

Vizme jeho život, sledujme krok za krokem jeho počínání, doložená mnohými písemnostmi i svědectvím současníků, a shledáme, že Tyl mužem byl vzácné povahy, velikého nadání, řídké poctivosti a neskonalé lásky k národu, za jehož blaho pracoval ze všech svých sil až do konce!

Nejedni myslí a vyslovují, že názory hlásané a rozličnými způsoby ve spisech Tylových osvědčované jsou již zastaralé, naší dobou překonané; praví, že sme již přežili prvotní, naivní vlastenectví Tylem nadšeně hlásané. A předce nutno podnes psáti směrem Tylovym, třebas i v jiné formě, dokud mezi námi bude jediný odrodilý, k národnosti své vlažny, lhostejny Čech a dokud čeští rodiče v nevážnosti k rodnému jazyku dávají dobrovolné odnárodňovati syny své a deery! Těm a takovym — a bohužel jest jich posud mnoho mezi námi — mohou se vlastenecké povídky Tylovy napořád za evangelium předkládati, těm budou dobrym elementárním kursem národního učení a zároveň výbornym zábavníkem. To platí o jeho novelách moderních, jako jest *Láska vlastenky*, *Starý Tomáš*, *Knihař vlastenec*, *Hudební dobrodruzi*, a v první řadě *Poslední Čech*, kromě jinych prací toho druhu. A jeho četné povídky historické, jako *Rozina Ruthardova*, *Dekret Kutnohorský*, *Alchemista*, *Dalimil*, *Brenčk Srihorský* atd. jsou trvalou ozdobou české literatury. Co v historické povídce vubec hledati se může, totiž pestrost deje, mohutné povahy, staroveká scenerie, poutavé živé líčení, to vsechno v povídkách Tylovych nalezáme, a to ještě s hojnym nádavkem tendence národnostní. Je pravda, že na větsině povídek Tylovych jest patrna práce chvatná a z jeho plánův architektonickych lze vybrati nemnoho vzorů. Toť obraz celého žití jeho, veškeré činnosti jeho verejne. Neločiniv se sám pevného plánu životního, pracoval vždy tam, kde to kázala potreba vlastenecká. Nepřál oddechu sobě, neustálil se v tvorení uměleckém, činnost jeho byla mnohonásobná, rozptylená, a tato rozptylenost způsobila mu také mnoho vyčitek od lidí nemohoucích pochopiti tu vysokou míru vlastenecké obětivosti, že spisovatel tak neobyčejně nadany své činnosti nesoustredil ke smeru jedinému. Avsak Tyl byl prost všeliké sebelásky, neměl sobectví uměleckého, nebyl do svého talentu zamilován; jemu nebylo básnické tvoření cílem nejvyšším,

netoužil nikdy po slávě spisovatelské, nýbrž posvětil svou činnost službě národa. Byl přesvědčen, že záleží na tom více, aby se o buzení a živení lásky vlastenecké pracovalo se všech stran, ve směrech mnohých, než ve směru jednom sebe dokonalejším; bylo třeba rozmetati paprsky českého ducha v celém oboru veřejného života, aby rekovný zápas nemnohých obětovných nadšenců všude nalezal následovníků, aby myšlénka vlastenecká opanovala v celém národě českém. Proto snažil se připnouti k sobě a k snahám svým nové a nové spojence, proto povzbuzoval slovem i skutkem nadané mladíky k dílu literárnímu a vlasteneckému, a celá řada spisovatelů velmi účinlivých a oblíbených byla od něho na dráhu veřejné činnosti uvedena. Napomínal, radil, návod dával, nedostatečné spisy jim opravoval, jen aby je při práci na prospěch národa udržel. Některé schopné jinochy Tyl sám vyhledával, jiní přišli sami ucházet se o jeho přízeň, žádati ho za rady a za přispění, a bylo v letech třicátých a čtyřicátých málo literárních nováčků, jimž by nebyl pomoci poskytl. Mnozí jeho žáci literární Tyla za svého mistra veřejně uznali, ale ještě více bylo a jest těch, kdo se ostýchali přiznati, že byli učni jeho, ačkoli napodobením Tylova slohu bezděčně se prozrazovali. Jeho nadání bylo podle toho, aby se stal spisovatelem vzorným, básníkem proslaveným nejen v jedné části, nýbrž ve všech plodech svých. Avšak tím by se zajisté nebyl stal lepším, šlechetnějším přítelem, buditelem, zvelebitelem svého národa, nebyl by se stal vzornějším Čechem, než jakým byl, když vedle psaní povídek, divadelních her a povzbuzujících článků, vedle zakládání a redigování časopisů hrál také divadlo, deklamoval, překládal, besedy a výlety pořádal a vůbec kde a jak mohl vlastenectví šířil. Tato rozptylená, všude se účastnící činnost Tylova byla mimo jeho nadání příčinou, že svým časem nebylo v českých vlastech muže populárnějšího nad něho; vydatná práce jeho na dědičné roli národa měla účinek nesměrný. Tyl vyšel z lidu, zachoval mu celé srdce své, mluvil k němu ústy nadšenými a lid porozuměl svému apoštolu lásky k vlasti. A láska ta — „koruna všech lásek“ — pronikla útroby českého lidu, který z vděčnosti přenesl jí kus i na jejího hlasatele. Tak Tyl nejen nazván, ale skutečně učiněn *miláčkem národa*. Více však než lásky své český lid Tylovi nedal, a Tyl ani více nepožadoval, nevyhledával. Potřeby jeho byly skrovné, a když někdy ani toho skrovného drobtu na chudobný stůl nebylo, zavzdychl si, snad i posteskl a usednuv psal něco „ze života chudých“ . . . . Od národní práce, od šíření osvěty mezi lidem českým neodvrátila ho žádná vyhlídka na blahobyt v jiném povolání. S myslí rekovnou snášel utrpení všeliké a vytrval až do konce.

Jméno jeho bude velebiti ještě pozdní potomstvo.

Gogoľ o Puškinovi. Žiaden z našich básnikov nevyšinul sa nad Puškina; je on národny básnik v úplnom smysle slova. V jeho dielach, jako v slovníku, obsažené je celé bohatstvo, sila a oheb-

nosť našeho jazyka. On nadovšetkych rozšíril jeho hranice a najjasnejšie ukázal celé jeho priestranstvo. Puškin je neobyčajny zjav, snáď jediný: je to rusky človek v jeho vyvine, jakym možno stane sa Rus za dve sto rokov. V ňom ruská príroda, ruská duša, rusky jazyk, rusky charakter odráža sa takou čistotou, v takej cudnej krásote, v jakej zrkadlí sa kraj na vypuklej ploche optického skla.

I sám život jeho je úplne rusky. Jeho prve roky vstúpenia do sveta vyznačujú sa tym voľnym žitím, za ktorym túži Rus. Sudba hodila ho ta, kde ruské hranice vyznačuju sa rezkou, velikou charakternosťou; kde hladká nesmiernosť Rossie pretrhnutá je horami a oviata juhom. Obrovsky, večnym snahom pokryty Kavkaz v stredu horúcich dolín prekvapil ho; on zobudil silu jeho duše a rozorval posledné reťaze, ktoré tlačily svobodnu myseľ. Jeho zanímal voľny, poeticky život smelych horalov, jich šarvátky, bystré nábehy; od tych čias nadobudol si štetec jeho ten široky ťah, tú bystrotu a smelosť, ktorá tak zadivila a prekvapila čitať počínajúce Rusko. Keď opisuje boj Čečenca s kozákom — jeho sloh je blesk; on tak blíska sa jako jasné šable a letí bystrejšie jako samá bitka. Je on pevcom Kavkaza, do neho je zaľubeny celou svojou dušou; snáď práve preto je živší a vrelší vo svojom tvorení, keď dotyka sa juhu. Žiaden rusky básnik nemal tak šťastny osud jako Puškin. Ničia sláva nerozšírila sa tak bystro.

Puškin bol národnym básnikom od prvopočiatku preto, že opravdová národnosť nepozostáva v opísaní sarafana, no v samom duchu národa. *Básnik môže byť i vtedy národným, keď opisuje celkom cudzí svet, ale hľadí naň očami svojho národného živlu, očami celého národa, keď hovorí a cíti tak, že sa zdá jeho krajanom, jakoby to oni sami hovorili a cítili.* Puškin vladne nadobyčajnym umením nemnohymi črtami označiť cely predmet. Jeho epitetou je tak usečne a smele, že nahradzuje cely opis; štetec jeho lieta. Malá jeho básnička je vždy hodná toľko jako veľke poema.

Posledne básne, ktore písal v čas, keď už Kavkaz zmiznul jeho očiam s celou svojou hroznou veľkosťou, a básnik pohrúžil sa do srdca Ruska, do jeho obyčajnych rovín, nezadivily čitateľov tou oslepiteľnou jarkosťou a smelosťou. Tento zjav nenie ťažko rozriešiť. Čitatelia prekvapeni smelosťou jeho štetca, žiadali, aby vlastenské a historické deje kreslil tymi samymi barvami jako hory Kavkaza. Massa obecenstva je velmi podivna vo svojich želaniach, ona kričí: „vyobraz nás tak jako sme, v úplnej pravde, predstav diela našich predkov tak jako boly." Keď poet posluhne, riekmu: „to je mdlé, slabé, nepekné." Massa národa podobna sa ženštine, ktorá chce mať vernu podobiznu, avšak bez nedostatkov a chyb svojej tváre. Ruska história len v posledne časy stala sa živšou; dosiaľ život národa bol bezbarevny. Poet nenie vinny, jemu zostaly dve cesty: alebo naťiahnuť svoj sloh do vysky, dať silu nesilnemu, hovoriť ohnivo o chladnom, všetky žal na jeho strane, alebo zostane vernym pravde, a vtedy nezíska si massu. Puškin nepoužil prvého prostriedku preto, že chcel zostať poetom, a preto že u každého básnika, ktory cíti v sebe iskru svätého povolania, pamnie

jemná výberčivosť. Nik nebude zapierať, že divoký horal vo svojom bojovnom rúchu, svobodný jako vôľa, sám sebe sudca i pán, o mnoho je malebnejší jako dajaký prisediaci súdu, bárs tamten zavraždil svojho soka a podpálil dedinu. Horal budí v nás viacej sympatie jako sudca vo svojom obšúchanom fraku, osvobodivší množstvo poddaných. Nuž ale i tento i onen sú zjavy nášho života..

Tvorby Puškina, v ktorých dýše jeho ruská príroda, sú tak tiché a nerozorvané, jako sama ruská príroda. Pochopiť môže jich úplne len ten, čia duša nosí v sebe čistoruské živly, komu je Rusko vlasťou, čia duša tak nežno organisovaná a rozvitá v citoch, že je spôsobná poňať na oko neblískavé ruské piesne a ruského ducha; preto že čím obyčajnejší je predmet, tým vyššie musí stáť poet, aby vyzliekol z neho neobyčajnosť, a aby tá neobyčajnosť bola súčasne pravdou. Puškinove posledné diela nie sú dostatočne ocenené. Vo svojich malých básničkách, tejto prelestnej antologii, javí sa Puškin ešte obšírnejším a mnohostrannejším jako vo veľkých poemach. K dokonalému jich pochopeniu nutno mať vkus vycibrený. Človek musí byť aestetickým Sybaritom, ktorý sa dávno presýtil ťažkými jedlami, a ktorý zjie vtáčka jako náprstok. Sbierka jeho drobných básní je rad drahocenných malieb. Je to ten samý svet, ktorý dýše črtami, známymi iba Grékom, v ktorom príroda vyráža sa tak živo jako vo vlnách striebornej rieky zrkadlia sa beluuké plecia, ramená a alabastrová šija, obsypaná nocou temných kadier, alebo priezračné hrozno, lebo myrta. Tam všetko: i naslaždenie i prostota, i vysokosť mysle objímajúca posvätným chladom odušcvnenia. Tam nieto kaskád deklamátorských, tam samá poesia; tam všetko prosté, naplnené vnútorným bleskom; všetko lakonism, jakym voždy býva čistá poesia. Málo slov, avšak tak rezkých, že všetko označujú. V každom slove prepasť, hlboká jako sám básnik...

Požiar národného divadla v Prahe. Veľké nešťastie zastihlo naších bratov Čechov. Nadobyčajnou námahou postavili si skvelé divadlo: pred samým otvorením padlo v obeť plameňom.

V osudoch národa českého je mnoho tragiky. Z výšavy hodený bol belohorskou bitkou do hlbiny nemej — nečinnej. Prácne dostal sa zase na povrch — a jeho boj ťažký požadoval nesmierne obete. I dnes má ťažké postavenie — ostrov u prostred zbúreného cudzinstva. Avšak on jako obťatý dub — z vnútornosti svojej ženie vždy nové a svieže ratolesti.

Veľká ztrata národného klenotu nezkrušila mysle české. Sbierky na nové divadlo dejú sa v kolossálnych rozmeroch. Za dva tyždne boli vstave väčšiu čiastku škody dobročinnosťou vynahradiť: je to znak sily a obetovavosti nadobyčajnej.

Jestli bolo postavenie českého národného divadla vecou špeciálne českou, teda je jeho znovupostavenie vecou všeslavianskou. Nešťastie tak tragické musí vzbudiť všeobecnú účasť. Bude ono meritkom, jak hlboko vnikla slavianska myšlianka do nás!

Lipany. Trúchlohra v pěti jednáních od Václava Vlčka. V Praze. Nákladem vlastním. 1881. Znamenitý spisovateľ a dramaturg, Václav

Vlček, dosiahol svojim posledným dielom „*Lipany*“ veľký úspech. Historické drama, to úloha veľmi ťažká. Vlček ju rozlúštil blískavo. Postavy jeho majú telo a krev, a nie sú lútky. Reč primeraná, dyšuca stredovekým rytírskym duchom. Zvláštne sympatické zjavy sú Vlčkove ženské postavy. Búrne výstupy sú majstrovsky podané: všade vidno autora dobre obznámeného s tajnosťami scenickými.

Slovanské divadlo. Sbírka dramatických spisů slovanských. Pořádají L. C. Frič a Lad. Sehnal. Svazek II. Vynosné místo. Veselohra ve čtyřech jednáních od A. N. Ostrovského. Z ruského preložil Em. Vávra. Kto pozná, jak ťažko sa prekladajú spoločenské kusy dramatické z ruštiny, ten neodopre pánu prekladateľovi veľkú zručnosť a znamenitý dar. Ruská reč, o mnoho vyvinutejšia a ustálenejšia, jako západné slovanské reči, má veľa originálnych zvratov, ktoré je ťažko preložiť tak, aby netratily svoju ostrotu a úsečnosť. Pánu Vávrovi sa to podarilo. Odporúčame podnik tento („Slovanské divadlo“) našim ochotníckym družstvám. Na seriu desať-svázkovú predpláca sa 3 zl. u knihtiskárny Lad. Sehnala v Jičíne v Čechách.

G. A. Černák uverejnil v „*Korouhvi na Sionu*“ básničku zvláštnej neby, ktorú tu niečo premenenú podávame:

Ó, sladká slza, juž mi matka priala,
Keď po prvýkráť v cudzinu som šiel;
To sladký plač bol, ktorým ona lkala,
A na materskom srdci ja som mrel.

Ó, sladká slza, ktorú otec ronil,
Keď prvýkráť som padol v chorobu,
A jako jarný kvietok čelo klonil,
Tak mladý, a tak blízky ku hrobu.

Ó, sladká slza, ktorá v oku kvitla,
Keď dlel som v chráme milej otčiny,
A duchom mojím žiara neba svitla,
A plála jasom božskej vidiny.

Najsladšia tys' však, slza moja milá,
Šonž teraz lkáva duša nyjúca:
Ó, bar bys' večne v oku vlhkom žila,
Ty perla drahá, slza kajúca.

Vyzývame pána Černáka k pilnejšiemu pracovaniu, lebo dľa našej mienky má nevšedný dar.

Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední, kterýž pro žáky škol středních sestavil Jan Vesnický. Druhé opravené vydání. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek. Cena 30 kr.

Treti sväzok **Slovanského divadla** obsahuje pôvodnú veselohru **Aut. Koukla: „Lov mladého krále.“** Hra padá do roku 1378. Karol I. **kráľ český a** jeho syn Vaclav IV. vystupuju na dejiste. Posudenie **tejto veselohry** necháme si pre buduci sošit.

Paměti o školách českých. Listář školství českého v Čechách a na Moravě. Vydal František Dvorský. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek. Sešit I. Celé dielo bude obsahovať 8 sošitov. Cena sošitu 45 kr.

Přírodopis člověka od Fr. Hellwalda. Překládají Jan Herben a Jaroslav Vlček. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek.

Jubilejný pozdrav domácich viery k storočnej pamiatke tolerancie kresťanskej cisára Jozefa II. od Bedricha Baltíka. Nákladom výboru Zpěvníkového. Turč. Sv. Martin. Cena 10 kr.

Русскія народныя картинки. Собралъ и описалъ Д. Ровинскій. С.-Петербургъ. 1881.

Калевала. Финскій народный эпосъ. Перевелъ Э. Гронстремъ. С.-Петербургъ. 1881.

Oznam.

Na vyzvanie naše v treťom a štvrtom sošite *„Slovenských Pohľadov“* došly nám *tri povesti*, konkurrujúce na odmenu 50 frankov v zlate. Posielame všetky tri darcovi a spolu sudcovi. Pod jednými predlžujeme termín do *15. septembra* v nádeji, že snáď niektorá zapozdená práca ešte dorazí.

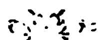
Prosíme tých pánov odberateľov, ktorí ešte dlhujú plat za prvý ročník „Pohľadov.“ aby takýto behom mesiaca septembra na isto poslať ráčili.

Snažne prosíme čitateľov svojich, aby si nezťažovali nám svoje myšlienky, želania a návrhy, smerujúce k oprave a zdokonaleniu časopisu tohoto listovne sdeliť ráčili: viacej očí viacej vidí! My i tú najprísnejšiu kritiku radi a vďačne prijímame, a usilovať sa budeme budúci ročník „Pohľadov“ dľa možnosti zdokonáliť.

Redakcia „Slovenských Pohľadov.“

Rok 1881. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

Náš dnešný stav.

V slovenskej žurnalistike viac ráz bolo vyslovené, *že sme my viacej, nežli púha politická strana.* Na naše šťastie je tomu tak. Ktoby sa díval na nás len jako na politickú stranu (a tak hľadia naši odporníci a klebetníci), videl by smutné, neprospešno obrábané pole. K vyššie uvedenému vyroku môžme doložiť bez spáchania paradoxa: *že sme my súčasne menej, nežli politická strana.*

Pisateľ týchto riadkov nikdy nevyjavil vo svojich publicistických prácach tú najmenšiu obavu, žeby slovensky národ zahynúť mal dnešným maďarismom, naopak voždy bol isty skorej, jasnejšej budúcnosti. Dľa jeho často vyslovenej mienky maďarismus vo svojej podstate je primalicherny, duchovne sterílny, v prostriedkoch chudobný, pre ľudsky krasocit odporný, pre mravného človeka odstrašujúci, než aby mohol usmrtiť slovensky živel. Nikdy slovensky živel neupriamil sa na maďarské zdrapy, medzitym čo maďarský užíval a užíva z prebytku slovenského ducha. Nepotrebno veľa príkladov: sama maďarská reč bez slovenských elementov nepostačovala by k dennej potrebe poslednému kondášovi, tym menej vzdelanstvu.

Preto myslím, že kritika nášho dnešného stavu nebude mi tak vysvetľovaná, jako bych chýlil sa k pessimismu. Konečne poznanie svojho stavu je postaťou, z ktorej vychádzajúc, môžme priložiť ruky k nápravám.

Jako politická strana utrpeli sme na celej čiare porázku, a žijeme len tym, čo je v nás a našich snahách viac jako politické stranníctvo. Nasa porážka jako strany mala následky, ktoré hlásajú na jednej strane bezohľadnosť protivníka, na druhej veľkosť národného nešťastia. Niet prikladu v novsej historii, žeby víťazná strana bola takou sverepostou využila svoje víťazstvo, jako to urobila maďarská. Ruske príslovie hovorí: „*srazeného na zem nebijú*“ V prísloví tom dyse pekny duch rusky, ktory vrátil porazenému Ghazi Osmanovi sabľu, z ktorého ale nemá nič maďarstvo jako strana. Ona nás na zem srazenych bije surovou pästou a budí v nás cit pomsty, nasej prírode neznámy. Hriech je a samoprznenie nemysleť na pomstu! I červ sa kriví pod nohou svojho vraha; v nás musí byť toľko cti a ducha, aby sme aspoň pochopiť mohli predcit a sladkosť spravodlivej pomsty.

Prenasledovanie zbitej slovenskej strany je nekriklavé, zato ale hrozné. Kriklavé faktá, jako zrušenie škôl a Matice, násilná pirateria národných kapitálov, herodesovské zachádzanie s učiacou sa mládežou: také a podobné ritierske kúsky nešlachetného víťaza známe sú konečne i ďalej; avšak utrpenia tieto sú len púhou malichernosťou proti celému moru menej kriklavých, zato ale nepočetných bôľov, o ktorých ďalší svet. ba ani naši najbližší bratia nič nevedia.

Tisíce slovenských bytností vädne pod ťažkou rukou brutálnej persekucie, trpelivo snáša biedu a zaznanie. Keby sme chceli dokázať slová tieto, nutno by nám bolo dotýkať sa súkromnosti nešťastných obetí, a tak by sme iba pritiahli krutku lisu, pod ktorým trpia. Dosť na tom, slovenský človek, ktorý nechce byť hafanom lebo podliakom, alebo ktorý nevie v sebe hermeticky uzavrieť opravdový cit, v každom stave a povolaní vydaný je v obeť prenasledovaniam zo všetkých strán. Už predplatenie slovenského časopisu. kúpenie slovenskej knižky postačuje, aby duchaplný klerik zostal pätnásť rokov kaplánom lebo administrátorom na dajakej brdárke. aby pravotár snášať musel sekatúry sudcove, notár hrozby slúžneho, pisár krivé vzhlady a hrubosti principálove, ba i ten dedinský richtár všakové trápenia zo strany svojich predstavených; všetci ale duševný tlak, ktorý viac bolí a znižuje, nežli bieda. Víťazná maďarská strana so svojím Sancho Pansom: maďaronstvom, neuspokojila sa umrtvením politických a národnostných, zákonom fatamorganicky slúbených práv. ale ide na vykynoženie súkromných bytností, derie sa do posvätných kútov domácnosti. berie od hladnej perny každé sústo chlebíka.

Nechceme tvrdiť, žeby v hlave vodcov maďarismu bola zkrsla myšlienka infernálneho prenasledovania tohoto. Sám veľkomaďarismus, jako myšlienka absurdná a nemravná. musel zplodiť seba hodné deti. Malomocný sám v sebe. mohol veľkým nárokom vyhoveť iba dušekupectvom; lacných duší našiel dosť. Uhorská stredná a menšia šľachta padá po desiatkach. a bývalé stĺpy Uhorska premieňajú sa na stádo hladných bedárov s pyšnými nárokami na život. Maďarismus. ktorý, vďaka rakúskej slabosti. prišiel k moci. stal sa jediným útočišťom majetkových a duchovných nihilistov. Ta sa vrhli. a maďarismus za každý úrad lebo úradík dostal nového propagandistu. Avšak, keď zasmrdne mrcha, slietne sa veľa havranov. Korisť nepostačuje. Zostalo ešte mnoho kandidátov. ktorí si musia zásluhy sbierať, aby upozornili na seba „štedrú ruku.“ Najlacnejšie zásluhy možno si nasbierať na Slovensku udavačstvom. ňuchaním za panslavismom. Udavačov a ňuchačov naplodilo sa po našich krajoch jako húb po daždi. a nemajúc poľa verejného, vrhajú sa na podrývanie súkromných ľudí. A takým spôsobom stalo sa. že statočný človek národného rázu ani hmotne. ani duchovne prospievať nemôže. a jestli sa i udrží, je znakom neobyčajnej sily a šťastia. Keby nebola v otázke daň a vlastné brucho víťazov, i tej slovenskej pôde zakázali by rodiť a prameňom vody živé vydávať pre rodu verných Slovákov. Istý maďaroman vyslovil sa. že iba pre jednu

vec hnevá sa na Boha, a síce že stvoril Slováka. Ten chlap vyslovil motto celej víťaznej strany. Avšak marne by sme sa kojili nádejou, že podobná zúrivosť je vylučne vlastnosťou renegátov. Nemáme príčiny ani tych pravých Maďarov za lepších považovať. Čo je od mačky, všetko myši lapá. Naši renegáti napodobňujú prirodzenú dravosť asiatského plemena maďarského.

V takomto stave nachádzame sa čo podľahnutá politická strana. Následky toho sú: bezsilie na vsetkych volbisťach, a tym samym nemožnosť dať znak politického života. Kde sme v onom smere napriahli sily, stalo sa to bez nádeje na prajny vysledok.

Avšak nepodľahnutí a nezbití sme čo živelná sila; to plus, ktoré nás vyvyšuje nad púhu stranu, nemôže odňať nám žiadna politická divokosť. Obmedzit nás konečne môže, zahatiť zrast, ale utlumiť a zničiť nie.

Nastáva otázka, či my sami dosť mocne opierame sa proti tlumeniu a ničeniu svojich živelnych vlastnosti. Vyznať nutno, že vzdor ťažkym okolnosťam *robí* sa predsa. Nás nemohli razom zkrušiť jako uhorskych Rusov, bárs nenapomáha nás písmo a jednotná cirkev. Z druhej strany netreba zaznávať, že veľa hádžeme za krk tym „ťažkým okolnosťam," a mnoho, čo stat sa mohlo vzdor nim, nestane sa pre našu vlastnú „ťažkosť" a nedvižnosť. Na spisovnom poli nerobí nám *priame* prekážky dnešny maďarismus, a ďaleko by sme išli v sebaklame, keby sme tvrdili, že robíme zadosť svojej povinnosti i tí, čo povolaní sú tvorive účinkovať, i tí, čo konsumovať a starať sa majú o konsum. Ľudová spisba zastúpená je ku pr. jednym jedinym mesačníkom a spisočkom v neurčitých dobách vychádzajúcim, medzitym čo ľud náš celé desiatky tisícov marných a daromnych spisov kupuje, importovanych knihármi a kramármi. Vzdelanšia vrstva jestli i chce čítať, ťažko dostáva sa k slovenskému spisu, ležiacemu snáď na skladoch. O nové, čitateľom príjemné, zábavné a poučné spisy nestará sa nikto. Podobne nikomu nenapadlo privádzať obecenstvo naše k čítaniu. I vo veľkom a samostatnom Rusku museli najprv priviesť obecenstvo k čítaniu, zbudiť v ňom potrebu čítania. Naše závody, ktoré majú do činenia so spisbou, nevyvinuly posiaľ žiadnu činnosť. Ľudia vplyvu málo podporujú jich. Dva kalendáre národneho smeru vychádzajú na Slovensku s úzkym pomerne kruhom čitateľov, kdežto budínske škváry nesmiernym počtom rozširujú hlbosť po kraji našom. Naše vzdelanstvo podporuje sebe primeranú spisbu chvalitebne, a hriech by bol žalovať sa naň. Avšak my nielen pre seba píšeme a čítame, my nie pre seba vytyčili sme zástavu slovenskú, ale pre ľud svoj! „Na ľud svoj pozrime, vrstovníci moji," volá k nám Sládkovič; málo hľadíme naň: na ten ľud, ktory zachoval sebe i nám národnosť, reč i zvyk.

V kultúrnom pokroku sme hatení: v prospech slovenského kraju vláda nielen nič nerobí, ale upodozrieva a prenasleduje každého, ktoby opovážil sa niečo podniknuť. Obce naše nesriadené, cesty v neschodnom stave, priemysel nielen že sa nepudí novymi žilami, no i kvetúce predtym vetve priemyselné schnú jedna po

melodie nemožno naznačiť jedným slovom: je ona veľmi pestrá. V mnohých piesňach zvučí ona ľahko, graciosne, sotva dotyka sa zemi, a zdá sa, že sa šalie zvukami. Indy prenímajú zvuky na seba mužskú fisiognomiu: stanú sa silnými, mocnými; niekdy zas sú zvuky neobyčajno voľné, široké, gigantické, usilujúce sa objať prepasť prostranstva. Melodia smútku je tak silná, jako nikde. Či vyráža sa v nej smútok nad prervanou mladosťou, ktorej nedovolili doveseliť sa; či sú to žaloby na nešťastné položenie Malorossie... no jej zvuky žijú, pália, rozhárajú dušu. Ruská smutná muzika vyráža dľa M. Maximoviča, zabudnutie žitia: ona usiluje sa ujsť pred ním, ohlušiť každodenné starosti: no v malorus̀kých piesňach sa ona sliala s životom: jej zvuky sú tak živé, že zdá sa že hovoria, hovoria slovami, vyrozprávajú reči, a každé slovo tejto jarkej reči prechádza cez dušu. Zvuky jej sú niekdy tak podobné búšeniu srdca, že sa ono zrazu otriasa, jakoby sa ho bolo dotklo ostré železo. Bezútešné, ľahostajné zúfanie čuť v muzike tejto tak silno, že sluchateľ zabúda sa a cíti, že nádeja dávno uletela zo sveta. Na druhom mieste čuješ prervané stenanie, výkriky, že pýtaš sa sám seba: sú to tony? Je to neznosný krik matery, ktorej surovým násilím rvú z ramien chlapčoka, aby ho so zverským smiechom rozrazili o kameň. Nič nemôže byť silnejšie, jako táto národnia muzika, jestli má národ básnické rozpoloženie ducha a činný život; keď nátisky a násilie nedaly mu oddýchnuť si, ani na minútu usnúť a vynucovaly mu žaloby, a jestli tieto žaloby nikde inde nemohly najsť priechod, jako v piesňach. V takom položení bola Malorussia, keď sa do nej vorvala unia.

Gogoľ.

Beseda.

O životě a působení Josefa Kajetána Tyla. Vypravuje *J. L. Turnovský.* (S fotografickou podobiznou.) V Praze. Nákladem kněhkupectví I. L. Kober. 1881.

Na obrovskej práci prebúdzania českého ľudu bral *J. K. Tyl* veľky podiel. Sotva ktory spisovateľ česky zasiahol tak do života a vplyval tak mocne na obecenstvo jako on. Plamennou dušou hodil sa na šírenie vlastenectva vo večnom boji s filisterósnou odrodilou spoločnosťou. On položil základy divadla českého, stvoril novellu, deklamáciu a vôbec zvíril živy literárny ruch v Čechách.

Pán Turnovsky veľmi záslužné dielo napísal: on podal v obraze život a pôsobenie tohoto veľkého hybateľa srdcí a myslí v tridsiatich, štyridsiatich a pädesiatich rokoch. Práca Turnovského je veľmi vzácny príspevok nielen biograficky, ale i literárno-historický; jej sloh je plynný, zábavny, číta sa jako román a predsa zodpovedá všetkym požiadavkám seriosného diela. Na ukážku podávame tu predmluvu, poslú z pera Krásnohorskej, a Turnovského záverečné slová:

„Vděčná vzpomínka kvet za květem sype na Tylův hrob. Co den jasněji poznává se nehynoucí jeho zásluha, ideálnějšího zvuku nabyvá jmeno jeho, stávajíc se platnym tolik co heslo krásného, čistého vzletu vlasteneckého. Mladé pokolení učíc se ctíti jeho památku, Tylovym jménem křtí své spolky, svá divadla; teskné radostnym zadostučinením plní se srdce prátel jeho současnych, kteří cítivše s ním nekdy kruté jeho utrpení, nyní se dočkali dne, jenž jim podal jistotu, ze národ večnou slávou splatí Tylovi, co Tyl proň učinil, i že krasné, jasne místo na vždy jemu vykáže ve svych dějinách jako svemu básniku, svému buditeli a vznešenému Čechu.

Pozdní a nehynoucí Tylova sláva jest triumfem nesobecke skromnosti, v jakez Tyl veškere své bytosti dal splynouti v oddanost jediné myslence: povzbuzeni národnímu. Tímto svatym nadsenim vznitil si večny plamen nesmrtelnosti. Jako mravenec pilně snášel, jako včela dumyslne budoval, maje na zřeteli vždy jen účel národní, nejen pouhy umělecky učinek, a nikdy snad effekt na oslavu svého jmena anebo prelud literarni slávy zahraničné. Kdyby své novely byl psal bez onoho plamenneho plápolu vlasteneckeho čím byly by památny pokolením budoucím? Tim, že někdy vyplnovaly své místo v zábavné literature? Tyl hloubeji zasáhl v dejinnou podstatu literarního tvorem; on nevytvořil pouze řadu okras národního naseho zivota, on jako básník vlastenec, básník buditel položil jeden ze samych základních kamenů, na kterych zivot a budoucnost naroda spolehá."

„Nadsené usilí Tylovo mělo hluboky, samorostly kořen, živeny pravou virou ve vitezstvi práva a v budoucnost českou — s kteroužto virou se již narodil a s kterou umral. Nad potopou cizoty a krivdy vznášela se mysl jeho vždy jako holubice, která se z každe

bouře vracela, nesouc zelenou, sladkým květem obsypanou ratolest naděje. Věřil v triumf dobra, jak věří přesvědčenost neviny a spanilý duch čisté, k oběti vždy pohotové vůle šlechetné. Hrdá ta víra v dobro, kterému žil — toť bylo celé jeho sebevědomí. A ty krásné jeho naděje — jak byly skromné a jak zdály se mu smělé! My, jimžto se již tolik splnilo, co jemu se ještě zdálo jako sen, my o tolik šťastnější a volnější, kéž nejsme o nic chudšími než ono dávno utichlé srdce, jemuž jsme věnovali upřímnou tuto vzpomínku!“

Tato slova vděčné uznalosti napsala spanilomyslná Eliška Krásnohorská roku 1878, když slavili jsme sedmdesátý výroční den Tylova narození. Jaká to zajímavá hra osudu: Tyl první z našich buditelů horlil pro důstojné postavení ženy ve společnosti lidské, první z novověkých heroů národních uznával důležitost spučinnosti žen v našem zápasu národním, první dovedl získati ženy české pro věc národa, jeho podnětem zasvětila službě vlastenecké síly své první svého času spisovatelka česká Božena Němcová — a hle! jedna z prvních nynějších spisovatelek českých byla povolána, aby k uctění památky Tylovy pronesla první spravedlivý, nepředpojatý úsudek o jeho působení a ukázala na jeho význam kulturní a vlastenecký. Jemnocitný duch ženský splatil Tylovi snahu po uvedení české ženy ke společnému dílu národnímu. O Tylovi bylo již mnoho, mnoho psáno, a nebyly to jen úsudky nepříznivé, které o jeho literární i povšechné činnosti vlastenecké byly pronešeny, ba většina kritiků a biografů Tylových vyslovila se o něm s uznáním nejchvalnějším; avšak žádnému z nich se nepodařilo vniknouti tak hluboko v ducha spisů Tylových, nikdo nedovedl tou měrou spravedlivou ocenit jeho vroucí lásku k národu, jeho účinlivé snažení pro dobro a krásno, jako duchaplná Eliška Krásnohorská. Láska k pravdě a vlastenecká vděčnost k národnímu velikánu řídila její péro, když roku 1878 psala do *Osvěty* svůj článek k sedmdesátileté památce Tylových narozenin; i podán tím zjevný důkaz, jak dobře soudil Tyl o způsobilosti ženy české k práci na dědičné roli národa. Tyl nejen že sám byl na této roli pracovníkem nejúčinlivějším, ale uměl také zdárné síly poznati a vychovati. A mezi celou řadou pilných mužů, jež Tyl věci národní získal, stály také ženy jako statné harcovnice, vlastenectví české vniklo jimi do rodin prvé poněmčilých a zapustilo kořeny tak hluboké, že nástupcům Tyla a vrstevníků jeho nebylo se již obávati zhouby mladého osení.

A v tom právě spočívá největší záslub Tylova, že dovedl vlastenectví vštípiti lidu našemu v srdce. Kdežto před Tylem bylo vlastenectví české obmezeno pouze na kruh nečetných učenců, kněží a učitelů, proniklo působením Tylovým a některých přátel jeho do všech téměř vrstev našeho národa. Kde národního uvědomí nebylo, kde myšlenka česká byla ušlapána, kde zvuk českého jazyka byl dávno umlknul, tam vystoupil Tyl s duchem neunavně svěžím a nedbaje přízně nebo nepřízně, zjednával průchod myšlence národní v kruhy, v nichž do té doby všechna srdce ode všeho se odvracela, co neslo ráz a znak český. A věru není planou frásí výrok jednoho

z nejpřednějších vlastenců českých, že Tyl a přítel jeho Rubeš naučili více lidu po česku čísti, jednati a cítiti, rozšířili více osvěty a vzdělání v národě, než sklady gramatik a než dovedla by celá akademie učenců. Tyl ze všech spisovatelů nejvíce dovedl buditi lásku k rodnému jazyku. Tyl získal nejvíce bojovníků pro věc národní — slovem: Tyl vykonal pro povznešení národního vědomí, pro slávu jména českého, pro roznícení nejšlechetnějšího pocitu lidského, lásky k národu a k vlasti, dílo tak veliké, že právem zasluhuje místo v řadě první mezi velikány Palackým, Šafaříkem, Jungmannem, Čelakovským, Kollárem a Havlíčkem. Kromě těchto mužů není nikoho, kdo by v posledním století o národ český měl větších zásluh, než Jozef Kajetán Tyl.

Vizme jeho život, sledujme krok za krokem jeho počínání, doložená mnohými písemnostmi i svědectvím současníků, a shledáme, že Tyl mužem byl vzácné povahy, velikého nadání, řídké poctivosti a neskonalé lásky k národu, za jehož blaho pracoval ze všech svých sil až do konce!

Nejedni myslí a vyslovují, že názory hlásané a rozličnými způsoby ve spisech Tylových osvědčované jsou již zastaralé, naší dobou překonané; praví, že sme již přežili prvotní, naivní vlastenectví Tylem nadšeně hlásané. A předce nutno podnes psáti smerem Tylovym, třebas i v jiné formě, dokud mezi námi bude jediný odrodilý, k národnosti své vlažný, lhostejný Čech a dokud čeští rodiče v neváznosti k rodnému jazyku dávají dobrovolně odnárodňovati syny své a dcery! Těm a takovym — a bohužel jest jich posud mnoho mezi námi — mohou se vlastenecké povídky Tylovy napořád za evangelium předkládati, těm budou dobrym elementárním kursem národního učení a zároveň vybornym zábavníkem. To platí o jeho novelách moderních, jako jest *Láska vlastenky*, *Starý Tomáš*, *Knihař vlastenec*, *Hudební dobrodruzi*, a v první řadě *Poslední Čech*, kromě jiných prací toho druhu. A jeho četné povídky historické, jako *Rozina Ruthardova*, *Dekret Kutnohorský*, *Alchemista*, *Dalimil*, *Braník Sedhorský* atd. jsou trvalou ozdobou české literatury. Co v historické povídce vubec hledati se může, totiž pestrost děje, mohutné povahy, starověká scenerie, poutavé živé líčení, to vsechno v povídkách Tylovych nalezáme, a to ještě s hojnym nádavkem tendence národnostní. Je pravda, že na většině povídek Tylovych jest patrna práce chvatná a z jeho plánův architektonickych lze vybrati nemnoho vzoru. Toť obraz celého žití jeho, veškeré činnosti jeho veřejné. Neločiniv se sám pevného plánu životního, pracoval vždy tam, kde to kázala potřeba vlastenecká. Nepřál oddechu sobě, neustálil se v tvoření uměleckém, činnost jeho byla mnohonásobná, rozptylená, a tato rozptylenost způsobila mu také mnoho výčitek od lidí nemohoucích pochopiti tu vysokou míru vlastenecké obětavosti, že spisovatel tak neobyčejně nadaný své činnosti nesoustředil ke směru jedinému. Avšak Tyl byl prost všeliké sebelásky, neměl sobectví uměleckého, nebyl do svého talentu zamilován; jemu nebylo básnické tvoření cílem nejvyšším.

netoužil nikdy po slávě spisovatelské, nýbrž posvětil svou činnost službě národa. Byl přesvědčen, že záleží na tom více, aby se o buzení a živení lásky vlastenecké pracovalo se všech stran, ve směrech mnohých, než ve směru jednom sebe dokonalejším; bylo třeba rozmetati paprsky českého ducha v celém oboru veřejného života, aby rekovný zápas nemnohých obětovných nadšenců všude nalezal následovníků, aby myšlénka vlastenecká opanovala v celém národě českém. Proto snažil se připnouti k sobě a k snahám svým nové a nové spojence, proto povzbuzoval slovem i skutkem nadané mladíky k dílu literárnímu a vlasteneckému, a celá řada spisovatelů velmi účinlivých a oblíbených byla od něho na dráhu veřejné činnosti uvedena. Napomínal, radil, návod dával, nedostatečné spisy jim opravoval, jen aby je při práci na prospěch národa udržel. Některé schopné jinochy Tyl sám vyhledával, jiní přišli sami ucházet se o jeho přízeň, žádati ho za rady a za přispění, a bylo v letech třicátých a čtyřicátých málo literárních nováčků, jimž by nebyl pomoci poskytl. Mnozí jeho žáci literární Tyla za svého mistra veřejně uznali, ale ještě více bylo a jest těch, kdo se ostýchali přiznati, že byli učni jeho, ačkoli napodobením Tylova slohu bezděčně se prozrazovali. Jeho nadání bylo podle toho, aby se stal spisovatelem vzorným, básnikem proslaveným nejen v jedné části, nýbrž ve všech plodech svých. Avšak tím by se zajisté nebyl stal lepším, šlechetnějším přítelem, buditelem, zvelebitelem svého národa, nebyl by se stal vzornějším Čechem, než jakym byl, když vedle psaní povídek, divadelních her a povzbuzujících článků, vedle zakládání a redigování časopisů hrál také divadlo, deklamoval, překládal, besedy a výlety pořádal a vůbec kde a jak mohl vlastenectví šířil. Tato rozptýlená, všude se účastnící činnost Tylova byla mimo jeho nadání příčinou, že svým časem nebylo v českých vlastech muže populárnějšího nad něho; vydatná práce jeho na dědičné roli národa měla účinek nesměrný. Tyl vyšel z lidu, zachoval mu celé srdce své, mluvil k němu ústy nadšenými a lid porozuměl svému apoštolu lásky k vlasti. A láska ta — „koruna všech lásek“ — pronikla útroby českého lidu, který z vděčnosti přenesl jí kus i na jejího hlasatele. Tak Tyl nejen nazván, ale skutečně učiněn *miláčkem národa*. Více však než lásky své český lid Tylovi nedal, a Tyl ani více nepožadoval, nevyhledával. Potřeby jeho byly skrovné, a když někdy ani toho skrovného drobtu na chudobný stůl nebylo, zavzdychl si, snad i postesknul a usednuv psal něco „ze života chudých“ . . . . Od národní práce, od šíření osvěty mezi lidem českým neodvrátila ho žádná vyhlídka na blahobyt v jiném povolání. S myslí rekovnou snášel utrpení všeliké a vytrval až do konce.

Jméno jeho bude velebiti ještě pozdní potomstvo.

Gogoľ o Puškinovi. Žiaden z našich básnikov nevyšinul sa nad Puškina; je on národný básnik v úplnom smysle slova. V jeho dielach, jako v slovníku, obsažené je celé bohatstvo, sila a oheb-

nosť našeho jazyka. On nadovšetkých rozšíril jeho hranice a najjasnejšie ukázal celé jeho priestranstvo. Puškin je neobyčajný zjav, snáď jediný: je to ruský človek v jeho vývine, jakým možno stane sa Rus za dve sto rokov. V ňom ruská príroda, ruská duša, ruský jazyk, ruský charakter odráža sa takou čistotou, v takej čudnej krásote, v jakej zrkadlí sa kraj na vypuklej ploche optického skla.

I sám život jeho je úplne ruský. Jeho prvé roky vstúpenia do sveta vyznačujú sa tým voľným žitím, za ktorým túži Rus. Sudba hodila ho ta, kde ruské hranice vyznačujú sa rezkou, velikou charakternosťou; kde hladká nesmiernosť Rossie pretrhnutá je horami a oviata juhom. Obrovský, večným snahom pokrytý Kavkaz v stredu horúcich dolín prekvapil ho; on zobudil silu jeho duše a rozorval posledné reťaze, ktoré tlačily svobodnú myseľ. Jeho zanímal voľný, poetický život smelých horalov, jich šarvátky, bystré nábehy; od tých čias nadobudol si štetec jeho ten široký ťah, tú bystrotu a smelosť, ktorá tak zadivila a prekvapila čítať počínajúce Rusko. Keď opisuje boj Čečenca s kozákom — jeho sloh je blesk; on tak blýska sa jako jasné šable a letí bystrejšie jako samá bitka. Je on pevcom Kavkaza, do neho je zaľúbený celou svojou dušou; snáď práve preto je živší a vrelší vo svojom tvorení, keď dotýka sa juhu. Žiaden ruský básnik nemal tak šťastný osud jako Puškin. Ničia sláva nerozšírila sa tak bystro.

Puškin bol národným básnikom od prvopočiatku preto, že opravdová národnosť nepozostáva v opísaní sarafana, no v samom duchu národa. *Básnik môže byť i vtedy národným, keď opisuje celkom cudzí svet, ale hľadí naň očami svojho národného živlu, očami celého národa, keď hovorí a cíti tak, že sa zdá jeho krajanom, jakoby to oni sami hovorili a cítili.* Puškin vládne nadobyčajným umením nemnohými črtami označiť celý predmet. Jeho epiteton je tak úsečné a smelé, že nahradzuje celý opis; štetec jeho lieta. Malá jeho básnička je vždy hodná toľko jako veľké poema.

Posledné básne, ktoré písal v čas, keď už Kavkaz zmiznul jeho očiam s celou svojou hroznou veľkosťou, a básnik pohrúžil sa do srdca Ruska, do jeho obyčajných rovín, nezadivily čitateľov tou oslepiteľnou jarkosťou a smelosťou. Tento zjav nenie ťažko rozriešiť. Čitatelia prekvapení smelosťou jeho štetca, žiadali, aby vlastenské a historické deje kreslil tými samými barvami jako hory Kavkaza. Massa obecenstva je veľmi podivná vo svojich želaniach, ona kričí: „vyobraz nás tak jako sme, v úplnej pravde, predstav diela našich predkov tak jako boly." Keď poet poslúchne, riekmu: „to je mdlé, slabé, nepekné." Massa národa rovná sa ženštine, ktorá chce mať vernú podobiznu, avšak bez nedostatkov a chýb svojej tváre. Ruská história len v posledné časy stala sa živšou; dosiaľ život národa bol bezbarevný. Poet nenie vinný, jemu zostaly dve cesty: alebo natiahnuť svoj sloh do výšky, dať silu nesilnemu, hovoriť ohnivo o chladnom, vtedy lud na jeho strane; alebo zostane verným pravde, a vtedy nezíska si massu. Puškin nepoužil prvého prostriedku preto, že chcel zostať poetom, a preto že u každého básnika, ktorý cíti v sebe iskru svätého povolania, pamne

jemná výberčivosť. Nik nebude zapierať, že divoký horal vo svojom bojovnom rúchu, svobodný jako vôľa, sám sebe sudca i pán, o mnoho je malebnejší jako dajaký prisediaci súdu, bárs tamten zavraždil svojho soka a podpálil dedinu. Horal budí v nás viacej sympatie jako sudca vo svojom obšúchanom fraku, osvobodivší množstvo poddaných. Nuž ale i tento i onen sú zjavy nášho života..

Tvorby Puškina, v ktorých dýše jeho ruská príroda, sú tak tiché a nerozorvané, jako sama ruská príroda. Pochopiť môže jich úplne len ten, čia duša nosí v sebe čistoruské živly, komu je Rusko vlasťou, čia duša tak nežno organisovaná a rozvitá v citoch, že je spôsobná poňať na oko neblískavé ruské piesne a ruského ducha; preto že čím obyčajnejší je predmet, tým vyššie musí stáť poet, aby vyzliekol z neho neobyčajnosť, a aby tá neobyčajnosť bola súčasne pravdou. Puškinove posledné diela nie sú dostatočne ocenené. Vo svojich malých básničkách, tejto prelestnej antologii, javí sa Puškin ešte obšírnejším a mnohostrannejším jako vo veľkých poemach. K dokonalému jich pochopeniu nutno mať vkus vycibrený. Človek musí byť aestetickým Sybaritom, ktorý sa dávno presýtil ťažkými jedlami, a ktorý zjie vtáčka jako náprstok. Sbierka jeho drobných básní je rad drahocenných malieb. Je to ten samý svet, ktorý dýše črtami, známymi iba Grékom, v ktorom príroda vyráža sa tak živo jako vo vlnách striebornej rieky zrkadlia sa belunké plecia, ramená a alabastrová šija, obsypaná nocou temných kadier, alebo priezračné hrozno, lebo myrta. Tam všetko: i naslaždenie i prostota, i vysokosť mysle objímajúca posvätným chladom oduševnenia. Tam nieto kaskád deklamátorských, tam samá poesia; tam všetko prosté, naplnené vnútorným bleskom; všetko lakonism, jakým voždy býva čistá poesia. Málo slov, avšak tak rezkých, že všetko označujú. V každom slove prepasť, hlboká jako sám básnik...

Požiar národného divadla v Prahe. Veľké nešťastie zastihlo naších bratov Čechov. Nadobyčajnou námahou postavili si skvelé divadlo: pred samým otvorením padlo v obeť plameňom.

V osudoch národa českého je mnoho tragiky. Z výšavy hodený bol belohorskou bitkou do hlbiny nemej — nečinnej. Prácne dostal sa zase na povrch — a jeho boj ťažký požadoval nesmierne obete. I dnes má ťažké postavenie — ostrov u prostred zbúreného cudzinstva. Avšak on jako obťatý dub — z vnútornosti svojej ženie vždy nové a svieže ratolesti.

Veľká ztrata národného klenotu nezkrušila mysle české. Sbierky na nové divadlo dejú sa v kolossálnych rozmeroch. Za dva týždne boli vstave väčšiu čiastku škody dobročinnosťou vynahradiť: je to znak sily a obetovavosti nadobyčajnej.

Jestli bolo postavenie českého národného divadla vecou špeciálne českou, teda je jeho znovupostavenie vecou všeslavianskou. Nešťastie tak tragické musí vzbudiť všeobecnú účasť. Bude ono merítkom, jak hlboko vnikla slavianska myšlianka do nás!

Lipany. Trúchlohra v pěti jednáních od Václava Vlčka. V Praze. Nákladem vlastním. 1881. Znamenitý spisovatel a dramaturg, Václav

Vlček, dosiahol svojím posledným dielom „*Lipany*“ veľký úspech. Historické drama, to úloha veľmi ťažká. Vlček ju rozlúštil blískavo. Postavy jeho majú telo a krev, a nie sú lútky. Reč primeraná, dyšuca stredovekým rytírskym duchom. Zvláštne sympatické zjavy sú Vlčkove ženské postavy. Búrne výstupy sú majstrovsky podané; všade vidno autora dobre oboznámeného s tajnosťami scenickými.

Slovanské divadlo. Sbírka dramatických spisů slovanských. Pořádají L. C. Frič a Lad. Sehnal. Svazek II. Vynosné místo. Veselohra ve čtyřech jednáních od A. N. Ostrovského. Z ruského preložil Em. Vávra. Kto pozná, jak ťažko sa prekladajú spoločenské kusy dramatické z ruštiny, ten neodopre pánu prekladateľovi veľkú zručnosť a znamenitý dar. Ruská reč, o mnoho vyvinutejšia a ustálenejšia, jako západné slovanské reči, má veľa originálnych zvratov, ktoré je ťažko preložiť tak, aby netratily svoju ostrotu a úsečnosť. Pánu Vávrovi sa to podarilo. Odporúčame podnik tento („Slovanské divadlo“) našim ochotníckym družstvám. Na seriu desať-svázkovú predpláca sa 3 zl. u kníhtiskárny Lad. Sehnala v Jičíne v Čechách.

G. A. Černák uverejnil v „*Korouhvi na Sionu*“ básničku zvláštnej nehy, ktorú tu niečo premenenú podávame:

Ó, sladká slza, už mi matka priala,
  Keď po prvýkrát v cudzinu som šiel;
To sladký plač bol, ktorým ona lkala,
  A na materskom srdci ja som mrel.

Ó, sladká slza, ktorú otec ronil,
  Keď prvýkrát som padol v chorobu,
A jako jarný kvietok čelo klonil,
  Tak mladý, a tak blízky ku hrobu.

Ó, sladká slza, ktorá v oku kvitla,
  Keď dlel som v chráme milej otčiny,
A duchom mojím žiara neba svitla,
  A plála jasom božskej vidiny.

Najsladšia tys' však, slza moja milá,
  Ŝonž teraz lkavá duša nyjúca:
O, bar bys' večne v oku vlhkom žila,
  Ty perla drahá, slza kajúca

Vyzývame pána Černáka k pilnejšiemu pracovaniu, lebo dľa našej mienky má nevšedný dar.

Stručný přehled dějin literatury české doby staré a středn., kterýž pro žáky škol středních sestavil Jan Vesnický. Druhé opravené vydání. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek. Cena 30 kr.

Tretí svázok **Slovanského divadla** obsahuje pôvodnú veselohru **Ant. Konkla**: „**Lov mladého krále.**“ Hra padá do roku 1378. Karol I., **kráľ** český a jeho syn Václav IV. vystupujú na dejište. Posudenie **tejto** veselohry necháme si pre budúci sošit

Paměti o školách českých. Listář školství českého v Čechách a na Moravě. Vydal František Dvorský. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek. Sešit I. Celé dielo bude obsahovať 8 sošitov. Cena sošitu 45 kr.

Přírodopis člověka od Fr. Hellwalda. Překládají Jan Herben a Jaroslav Vlček. V Praze. Nakladatel Fr. A. Urbánek.

Jubilejný pozdrav domácich viery k storočnej pamiatke tolerancie kresťanskej cisára Jozefa II. od Bedricha Baltíka. Nákladom výboru Zpěvníkového. Turč. Sv. Martin. Cena 10 kr.

Русскія народныя картинки. Собралъ и описалъ Д. Ровинскій. С.-Петербургъ. 1881.

Калевала. Финскій народный эпосъ. Перевелъ Э. Гронстремъ. С.-Петербургъ. 1881.

Oznam.

Na vyzvanie naše v treťom a štvrtom sošite *„Slovenských Pohľadov“* došly nám *tri povesti*, konkurrujúce na odmenu 50 frankov v zlate. Posielame všetky tri darcovi a spolu sudcovi. Pod jedným predlžujeme termín do *15. septembra* v nádeji, že snáď niektorá zapozdená práca ešte dorazí.

Prosíme tých pánov odberateľov, ktorí ešte dlhujú plat za prvy ročník „Pohľadov,“ aby takýto behom mesiaca septembra na isto poslať ráčili.

Snažne prosíme čitateľov svojich, aby si nezťažovali nám svoje myšlienky, želania a návrhy, smerujúce k oprave a zdokonalení časopisu tohoto listovne sdeliť ráčili: viacej očí viacej vidí! My i tú najprísnejšiu kritiku radi a vďačne prijímame, a usilovať sa budeme budúci ročník „Pohľadov“ dľa možnosti zdokonáliť.

Redakcia „Slovenských Pohľadov.“

Rok 1881. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

Náš dnešný stav.

slovenskej zurnalistike viac ráz bolo vyslovené, *že sme my viacej, nežli púha politická strana.* Na naše šťastie je tomu tak. Ktoby sa díval na nás len jako na politickú stranu (a tak hľadia naši odporníci a klebetníci), videl by smutné, neprospešno obrábané pole. K vyššie uvedenému vyroku móžme doložiť bez spáchania paradoxa: *že sme my súčasne menej, nežli politická strana.*

Pisateľ týchto riadkov nikdy nevyjavil vo svojich publicistickych prácach tú najmenšiu obavu, žeby slovensky národ zahynúť mal dnešnym maďarismom, naopak voždy bol isty skorej, jasnejšej budúcnosti. Dľa jeho často vyslovenej mienky maďarismus vo svojej podstate je primalicherny, duchovne sterílny, v prostriedkoch chudobny, pre ľudsky krasocit odporny, pre mravného človeka odstrašujúci, než aby mohol usmrtiť slovensky živel. Nikdy slovensky živel neupriamil sa na maďarské zdrapy, medzitym čo maďarsky užíval a užíva z prebytku slovenského ducha. Nepotrebno veľa príkladov: sama maďarská reč bez slovenskych elementov nepostačovala by k dennej potrebe poslednému kondášovi, tym menej vzdelanstvu.

Preto myslím, že kritika nášho dnešného stavu nebude mi tak vysvetlovaná, jako bych chylil sa k pessimismu. Konečne poznanie svojho stavu je postaťou, z ktorej vychádzajúc, móžme priložiť ruky k nápravám.

Jako politická strana utrpeli sme na celej čiare porážku, a žijeme len tym, čo je v nás a našich snahach viac jako politické stranníctvo. Naša porážka jako strany mala následky, ktoré hlásajú na jednej strane bezohľadnosť protivníka, na druhej veľkosť národného nešťastia. Niet príkladu v novšej histórii, žeby víťazná strana bola takou sverepostou využila svoje víťazstvo, jako to urobila maďarská. Ruske príslovie hovorí: *„sraženého na zem nebijú"* V príslovi tom dyše pekny duch rusky, ktory vrátil porazenému Ghazi Osmanovi šablu, z ktorého ale nemá nič maďarstvo jako strana. Ona nás na zem srazenych bije surovou pasťou a budí v nás cit pomsty, našej prírode neznámy. Hriech je a samopreznenie nemyslieť na pomstu! I červ sa krivi pod nohou svojho vraha: v nás musí byť toľko cti a ducha, aby sme aspoň pochopiť mohli predcit a sladkosť spravodlivej pomsty.

Prenasledovanie zbitej slovenskej strany je nekriklavé, zato ale hrozné. Kriklavé faktá, jako zrušenie škôl a Matice, násilná pirateria národných kapitálov, herodesovské zachádzanie s učiacou sa mládežou: také a podobné ritierske kúsky nešlachetného víťaza známe sú konečne i ďalej; avšak utrpenia tieto sú len púhou malichernosťou proti celému moru menej kriklavých, zato ale nepočetných bôľov, o ktorých ďalší svet, ba ani naši najbližší bratia nič nevedia.

Tisíce slovenských bytností vädne pod ťažkou rukou brutálnej persekucie, trpelivo snáša biedu a zaznanie. Keby sme chceli dokázať slová tieto, nutno by nám bolo dotýkať sa súkromnosti nešťastných obetí, a tak by sme iba pritiahli krutku lisu, pod ktorým trpia. Dosť na tom, slovenský človek, ktorý nechce byť hafanom lebo podliakom, alebo ktorý nevie v sebe hermeticky uzavreť opravdový cit, v každom stave a povolaní vydaný je v obeť prenasledovaniam zo všetkých strán. Už predplatenie slovenského časopisu, kúpenie slovenskej knižky postačuje, aby duchaplný klerik zostal pätnásť rokov kaplánom lebo administrátorom na dajakej brdárke, aby pravotár snášať musel sekatúry sudcove, notár hrozby slúžneho, pisár krivé vzhlady a hrubosti principálove, ba i ten dedinský richtár všakové trápenia zo strany svojich predstavených; všetci ale duševný tlak, ktorý viac bolí a znižuje, nežli bieda. Víťazná maďarská strana so svojím Sancho Pansom: maďaronstvom, neuspokojila sa umrtvením politických a národnostných, zákonom fatamorganicky slúbených práv, ale ide na vykynoženie súkromných bytností, derie sa do posvätných kútov domácnosti, berie od hladnej perny každé sústo chlebíka.

Nechceme tvrdiť, žeby v hlave vodcov maďarismu bola zkrsla myšlienka infernálneho prenasledovania tohoto. Sám veľkomaďarismus, jako myšlienka absurdná a nemravná, musel zplodiť seba hodné deti. Malomocný sám v sebe, mohol veľkým nárokom vyhoveť iba dušekupectvom; lacných duší našiel dosť. Uhorská stredná a menšia šľachta padá po desiatkach, a bývalé stĺpy Uhorska premieňajú sa na stádo hladných bedárov s pyšnými nárokami na život. Maďarismus, ktorý, vďaka rakúskej slabosti, prišiel k moci, stal sa jediným útočišťom majetkových a duchovných nihilistov. Ta sa vrhli, a maďarismus za každý úrad lebo úradík dostal nového propagandistu. Avšak, keď zasmrdne mrcha, slietne sa veľa havranov. Korisť nepostačuje. Zostalo ešte mnoho kandidátov, ktorí si musia zásluhy sbierať, aby upozornili na seba „štedrú ruku.“ Najlacnejšie zásluhy možno si nasbierať na Slovensku udavačstvom, ňuchaním za panslavismom. Udavačov a ňuchačov naplodilo sa po našich krajoch jako húb po daždi, a nemajúc poľa verejného, vrhajú sa na podrývanie súkromných ľudí. A takým spôsobom stalo sa, že statočný človek národného rázu ani hmotne, ani duchovne prospievať nemôže, a jestli sa i udrží, je znakom neobyčajnej sily a šťastia. Keby nebola v otázke daň a vlastné brucho víťazov, i tej slovenskej pôde zakázali by rodiť a prameňom vody živé vydávať pre rodu verných Slovákov. Istý maďaroman vyslovil sa, že iba pre jednu

vec hnevá sa na Boha, a sice že stvoril Slováka. Ten chlap vyslovil motto celej víťaznej strany. Avšak marne by sme sa kojili nádejou, že podobná zúrivosť je vylučne vlastnosťou renegátov. Nemáme príčiny ani tych pravych Maďarov za lepších považovať. Čo je od mačky, všetko mysi lapá. Nasi renegáti napodobňujú prirodzenú dravosť asiatského plemena maďarského.

V takomto stave nachádzame sa čo podľahnutá politická strana. Následky toho sú: bezsilie na vsetkych volbisťach, a tym samym nemožnosť dať znak politického života. Kde sme v onom smere napriahli sily, stalo sa to bez nádeje na prajny vysledok.

Avšak nepodľahnutí a nezbití sme čo živelná sila; to plus, ktoré nás vyvyšuje nad púhu stranu, nemôže odňať nám žiadna politická divokosť. Obmedziť nás konečne môže, zahatiť zrast, ale utlumiť a zničiť nie.

Nastáva otázka, či my sami dosť mocne opierame sa proti tlumeniu a ničeniu svojich živelnych vlastností. Vyznať nutno, že vzdor ťažkym okolnosťam *robí* sa predsa. Nás nemohli razom zkrušiť jako uhorskych Rusov, bárs nenapomáha nás písmo a jednotná cirkev. Z druhej strany netreba zaznávať, že veľa hádžeme za krk tym „ťažkym okolnosťam,“ a mnoho, čo stať sa mohlo vzdor nim, nestane sa pre našu vlastnú „ťažkosť“ a nedvižnosť. Na spisovnom poli nerobí nám *priamo* prekážky dnesny maďarismus, a ďaleko by sme išli v sebaklame, keby sme tvrdili, že robíme zadosť svojej povinnosti i tí, čo povolaní sú tvorive účinkovať, i tí, čo konsumovať a starať sa majú o konsum. Ľudová spisba zastúpená je ku pr. jednym jedinym mesačníkom a spisočkom v neurčitých dobách vychádzajúcim, medzitym čo ľud nás celé desiatky tisícov marnych a daromnych spisov kupuje, importovanych knihármi a kramármi. Vzdelanšia vrstva jestli i chce čítať, ťažko dostáva sa k slovenskému spisu, ležiacemu snáď na skladoch. O nové, čitateľom príjemné, zábavné a poučné spisy nestará sa nikto. Podobne nikomu nenapadlo privádzať obecenstvo naše k čítaniu. I vo veľkom a samostatnom Rusku museli najprv priviesť obecenstvo k čítaniu, zbudiť v ňom potrebu čítania. Naše závody, ktoré majú do činenia so spisbou, nevyvinuly posiaľ žiadúcnu činnosť. ľudia vplyvu málo podporujú jich. Dva kalendáre národného smeru vychádzajú na Slovensku s úzkym pomerne kruhom čitateľov, kdežto budínske škváry nesmiernym počtom rozširujú hlúposť po kraji našom. Naše vzdelanstvo podporuje sebe primeranú spisbu chvalitebne, a hriech by bol žalovať sa naň. Avšak my nielen pre seba píšeme a čítame, my nie pre seba vztyčili sme zástavu slovenskú, ale pre ľud svoj! „Na ľud svoj pozrime, vrstovníci moji,“ volá k nám Sládkovič; málo hľadíme naň: na ten ľud, ktory zachoval sebe i nám národnosť, reč i zvyk.

V kultúrnom pokroku sme hatení: v prospech slovenského kraju vláda nielen nič nerobí, ale upodozrieva a prenasleduje každého, ktoby opovážil sa niečo podniknuť. Obce naše nesriadené, cesty v neschodnom stave, priemysel nielen že sa nepruží novymi žilami, no i kvetúce predtym vetve priemyselné schnú jedna po

druhej. Staré sa vyžilo — dnešný maďarský prúd, hojný na frásach, prudký fanatismom, nevedel osnovať nové počiatky. Čím viac miznú pramene dôchodku, tým rýchlejšie rastú požiadavky.

Týmto a podobným nerestam nemôže predísť positívna národná stránka slovenská; je ona bezsilná proti mociam rozrušujúcim, ktoré diabolskou radosťou negujú a len negujú. Umierniť môže konečne a predlžiť smutný process rušenia. V tomto hatení rozkladu, ktorý zasiahol celú našu krajinu, spočíva viac patriotismu, než vo všetkých prázdnych rečiach snemových jazyčníkov.

Nutno vyznať bez sebaklamu, že stáv náš terajší neoprávňuje nás k ohnivým nádejam skorého a výdatného pokroku. Čo je však isté a načo môžeme spolahnúť sa, náš stav dnešný je zálohom a zárukou, *že sa udržíme*. Keď v tak ťažkých okolnosťach, pod tak sožierajúcou, ničiacou negaciou celého nášho života vedeli sme a vieme strážiť oheň posvätný slovenského slova a ducha, keď pod tyranskou ferulou fanatismom zblbených professorov nevymrel podrost mládeže, keď pri Harun-al-Rašidskom anatheme slovenských kníh a časopisov vie sa slovenská spisba hýbať, keď už boj národný prechádza do dedín a vniká do chalúp — nuž báť sa netreba, žeby sme sa neudržali sviežimi a samobytnými po šťastnú hodinu konečného vykúpenia!

Svetozár Hurban.

Úryvky z bájeslovia drievnych Slovákov.

Podáva *Ľud. A. Reuss.*

Urvy nazývajú sa veľké kamene, ktoré odorvaly sa zo zápolí a zostaly stáť na úložinku alebo na polanu zvrhnuté. Urvy takéto sú nenádobné, keď sa však pravidelne okrešú, poskytnú staviteľovi dobrý a pekný materiál, a podľa vkusu a súmerne v jeden celok náležite poskladané, krásnu palotu z podtatranskej žuly predstavovať budú. — No práve tak, keď bájeslovie podtatranské mienime písať, tedy nepoukazujeme na onú palotu, zo štvorcových kameňov súzvučne už postavenú, ale na balvany a urvy, ktoré obkresané a pristrojené ešte len majú byť k budúcej nádhernej stavbe bájeslovia drievnych Slovákov. Jednotlivé teda predmety bez ohľadu na celok majú byť pritesané, pristrojené a vyleštené v tom radostnom povedomí, že keď príde povolaný staviteľ bájeslovia, už pohotove bude mu stáť materiál.

Zdá sa byť svrchovaný čas, aby i toto pole umenia a vedy vzdelávané bolo, a krásne tieto výtvory spanilého ducha slovenského a nadšenia náboženského z jednej stránky nehynuly, z druhej pak neboly nám odcudzené a odňaté.

Pod slovom „báj“ rozumie sa krátka rozprávka z oboru pohanského náboženstva, v ktorej istý čin nadprirodzenou mocou sa prevedie alebo niektorá vyššia bytnosť spolu účinkuje. „Bájka“ naproti

tomu je nič iného, ako vymyslená povesť z ríše živočíchov, v ktorej mravy, náruživosti a slabosti ľudské ako v zrkadle sa predstavujú, a také sú na príklad Aesopove bájky. Báj teda (a nie bájka) hlboko siaha do povahy náboženskej, do pojímania sveta, božstva atď. a bájeslovie zahrňuje celé prirodzené náboženstvo, totiž: povstanie božstva, stvorenie sveta, stvorenie človeka, pád človeka, obete, sviatky, obrady a vykúpenie.

Náboženstvo toto zo stanoviska kresťanského považované nazýva sa prirodzeným čili pohanským, zo stanoviska však národopisného: bájeslovím. Ono je dedictvom a vlastnosťou slovenského národa, tak ako sú spevy, povesti a porekadlá; v ňom sa zaobaľuje smýšľanie, cítenie a pojímanie sveta, boha, človeka; je zjavovanie sa ducha, vyslovovanie názoru, výplyv ducha, práve tak ako pri reči. Ono je mohutný súčiniteľ povahy národnej, a určuje národnosť viac než samá reč. Sú národy, ktoré zapomenuli svoju reč, ale pri chránení svojho náboženstva neodnárodnili sa. K určeniu a ustáleniu istej národnosti nenie teda dostatočná samá reč — lebo podľa tohoto ktoby sa naučil inú reč, mohol by sa považovať odnárodneným; ale tomu nenie tak, ponevač do povahy musia byť vzaté i zvyky, obyčaje, spôsob žitia, vedenie spoločenského života, hospodárstva, istý vkus v speve, v rúchu atď., a to všetko podľa genia národného. Že rozličné národy i rozličné pojímajú i samé náboženstvo kresťanské, a že v ňom moment národnej povahy, totiž smýšľanie, cítenie, túžby, náhlady, ba i samá bohoslužba sa podľa národnosti individualisuje, je vec prirodzená, a preto Nemec je nemeckým, Maďar maďarským a Slovan slovanským kresťanom. Vieronauka totiž je tá istá, ale podľa genia národného, podľa povahy, názoru náboženského jak nápadne individualisovaná! Netreba k tomu mnohé dôkazy, pozrime len služby božie ľudu nášho slovenského a porovnajme jich so službami inonárodovcov!

Bolo predbežne reknuto, že bájeslovie považovať sa má ako vlastnosť a dedictvo národné, ba ako vzácna pamiatka praotcov našich, ktorých krev prúdi sa nám v žilách a sme kosť z kosti jejich. Bájeslovie totiž postupne a pomaly sa vyvíňovalo postupom ducha a času, povstalo nie ako náhľady jednotlivého človeka, ale ako celého národa, nie v jednotlivých dobách, ale od toho času, ako prvé znaky povedomia národného, teda od tisíc a tisíc rokov až do príchodu kresťanstva. Zdá sa síce, žeby toto vyvíňovanie sa neboly narušily žiadne prevraty náboženské, ale prísnejšie zkúmanie predsa ukazuje, že perský dualismus a Pythagorovo učenie vplývalo na niektoré náhľady. Roku však 863 skrze vierozvestov a apoštolov slovanských, Cyrilla a Methoda, nové svetlo zjaveného náboženstva kresťanského je donesené; ale i tu ešte mnoho času sa vyhľadávalo, až do hlbokých dolín podtatranských preniklo a náhľady — buď rečeno — Slovákovi na srdce prirastlé novým blahodárným svetlom osvietilo. Do tohoto času panovala na Slovensku čira modloslužba, ktorá zčiastky — ako sa to niže dokáže — bola z prasídiel aziatských donesená, zčiastky pod Tatrami znovu sa utvorila.

Mylná vec by medzitým bola domnievať sa, že takáto vieronauka prirodzeného náboženstva je len bezvýznamná povera, maličkosť bez ceny. Istá vec, že keď z nášho vysokého stoletia pozeráme dolu na minulosť, nuž v nevinnom, detinskom a naivnom stave uhliadame národy živoriť a v takomto útlom a primitivnom stave nachodilo sa i náboženstvo. Ako si oni mohli ináče predstavovať boha, než mocného človeka, ako ctiť, než zápalnými obeťmi, ako život večný, než radostné hodovanie, ako príhody zlé, než veci od Černoboga a dobré od Belboga pochádzajúce. Vypomáhali si tak ako znali. No ale práve tento stav zkúmať a poznať je veľadôležitým pre národopisca: ako totiž naši otcovia v tých ďalekosiahajúcich časoch v ukrytom záhybe srdca smýšľali o veciach náboženstva sa týkajúcich? — Dejepis svedčí, že vôbec Slovania boli nábožní a veľkí ctitelia bohov, uchádzajúc sa o jich priazeň, výdatné obete donášali, na jich meno prisahali, v jich mene súdy vynášali, v nešťastí o pomoc k nim volali, pred nimi a skrze nich stav manželský posväcovali a vernosť si sľubovali, hádali a veštili, slovom s nimi žili i mreli! „Vyčnievaly (píše Ekhard Mon. Jutrebog str. 43) po celom kraji slovanskom modly, polia však a mestá podobne bohami a bohyňami oplývaly. V obciach vystavené boly svätyne a chrámy (božnicami menované) rozličným bohom venované. Ba práve svojich bohov i do vojska sebou brali a nosili.“ Za najväčšiu urážku držali, keď nepriatelia jich posvätné háje zneuctili, za vieru však a náboženstvo najhroznejšie boje a krvepreliatia podstupovali!

Z pilného a všestranného zkúmania bájeslovia slovenského vysvitá ďalej, že v obore tomto stali sa natoľko dokonalými a zralými, že náboženstvu kresťanskému cestu kliesnili a schopní boli jeho pravdy poznať a prijať. Bohoslovecké názvoslovie totiž vyvinuté a ustálené prví zvestovatelia už hotové našli. Obrady, pocty a bohoslužby boly usporiadané, žreci v službe postavení a ľud bohabojný a úctyplný; kdežto iné národy, na príklad germánske, ani po dnes nemajú bežné slová na označenie náboženských vecí. Tak na príklad i samé náboženstvo menuje sa Religion, sviatosť od latinského Sakrament, kňaz podľa perského perestar: Priester, obeť od latinského Opfer, prorok podľa gréckeho Prophet atď. A čo rekneme o iných národoch, ktoré nemali ani pochopu o bohu, duši, nesmrteľnosti, sviatosti atď.? Boli to ešte diví dravci i potom, keď na oko prijali síce náboženstvo kresťanské, ale len preto, aby pod jeho plášťom nie pokoj, slobodu a lásku od Krista prikázanú hlásali, ale nevinných väznili, drancovali a vraždy prevodzovali!

Povaha Slováka je bystrá, veselá a prostosrdečná. V pozorovaní zákonov a úkazov prírodných neunavený, k pojímaniu veľkolepých myšlienok naklonený — nemohol v nejakej sebazavrenosti voči krásnej svojej otčine zostávať, on musel reflektovať, keď pozrel na svoje Tatry, na východ a západ slnka, na dúhu, keď videl blesk hromu a slyšal jeho rachotenie a tisícnásobnú ozvenu. Velmi rýchle k tej povedomosti — pri týchto okolnostach — musel prísť, že istá vyššia moc alebo moci panujú na svete a tieto teda začal

hľadať, jich vysvetľovať a menami označovať. Nasledovne prišiel k tej povedomosti, že sú to, čo takú silu prevodzujú, mocnosti a bytnosti, ktoré si personifikoval alebo i napodobnil a ktorým háje a božnice posvätil a obete zápalné i suché prinášal. Jemu bol celý tento svet neba i zeme jeden veľký a svätý chrám a on v ňom s bytnosťami a božstvami, pri každom potoku, jazere, háji, zápole domnelými žijúc, najčistotnejší a najmravnejší život viedol.

Slovan vôbec cíti sa byť spokojným sám so sebou a spriatelenym s prírodou. Jemu svet je niečo svetlého, jasného a veselého, jako to samé slovo ukazuje. Jemu všetko na ňom je milé, vzácne a známe, naklonený je istým priateľstvom ku všetkému. Iné národy túto povahu naskrze nemajú, ba s istou negatívnosťou naproti prírode sa chovajú, nepriateľsky proti nej si počínajú, vznik a prospech zamedzujú, ju za macochu považujúc. Cudzincami sa vo svete byť cítia. — Ale Slovák i z ohľadu domácnosti svojej je doma, t. j. jeho rodinné pomery sú úplne usporiadané. Každý úd v rodine má svoje meno a miesto, svoje práva a svoje úlohy, nikto netyranizuje a nikto nedá sa tyranizovať. Na dôkaz toho, jak jemné sú tieto pomery v rodine slovenskej, poukážeme len na početné slová, ktorými označujú sa jednotlivé rodinné údy a na ktoré ináče darmo dopytovali by sme sa v iných rečiach a darmo hľadali u inonárodovcov vlasti našej. Tak na príklad pre mužské pohlavie sú tieto názvy: otec, otčim, báťo, brat, bratanec, sestrin, švagor, svokor, test, ded, praded, manžel, syn, vnuk, mládenec, zať, ujec, stryk, parobok, pachoľa, pastorok, šuhaj, chlapec, synovec, tehán. Pre ženské pohlavie: mať, macocha, sestra, švagriná, svokra, tetka, manželka, žena, dcéra, vnučka, deva, panna, mladica, nevesta, mladucha, pastorkyňa, sesternica, svačka, ňaňa, tehyňa.

Podivné sú to na príklad pomery rodinné u Nemcov: žena = die Gattin, a žene muž = der Gatte (od gatten). Žena vôbec = das Weib (neutrum); vysluha čili služebná = das Mensch (neutrum), teda považujú sa len ako veci. Frau odvodzuje sa od freien: das Mädchen od Magd = služebnica, otrokyňa. Maďari však v týchto rodinných pomeroch sú docela primitívni, tam je: uram (môj pán) hlava a veliteľ domu, on sám je ember (človek, ale spolu i muž, chlap); manželka je: feleség (spoločnica), v potahu na ember je asszonyi állat, podľa nových náhľadov: nő (od nőstény), a musí svojmu pánovi dvojiť (kend). Otec nemá syna, ale len chlapca (fiu, inas), ani dcéru, ale len dievča (leány) atď.

Život drievnych Slovákov bol roľnícko-pastiersky a pritom patriarchálny, aký ešte tu i tam nachodíme na Slovensku. V čom by takýto život bol záležal, mnohému snaď láskavému čitateľovi nebude známo, a preto krátkymi slovy ho nastíniť mienime, tak ako nasleduje.

Hospodár totiž sám na mrázniciach vyzimované ovce opatroval so svojimi pomocníkmi, bielymi psy a vatrálom proti vlkom bránil. Na jar na lúky a cudzenice vyviedol a s úsmechom na stádo hľadiac synom ku paseniu odovzdal, sám však odišiel ku svojej manželke, ktorá hlbokým snahom cez zimu bremená a soľ verne na mrázniču

nosila, aby svoje hospodárstvo dohliadal. Medzitým synovia podopretí na valašky, surmitami, fujarami alebo gajdami svojími veselo prehrávali, až sa zápole ohlasovaly. Do domu ženúc svoje stádo, sbierali jahňatká do teplého cedidla, a keď sa k domu približovali, privítaní boli bľačaním druhých doma pozostalých dojok. Na Ďura v príhodnom mieste postavila sa koliba s prasom urobená a salašským riadom opatrená. Keď čas podoja prišiel, otec a synovia na geletách sediac, plné vemená stískali, a kým dvoma prsty biele mlieko vytláčali, honelník kornuty a bakeši na strungu doháňal, po mene jich povolávajúc. Medzitým bača precedil mlieko, klagu nalial a syr v hrudu stlačil, kotol k vareniu žintice na kluku zavesil a tak urdu sobral a psiarku narobil, hojnú výživnosť na celé leto a väčší diel na zimu prihotovil. Pletence, oštiepky a parenice umne hotovili synovia svojim milenkám. — Ovce boly strihané a ženy vlnu spriadly a k pleteniu prihotovily, z nejž v jaseň hotovily pre mužov bielučké súkno, vysoké klobúky i rozličné šatstvo. Dievčatá plátno bielily a vkusné tkanice vyšívaly. V jasenný čas mužovia zbožie shromažďovali, mlátili, staré ovce vyrezali a zasolili a všetkým doma zásobení súc, málo o celý svet sa starali.

Že Slováci dlho a pokojne mohli v tomto idyllickom stave zotrvávať, to vlastne má sa pripisovať náhode a zemepisnému položeniu Slovenska. Ono totiž z jednej strany Tatrami, z juhu však širokými rovinami otočené, svojími vlastnými vrchami a hlbokými dolinami kryté, zdarile odporovalo nájezdom keltickým, tatárskym, tureckým, maďarským, križáckym atď. Ani hlad, ani mor, ani povodne nezastihovaly toto územie v takých rozmeroch, ako prístupné dolnozemské roviny. Pralesy, tesné a neprístupné doliny, pečery a jaskyne podávaly jim dostatočný útulok a bezpečnosť pred nespokojnými nepriateľmi. Miesta však prístupné nepriateľom opevňovali nesčíselnými zámkami, ktoré zpomínajú sa i v povesťach a vysvetľujú sa nasledovne:

Zámok od slova za[myk]ať, za[mk]núť: verschliessen, zámok teda = ein geschlossener Ort; obyčajne stavály sa na vysokých skalách. Takýchto zámkov len v Gemeri asi 40 sa nachodí.

Ozd i *Uzdín* od slova zeď, zdiť, t. j. murovať. V tomto krásne tvorenom slove o[zd] *o* je len predložkou = okolo, ob, teda okolo ozdené miesto. Toho mena zámky nachodia sa: Oždan, Ozdény, Uzdín v Novohrade; Oždany v hontianskej, Ozd a Velezd v boršodskej stolici.

Hrad. Toto meno nosí vôbec každé opravené čili ohradené miesto. Tak na príklad i za[hrad]a. Ináče takéto zámky nazývajú sa i hrádek-mi, hradec-mi, úhrad-ami a hradišťa-mi. Z ktorých keď viedla cesta do druhého hradu, menovala sa hradskou cestou.

Pevnosť, čo v nemčine sa vykladá: Festung, od pevný: fest; opevnený: befestigt.

Murán od slova murovať; i Múriky.

Vor i *Var* (maďarsky: vár) od koreňa za[vre]ť, zať[vor]iť, na príklad zá[vor]: der Schloss. Znamená teda miesta valom, múrom a priekopami obohnané a zavrené. Z tohoto slova pochádza i srbské

varoš: Burg. A tohoto vyznamu je i Vran v Banáte, Vorotnica tamže, Varin v trenčianskej, Várad v boršodskej, nitrianskej a tekovskej, Váradka v šarisskej, Varašd v barananskej a tolňanskej, Arad a Varšand v aradskej. Varšan v hontianskej a novohradskej stolici; ale i Varsava. Sem patrí i Temeš-var, O-var (o bezpochyby v tom smysle čo u, teda U-vor ako U-zdin, O-zdin, a nie v smysle maďarskom: ó = stary). Ovarky v Tekove. Poneváč i to slovo „dvor“ značí zavrené miesto, lebo pochádza od za[tvor]iť (t prešlo do d), teda takéto mestá a zámky pripomínajú sa na príklad: U[dva] v zemplínskej, U-dvar v trenčianskej a salanskej, Udvard v komárňanskej, Udvarnok = Dvorniky v hontianskej, salanskej, trenčianskej a zemplínskej stolici.

Ostra. Týmto slovom označujú sa mnohé opevnené miesta, a „ostra“ malo by značiť tolko ako zámok, pevnosť. Tak na príklad: Ostrany v Gemeri, Ostratice v trenčianskej, Ostro v nitrianskej, užhorodskej a barańanskej stolici, Ostropany v Šimegu, Osturna, Osturn vo Spiši, Ostran v Banáte, Ostrožnica v Zemplíne, Ostraviany v Šariši. Srovnaj medzitym i Ostri-h[r]on.

Tvrdz, česky tvrz, nem. Veste, ein festes Schloss, od slova [tvrd]y, tvrdiť: befestigen, bestärken, lat.: firmare.

Týmito teda zámky, hrady, ozdy, úhradami a vory chránení svoje polia obrábali, stáda pásli a vykonávali nábožné obrady, ako sú: zertvy, sobótky, postrižiny, obete donášali a mrtvym poslednú počestnosť pálenim vykonávali. Utoky a nájezdy na susedne krajiny nečinili, ale svoju vlasť statne bránili. Taketo miesta, kde vykonával sa zvláštny kultus pohansky, bajeslovie vie nielen udať, ale sostaviť takrečeno cely bájeslovny zemepis Slovenska O pamiatkach síce písomnych tu nemože byť ani zmienky, ale slová, mená miest, vrchov, jazier, studniciek, riek, potom tradicie a obrady atď. dostatočnú látku k tomu podávajú. Sem prináleží na príklad:

Háj. Podla Miklosiča znamená póvodne miesto zahájené a ohradené. Takéto háje polabski Slovania nazyvali „svatobor-ami.“ Češi az do roku 1093 takéto háje mali, do ktorych chodili sa modlievať a svojich mrtvych pochovavať. Na Slovensku temer kazda osada má takyto háj (aspoň podla mena) a slysal som sám, že na príklad v Revúci velike javory a lipy rástly, z ktorych si obyvatelia stoly dali spraviť, nalezaly sa i zlomky z popolnic; ba nalezeny bol i starobyly peniaz strieborny, vo sbierkach numismatickych „barbarskym“ nazyvany. Takyto háj na Vyšnej Pokoradzi velmi dobre známy, kde az do nedávna vyoravaly sa cele popolnice s mnohymi broncovymi sperkami, striebornymi peniazmi a, bohužiaľ, židom predavali. Taketo háje, ktore obycajne na vychod slnka ležia, až podnes nachodia sa v gemerskej stolici, a sice v Štítniku, Jelšave, v Šiveticiach, v Radkovej, v Drienčanoch: na Klenovci: Pradedov háj, Hájov potok, a na Španóm (= zupanovom) poli. Toto slovo „háj“ poukazuje teda na pohrobiste starych obyvatelov. Druhé takéto meno je:

Požiar. Na Slovensku mnohe vrchy zachovaly toto meno; na príklad: Ziare v liptovskej, zvolenskej, nitrianskej a gemerskej

stolici. Menovite Požár-lo pri Rožňave, Požehy pri Dolnej Štubni. Boly to miesta pre obete určené, na ktorých sa žertvovalo. I indické „pužiari" (sacrificuli) úplne zodpovedá nášmu: žrec (pohanský kňaz), žertva, žiar, požiar. Tak podobne na toto poukazuje Žiarec, vrch pri R. Zalužanoch, Žeherje pri R. Sobote, Žére pri Cserépfale v boršodskej stolici.

Sobota. Slovo dosiaľ slovozpytne nerozlúštené, ktorým označujú sa ohne sväto-janské. Mnohí však sa domnievajú, že pochádza od soboty *subaoth* (= pán zástupov). Ale bájeslovie zrejme dokazuje, že na týchto miestach pálené boly ohne: „sobôtky," ku cti Svantovíta. Takáto je R. Sobota v Gemeri, Sobotica v salanskej, Sobotište v nitrianskej, Sobota-Muraj i Olsnic alebo Ujnic v železnej, Sobotie v tekovskej stolici, kde podnes zachovaly sa pozostatky ohňoslužby.

Baba, Babina podobne poukazuje na bohoslužbu, ktorú vykonávaly šestinedeľky Zlatej Babe, alebo na Ježi-Babu. Mien týchto je nesčíselný počet.

Buda. Už Šafárik upozornil na významnosť tohoto slova. V bájesloví znamená istú božskosť nepersonifikovanú. Miestne mená sú: Budín, Buda, Budaháza, Budatín, Budič, Budička, Budikovany atď. Podobné tomuto je i slovo a meno:

Jas, poukazujúce na božstvo Jaseň čili Jasaň alebo i podľa niektorých: Cházoň. I vo Viedni sa nazýva ulica jedna Jaso-mir-Gott-strasse. Na Slovensku však tieto mená prichádzajú: Jasenová, Jas, Jás-falu, Jaso, Jasenná, Jasbirin, Jas-Ladaň, Jásov. Ale sú i vrchy tohoto mena, na ktorých však strom jaseň ani nevídať.

Ladaň, Ľudan poukazuje na službu Lady, ku ktorému sa pripočitujú devíny a „leányváry" nesčiselné a Ladislavy.

Lalová v berežskej, Lelovce v nitrianskej stolici, ale i Lojšov; Lelešov v Heveši poukazuje na Lela, boha manželstva.

Ku týmto pripočítať slušno: Pravno, Turiec, Turíčky, Šivetice (Živetice), Brezovo, Brezno, Bohunice, Bagone, Velesy, ktoré všetky, jestli zemepisne by sa označily, bájeslovný zemevid by predstavovaly. Zo zemevidu takéhoto dalo by sa preukázať, na ktorých miestach bol sústredený kultus pohanský a jakej povahy, či ohňa, či stavu manželského a rodičovského, či Lady, Perúna, vojenského víťazstva, baní, roľníctva? Potom násypy, homoly, mohyly a popolnice, broncové náradie, ako je: zbroj, šperky, ostrohy, uzdy, spinky, peniaze zreteľne by tvrdily a dojisťovaly, že niekdy i tam Slováci bývali a svoje obrady náboženské konali; čo nemálo objasnilo by i dejiny Uhorska.

Slovenské bájeslovie, ako sa z tohoto už dá zavierať, natoľko bohaté a rozšírené novými prameňami v povesťach, porekadlách, spevoch a tradiciach, potom v obyčajoch, poverách složenými, že spisovateľ starostlive sa musí ohliadať, aby úkol svoj s uspokojením seba i svojho čitateľa mohol previesť a očakávaniu zodpovedať. K najvýdatnejším prameňom pripočitujú sa pozostalé starožitnosti, ale i tradicie ľudu. Čo tyka sa týchto posledných, tieto pred novým

ruchom a obratom sveta na vidomoči sa tratia a hynú. I na Slovensku dávna idylličnosť a prostota už ustupuje. Pralesy priemyslom klesly, neprístupné doliny cestami a železnicami sa otvorily, kupectvo a priemysel sa rozšírily, nové mravy, nové náhlady s novými ľuďmi sa ujímajú. Najväčmi však čistému rázu slovenskému poškodil vplyv cudzonárodný, bez šetrnosti povedomosť národnú znivočujúci. Druhý už tisíc rokov mohutne pracujúci faktor na znivočení všetkého, čo len na bájeslovie a pohanské zvyky upomína, je učenie kresťanské, nešetriac ani najnevinnejších starobylostí Kresťanstvo z tohoto ohľadu veľkú svoju úlohu síce previedlo: modloslužba dávno zanikla, povery viac nepanujú, ani sa nerozširujú — ale v povesťach a spevoch a iných tradíciach ešte Tátoše lietajú a dupocú až zem sa trasie, Drakovia sa na budzogani bijú a prevládaní na smolu rozlievajú: pôvabné Rusalky sa kúpu vo Váhu, Hrone a Dunaji, Poludnice po poliach chodiac ľudí smrteľne ránia; Vlkolaci ženy naháňajú, Víly krásne na jeleňoch jazdia, Perún mohutne hrmí a strely púšťa, Kotelnica v cedidle jahňatká nosí, Kráľ času osud človeka ustanovuje, Morena smrť prináša, Zmok zlato nosí, Čert hvízda, strašná Kuga v prachových oblakoch lieta a Smrtnica sa na starčokovi nosí, Ľúdky zlato kopú, ale i Valibuk buky láme, Mataj zabíja, Pustaj čertov straší, Radúz sa premeňuje, Neboslav nebeské kráľovstvo obdivuje, Svetská krása sa kúpe, Utalienka na kačku premenená po jazere pláva atď. Nedá sa ďalej zaznať, že i mnohé slová upomínajú na bohaté bájeslovie naše, na obyčaje, sviatky, obrady, bohoslužbu. Všetko toto objektívne považujúc, život, náhľady, pojímanie a cit drievnych Slovákov nám predstavuje, čo v istej spojitosti stojí a) s národopisom, b) so starožitnosťami, c) s dejepisom, d) s filosofiou náboženstva a f) s krásoumelectvom.

Že cit náboženský, poťažne bájeslovie vyvinovalo sa len časom a postupne, to je vec veľmi zrejmá. Keď národ slovenský mnohé udalosti podstupoval, nasledovne podľa toho sa menily i jeho náhľady náboženské. A tak pri tomto bájesloví asi tieto tri momenty by sa mohly vyzdvihnúť a určiť v nich trojaký vek: Do ohľadu berúc predne prastaré sídlo národov, totiž Indiu, potom celistvosť Slovanstva v Europe a konečne speciálnosť národa slovenského v Uhrách. Podľa tejto teda zásady bájeslovie na tri triedy sa rozpadá, a síce:

A) *Báje indicko-slovanské*, prvotné, ešte z pravlasti donesené, ktorých stopy v indickom, perskom, ba zčiastky i gréckom svete postihujeme, ale nikde tak čisto a zreteľne, ako v slovanskom bájesloví.

B) *Báje čisto slovanské*, u všetkých kmenov slovanských udomácnené a vzájomne sa doplňujúce.

C) *Báje vlastne-slovenské*, už na pôde slovenskej podľa náhľadov a okolností našich utvorené.

Už toto roztriedenie poukazuje na tú okolnosť, že indo-europejské národy niekdy pospolu bývaly, čoho dôkazom je i samá reč, potom rozptýlené súc, rozpadli sa, odznaky však pokrevnosti svojej

verne zachovali jak v bájesloví, tak i v reči. Podobne i Slovánia tvorili niekdy jeden politický celok — jednosť, a preto i pri písaní bájeslovia musí sa do ohľadu brať, že i bájeslovie len tak môže byť úplne prevedené, keď i ono sostaví sa v jeden celok. Nech nebude teda láskavému čitateľovi nápadné, že pri písaní slovenského bájeslovia k doplneniu a objasneniu použité boly i iné slovanské pramene. *)

Svoboda!

Báseň od *Hviezdoslava.*

Svoboda všetkým sveta národom!
či čujete: že všetkým, všetkým, všetkým
bez rozdielu, bez výnimky, na rovno!?
Tak jako slnka svetlo v každý zrak
(bárs nenie zrkadlom, ni oceánom,
v ňomž uzrieť môže znova svoje lúče),
a jako jeho teplo v tvorstva údy, —
bo zhrieva k žitiu i to skalisko:
tak ono slnko voľnosti nech tiež
sa skvie všemírom, hreje napospol:
že jako slnko sprievodčích má svojich
na púti samým božstvom rovnanej,
má planéty, čo lnú ku jeho srdcu
jak deti by len k prsiam matere —
i ona veľká hviezda svobody,
tá stálica na nebi človečenstva,
mať bude tiež kol seba obežníc
roj povďačný, v jej zlatých paprskoch
čo hmyreť bude, večný točiť kruh,
kruh lásky kol nej samej: národy . . .
I nač vrháte vy pojedny vetvy
stín k sestrám svojim, prečo zaclonit,
zabrániť chcete jim vzhľad voľný k slncu,
čo vzchádza i zachádza spoločne
pre celý strom, by zhladovelý list
si upil znova žitia z čaší hviezd!?
Nač metáte vy konáre tam z vrchu
v klin svojich bratov ľad urážajúci,
keď ztopený by rosou pofŕkal
jích zvädlé hlavy, a tie zčerstvené
by vzniesly sa, vám chválu tlieskajúc
mocnými listy, šumiac vďaky ódu
ku pocte skutku vašej dobroty, —
nač . . .!?

---

*) Poznamenávame, že prítomný článok je len úryvkom z úplného diela znamenitého pôvodcu. *Red.*

Svoboda všetkým sveta národom!
To ať je zásadou, čo nevykýva
sa nikdy vášne víchrom z pôdy zeme,
bo sadená je v skalnej hlbine,
a kým koreňmi lapila sa srdc,
nuž úponkami, jako révy zvyčaj,
sa chytila hviezd a jich sa mocne drží!
To ať je zásadou . . . nech pravidlom
je zlatopísmenným, je bodom prvým
dnu v starom zákonníku človečenstva!
Nač výnimky zpod toho pravidla,
keď ako človek ten je človek tento
a jako národ ten je národ tento?
bo ktoby udrel bol tam tomu pečať
na čelo, že on zvláštny božstva list
a inší jeho než tohoto obsah!?
kto právo by bol dodal tomuto,
že smel by cestu zastať tamtoho
a beztrestne ho jímať v reťazy,
svliecť z neho rúcho, ducha z neho vybrať,
tak jak urástol pod svobody slnkom?
kto hýriť smie na účet druhých slz,
kto život vážiť z rieky krve iných!?
Kto chcel by chlúbiť sa s prvorodzenstvom,
keď niet ho, nebolo a nebude, —
kto s údelom, ktorý mu preto zkvitol,
bo slnko mal, mal prajných mračien dážď,
kým druhý tieňom záśte pokrytý
tam musel hlivieť na skaliska suchu,
bo sily pozbyl, aby sám a sám
tieň roztrhal a svliekol okovy!?
No v duchu, áno, prednosť predsa jest,
však nenútená nikým! lež či ona
tiež nenie leskom, leskom jedine
od slnca volnosti v čas leta vzatým,
tak jako mesiac tiež vzal lesk od slnca!?
a mesiac mlčí, bár jak jasný je,
má na tom dosť, že temnú zahnal noc . . .
Hej, lapajte, lež i dovolte lapať
si vospolok, vy ducha planéty,
čo kol volnosti slnka obeh máte,
do lona osve zlaté pablesky;
v tom závod váš: kto viacej ulapí,
kto jasnejším z vás bude mesiacom;
v tom: kto sa zleskne nocou snov a bludu
tak, že keď zmrkne, všetci hlásať budú:
to nie noc, nie tma, ale deň, to deň!
ó, sláva za tú ducha pochodeň!

Svoboda všetkým sveta národom!
Lež či tiež znáte, ľudia, čím je ona —
tá pravá voľnosť? znáte? horky znáte!
veď zpili ste sa mrzkým nápojom,
mniac, že pijete z jej rozkošnej studne,
a v opojenia smiešnom nadchnutí
ste postavili hlupstvu pyramídu!
veď skvárili ste cudziu poľanu,
kam milion rúk sadilo znojnú prácu,
zabrali žatvu, kde ste nesiali,
na diela vekov hnevu sniesli plen,
veď . . . ale dosť! Vám hrozno Kanaánu
len, kým ostatným žhavý piesok púšte?
vám voľno, čo tým nenie? Teda zchvátiť
vy môžte, áno, plameň nebeský;
lež učiní-li iný: svätokrádež
už jeho skutok, tu už hneďky máte
na neho pohotove reťazy,
by objal ho vo skalnú náruč Kavkaz!
A keď prehrýzol jarmo, okovy,
do nichž snáď vlastný uvalil ho hriech,
premočil slzou abo hrdzou krve
jich prehlodal: tu toho záslohou,
že dopracoval k voľnosti sa oknu,
či pravicu mu bratstva popodáte,
by sišiel k vám na pole svobody?
Oj, vrazi! vrazi! vy tú hlavu voľnú
zpät sotíte a priklopíte okno!
To nenie voľnosť! však ni pri vás jej niet:
bo zášť, bo strach vám svoju požiť nedá!
Ó, vidzte obraz! matka vzala chlieb
a krája . . . dáva deťom po okružku;
nuž, zpozdilí! vy nádej chováte:
raz že sa zmýli preds', a miesto chleba
nôž smrti podá z dietok jednomu!?
Ten obraz neklame, to obraz dobra
i lásky večnej, obraz madonny,
jak zmaľoval ho asnáď Rafael!
Lež deti čo? — vy tiež ste z krdla jich —
hja, pojedny, no vy, už pozabudly
na obraz matky; ony berú kameň
a nekrájaný v lono hádžu slabším . . .

Svoboda všetkým sveta národom!
— Ja nehovorím: — diadémy svržte;
ja nehovorím: zborte prestoly
(keď jaro tu: hneď všetko chce viť vence;
nuž kam jich dá, ak nieto slavných hláv,
na nichž by nezvädly? či k cintoru

snáď povynáša krásy života?
Chce, venčiť chce a bude človečenstvo!);
nie, nehovorím: by ste strhly plášť...
lež hovorím, to hovorím — i čujte!
kdekoľvek putá — ta jich roztrhajte,
kdekoľvek jarmo — zlámte, zdrúzgajte!
Tak potom z triesok, zlomkov otroctva
nakladte ohňa, jako pastieri
arkadskí. — nech sa prvý pri ňom zhreje
a zapýri vo svojej sinej tvári
ten, jemuž putá, jarmo odňaté,
by kýženým bárs ale nečakaným
tak zrazu rezkým vánkom voľnosti
sa neprechladil, dajak neprechladil!...
— Jak práska totá vatra! nečudo!
veď dostala hľa zrazu za pokrm
tak rôznu látku: pýchy rárohy
a sobectva vrcholce, nadutosti
dým pôsobiacu chvoj a iné — od vás!
vnať suchú vetrom sem-tam metanú,
zas kôru mozolov i s mliazgou krve,
no tisíc bied a súžob ráždinu,
na ktorej krôpky zúfalosti visia,
i s opŕchaným túžob črtením,
no vzdoru týky tiež... to zase od tých!
Lež vatra svieti predsa, krásne plá!
To oheň očistca! Nuž pri jej svite
sa sviažte v kruh, v kruh svätej jednoty,
a zapečaťte smluvu bozkom lásky!
Ó, láska bratská! tá nech otočí
čo stužky mocný pás driek človečenstva,
tak jak opásať zvykla nebo dúha,
či jak aequator, rozhorúčený
kolmými pruhy slnca — srdca Boha,
opásal žhave, by nezkrahla, zem!
Objimte sa, i buďte rodinou!
Zem táto vaša nech je jako hniezdo,
v ňomž krmia sa spoločne a sa tešia;
a zem, a zem, a všetky, všetky hviezdy
nech takéto sú blaha hniezda
vo stvoriteľstva ústreší. —
pod strechou domu božieho!

Svoboda všetkým sveta národom!
tak teda z nej: z tej manny nebeskej,
čo hojne hľa i na list bezu padá;
z tej vody živej, z nejž i tomu kvietku
sa dáva údel aspoň v kvapke rosy;
z tých slnka lúčov, husto rozsiatych

hľa ešte i tou pustou mýtinou;
a z všetkého, bez čoho nieto žitia,
i tomu — môjmu prajte národu!
hľa, jako žiali, stoná, upie, prosí . . .
Nech nezdá sa, že tamtá hrdá Tatra
je náhrobníkom, v dolách pod sebou
tlačiacim veľkú, drahú mrtvolu;
lež nech sa zdá, keď večer abo ráno
v jej temä slnko složí hravý oheň,
že ona vskutku sladkým ohniskom
svobodnej rodiny!

Nuž pokiaľ ešte žialiť, stonať, prosiť —
a v srdci kameň, osten v duši nosiť!?

Pieseň o zvone.

Od *Schillera.*

Vivos voco. Mortuos plango. Fulgura frango.

Pevnozdená forma v zemi
Stojí, z hliny pálená.
Dnes zvon shotoviť máme my.
Hor' ku práci ramená!
Pot, vlaha vrelá
Musí tiecť z čela.
K chvále majú-li byť diela;
Však zdar len nebo zosiela.
Ku vážne chystanému činu
Slovo vážne pekne svedčí.
Práce veselo, bystro plynú
Vo sprievode dobrých rečí.
A pilno zkúmať sme povinní
Tvorby slabej sily páži,
Povrhnúť muža, ktorý činy,
Čo vykoná, nerozváži.
Bo na to božský je um ľudí,
Vrchol to mužskej ozdoby,
By jasno cítili vo hrudi,
Čo ruka koná a robí.
Teraz drevo zo pňa jedlí.
Ale suché berte len,
By sa ohne až dnu sviedly
K bokom hmotou plných stien!

Vrie už sliata meď!
Cín sem rýchlo, hneď,
By tok vláčnej zvonoviny
Dobre lial sa dnu v tvar hliny!
Čo ruka v hĺbke žhavej hrádze
Pomocou ohňa vytvorí,
To o nás svedčiac zvukom zvládze
Z výšky vážovej komory,
Sotrvá v pozdnej vekov diali,
Okúzli sluchy čarný chór,
So smutným spolu ston zažiali,
Zbožnosťou nadchne četný sbor.
Čo klamný osud v dar hotoví
V hĺbkach námahe baníka,
Úderom strasie stroj kovový,
Z nehož zvuk ďalej preniká. —
Vidím biele hľa bubliny:
Dobre! Tok hmôt to vzniklý.
Pridajte k nim drasloviny,
Tým sa liatie urýchli.
Kov roztopený
Má byť bez peny,
Nech tak hlas čistý a plný
Z čistého metallu zvoní.
Veď svätozvukom slasti drahý
Dar, dieťa ľubé pozdraví
Pri prvom kroku zemskej drahy,
Zavitom v sladký sen hravý;
Ach — zlé i dobré preň osudy
Skryté sú v temnej časov hrudi:
Útla sa starosť matky skláňa
Nad zlatý úsvit jeho rána
Čas letí sťa beh, prúd riavy.
Od devy jun sa hrď odtrhne
A vkvapi v divú žitia trať,
Sťa pútnik prejde zkúšok ohne,
Čo cudzí príde domov zpiať.
Tu uzrie kúzlo božskej výše,
Vilu zlietlu doľ v zemskú trať,
Jejž útle lice pýrom dýše —
Zrie pred sebou — ach — pannu stať.
Tu túhou skypí nepoznané
Mladistvá hruď v mohutný plam,
A z viečka slza v perlách kane,
On necha druhov, blúdi sám,
Sleduje nežne devy stopy:
Keď úsmev kynie mu z jej tvár' —
Tu krásy luhov v kytku schopí,
Složí to ľúbej v skromný dar.

Ó, sladká túha, kúzlo jara!
Ľúbosti prvej zlatý čas!
Zraku sa neba pláň otvára
A hruď sa dme od čarov krás.
Ó, bárže sladký ten čas snenia
Osudy nikdy nepremenia!
Hľa, jak trúbky už temnejú!
Vhrúžim tyčku túto dnu,
Keď kov sťa sklom zatiahne ju,
K liatu hmotu dá vhodnú.
Rezko, družina
Zkús! miešanina
Či sa dobre v jedno hodí,
V roztoku kov mäkký, tvrdý. —
Bo kde sa prísne s útlym pojí,
Kde silné s jemným celok strojí,
Tam ladný kúzli sluchy hlas.
Tak, kto na veky spájaš páže,
Zkús, či hruď k hrudi láska viaže!
Blud krátky, dlhý bôľov čas.
Skvostnú partu panna nese
Vo vlnivý svitú vlas,
Keď vo skvelom zavznie plese
Zvučne zváci zvonov hlas.
Ach! najkrajší sviatok žitia
Končí veku sviežu jar,
Sladké klamy sotrú, schytia
Pás a závoj stíniac tvár.
Plam zblnkne, zhorí,
Lež láska zotrvá;
Kvet zanikne skorý,
Z plodu zeleň nová.
Muž vyrazí von
Vo prúd žitia divý,
Koná, robí divy,
On štepí a tvorí,
Lstí kde treba, borí,
Staví sa, odváži,
Šťastia dôjsť sa snaží.
Tu nebo nesmierne sype požehnanie,
Naplnia sa sýpky, vzmáha sa imanie,
Priestory rastnú a šíri sa dom.
Všetko spravuje
V dome žena cudná,
Dietok matka vľúdna,
A umný jej duch
Riadi rodinný kruh,
A vzdeláva panny,
Chlapcov cvičí, chráni,

Pilnou rukou sháňa
Blaho bez ustania,
Poriada, množí
Zisk, dar to boží,
Naplní pokladmi ľúbovonné skryne,
Hrčiacim vretienkom tenké nite vinie,
A v truhlicu čistú, hladkú ako dlaň.
Skladá lesklú vlnu, sňahobiely ľan,
A pojí ku blahu lesk, nevinnú pýchu.
Vždy, bez oddychu.
A muž z výhľadného štítu
Zraky, v nichž žiari slasti, blaha lesk,
Norí dnu do šťastia kmitu,
Tu četné sady k obdivu volí
A zas ziera plné stodoly,
Zas sýpku, čo sa plná až chýli,
Zas vozy so zbožím po chvíli
S prepychom vynáša:
Silný, čo zem naša,
Vzdor návalu pohrom
Stojí môj skvelý dom!
Lež ktože osudu páže
Večným závázkom zaviaže?
A pád letí, jako blesk.
    Tak! už k liaťu sme hotoví;
    Lom zrieť v čiarach vlnistých.
    Však prv, než spustíme kovy,
    Vzdajme v nebo vrúcny vzdych!
        Čap vyrazte von!
        Zachráň, pane, dom!
    Syčiac tvar sa rýchlo plní
    Valom tmavožiarnej vlny.
Sila ohňa mile blaží,
Kým sme nad ňou v pevnej stráži,
Všetko, čo sme vytvorili,
To čin tej nebeskej sily:
Však čudnohrozné sú ohne,
Keď puto jich sa roztrhne,
Keď voľne zúriac vývodí
To voľné dieťa prírody.
Hrúza, — keď von vypustene
Rastie, prekážkam na zmar
A ľudnatým mestom ženie
Ta pred sebou ľutý žiar!
Nenávidia rozzúrené
živly tvorbu a pot tvár.
Doľ z oblakov
Požehnanie,
Dáždik kanie;

Dol' z oblakov búra strely
Rovno delí.
Čujte hukot na väži!
Poplach beží!
Krvou skmietla
Pláň v obzore;
To je nie denný kmit svetla.
Cestou hore
Ryk zúfalý,
Čmud sa valí!
Vlajúc rastnú ohňostĺpy,
Dlhým radom ulíc kopí
Víchor jich hvíždiace chlpy;
Vzduch vrúc, sťa v čelusťach pece,
Žiari, — v trámy zhubu mece,
Dveraj padá, sklá štrnk lúďa,
Deti jačia, matky blúďa,
V rumoch, v zmatku
Znie ruk statku,
Všetko v behu, bráni, pádi,
Nocou jas, sťa vo dne riadi;
Vedro v rúk dlhej reťazi
Letiac razí
O preteky; prúd vôd storý
Hádže striekač ta, kde horí;
Hukom letí poplach skorý
Smelo v ohňov divý dav.
Ach, lež týchto zhubná riav'
Praštiac v sýpku — v zbožie padá,
V suchých krokvách ničiac zvláda,
Sťaby chcela v divom viatí
Schytiť zeme celú tiaž,
Víri ďalej divo; až
V nebi, — rastnúc hor', — sa tratí,
Tam sa skveje.
Bez nádeje
Ustúpi ľud božskej sile,
Mrtvo zrie, jak dielo milé
V popol, v nič sa obráti. —
Zpálené
Stoja nivy,
Divokých búrok zdroj divý —
V prázdnotách okien prebýva
Hrúza clivá
A mrak neba dol' sa díva
Z výše sem.
Jeden vzhľad
Ta, kde nahá
Púšť — hrob blaha,

Vyšle človek ešte zpät —
A k púti po palici siaha.
Všetko zhuba bár zničila,
Potecha mu predsa ostala:
Tu je celá rodinka malá,
Hľa! tu každá duša milá.
Hmoty dané už do zeme,
Šťastne tvar naplnený;
Ach, či pekný zvon zhliadneme,
Čo um, snahu odmení?
Ak sa nezdarí?
Ak puknú tvary?
V nádeji keď sa kocháme,
Nešťastie snáď už tu máme.
Oddáme rúk pilných výtvory
V tmavú náruč svätej zeme.
Roľník oddá svoje semä,
Dúfa vo zdarný výrost skorý —
Jak vôľou neba určené.
Kladieme drahšie ešte semä
V zem, s nímž plynie náš bôľny ston,
Veríme, z rakve, v ktorej drieme,
Že v krajší osud vstane von.
Smutno, clivo
Z chrámu znie
Zvon vo spevy
Pohrabnie,
Doprevádza v žalostnom pohnutí
Pútnika na poslednej už púti.
Ach, to je choť ľubá, drahá,
Ach! to matka milá, verná,
S ktorou čierny pán podsveta
Dnu v hrob od muža ulieta,
Od dietok, — tie spanilá
Manželu porodila,
Jich zrast láska jej vrelá
Na vlastnej hrudi zrela —
Ach, rodinné útle spony
Roztrhnuté na veky;
Veď večná tma hrobu sloni
Matky domu duch mäkký.
Chybí tá jej verná vláda,
Strážne oko hrob halí; —
Bez lásky sa porozklada
Cudzia v dom osiralý.
Teraz, dokým zvon ochládne,
Prácu nechajte len tak:
Jak vám komu milo, ladne,
Bavte sa sťa v krovi pták.

Keď kmit hviezd zplane,
Učeň prestane
V práci — slúcha zvon kľakania;
Majster nikdy nemá stania.
Rezko stúpa pútnik z diali,
Divým hvozdom, v dom rodinný,
Slza slasti zrak mu kalí.
Bľačiac tiahnu oviec kŕdle,
Tu zas hoviad
Šíročelé, hladké čriedy
V známe staje
Idú, rukom plniac kraje.
Voz ťažko
V dvor sa kloní,
Zbožím plný;
Četné snopy
Pestrý klopí
Vencov kvet.
Žencov mladý dav sa schopí
Tancom v let.
Ruch námestím, cestou ztíchne,
K priateľskej kozuba žiari
Shromaždia sa mladí, starí;
Vrzgom zamknú mestské brány.
Zem v rubáši
Tmy sa skryje;
Čisté duše však nestraší
Temná noc,
Ktorá zlého desne plaší;
Veď na stráži je zákonov moc.
Poriadok, nebies to kraja
Dcéra, ktorá rovné spája
Voľno, ľahko, vďačne rada,
Ktorá stavbu miest zakladá
A v tie svolá z poľnej nivy
K jednote ľud, národ divý,
Stúpiac v ľudské zrvané byty
Štepí nežné zvyky, city;
A najdrahších sväzkov shodu —
Nieti lásku k vlasti — rodu!
Tisíc pilných rúk sa snaží
Spätých v jeden svorný dav,
V bystrej práci sila v páži
Každej má svoj lesklý zjav,
Majster, učeň dvíha päste
V boj za voľnosť chrabre hor;
Vďačne na vytknutom mieste
Chystá každý vrahu vzdor.
V práci je občana chvála,

Blaho-dar lopotných múk;
Jestliže hodnosť ctí kráľa,
Ctí nás pilnosť našich rúk.
Milý pokoj,
Sladká shoda
Zostaň, zostaň
U miest, vlasti, národa!
Nikdy nech ten deň nesvitne,
Keď hord vojny nával tvrdý
Tiché kraje krvou zbrodí,
Keď pláň neba,
Ktorú mrku pyrná krása
Tak zdobí,
Požiarom sa hrozne zjasá
Nad miest a dedín hroby!
Teraz rozdrvte tvar v kusy,
Účel jeho skončený;
Veď zrak, srdce tešiť musí
Zvon tak krásne zdarený.
Chasa mlatkom trep,
Kým tvar pukne v črep!
Má-li zvon zreť jasnosť neba,
Forme v črepoch zhynúť treba.
Umelec môže zlomiť tvary
Múdrou rukou, v príhodný čas;
Však hrúza, hmota keď zažiari,
Vysvobodiac sa v divý jas!
Tu zúriac slepo — práska, drobí
Hukom hromu — puknutý tvar,
A pekla z hroznej sťa útroby
Chrlí ohňov záhubnú žiar.
Kde drsné sily divo vládnu,
Tam nezreť umnosť, krásu žiadnu;
Keď si ľud sám voľnosť stvorí,
Padne blaho hneď v hrob skorý.
Strach, keď sa palič tajne skrýva
V lone mesta, pustiac drapy,
Keď ľud roztrhnúc púť ohnivá
V hroznej zbure k meču kvapí!
Tu odboj trhá za povrazy
Zvon, — až vyjuc hlas zakvíli,
A nie zvuk pokoja vyrazí
Jak určen, lež znak násilí.
Čuť „svornosť, voľnosť“ zvuk jak ženie;
Tichý občan siahne k zbrani.
Hľa! cesty plnia sa a sieně,
Zhubcov plno na vše strany.
Tu zo žien stanú sa hyeny,
Z hrúzy tropí si žart jich hnev;

Sťa pardal ľutý, rozvzteklený
Zubom cedia z sŕdc vrahov krev.
Nič nie viac sväté, prasknú spony,
V nichž bol dosiaľ posvätný strach;
Zlý sa po mieste dobrých honí,
Hriech víri, shodiac putá v prach.
Ach, hrozné zbudiť, dráždiť leva,
Tigra zub des hádže v hrude;
Lež všetko to nič — páper, pleva,
Keď ľud zúri v hnevnom blude.
Jaj tým, čo v ruky slepca dali
Svetlo fakly nebies sveta!
Tá nie mu svetlom, tá len páli,
Mestá, kraje v popol smetá.
    Boh dal mi slasť, radosť v hrude!
    Jako hviezda, hľaďte len!
    Lesklý, hladký zvon náš bude
    Svrhnúc tvaru tvrdý hlen.
        Násad, vencov pás
        V slncový hrá jas;
    Aj znak herbov skvostný, stály
    Um a zručnosť tvorca chváli.
Dnu sa! Dnu z všiaď!
Sem, chasa celá, vo kruh čilý,
By sme zvon krstiac posvätili!
On Concordiou má sa zvať.
Nech milé obce k činom v jedno pojí
Vždy v shode, v láske a v bratskom pokoji.
    To buď jeho účel celý,
Jak určenie tvorca velí:
Tam nech sa vznáša v nebies byte,
Kde nadsvetov aether dýše,
Kde blesk sa hromu kmieta hbyte,
Hraničiac na hviezdne ríše;
Nech je hlas neba k ľudstvu, z diali,
Jako jasných hviezd sbor storý,
Čo večne veľkosť božskú chváli
A rok ovenčený tvorí.
Nech z úst mu kovových zazneje
Vždy vec len vážna, veliká,
A časov minulých šľapäje
Letmo v hodinách dotýka.
Nech osud z jeho úst hovorí;
Sám bez srdca bár, bez citu —
Preds' sprevádza beh žitia skorý
A hru jeho v zmenách hbytú.
Nech učí: jak hlas mu mohutný
V ucha zaniká prázdnine,
Tak všetko zhltne čas ukrutný

A všetko zemské pominie.
Teraz silné sem povrazy,
Ťažte nimi z jamy zvon!
V ríši zvuku nech zarazí
Stán svoj, k nebu vzlietnuc von!
Ťahaj, chasa,prúž!
Zvon sa húpa už!
Radosť mestu nech hotoví,
Pokoj buď zvuk jeho prvý.

Samo Kuchta.

Na dedine.

Povesť od *Eleny Soltészovej.*

Láska, Bože, láska, kde ťa ľudia berú?
Po horách nerastieš, v poli ťa nesejú.
Prostonár. pieseň.

Na skalnatú, hroblavú ulicu dediny Skalnej svieti slnce a odráža sa od suchého, žltkavého prachu, že to až oči slepí. Pred bielenými, slamou krytými domkami sedia a stoja ľudia v rôznych skupeninách, vo sviatočnej záhaľke besedujú, bo je v nedeľu popoludní.

Domy stavänć sú poriadne do radu; medzi malými a nepatrnými vyskytujú sa tu i tu väčšie a úhľadnejšie. Pred jedným z poslednejších na podstení sedí stará mať a varuje malé, belovlasé vnuča. Jej muž i ženatý syn shovárajú sa hen pred dolnými susedovci s druhými chlapmi. Nevesta skočila k horným susedom a klebetí so ženami. Stará mať je sama s vnučaťom; uhorenou, vypracovanou rukou hladká jeho jemné vlásky.

Ono ťahá sa za zeleným lístím, ktoré nezbední chlapci nasudili z jablone pomimo stojacej, keď dostať chceli jej nezralé ovocie, kým domáci boli v kostole.

Z domových dverí vykročí mládenec — krásny to vzor typu slovenského. Postava silná, vysoká, líca okrúhle, zdravím kypiace, oči modré, vlasy tmavé. Keď vo svojom bielom obleku zastal na podstení, zdalo sa, že zajasal sa celý dom. To je Jano Javorovie, najdriečnejší šuhaj dediny.

„Loptoši, čo zas narobili s tou jablonou!“ zahundral, zohnul sa, nahrnul za priehrštie lista a hodil ho malému dieťaťu do bielej košielky, nad čím ono milo zaplesalo. Potom sa vystrel, napravil klobúk a opasok, a pomknul kabanicu na ľavé plece.

„Kde ideš?“ pytá sa matka, ktorá videla v tom prípravu k odchodu.

„Medzi druhých — zabaviť sa,“ vetil syn.

„Zabaviť sa pre mňa môžeš, ale s tou maznou klobučníčkinou dajže si pokoj, aby si sa zase nemal okolo nej, akoby druhých nebolo ani na svete!“ hovorila matka hromživo.

Janove líca tuhšie zbarvily sa pri nečakanom nápade.

„A prečo by som sa s Marou klobučníkovie nemohol tak zabaviť, ako s hocktorou druhou?“

„Keby si sa zabavil s ňou len tak, ako s hocktorou druhou, nepovedala by som nič; ale ty len o ňu chodíš a o druhé sa neuhneš.“

Syn uhnul plecom.

„Každý sa najradšej zabaví s tou, ktorá sa mu najlepšie páči.“

„Mal si si ty veru čo vybrať a komu sa dať oblázniť! Maj radšej rozum a vyhoď si ju zo svojej mysle, kým je ešte čas. Lebo to ti vravím, že tá mojou nevestou nebude! To si zachovaj.“

„A povedzteže mi, prečo — či máte niečo do jej statočnosti?“

„Do jej statočnosti nemám nič, ale je slabá, maznavá, nie do gazdovstva súca robotnica. Ktože potom bude za ňu robiť? Veď sám hanbiť by si sa musel pred druhými za takú nehodnú ženu — ty, čo si vyberať môžeš medzi všetkými!“

„Nehodná — nehodná,“ dudral syn netrpelive. „Načo to preháňate, keď ste ju ešte nezkúsili! Akýže je báťa Stachovie, žeby mi popod pazuchu prešiel, čo by sa nezohol, a predsa si gazdovstvo tak dobre riadi, že mu to mnohí veľkí chlapi závidia. Mara má tiež rozumu za desať druhých, tým môže viac osožiť, ako silou. Pochabú reč som nikdy nepočul z jej úst; čo ona povie, to viac stojí, ako čo druhá urobí.“

„Tebe sa tak vidí, lebo ťa oblázmila, a „čo komu milé, čo je napoly hnilé,“ odvrávala mať. „Ale ja tú naučím, keď mi príde pred oči, že zabudne všetky svoje múdre reči.“ Vstala i s dieťaťom, ktoré sa už nepokojilo. Bola to vysoká, statná postava; nie div, že i nevestu takú chcela dostať. Syn i postavou i tvárou ponášal sa na ňu. Dvoje modrých očú tvrdo narazily jedny na druhé.

„Mamo, pekne vás prosím, neubližujte jej, lebo si to nezasluhuje; ona vás pohoršiť nechce. Ak ju vy budete prenasledovať, ja ju budem zastávať; a ak mi nijako nebudete chceť po vôli dať, ja to vykonám, že — pôjdem na prístavky do klobučníkov! Vyzývavo pozrel matke do tváre pri tomto osvedčení. Hrmavica však, ktorú teraz čakal na svoju hlavu, nenasledovala. Jeho mať nebola tak prudká. Viac v úžase pozrela na neho.

„Jano môj, Jano, ty aj rozum ztratíš pre to dievča! Nech ju tam Pánboh zkára, keď sa ona takto —“

„Mamka moja, neklajte ju, lebo tým na seba uvalíte hriech. Vy ju klajete a ona by vám zle neprajela, a čoby som ju vám k vôli práve nechal. Ona vie trpeť krivdu a sama neubližuje; preto môžete vedeť, že bude z nej dobrá, poslušná nevesta.“ Zmäkčil i hlas i výraz oka ku snažnej prosbe — ale matka chcela zostať neúprosnou.

„Čo mi je do jej poslušnosti. Nech ju zkusuje, kto chce. Mňa i druhá bude museť poslúchať!“

„Aha, tak ako Zuza tamto!“ poznamenal syn posmešne, kynúc hlavou ponad plece za mladou ženou, ktorá klebetila so susedami.

„Každej ešte nemusel taký jazyk nariasť, ako tej,“ vetila matka. „A táto je zato aspoň i do roboty taká súca, ako do jazyčenia.“

„Dobre, keď ste vy spokojná, mňa nič do nej; ale mohly by ste si aspoň druhú žiadať inakšiu. A vidíte, mamka moja, i nato máte hľadeť, že tú ja rád vidím. Keby ste ma k druhej nútily, to by ste mi moju dobrú vôľu na veky odňaly.“ Javorka nestačila sa obrániť doliehajúcemu synovi, keď jemu zpoza chrbta zaznel hlas švagrinej, ktorá vracala sa od susedov.

„Nech tá len príde sem za nevestu, šak ona to obanuje! Môžeš vedeť, že i ona zkúsi, aký mne jazyk nariastol, ak nám nebude po vôli.“

Jano zvrtol sa proti nej a meral ju odmietavým pozorom.

„Tvoju radu som nepýtal, ani ju nechcem, lebo ty sa do toho ani nemáš čo starať. Keď sa ja ožením, moja žena, a čo bude len na plaď, bude tu taká pani, ako ty - - to si zachovaj! Rodičia majú slovo do toho, ty čuš!“ Odvrátil sa, a hrdo prepočúvajúc jej odmluvu, pobral sa cestou hore dedinou. Svokra podávala neveste dieťa. Práve čo si ho táto odoberala, z ulice pozdravil sa jim mladý človek v remeselníckom obleku.

„Kdeže sa poberáte, pán Števko, kde?“ pýtala sa gazdina.

„Chcem sa trochu prejsť,“ zunované mi je samému doma,“ vetil tento.

„Mohli by ste k nám trochu vnísť; viete, že sa vyrovnať máme ešte za ten kožuch.“

„Pán Števko,“ ako mladého kušniera, Štefana Sirôtku, Skalňania na krátko volali, - prirodzene, prijal takéto pozvanie a vďačne nasledoval gazdinu do chyže. Keď účet za kožuch vyrovnali a keď sa Števko už von poberať chcel, pristavila ho Javorka s otázkou:

„Kedyže sa už do toho ženenia priberiete? Ponosujete sa, že vám otupno samému, a nepomáhate si!“

„Ešte na to času dosť, kým si dobre rozmyslím, kde sa mám obrátiť,“ vetil s úsmevom.

„Obráťte sa vy len ta, kde som vám nedávno nadštrkla, nikdy lepšie neprejdete, ako s tou. Dievča je spôsobné, vrtké, práve pre vás; a má kus poľa i domček poriadny, nebude sa vám treba potĺkať po hospodách.“

Števko usmial sa pod fúz, ako to bola jeho obyčaj.

„Veď sa mne dievčatko páči, ale akože ju môžem vášmu synovi predchytávať?“ povedal, akoby nevedel, že si Javorka práve to praje.

„Na to nepočúvajte, čo ľudia vravia! Keď si ju vy vezmete, nuž i môj syn pôjde za druhou, a vám by žiadna tak nepristala, ako tá. Veď je tiež z remeselníckeho rodu. Jej otec bol klobučníkom,“ vyvrávala mu Janova matka.

Števko usmieval sa len, akoby naznačiť chcel, že on vie ešte niečo lepšieho; Javorka však vykladala si ten úsmev priaznive.

„Požehnávať ma budete, že som vám to poradila," dodala ešte, keď ho vyprevádzala.

„Ale váš syn by ma zle požehnával, a s tým by som sa nechcel dať za pasy," myslel Števko. Klobučníčkina dcéra je šumná, a jej domec tiež, to je pravda; dlho však predsa nebavil sa pri tomto predmete, k druhému zalietaly jeho myšlienky, ktorý ho v posledné časy zhusta zaneprázdňoval.

Čím viac blížil sa škole, ostával tým nepokojnejším. V zahradke šramkami opravenej zhora školy zazrel kraj modrých šiat, a videl, ako zodve ženičky s deťmi blížia sa k tým šramkám. Jeho rozpaky rástly, rád by sa bol pristavil i on tam, ale len tak, keďby ho tá patričná nebola mohla videť. Kým ešte nerozhodnul sa, či má pomimo prejsť alebo sa vrátiť, pristavil ho na mieste podnapitý starý kováč, ktorý, ako obyčajne, bol vo veľmi sdielnom rozpoložení mysle. Inokedy ztriasol sa ho Števko chytro, teraz však trpelive počúval jeho široké, ďaleké rozpravy, a pozornosť mu pritom obrátená bola na zahradku. V tejže zahradke na chodníku sedela dcéra pána učiteľa na nízkej stoličke a čítala v knižke, kým ju z toho nevyrušily prichádzajúce ženy a deti.

„Ďurík môj, ticho buď! ľaľa, tu sú Málika, budú nám rozprávať!" chlácholila jedna z nich svojho nezbedného chlapca, ktorý nemilosrdne bil ju po hlave, ako ho na rukách držala. Málika ho vykarhala, začo jej on jazyk vyplazil, a potom chytro schoval tvár na matkino plece. Žeby ho táto preto potrestala, nepripustila Málika; ale domlúvaním sama priviedla ho ta, že skrotnul a polepšenie prisľúbil, začo dostal rozkvitnutý červený klinec do malej ušpinenej ruky. Tiež starším deťom, ktoré predtým počula kliať a vzájomne si vynadať, dohovárala a zahrozila, že jich k rozprávke nepripustí, ak sa nepolepšia.

Málika bola vernou pomocnicou svojho otca pri vyučovaní detí, a navykla si pritom istú karhavosť a náklonnosť k poúčaniu iných, ktorá však nebola tak príkra, žeby ju bola robila nepríjemnou. Poneváč medzi susedami, tak bližšími ako ďalšími, spravodlive riešila malé spory, ztažnosti a zádrapky, nadobudla si medzi nimi veľkej vážnosti, a samo sebou rozumelo sa, že podrobily sa jej výroku, keď i nie bez výminky, aspoň zväčša.

Ďalej pútalo jich k nej, že si daly ňou šiť a shotovovať čepce a všetky jemnejšie veci, tak pre seba ako pre svoje deti, začo odmieňaly sa jej dľa možnosti. Z tejto skrovnej kassy nadobúdala si všelijaké, dievčaťom potrebné maličkosti, i daktoré knihy, a vôbec hospodárila s tým samostatne. To robilo jej radosť. Jej šaty bývaly skromné do najkrajnejšej možnosti, avšak ona mala zvláštne nadanie upraviť si jich vždy šumno, vkusne. Čisté, jemné manšetky a límec nesmely chybeť — tie nadobúdala si zo svojej privátnej pokladnice. K tomu prania a hladenia neľutovala nikdy pri svojom šatstve, tak vyzerala vždy ako zo škatuľky. Ona bola staršou dcérou svojich rodičov, mladšia vydala sa už pred rokom. V útlom veku dostala, nedbanlivosťou varovkyne, úder na nohu, následkom ktorého nepatrne síce, ale predsa pokulhávala na ňu, čo je pre dievča

už celkom dostatočné, aby sa mu stalo základom nešťastia. Kym obidve sestry žily doma, bola staršia vždy utisnutá pred mladšou: bo táto, ako čerstvé dievča, vyvodila vo spoločnosti, kym staršia, povedomá súc si svojej telesnej vady, všade ostiechavo vystupovala. Preto vždy znovu a znovu pritiahla na seba matkinu nevoľu, mladšia dcéra bola však tejto rozkošou. Málika zato našla náhradu u otca, ktorého pravou rukou bola; a to udržalo ju pri dobrej, spokojnej mysli.

Jej vrodená spôsobnosť k obcovaniu s pospolitym ľudom poskytovala jej mnohé záujmy na živote, pre ktoré nikdy nepocítila trudnú pustotu mysle. Ona sama nezobecnela pritom, bez všetkého namáhania zachovala vždy stajny, nad vady ľudu povýšený spôsob. Keď išla dedinou, každy dôvernou prímluvou obrátil sa k nej, a odtedy, čo sa jej mladšia sestra vydala, ženičky často opakovaly: „Toto je i dobré, i vo všetkom múdre stvorenie, a predsa takto šťastia nemá.“ - - „A k tomu aká pekná, líčka má vždy ako ruže,“ povedaly zase dievčatá. V jich očach bola Málika úplnou krásou, bo mala okrúhle, vždy ružové líca, „prívetivé“ sivé oči a gaštanové vlasy v pekných vrkočoch okolo hlavy. „Veru nevedia tí, čoby si ju mohli vziať, akí sú vinovatí, že si ju neberú,“ mienili jej dedinskí priaznivci.

Teraz však, od pár dní, vedely ženičky, že sa ona predsa ešte vydať môže. A síce zpozorovaly, že pán učiteľ zo susednej dediny, ktorý síce žije v pomeroch dobre sriadenych, je však predsa vdovcom a otcom dvoch detí, často dochodiť do jich školy: musí to byť teda pre Máliku. Už vopred začaly banovať za ňou. „A ako bude chybeť v našej dedine,“ a „keby to aspoň nie za vdovca.“

Ku plotu zahradky natislo sa už plno susediek, dievčat a detí. Žiadali Máliku, aby jim rozprávala, čo načítala. Ako otvorilo sa leto, bol toto každonedeľny vyjav: pozorné a vďačné posluchačstvo na ulici pri plote a sličná rozprávačka dnu v zahradke. Narozprávala jim už mnoho, o kráľevičoch a zlatych pannách, o drakoch a zakliatych zámkoch. I zo života vzaté, dojímavé a mravokárne povesti premiešala často — kedy jakú drzala za najvhodnejšiu pre posluchačstvo práve shromaždené. I dnešná povesť dojímala posluchačky, jednala o nerestach a bojoch úbohej devy-siroty, ktorá nikoho nemala na svete, len pozehnanie umierajúcej matky a jej posledné naloženie, aby sa dcéra pridržala vždy pravej, bohumilej cesty, akékoľvek osudy prenasledovat ju budú v živote. Keď bol vrchol povesti dosiahnuty: keď rozhodnúť sa malo, či dobrá, hodná deva dostane sa za statočného, ju opravdu milujúceho šuhaja, a či za zlostníka, pokrytca, ktory ju všelijakymi zákrutami hľadel pripútať k sebe: vtedy musela byť pretrhnutá niť rozpravania, lebo práve tu vnišiel do dvora cudzí muž a pozdravil sa Málike takym spôsobom, z akého bolo vidno, že jej mimoriadnu úctu a pozornosť preukázať chce. Bol už starší a neveselého vyzoru. Keď ho Málika zazrela, trhla sa jej tvár nepríjemnym prekvapením, a jej nesnádze boly patrné. Príchodzí dopytoval sa o zdravie ako slečny, tak i pánov rodičov, a či sú všetci doma. Ona poberala sa, že ho vo-

vedie dnu, keď na šťastie zjavil sa jej otec vo dverach a urobil to sám.

„To je on — to je ten," šepkaly si ženičky významne. Zpoza všetkých nich hľadela mladá mužská tvár napnuto na Máliku. Veselé ináče hnedé oči boly teraz zplašené, svieže ústa pod mladými fúzikami tiež sa neusmievaly. Jej samej napadla hneď tá tvár a akosi divno prešlo ju od nej. Prečo? sama nevedela si to vysvetliť; veď už koľkoráz videla Števka kušniera a nepovšimla si ho dosiaľ.

Povedala ženičkám, že jim povesť dorozpráva, keď sa najbližšie sídu, teraz že musí dnu, keď hosťa dostali. Jedny prekáraly ju, že sa to len t o m u t o hosťovi k vôli tak ponáhľa dnu, a druhé stenaly za koncom povesti.

„Teda vám poviem na krátko, čo sa stalo, aby vám sen nerušilo," uspokojila jich, a poslúchalo sa ďalej. „Zlého priviedly jeho zlé skutky do žalára, a dobrý, statočný mládenec dostal sirotu. Sobrali sa, zostali i napotom dobrí a poctiví, a preto boli vždy šťastní. Žijú dosiaľ, ak nepomreli." Obecenstvo oddýchlo si zhlboka; Málika, ktorá to už stojac dorozprávala, odišla dnu. Pred očima tanula jej ešte Števkova tvár. Tento díval sa za odchodiacou; zdalo sa mu, že všetko svetlo zmizlo s ňou.

Ženičky strojily sa k odchodu, pritom však ešte každá na javo dala svoje myšlienky. „Ba či pôjde za neho?" „Ale veď je už šedivý!" „Veď sa mu ona ani veľmi nepotešila, videla som jej to na tvári." „Ale ju prinútia k nemu, ak druhý nepríde." „Škoda jej bude od nás odísť, dobre jej bolo s nami a nám s ňou. Vo všetkom nám poradila, budeme banovať za ňou." Takto premietaly jej priateľkyne, rozchodiac sa. Števko to počul, a akási úzkosť zmocnila sa ho. Keď išiel domov, neniesol hlavu priamo ako inokedy; jeho tvár, z ktorej obvyklý, polo samoľubý, polo dobrosrdečný úsmev vymizol celkom, klesla ku prsiam na čiernohodbabnú, zeleným pásom rúbenú šatku náhrdelnú.

Sám nevedel, čo sa robí s ním; ale toho si teraz odrazu zpovedomel, že mu je Málika najkrajší, najmilší zjav na svete. Rád by podstúpil všetko, keby ju len dostať mohol. Akcie Javorkine, ktorá mu narádzala klobučníčkinu dcéru, zle stály. Divil sa, ako mohol i len pomysleť na druhú mimo Máliky. Že teraz rozhodný krok urobiť musí, vedel; len nevedel, ako si to započať. Strašil ho ten záletník. Ak mu ju urve, kým sa on sám i len k nejakému činu schápe! Predchodil Števkovi, ako zlý hrdina dnešnej povesti — — ubohý vdovec! Števko sám seba držal prirodzene za toho dobrého a pravého. Len aby sa nejako pri posledku omyl nestal, aby jemu bola i prednosť daná! Postaviť sa pred ňu a hovoriť jej o svojich citoch a zámeroch, netrúfal si; zdalo sa mu, žeby slova prehovoriť nevedel. Písať — to by bolo najlepšie. Keby to len nebola tak ťažká úloha, sostaviť pekný, poriadny list. „Musí to ísť — dotiaľ budem sa trúdiť nad ním, kým sa mi nevydarí!" Týmto pevným úmyslom vkročil do svojej jednoduchej izbičky, aby sa prichytil k dielu.

V cintoríne medzitým, na kraji, pod košatou divou hruškou, sedí a stojí mladá chasa v živom, veselom rozhovore a prekáraní sa.

Dedine bližší koniec cintorína je dosť dobre v poriadku držaný. Hroby poobkladané sú zelenymi šúplatami, a na každom pnie dreveny, hodnému, hrubému piestu podobný náhrobok. Čo ďalej, hroby viac tratia sa v húštine neporiadne rastúcich stromov, ktoré sú zčasti ovocné a zčasti divé. Menovite pichľavé, sviežofarvé akáče zakladajú celé drobné hájiky — nikto jich nehatí v tom.

Pri jednom hrobe, ktory nachodí sa už na začiatku zapustlej časti cintorína, sedia dve dievčatá v rozhovore. Hovorí vlastne len väčšia, menšia naslúcha mlčky. Jej hlboké tmavé oko sleduje pohyby pavúka, ktorý usilovne zasnúva sa pod halúzkou kra orgovánového, zasadeného na hrobe. Do jej vnútra práve tak zasnúva sa hlodajúci bôľ na počutie zprávy družkinej.

„Tak, vidíš, keď ti to odo mňa odkázala, som ti to povedať musela; ale veľmi k srdcu pripúšťať si to preto nemusíš. Vieš, ak Pánboh chce, všetko ešte zmení; ak vám je súdené sobrať sa, nuž sa istotne i soberiete!“ zavŕšila táto konečne svoju úlohu. Že záverečnú potechu mienila úprimne, dalo sa čítať z jej dobrosrdečnej tváre. Menšia družka neodpovedá, jej rty pevne sú sovreté.

Z hlavnej skupeniny volá silny hlas:

„Poďte, Zuzka! Ideme sa hrať o „Lokeša!“

Chasa mlela sa už dolu a hore pres suchy jarok, kde bola rovina. Len jeden šuhaj, ktory práve volal, stál ešte opretý o hrušku. Bol to Jano od Javorov.

Oslovená obráti sa k mlčanlivej družke: „Ideš, Marka?“ Táto napred nahnutou hlavou díva sa za veselo skákajúcimi a naposledy utkvie jej zrak na peknom mládencovi. Odvrátila sa.

„Neidem sa ja hrat, idem radšej domov.“

„Ba práve síde sa ti rozveselenie; pozri, i Jano ťa volá!“

Jano vskutku priblížil sa a kynul Marke, aby išla. Táto pokrútila hlavou a sklopila oči.

„Aspoň dívať sa poď!“ vybídala Zuzka.

„Načo? Odtiaľto tiež môžem videť.“

„Daj jej pokoj — poďme!“ rozhodol Jano, zvrtol sa a odchodil Zuzkou nasledovany, ktorá ešte raz útrpnym okom hodila po svojej družke.

Hrajúci sa postavali sa už po páre. Nejednej oko nepokojne sliedilo po Janovi, s ktorym každá bola by chcela stáť. Marka iste pohnevala sa s ním, keď mu nechce ísť — myslely si a boly rady, lebo jej ho vždy závidely a hnevaly sa, že on toľko stojí o ňu.

Tá, ktorej ho závidely, sedela na predošlom mieste, na hrobe svojho otca, a hladela na hrajucich sa. Volanie chlapcov a skrečanie dievčat dorážalo k jej ušam; očima sledovala pohyby len jediného. Ide to po piesočnatej pôde ako po masle — jemu nenjde žiadna. I teraz, tam hľa, Eva Michalikovie, čo sa jemu a jeho matke vždy tak natíska, kriti sa pred ním. On hrdym úsmevom a len tak povolne zaskakuje, akoby ju ani chytiť nechcel. Hľa, a predsa ju uz má za obe plecia; predsa ho neminula! Prudky bôľ zachvátil ju znovu. Vstala, utiahla sa za húštinu akáčovu; tam klesla zase dolu, a konečne uľavila si v plači.

Hrajúcim sa rýchlo uchodil čas, nezbadali ani, len keď už slnce sadalo. Poberali sa domov. Zuzke prvšie bolo ohliadnuť sa po Marke. Marky však nebolo už tam.

„Marka — Marka!“ volala silným, jasným hlasom, ale neodpovedal nik.

„Iste šla už domov,“ mienili všetci mimo jednoho. Zostalo na tom, rozišli sa.

O chvíľu však okľukou poza poslednú zahradu ten jeden vracal sa nazpät. Bol to Jano. On zbadal Marku utiahnuť sa do húštiny a vnikal teraz ta.

Ona vyplašená skočila.

„Neľakaj sa — ja som to!“ uspokojoval ju. „Prišiel som sa ťa opýtať, čo ti je, keď si taká smutná a — divná. Ani si len ku hre nechcela ísť s nami. Stáli si oproti; jich postavy odrážaly sa od zeleného krovia. On obor, ona malá, útla, jako nedorastlé dievča, v očach však výraz vážny, povedomý, ktorý prezradzoval dušu pevnú.

„Ako sa mám hrať, keď vôle k tomu nemám? Hra je len pre veselých, a ja som smutná.“

„A čo sa ti stalo? Veď sa vari nehneváš na mňa?“

„Na teba sa nehnevám; ale od týchto čias nesmieme sa viac radi mať. — Už je tomu koniec...“

„A prečo — ktože nám bráni?“

„Tvoja mati nám bráni! Tá mi dnes odkázala, že sa ja nikdy nesmiem stať jej nevestou, lebo že ona potrebuje hodnejšiu, mocnejšiu ku gazdovstvu. Aby som vraj na to ani nepomýšľala, a teba aby som nezvádzala.“

Na Janovej tvári zjavila sa trpkosť.

„Moja mať len na to myslí, akú ona chce mať nevestu, a nato nemyslí, akú ja chcem mať ženu. A mojou ženou bude predsa tá, ktorú ja chcem — druhú si nikdy nevezmem!“ Vztýčil hrdo hlavu, ona vrtila svojou.

„Proti vôli rodičov nemôžeš.“

„Druhú si nevezmem, toho sa odomňa nedočkajú; nuž predsa budú museť k tebe privoliť.“

„Keď len nasilu, čo je z toho? Môžem ja potom sa usilovať akokoľvek na svete, predsa nebudú spokojní so mnou nikdy, a budú mi na oči vyhadzovať, že som sa jim nasilu vtisla. Lepšie bude, keď urobíme koniec všetkému, keď zabudneme jeden na druhého, akoby sme sa nikdy neboli poznali.“ Hlas sa jej chvel, a predsa predniesla ten ťažký návrh večného lúčenia! Pod jeho dojmom zbľadli oba. Jana nadišla teraz proti nej trpkosť.

„Ak ty to pohodíš — dobre! Ja nemôžem, iba keďby som si vytrhol srdce z hrudi!“

Ona sa zachvela. „Ani ja — ani ja!“ ozývalo sa jej v duši, utlumila to však.

„A čo ťa do svojej smrti ľúbiť budem, predsa sa nasilu do vášho domu natískať nemôžem, lebo by som sa ešte toho dožiť musela, žeby si ty sám preklínal tú hodinu, v ktorú sme sa so-

brali, keďby som na večitú roztržku mala prisť k vám.“ Slzy, s ktorými dosiaľ zápasila, už kanuly jej po líciach.

„Ty si velmi hrdá a chúlostivá; nadarmo mučíš i seba i mňa,“ hovoril on s miernou výčitkou. „Prečoby sme sa my mali nechať a zabudnúť, keď ešte všetko môže dobre byť! Keď ja mojmu otcovi poviem všetko, tak od srdca, ten mi uzná a vďačne zvolí, a mať je tiež nie taká mrchavá, ako sa vidí byť; zvolí i ona. A keď raz budeš u nás, nemáš sa čoho báť; rodičia ti budú dobrí, keď ťa zpoznajú, a ostatnych sa nezlakneme. Tak, teraz poď domov a netráp sa!“ Chytil ju za ruku a viedol ju von zpomedzi hrobov. Ona dala sa mu viesť, ale tvár nevyjasnila sa jej ešte. Odkaz jeho matkin zrážal ju a odjímal jej nádeju.

„Ale kym sa tvoji hnevajú na mňa, nechodievaj k nám, lebo by som sa bála jim i len do očú pozreť,“ nakladala mu.

„Dobre, keď už tak chceš. Sľubujem ti, že moja noha do vašej chyže nevkročí, kým všetko nebude dobre.“

Rozišli sa. On cestou do dediny, ona dolu ostredkami ku potoku, popri ktorom prikradla sa domov.

Pár dní pozdejšie, cez poludnie, kráčala gazdiná Javorovie poľnou cestou, nesúc obed svojej čeliadke, pracujúcej okolo prvých konopí. Robotníctvo v poli všetko odpočívalo už po chládkoch cez horúčosť poludňajšiu; len tam hľa v bok, neďaleko svojich vlastných zemí, medzi bujnými konopami, zazrela útlu postavu, ktorá nepotrebovala sa ku konopám ani zohnúť, aby jich dočiahla. Jednakou usilovnosťou siahala sem i tam, vyťahujúc zpomedzi nich poskonné.

Javorka dívala sa na zabrúženú robotnicu; poznávala v nej Maru klobučníkovie, lebo i krem toho vedela, že je to konopnica klobučníčkina. „Teraz si mi vhod, keď si tu sama!“ pomyslela si a namerila brázdou k Marke.

„Pánboh pomáhaj!“ pozdravila ju. Ona sa obzrela a takmer zabudla zaďakovať, keď zahliadla Javorku, prísnym okom ju merajúcu.

„Ty sa dobre usiluješ, ak si to sama natrhala dnes,“ prihovárala sa jej ďalej. Marka nevedela, či sa tešiť a či ľakať má toho prihovárania.

„Len sama jich trhám; veď jich je všetkých nie vela,“ vetila skromne.

„Dosť je to pre jedináčku, ako si ty. Beztak budeš mať už hotového plátna dosť, veď vieme, že tvojej matke v tkaní nechyti žiadna. Zato iste môžete svadbu robiť, a aj si povrávajú ľudia, že ti vraj nezavela budeme na kašu*) spievať.“ Pozívala sa zostra

*) V Novohrade ženy a dievky večer pred sobášom spievajú mladuche pod oblokom zvláštne, len k tomu určené piesne, ktoré nepochybne od pradávnej doby zachovaly sa. Pridajú k nim ešte daktoré nábožné. Keď všetky vyspievajú, zavolajú jich domáci dnu a pohostujú obligatnou kašou, v mlieku varenou, medom obliatou. K tomu dávajú makové opekance, ako dobrovoľný dodatok. Týmto spievaním „na kašu“ započínajú sa slávnosti svadobné, ktoré takmer do týždňa trvajú.

na úbohú devu, ktorá so sklonenou hlavou v trapnom chvate trhala konope, aké jej práve prišly pod ruku. Nevedela, kam Javorka cieli; táto však už poponáhľala sa pokračovať:

„A ja ti len tak poviem, že môžeš Bohu ďakovať za takého muža, ako je kušnier Števko. Už je vyše roka v našej dedine, remeslo mu dobre ide, a nik niečo zlého nemôže povedať na neho. Ty si tiež remeselnícka dcéra, nie po sedliacky vychovaná, tak pristaneš k nemu, ako žiadna."

Javorka zúmyselne narážala na Markin remeselnícky pôvod a výchovu, aby jej tým dala na srozumenie, že nie je súca za sedliaka. Marka naproti tomu bola si povedomá, že je ona tak dobre po sedliacky vychovaná, to jest ku každej práci pridržiavaná, ako ktorákoľvek v dedine. I šatila sa od počiatku po sedliacky. Toto všetko Javorke v pamäť uvádzať nechcela, obmedzila sa na jednoduchú zápornú odpoveď.

„Veď je to všetko nie pravda, ja sa nevydávam ani za kušniera, ani za druhého nikoho. To darmo ľudia vravia."

„Nuž ale keď ja iste viem, že k tebe má vôľu. Čo je ešte nie, môže byť pozdejšie!"

„Nič neviem o tom, jednako by darmo chodil," vyriekla Marka odhodlano, chcejúc koniec urobiť nahováraniu Javorkinmu.

„Teda tak si mu iste popredku odkázala, aby sa neustával!" vypukla táto takým spôsobom, akoby Marku na zločine bola dostihla. „Mara, ty si ošemeta, chceš i naďalej druhých zvádzať, ktorých pre teba nechovali. A tomu, ľubá dievka, veru daj pokoj; lebo nebude dobre. Vieš, že som ti to už v nedeľu odkázala od Zuzy Zeleňovie!" Javorovie gazdina celkom vypadla z úlohy dobroprajnej, akou tvárila sa na začiatku rozhovoru. Jej oči opovržlivým hnevom sršaly na útlu devu v konopách, ktorá, dľa jej presvedčenia, jej navzdor držala sa za Jana. Teraz však vztýčila sa i Marka. Jej oko svojím vlastným vážnym výrazom stretlo sa s rozhnevaným Javorkiným.

„Čo som ja kedy nestatočného urobila, že tak zle myslíte o mne, ňanka*) Anča? Ja som nikdy žiadneho nezvádzala, ani Jana. Keby on sám od seba nebol začal k nám chodiť, ja by som sa nikdy nebola priznala, že ho ľúbim, — a čoby som si hneď potajne oči bola musela vyplakať. Ja viem, že som pre vás chudobná a nehodná, a že ste Jana pre mňa nechovali; ale keď ma on i takú rád videl, pomyslela som si, že sa vo svete všelijako stáva, že si ešte i bohatší pobrali ešte chudobnejšie a bolo predsa dobre. Žeby som vám ja sama taká zprotivená bola, som nevedela; ale teraz, ako ste mi od Zuzy odkázaly, zachovala som si to a môžete sa nebáť, žeby ste odo mňa pokoja nemaly. Vezmite si za nevestu, ktorú chcete a kedy chcete, odo mňa nebudete mať prekážku. Hneď v nedeľu som Janovi povedala, aby k nám viac ne-

*) Ňanka, v Novohrade toľko čo tetka. Všetky staršie ženy od mladších ľudí takto bývajú oslovované. Starší chlapi zase napospol báťom.

chodil, iba akžeby ste to vy a báťa Ďuro dovolili. Odtedy nebol u nás, ani ho moje oko nevidelo."

„To viem, lebo ho odtedy nieto doma," myslela si jeho matka. Markinou rečou cítila sa byť aksi zahanbenou; ale nechcela to ukázať. Preto dosť drsnym hlasom vyšetrovala:

„A keď je tak, ako vravíš, že lásku s ním pretrhneš: prečo sa teda za druhého vydať nechceš? Vravíš, že si Jano môže druhú vziať, že ho nebudeš pristavovať v tom, — a ty sa nechceš vydať za druhého! Tak je tvoje zapovedanie sa predsa nie opravdové."

Marka nevysvetliteľný pozor hodila po Javorke.

„Nemyslite si, ňanka Anča, že je to tak ľahko, ani sa nenazdajte, že mne len o to ide, aby som sa vydala, kdeby som bola dobre zaopatrená! Za Jana sa vydať nemôžem, to už viem; a na druhého, čoby i ten najhrdší, najbohatší, ani len pomysleť nemôžem. Jana si oženiť môžete. Ešte i vtedy modliť sa budem za neho, aby ho Pánboh požehnal na novej ceste. Len sa do mňa nestarajte!... Zahnať ma môžete na kraj sveta, kde ma nikdy neuzriete, len nežiadajte, aby som sa za druhého vydala!" Bola takmer bez dychu, keď dokončila, a Javorka musela vypočúvať tento prudký vybuch. Ba čo viac, ani ju len k hnevu nepohnul. Viac obrazeno, nežli nahnevano vetila:

„Veď dobre, starať sa ja nemusím ďo teba — to je pravda; ale hnevať sa preto tiež nepotrebuješ, že ti prajem, aby si sa dobre vydala, keď sa môjho Jana odrečieš. Ani to nik nepočul z mojich úst, žeby si mi bola zprotivená, ako si pred chvíľou povedala. Keď ťa i nechcem za nevestu, preto ti zle nežičím, a najmä keď sľubuješ, že mi už viac v cestu neprídeš. Uspokoj sa teraz, pomysli si, že ti je to nie súdené. A spokojnosť zase príde do tvojho srdca."

Marka neodvetila ani jedinkého slova; ani sa len nepohla. Chudobná, lichá to bola potecha k veľikosti jej ztraty. Svet zatmieval sa okolo nej, zdalo sa jej, že nevyjasní sa nikdy viac.

Javorka zohla sa pre hrnce s jiedlom, ktoré pri prudkom rozhovore bola složila. Sobrala štverne do hrsti a poberala sa ďalej. „S Bohom ostávaj, Mara!"

„S Pánom Bohom si chodite!"

Javorka šla hodny kus pomedzi dozierajúcu raz, keď zbadala, že jej chlieb chybí. V rozčulení mysle musela si ho zabudnúť pri klobučníkovie konopnici. Akoze sa to len mohlo pridať, jej, opatrnej gazdinej Javorovie! Složila hrnce na úzkom chodníčku, vrátila sa preň a našla ho ležať na predošlom mieste. Keď sa obzrela po Marke, zazrela ju ležať tvárou v tráve pod krovím pri medzi. Vlasy zachytené jej boly na tŕní; nedbala na to a vydychovala ťažko. Javorke pohlo sa srdce... Táto odriekala sa naozaj, inače nemohla by sa takto v bôli svijať. Ťahalo ju akosi k ubohej deve, ktorej sama zapríčinila tento žiaľ; ale odolala pohnutiu. Nechcela škodiť svojmu záujmu. Ticho, nepozorovane odišla zase.

Keď prišla ku svojim, videla, ako od jej nevesty, ktorá pri poľnej hajde uspávala dieťa, odchodí Eva Michalíkovie.

„Bola tu Eva Michalíkovie?" pytala sa.

Zuza kývla hlavou a usmiala sa potuteľne..

„Prišla nám trhať, svoje nechala tak, a to všetko pre Jana. Keby nám všetky, čo blaznia sa za ním, prišly za pol dňa pomáhať, dobre by nám šla robota. A on, blázon, takto odhadzuje sa od všetkého šťastia pre tú —"

„Daj jej pokoj," pretrhla ju svokra; „veď Jano azdaj už nadobudne rozumu."

Svedomie nedopustilo jej, po poslednom rozhovore dať ublížiť Marke. O tom rozhovore však neriekla nikomu slova.

Zo svojej malej, čistotne a príjemne držanej izbičky vyšla Málika s listom v jednej a rozkvitnutou ružou v druhej ruke. Podivným spôsobom prišla k obojemu. Dosiaľ nestačila sa zpamätať zo svojho prekvapenia.

Keď totižto asi pred hodinou išla z hornej zahrady, ležiacej vyše dediny, kde otcovo stromovie pozerala, postavil sa odrazu niekto pred ňu: bol to Štefan Sirôtka. Podával jej krásnu ružu, že ju až tak vôňa zaviala, s prosbou, aby ju prijala vďačne. Podal jej pritom i list. Ona prijala oboje, a nestačila sa zpamätať, už bol Števko zmizol. List bol upravený na ňu samú. Doma, vo svojej izbičke, prečítala ho, a to nie len raz. Písaný bol nesbehlou, ale bedlivou rukou. Že nebol držaný dľa pravopisu, ju nemýlilo; ona sama, ač moc čítala, s písaním a menovite s pravopisom, netrúdila sa nikdy. Ani naslovenie: „Najmilejšia slečna Málika!" nezazlila mu. Pritom sa jej páčilo veľmi, že oslovil ju slečnou a nie kišasoňkou, bo to bol už znak cvičenosti slovenskej. K tomu sám vlastný obsah listu! Takto ešte nikto nehovoril k nej; nebola rozmaznaná vyznaniami lásky.

Keď sa ho sama dosť načítala, išla s ním vyhľadať rodičov. V dome nebolo nikoho. Maminka šla zabaviť dobrú starú pani fárárku, a otec bol kdesi v zahrade. Našla ho fajčiaceho vo včelíne, tomto letníku učiteľov a farárov. Podala mu list k prečítaniu; pritom usmievala sa akoby v nesnádzach, avšak nie v nepríjemných. Otec bol prekvapený obsahom listu.

„A znáte sa už dávnejšie?" pýtal sa dcéry.

„Len z videnia, lebo som sa dosiaľ neshovárala s ním nikdy."

„Hm — hm! Nuž a akože sa ti páči?"

Ona sa usmiala. Predstavila si ho, ako kukal na ňu v nedeľu zpoza žien.

„Na výzor nemám nič proti nemu. Keďby som ho bližšie poznala, neviem, akoby som súdila o ňom."

„Musíme sa teda najprv lepšie spoznať s ním. Ináče, že je hodný, statočný, a že mu remeslo dobre ide, vieme i takto. Čiby si však nebola radšej pani učiteľkou, nežli pani majstrovou?" Pozrel jej zkúmavo do tváre.

„Nie; radšej hľadím na osobu a vlastnosti muža, než na jeho postavenie," vetila jednoducho.

„Dobre máš!" súhlasil otec živo. „Voľ si tam, kde myslíš, že budeš šťastnejšia. Ale kde je maminka, čo ona nato?"

„Išla do fary, nuž som jej o tom ešte nehovorila."

„Idem teda tiež ta i s listom; povedia i farárovci svoju mienku, a ak bude treba, prehovoria i maminku."

Otec odišiel a dcéra ostala sama v myšlienkach. Od dveriec volal ešte položartom: „A jak usnesieme sa na tom, že sa mu nemá košík dať, či sa nenaľakáš?"

„Keď to všetci budú chcet, ja   pristanem!"

Akej príčiny by mala zamietnuť ho? Ona si síce žila i dosiaľ spokojne vo svojom tichom svete, dľa svojich nárokov mala všetko čo potrebovala. Ale keď môže prejať vzácnu úlohu, okrašľovať mužovi život a dostávať za to lásku v odmenu, ktorej ona tak málo zakúsila vo svete — to je predsa o mnoho krajšie a sladšie. Prečo tieto myšlienky nemala hneď pri prvom záletníkovi, ktorého v nedeľu prijala tak z nechuti, to si vysvetliť nevedela, ani sa vari nepokúsila o to. Teraz odrazu pozdávalo sa jej, akoby Števka už dávno znala, a bola presvedčená, že s ním dá sa dobre vynsť; že nemôže mať zatrateniahodné vlastnosti. Zbadala sa na tom, že si praje, aby na fare rozhodli sa v jeho prospech. Vstala a išla dnu dať ružu do vody.

Bola zase sobota. Žatviari vrátili sa z Uhár,*) aby aspoň nedeľu ztrávili doma. Vrátil sa s nimi i Jano Javorovie. Minulú nedeľu večer, keď bol prišiel domov, hneď pribral sa získať otca na svoju stranu, aby mal v nom mocného spojenca proti matke, ktorá v tejto záležitosti mala predsa najzávaznejšie slovo. Zpočiatku krútil i otec hlavou a odkazoval ho na matku; keď však syn závažne a veľmi dôrazne hájil svoju vec, presvedčil sa, že je to nie žart a pokúsil sa naklonit i matku, aby konečne privolila k tej klobúčnickinej dcére, keďže Janovi už celý svet len na tej jedinej záleží. Matka však nechcela ani počuť o tom, vyčítala kapitolu i mužovi i synovi a natom sa rozišlo. Jano ešte v tú noc odišiel so spoločnosťou na Uhry, do žatvy. Matka bola tomu rada; myslela, že skorej zabudne na Marku, keď ju dlho nevidí, a že ona tiež skorej dá sa naklonit ku vydaju za druhého.

Tak teda Jano celý týždeň bol preč, a len teraz v sobotu pred večerom vrátil sa domov. Akýsi nepokojný a mlčanlivý chodil hore-dolu. I švagriná darmo mårila svoje vtipy na neho namerené, nepočúval a neodpovedal na ne. Kedykoľvek vyšiel von, kradmo pozeral dolu dedinou za potok, kde v rade iných stál malý, ale úhľadný domec, ktorého oblokové rámce, na tmavo barvené, pekne lísily sa od bielej steny. Do dverí domových nemohol videť, bo pred nimi rozprestieral sa bujný jahodový strom, na ktorého leskle.

*) Z početných novohradských slovenských dedín chodí ľud každoročne do blízkych maďarských na žatvu, ktorá tam započína sa vždy niečo prvej, nežli na výškovatom, Slovákmi obývlenom kraji. Takmer polovica obyvateľstva, sriadená do spoločností, z ktorých každá má svojho gazdu, vysťahuje sa na ten čas za prácou na miesto, kde gazda už vopred bol sa zadal a zjednal. Vyjednajú si zato nie peňažitú mzdu, lež istú časť zožatého, poťažne vyrobeného zbožia lebo pozdejšie idú ta i na mlatbu. Tiež tak chodia i na kosbu. Volajú to robotou z „rezu," to jest z účasti.

čierne, práve dozierajúce ovocie všetkým okolitým deťom sliny tečú. Ju, ktorú vlastne vyzeral, videl raz odtedy, viac sa neukázala. Hneď po návrate, keď stál pred domom, videl ju, ako vo dvore ukladala, vymetala a riadila. Potom jahôd žiadostivé deti, ktoré kukaly cez vrátne škáry, vpustila do dvora, najväčšiemu z chlapcov dovolila výnsť na jahodu a potriasť ju. Jano v tom okamžení závidel deťom z celého srdca. Tie ona sama pustila do dvora, a jemu zakázala k nim prísť. Rozpamätal sa, že už čo malý chlapec, keď od klobučníkovie jahody prišiel domov so začiernenýma rukama, ústami, a čo najosudnejšia vec, so začiernenou košielkou, nejedenraz dostal od matky „buchnát“ do chrbta. Teraz by taký materinský buchnát vďačne bol pretrpel, keby tým už všetko bolo odbavené, premožené.

Medzitým si deti jahody už vysbieraly. Marka vyprevadila jich von a poberala sa tiež dakam. Došla po lavicu ponad potok vedúcu, vtedy pozrela hore do dediny. Tu zrazu zastala — zvrtla a vrátila sa náhlo domov. Odtedy nevidel ju výnsť z domu. Vedel, že vrátila sa preto, že jeho zazrela. A to ho podráždilo.

Keď na mraku sišli sa všetci do chyže k večeri, nevesta, zlomyselným úsmevom pozrúc na Jana, zvestovala novinu, akú vraj počula: že sa totiž Mara klobučníkovie vydáva za kušniera Števka. Janom to trhlo, ale nepovedal ani slova. Uspokojoval sám seba, neveril tej zvesti, lebo znal Marku. Bodalo ho to však predsa a púdilo, aby nadobudnul si istoty. Po večeri vytiahol sa zase von. Bolo sa dobre zmrklo medzitým. Matka pozorovala, ako sa syn nepokojne potuluje po dvore, tušila, že Marku bude chceť vyhľadať, a nevedela to ako zamedziť.

Keď ruch denný celkom utíšil sa v dedine, zbadala, ako sa Jano vskutku poberá dolu cestou. Nepokojilo ju to. Klobučníčkina dcéra osvedčila sa síce, že ho viac do domu nepripustí, Javorka však rada by sa bola presvedčila, či i zadrží slovo. Večer bol jasný, teda dosť vidný. Poobzerala sa, nevidela nikoho. Len tu i tu lenivo zabrechali psi, na znak, že bdejú na svojej stráži; čo je veru nie zbytočné, lebo žatviari berú si právo i to pojať so sebou, čo jim nepatrí.

Javorka pustila sa za synom. Keď zastavila sa v blízkosti klobučníčkinho domca, videla, že Jano zašiel na podstenu do dvora a oblokom nazerá do izby, odkiaľ sa svietilo. Nazrela i ona do krajného obloka od ulice, a videla klobučníčku sedeť v kúte na lavici so složenýma rukama. Marka stála pod lampou, nahnutá ponad stôl, a čítala hlasno sobotnú modlitbu z veľkého starého Tranosciusa. Javorka vnišla tiež do dvora a stala si do tône brány, aby ju nik nezbadal a ona aby mohla pozorovať. Počula dvermi buchnúť vo dvoje a videla, ako sa Jano pobral ďalej k malému oblôčku komornému, v ktorom teraz kmitlo sa slabé svetlo. Napnutosť ťahala Javorku bližšie. Odvážila sa až pod jahodu. Jano nahnul sa k otvorenému oblôčku. Darmo jeho mať naťahovala hrdlo, aby tiež mohla dnu videť. On však zato videl, ako Marka v jednej ruke svetlo držiac, druhou zodvihla vrchnák šatnej truhly a siahla

medzi báby. Vrchnák bol zvnútra oblepený rozného druhu obrázkami, ktoré si ona ešte od školskej doby nasbierala a tu v takúto primitívnu obrazáreň sostavila. Tam v jednom uhle strojí sa ľahká, ružovo odetá tanečnica práve ku skoku; a tam v druhom stojí smrť so svojími odznakami. Tam deti hrajú sa so psom, a tam zbojník zabíja svoju obeť. V strede celej sbierky nachodí sa však najväčší obraz; ten upútal pozornosť Markinu i teraz. Tam kľačí mládenec v zúfalom bôli u rakve a mrtvoly svojej milenky. Tej je dobre — myslela Marka — tá ušla už všetkému prenasledovaniu. On má síce žiaľ za ňou, avsak pominie i to dosť chytro; potom dobrým svedomím vezme si inú, a bude všetko dobre.

Od oblôčka zaznelo pritlumeným hlasom: „Marka!"

Svetlo v komore zhaslo v tom okamžení, a nastala tichosť.

Jano volal znovu, ale znovu žiadna odpoveď.

„Darmo sa utajuješ, dobre som ťa videl," hovoril dnu oblôčkom.

„Načo si tu; veď vieš, že nesmieš k nám prísť," ozval sa z komôrky vyčitkyplný hlas.

„Do domu neidem, neboj sa; len som ti prišiel povedať, že mňa tým neodpúdiš, keď sa budeš ukrývať predomnou, ako dnes, keď vrátila si sa od lavice preto, že si mňa zazrela. Či ma už ani len vidieť nechceš?"

„Netráp má, Jano; vieš, ako je, že je medzi nami už všetkému koniec. Darmo sme sa ufali, že tvoji privolia ku mne; ty si predsa len musíš vziať druhú. Keď si však vezmes druhú, nesmieš myslet na mňa; a tak je lepšie, keď sa schovávam, žeby si ma ani nevidel." Darmo namáhala sa pevnosti dodať svojmu hlasu, zradné chvenie nedalo sa utlumiť v nom.

Jano opieral sa bokom o stenu, a keď hovoril, klonil sa k obloku.

„Keď ma chcú ženiť, musejú mi vziať, ktorú ja chcem. Proti mojej vôli ma neoženia! Ja ťa môžem nevideť do roka, predsa na teba myslet budem; môžem ťa nevideť za sedem rokov, predsa si druhú nevezmem. A ty jim darmo pomáhas. Načo trápis ešte väčmi seba i mňa?"

„Ja jim nepomáham; ale keď ma uz raz nijakým činom nechcú, nemôžem sa proti jich vôli namáhat na to, a co sa mi hneď srdce pukne. Keď sa rodič na dieťa a dieťa na rodiča hnevá, sám Pánboh má žiaľ; a keďby som ja mala byt roztrzkou medzi tebou a tvojími rodičmi, nazdala by som sa, že som prekliata."

„Ale by to nebol tvoj hriech — skorej jich. Ja viem, že dieťa má byť poslušné rodičovi v dobrom, ale toto by nebolo dobré; lebo keďby som ja teba, čo ťa ľubim, bez príčiny nechal a vzal by som si druhú, čo ju neľúbim, nestatočný bol by som človek a od všetkého dobrého by mi chuť odpadla."

„Jano, tak nevrav, v tom by si mal veľký hriech!" vyvolala ona predesene, pristúpiac bližsie k oblôčku. „Statočnosť pri všetkom máme zachovať!"

„Veď ju ani ja nechcem porušiť nikdy, ale sa zato ani proti svojej vôli oženiť nedám!" odtušil on dôrazne. „Nežiadam, žeby si

ty nasilu šla za mňa; i to ti prisľúbim, že sa ti ani neprihovorím, kde ťa stretnem, keď sa už tej mojej matky tak bojíš: len už aspoň neutekaj predomnou, ako pred zbojníkom, a len to jediné mi sľúb, že ma čakať budeš, čo za koľko, že nevydáš sa za druhého, čoby čo robili s tebou. Ja viem i takto, že sa nevydáš, ale mi to predsa ešte sama dosvedč, aby ma reči ľudí netrápily.“

Hovoril snažne, vnikavo: Marku nadchodila slabosť. Tak vďačne, z radosti dala by mu ten sľub, ale odrazu zprítomnila si svoj rozhovor s jeho matkou na konopnici, a stŕpla. Za hriech pokladala takto konšpirovať proti jej vôli. Všelijaké predstavy trápily ju. Nebola vstave slova povedať.

S Javorkou medzitým dial sa prevrat, na aký u seba nebola by poverila nikdy. Nesmiernou napnutosťou sledovala rozhovor tých dvoch a chvela sa pohnutím. Ona mala smysel za všetko silné a dobré, a tak Markina mravná, pevná myseľ musela najsť u nej ocenenia. V duchu musela prisvedčiť slovám Janovým, že totiž čo Marka povie, to viac stojí, než čo druhá urobí. Ona je jemu súca, jeho hodná. I čoby sa z rozhovoru práve počutého nebola presvedčila, že je synova stálosť nezvratná a vôľa nezlomná, nebola by mu ju chcela viac brániť. Už nedávno v konopnici urobila Marka mocný dojem na ňu, lenže si ho dosiaľ vyznať nechcela. Teraz však bola premožená, nemohla inak.

Stála už blízko syna, nedbajúc ani, či ju niekto vidí lebo nie, keď Marka konečne prehovorila:

„Jano — Jano, keď to vieš o mne, prečo žiadaš, aby som ti to ešte dotvrdila? Ja sa bojím, že je to hriech, keď takto za chrbtom tvojich rodičov kujeme proti jich vôli!“

„Ale veď ti vravím, keď ťa zpoznajú, sami ti radi budú. Otec krem toho už pristal, a —“

„A matka tiež pristáva!“ ozval sa zpoza jeho chrbta tej hlas, na ktorú s takou obavou mysleli.

Marka vykríkla, Jano zvrtol sa a stál chvíľu v udivení. Potom pokročil k nej a chopiac ju za ruku, pýtal sa: „Čo to vravíte, mamka moja?“

„Že ti nebránim viac túto Marku si vziať!“ Ukázala na oblôček, za ktorým táto kľačala so zastaveným dychom. „Vďačne prijmem ju v ktorúkoľvek hodinu za nevestu. A že to naozaj myslím, môžeš mi veriť, tak akože tu pod božím nebom stojím!“ dotušila slávnostne, keď ešte akúsi nedôveru zbadala v tvári synovej.

„Mamka moja dobrá!“ vyvolal on radostne a sovrel ju do náručia. Povďačnosť a láska javily sa v jeho hlase. Potom viedol ju dnu. Veď nehrešil už proti prísnemu zákazu, keď tento prah prekročil, lebo veď išiel s rodičovským dovolením. V pitvore čakala jich Marka. „Vidíš, aká je dobrá, keď ťa už trochu pozná; a ty si sa jej ako bála!“ hovoril jej Jano.

„Dobrá,“ opakovala Marka pohnute, chopila sa Javorkinej ruky a vzkrúšene pritisla svoje rty na ňu. Javorka pocítila dve slzy na ruke, a jej samej kanuly také po lícach, keď vkročila do osvetlenej izby, kde klobučníčka, hlasnou vravou vyrušená zo svojich driemot,

udivено jich vítala. Nikdy ešte neprebrala sa na radostnejšie prekvapenie.

Tohoto večera dlho nadarmo čakali gazdinu Javorovie domov. A ani len nevedeli, kam sa podela i s Janom. Nevesta vyberala sa už hľadať ju po známych a rodine, keď konečne došla i so synom. Oboch tváre boly vyjasnené, ako nikdy, že to každému napadnúť muselo.

„Jano, veď si ty mamu vari už obrátil!" zvolal otec.

„Sama sa obrátila, apko môj, a tak je najlepšie."

„Ona mi už nedávno zavrtila v hlave, keď som sa shovárala s ňou v konopnici," hovorila Javorka, akoby sa omlúvať chcela.

„No, na moju pravdu, ste vy už všetci preč; tá vám počarila!" vyvolala nevesta, otvárajúc veliké oči.

„Len trochu počkaj, i tebe počarí," odkázal ju Jano. I jej dostalo sa dnes od neho opravdu vľúdneho úsmevu. Avšak ten úsmev i to značil, že Jano istý si je toho, čo hovorí.

V druhý deň ráno — bola nedeľa — ešte prvýraz nezvonili do kostola, keď už Jano Javorovie pekne pristrojený kráčal dolu ulicou. Vysoko držal hlavu a voľno obzeral sa okolo seba, akoby vyzýval ľudí, aby sa dívali, kam on ide. Tak ľahko a blaho bolo mu okolo srdca, keď už právom mohol ísť ta, kam ho ono ťahalo. Od samej lavice rozžiarený pohľad upieral na tmavorubené okná bieleho domca. V duchu videl sa už sedeť v izbe pekne pozametanej, poriadenej u klobučníkov a čakať na príchod Markin, ktorá, prirodzene, pristrája sa v komore ku nedeli, ku tejto prvej, v ktorú ona ako jeho oddanica má ísť do kostola sa pomodliť. Keď dochodil ku dverčam, išla pomimo Zuzka Zeleňovie, nesúca vodu v drevienkach. Udivено podívala sa na neho. On sa usmial.

„A čo ty tu hľadáš, Jano?" pýtala sa.

„Idem si pre pero za klobúk!" vetil veselo.

„A keby ja taká bola, keby som teraz šla tvojej mame povedať, kde si ty pre pero chodiš?"

„Utekaj len chytro, a čo počuješ, to vyrozprávaj celej dedine. Viem, že zadiví sa celá." Víťazoslávne pozrel na ňu, potom vnišiel do dvora; zosňal okrúhly klobúk z hlavy a pozeral ho dokola. Vyhliadal miestočko pre nádejné vzácne pero.

Dnes bol Jano najprvší zo súdruhov v kostole na chóre. I jeho matka sedela už v obvyklej lavici. Jej tvár nadobyčajne sviatočne vyzerala z veľkej bielej perkálovej šatky, ktorá vo vážnych záhyboch vinula sa jej okolo hlavy a pliec.

O chvíľu i klobučnička s dcerou vkročily dnu. Markine tmavé oči pozeraly jasno, na tvári dlela jej blažená spokojnosť. Dievčatá pred oltárom, medzi ktorými stála, obzeraly sa na ňu. Napadol jim jej zmenený výzor. Zuzka Zeleňovie usmiala sa proti nej, na znak porozumenia. Ostatné nevypátraly nič, lebo ona so sklopeným zrakom stála tam, v duchu vzkriesenú modlitbu vysielala k Bohu, ovládal ju posvätný cit povďačnej oddanosti k nemu. Keď potom odhodlala sa pozdvihnúť oči hore ku choru, stretly sa jej tam s tými mo-

Hrajúcim sa rýchlo uchodil čas, nezbadali ani, len keď už slnce sadalo. Poberali sa domov. Zuzke prvšie bolo obliadnuť sa po Marke. Marky však nebolo už tam.

„Marka — Marka!" volala silným, jasným hlasom, ale neodpovedal nik.

„Iste šla už domov," mienili všetci mimo jednoho. Zostalo na tom, rozišli sa.

O chvíľu však okľukou poza poslednú zahradu ten jeden vracal sa nazpät. Bol to Jano. On zbadal Marku utiahnuť sa do húštiny a vnikal teraz ta.

Ona vyplašená skočila.

„Neľakaj sa — ja som to!" uspokojoval ju. „Prišiel som sa ťa opýtať, čo ti je, keď si taká smutná a — divná. Ani si len ku hre nechcela ísť s nami. Stáli si oproti; jich postavy odrážaly sa od zeleného krovia. On obor, ona malá, útla, jako nedorastlé dievča, v očach však výraz vážny, povedomý, ktorý prezradzoval dušu pevnú.

„Ako sa mám hrať, keď vôle k tomu nemám? Hra je len pre veselých, a ja som smutná."

„A čo sa ti stalo? Veď sa vari nehneváš na mňa?"

„Na teba sa nehnevám; ale od týchto čias nesmieme sa viac radi mať. — Už je tomu koniec . . ."

„A prečo — ktože nám bráni?"

„Tvoja mati nám bráni! Tá mi dnes odkázala, že sa ja nikdy nesmiem stať jej nevestou, lebo že ona potrebuje hodnejšiu, mocnejšiu ku gazdovstvu. Aby som vraj na to ani nepomýšľala, a teba aby som nezvádzala."

Na Janovej tvári zjavila sa trpkosť.

„Moja mať len na to myslí, akú ona chce mať nevestu, a nato nemyslí, akú ja chcem mať ženu. A mojou ženou bude predsa tá, ktorú ja chcem — druhú si nikdy nevezmem!" Vztýčil hrdo hlavu, ona vrtila svojou.

„Proti vôli rodičov nemôžeš."

„Druhú si nevezmem, toho sa odomňa nedočkajú; nuž predsa budú musieť k tebe privoliť."

„Keď len nasilu, čo je z toho? Môžem ja potom sa usilovať akokoľvek na svete, predsa nebudú spokojní so mnou nikdy, a budú mi na oči vyhadzovať, že som sa jim nasilu vtisla. Lepšie bude, keď urobíme koniec všetkému, keď zabudneme jeden na druhého, akoby sme sa nikdy neboli poznali." Hlas sa jej chvel, a predsa predniesla ten ťažký návrh večného lúčenia! Pod jeho dojmom zbľadli oba. Jana nadišla teraz proti nej trpkosť.

„Ak ty to pohodíš — dobre! Ja nemôžem, iba keďby som si vytrhol srdce z hrudi!"

Ona sa zachvela. „Ani ja — ani ja!" ozývalo sa jej v duši, utlumila to však.

„A čo ťa do svojej smrti ľúbiť budem, predsa sa nasilu do vášho domu natískať nemôžem, lebo by som sa ešte toho dožiť musela, žeby si ty sám preklínal tú hodinu, v ktorú sme sa so-

brali, keďby som na večitú roztržku mala prísť k vám." Slzy, s ktorými dosiaľ zápasila, už kanuly jej po lícach.

„Ty si veľmi hrdá a chúlostivá; nadarmo mučíš i seba i mňa," hovoril on s miernou výčitkou. „Prečoby sme sa my mali nechať a zabudnúť, keď ešte všetko môže dobre byť! Keď ja môjmu otcovi poviem všetko, tak od srdca, ten mi uzná a vďačne zvolí, a mať je tiež nie taká mrchavá, ako sa vidí byť; zvolí i ona. A keď raz budeš u nás, nemáš sa čoho báť; rodičia ti budú dobrí, keď ťa zpoznajú, a ostatnych sa nezľakneme. Tak, teraz poď domov a netráp sa!" Chytil ju za ruku a viedol ju von zpomedzi hrobov. Ona dala sa mu viesť, ale tvár nevyjasnila sa jej ešte. Odkaz jeho matkin zrážal ju a odjímal jej nádeju.

„Ale kym sa tvoji hnevajú na mňa, nechodievaj k nám, lebo by som sa bála jim i len do očú pozreť," nakladala mu.

„Dobre, keď už tak chceš. Sľubujem ti, že moja noha do vašej chyže nevkročí, kym všetko nebude dobre."

Rozišli sa. On cestou do dediny, ona dolu ostredkami ku potoku, popri ktorom prikradla sa domov.

Pár dní pozdejšie, cez poludnie, kráčala gazdina Javorovie poľnou cestou, nesúc obed svojej čeliadke, pracujúcej okolo prvych konopí. Robotníctvo v poli všetko odpočívalo už po chládkoch cez horúčosť poludňajšiu; len tam hľa v bok, neďaleko svojich vlastných zemí, medzi bujnými konopami, zazrela útlu postavu, ktorá nepotrebovala sa ku konopám ani zohnúť, aby jich dočiahla. Jednakou usilovnosťou siahala sem i tam, vyťahujúc zpomedzi nich poskonné.

Javorka dívala sa na zahrúženú robotnicu; poznávala v nej Maru klobučníkovie, lebo i krem toho vedela, že je to konopnica klobučníčkina. „Teraz si mi vhod, keď si tu sama!" pomyslela si a namerila brázdou k Marke.

„Pánboh pomáhaj!" pozdravila ju. Ona sa obzrela a takmer zabudla zaďakovať, keď zahliadla Javorku, prísnym okom ju merajúcu.

„Ty sa dobre usiluješ, ak si to sama natrhala dnes," prihovárala sa jej ďalej. Marka nevedela, či sa tešiť a či ľakať má toho prihovárania.

„Len sama jich trhám; veď jich je všetkych nie veľa," vetila skromne.

„Dosť je to pre jedináčku, ako si ty. Beztak budeš mať už hotového plátna dosť, veď vieme, že tvojej matke v tkaní nechyti žiadna. Zato iste môžete svadbu robiť, a aj si povrávajú ľudia, že ti vraj nezavela budeme na kašu*) spievať." Podívala sa zostra

*) V Novohrade ženy a dievky večer pred sobášom spievajú mladuche pod oblokom zvlástne, len k tomu určené piesne, ktoré nepochybne od pradávnej doby zachovaly sa. Pridajú k nim ešte daktoré nábožné. Keď všetky vyspievajú, zavolajú jich domáci dnu a počastujú obligátnou kašou, v mlieku varenou, medom obliatou. K tomu dávajú makové opekance, ako dobrovoľný dodatok. Tymto spievaním „na kašu" započínajú sa slavnosti svadobné, ktoré takmer do týždňa trvajú.

na úbohú devu, ktorá so sklonenou hlavou v trapnom chvate trhala konope, aké jej práve prišly pod ruku. Nevedela, kam Javorka cieli; táto však už poponáhlala sa pokračovať:

„A ja ti len tak poviem, že môžeš Bohu ďakovať za takého muža, ako je kušnier Števko. Už je vyše roka v našej dedine, remeslo mu dobre ide, a nik niečo zlého nemôže povedať na neho. Ty si tiež remeselnícka dcéra, nie po sedliacky vychovaná, tak pristaneš k nemu, ako žiadna.“

Javorka zúmyselne narážala na Markin remeselnícky pôvod a výchovu, aby jej tým dala na srozumenie, že nie je súca za sedliaka. Marka naproti tomu bola si povedomá, že je ona tak dobre po sedliacky vychovaná, to jest ku každej práci pridržiavaná, ako ktorákoľvek v dedine. I šatila sa od počiatku po sedliacky. Toto všetko Javorke v pamäť uvádzať nechcela, obmedzila sa na jednoduchú zápornú odpoveď.

„Veď je to všetko nie pravda, ja sa nevydávam ani za kušniera, ani za druhého nikoho. To darmo ľudia vravia.“

„Nuž ale keď ja iste viem, že k tebe má vôľu. Čo je ešte nie, môže byť pozdejšie!“

„Nič neviem o tom, jednako by darmo chodil,“ vyriekla Marka odhodlano, chcejúc koniec urobiť nahováraniu Javorkinmu.

„Teda tak si mu iste popredku odkázala, aby sa neustával!“ vypukla táto takým spôsobom, akoby Marku na zločine bola dostihla. „Mara, ty si ošemeta, chceš i naďalej druhých zvádzať, ktorých pre teba nechovali. A tomu, ľubá dievka, veru daj pokoj; lebo nebude dobre. Vieš, že som ti to už v nedeľu odkázala od Zuzy Zeleňovie!“ Javorovie gazdina celkom vypadla z úlohy dobroprajnej, akou tvárila sa na začiatku rozhovoru. Jej oči opovržlivým hnevom sršaly na útlu devu v konopách, ktorá, dľa jej presvedčenia, jej navzdor držala sa za Jana. Teraz však vztýčila sa i Marka. Jej oko svojím vlastným vážnym výrazom stretlo sa s rozhnevaným Javorkiným.

„Čo som ja kedy nestatočného urobila, že tak zle myslíte o mne, ňanka*) Anča? Ja som nikdy žiadneho nezvádzala, ani Jana. Keby on sám od seba nebol začal k nám chodiť, ja by som sa nikdy nebola priznala, že ho ľúbim, — a čoby som si hneď potajne oči bola musela vyplakať. Ja viem, že som pre vás chudobná a nehodná, a že ste Jana pre mňa nechovali; ale keď ma on i takú rád videl, pomyslela som si, že sa vo svete všelijako stáva, že si ešte i bohatší pobrali ešte chudobnejšie a bolo predsa dobre. Žeby som vám ja sama taká zprotivená bola, som nevedela; ale teraz, ako ste mi od Zuzy odkázaly, zachovala som si to a môžete sa nebáť, žeby ste odo mňa pokoja nemaly. Vezmite si za nevestu, ktorú chcete a kedy chcete, odo mňa nebudete mať prekážku. Hneď v nedeľu som Janovi povedala, aby k nám viac ne-

*) Ňanka, v Novohrade toľko čo tetka. Všetky staršie ženy od mladších ľudí takto bývajú oslovované. Starší chlapi zase napospol báťom.

chodil, iba akžeby ste to vy a báťa Ďuro dovolili. Odtedy nebol u nás, ani ho moje oko nevidelo.“

„To viem, lebo ho odtedy nieto doma,“ myslela si jeho matka. Markinou rečou cítila sa byť aksi zahanbenou; ale nechcela to ukázať. Preto dosť drsnym hlasom vyšetrovala:

„A keď je tak, ako vravíš, že lásku s ním pretrhneš: prečo sa tedla za druhého vydať nechceš? Vravíš, že si Jano môže druhú vziať, že ho nebudeš prístavovať v tom, — a ty sa nechceš vydať za druhého! Tak je tvoje zapovedanie sa predsa nie opravdové.“

Marka nevysvetliteľný pozor hodila po Javorke.

„Nemyslite si, ňanka Anča, že je to tak ľahko, ani sa nenazdajte, že mne len o to ide, aby som sa vydala, kdeby som bola dobre zaopatrená! Za Jana sa vydať nemôžem, to už viem; a na druhého, čoby i ten najhrdší, najbohatší, ani len pomyslieť nemôžem. Jana si oženiť môžete. Ešte i vtedy modliť sa budem za neho, aby ho Pánboh požehnal na novej ceste. Len sa do mňa nestarajte!... Zahnať ma môžete na kraj sveta, kde ma nikdy neuzriete, len nežiadajte, aby som sa za druhého vydala!“ Bola takmer bez dychu, keď dokončila, a Javorka musela vypočúvať tento prudký výbuch. Ba čo viac, ani ju len k hnevu nepohnul. Viac obrazeno, nežli nahnevano vetila:

„Veď dobre, starať sa ja nemusím ďo teba — to je pravda; ale hnevať sa preto tiež nepotrebuješ, že ti prajem, aby si sa dobre vydala, keď sa môjho Jana odrečieš. Ani to nik nepočul z mojich úst, žeby si mi bola zprotivená, ako si pred chvíľou povedala. Keď ťa i nechcem za nevestu, preto ti zle nežičím, a najmä keď sľubuješ, že mi už viac v cestu neprídeš. — Uspokoj sa teraz, pomysli si, že ti je to nie súdené. A spokojnosť zase príde do tvojho srdca.“

Marka neodvetila ani jedinkého slova; ani sa len nepohla. Chudobná, lichá to bola potecha k velikosti jej ztraty. Svet zatmieval sa okolo nej, zdalo sa jej, že nevyjasní sa nikdy viac.

Javorka zohla sa pre hrnce s jiedlom, ktoré pri prudkom rozhovore bola složila. Sobrala štverne do hrsti a poberala sa ďalej. „S Bohom ostávaj, Mara!“

„S Pánom Bohom si chodite!“

Javorka šla hodny kus pomedzi dozierajúcu raž, keď zbadala, že jej chlieb chybí. V rozčulení mysle musela si ho zabudnúť pri klobučníkovie konopnici. Akože sa to len mohlo pridať, jej, opatrnej gazdinej Javorovie! — Složila hrnce na úzkom chodníčku, vrátila sa preň a našla ho ležať na predošlom mieste. Keď sa obzrela po Marke, zazrela ju — ležať tvárou v tráve pod krovím pri medzi. Vlasy zachytené jej boly na tŕni; nedbala na to a vydychovala ťažko. Javorke pohlo sa srdce... Táto odriekala sa naozaj, ináče nemohla by sa takto v bôli svíjať. Ťahalo ju akosi k úbohej deve, ktorej sama zapríčinila tento žiaľ; ale odolala pohnutiu. Nechcela škodiť svojmu záujmu. Ticho, nepozorovane odišla zase.

Keď prišla ku svojim, videla, ako od jej nevesty, ktorá pri poľnej hajde uspávala dieťa, odchodí Eva Michalíkovie.

„Bola tu Eva Michalíkovie?“ pytala sa.

Zuza kývla hlavou a usmiala sa potutelne.

„Prišla nám trhať, svoje nechala tak, a to všetko pre Jana. Keby nám všetky, čo blaznia sa za ním, prišly za pol dňa pomáhať, dobre by nám šla robota. A on, blázon, takto odhadzuje sa od všetkého šťastia pre tú —“

„Daj jej pokoj,“ pretrhla ju svokra; „veď Jano azdaj už nadobudne rozumu.“

Svedomie nedopustilo jej, po poslednom rozhovore dať ublížiť Marke. O tom rozhovore však neriekla nikomu slova.

Zo svojej malej, čistotne a príjemne držanej izbičky vyšla Málika s listom v jednej a rozkvitnutou ružou v druhej ruke. Podivným spôsobom prišla k obojemu. Dosiaľ nestačila sa zpamätať zo svojho prekvapenia.

Keď totižto asi pred hodinou išla z hornej zahrady, ležiacej vyše dediny, kde otcovo stromovie pozerala, postavil sa odrazu niekto pred ňu: bol to Štefan Sirótka. Podával jej krásnu ružu, že ju až tak vôňa zaviala, s prosbou, aby ju prijala vďačne. Podal jej pritom i list. Ona prijala oboje, a nestačila sa zpamätať, už bol Števko zmizol. List bol upravený na ňu samú. Doma, vo svojej izbičke, prečítala ho, a to nie len raz. Písaný bol nesbehlou, ale bedlivou rukou. Že nebol držaný dľa pravopisu, ju nemýlilo; ona sama, ač moc čítala, s písaním a menovite s pravopisom, netrúdila sa nikdy. Ani naslovenie: „Najmilejšia slečna Málika!“ nezazlila mu. Pritom sa jej páčilo veľmi, že oslovil ju slečnou a nie kišasoňkou, bo to bol už znak cvičenosti slovenskej. K tomu sám vlastný obsah listu! Takto ešte nikto nehovoril k nej; nebola rozmaznaná vyznaniami lásky.

Keď sa ho sama dosť načítala, išla s ním vyhľadať rodičov. V dome nebolo nikoho. Maminka šla zabaviť dobrú starú pani farárku, a otec bol kdesi v zahrade. Našla ho fajčiaceho vo včelíne, tomto letníku učiteľov a farárov. Podala mu list k prečítaniu; pritom usmievala sa akoby v nesnádzach, avšak nie v nepríjemných. Otec bol prekvapený obsahom listu.

„A znáte sa už dávnejšie?“ pýtal sa dcéry.

„Len z videnia, lebo som sa dosiaľ neshovárala s ním nikdy.“

„Hm — hm! Nuž a akože sa ti páči?“

Ona sa usmiala. Predstavila si ho, ako kukal na ňu v nedeľu zpoza žien.

„Na výzor nemám nič proti nemu. Keďby som ho bližšie poznala, neviem, akoby som súdila o ňom.“

„Musíme sa teda najprv lepšie spoznať s ním. Ináče, že je hodný, statočný, a že mu remeslo dobre ide, vieme i takto. Čiby si však nebola radšej pani učiteľkou, nežli pani majstrovou?“ Pozrel jej zkúmavo do tváre.

„Nie; radšej hľadím na osobu a vlastnosti muža, než na jeho postavenie,“ vetila jednoducho.

„Dobre máš!“ súhlasil otec živo. „Voľ si tam, kde myslíš, že budeš šťastnejšia. Ale kde je maminka, čo ona nato?“

„Išla do fary, nuž som jej o tom ešte nehovorila.“

„Idem teda tiež ta i s listom; povedia i fárárovci svoju mienku, a ak bude treba, prehovoria i maminku.“

Otec odišiel a dcéra ostala sama v myšlienkach. Od dveriec volal ešte položartom: „A jak usnesieme sa na tom, že sa mu nemá košík dať, či sa nenaľakáš?“

„Keď to všetci budú chcet, ja — pristanem!“

Akej príčiny by mala zamietnuť ho? Ona si síce žila i dosiaľ spokojne vo svojom tichom svete, dľa svojich nárokov mala všetko čo potrebovala. Ale keď môže prejať vzácnu úlohu, okrašľovať mužovi život a dostávať za to lásku v odmenu, ktorej ona tak málo zakúsila vo svete — to je predsa o mnoho krajšie a sladšie. Prečo tieto myšlienky nemala hneď pri prvom záletníkovi, ktorého v nedeľu prijala tak z nechuti, to si vysvetliť nevedela, ani sa vari nepokúsila o to. Teraz odrazu pozdávalo sa jej, akoby Števka už dávno znala, a bola presvedčená, že s ním dá sa dobre vyusť; že nemôže mať zatrateniahodné vlastnosti. Zbadala sa na tom, že si praje, aby na fare rozhodli sa v jeho prospech. Vstala a išla dnu dať ružu do vody.

Bola zase sobota. Žatviari vrátili sa z Uhár,*) aby aspoň nedeľu ztrávili doma. Vrátil sa s nimi i Jano Javorovie. Minulú nedeľu večer, keď bol prišiel domov, hneď pribral sa získať otca na svoju stranu, aby mal v ňom mocného spojenca proti matke, ktorá v tejto záležitosti mala predsa najzávažnejšie slovo. Zpočiatku krútil i otec hlavou a odkazoval ho na matku; keď však syn závažne a veľmi dôrazne hájil svoju vec, presvedčil sa, že je to nie žart a pokúsil sa nakloniť i matku, aby konečne privolila k tej klobučníckinej dcére, keďže Janovi už celý svet len na tej jedinej záleží. Matka však nechcela ani počuť o tom, vyčítala kapitolu i mužovi i synovi a natom sa rozišlo. Jano ešte v tú noc odišiel so spoločnosťou na Uhry, do žatvy. Matka bola tomu rada; myslela, že skorej zabudne na Marku, keď ju dlho nevidí, a že ona tiež skorej dá sa nakloniť ku vydaju za druhého.

Tak teda Jano celý týždeň bol preč, a len teraz v sobotu pred večerom vrátil sa domov. Akýsi nepokojný a mlčanlivý chodil hore-dolu. I švagriná darmo mařila svoje vtipy na neho namerené, nepočúval a neodpovedal na ne. Kedykoľvek vyšiel von, kradmo pozeral dolu dedinou za potok, kde v rade iných stál malý, ale úhľadný domec, ktorého oblokové rámce, na tmavo barvené, pekne lišily sa od bielej steny. Do dverí domových nemohol videť, bo pred nimi rozprestieral sa bujný jahodový strom, na ktorého lesklé,

*) Z početných novohradských slovenských dedín chodí ľud každoročne do blízkych maďarských na žatvu, ktorá tam započína sa vždy niečo prvej, nežli na vrškovatom, Slovačou obydlenom kraji. Takmer polovica obyvateľstva, sriadená do spoločností, z ktorých každá má svojho gazdu, vysťahuje sa na ten čas za prácou na miesto, kde gazda už vopred bol sa zadal a zjednal. Vyjednajú si zato nie peňažitú mzdu, lež istú časť zožatého, poťažne vymlateného zbožia lebo pozdejšie idú ta i na mlatbu. Tiež tak chodia i na kosbu. Volajú to robotou z „réša,“ to jest z účasti.

čierne, práve dozierajúce ovocie všetkým okolitým deťom sliny tečú. Ju, ktorú vlastne vyzeral, videl raz odtedy, viac sa neukázala. Hneď po návrate, keď stál pred domom, videl ju, ako vo dvore ukladala, vymetala a riadila. Potom jahôd žiadostivé deti, ktoré kukaly cez vrátne škáry, vpustila do dvora, najväčšiemu z chlapcov dovolila výnsť na jahodu a potriasť ju. Jano v tom okamžení závidel deťom z celého srdca. Tie ona sama pustila do dvora, a jemu zakázala k nim prísť. Rozpamätal sa, že už čo malý chlapec, keď od klobučníkovie jahody prišiel domov so začiernenýma rukama, ústami, a čo najosudnejšia vec, so začiernenou košielkou, nejedenraz dostal od matky „buchnát“ do chrbta. Teraz by taký materinský buchnát vďačne bol pretrpel, keby tým už všetko bolo odbavené, premožené.

Medzitým si deti jahody už vysbieraly. Marka vyprevadila jich von a poberala sa tiež ďakam. Došla po lavicu ponad potok vedúcu, vtedy pozrela hore do dediny. Tu zrazu zastala — zvrtla a vrátila sa náhlo domov. Odtedy nevidel ju výnsť z domu. Vedel, že vrátila sa preto, že jeho zazrela. A to ho podráždilo.

Keď na mraku sišli sa všetci do chyže k večeri, nevesta, zlomyselným úsmevom pozrúc na Jana, zvestovala novinu, akú vraj počula: že sa totiž Mara klobučníkovie vydáva za kušniera Števka. Janom to trhlo, ale nepovedal ani slova. Uspokojoval sám seba, neveril tej zvesti, lebo znal Marku. Bodalo ho to však predsa a púdilo, aby nadobudnul si istoty. Po večeri vytiahol sa zase von. Bolo sa dobre zmrklo medzitým. Matka pozorovala, ako sa syn nepokojne potuluje po dvore, tušila, že Marku bude chceť vyhľadať, a nevedela to ako zamedziť.

Keď ruch denný celkom utíšil sa v dedine, zbadala, ako sa Jano vskutku poberá dolu cestou. Nepokojilo ju to. Klobučníčkina dcéra osvedčila sa síce, že ho viac do domu nepripustí, Javorka však rada by sa bola presvedčila, či i zadrží slovo. Večer bol jasný, teda dosť vidný. Poobzerala sa, nevidela nikoho. Len tu i tu lenivo zabrechali psi, na znak, že bdejú na svojej stráži; čo je veru nie zbytočné, lebo žatviari berú si právo i to pojať so sebou, čo jim nepatrí.

Javorka pustila sa za synom. Keď zastavila sa v blízkosti klobučníčkinho domca, videla, že Jano zašiel na podstenu do dvora a oblokom nazerá do izby, odkiaľ sa svietilo. Nazrela i ona do krajného obloka od ulice, a videla klobučníčku sedeť v kúte na lavici so složenýma rukama. Marka stála pod lampou, nahnutá ponad stôl, a čítala hlasno sobotnú modlitbu z veľkého starého Tranosciusa. Javorka vnišla tiež do dvora a stala si do tône brány, aby ju nik nezbadal a ona aby mohla pozorovať. Počula dverni buchnúť vo dvoje a videla, ako sa Jano pobral ďalej k malému oblôčku komornému, v ktorom teraz kmitlo sa slabé svetlo. Napnutosť ťahala Javorku bližšie. Odvážila sa až pod jahodu. Jano nahnul sa k otvorenému oblôčku. Darmo jeho mať naťahovala hrdlo, aby tiež mohla dnu videť. On však zato videl, ako Marka v jednej ruke svetlo držiac, druhou zodvihla vrchnák šatnej truhly a siahla

medzi háby. Vrchnák bol zvnútra oblepeny rôzneho druhu obrázkami, ktoré si ona ešte od školskej doby nasbierala a tu v takúto primitívnu obrazáreň sostavila. Tam v jednom uhle strojí sa ľahká, ružovo odetá tanečnica práve ku skoku; a tam v druhom stojí smrť so svojími odznakami. Tam deti hrajú sa so psom, a tam zbojník zabíja svoju obeť. V strede celej sbierky nachodí sa však najväčší obraz; ten upútal pozornosť Markinu i teraz. Tam kľačí mládenec v zúfalom bôli u rakve a mrtvoly svojej milenky. Tej je dobre — myslela Marka — tá ušla už všetkému prenasledovaniu. On má síce žiaľ za ňou, avšak pominie i to dosť chytro; potom dobrym svedomím vezme si inú, a bude všetko dobre.

Od oblôčka zaznelo pritlumenym hlasom: „Marka!“

Svetlo v komore zhaslo v tom okamžení, a nastala tichosť.

Jano volal znovu, ale znovu žiadna odpoveď.

„Darmo sa utajuješ, dobre som ťa videl,“ hovoril dnu oblôčkom.

„Načo si tu; veď vieš, že nesmieš k nám prísť,“ ozval sa z komôrky vyčitkyplný hlas.

„Do domu neidem, neboj sa; len som ti prišiel povedať, že mňa tým neodpúdiš, keď sa budeš ukryvať predomnou, ako dnes, keď vrátila si sa od lavice preto, že si mňa zazrela. Či ma už ani len videť nechceš?“

„Netráp ma, Jano; vieš, ako je, že je medzi nami už všetkému koniec. Darmo sme sa ufali, že tvoji privolia ku mne: ty si predsa len musíš vziať druhú. Keď si však vezmeš druhú, nesmieš myslieť na mňa; a tak je lepšie, keď sa schovávam, žeby si ma ani nevidel.“ Darmo namáhala sa pevnosti dodať svojmu hlasu, zradné chvenie nedalo sa utlumiť v ňom.

Jano opieral sa bokom o stenu, a keď hovoril, klonil sa k obloku.

„Keď ma chcú ženiť, musejú mi vziať, ktorú ja chcem. Proti mojej vôli ma neoženia! Ja ťa môžem nevideť do roka, predsa na teba myslieť budem; môžem ťa nevideť za sedem rokov, predsa si druhú nevezmem. A ty jim darmo pomáhaš. Načo trápiš ešte väčmi seba i mňa?“

„Ja jim nepomáham; ale keď ma uz raz nijakym činom nechcú, nemôžem sa proti jich vôli namáhať na to, a čo sa mi hneď srdce pukne. Keď sa rodič na dieťa a dieťa na rodiča hnevá, sám Pánboh má žiaľ; a keďby som ja mala byť roztržkou medzi tebou a tvojími rodičmi, nazdala by som sa, že som prekliata.“

„Ale by to nebol tvoj hriech skorej jich. Ja viem, že dieťa má byť poslušné rodičovi v dobrom, ale toto by nebolo dobré; lebo keďby som ja teba, čo ťa ľúbim, bez príčiny nechal a vzal by som si druhú, čo ju neľúbim, nestatočny bol by som človek a od všetkého dobrého by mi chuť odpadla.“

„Jano, tak nevrav, v tom by si mal veľky hriech!“ vyvolala ona predesene, pristúpiac blizsie k oblôčku. „Statočnosť pri všetkom máme zachovať!“

„Veď ju ani ja nechcem porušiť nikdy, ale sa zato ani proti svojej vôli oženiť nedám!“ odtušil on dôrazne. „Nežiadam, žeby si

ty nasilu šla za mňa; i to ti prisľúbim, že sa ti ani neprihovorím. kde ťa stretnem, keď sa už tej mojej matky tak bojíš: len už aspoň neutekaj predomnou, ako pred zbojníkom, a len to jediné mi sľúb, že ma čakať budeš, čo za koľko, že nevydáš sa za druhého, čoby čo robili s tebou. Ja viem i takto, že sa nevydáš, ale mi to predsa ešte sama dosvedč, aby ma reči ľudí netrápily."

Hovoril snažne, vnikavo: Marku nadchodila slabosť. Tak vďačne, z radosti dala by mu ten sľub, ale odrazu zpritomnila si svoj rozhovor s jeho matkou na konopnici, a strpla. Za hriech pokladala takto konšpirovať proti jej vôli. Všelijaké predstavy trápily ju. Nebola vstave slova povedať.

S Javorkou medzitým dial sa prevrat, na aký u seba nebola by poverila nikdy. Nesmiernou napnutosťou sledovala rozhovor tých dvoch a chvela sa pohnutím. Ona mala smysel za všetko silné a dobré, a tak Markina mravná, pevná myseľ musela najsť u nej ocenenia. V duchu musela prisvedčiť slovám Janovým, že totiž čo Marka povie, to viac stojí, než čo druhá urobí. Ona je jemu súca, jeho hodná. I čoby sa z rozhovoru práve počutého nebola presvedčila, že je synova stálosť nezvratná a vôľa nezlomná, nebola by mu ju chcela viac brániť. Už nedávno v konopnici urobila Marka mocný dojem na ňu, lenže si ho dosiaľ vyznať nechcela. Teraz však bola premožená, nemohla inak.

Stála už blízko syna, nedbajúc ani, či ju niekto vidí lebo nie, keď Marka konečne prehovorila:

„Jano — Jano, keď to vieš o mne, prečo žiadaš, aby som ti to ešte dotvrdila? Ja sa bojím, že je to hriech, keď takto za chrbtom tvojich rodičov kujeme proti jích vôli!"

„Ale veď ti vravím, keď ťa zpoznajú, sami ti radi budú. Otec krem toho už pristal, a —"

„A matka tiež pristáva!" ozval sa zpoza jeho chrbta tej hlas, na ktorú s takou obavou mysleli.

Marka vykríkla, Jano zvrtol sa a stál chvíľu v udivení. Potom pokročil k nej a chopiac ju za ruku, pýtal sa: „Čo to vravíte, mamka moja?"

„Že ti nebránim viac túto Marku si vziať!" Ukázala na oblôček, za ktorým táto kľačala so zastaveným dychom. „Vďačne prijmem ju v ktorúkoľvek hodinu za nevestu. A že to naozaj myslím, môžeš mi veriť, tak akože tu pod božím nebom stojím!" dotušila slávnostne, keď ešte akúsi nedôveru zbadala v tvári synovej.

„Mamka moja dobrá!" vyvolal on radostne a sovrel ju do náručia. Povďačnosť a láska javily sa v jeho hlase. Potom viedol ju dnu. Veď nehrešil už proti prísnemu zákazu, keď tento prah prekročil, lebo veď išiel s rodičovským dovolením. V pitvore čakala jich Marka. „Vidíš, aká je dobrá, keď ťa už trochu pozná; a ty si sa jej ako bála!" hovoril jej Jano.

„Dobrá," opakovala Marka pohnute, chopila sa Javorkinej ruky a vzkrúšene pritisla svoje rty na ňu. Javorka pocítila dve slzy na ruke, a jej samej kanuly také po lícach, keď vkročila do osvetlenej izby, kde klobučníčka, hlasnou vravou vyrušená zo svojich driemot,

udivene jich vítala. Nikdy ešte neprebrala sa na radostnejšie prekvapenie.

Tohoto večera dlho nadarmo čakali gazdinu Javorovie domov. A ani len nevedeli, kam sa podela i s Janom. Nevesta vyberala sa už hľadať ju po známych a rodine, keď konečne došla i so synom. Oboch tváre boly vyjasnené, ako nikdy, že to každému napadnúť muselo.

„Jano, veď si ty mamu vari už obrátil!" zvolal otec.

„Sama sa obrátila, apko môj, a tak je najlepšie."

„Ona mi už nedávno zavrtila v hlave, keď som sa shovárala s ňou v konopnici," hovorila Javorka, akoby sa omlúvať chcela.

„No, na moju pravdu, ste vy už všetci preč; tá vám počarila!" vyvolala nevesta, otvárajúc veliké oči.

„Len trochu počkaj, i tebe počarí," odkázal ju Jano. I jej dostalo sa dnes od neho opravdu vľúdneho úsmevu. Avšak ten úsmev i to značil, že Jano istý si je toho, čo hovorí.

V druhý deň ráno — bola nedeľa — ešte prvýraz nezvonili do kostola, keď už Jano Javorovie pekne pristrojený kráčal dolu ulicou. Vysoko držal hlavu a volno obzeral sa okolo seba, akoby vyzýval ľudí, aby sa dívali, kam on ide. Tak ľahko a blaho bolo mu okolo srdca, keď už právom mohol ísť ta, kam ho ono ťahalo. Od samej lavice rozžiarený pohľad upieral na tmavorubené okná bieleho domca. V duchu videl sa už sedeť v izbe pekne pozametanej, poriadenej u klobučníkov a čakať na príchod Markin, ktorá, prirodzene, pristrája sa v komore ku nedeli, ku tejto prvej, v ktorú ona ako jeho oddanica má ísť do kostola sa pomodliť. Keď dochodil ku dverCam, išla pomimo Zuzka Zeleňovie, nesúca vodu v dreviankach. Udivene podívala sa na neho. On sa usmial.

„A čo ty tu hľadáš, Jano?" pytala sa.

„Idem si pre pero za klobúk!" vetil veselo.

„A keby ja taká bola, keby som teraz šla tvojej mame povedať, kde si ty pre pero chodíš?"

„Utekaj len chytro, a čo počuješ, to vyrozprávaj celej dedine. Viem, že zadiví sa celá." Víťazoslávne pozrel na ňu, potom vnišiel do dvora; zosňal okrúhly klobúk z hlavy a pozeral ho dokola. Vyhliadal miestočko pre nádejne vzácne pero.

Dnes bol Jano najprvší zo súdruhov v kostole na chóre. I jeho matka sedela už v obvyklej lavici. Jej tvár nadobyčajne sviatočne vyzerala z veľkej bielej perkálovej satky, ktorá vo vážnych záhyboch vinula sa jej okolo hlavy a pliec.

O chvíľu i klobučníčka s dcérou vkročily dnu. Markine tmavé oči pozeraly jasno, na tvári dlela jej blažená spokojnosť. Dievčatá pred oltárom, medzi ktorými stála, obzeraly sa na ňu. Napadol jim jej zmenený vzor. Zuzka Zeleňovie usmiala sa proti nej, na znak porozumenia. Ostatné nevypátraly nič, bo ona so sklopeným zrakom stála tam, v duchu vzkriesenú modlitbu vysielala k Bohu, ovládal ju posvätný cit povďačnej oddanosti k nemu. Keď potom odhodlala sa pozdvihnúť oči hore ku chóru, stretly sa jej tam s tými mo-

drými, a líca zbarvily sa jej vyššie. I ona i on hlboko cítili terajší šťastný obrat vo svojom živote.

I druhý mladý pár, ktorý si rozumel, sedel dolu: on v remeselníckej, ona vo farsko-školskej stolici. On tu i tu usmevavým okom hodil po nej, a predstavoval si pritom, ako to pekne bude, keď i ona pri ňom, v remeselníckej stolici sedávať bude. Pekná letná fijalka, ktorú mal pripnutú o výložok kabáta, nápadne podobala sa onej, ktorú ona mala v hnedých vlasoch. V ženičkách, zpozorovavších to bystrým okom, vzniklo tuhé podozrenie, že obidve pochodia z jednoho koreňa — z toho, ktorý stojí vo školskej, jim dobre známej záhradke. I Javorka to zbadala; ale nenapadlo jej hnevať sa na neho, že jednal tak samostatne, nie po jej rade. Spokojným srdcom poslúchala peknú kázeň pána farárovu.

Cesta k šťastiu našich známych je prekliesnená, dobrý koniec zabezpečený: môžeme sa lúčiť s nimi.

— —

Kuknime o rok pozdejšie, ako sa uskutočnily jích túžby a nádeje.

Števko Sirôtka stal sa zaťom pána učiteľa. Svoju Máliku odviedol si do úhľadného domca za farskú zahradu, ktorý náležal pánu farárovi. Tento domec je teraz opravdovým strediskom skálňanského sveta. Povesti počúvať, čepce dať si šiť, pôločky vyšívať, a i na všelijaké porady a pobesedovania chodia ta ženy a dievčatá. Števko mnoho si zakladá vo svojej žienke, keď vidí, akú ona dôležitú úlohu hrá. Je šťastný, vždy vysmiaty, a mnoho jemných mravov osvojil si odtedy, čo je ženatým. Vystupovanie jeho je svobodnejšie a samostatnejšie, takže bez rozpakov pohybuje sa i vo vzdelanej spoločnosti.

Remeslo ide dobre, hodbábom vyšívané kvety na kožuchoch vypadajú krásne pri dobrom vkuse a spôsobnej ruke paní majstrovej. A ona sama? Je celkom spokojná, bo zo srdca rada má svojho dobrého muža. Pánu Bohu ďakuje, že predsa i na ňu, úbohú, nezapomenul so šťastím, a usiluje sa úprimne čím viac dobrého spôsobiť medzi ľudom, svojím prostým, jednoduchým, ale práve preto vhodným spôsobom.

U Javorov tiež ešte v jaseni ženili syna. Nevesta dobre privykla tam, a oni tiež dobre privykli s ňou. Od tedy je už zase žatva tu a Javorka ešte nepotrebovala dať špatného slova svojej mladšej neveste. Úctivosť a príchylnosť viaže ju ku svokrovi i ku svokre, i ku všetkým domácim, ako komu patrí. Od práce ju skorej zdržiavať treba, nežli nútiť do nej. Svokra rada ju má, pochvaľuje si ju pred druhými, i staršej neveste predvádza ju často na príklad. A táto predsa nemôže byť zlá na ňu, lebo jej Marka nerobí žiadnu protiveň, ba ešte často vyhovára ju pred svokrou. Len láska, jakou mladí manželia vinú sa jeden ku druhému, prozaičnej Zuze zdá sa byť veľmi zbytočnou, a mnoho zadrapuje sa pre ňu do nich. Skutočne, Marke ublížiť by sa ani neopovážila, „lebo by ma Jano vyhnal i z domu“ — hovorí sama polo mrzuto, polo smiechom. A

„naša Mara je už len šťastie stvorenie [illegible] sa nik nevie hnevať; len [illegible] na mňa," hovorí zas svokra. „Keď je tak [illegible]."

„Buď aj ty taká, ako je ona, [illegible] bude [illegible] svokra nepoznáme."

„Na mňa [illegible] vyčítaj ďalej Zuza.

„[illegible] ty takou byť prosto nemôž, ako je Mara prosto Janovi."

„Veru ja [illegible]. Ale ja sama to som nechcela vždy takou byť, ako [illegible]," mienila Zuza.

„Nuž tak to nechaj; ale [illegible]. Spravuje sa každá po svojom spôsobe, len sa spravuje dobre, tak budeme spokojní."

Čo také svokra s nevestou [illegible] za vec, [illegible] Jano a obzeral sa po nej.

„Nie ti je tu [illegible] — nemôže; teraz z kuta [illegible] na teba kukať ako v zime," odpravila ho hneď svokrina, uhádnuc dobre, že Marku vyzerá.

„A prečo predsa viac napriadla, ako ty, aj mi ešte desať nových košieľ krásne ušila," rejdikoval on zlaťka, zdvihnúc ramenom, že sa biely, široký, pekne preväzaný rukáv jeho košele dolu spustil.

„To môže hocktorá, ktorá má toľko krásneho plátna, ako ona."

„Veď tebe tiež dala z neho, nuž prevrkaj sa i ty," vetil, a nepočúvajúc na jej odmluvu, obrátil sa k matke. „Aja s Paľom išli už s jedným vozom pre ten jačmeň, a ja idem hneď s druhým, aby dážď neprišiel, len čakam na Marku, že pozhadzujeme z neho, lebo je ešte plný."

„Tá ti je už tam, len choď, aby sa so všetkým sama nenamáhala; veď vieš, že je ako sip do roboty." Jano s usmevom vyšiel von. Vždy takto, nikdy inak, počul svoju mať hovoriť o Marke. Teraz by ju pomaly už i rozmaznala.

Pozrel do humna, kde stal do vysoka zlaďom naložený veľký voz. Vskutku, na prelku, na rasoche opovej stala ľahká, strojná postava, a namáhala sa dotiahnuť daco na zlaďi, že celkom prilnula k nemu. Jej muž s úľubou hľadel na nu, na jej rychle obratné pohyby. Nepovedal nič, prikročil tesno k nej, a otočiac jedno rameno okolo nej, složil ju tak ľahko dolu, že ani nevedela, ako sa tam octla. Nebola však prekvapena, vedela čie je to rameno. Otočila obydve svoje okolo jeho mohutnej šije, ktorá jej tak vysoko padla, že to urobiť sotva dočiahla.

„Chcela som povraz odluzliť, aby som mohla snopy zhadzovať."

„Nechaj len, to ja lepšie dočiahnem; ty si prikrátka," vetil on žartovne.

„Ešte len pred rokom vyplakala som sa mnohoraz pre tu moju krátkosť; lebo ma pre nu nechceli za tebu brať."

„A čo si mala plakať; veď si chcela za druheho ísť, za Števka kušniera!" hovoril on štverácky, hľadiac jej do očú. Ona krutila hlavou.

„Dobre ty vieš, žeby som nebola šla za žiadneho druheho, skorej by som sa bola vysušovala zo sveta. Teraz je, chvala Bohu,

všetko dobre, keď ma len ty rád vidíš, a druhí keď sú spokojní so mnou.“ Položila očepčenú hlávku na jeho prse. On ju túlil k sebe.

„Ja ťa práve takú rád vidím, aká si; sám Pánboh musel dať tú lásku do našich srdcí, preto nám i poprial, že sme sa mohli sobrať, a bude nám iste ďalej pomáhať ku spokojnosti.“

Proti svojej malej žene bol Jano vždy dobrý a šetrný. Ešte mu i z hlasu vymizla všetka drzosť, keď s ňou hovoril. Ona nenadužívala toho, ale korila sa mu s oddanosťou.

Zdvihnul ju a preložil do záčina. „Tak, sem ti budem snopy hádzať, a ty jich ukladaj.“

Marka poslúchla vďačne, a práca čosikamsi bola hotová. Nik Janovi nevedel tak po ruke isť, ako ona, a preto i otec vždy tvrdil, že Janovi od tedy, čo sa oženil, všetka robota ide od ruky, „akoby umýval,“ že je len radosť to videť. A keď nevesta Zuza hundre na mladých, že len s laskaním mária čas, zavráti ju svokra: „Najprv pozri, koľko práce vykonali, potom dudri, ak máš začo!“

Ľudovít Štúr.

Píše

dr. *Jozef Miloslav Hurban.*

(Dokončenie prvej knihy.)

VII.

Štúr opustil Dobrosoľ s túžbou neuhasiteľnou po vlasti, po tej zemi svätej, po horách a dedinách, mestečkách a mestách, v jichž lone prebýva jeho národ i rodina, súdruhovia a priatelia. Ach, vlasť milovaná, jak sladké je meno tvoje, ty chováš v sebe všetko, čo je najdrahšie Ľudovítovmu ubolenému srdcu, a predsa, predsa — čo mu kynie v ústrety z miest a dedín, hôr a zámkov tvojich? Čo čaká na vzývateľa, ľubimca, milenca tvojho? Boj a svízele, útrapy a hryzavá starosť. On ťa vzdor tomu vrúcne miluje; áno, Štúr preto miloval svoju vlasť, že ona tak chudičká bola, že ani len kúska chleba pre syna svojho už nemala, čo mala, to bola láhev slzí, horký kus stvrdnutého už chlebíka a v každom kúte stopy drancierov. Štúr takúto vlasť miloval, lebo to bola vlasť jeho otcov, zem dedičná tisícerých pokolení jeho národa milovaného, ktorý sám tak, jako i tento jeho syn, nič nemal k ztrateniu viacej, ale všetko, všetko, čo k životu náleží, vydobýjať nádobno bolo mu. Takýto národ v takejto vlasti milovať naučil sa Ľudovít v priebehu jedného štvrťstoletia pekného života svojho.

Jako prekročil hranice Germanie, „súsedy Slávy,“ so zimničnou rozochvelosťou, najsladších pocitov plný blížil sa ku Zlatej Prahe, s úmyslom, prežiť v Čechách niekoľko týždňov v priateľskom ná-

ruči prvych borcov Slovanstva západného. Cítil sa tu úplne šťastnym, ač kalich šťastia národného i tu premiechany bol pelýnkom a korienky horkymi.

Pobytu jeho v Čechách druhému budiž venované miestečko toto. Prezrúc si poznovu drahé pamiatky slavnej minulosti národa českého, shromaždené tu nielen v dvoranách, palácov a vo svätyňach chrámov, ale na ulicach a po námestjach královskej Prahy, namieril kroky svoje i na okolo po zemi Českej. Královej Hradec skvel sa vtedy už vo svetle mesta národnym duchom neseného, tam maly sídlo pôsobenia a tvorenia svojho slovutné, vypuklé postavy duchov vznešenych, jako boli professori *Klicpera* a *Chmela*, podnikateľ činny a obetivy *Ján Hostivít Pospíšil*; tohoto posledného dom a rodina boly strediśťom kružku vyvolenych synov národa; tu sa robily rozvrhy a plány k prácam literárnym, ktoré Ján Hostivít ochotne honoroval a vydával. Jeho kupecky sklad knih zásoboval okolie knihami a časopisy toho času vydávanymi v Prahe, a tlačiareň jeho šírila mocne v národe svetlo osvety a vzdelanosti národnej. Žiaden cestovateľ slovansky neobišiel Hradec a neobišiel pohostinského domu Pospíšilovho, v ktorom skoro spoznal sa so všetkými čelnejšími Slovanmi mesta. Poskúpe jich vtedy ešte bývalo v Čechách tak jako v ostatnej Slávii, susedky Germanie. Ja navštívil som Hradec v prázdninách r. 1839, Štúr v jaseň r. 1840 a oba našli sme v dome Jána Hostivíta prijatie milé a odpočinutie velice vzácne.

Ľudovíta nášho potkala v Hradci dosť značná nehoda, ktorá priviazala ho vďačnosťou k rodine Pospíšilovej po celý čas života jeho; zklzol sa bol nešťastne zo schodov a porúchal si ruku. Ošetrovany bol za dlhši čas rodinou touto šlachetnou veľmi pečlive, tak že skoro sa zotavil. Ale i inú ranu odniesol si Ľudovít z domu Pospíšilovského, ktorá nie tak skoro zacelela. Maria, rozkošná dcéra Jána Hostivíta, sestra Jaroslava, mladého vtedy spisovateľa a priateľa Ľudovítovho, vrezala sa ideálnou svojou krásou, štíhlou, strunatou postavou, čiernyma, zádumčivyma očima, úchvatnym spevnym hlasom a hrou umelou na piane do srdca Ľudovítovho. Cnoty devy tejto slovanskej, tak riedke vtedy medzi dcérami Slávy, pri vzdelanosti povšechnej vrcholily v horlivom pestovaní citu národného, v láske ku národu schápajúcemu sa po dvestoletom sne k novému životu. Nebol to div, keď prvy mládenec slovensky tym samym idealismom nadšeny v oči Marie nadbehol šípu božika toho všetečného prvej lásky. To zkúsili i iní, je to osud krásy, že veľa rán pôsobí. Dievka táto luhov polabskych a nadorlickych stala sa pôvodkyňou nechtiac i inych rán mladonov slovanskych. Na jej kráse a nadšení poetickom zapálily sa i dojímavé spevy Boleslava Jablonského. Vďaka pekná peknému tomuto zjavu devušky slovanskej, že milou bola srdcu toľko národ milovavšiemu a toľko od národa milovanému. Ľudovít nás ohen tento prvej lásky však zavrel a siedmimi zámky pred sebou samym ukryl v tajinách vlastného srdca. Niektoré piesne jeho utajene a všelijako zaťa elované boly v myšlienkach na zjav krásy a cnoty Marie, tak ku pr. piesne: „Holubice smutná zletovala kraje,“ podobne dve piesne v Nitre I. pod

pseudonymom *Boleslava Záhorského*, „Ach, vy lesy, pusté lesy“ a „Zapomni drahá.“ Hodno je túto poslednú zachovať v pamäti; skvejú sa v nej slzy zlaté tohoto oka orličieho, je tam složené tajemstvo života jeho, je tam obetované jedno srdce vlasti a národu.

„Zapomni, drahá, zapomni jinocha,
Nade nímž mraky bouřlivé se shání,
Zapomni, drahá, zapomni na hocha,
An ti posílá bolné požehnání:
On na vše světa zapomene slasti,
Jenom nikdy ne, jen nikdy o vlasti.

Zapomni, drahá, zapomni o junu,
Jehož pod lípou máti odchovala,
Zapomni o něm, jemuž ona v lůnu
Lásku k rodině zpěvy vdechovala:
Láska se zňala, rodina ve strasti,
Pro ni on hotov všech se zřeknout slastí.

Kdybys viděla ty bouřlivé mraky,
Jak naši Tatru valně obletují,
O, jistě by tvé zkalily se zraky,
Naše let mračen směle pozorují:
Ať bouří, hřímá Tatra, naše máti,
My při ní v bouřích, v hromích budem státi!

Tatra se halí, jinoch zarmucuje:
Co by ti bylo z jinocha smutného?
Z jinocha, jemuž všecko prorokuje
Bouři po celý čas žití zemského:
On v jejím víru na vše zapomene,
Jen někdy kradmo na *drahé* vzpomene!

Tak naozaj len „kradmo“ tu i tu odvážil sa sebe samému pripomínať obrazy tej krásnej Vily polabskej. On spieral sa mocne a dôsledne ostnom týmto, ktoré sám Boh vštepil do prsú ľudských, spieral sa v myšlienke svobody ducha, povolaného k dejstvovaniu na dedičnom poli národa. Ľudovít predvídal hrozné búre a chcel si zachovať samostatnosť a nerozdelenosť všetkých svojich síl. Mylil sa ovšem; no blud jeho tento neškodil národu. Prísna opravdovosť jeho vytvárala čisté ducha posvätenie z okolku lásky k dievke, a naopak lásku túto časnú z okolku onoho duchovného žertvovania sa cieľom vyšším. Jemu mlely sa po mysli pozorno-bádavej tie mnohé príklady natúr nižších, sfilisterčených, u ktorých láska manželská a rodinná udúša ducha k vyšším svetom povolaného, a logická jeho bázeň ohlušila logická smelosť, keď tak odhodlane volil si pre beh svojho života panictvo! Ušlo mu totiž to pozorovanie, že opravdove vyšším duchom láska rodinná nie je prekážkou, ale podporou v dielach, tvoreniach a dejstvovaní vyššom. Tejto logickej smelosti ohladom na seba nemal Ľudovít. Hádky theoretické o predmete tomto

trvaly za dlhý čas medzi nama dvoma. Ja poukazoval na priepasť hniloby nízkych natúr v panictve žijúcich, on na massu hnilú, bezvýznamnú plytkého rodinkárstva; tomuto prehľadu nášmu musel sa podrobiť celý život národa a tu čmýrily sa nám pred očima typy veľkolepé so sprostými, hádka trvala roky, málo chybälo, že neprepukla do verejného sporu. Nálada obostranná bola k tomu veliká. Len zdržanlivosť na oboch stranách prekážala výbuchu. „Uváž, prosím ťa, stav hrozný národa nášho, ktorý už temer ani spôsobný je nie pojať podmienky života národného, a ktorý sme predsa zamilovali tak, že životy zaň klásť hotoví sme, či nevyžaduje láska táto naša k národu tak upadlému celučkú celú obeť nás samých?“ Tak Ľudovít. „„Založ, hovoril na to ja, rodinu na základe lásky opravdovej k dievke tak nadšenej, ako Maria, založ rodinu, poviem, dľa vzoru Pospíšilovskej krásnej rodiny — tohoto roztomilého strediska toľkých duchov činných na poli národa, tejto matky toľkých síl podrastlých a podrastajúcich, ako videť mohol si sám tam na junáckom Jaroslavovi, nadšenej, ideálnej Marii, bodrom, horlivom Bohuslavovi, vtipnom, malom Vaškovi v Kráľovej Hradci: a uvidíš a dá mi za pravdu budúcnosť, že z takej rodiny vyjde na národ viacej požehnania, vzíde viacej sily a odvahy, než z toho večne smutného, alebo večne rozbúreného a rozorvaného umu a srdca panicov.“

„Možnosť neupieram, vetí on, keby len tých nastávajúcich búrok nie; ale čože si počneš s rodinou, keď to začne zo všetkých strán — ako predvídam — búrať sa a váľať?“ Tým sa obyčajne v zadumení obapolnom končievaly hádky, ja sám dlho konečné rozhodnutie otázky ohľadom seba samého odkladal. Spor mal vybúšiť do verejnosti v tú dobu, keď ja prakticky odvetil som Ľudovítovi, pozvúc ho na svadbu svoju. Ľudovít prišiel — ako písal priateľom, „*Miloslavovi na pohrab!*“ A prijdúc trimi dňami pred svadbou (4. okt. 1845), ešte snažil sa odviesť ma od úmyslu zakladania rodiny v týchto osudných časiech pre národ náš. Darmo! Vec bola medzi nama riešená nadlho prakticky. Ľudovít si však nemohol odoprieť po návrate svojom z veselej svadby hlbockej, kde banderium mládeže, hudba národných hudobníkov, piesne storaké ríše svadobnej sa vírily okolo smutného tohoto junoša, nemohol si odopreť v úvodnom článku novín svojich dať výrazu nevoli svojej a len tak pozďaleka bez určitejšieho udania osoby, na ktorú sa úder vzťahoval, karhal prudko piesne o láske a svadobné oslavy slovenské. Priatelia vedeli, kam rany padaly, a veliká časť žiakov jeho súhlasila s úderom týmto. A ja zas medzi riadkami čítajúc, tiež tým spôsobom odvetoval som. V zápäť článku dotyčného píšuc o rodinnom živote našom a piesňach lásky s ním spojených, zastupoval som stanovisko svoje.*)

*) „Na poli domácnosti slovenskej vychválená spevavosť Slovákov zavčasu zakorenila,“ písal ja, „a jako balzam a silné korenie jich života až do našich dňov pri nich zachovala sa. Každá dolina, každé mestečko a dedina má svoje piesne a spevy. U Slovákov je všetko spevom oslávené, ľan i čerešienka, lipka i potôčik, zahradka a záhonček, hora i dolina,

Osobne sme o predmete tom viacej nehovorili po tejto tu predchytenej dobe (koniec roku 1846).

Ľudovít obetoval sa celý národu, on predvídal v jednej hrbe skopené všetky tie búre, ktoré i on prežil, i my po ňom podstúpili a prežili, i ešte podstupovať máme nielen my, ale vaši i naši prejemníci, a mienil sa tak uspôsobiť k hľadeniu jim v oči. Panictvo jeho dobrovoľné malo najvznešenejšie motivy a nebolo tým, čím je pri mnohých, výplodom chlipnej smyselnosti, alebo následkom nešťastnej romantiky, lebo dokonca podivínstva mrzutého, súcitu naisť nespôsobného. Ľudovít bol žertva sebou samým národu prinesená, obeť, ktorú prijalo Slovanstvo a ktorú, tak verím, prijal i sám milosrdný Boh, lebo bola to obeť uprimná. On dal výhosť láske zemskej z lásky k národu nesmierne zranenému, osudne ubitému, napolo zmordovanému, a predsa hodnému obetí synov jeho oduševnelých.

My stretneme sa ešte raz s týmto bôžikom podkušiteľom, otáčajúcim tajomný tento zámok srdca Štúrovho, aby konečne i v poslednom svojom pokušení nezvratným zostal Ľudovít. Tieto strany jeho bojov života pripomínam, lebo presvedčený som, že všetko, čo týkalo sa tak blízko tohoto srdca, plného najhorúcejšej, najopravdovejšej lásky k veľnárodu slovanskému, milé a vzácne bude národu tomuto potom, keď stane na tej výši života a vývoja svojho svetodejného, na ktorú pošinúť ho namáhal sa Ľudovít Štúr.

On dumal v sladkom rozochvení prvej lásky k devuške slovanskej o búrach, a videl v nich hrob lásky ženskej, nevidiac ani, že už prvý hromonosný mrak vyliezal zpoza obzoru vzývanej a milovanej vlasti. Dňa 10. septembra 1840 zahrmelo to zmateno a strešteno z úst arciharaburdáka, grófa Karla Zayho, ktorého evanjelici zvolili za hlavného dozorcu cirkví a škôl evanj. a. v. v Uhorskom kráľovstve. Toho času tradicie sväté dávaly ešte smysel hodnosti tejto; lebo títo generalní inšpektori bývali ochrancovia vierovyznania evanjelického, mávali teda vplyv veliký na ľud tým, že sa priznávali právohajnými skutkami a slovom k ľudu evanje-

---

prievoz s prievozníkom, kukulienka s hrdličkou, kostolík so zámkom, jeleň so sokolom, šťastie a bôľ lásky. Slovom všetko okolie Slováka žije v piesňach jeho, i celá doterajšia lyrika národná z hľadišťa lásky život svoj berie a prijíma. Pravda, že i táto povaha neušla posmechu, sú čo vravia s úsmeškom, že Slovák nič nerobí, iba spieva; pravda, že i z našich mužov jedon rozmrzel sa na piesne slovenské a povedal hipochondricky: „„Či sa ustavične, ale ustavične nespieva len o láske, o ženbe, o pohrabe, že človek až zunuje?““ (Citácia to bez udania mena z úvodného článku Štúrovho.)

„No medzi tým my — hovorím na to ja — chovajúc inú mienku i o týchto piesňach slovenských, tu iba to riecť môžeme, že život je obsah piesní národných, či ony znejú o láske a ženbe, či o dačom inom. Kde však život rodinný v takom svetle je vyvinutý, jako u Slovákov, tam tieto piesne sú zlaté pamiatky čistotného života národa. Vytri tieto piesne a vytreš cudnosť z národa, prestaň oslavovať lásku a manželstvo kresťanské a rozostavovať pomôžeš bordelly po mestečkách a dedinách, tak ako jich vidíme po velikých mestách nabudované, z ktorých piesne o láske a ženbe dávno vysťahovaly sa.“ Sl. Pohľ. Starý beh, I. 1. str. 23.

lickému, utlačenému vo mnohom ohľade nielen za dôb predtolerančných a tolerančnych, ale i pod zákonom zabezpečujúcim práva vierovyznanské (1790/1), na hor zas býval jejich vplyv značný tým, že boli oni tlumači 900.000 evanjelickych poddaných krála uhorského, medzi ktorými pozostalé pojedinné rodiny starošľachtické vynikali horlivosťou evanjelickou i vernosťou naproti domu panovníckemu. Tu naraz pretrhol tento vnovezvolený gener. inšpektor reťaz tradicie starej a postavenie hodnosti tejto začal inak pochopovať k úžasu a ustrnutiu starsieho pokolenia, vídavšieho hodnosť túto v solidnejších rukách a k prestrašeniu mladšieho podrastu cirkevno-národného, schytajúceho sa na kriela činnosti k pradeniu starej nite života verejného cirkevno-národného.

Prizrime sa k tomu novému programmu nového generalného inšpektora, s ktorým prvým do činenia mal mať náš bohatier myšlienkový, Ľudovít Štúr. Dňa 10. septembra 1840 hrmel takto zmatečnými a zmatenými pochopy gróf Karol Zay v reči svojej inštallačnej. Potom keď pobúchal a pomlátil štvoro na pätoro o svojom povýšení, o svojej smelosti proti všetkým živlom úrad jeho znesnadniť usilujúcim sa, o vychove a školách, o žiakoch a učiteľoch, o láske k vlasti o bratskej shode s reformáty atd., zaharaburdáčil si nasledovne o najhlavnejšej myšlienke svojho modzgu, zimnične naladeného, hovoriac:

„Pozůstává ještě jedna veliká všeobecná důležitosť, bez jejíhož podporování símě všech prospěšnych ústavů aneb do plané roli padne (sic), aneb již klející v puku, ledovcem poražené, svadne; na které vlasti naší *konstitucionalní setrvání, svobod našich udržení a protestantismu byt* založen jest: v které se tedy všech věrných vlastenců a mezi nimi napřed protestantů usilování sjednocují. Tato všeobecná důležitosť jest národnosti naší *rozkvětování* (sic); a poněvadž národní život bez jazyka národního místo nemá — *vlasti naší pomaďarčovaní!*“ Jako tieto bĺbstvá a pobláznivé balamuteniny vypustil z úst, tak ihneď sám badal, že sa dopustil na ten vek ešte dosť striezlivy velikej sprostoty, preto hľadi ju ospravedlniť, hovoriac:

„Znám těchto slov valnou sílu (recte: veliké hlupstvo), která na srdce spoluvlastenců, tu radostně (ovsem u haraburdákov sebe rovných), tam bolestně doléhá; cítím probuzenych nepřátelskych živlů plápolající oheň, ale cítím i to, že dle své víry (jaké?), svého povolání (to bolo ovšem brániť právo na svoju reč pol milliona slovenských evanjelíkov) a přesvedčení, své zdání z ohledu této důležitosti beze všeho ostychání vysloviti povinen jsem! - Velectěné shromáždění! Každy zdravého rozumu Maďar slovanskeho národu starobylosť, jeho činů velikosť a vzdelanosti stupeň upřimne uznává, nýbrž i to, že Slované jsou vlasti naší prvorodníci; Maďarů pak vladařství toliko jich vítězství odměna. Ale tu hlas marného chlubení, na moc se odvolávající pycha umlknouti musí, tu *pomaďarčování ve vyšším smyslu bráno budiž*; poněvadž jeho vítězství jest rozumnosť a vydobytí večnych práv konstitucionalní svobody; jeho pak potlačení jest tolik, co evropejské vzdélanosti do onoho tem-

ností a neumělostí prostředního věku pohřížení. Nebo maďarská řeč z ohledu své samostatnosti může toliko v rozviňování vlastního, to jest maďarského živlu účinkovati, kterýžto živel z ohledu našeho položení, náhledů, duchovního i tělesného dobrého přirozené a nevyhnutedlně jen rozumnosti, času přiměřené vzdělanosti a zákonní svobodě holdovati může, když naproti rozvinutí Slovanstva, netoliko rozvinutí maďarskému živlu, o našem obecném dobrém nás ubezpečujícímu, přiměrně přítrž činí: ale tím i cizího živlu símě ve vlasti se rozsívá a k bujnému zrůstu proniká.“ Možno-li u rozumného človeka predpokladať toľko nesmyslov jedným dúškom vysloviť, na papier položiť a vytisknúť dať? Konštitúcia a pomaďarčovanie! Jako sa to dá srovnať? A dokonca jako sa dá srovnať protestantismus, ktorý je položený na základoch Slova Božieho, s haraburdáckym maďarismom, vyzývajúcim do krutého obranného boja bližných svojich nemaďarského jazyka i pôvodu? Hovorí „o národnosti naší rozkvětování“ a hneď nato porúča vyhladenie Slovanov uhorských, ktorých národnosť uznáva, lebo „rozvinutí Slovanstva maďarskému živlu přítrž činí,“ a dokladá sám k završeniu protimluv svojich:

„Ale ačkoli Slovanů předsevzetí upřímné jest, a jejich náklonnosť k vlasti, k náboženství a ku králi pravá a nepohnutelná; vystavěného cíle („jazyka svého vzdělání a národnosti zdržování,“ jako sám Zay ciele tie udáva), přece neobdrží, jejich usilování jiného následku míti nemůže, než jejich duchovních sil daremné zmrhání, aneb cizího živlu ve vlasti utvrzení. Medle, mohou-li očekávati naši slovanští bratři, že při horlivém zasazování se Maďarů o svou národnosť, budou moci bez překážky řeč svou vzdělávati, že v boji Germanů, Romanů, Maďarů a jiných živlů, mezi sebou, svou národní samostatnosť vítězně zdržovati moci budou? Klamlivá naděje. Svazkové obapolného se dotýkání roztrženi jsou, ten totiž prostředek, kterým všecky ve vlasti naší jazyky, jako by v jeden se spojovaly, a při kterém svobodně a nevinně každý se vzdělávati mohl, latinská řeč v počtu živých více nestojí! Národové pak germanského a románského kmenu v rozvinutí maďarské národnosti zákonných svých svobod největší ubezpečení nalezajíce, ve vlasti naší jiné národnosti rozvinutí a rozšíření napomáhati nebudou (!!), ale raději *všemožně překážeti.*“ Koniec tohoto blúznenia však bol: „*Následovně každého pravého měšťěnína, každého svobody a rozumnosti horlivého zástupce, domu rakouského věrného poddaného*, jestliže toliko zaslepenosti a *pobočných* cílů hledání vinu od sebe odstřaniti žádá, *nejvčtší povinností jest, vlasti pomaďarčování mužně napomáhati.*“

Tak Zay dôležité postavenie svoje, historický smysel uhorského kráľovstva s jeho rozličnými národami dosiaľ pokojne jeden popri druhom žijúcimi, logický pochop protestantismu a filosofie nauku o rozumnosti prevrátil čím hore tym dolu a zbrklou svojou hlavou vrážal a tĺkol do všetkých pomerov politických, cirkevných, národných a sociálnych. Nápojom tymto užitym vo chvíli neostráženej omámilo sa celé jedno pokolenie, ktoré ihneď začalo tance prevádzať okolo tohoto novomódneho proroka maďarismu. Generálny konvent jasal opojený, reč Zayho dal vytlačiť vo všetkých rečach, stolice

hývaly sa, čestitaly prípisami a deputáciami grófovi bučanskému, jako generálnemu inšpektorovi evanjelických cirkví. To utvrdilo tohoto zapáleného haraburdáka v jeho predsevzatiach slávo-romano-germanožrútskych, tak že hádzal a metal sebou, jako posedlý. Maďarské časopisy, úradné i súkromné jeho dopisy na úrady i jednotlivcov, plné boly jeho enunciacií, ktoré vrcholily v tom: kto si verný královi, kto si rozumný, kto si protestant, kto miluješ konštitúciu, každý musís pousilovať sa, *čím skôr stať sa Maďarom* a i iných k tomu honiť, tak aby čo skôr *uhorská krajina celá pomaďarčila sa.* Kto to nečiniš, zradil si vlasť, konštitúciu, krála, ba stal si sa nerozumným! Na evanjelikov slovenských, ktorých je veliká väčšina proti maďarským a nemeckým evanjelikom, mal nadto ešte inú smečku, totiž pokalvinčenie jích, vlastne len zkomolenie jích s reformatmi tak, aby stali sa menšinou proti maďarským kalvínom, vytasil se teda jako generálny inšpektor s ideou unie! A to sa tak valilo, jako z prekoteného horúcej vody kotla na Slovač našu. Otcovia cirkevní boli na zadusenie zaliati tým presvedčením grófa Zayho, ktorému tľapkala chválu celá verejná mienka židovsko-maďarských časopisov, konventuálnych a stolično-congregácionálnych haraburdákov.

S takýmto obrom filistínskym potkal sa Štúr hneď pri svojom navrátení sa z Nemecka. Utiahnuc sa k rodičom cieľom doliečenia sa z pádu svojho kraľovehradeckého, mal príležitosť dočítať sa všetkého toho, čo mocný magnát Zay podujímal. Mládež očakávala ho v Bretislave netrpelivo a so zápalom, lebo všetko pripravené bolo k zaujatiu pred dvoma rokami pretrhnutého účinkovania jeho, jako námestníka professorátu slovanského na lyceume bretislavskom. Starký Palkovič túžebne tiež očakával Ľudovíta, chtiac nielen sveriť mu povinnosť svoju, čo riadneho professora reči a literatúry slovenskej, ale tiež i spoluredaktorstvo časopisu „Tatranka." *)

Jako Ľudovít v optimisme svojom mladíckom zanášal sa myšlienkou nakloniť Zayho k národu slovenskému, tak Zay nič nemal väčmi na starosti, jako buď lichotením získať maďarismu, buď terrorismom odstrašiť od národného horlenia Ľudovíta Štura. Známe sú nám už enunciacie Zayho, na ktorých jazdil, ale lepšie jích poznáme z listu poslaného Karlovi Šturovi.

Zay dozvediac sa od svojích všade rozostavených agentov, zvláste od bývalých spoluziakov Šturových na lyceume, maďaronov to a nepriateľov hnutia ňašho národného, o návrate Ľudovítovom z Nemecka, popponáhľal sa zavčasu použiť svojho úradného postavenia k tomu, aby alebo získal tohoto smelého orla hôr uhrovských, svojho to panstva, alebo nastrasil ho enunciaciami svojími kate-

* Palkovič v predmluve ku druhému dielu „Tatranky," svazku I zo dňa 18 mája 1841 toto píše o pomocníku tomto: „Hlavním pomocníkem při vydání tohoto svazku byl vydavatelovi jeho bývalý student, vysoceučený p. Ludvík Štúr, velmi umělý, horlivý a přičinlivý mladý Slovan, rodem ze Zay-Uhrovce, trenčanské stolice, kterýž dva roky v Halle na učení pobyv, minulého podzimku sem se navrátil a již i z nejednoho důkladného článku ve Květech, v Muzeumníku, ve Vlastimilu a j. vytištěných vůbec známý."

gorickými a tak v zárodku zažehnal nebezpečenstvo, hroziace haraburdáckym jeho enunciaciam, ešte do toho času od nikoho nenapadnutým. Sadnul teda mocný Zay k stolíku a napísal hrozivý list na brata Ľudovítovho, v ktorom hovorí, že dopočul sa, jako brat jeho Ľudovít Štúr, vrátivší sa z Dobrosoli, na tom pracuje, aby založila sa na lyceume bretislavskom stolica reči a literatúry slovanskej. Neberúc, píše Zay, ani do ohľadu svoju súkromnú mienku, a len ducha a zreteľný smysel i *zákonov krajinských* i *túžby vlády* (!) a vyššie nariadenia vrchností uvažujúc, nielen podobnej stolice založenie nemôže byť podporované, ale keby sa taká i sriadila, ihneď by vyzdvižená byť musela a vrchnosť, ktorá by ju povolila, ťažkej zodpovednosti by podvrhnutá bola a proti zakladateľom takej kathedry prísno vyšetrovanie by zavedené bolo. Mňa by to veľmi bolelo, keďby námahy tieto oznámené na vyššom mieste, mne alebo inému ku prísnemu vyšetreniu sverené boly, lebo toho následky, ačkoľvek ja dobre viem, že cieľ jich nie je iný, jako vzdelávanie slovanského jazyka, predsa nepríjemné, ba snáď smutné by boly, aspoň istotne a na každý prípad okamžité vyzdviženie takej stolice by nasledovalo. *Dôvody tu nepomáhajú*, zákonov smysel je jasný a vyššie nariadenia na zákonoch tých spočívajúce jestli i Vašim Vysokoučenosťam nie, mne aspoň veľmi dobre známe sú. Ani nepripomeniem iných zlých následkov, totiž ľahko nastúpiť mohúcu verejnú nevoľu právomocností stoličných a verejnej mienky, ktorá by nielen v kongregáciach, ale i na samom skoro už nastávajúcom krajinskom sneme svojho výrazu došla, a ktorá by nielen brata Vášho, iste vznešených darov muža, ale i lyceum požunské, dištrikt, ba celú cirkev ev. a. v. do zlého svetla postaviť mohla, k tomu i bratov kalvínov, už s nami smierených, zase by nám odcudzila. Slovom, sriadenie stolice slovanskej v kráľovstve uhorskom na vyššom mieste nikdy dovolené nebude, a keď i nemožnosť túto dopustíme, totiž žeby sa povolila, kathedra slovanskej reči útokom zo všetkých strán vystavená musela by zase zničená byť a jej pôvodcovia stali by sa obeťou. To som uznal za dobré do ušú Vám pošopnúť a svedomie svoje upokojiť. Mohol bych bol síce hneď i jako generálny inšpektor krátko a rázne mienku svoju vysloviť, ale za lepšie uznal som ako Karol Zay Vaše Vysokoučenosti, ktoré si ja vysoko vážim, na následky podnikov Vašich upozorniť. Po priateľsky radil som i radím, aby, jestli, jako počujem, pán brat Vysokoučenosti Vašej vzdelávaniu reči slovanskej venoval sa, tenže v dedičných zemiach hľadal si miesto, čo sa jemu tam iste podarí, tu, v Uhorsku, jakby od úmyslu svojho odstúpiť nechcel, iste so šťastím nepotká sa. So zvláštnou úctou najzaviazanejší zostávam Vašej Vysokoučenosti sluha Karol gróf Zay v. r. V Bučanoch, 8. októbra 1840. *)

*) Ešte len 4 týždne staré bolo generálne inšpektorstvo Zayho, a už takto terrorisoval mladého učenca slovanského tento veľmož slovenský. Aby zostal pamätník na smutné počiatky haraburdáctva maďaronského, kladiem tu celý ten list v jeho barocnej pôvodine: „Clarissimo ac Doctissimo Domino Carolo Stúr, J. Gymnasii Modrensis ev. aug. Conf. Professori ac

Karol Štúr obratom pošty sdelil bratovi list. Nálada Ľudovítova, obrátiť sa okolo grófa Zayho, ktorá ani zprávami o generálnom konvente a menovite ani tou pochabou rečou generálneho inšpektora nebola docela sklátená, lebo Ľudovít i v tej reči vedel najsť momenty, za ktoré dalo by sa chytiť srdce inak dobrého vraj tohoto velikáša, nálada táto značne ochladla po prečítaní listu toho. Predsa raz uložené sebe kapacitovanie horlivca tohoto maďarského previedol, keď dňa 25. októbra 1840 dôkladný list napísal a odoslal grófovi Zaymu; v liste tom najslušnejšími výrazy a najpokornejšou mysľou sostavenom osvedčil Ľudovít, že on síce nemal v úmysle novú dákusi slovanskú stolicu jazyka slovanského na požunskom lyceume zakladať, ale ovšem že na dávno už založenej a od dištriktu potvrdenej stolici reči a literatúry slovenskej, jako supplent staričkého a úrad sebe vyššou mocou sverený pre starobu náležite zastávať nevládnuceho p. professora Palkoviča účinkovať a dľa síl svojich k rozkvetu všeobecnému spoločnej, drahej vlasti uhorskej svoju tiež obeť prinášať v úmysle má. Lebo toho je presvedčenia, že nemožný je rozkvet povšechný vlasti bez pošinutia na dráhu osvety a vzdelanosti i čiastky slovanskej vlasti našej, jako priam teraz s toľkými nádejami túže dráhu nastúpil i šľachetno-

Rectori p. t. mihi colendo. Bucsányban Oct. 8ân 1840. Clarissime Rector ac Professor mihi colende! Innotuit mihi, quod Claritatis Vestræ Hala redux D. frater in eo adlaboret, ut Slavicæ linguæ Cathedra in Lyceo posoniensi erigatur. Hic non in respectum summenda privata mea opinio, ast spiritus et clarus tenor legum patriarum, desideriis fulcitus regiminis, atque altioribus ordinibus, in quorum nexu, non tantum similis cathedræ erectio non promoveretur, ast erecta mox sufferetur, at superioritas eandem admilleus, responsionis oneri subsiceretur, in erigentes strenne investigaretur. Doleret certe, si conatus illi altiori loco delationem subirent, et mihi, vel alio strenna investigatio imponeretur, cujusquamvis bene sciam Slavicæ linguæ culturam unicum esse conatuum finem, inamœnæ, nefors tristes essent sequelæ, at omnem in casum Cathedræ illius instantanea sublatio. Argumentationes hic nihil opitulantur, legum tenor est clarus, altiores intentiones his innixæ, et si claritatibus Vestris non, mihi tamen perbene sunt notae. Prætermitto ad idem resultatum ducentes alias sinistras sequelas, nempe, publice manifestandum jurisdictionum (I Cottum) et publicæ opinionis resensum, qui se non tantum in congregationibus, sed etiam facillime in comitiis ipsis post celebrandis manifestare posset, et qui non tantum Claritatis Vestræ fratrem, certe eximii ingenii virum, sed etiam Lyceum Posoniense, Districtum, et integrum ev. aug. conf. coetum compromittere posset, et animos fratrum reformatorum jam conciliatos novitus abalienabit. Verbo erectio Cathedræ Slavicæ in regno Hungariæ altiori loco nunquam admittetur, et, dato non concesso, admissa, ex omni parte impugnata ruere deberet, et structores una moraliter immolaret. Hæc ad amicas aures exoneravi, prout aliud, conscientiam meam Potuissem, qua Generalis Inspector breviter et energice opinionem meam depromere, ast proposui, prius qua Carolus Zay Claritates Vestras, quas certe sincere æstimo, ad sequelas conatuum attentas reddere. Amice svadeo, quod si, ut audire licet, Claritatis Vestræ D. frater culturæ lingæ Slavicæ semet devoverit, in ditionibus hæreditariis adplicationem impetrare intendat, quod eidem certe succedet, hic, si a proposito haud desistat, eidem fortuna secunda vix erit. Qui singulari cum cultu sum Claritatis Vestræ obligatissimus servus Carolus Comes Zay."

myseľný národ maďarský. A aby kapacitoval tohoto zúrivého ritiera, vykladá mu ďalej, ako staručký professor Palkovič pred polštvrta rokom žiadal slavný dištriktuálny konvent, aby mu supplenta povolil držať, ktorá slušná jeho žiadosť od konventu i vyslyšaná bola. Ku prevedeniu tejto záležitosti vyslaný bol od dištriktu sl. professorát lyceuma prešporského, jako kommissia, ktorá bez odkladu mňa za námestníka p. professora Jur. Palkoviča vymenovala. Poldruha roka úradoval som po boku jeho, pri čom mi ešte sverená bola príjemná povinnosť vyučovania gréckej reči a iným predmetom na gymnasiume v zastupovaní pánov professorov; keď som však odišiel do Nemecka cieľom ďalšieho vzdelávania sa vo vedách, úradovanie toto moje bolo na dva roky pretrhnuté. Po návrate mojom, keď p. professor Palkovič vyjavil žiadosť, abych do predošlého svojho povolania zpätuvedený bol, a kým iné zamestknanie dosiahnem, abych v postavení tomto vlasti našej nečím poslúžiť mohol. Silnou teším sa nádejou, že Vaša grófska milosť po uvážení zpomenutých okolností k tomu vysokého svojho privolenia neodopre. Jediný cieľ tejto slovenskej stolice v Prešporku je: budúcich učiteľov národných s tou rečou dokonále oboznámiť, v ktorej oni jednúc ľud vyučovať budú, a bez ktorej známosti nemožné by bolo dostáť vznešenej úlohe učiteľa ľudu. Celý náš dištrikt pozostáva temer výlučne zo slovenských cirkví, preto mojím zdaním slušné je, aby mal na jedinom svojom lyceume stolicu tejže svojej reči. I kochám sa tou nádejou, že milí naši spoluobčania Maďari nič proti tomu mať nebudú, keď jim pravý cieľ ústavu tohoto v známosť uvedený bude, ktorý zajiste nie je žiaden iný, jako napomáhanie vzdelanosti a humanity v milej tejto vlasti našej. A milá táto vlasť, ktorej sme my so šľachetnomyseľnými svojími spoluobčany Maďarmi rukou v ruke obete mnohonásobné prinášali a i budúcne prinášať chceme, neodopre predsa dietkam svojim to najvzácnejšie, to najkrajšie, čím človečenstvo jako svojím vlastníctvom chlúbi sa, totiž vzdelanosť všetkých národov, ktoré Boh v nej shromaždil, a napomáhať bude kroz šľachetných hodnostárov humánne námahy svojich dietok. A našej otcovskej vlády, nadto, bývala vždy a je dosiaľ smerodajnou tá požehnaná zásada, rovnako podopierať a napomáhať osvetu a vzdelanosť všetkých, jej od prozreteľnosti božskej sverenych národov a udržiavať jich národnosti. V tomto smysle boly sostavené otcovskej našej vlády milostivé resolúcie, ku snemu vydané, ten smysel mal i vysoky mandát, ktorým sa síce vyzdvihly spoločnosti cieľom vzdelávania sa vo svojej materčine na lyceach evanjelickych do toho času založené, ničmenej úsilia dokonalého vzdelania sa v materčine nielen iných, ale menovite i slovenskej schválené a potvrdené boly. Dúfanlive teda hľadím ja v ústrety k otcovskej vláde našej, že táže verná svojim základným zásadám, presvedčiac sa o čistote úmyslov kathedry slovenskej v Bretislave, vstave bude ju schváliť. Konečne myslím ešte jedno pripomenúť. Sú ľudia niektorí, ktorí láskou k vlasti vedení obávajú sa, žeby študium slovanskej reči a napomáhanie vzdelanosti slovenského národa istým cudzím vplyvom bránu otvorilo. Ja síce ne-

upieram čistotu lásky ku vlasti obavám tymto; ale presvedčeny som o protivnom v najhlbšej hlbine srdca svojho. Ja hovorím jako ten, ktory nezná presvedčenie svoje ukryvat, čoby priam i nepríjemnosti to za sebou tiahlo. Národné sympatie nikdy nebyvajú tak mocné, jako mocné sú duchovné a s tymito rukou v ruke idúce materiálne záujmy jednoho každého národa. Tieto sú opravdové páky každého prejavu národného i každého národného deja. Toto presvedčenie vysloviť múťa ma moje prísne úvahy politického života národov. Historia nepočetné príklady nám predstavuje. Maloaziatskí Gréci, od Peršanov utiskovaní, obracali sa prosebne o pomoc ku svojim europejskym bratom; kdežto proti jejich hegemonii boli by sa zo všetkych síl spierali, keby Peršania neboli jich duchovné a materiálne záujmy urážali. Prusko-porynske provincie visia na Francúzsku, nech vraví čo chce proti tomu Augšpurgerka, nielen že náboženstvom s Francúzmi spojené sú, ale že jim ztadiaľ mnohy politicky a obchodny zisk ide, ktory jim Codé Napoleon pojisťuje, kam ku pr. i jury počíta sa, ktorymi prospechami pred ostatnymi nemeckymi štáty vyznačujú sa. Národnosť nemecká, spoločná s ostatnymi Nemcami, neprekáža jim v prechovávaní sympatií ku Francúzsku. Je to večny zákon prírody, že človek svoj duchovny a hmotny blahobyt najvyššie cení a ho všetkym národnym sympatiam predkladá. Naposledy srdečne ďakujem Vašej grófskej milosti za tú, jako presvedčeny som, dobre mienenú radu, abych totiž na ten prípad, jestli bych sa vzdelávaniu slovanskej reči venovať chcel, radnej z vlasti do dedičnych zemí vyvandroval. Vaša grófska milosť a milostivy predchodca blahoslavenej pamäti Váš mojim rodičom toľko dobrého preukázali Ste, žebych ja už z vďačnosti ani na okamženie neváhal pokynutie Vasnostino poslúchnuť, no ja prišiel som tym statočnym úmyslom vedeny, vlasti svojej milej verne slúžiť k dobremu. Povedomy úmyslu poctivého, ponúkam vlasti našej svoje služby v tej nádeji, že ona, keď i nie hneď, teda pozdejsie usilovanie moje uzná a náležite ocení. A keď by ma na tejto púti i dačo nepríjemného, áno zlého potkalo, nemal bych čo ľutovať osudu svojho, veď bych nič insie neurobil, a nič inšieho nestrpel, ako čo najšľachetnejšie v človečenstve, vzdelanosť jednoho národa, požaduje. Táto cesta je oná cesta, ktorou všetci tí brali sa, ktorí kedy rúk priložili k dielu človečenstva, a touto cestou v najlepšom povedomí zmužile ďalej chcem ísť, tak mi pomáhaj Bôh. A keď bych ešte raz Vašu grófsku milosť o dobrotivú shovievavosť prosil, zostávam ďalšej priazni odporučeny Vašej grófskej milosti poníženy služobník Ľudovít Štúr

Stoj tu i povodina listu Štúrovho, ktory jeho odpis sám zaopatril pre priateľov, a ktory tu kladiem: „Illustrissimo Domino Domino Carolo e Comitibus Zay de Csomor, Perpetuo in Zay-Ugrocz, Suae Caesareo Regiae Apostolicae Majestatis Camerario nec non Ecclesiarum et Scholarum per J. Regnum Hungariae Evang. Aug. Conf. Generali Inspectori (tit. tit.) Domino mihi summo cultu prosequendo.“ (Počátek listu, kde p. hraběti k nové hodnosti mnoho štěstí přeji a se vymlouvam, proč jsem se osobne k němu dostaviti

nemohl, jako nedůležitý vynechávám. Kladu jen, co stolice Břetislavské se týká, o níž on ve svém listu na bratra psaném pojednává.) „Nie war ich Willens einen neuen Lehrstuhl der slavischen Sprache am l. Pressburger Lyceum zu begründen, sondern bei dem längst begründeten, und von unsern Behörden, namentlich auch von unsern l. Districtual-Convent sanctionirten, als Supplent oder Adjunct des von Altersschwächen gedrückten und folglich sein, ihm auf öffentliche Autorität hin übertragenes Amt gehörig zu verwalten unvermögenden H. Palkovič, da ich eben jetzt nach meiner Rückkehr aus Deutschland unbeschäftigt bin, aufzutreten in der redlichen Absicht hier in dieser Stellung einige Zeit zu dem Gesammtaufblühen unseres gemeinsamen lieben Vaterlandes, Ungarns, nach Kräften etwas beizutragen, welches nach meiner innigsten Ueberzeugung ja nicht möglich ist, ohne auch den slavischen Theil unseres Vaterlandes auf die Bahn der Bildung zu rücken, welche das edelmüthige Magyaren-Volk so eben hoffnungsvoll betreten hat. Vor drei und einem halben Jahre ist H. Palkovič, seiner Altersschwäche wegen, beim l. Districtual-Convent eingekommen, damit dieser ihm einen Supplenten bewillige, welcher auch die Billigkeit seiner Forderung einsehend, ihm, als ordentlichen Professor solchen zu haben erlaubte. Zu diesem Behufe ist damals das l. Pressburger Professorat vom l. Districtual-Convent als Commission niedergesetzt worden, welche mich unverzüglich zum Adjuncten des H. Palkovič ernannte. Anderthalb Jahr functionirte ich in dieser Stellung, nebst welcher mir noch die angenehme Obliegenheit zu Theil würde, die griechische Sprache sammt andern Gegenständen auf dem Gymnasium, als Stellvertreter der H. Professoren, vorzutragen; als ich aber nach Deutschland ging, um den Wissenschaften zu pflegen, ist meine Function hiedurch auf zwei Jahre unterbrochen worden. Nach meiner Rückkehr, als H. Palkovič auch den Wunsch kundgemacht hatte, mich an seiner Seite in der vormaligen Eigenschaft zu sehen, wünschte ich in meine frühere Stellung eingesetzt zu werden, um wie ich schon oben bemerkte, etwas unserem Vaterlande Nützliches zu verrichten, und weil ich vor der Hand keine andere Beschäftigung vorhabe. Ich hege die feste Hoffnung, dass Euer Gräflichen Gnaden, nach Betrachtung der erwöhnten Umstände, dazu die hohe Einwilligung nicht versagen werden. Der einzige Zweck des slavischen Lehrstuhles in Pressburg ist: künftige Volkslehrer mit der Sprache, in der sie einstens den Unterrich dem Volke ertheilen werden, genau vertraut zu machen, da ohne genaue Kenntniss derselben unmöglich dem hohen Berufe des Volklehrers entsprochen werden kann. Unser fast ganzer District besteht beinahe aus reinen slavischen Gemeinden, daher ist es meines Erachtens geziemend, damit er einen Lehrstuhl dieser Sprache auf seinem einzigen Lyceum besässe. - Auch hoffe ich, werden unsere geliebten Mitbürger, die Magyaren nichts dagegen haben, wenn der wahre Zweck dieser Anstalt ihnen bekannt werden wird, der nichts anderes ist, als Beförderung der Bildung, der Humanität in unserem geliebten Vaterlande. Unser liebes Vaterland, für das wir mit unsern edelmüthigen

Mitbürgern, den Magyaren, Hand in Hand Opfer aller Art gebracht haben, und auch fernerhin unter allen Umständen nach Kräften bringen wollen, wird seinen Kindern das Edelste, das Schönste, was die Humanität das ihrige nennt, die Bildung, nicht versagen, ja vielmehr, wie wir hoffen, durch edlen Würdenträger die humane Bestrebung seiner Kinder befördern. Auch war es und ist immer fort, eine der segensreichen Grundmaximen unserer väterlichen Regierung die Bildung aller, Ihr von der Vorsehung zugetheilten Völker gleichmässig zu befördern, und die Nationalitäten zu erhalten. In diesem Sinne hat sich unsere väterliche Regierung in ihren huldvollen Resolutionen auf dem Landtage ausgesprochen, so auch neuerdings in dem huldvollen Mandate, worin die bis dahin gewesenen Gesellschaften zur Bildung der Muttersprachen auf den evangelischen Lyceen zwar verboten werden, zugleich aber das Bestreben des genauen Erlernens der Muttersprachen, und namentlich auch der slavischen belobt und wohlgeheissen wird. Ich blicke daher vertrauensvoll auf unsere väterliche Regierung, dass Sie Ihren Grundmaximen getreu nach eingeholter Kenntniss über die reine Tendenz des slavischen Lehrstuhles ihn zu bewilligen im Stande sein werde. Zuletzt glaube ich noch Eins bemerken zu müssen. Es sind manche, welche von reiner Liebe zum Vaterlande ergriffen, befürchten, dass durch das Studium der slavischen Sprache, und die Beförderung der Bildung des slavischen Volkes gewissen fremden Einflüssen in die Hände gearbeitet werde. Ich verkenne nicht die reine Liebe zum Vaterlande in dieser Besorgniss; allein ich bin vom Gegentheil am tiefsten überzeugt. Ich spreche als einer, der seine Ueberzeugung nicht verhehlt, würde sie ihm selbst manches Unangenehme zuziehen. Nie sind die Nationalsympathien so stark, als es die geistigen und mit diesen Hand in Hand gehenden die materiellen Interessen eines Volkes sind. Diese sind die wahren Triebfedern aller Nationaläusserung und allen Nationalhandelns. Diese Ueberzeugung glaube ich aussprechen zu müssen nach einer sorgfältigen Betrachtung des politischen Lebens der Völker. Die Geschichte bietet unzählige Beispiele dar. Die Kleinasiatischen Griechen, von Persen gedrückt, wandten sich mit Bittte um Hilfe zu ihren europäischen Brüdern; sie würden sich aber gegen die Hegemonie derer mit allen Kräften gesteumt haben, hätten nicht die Perser ihre geistigen und materiellen Interesse angetastet. Die Rheinpreussischen Provinzen hängen sehr an Frankreich, was auch die „Augsburger allgemeine Zeitung“ dagegen sagen mag, weil sie ausser dem, dass ihre Religion auch diejenige der Franzosen ist, sich noch mancher politischer und comercieller Vortheile, die ihnen der Codé Napoleon zusichert, und wohin z. B. Jury zurechnen sind, vor andern deutschen Staaten erfreuen. Die allen andern Deutschen gleicher Nationalität hindert sie nicht für Frankreich Sympathien zu hegen. Es ist das ewige Gesetz der Natur, dass der Mensch sein geistiges und materielles Wohl am meisten schätzt, und es allen Nationalsympathien vorzieht. Endlich danke ich herzlichst Euer Gräflichen Gnaden für den, wie ich davon tief überzeugt bin, wohlmeinenden Rath, in

andere Erbstaaten, falls ich der Bildung der slavischen Sprache obliegen wollte, auszuwandern. Euer Gräflichen Gnaden haben sammt dem gnadenvollen Vorgänger, seligen Andenkens, meinen Angehörigen so viel Gutes erwiesen, dass ich aus Dankbarkeit keinen Augenblik anstehen würde, Ihrem Winke zu folgen; allein ich kam in der redlichen Absicht meinem lieben Vaterlande treu zu dienen und manches Nützliche zu erweisen. Meiner redlichen Absicht bewusst, biete ich unserem Vaterlande meine Dienste dar in der Hoffnung, dass es, wenn nicht gleich, doch später meine Bestrebung erkennen und sie nach Verdienste würdigen wird. Sollte mir etwas Unangenehmes, selbst Böses begegnen, was würde ich mehr gethan, mehr erduldet haben, als was das Edelste der Humanität, die Bildung eines Volkes, erheischt. Dieser Pfad ist derjenige, den alle gingen, die an das Werk der Humanität Hand anlegten, und diesen will ich, Gott stehe mir bei, mit bestem Bewustsein muthig betreten. Indem ich nochmals Euer Gräflichen Gnaden um gütige Nachsicht bitte, bleibe ich der weiteren hohen Gunst anempfohlen Euer Gräflichen Gnaden unterthänigster Diener Ludwig Štúr."

Každý uzná, že sa Ľudovít prísne držal bodov dotknutých v liste Zayho na brata jeho písanom, a púhu, čistú pravdu nechal svietiť na haraburdácke tárauiny grófove; ešte len i tú surovosť Zayho negavaliersku, kde Ľudovíta vyháňa z vlasti, odbil len veľmi subtilným nádychom ironie, ktorý však ihneď premenil sa vo výlevy vďačnosti za rodičov svojich. Hrozby však grófove položil veľmi duchaplne vedľa seba, dajúc na vedomie p. grófovi a generálnemu inšpektorovi, že i samé splnenie hrozieb tyranských Tytanov nič nemení na zásadách takého muža, jakým cítil sa byť náš Ľudovít Štúr. Oba sú už pred súdom Všemohúceho, oba tu na zemi pôsobia ideami svojími, jeden každý u svojej strany, oboch ovocie tiež spatruje historia.

Štúr svojou miernou odvetou nedosiahol cieľa, rozum grófov nebol schopný historickú pravdu prijať, čo vlastne Ľudovít dosiahnuť chcel, majúc grófa Karola Zayho za muža seriósneho. Táral-li do sveta v prvom liste, v odpovedi na list Ľudovítov samého seba prevýšil v enunciaciach na najvyššie smiešnych. Začína svoj list zo dňa 31. októbra 1840 s ľutovaním, že tak talentósny mladý muž tak nepriaznivé miesto vyvolil si k vykonaniu hlavnej úlohy života svojho, lebo že darmo čas a sily zmarí! Lebo bár konečný cieľ jeho mohol by v iných okolnosťach byť chvalitobný, tu však, povedá gróf, v tejto zemi, kde politická a náboženská svoboda, obecnomyseľnosť, národná reč (rozumie tento gróf maďarskú reč národnú) tak mocne začínajú vyvíňovať sa, nemôže sa slovanská reč zveľadiť, slovanská reč zajiste, jako reč národná, nie je viacej *rečou svobody, rečou protestantismu* (!! ba, kto má lepší preklad biblie, lepšie evanjelické spisy, či Maďari či Slováci vo svojej reči?), jej vývin teda bol by iba prekážkou, ktorá by sa borivo tlačila medzi svobodu a medzi protestantismus! Nechcem opätovať to, čo som už viacráz verejne vyslovil, ani to, čo svobodná Europa hlása (!!) a obmedzujem sa len na ten Vami po-

dotknuty cieľ, že chcete slovenskou kathedrou budúcich učiteľov s jich úradnou rečou obznámiť a napomáhať vzdelanosť a humanitu. Ja verím, že terajší stupeň vyvinu slovanskej reči dostatočny je k vzbudeniu smyslu pre náboženstvo, pre vlasť, pre hodnosť ľudskú, pre svobodu konštitucionálnu, pre vernosť ku panovníckemu domu, a že etymologické bádania tamtie cnosti v srdci ľudu sotva viacej a lepšie vstave budú upevniť, a čo tyče sa napomáhania vzdelanosti a humanity, z tohoto ohľadu (tu do maďarčiny prejdúc z nemčiny, hovorí: erre nézve engedelemmel legyen mondva, eddig ugyan a németekre, de soha szláv testvéreinkre nem szorúltunk, nem is szorúlunk) s dovolením buď rečeno, doteraz ovšem na Nemcov boli sme odkázaní, ale nikdy nie predtým, ani nebudeme potom utisknutí na bratov našich Slovanov. V každom povolaní a menovite v učiteľskom možno účinkovať pre záujmy človečenstva, tieto neobmedzujú sa na slovanskú kathedru. Môj milý Štúr, keď o tomto všetkom, tu len v dajednych ťahoch základnych pripomenutom, pokojne mysleť budete, teda nádobno Vám bude presvedčiť sa, že v zemi tejto v každom inom obore skôr pre spolubratov svojich, menovite pre svojich spoluvercov požehnane účinkovať budete môcť, ibа nie v tom Vami predsavzatom, lebo položme — čo ja tajím — žeby možno bolo prísť k cieľu Vášmu, bola by Vaša úradná existencia len od dneskajška do zajtrajška zabezpečená, a preto i v tom i v tomto prípade práce a úsilie Vaše zmarené. Vaša však povinnosť je pre *vieru a vlasť, to jest pre maďarismus* účinkovať a nie lingvistickym bádaním svoj pekný talent rozcapirtovať, aby Ste napokon, pohrúžený v študium tom, spolu s inými, bár i bona fide, na plieskanie kančuky zobudili sa. Keby Poľska ešte samostatná stála, mohlo by sa vzdelávanie slovanskej reči dopustiť; ale poneváč toto predhradie europejskej intelligencie a svobody zrútilo sa a náboženské, rečové a konštitucionálne hranice okaličené — sťa pomníky dakedajšej krásnej minulosti, spolu však i ako upozornenie pre budúcnosť, pred nami stoja k našej vystrahe, na uhorskú krajinu prišiel poriadok tento svetohistoricky moment pochopiť a na miesto Poľsky postaviť sa, k čomu všetkému mnohé vyhody jej poskytuje *samostatný živel maďarismu, nemecká kultúra* a *sama zemepisná poloha Uhorska.* *) Aby však veliká táto úloha previesť sa mohla, potrebné je predovšetkym odstrániť i tie najmenšie potyky s tym mohutnym živlom slovanskym, úlohe tej nepriateľským.

*) Celá táto taranina Zayho nie je hodna odpovede, jako i Štúrovi neslúžila k inemu, jako k dokonalemu vyliečeniu ho z jeho optimismu, ktorym nasilu seba sameho presvedčiť chcel o statočnosti ritierskej a zdravom rozume tohoto slovenského veľikáša. Jak mäkve su to náhľady, vidno i z posledneho passusu, kde o samostatnosti živlu maďarského hovorí, keď známa je vec, že Maďari za prvej doby len so Slovakmi proti Nemcom, a s Nemcami zase proti Slovakom, potom s Turky proti Rakušanom, najnovšie s Rakušanmi proti Slovanom operovali a operujú! Nemeckú ale kulturu pliesť do záujmov maďarismu je blbstvo. Viď boj proti nemeckému divadlu a prislovie „megis huncfut a német.“ No a tá zemepisná poloha! Ta len ešte maďarismu pomôže! Tie potoky z tých hôr slovansko-romanskych jich dnes zajtra vytopia ako syslov!

a menovite súrna je potreba tých nepovedomých *nosičov idey slovanskej, uhorských Slovanov pomaďarčiť!* Ak sa toto zanedbá, čo chvíľa bude môcť ruský car za Ludvikom IV., nie síce „il ny a plus des Pyrenées," ale „il ny a plus des Carpathes" vyvolať a potom nič nám nezbude, jako zvolať: dobrá noc ti, kultúra, svoboda, protestantismus! kto to nenahliada, nahliadať nechce. Ale nech je tomu už ako chce, verní zastávatelia intelligencie, duchovného pokroku, a na jejich čele protestanti, nebudú chceť nikdy obetovať veliké záujmy človečenstva subjektivným záujmom a najmenej etymologickým bádaniam a lingvistickým cvičeniam, nebudú nikdy živel rusko-grécky podporovať. Jestli priatelia uhorského Slovanstva toto všetko i za bláznovstvo vyhlása, predsa bude najsvätejšou povinnosťou všetkých s politickými pomery oboznámených, všetkých nielen protestantov, ale i tých, čo vôbec všeobecnú vzdelanosť človečenstva a intelligenciu pred očima majú, na pozore sa mať a nedať sa ani peknými slovami ukolísať, ani žiadnou mocou zostrašiť, ale na tom s celou silou pracovať, aby vysoký onen cieľ dosiahol sa, *totiž aby celá uhorská krajina pomaďarčená bola.* — To hovorí Zay Štúrovi, dôvodom, že ctí si jeho hlavu i srdce a žiada si, odvolávajúc sa na oboje (hlavu i srdce Štúrovo) presvedčiť ho o rečenom, čo jestli sa mu i nepodarí, urobil aspoň, čo jako statočný a úprimný muž urobiť musel, priateľsky varoval a výstríhal, v ostatnom ponecháva vec konventu a ostatným vrchnosťam, aby tieto v duchu zákonov (?), v duchu vlády (?) a v duchu verejnej mienky pokračovaly, ale ľutuje vopred, jestli jednúc donútený bude vystúpiť museť ako generálny inšpektor. Milý Štúr, nedajte sa predsa ideou mučedlníckou exaltovať, teraz už nepála sa kacíri viacej, „il ny a quun seul pas du sublime ou ridicul" (Zay, chudák, nevedel, že i inak, ako na hranici, možno mučedlníctvo podstúpiť! Jeho priatelia odvisli na šibenici, alebo boli postrieľaní, a — naši mučedlníci podstúpili za svoj národ tiež slavne smrť mučedlnícku, jedni po žaláraoch, druhí na popravišti! Haraburdáctvo Zayovské bola jediná príčina obojeho mučedlníctva. Cesta zákona a humanity Štúrom hlásaná nebola by nikdy viedla k týmto ukrutnosťam!), a ja bych naozaj nežiadal, aby Vy ste sa smiešnym stali. Takých vedomostí a talentov muž, jako Vašnosť, má zaiste široké pole pred sebou, i načo teda obmedzovať sa práve na onen odbor, ktorého cieľ, keby i dal sa dosiahnuť, jako som to dokázal, ani Vašej vlasti, ani Vašej viere (!) by neprospel. Exoneravi conscientiam meam. So všetkou úctou Váš Zay.

Ešte i tento Zayho list buďiž tu v pôvodine sdelený na večnú pamiatku mizeráckych základov, na jakých stavať začalo sa haraburdáctvo maďaronské.

Bucsány, am 31. October 1840.

„Lieber Štúr! Nachdem ich Ihr Schreiben von 25. October durchgelesen hatte, drängte sich mir unwillkührlich der Gedanke auf: es ist denn doch Schaden, dass sich ein so tallentvoller junger Mann zur Lösung der Hauptaufgabe seines Lebens den ungünstigen Schauplatz wählte, und daher Zeit und Kraft unnütz vergeudet

wird; denn der Endzweck an und für sich mag unter anderen Verhältnissen löblich sein, allein in dem Lande, wo sich politische und religiöse Freiheit, Gemeingeist, Nationalsprache so kräftig, zu entwickeln beginnen, können derlei nicht gedeihen, die slavische Sprache als Nationalsprache, ist nicht mehr die Sprache der Freiheit des Protestantismus, ihre Entwickelung kann sich daher nur als störendes Element zwischen beide drängen. Ich will nicht das von mir öfters öffentlich Ausgesprochene — nicht die Meinung des freien Europas wiederholen, und beschränke mich blos auf den von Ihnen berührten Zweck der Errichtung des Slavischen Lehrstuhles zu Pressburg: nemlich künftige Volkslehrer, mit der Sprache, in der diese einstens den Unterricht dem Volke ertheilen werden, genau vertraut zu machen, und die Beförderung der Bildung und der Humanität. Ich glaube, dass der jetzige Grad der Ausbildung der slavischen Sprache genügte und genüge, Sinn für Religion, Vaterland, Menschenwerth, constitutionelle Freiheit, Treue zum Herrscher einzuflössen, dass etymologische Forschungen diese in dem Herzen des Volkes kaum mehr befestigen werden und was die Beförderung der Bildung, der Humanität betrifft: erre nézve engedelemmel legyen mondva, eddig ugyan a németekre; de soha szláv testvéreinkve nem szorúltunk, nem is szorúlunk. — In jedem Kreise, besonders in jenem des Lehrfaches kann man für die Interessen der Menschheit wirken, diese beschränken sich nicht auf die slavische Lehrkanzel. Wenn Sie, lieber Štúr, überdies, nur in einigen Grundzügen gegebene ruhig nachdenken, so müssen Sie zu der Ueberzeugung gelangen, dass Sie in diesem Lande, in jeder andern, nur nicht in dieser Sphäre, für ihre Mitbrüder, besonders Ihre Glaubensgenossen heilbringend wirken können, denn wäre es auch -- dato non concesso — möglich zu Ihrem nächsten Zweck zu gelangen, so wäre Ihre ämtliche Existenz nur von heute auf morgen gesichert, und daher auch dann wie jetzt, Arbeit und Mühe verloren. Ihre Schuldigkeit ist für Glaube und Vaterland zu wirken, Magyarismus, nicht mit linguistischen Forschungen Ihr schönes Talent zu verplittern, um darin vertieft, am Ende mit so vielen andern, wenn auch bona fide könyen beim Knallen des Kantschus zu erwachen. - - Stände Polen noch kräftig und selbstständig da, so dürfte das Verbreiten der slavischen Sprache, oder wie man es jetzt zu nennen beliebt, die Cultur derselben kaum berücksichtigt werden; allein nachdem diese Vormauer europäischer Intelligenz und Freiheit fiel, die religiösen, sprachlichen und constitutionellen Grenzmarken verstummelt, ein Denkmal einer schönen Vergangenheit, doch zugleich ein Wahrzeichen fur die Zukunft mahnend da stehen, so ist nun an Ungarn die Reihe diess welthistorische Moment aufzufassen und die Stelle jenes zu treten, wozu ihm noch das selbstständige Element des Magyarismus, deutsche Cultur, selbst seine geographische Lage zu statten kömmt. Um aber die grosse Aufgabe lösen zu können, ists vor allem nöthig, alle auch die entferntesten Berührungen mit jenem mächtigen feindlichen Elemente zu vermeiden, und die unbewussten Träger desselben, die unga-

rischen Slaven zu magyarisiren; wird dies versäumt, so dürfte bald auch der Czar, gleich Ludwig dem XIV. zwar nicht „il ny a plus des Pyrenées, allein il ny a plus des des Carpathes“ ausrufen, und dann bleibt uns nichts übrig, als Cultur, Freiheit, Protestantismus Lebewohl zu sagen. — Wer dies nicht einsieht, will es nicht ein sehen. Doch dem mag wie immer sein, die treuen Verfechter der Intelligenz, des geistigen Vorschrittes, an ihrer Spitze die Protestanten, werden die grossen Interessen der Menschheit keinem Subjectiv-Interesse, am allerwenigsten etymologischen Forschungen und linguistischen Exercitien, zum Opfer bringen, und dem Vehikel der Verbreitung des russisch-griechischen Elementes, hilfreiche Hand leisten. Wenn die Beförderer des ungarischen Slaventhums auch dies Alles für Hirngespenste erklären wollen, oder es auch bona fide dafür halten, so ist es doch die heiligste Pflicht jener, die mit den politischen Verhältnissen näher vertraut sind, und nicht die Interessen des Protestantismus, sondern auch die, der menschlichen Gesammtcultur und Intelligenz vor Augen haben, auf ihrer Huth zu sein, und sich weder durch schöne Worte einwiegen, noch durch irgend eine Kraftäusserung einschüchtern zu lassen, sondern müssen mit voller Thatkraft, dem grossen Ziele entgegen arbeiten, *Ungarns magyarisiren.* Dies sagt Zay dem Štúr, ein Beweis, dass er dessen Kopf und Herz achtet, und diese an beide appelirend — zu überzeugen wünscht, gelingt es nicht, so hat er als ehrlicher, offener Mann freundlich gewarnt, und überlässt dem Convente und den übrigen Behörden im Geiste der Gesetze, der Regierung und der öffentlichen Meinung das Ihrige zu thun, und bedauert im Voraus, wenn er einst *nothgedrungen als General-Inspector auftreten müsste.* Lieber Stúr, lassen Sie sich ja doch nicht durch die Idee eines Märtyrerthums exaltiren, man verbrennt ja jetzt keine Ketzer mehr, il ny a quun seul pas du sublime ou ridicule — und ich wünschte wahrlich nicht, dass Sie das letztere werden. Ein Mann von Ihren Kentnissen und Talenten, hat ja ein weites Feld vor sich, weshalb sich gerade auf jenes Fach beschränken, welches, wenn Ihr Ziel auch zu erreichen wäre, weder — wie ich hinlänglich bewiesen — Ihrem Vaterlande, noch Ihrem Glauben heilbringend wirkte. Exoneravi conscientiam meam. — Mit aller Achtung Ihr ergebenster Zay m. p.“

Takto samozvaný tento tlumač dynastie, vlády, uhorskej vlasti, zákonov, protestantismu, rozumnosti, intelligencie, Europy a človečenstva, uvítal na prahu vstupovania do života Ľudovíta Štúra, a oznámil mu v haraburdáckom nadšení, že jestli chce milovať národ a pracovať na jeho osvete a blahobyte, bude museť bojovať proti královi a jeho vláde, proti celej vlasti a jej zákonom, proti rozumnosti, protestantismu, intelligencii Europy, áno proti celému človečenstvu. Inak uvítala Štúra mládež a priatelia národa.

Štúr sám na posledné tieto halucinácie svojho, predtým velikými nádejami a obdivovaním sprevádzaného a pochopovaného grófa Karola Zayho, ani slovom neodpovedal, ale chytil sa zmužile do práce mnohonásobnej, ktorú vynaložil na obranu národa, na vzdelá-

vanie jeho synov a stavänia zlatého, trvalého zámku budúcnosti slovanskej.

Túto kapitolu zavrem už samym slovom drahého tohoto muža nášho, z ktorého zase len ožiari sa nám vo svetle svojom dojímavom bohatier ten myšlienky slovenskej.

Dopisovanie svoje so Ctibohom Zochom nadpriadol Ľudovít až po onom sotkaní sa s tym Cerberusom, ležavším u vrát národa, s grófom Zaym, a píše i o citoch svojich i o prvej pútke svojej ako nasleduje: „V Břetislavě, 1840 dne 4. prosince. Předrahý Ctibohu! Dávné jsou to chvíle, co sem posledníkráte se s Tebou rozmlouval, drahý, nezapomenutedlný Příteli! Ale třebas tak dlouho nepromluvil sem k čilému srdci Tvému, třebas nás dlouhé roky dělily, v nichž mnohdy ani dozvěděti se nám nebylo o sobě: předce Ty setrvals v duši mé, setrvals tak čerstvý, tak vroucí, tak mi milý, jako za dnů minulych, v nichž sme se v mladistvém zápalu, v přátelskych citech ku někdejšímu působení pro opuštěny národ náš podněcovali, vybízeli, připravovali. Ty, drahá duše, již dávno vstoupils do skutečného života, Ty již dávno těšiš naše zádumčivé, již dávno obohacuješ naše chudobné Tatry; já těkal světem, já neměl stálého bytu, hledaje pokladů, ktere bych přinesl za vděk dobré, ubohé matce naší. Stanul sem, Ctibohu můj, aj zde jsem u počátku naší velebné Tatry! Sebrav něco málo, mám za to, že zde u počátku jejím nejlépe bude jí to sděliti: řetězí její poběží slova má do vnitřku kolébky naší. Aj, zde jsem, drahá duse! vítaje Te srdečně po dlouhém rozloučení. Tisknu Tě opět k rozčilenemu srdci a podávám bratrskou pravici ku vzájemnému působení, vím pak, že Ty ji bratrskym ramenem sevřeš a se mnou se spolu k vytknutému účelu poneseš. Bůh nám pomáhej!

Známo Ti již snad bude, o jaké sem uhodil ouskalí, chtěje započíti přednášení mé, a spolu jaké nebezpečenství hrozí stolici nasí, poslednímu veřejnému outočišti drahé řeči a národnosti Slováků. Již i to nepřátele nasi zkaziti, zahubiti usilují a nám nase nejsvatejsi práva drzí nohou poslapati pilí. O, Ctibohu můj! kdybychom se nepozdvihli vsickni, co nás věrnych, proti bezbožnosti teto jako jeden muž, zajiste zasluhovali bychom onoho tyrání, onoho hanebneho nás znevažování od nepřátel, jenž si myslí, že s námi co se smetmi nakládati a nás dle libosti slapati mohou. Od věci nasí čisté, spravedlivé a svaté já, leda se záhubou mou, neodstoupim, rovneho pak do Vás, drahé duše, se naději, že Vy mne zde vsemožne podporovati a k stolici nasí, co hlavnímu ústavu nasemu hledeti budete. Hrabe Zay jest onen, jenž nám stolici nasi odníti se usiluje, onen právě, jenž co hlavni dozorce škol našich nás by spíse podporovati měl. Doslysev se, že zamyslím opět v úřadu, mne již jednou veřejně svěřeném, pokračovati, ozval se hnedky v četnych listech proti stolici nasí a počínání mému, již on se smrtí Palkoviče konečne do hrobu položiti hodlá. Psal také na mne v příčine teto dva listy, první sice jen prostředně skrze mého bratra, druhy ale prosto, sloužící odpovědí na můj list, nímž sem mu já na jeho první psaní odpovídal. Abys do jeho smýšlení, do

stavu našich věcí hlouběji nahlednouti mohl, posílám Ti všecky tři listy ve věrném odpisu s tím záměrem, abys je našim, ale jen našim, a takovým, kteří něco pro věc učiniti hotoví jsou i učiniti mohou, sdělil a je o stavu věcí poučil."

List tento obsahuje i ďalšie plány Štúrove, jak ohľadom obrany stolice bretislavskej, tak i ohľadom literárnych jeho podnikov, ktoré však do tohoto časového okresu nespadajú a o ktorých ďalšie kapitole budú jednať.

Starodávne sriadenie krajinské na Slovensku.

Podáva dr. *J. L. Píč.*

Podľa starého podania prisúdily dejiny prvému uhorskému kráľovi, sv. Štefanovi, zásluhu nielen cirkevného, ale i politického sriadenia kráľovstva uhorského. Ale ako je dnes už nado všetku pochybnosť postavené, že v cirkevnom sriadení uhorskom prisudzovaly sa mnohé veci prvému kráľovi uhorskému, ktoré pozdejšieho sú pôvodu, tak tuším nemožno ani jednotné sriadenie politické kráľovstva uhorského, ktoré predovšetkým spočívalo v sriadení stoličnom, hľadať už v tejto prvotnej dobe, keď kráľovstvo uhorské ešte len tvorilo sa, a pripisovať mu tej dôležitosti a určitej formy, akú malo v pozdejšej dobe.

Kráľovstvo uhorské nepovstalo zajiste ani jedným dňom, ba ani jedným rokom. Prvý podnet k utvoreniu sa kráľovstva tohoto podal zajiste príchod kočovných Maďarov do krajín podunajských a jích usadenie sa uprostred slovanských štátov. Sto rokov po príchode Maďarov počína sa činnosť sv. Štefana a teda i organisácia štátu uhorského. Sluší však už vopred podotknúť, že nejednalo sa snáď púho o nejakú zákonodarnú organisáciu štátu prvej so zbraňou v ruke utvoreného alebo behom času sa vyvinuvšieho, ale že sv. Štefan organisoval to, čo už našiel, a zaroveň i nové územia, ktoré sú potom časťou kráľovstva, až v rôznych dobách a v rôznych okolnosťach pripojoval: a práve v tejto poslednej okolnosti spočíva velice závažný dôvod k pochybnosti, žeby tak rôznorodé čiastky naraz daly sa spojiť v jednotný celok, menovite keď nove pripojené časti, ku ktorým počítame i Slovensko, maly svoje zvláštne, ustálené sriadenie ešte z doby, keď boly časťou ďalej trvavších štátov slovanských. Ale hypothesami a politickými kombináciami nedopracujeme sa žiadneho vysvetlenia, i treba tu obrátiť zrenie ku veci samej — ku stoličnému sriadeniu, ktoré je základom politického sriadenia uhorského.

Prvé, čo v tejto príčine vytýkať treba, je to, že stolica nenie územím stálym, z doby sv. Štefana pochádzajúcim, lebo nachodíme v listinách v rozličných dobách stolice, ktoré vyskytujú sa potom ako častice rozličných stolíc a mnohoráz vyskytujú sa snáď len na

čas. Chcem udať len niektoré príklady z konca XIII. storočia, na pr. comitatus de Luchman r. 1263, comitatus Zulgageuriensis r. 1274, comitatus Segusdiensis r. 1277, comitatus de Semptey r. 1279, comitatus de Rewche za Ladislava IV., kdežto naopak Orava, ako stolica, komitát, prichodí dosť pozde. Z uvedených, ovšem viacej nahodilých príkladov patrne vysvitá, že organisácia stolíc nemala snáď následkom akejsi ústavnej organisácie nejakého pevného tvaru, ale že stolice vyvíjaly sa v potomnej svojej podobe až behom času.

Titul comes súvisí s pôvodom stolíc, komitátov, a je vyšším titulom úradníckym, alebo, ako sa v Uhrách hovorilo, grófskym, i zodpovedá obdobnému titulu v susedných Nemcach, čiastočne i v Italii. Avšak už v dobe posledných Arpádovcov vyskytá sa toľko grófov, že jich socialné a politické postavenie nemožno vždy určiť; ba nedá sa tvrdiť ani to, žeby v dobe Arpádovcov, kde na snemoch ponajviac bola zastúpená družina kráľovská, pozostávajúca z novej šľachty výslužnej, stoliční gróti boli zastupovoli jednotlivé stolice; lebo jich účastenstvo na snemoch je bez odporu osobné a nie repräsentativné, a mená tychto grófov sa uvádzajú na listinách, či boli pri spisovaní prítomní alebo nie, ako mená vyšších hodnostárov úradných v ríši. Stolice samy nabývajú politickej dôležitosti až od doby kráľa Matiaša, kde šľachta podľa stolíc volí svojich zástupcov na snem. Do tej doby majú stolice dôležitosti najviac len v obore administratívnom a súdnom, a síce pokiaľ predovšetkým tykalo sa šľachty.

Nemecké a vlašské právo nepreniklo v Uhrách nikdy tak, žeby bolo zatlačilo rozhodný vliv slovanského práva, a preto nemôžeme nazvať šľachtu, vyvinuvšiu sa za doby Arpádovcov, šľachtou feudálnou, ale musíme ju skorej považovať za rovnorodú so šľachtou slovanských zemí, t. j. šľachtou výslužnou. Šľachtictvo toto pozostávalo v držaní akéhosi majetku (t. j. pozemku) buďto dedičného alebo obdržaného darom od kráľa, s povinnosťou vojenskej služby pod prápory kráľovskými, a vo vystúpení z právomocnosti kráľovských hradov (a iurisdictione castri exerupti). Majetok alebo pozemky drzali i im obyvatelia, ktorí tiež konali vojenské služby, ale pod prápory hradu kráľovského a boli podrobení súdnej právomocnosti hradu. Bolo teda vlastne šľachtictvo vymanenie sa z vojenskej a súdnej povinnosti ku kráľovskému hradu, a ponevač šľachta, menovite pozdejšia šľachta stoličná, povstala vystúpením z povinnosti ku kráľovským hradom a len po tomto vymanení mohla tvoriť sbor stoličný, je zajiste stolica sriadenie pozdejšie, hrad kráľovský sriadenie pôvodné, staršie, menovite v krajinách slovanských, a chceme-li poznať staré sriadenie kráľovstva uhorského, treba nám predovšetkým poznať staré sriadenie kráľovských hradov jednako preto, že je pôvodné, jednako preto, že i po vystúpení šľachty z právomocnosti kráľovských hradov zostalo ešte početné obyvateľstvo, ktoré nevybavilo sa z tej právomocnosti, tak že oboja právomocnosť, i stoličná i hradov kráľovských, až do pozdnej doby v platnosti stojí jedna pri druhej.

Kto ohliadnul sa koľko-toľko v starých listinách, zajiste prisvedčí, že kráľovské hrady veľmi často zpomínajú sa, i sluší tu

predovšetkým robiť rozdiel medzi hradom hlavným a hradom vedľajším. Posledný totiž objíma len menší kraj čili takzvaný dištrikt a nemáva obyčajne svoju právomocnosť, ako určite na pr. čítame: Tata non fuit tale castrum, quod propriam jurisdictionem haberet, sed Comaronis submissum. Takých vedľajších hradov a spojených s nimi dištriktov bolo pri každom hlavnom hrade niekoľko a obyvateľstvo týchto dištriktov počítalo sa za príslušníkov hlavných hradov i ohľadom súdnej právomocnosti, i vojenskej povinnosti i ohľadom poplatnosti. O rozsiahlosti príslušenství jednotlivých hlavných hradov môžeme už podľa toho súdiť, že na pr. ku kráľovskému hradu temešvarskému patrila celá terajšia stolica temešská, torontálska a najväčšia časť báč-bodrožskej, čili že územie tohto hradu siahalo od severinského Banátu až ku Dunaju pri srbskom Belehrade. Podobne náležalo ku kráľovskému hradu veľko-varadínskemu celé Zátisie a p.

Na Slovensku bolo takých hlavných hradov niekoľko, lebo nemožno najsť spoločnej spojitosti aspoň v tomto ohľade. Medzi hlavnými tymito hrady sluší menovať: hrad prešporský, hrad nitriansky, ku ktorým patrilo územie v obvode oboch stolíc, ovšem s mnohými podriadenymi hradmi. Hrad zvolenský, ako najdôležitejší, k nemuž prislúchalo územie celej stolice zvolenskej, turčianskej, liptovskej a najväčšia časť, ak nie celá stolica hontianska a tekovská. O trenčianskej stolici raz dalo by sa súdiť, že tiež prislúcha ku zvolenskému hradu, indy však čítame: Trenchin arx cum provincia sua, čím v pochybnosť uvedení sme, máme-li považovať trenčínsky hrad za samostatny alebo za podriadeny zvolenskému, ačpráve je posledné pravdepodobnejšie, poneváč by inak zvolenský gróf, ako kastelan hradu zvolenského, nemal žiadnej úradnej funkcie v trenčianskej stolici. Konečne so zreteľom na slovenské územie v kraji pred Tisou alebo v tých takzvanych partes septentrionales Regni Hungariae, nádobno nám menovať hrad šarišsky, ako hlavný a predný.

Predstavenými kráľovských hradov bývali kasteláni, obyčajne dvaja, pričom prichodí dôležité podotknutie, že kasteláni hlavných kráľovských hradov mávali tiež titul stoličných grófov, ako príslušenstvo titulu kasteláuskeho, čím však ovšem i šľachta, vyňatá z právomocnosti hradu a kastelána, bola jim ako stoličným grófom opäť podriadená. Ináče bola politická moc i šľachta vyňatá z právomocnosti kastelána, ako jasne čítame v inštrukcii Ferdinanda I. kastelánom jagerskym, ktorym dľa inej inštrukcie tohože kráľa prislúchalo: administrationem honoris comitatuum Hevesiensis ex Borsodiensis, jichž nominálnym grófom bol biskup, potom judicia administrare, jurium possesionariorum procurationem obirenegocia colonorum discernere, a kremä toho rozumie sa vojenské funkcie viesť a starať sa nielen o obranu zámku, ale i o doplnenie a zásobenie posádky, k čomu boly už ustanovené určité dôchodky, dopravované príslušníkami hradu. Inde, avšak nie všade, upevnila sa moc kastelánov tak ďaleko, že i šľachta na území hradu bola kastelánom podriadená, čo menovite platí o krajoch rumunskych. Na

Slovensku dvojitosť táto obisla sa tym, že kastelání hlavnych hradov boli zároveň stoličnymi grofmi.

Právomocnosti královskych hradov čili moci kastelánov boly podriadené asi nasledujúce triedy obyvatelstva: jobagiones castri, niekdy tiež nobiles jobagiones, potom udvornici, ďalej castrenses alebo populi castri a konečne hospites. I zdá sa, že menà sa tym organisované triedy obyvatelstva, lebo hovorí sa o: comites nobilium jobagionum castri, comites jobagionum castri, comites udvornicorum, comites hospitum a p.

Najprv vymanili sa z moci hradov biskupi, ako ríšski baroni, potom opati a kapituly, tychto nasledovala šľachta jednak barones tako grofi gymesský, pezinský, sväto-ďurský a p.), jednak takzvaní servientes regales, sub vexillo regio militantes a konečne i hospites alebo osadnici v podhradí v pozdejších dobách pôvodu nemeckého. Postavenie poslednych je menovite pre nás dôležité. Vieme na pr., že prešporskí meštania neboli hospites, boli pôvodne podriadení královskému hradu prešporskému, z jehož právomocnosti vymanili sa až pozdejšie; áno známe i prípady, že na pr. grofi zvolenskí jednotlivym obciam sami udelujú práva mesta Krupiny, ktoré tieto dávajú si potom potvrdzovať od kráľov. Isté je predovšetkym, že osady čili mestá nemecké na území slovenskom i pred Dunajom i pred Tisou povstaly na území hradov královskych a že aspoň pôvodne suvisely s tymito. Behom času ovšem hľadely sa vymaniť tieto mestá a utvorily sa skupenia: sedmoro miest hornosloven-skych, štyriadvadsať miest spišskych a svobodné mestá, ako Prešporok, Košice, Prešovo, avšak vymanenie to nešlo tak rychle. Vieme zajiste celkom určite, že Ján Jiskra ako grof šarišský rozkazoval i mestám spišskym, i Košiciam a Prešovu a vydával košickú komoru v nájom; ako grof zvolenský velel svojimi kastelánmi sedmomestiu hornoslovenskému, vládnul kremnickou komorou a moc táto bola uznávaná bez odporu. Myslíme, že tu predovšetkym hľadeť treba k držaniu hradu zvolenského a šarišského, a nie tak k titulu capitaneus generalis, ktory poskytoval vojenskú ustrednú moc a vládu nad šľachtou, a mohli by sme poukázať k súčasnému príkladu, kde Ján Hunad ako vladár a kastelán hradu vilagosvarského, ku ktorému hradu prislúchala celá zarandská a temer polovica aradskej stolice, vládnul tiež nad banskymi mesty zarandskymi a bral ako držiteľ hradu dôchodky nielen z miest, ale i z baníctva v zarandskej stolici, ako v listine zrejme stojí: ... dominium castri Wilagoswar ... item oppidorum Sygri, Galsa, Merth, Kalodwa, Fejerkeresnaghkoaye alio nomine Czebebanya ac Kiysbanya, alio nomine Medwepataka vocatorum ac urburarum in Nagbanya et Kijsbanya predictis et aliis ubi vis in pertinenciis dicti castri Wilagoswar habitarum ... Ovsem bývali potom v dobách menej burlivych oboja správa oddelená a snaď i dôchodky z miest a baníctva a dôchodky z kráľovskych hradov zvlášť učtované a správa jednej i druhej časti zvláštne vedená.

Spojitosť celého slovenského územia od Prešporku až k Hedžale dá sa len raz stopovať, a sice za časov Jána Jiskru. V dobách

potomných nachodíme už zvláštnych capitanei generales pre vlastné Slovensko i pre kraj pred Tisou, ako driev obdobná hodnosť palatína pod Matúšom Trenčianskym a Omodejom rozdeľuje obe časti slovenského územia.

Dalo by sa teda starodávne sriadenie Slovenska asi nasledovne určiť:

Územie Slovákmi obývané bolo na dve čiastky rozdelené: na vlastné Slovensko a krajinu pred Tisou až k Hedľale (za touto je už obvod hradu mukačovského rusínsky a hradu Hustu rumunský). Zástupcovia a náčelníci týchto skupenín sú zprvu palatíni (Matúš Trenčiansky, Omodej), potom capitanei generales s mocou nielen vojenskou, ale i najvyššou civilnou. Územia tieto v administratívnom ohľade rozpadajú sa na obvody hlavných hradov kráľovských, z ktorých kasteláni, grófi, vedú administratívné veci; kráľovské komory v Kremnici a Košiciach vedú administráciu finančnú, obyčajne oddelenú od administrácie civilnej a vojenskej. Že v tých nekonečných bojoch o autonomiu Slovenska mnohoráz nenachodíme jednotnej hlavy toho alebo druhého územia slovenského, nemení ničoho na tom dôležitom faktume, že oboje toto slovenské územie malo svoju zvláštnu, oddelenú a samostatnú administráciu z doby starej, pred sv. Štefanom povstalú.

Zbýva nám ešte zmieniť sa o stopách starodávneho práva pre ľud slovenský platného, a to snáď najlepšie bude, keď uvedieme znenie listiny kráľa Belu IV. z roku 1257 doslovne: Bela IV. . . . libertates suis subditis ordinatas, literarum suarum testimonio consuevit confirmare, ut distinctis libertatibus eorum ultra gravari non possint, quam concessione regia sit expressum. Proinde ad universorum noticiam volumus pervenire, quod cum plures homines de populis nostris de Turch et de Lypto exivissent, et ad aliorum predia fuissent dispersi, nos ipsos ad terras nostras, Zequi videlicet et Bolug, que sunt sub Coroch, similiter et ad terram udvornicorum de Zequi exemptos a iurisdictione castri, facientes revocari talem eis libertatem duximus ordinandam: quod usque ad receptionem trium messium nihil persolvant, et de una villa nostra ad aliam, que sub eadem libertate est constituta, et sub eodem comite ad Turch scilicet, ad Lipto et ad Zolum poterunt se transferre, cum omnibus bonis suis, venditis aedificiis, solutis duodecim denariis villico ipsorum pro tempore constituto. Item in festo sancti Martini solvent duo pondera ipsorum comiti de qualibet mansione. Item de singulis quadraginta mansionibus debent dare pecudem pascualem, quadraginta gallinos et viginti cubulos avene cum cubulo quatuor palmarum et duorum digitorum, sicut est in Turch et in Lipto. De singulis eciam quadraginta mansionibus debent mittere unum aequitem ad exercitum una nobiscum. Item de rebus mobilibus decedentis sine herede comes ipsorum unam rem, quam voluerit, preter servum et ancillam, recipere poterit et non ultra. Item villicum eligent de communi consensu, qui ipsos iudicabit in causis ad duo vel tria pondera ascendentibus. In causis autem arduis eos comes ipsorum iudicabit, et due partes iudicii cedent iudici, tercia vero pars villico

ipsorum pro tempore constituto. In causa vero homicidii comiti marcam dare debent, et leso decem marcas solvere tenebuntur. Alia autem debita et servicia sicut est in Turch et in Lypto consuetum, exercere tenebuntur . . .

Privilegium práve uvedené súhlasí až na malé zmeny s privilegiumom, ktoré vydal kráľ Matiaš r. 1466 príslušníkom kráľovského hradu prešporského v distrikte hradu trnavského i zodpovedá, rozumie sa, až na niektoré zvláštnosti pomerom príslušníkov kráľovských hradov dľa práva rusínského a rumunského, i môžeme teda temer s úplnou bezpečnosťou súdiť, že slovenské obyvateľstvo potvrdzovať si dalo svoje starodávne domáce práva, keď zo strany grófov kastelánov diały sa rozličné prechmaty a utiskovania, proti ktorým staré právo domáce malo byť zabezpečené.

Podávam tu krátko náčrtok pomerov, ktoré ovšem bude ešte treba vedecky obhájiť a podrobne prepracovať, i urobil som to predbežne v tej dobrej nádeji, že snáď na Slovensku vec tá bude zajímať a že snáď domácim vzdelancom budú známe k tej veci mnohé doklady a objasnenia, ktorých mohlo by sa použiť k podrobnému spracovaniu a obhájeniu otázky.

Ďorď Kossuth.

V Turci, stredišti Slovenska, v tom Turci, z ktorého vyšiel veliký apoštol Slovanstva, Ján Kollár, leží malická dedinka Košúty. Tieto Košúty, od maďarstva vzdialená obec, jejž pôdy zvlášte v tej dobe sotva dotkla sa kedy noha Maďara, dały zase maďarskému národu muža, ktorý zachvátil ho svojím duchom, viedol ho do bojov neobyčajne lichotiacich národnej pýche maďarstva a je v ohľade národného horlenia vôbec najväčším učiteľom tejto sem odpadlej haluzy cudzieho plemena. Széchenyi vedel stavať, tvoriť, národ jeho mu mnoho ďakuje, i nazval ho „najväčším Maďarom;“ Deák dokázal sa v konsolidovaní pomerov a tak v zabezpečení svojho národa; ale v prebudzaní národného povedomia, čo je predsa prvou podmienkou národného žitia, Maďari najviac môžu ďakovať Kossuthovi.

On už nenarodil sa v Turci. Otcovi jeho po odbavení svojich škôl, ako je to celkom prirodzené, úzka rodná dedinka nemohla poskytnuť postoj. Odišiel ďalej a octnul sa tam, kde je človek už odlúčenejší od slovenského citu i reči, od tohto slovenského ozonu povetria. V dolnom Zemplíne, v Monokú, ušiel postať ako pánsky fiškál.

V slzách vyliatych matkou tohto Kossutha, keď od svojho slovenského krbu vyprevádzala ho do cudzieho sveta, zaleskotala a okapala sa hviezda maďarského šťastia. Ako i posiaľ vidíme, že Maďari šťastie svoje stavajú z nešťastia iných, tak bolo to i tu. Úbohá matka slovenská plakala a z prameňa jej plaču prešla radosť národu celkom cudziemu.

V Monoku narodil sa Ludvik Kossuth.

Ale zvláštno! kým on maďarstvom hýbal a stal sa najzaťatejším nepriateľom svojho rodu, v tej opustenej dedinke turčianskej precitnul druhý muž toho mena, tej rodiny, k obrane slovenského národa. Ako čoby osud, ktorý v tamtom tak divnú hru previedol, bol chcel napraviť chybu svojím rozmarom zapríčinenú; ako čoby sa bol sám zhrozil prechvatov tamtoho, i chcejúc ho zavrátiť, zobudil k dokázaniu jeho nepravých motívov člena tej samej rodiny!

Opravdu zvláštno! Kým jeden člen rodiny zimnične, celým ohňom svojho náruživého vnútra a nadaného modzgu pracuje na dvíhaní maďarstva; druhý, možno, nie s menším talentom, ale v chatrnejších, počiatočnejších pomeroch menej pripravený, ujíma sa národa slovenského celým zápalom svojho krásneho ducha.

To je Ďorď Kossuth.

Nemám po ruke dostatočný materiál k sostaveniu jeho životopisu a k nakresleniu jeho pôsobenia, vyviňovaného v prospech slovenského národa; napísaním tohto náčrtku mienim upozorniť práve na sbieranie takého materiálu, aby tak, keď raz stvorí sa z monografií (akou je menovite i život a pôsobenie Ľudovíta Štúra) historia národného znovuzrodenia slovenského, slušného miesta mohol v nej zaujímať i Ďorď Kossuth.

Narodil sa 1781. roku. Doba, keď účinkovaním Kollára, Šafárika a pozdejšie Ľudovíta Štúra vznikala na Slovensku národná idea, našla ho teda už ako muža vo veku postaveného. Poneváč maďarskej národnosti natoľko prialo šťastie, že zasvietila jej lúč niekoľkými krajšími duchmi vyčarená v takej dobe, keď do okola bola ešte všade tma; poneváč latina, toto puto národnosti, vôbec menej opanovala jej synov tvrdej hlavy a neohebného jazyka, nežli sklonných Slovákov; poneváč už od sklonku XVIII. storočia krajinské zákony vzaly pod záštitu maďarskú reč a tým poskytovaly sa všelijaké výhody všetkým, čo prihlásili sa k nej: nuž hrnuli sa ľudia menovite z národnej tmy Podtatranska za tým svetlom, ktoré bolo samo v sebe čistým, vznešeným, pre nich však nepravým, klamným. Zemanstvo slovenské, ktoré zvlášte na základe svojho latináctva tak krásny zástoj hralo v krajine, či už aby neztratilo tento zástoj, či že uznalo oprávnenosť národnej reči, išlo za vatrou predstaviteľmi maďarskej národnostnej idei rozkladanou. Ale, ako sme povedali, bolo to preň svetlo nepravé, klamné. Ono predstavovalo si svetlo, vpravde hnalo sa však za svetlonosom.

Tak stalo sa, že keď zajasal sa vlastný blesk pod Tatrami, keď začalo sa hlásať, že i Slovák má vlastného určenia, najvyššie postavené triedy národa boly už v maďarskom tábore. Hlasy toto zvestujúce úchvatnejšie hovorily, a predsa s malým výsledkom. Veď Kollárova jediná znelka, ak len bolo niekde iskierky, väčmi zapálila, nežli celá maďarská literatúra tohto odvetvia. Pozdejšie prišiel zase Štúr. Vlastným príkladom demonštroval, že vec, ktorej taký veľký duch tak so všetkým, tak výlučne môže sa oddať, nemôže byť nepravá — a výsledkov bolo predsa veľmi skrovne. Pohyblivejšia vrstva národa bola už odcudzená. Tam výhody, odmeny,

vyhlady: tu len ozaj tá holá pravda, neslubujúca mimo samej seba ničoho. Tak bolo sa to razom zvrtlo. U nás už nebolo Szechenyovcov, ktorí zapálení, na praktickom poli boli by prevádzali idey veľkých horliteľov.

I začali sa dvíhať Maďari, začali zimnične opanuvať každé pole, kým u nás len niekoľko horlivcov, na prostriedky obmedzených i obmedzovaných, udržovalo vatru.

Začaly sa tam prechvaty, tu utrpenie. Maďarom, prv než boli by ho opanovali, úzke bolo vlastné pole. K Széchenyimu pridružil sa Kossuth — nie s rovným smyslom čo do prostriedkov, ale za ten istý cieľ so zápaľom v náružívosti ďaleko väčším. „Pesti Hirlap" tvoril a organisoval maďarský tábor; odtiaľ vydávaly sa hesla prestupovať medze, zabehovať do zakázaného. Tak začala sa za úzku považovať vlastná póda. A pod heslami, aké Kossuth vydával, okrádať druhého nebolo spatnosťou, nie priestupkom, nie hriechom, ale slávou.

Toto urazanie menovite slovenskej prírody mohlo prebudiť Ďorďa Kossutha. Nezavedený oným klamným svetlom, najprirodzenejšie pocítil hriesnosť agitácií svojho bratancových. Veď predsa bolo mu pochopiteľným, aký to blud, klam a hriech, keď čiastka jeho krve, jeho slovenskej krve, ženie sa takým zlaťom.

Z tejto doby mám pred sebou jeho jeden list. V nedostatku prameňov nemožno mi hovoriť o jeho duševnom živote z doby túto predchádzajúcej; ale v liste tomto otvára sa nám v celej svojej vznešenosti jeho národné smyslanie, jeho súhlas a duševná príbuznosť s prvými predstaviteľmi slovenskej idei.

List písaný je Gašparovi Belopotockemu. Bol rok 1844. Práve chystalo sa vyslanstvo slovenských národovcov do Viedne, požalovať sa pred samým trónom o krivdách maďarskými horcami robených, ktorí v záchvate svojom nevedeli uznať Slovákovi to, za čo oni pre seba horlili. Kossuth takto píše o tomto pohybe slovenskom: „Ja som bol skrze mnohých, ba i skrze pánov superintendentov projektovaný, ako i provokovaný s deputáciou do Viedne ísť, ponevač to ale pre moje mizerné zdravie celo mna naskrze vysteť nemohlo, teda som odpísal, že keď ja nemôžem, teda budem na tom, aby z politického stavu od nás niekto sa vybral, ako aj sa na od seba sa resolvoval pán Zathureczky Karol, ord. assessor, ktorý k tej veci velmi by sa bol i pre jeho persónu, i pre jeho [illegible] a vyrabnosť šikoval, a to až do ostatnej hodiny [illegible] mi. Áno i pred pánom [illegible], našim vicišpánom, ktorý jeho velmi k tomu mal, [illegible] predtým [illegible] keď na druhý sa mal, t. j. 14 [illegible] v ten deň [illegible] keď som sa ja pobral, [illegible] peniaze na cestu [illegible] odpísal mi, že na žiaden spôsob nemôže ísť, [illegible] Bol by sa predtým [illegible] sa resolvoval, ale [illegible] že repräsentanti slovenskej [illegible] obmedzení i obmedzovaní. [illegible] viedenskej cesty. Kossuth zavedol [illegible] k tomu cieľu v Pešti.

darilo sa mu všetko, prvý bôľny dojem pocítil až vtedy, keď, ako píše, Karol Zathurecký odvolal svoj sľub. Odvolal ho isteže na nejaké pokynutie do Turca došlé.

Ďalší nezdar, ako dozvedáme sa z listu, dotknul sa ho ešte viacej. List písaný je dňa 15. júna, výsledok viedenskej cesty bol mu teda už známy. I píše, že dňa 20. mája bola deputácia na audiencii u arcikniežafa Ludvika dobre prijatá a ochrana sľúbená, „keby to všetko nasledovalo." „Kráľ audiencie žiadne nedáva; to je nedobre." Z toho, ako sú vsnované slová tieto do listu, vidno trpký cit, vidno bôľ šľachetného Ďorďa Kossutha. Ale za vec, za tú sirotu slovenskú bolo treba ďalej sa zaujímať. „Ja som u nás sbierku robiť — čítame ďalej v liste — na slovenský Inštitút a na potrebné veci pre náš národ, do behu priviedol." I v tom bol mu hlavnou podporou podžupan, Emerik Lehotský, ktorý súčasne so slovenským vyslanstvom bol i vo Viedni a ačpráve snáď za druhým účelom, ale sľúbil: ochotne na pomoci byť deputácii. Sbierka začala sa dariť, Kossuth ufal sa viac sto zlatých sosbierať; ale pravdepodobne vyvinula se nielen úsilnejšia agitácia, lež ochladilo za slovenskú vec dotiaľ ešte zaujatých duchov i to, že dovolávanie sa práva pre slovenský národ nenašlo na najvyššom mieste zodpovedajúceho vyslyšania. Žaluje sa teda, že nevedel sobrať posľubované peniaze. Čo predsa shromaždilo sa, z toho poslali „študentom, ktorí pre neslušnosť a nespravodlivé s nimi nakladanie z Prešporku do Levoče odišli."

Pracoval i literárne i na rozširovaní literárnych plodov. „Ďakujem za to srdečne, že podané skrze mňa do kalendára a Pozorníka články sa dali do tisku. Najvďačnejšie by mi bolo ale, keby i to kupectvo s knihami bolo prijaté, ja nedbám pod mojím menom, nech by na vedomie išlo, bol by Maďarom dobrý šnupací tabak, obzvlášte môjmu bratrancovi, peštianskemu Kossuth Lajošovi . . . Ak budem žiť a len málo zdravia budem mať, nezameškám robiť, čo budem môcť pre Slovákov. Ale, milý priateľu, neznám, či moja svieca pre moju neduživosť a starý vek skoro nevyhasne."

V jedinom tomto liste nachodíme všetky snahy a túžby, ktorým žili tohto času národní naši mužovia. Vznešený starčok, ktorý tak bol by rád predĺžiť svoj život ku prospechu svojho národa, zanechal nám v pamiatke svojho pôsobenia mohutný argument k podvráteniu lživých základov maďarisácie, k podvráteniu bludov „maďarského" Kossutha. V liste jeho máme znamenité historické svedoctvo. Predbežne nepotrebujeme ísť ani do archívov. Belopotocký písal totiž Kossuthovi po akomsi Szmrecsányimu, načo poznamenáva Kossuth: „Radím dôverne, milý priateľu, Smrečanimu sa so všetkým nedôverovať. On drží od počiatku s Juštovskou ligou, ktorá je maďaromanská, a preto i žiadnu applikaciu, ktorú by veľmi rád bol občiahnuť, už na troch reštauráciach, nemohol, ani tak ľahko u nás neobčiahne, ak ostane i ďalej pri lige maďaromanskej."

V dobe tejto, kde už maďarismus tak urputne dobýjal pôdu na všetkých stranách, tak divoko vtieral sa do svätyň inonárodných, v Turci mimo Ďorďa Kossutha nielen Karol Zathurecký a podžupan

Emerik Lehotsky boli ešte oddaní slovenskej veci, ale maďarismus bol tak obmedzeny, že kto držal s „maďaromanskou ligou,“ pri reštauráciach nedostal applikácie.

Boli - odpadali. V záujme celého národa, v záujme ľudu, v záujme jích samych bolí nás, keď vidíme tu tmolit, zvíjať sa, vegetovať duchaprázdne postavy jích potomkov. Tuhy vyraz, ale podrzujeme ho. Veď čo to za duch, ktory dáva smer jích skutkom?! Stavať sa, že sú oni Maďari, to veru tarčianskeho zemana nepovznesie už ani preto, že je blud. Odtrhnúť sa od pravdy, to znamená poníženie. Oni síce zdanlive vysoko nosia hlavu, ach, ale kto v tak podstatnej veci stojí v odpore s pravdou, v odpore so svojím určením, tomu to veru nesvedčí! Od ľudu, s ktorym je jednej krve, nemôže sa odtrhnúť žiadna vrstva národa. A keď to urobí, pobludila, i nemôže ujsť pokute. Dopustíme, že okamžité vyhody ťahaly slovenské zemanstvo do maďarského tábora; ale keby sa bolo zoprelo, iste že bol by nastal boj a na čas boly by sa mohly zjaviť i neblahé následky boja: predsa konečnym vysledkom toho mohlo byt len jích víťazstvo a s víťazstvom tym zabezpečenie takého postavenia, v akom nachodilo sa slovenské zemanstvo pred maďarisačnou dobou. Ono bolo by znamenalo niečo v krajine!

Takto sú len konkurrentmi na úrady. Vystatujú sa ako Maďari. Ale v čom slúžia ku prospechu maďarskej národnosti? V zákonodarstve sú ničím, v národnom hospodárstve stoja až pod nullou a literatúre Maďarov nedali ani jediného mena. Oni nemajú prečo si žiadať predlženie života, ako žiadal si to Ďorď Kossuth, žeby mohol „pracovať pre Slovákov.“

A pracoval ďalej.

Ako uvedeno, list, z ktorého sme tu čerpali, pochádza z 1844. roku. Dvoma rokami predtym, dňa 12. septembra píše Ján Kollár na Jozeffyho medzi inym: „Včera sem dostal latinsky list z Košút dedina v Turci od Jiřího Košuta, bratrance pověstného Ludvíka, redaktora „Hirlapu,“ kde onen tohoto vzteklivcem a ztřeštencem nazyvá, hněvá se na něho, že se stal nepřítelem svého slovenského rodu a národu, a že prey mnozí v Turci zemani slovenské noviny žádají, anobrž i naší prosbu u vlády z toho ohledu podporovati chtejí.“ Tento prameň dvoma rokami vedie nás teda nazpät na stopy jeho národneho pôsobenia. V uvedenom liste zpomína, že pred tyždňom poslal článok do peštianskeho časopisu „Jelenkor,“ ja zase mám rukopis jeho taktiež maďarsky písaného článku s nadpisom: „Unius lingvae uniusque moris regnum imbecille et fragile est.“ Z tohto teda vidíme, že nakoľko mimo stoličnych, církevnych a inych verejnych shromaždení utoky proti slovenskej národnosti robily sa menovite v maďarskom časopisectve, Ďorď Kossuth, ako to zvláště i Čaplovič robil, vystupoval na obranu svojho národa tam, odkiaľ nápady pochadzaly. V nedostatku slovenského časopisu bol to temer jediny spôsob obrany. A poneváč vyžadovala sa k tomu potencirovaná horlivosť a zvláštna umelosť sprostredkovať prijatie takychto článkov v nepriateľskych časopisoch, vďaky našej títo slavni bojovníci zasluhujú vo zvyšenej miere. K uväzeniu publici-

stického pôsobenia Kossuthovho potrebné bude teda poprehliadanie maďarského časopisectva z toho času.

Článok, ktorého rukopis predo mnou leží, sotva bol uverejnený. Preto Kossuth pravdepodobne v odpise rozšíril ho medzi svojími priateľmi. Toľko dôvodov, toľko pravdy sotva bol by zniesol ktorýkoľvek maďarský časopis! Začína poukázaním na ustanovenie zákonodarstva, ktorým namiesto mrtvej latiny maďarčina bola postavená za verejno-štátnu reč. Avšak zákonom predpísané medze sa prestupujú. Spasa je len v maďarčine, v inej reči zatratenie; ľudia tí vidia národ len u Maďarov, inde nie; zaznávajú menovite reč slovenskú, „zvučiacu z úst millionov, ktorá už dávno kvitla v Europe, keď o Maďaroch nebolo ešte ani slychu.“ Ale akých dôvodov majú tí, čo vyzliecť chcejú Slovákov z jích národnosti? Že je to vraj maďarská krajina a maďarská ústava. Vysmievajúc túto thesu, hovorí Kossuth o pôvode Uhorska, o udržovaní ústavy a zpytuje sa: Čoby bolo z nej, keby po tatarskom plene Slovania a Nemci neboli hojili jej rany? v tureckých vojnách nesmrteľnosť si vydobyvší Zrini a iní tisíci ničoho neurobili za vlasť, že neboli Maďarmi? vo francúzskych vojnách ktoré pluky dokázaly viacej zmužilosti, čistomaďarské a či miešané? a tie mnohé a slavné zemanské rodiny slovenské nedokazujú, že nesčíselní jích predkovia krvácali za vlasť? Odmietajúc tvrdenie, žeby v Uhorsku jeden národ mal panovať nad ostatnými, obracia sa proti tým, čo v Uhorsku vidia len maďarský národ a slovanský hľadajú iba „in idea.“ „Národ, akým je slovanský, naproti ktorému Maďari predstavujú taký pomer, ako 1 ku 20, in idea hľadať a v skutočnosti ho nevideť, je nesmysel!“

Maďari vo svojej vrodenej márnomyseľnosti v týchto bojoch často zavadili do toho, že jích plemeno vyššie stojí, nežli plemeno slovanské. Kossuth teda tých, ktorí snáď na základe takejto nauky chceli by zničenie slovenského jazyka, odkazuje na Rotteckovo pojednanie o pomere rečí, a čudným individualitám, tvrdiacim, že Maďari neučili sa od Slovanov ničomu, jadrne privoláva: veruže viacej, nežli naopak! Už pospolitý človek slovenský je omnoho vzdelanejší od maďarského. Sedliak turčiansky, liptovský, oravský atď. hoden je maďarskému učiteľom byť.

Maďarská zúrivosť nazvala to protizákonným, že slovenskí národní mužovia obrátili sa ku trónu so svojími žalobami. Kossuth na to odpovedá: A čím sa previnili proti zákonu? Že dokázali nevinnosť Slovákov? že v cirkvách čisto slovenských pri službách božích žiadajú výlučne materinskú reč? že reč a národnosť svoju vzdelať a rozviť chcejú? že žiadajú si slovenského censora k posudzovaniu slovenských spisov? že prosili ponechanie slovenskej kathedry prešporskej, kde mládež učila by sa tej reči, v ktorej v živote ona má vyučovať iných? Nie panslavismus, ale fanatická propaganda maďarská je zkazou vlasti!

Záverečne unesený zvolá, že prepiati Maďari a maďaromani, ktorí zhusta pochutnávajú si na chlebe slovenskými mozoľami nadobudnutom, ani tymto násilenstvom nevykonajú ničoho. Tak je! Žil

v tom, čo je i dnes, po styridsaťročnom ťažkom boji, našou nádejou, vierou, presvedčením.

Vôbec všetky idey a tužby, všetky bôle, všetka horkosť, ktoré, počnúc od prvých kriesiteľov nášho národného života, až na naše časy hýbu myšľou i srdcom rodu verných Slovákov, prebývaly už vo vznešenom tomto duchu.

Zomrel, ako prísediaci súdu viacero stolíc, v Košútoch 31. júla 1849. roku, v 68. svojho veku.

Jozef Škultéty.

Príspevky ku kvetne
okolia trenčiansko teplického.

Od *Jos. L. Holubyho.*

Pred rokom poslal mi Jaroslav Fleischer, správca statkov gróf a Zamoyského v Horných Motešiciach, balík sasených rastlín z toho okolia k prehliadnutiu, medzi ktorými nachodily sa i veľmi vzácne druhy, ktoré som dosiaľ z územia trenčianskej stolice ešte nebol videl. Umienil som si teda, že, nakoľko mi to čas a okolnosti dopustia, sám tento kraj navštívim a jeho rastlinstvo si poobzerám. Dňa 16. juna m. r. ztrávil som v okolí Teplíc viac hodín, značiac a sbierajúc vzácnejšie druhy, dňa 6. a 7. septembra však bavil som sa v H. Motešiciach, kde sme s p. Fleischerom pochodili blízke vrchy a polia a značný počet spomenutia hodných rastlín našli.

V botanickej literature vztahujú sa nasledujúce články na kvetnu okolia trečiansko-teplického:

M. v. Uechtritz: „*Pflanzenvarietäten beobachtet auf einer im Sommer 1819 unternommenen Reise.*“ (Flora, 1822, pag. 573—598.) Opisujú sa tu daktoré, pôvodcovi novými sa zdajúce, výdružia. Copiu tohoto článku ďakujem pánu A. Knappovi vo Viedni.

Dr. **Kar. Kiko**, rodom zo Zay-Uhrovca, vydal: „*Brevis adumbratio Comitatus Trencsiniensis cum enumeratione plantarum hic sponte crescentium. Pestini 1845.*“ Túto prácičku Kikovu opatril mi p. Eug. Marsovszky, snemovný vyslanec, z peštianskeho musea, jako i všetky Kitaibelove rukopisy na kvetnu Trenčianska sa vztahujúce, čo i tuto s vyslovením vrelej vďaky spomenúť za povinnosť si pokladám. Škoda, že Kikov v abecednom poriadku sostavený soznam rastlín obsahuje len púhe mená (v počte 486) bez autorov a stanovísk, a oplýva chybami tisku. Domnievam sa, že tento soznam pochadza od prof. Sadlera († 1849) a sostavený je na základe Rochlových exsiccatov a Kitaibelových rukopisných značiek v peštianskom museum opatrovaných.

Dr. **E. Lang** z Nitry: „*Das Trentschin-Teplitzer Thal und dessen Mineral-Quellen.*“ (Verhandl. d. Ver. f. Naturk. z. Press-

burg. 1857. II.) Na strane 2. spomína daktoré rastliny z okolia teplického. Udania tieto sú však veľmi povrchné.

Dr. **Körber** z Vratislavy, slavný lichenolog, bavil sa v Tepliciach r. 1858 za tri týždne, a písal: „*Ueber die naturhistorischen Verhältnisse des Bades Teplitz bei Trentschin und seiner Umgebung.*“ (Jahresber. d. schles. Gesellsch. f. vaterl. Kultur. Breslau. 1858, pag. 56—58.) Článok to pre kvetnu teplickú veľmi dôležitý, ač daktoré udania nie sú spoľahlivé. Stachys lanata Aid. istotne okolo Teplíc nikde divo nerastie, ale len S. germanica L.; Lunaria indivisa a Dentaria leucophylla, sú patrne chyby tisku na miesto Lunaria rediviva a Dentaria enneaphylla. Polygala Chamaebuxus, Scorzonera humilis a Parietaria erecta potrebujú potvrdenia. Körber sa hlavne s lišajníkami zapodieval i v Tepliciach, a od vrchného zahradníka teplického, Gräffa, dostal som jeden Körberov list od r. 1872, v ktorom daktoré vzácnejšie druhy lišajníkov z tohoto okolia spomína. Tieto veľmi dôležité udania zasluhujú, aby boly uverejnené, a tak jich tu podávam dľa Körberovho listu:

Solorina saccata L. Na Klepáči v dierach zeme.
Menegazia terebrata Hffm. Tamže na stromoch.
Pannaria rubiginosa β. conoplea Ach. Tiež tam.
Placodium circinatum Pers. Na vápen. skalách.
Psoroma crassum Ach. Na Klepáči po vápen. skalách.
Thelotrema lepadinum Ach. Na ihličnatých stromoch.
Biatora silvana Krb. Na stromoch na Klepáči.
Arthrosporum accline Fw.
Opegrapha gyrocarpa β. dolomitica Krb. Na dolomite Tlstej Hory.
Coniocybe gracilenta Ach. Na koreňoch stromov.
Stigmatomma cataleptum Ach. Na Grahovci.
Thelidium crassum Mass. Na dolomite Klepáča.
Sagedia affinis Mass. Na bukoch Tlstej Hory.
Verrucaria dolomitica Mass. Tamže, na dolomite.
V. muralis β. confluens Mass. Na vápne Klepáča.
Arthopyrenia stenospora Krb. Na stromoch Tlstej Hory.
A. micropila Krb. Tamže, na bukoch.
Collolechia caesia Duf. Na vápenných skalách.
Lecothecium corallinoides Hffm. Tiež tam.
Collema mycrophyllum Ach. Na bukoch.
C. tenax Sw. Na Klepáči.
C. pulposum β. granulatum Sw. V spoločnosti Soloriny na Klepáči.
Thyrea pulvinata Schaer. Hojne na vápenných skalách.

S. Schiller: „*Fragmente einer Flora der Gegend des Warmbades Teplicz in Oberungarn.*“ (Oesterr. botan. Zeitschrift. Wien. 1867, p. 38—42.) V tomto článku má najväčšiu cenu soznam rastlín barónom M. Uechtritzom r. 1819 v okolí teplickom sbieraných, ktoré jeho syn R. Uechtritz dľa exsiccatov sostavil a Schillerovi k uverejneniu poslal. Daktoré Schillerove udania potrebujú, aby boly potvrdené lebo objasnené, tak: Senecio erucifolius L. (ja som v celom okolí len S. Jacobaea L. videl), Cirsium arvensi-palustre,

Hieracium saxatile Jacq. (bude to bezpochyby H. bupleuroides Gmel.), Cicuta virosa L., Archangelica officinalis Hoffm., Tordylium maximum L. a iné. Dúfam, že nám p. Fleischer, ktorý má tak výbornú príležitosť okolie toto prezkúmať, tieto pochybné a otázne udania časom buď potvrdí buď objasní.

Kremä tu už spomenutých floristov sbierali v tomto okolí: *Rochel* *), *E. Keller*, paní *Ludvina Winklerova*, Dr. *Brancsik* a iní.

Najbližšie okolie H. Motešíc má o mnoho bohatšiu kvetnu, než okolie Teplíc. Celá motešická, utešenými vrchami a pečlivo opatrovanými lesami obrúbená dolina podobá sa velikánskemu parku. Máš tu po horách z oboch strán doliny pohodlne upravené chodníky so sedadlami na príhodných miestach a na vyčnievajúcich končiaroch s pavillonmi, ktoré rozkošný výhlad poskytujú do okolia. Keď je človek navyknutý len po horách hrozne zpustošených a od pasúcich sa stád až do hola obhryzených kopcoch chodiť, tak dobre sa cíti v takom kraji, kde rozumné hospodárstvo prírode nielen násilie nerobí, ale neľutujúc nákladu, ešte i zo suchých kopcov tvorí utešené lesy a na menej príhodných svahoch krásne obilie dochováva. Kto sa chce pokochať na vzornom hospodárstve grófa Zamoyského, ktoré jak majiteľovi tak aj správe ku cti slúži, nech neľutuje, dostaviť sa do blízkosti Motešíc, sem prísť a istotne sa mu obraz utešených polí, lúk, hôr a celej rozkošnej doliny motešickej hlboko vštepí v pamäť a mimovoľne zatúži: bárby sme po našom kraji všade mali také hospodárstva!

Vzácnejšie rastliny z okolia trenč.-teplického a h.-motešického, ktoré som tam buď sám spozoroval, buď v sbierkach p. Jaroslava Fleischera videl, sú nasledujúce:

Equisetum arvense L. β. *nemorosum* ABr. Medzi krovinami pri potoku pod Machnáčom.

E. Telmateia Ehrh. Výše Motešíc na mokrinách, miestami hojne.

E. palustre L. Normálna forma všade po mokrých lúkach, vydružie β *polystachium Vill.* pod Machnáčom roztrasené.

Asplenium Ruta muraria L. var. *Brunfelsii Heufler*, v puklinách vajcenných skál u jaskyne pod Machnáčom na Korci.

Aspidium lobatum Sw. Na stinných miestach a pri potokoch hôr u Motešíc. (Fleischer exs.) Mimo týchto kapradov spozoroval som ešte i *A. Filix mas* Sw. a *A. Filix femina* Sw., jako i *Cys-*

*) Anton Rochel, narod. v Neunkirchen v D. Rakúsku 18. júna 1770, bol od roku 1805–1820 jako lekár u grófa Aspermonte v Rovňach niže Púchova, kde 4 Centurie sušených rastlín vydal. Ztadiaľto podujímal časté výlety po Trenčiansku, menovite na Strážovské vrchy a do Vysokých Tatier. Vydal viac floristických spisov, v ktorých však na teplické okolie nenachádza sa udaní. Rukopisy jeho nahliadnul som minulého roku v botan. dvornom kabinete vo Viedni. Zomrel r. 1847 v Štýrskom Hradci. Svoj bohatý herbár bol ešte r. 1839 tehdajšiemu saskému kraľovi Friedr. Augustovi predal. Veliké množstvo Rochlovských exsiccatov mal i A. F. Lang, po jehož smrti kupom prešly do rúk Dra. Kecka v Aistersheime. V týchto herbároch, jako i po mnohých museách a privátnych sbierkach nachodia sa i mnohé trenčianske, menovite teplické rastliny.

predovšetkým robiť rozdiel medzi hradom hlavným a hradom vedľajším. Posledný totiž objíma len menší kraj čili takzvaný dištrikt a nemáva obyčajne svoju právomocnosť, ako určite na pr. čítame: Tata non fuit tale castrum, quod propriam jurisdictionem haberet, sed Comaronis submissum. Takých vedľajších hradov a spojených s nimi dištriktov bolo pri každom hlavnom hrade niekoľko a obyvateľstvo tychto dištriktov počítalo sa za príslušníkov hlavných hradov i ohľadom súdnej právomocnosti, i vojenskej povinnosti i ohľadom poplatnosti. O rozsiahlosti príslušenství jednotlivých hlavnych hradov môžeme už podľa toho súdiť, že na pr. ku kráľovskému hradu temešvarskému patrila celá terajšia stolica temešská, torontálska a najväčšia časť báč-bodrožskej, čili že územie tohto hradu siahalo od severinského Banátu až ku Dunaju pri srbskom Belehrade. Podobne náležalo ku kráľovskému hradu veľko-varadínskemu celé Zátisie a p.

Na Slovensku bolo takých hlavných hradov niekoľko, lebo nemožno najsť spoločnej spojitosti aspoň v tomto ohľade. Medzi hlavnými tymito hrady sluší menovať: hrad prešporský, hrad nitriansky, ku ktorým patrilo územie v obvode oboch stolíc, ovšem s mnohými podriadenymi hradmi. Hrad zvolenský, ako najdôležitejší, k nemuž prislúchalo územie celej stolice zvolenskej, turčianskej, liptovskej a najväčšia časť, ak nie celá stolica hontianska a tekovská. O trenčianskej stolici raz dalo by sa súdiť, že tiež prislúcha ku zvolenskému hradu, indy však čítame: Trenchin arx cum provincia sua, čím v pochybnosť uvedení sme, máme-li považovať trenčínsky hrad za samostatny alebo za podriadený zvolenskému, ačpráve je posledné pravdepodobnejšie, poneváč by inak zvolenský gróf, ako kastelan hradu zvolenského, nemal žiadnej úradnej funkcie v trenčianskej stolici. Konečne so zreteľom na slovenské územie v kraji pred Tisou alebo v tych takzvaných partes septentrionales Regni Hungariae, nádobno nám menovať hrad šarišský, ako hlavny a predný.

Predstavenými kráľovských hradov bývali kasteláni, obyčajne dvaja, pričom prichodí dôležité podotknutie, že kasteláni hlavnych kráľovských hradov mávali tiež titul stoličných grófov, ako príslušenstvo titulu kastelánskeho, čím však ovšem i šľachta, vyňatá z právomocnosti hradu a kastelána, bola jim ako stoličným grófom opäť podriadená. Ináče bola politická moc i šľachta vyňatá z právomocnosti kastelána, ako jasne čítame v inštrukcii Ferdinanda I. kastelánom jagerskym, ktorym dľa inej inštrukcie tohože kráľa prislúchalo: administrationem honoris comitatuum Hevesiensis ex Borsodiensis, jichž nominálnym grófom bol biskup, potom judicia administrare, jurium possesionariorum procurationem obireneqocia colonorum discernere, a kremä toho rozumie sa vojenské funkcie viesť a starať sa nielen o obranu zámku, ale i o doplnenie a zásobenie posádky, k čomu boly už ustanovené určité dôchodky, dopravované príslušníkami hradu. Inde, avšak nie všade, upevnila sa moc kastelánov tak ďaleko, že i šľachta na území hradu bola kastelánom podriadená, čo menovite platí o krajoch rumunskych. Na

Slovensku dvojitosť táto obišla sa tým, že kasteláni hlavných hradov boli zároveň stoličnými grófmi.

Právomocnosti kráľovských hradov čili moci kastelánov boly podriadené asi nasledujúce triedy obyvateľstva: jobagiones castri, niekdy tiež nobiles jobagiones, potom udvorníci, ďalej castrenses alebo populi castri a konečne hospites. I zdá sa, že miena sa tým organisované triedy obyvateľstva, lebo hovorí sa o: comites nobilium jobagionum castri, comites jobagionum castri, comites udvornicorum, comites hospitum a p.

Najprv vymanili sa z moci hradov biskupi, ako rišski baróni, potom opáti a kapituly, tychto nasledovala šľachta jednak barones (ako grófi gymesský, pezinský, sväto-ďurský a p.), jednak takzvaní servientes regales, sub vexillo regio militantes a konečne i hospites alebo osadníci v podhradí v pozdejších dobách pôvodu nemeckého. Postavenie posledných je menovite pre nás dôležité. Vieme na pr., že prešporskí mešťania neboli hospites, boli pôvodne podriadení kráľovskému hradu prešporskému, z jehož právomocnosti vymanili sa až pozdejšie; áno známe i prípady, že na pr. gróti zvolenskí jednotlivým obciam sami udeľujú práva mesta Krupiny, ktoré tieto dávajú si potom potvrdzovať od kráľov. Isté je predovšetkým, že osady čili mestá nemecké na území slovenskom i pred Dunajom i pred Tisou povstaly na území hradov kráľovských a že aspoň pôvodne súvisely s tými to. Behom času ovšem hľadely sa vymaniť tieto mestá a utvorily sa skupenia: sedmoro miest hornoslovenských, štyriadvadsať miest spišských a svobodné mestá, ako Prešporok, Košice, Prešovo, avšak vymanenie to neslo tak rychle. Vieme zajiste celkom určite, že Ján Jiskra ako gróf šarišský rozkazoval i mestám spišským, i Košiciam a Prešovu a vydával košickú komoru v nájom; ako gróf zvolenský velel svojími kastelánmi sedmomestiu hornoslovenskému, vládnul kremnickou komorou a moc táto bola uznávaná bez odporu. Myslíme, že tu predovšetkým hľadeť treba k držaniu hradu zvolenského a šarišského, a nie tak k titulu capitaneus generalis, ktorý poskytoval vojenskú ústrednú moc a vládu nad šľachtou, a mohli by sme poukázať k súčasnému príkladu, kde Ján Hunad ako vládca a kastelán hradu vilâgošvarského, ku ktorému hradu prislúchala celá zarandská a temer polovica aradskej stolice, vládnul tiež nad banskými mesty zarandskými a bral ako držiteľ hradu dôchodky nielen z miest, ale i z banictva v zarandskej stolici, ako v listine zrejme stojí: ... dominum castri Wilagoswar ... item oppidorum Sijrii, Galsa, Merth, Kalodwa, Fejerkeresnaghbanya alio nomine Czibebanya ac Kijsbanya, alio nomine Medwepataka vocatorum ac urburarum in Naghbanya et Kijsbanya predictis et alias ubi vis in pertinenciis dicti castri Wilagoswar habitarum ... Ovšem bývala potom v dobách menej burlivých oboja správa oddelená a snáď i dôchodky z miest a banictva a dôchodky z kráľovských hradov zvlášť účtované a správa jednej i druhej časti zvláštne vedená.

Spojitosť celého slovenského územia od Prešporku až k Heďale dá sa len raz stopovať, a síce za časov Jána Jiskru. V dobách

potomných nachodíme už zvláštnych capitanei generales pre vlastné Slovensko i pre kraj pred Tisou, ako driev obdobná hodnosť palatína pod Matúšom Trenčianskym a Omodejom rozdeľuje obe časti slovenského územia.

Dalo by sa teda starodávne sriadenie Slovenska asi nasledovne určiť:

Územie Slovákmi obývané bolo na dve čiastky rozdelené: na vlastné Slovensko a krajinu pred Tisou až k Hedľale (za touto je už obvod hradu mukačovského rusínsky a hradu Hustu rumunský). Zástupcovia a náčelníci týchto skupenín sú zprvu palatíni (Matúš Trenčiansky, Omodej), potom capitanei generales s mocou nielen vojenskou, ale i najvyššou civilnou. Územia tieto v administratívnom ohľade rozpadajú sa na obvody hlavných hradov kráľovských, z ktorých kasteláni, gróti, vedú administratívné veci; kráľovské komory v Kremnici a Košiciach vedú administráciu finančnú, obyčajne oddelenú od administrácie civilnej a vojenskej. Že v tých nekonečných bojoch o autonomiu Slovenska mnohoráz nenachodíme jednotnej hlavy toho alebo druhého územia slovenského, nemení ničoho na tom dôležitom faktume, že oboje toto slovenské územie malo svoju zvláštnu, oddelenú a samostatnú administráciu z doby starej, pred sv. Štefanom povstalú.

Zbýva nám ešte zmieniť sa o stopách starodávneho práva pre ľud slovenský platného, a to snáď najlepšie bude, keď uvedieme znenie listiny kráľa Belu IV. z roku 1257 doslovne: Bela IV.... libertates suis subditis ordinatas, literarum suarum testimonio consuevit confirmare, ut distinctis libertatibus eorum ultra gravari non possint, quam concessione regia sit expressum. Proinde ad universorum noticiam volumus pervenire, quod cum plures homines de populis nostris de Turch et de Lypto exivissent, et ad aliorum predia fuissent dispersi, nos ipsos ad terras nostras, Zequi videlicet et Bolug, que sunt sub Coroch, similiter et ad terram udvornicorum de Zequi exemptos a iurisdictione castri, facientes revocari talem eis libertatem duximus ordinandam: quod usque ad receptionem trium messium nihil persolvant, et de una villa nostra ad aliam, que sub eadem libertate est constituta, et sub eodem comite ad Turch scilicet, ad Lipto et ad Zolum poterunt se transferre, cum omnibus bonis suis, venditis aedificiis, solutis duodecim denariis villico ipsorum pro tempore constituto. Item in festo sancti Martini solvent duo pondera ipsorum comiti de qualibet mansione. Item de singulis quadraginta mansionibus debent dare pecudem pascualem, quadraginta gallinos et viginti cubulos avene cum cubulo quatuor palmarum et duorum digitorum, sicut est in Turch et in Lipto. De singulis eciam quadraginta mansionibus debent mittere unum aequitem ad exercitum una nobiscum. Item de rebus mobilibus decedentis sine herede comes ipsorum unam rem, quam voluerit, preter servum et ancillam, recipere poterit et non ultra. Item villicum eligent de communi consensu, qui ipsos iudicabit in causis ad duo vel tria pondera ascendentibus. In causis autem arduis eos comes ipsorum iudicabit, et due partes iudicii cedent iudici, tercia vero pars villico

ipsorum pro tempore constituto. In causa vero homicidii comiti marcam dare debent, et leso decem marcas solvere tenebuntur. Alia autem debita et servicia sicut est in Turch et in Lypto consuetum, exercere tenebuntur . . .

Privilegium práve uvedené súhlasí až na malé zmeny s privilegiumom, ktoré vydal kráľ Matiaš r. 1466 príslušníkom kráľovského hradu prešporského v distrikte hradu trnavského i zodpovedá, rozumie sa, až na niektoré zvláštnosti pomerom príslušníkov kráľovských hradov dľa práva rusinského a rumunského, i môžeme teda temer s úplnou bezpečnosťou súdiť, že slovenské obyvateľstvo potvrdzovať si dalo svoje starodávne domáce práva, keď zo strany grófov kastelánov dialy sa rozličné prechmaty a utiskovania, proti ktorým staré právo domáce malo byť zabezpečené.

Podávam tu krátko náčrtok pomerov, ktoré ovšem bude ešte treba vedecky obhájiť a podrobne prepracovať, i urobil som to predbežne v tej dobrej nádeji, že snáď na Slovensku vec tá bude zajímať a že snáď domácim vzdelancom budú známe k tej veci mnohé doklady a objasnenia, ktorých mohlo by sa použiť k podrobnému spracovaniu a obhájeniu otázky.

Ďorď Kossuth.

V Turci, stredisti Slovenska, v tom Turci, z ktorého vysiel veliký apoštol Slovanstva, Ján Kollár, leží malička dedinka Kosuty. Tieto Kosuty, od maďarstva vzdialená obec, jejž pôdy zvláste v tej dobe sotva dotkla sa kedy noha Maďara, daly zase maďarskému národu muža, ktorý zachvátil ho svojím duchom, viedol ho do bojov neobyčajne lichotiacich národnej pýche maďarstva a je v ohľade národného horlenia vôbec najväčším učiteľom tejto sem odpadlej haluzy cudzieho plemena. Szechenyi vedel stavať, tvoriť, národ jeho mu mnoho ďakuje, i nazval ho „najväčším Maďarom;“ Deak dokázal sa v konsolidovaní pomerov a tak v zabezpečení svojho národa; ale v prebudzaní národného povedomia, čo je predsa prvou podmienkou národného bytia, Maďari najviac môžu ďakovať Kossuthovi.

On už nenarodil sa v Turci. Otcovi jeho po odbavení svojich škol, ako je to celkom prirodzené, úzka rodná dedinka nemohla poskytnúť postati. Odišiel ďalej. I octnul sa tam, kde je človek už odlúčenejší od slovenského citu i reči, od toho slovenského ozonu povetria. V dolnom Zempline, v Monoku, usiel postať ako panský fiškal.

V slzách, vyliatych matkou tohto Kossutha, keď od svojho slovenského krbu vyprevadzala ho do cudzieho sveta, zaligotala a okúpala sa hviezda maďarského šťastia. Ako i posiaľ vidíme, že Maďari šťastie svoje stavajú z nešťastia iných, tak bolo to i tu. Úbohá matka slovenská plakala a z príčiny jej plaču pošla radosť národu celkom cudziemu.

V Monoku narodil sa Ludvik Kossuth.

Ale zvláštno! kým on maďarstvom hýbal a stal sa najzaťatejším nepriateľom svojho rodu, v tej opustenej dedinke turčianskej precitnul druhý muž toho mena, tej rodiny, k obrane slovenského národa. Ako čoby osud, ktorý v tamtom tak divnú hru previedol, bol chcel napraviť chybu svojím rozmarom zapríčinenú; ako čoby sa bol sám zhrozil prechvatov tamtoho, i chcejúc ho zavrátiť, zobudil k dokázaniu jeho nepravých motívov člena tej samej rodiny!

Opravdu zvláštno! Kým jeden člen rodiny zimnične, celým ohňom svojho náruživého vnútra a nadaného modzgu pracuje na dvíhaní maďarstva; druhý, možno, nie s menším talentom, ale v chatrnejších, počiatočnejších pomeroch menej pripravený, ujíma sa národa slovenského celým zápalom svojho krásneho ducha.

To je Ďorď Kossuth.

Nemám po ruke dostatočný materiál k sostaveniu jeho životopisu a k nakresleniu jeho pôsobenia, vyvíňovaného v prospech slovenského národa; napísaním tohto náčrtku mienim upozorniť práve na sbieranie takého materiálu, aby tak, keď raz stvorí sa z monografií (akou je menovite i život a pôsobenie Ľudovíta Štúra) historia národného znovuzrodenia slovenského, slušného miesta mohol v nej zaujímať i Ďorď Kossuth.

Narodil sa 1781. roku. Doba, keď účinkovaním Kollára, Šafárika a pozdejšie Ľudovíta Štúra vznikala na Slovensku národná idea, našla ho teda už ako muža vo veku postaveného. Poneváč maďarskej národnosti natoľko prialo šťastie, že zasvietila jej lúč niekoľkými krajšími duchmi vyčarená v takej dobe, keď do okola bola ešte všade tma; poneváč latina, toto puto národnosti, vôbec menej opanovala jej synov tvrdej hlavy a neohebného jazyka, nežli sklonných Slovákov; poneváč už od sklonku XVIII. storočia krajinské zákony vzaly pod záštitu maďarskú reč a tým poskytovaly sa všelijaké výhody všetkým, čo prihlásili sa k nej: nuž hrnuli sa ľudia menovite z národnej tmy Podtatranska za tým svetlom, ktoré bolo samo v sebe čistým, vznešeným, pre nich však nepravým, klamným. Zemanstvo slovenské, ktoré zvláště na základe svojho latináctva tak krásny zástoj hralo v krajine, či už aby neztratilo tento zástoj, či že uznalo oprávnenosť národnej reči, išlo za vatrou predstaviteľmi maďarskej národnostnej idei rozkladanou. Ale, ako sme povedali, bolo to preň svetlo nepravé, klamné. Ono predstavovalo si svetlo, vpravde hnalo sa však za svetlonosom.

Tak stalo sa, že keď zajasal sa vlastný blesk pod Tatrami, keď začalo sa hlásať, že i Slovák má vlastného určenia, najvyššie postavené triedy národa boly už v maďarskom tábore. Hlasy tolo zvestujúce úchvatnejšie hovorily, a predsa s malým výsledkom. Veď Kollárova jediná znelka, ak len bolo niekde iskierky, väčmi zapálila, nežli celá maďarská literatúra tohto odvetvia. Pozdejšie prišiel zase Štúr. Vlastným príkladom demonštroval, že vec, ktorej taký veľký duch tak so všetkým, tak výlučne môže sa oddať, nemôže byť nepravá — a výsledkov bolo predsa veľmi skrovne. Pohyblivejšia vrstva národa bola už odcudzená. Tam výhody, odmeny,

vyhlady: tu len ozaj tá holá pravda, nesľubujúca mimo samej seba ničoho. Tak bolo sa to razom zvrtlo. U nás už nebolo Szechenyovcov, ktorí zapálení, na praktickom poli boli by prevadzali idey veľkých horliteľov.

I začali sa dvíhať Maďari, začali zimnične opanúvat každé pole, kým u nás len niekoľko horlivcov, na prostriedky obmedzených i obmedzovaných, udržovalo vatru.

Začaly sa tam prechvaty, tu utrpenie. Maďarom, prv než boli by ho opanovali, úzke bolo vlastné pole. K Széchenyimu pridružil sa Kossuth — nie s rovným smyslaním čo do prostriedkov, ale za ten istý cieľ so zápalom v náruživosti ďaleko väčším. „Pesti Hirlap" tvoril a organisoval maďarský tábor; odtiaľ vydávaly sa hesla prestupovať medze, zabehovať do zakazaného. Tak začala sa za úzku považovať vlastná pôda. A pod heslami, aké Kossuth vydával, okrádat druhého nebolo spatnostou, nie priestupkom, nie hriechom, ale slávou.

Toto urážanie menovite slovenskej prírody mohlo prebudit Ďorďa Kossutha. Nezavedený oným klamným svetlom, najprirodzenejšie pocítil hriešnosť agitácií svojho bratanca vých. Veď predsa bolo mu pochopiteľným, aký to blud, klam a hriech, keď čiastka jeho krve, jeho slovenskej krve, ženie sa takým zlabom.

Z tejto doby mám pred sebou jeho jeden list. V nedostatku pramenov nemožno mi hovorit o jeho duševnom živote z doby tuto predchádzajúcej; ale v liste tomto otvára sa nám v celej svojej vznešenosti jeho národné smyslanie, jeho súhlas a duševná príbuznost s prvými predstaviteľmi slovenskej idei.

List písaný je Gašparovi Belopotockému. Bol rok 1844. Práve chystalo sa vyslanstvo slovenských národovcov do Viedne, požalovat sa pred samým trónom o krivdách maďarskými borcami robených, ktorí v zachvate svojom nevedeli uznať Slovákovi to, za čo oni pre seba horlili. Kossuth takto píše o tomto pohybe slovenskom: „Ja som bol skrze mnohých, ba i skrze pánov superintendentov projektovaný, ako i provokovaný s deputaciou do Viedne ísť, ponevač to ale pre moje mizerné zdravie ono mna naskrze vystat nemohlo, teda som odpísal, že keď ja nemožem, teda budem na tom, aby z politického stavu od nás niekto sa vybral, ako aj sám od seba sa resolvoval pán Zathureczky Karol, ord. notalis, ktorý k tej veci veľmi by sa bol i pre jeho persónu, i pre jeho stadlosť a výmluvnosť sikoval, a to až do ostatnej hodiny pred všetkými nami. Áno i pred pánom [illegible], našim viči-pánom, ktorý jeho veľmi k tomu nahovárал, sľúbil [illegible] predošlým dňom na congregácii, keď na druhý sa mal, t. j. 14. mája na cestu vybrať, v ten deň ale ráno, keď som sa ja pobral, jemu peniaze na cestu sobrané oddať, odpísal mi, že na žiaden spôsob nemôže ísť, a tak som sa [illegible] nedal. Bol by sa predtým dňom na [illegible] [illegible] čo by sa resolvoval, ale potom už všetko bolo neskoro . . ." Povedali sme, že repräsentanti slovenskej národnosti boli v prostriedkoch obmedzení i obmedzovaní. Sbierkami [illegible] i výdavky viedenskej cesty. Kossuth zaviedol sbierku k tomu cieľu v Turci.

darilo sa mu všetko, prvý bôľny dojem pocítil až vtedy, keď, ako píše, Karol Zathurecký odvolal svoj sľub. Odvolal ho isteže na nejaké pokynutie do Turca došlé.

Ďalší nezdar, ako dozvedáme sa z listu, dotknul sa ho ešte viacej. List písaný je dňa 15. júna, výsledok viedenskej cesty bol mu teda už známy. I píše, že dňa 20. mája bola deputácia na audiencii u arcikniežaťa Ludvika dobre prijatá a ochrana sľúbená, „keby to všetko nasledovalo.“ „Kráľ audiencie žiadne nedáva; to je nedobre.“ Z toho, ako sú vsnované slová tieto do listu, vidno trpký cit, vidno bôľ šľachetného Ďorďa Kossutha. Ale za vec, za tú sirotu slovenskú bolo treba ďalej sa zaujímať. „Ja som u nás sbierku robiť — čítame ďalej v liste — na slovenský Inštitút a na potrebné veci pre náš národ, do behu priviedol.“ I v tom bol mu hlavnou podporou podžupan, Emerik Lehotský, ktorý súčasne so slovenským vyslanstvom bol i vo Viedni a ačpráve snáď za druhým účelom, ale sľúbil: ochotne na pomoci byť deputácii. Sbierka začala sa dariť, Kossuth ufal sa viac sto zlatých sosbierať; ale pravdepodobne vyvinula sa nielen úsilnejšia agitácia, lež ochladilo za slovenskú vec dotiaľ ešte zaujatých duchov i to, že dovolávanie sa práva pre slovenský národ nenašlo na najvyššom mieste zodpovedajúceho vyslyšania. Žaluje sa teda, že nevedel sobrať posľubované peniaze. Čo predsa shromaždilo sa, z toho poslali „študentom, ktorí pre neslušnosť a nespravodlivé s nimi nakladanie z Prešporku do Levoče odišli.“

Pracoval i literárne i na rozširovaní literárnych plodov. „Ďakujem za to srdečne, že podané skrze mňa do kalendára a Pozorníka články sa dali do tisku. Najvďačnejšie by mi bolo ale, keby i to kupectvo s knihami bolo prijaté, ja nedbám pod mojím menom, nech by na vedomie išlo, bol by Maďarom dobrý šnupací tabak, obzvlášte môjmu bratrancovi, peštianskemu Kossuth Lajošovi . . . Ak budem žiť a len málo zdravia budem mať, nezameškám robiť, čo budem môcť pre Slovákov. Ale, milý priateľu, neznám, či moja svieca pre moju neduživosť a starý vek skoro nevyhasne.“

V jedinom tomto liste nachodíme všetky snahy a túžby, ktorým žili tohto času národní naši mužovia. Vznešený starčok, ktorý tak bol by rád predĺžiť svoj život ku prospechu svojho národa, zanechal nám v pamiatke svojho pôsobenia mohutný argument k podvráteniu lživých základov maďarisácie, k podvráteniu bludov „maďarského“ Kossutha. V liste jeho máme znamenité historické svedoctvo. Predbežne nepotrebujeme ísť ani do archívov. Belopotocký písal totiž Kossuthovi po akomsi Szmrecsányimu, načo poznamenáva Kossuth: „Radím dôverne, milý priateľu, Smrečanimu sa so všetkym nedôverovať. On drží od počiatku s Juštovskou ligou, ktorá je maďaromanská, a preto i žiadnu applikaciu, ktorú by veľmi rád bol občiahnuť, už na troch reštauráciach, nemohol, ani tak ľahko u nás neobčiahne, ak ostane i ďalej pri lige maďaromanskej.“

V dobe tejto, kde už maďarismus tak urputne dobýjal pôdu na všetkých stranách, tak divoko vtieral sa do svätýň inonárodnych, v Turci mimo Ďorďa Kossutha nielen Karol Zathurecký a podžupan

Emerik Lehotsky boli este oddaní slovenskej veci, ale maďarismus bol tak obmedzeny, že kto držal s „maďaromanskou ligou,“ pri restauráciach nedostal applikácie.

Boli odpadali. V záujme celého národa, v záujme ľudu, v záujme jich samych bolí nás, keď vidíme tu tmolit, zvijat sa, vegetovat duchaprázdne postavy jich potomkov. Tuhy vyraz, ale podrzujeme ho. Veď čo to za duch, ktory dáva smer jich skutkom ?! Stavat sa, že sú oni Maďari, to veru tarčianskeho zemana nepovznesie uz ani preto, že je blud. Odtrhnuť sa od pravdy, to znamena poníženie. Oni síce zdanlive vysoko nosia hlavu, ach, ale kto v tak podstatnej veci stojí v odpore s pravdou, v odpore so svojím určením, tomu to veru nesvedčí! Od ľudu, s ktorym je jednej krve, nemóže sa odtrhnuť žiadna vrstva národa. A keď to urobí, pobludila, i nemóže ujsť pokute. Dopustíme, že okamzité vyhody ťahaly slovenské zemanstvo do maďarského tábora; ale keby sa bolo zoprelo, iste ze bol by nastal boj a na čas boly by sa mohly zjaviť i neblahé následky boja: predsa konečnym vysledkom toho mohlo byt len jich víťazstvo a s víťazstvom tym zabezpečenie takého postavenia, v akom nachodilo sa slovenske zemanstvo pred maďarisačnou dobou. Ono bolo by znamenalo niečo v krajine!

Takto su len konkurrentmi na úrady. Vystatujú sa ako Maďari. Ale v čom slúžia ku prospechu maďarskej národnosti? V zákonodarstve su ničím, v národnom hospodárstve stoja az pod nullou a literature Maďarov nedali ani jedineho mena. Oni nemajú prečo si žiadať predlženie zivota, ako žiadal si to Ďorď Kossuth, zeby mohol „pracovat pre Slovákov.“

A pracoval ďalej.

Ako uvedeno, list, z ktorého sme tu čerpali, pochádza z 1844. roku. Dvoma rokami predtym, dna 12. septembra píše Jan Kollar na Jozeffyho medzi inym: „Včera sem dostal latinsky list z Kosut (dedina v Turci) od Jiriho Kosuta, bratrance povéstného Ludvíka, redaktora „Hirlapu,“ kde onen tohoto vztekliveem a ztrestencem nazyva, hněvá se na neho, ze se stal nepřítelem svého slovenského rodu a národu, a ze prey mnozi v Turci zemani slovenské noviny žádají, anobrz i nasi proslu u vlady z toho ohledu podporovati chtějí.“ Tento pramen dvoma rokami vedie nas teda nazpat na stopy jeho narodneho pósobenia. V uvedenom liste zpomina, ze pred tyzdnom poslal článok do pestianskeho časopisu „Jelenkor,“ ja zase mam rukopis jeho taktiez maďarsky písaného článku s nadpisom: „Unius lingvae uniusque moris regnum imbecille et fragile est.“ Z tohto teda vidíme, ze nakoľko mimo stoličnych, církevnych a inych verejnych shromazdení utoky proti slovenskej narodnosti robily sa menovite v maďarskom časopisectve, Ďorď Kossuth, ako to zvláste i Čaplovic robil, vystupoval na obranu svojho naroda tam, odkiaľ nápady pochádzaly. V nedostatku slovenského časopisu bol to temer jediny spósob obrany. A ponevač vyžadovala sa k tomu potencirovaná horlivosť a zvláštna umelosť sprostredkovať prijatie takychto článkov v nepriateľskych časopisoch, vďaky našej tito slavni bojovnici zasluhujú vo zvysenej miere. K uvázeniu publici-

stického pôsobenia Kossuthovho potrebné bude teda poprehliadanie maďarského časopisectva z toho času.

Článok, ktorého rukopis predo mnou leží, sotva bol uverejnený. Preto Kossuth pravdepodobne v odpise rozšíril ho medzi svojími priateľmi. Toľko dôvodov, toľko pravdy sotva bol by zniesol ktorýkoľvek maďarský časopis! Začína poukázaním na ustanovenie zákonodarstva, ktorým namiesto mrtvej latiny maďarčina bola postavená za verejno-štátnu reč. Avšak zákonom predpísané medze sa prestupujú. Spasa je len v maďarčine, v inej reči zatratenie; ľudia tí vidia národ len u Maďarov, inde nie; zaznávajú menovite reč slovenskú, „zvučiacu z úst millionov, ktorá už dávno kvitla v Europe, keď o Maďaroch nebolo ešte ani slychu.“ Ale akých dôvodov majú tí, čo vyzliecť chcejú Slovákov z jích národnosti? Že je to vraj maďarská krajina a maďarská ústava. Vysmievajúc túto thesu, hovorí Kossuth o pôvode Uhorska, o udržovaní ústavy a zpytuje sa: Čoby bolo z nej, keby po tatarskom plene Slovania a Nemci neboli hojili jej rany? v tureckých vojnách nesmrteľnosť si vydobyvší Zrini a iní tisíci ničoho neurobili za vlasť, že neboli Maďarmi? vo francúzskych vojnách ktoré pluky dokázaly viacej zmužilosti, čistomaďarské a či miešané? a tie mnohé a slavné zemanské rodiny slovenské nedokazujú, že nesčíselní jích predkovia krvácali za vlasť? Odmietajúc tvrdenie, žeby v Uhorsku jeden národ mal panovať nad ostatnými, obracia sa proti tým, čo v Uhorsku vidia len maďarský národ a slovanský hľadajú iba „in idea.“ „Národ, akým je slovanský, naproti ktorému Maďari predstavujú taký pomer, ako 1 ku 20, in idea hľadať a v skutočnosti ho nevideť, je nesmysel!“

Maďari vo svojej vrodenej márnomyseľnosti v týchto bojoch často zavadili do toho, že jích plemeno vyššie stojí, nežli plemeno slovanské. Kossuth teda tých, ktorí snáď na základe takejto nauky chceli by zničenie slovenského jazyka, odkazuje na Rotteckovo pojednanie o pomere rečí, a čudným individualitám, tvrdiacim, že Maďari neučili sa od Slovanov ničomu, jadrne privoláva: veruže viacej, nežli naopak! Už pospolitý človek slovenský je omnoho vzdelanejší od maďarského. Sedliak turčiansky, liptovský, oravský atď. hoden je maďarskému učiteľom byť.

Maďarská zúrivosť nazvala to protizákonným, že slovenskí národní mužovia obrátili sa ku trónu so svojími žalobami. Kossuth na to odpovedá: A čím sa previnili proti zákonu? Že dokázali nevinnosť Slovákov? že v cirkvách čisto slovenských pri službách božích žiadajú vylučne materinskú reč? že reč a národnosť svoju vzdelať a rozviť chcejú? že žiadajú si slovenského censora k posudzovaniu slovenských spisov? že prosili ponechanie slovenskej kathedry prešporskej, kde mládež učila by sa tej reči, v ktorej v živote ona má vyučovať iných? Nie panslavismus, ale fanatická propaganda maďarská je zkazou vlasti!

Záverečne unesený zvolá, že prepiati Maďari a maďaromani, ktorí zhusta pochutnávajú si na chlebe slovenskými mozoľami nadobudnutom, ani týmto násilenstvom nevykonajú ničoho. Tak je! Žil

v tom, čo je i dnes, po styridsaťročnom ťažkom boji, nasou nádejou, vierou, presvedčením.

Vôbec všetky idey a tuzby, vsetky bôle, vsetka horkosť, ktoré, počnúc od prvych kriesitelov násho národného zivota, až na naše časy hybu myslou i srdcom rodu vernych Slovákov, prebyvaly už vo vznesenom tomto duchu.

Zomrel, ako prísediaci súdu viacero stolic, v Košútoch 31. júla 1849. roku, v 68. svojho veku.

Jozef Škultéty.

Príspevky ku kvetne
okolia trenčiansko teplického.

Od *Joz. L. Holubyho.*

Pred rokom poslal mi Jaroslav Fleischer, správca statkov grófa Zamoyského v Hornych Motešiciach, balík susenych rastlín z toho okolia k prehliadnutiu, medzi ktorymi nachodily sa i velmi vzácne druhy, ktoré som dosiaľ z územia trenčianskej stolice ešte nebol videl. Umienil som si teda, že, nakolko mi to čas a okolnosti dopustia, sám tento kraj navstívim a jeho rastlinstvo si poobzerám. Dna 16. juna m. r. ztrávil som v okolí Teplíc viac hodín, značiac a sbierajúc vzácnejsie druhy, dňa 6. a 7. septembra však bavil som sa v H. Motesiciach, kde sme s p. Fleischerom pochodili blízke vrchy a polia a značny počet spomenutia hodnych rastlín nasli.

V botanickej literatúre vzťahujú sa nasledujúce články na kvetnu okolia trečiansko-teplickeho:

M. v. Uechtritz: „*Pflanzenvarietäten beobachtet auf einer im Sommer 1819 unternommenen Reise.*“ (Flora, 1822, pag. 573–598.) Opisuju sa tu daktoré, pôvodcovi novymi sa zdajúce, vydruzia. Copiu tohoto článku ďakujem pánu A. Knappovi vo Viedni.

Dr. **Kar. Kiko**, rodom zo Zay-Uhrovca, vydal: „*Brevis adumbratio Comitatus Trencsiniensis cum enumeratione plantarum hic sponte crescentium. Pestini 1845.*“ Túto prácičku Kikovu opatril mi p. Eug. Marsovszky, snemovny vyslanec, z pestianskeho musea, jako i vsetky Kitaibelove rukopisy na kvetnu Trenčianska sa vzťahujúce, čo i tuto s vyslovením vrelej vďaky spomenúť za povinnosť si pokladám. Škoda, ze Kikov v abecednom poriadku sostaveny soznam rastlín obsahuje len púhe mená (v počte 486) bez autorov a stanovisk, a oplyva chybami tisku. Domnievam sa, že tento soznam pochádza od prof. Sadlera († 1849) a sostaveny je na základe Rochlovych exsiccatov a Kitaibelovych rukopisnych značiek v peštianskom museum opatrovanych.

Dr. **E. Lang** z Nitry: „*Das Trentschin-Teplitzer Thal und dessen Mineral-Quellen.*“ (Verhandl. d. Ver. f. Naturk. z. Press-

burg. 1857. II.) Na strane 2. spomína daktoré rastliny z okolia teplického. Udania tieto sú však veľmi povrchné.

Dr. **Körber** z Vratislavy, slavný lichenolog, bavil sa v Tepliciach r. 1858 za tri týždne, a písal: „*Ueber die naturhistorischen Verhältnisse des Bades Teplitz bei Trentschin und seiner Umgebung.*" (Jahresber. d. schles. Gesellsch. f. vaterl. Kultur. Breslau. 1858, pag. 56—58.) Článok to pre kvetnu teplickú veľmi dôležitý, ač daktoré udania nie sú spoľahlivé. Stachys lanata Aid. istotne okolo Teplíc nikde divo nerastie, ale len S. germanica L.; Lunaria indivisa a Dentaria leucophylla, sú patrne chyby tisku na miesto Lunaria rediviva a Dentaria enneaphylla. Polygala Chamaebuxus, Scorzonera humilis a Parietaria erecta potrebujú potvrdenia. Körber sa hlavne s lišajníkami zapodieval i v Tepliciach, a od vrchného zahradníka teplického, Gräffa, dostal som jeden Körberov list od r. 1872, v ktorom daktoré vzácnejšie druhy lišajníkov z tohoto okolia spomína. Tieto veľmi dôležité udania zasluhujú, aby boly uverejnené, a tak jich tu podávam dľa Körberovho listu:

Solorina saccata L. Na Klepáči v dierach zeme.
Menegazia terebrata Hffm. Tamže na stromoch.
Pannaria rubiginosa β. conoplea Ach. Tiež tam.
Placodium circinatum Pers. Na vápen. skalách.
Psoroma crassum Ach. Na Klepáči po vápen. skalách.
Thelotrema lepadinum Ach. Na ihličnatých stromoch.
Biatora silvana Krb. Na stromoch na Klepáči.
Arthrosporum accline Fw.
Opegrapha gyrocarpa β. dolomitica Krb. Na dolomite Tlstej Hory.
Coniocybe gracilenta Ach. Na koreňoch stromov.
Stigmatomma cataleptum Ach. Na Grahovci.
Thelidium crassum Mass. Na dolomite Klepáča.
Sagedia affinis Mass. Na bukoch Tlstej Hory.
Verrucaria dolomitica Mass. Tamže, na dolomite.
V. muralis β. confluens Mass. Na vápne Klepáča.
Arthopyrenia stenospora Krb. Na stromoch Tlstej Hory.
A. micropila Krb. Tamže, na bukoch.
Collolechia caesia Duf. Na vápenných skalách.
Lecothecium corallinoides Hffm. Tiež tam.
Collema mycrophyllum Ach. Na bukoch.
C. tenax Sw. Na Klepáči.
C. pulposum β. granulatum Sw. V spoločnosti Soloriny na Klepáči.
Thyrea pulvinata Schaer. Hojne na vápenných skalách.

S. Schiller: „*Fragmente einer Flora der Gegend des Warmbades Teplicz in Oberungarn.*" (Oesterr. botan. Zeitschrift. Wien. 1867, p. 38—42.) V tomto článku má najväčšiu cenu soznam rastlín barónom M. Uechtritzom r. 1819 v okolí teplickom sbieraných, ktoré jeho syn R. Uechtritz dľa exsiccatov sostavil a Schillerovi k uverejneniu poslal. Daktoré Schillerove udania potrebujú, aby boly potvrdené lebo objasnené, tak: Senecio erucifolius L. (ja som v celom okolí len S. Jacobaea L. videl), Cirsium arvensi-palustre,

Hieracium saxatile Jacq. (bude to bezpochyby H. bupleuroides Gmel.). Cicuta virosa L., Archangelica officinalis Hoffm., Tordylium maximum L. a iné. Dúfam, že nám p. Fleischer, ktorý má tak výbornú príležitosť okolie toto prezkúmať, tieto pochybné a otázne udania časom buď potvrdí buď objasní.

Kremä tu už spomenutých floristov sbierali v tomto okolí: *Rochel**), *E. Keller*, paní *Ludvina Winklerova*, Dr. *Brancsik* a iní.

Najbližšie okolie H. Motešíc má o mnoho bohatšiu kvetnu, než okolie Teplíc. Celá motešická, utešenými vrchami a peĉlivo opatrovanými lesami obrúbená dolina podobá sa velikánskemu parku. Máš tu po horách z oboch strán doliny pohodlne upravené chodníky so sedadlami na príhodných miestach a na vyčnievajúcich končiaroch s pavillonmi, ktoré rozkošný výhľad poskytujú do okolia. Keď je človek navyknutý len po horách hrozne zpustošených a od pasúcich sa stád až do hola obhryzených kopcoch chodiť, tak dobre sa cíti v takom kraji, kde rozumné hospodárstvo prírode nielen násilie nerobí, ale neľutujúc nákladu, ešte i zo suchých kopcov tvorí utešené lesy a na menej príhodných svahoch krásne obilie dochováva. Kto sa chce pokochať na vzornom hospodárstve grófa Zamoyského, ktoré jak majiteľovi tak aj správe ku cti slúži, nech neľutuje, dostaviť sa do blízkosti Motešíc, sem prísť a istotne sa mu obraz utešených polí, lúk, hôr a celej rozkošnej doliny motešickej hlboko vstepí v pamäť a mimovoľne zatúži: bárby sme po našom kraji všade mali také hospodárstva!

Vzácnejšie rastliny z okolia trenč.-teplického a h.-motešického, ktoré som tam buď sám spozoroval, buď v sbierkach p. Jaroslava Fleischera videl, sú nasledujúce:

Equisetum arvense L. β. *nemorosum* ABr. Medzi krovinami pri potoku pod Machnáčom.

E. Telmateia Ehrh. Vyše Motešíc na mokrinách, miestami hojne.

E. palustre L. Normálna forma všade po mokrých lúkach, vydružie β *polystachyum Vill.* pod Machnáčom roztrasene.

Asplenium Ruta muraria L. var. *Brunfelsii Heufler*, v puklinách vápenných skál u jaskyne pod Machnáčom na Korci.

Aspidium lobatum Sw. Na stinných miestach a pri potokoch hôr u Motešíc. (Fleischer exs.) Mimo týchto kapradov spozoroval som ešte i *A. Filix mas* Sw. a *A. Filix femina* Sw., jako i *Cys-*

*) Anton Rochel, narodil sa v Neunkirchen v D. Rakúsku 18. júna 1770, bol od roku 1805–1820 jako lekár u grófa Aspermonte v Rovňach niže Púchova, kde 4 Centurie sušených rastlín vydal. Ztadiaľto podujímal časté výlety po Trenčiansku, menovite na Strážovské vrchy a do Vysokých Tatier. Vydal viac floristických spisov, v ktorých však na teplické okolie nenachádza sa údaj. Rukopisy jeho nahliadnul som minulého roku v botan. dvornom kabinete vo Viedni. Zomrel r. 1847 v Štyrskom Hradci. Svoj bohatý herbár bol ešte r. 1839 tohdajšiemu saskému kráľovi Friedr. Augustovi predal. Veliké množstvo Rochlovských exsiccatov mal i A. F. Lang, po jehož smrti kúpou prešly do rúk Dra. Kecka v Aistersheime. V týchto herbároch, jako i po mnohých museach a privátnych sbierkach nachodia sa i mnohé trenčianske, menovite teplické rastliny.

topteris fragilis Bernh. var. *anthriscifolia* Koch. a *Asplenium Trichomanes* Huds.

Phleum Boehmeri Wib. Hojne po suchých trávinách.

Piptatherum paradoxum PB, Túto utešenú a vzácnu trávu, ktorej najsevernejšie stanoviská v Uhrách dosiaľ známe boly: Ostrihom (Feichtinger exs.), Brezová v Nitriansku (Dan. Sloboda exs.) a Inovecké hory (E. Keller exs.), objavil Fleischer v motešických horách, kde som ju i sám na viac miestach ešte v šeptembri minulého roku videl. Reuss jej v Kvetne Slovenska neudáva.

Panicum Crus galli L. β. *aristatum* Nlr. (P. stagninum Host) u potokov a na bahnatých miestach u Teplej a Teplíc. Veľmi drobná forma s tenučkým steblom, úzkymi listami a kyprým, málokvetým klasom, ktorú som najsamprv v Bošáckej doline na konopniciach v hojnosti spozoroval a v rukopiše Kvetny Trenčianska jako *var. exiguum* m. poznačil, nachodí sa i u Teplej. Na prvý pohľad zdá sa táto forma od normálnej na toľko rozdielnou, žeby mohla byť za zvláštny druh považovaná, avšak je to len stanoviskom a nedostatkom svetla podmienená forma z P. Crus galli, ktorá zasiata na kyprú, mokrú, piesočnatú pôdu vyrostá v typický druh.

Setaria vrticillata PB. Na vzdelávanej pôde, zvlášť po zahradách.

Avena fatua L. β. *glabrata* Peterm. (*A. hybrida* Koch.) S obyčajnou ovsihou medzi jarinami a na úhoroch v Teplej zriedka. Normálna A. fatua bola tohoto roku u nás všade opravdovou pliagou poľných hospodárov. Náš ľud hovorí, „že sa ovsiha zaprísahala, že gazdovi do stodoly nepôjde, a predsa ho nikdy neopustí, lebo čoby jej semeno i sedem rokov pod hrudou ležalo, predsa zíjde."

Sesleria coerulea Ard. Po všetkých vyšších vápennych skalách.

Glyceria distans Whlb. Hojne pri tehelni motešickej. Medzi rukopisami Kitaibel-ovými v peštianskom museume nachodí sa i viac soznamov dľa Rochel-ových trenčianskych exsiccátov sostavených, ktoré pre Kvetnu našej stolice vysokú cenu majú. V jednom z týchto rukopisov spomína sa medzi Rochel-ovými rovňanskými rastlinami i „Glyceria distans" s poznámkou „culta." Či Rochel do svojej rovňanskej zahrady semeno tejto trávy z južných Uhár doniesol, alebo ju skutočne dakde na území trenčianskom sbieral a zo semena tu nabraného dochoval, s určitosťou povedať nemožno. Nápadné je, že u Motešíc inde tiež nerastie, aspoň sme jej na inom stanovisku nespozorovali, než práve len pri tehelni.

Melica ciliata L. Na skalnatých miestach.

M. uniflora Retz. V Panskom Háji.

Koeleria cristata Pers. Všetky b. M. Uechtritzom opísané výdružia sú istotne len stanoviskom podmienené formy jednoho druhu, ktoré jedna do druhej prechádzajú. Na vlhkých stinnych miestach je štíhlejšia, bľadšia, klas kyprejší, na suchých úslunych stanoviskách tuhšia, viac sivá, s klasom hustejším a často barvenym. Nápadná je β *major* Nlr. jaká sa medzi normálnou formou na dobrej pôde všade porôznu nachádza a ani okolo Motešíc a Teplíc nechybuje.

Festuca glauca Lam. Na skalách často.

Bromus asper Murr. Roztrúseno po sečach. B., serotinus Benk, ktory je v okolí Z. Podhradia tak časty po horských vlhčinách, som u Motesic nespozoroval, ač nepochybujem, že i tento druh v Uhrách mojím vedomum len u Podhradia najdeny, tam na príhodných mie stach objaveny bude.

Carex virens Lam. V sečach na miernovlhkych miestach.

C. humilis Leyss. Na skalách vápennych u Motešic (Fleisch. exs.)

C. alba Scop. Na skalnatych miestach u Teplic. (Braues exs.)

C. pilosa Scop. Častá všade v horách.

C. Oederi Ehrh. Vyše Teplíc u cesty k Baračke vedúcej na pramenitych miestach hojne.

C. lepidocarpa Tausch. S predošlou, avšak o mnoho vzácnejšia. Tento druh, dľa inych len vydružie predošlej, ani v Reussovi, ani v Hazslinszkého, ani v Neilreichovych na Uhry sa vzťahujúcich floristickych dielach, ani v žiadnej mne známej lokálnej kvetne Uhorska sa nespomina. Banujem velice, že som si z tejto ostrice len jeden prímerok pre svoj herbár vzal a až doma som ho dľa dra. Čelakovskeho Prodromu květ. česk. a dľa českých, vo svojom herbári opatrovanych exemplárov určil.

C. hirta L. var. *hirtaeformis* Pers. Na brehách potokov teplickej a motešickej doliny. Kremä tu uvedenych ostríc rozšírené sú po celom mnou pochodenom území ešte *C. muricata* L., *vulpina* L., *vulgaris* Fr., *acuta* L., *montana* L., *praecox* Jcq., *digitata* L., *panicea* L., *glauca* Scop., *Michelii* Host., *distans* L., *silvatica* Huds., *tomentosa* L. a *pallescens* L.

Luzula pilosa Wlld. V horách metešickych. (Fleisch. exs.)

L. albida DC. β. *cuprina* Roch. V sečach častá.

Juncus filiformis L. Pod Machnáčom na pramenitych trávinách, kde mu spoločnosť tvorí J. glaucus L. Tento v Uhrách dosiaľ len na holach banátskych hojne, oravskych a spisských sporadicky rastúci druh objavil pri Motesiciach pán Fleischer a ukázal mi ho vo svojom herbári.

Allium fallax R. S. Na skalnatych miestach Korca, kde i utesený, pestovania v zahradách hodný zlty česnak (*A. flavum* L.) sa nachodí.

Majanthemum bifolium DC. V horách motesickych. (Fl. exs.)

Gladiolus imbricatus L. V Drieňovej u H. Motesic. (Fl. exs.)

Orchis pallens L. V motesickych horách (Fleicher exs.)

O. speciosa Host. Tiez tam. (Fleischer exs.)

Ophrys arachnites Murr. Zriedka na jednej horskej luke u Motesic. (Fleischer exs.)

Epipactis microphylla Ehrh. Tento vzácny druh dostal som od pani Ludviny Winkler z okolia Teplic, sám som ho pod Machnáčom spozoroval. Medzi viac prímerkami tam najdenymi bol jeden tak obrovsky, že prevysoval 1½ stopy a mal 41 kvetov! Z Orchidei videl som okolo Teplic este i *Orchis militaris* L., *globosa* L., *Morio* L., *latifolia* L., *Listera ovata* RBr., *Neottia Nidus avis* Rich., *Epi-*

pactis latifolia All., *Cephalanthera pallens* Rich., *ensifolia* Rich. a *rubra* Rich.

Quercus sessiliflora Sm., *pedunculata* Ehrh. a *pubescens* Wlld. tvoria po tomto okolí buď celé lesy, alebo pomiešano s inými stromami rostú. Q. Cerris L. som tu nevidel.

Chenopodium opulifolium Schrad. Na smetiskách v Motešiciach často.

Plantago maior L. Neďalako Kúpeľov pri potoku som našiel veľmi bujný prímerok, jehož listy tak veliké, jako dlaň a vráskaté boly, stvol ale nosí pod klasom dva dobre vyvinuté listy. Ostatne monstrosity môžu sa objaviť u ktoréhokoľvek druhu, ale zaslúžia, aby boly registrované a sbierané. Zo spomenutia hodných výdruží videl som β. *cruenta* Hol. na ušlápaných cestách pri Teplej, a γ. *asiatica Donc.* (*P. paludosa Turčaninow.*) Toto veľmi nápadné výdružie videl som i z Ozoroviec, kde ho nebožtík F. Bohatsch sbieral a s originály Turčaninovými v Jankovom herbári porovnal. Rastie i u Teplej na roľach miestami v hojnosti. Stínne, vlhké stanoviská podmieňujú toto výdružie, ktoré na otvorenych miestach poznenáhla prechádza do typického druhu. Rastie nielen v tomto okolí, ale všade, jak v dolinách tak i na vrchoch po roľach, zvlášť konopniciach. Často má za spoločníka *Panicum Crus galli* L. var. *exiguum* Hol., ktoré práve tak, jako tento kolocier, medzi hustými svetlo a priestor ujímajúcimi konopami skrslo v biedneho trpaslíka.

Vallerianella dentata Poll. Na suchých trávinách u Teplej.

V. Auricula DC. Na roľach pri Teplej, zriedka.

Valeriana exaltata Mik. Pri potoku v motešickej doline.

V. simplicifolia Kab. (V. dioica L. β. simplicifolia Rb.) Na pramenitých horských lúkach u Motešíc (Fleischer exs.) Túto rastlinu, spozorovanú v Uhrách len na veľmi málo stanoviskách, sbieral som sám pri Z. Podhradí a neďaleko Pruského na horských lúkach, Reuss a Hadzslinszky jej vo svojích kvetnách neuvádzajú.

Knautia moravica. Schur! Schur zomrel r. 1879 a tak jeho „Phytographische Mittheilungen,“ ktoré počal uverejňovať v spisoch brnenského prírodov. spolku, nedokončené ostaly a i opis tejto rastliny dakde medzi rukopisami neuverejnený ostal. Mám zo Schurovej ruky originálne prímerky u Brna sbierané, ktoré sa s našou rastlinou úplne srovnávajú, a i Schúr poznal v poslanej mu s Trenčianska Knautii svoju moravskú. Do Baenitzovho Herbarium Europaeum poslal som prímerky z našeho okolia, kde boly pod číslom 2552 a po druhyraz v doplnkoch A. č. 737 vydané. Okolo Motešíc a Teplíc rastie tiež hojne. Po Nitriansku a Trenčiansku nachodí sa na mnohých miestach, zvláste často po roľach pozdlž Karpatov. Podávam tu opis našej rastliny.*)

---

*) **Knautia moravica Schur!** Perennis, rhizomate repente, caule tereti superne ramoso, retrorsum setoso et canescenti-puberulo; foliis basilaribus ablongo-lanceolatis utrinque attenuatis, vel pinnatifidis, caulinis sessilibus lanceolatis vel pinnatifidis, laciniis linearibus vel lanceolatis, omnibus remote serratis, scabris: pedunculis apice dense patentim-setosis, setis diametrum pedunculi duplo superantibus: involucri faliolis ovatis acuminatis

Bellidiastrum Michelii Cass. U Omšennej (E. Keller exs.)

Galinsoga parviflora Cav. V parku motešickom (Fleischer exs.) Táto peruánska rastlina je v Prešporku už udomácnená a rastie hojne v zadunajskom parku a po záhradách sama od seba bez všetkej opatery, kde som ju už r. 1854 videl a sbieral; Bolla ju udáva v Malackách a Majer v Pätikostoloch. Do Motešic sa len nedávno mohla dostať bezpochyby s cudzími semenami alebo kvetinami v hrncoch pestovanými.

Erigeron canadensis L. Pôvodne z Kanady, a teraz už po celom svete jako proletár po pustých miestach, pri cestách na smetiskách, v sečach a na štrku riek a potokov sa zaráža. (Viď môj článok „Ueber einige Wander- und Kultur-Gewächse des Trentsch. Comit." v spisku Trenč. prírodov. spolku 1878, pag. 47.) Hojne i pri Motešiciach a Tepliciach.

E. serotinus Whe. V sečach, pri cestách a vlhkých trávinách v doline motešickej a teplickej.

Xanthium strumarium L. Často na smetiskách, pri cestách a na štrku potokov u Motešic a v teplickej doline. O rozšírení tejto rastliny uverejnil dr. Egon Ihne (XIX. Ber. d. Oberh. Gesellsch. f. Natur- und Heilk. 1880) veľmi zajímavý článok, v ktorom medzi iným na str. 69. svedčí, že v Švédsku, kde ešte r. 1835 sa nachodila, docela vyhynula. Kromä škandinávskeho ostrova, viac menej častá nachodí sa nielen vo všetkých europejských krajinách, ale i na mnohých miestach Ásie, Afriky a sev. Ameriky.

Xanthium spinosum L. V Teplej na smetiskách a pri ceste, v Tepliciach som tiež jeden primerok videl. Fleischer mi hovoril, že ho i v Motešiciach spozoroval. O rozšírení tejto rastliny po svete zaslúži prečítať si článok dra. E. Ihne (l. c. p. 80 sq.) Nakoľko mne bolo známo rozširovanie sa tejto pliagy dolnozemských hospodárov, podal som správu o tom v spomenutom článku spisku Trenč. prírodov. spolku (str. 48).

Schillerom spomenuté „*Chrysanthemum montanum Linné*" u Trenčianskych Teplic není nič iného, než Chr. Leucanthemum L., miláček to vydaja žiadostivých dievčat, ktoré z jednotlivých kvietkov veštia, či sa vydajú či nie.*

[illegible] super [illegible] longis obtectis, margine [illegible] 8 aristato, [illegible] immixtis setis [illegible] Blízka jej [illegible] Wien 1858 p. 127 [illegible] glandu- [illegible] involucri [illegible] 12–14 dentato," [illegible] naša [illegible] a keď sa [illegible] tolus [illegible] kto ne- [illegible] Knautia arvensis [illegible] kvetami, [illegible] u nás [illegible] K. [illegible] najčastejšie po zapustených [illegible] a po [illegible] sa nachodí

Filago canescens Jord. Na úhoroch a v sečach u Teplíc.

Senecio erraticus Bertol. Pri motešickej tehelni.

S. Fuchsii Gmel. (S. sarracenicus L. non Koch.) V sečach, i

S. Jaquinianus Rb. (S. nemorensis L.) v Panskom Háji.

Centaurea decipiens Rb. Častá na lúkach. (Fleischer exs.)

C. axillaris Wlld. na Korci. Mám z Fleischerovej ruky z okolia motešického prímerky, ktoré sa približujú k mäkkej charpe (Cent. mollis WK.).

C. maculosa Lam. Po celom okolí na trávinách suchých.

Z lopúchov som videl v Tepliciach všetky tri (*Lappa tomentosa* Lam., *maior* Gaertn., *minor* Dl.) V jarku u cesty na Machnáč vedúcej spozoroval som jeden lopúch, ktorý je vierepodobne miešanec z plsťnatého a väčšieho povstalý (L. tomentosa × maior). Ten istý videl som i pod trenčianskym hradom.

Tragopogon orientalis L. Často na lúkach a v sadoch.

Podospermum laciniatum DC. Pri cestách u Teplíc, zriedka.

Sonchus arvensis L. β. *glaber*. (*S. intermedius* Bruckn.) úplne bez štetín a žlaz! Na mokrých rolach vyše Teplej.

Lactuca saligna L. Pri motešickej tehelni.

Crepis praemorsa Tausch. Krajom lúk a v sadoch u Teplíc; u Motešíc ju sbieral Fleischer.

Crepis setosa Hall. f. V sečach Panského Hája, nie zriedka. Počiatkom septembra, keď už Cr. virens L., C. agrestis Wk. a C. biennis L. zväčša odkvitnuté boly, táto stála v najlepšom kvete. Cr. setosa dostala sa v tieto kraje bezpochyby s ďatelinovým semenom z južnejších krajov Uhorska. Semienka vetrom roznášané snadno sa dostanú do sečí, kde sa tak dlho udrží, kým stromy nezrastú. Stáleho stanoviska u nás nemá.

Hieracium Pilosella × *praealtum* Wimm. (H. brachiatum Fries! non Bertol., lebo tohoto rastlina, ktorú mám z Neapolu, je bezpochyby miešanec H. Pilosella × sabinum) už Uechtritzom r. 1819 u Teplíc pozorovaný. (H. Pilosella var. ramosum Uechtr.) Nie zriedka i po krajoch ciest a rolí u Motešíc a pri Teplej.

H. Nestleri Vill. U Motešíc. (Fleischer exs.) Tento v Trenčiansku veľmi vzácny jastrabník sbieral som i pri Z. Podhradí na dvoch stanoviskách.

H. tridentatum Fr. V sečach Panského Hája roztrúseno. Dosiaľ v Trenčiansku len tu a pri Z. Podhradí bol najdený.

H. vulgatum Fr. Často v horách.

H. boreale Fr. V sečach Panského Hája.

Phyteuma orbiculare L. Na vyšších vápenných skalách pri Motešiciach. (Fleischer exs.)

Asperula tinctoria L. Táto v najjužnejšom Trenčiansku len na dvoch stanoviskách v bošáckych kopaniciach spozorovaná rastlina nachodí sa okolo Teplíc a Motešíc veľmi často po skalnatých vrchoch.

A. galioides MB. Často po trávinách suchých u Motešíc.

Vincetoxicum laxum (Bartl.) V sečach Panského Hája.

Stachys germanica L. Častá na suchých kamenitých miestach i u Motešic.

Teucrium Botrys L. Na Korci. Ajuga Chamaepitys Schreb. a sice len forma hunatá na Korci; lysej, jaká je dosť častá vo vinohradiskách i na uhoroch pri Štvrtku na Považí (A. glabra Presl., A. Chamaepitys Schreb β. glabriuscula Hol. exs. in Baenitz Herbar. Europ. Nr. 2472) som tu okolo Motešic nikde nevidel.

Globularia Willkommii Nym. Syll. (G. vulgaris Koch., Neilr., Hazsl., aliorum L.) Na jednom mieste v Panskom Háji (Fleischer exs.)

Pulmonaria mollis Wolff. V sečach a medzi krovinami častá.

Nonea pulla DC. *flore luteo.* S normálnou formou velmi zriedka na trávinách u Motešic. (Fleischer exs.) Tú istu formu sbieral som i v najjužnejšom Trenčiansku u Bohuslavic a Štvrtku.

Myosotis silvatica Schult. Na Machnáči.

Symphytum asperrimum MB. V Motešiciach bol urobený pokus s pestovaním tejto maďunice na krmu, ale ako mi p. Fleischer povedal, nezodpovedal očakávaniu. Ešte kde tu sa potkajú pojedinné primerky v blízkosti miest, kde predtým pestovaná bola.

Borago officinalis L. V záhradách a na smetiskách v Motešiciach bez všetkého ludského pričinenia rastie.

Cuscuta Solani Hol. Nedostatkom šupin vnútri trubky korunnej od europejskej zežuliny (C. europaea L.) rozdielna. Rastie na zemiakovej vňati nielen v južnom kúte Trenčianska, ale i na mnohých iných miestach. Tohoto roku som ju videl v množstve pri Teplej.

Physalis Alkekengi L. V horách miestami u Motešic.

Solanum miniatum Bernh. V Motešiciach na smetiskách a pri cestách miestami, tak i pri Teplej a Tepliciach. Čerstvá rastlina zapácha silno mošusom, čo v žiadnej knihe poznačené nenachádzam.

Verbascum thapsiforme Schrad. Pri cestách, v sečach a na kamenitých miestach vsade po celom okolí. Schillerom spomínané V. Thapsus L. a V. phlomoides L. som tam nevidel.

Verbascum austriacum Schott. V seči Panského Hája a po krajoch ciest pod Machnáčom.

Veronica Teucrium L. (V. latifolia Koch. non L.) Na lúkach horských a po krovinatých vrškoch vsade v okolí.

V. prostrata L. Pri cestách a na suchých trávinách u Teplej.

V. orchidea Cr. Často na Machnáči a v Panskom Háji.

Euphrasia officinalis L. β. stricta Host. Na Machnáči.

E. serotina Lam. Častá vedla hradskej od Teplic cez Machnáč k Motešiciam velmi, i pri motešickej tehelni.

Pedicularis palustris L. Na močarinách u Motešic. (Fl. exs.)

Primula elatior Jacq. V horách motešických. (Fleischer exs.)

P. acaulis Jacq. Už Rochel, potom Korber udávajú túto rastlinu v okolí Trenčína, s Trenčínskom. Z Motešic mi ju poslal p. Fleischer. Je to jediné mne dosial známe stanovisko v Trenčiansku.

Bupleurum longifolium L. Na vyšších skalnatých vrchoch u H. Motešic. (Fleischer exs.)

Seseli glaucum L. Často na Korci a okolitých trávnatých svahoch.

Sedum maximum Sutt. Na kamenitých krovinatých miestach pod Machnáčom.

S. album L. Na skalách u cesty od Podmachnáča do Motešíc vedúcej.

Sempervivum hirtum L. S predošlým.

Anemone nemorosa L. V Panskom Háji. (Fleischer exs.)

Ranunculus acris L. α. angustisectus. Často všade po lúkach a travinách.

β. *latisectus.* V sadoch a v parku teplickom roztrúsene. Na prvý pohľad sa toto výdružie so širokosečnými listami veľmi podobá blyskáču Friesovému (R. Frieseanus Jord.), ale sa snadno rozoznáva od neho nedostatkom plazivého oddenku. R. Friseanus Jord. bol dosiaľ v Trenčiansku jedine v Z. Podhradí najdený, i sem sa dostal bezpochyby len s cudzími semenami, ale trvá dosiaľ tu, ač valne sa nerozmnožuje.

Trollius europaeus L. Na horských lúkach u Boboty. (Fl. exs.)

Aquilegia vulgaris L. a síce forma s býľom a tobolkami žlazatými a bezžlazými v horách motešických. (Fleischer exc.) Naša trenčianska žlazatá Aquilegia narobila už mnoho hluku a poctená je viac menami. Rochel ju r. 1808 v Súľove sbieral a za „A. viscosa WK.“ držal a pod tým menom ju rozposlal. Treviranus vo svojich poznámkach (De Delphinio et Aquilegia observat. Vratisl. 1817) hovorí, že Rochlova Aquilegia, ktorú v Uechtritzovom herbári videl, musı byť spojená s A. vulgaris L. „a qua non differt, nisi caule superne viscoso, petalis angustioribus, labellis stamine brevioribus.“ Schur sa zase navrátil k náhľadu Rochelovmu, keď našu rastlinu drží za „A. viscosa WK.“ (v Phytograph. Mittheil. p. 63.) Tú istú rastlinu, len že nežlazatú, pozdravuje však menom *A. vulgaris L. K. grandiflora* Schur. (l. c. p. 61.) Zimmeter konečne opísal našu žlazatú Aquilegiu jako nový druh *A. longisepala* Zimm., (vidz „Verwandschafts-Verhältnisse und geogr. Verbreitung. d[illegible] Europas einheim. Arten der Gattung Aquilegia.“ Steyr. 1875 (str. 26).

Berberis vulgaris L. V Panskom Háji často.

Papaver Rhoeas L. β. *strigosum* Boenngh. Medzi obilím u Teplej.

Arabis Turrita L. Na skalnatych miestach v horách motešick ch. (Fleischer exs.) Tu okolo Motešíc, jako i na prusčianskych skalách a v Nitriansku pod Tematínom rastúce, mnou prehliadnuté patria všetky k Schurovej *A. eriocarpa.* (Schur. Enumeratio p. 46.)

Cardamine amara L. U horskych potokov pri Motešiciach. (Fleischer exs.)

Dentaria bulbifera L. Vsade po horách teplickych a motešickych.

Hesperis matronalis L. V horách motešickych. (Fleischer exs.)

Draba praecox Stev. (Erophila spathulata Láng!) Na kamenitych kopcoch pri Motešiciach. (Fleischer exs.) Tá istá rastlina nachodí sa veľmi často i pri Haluziciach a Štvrtku na suchych

kopcoch, kde miestami i Draba verna L. (D. stenocarpa Jord.) v jej spoločnosti rastie, bez toho, žeby prechodnymi formami spojené boly.

Kernera saxatilis Rb. Na skalach pri Omsennej. (E. Keller exs.)

Helianthemum canum Dun. Na kamenitych miestach vrchov motesickych. (Fleischer exs.)

Viola hirta L. S listami dlhokonožkatymi, velikymi, ostane len bujnejšou zemou podmienená, na prvy pohlad ovsem pre velikosť všetkych čiastok nápadná forma. Pod Machnáčom medzi krovinami. Podobnu formu, ktoru som bol poslal zo Z. Podhradia Schurovi, opísal tento pod menom V. Holubyi Schur (Phytograf. Mitth. pag. 207). Není to však nič inšieho, než bujna V. hirta L.

V. mirabilis L. V horäch motesickych. (Fleischer exs.)

Portulaca oleracea L. Častá v záhrade motesickej.

Scleranthus verticillatus Tausch. U Teplic na rolach.

S. Durandoi Rb. U Teplej na suchych trávinach kopcov. Tento malicky, vo všetkych čiastkach drobny druh pozoroval som i v najpuznejšom kúte Trenčianska a Nitrianska u Bzinicc, Lubiny, Starej Turej po vrškoch — ale nikdy na rolach! — rozšireny. Nie som vstave rozoznat Reichenbachovské „druhy" Scleranthusov z našeho územia nim vystavene, jichž originaly v herbari prechovávam vedla mnohych inych Reichenbachom mi poslanych „novych druhov," medzi ktorymi sa však nachodia i skutočne nápadné formy, ktoré sa možno, samostatnymi druhami byt dokázu.

S. annuus L. *α. laxus.* Na rolach u Teplic a Motesic.

β. compactus. S predošlym tiež hojne. (S. intermedius Kitt. a S. compactus Rb.! ktoré som tu v Trenčiansku sbieral a ktoré Reichenbach rozoznal a určil, sú len formy tohoto vydružia.)

Stellaria Holostea L. Od čias Rochlovych na území stolice trenčianskej nikym najdená nebola, až Fleischer ju sbieral nie síce u Motesic, ale blizko Ksinnej. (Fleischer exs.) V dolnom Trenčiansku úplne chybuje.

Cerastium brachypetalum Desp. *β. glandulosum* Fenzl in Led. Flora. Rossic. I. p. 404. (C. tauricum Spr.) Na krovinatych kopcoch u Teplej u Motesic. (Fleischer exs.) Ja som od Prešporku až po Púchov len tuto zlazatu formu videl.

Dianthus capitatus Rb. Na lukach suchych a po trávinách u Teplic a Motesic.

Malva silvestris L., *borealis* Wallm. a *rotundifolia* L. na smetiskach a po uliciach u domov v Motesiciach. Bedlive som prezeral listy tychto slezov, hladajuc na nich pucciniu slezovu (Puccinia Malvacearum Mutagn.), ale nenašiel som ani jej stopy. Táto drobná hubka robí mnoho škody sadarom Malvy (Althaea rosea L. F. atropurpurea) a je menovite v takych krajoch, kde sa pestovanie malvy prevodzuje lebo prevodzovalo, už úplne udomacnena. O rozšírení tejto huby (Pucc. Malvac.) po svete pojednava Egon Ihne vo velmi zajímavom spise: „Studien zur Pflanzengeographie." Giessen. 1880. pag. 1—17. Tohoto roku nespozoroval som jej okolo Z. Podhradia, Haluzic a Stvrtku nikde ani na pestovanych ani na divo-

rastúcich slezoch, kdežto vloni na mnohých miestach v hojnosti sa nachodila. Uvidím, či sa na rok objaví. Nebanovali by sme, keby sa tento z Chili k nám privandrovavší ostudný hosť od nás ztratil.

Polygala uliginosa Rb. Na mokrinách u Motešíc (Fleisch. exs). I v Súľove rastie na kamenitých vlhčinách a na pastvine niže Skaly napravo Trenčína. Pri Štvrtku, kde som svoje prímerky priateľom a ústavom rozposlané sbieral, už viac nerastie, lebo pastvina sa od tohoto roku orie a seje.

Euonymus verrucosus Scop. V Panskom Háji.

Euphorbia polychroma Kern. (E. epithymoides Jacq.) Na kopcoch u Motešíc (Fleisch. exs.) i medzi Teplou a Trenčínom.

E. falcata L. Všade po roľach.

Geranium palustre L. Pri potoku v Motešiciach.

Crataegus Oxyacantha L. a *C. monogyna* Jacq. Často medzi krovinami kopcov.

Rosa dumetorum Thuill. V Panskom Háji.

Rubus Idaeus L. V sečach motešických. Červená malina i tu i v okolí zemansko-podhradskom vydržala neobyčajne tuhú zimu, jaká od počiatku decembra až do konca marca trvala, kdežto ostatné malinky viac menej pomrzly, tak že predošlého leta len veľmi málo kvitnúcich bolo vidno, i tie vyháňaly kvetostany najviac od koreňa a nie z lanských šlahúnov; len tam, kde šlahúny lanské sňahom chránené boly od zamrznutia, donášaly kvety a plody.

R. thyrsoideus Wimm. Na Machnáči a v Panskom Háji, ale videl som len tohoročné šlahúny s listami.

R. macrophyllus NW. V Panskom Háji, veľmi riedka. I tento som videl len s tohoročnými šlahúnami, avšak nepochybujem, že je to ten istý druh, ktorý Dr. Focke tu pri Z. Podhradí rozoznal a v Synops. Rubor. Germaniae na str. 215. obšírne opísal. Ja som ho prv držal za R. piletostachys Gren. et Godr., lebo má nielen šlahúny, ale i ostne na nich odstávavými vlasami odiate.

R. caesius L. α. aquaticus NW. Pri potokoch často.

β. agrestis NW. non WK. Na kamenitých roľach u Motešíc.

R. corylifolius Sm. Kde tu pri cestách u Motešíc. Formu s listami rubom riedko šedoplsťnatými držím za *R. dumetorum* NW., ktorý tiež medzi krovinami roztrúsený sa nachodí.

R. nemorosus Hayne. V sečach Panského Hája. Tieto tri druhy — lebo formy — nemožno považovať za miešanca R. caesius × fruticosus, už z tej jedinej príčiny, že i tam sa nachodia, kde R. fruticosus L. (R. plicatus NW.) na ďaleko není. Videl som v Panskom Háji jeden ker, ale len s tohoročnými šlahúnami, ktorý sa veľmi ponása na R. plicatus NW., avšak bez kvetov a plodov nemožno určite povedať, či skutočne i k N. W.-mu druhu patrí.

R tomentosus Borkh. *α. setllinus* Ok. Na všetkých vrchoch okolo Motešíc roztrúsený.

β. glabratus Godr. et Gren. V Panskom Háji. Tento veľmi snadno rozoznateľný druh je ku podivu menivý. Podoba ostňov, odev šlahúnov, jako i podoba a odev listov ukazujú mnohé odchylky, a predsa nemožno ho zameniť so žiadnym vyšuvedeným

druhom lebo formou; len isté formy miešanca R. caesius × tomentosus OK. (R. agrestis WK.) sú mu velmi podobné, rozoznávajú sa však obyčajne širšími listami, odstávavým kalichom v čas plodu, a kde sa vyvinujú — väčšími plodami, zväčša však miešanec tento, okolo Z. Podhradia velmi častý, ostáva jalovým. U Motešic som ho nespozoroval, ač nepochybujem, že i tam sa ešte najde.

Potentilla Tormentilla Scop. Na horských lúkach často.

P. cinerea Chaix. Na Korči u Motešic.

P. opaca L. Častá na trávinách v teplickej a motešickej doline.

P. argentea L. β. cinerea Lehm. Revis. Potent. p. 96. V Panskom Háji pri cestách s normalnou formou.

P. pilosa Willd. Častá v Panskom Háji a na krovinatých kopcoch u Motešic.

P. supina L. β. minor. Caule erecto, superne ramoso, ramis erecto-patulis, pilosis, floribus maioribus. Vo všetkých čiastkach väčšia a vlasatejšia, než normalna forma. V jarku cesty u motešickej vyhne, často. Schur opisuje v Enumeratii pag. 189. jedno vydružie α. altissima, ale opis s našou rastlinou neshoduje sa, lebo Schur hovorí „floribus numerosissimis, minimis." Táto však motešická rastlina, ač vo všetkých čiastkach je od normalnej (jako som ju u Prešporku, Skalice a Beckova sbieral) väčšia, má pomerne o mnoho menej kvetov a väčších než P. supina L. genuina. Reichenbach tiež spomína (Fl. Germ. excurs. pag. 586) pri tejto Potentille jedno vydružie β. limosa Bngh., ale hovorí len „junior et in sicerioribus erecta," o väčšej vlasatosti, odstávavých vetvách, menšom počte a väčších rozmeroch kvetov, nespomína ničoho. Tejto motešickej rastline podobnú videl som i zo Sarvasu, prof. Korenom sbieranú a mne laskavo poslanú.

P. rupestris L. Nie sice v najbližšom okolí Motešic, ale až pri Kamenej (Flesch. exs.). Spomínam tento nález Fleischerov preto, že Rochel túto rastlinu tiež v rovnianskej záhrade pestoval, neznať či z semena v Trenčiansku z divorastúcej rastliny nabraného alebo z iných krajov doneseného. V Kitaibelovom rukopise (v pestianskom museume pod č. 5013 fol. Lat. Nr. 13 opatrovanom) „Catalogus plant. herbarii Rochéliani in S. fascic. div. et asservati in Univ. Pesthana" stojí pri tomto mene zase len „culta." Udáva sa ešte z Trenčianska v Greszovej Dissertatio inaugur. de Potentillis Hung. Pestina. 1857. ale len dla Rochla. Tejto, dla Neilreicha (Aufzähl. Ung. pag. ...) do toho času najlepšej inaug. dissertacie nemohol som sa dopadnúť, a udanie Greszovej len na Neilreichovo svedoctvo uvádzam.

Anemone anemonoides Neck. V Neilreichovom častejšie spomínanom diele udáva sa tento druh u Patikostolov, v požeganskej stolici, v Slavonii, vo východnom Banáte. Vitkovichovo udanie u päty Ohlatrice a Rozsudca v Orave (Verhandl. d. Zool. bot. Gesellsch. XIII. 1063) Neilreich za pochybné drží. Pán Fleischer objavil túto ozdobu kveteny našej v sevách motešických hôr a poslal mi v máji mnoho kvetúcich exemplárov. Dla tohoto nálezu nemožno ani o pravdivosti Vitkovichovho udania pochybovať.

Anthyllis polyphylla Kit. Všade na suchých trávinách.

Vicia villosa Roth. Táto, po roľach na pravom brehu Váhu niže Trenčína veľmi zriedkavá vika, hojne rastie okolo Teplej. Sbieral som ju i od Trenčína až po Beckov a pri Púchove.

V. angustifolia Roth. Medzi obilím pri Tepliciach.

Hyppocrepis comosa L. Všade po vrchoch okolo Teplíc a Motešíc. V okolí zemansko-podhradskom úplne schádza, ale na kopcoch beckovských hneď za hradom je častá. Mám ju i z okolia púchovského a zo Súľova.

Soya hispida Mnch. (Dolichos Soya L.) Sadí sa jako fazuľa a vydáva dobrú úrodu v Motešiciach. I pri Z. Podhradí mali sme ju v zahradách, ba videl som ju i na jednej roli lûskami obťaženú. Táto Soya ale našu fazuľu nikdy nevytiskne a sotva sa bude v hojnosti sadiť už i preto, že sa všeobecne hovorí, že sa jej fazuľky nijako nechcejú uvariť.

Toto by teda boly zvláštnejšie, spomenutia hodné rastliny z okolia Teplíc a Motešíc, ktoré som tam pri svojich krátkych návštevách spozoroval a v sbierke p. Fleischera videl. Som presvedčený, že p. Fleischer okolo Motešíc ešte mnohý vzácny druh objaví a svojími nálezy kvetnu našej stolice značne obohatí. Privolávam mu teda k ďalším výzkumom moje najsrdečnejšie „na zdar!“

Beseda.

Jazyk cirkevno-slaviansky; jazyk ruský; pomer Slavianstva k Byzantii. *)

Cirkevno-slaviansky jazyk po pravde môže byť nazvaný slavianskym sanskritom a slavianskou latinou. Ani jeden zo živých slavianskych jazykov nemôže srovnať sa s cirkevno-slavianskym ani v drievnosti pamiatok ani v priezračnosti stavby a složenia. Drievnejšie pamiatky ruského jazyka nezjavujú sa pred XI. storočím, srbské nie pred XII., české a poľské nie pred XIII. storočím, medzitým písemnosť cirkevno-slavianska povstala i upevnila sa už v IX. storočí, nasledovne dvoma alebo trimi storočiami pred písemnosťou všetkych ostatnych slavianskych národností.

Avšak jedine drievnosťou pamiatok ďaleko nevyčerpá sa vedecky význam cirkevno-slavianskeho jazyka. V polovici IX. storočia mohlo by byť upevnené v písemnosti ktorekoľvek iné slavianske živé nárečie, na príklad ruské, srbské, české, poľské. Podobné pamiatky boly by nepochybne drahocennymi, no predsa jich lingvisticka dôležitosť ustúpila by cirkevno-slavianskym tejže doby, tak ako ani jedno slavianske nárečie IX. storočia nemohlo srovnať sa s cirkevno-slavianskym čo do starobylosti a tak priezračnosti stavby. Len v nemnohých zvláštnosťach ustúpil v tom pomere cirkevno-slaviansky

*) Úvodná prednáška *A. Budiloviča* na varšavskej universite 22. sept t. r.

jazyk tu tomu, tu druhemu nárečiu; vôbec že cirkevno-slavianska forma slov najbližsia je etymologickym jich osnovám, preto v tejto forme slavianske slová najlepsie hodia sa k srovnaniu s jednorodnymi slovami druhych arijskych jazykov. Ak neobyčajne starobyleho a priezračneho složenia je jazyk, cirkevno-slaviansky vniesol už mnoho svetla v srovnávajucu jeho grammatiku a navždy ostane jednym z jej stlpov.

Ešte vaznejsi je zástoj cirkevno-slavianskeho jazyka v srovnávajúcej mluvnici slavianskych nárečí: on je v tejto vede tym, čim sanskrit v grammatike jazykov indickych, zend v iranskych, latina v románskych, jazyk homerovsky v greckom, goticky v germánskych.

Blizkosť cirkevno-slavianskeho jazyka k etymologickym osnovám vsetkych slavianskych nárečí najlepsie vidno z dávneho sporu o jeho prinalezani to k bulharskemu, to k slovinskému, to ku srbsko-chorvatskemu, to k cesko-slovenskemu alebo i k ruskemu nárečiu. Pre každu z tychto mienok možno priviesť niektoré dialektické analogie, objasnitelné rozdelenim v rozličnych nárečiach tych archaismov, ktore sustredneue su v jazyku cirkevno-slavianskom. Jest ostatne i druhy pramen tych analogii: elekticka stavba cirkevno-slavianskeho jazyka. Povstavsi na slavianskom juhu, jazyk tento presiel na západ a vychod: vsade nasli sa noví prepisovatelia, prekladatelia, pôvodcovia; kazdy vnosil zo svojho rodneho nárečia to zvukove, to formalne, to lexikálne zvlástnosti. Hla, prečo je bulharsko-makedonsky ton toho jazyka pokryty celym radom dialektickych vrstiev, ktore sbližuju ho to s jednym, to s druhym zo živych nárečí a daju kazdemu z nich právo nazyvať ho svojim dedovskym, jestli nie materinskym jazykom. Nie div, že od časov Dobrovskeho vsetky lepsie diela v slavianskej filologii majú smer sblížiť sa forme jazyka cirkevno-slavianskeho, ktory je v tomto ohlade i lepsie zkúmany, nežli ktorekolvek žive nárečie.

Vyznam cirkevno-slavianskeho jazyka neobraničuje sa vsak na svoj zástoj v zpytovaní jazykovedeckom. V behu mnohych vekov jazyk tento bol organom bohosluzby, spravy i literatury Slovanov juznych i vychodnych a prvopočiatečne i západnych. Bol to prvy medzinárodny jazyk vseslovansky. Dopustim, u Slovanov západnych on zavčasu vytisnuty bol jazykom latinskym; avsak ohromná vačsina Slovanov juznych i vychodnych uporne drzala sa ho, a zčiastky drzi sa i dosiaľ v bohoslužbe slavianskej cirkve. Áno i v nasom sučasnom literarnom jazyke, nehľadiac na reformy Lomonosova, Karamzina, Puskina, cirkevno-slaviansky živel je velmi značny, obzvlaste vo vyssich sposoboch poesie. To same v slovesnosti ústnej, na prikład v duchovnych versoch.

A tak bez znalosti cirkevno-slavianskeho jazyka nedaju sa upotrebiť pamiatky cirkevneho, spravneho i literarneho života Slovanov, nemožne je takže povedome upotrebenie foriem súčasneho ruskeho jazyka, nehovoriac už o pravidelnom pochopení jeho drievnych pamiatok.

Konečne cirkevno-slaviansky jazyk nie je jazyk mrtvy: každodenne zvučí z úst millionov modliacich sa na roznych stranách

slavianskej zeme. V tomto pomere cirkevno-slaviansky jazyk predstavuje analogiu s latinským, ktorý dosiaľ zachraňuje sa v bohoslužbe západných národov. No pri podobnosti jest tu i značný rozdiel: latinský jazyk umrel už pre bezprostredné ponímanie i románskych národov, keď cirkevno-slaviansky dostupny je ešte rozumeniu i čuvstvu prostých, neačených Slavianov. Odtiaľ slavianske národy nerobili pokus zameniť v bohoslužbe jazyk cirkevno slaviansky živými nárečiami, ako previedlo sa to u západno-europejských protestantov v pomere ku latinskému jazyku. Naopak, všetci pravoslavní Slaviani úporne držia sa svojho tradicionálneho posvätného jazyka, akoby inštinktívne ponímali, že v ňom skrýva sa veliká mravná sila, spájajúca predkov s potomkami a bratov s bratmi. Nedávno boli sme svedkami, že i chrámy katolíckych Slavianov ohlasovaly sa vnove, po mnohostoročnej prestávke, slavnostnymi zvukami kyrillo-methodejskej bohoslužby. Jestli by hnutie toto, vyšlé teraz zo samého Ríma, rozvíjalo sa ďalej, do svojich logickych výsledkov, to skoro i pre Slavianov západných cirkevno-slaviansky jazyk stal by sa predmetom nie theoretického alebo archeologického, lež životného významu a učenia.

Pri všetkych prednosťach cirkevno-slavianskeho jazyka on nemôže predsa byť nazvany prostredným kmenom v rozvetvení slavianských nárečí a mlúv. Dľa svojho pôvodu a charakteru bol zavše i ostane jedným z historických odrodov bulharsko-makedonského čili južno-slavianskeho nárečia; nárečia slavianskeho juhu a západu, to — dva protipostavené dialekticke póly. Druhá vec je jazyk ruský: dľa svojej stavby a složenia nijako neukladá sa v dualistické rámky nárečí juho-vychodnych a severo-západných, vymyslené Dobrovským a spracované Šafárikom.

Mnohé grammatické a lexikálne zvlástnosti prvych on spojuje v sebe s črtami druhých. Zrejmé je, že nenie súradnym dialektom tych alebo druhých, lež zvlástny, prostredny medzi nimi jazyk vychodno-slaviansky.

S nevolou zpomína sa tu svedoctvo nášho počiatočného letopisectva, že v složenie ruského národa vošli i niektoré ľašské plemená, menovite Radimiči a Viatiči, z ktorych posledné boly zrnom vzdelania veľkoruského typu.

No i nezávisle od tohto záhadného podania je možnosť spojenia v ruskom jazyku mnohých črt západno-slavianskych s južno-slavianskymi. Jednou z hlavnych príčin toho mohlo byť i rozdelenie ruskych Slavianov v kotlinách i Baltického i Čierneho mora, s prednymi postami v Beskyde i za ním, v drievnej Bieloserbii i Bielohorvatsku. Pod Karpatami, v krajine riek Visly a Dunaja stredného i dolného, plemená ruské dľho susedily s plemenami ľašskymi, česko-slovenskymi, srbsko-horvatskymi a bulharskymi, ktoré len pozdejsie vzdialily sa na západ a juh od krajnych vyhonkov ruského Slavianstva. Preto i teraz este v ruskom Podkarpatí sú mluvy, ktoré nepozorovane prelievajú sa v poľské a slovenske, na príklad mluva Lemkov, Spišiakov, Sotakov.

Druhá zvláštnosť ruského jazyka spočíva v jeho lexikálnych bohatstvách. V „Slováre živeho veľko-ruskeho jazyka“ sobrano do 180,000 slov. Jestli pridaju sa k nim este slovnikové vklady mluvy bieloruskej a maloruskej a taktiež slova, zachované v pamiatkach ruskej minulosti, to naverno dostaneme do 250,000 slov. Toto mnozstvo terminov vysvetluje sa velkou ludnatostou, rozmanitosťou podmienok narodneho života a taktiez neľahkym vymieranim slov starych pri ohromnej kollektivnej pamäti mnohomillionoveho obyvateľstva.

Tretiu zvlastnosť ruskeho jazyka tvori samobytnosť jeho syntakticka, zvlaste v mluve velkoruskej. Narečia slavianskeho západu a juhu v značnom stupni utratily ju, podľahnúc vplyvu jazykov inorodnych, zvláste latinskeho a nemeckeho. Inojazyčny vplyv, hlavne grecky, prenikal pravda i do ruskeho jazyka, no ostávaly na jeho literaturnom povrsi, neparalysujuc v mluve narodnej originálne syntakticke snazenie, ktore k tomu este v mnohych pripadoch splyvalo s greckym.

Konečne stvrtá prednosť ruskeho jazyka pozostáva vo veľkej ludnatosti a obsirnosti territorialnej. V tomto pomere javi sa velicinou nezmeriteľnou s inymi slavianskymi nárečiami, tak ako je do počtu obyvateľstva rusky jazyk dvarazy silnejsi, než ostatné vsetky spolu vzate.

Nie div, ze uz v XVII. storoči horvatsky knaz Juro Krizanić nazyval rusky jazyk „hlavou a korenom“ vsetkych slavianskych; ze znamenity česky lexikograf Jungmann radil svojim rodákom zvoliť si ho za medzinárodny orgán, a Slovák Štúr odporačal to isté vsetkym zapadnym a juznym Slavianom.

Skutočne, rusky jazyk uz teraz má vyznam velkeho svetoveho jazyka. Borba s nim v medzinárodnom obore ktorehokoľvek slavianskeho narečia mala by v pritomnej dobe taky historicky smysel, ako na priklad borba dorickeho alebo eolickeho narečia s greckym doby Aristotela alebo dialektov oskeho a umbrskeho s latinskym doby Cicerona.

Jestli srovname priestranstvo ruskeho jazyka za 1000, 500, ba len 100 rokov nazad s terajsim, to budeme prekvapeni rychlosťou a rozmetaním jeho postupneho rozpriestranenia. Vo svetovej historii možno ukázať len jeden priklad tohto druhu: rozliv latinskeho jazyka po vodojeme «Бассеинъ» Bassin Stredozemneho mora a europejskym pobrezim Atlantickeho okeana.

Zvlastno je, ze sa slavianski spisovatelia, menujaci sa ethnologmi, ktori sa hotovi pričitať ruskemu jazyku za hriech proti Slavianstvu jeho mocny rozliv na pole narodnosti čudskych a turskych. Ani vidit sa o mnoho čestnejsim depstvovanie tych slavianskych plemien, ktore krok za krokom odstupuju svoju otcovskú zem všelijakym inorodcom. Bol by uz čas zanechať Slavianom taku etnologiu; *bol by uz čas presvedčiť sa, že nebezpečie pre slavianske narodnosti oznasa sa nie z vychodu, a ze rusky jazyk vystupuje na prieste jeh historie nie co vrah, lež spojenec a možny osvoboditeľ.*

Tretím predmetom mojich poznamenaní bude historia ruskej literatúry. Predmet tento potkáva sa temer s väčšími predsudkami, nežli dva prvé. Do nedávnej doby všetka naša drievna a stará písemnosť bola pohŕdaná ako chudobná čo do rozmeru, jednostranná čo do smeru, nápodobivá vo forme a obsahu. Historici s podobnými náhľadmi podobajú sa na geografa, ktory ignoroval by vrchné tečenie riek, obmedzujúc sa na hydrografiu jich nížiny a ústia. A medzitým už Alexandrovi Makedonskému pripisuje sa výpoveď, že on vzdal by sa všetkých svojich pochodov, keby mal nádeju odokryť pramene Nila.

V biografii historických ľudí i drobné črty nie sú bez významu, obzvlášte tie, ktoré charakterisujú prvé kroky a prvé základy jich rozvitia. To samé je i v historii velikých národov. Nič nerobí, že prvé jich literárne výtvory majú skromné rozmery: všetky veliké rieky začínajú sa malými hornymi prameňmi, a predsa dlho, až k samému ustiu rozhojňujú sa nimi.

Ostatne my preháňame obyčajne chudobu ruskej literatúry z drievnej periody. Jestli máme na zreteli len tie výtvory, z ktorych pozostávajú v XVI. veku „Četi Minei" metropolitu Makaria, to i vtedy povinní sme ju uznať za veľmi bohatú, neustupujúcu stredovekej literatúre ktoréhokoľvek iného evropejského národa, s výminkou snáď Byzantie a Italie. So XVII. storočím oživilo a rozšírilo sa u nás literárne hnutie, vďaka zvlášte sjednoteniu Rusi Malej s Velikou a prílivu do Moskvy spisovateľov západno-ruskych, písavších dotiaľ mnoho latinskym a poľským jazykom. A v XIX. storočí vedecká i umelecká literatúra Rossie málo ustupuje na rozmery veľkým evropejským literatúram: nemeckej, anglickej a francúzskej, prevyšujúc všetky ostatné.

No, poviete vy, nejde o koľkosť sväzkov, lež o jakosť výtvorov, o počet a význam ideí, osvojenych, spracovanych a pustenych do obehu literatúrou.

Na to odpovedám, že jestli prehliadame ruskú literatúru vo spojení jej úkazov z drievnejších dôb do našich dní, to nasleduje soznať, že je ona v ničom nie chudobná na obsah, že nebolo takej zrnatej historickej alebo literatúrnej idei, ktorej tak alebo inakšie nebolo by sa dostalo rozpriestranenia alebo rozvitia. Idey vzdelanosti vychodnej, arabskej, persidskej, indickej: kultúrne vynálezy národov klassickych: rímske právo v byzantinskom spracovaní: bohoslovie vychodnej i západnej cirkve: scholastická nauka stredovekej Europy; idey a formy pseudoklassicismu i encyklopädismu, romantismu a realismu, kriticismu a methafyziky, positivismu a i nihilismu: všetko to prešlo pestrym radom na stranách našej tu rukopisnej, tu tlačenej literatury, zamiešajúc sa do zásoby kultúrnych idei ruského národa.

Niečo viacej oprávnená je výčitka, robená našej literatúre v jednostrannosti smeru, zvlášte v periode do-Petrovskej. Pravda je, že cirkevny prúd ostal základnym tonom drievnej ruskej literatúry: no nebolo to samé na celom europejskom západe? Pritom bohoslovie zostalo hlavnym, avšak ďaleko nie jedinym obsahom

drievnej ruskej písemnosti: spolu s ním jestvovala viac alebo menej obšírna literatúra historická, geografická, juridická, politická i belletristická. Pravda, že i nad svetskou literaturou do-Petrovskou vznášajú sa názory a ideály kresťanskej cirkve; no toto bola všeobecná mravná i umná atmosphära, ktorou dýchala vtedy všetka Európa.

Prehliadajúc zatým plody ruskej literatury zo strany jich samostatnosti, povinní sme soznať, že oddiel spisov presadených a napodobivých je v nej veľmi veľký a že idey iných literatúr nielen prenikaly do našej, ale i panovaly v nej s väčšou alebo menšou silou. No ktorý veľký historický národ cudzí je kultúrneho povznesenia zo strany iných národov? Gréci učili sa v Egypte a Phoenicii, Rimania v Grécku, Germáni v Ríme a Slaviani v Byzantii. A naša škola nijak nebola prísnejšia od rímskej: počet romanisovaných, t. j. pretvorených rímskou školou Germáncov je o mnoho väčší, nežli počet hellenisovaných Slavianov. Áno i ti Germáni, ktorí zachránili svoju národnosť, nemohli zachrániť pred Rímom v stredoveku svoju národnú azbuku, bohoslužbu, písemnosť, vtedy, keď Slaviani dostali všetko toto z rúk samých Byzantincov, akými bez otázky boli naši slavní Solunci Cyrill a Method. Odtiaľ živly vzdelanosti byzantinskej tak tesno srástly so životom i myslou Slavianov, že boli jím považovaný jich vlastný národný majetok. Na západe inak bolo: germanské národy, neutonuvšie vo vlnách romanismu, povstali konečne proti hnetu latinskej cirkve, písemnosti, kultúry a táto protestantská borba tvorí, ako známo, epochu v historii kresťanskej Európy. Nikdy nebolo podobného revolučného odtrhnutia od Byzantie národov slavianskych, tak ako tu nebolo duchovného hnetu a upierania národnosti.

H[illegible] [illegible] zo dvoch polovic kresťanského človečenstva: grécko-slovanskej a romano-germanskej, prvá predstavuje organismu viacej [illegible] celý, kým druhá rozbitá je už na kruh národov [illegible] čili katolíckych, a germanských čili protestantských.

No [illegible], idey školy rímskej sú zato vyššie, než byzantinské [illegible] výsledky prvej plodotvornejšie pre človečenstvo.

[illegible] idey Ríma sú vyššie, než idey Byzantie? Veď Byzantia [illegible] Rímom, ale druhým, kresťanským. Rímska [illegible], grécka filosofia a kresťanský morál — to sú tri základné živly vzdelanosti byzantinskej. Čože vyššieho, úplnejšieho mohol [illegible] Rím. Že stredoveký Rím vôbec nižšie stál vo vzdelanosti [illegible] Byzantia, o tom nemožno pochybovať vzhľadom na [illegible] tomu, že [illegible] Grékov [illegible] ustavične prechodili z Byzantie [illegible] Francúzsko, Germanie a mali tam zreteľný [illegible] opačného hnutia [illegible] Európanov do Byzantie nebolo. Nemožno uprieť, že Byzantia v XV. storočí nachodila sa už v [illegible] v porovnaní s predošlým vekom; predsa i vtedy ešte [illegible] boli pravými [illegible] západnej Európy, ktorá týmto [illegible] Grékom ďakuje svoje „znovuzrodenie“ v XV a XVI. storočí.

Vplyv Byzantie na literatúru slaviansku vôbec a ruskú zvlášte [illegible] dlho trvanlivý a nanajvýš blahodarný. Byzantia vychovala Slavianstvo, a umierajúc, poručila mu nasledovanie grécko-slavianskej vzdelanosti.

Pripojenie Slavianstva k mohutnej gruppe západnych národov nemohlo by značne ani vyhlbiť ani premeniť ideálny obsah europejského života a medzitým Slaviani boli by v historii skutočne akýmsi grandiosnym pleonasmom. Ostanúc vernými svojej minulosti, pracujúc vo svete ideí východných, Slaviani nielen nenajdú konkurentov, ale, k polutovaniu, málo i spoluúčastníkov na poli, kde žatva mnohá a pracovníkov málo.

Pozoruhodné je, s akou rychlosťou, ľahkosťou a silou ujímala sa vzdelanosť Grécka v Slavianstve. V Čechomoravii semená zasiate, akoby mimochodom Cyrillom a Methodom v IX. storočí, daly v X. a XI. storočí taký bohatý vschod, že prešly tri alebo štyri storočia, kým missionári západu uspeli očistiť od neho národné vedomie. V Bulgarii, v IX. storočí sotva zrodila sa, pod vplyvom susednej Byzantie, slavianska písemnosť; ale v X. storočí tvorila už dosť značnú literatúru. Ešte úspešnejšie rozvíjala sa a hlbšie vnikla i v národnú slovesnosť a — trebars na niekoľko prevrátená — panuje dosiaľ v našej rozkolnej literatúre. Áno i v dielach našich lepších poetov a mysliteľov novej periody tiež nemožno nevynajsť popri vplyve západno-europejskom niektoré príbuznosti so vznešenou prostotou a smelým, jasným idealismom poesie a filosofie gréckej.

Ničoho podobného nepovstalo pri stykoch s ruským živlom živlov západno-europejských: ony sklznuly sa po jeho povrchu, zachytiac sa len kultúrnej vrstvy a nevyzvaly ohlas v národných massách.

Národ ruský má sa vôbec nedôverčivo ku škole západnej a dosiaľ je oddaný dušou škole východnej, byzantínskej. Nasledovne len na tejto pôde môže byť obnovený a utvrdený sväzok medzi našou intelligenciou a massami, a tým samým zabezpečená samobytnosť a národný ráz našej vedy a literatúry.

Áno, spisovateľovi slavianskemu, zvlášte ruskému, tým viacej treba vážiť si sväzok s národom, že národ ten je sám veľký pevec a mysliteľ. Vo svojej ústnej slovesnosti stvoril celú literárnu školu, nadobyčajne bohatú v motívoch, jasnú v barvách, originálnu v obsahu. Koľko nových Kolcovov, Ševčenkov, Zaleských, Čelakovských, Mažuraničov ešte môže vyrásť na tejto pôde!

Tak teda prúd hellensko-byzantínsky a prúd národno-slaviansky: to sú dva základné živly našej literatúry! Všetky ostatné vplyvy, na príklad aziatský a západno-europejský, majú viac len druhostupňovy význam v udržaní a rozvití našej vzdelanosti, bárs nimi i neprichodí pohŕdať v jej historii.

Zajiste spozorovali ste, mm. pp., že východnou točkou mojej úvahy o význame jazykov cirkevno-slavianského a ruského a ruskej literatúry je predstavenie veľkej kultúrnej borby medzi východnou a západnou polovicou kresťanského človečenstva. Jestvovanie takej borby sotva chcete uprieť, lebo jej úkazy môžete stretať každodenne nielen okolo seba, lež i v nás samych, trebars neriedko predstavuje sa ona zamaskovaná v borbu plemien, jazykov, stavov atď. Avšak môžete sa ma zpytať: načo je tá borba, narušujúca mier sveta? Nebolo by lepšie skrátiť ju, obetujúc i Gréciu i Slavianstvo, zato, žeby všetky vzdelané národy tvoriť mohli konečne jedno stado pod jedným pastierom?

